Világtörténet · 1945–1949

A SZOVJETUNIÓ TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁJA

Egyetemestörténeti Intézet
A Szovjetunió Történetének Intézete
Szlávkutató és Balkánkutató Intézet
Keletkutató Intézet

Világtörténet

1945-1949

Kossuth Könyvkiadó · 1984

Az orosz eredeti címe:

ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ. ТОМ XI.

ИЗДАТЕЛЬСТВО МЫСЛЬ
МОСКВА 1977.

Fordította:

HANGAY SÁNDOR
ZALAI EDVIN

Szakmailag ellenőrizte:

DR. KOROM MIHÁLY

A források jegyzékét összeállította:

SZÉKELY ANDORNÉ

A mutatókat összeállította:

VARGA ISTVÁN

ISBN 963 09 2131 6

Hungarian translation © Hangay Sándor, Zalai Edvin, 1983

(3561)

Bevezető

Ez a kötet a második világháború utáni első öt esztendő történetét foglalja magában. Ennek az időszaknak fő sajátossága, hogy a politikai és osztály-erőviszonyok a szocializmus javára változtak, létrejött a szocialista világrendszer. Ez a folyamat szorosan összefüggött azzal, hogy bolygónk demokratikus tényezői – a Szovjetunió vezetésével – a háborúban győzelmet arattak az imperializmus legreakciósabb erői, a német és az olasz fasizmus, valamint a japán militarizmus felett.

Az 1941–1945-ös Nagy Honvédő Háború demonstrálta, hogy a szocialista rend szilárd és legyőzhetetlen, a szovjet nép politikai és erkölcsi egysége megbonthatatlan.

A második világháború alatt újabb impulzust kapott és lényegesen erősödött a nemzetközi munkás- és demokratikus mozgalom. Gyakorlatilag minden olyan országban, amelyet a fasiszta hatalmak megszálltak, kialakult az ellenállási mozgalom, amely széles antifasiszta rétegeket egyesített zászlai alatt, s ezek a rétegek a háború végére a haladás és a demokrácia irányában munkálkodó nemzeti erővé váltak. A lakosság legkülönbözőbb körei által elismert és támogatott kommunista pártok haladtak ennek a mozgalomnak az élén.

A Szovjetuniónak a háborúban játszott döntő szerepe világszerte elősegítette a demokratikus tendenciák erősödését, megalapozta a nemzetközi erőviszonyok gyökeres megváltozását. A világ népei a fasiszta agresszió elleni harcban olyan győzelemre törekedtek, amely biztosítja számukra a rettegés nélküli életet, a szabad és demokratikus fejlődés távlatát.

A háború utáni első öt esztendőben a haladás és a reakció erői között elkeseredett harc folyt, melynek eredményeként nagy változások történtek a politikában, a gazdaságban és az ideológiában. A haladó erőknek voltak átmeneti kudarcaik is, de egészében véve az egész világon növekedtek a szocializmus és a demokrácia erői, gyengült az imperialista rendszer.

A háborút követő öt esztendőben a Szovjetunió népei teljesen helyreállították az ország gazdaságát. A nélkülözések és bajok ellenére a kommunista párt vezette munkások, kolhozparasztok, értelmiségiek óriási munkával eltüntették a háború következményeit, ismét megmutatták, milyen kimeríthetetlen tartalékok és lehetőségek rejlenek a szocialista rendben. A Szovjetunió bruttó ipari termelése 1950-ben a tervezett 48 százalékkal szemben 73 százalékkal múlta felül a háború előtti (1940-es) szintet. Fontos gazdasági mutatók tekintetében a Szovjetunió megelőzte gyakorlatilag az összes kapitalista országot, kivéve az Egyesült Államokat.

A Szovjetunió növekvő nemzetközi tekintélyét mutatta, hogy nélküle egyetlen fontos nemzetközi politikai kérdésben sem születhetett döntés. A Szovjetuniónak döntő szerepe volt Európában a háború utáni békés rendezésben, azoknak a feltételeknek a megteremtésében, amelyek között az Egyesült Nemzetek Szervezete sikeresen tevékenykedhetett az egyetemes béke érdekében.

A második világháború után a Szovjetunió már nem volt az egyetlen szocialista ország. 1945 és 1949 között a népi demokratikus és szocialista forradalmak eredményeként Közép- és Délkelet-Európa több országa (Lengyelország, Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Albánia, Magyarország, Csehszlová-

kia) a szocialista fejlődés útjára lépett. 1949 végén megalakult német földön az első szocialista állam, a Német Demokratikus Köztársaság.

Nagy változások történtek Ázsiában. Miután a Szovjetunió hadba lépett Japán ellen, a szovjet fegyveres erők a Mongol Népköztársaság csapataival együttműködve szétverték a japán Kvantung-hadsereget, gyorsan befejeződött a háború a Távol-Keleten, Japán kapitulált. Kedvező feltételek teremtődtek a kínai, a koreai, a vietnami nép és más népek felszabadító harcának kibontakozásához. 1945 és 1949 között mélyreható társadalmi, gazdasági és politikai változás történt Észak-Koreában, megalakult a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság. A Mongol Népköztársaságban folytatódott a szocialista építés, amely még a háború előtt elkezdődött. Gyökeres átalakításokat hajtottak végre a gyarmatosítók nyomásának ellenálló Vietnami Demokratikus Köztársaság területén. A kínai nép a Kommunista Párt vezetésével szétzúzta a reakciós Kuomintang-rezsimet, és megalakította a Kínai Népköztársaságot. Végeredményben Európában és Ázsiában kivált a kapitalista rendszerből az államok egy csoportja, több mint 700 millió lakossal.

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a népi demokratikus országok – amelyeket összefűzött a szocialista építés közös célja és ennek közös eszmei-politikai alapja – egymás közötti kapcsolataik kiépítésében az internacionalizmus elveit, a teljes egyenjogúság, a szuverenitás és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, a kölcsönös előnyök és az elvtársi segítségnyújtás elveit tartották szem előtt.

A Szovjetunió gazdaságának helyreállításában elért sikerek, nemzetközi befolyásának és tekintélyének megerősödése lehetővé tették számára, hogy támogassa azokat az országokat, amelyek a szocialista fejlődés útját választották.

1949-ben megalakult a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, amelynek az volt a feladata, hogy minden egyes ország és az egész szocialista világrendszer érdekében összehangolja a tagországok gazdasági fejlődését.

A szocialista világrendszer létrejötte erőteljesen meggyorsította „a történelmi fejlődést, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött. Új távlatok nyíltak meg ahhoz, hogy a szocializmus az egész világon diadalmaskodjék."*

1945 és 1950 között jelentősen fellendült a tőkés országokban a munkás- és demokratikus mozgalom. Nyugat-Európa több államában a kommunista pártoknak sikerült zászlajuk alá állítaniuk a dolgozók széles rétegeit, az értelmiség képviselőit. Nyugat-Európában a kommunisták száma a háború előtti 1,7 millióról 1946-ban 5 millióra nőtt; sok tőkés országban a dolgozóknak mélyreható szociális reformokat sikerült kivívniuk, s elérniük némelyik iparág államosítását. Több nyugat-európai országban a nagy forradalmi átalakításokhoz megértek a feltételek. Ebben az időszakban tíz tőkés országban a kommunisták a történelemben első ízben tagjai lettek a kormánynak.

A gyarmati rendszer válsága már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után megkezdődött, amikor az oroszországi forradalmi események hatására lényegesen megerősödött a nemzeti felszabadító mozgalom a gyarmati és függő országokban. De csak a második világháború után – amikor a fasizmust és a militarizmust Európában és Ázsiában szétzúzták – jöttek mozgásba azok a nagy erők, amelyeknek nyomására megkezdődött, később végül is összeomlott az imperializmus gyarmati rendszere.

A Szovjetunió erejének és tekintélyének növekedése, a szocializmus világrendszerré válása kedvező nemzetközi feltételeket teremtett ahhoz, hogy Ázsia sok országában győzzön a nemzeti felszabadító forradalom.

A háborút követő első öt esztendő folyamán vívta ki függetlenségét Indonézia, India, Burma, Ceylon és a Fülöp-szigetek; megszűnt a „mandátumrendszer". Igaz, a politikai függetlenség elnyerése még nem jelentette azt, hogy ezekben az országokban teljesen aláásták az imperializmus pozícióit. Az imperializmus továbbra is uralta gazdaságukat, minden eszközt igénybe véve arra törekedett, hogy ha meg-

* Az SZKP XXIV. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1971. 10. old.

változott formában, de továbbra is ellenőrzése alatt tartsa ezeket az országokat. A „mandátumok" helyett az imperialista körök felhasználták a nemzetközi gyámsági rendszert.* Noha nagy lendületet vett a nemzeti felszabadító harc, továbbra is fennmaradt az imperialista uralom az afrikai földrészen. Fontos lépés történt azonban előre, nyilvánvaló lett, hogy elkerülhetetlen a gyarmati rendszer megszüntetése.

Kialakult és egyre erősödött a szocialista országoknak, a tőkés országok munkás- és demokratikus mozgalmának, valamint a nemzeti felszabadító mozgalomnak a szövetsége az imperializmus ellen vívott közös harcban.

Létrejött a szocialista világrendszer, növekedett a nemzetközi munkás- és a nemzeti felszabadító mozgalom, elkezdődött a gyarmati rendszer felbomlása, újra kiéleződtek a burzsoá társadalom összes ellentmondásai – ez volt a fő tartalma a kapitalizmus általános válságában bekövetkezett újabb, második szakasznak, amely még a második világháború alatt kezdődött a demokrácia és a szocializmus erőinek a fasizmus erői felett aratott döntő győzelmei eredményeként. Az imperializmus uralmi szférája lényegesen összeszűkült: teljesen elvesztette befolyását bolygónk területének egynegyedén, ahol a Föld lakosságának egyharmada élt. Az imperializmus kezdte elveszteni uralmát a földkerekségnek ama nagy része fölött is, ahol a gyarmatok és a függő országok lakosainak százmilliói éltek.

Nagy, minőségi változások történtek a tőkés világon belül is. A háború eredményeként összeomlott három imperialista állam, Németország, Japán és Olaszország. Az Amerikai Egyesült Államok helyzete lényegesen megerősödött. A tőkés Európa egyre inkább függött az Egyesült Államoktól. A történelem további alakulása megmutatta, hogy az Egyesült Államoknak a tőkés világban elfoglalt uralkodó helyzete nem szüntette meg a régi ellentéteket, sőt újabb, nagyobb ellentéteket váltott ki.

A tőkés világban bonyolult folyamatok játszódtak le a tudomány és a technika fejlődésével összefüggésben is. Azok az országok, amelyek meg tudták újítani a termelőtőkét, lehetőséget kaptak, hogy előretörjenek, megelőzzék versenytársaikat, ezáltal változott a tőkés világ gazdasági szerkezete, s ez újabb ellentéteket szült az imperialista hatalmak között.

A tőkés országok gazdaságára és politikájára nagy hatással volt a militarista tendenciák erősödése. A militarizmus egyrészt előmozdította a tőkés termelés növekedését, magas profitot biztosított a hadiiparral kapcsolatban álló monopóliumoknak, másrészt aránytalanságokat okozott és növelte az ellentéteket a tőkés világ gazdaságában.

Több imperialista országban, elsősorban az Egyesült Államokban lényegesen megnőtt a világreakció ütőerejét, a hadiipart kézben tartó erők befolyása. Azokban az években kezdtek kirajzolódni a tőkés gazdasági integráció tendenciái, amelyek a későbbi időszakban kifejlődtek.

A háború utáni első öt esztendőben a nemzetközi kapcsolatok alakulását két ellentétes irányzat összeütközése jellemezte.

A Szovjetunió, a Hitler-ellenes koalíció országainak háború alatti együttműködésében szerzett tapasztalatokat felhasználva, igyekezett a háború utáni békés rendezésben is fenntartani ezt az együttműködést. Ámde már a háború utáni első hónapokban azt tapasztalta, hogy szövetségesei nem tartják magukat a háború alatt közösen hozott döntésekhez, vonakodnak együttműködni a Szovjetunióval. A világ fejlődésében bekövetkezett gyökeres változásokat látva, az imperializmus megkísérelte globálisan feltartóztatni a nemzetközi erőviszonyok változását, nagyszabású támadást indított a Szovjetunió és a szocialista fejlődés útjára lépett országok ellen, a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom ellen, az összes demokratikus erő ellen.

* Egyes volt gyarmati területek igazgatásának és nemzetközi ellenőrzésének a Népszövetség által létesített és az ENSZ által megújított sajátos formája. Az ENSZ Alapokmánya szerint az a célja, hogy előmozdítsa az igazgatás alá helyezett területek lakosságának politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését, a fokozatos haladást az önkormányzat vagy a függetlenség elérése felé. Az igazgatás feltételeit a gyámsági megállapodások tartalmazzák, ezeket a közvetlenül érdekelt államok kötik meg egymással. – *A szerk.*

A világ belesodródott a hidegháborúba; a reakciós imperialista erők szorgalmazták katonai tömbök megalakítását. Az Egyesült Államok kezdeményezésére és égisze alatt Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) néven megalakult 12 tőkés állam katonai-politikai tömbje, amelynek az volt a rendeltetése, hogy a szocialista országokkal szemben alkalmazott „erőpolitika" eszköze, a tőkés országok munkásmozgalma és demokratikus erői ellen, a nemzeti felszabadító mozgalmak ellen vívott harc eszköze legyen.

Ideológiai téren a kommunistaellenesség és a szovjetellenesség lett az imperializmus fő fegyvere abban a harcban, amelyet a forradalmi és haladó eszmék ellen vívott.

A reakciós erők megkísérelték felülvizsgálni és megsemmisíteni azokat a vívmányokat, amelyeket a dolgozók szociális és gazdasági téren elértek.

A reakciós erők általános támadása együtt járt az újabb világháború veszélyének növekedésével. Az imperializmusnak azonban nem sikerült megvalósítani globális szándékait, nem tudta megakadályozni sem a szocializmus térnyerését, sem a gyarmati rendszer széthullását. A Szovjetunió a hidegháború körülményei között következetesen harcolt az igazságos, háború utáni békés rendezésért, a német kérdésnek demokratikus alapon való megoldásáért, küzdött a békéért, a leszerelésért és a nemzetközi biztonságért.

Hiába tömörültek a kommunistaellenesség zászlaja alatt a reakciós erők, hiába bontakoztatták ki a hidegháborút, hiába alakították meg a különböző agresszív tömböket, sem a világfejlődés haladó tendenciáit nem tudták megakadályozni, sem az imperialisták közötti ellentétek növekedésének és mélyülésének nem tudták elejét venni. Az imperializmus mind több hadállását vesztette el, s egyre kevésbé tudott döntő befolyást gyakorolni a világfejlődésre.

Az 1945–1949-es időszak a világtörténet fontos szakasza, amikor a második világháború eredményeivel összefüggő politikai és gazdasági fejlődés olyan új progresszív tendenciák és tényezők megjelenését tette lehetővé, amelyek meghatározók lettek a következő évek világfejlődése szempontjából. „A fasizmus szétzúzása mély nyomokat hagyott sok nép életében, megváltoztatta a világ arculatát.

Tucatnyi ország szabadult fel a fasiszta uralom alól és állította vissza függetlenségét.

Létrejött a szocialista világrendszer. A nemzetközi élet új törvények szerint kezdett fejlődni.

A haladó, demokratikus és békeszerető erők pozíciói világszerte megszilárdultak, mindenütt tovább nőtt a kommunista pártok tekintélye és politikai befolyása. A demokráciáért és a dolgozók anyagi helyzetének javításáért folytatott küzdelemben újabb sikereket ért el a munkásmozgalom. Már a háború utáni első években meggyorsult a gyarmati birodalmak széthullásának folyamata, amely a gyarmati rendszer teljes csődjével végződött."*

A nemzetközi küzdőtéren az osztályerők és a politikai erők dinamikájában történt lényeges változások meghatározták a társadalmi haladás irányát, megteremtették a feltételeket az emberiség további progresszív fejlődéséhez, a szabadság, a demokrácia, a béke és a szocializmus útján való előrehaladáshoz.

*

A második világháború befejeződésének időpontjában a világ politikai térképén már kifejezésre juttatták a haladó erők által a fasizmus és a militarizmus felett aratott győzelem legfontosabb eredményeit. Ezeket nemzetközi jogi formában rögzítették a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek moszkvai értekezletén (1943), a három hatalom kormányfőinek teheráni (1943. november), jaltai (1945. február) és potsdami (1945. július) konferenciáján hozott határozatokban. Visszaállították azoknak az államoknak a területi integritását, amelyeknek területét teljesen vagy részben meg-

* *L. I. Brezsnyev:* Velikij podvig szovjetszkovo naroda (A szovjet nép hatalmas győzelme). Moszkva 1975. 8–9. old.

szállta Németország, Olaszország és Japán, ezek az államok visszakapták az agresszív hatalmak által megsértett szuverenitásukat, érvénytelenítették Európának azt a területi átrendezését, amelyet az agresszív hatalmak a háború előtt és alatt végrehajtottak, s döntöttek az új államhatárokról.

1945–1949-ben a világ politikai térképén újabb sarkalatos változások történtek. Közép- és Délkelet-Európában megjelentek a népi demokratikus országok, amelyek a szocialista fejlődés útjára léptek. Németországot megszállási övezetekre osztották, s nyomban nyilvánvaló lett, hogy keleti és nyugati része ellentétes irányban fejlődik. A nyugati hatalmak politikájának eredményeként Németország kettészakadt. Nyugati részén 1949-ben tőkés állam alakult, a Német Szövetségi Köztársaság. Ugyanabban az esztendőben megalakult a Német Demokratikus Köztársaság, amely a szocialista úton fejlődött. Európa térképén új politikai képződmény jelent meg, Nyugat-Berlin.

Ázsiában olyan új államalakulatok keletkeztek, mint a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, a Kínai Népköztársaság, a Vietnami Demokratikus Köztársaság, amelyek szakítottak a kapitalista világrendszerrel és a szocializmus felépítését tűzték ki célul. Erősödött olyan államok népeinek nemzeti felszabadító harca, mint Egyiptom, Szíria, Libanon stb. Új államok alakultak – az Indonéziai Egyesült Államok, a Fülöp-szigeti Köztársaság, az Indiai Szövetség domínium, Pakisztán és Ceylon domínium, a Burmai Köztársaság. A Közel-Keleten megalakult Izrael állam és Jordánia Királyság. A politikailag szuverén új államok nem teljesen szabadultak meg az imperialista hatalmak politikai befolyásától és a monopóliumok gazdasági befolyásától.

Afrika térképén a tárgyalt időszakban a változások még nem olyan jelentősek. Olaszország elvesztette Szomáliára, Eritreára és Líbiára vonatkozó gyarmattartó jogait. Afrikának a volt mandátumos területeit azoknak az európai államoknak a gyámsága alá helyezték, amelyeknek egykor a gyarmatai voltak.

Ezekben az években a Dél-afrikai Unió bekebelezte volt mandátumos területét, Délnyugat-Afrikát, noha az ENSZ határozata arra kötelezte, hogy ott ideiglenes gyámsági közigazgatást vezessen be.

Egészében véve az 1945–1949-es politikai térkép, összehasonlítva a háború időszakának politikai térképével, azt mutatja, hogy az agresszív hatalmak fölötti győzelemnek és a háború utáni öt esztendő fejlődésének eredményeként a nemzetközi erőviszonyok a demokrácia és a szocializmus erőinek javára változtak. A szocialista világrendszer kialakulása, a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom által elért sikerek folytán jelentékenyen meggyengült az imperializmus, szűkült befolyási övezete.

*

1955 és 1965 között jelent meg a „Világtörténet" 10 kötete, amely az őskortól a második világháború végéig terjedő korszakot fogja át. Ez a kötet annak a kiadásnak a folytatása.

A kötetet a következő szerzők írták: a Bevezetőt A. O. Csubarjan; az I. fejezetet I. B. Berhin, N. J. Bromlej, I. M. Volkov, L. N. Liszicina, Sz. A. Fegyukin és M. I. Hluszov; a II. fejezetet A. J. Manuszevics, kivéve az 5. alfejezetet,* amelyet N. D. Szmirnova és a 8. alfejezetet, amelyet Sz. I. Viszkov írt; a III. fejezet bevezetőjét G. F. Kim, 1. alfejezetét G. Sz. Matvejeva, 2. alfejezetét A. G. Budanov, 3. alfejezetét F. I. Kulikova, 4. alfejezetét N. L. Vasziljev; a IV. fejezetet N. P. Komolova és B. I. Maruskin; az V. fejezet bevezetőjét M. A. Poltavszkij, 1. alfejezetét B. I. Maruskin, 2. alfejezetét M. A. Poltavszkij, 3. alfejezetét N. N. Molcsanov, 4. alfejezetét N. P. Komolova, 5. alfejezetét M. A. Poltavszkij, 6. alfejezetét P. P. Topeha; a VI. fejezet bevezetőjét M. A. Poltavszkij, 1. alfejezetét L. V. Pozgyejeva, a 2. és 3. alfejezetét D. G. Cserjomin, 4. alfejezetét M. J. Orlova; a VII. fejezet bevezetőjét A. Sz. Kan, 1. alfejezetét L. A. Ingulszkaja, 2–5. alfejezetét A. Sz. Kan; a VIII. fejezet bevezetőjét és 1. alfejezetét M. A. Poltavszkij, 2. alfejezetét G. P. Dragunova, 3–5. alfejezetét M. A.

* A számok csak az alfejezetek sorrendjét jelzik.

Elcsibekjan; a IX. fejezet bevezetőjét M. A. Poltavszkij, 1. alfejezetét R. M. Iljuhina, 2. alfejezetét Sz. P. Pozsarszkaja, 3. alfejezetét R. M. Kaplanov; a X. fejezet bevezetőjét G. F. Kim, 1. alfejezetét A. B. Belenykij, 2. alfejezetét G. I. Levinszon, 3. és 4. alfejezetét G. G. Kotovszkij, 5. alfejezetét J. V. Gankovszkij, 6. alfejezetét E. D. Talmud, 7. alfejezetét A. N. Uzjanov, 8. alfejezetét I. Sz. Latiseva, 9. alfejezetét J. P. Gyementyev, 10. alfejezetét J. P. Gyementyev és V. A. Kozsevnyikov, 11. alfejezetét N. V. Rebrikova; a XI. fejezet bevezetőjét J. A. Orlov, 1. alfejezetét A. M. Samszutdinov, 2. alfejezetét J. A. Orlov, 3. alfejezetét R. T. Ahramovics, 4–8. alfejezetét L. N. Kotlov, 9. alfejezetét G. Sz. Nyikityina; a XII. fejezet bevezetőjét és 1–2. alfejezetét B. G. Szejranjan, 3–5. alfejezetét N. Sz. Luckaja; a XIII. fejezetet A. B. Davidszon; a XIV. fejezetet N. M. Lavrov, kivéve a „Kuba" alfejezetet, amelyet L. J. Szlezkin írt; a XV. és XVI. fejezetet A. O. Csubarjan; a XVII. fejezetet Sz. I. Viszkov; a XVIII. fejezetet L. N. Kutakov; a XIX. és XX. fejezetet A. O. Csubarjan; a XXI. fejezetet V. V. Zaglagyin; a XXII. fejezetet O. Sz. Harhargyin.

A képanyagot M. M. Blinkova és V. Sz. Lavrentyev válogatta. Az időrendi mutatót V. Sz. Turusina, a bibliográfiát N. B. Konyik, a névmutatót L. Sz. Szarkiszjanc, a földrajzi nevek mutatóját V. Sz. Turusina készítette. A térképeket összeállította és szerkesztette B. G. Galkovics, sajtó alá rendezte a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Geodéziai és Kartográfiai Főigazgatóság tudományos térképrajzoló és térképszerkesztő osztálya; a szerkesztési munkát G. G. Csumalova, T. V. Artyemenko, J. V. Aulova, I. K. Zsdanova, J. M. Regentova és E. A. Smujlovics végezte.

A kötet recenzálásában részt vett Sz. I. Viszkov, N. I. Jegorova, R. M. Iljuhina, N. P. Komolova, B. I. Maruskin, V. G. Ovcsinnyikov, I. M. Szuponyickaja, D. G. Cserjomin, M. A. Elcsibekjan.

A kötet sajtó alá rendezésében részt vett N. I. Jegorova, N. B. Konyik, V. Sz. Lavrentyev, J. N. Makarenko, V. G. Ovcsinnyikov, M. P. Ovcsinnyikova, J. J. Poljakova, A. A. Szbitnyeva, I. M. Szuponyickaja, V. Sz. Turusina, O. L. Smeljova.

A kötet tudományos szervező munkáját D. G. Cserjomin végezte.

A szerkesztő bizottság köszönetet mond a kötet megvitatásában részt vevő szakértőknek értékes tanácsaikért és megjegyzéseikért.

I. RÉSZ

A szocialista világrendszer kialakulása

I. FEJEZET

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége

Áttérés a békés építésre

A Nagy Honvédő Háború győzelmes befejeződése után a Szovjetunió a háború súlyos következményeinek leküzdésére, a győztes szocializmus megszilárdításával és fejlesztésével kapcsolatos feladatok megoldására összpontosította az erőket.

A háború utáni békés építőmunka megváltozott nemzetközi körülmények között bontakozott ki. A Szovjetunió a háború végén politikailag és katonailag erősebb volt, mint a háború kezdetén. Azzal, hogy döntő szerepet játszott a fasiszta Németország szétzúzásában, hogy nagymértékben hozzájárult a militarista Japán feletti győzelemhez, kivívta az egész emberiség tiszteletét. Lényegesen megnőtt a Szovjetunió tekintélye és a világpolitikában betöltött szerepe. A háború előtt csak 26 állam tartott fenn vele diplomáciai kapcsolatokat, 1945 végén már 64. A Szovjetunió egyik alapítója volt az Egyesült Nemzetek Szervezetének, állandó tagja lett az ENSZ Biztonsági Tanácsának. Ettől fogva a nemzetközi politika egyetlen nagy kérdésében sem született döntés a Szovjetunió tevékeny részvétele nélkül.

A Szovjetunió már a háború alatt visszaállította 1941. június 22-i államhatárát. Ezen kívül a Távol-Keleten visszaszerezte a korábban tőle elszakított Dél-Szahalint és a Kuril-szigeteket, Északon az ősi orosz területet, Pecsengát (Petsamo); a Szovjetunióhoz került Kárpát-Ukrajna, Kelet-Poroszország északi része (a mai Kalinyingrád terület) Königsberg városával, amely a Kalinyingrád nevet kapta.

Véget ért az a hosszú időszak, amikor a Szovjetunió volt az egyetlen szocialista ország az ellenséges kapitalista környezetben. A szocialista fejlődés útjára lépett számos európai és ázsiai ország. A negyvenes évek második felében kialakult a szocialista világrendszer.

Megszilárdult a Szovjetunió belső helyzete. A szovjet szocialista állam kiállta a háború nehéz megpróbáltatásait, erősebben, egységesebben került ki belőle, élvezve az egész szovjet nép támogatását, amely megvédte szocialista vívmányait, leghaladóbb társadalmi és államrendjét, szabadságát és függetlenségét. Megerősödött a munkásosztály és a parasztság szövetsége, megbonthatatlan lett az egész nép erkölcsi-politikai egysége. A háborúban aratott győzelem megmutatta a szocialista rend hatalmas erejét és fölényét.

A szovjet nép egész tevékenységét, az ország gazdaságának helyreállításáért vívott harcát a kommunista párt, a szovjet társadalom vezető ereje irányította.

A háború súlyos következményei

A győzelem után a szovjet nép legfontosabb feladata az volt, hogy eltüntesse a háború súlyos következményeit. A háború óriási anyagi károkat okozott a Szovjetuniónak. A megszállók a nyugati határtól a Moszkva-vidékig és a Volgáig, a távoli Északtól a Fekete-tengerig és a Kaukázus előhegyeiig hatalmas területen pusztítottak. Teljesen vagy részben lerombolták vagy felperzseltek 1710 várost és vá-

rosi típusú települést, több mint 70 000 falut, 31 850 ipari üzemet, 65 000 km vasútvonalat, 4100 vasútállomást. Megsemmisült a nemzeti vagyon mintegy 30 százaléka.

Óriási károk keletkeztek a népgazdaság minden ágában. A háború alatt a fogyasztási cikkek termelése 41 százalékkal csökkent. A német fasiszták által megszállt területen, amely a háború előtt a Szovjetunió ipari termelésének egyharmadát adta, a vaskohászati kapacitás közel háromnegyede romokban hevert. A Donyec-medencében mintegy 150 bányát, amelynek évi kapacitása 65 millió tonna szén volt, lerombolták és vízzel árasztották el, Krivoj Rog vidékén, az ország legfontosabb vasérclelőhelyén a bányák háromnegyede használhatatlan volt. Nem működtek a megszállók által elpusztított textilgyárak, amelyeknek a kapacitása a háború előtt 1 millió orsó volt. Romokban hevert a bőripar, a cipőipar, a kötöttáruipar, a szőrmeipar, az üvegipar sok üzeme. Nehéz helyzetben volt az élelmiszeripar.

A háború okozta károk miatt az ország ipari termelése sok mutató tekintetében visszaesett a harmincas évek elejének szintjére. A fémtermelés például az 1933–1935-ös színvonalon állt.

Jelentős károkat szenvedett a vasúti közlekedés. A háború alatt valamennyi közlekedési ág teherszállítása csaknem egynegyedével csökkent. Ukrajna, Belorusszija, Karélia vasútvonalai háború előtti kapacitásuknak csupán 40–50 százalékát adták.

A háború óriási károkat okozott a mezőgazdaságban. A megszállt területeken a hódítók kifosztottak minden kolhozt, szovhozt, gép- és traktorállomást, vagyis több mint 40 százalékát azoknak a gazdaságoknak, amelyeket a munkásosztály és a parasztság az első ötéves tervek időszakában óriási erőfeszítéssel létrehozott. Megsemmisítették vagy elvitték a háború előtti traktor- és kombájnállománynak körülbelül egynegyedét, elpusztult vagy a hódítók zsákmánya lett több millió darab szarvasmarha, a kolhozok és a szovhozok sok egyéb vagyontárgya.

A háborúnak súlyos következményei voltak nemcsak a megszállt területek, hanem az egész ország kolhozaiban és szovhozaiban. A traktorállomány 1945 végére egynegyedére, a gépkocsipark egyharmadára csökkent. Jelentős részük teljesen elhasználódott. A gépek hiányát igásállatokkal sem pótolhatták, mert a háború alatt a falvakban a lóállomány több mint 50 százalékkal lett kevesebb. A mezőgazdaság erőgép-kapacitása csaknem 30 százalékkal csökkent. A kolhozoknak az első ötéves tervidőszakokban megteremtett anyagi-technikai bázisa jelentősen meggyengült.

A mezőgazdaság termelőerőinek redukálódása kihatott a termelési eredményekre. A kolhozok és szovhozok vetésterülete a háború alatt egynegyedével apadt, rosszabb volt a föld megmunkálása, csökkent a terméshozam. 1945-ben 47,3 millió tonna gabonát takarítottak be az 1940. évi 95,6 millió tonnával szemben. A többi mezőgazdasági növényből is lényegesen kevesebbet termeltek.

A háború súlyos következményekkel járt a kolhoztermelés másik ágára, az állattenyésztésre is. 1946 elején a szarvasmarha-állomány az 1940. évinek körülbelül a négyötöde volt.

A mezőgazdaság 1945-ös bruttó termelése 40 százalékkal, a megszállás alól felszabadított vidékeken csaknem 50 százalékkal maradt el a háború előttitől.

A háború következtében a lakosság anyagi helyzete is válságos volt. Lényegesen kisebb mennyiséget termeltek közszükségleti cikkekből. 1945-ben csaknem 25 százalékkal kevesebb gyapotszövetet, csaknem 40 százalékkal kevesebb bőrlábbelit, 90 százalékkal kevesebb kultúrcikket állítottak elő, mint 1940-ben. A mezőgazdasági termelés csökkenése folytán rosszabbodott az élelmiszerellátás. 1945-ben a lakosság személyi fogyasztása 35–40 százalékkal alacsonyabb volt, mint a háború előtt.

Rendkívül súlyos volt a lakáshelyzet. Sok város és falu valósággal eltűnt a föld színéről. Huszonöt millió szovjet ember maradt fedél nélkül. Emberek ezrei húzódtak meg földbe vájt kunyhókban, a lerombolt házak épen maradt pincéiben. A felszabadított részeken és a hátországi területeken sok család zsúfolt lakásokban élt.

A kultúra területén is súlyos következményei voltak a háborúnak. Elpusztult 84 000 iskola, technikum, főiskola, 43 000 közkönyvtár, sok múzeum, színház, népművelési intézmény.

Az anyagi értékek megsemmisülésével és elrablásával 679 milliárd rubel kár érte a szovjet nép-

gazdaságot (1941-es áron számítva). Ez a szám azonban korántsem fejezi ki az összes veszteséget, amelyet a fasiszta területrablók a Szovjetuniónak okoztak. Ebben nincs benne az a kár, amely abból adódott, hogy az állami vállalatok és a kolhozok munkájának megszűnésével vagy csökkenésével kevesebb lett a nemzeti jövedelem, nincsenek benne a katonai kiadások, azok a veszteségek, amelyek a háború miatt lelassult gazdasági fejlődés miatt érték az országot. Ha a népgazdaságot a rombolás és fosztogatás folytán ért kár összegéhez hozzáadjuk a szovjet államnak a Németország és Japán ellen viselt háborúra fordított kiadásait, csillagászati számot, 2569 milliárd rubelt kapunk. Ez az összeg körülbelül 14 háború előtti esztendő költségvetésének felel meg.

De különösen súlyos veszteség érte az országot azáltal, hogy 20 millió szovjet ember esett el a fronton, pusztult el a megszállt területen, a koncentrációs táborokban. Csaknem minden szovjet család gyászolta elvesztett hozzátartozóját. A második világháborúban egyetlen ország sem szenvedett ekkora veszteséget, egyikben sem volt ilyen mérvű rombolás. A sok milliós emberveszteség miatt hosszú időn át munkaerőhiány volt, s ez nehezítette a népgazdaság helyreállítását és fejlesztését.

A tőkés országok sajtója abban az időben azt jósolta, hogy az Egyesült Államok segítsége nélkül a Szovjetunió nem képes helyreállítani gazdaságát. A *Foreign Affairs* c. amerikai folyóirat azt állította, hogy a Szovjetunió „az egyik leggyengébb és legszánalmasabb országgá" válhat, „és töröltetik a nagyhatalmak sorából". A *World Review* c. angol folyóirat ezt jósolta: „Lényegében egyetlen reális lehetőség van [a gazdaság helyreállítására]... nagy amerikai kölcsön felvétele..."

A dolog azonban nem korlátozódott pusztán jóslatokra. Az imperialista államok – elsősorban az Egyesült Államok – mindent elkövettek, hogy megnehezítsék a szovjet népgazdaság helyreállítását. A hidegháború politikájával, a féktelen fegyverkezési hajszával, a Szovjetunióval való gazdasági kapcsolatok szűkítésével próbálták fékezni, hogy a háború súlyos következményeit a szovjet állam leküzdhesse s gazdaságát megszilárdíthassa. Ezek a próbálkozások azonban hiábavalónak bizonyultak. A szocialista rend előnyei lehetővé tették a szovjetországnak, hogy viszonylag gyorsan megszüntesse a háború következményeit.

A szovjet nép, a kommunista párt vezetésével, saját erejéből viszonylag rövid idő alatt helyreállította a népgazdaságot, megteremtette a szocialista rendszer további fejlesztésének és megszilárdításának, a kommunista építésből adódó újabb feladatok teljesítésének feltételeit.

A szovjet állam nem egészen harminc esztendős történelme alatt immár másodszor volt kénytelen hozzálátni népgazdaságának helyreállításához. A háború utáni viszonyok azonban különböztek a polgárháborút követő helyreállítási időszak körülményeitől: győzött a szocializmus, az ország erős ipari bázissal, megszilárdult kolhoz-szovhoz rendszerrel rendelkezett.

A népgazdaság helyreállításának és fejlesztésének programja

A háború után a népgazdaság helyreállítására és fejlesztésére a Kommunista Párt szervezte a tömegeket, célja pedig a kommunista társadalom felépítése volt. A fejlődés távlatait kijelölve a párt azt vette alapul, hogy a Szovjetunióban a kommunista társadalom első szakasza – a szocializmus – lényeges vonásaiban már megvalósult, egyes vonásai azonban még nem tárultak fel teljesen, mert a háború visszatartotta az ország fejlődését, óriási károkat okozott termelőerőiben. Ezért a párt úgy vélekedett, hogy elsősorban a kommunizmus első szakaszának megoldatlan feladatait kell végrehajtani, megszilárdítani a szocializmust, befejezni építését. A termelés területén először is igen rövid idő alatt helyre kellett állítani a népgazdaságot és jelentősen túl kellett szárnyalni háború előtti színvonalát. A feladatok közé tartozott továbbá, hogy a termelőerők növekedésének arányában fejlődjenek és tökéletesedjenek a szocialista termelési viszonyok: még nagyobb legyen az össznépi tulajdon szerepe, jelentősen megszilárduljon a termelési eszközök társadalmi tulajdona, rövid időn belül megszűnjön minden eltérés a munka szerinti elosztás szocialista elvétől, növekedjék a reálbér, megszűnjön az élelmiszer jegyre adása.

Ezek a feladatok konkrétan a negyedik ötéves tervben (1946–1950) fogalmazódtak meg, amelyet 1946 márciusában a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának első ülésszaka fogadott el. A negyedik ötéves tervnek az volt a fő gazdaságpolitikai feladata, hogy az ország felszabadított területein helyreállítsák a lerombolt gazdaságot, az ipari és a mezőgazdasági termelés országos szinten elérje, majd pedig lényegesen meghaladja a háború előtti szintet. A terv elsősorban a nehézipar és a vasút helyreállítását irányozta elő, mert enélkül nem lehetett volna gyorsan rendbe hozni a többi népgazdasági ágat, megfelelő színvonalon tartani az ország védelmi képességét.

A terv előírta, hogy 1946-ban be kell fejezni a népgazdaság átállítását a békés termelésre, minden népgazdasági ágban biztosítani kell a további technikai haladást, fel kell lendíteni a fogyasztási cikkek gyártását, minden módon fejleszteni kell az építőipart; az iparban, az építőiparban és a közlekedésben ki kell alakítani a munkások és a műszakiak törzsgárdáját.

A bruttó ipari termelésnek az ötéves terv végén 48 százalékkal kellett meghaladnia az 1940-es szintet. A terv a mezőgazdaság helyreállításában is gyors ütemet írt elő. 1950-ben 27 százalékkal több mezőgazdasági terméket kellett előállítani, mint a háború előtt.

A népgazdaság rendbehozásával párhuzamosan a terv előirányozta a dolgozók anyagi helyzetének lényeges javítását. A nemzeti jövedelemnek 30 százalékkal kellett növekednie a háború előtti színvonalhoz képest. Helyre kellett állítani és bővíteni az általános és középiskolák, valamint a főiskolák hálózatát.

Az ötéves tervben a népgazdaság helyreállítására és fejlesztésére 250,3 milliárd rubel beruházást irányoztak elő, ennek 40 százalékát a megszállás alól felszabadított területek gazdaságára szánták.

A békés építésre való áttéréssel kapcsolatban a szovjet állam tevékenységében vezető szerephez jutott a gazdasági-szervező és a kulturális-felvilágosító funkció. Az új feladatok szükségessé tették, hogy változtassanak az államapparátus munkájának formáin és módszerein, feloldják a szovjet demokrácia bizonyos korlátozásait, amelyek a háborús időszakban váltak szükségessé. 1945 szeptemberében megszüntették az Állami Honvédelmi Bizottságot. Korlátlanul betöltötték funkcióikat az államhatalom és az államigazgatás alkotmányos szervei. A dolgozók küldötteinek szovjetjei és szerveik figyelmüket és erőfeszítéseiket a népgazdaság helyreállításával, a nép életszínvonalának emelésével kapcsolatos halaszthatatlan feladatok megoldására összpontosították.

A népgazdaság háború utáni új feladatai szükségessé tettek bizonyos változtatásokat az ipar irányításában, korlátozni kellett a központi vezetést, nagyobb önállóságot biztosítani a vállalatvezetőknek a termelés megszervezésében és a tervezésben. A vállalatok hatékonyabb irányítása végett bizonyos minisztériumokat megszüntettek, feladatukat több újonnan szervezett minisztérium vette át. A legfontosabb ipari minisztériumok vezetését tapasztalt szakemberekre bízták, akik a háború alatt a gazdasági front tehetséges szervezői voltak. A vaskohászat dirigálását I. F. Tevoszjan vette át, a színesfémkohászatét P. F. Lomako, a szerszámgépgyártását A. I. Jefremov, a közlekedési gépgyártását V. A. Malisev stb.

Hatálytalanították a háború alatt bevezetett rendkívüli munkaügyi intézkedéseket: a vállalatoknál és intézményeknél visszaállították a 8 órás munkaidőt, megszüntették a kötelező túlórát, a munkások és alkalmazottak ismét megkapták a fizetett évi rendes és pótszabadságukat, a munkások és alkalmazottak kártalanítást kaptak a háború alatt ki nem vett szabadságukért stb.

Az ország gazdaságának békés vágányokra való átállítása, amely már 1944-ben megkezdődött, különösen aktívan folyt az ötéves terv első évében. Már 1946-ban az állami költségvetésnek 34,5 százalékát fordították a népgazdaság fejlesztésére, szemben az 1945. évi 25 százalékkal, szociális és kulturális szükségletekre pedig az előző évi 21 százalékkal szemben 26,1 százalékot irányoztak elő. Az anyagi erőforrásokat is átcsoportosították. Üzemek és gyárak ezreinek megváltozott a termelési profilja. A háború alatt szervezett hadiipari (harckocsiipari, lőszeripari, aknavetőgyártási stb.) népbiztosságokat átszervezték gazdasági (közlekedési gépgyártási, mezőgazdasági gépgyártási stb.) népbiztosságok-

ká; több repülőgépgyárban megkezdték a trolibuszok, rádiókészülékek gyártását. Az Uráli Gépgyár az önjáró lövegek gyártásáról áttért az exkavátorok, fúróberendezések, sajtolók, hengersorok gyártására. Nagy figyelmet szenteltek a közszükségleti cikkek termelésének megszervezésére. A vállalatoknál helyreállították a közszükségleti cikkeket gyártó műhelyeket. A Szovjetunió Minisztertanácsa 1946 végén külön határozatot hozott a könnyűipar gyors ütemű fellendítéséről: növekedtek a beruházások, javult a nyersanyag-, az üzemanyag- és a villamosenergia-ellátás.

A hadiipari üzemeknek békés termelésre való átállítása szükségessé tette a termelési folyamatok technológiájának jelentős megváltoztatását, a berendezés cseréjét. A termékek cikklistája lényegesen bővült. A mezőgazdasági gépgyártás például a háború alatt 25 féle gépet gyártott, a háborút követően 89 típust. A harckocsigyártó üzemek 7–8 terméket bocsátottak ki, a háború után át kellett térniük több mint 40 alaptípus (gőzmozdony, vasúti kocsi, közlekedési eszköz stb.) sorozatgyártására. Ezeket a változtatásokat olyan körülmények között kellett végrehajtani, amikor az iparba és az építőiparba sok új, nem eléggé képzett és tapasztalatlan munkás került, s az első időkben ennek érződött is a hatása a minőségen és a termelés ütemén. Az egész ipar bruttó termelése 1946-ban 15 százalékkal csökkent 1945-höz képest. A legfontosabb feladat viszont – a gazdaság átállítása békés termelésre – 1946-ban lényegében befejeződött; ezzel kedvező körülmények alakultak ki, ahhoz, hogy a következő években sikeresen helyreállítsák és fejlesszék a népgazdaságot.

Az ipar és a mezőgazdaság helyreállítása és fejlesztése

A szovjet ipar a negyedik ötéves terv éveiben

A negyedik ötéves terv időszakában az ország ipari fejlődésében jól megkülönböztethető két szakasz. Az első szakaszra (1946–1947) a helyreállítás a jellemző, a másodikban (1948–1950) túlsúlyba jut az új építés.

Az óriási méretű helyreállítás, az új vállalatok építése nagy beruházásokat igényelt. Ez volt az egyik legbonyolultabb probléma, amelyet a pártnak és a szovjet államnak a háború utáni első években meg kellett oldania. A megoldást nehezítette, hogy a nemzetközi helyzet, az Egyesült Államok uralkodó körei által kirobbantott hidegháború szükségessé tette, hogy jelentős összegeket fordítsanak az ország védelmi erejének növelésére. 1946-ban a költségvetés 23,9 százalékát, 1950-ben 20 százalékát fordították erre a célra. A népgazdaság finanszírozásának fő forrása a belső felhalmozás – a forgalmi adó, a vállalati nyereségadó – volt. A népgazdaság helyreállításához és fejlesztéséhez szükséges anyagi eszközök biztosításához nagyban hozzájárult a lakosság az állam-kölcsönkötvények vásárlásával (1950-ben államkölcsönökből származott az összes költségvetési bevétel 6,4 százaléka). Nagy erőfeszítések és szigorú takarékosság árán a negyedik ötéves terv éveiben sikerült akkora összeget fordítani beruházásra, amely három háború előtti ötéves terv beruházási összegével volt egyenlő. A népgazdaság szocialista rendszerének erejét és életképességét bizonyította, hogy mindjárt a háború utáni első években ekkora összegeket sikerült mozgósítani.

Ebben az ötéves tervben a másik nehézség a káderprobléma volt. A háború alatt elveszett az iparban foglalkoztatottak közül átlagosan minden hetedik. Közvetlenül a háború után a munkaerő jelentős részben a katonaságtól leszerelt munkásokból és szakemberekből verbuválódott. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának tizenkettedik ülésszaka 1945. június 23-án törvényt hozott az idősebb korosztályoknak a hadseregből való leszereléséről. A törvény alapján 1945 szeptemberéig leszereltek 3,3 millió harcost, 1948-ig pedig összesen 8,5 millió katonát.

A szovjet állam gondoskodott a leszereltekről: ellátták őket teljes garnitúra egyenruhával, s pénzbeli juttatásban is részesültek, amelynek összege attól függött, hogy a háború alatt mennyi ideig szolgáltak

a hadseregben. A törvény kötelezte az összes állami és gazdasági szervet, kolhozvezetőséget, hogy a leszerelteknek legkésőbb egy hónapon belül biztosítsanak munkát (nem helyezhetők alacsonyabb beosztásba, mint amilyenben bevonulásuk előtt voltak), lakást, tüzelőt és minden segítséget adjanak meg a berendezkedéshez. A német fasiszta megszállók által lerombolt és felgyújtott településeken a leszerelt katonáknak térítés nélkül biztosítottak az építéshez faanyagot, pénzkölcsönt a lakóházak építésére és helyreállítására.

A szovjet kormány egyidejűleg erőfeszítéseket tett, hogy minél előbb hazatérjenek a fogságba esett vagy a német fasiszta megszállók által elhurcolt szovjet állampolgárok. A Népbiztosok Tanácsa Repatriálási Megbízottjának képviselőit elküldték csaknem minden európai országba, az Egyesült Államokba, Egyiptomba, Iránba, hogy felkutassák a szovjet állampolgárokat és segítséget nyújtsanak hazatérésükhöz. Ezeknek a megbízottaknak a munkáját gyakran akadályozták az amerikai és az angol parancsnokságok, noha ezzel megszegték a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország között a repatriálásról létrejött egyezményeket. A szovjet kormány végrehajtotta ezeket az egyezményeket: 1945. szeptember 30-ig a Szovjetunióból körülbelül 818 000 külföldi állampolgár tért haza (1953 januárjáig a Szovjetunióból több mint 4 millió külföldit repatriáltak, többek között az ellenséges hadseregek hadifogságba esett volt katonáit).

A szovjet kormány nagy erőfeszítéseinek eredményeként 1945 végére több mint 5,2 millió szovjet ember térhetett haza. Ámde a munkaerő-tartalékok állami rendszerének kellett azzá a fő csatornává válnia, amelyből az ipar, az építőipar, a közlekedés és hírközlés az állandó szakmunkás-utánpótlást kapta. 1946 májusában a háború alatt működő Munkaerőtartalékok Főhatósága és a Munkaerő Elosztó és Nyilvántartó Bizottság helyett megszervezték a Munkaerőtartalékok Minisztériumát, amely felelős volt a munkaerő nyilvántartásáért, képzéséért és elosztásáért. A minisztérium hatáskörébe került az összes ipari és vasúti iskola és szakmunkásképző intézet. Helyreállították és jelentősen bővítették az ipari és vasúti iskolák, valamint a szakmunkásképző intézetek hálózatát. 1948 elejére az országban a munkaerő-tartalékok mintegy 4200 tanintézete működött, a bennük tanulók létszáma meghaladta az 1 milliót. 1946–1950 között a szakmunkásképző intézetek és iskolák körülbelül 3,4 millió szakmunkást bocsátottak ki. Egyéni és brigádmódszerrel, továbbá különböző tanfolyamokon mintegy 8 millió munkást képeztek.

Intézkedtek arról, hogy a vállalatokat vezető és műszaki káderekkel lássák el. A felsőoktatási intézményekbe és a szakközépiskolákba több embert vettek fel, továbbá új szakokat nyitottak, ezáltal nagyobb számban képeztek mérnököket és technikusokat. A szakemberek egy részét az irányító apparátusból áthelyezték közvetlenül a termelésbe.

A technika fejlődése és a technológia tökéletesedése azt is megkövetelte, hogy a dolgozók állandóan továbbképezzék magukat, tökéletesítsék szakmai ismereteiket. Ezért intézkedések történtek az üzemi oktató bázisok megerősítésére és bővítésére, több millió munkás különböző tanfolyamokon való továbbképzésének és átképzésének megszervezésére.

Sok minden történt a dolgozók termelési aktivitásának növeléséért, az anyagi és erkölcsi ösztönzők kialakításáért. Az ipari üzemek, az építő-szerelő vállalatok jogot kaptak arra, hogy az államnak befizetett nyereség egy részéből igazgatói alapot képezzenek, amelyet a háború alatt eltöröltek. Ebből az alapból fordíthattak összegeket kulturális és jóléti célokra, jutalmazhatták a legjobb dolgozókat, egyszeri segélyt nyújthattak a munkásoknak, a műszakiaknak és alkalmazottaknak. Nagy figyelmet szenteltek annak, hogy a legmunkaigényesebb iparágakban megszüntessék a munkaerő-vándorlást, amely a háború utáni első években nagy méreteket öltött. 1946. szeptember 1-től a Szovjetunió Minisztertanácsának határozata értelmében a szénbányászatban és a bányaépítésben dolgozó munkások és műszaki vezetők nagy társadalombiztosítási, lakásépítési, nyugdíjkedvezményeket kaptak, a hosszú ideje dolgozó bányászok kitüntetésekben részesültek. Ugyanilyen előnyöket és kedvezményeket kaptak a vas- és színesfémkohászat, a vegyipar dolgozói. Azok számára, akik különösen fontos népgazdasági

Hazatérés a frontról

objektumok helyreállításán vagy építésén dolgoztak, a szovjet kormány a Szovjet Szakszervezetek Központi Tanácsával együtt növelte a terv teljesítéséért és túlteljesítéséért járó prémium összegét. Az Urálban, Szibériában és a Távol-Keleten dolgozó ipari és építőipari munkásoknak és műszakiaknak a távolság és a nehéz éghajlat miatt magasabb bért állapítottak meg annál, amit az ország többi részében fizettek. Mindez elősegítette, hogy a dolgozók megmaradjanak a vállalatoknál és az építkezéseken.

A Nagy Honvédő Háborúban aratott győzelem után kialakult jó politikai légkörben, a munkaszervezés és a bérezés tökéletesítésére hozott intézkedések hatására növekedett az iparban, a közlekedésben és más népgazdasági ágakban dolgozók munkakedve. Ennek ékes bizonyítéka az ötéves terv határidő előtti teljesítéséért mindjárt az ötéves terv első napjaiban kibontakozott tömegméretű szocialista munkaverseny. 1946 májusában a makejevkai Kirov Kohászati Üzem kollektívája felhívással fordult az ország kohászaihoz, hogy szervezzék meg a kohóiparban dolgozó munkások, műszakiak és alkalmazottak országos szocialista munkaversenyét a negyedik ötéves terv feladatainak határidő előtti teljesítéséért. Az SZK(b)P Központi Bizottsága és a Szovjet Szakszervezetek Központi Tanácsa fontosnak tartotta a makejevkai kohászok hazafias kezdeményezését a termelés sikeres helyreállítása és fellendítése szempontjából, ezért helyeselte az iparáganként országos szocialista munkaverseny megszervezését, s javasolta minden helyi pártszervezetnek és szakszervezetnek, hogy adjon meg minden támogatást a verseny kibontakoztatásához. A győztesek jutalmazására a Szovjetunió Minisztertanácsa és a Szovjet Szakszervezetek Központi Tanácsa vörös zászlókat alapított. A kohászok példáját követve bekapcsolódtak a versenybe más iparágak dolgozói is: a Donyec-medence bányászai, az orehovói pamutfonó kombinát dolgozói, az „Aznyefty" egyesülés olajbányászai, a moszkvai Sztálin Autógyár dolgozói stb. Munkások százezrei tettek egyéni vállalást az éves tervek és az ötéves terv határidő előtti teljesítésére. A versenybe egyre nagyobb tömegek kapcsolódtak be.

1947-ben – az ötéves terv második évében – két nevezetes évfordulót ünnepeltek: a szovjethatalom megteremtésének 30. évfordulóját és Moszkva alapításának 800. évfordulóját. A jubileumokra való készülődés további lendületet adott a szocialista versenynek. Azokat a gazdag tapasztalatokat, amelyeket a szocialista verseny szervezésében a háború előtti ötéves tervek idején, a Nagy Honvédő Háború alatt szereztek, felhasználták az ország népgazdaságának helyreállítása és fejlesztése érdekében.

A harmincas évek közepén kibontakozott Sztahanov-mozgalom a háború utáni években tovább fejlődött. Ez a mozgalom, hangsúlyozta Leonyid Brezsnyev abban az üdvözletében, amelyet a Sztahanov-mozgalom 40. évfordulója alkalmából rendezett országos tudományos-gyakorlati konferencia résztvevőihez intézett, „fontos szerepet töltött be... a háborúban lerombolt népgazdaság helyreállításával kapcsolatos feladatok megoldásában, a szocialista társadalom további fejlesztésében".*

Az ötéves terv első éveiben nagy gondot fordítottak arra, hogy növekedjék az előállított termékek mennyisége, csökkenjen a gépállás, gyorsuljanak a termelési folyamatok. A szocialista munkaversenyben ez a több gépen dolgozók, a gyorsított munkamódszereket alkalmazók mozgalmában fejeződött ki.

Egyre jobban elterjedtek a sztahanovista munka kollektív formái, elterjedt az a mozgalom, hogy élenjáró munkaszervezési módszerek alkalmazásával egész üzemrészek, műhelyek, vállalatok munkája váljék termelékenyebbé. Ezek a kezdeményezések V. I. Matroszovnak, a moszkvai „Párizsi Kommün" Cipőgyár brigádvezetőjének és a moszkvai „Kalibr" Szerszámgyár művezetőjének nevéhez fűződnek.

P. B. Bikov, a moszkvai furatköszörűgép-gyár esztergályosa és G. Sz. Bortkevics, a leningrádi J. M. Szverdlov Szerszámgépgyár esztergályosa kezdeményezte a gyorsvágás módszerét, amelynek óriási szerepe volt a fémmegmunkálás folyamatának meggyorsításában. Felhasználva az új technikát, a gépek megnövekedett kapacitását, saját konstrukciójú késekkel sokszorosára növelték a fémforgácsolás gyorsaságát. A gyorsforgácsoló esztergályosok tapasztalatait felhasználták más szakmák munkásai is,

* Pravda, 1975. szeptember 23.

marósok, csiszolók, fúrósok. A gyors munkamódszerek elterjedtek a kohászatban, a vegyiparban, a kőolaj-, a tőzegkitermelő-, a papír-, az élelmiszeriparban és más iparágakban.

A gyorsított módszerek alkalmazása különösen nagy jelentőségű volt a vasúti közlekedésben. A mozdonyvezetők jártak elöl jó példával, 24 óra alatt 500 kilométert vagy még többet tettek meg a mozdonnyal, s lényegesen túlteljesítették az akkori normákat. Az ötszázas mozdonyvezetők mozgalma csaknem egyidőben több vasútvonalon bontakozott ki. Kezdeményezői között találjuk V. G. Blazsenovot, a Moszkvai Rendezőpályaudvar kommunista mozdonyvezetőjét, A. Sz. Kondratyevet, az orjoli fűtőház mozdonyvezetőjét stb.

Ezekben az években tovább fejlődött a több gépen dolgozók mozgalma, amely még a háború előtt keletkezett. Ezt a mozgalmat M. M. Volkova, az orehovói pamutfonó kombinát brigádvezetője kezdeményezte.

A több gépen dolgozók és a gyorsított módszereket alkalmazók mozgalma újabb lehetőségeket teremtett a munka termelékenységének növelésére, elősegítette a termelésszervezés általános színvonalának emelését és a termelés gyorsabb ütemű fejlesztését. Nagy szerepet játszott az ötéves terv határidő előtti teljesítésében.

A helyreállítási munkák nagy üteme, az ipar bruttó termelésének jelentős növekedése előtérbe állította azt a feladatot, hogy javítani kell a termelés minőségi mutatóit. Ez tükröződött a dolgozók kezdeményezéseiben és vállalásaiban. 1948 februárjában a moszkvai „Kompresszor", „Manometr", Első Állami Golyóscsapágy Gyár és több más üzem lemondott az állami támogatásról, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy ezek a gyárak és üzemek vállalták az önköltség csökkentését, s veszteség helyett nyereségesen fognak termelni.

A moszkvai Krasznoholmszki Fésűsfonó Kombinát segédművezetője, A. Sz. Csutkih javasolta, hogy indítsanak versenyt a „kiváló minőség brigádja" címért. A javaslat időszerűségét és fontosságát bizonyította az értékes kezdeményezés széles körű támogatása és bizonyították az eredményei. A versenybe nemcsak a textilipar és a könnyűipar dolgozói kapcsolódtak be, hanem más iparágak dolgozói is. Csupán 1949-ben a textiliparban, ahol ez a kezdeményezés született, az 1. osztályú termékek aránya elérte a 80–90 százalékot.

Nagy lendületet kapott a takarékossági mozgalom. Takarékoskodtak a nyersanyaggal, a félkésztermékekkel, a villamos energiával, üzemanyaggal, ami lehetővé tette, hogy az ipar újabb ráfordítások nélkül nagy mennyiségű különböző terméket bocsásson ki a népgazdaság és a lakosság részére, csökkentse az önköltséget.

A háború utáni ötéves terv éveiben folyó verseny fontos sajátossága volt az újító munkások, a műszakiak és a tudósok alkotó együttműködése.

A. M. Ivanovnak, a Cseljabinszki Traktorgyár technológusának kezdeményezésére verseny indult a műszakiak között a technológia tökéletesítéséért, ami a termelés szempontjából nagyon hatékonynak bizonyult.

Az ipar helyreállításáért és fejlesztéséért az egész nép által vívott harcban jelentős szerepük volt a tudósoknak. 1949 márciusában leningrádi tudósok egy csoportja felhívással fordult az ország tudósaihoz, hogy álljanak az élére a műszaki haladásért vívott küzdelemnek, erősítsék az alkotó együttműködést az ipar dolgozóival. Ez a kezdeményezés széles körben támogatásra talált.

A tudósok és a műszakiak ilyen kapcsolata a termelés újítóival nagymértékben elősegítette, hogy a munkások körében kibontakozzék az ésszerűsítők és feltalálók mozgalma. Ez a mozgalom a háború utáni években nagy lendületet vett. „A szovjet munkás nem egyszerűen végrehajtója a rábízott feladatnak – hangsúlyozta a *Pravda* 1947. május 12-i számának vezércikke. – Alkotó módon dolgozik, keresi a termelékenység növelésének, a gépek és berendezések jobb kihasználásának új módszereit." Évente átlag több mint 400 000 találmányt, műszaki korszerűsítést és ésszerűsítést vezettek be a termelésben, s ezek nagy megtakarítást eredményeztek.

Lehetetlen felsorolni valamennyi kezdeményezést, amely a negyedik ötéves terv éveiben indult el. De egyik sem volt véletlen, mindegyiket az ipari fejlődés igénye váltotta ki, s mindegyik összhangban volt e fejlődés bizonyos szakaszával. Évről évre nőtt a szocialista versenyben résztvevők száma: 1946-ban az iparban dolgozók 80 százaléka, az ötéves terv utolsó évében viszont több mint 90 százaléka vett részt benne.

A felszabadított területeken folyó helyreállítás közben nagyszerűen kifejeződött a szovjet embereknek, a Szovjetunió népeinek kölcsönös testvéri segítségnyújtása.

A szovjet állam a felszabadított területek gazdaságának mielőbbi helyreállításához felhasználta a keleti területek erős ipari bázisát. Az Urálból, Szibériából, Kazahsztánból, a Kaukázusontúlról, Közép-Ázsiából szakadatlanul áramlott a felszabadított vidékekre a gépi berendezés, a fűtőanyag, a nyersanyag. Csupán Belorusszija több mint 50 000 darab gépi berendezést kapott a testvéri köztársaságoktól.

A keleti területek védnökséget vállaltak a felszabadított területek felett. Az OSZFSZK Sztavropol határterülete iparának és közlekedésének például nagy segítséget nyújtottak Azerbajdzsán dolgozói. Iparáganként is vállaltak védnökséget. A magnyitogorszki és a kuznyecki kohászati kombinát például segítséget nyújtott az ukrajnai makejevkai és jenakijevói kohászati kombinátnak stb. A testvéri köztársaságokból közel 6000 mérnök, technikus, szerelő és egyéb szakember érkezett Moldavába, hogy segítse a helyreállítást. Munkások és szakemberek százai és ezrei nyújtottak segítséget az ukrajnai, belorusszijai, lettországi, litvániai, észtországi üzemek helyreállításához. A Komszomol, amely a legsúlyosabb károkat szenvedett ipari központok – a Donyec-medence és Sztálingrád – felett vállalt védnökséget, segített feltölteni munkaerővel a helyreállított vállalatokat. A Donyec-medencébe 40 000, Sztálingrádba 15 000 fiú és leány érkezett a Komszomol megbízólevelével.

A felszabadult területek dolgozói – azokat a kedvező feltételeket kihasználva, amelyeket a párt, az állam, az egész szovjet nép erőfeszítései megteremtettek – megfeszített erővel dolgoztak a lerombolt üzemek helyreállításán és üzembe helyezésén.

A Dnyeperi Vízierőmű. A zsilip építése. 1946

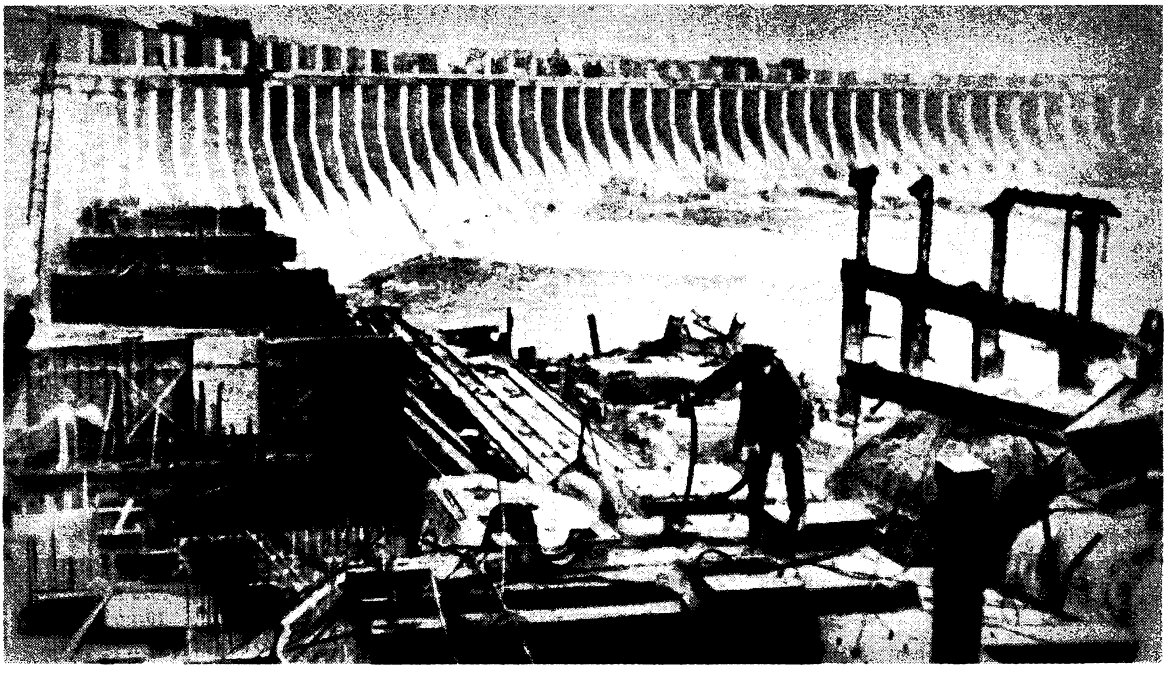

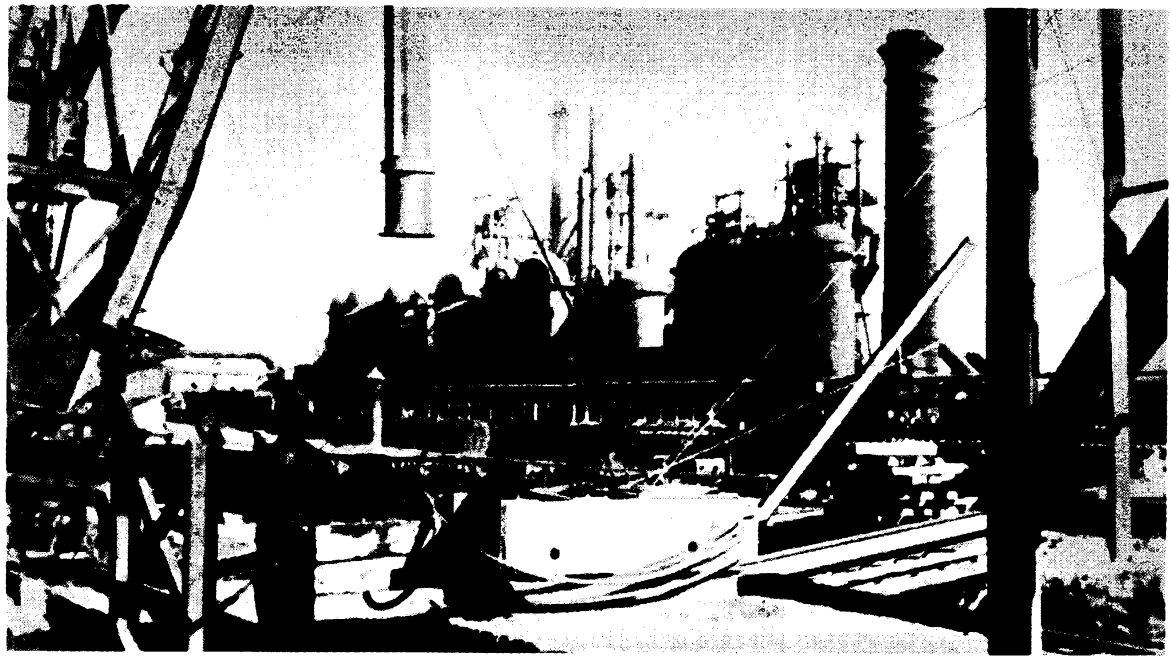

Egy kohó helyreállítása a Donyec medencében. 1946. október

Az iparban folyó helyreállítási munkának fontos sajátossága volt, hogy összekapcsolták műszaki rekonstrukcióval az akkori legkorszerűbb műszaki bázis alapján. A fő figyelmet a fűtőanyag- és energiaipar mielőbbi helyreállítására fordították. Nagy lendülettel folyt az erőművek és a villamos távvezetékek helyreállítása valamennyi károkat szenvedett vidéken. Gyors ütemben született újjá a Dnyeperi Lenin Vízierőmű, a szovjet nép büszkesége. Emberek ezrei jöttek önként, hogy a Dnyeperi Vízierőmű helyreállításán dolgozzanak. A helyreállítás megkezdése előtt az utászok több mint 360 tonna robbanóanyagot emeltek ki és hatástalanítottak, amit a német fasiszta megszállók a visszavonuláskor temettek el itt. Már 1947 márciusában üzembe helyezték az első turbogenerátort. A vízierőművet modern technikával szerelték fel, így az ötéves terv végére a kapacitását a háború előttihez képest 90 000 kilowattal növelték.

Igazi munkahőstetteket hajtottak végre a munkások a donyeci szénmedence helyreállításakor. Rekordidő alatt kiszivattyúztak az elárasztott bányákból 650 millió m^3 vizet, helyreállítottak több mint 2500 km beomlasztott vágatot, ami akkora munka volt, mintha 200–700 méteres mélységben Moszkvától Párizsig nyúló alagutat építettek volna. A Donyec-medence bányászainak segítséget nyújtottak a Kuznyeck-medence, az Urál, a Moszkva környéki bányák bányászai, Moszkva, Leningrád, Gorkij, Magnyitogorszk, Szverdlovszk kohászai és gépgyártói. A Donyec-medencében a széntermelés már az ötéves terv első évében 30 százalékkal meghaladta az 1945. évi termelést. 1949 utolsó negyedévében a Donyec-medence – az ország legnagyobb széntermelője – már túlszárnyalta a háború előtti termelési szintet.

Sikeresen folyt Majkop, Groznij, Nyugat-Ukrajna lerombolt kőolajiparának teljes helyreállítása és műszaki rekonstrukciója.

Nagy figyelmet szenteltek a vas- és színesfémkohászat újjáteremtésének. Rövid idő alatt egymás után helyezték üzembe a Krivoj Rog-i vasércmedence kohászati üzemeit, Nyikopol bányáit, Dnyepropetrovszk, Dnyeprodzerzsinszk, Zaporozsje kohóit. A hitleristák a megszállt Dnyeprodzerzsinszkben 629 napon át hasztalan próbálták megindítani az acéltermelést. A város felszabadulását követően már a

26. napon jó minőségű acélt csapoltak itt. Gyors ütemben állították helyre a Szergo Ordzsonikidze kohászati üzemet, a „Zaporozssztal"-t. Az üzem első egysége már 1947. október elején működött. 1948-ban életre kelt az „Azovsztal" üzem. Nemcsak helyreállították, hanem bővítették is: hengermű is épült benne. Ezután munkába állt a nyikopoli csőgyár, a dnyepropetrovszki Karl Liebknecht üzem, a sztálingrádi „Vörös Október" üzem és sok más vállalat.

A párt és a kormány nagyra becsülte a szovjet embereknek a Donyec-medence és a kohászati üzemek helyreállításán végzett hősi munkáját. 1947–1948-ban a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának elnöksége emlékérmeket alapított: „A Donyec-medence szénbányáinak helyreállításáért", „A déli vaskohászati vállalatok helyreállításáért". Bányászok, kohászok, építőmunkások ezreit tüntették ki ezekkel az érmekkel.

Nagy ütemben teremtették újjá a gépipari, elektrotechnikai, vegyipari, könnyű- és élelmiszeripari üzemeket. Sikeresen munkálkodtak a leningrádi építők és a szerelők a nehézgépgyártás óriásainak, az Izsorszki és a Kirov üzem, az Elektroszila üzem helyreállításán. Ezeket a vállalatokat teljesen újjáépítették, termelési bázisukat jelentősen megerősítették, kollektíváik pedig újra ott voltak a műszaki haladásért küzdők első soraiban. Ukrajnában újra üzembe helyezték a novokramatorszki nehézgépgyárat. Az üzem már 1948-ban elérte a háború előtti kapacitást.

Óriási erőfeszítésbe került a közlekedési, de különösen a vasúti károk kijavítása. A legfontosabb helyreállítási munkák a Donyec-medencét a Dnyeper-mellékkel, Moszkvával, Leningráddal, a Kaukázussal, Ukrajna nyugati és keleti részeit összekötő nagy forgalmú vonalakon folytak. Új pályaudvarokat építettek, átépítették a Dnyeper, a Don, az Északi-Donyec, a Volhov nagy hídjait. A teljes helyreállítás során több esetben végeztek olyan rekonstrukciós munkákat, amelyek a háború előttihez képest magasabb műszaki színvonalra emelték a vasúti közlekedést. Nagy munkával helyreállították a vasútállomásokat és a vasúti csomópontokat. A többségüket eredeti formájukban állították helyre, a csomópontok egy részénél – Kurszk, Szmolenszk, Vityebszk stb. – rekonstrukciót hajtottak végre. A vasúttal egyidőben folyt a többi közlekedési ág és a hírközlés helyreállítása.

A szovjet állam óriási erőket és összegeket fordított a felszabadított területek iparának helyreállítására, ezzel egyidejűleg megfeszített munkával szervezte új vállalatok építését, a meglevők rekonstrukcióját és bővítését, minden iparcikk termelésének megindítását.

Megkülönböztetett figyelmet szenteltek annak, hogy megszilárdítsák a népgazdaság fűtőanyag-, nyersanyag- és energetikai bázisát. Az új építkezés terveinek tudományos megalapozása végett nagyobb arányokban végeztek geológiai kutatásokat, hogy növeljék a kitermelhető vasérc-, kőolaj-, gázstb. készleteket. Ezáltal lehetővé vált, hogy az ötéves tervben előírtnál gyorsabb ütemben fejlesszék a nehézipar nyersanyagágazatait.

A negyedik ötéves terv időszakában sokat tettek a kőolajipar, a gázipar és a szénbányászat fejlesztéséért. Bővítették az Azerbajdzsán, a Baskir, a Tatár és a Dagesztáni Autonóm Köztársaság, a Türkmén SZSZK, a Krasznodar tartomány, a Kujbisev terület, Szahalin kőolajiparának termelési bázisát. Megváltozott az olajtermelés geográfiája, nagy szerepet kapott a Volga és az Urál között fekvő terület. Az ötéves terv végére az ország keleti vidékein termelték az egész kőolaj 30 százalékát az 1940. évi 11,5 százalékkal szemben. Gázvezetékek, szénbányák épültek Grúziában, a Pecsorai szénmedencében, polikémiai kombinátok Észtországban és más vállalatok. Növelték a széntermelést az Urál medencéiben, a Kuznyeck-medencében, a Távol-Keleten, új szénlelőhelyeket tártak fel az Üzbég SZSZK-ban.

Intézkedések történtek a keleti kohászat óriásai – a Magnyitogorszki és a Kuznyecki Kombinát – vasércbázisának bővítésére. Új kohászati termelési kapacitásokat helyeztek üzembe Temirtauban (Kazahsztán), Begovatban (Üzbegisztán), Rusztaviban (Grúzia). Szumgait azerbajdzsán városban termelni kezdett egy nagy csőhengerlő üzem, és megkezdődött egy petrolkémiai komplexum szerelése.

Nagy ütemben fejlesztették a villamosenergia-kapacitást. Különösen nagy lendületet vett ezekben az években a vízi erőművek építése. Nagy arányokban folyt gépipari üzemek építése is.

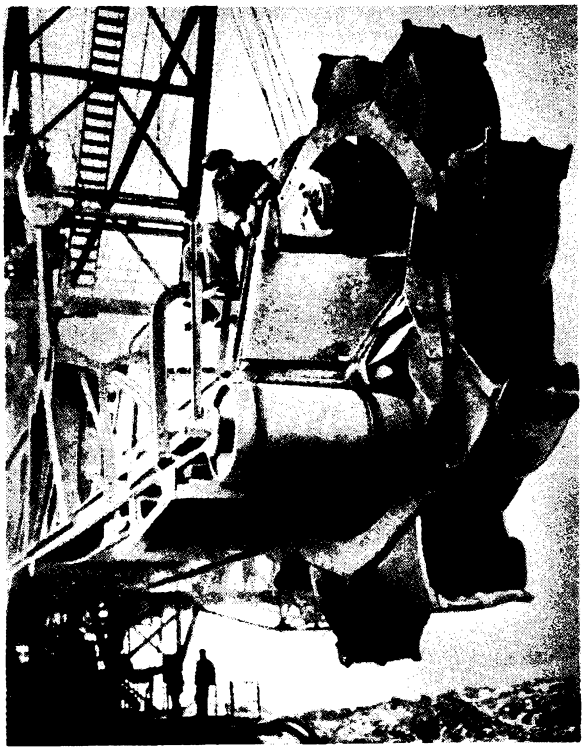

Nagyteljesítményű talajmaró szerelése a Kattakurgani Víztározónál (Üzbég SZSZK), a háború utáni ötéves terv egyik nagy létesítményénél. 1948

Több tucat minisztérium több száz vállalatának és építőipari üzemének kapacitását mozgósították a Keleten létesülő olyan nagyvállalatok építésére, mint az orszki Déli-uráli Gépgyár, a szverdlovszki turbómotorgyár, a cseljabinszki, cseremhovói és kuznyeck-medencei bányagépgyár, a krasznojarszki mozdonygyár, az Altáj vidékén épülő vagongyár és traktorgyár.

Új vasútvonalak épültek, különösen az ország északi és keleti részein, ezzel kedvezőbbek lettek a körülmények az ottani természeti kincsek kiaknázásához.

A felszabadított területek iparának helyreállítása és az új beruházások biztosították az ipari termelés gyors növekedését. 1948 fontos mérföldkő volt az ipar fejlődésében: ebben az esztendőben a Szovjetunió bruttó ipari termelése nem csupán elérte a háború előtti szintet, hanem 18 százalékkal meg is haladta. Megjegyzendő, hogy Nyugat-Európa ipara 1948-ban még nem érte el a háború előtti mutatókat, pedig jóval kisebb mértékben károsodott a háború alatt, mint a szovjet ipar. A Szovjetuniónak mintegy 2,5 esztendőre volt szüksége ahhoz, hogy elérje az ipari termelés háború előtti volumenét. Ez újabb bizonysága volt a szocialista termelési mód fölényének, a szovjet rendszer erejének. Az ötéves terv következő éveiben is gyors ütemben nőtt az ipari termelés.

Az 1946–1950-es ipari fejlődés jellemző vonása volt az akkori új és legújabb technika és technológia alkalmazása a termelésben. Ez volt tapasztalható az ipar és a közlekedés valamennyi ágában. A gépipari ágazatok jelentősen megújították a termékszerkezetet. A vállalatok nagy termelékenységű, nagy kapacitású, automata berendezésekkel felszerelt gépeket kaptak. Az „Urálmas" dolgozói például már 1946-ban olyan hengersort készítettek, amely műszaki paramétereit tekintve jelentősen túlszárnyalta a korábbi típusokat. Itt alakították ki a földmunkáknál, a külszíni bányáknál alkalmazott nagy teljesítményű exkavátorok több típusát, többek között a lépegető exkavátort. Csupán 1950-ben, egyetlen év alatt a gépgyártók 650 új típusú gépet és berendezést, 33 automatikus gépsort alkottak. A szénbányászatban lényegesen nőtt a mélyművelésű és a felszíni fejtéseken alkalmazott különböző gépek és berendezések száma. A széntermelés növelése és a bányászok munkájának megkönnyítése szempontjából különösen nagy jelentősége volt az új szénkombájn, a „Donbasz" széles körű alkalmazásának. A negyedik ötéves terv időszakában új berendezést kapott a kőolajipar. A turbófúrók, a jobb konstrukciójú mélységi szivattyúk számának növelése lehetővé tette az olajkutak fúrásának lényeges meggyorsítását. A kohóiparban megjelentek az első teljesen automatizált hengersorok. A kohászok elkezdték a villanygépek, rádiókészülékek, gőzkazánok, turbinák, reaktív hajtóművek gyártásához szükséges speciális acélfajták gyártását. Új gépekkel és berendezésekkel látták el a hőerőműveket. A régi gépeket nagyobb kapacitású, jobb hatásfokú gépekkel cserélték fel. Nagy munka folyt az energiarendszerek, különösen a vízi erőművek automatikus irányításának megteremtéséért. 1950-ben a kerületi vízi erőművek több mint 70 százalékában áttértek a gépek automatikus irányítására (1940-ben ez a szám 0,2 százalék volt).

Autódaruk szerelése egy helyreállított odesszai üzemben. 1947

Nagy változások történtek a gépkocsigyártásban. A negyedik ötéves terv végén a háború előtti három üzemmel szemben már hét üzemben gyártottak gépkocsit (két moszkvai, egy-egy gorkiji, jaroszlavli, uráli, minszki és dnyepropetrovszki üzemben). Az utakon megjelentek az első Moszkvicsok, Pobedák, nagy billenős teherkocsik.

A Gorkiji Autógyár GAZ típusú gépkocsijainak első sorozata. 1946

A technikai fejlesztésében nagy szerepük volt a nehézgépgyártó-üzemek kollektíváinak. Sok nagy termelékenységű új gépet és gépcsoportot alkottak a nehézipari vállalatok és építkezések számára.

A műszaki haladás előidézte az ipari módszerek alkalmazását az építkezéseken. Lényegesen megnőtt az építőipari gépek száma. Új típusú gépek és berendezések jelentek meg. Elkezdődött a típusszerkezetek gyártása. Az összeszerelhető vasbeton konstrukciók termelése 1950-ben 1940-hez képest csaknem a hússzorosára nőtt.

A jelentős műszaki haladást, a tudományos-műszaki gondolkodás fejlődését mutatja, hogy a repülőgépgyártásban a dugattyús motorokról áttértek a reaktív motorokra.

Nagy sikereket értek el az atom titkainak megfejtésében. Az I. V. Kurcsatov akadémikus által vezetett tudóscsoport szívós elméleti munkája és kísérletei eredményeként 1946. december 25-én üzembe helyezték a Szovjetunió és Európa első atomreaktorát. Kísérletek sorozatát végezték az atomenergia békés célú felhasználására. Elkezdődött egy atomerőmű építése. Noha a háború utáni helyreállítás időszakában óriási nehézségekkel kellett megküzdeni, ebben az időben, a negyedik ötéves tervben készítették elő a feltételeket a világűr meghódításához, az atomenergiának a népgazdaságban való széles körű alkalmazásához. Ezeknek az eredményeknek a szovjet állam védelmi ereje növelése szempontjából is nagy volt a jelentőségük. Megszűnt az Egyesült Államok atommonopóliuma.

A negyedik ötéves terv eredményei az iparban

Az ipar negyedik ötéves tervét 4 év és 3 hónap alatt teljesítették. 1950-ben a bruttó ipari termelés az 1940. éveinek 173%-a volt a tervezett 148%-kal szemben. Az ötéves terv időszaka alatt helyreállítottak, illetve újonnan felépítettek 6200 nagy iparvállalatot, vagyis naponta átlag több mint három objektumot helyeztek üzembe, többek között a nyizsnye-turinszki és a scsokinói járási hőerőművet, a Farhadi és a Hrami Vízerőművet, a Kaukázusontúli Kohászati Üzemet, a Kolomnai Nehézgépgyárat, a Szaratov–Moszkva gázvezetéket (több mint 800 km), a Dasava–Kijev gázvezetéket (500 km), a Kohtla Järve–Leningrád gázvezetéket. A felszabadított területeken helyreállították és üzembe helyezték mindazokat a kohászati üzemeket, erőműveket és bányákat, amelyek a háború előtt üzemeltek. Az ország vasútvonalainak a hossza 4000 km-rel növekedett. Az ötéves terv alatt újonnan épült 22 000 km szilárd burkolatú közút, megindult a rendszeres hajózás 13 000 km hosszú folyami vízi úton.

Az újonnan épült és a helyreállított vállalatok új technikával való felszerelése, sok működő ipari, közlekedési és hírközlési vállalat rekonstrukciója révén emelkedett a munka technikai felszereltségének színvonala. Az iparban ez utóbbi a háború előttihez képest 40 százalékkal emelkedett. A technikai fejlődés, valamint a káderek kulturális-műszaki színvonalának emelkedése révén lényegesen javult a munka termelékenysége. 1940-hez viszonyítva, egy dolgozóra számítva, az iparban 45 százalékkal, az építőiparban 23 százalékkal, a vasúti szállításnál 10 százalékkal nőtt.

A szocialista ipar termelési bázisának megszilárdítása és bővítése, a munka hatékonyságának növekedése lehetővé tette, hogy növeljék minden termékfajta termelését, különösen a nehézipari ágazatokban.

A főbb termékfajtákat tekintve a negyedik ötéves tervben előírt feladatokat teljesítették és túlteljesítették. A legnagyobb eredményeket a gépgyártás és fémfeldolgozó-ipar, valamint a vegyipar érte el.

A nehézipar sikeres helyreállítása és fejlesztése megteremtette a feltételeket a fogyasztási cikkeket gyártó iparágak termelésének fellendítéséhez. Öt év alatt a pamutszövet termelése 2,4-szeresre, a gyapjúszöveté 2,9-szeresre, a bőrlábbelié 3,2-szeresre nőtt. Javult és bővült a közfogyasztási cikkek választéka. Szakadatlanul növekedett az élelmiszeripari cikkek termelése.

A háború utáni ötéves tervben valamennyi szovjet köztársaság jelentős sikereket ért el az ipar fejlesztésében. Az Oroszországi Föderáció, Kazahsztán, Türkménia, Üzbegisztán, Kirgízia, Azerbajdzsán, Grúzia, Tadzsikisztán 1,6–2-szeresre, Örményország 2,7-szeresre növelte az ipari termelés volu-

I. V. Kurcsatov akadémikus

menét. Különösen nagy ütemű volt a termelés növekedése a következő köztársaságokban: Ukrajnában 4,4-szeres, Moldavában és Észtországban 4,7-szeres, Litvániában 4,8-szeres, Belorusszijában 5,8-szeres, Lettországban 6,5-szeres. Ezeknek a köztársaságoknak az ipara nemcsak elérte, hanem jelentősen meg is haladta a háború előtti szintet. A köztársaságokban új iparágak jelentek meg. Ukrajnában a gázipar, a barnaszéntermelés, a golyóscsapágygyártás, a gépkocsi- és motorkerékpár-gyártás, több üzem épült, amelyben újfajta építőanyagokat állítottak elő. Belorusszijában újonnan épült traktort, gépkocsit, gőzgépet gyártó üzem és több más nagyüzem. Új iparágak üzemei épültek a balti köztársaságokban és Moldavában.

A negyedik ötéves terv teljesítésének eredményeképpen 1950-ben a bruttó ipari termelésen belül a termelési eszközök gyártásának aránya 68,8 százalék volt (1940-ben 61,2 százalék). A nehézipar megszilárdította vezető szerepét a népgazdaságban.

Lényegesen javult az ipar területi eloszlása. A háború alatt nagyon megnőtt a keleti országrész aránya az ipari termelésben, ez most, a nyugati és a déli országrészek újjászületésével összefüggésben némileg csökkent. Abszolút számokat tekintve azonban a keleti országrészben az egész háború utáni ötéves terv folyamán folytatódott valamennyi termékfajta termelésének növekedése. Tíz év alatt (1940–1950) a keleti területek aránya a termelésben így alakult: villamos energia 22 százalékról 38 százalékra, széntermelés 36-ról 47 százalékra, vasércтermelés 29-ről 45 százalékra, acéltermelés 32-ről 53 százalékra.

A negyedik ötéves terv fontos eredménye volt a munkásosztály létszámának növekedése. 1950-ben csupán az iparban és az építőiparban 14,8 millió munkás dolgozott. Ez 45 százalékkal több, mint 1940-ben volt.

Lényegesen emelkedett a munkások szakmai és kulturális színvonala.

Az a körülmény, hogy a népgazdaság minden ágában növekedett a dolgozók létszáma, magasabb lett a szakképzettsége, hogy az iparban és a közlekedésben sikeresen teljesítették és túlteljesítették a negyedik ötéves tervben szereplő feladatokat, megteremtette a feltételeket a szocialista mezőgazdaság sikeres helyreállításához és továbbfejlesztéséhez.

A nehézipar termelése

	1940	1945	1950 Terv	1950 Tényleges termelés
Nyersvas (millió tonna)	14,9	8,8	19,5	19,2
Acél (millió tonna)	18,3	12,3	25,4	27,3
Hengerelt áru (millió tonna)	13,1	8,5	17,8	20,9
Kőszén (millió tonna)	165,9	149,3	250,0	261,1
Kőolaj (millió tonna)	31,1	19,4	35,4	37,9
Villamos energia (milliárd kWó)	48,3	43,3	82,0	91,2
A gépgyártó- és a fémfeldolgozó-ipar (1940 = 100%)				
Vegyipar (1940 = 100%)	100,0	129,0	200,0	215,0
Vegyipar (1940 = 100%)	100,0	92,0	150,0	196,0

A mezőgazdaság a negyedik ötéves terv éveiben

A mezőgazdaság helyreállítása, több oknál fogva, nagyobb nehézségekkel és lassabban haladt, mint az iparé. Az ország kolhozai és szovhozai úgy kezdték el a negyedik ötéves tervet, hogy nagyon megcsappantak a munkaerő-tartalékaik, meggyengült anyagi-technikai bázisuk. A helyzetet súlyosbította az 1946-os szárazság, amely Moldavára, Ukrajna nagy részére, a központi feketeföld-övezetre, az Alsó Volgavidékre, Észak-Kaukázusra és néhány más vidékre terjedt ki. Az emberek és a gépek hiánya, ennek folytán a föld rossz megmunkálása, a nem idejében való vetés, a földművelés alacsony színvonala és a szárazság oda vezetett, hogy a vetés egy része teljesen kipusztult, 1946-ban a bruttó gabonatermés csak 48 százaléka volt az 1940. évinek.

A háború utáni rendkívül súlyos gazdasági nehézségek ellenére a szovjet állam nagy segítséget nyújtott az aszálytól sújtott vidékeknek élelmiszerben, vetőmagban. Ennek révén sikerült megakadályozni, hogy csökkenjen a vetésterület, egyes vidékeken pedig már 1947-ben nőtt is.

Közvetlenül a háború után az államnak korlátozottak voltak a lehetőségei arra, hogy segítse a mezőgazdaság helyreállítását, növelje a beruházásokat. Ebben a helyzetben fontos volt, hogy mozgósítsák a kolhozok belső tartalékait, elhárítsanak mindent, ami akadályozta a kolhozrendszer előnyeinek érvényre jutását. Ebben fontos szerepet töltött be a Szovjetunió Minisztertanácsának és az SZK(b)P Központi Bizottságának 1946. szeptember 19-i határozata „A Mezőgazdasági Artel Minta-alapszabályzatának megsértésével kapcsolatosan a kolhozokban előforduló esetek felszámolását célzó intézkedésekről". Ez a határozat szerves része volt azoknak az általános intézkedéseknek, amelyeket a gazdaságirányítási rendszernek a békés időszak feladataival összhangban álló átszervezésére tettek. A határozat kötelezte az illetékeseket, hogy sürgősen szüntessék meg a mezőgazdasági artel alapszabályzatával össze nem egyeztethető jelenségeket, adják vissza a kolhozoknak azokat a földeket, amelyek a háború alatt vállalatok, intézmények, kolhoztagok használatában voltak. A határozat értelmében a mezőgazdasági artel alapszabályzatában foglaltak megtartásának ellenőrzésére, a kolhozszervezéssel kapcsolatos kérdések megoldására megalakították a Kolhoz Tanácsot, amelynek A. A. Andrejev, a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének helyettese lett a vezetője, tagjai pedig tekintélyes párt- és állami vezetők, élenjáró kolhozok elnökei lettek.

A mezőgazdaság helyreállításának és további fejlesztésének nagyszabású, komplex programját dolgozták ki az SZK(b)P KB 1947. februári plénumán. A programban szerepelt, hogy a kolhozoknak és szovhozoknak jóval több mezőgazdasági gépet adnak, emelik a földművelés színvonalát, tökéletesítik a mezőgazdaság irányításának formáit. A plénum hangsúlyozta a mezőgazdasági artel további szervezeti-gazdasági megszilárdításának szükségességét.

A kolhozokban és szovhozokban javult a munkaerőhelyzet. A Szovjet Hadsereg leszerelt harcosainak nagy része visszatért a mezőgazdaságba. Jelentősen nőtt a felszabadított területeken a kolhozokban és szovhozokban dolgozók száma azáltal is, hogy nemcsak a leszerelt katonák és a repatriált szovjet emberek álltak munkába, hanem visszatértek szülőföldjükre a keleti országrészekből azok a kolhozparasztok, akiket a háború első hónapjaiban evakuáltak.

Ebben az időszakban azonban a mezőgazdasági dolgozók háború előtti létszámát nem érték el teljesen. 1950-ben 8 százalékkal kevesebb embert foglalkoztatott a mezőgazdaság, mint 1940-ben. Különösen jelentős volt a kolhozparasztok számának csökkenése a Belorusz SZSZK-ban, az észak-nyugati területeken, a központi területeken és a központi feketeföld övezetben, ahol a gazdaságilag gyenge kolhozok voltak túlsúlyban. A közép-ázsiai és a kaukázusontúli kolhozok többségében viszont szembetűnően nőtt a lakosság, több lett a munkaerő. A szovhozokban a dolgozók évi átlagos létszáma 1949-ben elérte, 1950-ben pedig már jóval meghaladta a háború előtti szintet.

A szocialista mezőgazdaságban a helyreállítás fontos feltétele volt a gépekkel való ellátás, az anyagi-

K. P. Orlovszkij, a Mogiljov területi Raszszvet kolhoz elnöke

termelési bázis megszilárdítása. Ez volt az egyik lényeges vonás, amely a negyedik ötéves tervben folyó helyreállítást megkülönböztette az 1921–25-ös időszakban folyó helyreállítástól.

Az SZK(b)P Központi Bizottsága és a szovjet kormány több fontos szervezeti intézkedést tett a mezőgazdaság gépellátottságára vonatkozó terv sikeres végrehajtása érdekében. Már az ötéves terv első éveiben bővült a mezőgazdasági gépgyártás bázisa, a mezőgazdasági gépek gyártásának háború előtti szintjét meghaladták. Azokban az években a traktorgyártás és a mezőgazdasági gépgyártás a növekedés ütemét tekintve sok más iparágat megelőzött. 1946–1950 között a mezőgazdaság összesen 536 000 traktort (15 lóerősre átszámítva), sok egyéb mezőgazdasági gépet kapott. 1950-ben a kolhozok és szovhozok földjein 1,5-szer annyi traktor és 1,4-szer annyi kombájn dolgozott, mint 1945-ben.

A mezőgazdasági gépparkban a mennyiségi növekedéssel párhuzamosan nagy minőségi változások is történtek, megkezdődött az első ötéves tervidőszakokban készült régi típusú gépek kicserélése új, modernebb gépekkel.

A falunak juttatott mezőgazdasági gépek zömét a kolhozokat gépekkel kiszolgáló gép- és traktorállomások kapták. Az ötéves terv időszakában lényegesen bővült a gép- és traktorállomások hálózata. Az ötéves terv végére a kolhozok egész vetésterületének 97 százalékát a gép- és traktorállomások gépei művelték.

Sok mezőgazdasági gépet kaptak a szovhozok. Traktorparkjuk kapacitása 1950-ben lényegesen felülmúlta a háború előtti szintet.

Eléggé általánossá vált, hogy a kolhozok saját erőből kis villanytelepeket építettek. Az ezek segítségével termelt villamos energiát elsősorban világításra használták. A kolhozoknak nagy segítséget nyújtottak a patronáló munkások. Ipari üzemek kollektívái brigádokat küldtek a kolhozokba, a gép- és traktorállomásokra, hogy javítsák a gépeket, segítséget nyújtsanak az üzemépületek és lakóházak építésében.

A háború utáni évek nehézségei ellenére az ötéves terv végére a mezőgazdaság anyagi-technikai bázisát helyreállították és bővítették. A mezőgazdaság termelési állóalapjai 1950-ben meghaladták az 1940-es szintet.

A mezőgazdaság anyagi-technikai bázisa megszilárdulásának eredménye volt a termelés nagyobb fokú gépesítése. 1950-ben a kolhozokban a legnehezebb munkákat (a szántást, a boronálást, a vetést) zömmel gépesítették. A kolhozokban ezeket a munkákat csaknem teljesen gépesítették. Nem volt viszont kielégítő a betakarítási munkák gépesítése. Az állattenyésztésben is a kétkezi munka volt továbbra is az uralkodó.

A mezőgazdaság sikeres helyreállítása sokban függött attól, hogyan dolgoztak a kolhozok, a szovhozok, a gép- és traktorállomások vezetői, a brigádvezetők, a munkacsapat-vezetők, a kolhoz-szovhoz termelés különböző alegységeinek parancsnokai, milyen volt felkészültségük, volt-e kellő tapasztalatuk. A háború utáni első években növekedni kezdett a mezőgazdasági szakemberek száma. Az SZK(b)P KB 1947. februári plénumának határozata alapján a helyi pártszervezetek a városokból állandó munkára falura küldtek több ezer olyan kommunistát, akinek nagy tapasztalata volt a párt- és

M. A. Poszmitnij, az Odessza területi Bugyonnij kolhoz elnöke

állami munkában. A kolhozok sok vezetőjét vezetőképzőkön, különböző tanfolyamokon képezték. 1946–1950-ben az iskolákban és tanfolyamokon több mint 250000 embert képeztek ki, illetve képeztek tovább.

A szovhozok vezető beosztású dolgozóit a mezőgazdasági főiskolák mellett szervezett speciális tanfolyamokon, valamint az állattenyésztési telepvezetők, szovhozrészlegek vezetői és állattenyésztési szakemberek képzésére és továbbképzésére szervezett egyéves iskolákon és háromhónapos tanfolyamokon képezték.

Az intézkedések hatására az ötéves terv végére a mezőgazdasági termelés vezető kádereinek összetétele valamelyest javult. 1950-ben már a gépállomási igazgatók 40,6 százalékának volt felsőfokú vagy középfokú szakképzettsége, a szovhozigazgatók mintegy 70 százaléka volt mezőgazdasági szakember vagy elvégezte az egyéves mezőgazdasági iskolát. Azokban az években sok kolhozt és szovhozt tehetséges termelésszervezők vezettek (K. P. Orlovszkij, F. I. Dubkoveckij, P. A. Prozorov, M. A. Poszmitnij stb.).

Ámde a szovhozok és különösen a kolhozok, brigádok és majorok vezetői közül sok embernek még az ötéves terv végére sem volt meg a kellő felkészültsége és tapasztalata a nagygazdaságok szakszerű vezetéséhez, s ez rányomta bélyegét a mezőgazdasági termelés fejlődésére.

A mezőgazdaság gépesítésével, a földművelés magasabb színvonalra emelésével összefüggő feladatok megkívánták, hogy ne csak a kolhozok és szovhozok vezetőinek, hanem a kolhoztagok és a szovhozmunkások nagy tömegének is magasabb legyen a szakmai és az általános műveltsége. Ezért az ötéves terv időszakában nagy ütemben megindult a gépkezelők képzése: a mezőgazdasági gépkezelői iskolákban, különböző tanfolyamokon mintegy 2 millió traktorost, kombájnvezetőt képeztek ki.

A kolhozparasztok, a szovhozok munkásai nagy erőfeszítéssel, gyakran megfelelő bérezés nélkül dolgoztak a mezőgazdaság helyreállításán; aktivitásukat serkentette és fejlesztette az erkölcsi ösztönzés és a munkaszervezés állandó tökéletesítése.

A kolhozokban és a szovhozokban a munkaszervezés fő formája a sokéves gyakorlatban bevált és a „Mezőgazdasági Artel Minta-alapszabályzatában" rögzített állandó termelési brigád volt. 1948 áprilisában a szovjet kormány határozatot hozott „A kolhozokban a munkaszervezés javításának, a termelékenység emelésének és a bérezés rendezésének érdekében teendő intézkedésekről". A határozat fontos feladatként szabta meg a termelési brigádnak mint a növénytermesztés legfontosabb munkaszervezési formájának a megszilárdítását.

A parasztságnak a háború súlyos következményeinek leküzdésére való mozgósításában nagy szerepet játszott a szocialista munkaverseny, amely mindjárt az ötéves terv első éveiben kibontakozott.

A falun folyó szocialista versenyt a tömegesség, a formák sokfélesége, az iparban folyó versennyel való hasonlósága jellemezte. Az ipari munkások kezdeményezése támogatásra talált falun. A mezőgazdasági dolgozók felkarolták a kiváló minőségért indított mozgalmat, amely az iparban 1949-ben kezdődött. A mezőgazdasági gépkezelők versenyt indítottak a kiváló minőségű munkát végző traktorosbrigád, betakarítóbrigád címért. Versenyeztek egymással a járások, a területek, a köztársaságok, a kolhozok, a szovhozok, a gép- és traktorállomások; az ipari üzemek versenyeztek a mezőgazdasági körzetekkel. A falun folyó verseny kibontakozása szempontjából nagy jelentőségük volt

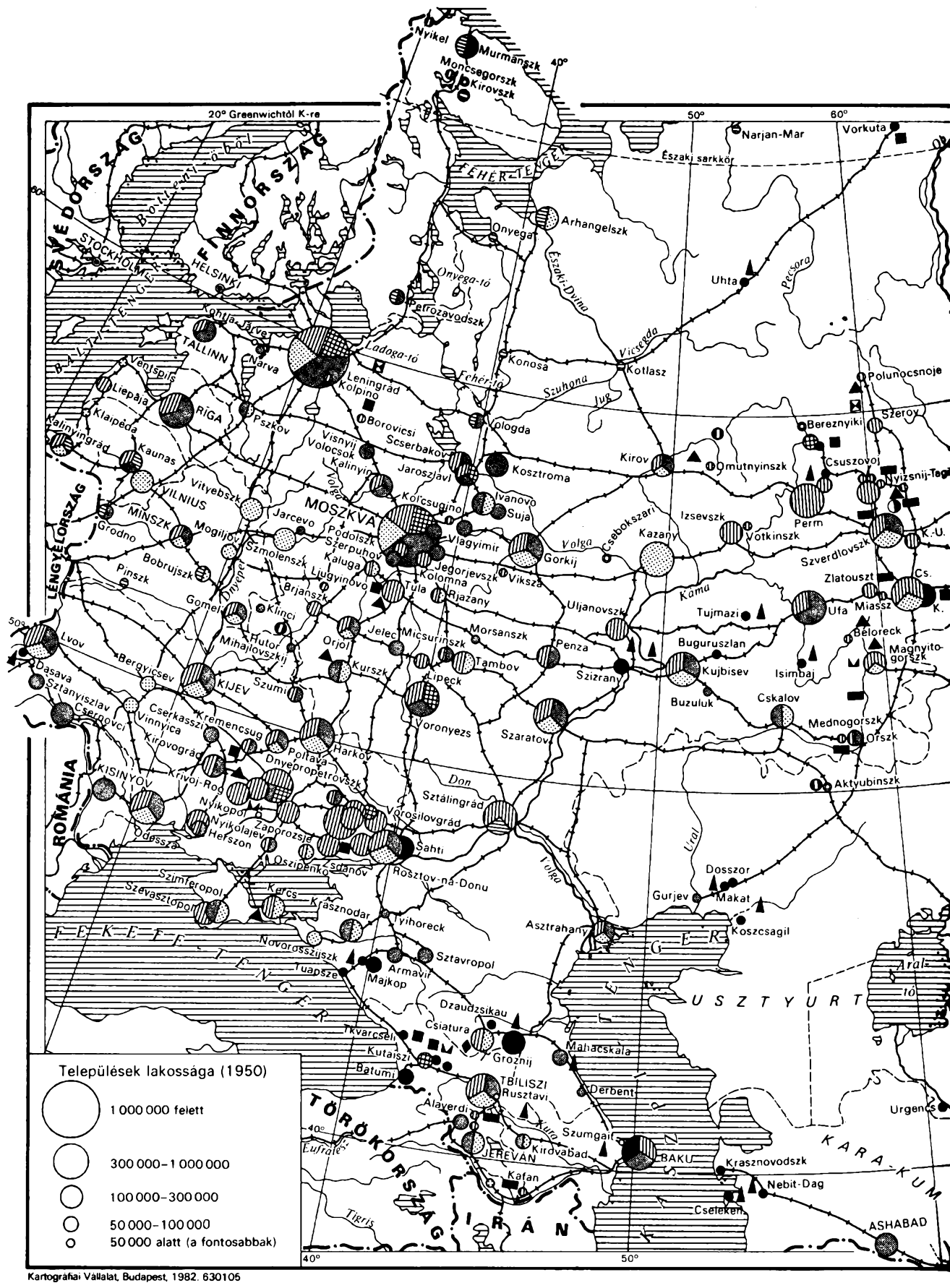

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

A SZOVJETUNIÓ IPARA 1950-BEN

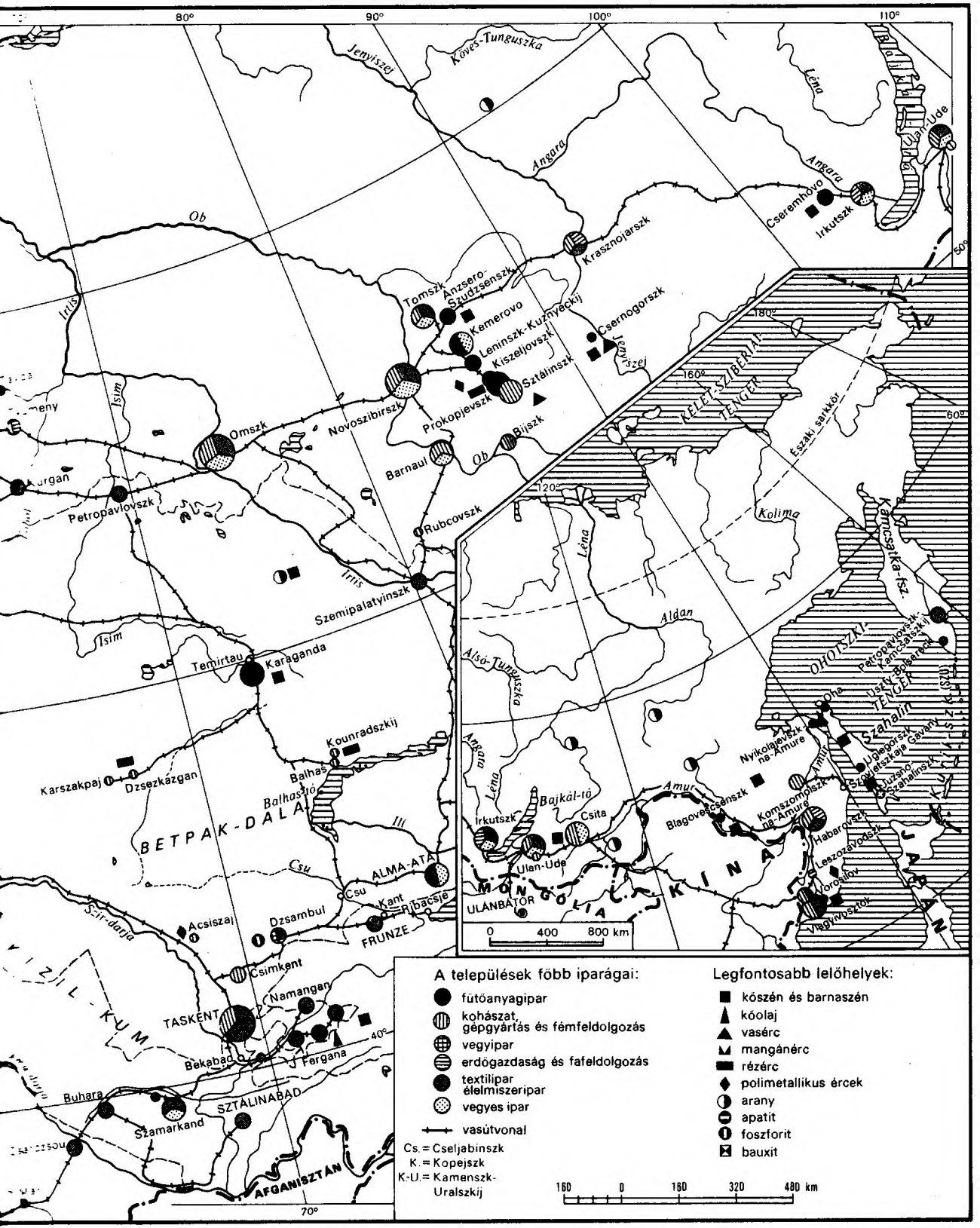

P. N. Angelina (jobbról), a Szocialista Munka Hőse, állami-díjas

azoknak a határozatoknak, amelyeket a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége 1947–1948-ban hozott a növénytermesztésben és az állattenyésztésben kiváló eredményeket elérő mezőgazdasági dolgozók kitüntetéséről. A rendeletek pontosan megszabták, hogy milyen eredmények alapján terjeszthetők fel a dolgozók kitüntetésre.

Az ötéves terv időszakában mintegy 5500 mezőgazdasági dolgozó nyerte el a Szocialista Munka Hőse kitüntető címet, több mint 160 000 embert érdemrendekkel és érmekkel tüntettek ki. Ezen kívül több mezőgazdasági dolgozó részesült Állami Díjban, például T. Sz. Malcev, M. J. Ozernij, P. N. Angelina, D. M. Garmas, a kiváló földművelők, fajtanemesítők és gépkezelők.

Ezek a magas kitüntetések azt bizonyították, hogy a társadalom elismerte a falusi dolgozóknak az egész népgazdaság fejlesztéséhez való hozzájárulását.

A pártnak és a szovjet államnak a mezőgazdaság anyagi-technikai bázisa megszilárdítására, a munkaszervezési és bérezési formáinak tökéletesítésére, a szocialista verseny kibontakoztatására tett intézkedései biztosították a kolhoz-szovhoz termelés helyreállításának gyors ütemét. Nőtt a vetésterület, elsősorban azáltal, hogy művelésbe vették a háború alatt parlagon maradt földeket. Ennek folytán a vetésterület rekonstrukciója igen gyors volt a felszabadított területeken. Ukrajnában például a vetésterület már 1948-ban elérte a háború előtti szint 81 százalékát. 1947 után gyorsan nőtt a vetésterület több szibériai területen. A háború utáni első öt esztendőben az ország vetésterülete 33 millió hektárral nőtt, 1945-ben 113,8 millió hektár volt, 1950-ben 146,3 millió hektár.

Az ötéves terv időszakában sokat tettek a földművelés magasabb szintre emeléséért. Agrotechnikai, talajjavítási intézkedések egész komplexumát tartalmazta az a határozat, amelyet 1948-ban hozott a Szovjetunió Minisztertanácsa és az SZK(b)P Központi Bizottsága a mezővédő erdősávok tervéről. Az ötéves terv végéig jelentős kiterjedésű mezővédő erdősávokat telepítettek, víztárolókat építettek, s ez előnyösen befolyásolta a következő évek terméshozamát.

A kolhozok gazdasági és szervezeti megszilárdítása, a gépek jobb kihasználása érdekében fontos lé-

pés volt a kolhozok összevonása, amely 1949-ben kezdődött maguknak a kolhozparasztoknak, a falusi kommunistáknak a kezdeményezésére. 1949-ben 252 100 kolhoz volt az országban, 1950 végére viszont 121 400 lett. Egy kolhozhoz átlag 165 porta tartozott az 1945-ös 83 portával szemben.

A kolhozok összevonása kedvezőbb feltételeket teremtett a bonyolult mezőgazdasági gépek kihasználásához, csökkent az adminisztratív apparátus létszáma; a gazdaságilag gyenge kolhozok, miután erős gazdaságokkal egyesültek, jobban, termelékenyebben kezdtek dolgozni. A kolhozok összevonása egyszersmind azt jelentette, hogy magasabb fokot ért el a kolhoztermelés társadalmasítása, előbbre jutott a szövetkezeti tulajdonforma fejlődése.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése
Belorusszija, Ukrajna, Moldava nyugati területein, a Baltikumban

Amikor a fasiszta megszállókat kiűzték a Baltikumból, Belorusszija, Ukrajna és Moldava nyugati vidékeiről, vagyis azokról a területekről, amelyeknek a Szovjetunióval való újraegyesülése közvetlenül a háború előtt történt meg, a szovjet állam nyomban hatálytalanította az összes fasiszta „törvényt", visszaadta a parasztoknak a földet, amelyet a német telepesek elvettek tőlük. Ezenkívül a német telepesektől és a fasiszta megszállókkal tevékenyen együttműködőktől elvett földekből, a földtulajdonra megállapított maximumnál nagyobb földbirtokokból elvett földekből, valamint a gazdátlan földekből (tulajdonosaik vagy meghaltak, vagy elhagyták az országot) állami földalap létesült. Az alapba tartozó föld egy részéből szovhozokat alakítottak. A zömét viszont kiosztották a zselléreknek, a mezőgazdasági munkásoknak, a kevés földdel rendelkező parasztoknak. Lettországban például mintegy 70 000 parasztgazdaság 513 000 hektár földet kapott, Nyugat-Belorusszijában 130 000 gazdaság 380 000 hektárt. A parasztok kaptak továbbá jelentős mennyiségű igásállatot, mezőgazdasági felszerelést, amelyet a megszállókkal együttműködő kulákoktól vettek el.

Az állam jelentős segítséget nyújtott a parasztságnak a gazdaságok talpraállításához: kölcsönzött vetőmagot, hosszú lejáratú hitelt adott szarvasmarha, mezőgazdasági felszerelés vásárlására, építkezésre és más célokra.

Az agrárátalakítások folytán lényegesen javult a dolgozó parasztok és zsellérek helyzete, csökkent a szegényparasztok száma, nőtt és megerősödött a középparasztok csoportja, meggyengültek a kulákság gazdasági pozíciói.

A mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez szükséges feltételek megteremtése céljából gép- és traktorállomásokat, valamint gépeket és lovat kölcsönző telepeket szerveztek, amelyek nagy segítséget nyújtottak a parasztoknak, egyszersmind a gyakorlatban bizonyították be nekik a gépesített nagyüzem előnyös voltát. Az ötéves terv végére a nyugati területeken mintegy 700 gép- és traktorállomást hoztak létre. A nagygazdaság előnyeinek propagálásában igen nagy szerepet töltöttek be a szovhozok. Az állam minden módon támogatta falun a szövetkezés legegyszerűbb formáit, a parasztok kölcsönös segítségnyújtásának különböző formáit, amelyek azon túl, hogy segítettek talpraállítani és fejleszteni a parasztgazdaságokat, egyben szoktatták a parasztokat a közös gazdálkodásra. Az intézkedések hatására a kollektivizálás gondolata egyre jobban terjedt a dolgozó parasztság között. Az ország nyugati területein a mezőgazdaság szocialista átszervezése kedvező körülmények között kezdődött és zajlott le: addigra a Szovjetunióban már győzött a szocializmus, falun létrejött és megerősödött a kolhozrendszer, amely a háború alatt kemény próbát állt ki; a pártnak nagy tapasztalata volt a kollektivizálásban; a szocialista ipar el tudta látni az új közös gazdaságokat mezőgazdasági gépekkel.

Voltak azonban nehézségek is, amelyek közül megemlítjük a nacionalista elemeknek, a lakosságot terrorizáló különböző fegyveres bandák maradványainak a szovjetellenes, kolhozellenes tevékenységét, annak a szovjetellenes agitációnak a következményeit, amelyet a megszállók és cinkosaik hosszú időn át folytattak.

A SZOVJETUNIÓ NÉPGAZDASÁGÁNAK FEJLŐDÉSE 1946–1950-BEN

BRUTTÓ TÁRSADALMI TERMÉK

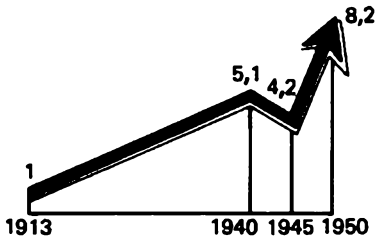

MEGTERMELT NEMZETI JÖVEDELEM

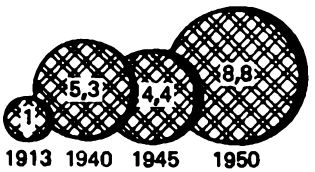

VALAMENNYI NÉPGAZDASÁGI ÁG TERMELÉSI ÁLLÓALAPJAI

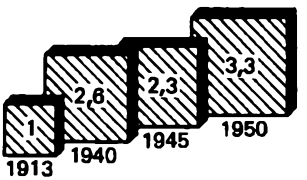

IPARI TERMELÉS

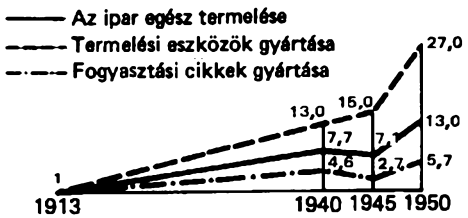

MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS

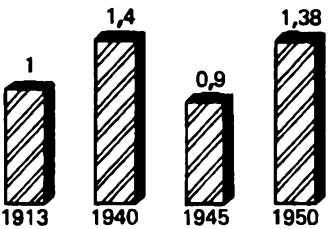

VALAMENNYI KÖZLEKEDÉSI ÁGAZAT TEHERFORGALMA

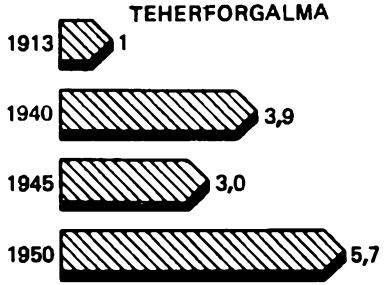

NÉPGAZDASÁGI BERUHÁZÁSOK

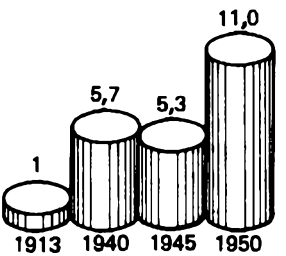

A NÉPGAZDASÁGBAN FOGLALKOZTATOTT MUNKÁSOK ÉS ALKALMAZOTTAK LÉTSZÁMA

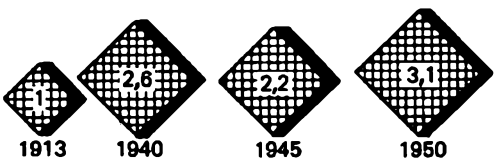

A MUNKATERMELÉKENYSÉG

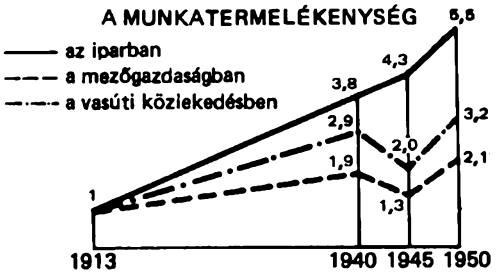

Megjegyzés. A népgazdasági mutatókban az 1913-as évet 1-nek vettük

A TANULÓK SZÁMA A TANÉV KEZDETÉN (ezer)

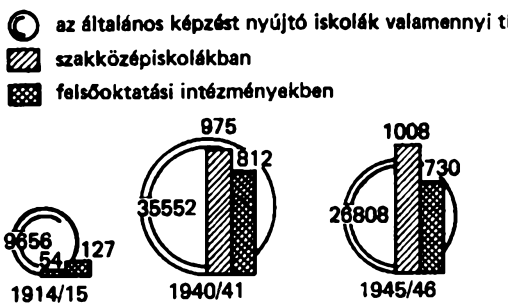

A NÉPGAZDASÁGBAN FOGLALKOZTATOTT FELSŐFOKÚ, ILLETVE KÖZÉPFOKÚ KÉPZETTSÉGGEL RENDELKEZŐ SZAKEMBEREK SZÁMA (ezer)

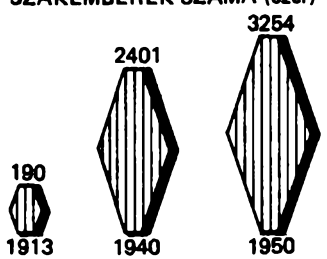

A Baltikumban megkezdődött kolhozépítéssel kapcsolatban az SZK(b)P KB 1947 májusában határozatot hozott „A Litván, Lett és Észt SZSZK-ban folyó kolhozépítésről". A lenini szövetkezeti tervet, a harmincas években végrehajtott kollektivizálás tapasztalatait szem előtt tartva a KB megmagyarázta a helyi pártszervezeteknek, hogy a kollektivizálást a teljes önkéntesség alapján, sietség nélkül kell végrehajtani; kolhozokat általában jól felszerelt gép- és traktorállomások körül kell szervezni, s elsősorban a szegényparasztokat kell bevonni. A Szovjetunió Mezőgazdasági Minisztériumát kötelezték, hogy juttasson a balti köztársaságoknak pótlólagosan traktorokat és egyéb gépeket.

1949-ben ezekben a köztársaságokban, valamint Belorusszija, Ukrajna, Moldava nyugati területein kibontakozott a tömeges kollektivizálás. A falun folyó szocialista építést elkeseredetten ellenezte a kulákság, amely burzsoá-nacionalista álláspontra helyezkedett. A kulákok gazdasági pozícióit a tömeges kollektivizálás előtt folytatott korlátozási és kiszorítási politikával addigra már lényegesen meggyengítették, de ellenállásuk még ilyen körülmények között is erős volt. Szovjetellenes agitációt folytattak, terrorizálták a lakosságot. Sok kommunista, pártmunkás, szovjet funkcionárius, kolhozszervező vesztette életét a kulákok, a burzsoá nacionalisták kezétől.

A falu szocialista átalakításában fontos szerepet játszott a munkásosztály. Az iparvállalatok falura küldtek kommunistákat, élenjáró munkásokat, hogy segítsék a parasztokat a közös gazdaságok építésében. Például Rigából több mint 2000 munkást küldtek falura. Munkásbrigádok is mentek falura, hogy gazdasági segítséget nyújtsanak a kolhozoknak. A kolhozparasztok politikai nevelésében, a kolhozok megszilárdításában nagy munkát végeztek a gép- és traktorállomások politikai osztályai, amelyeket az SZK(b)P KB határozata alapján 1950-ben szerveztek.

A negyedik ötéves terv végére a nyugati területeken a mezőgazdaság kollektivizálása lényegében befejeződött. A nyugati köztársaságok parasztjainak milliói ráléptek a Lenin mutatta útra, a szocializmus útjára. A Szovjetunió egész területén kialakult a kolhozrendszer.

Az ötéves terv eredményei a mezőgazdaságban

A negyedik ötéves terv végére a mezőgazdaságban a háború súlyos következményeit lényegében kiküszöbölték. Megszilárdult a kolhozok és a szovhozok anyagi-technikai bázisa. Az alapvető mezőgazdasági munkák gépesítésének háború előtti színvonalát meghaladták. Az öt év alatt a kolhozok és a szovhozok szervezetileg is megerősödtek. Mindezeknek a változásoknak igen fontos eredménye volt a termelés növekedése. 1950-ben 1,6-szer több mezőgazdasági terméket termeltek, mint 1945-ben. 1945-höz képest nőtt a gabonafélék terméshozama és bruttó termelése, a nyersgyapot termelése az ötéves terv alatt megháromszorozódott, a cukorrépa termelése csaknem megnégyszereződött. Az ipari növények és a burgonya terméshozama és bruttó termelése, a haszonállatok száma 1950-ben meghaladta a háború előtti szintet. Az állatok számának növekedésével nem járt együtt a hozam növekedése, az állattenyésztés továbbra is a mezőgazdaság lemaradó ágazata volt.

Az ötéves terv végére a munka termelékenysége a mezőgazdaságban magasabb volt, mint a háború előtt.

Egyes fontos mutatók tekintetében azonban az ötéves tervben előírt feladatokat nem teljesítették, a háború előtti szintet nem érték el. A mezőgazdaság bruttó termelése az 1940-es szintnek csupán 99 százalékát érte el a tervezett 127 százalék helyett. A gabonafélék bruttó termelésében sem sikerült elérni a háború előtti mennyiséget, amely az 1940-es 95,6 millió tonnával szemben 1950-ben 81,2 millió tonna volt.

A kolhozok és a szovhozok gazdaságának helyreállítása és fejlesztése egyenlőtlenül haladt. A kolhozok többsége teljesen helyreállította gazdaságát, sok artel pedig, különösen a közép-ázsiai köztársaságokban, a Kaukázusontúlon, az ország némely gabonatermesztő vidékein messze meghaladta a háború előtti szintet. Ugyanakkor sok kolhoz és szovhoz, elsősorban a nem feketeföld-övezetben és a hábo-

rú alatt megszállt területeken gazdaságilag még gyenge volt, nem tudta leküzdeni a háború súlyos következményeit és elérni a háború előtti gazdasági mutatókat.

A mezőgazdasági termelés helyreállításához jóval több időre volt szükség, mint az ipar helyreállításához. Az ötéves terv végére az ipar bruttó termelése már 73 százalékkal meghaladta a háború előtti szintet, a mezőgazdaság viszont éppen csak elérte a háború előtti mutatókat. Az aránytalanság a népgazdaság két fő ágának a fejlődésében továbbra is fennállt.

A mezőgazdasági termelés helyreállítása az ötéves terv végére azt jelentette, hogy 1950-ben elérte a tíz évvel korábbi, vagyis az 1940-es szintet. Köztudott, hogy a mezőgazdaság akkor sem elégítette ki teljesen az ország szükségleteit. Magától értetődik, hogy az új körülmények között, amikor az ipar messze előre haladt és megnőtt a városi lakosság száma, a tíz évvel korábbi szinten levő mezőgazdaság nem elégítette ki az ország nyersanyag- és élelmiszer-szükségletét. A mezőgazdaság az ország népgazdaságának elmaradó ága lett. Ezt az elmaradást elsősorban a háború súlyos következményei okozták, amelyeknek leküzdésére a szovjet állam a háború utáni első esztendőben nem tudott elegendő anyagi segítséget nyújtani a kolhozoknak és szovhozoknak. A mezőgazdaságban eszközölt állami beruházások, a kolhozok beruházásaival együtt az ötéves terv alatt az összes népgazdasági beruházás 15 százalékát tették ki.

A háború utáni bonyolult körülmények miatt alkalmazott begyűjtési politika (megmaradtak az alacsony begyűjtési árak, amelyek olykor még a termelési költségeket sem fedezték) nem tették érdekeltté a kolhozokat a társadalmi termelés fejlesztésében. A mezőgazdaság irányításában is voltak fogyatékosságok.

Egészében véve azonban a falusi dolgozók, akárcsak az ipari munkások, a párt vezetésével, a háború utáni bonyolult helyzetben is igen nagy munkát végeztek a mezőgazdasági termelés helyreállításáért. „A kolhozparasztok és a szovhozok dolgozói, nagy kötelességtudattal és a munkában tanúsított önfeláldozással, rövid idő alatt helyreállították a háború által lerombolt gazdaságot" – hangsúlyozta „Az SZKP KB tézisei a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára" c. dokumentum.

A lakosság anyagi helyzete és a kulturális építőmunka

A békés építésre való áttéréssel fokozatosan kialakultak a feltételek a dolgozók anyagi helyzetének javítására. Az SZK(b)P Központi Bizottsága 1946 februárjában a választókhoz intézett felhívásában halaszthatatlan feladatként jelölte meg a dolgozók jólétének növelését, az élelmiszerek és a fogyasztási cikkek termelésének fejlesztését, a városok és falvak közműhálózatának fejlesztését, a nagyobb arányú lakásépítést.

A reáljövedelmek növekedése és a lakosság anyagi helyzetének javulása

A háború utáni első években (1945–1947) a háború súlyos következményei és a bonyolult nemzetközi helyzet miatt korlátozottak voltak e feladat megoldásának lehetőségei. A fő erőfeszítéseket a népgazdaság helyreállításáért tették. Az ipar, amelynek helyreállítása folyamatban volt, még nem tudta teljesen ellátni az országot közszükségleti cikkekkel. A háború által meggyengített mezőgazdaság a szükségesnél kevesebb élelmiszert és nyersanyagot termelt.

A szovjet állam azonban ilyen körülmények között is sokat tett a dolgozók anyagi helyzetének javításáért, reáljövedelmük növeléséért. Már 1945. december 31-én, az utolsó háborús év utolsó napján közlemény jelent meg arról, hogy a Népbiztosok Tanácsa 1946. január 1-től eltörli a lakosság hadiadóját (amely 1945-ben 20 milliárd rubel volt). Fokozatosan emelkedett a munkások és az alkalmazottak minden kategóriájának a bére. Azok számára, akiknek a fizetése nem haladta meg a 900 rubelt, 1946

szeptemberétől bevezették a havi 80–110 rubel összegű „kenyérpótlékot". 1945–1947-ben a pénzbeli fizetés országos átlagban 32 százalékkal emelkedett.

Javult a lakosság ellátása élelmiszerrel, iparcikkekkel. Igaz, az 1946-os aszály miatt nem lehetett nyomban a háború után megszüntetni az élelmiszer jegyre adását. A háború alatt bevezetett jegyrendszer 1947 végéig megmaradt. Lehetővé tette az alapvető cikkek háború előtti állami kiskereskedelmi árának megtartását. A jegyrendszer gondosan differenciált volt. A háború alatt a legnagyobb fejadagot a vezető iparágak munkásai kapták, amelyeknek a termelékenységétől függött az ország gazdasági ereje. A háború után fokozatosan bővült azoknak a munkásoknak a köre, akik felemelt fejadagot kaptak. A hadiiparban dolgozó munkások fejadagját fokozatosan kiterjesztették a dolgozók más kategóriáira is.

Egyidejűleg jelentősen növekedett az 1944-ben megszervezett állami szabadkereskedelem forgalma. Kijelölt üzletekben a lakosság magasabb áron jegy nélkül vásárolhatott. Bővült a kereskedelem a kolhozpiacokon. A háború utáni első években sok vállalatnak és intézménynek voltak a városok körüli övezetben közös kertjei, s az itt termelt cikkek jól kiegészítették a munkások és az alkalmazottak jegyre kapott fejadagját.

1947 decemberéig sok iparcikket is jegyre adtak. Itt is a legfontosabb iparágak dolgozói részesültek előnyben, továbbá a szakmunkástanulók, a háború rokkantjai és azok a családok, amelyeknek családfenntartója elesett a csatatereken.

Az élelmiszer jegyre adagolása a kolhozparasztokra nem terjedt ki. A gabonát és más termények egy részét a kolhozban teljesített munkaegység szerint kapták. A kolhozparaszt-családoknak zöldségfélével, állati termékekkel való ellátásában döntő szerepe volt a háztáji gazdaságnak. A hiánycikknek számító iparcikkeket a kolhozok az államnak szállított mezőgazdasági termények ellenértékeként kapták. Ezek mennyisége azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy teljesen kielégítsék velük a kolhozparasztok szükségleteit.

A helyreállításban elért első sikerek, az élelmiszer- és iparcikktartalékok képzésére tett intézkedések lehetővé tették, hogy a Szovjetunió Minisztertanácsa és az SZK(b)P Központi Bizottsága 1947. december 14-én határozatot hozzon az élelmiszer és az iparcikkek jegyre adásának megszüntetéséről, ezeknek a cikkeknek a szabadkereskedelmi forgalomban, egységes állami áron való értékesítéséről.

A Szovjetunióban két évvel a háború után, csaknem két esztendővel korábban, mint más országokban, szüntették meg a jegyrendszert, s ez újabb bizonysága a szocialista gazdasági rendszer óriási előnyeinek.

A jegyrendszer megszüntetésével egyidejűleg intézkedések születtek a pénzügyek rendezésére. Az állam óriási kiadásai a háború alatt szükségessé tették nagy mennyiségű papírpénz forgalomba hozatalát. Ezen kívül a felszabadított területeken sok hamis pénz volt forgalomban, amelyet a német fasiszta megszálló hatóságok bocsátottak ki. Ennek folytán jelentős pénzfölösleg képződött, amelynek nem volt árufedezete. 1945-ben négyszer annyi pénz volt forgalomban, mint a háború előtt. Lényegesen csökkent a rubel vásárlóereje. A nehézségeket a pénzreformmal oldották meg, amelynek során 10 régi rubelért 1 új rubelt adtak; a takarékbetéteket, valamint a szövetkezetek és kolhozok pénzeszközeit kedvezményesen váltották át.

A. M. Cserkaszova, az első sztálingrádi önkéntes építőbrigád szervezője

A pénzreform nem érintette a dolgozók jövedelmét. A munkások és alkalmazottak bérét, a parasztoknak az állami begyűjtésből és felvásárlásból származó jövedelmét, továbbá a lakosság munkából származó egyéb keresetét az új pénzben a korábbinak megfelelő nagyságrendben fizették.

A pénzreform része volt az államkölcsönök átváltása. A népgazdaság helyreállítására és fejlesztésére 1947-ben kibocsátott második államkölcsön kivételével valamennyi korábban kibocsátott államkölcsönt összevonták, s a 3 rubel értékű régi kötvényt 1 rubel értékű új kötvényre váltották be.

Az 1947-es pénzreform helyreállította a teljes értékű szovjet rubelt, megkönnyítette az egységes árakon, jegy nélkül folytatott kereskedelmet.

A következő években a lakosság reáljövedelme számottevően nőtt. A reáljövedelem növekedését elősegítette a közszükségleti cikkek árának csökkentése, aminek következtében a kolhozpiacon is estek az árak. Az ötéves terv időszakában háromszor csökkentették az állami árakat. Ezáltal a szovjet rubel vásárlóereje emelkedett, az árutartalékok növekedése azonban még elmaradt az árcsökkenés ütemétől.

A dolgozók reáljövedelmének növelésében nagy szerepet játszottak a társadalmi fogyasztási alapok, amelyeket 90 százalékban az állami költségvetésből, 10 százalékban a vállalatok és kolhozok eszközeiből képeztek. 1950-ben a Szovjetunió lakossága különböző kifizetések és kedvezmények formájában csaknem háromszor akkora összegű juttatást kapott az államtól, mint 1940-ben. A társadalmi fogyasztási alapok révén bővítették és tökéletesítették a közoktatási és a szakoktatási rendszert, a bölcsődei és óvodai hálózatot, a kulturális intézmények hálózatát, a városok és falvak szakorvosi ellátását.

A társadalmi fogyasztási alapokból igen jelentős kedvezményekhez jutottak a szovjet emberek az alacsony lakbér révén, minthogy a Szovjetunióban a lakbér a lakásépítés és -fenntartás költségeinek csak jelentéktelen hányadát fedezi. Egy átlagos szovjet család költségvetésében a lakbér azokban az években, a kommunális szolgáltatások díjával együtt, a keresetnek alig 3–5 százalékát tette ki, ezzel szemben a tőkés országokban a lakbér és a kommunális szolgáltatások díja a családi költségvetésnek több mint 20 százalékát emésztette fel.

A lakosság anyagi helyzetét nagymértékben javították azok az intézkedések, melyek a lakáshelyzetet kedvezőbbé tették. A negyedik ötéves terv szerint új lakás építésére 16,1 milliárd rubelt irányoztak elő, ami az összes beruházás 14,5 százaléka volt, meghaladta azt az összeget, amelyet erre a célra az összes korábbi ötéves tervben fordítottak.

A fasiszták által lerombolt városok és falvak újjáépítése nyomban a megszállók kiűzése után elkezdődött. 1945 novemberében a Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott a megszállók által lerombolt 15 ősi orosz város újjáépítéséről. Nagy összegeket szánt a szovjet állam a hős város, Sztálingrád újjáépítésére. A párt és a Komszomol felhívására több ezer önkéntes építőmunkás érkezett a lerombolt városba az Urálból, Szibériából, Közép-Ázsiából, sok köztársaságból, határterületről és területről. A helybeliekkel együtt önfeláldozóan munkálkodtak a hős város újjáépítésén. Azokban az években nagyon elterjedt A. M. Cserkaszovának, egy frontharcos feleségének, a város egyik óvodája dolgozójának a kezdeményezése. Szabad idejében más helybeli asszonyokkal együtt „Pavlov őrmester házának" újjáépítésén dolgozott (ez a ház Sztálingrád védelmének egyik legendás hírű góca volt).

Cserkaszova kezdeményezéséhez csatlakoztak a város lakóinak ezrei. A város újjáépítésének hazafias pátosztól áthatott mozgalmát a nép elnevezte „Cserkaszova-mozgalomnak". 1948 végére a mozgalomban Sztálingrádnak már több mint 87 000 lakosa vett részt.

Lényegében újonnan építették fel Minszket. Nagy újjáépítési munka folyt Ukrajna, Belorusszija, a Baltikum, az Oroszországi Föderáció felszabadított városaiban. Az újjáépített Kijev szebb lett, mint volt. A városban 150 új utca keletkezett. Új, aszfaltozott út kötötte össze a központtal Darnyicát, az egyik elővárost, ahol új lakótelepek épültek. A lakosok sok parkot építettek.

Nagy lendülettel folyt az építkezés azokban a városokban is, amelyeket nem sújtott a megszállás. Az öt év alatt körülbelül 150 új város és több mint 400 városi típusú település épült. A városok egy része korábbi települések helyén épült, másik része addig lakatlan területen.

A vezérkar épülete homlokzatának helyreállítása Leningrádban. 1945

Az új építkezéssel egyidejűleg nagy ütemben folyt a közművesítés, illetve a városi közművek fejlesztése. Moszkvában nagyon sokat jelentett a gáz felhasználása az ipari üzemekben és a háztartásokban. 1946. nyarán üzembe helyezték a Szaratov–Moszkva gázvezetéket, ezzel lehetővé vált, hogy Moszkva ötször annyi gázt kapjon, mint annakelőtte.

Újjáépült, gyógyította a fasiszták ütötte sebeket Leningrád, a hős város. Kitolódott a város határa, a peremrészeken új lakótelepek épültek, szépítették, fásították az utcákat.

Nagy helyreállítási és építési munka bontakozott ki a háború után falun is. Újjáépültek a megszállás alól felszabadult országrészekben a lerombolt, felperzselt falvak. A köztársaságokban és a területeken a falusi építés irányítására külön hivatalokat és osztályokat állítottak fel. Az állam tetemes összegekkel és építőanyagokkal segítette a kolhozparasztokat. A kolhozokban építőbrigádokat alakítottak. A ne-

gyedik ötéves terv időszakában falun összesen 83,8 millió m^2 új lakóterület épült, vagyis 2,5-szer annyi, mint a háborút megelőző ötéves terv három és fél éve alatt.

A lakásépítés ötéves tervét egészében lényegesen túlteljesítették. 1946 és 1950 között városon és falun állami és szövetkezeti szervek, valamint a lakosság révén 200,9 millió m^2 lakóterület épült újjá, illetve újonnan.

A háború utáni ötéves tervben a lakásépítés lendülete valóban óriási volt. A háború azonban olyan nagy károkat okozott, hogy lehetetlen volt teljesen kielégíteni a lakásigényt. A lakásépítés ütemének meggyorsítása végett a szovjet kormány ösztönözte a magánépítkezést. A családi házat építők kaptak ingyen telket, hosszú lejáratú kölcsönt, biztosították számukra a szükséges építőanyagot.

A szóban forgó években számottevően javult a kolhozparasztság anyagi helyzete. Lassan, de rendszeresen emelkedett a munkaegység értéke. Az ötéves terv végére a munkaegység természetbeni és pénzbeli térítése országos átlagban megközelítette a háború előtti szintet. Egyes országrészek között azonban nagy volt a különbség. Közép-Ázsiában és a Kaukázusontúlon a munkaegység értéke meghaladta a háború előtti szintet, és jóval magasabb volt az országos átlagnál. Kevés pénzt és terményt fizettek a munkaegységre Belorusszija, az északnyugati területek, az OSZFSZK középső vidéke, főként a megszállás alól felszabadított területek kolhozainak többségében.

A parasztság javuló anyagi helyzetének meggyőző bizonyítéka volt a fogyasztás növekedése. Huszonnégy köztársaság, határterület és terület kolhozparaszt-családjai körében végzett felmérés szerint az egy főre jutó kenyérfogyasztás 1950-ben 1,4-szerese volt az 1945. évinek, a húsfogyasztás 1,6-szerese, a növényiolaj-fogyasztás 4-szerese, a cukorfogyasztás 15-szöröse stb.

A háború súlyos hatása még élt azokban az években, de javult a Szovjetunió lakosságának anyagi helyzete: növekedtek a reáljövedelmek, a szovjet emberek életszínvonala egészében véve jóval magasabb lett.

A háború utáni első ötéves terv egyik igen fontos feladata volt a háború következményeinek megszüntetése az egészségügy területén. Meg kellett gyógyítani a háborúban megrendült egészségű embereket, mert enélkül elképzelhetetlen lett volna bármiféle társadalmi-gazdasági haladás.

Bonyolult és felelősségteljes feladatok vártak a szovjet egészségügyi dolgozókra: rövid idő alatt helyre kellett állítani a lerombolt egészségügyi intézményeket, magasabb színvonalra kellett emelni a gyógyító-megelőző munkát, vissza kellett adni a háború rokkantjainak munkaképességét, szakszerű egészségügyi ellátásban kellett részesíteni a beteg, a háborúban nyomorékká lett emberek ezreit stb.

A szovjet kormány jelentős összegeket fordított ezeknek a feladatoknak a végrehajtására. 1940-ben az állami költségvetésből 9,5 milliárd rubellel finanszírozták az egészségügyet és a testnevelést, 1950-ben viszont már 22 milliárddal. Ez lehetővé tette, hogy teljesítsék és túlteljesítsék az egészségügyi intézmények helyreállításának tervét. Hetvenegy százalékkal nőtt az országban az orvosok száma. A háborúban lerombolt szanatóriumokat mind újjáépítették.

A kulturális építőmunka sikerei

A népgazdaság helyreállításával és fejlesztésével párhuzamosan, a szovjet emberek anyagi helyzetének javulásával egyidejűleg a háború utáni években nagy sikerek születtek a kulturális építőmunkában is.

A munka igen fontos területe volt a közoktatás. Teljesen helyre kellett állítani és bővíteni a háború előtti iskolahálózatot, biztosítani kellett, hogy falun és városon minden gyerek elvégezze a kötelező hétosztályos iskolát.

A gazdasági nehézségek ellenére a szovjet kormány jelentős összegeket fordított a közoktatásra. 1950-ben az állami költségvetésből 2,4-szer annyit fordítottak erre, mint 1940-ben. Az iskolahálózat már 1947 elejére majdnem elérte a háború előtti szintet. Széles körben elterjedtek a munkás- és paraszt-

fiatalok azon iskolái, amelyekben befejezhették tanulmányaikat azok, akiket ebben a háború megakadályozott. 1950-ben ezekben az iskolákban több mint 1,4 millió ember tanult, kétszer annyi, mint 1940-ben.

Az ötéves terv végére az országban több mint 222 000 általános műveltséget nyújtó iskola működött, jóval több, mint 1940-ben.

Szerető gondoskodással vették körül azokat a gyermekeket, akik a háborúban elveszítették a szüleiket. Új gyermekotthonokat létesítettek, javult az otthonok anyagi ellátottsága. Országos alapot hoztak létre az árvák és a rászoruló gyerekek segítésére.

A szovjet állam jelentős összegeket fordított a felsőoktatás és a középfokú szakoktatás fejlesztésére. Korábbi állapotába visszaállították a tanintézeteket a megszállás alól felszabadított területeken. A felsőoktatás és a középfokú szakoktatás háború előtti hálózatát már 1948-ban helyreállították. Sok tanintézetet nemcsak helyrehoztak, hanem lényegesen bővítettek is. Új tanintézeteket is nyitottak. 1950-ben az országban 880 felsőoktatási intézmény működött (az ötéves terv elején 789), a technikumok és egyéb középfokú szakiskolák száma 3424 volt (az ötéves terv elején 3169). Fejlesztették az esti és a levelező oktatást.

Az ötéves terv alatt a művelődési intézmények hálózatát nemcsak helyreállították, hanem lényegesen bővítették is. 1950-ben az országban több mint 110 000 klub, 300 000 könyvtár működött, a könyvtárak könyvállománya meghaladta a 600 millió kötetet. A könyvtárak számát tekintve a Szovjetunió már akkor az első helyen állt a világon. Teljesen helyreállították és bővítették a múzeumi hálózatot.

Lényegesen növekedett az újságok és folyóiratok példányszáma. Az ötéves terv végén az országban mintegy 8000 újság jelent meg 36 millió példányban, 1400 folyóirat és egyéb időszaki kiadvány, ezek évi példányszáma 180 millió volt. Az ívszámot és a példányszámot tekintve kétszer annyi könyv jelent meg, mint a háború előtt.

A szovjet államnak a tudományos és politikai ismeretek terjesztésére tett erőfeszítéseit nagymértékben segítette a Politikai és Tudományos Ismeretterjesztő Társaság, amelyet 1947-ben alapítottak kiváló tudósok, Sz. I. Vavilov, V. P. Volgin, A. V. Pallagyin akadémikusok és mások kezdeményezésére. Az ötvenes évek elejére a Társaság taglétszáma meghaladta a 300 000-ret.

Már 1946-ban teljesen helyreállították és korszerűsítették a helyi rádióadókat. Új rádióadókat helyeztek üzembe Leningrádban, Kijevben, Minszkben, Rigában, Kisinyovban, Lvovban és más városokban.

A szovjet állam nagy összegeket fordított a tudományos központok helyreállítására és újak építésére, a tudósképzésre. 1950-ig csaknem teljesen rekonstruálták a tudományos intézmények hálózatát, megalakították a Kazah, a Lett, a Litván, az Észt SZSZK Tudományos Akadémiáját, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája és más főhatóságok égisze alatt jó néhány új tudományos kutatóintézetet szerveztek.

A Népbiztosok Tanácsa mindjárt a háború utáni első esztendőben rendeletet hozott a tudományos dolgozók és az egyetemi, főiskolai oktatók fizetésének emeléséről és anyagi körülményeinek javításáról. Ezzel kedvezőbbek lettek a tudományos intézetek munkatársainak és a felsőoktatási dolgozóknak a munkakörülményei.

Sz. I. Vavilov, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának elnöke

Az ötéves terv időszakában nőtt a tanárok száma, emelkedett szakképzettségük, felkészültségük színvonala.

A tárgyalt időszak nagy lépést jelentett előre a szocialista kultúra fejlesztésében, a szovjet emberek kommunista nevelésében és kulturálódásában.

Az ország társadalmi-politikai élete

A Kommunista Párt – a szovjet nép szervező és irányító ereje

A Nagy Honvédő Háborúban aratott győzelem, a békés építésre való áttérés nagy politikai fellendülést hozott a dolgozók körében, cselekvésre serkentette a társadalmi szervezeteket. A szovjet nép nagy energiáját, a dolgozó tömegek alkotó kezdeményezését úgy kellett felhasználni, az összes állami és társadalmi szervezet munkáját úgy kellett irányítani, hogy a társadalom minden tagja megtalálja a maga helyét, a maga szerepét a kommunista építés folyamatában. Ezt a bonyolult feladatot a Kommunista Párt oldotta meg, amely szoros kapcsolatban állt a néppel, felvértezte magát a marxista–leninista elmélettel, hosszú évek harcának tapasztalataival rendelkezett.

Mindazok az eredmények, amelyeket a szovjet nép az ország gazdaságának helyreállításában és fejlesztésében elért, a szovjet külpolitika sikerei szorosan kapcsolódtak a Kommunista Párt tevékenységéhez. A pártnak mint politikai vezetőnek és szervezőnek a szerepe még nagyobb lett az ország életében. A Nagy Honvédő Háború éveiben a párt szervezte a tömegeket az ellenség szétzúzására, a békés körülmények között is a párt szervezte és lelkesítette a szovjet népet a háború súlyos következményeinek leküzdésére, a szocialista társadalom további megszilárdításáért és fejlesztéséért vívott harcra.

A Nagy Honvédő Háború eredményeként a pártnak még nagyobb lett a tekintélye és a befolyása, még egységesebbé és összeforrottabbá vált, még szorosabb szálak fűzték a munkásosztályhoz, a kolhozparasztsághoz, az értelmiséghez. Jelentősen nőtt a taglétszáma is, noha a háború alatt 3 millió kommunista áldozta életét a Nagy Honvédő Háború frontjain. 1941. január 1-én a kommunisták (párttagok és tagjelöltek) száma 3,9 millió volt, 1946. január 1-én viszont már több mint 5,5 millió. A háború utáni években a párt taglétszáma tovább nőtt: 1946 és 1949 között 840 000 ember lépett a pártba, ami azt bizonyította, hogy a munkásosztály és a többi dolgozó egyre nagyobb bizalommal volt a párt iránt mint vezetője iránt. Ezekben az években az új köztársaságokban és területeken is nőtt a párt taglétszáma. Észtország Kommunista Pártjának például 1945. január 1-én 2400 tagja volt, 1950. január 1-én pedig már 17 600; Lettországban 1945 júniusában 6200 kommunista volt, 1952 szeptemberében pedig több mint 42 000 stb.

A békés építésre való áttérés szükségessé tette a pártmunka átszervezését, a gazdasági és a kulturális építés pártirányításának javítását. A háború alatt erősödött a szervezeti centralizmus, szűkültek a különböző kérdések megvitatásának és eldöntésének kollektív formái. Békés körülmények között ez a gyakorlat nem volt folytatható. A Központi Bizottság intézkedéseket hozott a párton belüli demokrácia fejlesztésére, amely igen fontos eszköze annak, hogy növekedjen a pártszervezetek harckészsége, a tömegek aktivitása. A taggyűléseket, aktíváléseket, pártbizottsági üléseket ismét a szervezeti szabályzatban előírt időközönként, rendszeresen kellett megtartani. Bírálták egyes pártszervezetek adminisztratív módszereit, bírálták azokat a járási, városi és területi pártbizottságokat, amelyek lebecsülték vagy elhanyagolták a szervezési és az eszmei-politikai munkát, csak gazdasági kérdésekkel foglalkoztak.

Az intézkedések eredményeként a fogyatékosságokat fokozatosan leküzdötték. Növekedett a pártszervezeteknek mint politikai vezetőknek a szerepe, amelyek a fő figyelmet arra összpontosították, hogy a tömegeket a kommunista építés legfontosabb feladatainak megoldására mozgósítsák.

A párt növelte az állami szervek felelősségét, pontosabban elhatárolta a párt- és állami szervek funkcióit.

A pártszervezetek állandóan figyelmük középpontjában tartották a gazdaság fokozatos helyreállításával és fejlesztésével összefüggő kérdéseket. 1946–1950-ben a Központi Bizottság több fontos határozatot hozott az ipar helyreállításával és a mezőgazdaság fellendítésével kapcsolatban. Megemlítjük közülük az 1946 márciusi határozatot a pártszervezetek által az 1946–1950-re szóló ötéves terv elfogadásával kapcsolatban végzendő agitációs és propagandamunkáról, az SZK(b)P KB és a szovjet kormány által 1946 őszén hozott határozatot „A Mezőgazdasági Artel Minta-alapszabályzatának megsértésével kapcsolatosan a kolhozokban előforduló esetek felszámolását célzó intézkedésekről" stb. A mezőgazdaság fejlesztésével kapcsolatos kérdéseket tárgyalt meg a párt Központi Bizottságának 1947 februári ülése. 1948-ban megtárgyalták a pártpolitikai munka helyzetét a Donyec- és a Kuznyeck-medence bányáiban.

1945–1947-ben az egész országban járási és városi pártkonferenciákat tartottak, 1947–1948-ban területi pártkonferenciákat, 1948–1949-ben pedig kongresszust tartottak a szövetséges köztársaságok kommunista pártjai.

A párt tevékenységében fontos helyet kapott az ideológiai nevelőmunka. A nevelőmunka sikere elsősorban a kommunisták eszmei színvonalától függött. Ennek a munkának igen nagy figyelmet szenteltek. A párt Központi Bizottságának utasítására folytatódott Lenin műveinek kiadása, megjelentek Marx és Engels válogatott művei. Vezető pártmunkások és állami tisztségviselők, elméleti szakemberek képzésére megszervezték a KB Társadalomtudományi Akadémiáját, a KB Pártfőiskoláját, a köztársasági, határterületi és területi pártiskolákat. A kommunisták elméleti felkészültségének növelése végett bővítették a politikai iskolák és körök hálózatát. Megszervezték a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemeit. A kommunisták eszmei színvonalának emelése lehetővé tette, hogy a tömegek körében végzett nevelőmunkát magasabb színvonalon végezzék. A párt Központi Bizottsága gondoskodott róla, hogy a dolgozók rendszeresen tájékozódjanak a negyedik ötéves terv végrehajtásának alakulásáról, információt kapjanak a hazai és a nemzetközi eseményekről.

A párt ideológiai harcának egyik fő célja az volt, hogy a kapitalista gondolkodás maradványainak hatását csökkentse és megakadályozza a reakciós burzsoá kultúra kritikátlan elfogadását. 1946 és 1948 között több párthatározat hangsúlyozta a szovjet nép hazafias nevelésének fontosságát, az ideológia és a politika szoros kapcsolatát. A párt feladatul tűzte az ideológiai területen dolgozók elé, hogy magyarázzák meg a népnek: világtörténelmi jelentősége van a szocializmus szovjetunióbeli felépítésének, a Nagy Honvédő Háborúban a fasizmus felett aratott győzelemnek.

A párt Központi Bizottsága több határozatot hozott, amelyekben a tudomány, az irodalom és a művészet fejlődésével összefüggő kérdéseket össznépi ügyként vizsgálták. Ezekben a határozatokban méltatták a szovjet kultúra eredményeit, egyszersmind feltárták az irodalom és a művészet fejlődésében tapasztalható komoly fogyatékosságokat, amelyek azt a veszélyt jelezték, hogy némely művész alkotó munkássága elszakad a nép létérdekeitől. A Központi Bizottság hangsúlyozta a pártosság lenini elvének jelentőségét a művészeti alkotómunkában, a marxista–leninista világnézet szerepét a szocialista valóság hű ábrázolásában.

Az ideológiai nevelőmunkának igen nagy volt a jelentősége a párt, az egész szovjet nép életében. Elősegítette a szovjet tudomány, irodalom és művészet eszmeiségének fokozását, a dolgozók szocialista nevelését.

Mindamellett a párt-, állami és társadalmi szervezetek munkájának háború utáni átszervezését bizonyos fokig fékezte Sztálin személyi kultusza. Sok elvi kérdésben Sztálin egyedül döntött, alapos tanulmányozás és vita nélkül.

A dolgozók küldötteinek szovjetjei

A Kommunista Párt a tömegek céltudatos tevékenységének szervezésében a szovjet államra mint a szocialista és a kommunista építés fő eszközére és a társadalmi tömegszervezetek – szakszervezetek, Komszomol, szövetkezetek stb. – rendszerére támaszkodott.

A háború utáni új helyzetben lényegesen bővültek a szovjet állam gazdaságszervező és kulturális-nevelő funkciói, ennek folytán nagyobb lett a nép egységét megtestesítő dolgozók küldöttei szovjetjeinek a szerepe. Óriási volt a politikai jelentősége a Legfelsőbb Szovjet és a helyi szovjetek választását megelőző kampányoknak, mert a választások a nép szuverenitásának kifejezői voltak. A háború megakadályozta a választások megtartását az alkotmányban előírt időpontban. Ezért a Legfelsőbb Szovjet négy év helyett több mint nyolc esztendeig maradt funkciójában. A békés időszak beköszöntével a Legfelsőbb Szovjet Elnöksége 1945. október 6-án rendeletet hozott arról, hogy 1946. február 10-én meg kell tartani a választásokat az ország legfelsőbb államhatalmi szervében.

1946. február 2-án a Kommunista Párt felhívást intézett a választókhoz, amelyben feltárta az ország újabb virágzásának nagy távlatait, ismertette a nagyarányú gazdasági és kulturális építésre, s az ország gazdasági és védelmi erejének növelésére, a dolgozók jólétének és kulturális színvonalának emelésére kidolgozott programot.

1946. február 10-én megtartották a háború utáni első választásokat a Legfelsőbb Szovjetbe. A választásokon 101,4 millió ember, a választók 99,7 százaléka vett részt. A kommunisták és pártonkívüliek tömbjének jelöltjeire a választásokon résztvevők több mint 99 százaléka adta szavazatát. A Legfelsőbb Szovjetbe a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség legjobbjait, a Nagy Honvédő Háború aktív résztvevőit és a hátország dolgozóit választották be.

1946. március 12–19-én Moszkvában megtartotta első együttes ülését a Legfelsőbb Szovjet két kamarája, s megválasztotta a Legfelsőbb Szovjet Elnökségét, amelynek elnöke N. M. Svernyik lett.

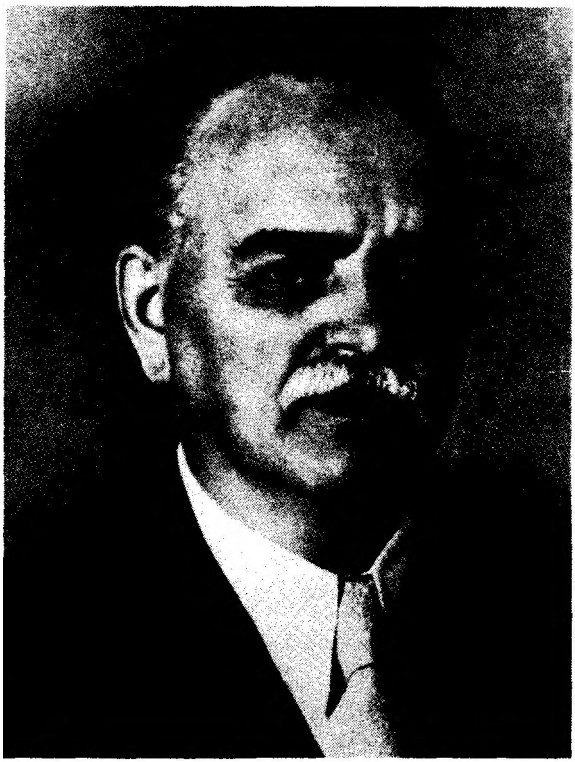

Az ülésszak törvényt hozott a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsának, valamint a szövetséges és autonóm köztársaságok népbiztosai tanácsának minisztertanácsokká való átszervezéséről. A Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetje megalakította a Szovjetunió Minisztertanácsát, amelynek elnöke I. V. Sztálin lett. Mint már említettük, a Legfelsőbb Szovjet jóváhagyta a szovjet népgazdaság 1946–1950. évi ötéves helyreállítási és fejlesztési tervét.

1947 elején megtartották a szövetséges és autonóm köztársaságok legfelsőbb szovjetjeinek választásait. A választásokon a választók több mint 99 százaléka vett részt, s egységesen a kommunisták és a pártonkívüliek tömbjének jelöltjeire adta szavazatát. 1947 végén és 1948 elején megválasztották a dolgozók küldötteinek helyi szovjetjeit. A választások megszervezésére és lebonyolítására több mint 384 000 választási bizottságot szerveztek, amelyekben közel 8 mil-

N. M. Svernyik,
a Szovjetunió Legfelső Tanácsa
Elnökségének elnöke

I. V. Sztálin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke

lió ember dolgozott. További 2 millió ember vett részt a választók körében végzett szervező és tömegpolitikai munkában. A helyi szovjetekbe a kommunisták és pártonkívüliek tömbjének 432 000 jelöltjét választották be. A küldöttek túlnyomó többségét (az OSZFSZK-ban például 86 százalékát) először választották meg.

A választásokon nagy politikai aktivitást fejtettek ki az új köztársaságok és területek – a Baltikum, Belorusszija, Ukrajna nyugati területei és Moldava – dolgozói. A választáson részt vevők aránya itt igen nagy volt, s minden választási kampánnyal egyre nagyobb lett.

A szavazásban részt vevők nagy száma, a kommunisták és pártonkívüliek tömbjére leadott szavazatok száma arról tanúskodott, hogy a dolgozók bíznak a Kommunista Pártban.

Az újonnan választott szovjeteknek a békés körülmények között tág lehetőségeik voltak funkcióik ellátására, nem akadályozták őket a háború alatt bevezetett korlátozások. Rendszeresen üléseztek a szovjetek, s megvitatták a népgazdaság helyreállításával és fejlesztésével, a kulturális építőmunkával, a dolgozók anyagi helyzetének javításával összefüggő fontos kérdéseket. Választóik akaratát kifejezve a küldöttek bírálták az államapparátus egyes láncszemeinek, minisztériumoknak, főhatóságoknak a munkáját, szorgalmazták, hogy tovább bővítsék a helyi szovjetek jogait a gazdasági és a kulturális építőmunkában. Ezeknek a javaslatoknak a többsége realizálódott a Legfelsőbb Szovjet és a szovjet kormány későbbi határozataiban.

Az 1946. február 10-én megválasztott Legfelsőbb Szovjet megbízatásának lejártáig (1950-ig) 5 ülésszakot tartott. A Legfelsőbb Szovjet ülésszakain elfogadták a Szövetségi Tanács és a Nemzetiségek Tanácsa törvényelőkészítő állandó bizottságainak működési szabályzatát; ezeknek a bizottságoknak az volt a feladatuk, hogy megvitassák és a Legfelsőbb Szovjet ülésszakaira előkészítsék a törvénytervezeteket; rendeletet hoztak arról, hogy a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjébe megválasztható állampolgárok alsó korhatárát 23 évre, a szövetséges és autonóm köztársaságok Legfelsőbb Szovjetjébe megválasztható állampolgárokét pedig 21 évre emelik fel; rendeletben szabályozták, hogyan kaphatják meg a szovjet állampolgárságot azok a személyek, akik a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után Oroszországból külföldre távoztak és most haza akartak térni. Az emigránsokra vonatkozó rendelet közzététele után több tízezer ember tért haza. A szovjet kormány segítette őket, hogy munkát és lakást találjanak.

Nagy és fontos munkát végeztek a háború utáni első ötéves terv időszakában a helyi szovjetek. Állandóan figyelemmel kísérték a helyi ipar helyreállítását és fejlesztését, a közszükségleti cikkek termelésének növelését, a kereskedelem jobb megszervezését, az építkezések bővítését.

A szovjetek a fő munkaterületek szerint szervezett állandó bizottságok révén a dolgozók nagy tömegeit vonták be munkájukba. Az OSZFSZK helyi szovjetjei mellett például több mint 200 000 állandó bizottság működött, amelyben 563 000 küldött és több mint 1 millió aktivista tevékenykedett. Az ál-

Rahov községben (Kárpátontúli terület) a választók egy csoportja a falusi szovjet épülete mellett hallgatja az agitátort. 1947

landó bizottságok előkészítették a szovjetek ülése elé kerülő kérdéseket, megszervezték a határozatok végrehajtásának ellenőrzését stb.

A széles körű aktívahálózat megszervezése lehetővé tette a szovjeteknek, hogy szoros kapcsolatot építsenek ki a tömegekkel, jobban figyelembe vegyék a lakosság igényeit, konkrétabban döntsenek a nagy dolgozó tömegek érdekeit érintő kérdésekben.

A Szovjetunió Alkotmányának előírásaival összhangban 1948 decemberében – 1949 februárjában első alkalommal sor került a népbírák és a népi ülnökök választására.

1946–1948-ban a Szovjetunióban több perben ítélkeztek olyan háborús bűnösök felett, akik a német és a japán hadseregben szolgáltak, s a szovjet csapatok fogságába estek. 1946 augusztusában és 1947 januárjában a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Kollégiuma tárgyalta a Nagy Honvédő Háború alatt a fasiszta Németország oldalán harcoló, valamint a Szovjetunió ellen kémtevékenységet folytató és diverziós cselekményeket elkövető szovjetellenes katonai egységek vezetőinek ügyét. A bűnösök elnyerték megérdemelt büntetésüket.

A dolgozók társadalmi tömegszervezetei

A békés körülmények között taglétszámukat tekintve növekedtek és aktivizálódtak a dolgozók társadalmi tömegszervezetei – a szakszervezetek, a Komszomol stb. 1949-ben a szakszervezeteknek 28,5 millió tagjuk volt.

A szakszervezetek tevékenyen részt vettek az ország politikai, gazdasági és kulturális életében, nagy munkával mozgósították a munkásokat és az alkalmazottakat a negyedik ötéves tervben szereplő feladatok teljesítésére.

1947-től felújították azt a korábbi, 1933-ig alkalmazott gyakorlatot, hogy a vállalatoknál a szakszervezetek évente kötöttek kollektív szerződést az igazgatósággal. A szerződéseket megvitatták a munká-

sok és alkalmazottak gyűlésein, s a vita során javaslatok születtek a termelés tökéletesítésére, a dolgozók anyagi életkörülményeinek javítására.

1949 áprilisában Moszkvában tartották meg a szovjet szakszervezetek X. kongresszusát, amely összegezte a szakszervezetek munkájának eredményeit, méltatta tevékeny részvételüket a szocializmus építésében, a fasiszta Németország szétzúzásában, a népgazdaság háború utáni helyreállításának és fejlesztésének szervezésében. Egyszersmind a kongresszus megállapította, hogy sok szakszervezetnél komoly fogyatékosságok tapasztalhatók a szocialista verseny irányításában, a munkavédelemben, a munkások anyagi ellátása területén stb.

A X. szakszervezeti kongresszus intézkedéseket dolgozott ki ezeknek a fogyatékosságoknak a kiküszöbölésére, a munka színvonalának további emelésére. A kongresszus kötelezte a szakszervezeteket, hogy mindent tegyenek meg a népgazdasági tervek teljesítéséért és túlteljesítéséért folyó munkaverseny fejlesztéséért, terjesszék a jó munkamódszereket, növeljék a szakszervezetek szerepét a munkavédelemben, a dolgozók anyagi ellátásában, a kulturális felvilágosító munkában. A kongresszus után lényegesen aktívabb lett a szakszervezetek munkája.

Az ország ifjúságának a népgazdaság háború utáni helyreállítására és további fejlesztésére való mozgósításában, az ifjúság kommunista nevelésében a Kommunista Párt tevékeny segítője volt a Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség. 1949 tavaszán, amikor összeült a Komszomol XI. kongresszusa, a szervezet taglétszáma 9,3 millió volt.

A háború utáni években a Komszomol tevékenységének fő területe a munka frontja lett. A Komszomol megbízólevelével fiatal hazafiak százezrei mentek helyreállítani a megszállók által lerombolt vállalatokat és városokat. Valamennyi újjáépítendő városban ifjúsági építőbrigádok alakultak, amelyek élére álltak a helyreállításért indított hazafias mozgalomnak. Pszkov újjáépítésén például 85 ifjúsági brigád dolgozott. Voronyezsben 370 ifjúsági brigád alakult. Szevasztopolban 28 ifjúsági brigád 140–150 százalékra teljesítette a helyreállítási munkák tervét. Szmolenszkben 38, Vjazmában 27 ifjúsági brigád dolgozott stb. A komszomolisták, a munkás- és parasztfiatalok nagy lelkesedéssel dolgoztak az ipari üzemekben és az építkezéseken, a szovhozokban és a kolhozokban, a közlekedésben, teljesítették és túlteljesítették a terveket. 1948 októberéig, amikor a Komszomol fennállásának 30. évfordulóját ünnepelte, mintegy 2 millió fiatal munkás teljesítette éves tervét, 450 000 fiatal munkás már az 1950-es terve teljesítésén dolgozott, több mint 100 000 pedig már befejezte ötéves tervét. Az ifjúság nevelésében szerzett érdemeiért és a szocialista építésben való tevékeny részvételéért fennállásának 30. évfordulóján a Komszomolt második alkalommal tüntették ki Lenin Renddel.

A Komszomol vezetésével fejlődött a pionírmozgalom. 1949-ben a Lenin nevét viselő pionírszervezetnek több mint 13 millió gyerek volt tagja.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának, a szovjet államnak, a szakszervezeteknek, a Komszomolnak a szervező és nevelő munkája nagyszerű eredményeket hozott. A szovjet nép, leküzdve a háború utáni újjáépítés hihetetlen nehézségeit, magabiztosan és egyre gyorsabban haladt a szocialista haza további gazdasági és kulturális fejlesztésének útján.

A Szovjetunió külpolitikája*

A második világháború eredményei gyökeres változásokat idéztek elő a nemzetközi helyzetben, a nemzetközi erőviszonyokban a szocializmus javára.

Ezeknek a változásoknak egyik döntő tényezője volt a Szovjetunió nemzetközi pozícióinak megszilárdulása. Következetes békepolitikája óriási hatással volt a világesemények alakulására.

* A Szovjetunió külpolitikai tevékenységéről részletesen lásd a „Nemzetközi viszonyok 1945–1949-ben" c. részben.

A békés szocialista építés körülményei között a Kommunista Párt és a szovjet kormány külpolitikai tevékenysége a nemzetközi politika lenini elveire - a proletár internacionalizmusra, a különböző társadalmi-politikai rendszerű államok békés egymás mellett élésére - épült. A háború utáni években a szovjet külpolitika fő céljai a következők voltak: a tartós béke, a békés körülmények biztosítása a Szovjetunióban győztes szocializmus megszilárdításához és fejlesztéséhez; a testvéri barátság fejlesztése a népi demokratikus országokkal, a szocialista világrendszer megteremtésének és megszilárdításának minden módon való segítése; a gyarmati és függő országok népei nemzeti felszabadító harcának támogatása; a háború utáni békés rendezés problémáinak demokratikus alapon való megoldása, a kapcsolatok fejlesztése a tőkés országokkal a békés egymás mellett élés elvei alapján; az imperializmus agresszív törekvéseinek határozott meghiúsítása, a hidegháború politikájának visszaverése.

A szovjet kormány állhatatosan és következetesen törekedett olyan békeszerződések kidolgozására, amelyek nem csorbítják Németország korábbi szövetségeseinek szuverenitását, nem hozzák őket függő helyzetbe, nem rendelik alá gazdaságukat az angol–amerikai monopóliumok érdekeinek. A Szovjetunió a jaltai és a potsdami konferencia határozatain alapuló békeszerződést akart kötni Németországgal. A szovjet javaslatok abból indultak ki, hogy a békeszerződésnek biztosítania kell a demokratikus és békeszerető Németország létét. A szovjet kormány nagy erőfeszítéseket tett, hogy a Távol-Keleten olyan békés rendezést érjen el, amely biztosítaná Japánnak mint békeszerető, demokratikus államnak a fejlődését, előmozdítaná a békét a Távol-Keleten, lehetetlenné tenne egy újabb agressziót ebben a térségben.

A szovjet állam háború utáni külpolitikájának fontos iránya lett a szoros együttműködés azokkal az országokkal, amelyek a szocialista fejlődés útjára léptek.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok között új típusú nemzetközi kapcsolatok alakultak ki, amelyek az igazi egyenjogúság, a testvéri együttműködés és támogatás internacionalista elveire épültek. A Szovjetunió szoros politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat épített ki valamennyi népi demokratikus országgal. Ezeket a kapcsolatokat a barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződésekben, a különböző területeken való együttműködés fejlesztéséről kötött megállapodásokban rögzítették. A Szovjetunió ilyen szerződéseket kötött Csehszlovákiával, Lengyelországgal, Mongóliával, Romániával, Magyarországgal, Bulgáriával és Jugoszláviával.

Nyomban azután, hogy megalakult a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság, a Szovjetunió kiépítette velük a proletár internacionalizmus, a barátság, az együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás elvein alapuló kapcsolatokat. 1949 októberében a Szovjetunió felvette a diplomáciai kapcsolatokat a Német Demokratikus Köztársasággal, a német földön alakult első szocialista állammal.

A háború utáni nehézségek ellenére a Szovjetunió hatékony gazdasági segítséget nyújtott a szocialista útra lépett országoknak, hogy helyreállíthassák a háború által lerombolt népgazdaságukat, leküzdjék az élelmezési gondokat, rendbe hozzák a gazdasági életet, népi demokratikus és szocialista átalakításokat hajtsanak végre. A Szovjetunió élelmiszert, nyersanyagot, gépeket szállított a népi demokratikus országoknak, igen kedvező feltételekkel nagy összegű hosszú lejáratú hiteleket és kölcsönöket nyújtott nekik. A megkötött kereskedelmi egyezményekkel összhangban kibontakozott a kereskedelem az egyenlőség és a kölcsönös előnyök alapján.

A Szovjetuniótól kapott sokoldalú segítség lehetővé tette a szocialista utat választó országoknak, hogy ne csak leküzdjék a háború utáni nehézségeket, hanem megvédjék gazdasági és politikai függetlenségüket, elhárítsák azt a veszélyt, hogy az Egyesült Államok és más imperialista államok gazdaságilag leigázzák őket. A Szovjetuniótól kapott segítség elősegítette és megkönnyítette, hogy ezek az országok megoldják a gazdaság szocialista átalakításával kapcsolatos feladatokat.

A Szovjetunió konstruktívan részt vett az Egyesült Nemzetek Szervezetének gyakorlati tevékenységében, amelynek a béke és a nemzetközi biztonság előmozdítása a feladata.

A béke megőrzéséért és megszilárdításáért vívott harcban a szovjet kormány elsőrendű fontosságot tulajdonított az imperialista államok által elindított fegyverkezési hajsza megszüntetésének, a fegyveres erők és a fegyverzet általános csökkentésének, az atomfegyver mint tömegpusztító fegyver betiltásának.

1945–1949 között a Szovjetunió több javaslatot terjesztett elő az ENSZ-ben az atomfegyver betiltására és a fegyverzet általános csökkentésére.

A háború utáni években kibontakozott a gyarmati népek erőteljes nemzeti felszabadító mozgalma az imperializmus ellen, a nemzeti felszabadulásért. A Szovjetunió támogatta ezt a mozgalmat, segítette a gyarmati népeket igazságos harcukban, leleplezte az imperialista hatalmak politikáját, amelyek nem akartak függetlenséget adni az elnyomott népeknek. A Szovjetunió az elsők között vette fel a diplomáciai kapcsolatokat a gyarmati függőségből szabadult államokkal: Indiával (1947), Pakisztánnal és Burmával (1948), Indonéziával (1950).

A külpolitika lenini elveit alapul véve, a béke megőrzésére és megszilárdítására törekedve a Szovjetunió erőfeszítéseket tett, hogy normalizálja kapcsolatait a tőkés államokkal. 1948-ban a Szovjetunió barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött Finnországgal, a háború befejezése óta először kötött kereskedelmi egyezményeket Dániával, Norvégiával, Angliával, Olaszországgal és más országokkal.

A szovjet kormány konkrét tettekkel bizonyította békeszeretetét és hűségét a külpolitika lenini elveihez. Igen nagy mértékben, az 1945-ös 11,4 millióról 1948-ban 2,9 millióra csökkentette fegyveres erőinek létszámát, kivonta csapatait Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Norvégia, Kína, Korea területéről, ahova a fasiszta Németország és a militarista Japán elleni hadműveletek közben vonultak be.

A béke megszilárdításáért tevékenyen küzdő Kommunista Párt és szovjet kormány a fokozódó nemzetközi feszültség közepette kénytelen volt növelni az ország védelmi erejét, fokozni a szovjet fegyveres erők harcképességét, felszerelni őket korszerű fegyverfajtákkal. A szovjet fegyveres erők fontos tényezői voltak a béke megszilárdításának, visszatartották agresszív szándékaik végrehajtásától az imperialista államokat.

A Szovjetunió elszántan küzdött az imperializmus agresszív törekvései ellen, a hidegháború politika ellen. A Truman-doktrína agresszív jellegét és a Marshall-terv imperialista természetét leleplezve, a feszültség fokozásának, az agresszív tömbök és paktumok, többek között az imperialista NATO-tömb létrehozásának az Egyesült Államok vezette imperialista körök által szorgalmazott politikáját határozottan elutasítva a Szovjetunió védelmezte a szocialista államok érdekeit, támogatta a népek harcát a társadalmi és nemzeti felszabadulásáért, védelmezte a béke és a nemzetközi biztonság ügyét.

A szovjet emberek, az egész haladó emberiség egyöntetű támogatásában részesült a Szovjetunió békeszerető külpolitikája. Ez a külpolitika megfelelt az egész világ dolgozói létérdekeinek, újból bebizonyította, hogy a Szovjetunió a béke és a társadalmi haladás bástyája.

*

A háborút követő első öt év fontos szakasz a Szovjetunió történetében. A szovjet nép, óriási nehézségeket leküzdve, rövid idő alatt helyreállította a népgazdaságot, lényegében kiküszöbölte a háború súlyos következményeit, megteremtette a feltételeket a gazdaság és a kultúra további erőteljes fellendítéséhez, a fejlett szocialista társadalom megteremtéséhez.

Nem váltak be az imperialista államoknak a Szovjetunió gazdasági meggyengüléséhez fűzött reményei.

A népgazdaság újjáépítése a nép nagy hőstetteként került be a Szovjetunió történetébe.

A Szovjetunió volt a fő támasza mindazoknak a haladó erőknek, amelyek a háború utáni világfejlődés körülményei között harcoltak a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért.

A szocializmus mint társadalmi rendszer ismét meggyőzően bizonyította előnyeit, erejét és életképességét.

II. FEJEZET

Demokratikus és szocialista forradalmi átalakulások Közép- és Délkelet-Európa országaiban

A második világháború alatt a Németország és Olaszország által megszállt országokban, valamint a csatlós országokban a kommunisták vezette néptömegek hősi harcot folytattak a fasiszta megszállók, a kollaboránsok és a hazaárulók ellen. A leigázott népek felszabadító harca, amely az „ellenállási mozgalom" közös nevet kapta, különböző formákban folyt, a rejtett szabotázstól és a megszállók különböző akcióinak meghiúsításától egészen a fegyveres akciókig, amelyeket egyes személyek, osztagok, partizán-alakulatok hajtottak végre. Ezek sok országban forradalmi hadseregekké fejlődtek.

A fasizmus által megszállt és leigázott országokban zajló belső politikai és társadalmi folyamatok, az ellenállás ereje és lendülete oda vezettek, hogy már 1943–1944-ben több közép- és délkelet-európai országban ez a mozgalom kezdett átalakulni népi demokratikus forradalommá. Ezeknek a forradalmaknak a jellege, mozgatóerőik összetétele, lendületük és mélységük az egyes országok konkrét politikai és osztály-erőviszonyaitól, a belső és a külső tényezők dialektikus kölcsönhatásától függött. A közép- és délkelet-európai országokban kibontakozó forradalmi folyamatnak fő előfeltétele az volt, hogy a Szovjetunió győzött a hitleri Németország elleni háborúban, szétzúzta a nemzetközi reakció legagresszívabb osztagát.

Azokkal a forradalmakkal, amelyek a második világháború végén győztek több közép- és délkelet-európai országban, folytatódott és továbbfejlődött a kapitalizmusból a szocializmusba való forradalmi átmenet folyamata, amely az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött. E forradalmak jellege, lendülete és mélysége, hajtóerőinek összetétele bebizonyította, hogy kötelező érvényű az imperializmus korában zajló népi forradalmak több közös törvényszerűsége, amelyet a marxizmus–leninizmus fedezett fel és amely klasszikus formában az Októberi Forradalom tapasztalataiban testesült meg. E törvényszerűségek között alapvető fontosságú a munkásosztály szerepe. 1917 októberében első ízben valósult meg sikeresen a munkásosztálynak mint a szocialista társadalom megteremtőjének világtörténelmi szerepe, amelyet Karl Marx tárt fel;* a negyvenes évek forradalmaiban ez a szerep természetszerűen továbbfejlődött. 1917-ben Oroszországban a proletariátus „igazán az *egész* nemzetnek . . . képviselőjeként" lépett fel** ugyanilyen volt a szerepe a negyvenes évek népi demokratikus forradalmaiban is. 1917-ben is, a kapitalizmus általános válsága újabb, második szakaszának körülményei között is a népi forradalmak szorosan összekapcsolódtak általános demokratikus feladatok tág körének megoldásával. Helyes politikája nagy lehetőségeket biztosított a munkásosztálynak arra, hogy a nem proletár demokratikus tömegek irányában érvényesítse és megszilárdítsa vezető szerepét.

A politikai harc alakulása, a politikai tapasztalat meggyőzte a tömegeket arról, hogy demokratikus, nemzeti felszabadító, antifeudális és antiimperialista törekvéseik csak úgy valósulhatnak meg, ha a munkásosztály körül tömörülnek, segítik a szocializmusért vívott harcát.

Az általános demokratikus feladatoknak és a szocialista feladatoknak együttes megoldása rendkívü-

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 23. köt. Kossuth Könyvkiadó 1969. 1. old.

** Lásd *Lenin* Összes Művei. 34. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 302. old.

li mértékben bővítette azoknak a politikai erőknek a körét, amelyek a negyvenes évek népi demokratikus forradalmaiban a proletariátus köré tömörültek. A proletariátus vezetésével összefogott a dolgozó parasztság, összefogtak a városi lakosság széles demokratikus körei, mindazok a társadalmi csoportok, amelyek szabadulni akartak a fasizmustól, az imperialista reakció elnyomásától, a finánctőke helyi hatalmasságainak és a nagybirtokosoknak a hatalmától. A negyvenes évek forradalmainak lendülete és mélysége visszatükrözte egyrészt a forradalom politikai hadseregét alkotó áramlatok kiterjedtségét és sokféleségét, másrészt azt, hogy a munkásosztály képes közös mederbe terelni ezeket az áramlatokat, betölteni a tömegek vezetőjének, a forradalom hegemónjának szerepét. Csak a proletariátus vezető szerepe, a diktatúrájának megteremtéséhez szükséges feltételek létrehozása biztosította a negyvenes évek népi demokratikus forradalmainak győzelmét.

A szóban forgó forradalmak reális objektív és szubjektív lehetőségeinek valóra váltása természetesen csak azáltal történhetett meg, hogy a proletariátus élén és a proletariátus körül kialakult, különböző elnevezésű népfrontokat olyan szervezett politikai erők vezették, mint a marxista–leninista pártok. Ezek a pártok vezető és irányító szerepet töltöttek be, helyesen ismerték fel a kibontakozó társadalmi folyamatokat, figyelembe vették a kor objektív törvényszerűségeit és országaik konkrét körülményeit, igy megtalálták a győzelemhez vezető legkedvezőbb utakat. Lenin, rámutatva, hogy a proletariátusnak a hatalomért vívott harcban nincs más fegyvere, csak a szervezet, már az első orosz forradalom küszöbén azt írta, hogy „a proletariátus csak akkor lehet és lesz is elkerülhetetlenül legyőzhetetlen erővé, ha a marxizmus elvei alapján történő eszmei egyesítését annak a szervezetnek anyagi egysége biztosítja, amely a dolgozók millióit a munkásosztály hadseregébe tömöríti".*

A negyvenes évek forradalmai alátámasztották a proletárpártról szóló lenini tanítást.

Az Októberi Forradalomra és a negyvenes évek forradalmaira jellemző közös törvényszerűségeken kívül az utóbbiaknak több sajátosságuk is volt. 1917-ben a szocialista forradalom csak Oroszországban győzött, s kapitalista környezetben védte magát és szilárdította helyzetét. Más országokban az Októbert közvetlenül követő proletárforradalmak vereséget szenvedtek. A negyvenes évek forradalmai olyan időszakban voltak, amikor a Szovjetunióban megerősödött a szocialista rendszer, bebizonyítva a kapitalizmussal szembeni fölényét, teljesítette nagy, világtörténelmi küldetését, megszabadította az emberiséget a fasiszta barbárságtól. A kibontakozó népi demokratikus forradalmak a Szovjetunióban megbízható támaszra és közvetlen osztályszövetségesre leltek. A Szovjetunió által nyújtott segítség és támogatás azt is lehetetlenné tette, hogy az imperialisták intervenciót kövessenek el a fasizmus uralma alól felszabadult közép- és délkelet-európai országok ellen, s azt is lehetetlenné tette, hogy ezekben az országokban a reakciós elemek lázadásokat szítsanak a népi hatalom ellen. A Szovjetunió politikai, katonai, diplomáciai, gazdasági segítséget, tudományos, kulturális és műszaki támogatást nyújtott azoknak az országoknak, amelyekben létrejött a népi hatalom, s ennek a segítségnek igen nagy volt a jelentősége a forradalom megszilárdulása és további fejlődése szempontjából. Ez igen fontos sajátossága annak a történelmi helyzetnek, amelyben a negyvenes évek népi demokratikus forradalmai lezajlottak.

A negyvenes évek népi demokratikus forradalmainak másik sajátossága az volt, hogy ezeknek elsődleges céljuk a fasiszta rendszer megsemmisítése és a munkásosztály vezette népi hatalom megteremtése volt. Ugyanakkor több közép- és délkelet-európai országban már a fasiszta megszállás alóli felszabadulás közben olyan mély forradalmi átalakításokat hajtottak végre, amelyek megnyitották az utat a szocializmushoz és az egész társadalom életének szocialista elvek szerint való átépítéséhez. Ennek a folyamatnak azonban minden országban megvoltak a sajátosságai, amelyek meghatározták az átalakítások jellegét és mélységét, az általános demokratikus és a közvetlenül szocialista feladatok kölcsönös viszonyát.

* *Lenin* Összes Művei, 8. köt. Kossuth Könyvkiadó 1965. 389. old.

AZ NDK, LENGYELORSZÁG ÉS CSEHSZLOVÁKIA 1949-BEN

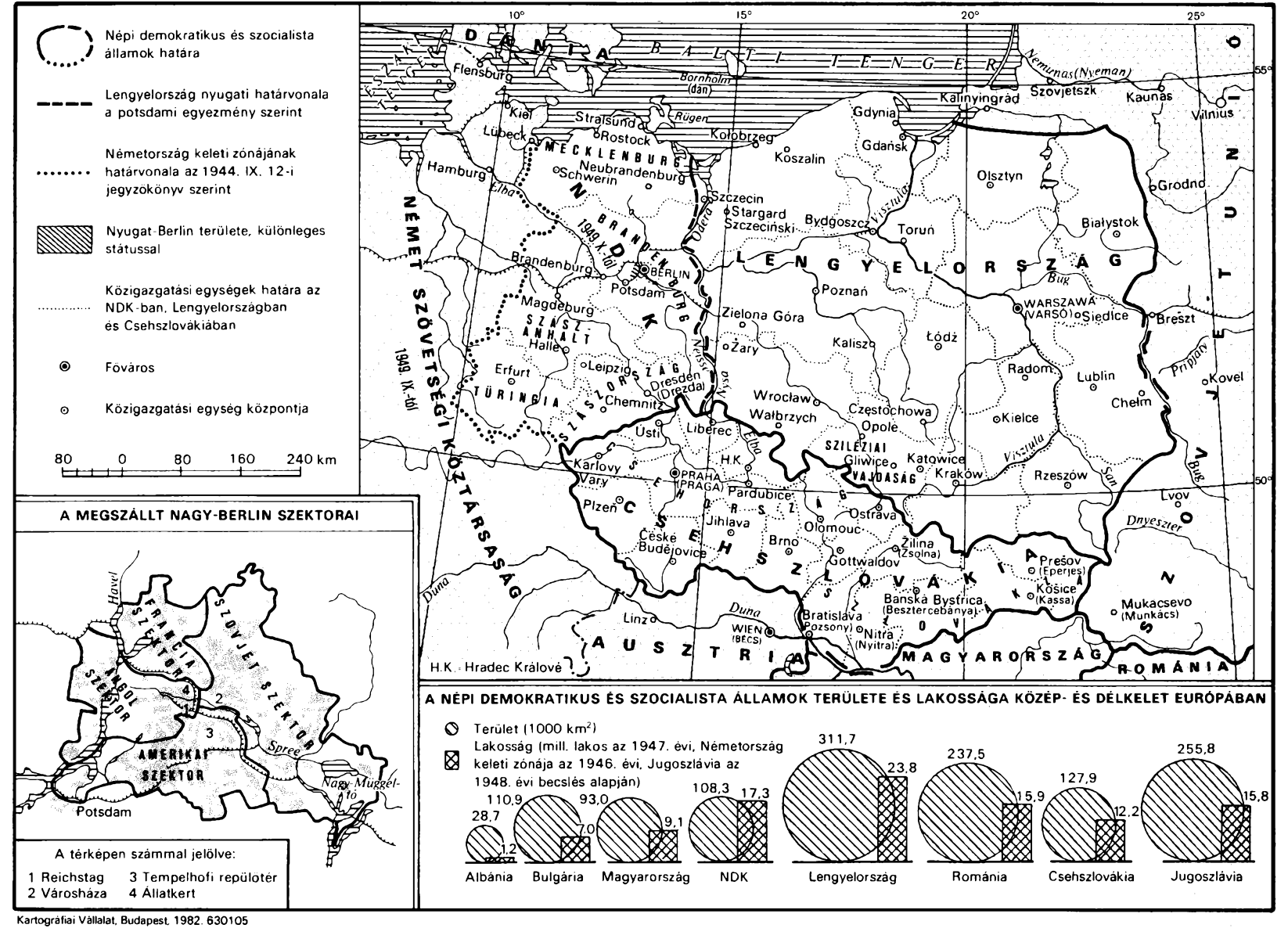

A MEGSZÁLLT NAGY-BERLIN SZEKTORAI

A térképen számmal jelölve:

1 Reichstag
2 Városháza
3 Tempelhofi repülőtér
4 Állatkert

A NÉPI DEMOKRATIKUS ÉS SZOCIALISTA ÁLLAMOK TERÜLETE ÉS LAKOSSÁGA KÖZÉP- ÉS DÉLKELET EURÓPÁBAN

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

JUGOSZLÁVIA, MAGYARORSZÁG, ROMÁNIA, BULGÁRIA ÉS ALBÁNIA 1947–1949 KÖZÖTT

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

A közép- és délkelet-európai országok népi demokratikus forradalmai 1945–1949-ben a forradalmi demokratikus és a szocialista átalakítások két történelmi szakaszán haladtak át. Ezeknek a szakaszoknak a hossza a társadalmi, politikai és gazdasági tényezők komplexumától függött. Az országok többségében a népi demokratikus hatalom kezdetben a munkásosztály és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája volt, később vált proletárdiktatúrává.

Bulgáriában már 1944 szeptemberében eldőlt a hatalom kérdése, eldőlt, hogy az ország elindul a szocialista fejlődés útján.

Jugoszláviában a harc a fasiszta megszállók, bábjaik, valamint az emigráns monarchista klikk hívei ellen egyben szocialista jellegű forradalmi harc volt, amelynek keretében már 1943–1944-ben létrehozták és megszilárdították az államhatalom új, népi formáit, az országot az egyenjogú népek föderációjává alakították át, mélyreható társadalmi-gazdasági változtatásokat hajtottak végre, kisajátították az elnyomó osztályokat.

Magyarországon, Romániában, Csehszlovákiában, Albániában és Lengyelországban 1948-ban történt meg az átmenet a demokratikus szakaszról a szocialista szakaszra, Kelet-Németországban pedig 1949-ben, amikor megalakult a Német Demokratikus Köztársaság.

A népi demokratikus forradalmak győzelme a negyvenes években új szakaszt nyitott a világforradalmi folyamatban, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött meg. Elmélyítette a világnak két társadalmi-gazdasági rendszerre való szakadását, a világszocializmus megszilárdulásához, az imperializmus általános gyengüléséhez vezetett.

Rövid időn belül, mindössze néhány év alatt, a Szovjetunió körül kialakult antiimperialista, demokratikus tábor szocialista világrendszerré vált. Olyan országok tartoztak hozzá, amelyekben a tárgyalt időszakban különböző törvényszerűségek érvényesültek: a Szovjetunióban a győztes szocializmus törvényszerűségei, a közép- és délkelet-európai országokban a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet törvényszerűségei.

A Közép- és Délkelet-Európában való forradalmi átalakulások szerves részét alkották annak az egységes forradalmi folyamatnak, amelynek során kialakult a jó néhány európai és ázsiai országot magában foglaló szocialista világrendszer. Ennek a forradalmi folyamatnak az egyes országokban voltak nemzeti sajátosságai. A meghatározók azonban azok a közös törvényszerűségek voltak, amelyek a népi demokráciából a szocializmusba való forradalmi átmenetet jellemzik.

A népi demokratikus forradalmak és a szocialista világrendszer kialakulásának kezdete óta egyre hatékonyabban megnyilvánult e rendszer politikai egysége, a hozzá tartozó országok törekvése a testvéri segítségnyújtásra a gazdasági és a kulturális építésben. A forradalmi folyamat kibontakozásával párhuzamosan mindinkább egytípusú lett a közép- és délkelet-európai országokban létrejött politikai és társadalmi rendszer, egységes lett az ideológia, közösek lettek a célok – a szocializmus és a kommunizmus építése –, érvényesültek a proletár, szocialista internacionalizmus elvei, megkezdődött a gazdasági fejlődés feltételeiben, a gazdasági és a kulturális színvonalban tapasztalható lényeges különbségek megszüntetése.

Az új, szocialista államközi kapcsolatok kialakulásának kifejeződései voltak azok a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződések, amelyeket a népi demokratikus országok a Szovjetunióval és egymással kötöttek, s ugyanezt fejezte ki a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának megalakítása 1949-ben.

A népi demokratikus forradalmak fejlődésének és győzelmének, a szocialista világrendszer kialakulásának bonyolult folyamata a hidegháború légkörében, az imperialista provokációk, a nemzetközi és a belső reakció cselszövéseinek, az agresszív katonai tömbök alakulásának légkörében zajlott.

A közép- és délkelet-európai országok dolgozói, felhasználva a Szovjetunió Kommunista Pártjának világtörténelmi tapasztalatait, igénybe véve a Szovjetunió sokoldalú segítségét, szétzúzták a belső reakció erőit. A munkásosztály leküzdötte sorainak megosztottságát, megszilárdította szövetségét a

dolgozó parasztsággal és más demokratikus elemekkel, helyreállította országa gazdaságát, hozzákezdett a szocializmus alapjainak lerakásához.

A közép- és délkelet-európai országokban a második világháború alatt és közvetlenül utána történt forradalmi fordulat az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követően a nemzetközi munkásosztály második világtörténelmi győzelme volt a szocializmusért vívott harcban.

Lengyelország

Nehéz körülmények között folyt a népi hatalom megszilárdítása Lengyelországban, amely minden más országnál többet szenvedett a hitlerista hordáktól. A szörnyű halálgyárakban, amilyen Auschwitz (Oświęcim), Majdanek és tucatnyi más koncentrációs tábor volt, a tömeges nyilvános kivégzéseken, a Gestapo kínzókamráiban, valamint a megszállók elleni fegyveres harcban több mint 6 millió ember, az ország lakosságának 22 százaléka pusztult el. A megszállás alatt több százezer ember vesztette el munkaképességét. Sokan elpusztultak vagy megrokkantak abból a 2,5 millió emberből, akit a megszállók kényszermunkára Németországba vittek.

Lengyelországban megsemmisült a személyi tulajdon mintegy 30 százaléka, az egész nemzeti vagyon több mint 38 százaléka, több mint 353 000 parasztporta, vagyis a parasztgazdaságok több mint egyötöde, körülbelül 20 000 iparvállalat, az amúgy sem elegendő egészségügyi intézmények 60 százaléka, az iskolaépületek és tudományos intézmények több mint 63 százaléka. A szántóföld több mint felét nem művelték meg. A megmaradt lakosság közel egyharmadának nem volt tető a feje felett.

Az elpusztult milliók között volt sok híres tudós, nagy hírű szakember, író, művész, 17 000 pedagógus, közel 6000 orvos.

Lengyel közgazdászok számításai szerint a burzsoá-földesúri rendszerben legalább 50 esztendőre lett volna szükség ahhoz, hogy megszüntessék a hitlerista megszállás gazdasági következményeit és elérjék a termelés háború előtti volumenét. A lengyel népnek azonban nem kellett évtizedekig éheznie, nélkülöznie, nyomorognia és munka nélkül tengődnie, társadalmi elnyomatásban és jogfosztottan élnie, mert a Szovjetunió szabadította fel a hitlerista iga alól, mert a függetlenségét visszanyerő országban népi hatalom jött létre a munkásosztály vezetésével, mert a népi hatalomnak és a teremtő munkáját irányító Lengyel Munkáspártnak határozott programja volt arra vonatkozóan, hogy az ország a felszabadulás közben történt politikai és társadalmi-gazdasági átalakítások megszilárdítása és továbbfejlesztése révén születik újjá.

A háború végéig javarészt végrehajtott nagy horderejű társadalmi-politikai átalakítások között az első helyen állt a földreform, amelynek végrehajtását feladatként megfogalmazta a népi hatalom első dokumentuma, a lengyel néphez intézett kiáltvány, amelyet 1944. július 22-én fogadott el a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság az úgynevezett régi Lengyelország területén, azon a lengyel földön, amely a háború előtt is a lengyel állam részét alkotta. Több mint 300 000 család, mintegy 1,5 millió ember kapott földet a felosztott nagybirtokokból.

Az ország felszabadítása közben az agrárviszonyokban bekövetkezett gyökeres forradalmi-demokratikus átalakításokkal egyidejűleg megkezdődött a szocialista szektor kialakítása az iparban. A népi hatalom kisajátította mindazokat a vállalatokat, amelyeket a háború alatt a megszállók építettek, rekonstruáltak és bővítettek, valamint kisajátította a kollaboránsok egész vagyonát. Az állam tulajdonába került az iparilag fejlett vidékek (Szilézia, Gdańsk, Szczecin) egész ipara, amely korábban német tulajdonban volt. A háború végén gyakorlatilag állami tulajdonban volt minden nehézipari vállalat, más iparágak sok vállalata, valamint a földesúri földek egy része, amely az állam földalapjába került. Tehát a hatalom jellegében való változásokkal összhangban voltak a szociális szerkezetben és a termelőeszközök tulajdonformájában történt változások.

Az új, népi hatalom, a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottságból 1944. december 31-én megalakított Ideiglenes Kormány nemzetközi helyzetének megszilárdítását nagyban elősegítette, hogy nem sokkal a háború befejezése előtt, 1945. április 21-én Moszkvában aláírták a népi Lengyelország és a Szovjetunió között a barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és háború utáni együttműködési szerződést.

A nemzeti egységkormány megalakulása és az új államhatárok megszilárdítása

Nem sokkal azután, hogy a Vörös Hadseregnek a hitleri területrablók felett aratott döntő győzelmei eredményeként felszabadult Lengyelország és véget ért a háború, kiderült, hogy a Lengyel Munkáspárt és a Nemzeti Front keretében vele együttműködő pártok – a Lengyel Szocialista Párt, a Parasztpárt és a Demokrata Párt – nem egyformán értelmezik az ország előtt álló feladatokat. Ezekbe a pártokba az új Lengyelország megteremtésében való aktív részvételre törekvő hazafiak mellett beléptek olyanok is, akik korábban óvakodtak részt venni a Hitler-ellenes frontban, most viszont próbáltak hasznot húzni a front győzelméből. A szocialistaellenes, szovjetellenes elemek beáramlása is nőtt ezekben a pártokban. Egyszersmind a Lengyel Munkáspárt, a népi hatalom ellen folytatták a harcot a lengyel fasiszták fegyveres bandái, az ország délkeleti részében garázdálkodó burzsoá nacionalista banderista „Ukrán Felkelő Hadsereg" egységei, a hitlerista Werwolf bandái és az új hatalom más ellenségei. Még 1946-ban is, amikor ezek közül a bandák közül sokat már felmorzsoltak, mintegy 8000 ember – túlnyomó többségük a Lengyel Munkáspárt tagja – vált az ellenforradalmi terroristák áldozatává.

A Lengyel Munkáspárt, tekintettel a belpolitikai helyzet bonyolultságára, továbbá attól a szándéktól indíttatva, hogy véget vessen a „lengyel kérdéssel" kapcsolatos imperialista spekulációknak, a londoni emigráns „kormányt" a népi hatalommal szembeállító politikának, hozzájárult, hogy több politikust bevegyenek az Országos Nemzeti Tanácsba és az Ideiglenes Kormányba, köztük emigráns politikusokat is, akik korábban a népi hatalommal szembehelyezkedtek, de vállalták, hogy a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság 1944 júliusi kiáltványának megfelelő politikát fognak folytatni. 1945. július 28-án az Ideiglenes Kormány bázisán megalakult a Nemzeti Egységkormány. A kormányfő Edward Osóbka-Morawski maradt, első helyettese Władysław Gomułka, a Lengyel Munkáspárt KB-ának titkára lett, a második helyettesi és a földművelésügyi miniszteri tisztet Stanisław Mikołajczyk, a parasztmozgalom jobboldali köreihez tartozó politikus töltötte be, aki 1943 júliusa és 1944 novembere között a londoni emigráns „kormány" feje volt. A burzsoá politikusok egy részével kötött kompromisszumnak, amely egyáltalán nem változtatta meg az országban létrejött hatalom jellegét, az volt a célja, hogy a Nemzeti Front mellé állítsa a parasztság és a városi középrétegek ingadozó részét, s előmozdítsa, hogy a nemzetközi politikában minél gyorsabban lekerüljön a napirendről a „lengyel kérdés".

Minthogy a nemzeti egységkormány megalakítása összhangban volt a krími háromhatalmi konferencián Anglia és az Egyesült Államok követelésére megfogalmazott kívánságokkal, az utóbbiak kénytelenek voltak felvenni vele a diplomáciai érintkezést, és megszakítani minden kapcsolatot a londoni emigráns lengyel „kormánnyal."

Az Egyesült Államok és Anglia arra számított, hogy varsói diplomáciai képviseletei és a lengyel kormánynak velük kapcsolatban álló tagjai segítségével sikerül elérniük Lengyelország szakítását a Szovjetunióval és a népi hatalom felszámolását.

1945 júliusában a potsdami háromhatalmi konferencia a Szovjetunió javaslatára elismerte, hogy az Odra (Odera) és a Nysa (Nyugati-Neisse) folyótól keletre fekvő volt német területek, valamint Kelet-Poroszország egy része és Danzig (Gdańsk) volt szabad város területe a lengyel állam irányítása alatt állnak. Ezzel elismerést nyert Lengyelország ténylegesen kialakult új nyugati határa, visszakerültek az országhoz az ősi nyugati és északi lengyel földek. A potsdami konferencián a nyugati kormányok, elsősorban Anglia kormánya, megpróbáltak beavatkozni Lengyelország belügyeibe, ahhoz a feltételhez

A nyugati területeken letelepültek jelentős segítséget – felszerelést, építőanyagot, hitelt – kaptak az államtól

kötötték új határainak elismerését, hogy a közeljövőben parlamenti választásokat tartanak stb. A nyugati hatalmak sok követelését Mikołajczyk sugallta. A Szovjetunió támogatásával a népi Lengyelország visszautasította a belügyeibe való beavatkozási kísérleteket.

1945. augusztus 16-án Moszkvában aláírták az államhatárról kötött szovjet–lengyel szerződést, amely rögzítette a barátsági és jószomszédsági viszonyt a két szövetséges állam között.

A nyugati és az északi földek birtokbavételében, a haza szerves részévé tételében, akárcsak az új, népi Lengyelország megteremtésének egész folyamatában a vezető és irányító erő a Lengyel Munkáspárt volt. Első szervezetei a nyugati és északi területeken már 1945 tavaszán megalakultak. 1945 júniusában a Lengyel Munkáspárt Központi Bizottsága úgy határozott, hogy a következő két hónap folyamán legalább 25 000 párttagot küld az új területekre. Ezekre az emberekre nagy teher hárult, mert nemcsak az új területeket kellett újjáépíteniük és integrálniuk Lengyelországba, hanem harcolniuk is kellett a Werwolf és a lengyel fasiszták bandáival, amelyek jó ideig viszonylag szabadon garázdálkodtak ezeken a ritkán lakott vidékeken. A Lengyel Munkáspárt szervezeteinek lankadatlan tevékenysége folytán gyors ütemben haladt a nyugati és északi vidékek birtokbavétele. Megindult a telepesek áradata, jöttek a lengyel hadsereg leszerelt katonái és tisztjei, parasztok, akiknek a földreformkor korábbi lakhelyükön nem jutott föld, Németországból hazatelepülő vagy a háború alatt emigrációban élő lengyelek stb. 1947 végéig az állam segítségével 2 346 000 ember települt át az új területekre. A nagy beruházások révén ezeken a vidékeken megkezdődött sok iparág gyors újjáépítése és fejlesztése.

Kísérletek a reakciós erők konszolidálására. Antidemokratikus pártok alakulása

Mikołajczyk és hívei nem sokkal azután, hogy hazatértek és tagjai lettek a kormánynak, megalakították a Lengyel Parasztpártot (1945. augusztus 28.); ez a párt kifejezte egyrészt a falusi burzsoázia érdekeit, amely szerette volna kihasználni a földbirtokos osztály felszámolásának eredményeit, másrészt kifejezte a városi burzsoázia érdekeit, amely szerette volna megállítani és részben visszacsinálni a társa-

dalmi átalakításokat. A Lengyel Parasztpárt ellenezte a munkásosztály politikai hegemóniáját és a munkás-paraszt szövetséget. A Lengyel Parasztpárt, azt állítva a munkásosztályról, hogy a társadalom „demoralizált" része, amely a falusi dolgozók nyakán élősködik, önmagát pedig úgy tüntetve fel, hogy az egész parasztság „rendi" érdekeit képviseli, követelte a földreform olyan értelmű felülvizsgálatát, amely legalább 15 hektáros „egészséges" gazdaságok létrehozását és az állami gazdaságok megszüntetését jelentette volna. Ennek a pártnak a vezérei úgy képzelték el Lengyelország jövőjét, hogy a módos parasztgazdaságok országa lesz, amelynek iparát csak annyira fejlesztik, hogy kielégítse a mezőgazdaság igényeit. A belpolitikai „agrárszemlélethez" olyan külpolitikai törekvés társult a Lengyel Parasztpártban, hogy gazdasági „segítséget" szerezzen az Egyesült Államoktól és Angliától, Lengyelországot szembefordítsa a Szovjetunióval.

A Lengyel Parasztpárt követelései kezdetben bizonyos hatással voltak a parasztok széles köreire. A középparaszti rétegek jelentős része, amely korábban szilárdan a munkás–paraszt szövetség talaján állt, hajlandó volt követni a falusi vezetőréteget. A változást a középparasztság álláspontjában az magyarázza, hogy a középparaszt, aki nemcsak a felszabadító háborút, de a földreformot is támogatta, a háború után igyekezett kitérni a népi hatalom által bevezetett kötelező beszolgáltatás teljesítése elől; nemcsak a falusi vezetőréteg, hanem a középparasztság is a szabadpiac maximális fejlesztését kívánta, mert ez nagy jövedelmet ígért neki. A középparaszt ingadozása fejeződött ki abban, hogy a Parasztpárt szervezeteinek egy része a Lengyel Parasztpárthoz csatlakozott. Ebbe a pártba igyekezett a reakciós illegalitás sok politikusa is, aki úgy látta, hogy a Lengyel Parasztpárt alkalmas eszköz a Nemzeti Front elleni harcra, a Lengyel Munkáspárt elszigetelésére. A Lengyel Parasztpárt az összes reakciós erő támasza lett, veszélyt jelentett a népi hatalomra.

A Lengyel Parasztpárt reakciós körei, felhasználva a Lengyel Szocialista Párt jobboldali erőit, igyekeztek megbontani a munkásmozgalom egységét. A Lengyel Szocialista Pártnak 1945 júniusában megtartott XXVI. (háború utáni első) kongresszusán túlsúlyban voltak a Lengyel Munkáspárttal való szoros együttműködésnek, a forradalmi vívmányok megőrzésének és elmélyítésének a hívei. A mindennapi gyakorlati munkában azonban a jobboldaliaknak gyakran sikerült a Szocialista Párt egyes szervezeteit szembeállítaniuk a Lengyel Munkáspárt szervezeteivel, kiszorítani a Munkáspárt tagjait egyes szakszervezeti bizottságokból és egyéb egységbontó tevékenységet folytatni.

A helyzetet tovább bonyolította, hogy 1945 novemberében még egy párt alakult, a Munkapárt, amely a reakció érdekében igyekezett felhasználni a klerikális elemeknek a munkásosztály egy részében érvényesülő befolyását. Legalizálni szerették volna tevékenységüket olyan reakciós, fasisztabarát háború előtti pártok maradványai, mint a Nemzeti Demokrata Párt stb. Ezeket a próbálkozásaikat azonban határozottan meghiúsították.

Az ellenforradalmi szervezetek kevésbé kompromittálódott tagjaikat állami szolgálatba küldték, hogy a népi hatalom apparátusába bejutva zavarják működését. Az államapparátus több láncszemében voltak szabotőrök és diverzánsok, akik növelni próbálták a lerombolt ország nehézségeit. Az államapparátusba beépült, a népi hatalomtól idegen elemek „ténykedése" folytán előfordultak olyan esetek, hogy állami vállalatokat visszaadtak magántulajdonba, továbbá visszavették a parasztoktól a földreform során nekik juttatott földet. A törvénytelen reprivatizálási akciókra válaszul az üzemi bizottságok és szakszervezeti szövetségek, a munkásosztály akaratát kifejezve, 1945 őszén követelni kezdték, hogy foglalják törvénybe a nagy- és középüzemek állami tulajdonba vételét, ami a gyakorlatban már megtörtént.

A politikai életben bonyodalmakat okozó erők felhasználták a gazdasági nehézségeket, az élelem-, a lakás-, a tanteremhiányt, s a nehéz helyzetért a Lengyel Munkáspártot, az általa folytatott politikát, többek között a Lengyelországot felszabadító Szovjetunióhoz fűződő szövetséget és barátságot okolták. A minden rendű és rangú reakció kihasználta és szította a szovjetellenességet, amelyet még a burzsoá–földesúri uralom és a hitlerista megszállás időszakában plántáltak el.

A Lengyel Munkáspárt I. kongresszusa.
A nagy- és középüzemek államosításának törvénybe foglalása

Heves osztályharc folyt, a Lengyel Parasztpárt és az egyház nyíltan ellenséges tevékenységet fejtett ki, a szociáldemokrata jobbszárny megkísérelte gyengíteni a két munkáspárt együttműködését – ilyen körülmények között készült I. kongresszusára a Lengyel Munkáspárt. Nyomban a háború befejezése után a Lengyel Munkáspártból kezdtek kiválni azok az emberek, akik még nem voltak felkészülve arra, hogy elfogadják a szocialista társadalom alapjainak építésére kidolgozott irányvonalat. Egyidejűleg a párt kezdett megtisztulni a kétes és karrierista elemektől. A taglétszám az 1945. áprilisi 300 000-ről júliusra 190 000-re csökkent. A dolgozók azonban egyre jobban megértették a párt elvi irányvonalát. 1945 őszétől a Lengyel Munkáspárt taglétszáma növekedni kezdett. December 1-én már 225 000 ember volt tagja.

A Lengyel Munkáspárt kongresszusa, amelyet 1945. december 6. és 13. között tartottak Varsóban, helyesnek mondta a nemzeti felszabadító harc koncepcióját, amelyet a párt megalakulásától fogva hirdetett: a lengyel nép valamennyi forradalmi-demokratikus erejének tömörítését az antifasiszta demokratikus nemzeti frontba, a szövetséget és barátságot a Szovjetunióval. A Lengyelországban történt változásokat elemezve a kongresszus megállapította, hogy az országban a hatalom új formája, a népi demokrácia alakult ki, amely lehetővé teszi a békés átmenetet a szocializmusba. A kongresszus megállapította, hogy a párt fennállásának három éve alatt nem nagy létszámú illegális szervezetből az ország vezető és irányító politikai erejévé vált.

A kongresszus feltárta azokat a fő okokat, amelyek a két háború közötti Lengyelországot katasztrófába sodorták, foglalkozott azzal a nemzetellenes politikával, amelyet a lengyel reakciós osztályok a hitleri megszállás alatt folytattak, megszabta a népi Lengyelország fejlődését gátló reakciós erők elleni harc feladatait. A kongresszus leszögezte, hogy következetesen küzdeni kell a Szovjetunióval kötött szövetség és a munkásegység megszilárdításáért, a demokratikus erők tömbjének és a munkás-paraszt szövetségnek az erősítéséért, és javasolta olyan reális akcióprogram kidolgozását, amely biztosítja a hitlerista pusztítás következményeinek felszámolását, megteremti a gazdaság fejlesztésének, a lengyel nép anyagi és kulturális színvonala emelésének feltételeit, vagyis javasolta, hogy dolgozzák ki az ország újjáépítésének és fejlesztésének 1947–1949-re vonatkozó hároméves tervét. Az ipar államosítása és a tervgazdálkodásra való áttérés volt hivatva biztosítani a szükséges feltételeket a hároméves terv végrehajtásához, ezt követően pedig a szocializmus alapjainak lerakásához.

Összhangban a kongresszus határozataival, amelyeknek ezt a részét a Nemzeti Front valamennyi pártja támogatta, törvényjavaslatot terjesztettek az Országos Nemzeti Tanács elé az összes ipari nagy- és középüzem, közlekedési vállalat, bank és kereskedelmi vállalat államosításáról. Minthogy a nagyüzemek többsége korábban német és más külföldi tőkések tulajdonában volt, a harc főként akörül bontakozott ki, mit kell érteni középüzemen. A katolikus főpapság azt állította, hogy az államosítás „amorális", a Lengyel Parasztpárt, több módosítást javasolva a törvénytervezethez, elsősorban azt akarta elérni, hogy az államosítás, a kormány által beterjesztett törvényjavaslattal szemben, ne érintse az olyan üzemeket, amelyekben egy műszakban nem több mint 50 ember dolgozik, hanem csak az olyanokra terjedjen ki, amelyekben egy műszakban több mint 100 ember dolgozik. Ezzel a módosítással azt akarták elérni, hogy a lengyel tőkések többségének megmaradjon a tulajdona, sőt nagyon sok állami kezelésben levő vállalat visszakerüljön magánkézbe.

A Lengyel Munkáspárt határozott álláspontját, a Lengyel Szocialista Pártnak és más demokratikus pártoknak ezt támogató állásfoglalását látva a Lengyel Parasztpárt képviselői taktikai meggondolásból jobbnak látták, hogy 1946. január 3-án a Nemzeti Front többi pártjával együtt a kormány törvényjavaslatára szavazzanak.

Az ipar, a bankok stb. államosítása, amelyet a munkásosztály vezette népi hatalom körülményei kö-

zött a tőkések osztályának kisajátításával hajtottak végre, gyakorlatilag és jogilag megoldotta a szocialista forradalom fő gazdasági feladatát. Lengyelországban a népi demokrácia fejlődésében tehát összefonódtak az alapvető forradalmi-demokratikus átalakítások – a földesúri osztály felszámolása, a föld szétosztása a dolgozó parasztok között – és az alapvető szocialista átalakítások, amilyen például a nagy- és középtőkések kisajátítása.

Népszavazás. Alkotmányozó szejm-választások

Az államosítás végrehajtása után az ország politikai életének középpontjába az Alkotmányozó Szejm-választások előkészítése került. A Lengyel Munkáspárt még 1945 szeptemberében javasolta, hogy az országban működő mind a hat párt alakítson egységes választási blokkot. A Lengyel Parasztpárt azzal a feltétellel lett volna hajlandó csatlakozni a blokkhoz, ha neki mint „a falu képviselőjének" biztosítják a megválasztandó szejmben a mandátumok 75 százalékát, továbbá közigazgatási reformot hajtanak végre. A Lengyel Parasztpárt álláspontja azt mutatta, hogy nyílt harcra készül a demokratikus erők ellen. Követeléseit elutasították. A közös jelöltlistával induló demokratikus blokknak tagja lett a Lengyel Munkáspárt, a Lengyel Szocialista Párt, a Demokrata Párt, a Parasztpárt, amely kezdett kilábalni a Lengyel Parasztpárt megalakulása által okozott válságból. A blokkal szemben állt a Lengyel Parasztpárt és a Munkapárt, amelyeket támogatott a katolikus egyház.

A Lengyel Munkáspárt 1946 márciusában azt javasolta, hogy a szejm-választások előtt tartsanak népszavazást. Ezzel azt akarta elérni, hogy a választók széles körei megismerjék a Lengyel Parasztpárt igazi politikai céljait, hogy elszakítsa ettől a párttól a parasztság középrétegeit, továbbá tisztázni akarta, hogy milyenek a politikai erőviszonyok, és politikailag aktivizálni akarta az egész lakosságot. A demokratikus pártok blokkjának javaslatára az Országos Nemzeti Tanács 1946. április 27-én törvényt hozott a népszavazás megtartásáról. A 21 évesnél idősebb állampolgároktól három kérdésre kértek választ: 1. Óhajtja-e a szavazó, hogy a háború előtti Lengyelország kétkamarás parlamentje helyett egykamarást hozzanak létre, s ennek megfelelően megszüntessék a szenátust? 2. Helyesli-e a szavazó a földreformot és a népgazdaság alapvető ágainak államosítását a magánkezdeményezés fenntartása mellett? 3. Helyesli-e a szavazó Lengyelországnak az Odera és a Neisse mentén megállapított új határát? Az utóbbi kérdés különösen fontos volt W. Churchill fultoni beszéde miatt, amelyben a volt angol miniszterelnök meghirdette a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni „hidegháborút", s többek között követelte a népi Lengyelország nyugati határainak revízióját.

A Lengyel Parasztpárt tisztában volt vele, nem biztathatja a lengyel állampolgárokat arra, hogy mindhárom kérdésre nemmel válaszoljanak, felülvizsgálta álláspontját, s arra szólította fel a szavazókat, hogy az első kérdésre mondjanak nemet, tudván, hogy a második és a harmadik kérdés a nép létérdekeit érinti. A Lengyel Parasztpártnak nem az volt a fontos, hogy a szenátust visszaállítsák, hanem így akarta közvetve arra buzdítani a lakosságot, hogy szavazzon a népi hatalom ellen. A vezetésnek ezzel az álláspontjával sok helyi szervezet és a párt több vezető személyisége sem értett egyet. 1946 júliusában a Lengyel Parasztpártban szakadás történt, kivált belőle a politikusok egy része, amely elégedetlen volt Mikołajczyk reakciós irányvonalával, és Lengyel Parasztpárt – „Új Felszabadulás" néven új szervezetet alakított.

A Munkapárt vezetői rugalmasabbak voltak a népszavazással kapcsolatban, az első kérdésre adandó válaszban szabad kezet adtak híveiknek, s egyetértettek azzal, hogy a másik két kérdésre igennel válaszoljanak.

A népszavazást 1946. június 30-án tartották meg. 11 857 000 ember vett részt rajta, a szavazók 85 százaléka. Az első kérdésre a résztvevők 68 százaléka, a másodikra 77 százaléka, a harmadikra 91 százaléka válaszolt igennel. A népszavazás végeredménye azt mutatta, hogy a Lengyel Parasztpártot a választók egyharmada követi, s hogy a választók túlnyomó többsége támogatja a népi hatalmat és a

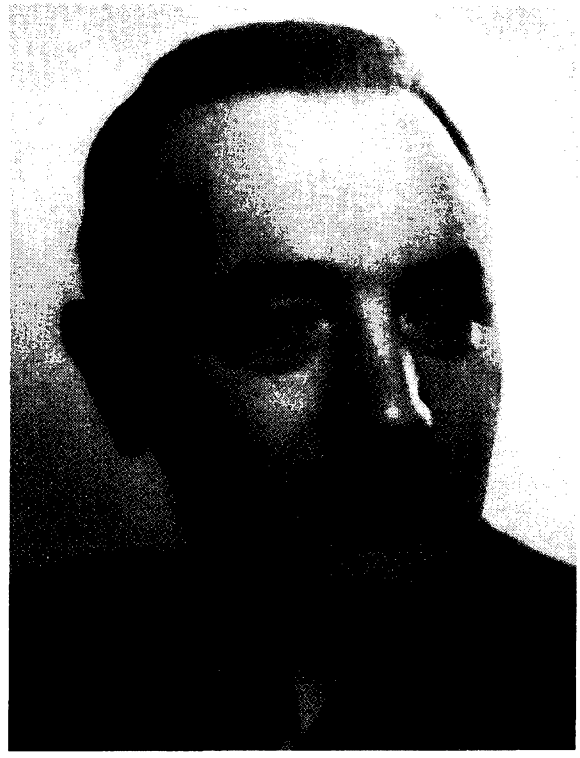

Bolesław Bierut, a LEMP főtitkára, a Lengyel Népköztársaság elnöke

Lengyel Munkáspárt vezette demokratikus blokkot.

A népszavazás jelentős mértékben predesztinálta a demokratikus erők sikerét a közelgő szejm-választásokon. Eközben a Lengyel Szocialista Párt egyes vezetői a „nemzeti egység" biztosításának ürügyén azt javasolták, hogy törekedni kell bevonni a választási blokkba a Lengyel Parasztpártot, s hajlandók lettek volna biztosítani számára a megválasztandó szejmben a mandátumok 25 vagy akár 40 százalékát. A Lengyel Szocialista Párt jobboldali vezetői arra számítottak, hogy akkor ők játszhatják a szejmben a „harmadik erő" szerepét, amelytől a Lengyel Munkáspárt helyzete függ, mert szembeállítható vele a Lengyel Szocialista Párt és a Lengyel Parasztpárt blokkja.

A Lengyel Munkáspárt támogatásával a Lengyel Szocialista Párt proletár elemei elutasították a Lengyel Parasztpárttal kötendő szövetség elavult gondolatát. Mindkét munkáspárt támogatta a Parasztpártot, amely a dolgozó parasztság tömegszervezetévé vált, nagy felvilágosító munkát folytatott falun, hogy a középparasztnak segítsen megérteni: a Lengyel Parasztpárt politikája nem a parasztság érdekeinek, hanem a népellenes reakció érdekeinek felel meg. A Lengyel Parasztpárt vezetősége és a reakciós burzsoá-földesúri illegális szervezkedés közötti kapcsolatok leleplezése azt is elősegítette, hogy a Lengyel Parasztpárttól kezdtek gyorsan eltávolodni azok a paraszti rétegek, amelyek addig őt támogatták. A Lengyel Parasztpárt pozícióját az is gyengítette, hogy nyugati pártfogói a hidegháborút kirobbantva a német revansistákat támogatták a Lengyelország területi integritása ellen indított kampányukban. A nyugati hatalmak akadályozták tervük végrehajtásában a hazatelepülni szándékozókat, halogatták lengyel vagyontárgyak visszaadását, megtagadták a korábban megígért hiteleket. Anglia és az Egyesült Államok nyilvánvalóan lengyelellenes politikája óvatosságra intett sok olyan embert, aki bizonyos illúziókat táplált Mikołajczykkal kapcsolatban, meggyőzte arról, hogy csak a Szovjetunióval való együttműködés a biztosítéka Lengyelország területi integritásának és függetlenségének. Ezért sok neves parasztpolitikus a Lengyel Parasztpártban nyíltan szembefordult Mikołajczykkal és környezetével. A Lengyel Parasztpártban heves belső harc dúlt, a pártból tízezrével léptek ki a parasztok.

Nem sokkal a választások előtt, 1946. szeptember 20-án, az Országos Nemzeti Tanács, a Lengyel Parasztpárt álláspontjával ellentétben, jóváhagyta a lengyel népgazdaság távlati fejlesztési tervének gondosan kidolgozott alapelveit. Az 1947–1949-re vonatkozó újjáépítési és fejlesztési terv fő feladata az volt, hogy az ipar teljes helyreállítása és rekonstrukciója, a termelőerők általános fejlesztése, a gazdaság szocialista szektorának bővítése, a visszakapott területek és az ország többi része teljes gazdasági egyesítése révén biztosítsa a dolgozók életszínvonalának emelését.

1946 novemberében a Lengyel Munkáspárt és a Lengyel Szocialista Párt akcióegység-megállapodást kötött. Ez a megállapodás erősítette a munkásosztály vezető szerepét a népi demokrácia rendszerében, fontos lépés volt afelé, hogy megszüntessék a munkásosztály megosztottságát és megteremtsék az egy-

séges marxista–leninista proletárpártot. 1946 végén a Lengyel Munkáspártnak 555 000, a Lengyel Szocialista Pártnak 283 000 tagja volt. A Lengyel Munkáspárt befolyása alatt állt a parasztok pártonkívüli szervezete, a Paraszt Önsegélyező Szövetség.

Az 1947. január 19-i választások a demokratikus erők nagy győzelmét hozták: a 444 mandátumból a Lengyel Parasztpárt mindössze 28-at kapott. A Lengyel Munkáspárt vezette demokratikus blokk pártjai 394 mandátumot szereztek meg; a többi mandátum különféle kisebb csoportok képviselőinek jutott. A szejm megválasztása után megszűnt az Országos Nemzeti Tanács.

1947. február 5-én a szejm Bolesław Bierutot, a Lengyel Munkáspárt egyik vezetőjét választotta a Lengyel Köztársaság elnökévé. Az elnöktől kapott megbízás alapján Józef Cyrankiewicz, a Lengyel Szocialista Párt balszárnyához tartozó politikus alakított kormányt a demokratikus blokk valamennyi pártjának, valamint a reakciós vezetőitől megszabadult Munkapártnak a képviselőiből. Valamivel később a Lengyel Parasztpárt maradványai is csatlakoztak a demokratikus blokkhoz.

1947. február 19-én a szejm elfogadta a legfelső hatalmi szervek felépítéséről és hatásköréről szóló törvényt, az úgynevezett Kis Alkotmányt, február 23-án pedig az Állampolgári Jogok és Szabadságok Nyilatkozatát. Ezeknek az okmányoknak az elfogadásával törvénybe foglalták, hogy az országban létrejött a népi demokratikus rendszer, a munkásosztály vezette dolgozók hatalma.

Harc a hároméves terv végrehajtásáért. A LEMP megalakulása

A népi hatalom stabilizálódása közepette egyre jobban kibontakozott a megszállás következményeinek megszüntetésére, a gazdaság, a kultúra, a tudomány fejlesztésére irányuló népi kezdeményezés.

A lengyel munkásosztály önfeláldozó munkájának és a Szovjetuniótól kapott segítségnek az eredményeképpen sikeresen haladt a lengyel népgazdaság helyreállítása és fejlesztése. 1946-ban jóval több villamos energiát, cementet, üveget, nyersvasat stb. állítottak elő, mint a háború előtt. A szemestermények vetésterülete elérte a háború előttinek közel 80 százalékát, a mezőgazdaság egész termelése azonban nem haladta meg az 1938. évinek a 40 százalékát.

1947. július 2-án a szejm elfogadta a hároméves tervet, amely előírta, hogy 1938-hoz képest 2,5-szeresre kell növelni a termelési eszközök gyártását, 1,25-szeresére kell növelni a fogyasztási cikkek termelését, előírta a szakemberképzés, a közoktatás fejlesztését, a tudományos és gyógyintézmények hálózatának bővítését, a mezőgazdasági termelés növelését stb.

1947 nyarától Wincenty Pstrowski bányásznak, a Lengyel Munkáspárt tagjának kezdeményezésére verseny indult a termelési feladatok teljesítéséért és túlteljesítéséért. Termelni kezdtek a Lengyelországban újnak számító iparágak, 1947-ben egyebek között 152 traktor készült. 1947-ben az ipar egészében véve 105 százalékra teljesítette a tervet.

Az iparban elért sikereket azonban nem kísérték hasonló eredmények a mezőgazdaságban: 1947-ben a kemény fagyok kipusztították az őszi vetés egy részét, majd árvíz és szárazság sújtotta az országot. A természeti csapásokkal együtt jártak az élelmezési nehézségek, ismét tombolt a spekuláció. A Lengyel Munkáspárt és a Lengyel Szocialista Párt balszárnya mozgósította a munkásosztályt, a szakszervezeteket és az ifjúsági szervezeteket a kereskedelemért vívott csatára a magántőke megfékezéséért és a kereskedelemből való kiszorításáért.

A Szovjetunió jelentős segítséget nyújtott a népi Lengyelországnak a nehézségek leküzdéséhez, 500 000 tonna gabonát szállított az országnak. 1948 januárjában több fontos szovjet–lengyel megállapodást kötöttek: az 1948–1952. évi kölcsönös áruszállításokról összesen 1 milliárd dollár értékben, 450 millió dollár hitel nyújtásáról, amelynek keretében a Szovjetunió gépeket és berendezéseket szállított Lengyelországnak a Krakkó mellett épülő nagy kohászati kombináthoz és más üzemekhez. Ezekkel a megállapodásokkal szilárd anyagi-műszaki alapra helyezték Lengyelország szocialista iparosításának politikáját.

Felvonulás 1948. május 1-én. A Lengyel Munkáspárt és a Lengyel Szocialista Párt közös oszlopa

A népi hatalom megszilárdulása, a kibontakozó szocialista iparosítás napirendre tűzte a népi Lengyelország további fejlődésének, a szocialista átalakítások módszereinek, formáinak, ütemének kérdését, különösen a mezőgazdaságban. Ezek a kérdések az ország politikai életének középpontjába kerültek, élénk vitát váltottak ki, amely 1948 nyarán különösen hevessé vált. Minthogy folytatódott a Lengyel Szocialista Párt és a Lengyel Munkáspárt egymáshoz való közeledése, minthogy a Lengyel Szocialista Párt 1948 márciusában kivált a jobboldali szocialista Nemzetközi Szocialista Konferencia Bizottságból és folytak a két párt egyesülésének – a marxizmus–leninizmus eszmei-politikai és szervezeti elvei alapján való egyesülésének – előkészületei, időszerűvé vált annak felmérése is, hogy a két áramlat milyen szerepet töltött be a lengyel munkásmozgalomban. Az erről és más kérdésekről folytatott viták során a Lengyel Munkáspártban is különböző álláspontok alakultak ki. A Lengyel Munkáspárt Központi Bizottságának 1948. augusztus 31. és szeptember 3. között tartott ülése elítélte Władysław Gomułka és néhány más személy álláspontját, akik ellenezték a parasztgazdaságok tömeges szövetkezetesítését és több más kérdésben is eltért a véleményük a párt nézeteitől. Az előadói beszéd, amelyet a KB ülésén Bolesław Bierut tartott, rámutatott, bizonyos sajátosságok ellenére – amelyek az ország történelmi fejlődésének specifikumából és abból adódnak, hogy akkor fognak hozzá a szocializmus építéséhez, amikor a Szovjetunióban már győzött a szocializmus – a szocialista építés Lengyelországban minőségileg nem különbözhet a szocializmus építésének általános törvényszerűségeitől. A Központi Bizottság felmentette a KB főtitkári tisztségéből Władysław Gomułkát, és Bolesław Bierutot választotta főtitkárrá. Bolesław Bierut vezetésével nagyszabású eszmei-politikai és szervezési munka kezdődött, hogy megoldják a tovább nem halogatható feladatot, a lengyel munkásosztály egységes marxista–leninista pártjában egyesítsék a Lengyel Munkáspártot és a Lengyel Szocialista Pártot.

1948 decemberében a Lengyel Munkáspárt kongresszusa és a Lengyel Szocialista Párt kongresszusa határozatot hozott a két párt egyesüléséről. December 15-től 21-ig tartották az I. (egyesítő) kongresszust, amelyen megalakították a Lengyel Egyesült Munkáspártot (LEMP), a lengyel munkásosztály egységes marxista–leninista pártját.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt megalakulásával, amely megszüntette a lengyel munkásosztálynak a XIX. század kilencvenes évei óta tartó megosztottságát, a lengyel munkásmozgalomban győzött a forradalmi és internacionalista irányzat. Az egyesülési kongresszuson elfogadott „Eszmei nyilatkozat" méltatta a lengyel munkásosztály történelmi szerepét az ország igazi függetlenségéért és a szocializmusért vívott harcban, hangsúlyozta, hogy a népi Lengyelország számára milyen fontos a Szovjetunióval való szövetség és barátság.

A hároméves terv befejezése

A Lengyel Egyesült Munkáspárt megalakításának legfontosabb eredménye az volt, hogy megszilárdult a munkásosztály vezető szerepe a társadalomban. A LEMP hatására a parasztmozgalomban is megkezdődött a széthúzás leküzdése. Ebből a szempontból nagy jelentőségű volt, hogy 1948-ban befejeződtek az agrárátalakítások a visszacsatolt nyugati és északi területeken. Itt a parasztok 4 004 000 hektár földet kaptak. A korábban szétosztott földbirtokokkal együtt a dolgozó parasztság 1948 végére 5 994 000 hektár földet kapott. Ezt a földet 981 000 parasztcsalád kapta, ebből 747 000, vagyis az összes parasztgazdaság 23 százaléka új gazdaság volt. 1949 novemberében megtartották a Parasztpárt és a Mikołajczyk híveitől megtisztított Lengyel Parasztpárt egyesítő kongresszusát. (Mikołajczyk még 1947 októberében külföldre szökött.) A kongresszuson elfogadott eszmei programnyilatkozat kimondta, hogy az újonnan alakuló Egyesült Parasztpárt erősíteni fogja a munkások és a parasztok szövetségét a munkásosztály és a LEMP vezetése alatt. A párt elnökévé Władysław Kowalskit választották, aki már a két világháború közötti időszakban vezette a lengyel parasztmozgalom radikális áramlatát, amely a munkásosztállyal és élcsapatával, a Kommunista Párttal való szövetség álláspontjára helyezkedett.

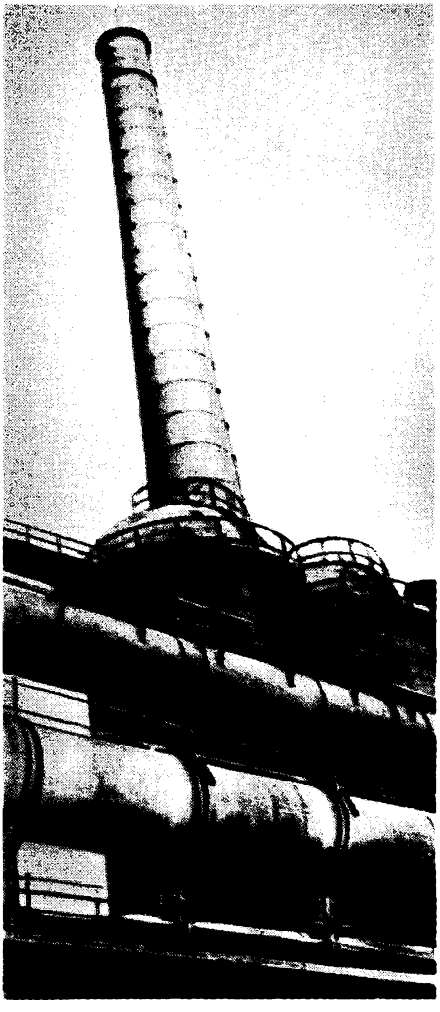

A „Szczecin" kohómű részlete

A Demokrata Párt megszilárdította pozícióit; mint a népi hatalom talaján álló városi középrétegek képviselője ünnepélyesen kinyilvánította, hogy „a dolgozó tömegekkel együtt fog haladni a szocializmus felé". A Demokrata Párthoz csatlakozott a Munkapárt sok politikusa és szervezete.

A helyzet normalizálódását elősegítette a népgazdaság egésze helyreállítási tervének sikeres teljesítése. A hároméves tervet egészében véve határidő előtt, 1949 októberére, vagyis 2 év és 10 hónap alatt teljesítették. 1949-ben a széntermelés kétszerese volt a háború előtti termelésnek, a villamos energia termelése a háború előttinek több mint kétszeresére, a nyersvas termelése 2,3-szeresére nőtt. 1946-ban

az ipari termelés volumene az 1937. évinek 79 százaléka volt, 1949-ben viszont már 175,7 százaléka. A gazdaság helyreállítása és fejlesztése megteremtette a feltételeket az ország szocialista iparosítására való átmenethez. 1949-ben szovjet segítséggel megkezdődött Krakkó mellett a Nowa Huta kohómű építése, továbbá több tucat új bánya, gépgyár és egyéb vállalat épült. Megváltozott a lakosság szociális összetétele: a munkások és alkalmazottak (a mezőgazdaságban foglalkoztatottakat nem számítva) a háború előtt a keresőképes lakosság 18,2 százalékát alkották, most arányuk 35,9 százalékra emelkedett.

A gazdaság fellendülésével emelkedett a lakosság életszínvonala, megszűnt a munkanélküliség, jelentősen csökkent az agrártúlnépesedés. 1949 januárjától eltörölték a jegyrendszert.

A mezőgazdaságban a vetésterület elérte a korábbi szintet, növekedett a terméshozam, az állatállomány. A mezőgazdaság azonban még nem tudta kielégíteni az ipar nyersanyagigényét és a lakosság élelmiszer-szükségletét.

A népi hatalom minden lehetséges segítséget megadott a dolgozó parasztságnak, vetőmagot, hitelt juttatott neki. Még 1947-ben bevezették az úgynevezett szomszédi segítséget, vagyis arra kötelezték a gazdag parasztokat, hogy igásállatokkal, traktorral és mezőgazdasági gépekkel segítsék a ló nélküli parasztgazdaságokat. 1948-ban több mezőgazdasági termelőszövetkezet alakult. Az ipar és a mezőgazdaság fejlődésében tapasztalható aránytalanság megoldását a parasztgazdaságok szövetkezésében keresték. 1949 őszéig azonban a népi Lengyelországban csupán 243 földművelő termelőszövetkezet működött, amelynek összesen 6000 parasztgazdaság volt tagja.

A népi Lengyelország külpolitikája

Az új, népi Lengyelországot a szövetség és a barátság szoros és egyre szorosabb szálai kötötték a Szovjetunióhoz. A Szovjetuniótól kapott segítség és támogatás megvédte Lengyelországot a nyugati hatalmak esetleges katonai beavatkozásától, biztosította az ország igazságos határainak kialakítását, lehetővé tette, hogy leküzdje a nyugati hatalmak megkülönböztető intézkedéseit és elfoglalja helyét az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapító tagjai között. A Szovjetunió élelmiszerrel, gabonával, gyógyszerekkel, ipari nyersanyagokkal, gépekkel, hitelekkel stb. segítette Lengyelországot, ezzel olyan feltételeket teremtett, amelyek megkönnyítették a hitleristák által tönkretett ország lakosságának helyzetét, lehetővé tették, hogy megkezdődjék a gazdaság helyreállítása és rekonstrukciója.

Lengyelország és a Szovjetunió kapcsolatai mind sokrétűbbek lettek, kiterjedtek a diplomáciára, a politikára, a gazdaságra, a tudományra, a kultúrára. A Szovjetunióval való szövetség a népi Lengyelország szabadságának és függetlenségének igazi biztosítéka, nemzetközi helyzete megszilárdulásának döntő tényezője lett.

A Lengyel Munkáspárt I. kongresszusa jóváhagyta a népi Lengyelország külpolitikájának azokat az alapelveit és fő irányvonalait, amelyeket a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság júliusi kiáltványa és több kormánynyilatkozat tartalmazott. A kongresszuson elfogadott szervezeti szabályzat bevezetője leszögezte, hogy a Lengyel Munkáspárt „támogatja a kollektív biztonság politikáját, arra törekszik, hogy a demokratikus Lengyelország szövetségre lépjen más demokratikus államokkal, s elsősorban a Szovjetunióval való szövetséget erősítse".

A lengyel népnek és a világ békeszerető erőinek érdekeivel összhangban tevékenykedve Lengyelország igen kezdeményező politikát folytatott. Az ENSZ Közgyűlésének 1946 januárjában megnyílt első ülésszaka óta Lengyelország ebben a nemzetközi szervezetben aktívan küzdött a béke megszilárdításáért, a fegyveres erők és a katonai kiadások csökkentéséért, a kor problémáinak igazságos megoldásáért, a különböző társadalmi-gazdasági rendszerű államok békés egymás mellett éléséért. Wincenty Rzymowski, a Demokrata Párt neves politikusa, aki a nemzeti egységkormány külügyminisztere volt, majd az őt 1947-ben felváltó Zygmunt Modzelewski, a Lengyel Munkáspárt, illetve

a Lengyel Egyesült Munkáspárt tagja energikusan törekedett arra, hogy az ENSZ hozzon határozatot az atomenergia nem békés célú felhasználásának megtiltásáról, a megmaradt fasiszta rezsimek elleni következetes harcról, valamint a Németország nyugati övezeteiben a megszálló hatóságok pártfogását élvező fasiszta, revansista körök elleni harcról.

A nyugati országok sem abba nem akartak belenyugodni, hogy a fiatal Lengyel Köztársaság új, igazságos határokhoz jutott, sem abba, hogy új szerepet kapott a nemzetközi életben. Lengyelország lett az egyik fő objektuma a nyugati országok diplomáciai és gazdasági nyomásának, a különböző titkosszolgálatok aknamunkájának. Az Egyesült Államok és Anglia kormánya sokszor megkísérelt beavatkozni Lengyelország belügyeibe. James Byrnes amerikai külügyminiszter 1946 szeptemberében Stuttgartban mondott beszédében megpróbálta kétségbe vonni a lengyel–német határ végleges jellegét, 1947 áprilisában pedig, a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai ülésszakán az új amerikai külügyminiszter, George Marshall a lengyel–német határ revíziójára tett javaslatot.

Kudarcot vallottak a Lengyelország nyugati határainak revíziójára tett kísérletek, amelyeknek az volt a céljuk, hogy kidöntsék az európai biztonság egyik pillérét, és szerves részét alkották a nyugati imperialisták által kirobbantott hidegháborúnak. Lengyelország kategorikusan visszautasította az 1947 júniusában meghirdetett Marshall-tervet, egyszersmind arra törekedett, hogy kölcsönösen előnyös kereskedelmi és egyéb megállapodásokat kössön a nyugati országokkal. Lengyelország 1945-ben mindössze 6 országgal, 1948-ban viszont már 37 országgal folytatott kereskedelmet.

A második világháború után létrejött népi demokratikus és szocialista országokat összefűzte érdekeik azonossága, és azt sugallta nekik, hogy tömörüljenek a Szovjetunió köré és alakítsanak ki egymással szoros kapcsolatokat. Lengyelország még 1946. március 18-án barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött Jugoszláviával. A lengyel–csehszlovák határvitát – amelyet az okozott, hogy Mikołajczykék nem akarták elismerni a müncheni diktátum Alsó-Sziléziával kapcsolatos döntését – 1946-ban rendezték, 1947. március 10-én pedig a két ország barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött. Hasonló szerződést kötött Lengyelország Bulgáriával (1948. május 18.), Romániával (1949. január 26.). 1948. június 23–24-én Varsóban megtartották az európai szocialista országok külügyminisztereinek első tanácskozását.

Azok a szoros politikai és gazdasági kapcsolatok, amelyek Lengyelország és a Szovjetunió, Lengyelország és valamennyi népi demokratikus ország között létrejöttek, szerves részét alkották a szocialista világrendszer kialakulása folyamatának. Ezek a kapcsolatok minőségileg magasabb szintre emelkedtek, amikor 1949-ben Lengyelország tevékeny közreműködésével megalakult a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa.

1949 októberében Lengyelország üdvözölte a Kínai Népköztársaság kikiáltását, és nyomban felvette vele a diplomáciai kapcsolatot.

Lengyelország szempontjából különösen nagy jelentősége volt annak, hogy 1949 októberében közvetlen szomszédságában megalakult egy új, békeszerető munkás-paraszt állam, a Német Demokratikus Köztársaság, mellyel nyomban felvette a diplomáciai kapcsolatot.

A világ haladó erőinek elismerését váltotta ki Lengyelország részvétele az európai béke megszilárdításáért, az újabb világháború veszélyének elhárításáért vívott harcban. Ennek az elismerésnek a kifejezése volt az, hogy 1948 augusztusában Wrocławban tartották meg a kulturális élet képviselőinek békevédelmi világkongresszusát.

Románia

A népi demokratikus rendszer megteremtése. A földreform

A Vörös Hadsereg győzelmes offenzívájának körülményei között Románia hazafias erői 1944. augusztus 23-án megdöntötték Ion Antonescu fasiszta diktatúráját. A Sănătescu tábornok által alakított kormányban azonban a reakciós katonák és politikusok voltak többségben. Mihály király nem volt hajlandó teljesíteni a Román Kommunista Pártnak azt a követelését, hogy az antifasiszta pártok és szervezetek képviselőiből alakítsanak kormányt. Minthogy az új kormány hajlandó volt megszüntetni a hadműveleteket az Egyesült Nemzetek ellen, elfogadni a szovjet fegyverszüneti feltételeket, visszaállítani az országban a demokratikus szabadságjogokat, az RKP elfogadta azt a javaslatot, hogy egyik vezető személyisége államminiszterként legyen tagja a kormánynak. Ez a személyiség L. Pătrăscanu volt (aki egyben az igazságügy-miniszteri tisztséget is betöltötte).

A német fasiszta csapatok augusztus 24-én megkísérelték elfoglalni Bukarestet és visszaállítani a fasiszta diktatúrát. A Sănătescu-kormány még aznap hivatalosan hadat üzent a hitleri Németországnak. A román helyőrség a munkásosztagok segítségével hatnapos heves harc után kiszorította a hitleristákat a fővárosból és környékéről. Augusztus 31-én a városba bevonultak a Vörös Hadsereg egységei, amelyek a történelmi jelentőségű iași–kisinyovi hadműveletben felmorzsolták a német csapatok nagy csoportosulását.

A Sănătescu-kormány több pozitív intézkedést tett: amnesztiában részesítette a politikai foglyokat, megszüntette a koncentrációs táborokat, visszaállította az 1923-as alkotmányt, legalizálta a politikai pártokat, amelyeket a fasiszta diktatúra éveiben betiltottak. A gazdasági és társadalmi-politikai reformokra tett javaslatokat azonban nem fogadta el. A király, a kormány, a hadvezetés arra törekedett, hogy a Vörös Hadsereg szüntesse meg támadó hadműveleteit Románia területén, és titokban tárgyalásokat folytatott angol és amerikai csapatok partraszállásáról.

Eközben az országban egyre aktívabbak lettek a tömegek. Növekedett a Román Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és az Ekésfront taglétszáma és helyi szervezeteinek száma, egységes szakszervezeti szövetségek, antifasiszta tömegszervezetek, falusi bizottságok alakultak. Mindezt tekintetbe véve a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt vezetősége az Ekésfront és a szakszervezetek támogatásával szeptember 26-án előterjesztette a Nemzeti Demokratikus Front programját, amely előirányozta az ország további demokratizálását, a földreformot (az 50 hektárnál nagyobb földbirtokok kártérítés nélküli kisajátítását és a föld nélküli vagy kevés földű parasztok között való szétosztását), a háborús bűnösök vagyonának elkobzását és több más demokratikus társadalmi-gazdasági és politikai átalakítást. A legfontosabb polgári pártok, a Iuliu Maniu vezette Nemzeti Parasztpárt és a Constantin Brătianu vezette Nemzeti Liberális Párt együttműködtek a Román Kommunista Párttal és az összes antifasiszta erővel, támogatták őket a fasiszta törvények megszüntetésében, ezáltal növekedett a befolyásuk. Ámde ezek a pártok nem voltak hajlandók támogatni a Nemzeti Demokratikus Front programját. Október 12-én az ő részvételük nélkül alakították meg a Nemzeti Demokratikus Front Nemzeti Bizottságát. A Nemzeti Demokratikus Front programjának végrehajtása érdekében az RKP azt javasolta, hogy a katonákból és civil szakemberekből álló kormány helyett alakítsanak kormányt a Nemzeti Demokratikus Fronthoz tartozó szervezeteknek, valamint a Nemzeti Parasztpártnak és a Nemzeti Liberális Pártnak a képviselőiből.

1944. október 16-án a Sănătescu-kormány munkáspárti tagjai benyújtották lemondásukat, ezzel demonstrálva, hogy a munkásosztály megvonja bizalmát a kormánytól. Ezt a lépést tömegtüntetések és nagygyűlések támogatták, s alulról megindult az államapparátus megtisztítása a népellenes elemektől, sok vállalatnál munkás ellenőrző szervek alakultak stb.

November 4-én a király beleegyezett a Sănătescu-kormány lényeges átszervezésébe: a kormányfő

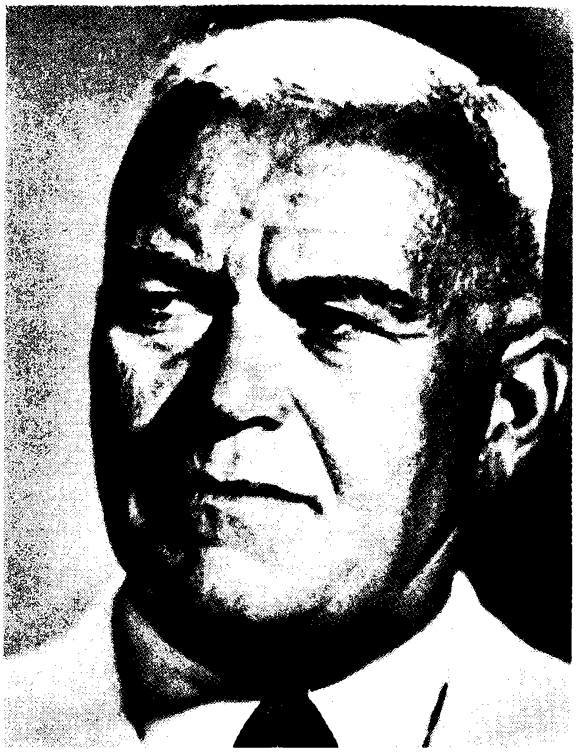

Petru Groza, Románia Minisztertanácsának elnöke

helyettese lett Petru Groza, az Ekésfront vezetője, az igazságügy-miniszter L. Pătrăscanu, a közlekedésügyi miniszter pedig G. Gheorghiu-Dej, az RKP másik neves személyisége. Több miniszteri tisztséget a Nemzeti Demokratikus Fronthoz tartozó szervezetek politikusai töltöttek be. Ám a tárcák többsége az új kormányban a burzsoá pártok politikusainak kezében volt.

A munkásosztály és a parasztság haladó része a Nemzeti Demokratikus Front vezetésével mindenütt hozzálátott a régi hatalmi szervek felszámolásához. A király, hogy az ország további demokratizálását megakadályozza – a burzsoá pártok vezetőinek beleegyezésével – 1944. december 6-án Nicolae Rădescu tábornokot, vezérkari főnököt nevezte ki kormányfőnek, aki egyben belügyminiszter is volt. A Nemzeti Demokratikus Front egészében véve megtartotta pozícióit az új kormányban, amely kötelezettséget vállalt az agrárreform végrehajtására.

Hamarosan nyilvánvaló lett, hogy a Rădescu-kormány nem tartja meg adott szavát. Ezért a Nemzeti Demokratikus Front 1945. január 28-án előterjesztette a hatalomért vívott forradalmi-demokratikus harc befejezésének programját, amely lényegében megegyezett a Nemzeti Demokratikus Front 1944 szeptemberében elfogadott platformjával. A reakciós erők ellenállásának csökkentése végett a programban bizonyos módosításokat eszközöltek: az agrárreform nem érinti az egyházi birtokokat és a királyi család birtokait; átmenetileg levették a napirendről a bankok és az iparvállalatok államosítását.

Az RKP kezdeményezésére és a Nemzeti Demokratikus Front felhívására az egész országban tömegmozgalom bontakozott ki az államapparátus demokratizálásáért és a földesúri földek szétosztásáért. Rădescu február közepétől katonai erőt alkalmazott a földbirtokok és a reakciós közigazgatás védelmére, ezzel felidézte a polgárháború veszélyét. A fegyveres erők azonban egyre kevésbé voltak hajlandók szembeszállni a néppel. Ez különösen jól látszott február 24-én Bukarestben, ahol a katonai egységek nem támogatták a dolgozók tüntetését feloszlatni akaró rendőrséget és csendőrséget.

Február 28-án Rădescu kénytelen volt lemondani és az angol misszión keresni menedéket.

Miután nem sikerült újabb reakciós kormányt alakítani, a király a bukaresti 800 000-res tömegtüntetés nyomására március 6-án kénytelen volt meghátrálni – még aznap megalakult a Petru Groza vezette kormány. A Nemzeti Demokratikus Front képviselőinek a miniszterelnöki tiszten kívül 14 tárca jutott. A liberális burzsoázia a miniszterelnök-helyettesi poszton kívül 3 tárcát kapott.

A Groza-kormány megalakulása azt tanúsította, hogy a politikai hegemónia a demokratikus erőké lett, amelyeknek élcsapata a Román Kommunista Párt volt. A Román Kommunista Párt, amely a Szociáldemokrata Párttal együtt a Munkás Egységfrontot alkotta, a reakció ellen a népi hatalomért vívott harc egész terhét viselte. A Munkás Egységfront, amely a munkásosztályra támaszkodott, egységes szakszervezeti szövetségekbe tömörítette a munkásosztályt, bevonta a harcba a dolgozó parasztságot, aktivizálta a különböző nemzetiségű dolgozók szervezeteit, a haladó ifjúsági, nő- és egyéb szervezeteket, biztosította a népi forradalom győzelmét. A Munkás Egységfront, amelynek szervei megala-

kultak minden városban, járásban, nagyüzemben, a Nemzeti Demokratikus Front magva volt. Így Petru Groza kormánya kétféle típusú blokkra támaszkodott tevékenységében: a munkásosztály és a többi dolgozó blokkjára, valamint a dolgozók és a burzsoázia egy részének blokkjára.

Az új államhatalom a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrája volt.

Románia népi kormánya nyomban hatalomra jutása után táviratot intézett a szovjet kormányhoz, amelyben közölte, hogy teljesítve a román nép akaratát, amely tisztában van azzal, milyen nagy küldetésre, a fasizmus megsemmisítésére vállalkozott a Szovjetunió, a kormány úgy szándékszik cselekedni, hogy Románia haladéktalanul, minden erejét latbavetve küzdjön a fasizmus szétzúzásáért. A román kormány kifejezte készségét, hogy leszámol a sötét múlttal, s a legszorosabb és baráti kapcsolatokat épít ki a Szovjetunióval. Petru Groza kormánya erejéhez mérten hozzá kívánt járulni a hitleri Németország elleni küzdelemhez. Románia területének felszabadítása már 1944. október 25-én befejeződött. A következő időszakban a Szovjet Főparancsnokságnak alárendelt román katonai egységek részt vettek a Magyarország és Csehszlovákia felszabadításáért vívott csatákban.

1945. március 22-én a kormány törvényt hozott a földreformról: a törvény szerint kisajátítandó volt az összes felszereléssel együtt minden 50 hektárnál nagyobb területű földbirtok (kivéve a királyi család, a kolostorok és az egyház birtokai); a törvény előírta továbbá, hogy nagyságtól függetlenül el kell kobozni a németek, a hazaárulók, a kollaboránsok, a háborús bűnösök, valamint az olyan személyek földjét, akik nem voltak hajlandók megművelni. Az elkobzott földet a kevés földdel rendelkező és dolgozó parasztoknak adták, maximum 5 hektárt, hektáronként 10 q búza vagy 12 q kukorica fejében; a térítésre 10–20 év haladékot kaptak.

A földreformtörvény voltaképpen szentesítette a földbirtokok felosztását, amely sok helyütt már 1944 ősze óta folyt. Az agrárreform végrehajtása, amely több hónapig tartott, Romániában, akárcsak a gyökeres társadalmi átalakítások útjára lépő többi országban, a reakció erői elleni heves harcban folyt. A román parasztságnak óriási segítséget nyújtott a munkásosztály. A Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek munkásbrigádokat küldtek falura, hogy a földreform végrehajtását segítsék. A márciusban elfogadott földreformtörvény alapján 1,47 millió hektár földet vettek el a

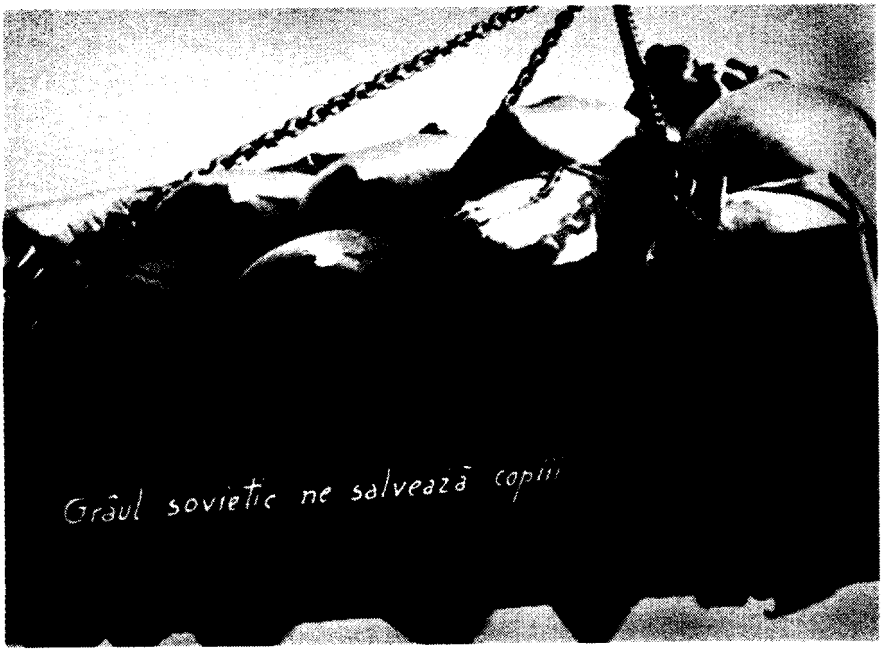

A Szovjetuniótól kapott búza kirakása

korábbi tulajdonosoktól, s ebből 1,11 millió hektárt szétosztottak 918 000 föld nélküli és kevés földdel rendelkező paraszt között, 359 000 hektár pedig az állami földalaphoz került. Az elkobzott mezőgazdasági felszerelés zömét az 1945-ben alakított mintegy 300 gépkölcsönzőnek adták át, ami segítséget nyújtott a dolgozó parasztságnak a mezőgazdasági munkákban. Az agrárreform eredményeként újonnan alakult több mint 400 000 parasztgazdaság, 500 000 kisgazdaságnak pedig növekedett a területe. A földreform elősegítette a munkás-paraszt szövetség megszilárdítását, növelte falun az RKP befolyását. A reform kezdetétől 1945 júliusáig több mint 43 000 mezőgazdasági munkás és paraszt lépett be az RKP-ba.

Az igen nehéz gazdasági és részben élelmezési helyzetet a reakció megpróbálta kihasználni egyrészt arra, hogy megbontsa a munkás-paraszt szövetséget, másrészt arra, hogy szakadást idézzen elő a még meg nem erősödött Munkás Egységfrontban. A reakciós elemek felhasználták a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetésének bomlasztó politikáját.

A kommunisták és a szociáldemokraták közül többen megmagyarázták, hogy demagóg követelések a jobboldali szociáldemokrata vezéreké, s arra törekedtek, hogy tömörítsék a Munkás Egységfrontot, leküzdjék a két munkáspárt között eszmei és taktikai kérdésekben fennálló nézetkülönbségeket. A munkásosztály és a minden dolgozót bátran segítségül hívó Kommunista Párt következetes irányvonala révén sikeres küzdelem folyt a spekulációval, a kormány gazdaságpolitikájának szabotálásával, a kártevéssel, a terrorcselekményekkel és az ellenség egyéb fondorlataival szemben. Ezzel párhuzamosan az államhatalmi szerveket és a hadsereget demokratizálták. Új irányító szervek alakultak, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy kézbe vegyék az ország gazdasági életét, biztosítsák helyreállítását és a nép érdekében való fejlesztését; a magánvállalkozás ellenőrzésére állami szervek alakultak, amelyek a szakszervezetek által létrehozott munkásellenőrzési szervekkel teljes összhangban dolgoztak.

A nyolcórás munkanap bevezetése, a társadalombiztosítás megszervezése, az egyenlő munkáért egyenlő bért elvének érvényesítése elősegítette a munkások helyzetének javítását.

A gazdaság rendbehozásához nagy segítséget nyújtott a Szovjetunió. Már 1945 januárjától közreműködött a vasúti közlekedés helyreállításában. A román gazdaság helyreállítása szempontjából különösen fontos volt, hogy Románia 1945. május 8-án kereskedelmi és gazdasági együttműködési egyezményt kötött a Szovjetunióval. Az egyezmény értelmében a Szovjetunió fémeket, ipari berendezéseket, gyapotot, gyapjút és más nyersanyagot szállított.

1945. augusztus 6-án a szovjet kormány értesítette Petru Groza kormányát arról a döntéséről, hogy rendezi a diplomáciai viszonyt Romániával. A szovjet kormány azért döntött így, mert Románia teljesítette a fegyverszüneti egyezményben foglaltakat.

A reakciós erők elkeseredetten ellenezték a gazdaság helyreállításának és újjászervezésének, az ország demokratikus fejlesztésének politikáját. Támogatták őket Anglia és az Egyesült Államok kormánykörei, amelyek Petru Groza kormányának átszervezését szorgalmazva azt állították, hogy ez a kormány „nem képviseleti és nem demokratikus". Augusztus 22-től a király minden kapcsolatot megszakított a Groza-kormánnyal, nem volt hajlandó foglalkozni olyan ügyekkel, amelyekben az alkotmány szerint az ő jóváhagyására volt szükség. Ennek a „királysztrájknak" az volt a célja, hogy lehetetlenné tegye a hatalmi szervek működését és lemondásra késztesse a Groza-kormányt.

A király magatartása nagy felháborodást keltett az országban. Augusztus 24-én a miniszterek túlnyomó többsége – Petru Grozával az élen – úgy döntött, hogy a helyén marad, „folytatja és befejezi az 1945. március 6-án megkezdett konstruktív tevékenységét". A kommunisták, szakszervezeti vezetők, baloldali szociáldemokraták által szervezett tömeggyűléseken a résztvevők kifejezték bizalmukat a kormány iránt, biztosították támogatásukról, és vállalták, hogy megvédik a munkásosztály és valamennyi demokratikus erő egységét, visszaverik az ellenforradalmárok és a velük együttműködő jobboldali szociáldemokraták támadását. A Szociáldemokrata Párt KB-ülése szeptember 28-án, a jobb-

oldaliak erőfeszítései ellenére, heves viták után a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt Munkás Egységfrontjának megszilárdítása és Petru Groza népi kormányának hatalmon maradása mellett döntött.

Az RKP országos konferenciája.
A demokratikus erők győzelme a parlamenti választásokon

1945. október 16. és 21. között bonyolult politikai helyzetben ülésezett az RKP országos konferenciája. A párt addigra nagy politikai szervezetté vált, taglétszáma meghaladta a 250 000-ret. A konferencia megszabta a párt politikai irányvonalát, amelynek fő pontjai a következők voltak: a Munkás Egységfront megszilárdítása és a munkásosztály politikai egységének megteremtése, a munkások, a parasztok és az értelmiség szövetségének izmosítása, a Nemzeti Demokratikus Front erősítése, a román és az országban élő többi nép egységének szorosabbra fűzése, a barátság fejlesztése a szovjet néppel és más békeszerető népekkel. A konferencia megállapította, hogy bővíteni kell az állam gazdasági funkcióit, a nyersanyag és a késztermékek, valamint az élelmiszer elosztásának, a behozatalnak és a kivitelnek az állami ellenőrzését, erősíteni kell a magántőke munkásellenőrzését és államosítani kell a Román Nemzeti Bankot.

Az országos konferencia elfogadta a párt szervezeti szabályzatát és megválasztotta az új Központi Bizottságot. A Központi Bizottság első titkára Gheorghe Gheorghiu-Dej lett.

Az RKP országos konferenciája fontos szakasza volt a népi forradalom fejlődésének. Megkezdődött az átmenet a forradalmi demokratikus átalakításokról a szocialista jellegű átformálásokra és az ország szocialista iparosítására.

Az RKP konferenciájának határozatait a munkásosztály, a szociáldemokrata munkásokat is beleértve, helyesléssel fogadta. Október 28-án a Szociáldemokrata Párt Központi Bizottsága, a jobboldali kisebbség ellenkezése dacára olyan határozatot hozott, amelyben fenntartásokkal ugyan, de elvben egyetértett az RKP irányvonalával. A Szociáldemokrata Párt 1945 decemberében tartott országos konferenciája a Munkás Egységfront megszilárdítása mellett foglalt állást.

A reakciós erők, hogy meghiúsítsák ennek az irányvonalnak az érvényesítését, ellenforradalmi puccskísérletet szerveztek: november 8-án, Mihály király születésnapján, reakciós bandák zavargásokat rendeztek Bukarestben, Brassóban, Ploieştiben, Constanţában és több más városban, megpróbáltak elfoglalni kormányintézményeket és középületeket. A demokratikus kormány és a nép azonban határozottan elfojtotta az ellenforradalmárok fegyveres megmozdulásait, amelyek kormányellenes és szovjetellenes jelszavak jegyében folytak. Országszerte viharos tömeggyűlések zajlottak, amelyeknek résztvevői követelték az ellenforradalmárok elítélését. No-

Gheorghe Gheorghiu-Dej, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkára

vember 12-én Bukarestben, az ellenforradalmárok áldozatainak temetésén a fővárosból és környékéről több mint 750000 ember gyűlt össze. A tüntetés azt mutatta, hogy a nép tovább akar haladni a forradalmi úton.

Az ellenforradalmárok által szervezett novemberi zavargások után a nyugati hatalmak újabb kísérletet tettek a Groza-kormány lemondatására. Ám a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminiszterének 1945. december 16–26-i konferenciáján a Szovjetunió megakadályozta azokat a terveket, hogy megváltoztassák a román kormány összetételét, a kulcspozíciókba reakciós politikusokat ültessenek. Kompromisszumos megállapodás született, amely voltaképpen a demokratikus erők győzelmét jelentette: annak fejében, hogy a kormányba beveszik az úgynevezett történelmi pártok – a Nemzeti Liberális Párt és a Nemzeti Parasztpárt – egy-egy képviselőjét, az Egyesült Államok és Anglia beleegyezett, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatokat Romániával. 1946 januárjában a király kénytelen volt abbahagyni a sztrájkot, és február 6-án az Egyesült Államok és Anglia hivatalosan elismerte a román kormányt.

Petru Groza kormánya, miután végrehajtott fontos demokratikus átalakításokat és meghiúsította az összeesküvők ellenforradalmi terveit, 1946 novemberére kitűzte a parlamenti választásokat. A Kommunista Párt úgy foglalt állást, hogy a Nemzeti Demokratikus Fronthoz tartozó valamennyi párt és szervezet közös frontban induljon a választásokon. Ámde a Szociáldemokrata Pártban a jobboldali vezetők továbbra is a Munkás Egységfront felbomlasztására törekedtek, folytatták támadásaikat a kommunisták ellen, őket tették felelőssé többek között az ország súlyos gazdasági helyzetéért.

1946. március 10-én Bukarestben rendkívüli kongresszust tartott a Szociáldemokrata Párt. A kongresszus 232 szavazattal, 29 ellenszavazattal és 60 tartózkodással úgy döntött, hogy a Szociáldemokrata Párt a Groza-kormányban képviselt pártokkal és szervezetekkel egységfrontban induljon a választásokon. Ezzel fontos lépés történt afelé, hogy a román szociáldemokráciában megszilárduljon a kommunistákkal való együttműködés, a hozzájuk való közeledés álláspontja.

A két párt forradalmi platformon való közeledésének gyakorlati kifejeződései voltak az 1946 tavaszán megtartott üzemi bizottsági választások. A munkásosztály sem a jobboldali szociáldemokratákat, sem az anarchoszindikalistákat nem támogatta. A Munkás Egységfront a szakszervezetekhez hasonlóan megerősödve került ki ezekből a választásokból, amelyek a parlamenti választások előtt afféle erőfelmérést jelentettek.

A Munkás Egységfrontra támaszkodva a kommunisták igyekeztek tömöríteni az összes demokratikus erőt, beleértve a középrétegeket is, leválasztani a reakció táboráról a burzsoáziának azokat a csoportjait, amelyek bizonyos mértékig hajlandók voltak együttműködni a népi hatalommal.

Hosszas tárgyalások után 1946. május 17-én megalakult a Demokratikus Pártok Blokkja, amelynek tagja volt a Nemzeti Demokratikus Fronthoz tartozó valamennyi szervezet, továbbá a Parasztpárt egy része (A. Alexandrescu csoportja) és a liberálisok egy része (G. Tătărăscu csoportja). Mindezek a szervezetek megállapodtak, hogy a Demokratikus Pártok Blokkja közös listán indítja jelöltjeit a parlamenti választásokon, és közös politikai platformot fogadtak el, amely megfelelt a blokkhoz tartozó valamennyi társadalmi rétegnek. A platform előirányozta a gazdaság fejlesztését, az adórendszer demokratizálását, a nép anyagi jólétének növelését, a dolgozó parasztság, a kiskereskedők és kisvállalkozók érdekeinek védelmét, a perrendtartás demokratizálását, demokratikus jogok biztosítását az egész lakosságnak, nemzetiségre való tekintet nélkül, a kultúra és a tudomány fejlesztését, a béke megszilárdítását, a Szovjetunióhoz fűződő barátság erősítését. A kormány által 1946. július 11-én elfogadott új választási törvény a választójogot kiterjesztette a nőkre és a katonákra, valamint több alkotmányos változtatást tartalmazott, amelyek közül a legfontosabb a szenátus megszüntetése volt. Megfosztották választójoguktól Antonescu katonai-fasiszta rendszerének politikusait, a vasgárdistákat, az egyéb fasisztákat és kollaboránsokat. A bíróság 1946 májusában Antonescut és a katonai-fasiszta klikk más főkolomposait halálra ítélte.

Román parasztok egy választókörzet előtt. A Nap a demokratikus blokk jelképe. 1946. november

Az 1946. november 19-i parlamenti választásokon 6 934 000 ember vett részt, vagyis a választók 89 százaléka; ennyien még soha nem szavaztak Romániában. A Demokratikus Pártok Blokkjára szavazott 4 766 000 ember, vagyis 71,8 százalék; ezen kívül a Demokratikus Pártok Blokkjának platformján álló Magyar Népi Szövetség 8 százalékot kapott. A 414 mandátumból a Demokratikus Pártok Blokkja kapott 348-at; a Magyar Népi Szövetségnek 29 képviselője került be a parlamentbe. Iuliu Maniu Nemzeti Parasztpártja 32 mandátum birtokosa lett, a másik „történelmi" párt, Constantin Brătianu Nemzeti Liberális Pártja mindössze 3 mandátumot kapott. A választások tehát a reakciós erők teljes vereségével végződtek. A Demokratikus Pártok Blokkjában szilárd erő volt a Munkás Egységfront: a Román Kommunista Párt 68 mandátumot, a Szociáldemokrata Párt 81 mandátumot kapott. A munkásosztálynak és szövetségeseinek szilárd többsége lett mind a kormányban, amelyet a választások után is Petru Groza vezetett, mind az ország legfelsőbb törvényhozó szervében, ahol támogatta őket az Ekésfront 70 képviselője. A választások után a kormány összetétele némileg változott; különösen nagy jelentősége volt annak, hogy az újonnan szervezett nemzetgazdasági minisztériumot Gheorghiu-Dej vezette.

A Román Népköztársaság kikiáltása

A választások eredményeként újabb lehetőség nyílott a gyökeres társadalmi és politikai reformokért vívott harcra. Ebben a vonatkozásban fontos lépés volt, hogy a parlament 1946. december 20-i határozatával államosították a Román Nemzeti Bankot, az ország legnagyobb pénzügyi központját, amelyet addig maroknyi román pénzügyi hatalmasság és külföldi tőkés tartott a kezében. A nemzeti bank államosítása megszilárdította az állam szabályozó és irányító szerepét az ország gazdasági életében. 1947 áprilisában a Nemzetgazdasági Minisztérium megkapta mind az állami, mind a magántőkés szektor irányításának és ellenőrzésének jogát. A minisztérium keretében iparigazgatóságok alakultak, amelyek iparágak szerint fogták össze a vállalatokat. Ezeken az igazgatóságokon keresztül a tőkés vállalatok,

A Román Népköztársaság kikiáltása. 1947. december 30.

amelyeknek termelőeszközei még magántulajdonban maradtak, bekapcsolódtak a népgazdasági rendszerbe, amelynek működését a munkásosztály, minden dolgozó, az egész állam érdekei szabályozták.

Ezzel egyidejűleg intézkedéseket tettek a kulákság ellen is, amely kihasználva az 1945-ös és 1946-os rossz termést, megkaparintotta annak a földnek egy részét, amelyet a szegényparasztság a földreform során kapott. Ezzel megszegték a földreformtörvényt, amely megtiltotta a kiosztott föld adásvételét, felosztását, bérbeadását. A Román Kommunista Párt és az Ekésfront segítséget nyújtott a szegényparasztságnak, hogy ellenálljon a kulákok nyomásának. Falun egyre nagyobb szerepet játszottak a demokratikus beszerzési, fogyasztási és egyéb szövetkezetek, amelyek enyhítették a falusi szegénységnek a kulákoktól való függését.

A népi hatalom megszilárdítását elősegítette, hogy 1947. február 10-én aláírták a békeszerződést Románia és a Hitler-ellenes koalíció tagjai között.

1947 júniusában az RKP javaslatára a román kormány számos intézkedést tett a gazdasági élet rendbehozására, az ipari és mezőgazdasági termelés növelésére. A széles jogkörrel felruházott helyreállítási bizottság energikusan munkálkodott a népgazdaság újjáépítésén és újjászervezésén. Noha a burzsoáziának a parlamentben és a kormányban levő képviselői ezt akadályozni próbálták, a népi hatalom hajthatatlanul támadta a városi és falusi tőkések pozícióit, fejlesztette az ország termelőerőit. 1947-ben azonban az ipari termelés volumene az 1938. évinek csupán az 50 százalékát érte el. Az ország gazdasági életének rendbehozásában nagy szerepe volt az 1947 augusztusában végrehajtott pénzreformnak, amely erősen korlátozta a kapitalisták által beváltható pénz összegét (1 millió régi lei 50 új leijel volt egyenértékű); a dolgozók számára kedvezményes átváltási feltételeket állapítottak meg.

A nép helyeselte és támogatta a népi hatalom politikáját, ezt bizonyította, hogy rohamosan növekedett az RKP taglétszáma, amely 1947 végén elérte a 700 000-et.

Az országban bekövetkezett és a munkásosztály, a munkás-paraszt szövetség politikai szerepének megszilárdulásával összefüggő gyökeres politikai és társadalmi változások oda vezettek, hogy felszámolták a jobboldali pártokat, amelyek összeesküvéseket szerveztek, azt szerették volna, hogy az imperialisták beavatkozzanak Románia belügyeibe, be akarták vonni az országot a Marshall-tervbe, sőt még emigráns kormány szervezése is szándékukban állt. 1947 júliusában betiltották Maniu Nemzeti Parasztpártját, amely politikai pártból összeesküvő szervezetté változott. Képviselőit kizárták a parlamentből. Hamarosan feloszlott a Nemzeti Liberális Párt. 1947 október-novemberében a nemzeti parasztpárti összeesküvők ügyében tartott perben kiderült, milyen népellenes tevékenységet folytatott a burzsoáziát a kormányban képviselő két utolsó politikusnak, Tătărăscunak és Alexandrescunak a csoportja. 1947. november 5-én a parlament megvonta bizalmát Tătărăscutól, aki a külügyminiszteri poszton állt; ezt követően híveit is leváltották a kormányból. Az újonnan alakított kormánynak 7 kommunista, 5 szociáldemokrata tagja lett, 6 politikus pedig az Ekésfrontot képviselte. Hamarosan a nemzetvédelmi minisztérium vezetésével is az RKP képviselőjét bízták meg. Ez megkönnyítette, hogy folytassák a hadsereg demokratizálását, mint ahogyan fokozatosan történt az államhatalom egyéb láncszemeinek is a demokratizálása, átszervezése és funkcióinak megváltoztatása. Gyakorlatilag a végéhez közeledett az 1945 márciusában megkezdődött átmenet a népi demokrácia keretében a forradalmi-demokratikus diktatúrából a proletárdiktatúrába.

Ilyen körülmények között anakronisztikus lett a monarchia, amely körül minden reakciós erő tömörült. December 30-án Mihály király kénytelen volt lemondani a trónról. A parlament rendkívüli ülésén még aznap kimondták a monarchia megszüntetését és a Román Népköztársaság megalakulását. Ezzel befejeződött az a folyamat, amelynek során a dolgozó parasztsággal és valamennyi demokratikus erővel szövetségben tevékenykedő munkásosztály kivívta a hatalmat, megteremtette a proletárdiktatúrát.

Áttérés a szocializmus alapjainak lerakására

Az országban bekövetkezett változások arra késztették mindkét munkáspárt Politikai Bizottságát, hogy 1947. szeptember 27-i együttes ülésén elsőrendű fontosságú feladatnak minősítse a munkáspártok szervezeti egységének megteremtését. 1947. november 13-án nyilvánosságra hozták az egységes munkáspárt platformját, amely elemezte a román munkásmozgalom fejlődését és az új, szocialista Románia építésével kapcsolatos feladatait. 1948. február 21–23-án tartották az egyesülési kongresszust, amelyen a Kommunista Párt 805 000 és a Szociáldemokrata Párt 132 000 tagjából megalakult az egységes Román Munkáspárt. A kongresszus határozatában meghirdették az áttérést a szocializmus alapjainak lerakására.

Eközben befejeződött a munka az új alkotmány tervezetén, amelyet 1948 februárjában országos vitára bocsátottak. Március 28-án képviselőket választottak a Nagy Nemzetgyűlésbe. A 414 képviselői helyre négy listán 1100 jelölt pályázott. A Román Munkáspárt, az Ekésfront, a Magyar Népi Szövetség, az egységes szakszervezetek által alakított Népi Demokratikus Arcvonal közös jelöltlistájára a választáson résztvevők 93 százaléka szavazott. 1948. április 13-án a Nagy Nemzetgyűlés elfogadta a Román Népköztársaság Alkotmányát. Az alkotmány leszögezte, hogy a Szovjetuniónak a német fasizmus felett aratott történelmi győzelme és Romániának a hős Szovjet Hadsereg által való felszabadítása lehetővé tette, hogy a dolgozók, élükön az RKP vezette munkásosztállyal, megdöntsék a fasiszta diktatúrát, megsemmisítsék a kizsákmányoló osztályok hatalmát és megteremtsék a népi demokratikus államot. Az alkotmány kimondta, hogy a Román Népköztársaság a városi és falusi dolgozók állama, hogy ez az állam csak olyan magánvállalkozást támogat, amely a köz érdekeit szolgálja, továbbá ösztönzi a szövetkezést, erősíti az állami tulajdont.

A Nagy Nemzetgyűlés által a Román Munkáspárt kezdeményezésére hozott törvények közül az

egyik legfontosabb az 1948. június 11-i törvény volt, amely kimondta a legfontosabb ipari üzemek, a bányák, a vasút, a bankok és a biztosító társaságok államosítását.

Ennek a törvénynek a végrehajtása radikálisan megváltoztatta a helyzetet az országban. Az állam kezében koncentrálódott a termelőerők jelentős része. Az államosítás eredményeként kisajátították a nagytőkések osztályát, állami tulajdonba került több mint 1600 iparvállalat (valamennyi olyan vállalat, amely 50 munkásnál többet foglalkoztatott). A közlekedési és hírközlési eszközök államosítása, minden hitelügyletnek az Állami Nemzeti Bankban való koncentrálása, a külkereskedelmi monopólium megteremtése lehetővé tette a Románia szocialista átalakítását célzó további intézkedések tervszerű végrehajtását.

Az alapvető termelési eszközök államosítása után a szocialista szektor vált uralkodóvá az iparban, a közlekedésben, a biztosításban, továbbá a külkereskedelemben.

1948. december 27-én a Nagy Nemzetgyűlés elfogadta a népgazdaság helyreállításának és fejlesztésének első tervét. A terv előirányozta a nehézipar elsődleges fejlesztését, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének megkezdését, előirányzott több intézkedést a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának emelésére. 1949 folyamán, a munkásosztály erőfeszítéseinek, valamint a termelésben élenjárók kibontakozó szocialista versenyének eredményeként az iparcikkek termelési tervét 9 százalékkal túlteljesítették, és az ipari termelés egészében elérte a háború előtti szintet. A román ipar megkezdte sok új termék gyártását, többek között a traktorgyártást.

Az ipar helyreállítása és fejlesztése lehetővé tette a népi hatalomnak, hogy foglalkozzon a mezőgazdaság fejlesztésének sürgető problémáival. Az 1945-ös agrárreform nem oldotta meg a földkérdést: az összes gazdaság 57 százaléka volt szegényparaszti, de ezek a gazdaságok a földterületnek csupán 20 százalékát birtokolták. A parasztgazdaságok többsége kisparcella volt. 1948-ban az országban mintegy 3 millió parasztgazdaság volt, amely több mint 20 millió parcellából állt. A Román Munkáspárt és a népi kormány számos intézkedéssel segítette a szegény- és középparasztokat: államosították a királyi birtokokat, a földbirtokok maradványait, az 1945-ös reform után megmaradt 50 hektár alatti gazdaságokat. Ám a földek szétszórtsága, az igavonó állatok és a felszerelés hiánya, az agrotechnika alacsony színvonala, az árutermelés alacsony szintje gátolta a fejlődést, amely csakis a mezőgazdaság szocialista átszervezésével volt elérhető az egész nép és a dolgozó parasztság érdekében.

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1949. március 3–5-i plénuma napirendre tűzte a dolgozó parasztság termelőszövetkezetekbe tömörítésének a feladatát. Ennek az óriási feladatnak a megoldásában nagy szerep várt az állami gazdaságokra és a gép- és traktorállomásokra, amelyeknek létrehozása 1948-ban megkezdődött.

A márciusi plénum után a föld közös művelésére, a felszerelés közös használatára 1948-ban alakult paraszti egyesülések közül sok átalakult mezőgazdasági termelőszövetkezetté. 1949-ben összesen 56 közös gazdaság alakult, amelynek több mint 4000 parasztcsalád volt tagja. Némely mezőgazdasági termelőszövetkezet az állami alapokból kapott földet. A Román Munkáspárttal együtt a román falu kezdődő átalakításában tevékenyen részt vett az Ekésfront.

Az államapparátus további demokratizálása végett 1949 áprilisában megszüntették a régi közigazgatási szerveket. A helyettük alakított ideiglenes bizottságok egészen az 1950 decemberében tartott néptanácsi választásokig betöltötték a helyi hatalmi szervek funkcióit.

A külpolitika

Romániában 1945 és 1949 között az osztály-erőviszonyok gyökeres megváltozásával együtt járt az új külpolitika kialakítása. Az 1945. május 8-i szovjet–román megállapodások alapján nagy arányokat öltött a két ország gazdasági együttműködése, amely fontos tényezője lett a román gazdaság helyreálli-

tásának, átszervezésének és fejlesztésének. 1945-ben a Szovjetunióba ment a román kivitel 94 százaléka és onnan jött a behozatal 97 százaléka.

Az 1946-ban megnyílt párizsi békekonferencián Románia arra törekedett, hogy ismerjék el együtt harcoló országnak, legyen joga követelni az 1944. augusztus 23. után Németország által okozott kár megtérítését, csökkenteni a külföldi monopóliumok tulajdonáért fizetendő kártérítést. A Szovjetunió következetesen támogatta Románia álláspontját. Tekintettel arra, hogy Románia részt vett a hitleri Németország elleni harc utolsó szakaszában, a Szovjetunió beleegyezett, hogy a neki fizetendő jóvátétel összege a román fasiszta hadsereg által okozott kárnak egyötöde legyen. A Szovjetunió ellenkezése miatt meghiúsult Angliának és az Egyesült Államoknak az a próbálkozása, hogy ellenőrzése alá vonja a dunai hajózást.

1947. február 10-én, a békeszerződés aláírásának napján, a Szovjetunió és Románia új gazdasági megállapodást kötött, amelyben a Szovjetunió vállalta, hogy kölcsönösen előnyös alapon nagy tételben szállít Romániának gépeket és nyersanyagot. Ezt követően a Szovjetunió 1948. július 1-től 50 százalékkal csökkentette azt a jelentéktelen jóvátételt, amely a békeszerződés értelmében megillette.

A békeszerződés aláírása lehetővé tette Romániának, hogy aktivizálja külpolitikáját. Román küldöttségek magyarországi (1947. május), bulgáriai (1947. június), csehszlovákiai (1947. szeptember) látogatásai előmozdították több fontos kérdés rendezését, és kétoldalú gazdasági és kulturális együttműködési megállapodások aláírásával fejeződtek be. Románia 1947. július 11-i nyilatkozatában elutasította a Marshall-tervet, ezzel megszilárdította helyzetét mint szuverén népi demokratikus állam. 1947 végén már 23 állammal tartott fenn diplomáciai kapcsolatokat, 26 országgal kereskedelmi kapcsolatokat.

Románia a Szovjetuniónak és a többi népi demokratikus országnak a támogatásával ellenállt az Egyesült Államok és Anglia nyomásának. Ezek az országok megtagadták Romániától az élelmiszersegélyt, amelyre több évi rossz termés miatt nagy szüksége lett volna, megakadályozták felvételét az ENSZ-be (Romániát csak 1955 decemberében vették fel az ENSZ-be), így próbálták megváltoztatni Románia fejlődésének politikai irányvonalát. Az az ellenséges kampány, amelyet a nyugati imperialisták szerveztek Románia ellen a monarchia megszüntetése után, nem befolyásolta az ország nemzetközi helyzetét. Románia pozíciói még inkább megszilárdultak azután, hogy 1948. február 4-én Moszkvában aláírták a szovjet–román barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést. Ez a szerződés, amelyet bonyolult nemzetközi helyzetben kötöttek, amikor az Egyesült Államok vezette nyugati hatalmak az atomzsarolás politikáját alkalmazták a kialakuló szocialista világrendszerrel szemben, biztosítéka lett Románia szabadságának és függetlenségének, szocialista úton való fejlődésének. Hasonló szerződést kötött a népi demokratikus Románia más népi demokratikus országokkal – Bulgáriával (1948. január 16.), Magyarországgal (1948. január 24.), Csehszlovákiával (1948. július 21.), Lengyelországgal (1949. január 26.). A Román Népköztársaság részt vett a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának megalapításában (1949. január).

Bulgária

Az 1944. szeptember 9-i népi felkelés győzedelmével, a monarcho-fasiszta diktatúra megdöntésével, a munkásosztály és kommunista élcsapata által vezetett dolgozók hatalmának megteremtésével Bulgáriában elkezdődött a szocialista forradalom.

A Hazafias Arcvonal 1944. szeptember 9-én alakult kormányát Kimon Georgiev, a Zveno Nemzeti Szövetség tekintélyes politikusa vezette. A kommunisták pártja, a Bolgár Kommunista Munkáspárt a kormányban kezdetben csak 4 tárcát kapott a 16-ból, de többségben volt a Hazafias Arcvonal bizottságaiban, domináns befolyása volt a munkásosztályban. A Bolgár Kommunista Munkáspárt szövetsé-

gesei közül a legbefolyásosabb volt az eredeti összetételét tekintve paraszti, de osztályszempontból heterogén párt, a Bolgár Népi Földműves Szövetség (BNFSZ). A Zveno Nemzeti Szövetség tömörítette a köztársasági érzelmű polgári értelmiség egy részét; a szociáldemokráciának befolyása volt az alkalmazottak egy részére.

A Hazafias Arcvonalban tehát igen különböző pártok és csoportok egyesültek, amelyeknek programja a következetesen szocialistától az antifasiszta polgári demokratikusig terjedt. A Bolgár Kommunista Munkáspárt sikeres harcot folytatott az államapparátus demokratizálásáért, a hadsereg újjászervezéséért, a fasisztabarát tisztek kiebrudalásáért.

Még folyt a háború – az új Bulgária 1944. szeptember 9-én hadat üzent a hitleri Németországnak –, amikor a népi demokratikus hatalom bevezette a magántőkés ipari üzemek állami és munkásellenőrzését, a nép tulajdonába adta a monarcho-fasiszta állam tulajdonát, elkobozta a háborús bűnösök vagyonát, megszüntette a magánmonopóliumokat és trösztöket, ezzel és több más intézkedéssel fontos gazdasági pozíciók birtokába jutott.

A Bolgár Kommunista Munkáspárt Központi Bizottságának 1945. február 27. és március 1. között tartott VIII. kibővített ülése összegezte azokat a tapasztalatokat, amelyeket a párt a monarcho-fasiszta diktatúra elleni harc éveiben és legális tevékenysége első hónapjaiban mint a népi forradalom vezető és irányító ereje szerzett. A KB plénuma leszögezte, hogy tovább kell erősíteni a Hazafias Arcvonalat, mozgósítani kell az erőket a Szovjetunióval, Jugoszláviával és a Hitler-ellenes koalíció más tagországaival együtt vívandó harcra az ellenség teljes szétzúzásáig. A VIII. plénum megszabta a párt feladatait, elfogadta új szervezeti szabályzatát, megválasztotta az új Központi Bizottságot, a Politikai Bizottságot, a Titkárságot és a Központi Ellenőrző Bizottságot, ezzel lényegében a pártkongresszus szerepét töltötte be. A Központi Bizottság elnökévé az akkor még a Szovjetunióban tartózkodó Georgi Dimitrovot, a bolgár és a nemzetközi kommunista mozgalom kiemelkedő személyiségét választották.

A Bolgár Kommunista Munkáspárt és az egész Hazafias Arcvonal, amelynek I. kongresszusát 1945 márciusában tartották, nagy figyelmet szentelt a népgazdaság helyreállításának és átépítésének. Minthogy más közép- és délkelet-európai országokkal szemben Bulgáriában nem volt földesúri földtulajdon, a népi hatalom azzal sietett a szegényparaszti és a középparaszti gazdaságok segítségére, hogy bevezette az osztályjellegű adópolitikát, az iparcikkek elosztásának rendszerét, és olyan hitelpolitikát alkalmazott, amely megfelelt a dolgozók érdekeinek. A népi hatalom, a szövetkezeti mozgalom hagyományait felhasználva és fejlesztve, az 1945 márciusában hozott törvény alapján ösztönözte a földművesszövetkezeti gazdaságok alakítását. 1945 végére már 382 szövetkezeti gazdaság alakult, amelyben 14 000 kisgazdaság egyesült, 146 000 hektár földterülettel. Bulgária tehát a háború végén a fejlődés új útjára lépő többi országnál előbb érkezett el a mezőgazdaság lényegében véve szocialista átszervezéséhez. A szövetkezeti gazdaságokkal megtalálták azt a formát, amely megfelelt a középparasztok érdekeinek, s ezzel bevonhatók lettek a falu szövetkezetesítésébe: megmaradt a föld magántulajdona, a bevitt földért járadékot kaptak. A szövetkezeti szektornak nem csekély szerepe volt néhány iparágban, a kereskedelemben, a hiteléletben.

Nemzetgyűlési választások

A Hazafias Arcvonal I. kongresszusának ajánlásait figyelembe véve a kormány 1945. június 6-án törvényt hozott a nemzetgyűlési választásokról. Választójogot kapott minden állampolgár, aki betöltötte 19. életévét, beleértve a nőket és a katonákat is. 1945. július 13-án a Hazafias Arcvonal közzétette választási platformját, amely tervbe vette az örök barátság kialakítását a Szovjetunióval, a harcot a fasizmus és a sovinizmus minden megnyilvánulása ellen, az üzérkedés elleni küzdelmet, a szövetkezeti földművelés ösztönzését, a termelőerők, a közoktatás, az egészségügy fejlesztését. A Hazafias Arcvonal platformjával összhangban a minisztertanács július 26-án törvényt hozott, amely a kereskedelmi és

az iparügyi minisztérium ellenőrzését kiterjesztette a magánkézben levő ipari és kereskedelmi vállalatokra.

A népi hatalom stabilizálódásának megakadályozására törekvő jobboldali erők, kihasználva a békés körülmények között különösen érezhető gazdasági nehézségeket, fokozták tevékenységüket, próbálták bomlasztani a Hazafias Arcvonalat, gyengíteni a munkás-paraszt szövetséget, e szövetségben a munkásosztály és a Bolgár Kommunista Munkáspárt vezető szerepét. A belső reakciós erők az Egyesült Államok és Anglia imperialistáinak segítségével igyekeztek megakadályozni, hogy megszilárduljon az ország fejlődésének forradalmi irányvonala, gátolni a bolgár–szovjet barátság megerősödését. 1945. július 26-án a Bolgár Népi Földműves Szövetség egyik jobboldali vezetője, Nikola Petkov tárcanélküli miniszter levelet intézett a bulgáriai Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, az amerikai és az angol misszióhoz és a kormányszervekhez, amelyben követelte, hogy halasszák el a nemzetgyűlési választásokat, és a szövetséges hatalmak ellenőrzése alatt tartsák meg. Később, a kormányból kiválva, Petkov és a Hazafias Arcvonal más ellenségei hozzáláttak az összes antidemokratikus erő tömörítéséhez. Petkov híveivel blokkot alkottak a jobboldali szociáldemokraták, blokkot alkotott velük a Demokrata Párt, amely a legreakciósabb burzsoá elemeket tömörítette stb.

1945. augusztus 13-án az Egyesült Államok kormánya követelte a választások elhalasztását. Másnap, augusztus 14-én a bolgár kormányt értesítették, hogy a Szovjetunió, figyelembe véve a bolgár nép hozzájárulását a hitleri Németország szétzúzásához, úgy határozott, hogy követi szinten helyreállítja a diplomáciai kapcsolatokat Bulgáriával. A bolgár kormány határozott támogatásként fogadta a Szovjetunió javaslatát. 1945. augusztus 16-án Szófiában tömeggyűlést tartottak, amelyen több mint 100 000 ember lelkesen üdvözölte a szovjet kormány döntését.

Eközben a helyzet bonyolítására törekvő ellenzéki elemek közölték, hogy nem vesznek részt a választásokon. 1945. augusztus 17-én az ellenzéki miniszterek lemondtak. Ezt követően az Egyesült Államok és Anglia kormánya ismét követelte a választások elhalasztását, azzal fenyegetőzve, hogy ellenkező esetben nem írja alá a Bulgáriával kötendő békeszerződést.

Tekintettel arra, hogy az imperialistabarát ellenzéknek sikerült megnyernie a gazdasági korlátozások bevezetése miatt elégedetlen falusi és városi kispolgári rétegeket, figyelembe véve az élelmezési nehézségeket, amelyeket a Bulgáriát 1945-ben sújtó szárazság okozott, továbbá nem akarván nehezíteni az ország nemzetközi helyzetét, a kormány konzultált a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet részével, és úgy határozott, hogy a választásokat 1945. augusztus 26. helyett november 18-án tartják meg. A választások időpontjának áthelyezésével a bolgár kormány bebizonyította, hogy normalizálni kívánja kapcsolatait a nyugati országokkal, és megnehezítette számukra, hogy továbbra is bolgárellenes politikát folytassanak.

A Hazafias Arcvonal valamennyi pártja úgy határozott, hogy a nemzetgyűlési választásokon közös jelöltlistával indul. Szeptemberben a Hazafias Arcvonalhoz csatlakozott a Radikális Párt is, amelynek befolyása volt a városi kispolgárság egy részében.

Nem sokkal a választások előtt, 1945. november 4-én visszatért Bulgáriába Georgi Dimitrov, a munkásosztály és az egész bolgár nép kipróbált vezetője, a nemzetközi kommunista mozgalom egyik kiemelkedő személyisége. November 6-án, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 28. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi ülésen megtartott első beszédében Dimitrov azt mondta, hogy a bolgár nép számára semmi sem fontosabb, mint a barátság a Szovjetunióval és a Hazafias Arcvonal ügye. Leleplezte az ellenzék népellenes lényegét, megcáfolta azokat a rágalmazó állításokat, hogy a Bolgár Kommunista Munkáspárt egypárti vezetésre törekszik, meg akarja teremteni „a kommunisták diktatúráját".

Az elkerülhetetlen kudarctól tartva, az ellenzék meghirdette a választások „bojkottját". Ám a reakció erőfeszítései ellenére a választásokon részt vett a szavazók 85 százaléka, s 88 százalékuk (3 397 000 ember) a Hazafias Arcvonal jelöltjeire szavazott. Bulgária történetében még soha nem vettek részt eny-

nyien választáson (1940-ben, noha 1920 óta kötelező volt a szavazás, a választók 31 százaléka nem szavazott). A december 15-én összeülő nemzetgyűlés Vaszil Kolarovot, a Bolgár Kommunista Munkáspárt KB Politikai Bizottságának tagját választotta elnökévé.

A nemzetgyűlés ülésszakának megnyitása napján egyezményt írtak alá, amelynek értelmében a Szovjetunió a korábban szállított takarmányon, élelmiszeren stb. felül még 30 000 tonna kukoricát és 20 000 tonna búzát küldött Bulgáriának. Később, Bulgária élelmezési nehézségeit látva, a Szovjetunió 1946 áprilisában további 40 000 tonna gabona szállítását vállalta.

A választások után a nyugati hatalmak képviselői a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek 1945. decemberi moszkvai értekezletén ismét megpróbáltak beavatkozni Bulgária belügyeibe, követelték, hogy az ellenzék képviselőit is vegyék be a kormányba. A Szovjetunió visszautasította ezt a követelést, de kompromisszumra törekedve, fel akarván újítani a Bulgáriával kötendő békeszerződés előkészítő munkálatait, hajlandó volt azt tanácsolni a bolgár kormánynak, hogy vegye be a kormányba az ellenzéki pártok két-két tagját, azzal a feltétellel, hogy „lojálisan fognak dolgozni". Ezt az ajánlást a Szovjetunió képviselője a K. Georgiev vezette bolgár kormányküldöttséggel közölte, amikor 1946 januárjában Moszkvába látogatott. Ámde amint várható is volt, az ellenzéki politikusok a kormányba való belépést olyan feltételekhez kötötték – egészen a nemzetgyűlés feloszlatásáig –, amelyek lehetetlenné tették a további tárgyalásokat velük. A Hazafias Arcvonal 1946. március 31-én megalakított, K. Georgiev vezette kormányának az ellenzék képviselői nem voltak tagjai. Az Egyesült Államok és Anglia kormányának azonban nem volt semmilyen alapja, hogy újra előálljon követeléseivel.

Az agrárreform. A Bolgár Népköztársaság kikiáltása. A békeszerződés aláírása

A forradalmi átalakításokat folytatva, a nemzetgyűlés 1946. március 8-án törvényt hozott az 1935. január 1. után üzérkedéssel és egyéb törvénytelen eszközökkel szerzett vagyon elkobzásáról. Ennek a törvénynek az alapján elkoboztak 2300 iparvállalatot. Ezzel jelentős csapást mértek a nagytőkére és megszilárdították a szocialista szektor gazdasági pozícióit.

1946. március 12-én elfogadták a földtulajdonról szóló törvényt, a földtulajdon felső határát 20 hektár szántóföldben, Dél-Dobrudzsa öt járásában 30 hektárban állapították meg. Közép- és Délkelet-Európa más országaival szemben Bulgáriában nem volt földesúri földtulajdon, az agrárreform főként a falusi kapitalisták ellen irányult. A magántulajdonban, a kolostorok, az egyház tulajdonában levő és egyéb földbirtokokat, amelyek meghaladták a megállapított normát, bizonyos kártalanítás ellenében kisajátították és az állami földalaphoz csatolták. Ebből az alapból juttattak egyes kerületekben maximum 5 hektárt, másokban maximum 8 hektárt, nem nagy összegért, amelynek megfizetésére a parasztok 20 évi haladékot kaptak. Földet kaphattak elsősorban a fasizmus üldözöttei, a rokkantak, az özvegyek, az árvák, az egykori partizánok, a föld nélküli és kevés földdel rendelkező parasztok. Valamivel több mint 70 000 hektár területen állami földművelő gazdaságok alakultak. 1947 végére, amikor befejeződött a földreform végrehajtása, 126 000 föld nélküli és kevés földdel rendelkező parasztgazdaság – a földalap korlátozott volta miatt – átlag 1 hektár földet kapott. Az agrárkérdést csak a mezőgazdaság szocialista átszervezése oldhatta meg. A földművelő szövetkezeti gazdaságok száma egyre nőtt; már 1946-ban megalakultak az első gép- és traktorállomások.

A kormány több más intézkedéssel – a jelzáloghitel-tartozás csökkentésével, a parasztok nyugdíjellátásának javításával, a mezőgazdaság számára szükséges iparcikkek árának csökkentésével stb. – könnyített a parasztság helyzetén, amelyet 1946-ban ismételt szárazság sújtott, segítségére volt abban, hogy helyzetének gyökeres megjavítása végett a termelőszövetkezetek fejlesztésének útjára lépjen.

A nehézségeket leküzdve a bolgár dolgozók 1946-ban számottevő sikereket értek el az ország iparának fejlesztésében. Ezeknek a sikereknek az alapján erősödött a népi hatalom, kialakulóban voltak a feltételek ahhoz, hogy a hatalom jellegével összhangba hozzák a hatalom formáját is. 1946. július

Tömeggyűlés Szófiában a Bolgár Népköztársaság kikiáltásakor. 1946. szeptember 15.

16-án Georgi Dimitrov a Bolgár Kommunista Munkáspárt KB Politikai Bizottságának ülésén javasolta a monarchia megszüntetését és nemzetgyűlési választások megtartását. A Politikai Bizottság erre vonatkozó határozatát helyeselte a Hazafias Arcvonal Országos Bizottsága és a kormány. Július 26-án a nemzetgyűlés törvényt hozott arról, hogy népszavazást kell tartani a monarchia megszüntetéséről, a népköztársaság kikiáltásáról és a Nagy Nemzetgyűlés összehívásáról. Az 1946. szeptember 8-án megtartott népszavazásban részt vett a választók 92 százaléka; a Bolgár Népköztársaság kikiáltására szavazott 3 832 000 ember, a választók 92,7 százaléka. A monarchiára mindössze 175 000 ember, vagyis 4,2 százalék szavazott.

1946. szeptember 15-én a nemzetgyűlés ünnepélyesen kikiáltotta a Bolgár Népköztársaságot. Ez fontos esemény volt Bulgáriában a szocialista forradalom fejlődésében.

A nemzetgyűlési választásokat 1946. október 27-én tartották. A Hazafias Arcvonal pártjai most is közös jelöltlistával indultak. A korábbi választásoktól eltérően azonban a választók különböző színű szavazólapokat kaptak, minden pártnak más volt a színe, és a választó kifejezésre juttathatta, hogy leginkább melyik párttal rokonszenvez. A Bolgár Kommunista Munkáspárt sötétvörös szavazólapját dobta az urnákba 2 260 000 választó, vagyis a szavazók 53 százaléka, és a párt megkapta a mandátumok 60 százalékát, 278 képviselőt küldhetett a nemzetgyűlésbe. Az ellenzék, kihasználva az élelmezési nehézségeket és az emiatt bevezetett korlátozásokat, megszerezte a szavazatok valamivel több mint egynegyedét, 99 képviselője lett.

1946. november 22-én megalakult a Hazafias Arcvonal újabb, harmadik kormánya, amelyet Georgi Dimitrov vezetett. A nemzetgyűlésben abszolút többséggel rendelkező Bolgár Kommunista Munkáspárt együttműködésre törekedett a további átalakításokat támogató egyéb pártokkal és szervezetekkel. Az új kormány összetétele így alakult: 10 kommunista, 5 Bolgár Népi Földműves Szövetség, 2 szo-

ciáldemokrata, 2 Zveno Nemzeti Szövetség és 1 pártonkívüli. K. Georgievet miniszterelnök-helyettesnek és külügyminiszternek nevezték ki.

A nemzetgyűlési választások időben egybeestek a hitleri Németország volt csatlós államaival kötendő békeszerződések előkészítésének utolsó szakaszával. Minthogy ezek közül az államok közül Bulgária jutott legmesszebb a társadalmi és politikai haladás, a szocializmus irányában való fejlődés útján, a nyugati országok a legmakacsabbul vele szemben alkalmazták a megkülönböztető politikát: Bulgária volt Németország egykori szövetségesei közül az egyetlen, amellyel az Egyesült Államok és Nagy-Britannia nem állította helyre a diplomáciai kapcsolatokat. Görögországban hatalmon levő reakciós kreatúráikat arra biztatták, hogy Bulgáriával szemben támasszanak alaptalan területi és jóvátételi követeléseket. Az Egyesült Államok és Anglia nem volt hajlandó Bulgáriát együtt harcoló országnak elismerni. Ennek ellenére 1947. február 10-én Párizsban aláírták a békeszerződést, amely megszilárdította Bulgária állami szuverenitását és területi integritását; ezáltal a nyugati imperialistáknak és bolgár reakciós szövetségeseiknek nem volt több lehetőségük arra, hogy Bulgária külpolitikai helyzetének rendezetlenségét felhasználva nyomást gyakoroljanak rá és beavatkozzanak belügyeibe. Mindez a Szovjetunió következetes külpolitikájának az eredménye volt, amelyet minden nemzetközi fórumon támogatott Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia.

A kétéves népgazdasági terv. A Bolgár Népköztársaság Alkotmánya

A nagytőke további kiszorítására törekedve a kormány 1947 februárjában pénzreformot hajtott végre, amely lehetővé tette a bolgár leva stabilizálását, a dologtalan elemek vagyongyűjtésének állami ellenőrzését. Ezt követően áprilisban törvényt hoztak egyszeri adókivetésről, amelynek eredményeként a nagy vagyonok jelentős része az államé lett. A nagytőkések osztályának részleges kisajátítására tett ezen intézkedések, a külkereskedelem állami ellenőrzésének egyidejű bevezetésével, elősegítették a gazdaság szocialista szektorának megszilárdítását, megteremtették a tervgazdálkodás feltételeit.

A fokozatos áttérés a tervgazdálkodásra fontos állomásához érkezett 1947. április 1-én, amikor a nemzetgyűlés elfogadta az 1947–1948-ra szóló kétéves népgazdasági tervet, amely előirányozta a népgazdaság minden ágában a háború előtti mutatók jelentős túlszárnyalását.

A bolgár dolgozók energikusan munkálkodtak a kétéves tervben kitűzött feladatok teljesítésén. A terv sikeres végrehajtásának egyik biztosítéka volt a Szovjetunióval kötött új kereskedelmi egyezmény, amelynek keretében Bulgária jelentős mennyiségű ipari berendezést kapott. 1947. augusztus 23-án a Szovjetunió nagy összegű beruházási hitelt nyújtott Bulgáriának, amely lehetővé tette, hogy hozzálássanak fontos népgazdasági objektumok – műtrágyagyár, több erőmű stb. – építéséhez. A Bulgáriába küldött szovjet szakemberek minden segítséget megadtak a bolgár dolgozóknak. Ugyanabban az évben, tekintettel a Bulgáriát sújtó újabb szárazságra, a Szovjetunió ismét segítséget adott gabonaszállítással.

Eközben a nemzetgyűlésben a reakciós ellenzék ádáz kampányt folytatott mind a gazdasági élet szocialista alapokon való megszervezése, mind a kidolgozás alatt levő alkotmánytervezet és az egész népi hatalom ellen. Az ellenzék vezérei nem érték be a nyílt politikai tevékenységgel, hanem szövetkeztek különféle összeesküvő és terrorista csoportokkal, szabotázsra és kártevésre buzdítottak. Az illegális ellenforradalmi mozgalom elleni harc során kiderült, hogy a mozgalom tevékenységét Petkov és közvetlen környezete irányítja. A nemzetgyűlés 1947. augusztus 26-án rendeletben betiltotta a Petkov által alapított Földműves Szövetség és a vele kapcsolatban álló szervezetek tevékenységét, érvénytelenítette híveik képviselői megbízatását.

A petkovisták leleplezésével döntő csapást mértek a reakció politikai hadállásaira, ezzel elhárították az ország új alaptörvénye elfogadásának útjában álló akadályokat.

Az alkotmánytervezetet – amelyet a Bolgár Kommunista Munkáspárt KB különbizottsága dolgozott

Rózsaszedés Kazanlikben (Rózsák völgye)

ki, majd megvitattak a Hazafias Arcvonal Országos Bizottságában és a Hazafias Arcvonalhoz tartozó valamennyi párt vezető szerveiben – országos vitára bocsátották.

A Hazafias Arcvonal tervezetével szembeállítottak néhány más alkotmánytervezetet, amelyek védelmezték a magántulajdon sérthetetlenségét, el akarták törölni a külkereskedelem állami ellenőrzését, nyíltan a tőkés viszonyok restaurálására, a burzsoá rendszer megteremtésére irányultak. Ezért a tömegek nem támogatták őket.

A Hazafias Arcvonal által javasolt, az egész nép által helyeselt alkotmánytervezetet némi módosítások után 1947. december 4-én fogadta el a nemzetgyűlés.

Az alkotmány kimondta, hogy Bulgária népköztársaság, s hogy az egész hatalom a néptől származik és a népé. Az ország társadalmi-gazdasági berendezkedéséről szólva az alkotmány leszögezte, hogy az össznépi tulajdon az állam fő támasza, hogy a föld azé, aki megműveli, hogy a magántulajdon korlátozható vagy elidegeníthető, hogy a népgazdaság fejlesztése az állami népgazdasági terv révén valósul meg.

Minthogy az új alkotmány lényeges változtatásokat eszközölt az államigazgatásban, a kormány december 9-én lemondott. A Hazafias Arcvonal új, negyedik kormányának, amelyet a nemzetgyűlés megbízásából Georgi Dimitrov alakított meg december 11-én, a következő volt az összetétele: 14 kommunista, 5 Bolgár Népi Földműves Szövetség, 2 Zveno Nemzeti Szövetség, 2 szociáldemokrata.

Az ipar és a bankok államosítása, a kétéves terv teljesítése

Az ország gazdaságának további fejlesztése, haladása szükségessé tette, hogy a tulajdonviszonyokat összhangba hozzák a szocialista építés általános feladataival. 1947 végéig össznépi (szocialista) tulajdonban az iparvállalatoknak mindössze 6,4 százaléka, szövetkezeti tulajdonban mintegy 10 százaléka

volt. A nemzetgyűlés törvényt hozott a bankok államosításáról és átszervezéséről, december 24-én pedig elfogadta a magántulajdonban levő iparvállalatok és bányák államosításáról szóló törvényt. Ezeknek a törvényeknek az elfogadásával, valamint a városi nagy ingatlanok államosításával, az erdők államosításával stb. megszilárdult a szocialista viszonyok győzelme Bulgáriában. E törvények végrehajtásának eredményeként a nagy- és középtőkések osztálya likvidálódott.

Az ipar átszervezése és új vállalatok építése előmozdította az ország gyors iparosítását. A népgazdaságon belül az ipar aránya az 1939. évi 33 százalékról 1948-ban 50,7 százalékra emelkedett, s az ipari termelés volumene 71,5 százalékkal meghaladta a háború előtti szintet.

A mezőgazdaságban is megszilárdult a szocialista szektor: az állami földművelő gazdaságok száma 1948 végére 86-ra, területe 77 000 hektárra, a gép- és traktorállomások száma pedig 71-re nőtt. Még 1947 februárjában megrendezték a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok első országos konferenciáját, amely segített leküzdeni a termelőszövetkezetek gyengéit, előmozdította további fejlődésüket. 1948 végén már 1100 földművesszövetkezet működött, ezekben 76 000 parasztgazdaság egyesült és összesen 300 000 hektár földön gazdálkodott; ez azonban a parasztgazdaságoknak csak 7 százalékát, a megművelhető földterületnek pedig a 6 százalékát tette ki. 1948 tavaszán elrendelték a magánkézben levő mezőgazdasági nagygépek kényszereladását, ezzel további segítséget nyújtottak a mezőgazdasági termelőszövetkezetek fejlesztéséhez.

A népgazdaság helyreállítását, rekonstrukcióját és fejlesztését feladatul kitűző kétéves terv teljesítése megteremtette a feltételeket az országban a szocializmus gazdasági alapjainak építéséhez.

A Bulgária társadalmi-gazdasági és politikai fejlődésében történt változások a társadalom politikai struktúrájában is több változást idéztek elő.

A Bolgár Népi Földműves Szövetség 1947 decemberében megtartott XXVII. kongresszusa határozottan elvetette a „rendiségről", a parasztság és a munkásosztály érdekellentéteiről vallott nézetek maradványait. A kongresszus leszögezte, hogy a BNFSZ fenntartás nélkül törekszik a szocializmus építésére, a munkásosztállyal való szövetség erősítésére, s elismeri a szövetségen belül a munkásosztálynak és kommunista élcsapatának vezető szerepét.

A Bolgár Kommunista Munkáspárt V. kongresszusa, az első ötéves terv végrehajtásáért vívott harc kezdete

A Bolgár Kommunista Munkáspárt megnövekedett szerepével és az új politikai erőviszonyok kialakulásával összefüggésben szükségessé vált a Hazafias Arcvonal átszervezése. A Hazafias Arcvonal 1948 februárjában megtartott II. kongresszusa a Georgi Dimitrov beszámolójában előterjesztett javaslatoknak megfelelően a Hazafias Arcvonalat a koalíció elemeit tartalmazó szervezetből átalakította a bolgár nép egységes, demokratikus és antiimperialista társadalmi-politikai szervezetévé, amelynek az egyéni tagokon kívül kollektív tagjai a párton kívüli társadalmi szervezetek – az Általános Munkás Szakszervezeti Szövetség, a Népi Ifjúság Szövetsége, a Bolgár Népi Nőszövetség, az Antifasiszta Harcosok Szövetsége stb. A Hazafias Arcvonal új programja leszögezte, hogy a szervezet feladata: a népi demokráciához és a bolgár nép szabadságszerető hagyományaihoz való hűség szellemében nevelni a néptömegeket, mozgósítani őket a népi hatalom gazdasági és társadalmi-politikai alapjainak építésére, a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának emeléséért vívott harcra.

Az átszervezett Hazafias Arcvonal hamarosan a legnagyobb tömegszervezet lett: 1948 júniusában taglétszáma 1 millió körül volt.

1948 júliusában tartotta XVI. plénumát a BKMP Központi Bizottsága. Georgi Dimitrov, aki akkor már súlyos beteg volt, de még mindig állandóan tartotta a kapcsolatot a kommunisták és a többi dolgozó legszélesebb köreivel, felhívta a plénum figyelmét arra, hogy bővíteni kell a párton belüli demokráciát, fejleszteni kell a bírálatot és az önbírálatot, javítani kell az eszmei-politikai munkát. 1948 máju-

Georgi Dimitrov, a BKP KB főtitkára,
a Bolgár Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke

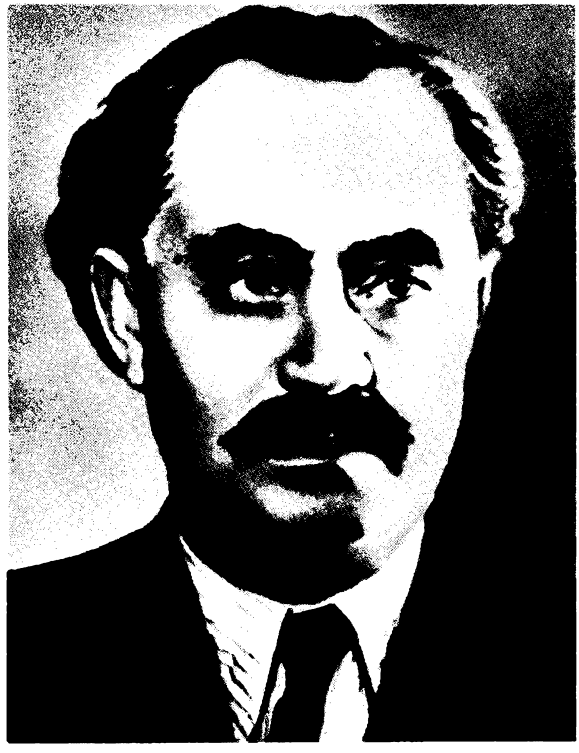

sában, miután a Szociáldemokrata Párt megtisztult az antiszocialista és opportunista elemektől, gyakorlati feladattá vált, hogy megszüntessék a munkásmozgalom kettéosztottságát, megteremtsék a munkásosztály egységes pártját. A BKMP és az SZDP hozzálátott a feladat végrehajtásához, és augusztus 11-én a két párt vezető szerveinek határozata alapján megtörtént az egyesülés.

December 18. és 25. között ülésezett a BKMP V. kongresszusa. A kongresszus határozata értelmében a párt újra felvette régi nevét, Bolgár Kommunista Párt lett.

Az V. kongresszus idején (a párt IV. kongresszusát 1922-ben tartották) a párt 496000 tagot tömörítő tömegpárt, a bolgár munkásosztály harcedzett élcsapata volt. A kongresszus olyan időpontban ült össze, amikor sikeresen folyt a kétéves terv teljesítése, nagy eredményeket értek el a társadalmi, a gazdasági és a kulturális életben, s rendkívül fontos helyet foglalt el a népi Bulgária történelmében.

Noha egészségi állapota tovább rosszabbodott, Georgi Dimitrov tartotta a beszámolót a kongresszuson, áttekintette a bolgár munkásmozgalom által megtett utat, részletesen elemezte a népi hatalom megteremtése óta elért fejlődést, kijelölte a szocializmus alapjainak lerakásával kapcsolatos fő feladatokat. Dimitrov beszámolója tartalmazott több fontos elméleti tételt, amely általánosította azokat a bulgáriai és nemzetközi tapasztalatokat, amelyeket a népi demokráciának mint a proletárdiktatúra funkcióit betöltő államnak a fejlődésében szereztek. A szocializmusba a népi demokrácián keresztül való átmenet sajátos formája egyáltalán nem hatálytalanítja és hatálytalanithatja azokat az általános törvényszerűségeket, amelyek a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban jutottak kifejezésre, hangsúlyozta Dimitrov. A beszámoló és az ennek alapján hozott kongresszusi határozat gyakorlati feladatként kitűzte, hogy a következő öt évben le kell rakni a szocializmus alapjait az iparban és a mezőgazdaságban, meg kell szilárdítani a marxizmus–leninizmus pozícióit az ideológiában és a kultúrában. A párt új szervezeti szabályzata hangsúlyozta, hogy a BKP elválaszthatatlan része a kommunista világfrontnak.

A BKP V. kongresszusának irányvonalát követve a nemzetgyűlés 1948. december 29-én törvénybe foglalta a népgazdaság fejlesztésének 1949–1953-ra szóló ötéves tervét, amely azt a feladatot tűzte ki, hogy a tervidőszak alatt Bulgáriát fejlett szocialista iparral és nagyrészt szövetkezetesített mezőgazdasággal rendelkező ipari-agrárországgá kell változtatni.

Az ipar bruttó termelése mindjárt az ötéves terv első évében meghaladta a mezőgazdaság bruttó termelését. Ez azt jelentette, hogy Bulgária agrár-ipari államból ipari-agrár államá lett. Egyidejűleg folyt a szocialista szektor intenzív bővítése és megszilárdítása, a magánszektor szerepének csökkentése az ország gazdasági életében. Az ipari termelés, amely csaknem teljes egészében a szocialista szektorban folyt, 1949-ben 2,4-szerese volt az 1939. évi szintnek (változatlan árakon).

A kibontakozó szocialista iparosítás kedvezett a mezőgazdaság további szocialista átszervezésének.

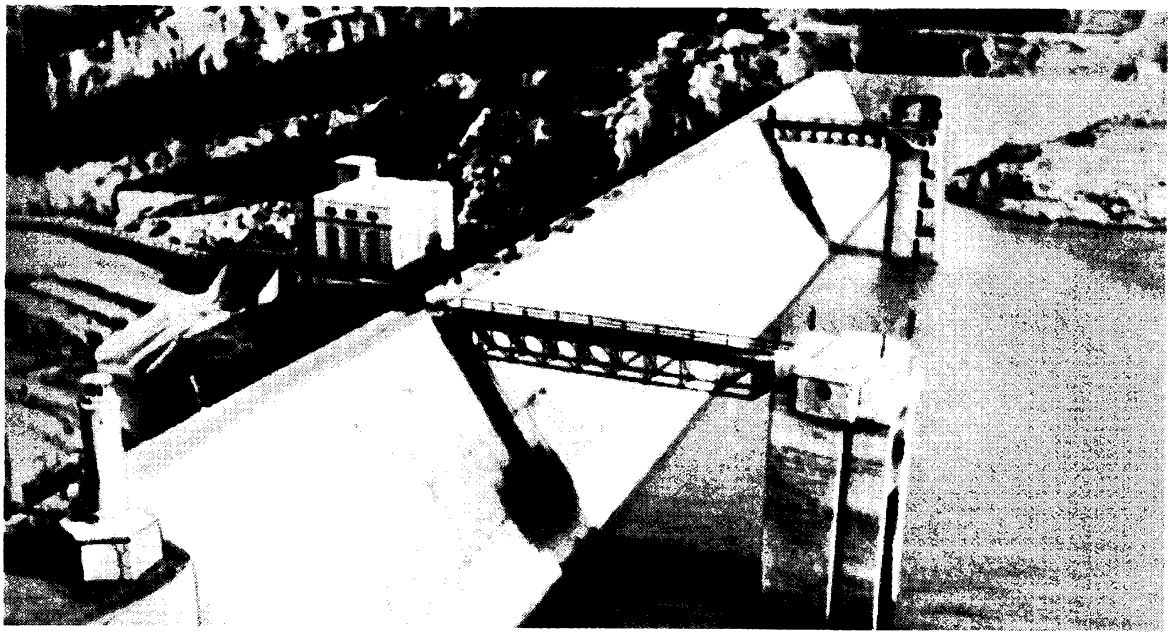

Az Alekszandăr Sztambolijszki víztározó

1949 végére Bulgáriában 1600 földművelő termelőszövetkezet működött. A szövetkezetek 156 000 parasztgazdaságot tömörítettek (14,2 százalék), 551 000 hektár szántóföldön (11,3 százalék) gazdálkodtak. A BKP KB 1949. júniusi plénumának határozata alapján előkészítették a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatása új rendszerének bevezetését, amely a mezőgazdasági hozamok növelésére ösztönzött.

Észrevehető változás történt a bolgár dolgozók anyagi körülményeiben. Az országban gyakorlatilag megszűnt a munkanélküliség.

A bolgár nép erősödő erkölcsi-politikai egysége feleslegessé tette a Zveno Nemzeti Szövetség és a Radikális Párt létezését. Ezek a szervezetek, minthogy programjukat teljesen fedte a Hazafias Arcvonal programja, 1949-ben úgy határoztak, hogy feloszlanak.

1949. július 2-án súlyos veszteség érte a Bolgár Kommunista Pártot, az egész bolgár népet, az egész nemzetközi kommunista és munkásmozgalmat: elhunyt Georgi Dimitrov, a kiváló marxista–leninista, a bolgár dolgozók kipróbált vezetője, aki nagy történelmi győzelmekre vezette őket a szocialista társadalom építésének útján. Georgi Dimitrov, a Szovjetunió hűséges barátja, a lánglelkű internacionalista, alkotó módon gazdagította korunk forradalmi mozgalmát a szocialista forradalom marxista–leninista elméletének továbbfejlesztésével és ennek az elméletnek gyümölcsöző gyakorlati alkalmazásával.

Georgi Dimitrovot a kormányfői tisztségben harcostársa, Vaszil Kolarov követte.

A bolgár nép a marxizmus–leninizmushoz, Georgi Dimitrov ügyéhez való hűségének az 1949. december 18-i nemzetgyűlési választásokon adta tanújelét: a választók 97,6 százaléka szavazott a Hazafias Arcvonal jelöltjeire.

A külpolitika

Az 1944. szeptember 9-i forradalom győzelme óta Bulgária külpolitikájának alapja a Szovjetunióval és a szocialista fejlődés útjára lépett más országokkal való szoros együttműködés lett. Bulgária, erejéhez mérten, segítette a hitleri Németország teljes leverésének közös ügyét: hadserege részt vett Jugo-

szlávia, Magyarország és Ausztria felszabadításában. A Szovjetunió diplomáciai, katonai, gazdasági támogatásával a Hazafias Arcvonal kormánya sikeresen meghiúsította az Egyesült Államok és Anglia azon próbálkozásait, hogy a reakciós elemek támogatása és a nemzetgyűlési választások ellenőrzése céljából beavatkozzon az ország belügyeibe. A Külügyminiszterek Tanácsának londoni ülésszakán (1945. szeptember–október) az Egyesült Államok és Anglia a Bulgáriával kötendő békeszerződés megtárgyalását ahhoz a feltételhez akarta kötni, hogy mondjon le az országban hatalmon levő kormány, a próbálkozás azonban a Szovjetunió ellenállása miatt kudarcba fulladt. A Külügyminiszterek Tanácsának harmadik ülésszakán (New York, 1946. november–december) a Szovjetunió képviselőjének követelésére elutasították Görögországnak Bulgáriával szemben támasztott területi követeléseit (az ország területének körülbelül egytizedére vonatkozott az igény).

1947. szeptember 15-én Bulgária helyreállította a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal, amelyek 1944. szeptember 26-án szakadtak meg. 1947. november 27-én barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött Jugoszláviával. Ezt követően hasonló szerződést kötött Albániával (1947. december 16.), Romániával (1948. január 16.), Csehszlovákiával (1948. április 23.), Lengyelországgal (1948. május 29.), Magyarországgal (1948. július 16.).

A Bulgária és a Szovjetunió közötti testvéri kapcsolatokat az 1948. március 18-án aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződésben foglalták írásba.

Bulgária tevékenyen részt vett a szocialista országok külügyminisztereinek varsói értekezletén (1948. június), ahol megvitatták a német kérdés megoldásának demokratikus programját.

A Truman-doktrína meghirdetése, a hidegháború kirobbantása az Egyesült Államok által, amelynek szerves része volt a Marshall-terv, közvetlenül veszélyeztette Bulgária biztonságát. Az Egyesült Államok és Anglia kormánya, folytatva Bulgáriával szemben ellenséges politikáját, megakadályozta felvételét az ENSZ-be, s a békeszerződés megszegésével vádolta. Bulgária 1949. április 22-i és szeptember 1-i jegyzékében visszautasította a nyugati hatalmak alaptalan vádjait, az ország belügyeibe való újabb beavatkozási kísérleteit. A Szovjetunió állandó támogatásával a Bolgár Népköztársaság aktív külpolitikát folytatott, amely elutasította a hidegháborút, a Truman-doktrínát, a Marshall-tervet, támogatta az egyetemes békét és biztonságot.

1948. november 30-án Bulgária nyilatkozatban közölte, hogy elismeri a KNDK-t, és kész diplomáciai kapcsolatokat létesíteni vele; 1949. október 4-én, a kínai forradalom győzelmét üdvözölve, Bulgária egyetértett a Kínai Népköztársaságnak a diplomáciai kapcsolatok felvételére vonatkozó javaslatával; 1949. október 17-én Bulgária kormánya úgy döntött, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatokat az NDK-val.

Jugoszlávia

Jugoszlávia számára a második világháború csak 1945. május 15-én ért véget. A Jugoszláv Hadsereg (amely 1945 márciusáig a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg nevet viselte) ezen a napon kényszerítette fegyverletételre a hitlerista csapatok utolsó csoportját, amely Szlovéniából megpróbált kitörni az osztrák határ felé. Jugoszlávia népei nagy anyagi és emberáldozatok árán elősegítették a közös harc sikerét, méltóképpen részt vettek a fasizmus szétverésében. A háború alatt Jugoszlávia 1,7 millió embert vesztett. Az anyagi kár 46,9 milliárd dollár volt.

Jugoszlávia annak a hosszan tartó harcnak az eredményeként szabadult fel, amelyet népei a Jugoszláv Kommunista Párt (JKP) vezetésével vívtak olyan körülmények között, amikor a Szovjetunió döntő győzelmeket aratott a fasiszta Németország és szövetségesei felett.

1941 áprilisában a hitleri Németország, szövetségesei és csatlósai megszállták és feldarabolták Jugoszláviát, bevezették az „új rendet" – az erőszak, a politikai elnyomás, a gazdasági rablás rendjét; az

ország addigi uralkodó osztályai behódoltak, elárulták az állami érdekeket, a hódítók kedvében járva hajlandók voltak egymásnak ugrasztani az ország népeit és testvérgyilkos háborúban meggyengíteni őket. A fasiszta hódítók ellen vívott felszabadító háború kezdettől fogva összefonódott a földesurak és a tőkések kollaboráns politikája és a volt uralkodó osztályok nyugatbarát orientációja elleni forradalmi harccal; ez a küzdelem a nemzeti és társadalmi felszabadulásért, az új, szocialista Jugoszlávia megteremtéséért folyt. A Jugoszláv Kommunista Pártnak, a munkásosztálynak sikerült bevonni a harcba és megszervezni a dolgozó parasztság széles rétegeit, amelyeket nyomasztott a súlyos adóteher, a megszállók, a különböző nacionalista és egyéb reakciós bandák terrorja. Az a körülmény, hogy a parasztság támogatta a felszabadító harcot, fontos feltétele volt a tömegméretű partizánmozgalom kibontakozásának és a reguláris Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg (JNH) megalakításának.

A Jugoszláv Kommunista Párt kezdeményezte az Egységes Népfelszabadító Front (ENF) megalakítását, bevonta a frontba azokat az antifasisztákat és hazafiakat is, akik nem tartoztak ugyan a népi felszabadító fegyveres erőkhöz, de valamilyen formában támogatták ezt a harcot. Más országok népfrontjaitól (népi felszabadító, hazafias stb. frontjaitól) eltérően Jugoszláviában az ENF nem a pártok koalíciójaként alakult meg és fejlődött, hanem a különböző szervezetekhez tartozó, de a JKP vezető szerepét elismerő antifasiszták egyesüléseként. Az ENF bizottságai kezdetben hatalmi szervekként működtek mind a megszállt, mind a felszabadított területeken. Ám ahogy kiterjedt a felszabadító harc, az ENF bizottságai átadták irányító funkcióikat a helyi hatalmi szerveknek, a népi felszabadító bizottságoknak, de megtartották a JKP által irányított antifasiszta mozgalom politikai központjainak szerepét. Népi felszabadító bizottságok, amelyek nem mindenütt azonos formák között és ugyanazon elnevezéssel működtek, gyakran ott is létrejöttek mint az antifasiszta demokratikus hatalom szervei, ahol még nem működtek az ENF bizottságai.

1942. november 26–27-én Bihaćban megtartotta első ülésszakát Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsa (AVNOS), amely megalakította az új Jugoszlávia ideiglenes kormányaként a Joszip Broz Tito vezette Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottságot. Az AVNOS második ülésszaka (1943. november 29–30.), amely önmagát Jugoszlávia legfőbb törvényhozó és képviseleti szervévé nyilvánította, fontos mérföldkő volt a jugoszláv népek soknemzetiségű szocialista államának megteremtéséhez vezető úton.

A Szovjetunió a háború alatt mindvégig határozottan és következetesen támogatta a jugoszláv népek harcát, katonai, politikai és diplomáciai támogatást nyújtott Jugoszláviának, szembeszállt a népi felszabadító mozgalom felszámolására vonatkozó tervekkel. A Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottsággal való megállapodás alapján a szovjet csapatok 1944. szeptember 28-án Jugoszlávia területére léptek, és a hitleristákat szorongatva hamarosan együttműködtek a jugoszláv partizánokkal és a Népfelszabadító Hadsereg egységeivel. A Népfelszabadító Hadseregbe beolvadt a Szovjetunióban alakult önálló jugoszláv gyalogos dandár. 1944. október 20-án, egy heti heves harc után a Népfelszabadító Hadsereg és a Vörös Hadsereg egységei felszabadították Jugoszlávia fővárosát, Belgrádot. Nem sokkal ezután, november 9-én megtartotta első ülését Szerbia Népfelszabadító Tanácsa.

Boszniában, Hercegovinában, Horvátországban, Szlovéniában még folytak a súlyos, véres harcok, az ország felszabadított területein – Szerbiában, Macedóniában, Crna Gorában – viszont a népi felszabadító bizottságok már szervezték a gazdasági és a kulturális életet, a fasiszta bandák felszámolását, az árulók és a kollaboránsok felkutatását. A Szovjetunió nagy mennyiségű élelmiszerrel segítette Jugoszláviát, közreműködött a közlekedés és jó néhány üzem helyreállításában.

A Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság ebben a szakaszban külpolitikai okok miatt kénytelen volt számolni a Londonban székelő emigráns jugoszláv kormánnyal, amelyet Nagy-Britannia és az Egyesült Államok támogatott. Ebben az időben az emigráns kormány reálisan gondolkodó elemei már nem láttak más lehetőséget a hazatérésre, mint a megegyezést a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottsággal. Erre való tekintettel, valamint abból a meggondolásból, hogy a nem kompromittálódott

burzsoá politikusok részvétele az Egységes Népfelszabadító Frontban és a kormányban megszilárdítja Jugoszlávia kormányának pozícióit, semmit sem változtatva az új hatalom munkás-paraszt jellegén, az országon belül biztosítja számára némely ingadozó társadalmi csoportok támogatását, az országon kívül pedig megkönnyíti a normális kapcsolatok kiépítését a nyugati országokkal, Jugoszlávia Kommunista Pártja 1944 végén beleegyezett, hogy az Egységes Népfelszabadító Front keretei között egyes burzsoá pártok megkezdjék működésüket. Tito és Šubašić 1944. november 1-i megállapodása, valamint az 1945 februárjában tartott krími konferencián a Szovjetunió követelésére elfogadott ajánlás alapján az emigráns jugoszláv kormány feloszlott. 1945. március 7-én Joszip Broz Tito marsall megalakította a demokratikus, föderatív Jugoszlávia ideiglenes népi kormányát, amelyben részt vett a korábbi emigráns kormány öt tagja, köztük Ivan Šubašić miniszterelnök és külügyminiszter, aki az ideiglenes népi kormányban a külügyminiszteri tisztet töltötte be.

1945. április 5-én Joszip Broz Tito marsall jugoszláv kormányküldöttség élén Moszkvába érkezett, ahol április 11-én aláírták a Jugoszlávia és a Szovjetunió közötti barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és háború utáni együttműködési szerződést. Ezt követően aláírták a szovjet–jugoszláv kereskedelmi egyezményt.

1945. augusztus 5–7-én Belgrádban megtartották a Népfront (ettől fogva így nevezték az Egységes Népfelszabadító Frontot) I. kongresszusát, amely nagyszabású politikai, társadalmi-gazdasági és szervezési programot fogadott el azoknak a vívmányoknak a megszilárdítására, amelyeket a nép a JKP vezetésével a felszabadító háború alatt elért. A Népfrontnak, amelynek magva a Jugoszláv Kommunista Párt volt, tagja lett az 1945 januárjában alakult Jugoszláv Munkások és Alkalmazottak Egyesült Szakszervezeti Szövetsége, a Kommunista Ifjúsági Szövetség bázisára épült Antifasiszta Ifjúság Egyesült Szövetsége, a Nők Antifasiszta Frontja és több más szervezet. A felszabadító háború alatt Jugoszlávia területén kialakult a népi hatalom, amely hozzáfogott a gazdasági és a kulturális fejlesztés halaszthatatlan feladatainak megoldásához. A közép- és délkelet-európai országok többségében bizonyos mértékig meghagyták és felhasználták az új célok érdekében az államigazgatás régi formáit, Jugoszláviában viszont a régi államrendszert teljesen likvidálták, új apparátussal cserélték fel, amelynek alapja a népi bizottságok rendszere lett. A népi bizottságok a dolgozó parasztokkal és más dolgozókkal szoros szövetségben működő munkásosztály forradalmi diktatúrájának szervei voltak.

1945 augusztusában Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsát kibővítették, bevették a háború előtti Szkupstina azon tagjait, akik nem kompromittálták magukat az ellenséggel való együttműködéssel. Minthogy az antifasiszta harc feladatai megoldódtak, a Népfelszabadító Antifasiszta Tanács úgy döntött, hogy felveszi az Ideiglenes Népi Szkupstina nevet.

A háború utáni első társadalmi-gazdasági intézkedések. Az agrárreform

Amikor a háború véget ért, az Ideiglenes Kormány nagy nehézségekbe ütközött. Egyes burzsoá politikusok, az Ideiglenes Népi Szkupstina tagjai, kétségbe vonták a Népfelszabadító Antifasiszta Tanács döntéseinek hatályosságát, főképp a szövetségi államszerkezetre vonatkozó döntést, amely nemzeti-állami önrendelkezést biztosított a tagoknak. A jobboldali elemek ellenezték a népi bizottságok további tevékenységét, a kollaboránsok megfosztását a választójogtól, továbbá a népi hatalom egyéb antifasiszta, demokratikus intézkedéseit. Miközben az országon belül az ellenforradalmi erők megkísérelték aláásni a JKP és a Népfront pozícióit, a reakciós emigráció II. Péter királlyal az élén azt próbálta elérni, hogy a nyugati hatalmak fegyveresen avatkozzanak be Jugoszlávia belügyeibe. Amikor a népi hatalom és a jugoszláv dolgozók egységes ellenállása és a Szovjetunió határozott álláspontja meghiúsította a nyugati hatalmaknak azt a próbálkozását, hogy a jugoszláv ügyeket nemzetközi kérdéssé tegyék, Šubašić és elvbarátai kiváltak az Ideiglenes Kormányból. Ámde sem ezzel, sem a szeptemberben külön

pásztorlevelet kibocsátó katolikus főpapság kormányellenes akcióival nem sikerült megingatni a Népfront és a népi hatalom pozícióit, megzavarni abban, hogy a nép javára tevékenykedjék.

A proletárdiktatúra funkcióit betöltő népi hatalom több fontos antikapitalista intézkedést hajtott végre.

1945. augusztus 23-án az Ideiglenes Népi Szkupstina, a burzsoá „demokratikus ellenzék" tiltakozása ellenére elfogadta az agrárreform-törvényt, amelynek az volt a rendeltetése, hogy megerősítse és kiterjessze a felszabadító harc folyamán végrehajtott agrárátalakításokat. A reform alapja az az elv volt, hogy a föld azé, aki megműveli. A földbirtok felső határát 25–35 hektár szántóföldben, illetve összesen 40 hektár földben állapították meg. Az ország különböző részeire különbözőképpen megállapított maximumot meghaladó földek, továbbá a 10 hektárt meghaladó egyházi és kolostori birtokok, a bankok és részvénytársaságok tulajdonában levő földek stb. a rajtuk levő építményekkel, élő és holt felszereléssel egyetemben állami kézbe került, s vagy átadták a parasztoknak magántulajdonba, vagy állami mezőgazdasági birtokot szerveztek rajta. A kisajátított traktorokat, gépeket és mezőgazdasági felszerelést átadták az állami mezőgazdasági birtokoknak vagy a gépállomásoknak. A földreform végrehajtására megalakították a Demokratikus Szövetségi Jugoszlávia Agrártanácsát, a helyi tanácsok mellett pedig különbizottságokat alakítottak.

A közép- és délkelet-európai országok többségében végrehajtott földreformmal szemben a jugoszláviai földreform előírásai szerint sem az egykori tulajdonosok nem kaptak kártérítést a kisajátított földért, sem azok a személyek nem fizettek érte – kevés kivételtől eltekintve –, akiknek kiosztották. A földreform csaknem teljesen megszüntette az egyházi és kolostori földbirtokokat, valamint az ország déli és délnyugati részén még megmaradt feudális viszonyokat. A törvény kimondta, hogy a reform keretében kapott föld 20 évig fel nem osztható, sem részben, sem egészben el nem adható, bérbe nem adható és el nem zálogosítható.

A földreform végrehajtása 1948-ban fejeződött be. Noha az egyház, amely Szlovéniában, Szerbiában és Crna Gorában a legnagyobb földbirtokos volt, a kuláksággal és más érintettekkel egyetemben erősen ellenállt, kisajátítottak 162 000 gazdaságot, összesen 1 566 000 hektár földet.

Az elkobzott földnek valamivel több mint a felét – 797 000 hektárt – a parasztok egyéni tulajdonába adták, ezáltal 70 000 új gazdaság alakult (50 000 Szerbiában és 20 000 Szlovéniában). Nemcsak helybeliek kaptak földet, hanem az ország más részeiből áttelepültek is. Állami mezőgazdasági birtok alakult 290 000 hektáron, vagyis az elkobzott föld 18 százalékán; a reform végrehajtása során alakult mezőgazdasági termelőszövetkezetek 41 000 hektár földet kaptak. Az állami birtokok és a szövetkezetek alkották a szocialista szektort a mezőgazdaságban.

Az 1946. június 18-án hozott szövetkezeti törvény több intézkedést tartalmazott, amelyekkel az állam ösztönözte a szövetkezeti mozgalmat.

Egészében véve a jugoszláviai földreform nem csupán antifeudális jellegű volt. Kivonta a földet a piaci forgalomból, s végrehajtásának eredményeként nemcsak jelentős állami szektor keletkezett a mezőgazdaságban, hanem mezőgazdasági termelőszövetkezetek is alakultak.

Az agrárreform, amelynek végrehajtása a kisajátított elemekkel való heves összecsapások közepette történt, megszilárdította a munkásosztály szövetségét a parasztsággal.

Az Alkotmányozó Szkupstina és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Alkotmányának elfogadása

Az agrárreform végrehajtásának kezdete egybeesett egy másik nagy politikai kampánnyal, az Ideiglenes Népi Szkupstina határozata értelmében 1945. november 11-re kitűzött választások előkészítésével. Ekkor választották meg az Alkotmányozó Szkupstina két házának – a Szövetségi Szkupstinának és a Nemzetiségi Szkupstinának – a tagjait. Ezt a választást megelőzte a helyi hatalmi szervek választá-

Joszip Broz Tito aláírja a nyilatkozatot a Jugoszláv Népköztársaság kikiáltásáról. Belgrád, 1945.

sa. Ezek a választások megmutatták, hogy a nyugati imperialisták politikai támogatását élvező burzsoá és klerikális ellenforradalomnak nincs számottevő befolyása az országban. Még Zágrábban is, amelyet a katolikus és burzsoá reakció nem alaptalanul tartott fő bástyájának, a bojkottra való felhívás ellenére a választók 85 százaléka vett részt a szavazáson. Még nagyobb aktivitás jellemezte az Alkotmányozó Szkupstina választását: az országban 7,4 millió ember vett részt rajta, vagyis a választók 88 százaléka. A Szövetségi Szkupstina-választásokon a Jugoszláv Kommunista Párt által vezetett jugoszláv Népfront jelöltjeire 6,7 millió szavazatot adtak, a Nemzetiségi Szkupstina-választásokon pedig 6,6 millió szavazatot. A Szövetségi Szkupstinába megválasztottak 349 képviselőt (ezek közül 291 a JKP tagja volt), a Nemzetiségi Szkupstinába 175 képviselőt (121 JKP-tagot).

Az Alkotmányozó Szkupstina mindjárt az 1945. november 29-én tartott első ülésén nyilatkozatot fogadott el a monarchia végleges megszüntetéséről. Ugyanebben a nyilatkozatban Jugoszláviát szövetségi népköztársasággá nyilvánították, szabad népek szövetségi államává, amelyek szabadon kifejezésre juttatták akaratukat, hogy Jugoszlávia keretében egyesülnek. December 1-én törvényt hoztak az Alkotmányozó Szkupstina Elnökségéről. Az Elnökség elnökévé Ivan Ribart választották. Az Alkotmányozó Szkupstina bizalmáról biztosította a Joszip Broz Tito vezette kormányt, s megbízta, hogy továbbra is töltse be funkcióját.

A Szovjetunió nyomban elismerte a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot. Némi huzavona és különböző intrikák után az Egyesült Államok és Anglia kormánya kénytelen volt december 22-én hivatalosan véget vetni a Jugoszlávia nemzetközi jogi státusát illető kétszínű álláspontjának, megszakítani a kapcsolatokat II. Péter exkirállyal és elismerni a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot.

1945. december 3-án az Alkotmányozó Szkupstina közzétette az alkotmánytervezetet. Országos vita után a Szkupstina 1946. január 31-én egyhangúlag jóváhagyta az alkotmányt, amely kimondta, hogy Jugoszlávia hat egyenjogú köztársaság (Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Crna Gora) föderációja, hozzá tartozik a Vajdaság autonóm tartomány, valamint a Szerb Népköztársaság keretében Koszovo-Metohija autonóm terület. Az alkotmány leszögezte, hogy a Ju-

goszláv Szövetségi Népköztársaságban minden hatalom a néptől van és a népé, megfogalmazta a nemzetiségek és a népköztársaságok jogait, a népi tulajdon döntő szerepét az ország társadalmi-gazdasági rendszerében, megállapította, hogy az állam különösen nagy figyelmet szentel a népi szövetkezeti szervezeteknek, de a magánvállalkozói tevékenységet is megengedi. Az alkotmány meghatározta az állampolgárok jogait és kötelességeit, a szövetség államrendszerét, a bíróság és az ügyészség felépítésének alapjait, a jugoszláv hadsereg feladatait. Az alkotmány elfogadása után az Alkotmányozó Szkupstina átalakult kétkamarás Népi Szkupstinává, amelynek tagjai az alkotmánnyal összhangban négy évre kaptak mandátumot.

A népi felszabadító harc és a szocialista forradalom vívmányait törvénybe foglalva az 1946-os alkotmány hangsúlyozta az országban kialakult proletárdiktatúra központi állami szerveinek szerepét és jelentőségét. Az ország legnagyobb politikai tömegszervezete továbbra is a Népfront maradt, amely a JKP irányításával végezte az új, szocialista Jugoszlávia építését. A Népfront keretében továbbra is működtek más politikai pártok is, amelyek elismerték a JKP általános irányvonalát. Voltak azonban olyan politikusok – ezek a Demokrata Pártot és a szerb Népi Parasztpártot képviselték –, akik formálisan támogatták a Népfrontot, valójában azonban igyekeztek aláásni a munkásosztály és a parasztság szövetségét, s próbálták kiszorítani a JKP-t a Népfront vezetéséből. Ezek a politikusok 1946 tavaszán–nyarán megpróbáltak a Népfronton belül ellenzéki blokkot létrehozni, de kudarcot vallottak. Ezt követően a pártok, amelyekhez tartoztak, megszüntek különálló szervezetként tevékenykedni a Népfrontban.

A jobboldali elemek leleplezését és a népi hatalom megszilárdítását elősegítette, hogy 1946-ban felszámolták az ellenforradalmi illegalitás fő erőit. Többek között bíróság elé került és elnyerte méltó büntetését Draža Mihajlović, a csetnikek vezére, az emigráns kormány hadügyminisztere, Lav Rupnik tábornok, a szlovén árulók vezére, a szerb bábkormány több tagja stb.

A szocialista iparosítás kezdete. A JKP V. kongresszusa

A háború ütötte súlyos sebeket gyógyítgatva a népi hatalom sikerrel munkálkodott az ipar, a közlekedés és hírközlés, a mezőgazdaság, a kulturális és egészségügyi intézmények helyreállításán. Harc folyt a spekuláció ellen, korlátozták a kereskedelem szabadságát. 1946 tavaszán és nyarán törvényeket hoztak az állami gazdasági tervről és az állami tervezési szervekről, az állami gazdasági vállalatokról.

A népgazdaság helyreállításában és átszervezésében tevékenyen részt vett az ifjúság. 1946. május 1-én megkezdődött a felszabadult országban az első ifjúsági építkezés, a brčko–banovići vasútvonal építése. Május 11. és 15. között Zágrábban ülésezett a Jugoszláv Antifasiszta Ifjúság Egyesült Szövetsége; ezen a kongresszuson a szervezet felvette a Jugoszlávia Népi Ifjúsága nevet.

Nagy és sokféle munkát végeztek a Népfront szervezetei: munkásbrigádokat küldtek falura a szegényparasztok segítségére, közreműködtek a legtöbbet szenvedett országrészeknek nyújtandó segítség megszervezésében, kivették részüket a gazdasági és a kulturális élet helyreállításából, propagálták a Szovjetunió eredményeit, a fasizmus szétzúzásában játszott nagy szerepét.

A munkások önfeláldozó munkájával és a Szovjetunió egyre növekvő gazdasági segítségével sikeresen helyreállították az ipart, s ez lehetővé tette a népgazdaság céltudatos irányítását, többek között az egyes gazdasági ágak többé-kevésbé arányos fejlesztését, a termelőerők és a természeti erőforrások legésszerűbb felhasználását, az egész ország műszaki-gazdasági elmaradottságának megszüntetését, az egyes köztársaságok és tartományok fejlettségi szintjében tapasztalható nagy különbségek felszámolását. Mielőtt azonban hozzáfogtak ezeknek a felelősségteljes és hosszú időre szóló feladatoknak a megoldásához, jogszabályokba kellett foglalni a termelőeszközök és közlekedési eszközök tulajdonjogában a felszabadító háború alatt kialakult tényleges helyzetet, teljesen ki kellett rekeszteni a magántőkés elemeket a termelés legfontosabb szféráiból.

„Ifjúsági építőtábor" – a brčko–banovići vasútvonal építése. 1946

1946. december 5-én a Népi Szkupstina törvényt hozott 42 gazdasági ág valamennyi vállalatának államosításáról. A törvény az államosított vállalatok tulajdonosainak némi kártérítést nyújtott állami kötelezvény formájában; a kártérítés nem vonatkozott olyan volt tulajdonosokra, akik ellen vagyonelkobzással büntetendő cselekmények miatt nyomozás folyt. Ebbe a kategóriába tartoztak a kollaboránsok is. Az új államosítási törvény továbbfejlesztése volt annak a döntésnek, amelyet a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság még 1944-ben hozott.

Az államosítási törvény kapcsán a bankok, a szövetségi és köztársasági jelentőségű iparvállalatok az egész gépesített közlekedéssel és a nagykereskedelemmel együtt (a szövetkezeti szektort nem számítva) az állami szocialista gazdálkodás működési területévé váltak. Teljesen felszámolták a külföldi tőke pozícióit, amely a háború előtti Jugoszlávia legfontosabb gazdasági ágaiban kulcsszerepet töltött be.

A magánszektor megmaradt a kereskedelemben és a kisiparban, és továbbra is dominált a mezőgazdaságban.

A nagyipar, a középipar és a bankok államosításának befejezése együtt járt az ipar állami irányítását végző szervek megszilárdulásával, létrejöttek a tervgazdálkodásra való áttérés feltételei. Gyors ütemben folyt a megszállók által lerombolt üzemek, hidak, iskolák, kórházak újjáépítése. A dolgozó tömegek támogatták a szocialista iparosítás irányvonalát, a szocializmus alapjainak lerakását.

Az 1946 februárjában megalakított Szövetségi Tervbizottság tanulmányozta a jugoszláv gazdaság fejlesztésének lehetőségeit és szükségleteit. 1946 december végén a JKP Központi Bizottsága megtárgyalta az ötéves és az éves terv tervezetét.

Jugoszlávia még mindig gyengén fejlett mezőgazdasági ország volt. Lakosságának 74 százaléka falun élt; a búza hektáronkénti termésátlaga 11 q, a kukoricáé 16 q volt; egy főre 70 kWó villamos energia, 6 kg vas, körülbelül 4 q szén jutott.

1947-ben befejeződött jó néhány iparág helyreállítása, ezzel megteremtődtek a feltételek az

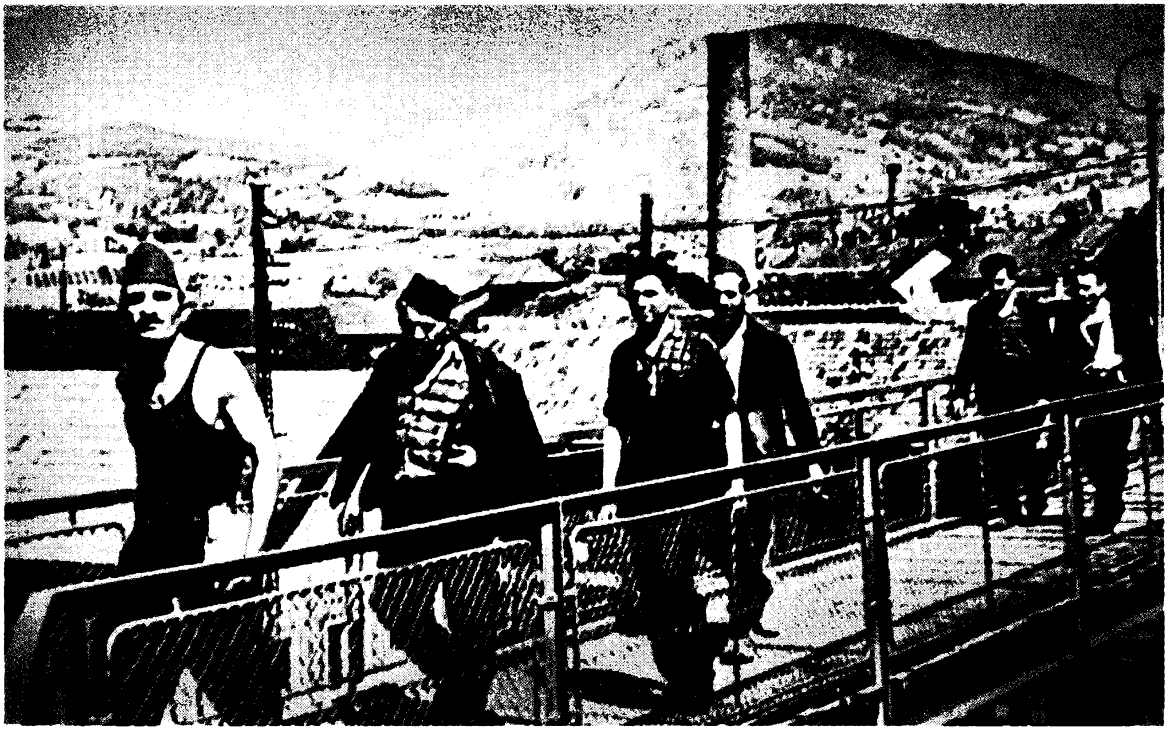

Olvasztárok

1947–1951-es időszakra vonatkozó első ötéves népgazdaság-fejlesztési terv végrehajtásához. A Népi Szkupstina által 1947. április 27-én elfogadott tervtörvény feladatul tűzte ki az ország gazdasági és műszaki elmaradottságának megszüntetését, az állam védelmi erejének növelését, a népgazdaság szocialista szektorának és az új termelési viszonyoknak a fejlesztését, a dolgozók jólétének emelését. Úgy számítottak, hogy a terv végrehajtásának eredményeként az egy főre jutó jövedelem 1939-hez képest megkétszereződik, az ipari termelés ötszörösére nő, a mezőgazdaság termelése pedig – a különböző szövetkezeti formák fejlődése alapján – másfélszeresére emelkedik. A terv azt vette alapul, hogy a korábbi évekhez hasonlóan bővülni fognak a kereskedelmi kapcsolatok a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal.

A terv végrehajtása közben 1948 áprilisában további államosítást hajtottak végre, amely a helyi jelentőségű üzemekre terjedt ki. A szocialista szektorhoz került körülbelül 3000 vállalat: malom, téglagyár, nyomda stb., valamint kereskedelmi vállalat, szanatórium, kórház stb.

A szocialista iparosítás eredményeként jelentősen nőtt a munkásosztály létszáma. 1948-ban az ipari termelés volumene másfélszerese volt a háború előtti szintnek, a mezőgazdasági termelés elérte a háború előtti szintet, megkezdődött nagy vízerőművek, kohászati üzemek, gépgyárak és egyéb vállalatok építése.

A háború utáni Jugoszlávia fejlődésében nagy helyet foglaltak el a kultúra területén végrehajtott átalakítások.

A népi hatalom megkülönböztetett figyelmet szentelt az írástudatlanság megszüntetésének. Csupán a háborút követő első három esztendőben az országban 1 462 000 embert tanítottak meg írni-olvasni. Az iskolát teljesen különválasztották az egyháztól, az oktatás ingyenes lett. Hozzáláttak a szakmunkásképző iskolák, a népkönyvtárak, olvasókörök, művelődési házak hálózatának kiépítéséhez; Skopjében 1947-ben új egyetemet nyitottak. 1948-ban az országban 47 színház működött, csaknem kétszer

annyi, mint a monarchiában; 16 rádióadó működött a királyi Jugoszlávia egykori 4 adójával szemben; sok újság, folyóirat, könyv jelent meg, nagy példányszámban adták ki a marxizmus–leninizmus klaszszikusainak műveit. A lakosságnak a szovjet kultúra iránti érdeklődését kielégítendő, a könyvkiadók 1945–1948-ban 1643 oroszból fordított könyvet adtak ki (az összes fordításos mű 2036 volt).

Az ország fejlesztésében elért eredményeket és a további feladatokat a JKP 1948. július 21–27-én ülésező V. kongresszusa vitatta meg (a JKP IV. kongresszusát 1928-ban tartották). A 2344 kongresszusi küldött 468 000 párttagot és 52 000 tagjelöltet képviselt. A kongresszus elfogadta az új programot, amely megfogalmazta a párt feladatait a szocializmus alapjainak lerakásáért vívott harcban, valamint elfogadta a JKP új szervezeti szabályzatát.

A kongresszus elutasítóan foglalt állást a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának „A jugoszláviai helyzetről" 1948 júniusában hozott határozatával kapcsolatban. 1948–1949-ben megszakadtak a kapcsolatok az SZK(b)P és más kommunista és munkáspártok, valamint a JKP között.

Állami vonalon is megszakadtak a kapcsolatok Jugoszlávia és a Szovjetunió, Jugoszlávia és a többi szocialista ország között. 1947–1948-ban Jugoszlávia még ezekkel az országokkal bonyolította külkereskedelmi forgalmának több mint 50 százalékát, 1949-ben viszont a kereskedelmi kapcsolatok csaknem teljesen megszűntek (a szovjet–jugoszláv kapcsolatok normalizálása, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság és a többi szocialista ország kapcsolatainak helyreállítása 1953–1954-ben kezdődött meg).

A külpolitika

A háború utáni első években Jugoszlávia jelentős erőfeszítéseket tett, hogy megszilárdítsa külpolitikai helyzetét, küzdött a nyugati országok uralkodó köreinek a Jugoszláv Szövetségi Népköztársasággal szembeni ellenséges politikája ellen. Abban az időszakban Jugoszlávia külpolitikájának egyik központi problémája a Júliai-Alpok vidékének (Trieszt, Isztria, Szlovén tengerpart) kérdése volt, amely szorosan összefüggött a Hitler-ellenes koalíció országai és Olaszország között kötendő békeszerződés általános problémájával.

Jugoszlávia még a felszabadító háború alatt, 1944 szeptemberében kifejezte azt a szándékát, hogy az országhoz csatolja ezeket a területeket. Ámde miután a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 1945. május 1-én felszabadította az 1943 óta német megszállás alatt levő Triesztet, Anglia és az Egyesült Államok bejelentette, hogy jogot formál az egész Júliai-Alpok vidéke megszállására. 1945. június 9-én Jugoszlávia megállapodást kötött Angliával és az Egyesült Államokkal, amelynek értelmében ideiglenesen két övezetre osztották a vitatott területet. Az „A" övezetet, amelyhez Trieszt tartozott, angol és amerikai csapatok szállták meg; a „B" övezet – a Triesszttel szomszédos területek – a jugoszláv csapatok ellenőrzése alatt maradt. 1946. június 1-én a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország külügyminisztereinek tanácsa megállapodott abban, hogy létrehozzák és az ENSZ ellenőrzése alá helyezik a Trieszt Szabad Területet. Jugoszlávia hozzájárult ahhoz, hogy Triesztet és közvetlen környékét Trieszt Szabad Területté nyilvánítsák. Az Olaszországgal kötött békeszerződésben lefektetett Trieszt Szabad Terület státus nem valósult meg, és noha a Szovjetunió követelte Trieszt Szabad Terület semlegesítését, 1954-ig az angol és az amerikai csapatok tartották megszállva. (1954-ben Jugoszlávia és Olaszország megállapodott e kérdésben, e szerint Trieszt és közvetlen környéke Olaszországhoz, a többi terület Jugoszláviához tartozik. – *A szerk.*)

A többi népi demokratikus országhoz hasonlóan Jugoszlávia sem fogadta el a Marshall-tervet. Jugoszlávia, mint a béke tevékeny védelmezője és a nemzetközi együttműködés fejlesztésének híve, cselekvően részt vett az Egyesült Nemzetek Szervezetének és más nemzetközi szervezeteknek a tevékenységében.

1948-ban Belgrádban tartották a Dunával kapcsolatos nemzetközi kérdéseket tárgyaló értekezletet.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország nyomása ellenére az értekezlet olyan konvenciót dolgozott ki, amely megfelelt az összes part menti ország érdekeinek, s ezeknek az államoknak a képviselőiből megalakította a Nemzetközi Duna-Bizottságot, amely szabályozza a Dunán való hajózással és a víz felhasználásával összefüggő kérdéseket. A konvenciót 1948. augusztus 18-án írták alá.

Albánia

Az albán nép számára a háború 1944. november 29-én ért véget, amikor felszabadult a német fasiszta megszállás alól az utolsó település, az ország északi részén levő Skhodër (Skhodra) város. A Szovjetuniónak a fasiszta hódítók elleni háborúban aratott győzelmei lehetővé tették az albán népnek, hogy kiűzze a megszállókat és hozzálásson a békés építéshez.

Az 1944 októberében megalakított Ideiglenes Demokratikus Kormány a munkásosztály és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának szerve volt, amelynek vezető ereje az Albán Kommunista Párt volt. Gyakorlati tevékenységében a kormány a Nemzeti Felszabadító Front programját követte, amely előírta a népi hatalom megvédését, a háború által tönkretett gazdaság helyreállítását, az állami szektor erősítését a gazdaságban, agrárreform végrehajtását, mezőgazdasági szövetkezetek létrehozását, Albánia villamosítását és iparosítását, a tervgazdálkodás bevezetését. A magánszektor működését az állami gazdasági terv keretei szabályozták.

A Nemzeti Felszabadító Frontnak, amely 1945-től Demokratikus Front lett, tagja volt az Albán Kommunista Párt, az Albán Nőszövetség, a Népi Ifjúság Szövetsége és az Albán Szakszervezeti Szövetség.

Az országban az egyetlen politikai párt az Albán Kommunista Párt volt. A háború alatt alakult párt, amely akkor a nemzeti felszabadító harc irányítását tekintette fő céljának, sok tekintetben katonai szervezethez hasonlított. A békés építés körülményei között az Albán Kommunista Pártban megindult a belső átszervezés folyamata. A dolgozók forradalmi-demokratikus pártjából fokozatosan átalakult olyan párttá, amely a marxizmus–leninizmus politikai, ideológiai és szervezeti elveire épült.

A népi demokratikus állam első társadalmi-gazdasági intézkedései

Az Ideiglenes Demokratikus Kormány több intézkedést tett a gazdasági élet helyreállítására, általános demokratikus és szocialista természetű átalakításokat hajtott végre: állami ellenőrzés alá vonta az albán burzsoázia tulajdonában levő valamennyi iparvállalatot és részvénytársaságot; elkobozta az összes politikai emigránsnak – a nép ellenségeinek – vagyonát (1944. december); elkobozta az olasz és a német állami tulajdont; megszüntette az összes külföldi bankot és létrehozta az Albán Állami Bankot; egyszeri rendkívüli progresszív adót vetett ki a kereskedők és a burzsoázia háború alatti jövedelmére (1945. január). Az ugyanebben az időben hozott törvény alapján fokozatosan, minden vállalat esetében külön határozattal folyt az ipar és a nagykereskedelem államosítása. 1946 végére az iparban az állami szektor állította elő az összes termék 84 százalékát. 1947 elejére az iparban csaknem teljesen megszüntették a magánszektort.

Az ipar államosításával párhuzamosan folyt az üzemek helyreállítása. 1945-ben a kormány az állami költségvetésnek több mint a felét az ország gazdasági életének újjáélesztésére fordította. Ennek eredményeként újra megindult a munka a kuçi olajmezőkön, a mezőgazdasági nyersanyagot feldolgozó korçai, tiranai, gjirokastrai üzemekben, a skhodëri cementgyárban, helyreállították a megszállók által lerombolt hidakat és a tönkretett országutakat. Az ifjúság megépítette a 60 km hosszú Kukësi–Peshkopija főutat.

A helyreállítási munkák jobb megszervezése érdekében az állami vállalatok rendszerében iparigaz-

gatóságokat szerveztek, amelyek összefogták az azonos profilú vállalatokat az egész országban. Nemcsak a régi vállalatok helyreállítását szervezték és ellenőrizték, hanem az újak építését is. 1946 elejétől valamennyi állami vállalatnál bevezették az önálló gazdasági elszámolást. A népgazdaság folyó tervezését már 1945 januárjától a Gazdasági Tanács végezte, amely az egész ország részére kidolgozta a tervet, valamint a Tervbizottság, amely lebontotta a terveket igazgatóságok szerint. 1946 augusztusától ezt a két szervet felváltotta az Állami Tervbizottság, amely negyedéves, majd 1947-től éves állami terv szerint biztosította a népgazdaság helyreállítását és fejlesztését.

Az állami szektor létrehozása a bankok és a vezető iparágak államosításával, a külkereskedelmi monopólium és a belkereskedelem feletti állami ellenőrzés megteremtése, a közlekedési eszközök állami kézbevétele és néhány más intézkedés megrendítette a burzsoázia hadállásait. Lehetővé vált a szocialista orientáció elfogadása. Ezt a feladatot az Albán Kommunista Párt Központi Bizottságának 1946. február–márciusi plénuma tűzte ki.

Az agrárreform és a falu szocialista átszervezésének megkezdése

A markánsan mezőgazdasági profilú Albániában az egész gazdaság sikeres fejlesztése függött a falu átalakításától, amelyet annak idején a burzsoá reform sem érintett. A lakosság túlnyomó többsége (85 százaléka) a mezőgazdaságban dolgozott, amely a háború előtt a bruttó nemzeti termék 82 százalékát adta. A mezőgazdaság külterjes, kis hozamú volt, nem tudta kielégíteni az ország élelmiszer-szükségletét. Az albán falura nézve a legnagyobb csapás a földínség volt: hét nagybirtokosnak átlag 2000 hektáros birtoka volt, a parasztcsaládok 87 százalékának vagy egyáltalán nem volt földje, vagy nem haladta meg a 0,1–3 hektárt.

A népi hatalom már a háború befejező szakaszában és a felszabadulást követő első hónapokban több intézkedéssel könnyített a dolgozó parasztság helyzetén: mentesítette az adók egy része alól, szabályozta a bérleti díjakból keletkezett adósságokat. Az agrárkérdés gyökeres megoldása azonban csak földreformmal volt elérhető. A reform alapja az az elv volt, hogy a föld azé, aki megműveli. Az agrárreformot az 1945. augusztus 29-i törvény, valamint az 1946. februári és májusi kiegészítések alapján hajtották végre. A földesuraktól (bejektől), a kulákoktól (agáktól), az egyházi intézményektől kisajátított földet térítés nélkül átadták a parasztoknak, egy családnak 5 hektárt. A korábbi tulajdonosoknál maradó földterület nem haladhatta meg a 7 hektárt, de ha nem kezdtek önállóan gazdálkodni rajta, két év múlva a föld elkobozható volt. A bérmunka alkalmazását, a bérletet, a szántóföld, a szőlő, az olajfaültetvények adásvételét megtiltották. Külön rendelettel államosították a nagy állattartó gazdaságokat.

Az agrárreform megváltoztatta a falu képét. Aláásta a régi kizsákmányoló osztályok gazdasági pilléreit, felszámolta a feudalizmus maradványait. Megszilárdult a munkásosztály politikai és gazdasági szövetsége a kis- és középparasztsággal. Mintegy 20 000 tulajdont sajátítottak ki részben vagy teljesen, több mint 70 000 föld nélküli vagy kevés földű paraszt kapott földet, jószágot, különféle mezőgazdasági eszközöket.

A reform végrehajtása 1946 novemberére fejeződött be, és eredményeként igazságosabb lett a föld elosztása a parasztok között. De bármilyen nagy jelentőségű volt is a reform, nem szüntette meg automatikusan az albán falu elmaradottságát és szegénységét. A paraszti parcellák átlagos nagysága 2,8 hektár volt. A háborús pusztítás, az aszályos 1945–1948-as évek, a lakosság 90 százalékának írástudatlansága, a szakemberhiány – mindez együtt rendkívül nehéz helyzetet teremtett. A mezőgazdaság színvonalának emelése érdekében rá kellett térni a belterjes gazdálkodásra, a szocialista útra.

Falun a szocialista szektor magva az a 13 állami gazdaság volt, amelyet az elkobzott olasz földművelő és állattenyésztő gazdaságokból alakítottak meg, mintának tekintve a szovhozokat. 1946 végén hét mezőgazdasági termelőszövetkezet alakult a föld közös művelésére. Ezekben nem sok (217) paraszt-

A földművesek, akik örökre megszabadultak a földesuraktól, örülnek a kapott földnek

család fogott össze, és mintegy 1000 hektáron, az összes szántóterület 0,3 százalékán gazdálkodott. A népi hatalom ösztönözte a szövetkezést, gépekkel és hitelekkel segítette a szövetkezeteket, ezáltal előmozdította a szövetkezeti mozgalom fokozatos kibontakozását. 1950-ben a mezőgazdasági szövetkezetek száma elérte a 90-et, területük pedig meghaladta a 20 000 hektárt. Az állami gazdaságoknak és a szövetkezeteknek mintagazdaságokká kellett válniuk, de 1945–1950-ben nem teljesítették ezt a feladatukat. Ennek oka nemcsak a gépek hiányában keresendő, hanem a szűkös beruházásokban is. 1949–1950-ben például a mezőgazdaság az összes beruházásoknak csupán 13,7 százalékát kapta, az ipar és a közlekedés viszont 67,1 százalékát.

Az Albán Népköztársaság kikiáltása, nemzetközi helyzetének megszilárdulása

A dolgozó nép támogatta az Albán Kommunista Pártnak és az Ideiglenes Demokratikus Kormánynak az általános demokratikus és szocialista jellegű intézkedéseit. Az ország újjászületésére kidolgozott program végrehajtása párhuzamosan folyt a népi hatalom erősítésével, politikai, gazdasági és szociális vívmányainak törvénybe iktatásával. A helyi hatalmi szervek megválasztása után 1945. december 2-án megválasztották a Népi (Alkotmányozó) Gyűlést. A választások a Demokratikus Front listájának meggyőző fölényét mutatták: a választáson a lakosság 90 százaléka vett részt, és a szavazók 93 százaléka a Front jelöltjeire adta voksát. A Népi (Alkotmányozó) Gyűlés 1946. január 11-i első ülésén kikiáltotta az Albán Népköztársaságot, március 14-én pedig egyhangúlag elfogadta az új alkotmányt, amely törvénybe foglalta az albán népnek a nemzeti felszabadító harc és a népi demokratikus forradalom folyamán elért vívmányait.

A népi hatalom belső pozícióinak megszilárdulásával párhuzamosan folyt a harc nemzetközi elismertetéséért. Az albán kormány még 1945 januárjában kérte az ENSZ előkészítő bizottságát, hogy vegyék fel Albániát a szervezet tagjai közé, minthogy az albán nép tevékenyen részt vett a harcban a Hitler-ellenes koalíció oldalán. A Szovjetunió támogatta az albán kérést. A nyugati hatalmak képviselői azonban szabotálták Albánia ENSZ-felvételét, és különböző ürügyekkel (hadiállapot Albánia és Görögország között, a szerződéses kötelezettségek jogfolytonossága, az ország tisztázatlan belső hely-

zete stb.) megtagadták a diplomáciai kapcsolatok felvételét. Az országon belül támogattak és finanszíroztak illegális csoportokat és szervezeteket, az országon kívül pedig (főképp Olaszországban) kém- és diverziós központokat szerveztek, ellenforradalmi puccsot készítettek elő. A nemzetközi és a belső reakció egyik legnagyobb szabású akciója az ország északi részén, Skhodër városban és környékén szervezett lázadás volt. A lázadást a néphadsereg egységei leverték.

Az 1946-os párizsi békekonferencián, amikor az olasz békeszerződést tárgyalták, Anglia, az Egyesült Államok és Görögország képviselői elérték, hogy Albánia csak tanácskozási joggal vehessen részt a szerződés vitájában. Noha a Szovjetunió, Lengyelország és Jugoszlávia képviselői határozottan védték az albán nép érdekeit, a nyugatiaknak azt is sikerült elérniük, hogy csökkentették az Albániának fizetendő kártérítés összegét (5 millió USA-dollár). A görög delegációnak Dél-Albániára és a Sazani-szigetre támasztott igényét viszont elutasították.

A Szovjetunió továbbra is azokhoz az elvekhez tartotta magát, amelyeket 1942. december 18-án az „Albánia függetlenségéről" szóló nyilatkozatában kifejtett. A szovjet kormány, elismerve az albán nép jogát arra, hogy önállóan döntsön a háború utáni berendezkedés valamennyi kérdésében, a proletár internacionalizmus elveitől vezérelve minden segítséget megadott neki. A Szovjetunió az elsők között

Az Albán Népköztársaság kikiáltása.
1946. január 11.

(1945. november 10-én) diplomáciai kapcsolatokat létesített az Ideiglenes Demokratikus Kormánnyal, s ezzel nagy erkölcsi, politikai támogatást nyújtott neki. Nem sokkal előbb, 1945 szeptemberében Moszkvában aláírták az első megállapodást, amelynek értelmében a Szovjetunió hitelben gabonát és műtrágyát szállított Albániának. Minthogy Albániában a népgazdaság minden területén nagy volt a szakemberhiány és az országnak nem voltak felsőoktatási intézményei, a szovjet kormány vállalta a szakemberek képzését, valamint tanácsadókként olajipari és mezőgazdasági szakembereket küldött Albániába. A következő szovjet–albán államközi hitelegyezményt 1947 júliusában kötötték meg.

1949 februárjában Albániát felvették a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának tagjai közé, ez rendkívül fontos esemény volt a szocializmus alapjainak lerakásához hozzálátó ország életében. A belső lehetőségek nem tudták teljesen biztosítani a program végrehajtását, amelyben szerepelt az ország iparosítása, a mezőgazdaság fokozatos szövetkezetesítése, a nép kulturális és életszínvonalának emelése.

Az Albán Kommunista Párt I. kongresszusa. A szocializmus alapjai lerakásának programja

A Szovjetuniótól kapott segítség a szocialista építés döntő fontosságú külső tényezője lett. Albánia biztosra vehette, hogy a Szovjetuniótól megkapja a szükséges műszaki és pénzügyi segítséget, ezért olyan gazdasági feladatokat tűzhetett ki, amelyeket saját erejéből nem oldhatott volna meg. Ezt nyomatékosan hangsúlyozta 1948 novemberében az Albán Kommunista Párt I. kongresszusa, amelyen elfogadták a szocializmus építésének konkrét programját. A kongresszus jóváhagyta a kétéves népgazdaság-fejlesztési terv irányelveit, intézkedéseket irányozott elő a párttagok ideológiai színvonalának emelésére, a kispolgári befolyás leküzdésére, a párt szociális összetételének javítására. A kongresszus elfogadta a párt szervezeti szabályzatát, s a párt nevét Albán Munkapártra változtatta, figyelembe véve a párt szociális összetételét: akkor a 45 000 párttag és tagjelölt túlnyomó többsége (67 százaléka) paraszt volt.

Az 1949–1950-es kétéves népgazdaság-fejlesztési terv előirányozta a meglevő nyersanyag-kitermelő ipar és a könnyűipar megszilárdítását, a bruttó ipari termelés növelését. A falusi politika fő tartalmát a következő elv fejezte ki: „szilárdan támaszkodva a szegényparasztokra, szövetségben a középparasztokkal, harcolni a kapitalista elemek korlátozásáért". Ezen az alapon tervezték befejezni a mezőgazdaság helyreállítását a szövetkezeti szektor egyidejű fejlesztésével. Hasonló feladatokat tűztek az összes többi népgazdasági ág, többek közt a kereskedelem elé is, ahol a külkereskedelem állami monopóliumának bevezetésével szigorú korlátozó intézkedéseket léptettek életbe az országban még mindig fontos pozíciókat elfoglaló magánszektor ellen. A kultúra és az oktatás területén célul tűzték ki az írástudatlanság felszámolását, a szakmai ismeretek színvonalának emelését, felsőfokú végzettségű szakemberek képzését a Szovjetunió és a népi demokratikus országok tanintézeteiben.

Olyan ipari objektumok építése, mint a tiranai textilkombinát, a maliqi cukorgyár, valamint az olajbányászat korszerűsítése a Szovjetunió segítségével folyt, amely hiteleket nyújtott, végezte a tervezést, műszaki segítséget adott az építéshez és az üzemeltetéshez, felső- és és középfokú végzettségű szakembereket képzett. Enver Hodzsa, az Albán Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke 1949 júliusában kijelentette, hogy a szocializmus alapjai építésének programját nem valósíthatták volna meg „a Szovjetunió erkölcsi, politikai és anyagi segítsége nélkül".

A tervezés szocialista elveinek érvényesítése, az ipari üzemekben az önálló gazdasági elszámolás bevezetése, a szocialista munkaverseny megszervezése pozitív eredményeket hozott. Ha Albánia 1950-es eredményeit összehasonlítjuk a háború előtti időszak mutatóival, nyilvánvaló az új gazdaságszervezés fölénye: a kétéves terv végére a bruttó ipari termék volumene négyszerese volt az 1938. évinek. Ez akkor óriási eredmény volt, a tervet azonban egészében nem teljesítették. Az ipar tervteljesítése 80 százalékos volt, a mezőgazdaságé még kisebb. A mezőgazdaság bruttó termelése 1938-hoz képest csak

Az albán földeken megjelentek a Szovjetunió által szállított mezőgazdasági gépek

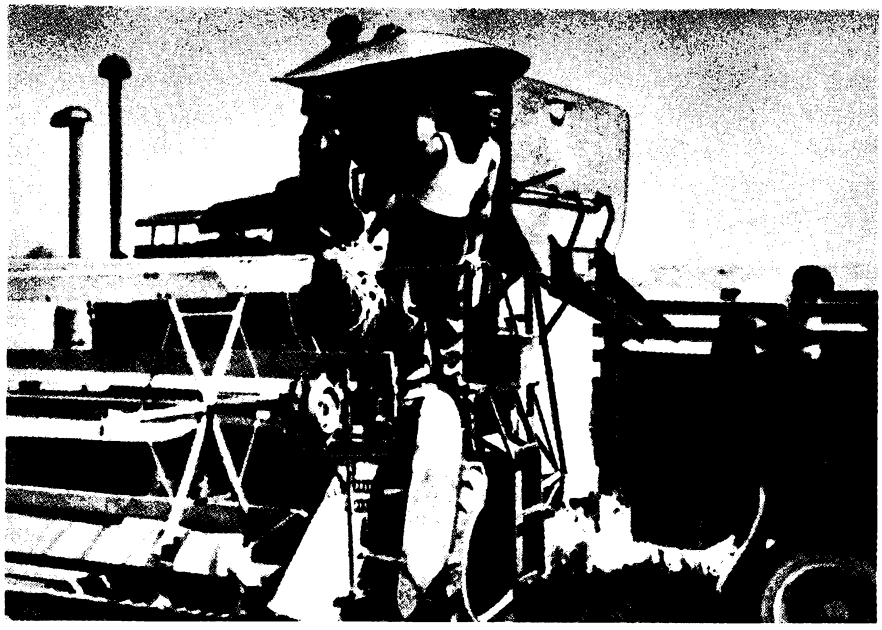

30 százalékkal nőtt. Ennek az volt az oka, hogy falun a kevéssé termelékeny kisparaszti gazdaság volt túlsúlyban: a családok több mint 50 százalékának földterülete nem haladta meg a 3 hektárt, a szocialista szektor pedig (90 szövetkezet és 19 állami gazdaság) a bruttó mezőgazdasági terméknek csupán a 6 százalékát adta.

Az Albán Munkapárt tudatában volt az ország nehézségeinek. A pártfórumok dokumentumaiban vizsgálták a nehézségek leküzdésének különböző módozatait.

Magyarország

Magyarország felszabadulása és függetlenségének helyreállítása 1944. szeptember 23-án kezdődött meg és 1945. április 4-én fejeződött be. Ámde a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére megalakult Magyar Nemzeti Függetlenségi Front már 1944 decemberében összehívta Debrecenbe az Ideiglenes Nemzetgyűlést, amely az ország addig felszabadított területeinek lakosságát képviselte, és megalakította az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, amelyben részt vettek a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Parasztpárt, a Kisgazdapárt képviselői, valamint Dálnoki Miklós Bélával az élükön azok a horthysták, akik szakítottak a csődbe jutott Horthy-rendszerrel. 1944. december 28-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány hadat üzent a hitleri Németországnak, 1945. január 20-án pedig fegyverszüneti megállapodást kötött a Szovjetunióval és szövetségeseivel. Az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak már a háború alatt – 1945. január–áprilisban – több olyan intézkedése volt, amely a fasizmus kiirtását, a háború következményeinek felszámolását, a demokratikus reformok életbe léptetését célozta.

Az ország demokratikus fejlődése szempontjából rendkívül fontos volt a kormány 1945. március 17-i rendelete a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról. Elkobozták a fasiszta főkolomposok és más háborús bűnösök birtokait, az állam kisajátította a 100 holdnál nagyobb birtokokat, valamint a falusi burzsoázia 200 holdnál nagyobb birtokait. Másfél hónap alatt a földreformot az ország egész területén végrehajtották. Több mint 600 000 gazdasági cseléd és törpebirtokos kapott földet.

Országgyűlési választások. A Baloldali Blokk megalakulása

Az ország teljes felszabadulása előtérbe állította a békés gazdasági élet megszervezését, a városok ellátását. A Szovjetunió a legkülönbözőbb formákban nyújtott segítséget: a szovjet katonai közigazgatás fenntartotta a közrendet, szovjet katonák részt vettek a közlekedési, hírközlési eszközök, ipari üzemek helyreállításában, a szovjet kormány élelmiszert küldött, hitelt nyújtott stb., ezáltal Magyarországnak a rossz termésű 1945-ös évben sikerült elkerülni az éhínséget. Az országban állomásozó szovjet katonai egységek segítségével helyreállították a magyar népgazdaság szempontjából rendkívül fontos Duna- és Tisza-hidakat.

A népgazdaság újjáépítésének – mint az ország fő feladatának – nagy figyelmet szenteltek a Kommunista Párt országos konferenciáján, amelyet 1945. május 20–21-én tartottak Budapesten. Ekkor a Magyar Kommunista Pártnak már mintegy 150 000 tagja volt, és fokozatosan a munkásosztály nagy taglétszámú forradalmi élcsapatává vált. A konferencia jóváhagyta a pártnak a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front további erősítésére, az összes demokratikus erő összefogására és a reakció elleni harc erősítésére vonatkozó irányvonalát. A háború befejeződése után azonban a nagyon heterogén Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban növekedtek a nézeteltérések az ország fejlődésével összefüggő sok fontos kérdésben. A legfontosabbak közülük a bonyolult gazdasági helyzettel voltak kapcsolatban. A hitlerista és a horthysta hadsereget kiszolgáló üzemekben megszűnt a munka, a termelést nem szervezték át a polgári szükségleteknek megfelelően; az ipari termelés volumene 1945-ben a háború előtti termelésnek az egyharmadát sem érte el, az adók az állami kiadásoknak csak körülbelül egyhuszadát fedezték. Az országban tömeges lett a munkanélküliség.

A demokratikus kormány első törvénye a földreform-törvény

Ebben a helyzetben megkezdődött a politikai erők újabb polarizálódása. A Kisgazdapárt, amely a parlamentben a baloldali erők koalícióját támogatta, lassanként gyülekezőhelye lett a reakciós elemeknek, amelyek mindenképpen igyekeztek bejutni a hatalmi szervekbe, hogy ott a még igen jelentéktelen demokratikus vívmányokat aláaknázzák. Megesett, hogy a földbirtokosok az államapparátus ilyen láncszemeinek segítségével megpróbálták visszaszerezni földjeiket. A gyárakban és az üzemekben a tulajdonosok sikeresen akadályozták a munkásellenőrzés szerveinek megalakítását és működését. A Kisgazdapárt jobboldali vezetői a kommunistákat okolták az ország nehézségeiért, és azt állították, hogy a súlyos helyzetből csak a nyugati hatalmakkal való együttműködés révén lehet kijutni. Ez utóbbiak nemegyszer megpróbáltak beavatkozni a magyar belügyekbe, és nem rejtették véka alá, hogy rokonszenveznek a Kisgazdapárt reakciós részével. Harry Truman, az Egyesült Államok akkori elnöke 1945. július 18-án kijelentette, hogy a magyar kormány, akárcsak a román és a bolgár kormány, „nem eléggé reprezentatív".

A magyar reakció nyílt szovjetellenes és kommunistaellenes propagandát folytatott. Tevékenyen segítette a reakciót a katolikus egyház, amelynek élén az 1945-ben bíborossá kinevezett Mindszenty József állt. Pásztorleveleiben és prédikációiban ellenzett minden demokratikus reformot, védte a háborús bűnösöket. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetői is antikommunista álláspontra helyezkedtek.

Az MKP javasolta, hogy a közelgő parlamenti választáson a pártok a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front közös listáján induljanak, de javaslatát csak a Nemzeti Parasztpárt támogatta. A kommunistáknak csak azt sikerült elérniük, hogy a többi párt megígérte, a választás után megmarad a kormánykoalíció.

Az 1945. november 4-i országgyűlési választásra az MKP számára rendkívül kedvezőtlen helyzetben

A Vörös Hadsereg 250 teherautót adott Budapestnek. 1945

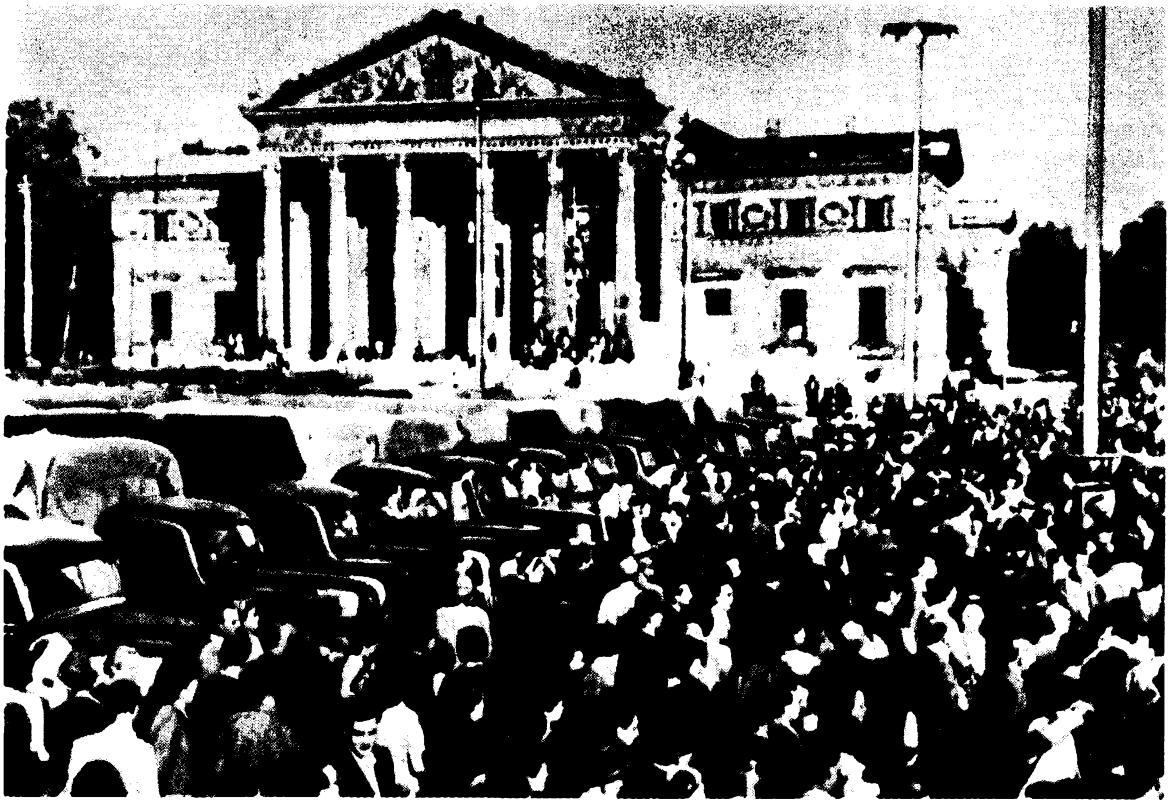

került sor, amikor a többi párt vezetői, a Nemzeti Parasztpártot kivéve, megpróbálták elszigetelni az MKP-t. Az MKP azért sem indulhatott a többi párttal egyenlő esélyekkel a választáson, mert a hadsereg és a csendőrség kivételével a régi államgépezetet még nem zúzták szét. A kommunistáknak azonban következetes politikájukkal, amely például abban fejeződött ki, hogy követelték a bányák és erőművek államosítását, a spekuláció és az infláció elleni harcot, a tőkések megadóztatását, az új parasztgazdaságoknak való hitelnyújtást, az összes dolgozó helyzetének javítását stb., sikerült maguk köré tömöríteniük a munkásosztály jelentős részét. Az MKP 800 000 szavazatot kapott, az összes szavazatok 17 százalékát, 70 képviselője jutott be az országgyűlésbe. Ez az eredmény azt mutatta, hogy az MKP rövid idő alatt nagy politikai erővé vált, döntő pozíciókat szerzett az ország több fontos ipari központjában.

A Szociáldemokrata Pártnak 69 jelöltjét, a Nemzeti Parasztpártnak 23 jelöltjét választották meg. A Kisgazdapárt a szavazatok 57 százalékát szerezte meg, 245 mandátumot kapott. A választás tehát egészében véve a Kisgazdapártnak kedvezett és a reakciónak, amely egyre inkább saját céljainak rendelte alá ezt a pártot.

A választás után a hitleristákkal elmenekült arisztokraták, földbirtokosok, nyilasok egy része hazatért. Anglia és az Egyesült Államok kormánya elhatározta, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal.

Az új kormányban, amelynek a kisgazdapárti Tildy Zoltán lett az elnöke, a Független Kisgazdapárt kapott meg a 18 tárcából 9-et; négy-négy tárcát kapott a Kommunista és a Szociáldemokrata Párt, egyet a Nemzeti Parasztpárt. A választás után kialakult erőviszonyok megkönnyítették, hogy a reakció ellentámadást készítsen elő minden fronton, politikai, gazdasági, szociális, kulturális téren egyaránt.

A kommunista miniszterek progresszív kezdeményezései rendre a parlamenti és a kormánytöbbség ellenállásába ütköztek. Az MKP azonban, a munkásosztály mozgósításának különböző formáit és módszereit alkalmazva, fokozatosan elérte, hogy sok tőkés vállalat alulról kialakított munkásellenőrzése egyre hatékonyabb lett, és az MKP kezdeményezésére, amelyet a szociáldemokraták többsége támogatott, kiegészült állami ellenőrzéssel és felülről végrehajtott antimonopolista, antikapitalista jellegű intézkedésekkel. A magyar demokrácia nagy sikere volt a munkásellenőrzés megteremtése, amely heves osztályharcban alakult ki, s ennek során az MKP-t támogatta a munkásosztály többsége.

Az MKP követelésére megalakították a Gazdasági Főtanácsot, hogy irányítsa az ország gazdasági újjáépítésének egész munkáját. A magyar proletariátus egyik legnagyobb és legöntudatosabb osztagára, a bányászokra támaszkodva, a kommunisták elérték, hogy az országgyűlés 1945 decemberében törvényt hozott a szénbányák 1946. január 1-i államosításáról.

A kommunisták vezette baloldal újabb nagy sikere volt, hogy 1946. február 1-én kikiáltották a Magyar Köztársaságot. Az országgyűlésben csak a monarchista és szélsőségesen klerikális képviselők kis csoportja szavazott ellene. Köztársasági elnökké Tildy Zoltánt választották, miniszterelnök pedig Nagy Ferenc, a Független Kisgazdapárt egyik jobbra húzó, a centrumhoz tartozó vezetője lett.

A reakció a kapitalizmus alapjait nem érintő részkérdésekben hajlandó volt kompromisszumra, s közben felhasználva parlamenti erőfölényét és pozícióit a kormányban, támadásra készült a nép legfőbb vívmánya, a földreform ellen. A kisgazdapárt jobbszárnya előterjesztette a földreform felülvizsgálatának tervezetét. A helyi reakciós közigazgatási szervek segítséget nyújtottak a földbirtokosoknak a parasztok elűzéséhez: 1946 januárjában egyes vidékeken a felosztott föld egyötödét visszaadták korábbi tulajdonosaiknak, illetve visszaadandónak nyilvánították.

Az MKP igyekezett mozgósítani a parasztokat vívmányaik védelmére, és biztosítani számukra a munkásosztály támogatását. A Kommunista Párt kiadta a nyomban népszerűvé vált jelszavakat: „Megvédjük a földet!", „Földet vissza nem adunk!". Megmozdultak a falusi dolgozók nagy tömegei, akiket nyugtalanított a nagybirtokrendszer visszaállításának lehetősége. Ebben az időszakban számottevő változás történt a parasztok hangulatában, akik azt látták, hogy a kommunisták az ő érdekeik

A Baloldali Blokk tüntetése Budapesten, a Hősök terén 1946. március 7-én .

igazi védelmezői, a munkásosztály pedig szövetségesük. A parasztok támogatták az MKP-nak azt a követelését, hogy az államapparátust tisztítsák meg a reakciósoktól.

A tömegmozgalom fellendülése, az MKP befolyásának növekedése láttán aktivizálódott a Szociáldemokrata Párt és a Parasztpárt balszárnya. Követelte, hogy fogadják el az MKP javaslatát, hogy a jobboldaliak által gyakorlatilag megbénított Magyar Nemzeti Függetlenségi Front keretei között hozzanak létre egy szűkebb blokkot, amely csak a munkásosztály vezette haladó erőket tömöríti. 1946. március 5-én létrejött a Baloldali Blokk, amelynek tagja volt az MKP, az SZDP és a Nemzeti Parasztpárt, valamint tagjai lettek a szakszervezetek. A Baloldali Blokk megalakításával nemcsak az volt a cél, hogy tömörítsék a demokratikus erőket, hanem az is, hogy segítséget nyújtsanak a Független Kisgazdapárt demokratikus szárnyának és az őt támogató paraszti és kispolgári köröknek a reakció elleni harcban.

A Baloldali Blokk felhívására március 7-én Budapesten tömegtüntetésre került sor. A tüntetésen részt vevő 400 000 munkás nemcsak azt követelte, hogy ne vegyék el a parasztoktól a kiosztott földet, hanem azt is, hogy fejezzék be a földreformot, az államapparátusból és a Független Kisgazdapártból távolítsák el a reakciós politikusokat, államosítsanak több iparágat. Ugyanakkor kisgazdapárti politikusok egy része, Dobi Istvánnal az élen, bejelentette, hogy támogatja a Baloldali Blokkot.

A demokratikus erők nyomása olyan erős volt, hogy a Kisgazdapárt vezetői bizonyos engedményeket tettek. Kizárták pártjukból a legjobban kompromitálódott 21 reakciós képviselőt. Az országgyűlés 1946. május 3-án törvényt hozott, amely megtiltotta a parasztoknak kiosztott föld visszavételét.

A Magyar Kommunista Párt és az egész Baloldali Blokk vezette munkásosztálynak tehát sikerült feltartóztatnia a támadó reakciót. A demokratikus átalakításokért vívott harc talaján egyre szilárdabbá vált a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, erősödött a munkásosztály hegemóniája és az MKP vezető szerepe a demokratikus erők blokkjában.

Az amerikai és az angol hatóságok gátolni akarták Magyarországon a gazdaság helyreállítását és a politikai stabilizációt, ezt szolgálta az is, hogy visszatartották a Magyar Nemzeti Bank arany- és devizatartalékait, amelyeket a hitleristák és a nyilasok Németország amerikai és angol megszállási övezetébe vittek. Ugyancsak visszatartották a magyar vasutak gördülő állományát, az országból kiszállított ipari berendezéseket stb. Az Egyesült Államok és Anglia, minden módon nehezítve Magyarország gazdasági fejlődését, azt próbálta elhitetni, hogy a gazdasági nehézségek a szovjet csapatok magyarországi állomásozásának és a növekvő magyar–szovjet együttműködésnek a következményei.

A magyar gazdaság fejlesztésében pozitív szerepet töltöttek be azok a szovjet–magyar vegyes vállalatok, amelyeket 1946 áprilisában alakítottak a potsdami konferencia döntése értelmében a Szovjetunió nak átadott magyarországi német javakból. A vegyes társaságok hatáskörébe tartozó 69 vállalat elősegítette az ország újjáépítését, majd, miután azok visszakerültek, átadták a magyar népgazdaságnak, s ezek hozzájárultak a magyar gazdaság szocialista szektorának megszilárdításához.

A spekuláció és az infláció elleni harc céljából 1946. augusztus 1-én az elértéktelenedett pengő helyett bevezették az új pénzt, a forintot. A Szovjetunió áruszállítással, a jóvátétel egy részének elengedésével elősegítette az új magyar pénz megszilárdulását. Az infláció leküzdése, amely a tőkések számára egyrészt az extraprofit forrása volt, másrészt a gazdaság dezorganizálásának eszköze, könnyített a dolgozók helyzetén.

A pénzreformot követően, a gazdasági stabilizáció érdekében – az MKP és más pártok balszárnya kezdeményezésére – bevezették a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatását, valamint a mezőgazdasági adó természetbeni fizetését. Ezek és a hasonló intézkedések elősegítették a városi lakosság ellátásának a javítását. De ezek az intézkedések nemcsak a kulákok érdekeit sértették, hanem a középparasztokét is. A reakciós elemek, továbbá az SZDP és a Nemzeti Parasztpárt jobbszárnya ezeket az intézkedéseket megpróbálták felhasználni arra, hogy megbontsák a munkás-paraszt szövetséget, kiszorítsák saját pártjukból a baloldaliakat és felszámolják magát a Baloldali Blokkot.

Az MKP III. kongresszusán – amelyet 1946. szeptember 28. és október 1. között tartottak (a II. kongresszus még 1930-ban volt) – az összes demokratikus erő tömörítéséért, a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megszilárdításáért, a párt és a munkásosztály őt támogató többsége közötti kapcsolatok bővítéséért vívott harc állt a figyelem középpontjában. A párt ekkor már nagy létszámú szervezet volt, taglétszáma meghaladta a 650 000-et. A kongresszus a néphez intézett felhívásában megmagyarázta, hogy csak a népi demokrácia biztosíthatja a termelőerőknek a dolgozók érdekében való fejlesztését, életszínvonaluk emelését. A III. kongresszus jelszavai – „Nem a tőkéseknek, a népnek építjük az országot!", „Ki a nép ellenségeivel a koalícióból!" –, a kongresszus által a dolgozók helyzetének javítására kidolgozott konkrét akcióprogram nagy érdeklődést keltettek és helyesléssel találkoztak.

Az ellenforradalmi összeesküvés leleplezése. A fordulat éve

Az MKP-nak nagy volt a tömegbefolyása, szilárdak voltak a pozíciói a munkásosztály legnagyobb szervezetében – az 1946-ban több mint 1 milliós taglétszámú szakszervezetekben. 1946 decemberében megtörtént a 14 legnagyobb nehézipari üzem állami kezelésbe vétele, államosítása. 1946 végén már az állami szektorban dolgozott a gyárakban és a bányaiparban foglalkoztatott munkások több mint 43 százaléka.

A gazdaság irányító posztjait egyre inkább az állam töltötte be, noha a hatalom még nem került a nép kezébe.

Az MKP, határozottan törekedve a reakciós erők pozícióinak gyengítésére, a munkásosztály és a dolgozó tömegek pozícióinak erősítésére, 1947 januárjában nyilvánosságra hozta az ország újjáépítésének gondosan előkészített hároméves tervét. A hároméves terv célja az volt, hogy több fontos iparág

háború előtti szintjének lényeges túlhaladásával, a termelőerők fejlettségében és területi elhelyezkedésében tapasztalható nagy aránytalanságok megszüntetésével, a mezőgazdasági termelés háború előtti volumenének elérésével szilárd alapot teremtsen a dolgozók életszínvonalának emeléséhez, az új, népi demokratikus rendszer megszilárdításához. A terv végrehajtását elősegítendő javasolták, hogy vezessék be a progresszív vagyonadót, vagyis korlátozzák a tőkések profitját, és helyesen használják fel az állami bevételeket.

A gazdaság újjászervezésének egyik döntő feltétele volt, hogy államosítsák a bankokat, az egész gazdaság fejlesztését irányító pénzügyi központokat. A Független Kisgazdapártnak azonban egy ideig sikerült megakadályoznia a bankok államosítását. A kisgazdapárti politikusok azt bizonygatták, hogy ez az intézkedés megrendíti az ország egész gazdasági életét, amelynek a rendbetétele csak az Egyesült Államoktól és más nyugati országoktól felveendő kölcsönökkel képzelhető el.

Ezzel egyidejűleg a jobboldali szociáldemokraták, a pártból 1946-ban kivált Peyer Károly vezetésével, valamint a jobboldali nemzeti parasztpártiak, Kovács Imre vezetésével, megpróbálták felbomlasztani a Baloldali Blokkot. Ezt a próbálkozást azonban az SZDP 1947. január 31. és február 3. között tartott XXXV. kongresszusán a küldöttek többsége határozottan elítélte.

Ugyanebben az időszakban vált ismeretessé, hogy összeesküvés készül a köztársaság ellen. Az idejében megtett intézkedésekkel az összeesküvést meghiúsították.

Az összeesküvőket támogató amerikai kormány több ízben is megkísérelt nyomást gyakorolni a magyar hatóságokra, hogy megakadályozza az ellenforradalmárok leleplezését. Ezek a próbálkozások azonban csak azt bizonyították, hogy az amerikai hatóságoknak közük van az összeesküvéshez.

Minél többet tudtak meg az összeesküvésről, annál inkább nőtt a tömegek felháborodása. A Független Kisgazdapártból a jobboldaliak egy részét kizárták, másik része maga vált ki a vezetésből és a pártból. Június 3-án Dobi Istvánt, az egyik baloldali vezetőt választották a Független Kisgazdapárt elnökévé. A parlamenti szabályok szerint átalakított kormány élére május 31-én a Független Kisgazdapárt képviselője, Dinnyés Lajos került.

Hamarosan állami ellenőrzés alá vették a nagybankokat. Ezt követően – az MKP kezdeményezésére – az országgyűlés törvényt hozott a földreform befejezéséről; a törvény egyik cikkelye megtiltotta a bíróságoknak, hogy tárgyalják volt földtulajdonosoknak olyan személyek ellen benyújtott keresetét, akik a földreform révén jutottak földhöz.

Az ellenforradalmi összeesküvés kudarcával meghiúsultak a jobboldaliaknak azok a próbálkozásai, hogy Magyarországot bevonják a Marshall-tervbe. 1947. július 11-én az országgyűlés 1947. augusztus 1-i hatállyal törvényerőre emelte az MKP által kidolgozott hároméves gazdasági tervet. A hároméves terv sikeres teljesítését volt hivatva elősegíteni az 1947. július 15-én megkötött szovjet–magyar kereskedelmi szerződés, amely biztosította a magyar ipar ellátását a legfontosabb nyersanyagokkal.

A népellenes összeesküvés szétzúzásának egyik eredménye az volt, hogy a reakció képviselői kiszorultak a központi és a helyi hatalmi szervekből. Minthogy a Független Kisgazdapártnak a kormányban és a parlamentben betöltött pozíciói nyilvánvalóan nem voltak összhangban alaposan megcsappant közéleti szerepével és befolyásával, a Baloldali Blokk pártjainak követelésére a parlamentet feloszlatták, és 1947. augusztus 31-re új választásokat írtak ki.

A választási kampány heves politikai harc közepette folyt. A reakciós pártok szították a kommunistaellenességet és a szovjetellenességet. Az Egyesült Államok kormánykörei az ellenforradalom érdekében megpróbáltak beavatkozni a választási hadjáratba. Támogatták Mindszenty bíborost és más monarchistákat, akik újabb összeesküvést készítettek elő, diverziós és terrorcselekményeket hajtottak végre. Az MKP-nak azt a javaslatát, hogy a kormánypártok alakítsanak választási blokkot és közös listán induljanak, nem fogadták el. A négy kormánypárton kívül a választáson részt vett további hat párt, amely különböző reakciós köröket képviselt.

Az augusztus 31-i választáson az MKP 1 118 000 szavazatot kapott, vagyis 318 000-rel többet, mint

1945-ben, és 100 mandátumhoz jutott. Neki volt a legjelentősebb képviselete az államhatalom legfőbb szervében. A választási eredmények elemzéséből kiderült, hogy az MKP jelöltjeire szavazott a bányászok 70–80 százaléka, a nehézipari központok választóinak 65 százaléka. A hat legnagyobb városban a kommunisták több szavazatot kaptak, mint a szociáldemokraták. Az MKP a legjobb úton volt afelé, hogy megnyerje a munkásosztály többségét. A választási eredmények a parasztok balratolódását mutatták: az MKP-ra 500 000 paraszt szavazott, a szociáldemokratákra 200 000, a Nemzeti Parasztpártra 350 000: a munkás-paraszt szövetség talaján álló baloldali pártokra összesen 1 050 000 paraszt adta szavazatát. Ezek a pártok kapták meg a parlamenti mandátumoknak mintegy a felét. A Független Kisgazdapárt csaknem 2 millió szavazatot vesztett, és az 1945-ös választáson szerzett 245 mandátummal szemben csak 68 mandátumhoz jutott. Azoknak a választóknak egy része, akik korábban a Kisgazdapártot támogatták, most a baloldali pártokra szavaztak, a másik rész viszont – most, hogy magában a Független Kisgazdapártban megindult a demokratikus mag konszolidálódása – a nyíltan reakciós pártokra adta szavazatát. A reakciós pártoknak összesen 116 mandátumuk lett az országgyűlésben. A választóknak tehát még elég jelentős része támogatta a reakciót, amelyet elsősorban a katolikus papság számottevő részére támaszkodó Demokrata Néppárt és az erősen jobboldali Magyar Függetlenségi Párt képviselt.

A nyíltan reakciós pártok azzal próbálkoztak, hogy a Független Kisgazdapártban megmaradt jobboldali elemek és a jobboldali szociáldemokraták segítségével elszigeteljék az országgyűlésben az MKP-t. Az MKP azonban egységes marxista–leninista párt létrehozását javasolta, hogy megszüntesse a munkásmozgalom kettéosztottságát. Ez a jobboldali szociáldemokratákat megijesztette. Az MKP, előterjesztve a pontosan kidolgozott kormányprogramot, amely a hároméves terv teljesítésére, az állami költségvetés deficitjének megszüntetésére, a drágaság, az üzérkedés, a korrupció elleni harcra, a dolgozók helyzetének javítására és a magyar demokrácia erőinek megszilárdítására irányult, a tömegek segítségét kérte, és meg is kapta támogatásukat tömegtüntetéseken. A Szociáldemokrata Pártban erősödött a balszárny, amelyet Marosán György, Horváth Zoltán és mások vezettek, akik síkraszálltak az MKP-val való szoros együttműködésért.

1947. szeptember 23-án megalakult az új kormány, amelynek 5 kommunista, 4 szociáldemokrata, 4 kisgazdapárti, 2 nemzeti parasztpárti tagja volt. Az ugyancsak Dinnyés Lajos vezette új kormány összetétele és programja azt mutatta, hogy békés úton, a parlamenti többség megszerzésével sikeresen folyt a forradalmi demokratikus hatalom átalakulása proletárdiktatúrává.

Ennek a folyamatnak a kifejezője volt az 1947. november 21-i törvény a bankok államosításáról. A törvény értelmében állami tulajdonba kerültek azok a vállalatok is, amelyek részvényeinek több mint 20 százaléka e bankok tulajdonában volt. A bankok államosítása és ezzel összefüggésben a gazdaság társadalmi szektorának megerősödése, majd ezt követően a bauxitbányászat és az alumíniumipar államosítása elősegítette, hogy a munkásosztály vezető szerepének megszilárdulásával párhuzamosan a gazdaság állami szektora az ország gazdasági életének döntő tényezőjévé váljék.

A legfontosabb gazdasági pozíciók megszerzésével egyidőben a munkásosztály politikai helyzete is megszilárdult; 1947 október–novemberében az ország politikai életéből kirekesztették a Magyar Függetlenségi Pártot, képviselői mandátumait megsemmisítették, vagyonát elkobozták. Ezzel felszámolták az ellenforradalom még egy erődjét.

1947 őszén az MKP vezető szervei, kidolgozva a gazdaságpolitika irányelveit és tanulmányozva a mezőgazdaságban történt változásokat, arra a következtetésre jutottak, hogy a kisparaszti gazdaság nem képes hosszabb időn át önállóan létezni és kielégíteni az állam növekvő igényeit. A népi hatalom hosszú távú gazdaságpolitikáját felvázoló irányelvekben leszögezték, hogy csak a szövetkezetesítéssel lehet a mezőgazdaságot átvezetni „a kapitalizmus vágányáról a szocializmus vágányára". A mezőgazdaság szocialista átszervezése előtt azonban még meg kellett oldani több más gazdasági és szociális problémát.

Így fogadják a munkások az ipar államosításáról szóló törvényt

1948. március 25-én törvényt hoztak a 100-nál több munkást foglalkoztató üzemek államosításáról (bizonyos kártalanítással). Ennek a törvénynek a végrehajtásával a szocialista szektor uralkodó lett az ország gazdaságában. Az ország vezetőjévé vált munkásosztály helyzetében bekövetkezett mélyreható szociális és gazdasági változások a munkások tudatának fejlődésére is hatással voltak. A „Tiéd az ország, magadnak építed!" jelszó, amelyet 1948 januárjában az MKP III. konferenciája adott ki, egyre inkább meghatározta a termelésben kibontakozó verseny lényegét. „Saját hazánkat építjük: azért dolgozunk, hogy jobbá és szebbé tegyük saját életünket... mi lettünk az ország gazdái; mienk az ország, magunknak építjük!" – jelentették ki a csepeli munkások az ország egész munkásosztályához intézett felhívásukban.

Ezzel egyidőben harc folyt a munkásosztály politikai, ideológiai és szervezeti megosztottsága ellen. Az MKP, a szakszervezeteknek és a szociáldemokraták zömének támogatásával, szembeszállt a „harmadik út" elméletével, amelyet a reformisták próbáltak ráerőszakolni a munkásosztályra. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt XXXVI., rendkívüli kongresszusa 1948. március 6–8-án úgy foglalt állást, hogy az SZDP és az MKP egyesítésével létre kell hozni a munkásosztály egységes pártját. A kongresszus után megindultak a tárgyalások a két párt között.

1948 májusában nyilvánosságra hozták azt a kommunisták és szociáldemokraták által közösen kidolgozott programtervezetet és szervezeti szabályzat tervezetet, amely a munkásosztály megteremtendő egységes pártja tevékenységének alapjául szolgált.

1948. június 12–14-én Budapesten tartották a Magyar Kommunista Párt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt egyesítő kongresszusát, amelyen megalakították a Magyar Dolgozók Pártját. Az

egységes munkáspárt megalakítása a magyar munkásosztály nagy vívmánya volt. A párt elnökévé Szakasits Árpádot, főtitkárává Rákosi Mátyást választották. Az újonnan alakult Magyar Dolgozók Pártjának több mint 1 millió tagja volt.

A Magyar Dolgozók Pártjának megalakulásával, amely egybeesett a hároméves terv első évének sikeres teljesítésével, befejeződött a proletárdiktatúra kialakulásának időszaka, amelyet később elneveztek a „fordulat évé"-nek (ez az időszak az ellenforradalmi összeesküvés 1947 májusában történt szétzúzásától az 1948. júniusi egyesítő kongresszusig tartott).

A szocializmus alapjai építésének irányvonala.
A Magyar Népköztársaság Alkotmányának elfogadása

A szocializmus alapjainak lerakásával kapcsolatos feladatok végrehajtásához hozzákezdve az MDP és a népi hatalom nagy figyelmet szentelt az új világnézet kialakításának, a kultúra és a tudomány demokratizálásának. 1948. június 16-án törvényt hoztak az iskolák államosításáról. Állami kezelésbe került 6505 iskola és óvoda, ezen belül 5032 egyházi iskola. Ezzel egyidejűleg megkezdődött a felnőttek körében az írástudatlanság leküzdése.

1948. július 30-án Tildy Zoltán köztársasági elnök lemondott, és 1948. augusztus 3-án Szakasits Árpádot, a Szociáldemokrata Párt balszárnyának egyik egykori vezetőjét, a Magyar Dolgozók Pártjának egyik vezetőjét választották köztársasági elnökké. A kormány elnöke 1948. december 10-től Dobi István lett.

1948 végére az ipar a termelés volumenét tekintve túlszárnyalta a háború előtti szintet. A magyar népgazdaság a gazdasági szerkezet megváltoztatásának bonyolult feladataival nézett szembe. A külkereskedelmi monopólium bevezetése, a munkások hazafias munkaversenyének kibontakozása, a Szovjetuniótól kapott támogatás, a bővülő együttműködés a testvéri népi demokratikus országokkal elősegítette az ország nagy gazdasági feladatainak megoldását.

A népi hatalom 1948 második felében hozzálátott az állami gazdaságok bővítéséhez és a mezőgazdaság szövetkezetesítésének előkészítéséhez. Kezdetben a parasztságnak legkevésbé tehetős része lépett be a szövetkezetekbe. A szövetkezeti tagok nemcsak a munkájuk után részesedtek a jövedelemből, hanem a szövetkezetbe bevitt föld után járadékot kaptak.

A kibontakozó szövetkezeti mozgalom sok nehézségbe ütközött, amely a feladat bonyolultságából adódott. A nehézségeket növelték egyrészt az adminisztratív túlkapások, másrészt azok a tendenciák, melyek a szövetkezetesítés folyamatát fékezték és a nagy egyéni parasztgazdaságokat akarták megőrizni.

A hároméves terv végrehajtásáért vívott harc és a szocializmus alapjai lerakásának irányvonala az osztályellenség makacs ellenállásába ütközött. Nem volt ritka a szabotázs, a kártevés. Az ellenforradalmárok összeesküvéseket szőttek. 1949 elején leleplezték a Mindszenty bíboros vezette klerikálisok és legitimisták összeesküvését, akik az Egyesült Államok reakciós köreivel és a külföldön tartózkodó Habsburgokkal álltak kapcsolatban.

A bonyolult helyzet ellenére sikeresen folyt az ország szocialista iparosítása, változott a lakosság szociális szerkezete, s ez szükségessé tette a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front átszervezését. 1949 februárjában helyette megalakították a Magyar Függetlenségi Népfrontot a Magyar Dolgozók Pártja, a Nemzeti Parasztpárt, a Független Kisgazdapárt, a szakszervezetek és más tömegszervezetek részvételével. Ezzel kapcsolatban határidő előtt kiírták az országgyűlési választásokat. Az 1949. május 15-i választásokon a szavazók 95 százaléka a Népfront közös jelöltjeire adta szavazatát.

1949. augusztus 18-án az országgyűlés jóváhagyta a Magyar Népköztársaság Alkotmányát, amely törvénybe foglalta a magyar nép legfontosabb vívmányait, és meghatározta az ország szocialista fejlődésének fő útjait.

Az ország társadalmi-gazdasági fejlesztéséből adódó feladatokkal összhangban a kormány 1949 má-

sodik felében államosította a kiskereskedelmet. 1949. december 28-án rendeletet hoztak, amelynek értelmében államosították a 10-nél több embert foglalkoztató üzemeket és szállítási vállalatokat, valamint államosítottak 60 olyan vállalatot, amely külföldi tőkések tulajdonában volt.

1949 decemberében a magyar dolgozók határidő előtt – két év és öt hónap alatt – teljesítették a hároméves népgazdasági tervet. 1949-ben az ipari termelés 53 százalékkal múlta felül az 1938. évit. A mezőgazdaság árutermelése azonban 1949-ben csupán 74 százaléka volt az 1938. évinek. 1949. december 10-én jóváhagyták a Magyar Népköztársaság 1950–1954. évi ötéves népgazdaság-fejlesztési tervét.

A külpolitika

Attól fogva, hogy 1945. január 20-án Moszkvában aláírták a szövetséges kormányok és Magyarország közötti fegyverszüneti megállapodást, a szovjet kormány továbbra is minden támogatást megadott a magyarországi demokratikus erőknek, amelyek a fasizmus maradványainak kiirtásáért, az ország újjáépítéséért, szabad és független fejlődéséért küzdöttek. Az 1945. augusztus 27-én a Szovjetunió és Magyarország között megkötött gazdasági együttműködési megállapodás az első gazdasági egyezménye volt a háború utáni Magyarországnak. Ezt követően a szovjet kormány 1945. szeptember 25-én elismerte Magyarországot és felvette vele a diplomáciai kapcsolatot, ezzel az ország kiszabadult a diplomáciai elszigeteltségből. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság élén álló szovjet megbízottak arra törekedtek, hogy a bizottság munkáját következetesen demokratikus célok irányítsák.

Azután, hogy az 1945. novemberi parlamenti választások a reakciós erők ideiglenes sikerét hozták, az Egyesült Államok és Anglia kormánya sietett felvenni Magyarországgal a diplomáciai kapcsolatot. A budapesti nyugati missziók a magyar reakciót bátorító központokká váltak. A kapcsolattartást megkönnyítette, hogy a magyar Külügyminisztérium és a magyar külképviseletek abban az időben tele voltak horthysta diplomatákkal és egyéb népellenes politikusokkal.

1946 júniusában Nagy Ferenc vezetésével magyar kormányküldöttség látogatott az Egyesült Államokba, Angliába és Franciaországba. A békeszerződésről folyó tárgyalások idején a magyar reakció észrevehetően megélénkült. Igyekezett megszerezni a nyugati országok pénzügyi támogatását; megvitatott Romániával szemben támasztandó területi igényeket is, amelyeket a Független Kisgazdapárt vezetői a közelgő békekonferencián szándékoztak előterjeszteni. A Szovjetunió azonban sem ahhoz nem járult hozzá, hogy a békeszerződésbe a nyugati hatalmak kívánságára olyan pontok kerüljenek be, amelyek korlátozták volna Magyarország szuverenitását, sem ahhoz, hogy olyan pontokat vegyenek be, amelyek feszültté tették volna Magyarország kapcsolatait a szomszédos országokkal. Magyarország szuverenitásának megszilárdulása szempontjából igen nagy jelentősége volt annak a szerteágazó gazdasági segítségnek, amelyet a Szovjetunió nyújtott neki, valamint a baráti kapcsolatok fejlesztésének a népi demokratikus országokkal.

1947. december 6-án aláírták a magyar–jugoszláv barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést; miután rendezték Magyarország és Románia között a vitás kérdéseket, 1948. január 24-én aláírták a két ország barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződését; hasonló szerződést írtak alá 1948. június 18-án Lengyelországgal, 1948. július 16-án Bulgáriával, 1949. április 16-án Csehszlovákiával.

Magyarország nemzetközi helyzetének stabilizálódása szempontjából döntő tényező volt, hogy 1948. február 18-án aláírták a Szovjetunió és Magyarország barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződését. Ez a szerződés, amely a béke megvédését és a nemzetközi biztonságot szolgálta, megteremtette Magyarország szocialista fejlődésének szilárd biztosítékait.

Magyarország felvette a diplomáciai kapcsolatokat több tőkés országgal – Ausztriával, Törökországgal, Olaszországgal stb.

A hidegháborút szító nyugati hatalmak – elsősorban az Egyesült Államok –, megakadályozva Ma-

gyarország, továbbá Románia és Bulgária ENSZ-felvételét, többször megpróbáltak beavatkozni Magyarország belügyeibe azzal a céllal, hogy támogassák a népi hatalom különböző ellenségeit vagy kivonják őket a megérdemelt büntetés alól, továbbá hogy gátolják az ország gazdasági és kulturális fejlődését. A Szovjetunió támogatását élvező Magyarország határozottan visszautasította az imperialisták minden próbálkozását. Ellenezte a Marshall-tervet, elítélte Németország kettészakításának politikáját, amelyet a nyugatnémet militaristákat és revansistákat támogató Egyesült Államok és szövetségesei folytattak.

A népi Magyarország 1949 októberében üdvözölte a Kínai Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság megalakulását, és mindkét országgal baráti viszonyt alakított ki.

1949 januárjában Magyarország részt vett a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának megalakításában.

Csehszlovákia

Csehszlovákiának a Vörös Hadsereg által való felszabadítása megteremtette a feltételeket az országban végrehajtandó demokratikus átalakításokhoz, az új, szocialista Csehszlovákia építéséhez. A szabadságért és a függetlenségért vívott harcban, az új Csehszlovákia építésében döntő szerepe volt a munkásosztálynak és élcsapatának, Csehszlovákia Kommunista Pártjának. A CSKP volt a szervezője a csehek és a szlovákok Nemzeti Frontjának, amelynek megalakítása 1945 márciusában fejeződött be, valamint vezető szerveinek – a Cseh Nemzeti Tanácsnak és a Szlovák Nemzeti Tanácsnak. A csehszlovákiai helyzet többek között abban különbözött a lengyelországi vagy a jugoszláviai helyzettől, hogy az Eduard Beneš vezette londoni emigráns kormány – amely a befolyásos burzsoá köröket képviselte – kapcsolatot tartott fenn a CSKP-val, és diplomáciai viszonyban volt a Szovjetunióval.

1945. május 10-én az előző nap felszabadult Prágába költözött a Csehek és Szlovákok Nemzeti Frontjának kormánya, amely még 1945. április 4-én alakult meg Kassán. A kormány elnöke a szociáldemokrata Zdeněk Fierlinger lett; a kormánynak 8 kommunista tagja volt, továbbá tagja volt több neves haladó személyiség, aki szorosan együttműködött Csehszlovákia Kommunista Pártjával, Zdeněk Nejedlý, Ludvik Svoboda tábornok és mások, tagjai voltak továbbá szociáldemokrata, nemzeti szocialista, néppárti és demokrata párti politikusok.

A megszállás és a felszabadító harcok alatt Csehszlovákia gazdasága kevesebb kárt szenvedett, mint más közép- és délkelet-európai országok gazdasága. A kommunisták kezdeményezésére nyomban a megszállók és az árulók kiűzése után a vállalatok túlnyomó többségénél megalakultak a munkásellenőrzés szervei, amelyek a nemzeti bizottságok irányításával működtek.

Az 1945. május 19-i elnöki rendelettel nemzeti, vagyis állami irányítás alá vették azokat a gyárakat, üzemeket, bányákat, földbirtokokat, bankokat, biztosító társaságokat, egyéb vállalatokat és intézményeket, amelyek német és magyar tulajdonban, valamint a megszállókkal együttműködő személyek tulajdonában voltak. Noha formálisan nem döntöttek a termelőeszközök tulajdonáról, ezzel a rendelettel gyakorlatilag állami kezelésbe kerültek a legfontosabb vállalatok és bankok. 1945. augusztus végére már 9045 vállalat volt állami kezelésben, ezeknél a vállalatoknál 923 000 ember dolgozott. A német fasiszta megszállók által kisajátított kisebb vállalatokat és földművelő gazdaságokat visszaadták korábbi tulajdonosaiknak.

Az állami kezelésbevételről szóló elnöki rendelet végrehajtása során a munkásosztálynak és a falusi dolgozóknak meg kellett küzdeniük nemcsak a kisajátított elemekkel, hanem a cseh és a szlovák városi és falusi nagyburzsoáziával is, amely sok helyütt különféle ürügyekkel próbálta megszerezni a német és magyar vállalatokat és földbirtokokat.

A munkásosztály energikusan hozzálátott az ipar helyreállításához; a vállalatok munkásai, szakem-

berei segítettek a nagyobb kárt szenvedett üzemek helyreállításában, az emberek tele voltak kezdeményezéssel, azt akarták, hogy minél előbb új alapokra helyezzék az ország gazdasági életét.

A kohászok, a szállítási dolgozók, a bányászok munkája volt a legfontosabb. 1945 májusában még csak 239 000 tonna kőszenet bányásztak, decemberben viszont már 1 081 000 tonnát. A gazdaság helyreállításán erejét megfeszítve dolgozó munkásosztály követelte a kulcsiparágak államosítását. Ezt a követelést a városi középrétegek is támogatták.

Már 1945-ben megmutatkozott, hogy a dolgozók gondolkodása változik, ez visszatükröződött a CSKP taglétszámának növekedésében. 1945 májusában a taglétszám 30 000 volt, júliusban 597 000, augusztusban pedig már 712 000. Változások történtek a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt és a Nemzeti Szocialista Párt összetételében és álláspontjában is; ezek a pártok közeledtek a cseh földön működő egyetlen burzsoá párthoz, a Csehszlovák Néppárthoz, amely a katolikus egyház támogatását élvezve befolyása alatt tartotta a parasztság egy részét.

Némileg mások voltak a politikai erőviszonyok Szlovákiában. Eleinte itt csak két párt működött: Szlovákia Kommunista Pártja és a Demokrata Párt. Szlovákia Kommunista Pártja, amely 1939-től formálisan önálló pártként működött, Csehszlovákia Kommunista Pártja részének tekintette magát.

A Demokrata Párt, amely abban az időszakban együttműködött Szlovákia Kommunista Pártjával, igen befolyásos párt volt. Megalakulásakor főként a protestáns kispolgári köröket képviselte, de Szlovákia felszabadítása után hamarosan menedéke lett a profasiszta katolikus elemeket és más reakciósokat tömörítő, betiltott Hlinka-párt politikusainak.

A CSKP, amely már a felszabadulás pillanatától kezdve élvezte a munkásosztály többségének támogatását, igyekezett fenntartani az akcióegységet a Nemzeti Front más pártjaival, mert ez lehetővé tette a népi demokratikus hatalom megszilárdítását és szocialista átalakítások végrehajtását. A CSKP biztos támasza volt a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom, egész Csehszlovákia dolgozóinak legnagyobb tömegszervezete. A Szakszervezetek Központi Tanácsát Antonín Zápotocký, a neves kommunista politikus vezette. Fokozatosan megalakult a Cseh Ifjúsági Szövetség, a Szlovák Ifjúsági Szövetség, az Egységes Szlovák Parasztszövetség, a Cseh Mezőgazdasági Dolgozók Egységes Szövetsége, megalakultak nőszervezetek és egyéb szervezetek, amelyek kapcsolatban álltak a CSKP-val. Nyomban az ország felszabadulása után, 1945 májusában újra működni kezdett a Csehszlovák–Szovjet Kulturális Kapcsolatok Társasága, a Szlovák–Szovjet Kulturális és Gazdasági Kapcsolatok Társasága.

A CSKP-t és a lakosság haladó köreit aggasztotta az ország nyugati részének helyzete, ahol több ipari központ, köztük Plzeň is található. A forradalmi erők tevékenységét ezen a vidéken gátolták az április 17. óta ott állomásozó amerikai csapatok. Az Egyesült Államok kormánya csapatainak Csehszlovákia egy részén való jelenlétét arra próbálta felhasználni, hogy megakadályozza a népi hatalom megszilárdulását, segítséget nyújtson a reakció erőinek. Ámde a munkásosztály forradalmi aktivitása, a Csehszlovákia szabadságának és függetlenségének ügyét egyértelműen támogató Szovjetunió álláspontja, az ország gazdaságának megszervezéséhez és átépítéséhez nyújtott szovjet segítség, a Nemzeti Front kormányának állásfoglalása arra késztette az Egyesült Államokat, hogy 1945 novemberében, a szovjet csapatoknak Csehszlovákia területéről való kivonásával egyidejűleg megtisztítsa az ország nyugati részét.

Harc a Kassai Kormányprogram teljesítéséért.
Az első agrárreform

A Nemzeti Front kormánya mindjárt a felszabadulást követő első napokban hozzálátott a Kassai Kormányprogram teljesítéséhez. Feloszlattak minden fasiszta és kollaboráns szervezetet, az árulókat bíróság elé állították, az állami hivataloktól elbocsátották azokat, akik kiszolgálták a megszállókat, Csehországban Hácha, Szlovákiában pedig Tiso rendszerét. A határozott demokratizálási intézkedése-

ket azonban gyakran akadályozta az Igazságügy-minisztérium, amelynek élén nemzeti szocialista párti politikus állt.

A helyi hatalmi szervekben a kommunistáknak több képviselőjük volt, mint a kormányban. Csehországban például a nemzeti bizottsági tagok között a kommunisták aránya 38 százalék, a nemzeti bizottságok 40 százalékában kommunista volt az elnök.

Csehországban szociális és gazdasági szempontból legfontosabb volt az ipar helyreállítása és fejlesztése, Szlovákiában viszont, ahol a mezőgazdaságban dolgozott a lakosság mintegy 60 százaléka (Csehországban 25 százalék), s a falusi lakosság 70 százaléka szegényparaszt és béres volt, elsőrendű fontossággal bírt az agrárkérdés. Szlovákia felszabadított keleti területeinek parasztsága már 1944 őszén követelte a nagybirtokrendszer teljes megszüntetését, a föld szétosztását a földnélküli parasztok és a törpebirtokosok között.

1945. június 21-én rendeletet hoztak, amelynek értelmében egész Csehszlovákia területén kártérítés nélkül elkobozták a német és a magyar lakosság, valamint a hazaárulók földjét, erdeit, élő és holt felszerelését (az ellenállás résztvevőinek vagyonát nem kobozták el).* Az elkobzott földet csekély térítés ellenében szétosztották a föld nélküli és törpebirtokos parasztok között; egy család maximum 8 hektár szántót, összesen maximum 13 hektár földet kaphatott. A kisajátítást és a föld szétosztását bizottságok végezték, amelyeket földigénylésre jogosultakból alakítottak.

A földreform végrehajtását megkönnyítette, hogy a három hatalom vezetőinek potsdami konferenciája szükségesnek látta a német lakosság áttelepítését Csehszlovákiából, továbbá Lengyelországból és Magyarországról Németországba. Viszonylag rövid idő alatt, 1946 októberéig Csehszlovákiából kitelepítettek 2,5 millió németet (kivételt csak azok a német antifasiszták képeztek, akik az országban akartak maradni). A kitelepített német lakosság földjét zömmel a belső vidékekről áttelepülő cseh és szlovák parasztok között osztották szét. 1947 közepéig itt összesen 130 000 telepes kapott földet, akik közül 100 000-nek korábban nem volt földje. Ezen a vidéken az új gazdaságok átlagos területe elérte a 13 hektárt. A népi hatalom egyik nagy eredménye volt, hogy viszonylag rövid idő alatt megindult a gazdálkodás ezeken a földeken. Megindult a gazdálkodás és az átalakítás Szlovákia déli vidékein is, amelyeket a hitleri Németország 1938-ban átadott Magyarországnak, s amelyek a Vörös Hadsereg győzelmes felszabadító támadása nyomán újraegyesültek Szlovákiával. A földreform során egész Csehszlovákiában kisajátítottak 2,9 millió hektár földet, ezen belül 1,6 millió hektár szántót. A reform heves osztályharc közepette folyt, amelyet nem enyhített az a körülmény, hogy a reform nem érintette a földbirtokosok és az egyházak tulajdonában levő földeket.

A földreform likvidálta azoknak a falusi rétegeknek és csoportoknak a gazdasági pozícióit, amelyek a hitlerizmus támaszai voltak, megszilárdította azt a támogatást, amelyet a parasztság a népi hatalomnak nyújtott, megszilárdította a munkásosztály vezető szerepét az új társadalom megteremtésében.

Szlovákiában kevésbé voltak érezhetők a reform társadalmi és politikai következményei, mint Csehországban és Morvaországban. Ez azért volt így, mert Szlovákia mezőgazdaságát a megszállás és a háború alatt nagyobb károk érték, mint a csehországi mezőgazdaságot, mert Szlovákiában korlátozott volt a kisajátítható és szétosztható föld, ezen kívül a reform végrehajtását ellenezte a Demokrata Párt, melynek képviselője vezette a mezőgazdasági hivatalt, továbbá ellenezték a reformot a klerikális körök.

Szlovákia Kommunista Pártja 1945. augusztus 11–12-i zsolnai konferenciáján hangsúlyozta, mennyire fontosnak tartja a harcot a burzsoá reakció ellen, amelynek legális támasza volt a Demokrata Párt és az államapparátus egy része, s leszögezte, hogy erősíteni kell Szlovákia Kommunista Pártját és a néphatalmat. A konferencia kitűzte azt a feladatot, hogy egész Csehszlovákia népgazdaságának fejlesztése keretében iparosítani kell Szlovákiát.

* A Nemzeti Front első kormánya 1945. április 5-én Kassán (Košice) meghirdetett programja értelmében a német és a magyar nemzetiségűeket megfosztották csehszlovák állampolgárságuktól. A vagyonelkobzás ennek következménye volt. Ezt követte a németek kitelepítése, illetőleg a magyar szlovák lakosságcsere. – *A szerk.*

A szocialista szektor bővítése az iparban.
Csehszlovákia Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa

Miközben falun heves harc folyt a földreform végrehajtása körül, a CSKP előterjesztette az ipar részleges államosításának követelését. Ezt a követelést támogatta a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom, támogatták a kisiparosok, a kistulajdonosok. Az államosítás feltételeit a különböző pártok és áramlatok között dúló heves harcban dolgozták ki. A CSKP és az egész dolgozó lakosság nyomására a kormány 1945. október 24-én rendeletet hozott az alapvető iparágak nagyvállalatainak, az összes banknak és biztosító társaságnak az államosításáról. Az államosítás hatálya alá esett, függetlenül a foglalkoztatottak számától, valamennyi bányaipari, energetikai, kohászati üzem, szeszfőzde, cukorgyár; több más iparágban a 150, illetve 500 főnél több embert foglalkoztató vállalatokat államosították. A volt tulajdonosoknak fizettek némi kártérítést, kivéve a cseh és a szlovák kollaboránsokat. Egy ugyanakkor hozott rendelet megszabta az üzemi tanácsok jogait és kötelességeit; ezek a szervek képviselték minden vállalatnál a munkások és a népi állam érdekeit, a munkásosztály rajtuk keresztül ellenőrizte a termelést, mozdította elő sikeres fejlesztését.

Ezek a rendeletek a munkásosztály nagy forradalmi vívmányai voltak, megteremtették a feltételeket a gazdaság szocialista szektorának fokozatos kialakításához. A rendeletek végrehajtása közben a munkások heves harcot folytattak a tőkések ellen, akik bármi áron szerették volna megakadályozni vállalataik államosítását. Ez a harc ugyanúgy folyt az államosítás hatálya alá eső vállalatoknál, mint a nemzeti bizottságokban, a minisztériumokban és főhatóságoknál, sőt magában a kormányban is, mert a jobboldaliak mindenütt igyekeztek akadályozni a rendeletek végrehajtását. Az államosítás meghiúsítására tett egyik kísérlet az volt, hogy a tulajdonosok, főként a külföldi társaságok, indokolatlanul nagy összegű kártérítést követeltek a kisajátított vállalatokért.

Az államosítás, amely a foglalkoztatottak számát alapul véve az ipar 63 százalékára terjedt ki, megteremtette az ország újjászületésének és szocialista irányú fejlődésének szilárd gazdasági alapját.

Az alapjában véve szocialista államosított

Csehszlovákia Kommunista Pártja VIII. kongresszusának plakátja. 1946. március 28 31. (A plakát szövege: „Az erős és boldog köztársaság építőinek kongresszusa")

szektor megszilárdulásával együtt járt a munkások anyagi helyzetének javulása, társadalombiztosítási intézkedések végrehajtása, az ifjúság szakképzettségének növelése. A haladó tudósok, a műszaki értelmiségiek – legalábbis nagy többségük – tudásukat és tapasztalataikat a gazdaság és a kultúra fejlesztésének szolgálatába állították.

A CSKP óriási szervező és eszmei-politikai munkát végzett. Állandó harcban állt a burzsoá körökkel, amelyek próbálták akadályozni a társadalmi haladást és komplikálni a nemzetek közötti viszonyt az országban, eltorzítani az értelmét a Szovjetunióhoz fűződő barátságnak, amely biztosíték volt arra nézve, hogy Csehszlovákiára soha többé nem szakad olyan tragédia, amilyen München után.

A cseh és a szlovák burzsoázia megpróbálta felhasználni a népi hatalom ellen és a Szovjetunió elleni hangulatkeltésre azt a körülményt, hogy Kárpát-Ukrajna az 1945. június 29-i szerződés értelmében egyesült az USZSZK-val. A jobboldali körök a szomszédos népi demokratikus országokkal is élezni próbálták a viszonyt, nem nézték jó szemmel, hogy Lengyelország nyugati határát az Odernál és a Nyugati-Neissénél húzták meg, megpróbáltak komplikációkat okozni olyan határkérdésekben, amelyek Lengyelország vagy Magyarország érdekeit érintették. A jobboldali elemek arra törekedtek, hogy Csehszlovákiának mint „Kelet és Nyugat közötti hídnak" a szerepét hangsúlyozva bővítsék kapcsolatait a nyugati országokkal, és gyengítsék együttműködését a Szovjetunióval.

A kommunisták állhatatosan magyarázták a népnek, hogy a háború után kialakult nemzetközi viszonyok új rendszerében Csehszlovákiának a Szovjetunió és azon más országok mellett a helye, ahol létrejött a néphatalom, amely békét, demokráciát és szocializmust akar.

A munkásosztály vezető szerepét hangsúlyozva a CSKP rámutatott, hogy erősíteni kell a munkásosztály szövetségét a dolgozó parasztsággal, és minden lehetőséget ki kell használni a Nemzeti Fronthoz tartozó pártok együttműködésére. A CSKP különösen nagy figyelmet szentelt a szociáldemokrata párttal való egységnek. Az 1946 közepén 352 000 tagot számláló szociáldemokrata párt balszárnya a CSKP-val való szoros együttműködés álláspontjára helyezkedett.

Az 1945–1946 telén súlyossá vált gazdasági nehézségeket a burzsoá körök azzal próbálták magyarázni, hogy az ipar államosítása és a földreform csak ártott a népgazdaságnak. A burzsoá körök, akárcsak az angol jobboldali labouristák és a francia jobboldali szocialisták befolyása alatt álló jobboldali szociáldemokraták, egy antikommunista blokk létrehozásának tervét dédelgették.

A CSKP ellen, az ország szocialista irányú fejlődése ellen vívott harcban fokozatosan elmosódtak a különbségek a burzsoázia kollaboráns része és azon körei között, amelyek korábban antifasiszta álláspontra helyezkedtek és bizonyos fokig együttműködtek a kommunistákkal. Ámde a CSKP, amelynek taglétszáma 1946 márciusában meghaladta az 1 milliót, olyan nagy erőt képviselt, amellyel a reakció már nem bírt el.

A CSKP VIII. kongresszusa, amelyet 1946. március 28–31-én tartottak, rámutatott, hogy a reakciónak még mindig számottevő erői vannak, s hogy egyes pártok eltérnek a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának politikájától, ezért javasolta, hogy a Nemzeti Frontot változtassák a munkások, a parasztok, a kézművesek és az értelmiség szoros szövetségévé, amely megszilárdítja a népi demokráciát és utat nyit a szocializmus alapjainak lerakásához.

A CSKP kongresszusa után tartotta kongresszusát a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom, amelynek több mint 1,8 millió tagja volt. A szakszervezeti mozgalom megosztására törekvő jobboldali szakszervezeti vezetők mesterkedései ellenére a kongresszus úgy foglalt állást, hogy meg kell szilárdítani az egységes szakszervezeti szerveket, és feladataikat a CSKP VIII. kongresszusán hozott határozatok szellemében szabta meg.

Alkotmányozó nemzetgyűlési választások

A CSKP kongresszusa után nem sokkal, 1946. május 26-án megtartott alkotmányozó nemzetgyűlési választások igazolták, hogy a CSKP az ország legjelentősebb politikai ereje. A CSKP javaslatai ellenére minden párt külön listán indult a választáson. A burzsoá pártok nyíltan kommunistaellenes jelszavakkal folytatták a választási hadjáratot. A Nemzeti Szocialista Párt – amely több mint 500 000 tagot tömörített, többek között az Agrárpárt és más betiltott kollaboráns pártok volt tagjait – megpróbálta felbomlasztani a Nemzeti Frontot, s megpróbált Csehszlovákia Kommunista Pártjával szemben koalícióra lépni vagy a Nemzeti Fronton kívül rekedt reakciós Néppárttal, vagy a szociáldemokratákkal. A reakció, az egyház, az angol és az amerikai imperializmus minden eszközzel segítette a Néppártot, a nemzeti szocialistákat, Szlovákiában pedig a Demokrata Pártot. Ám a reakció minden erőfeszítése ellenére Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákia Kommunista Pártja megkapta a szavazatok 38 százalékát; a választók 12 százaléka szavazott a szociáldemokrata jelöltekre. Végeredményben a kommunisták 114 mandátumot kaptak, és a szociáldemokratákkal többségben voltak az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben (a 300 mandátumból 151 volt az övék).

A választások azonban azt mutatták, hogy Csehországban és Morvaországban a munkások és a dolgozó parasztok egy része a reakciós pártokra szavazott, Szlovákiában pedig a 250 000-es taglétszámú Demokrata Párt köré tömörült reakciós erőknek sikerült megnyerniük a választók többségét, 62 százalékát. Abban, hogy Szlovákiában a választások ilyen eredményt hoztak, nemcsak az játszott közre, hogy kevés volt a munkás, hogy a Hlinka-féle fasiszta illegális mozgalom nyomást gyakorolt a kispolgári körökre, hogy a közös reakciós célok jegyében egyesült protestáns és katolikus egyházi személyek érvényesítették befolyásukat, hogy sok nemzeti bizottságban és közigazgatási szervben demokrata párti politikusok voltak túlnyomó többségben, hanem az is, hogy a dolgozók egy része több dologgal elégedetlen volt. Így pl. a végrehajtott szociális átalakításokkal, az agrárkérdés megoldatlanságával, a lassú gazdaságfejlesztéssel, a munkanélküliség megszüntetésére teendő intézkedések halogatásával, elégedetlen volt továbbá amiatt, hogy Benešnek és a nacionalista álláspontot elfoglaló jobboldali cseh pártoknak a politikája miatt Szlovákia még mindig nem volt egészen egyenjogú tagja a csehek és szlovákok egységes államának. A demokrata pártiak azonban választási sikerük ellenére sem merték megszakítani az együttműködést Szlovákia Kommunista Pártjával, és a kommunisták követelésére hozzájárultak, hogy a Megbízottak Testületét (a szlovák kormányt) Gustav Husák, a Kommunista Párt tekintélyes személyisége vezesse.

A CSKP választási győzelme lehetővé tette, hogy Klement Gottwald, a párt elnöke legyen az új kormány feje. A kommunisták és a szociál-

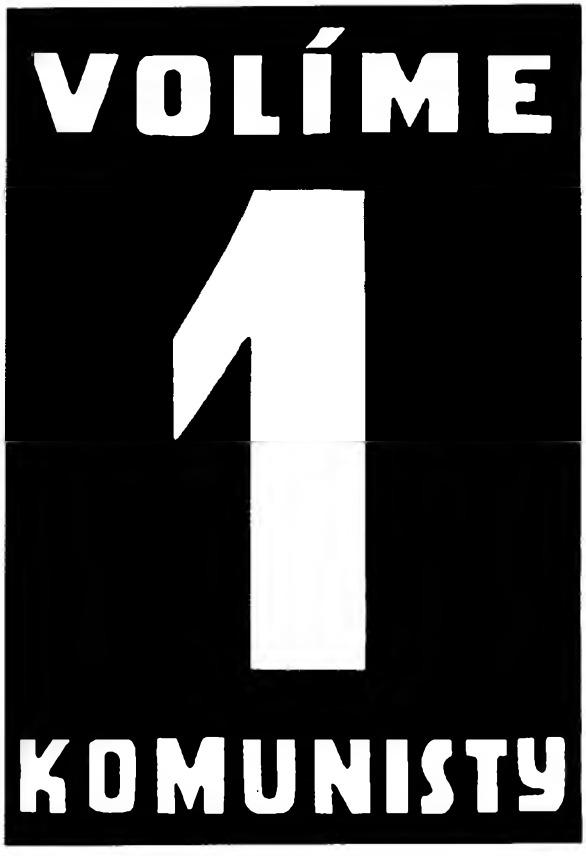

Az 1946-os választások röplapja.
„A kommunistákra szavazunk"

demokraták, bár többségben voltak a parlamentben, beleegyeztek, hogy továbbra is Beneš legyen az elnök, és széles koalíciós kormány alakuljon, mert meg akarták őrizni a csehek és szlovákok Nemzeti Frontját. Az új kormány 26 tagjából 6 a CSKP-t, 3 Szlovákia Kommunista Pártját képviselte. Szorosan együttműködött a kommunistákkal Ludvik Svoboda nemzetvédelmi miniszter.

1946. július 8-án Klement Gottwald az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elé terjesztette a kormányprogramot, amely az Alkotó Program nevet kapta. A CSKP VIII. kongresszusán kidolgozott irányvonallal összhangban álló Alkotó Program tartalmazta a barátság és az együttműködés fejlesztését a Szovjetunióval, újabb társadalmi-gazdasági átalakítások végrehajtását, új alkotmány kidolgozását és elfogadását, a népgazdaság kétéves, 1947–1948-as helyreállítási tervének a végrehajtását. A kétéves terv előirányozta az ipari termelés olyan arányú fejlesztését, hogy 10 százalékkal túlszárnyalja a háború előtti (1937-es) szintet, előirányozta Szlovákia gyorsított ütemű iparosítását, a mezőgazdaságban a háború előtti szint elérését és a dolgozók anyagi helyzetének lényeges javítását.

Júliusban, amikor csehszlovák kormányküldöttség tartózkodott Moszkvában, a Szovjetunió átadott Csehszlovákiának a területén levő bizonyos zsákmányolt javakat, és vállalta, hogy segíti a kétéves terv végrehajtását. A burzsoázia tiltakozása ellenére az Alkotmányozó Nemzetgyűlés októberben törvénybe foglalta a kétéves tervet.

Hamarosan, 1946 novemberében munkához látott az alkotmánybizottság, hogy kidolgozza az új alaptörvényt, amely törvénybe foglalta a nemzeti demokratikus forradalom győzelmét és Csehszlovákia ezt követő szocialista fejlődésének feltételeit.

A kétéves terv végrehajtásáért vívott harc során a kommunisták rendszeresen támadták a burzsoázia pozícióit, hogy tovább gyengítsék a reakció erőit. A burzsoázia szabotázsát legyűrve növelték a termelést, fokozatosan csökkentették a közszükségleti cikkek árát, és a dolgozók érdekeinek megfelelő egyéb intézkedéseket tettek.

A második agrárreform. A milliomosok megadóztatása

A CSKP különösen nagy figyelmet fordított a szegényparasztság megsegítésére, a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megszilárdítására. Ezzel kapcsolatban előtérbe került az a feladat, hogy meg kell szüntetni az egész földbirtokrendszert.

1947. április 4-én a CSKP – a Hradec Královéban tartott nagygyűlésen – előterjesztette újabb agrárreformprogramját, amely a Hradeci Program nevet kapta. A program 50 hektárban szabta meg a földbirtok felső határát, s azt javasolta, hogy az 50 hektárt meghaladó földterületet váltság fejében sajátítsák ki, és osszák fel a földnélküli és a törpebirtokos parasztok között.

A Hradeci Program a Néppárt, a nemzeti szocialisták, a szlovák Demokrata Párt, valamint a szociáldemokrata jobbszárny heves ellenállásába ütközött. Május–júliusban a munkások által támogatott szegényparasztság sok küldöttsége követelte a kormánytól és az Alkotmányozó Nemzetgyűléstől a Hradeci Program elfogadását. A reakciós elemek ellenállását azonban nem sikerült teljesen megtörni. Az 1947. július 11-i törvény megszabta a földbirtok felső határát, amely 150 hektár szántó vagy 250 hektár erdő volt.

Ez a törvény nem hozott döntő változást a falusi gazdasági viszonyokban, minthogy érintetlenül hagyta a falusi kapitalisták tulajdonát. A Hradeci Program körüli harc azonban növelte a CSKP befolyását falun, megmutatta a dolgozó parasztoknak, köztük a középparasztoknak, hogy érdekeik igazi képviselői a kommunisták és az általuk vezetett munkásosztály. Az is kiderült, kinek az érdekeit képviselik a szlovák demokraták, akik a Hradeci Program elleni harccal egyidőben kampányt indítottak a bíróság elé állított hitlerista bábnak, Jozef Tisónak és cinkosainak a védelmében.

Amikor megkezdődött a hidegháború, amelyet a tőkés országok kormánykörei indítottak a Szovjetunió és a népi demokratikus államok ellen, a Néppárt nyíltan szovjetellenes propagandába kezdett.

1947 nyarán nagy volt a szárazság, kipusztult a vetések fele, emiatt rosszabbodott az élelmiszer-ellátás. Az üzérek a kulákokkal és a földbirtokosokkal együtt felhasználták az elemi csapást az árak felsrófolására és a kötelező beszolgáltatás szabotálására. A reakció rendzavarásokat provokált; egyes helyeken a munkásosztály elmaradott része hagyta magát belerántani a sztrájkokba.

Ebben a helyzetben igencsak mozgolódtak az ellenforradalmi erők, az illegális fasiszta bandák. A nemzeti szocialisták, egyre szorosabban együttműködve a Néppárttal, arra készültek, hogy kiszorítsák a kormányból a CSKP-t. A jobboldali pártok arra számítottak, hogy nekik is sikerül az, ami sikerült a reakciós erőknek Franciaországban, Olaszországban, Belgiumban, amelyek az Egyesült Államokra támaszkodtak és felhasználták saját céljaikra a jobboldali szocialistákat. A szociáldemokrata párt jobbszárnyának vezetői antikommunista és szovjetellenes összeesküvést szőttek a reakciósokkal. Beneš elnök nyíltan kijelentette, szükségesnek és nélkülözhetetlennek tartja, hogy Csehszlovákia elfogadja a Marshall-tervet, vagyis az ország bevonását az amerikai imperializmus érdekszférájába. A kormány szótöbbséggel úgy döntött, hogy megfigyelőt küld 1947 júniusára Párizsba, a Marshall-terv elfogadásával kapcsolatban összehívott konferenciára. Később azonban, amikor a CSKP megmagyarázta, hogy a Marshall-terv feltételei olyanok, hogy lényegében amerikai ellenőrzés alá kerül a tervet elfogadó országok gazdasága, továbbá egyik célja a monopoltőke pozícióinak visszaállítása Nyugat-Németországban, a cseh kormány – több miniszter tiltakozása ellenére – megmásította döntését. Körülbelül ugyanebben az időben az Egyesült Államok kormánya kimutatta Csehszlovákiával szembeni ellenséges érzületét, nem teljesítette korábban vállalt gazdasági kötelezettségeit, és elutasította Csehszlovákia gabonasegély-kérelmét.

1947 júliusában Klement Gottwald vezetésével csehszlovák kormányküldöttség érkezett Moszkvába, és gazdasági segítségért folyamodott a szovjet kormányhoz. A Szovjetunió vállalta, hogy 400 000 tonna gabonát szállít Csehszlovákiának, s ezzel megmentette az országot az éhínségtől. Ugyanakkor, júliusban munkálták ki az alapelveit a hosszú lejáratú szovjet–csehszlovák gazdasági egyezménynek, amelynek különös jelentősége volt a tervgazdálkodásra való áttéréssel kapcsolatban.

1947 augusztusában a CSKP javasolta, hogy nyújtsanak segítséget a szárazságtól sújtott dolgozó parasztoknak, s a fedezet megteremtésére vessenek ki rendkívüli adót azokra, akiknek a vagyona meghaladta az 1 millió koronát (az országban legalább 35 000 milliomos volt). A kormány ezt a javaslatot elutasította. Ekkor a kommunisták, mint más esetekben is, a munkásokhoz és a parasztokhoz fordultak támogatásért, és nyilvánosságra hozták annak a 12 miniszternek a nevét, aki meghiúsította a javaslat elfogadását. A Szakszervezetek Központi Tanácsa, a szociáldemokraták többsége, a városi és a falusi dolgozó tömegek támogatták azt a javaslatot, hogy a nagybirtokosok, a nagykereskedők és más tőkések extraprofitját használják fel a nép érdekében. A Kommunista Párt harca a milliomosok rendkívüli megadóztatásáért ismét megmutatta a dolgozó parasztságnak, hogy csak a munkásosztály és pártja védelmezi a nép érdekeit. A milliomosok megadóztatása körüli küzdelemben szembetűnően csökkent a demokraták befolyása a szlovák parasztságra, erősödött a kommunisták és a szociáldemokraták többsége közötti akcióegység. A jobboldaliak ismét kénytelenek voltak meghátrálni, és október 21-én elfogadták a milliomosok egyszeri, rendkívüli megadóztatásáról szóló törvényt. A befolyt 1 milliárd koronával a szárazság sújtotta parasztgazdaságokat segítették.

A burzsoá pártok egyre erőteljesebb elszigetelődése, a reakció veresége Magyarországon, Lengyelországban és több más országban riadalmat keltett a csehszlovákiai burzsoá pártok vezető köreiben. E pártok vezetése a legreakciósabb elemek kezébe került. Szlovákiában, ahol a Demokrata Párt formálisan fölényben volt, e párt vezetőinek az volt a szándékuk, hogy felbomlasztják a Nemzeti Frontot és kiszorítják a kommunistákat a Megbízottak Testületéből. A nyugati titkosszolgálatok segítségével, a reakciós papság tevékeny támogatásával államcsínyt készítettek elő. Az összeesküvőknek együtt kellett volna működniük a banderista Ukrán Felkelő Hadsereg bandáival, amelyeknek létszáma felduzzadt 1947 nyarán és őszén, miután kiszorították őket Lengyelország területéről. 1947 szeptemberében

1948. február. Prága, Óváros tér. A nép támogatja a CSKP programját

az ellenforradalmi összeesküvést leleplezték. A nyomozás során a biztonsági szervek letartóztattak körülbelül 500 összeesküvőt, és megállapították, hogy az összeesküvésben részt vettek a Demokrata Párt vezetői.

Szlovákia dolgozói elítélték a népi hatalom ellenségeit. Tömeggyűléseken, az üzemi tanácsok képviselőinek kongresszusán, a parasztok képviselőinek kongresszusán, a partizánok kongresszusán, az összes nagy társadalmi szervezetek Szlovákia Kommunista Pártjának felhívására követelték, hogy űzzék ki a reakciósokat a Demokrata Pártból és változtassák meg Szlovákia legfelső végrehajtó szervének, a Megbízottak Testületének összetételét. A Demokrata Párt engedményekre kényszerült.

1947. november 18-án megalakult az új Megbízottak Testülete, amelyben a demokratáknak a korábbi 9 helyett 6 képviselőjük volt; Szlovákia Kommunista Pártja 5 helyet kapott, 2 helyet párton kívüli szakemberekkel töltöttek be, egy-egy helyet kapott az 1946-ban alakult Szabadság Párt, amely némely katolikus köröket tömörített és a Munkáspárt, amelyet a Szlovákia Kommunista Pártjával nem egyesült jobboldali szlovák szociáldemokraták alakítottak.

Csehországban a burzsoá-földesúri ellenforradalom különösen nagy reményeket fűzött a jobboldali szociáldemokratákhoz. A szociáldemokrata párt 1947. november 14–16-án Brnóban megtartott XXI. kongresszusán a nyugati országok szocialista pártjainak vezérei által ösztönzött jobboldali erők a CSKP-val való együttműködés ellen foglaltak állást, kiszorították a vezetésből Zdeněk Fierlingert és a többi olyan politikust, akik a munkás egységfront, a munkásmozgalom kettéosztottságának megszüntetése mellett foglaltak állást. Ebben a helyzetben a jobboldali szociáldemokraták úgy gondolták, hogy a szociáldemokrata párt vezetésének megszerzését fel kell használniuk arra, hogy haladéktalanul megkíséreljék kiszorítani a hatalomból a CSKP-t.

A CSKP tisztában volt a reakció terveinek veszélyességével. Klement Gottwald a CSKP KB 1947. november 26–27-i plénumán szólt a burzsoá puccs veszélyéről, és éberségre intett.

A csehszlovák gazdaság továbbra is súlyos gondokkal küszködött. A gabonabeszolgáltatási tervet 1947 végére Csehországban csak 75 százalékban, Szlovákiában 90 százalékban teljesítették. A terv nem teljesítése – amelyet a spekulánsok alaposan kihasználtak – arra késztette a CSKP-t, hogy a munkások és más dolgozók támogatásával követelje a magán nagykereskedelem felszámolását és a külkereskedelem fokozottabb állami ellenőrzését.

1947. november 25-én a csehszlovák kormányfő levelet intézett a szovjet kormányhoz, amelyben vázolta az ország gazdasági helyzetét, közölte, hogy Csehszlovákia tudna ipari berendezéseket szállítani a Szovjetuniónak, és kérte, hogy a Szovjetunió újabb 150 000 tonna gabona szállításával nyújtson további segítséget. November 29-én a szovjet kormány táviratban közölte, hogy kész további 200 000 tonna gabonát szállítani Csehszlovákiának.

Hamarosan, 1947. december 11-én aláírták a szovjet–csehszlovák áruforgalmi és fizetési egyezményt, amely biztosította a csehszlovák ipar állandó nyersanyagellátását, aláírták a kereskedelmi és hajózási szerződést, a tudományos-technikai együttműködési megállapodást, és több más egyezményt kötöttek, amelyek elősegítették a csehszlovák gazdaság talpraállítását. Az áruforgalmi és fizetési egyezmény megkötésével egyidejűleg a szovjet kormány, figyelembe véve, hogy abban a helyzetben Csehszlovákia nehezen tudná áruszállítással megtéríteni a Szovjetuniótól kapott áruk teljes értékét, teljesítette Csehszlovákia kérését, rövid lejáratú hitelt nyújtott neki. A Szovjetuniótól kapott baráti segítségnek szerepe volt abban, hogy a kétéves terv első évének feladatait az ipar sikeresen teljesítette, a termelés volumene a kétszerese volt az 1945. évinek, s csaknem 98 százaléka az 1937-es szintnek.

A reakció 1948. februári összeesküvésének kudarca

1948 elején a CSKP, összhangban az Országépítő Programmal, javasolta, hogy államosítsák az 50 embernél többet foglalkoztató vállalatokat, az egész nagykereskedelmet, a magánföldtulajdont 50 hektárban maximálják, a földfelesleget adják át a parasztoknak, csökkentsék a parasztok és a kisiparosok adóját, s hajtsanak végre több más demokratikus és antikapitalista átalakítást. Ezeknek az intézkedéseknek az volt a céljuk, hogy javítsák az ország gazdasági helyzetét, fokozzák a demokratizálást. Ezeket bele kellett foglalni az új, népi demokratikus alkotmányba. A reakciós erők megértették, hogy közeledik a döntő harc a hatalomért, azért, hogy milyen úton fejlődjön tovább az ország. 1948. február 12-én az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottsága, amelyben a burzsoá körök képviselői voltak többségben, nem volt hajlandó megvitatni az új földreform tervezetét. Ez energikus tiltakozásra késztette a járási parasztbizottságok képviselőinek konferenciáját, amelyet február 16-án tartottak Prágában.

Február 17-én a nemzeti szocialista, a néppárti és a demokrata párti miniszterek, hogy megbénítsák a népi hatalom szerveit, félbeszakították a kormány ülését, ezzel tudtul adták, hogy többé nem kívánják fenntartani a csehek és a szlovákok Nemzeti Frontját. A CSKP Központi Bizottságának Elnöksége még ugyanazon a napon a sajtóban és a rádióban felszólította a népet, álljon készen, hogy meghiúsít-

A Parasztkongresszus küldöttei a Vencel-téren 1948. február 29-én helyeslik a kormány összetételének megváltozását

hassa a reakció terveit. Az üzemekben nyomban megkezdődött a munkásőrség szervezése. A munkások és a parasztok a népi hatalom védelmére keltek, harcba szálltak a társadalmi-gazdasági és politikai átalakítások elmélyítéséért.

A Benešsel közösen kidolgozott terv szerint a Gottwald kormányfő által február 20-án összehívott rendkívüli kormányülésen a jobboldali pártok 12 minisztere nem volt hajlandó részt venni, és lemondott. Erre buzdította őket a pápai nuncius és az Egyesült Államok nagykövete is, aki szabadságát megszakítva azonnal Prágába repült. Az összeesküvőknek az volt az elgondolásuk, hogy a kormányválság lehetővé teszi Beneš számára, hogy kommunisták nélkül alakítson kormányt, vagy rosszabb esetben „párton kívüli" hivatalnokkormányt állítson össze. A kommunista miniszterek azonban kijelentették, hogy a helyükön maradnak. A CSKP követelte, hogy Beneš fogadja el az összeesküvő miniszterek lemondását, s alkotmányos úton egészítse ki a kormányt olyan személyekkel, akik becsületesen képviselik a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának platformját.

Példátlan mértékben megnőtt a tömegek politikai aktivitása. Mindenütt gyűléseket tartottak, amelyeknek több százezer résztvevője kifejezte, hogy hűséges a népi hatalomhoz, bízik a CSKP-ban. Pozsonyban (Bratislava) a munkások követelték, hogy a demokraták, akik a prágai események alakulását várták, azonnal mondjanak le és távozzanak a Megbízottak Testületéből. A vállalatoknál, a hivatalokban, a falvakban akcióbizottságok jöttek létre, amelyek az összes forradalmi erők törzskarának szerepét töltötték be. Sok akcióbizottságnak nemcsak kommunisták, pártonkívüliek és baloldali szociáldemokraták voltak tagjai, hanem a Nemzeti Szocialista Párthoz és a Néppárthoz tartozó haladó gondolkodásúak is, akik nem akarták, hogy visszaállítsák a monopóliumok, a nagybirtokosok és a külföldi tőke hatalmát. Az akcióbizottságok hozzáláttak, hogy a helyi hatalmi szerveket megtisztítsák a reakciós elemektől.

Február 23-án az üzemi tanácsok országos kongresszusának kezdeményezésére megrendezték a haladó erők konferenciáját. A CSKP indítványára a konferencia felhívással fordult a néphez, amelyben

javasolta a Nemzeti Front fenntartását és megújítását. A konferencia megalakította a Nemzeti Front Központi Akcióbizottságának előkészítő bizottságát. Ludvik Svoboda tábornok, nemzetvédelmi miniszter az előkészítő bizottság ülésén bejelentette, hogy a hadsereg szilárdan a nép mellett áll. Február 25-én megalakult a Központi Akcióbizottság elnöksége, amelynek elnökévé Antonín Zápotockýt választották.

Február 24-én az egész országban egyórás sztrájkot tartottak, 2,5 millió munkás és alkalmazott így juttatta kifejezésre, hogy a reakció teljes szétverését akarja.

A reakció tervei kudarcba fulladtak. Beneš kénytelen volt február 24-én elfogadni a reakciós miniszterek lemondását, és megbízni Klement Gottwaldot, hogy egészítse ki a kormányt. Az az óriási tömeggyűlés, amelyet február 25-én este a prágai Vencel téren tartottak, üdvözölte a népi demokratikus rendszer újabb győzelmét.

A parasztkongresszus, amely 1948. február 28–29-én ülésezett Prágában, egyhangúlag a CSKP által kidolgozott agrárpolitika végrehajtása mellett foglalt állást.

A februári események demonstrálták Csehszlovákia egész dolgozó népének valódi egységét, bizalmát a reakció elleni harcot vezető CSKP iránt. A nép a februári napokban aratott győzelmével döntő vereséget mért a burzsoá-földesúri ellenforradalom összes erőire, teljesen kiszorította a hatalomból a reakciós elemeket, még jobban megszilárdította a munkások és a parasztok szövetségét, valamint a munkásosztálynak és marxista–leninista élcsapatának, a CSKP-nak a társadalomban betöltött vezető szerepét. A februári események csapást mértek a nemzetközi reakcióra is, amely abban reménykedett, hogy sikerül likvidálnia a népi hatalmat Csehszlovákiában, s ezt az országot imperialista politikájának objektumává, a többi népi demokratikus állam és a Szovjetunió elleni harc felvonulási területévé teheti.

Az alkotmány jóváhagyása a Nemzetgyűlés 1948. május 9-i ünnepi ülésén

Antonín Zápotocký, a csehszlovák kormány elnöke

A februári események alatt a munkásosztály és a dolgozó parasztság javára dőlt el a forradalom fő kérdése, a hatalom kérdése. A proletariátus vezető szerepe átalakult a proletariátus diktatúrájává.

1948. március 21-én az Alkotmányozó Nemzetgyűlés törvényt hozott a magánföldtulajdon 50 hektárban való maximálásáról, az egységes mezőgazdasági adó bevezetéséről, a mezőgazdasági hitelről. Április 15-én törvényt hoztak a társadalombiztosításról, amely a biztosítást a dolgozó parasztság széles rétegeire is kiterjesztette. E törvények után – amelyekkel befejezték az alapvető forradalmi-demokratikus átalakításokat – április 28-án az Alkotmányozó Nemzetgyűlés törvényt hozott, amelynek értelmében államosították az 50 munkásnál többet foglalkoztató vállalatokat, a népgazdaság több iparágában pedig kivétel nélkül az összes vállalatot, államosították a kereskedelmi cégeket és bevezették a külkereskedelem állami monopóliumát.

1948. május 9-én, Prága felszabadításának harmadik évfordulóján elfogadták a Csehszlovák Köztársaság új alkotmányát. Az alkotmány, amely törvénybe foglalta Csehszlovákia népeinek nagy vívmányait, meghirdette a szocializmus felépítésének feladatát.

Az 1948. május 30-án tartott nemzetgyűlési választásokon a csehek és a szlovákok újjászületett, demokratikus összetételű Nemzeti Frontja, amelynek a politikai pártokon kívül tagjai lettek a szakszervezetek, a parasztszervezetek, az ifjúsági, kulturális szervezetek, a szavazatok 89 százalékát szerezte meg. Ezzel véglegessé vált a nép februári győzelme.

Júniusban Eduard Beneš államelnök lemondott. A nemzetgyűlés Klement Gottwaldot választotta meg erre a tisztségre. A kormány elnöke Antonín Zápotocký lett.

Június 27-én a szociáldemokrata párt és a CSKP közös aktívaülésén kimondták, hogy a két párt egyesül Csehszlovákia Kommunista Pártjában. A CSKP Központi Bizottságát kiegészítették a volt szociáldemokrata párt 14 baloldali tagjával. Egész Csehszlovákia munkásosztálya egységes marxista–leninista pártjának megteremtése a CSKP KB 1948. szeptember 28-i döntésével fejeződött be, amelynek értelmében Szlovákia Kommunista Pártja ismét a CSKP szerves része lett.

A CSKP IX. kongresszusa. A szocialista építés irányvonala

Csehszlovákia dolgozói, leküzdve a februári ellenforradalmi puccskísérlet okozta nehézségeket, 1948 nyarán elfojtva több ellenforradalmi provokációt, sikeresen teljesítették az iparban a kétéves tervet és befejezték az ország népgazdaságának helyreállítását. Az ország új feladatokkal nézett szembe: az ipar szocialista átszervezésével és az egész ország további iparosításával.

1948. október 27-én a Nemzetgyűlés elfogadta az 1949–1953-as népgazdaságfejlesztési tervet, amely a termelési eszközök termelésének 66 százalékos növelését irányozta elő. A további fejlődés bebizonyította, hogy bár nagy nehézségekkel kellett megküzdeni, ez a feladat teljesíthető volt. A CSKP azzal is

tisztában volt, milyen különösen bonyolult feladatok állnak a mezőgazdaság előtt, amelynek termelési volumene a háború előttinek csak háromnegyede volt.

A CSKP KB 1948. novemberi plénuma leszögezte, hogy meg kell teremteni az anyagi alapot a mezőgazdaságnak a közeljövőben végrehajtandó szocialista átszervezéséhez, és rendszeres segítséget, támogatást kell nyújtani a különböző típusú mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek.

A CSKP IX. kongresszusa, amelyet 1949. május 25–29-én tartottak Prágában, jóváhagyta a szocialista építésnek a CSKP KB beszámolójában kifejtett programját. A szocializmus alapjainak általánosan kibontakozó építését fő feladatként tűzték ki, amelyet alátámaszt Csehszlovákia termelőerőinek és termelési viszonyainak állapota. A kongresszus feladatul tűzte ki továbbá a mezőgazdaság szocialista átalakítását a parasztság szövetkezetesítése és az állami gazdaságok fejlesztése alapján. A kongresszus, hangsúlyozva, hogy a falu szövetkezetesítésének legfontosabb elve az önkéntesség, a meggyőzés, nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy meg kell őrizni és erősíteni kell a munkásosztály szövetségét a kis- és középparasztok tömegével.

A kongresszusi küldöttek, akik óriási erőt, több mint 2 millió párttagot és tagjelöltet képviseltek, egyhangúlag leszögezték, hogy Csehszlovákia és a Szovjetunió szövetsége és barátsága megbonthatatlan, hogy Csehszlovákia egységbe forrott mindazokkal az országokkal, amelyek a szocializmus útján haladnak.

A CSKP IX. kongresszusán hozott határozatok végrehajtásáért kibontakozott nagyszabású mozgalom, a munkásosztály élenjáró része és a dolgozó értelmiség által kezdeményezett élmunkás mozgalom és verseny meggyőzően bizonyította, hogy a néptömegek támogatják a CSKP irányvonalát.

Klement Gottwald, a Csehszlovák Köztársaság elnöke üdvözli az egybegyűlt prágaiakat. 1948. június 14.

A külpolitika

A CSKP külpolitikai tevékenységének középpontjában a Szovjetunióval való szövetség és barátság erősítésének és fejlesztésének kérdései álltak. A csehszlovák–szovjet kapcsolatok alapja az 1943. december 12-én Moszkvában aláírt barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és háború utáni együttműködési szerződés volt. A Szovjetunió nyersanyagot szállított, műszaki segítséget nyújtott Csehszlovákiának, ezzel lehetővé vált, hogy sok fontos csehszlovák vállalat nyomban az ország felszabadulása után megkezdje a termelést. Az 1947 júliusában Moszkvában folytatott szovjet–csehszlovák tárgyalásokon nagy figyelmet szenteltek annak, hogy kialakítsák a két ország hosszú időre szóló és bővülő együttműködését a gazdasági tervek teljesítésében.

Csehszlovákia nemzetközi pozíciói a Szovjetunióval 1943-ban kötött szerződésen alapultak; ezeket a pozíciókat megerősítette azzal, hogy barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és együttműködési szerződést kötött Jugoszláviával (1946. május 9.), Lengyelországgal (1947. március 10.), Bulgáriával (1948. április 23.), Romániával (1948. július 21.); valamivel később, 1949. április 16-án hasonló szerződést írt alá Magyarországgal. A fejlett iparral rendelkező Csehszlovákia segítséget nyújtott Lengyelország, Jugoszlávia, Bulgária, Románia iparosításához.

A Szovjetunióval, valamennyi népi demokratikus országgal együtt Csehszlovákia következetesen ellenezte a nyugati hatalmaknak azt az irányvonalát, hogy felélesztik az imperializmust és a militarizmust Nyugat-Németországban. 1948 februárjában a csehszlovák, a lengyel és a jugoszláv külügyminiszterek prágai konferenciája elítélte a nyugati hatalmakat amiatt, hogy nem teljesítették Németországgal kapcsolatos nemzetközi kötelezettségeiket.

Csehszlovákia teljes elégedettséggel fogadta a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulását, a kínai forradalom győzelmét, az NDK kikiáltását. A Csehszlovák Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság közötti jószomszédi és baráti viszony kialakulása fontos eleme volt az európai békéért és biztonságért vívott harcnak. Közvetlen veszélyt jelentett a béke ügyére nézve, hogy 1949 áprilisában megalakították az agresszív NATO-blokkot. A többi szocialista országhoz hasonlóan Csehszlovákia is leleplezte ennek a blokknak az agresszív jellegét. 1949. április 20–25-én Párizsban, majd pedig Prágában folyt a béke híveinek első világkongresszusa.

1949-ben Csehszlovákia tevékenyen részt vett a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának megalakításában.

Kelet-Németország. A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása

A háború utáni első napok Németországban

A német fasizmus által kirobbantott második világháború súlyos megpróbáltatást jelentett magának a német népnek is. Nagy árat fizetett a német imperializmus kalandor politikájáért. Teljesen szétzilálódott a gazdasági élet, romokban hevertek a nagy ipari központok. Emberek milliói pusztultak el a harctereken, az életben maradottak elvesztették fejük felől a tetőt, pincékben, romos házakban húzódtak meg, Németország útjait járták lakást, élelmet, munkát keresve. Megrendítő volt az a morális depresszió, amely a vereség nyomán a német népre nehezedett. A fasiszta rendszer csődje egyben azoknak a tébolyult eszméknek a csődjét is jelentették, amelyeket a német fegyver legyőzhetetlenségéről, a német faj felsőbbrendűségéről stb. 12 éven át sulykoltak a németek fejébe. A lakosság jelentős része attól rettegett, hogy bosszút állnak rajta azokért az emberiség elleni bűntettekért, amelyeknek elkövetésében a nácik vezérletével részt vett.

Volt azonban a népnek egy bizonyos rétege, elég vékony rétege, amely látta, hogy a német fasizmus szétzúzásával összeomlott és széthullott az imperializmus uralmának egész apparátusa, a hadsereg, a rendőrség, széthullottak az állami hivatalok, a tömegek ideológiai leigázásának szervei. Ezek az emberek antifasiszták voltak, kommunisták és szociáldemokraták, akik csodával határos módon maradtak életben, és a szövetséges csapatok a háború utolsó napjaiban szabadították ki őket a német koncentrációs táborokból. Ezek az emberek megértették, hogy új szakasz kezdődik Németország életében, a szabad, demokratikus német köztársaságért vívott harc szakasza.

Az antifasiszta demokratikus erők legfontosabb feladata az volt, hogy helyreállítsák a gazdaságot, amely a háború végére katasztrofális helyzetbe jutott. Nem kevésbé sürgős feladat volt a német nép demokratikus újjáteremtése. Az ország egész háború utáni átformálásának alighanem a legbonyolultabb feladata volt, hogy kiküszöbölje a militarizmus és a sovinizmus mérgező hatásának következményeit, hiszen a militarizmus és a sovinizmus hosszú évtizedeken át Németország uralkodó köreinek hivatalos ideológiája volt, továbbá hogy kigyomlálják a nácizmus hatásának következményeit. A német nép nagy tömegeinek kellett segítséget nyújtani ahhoz, hogy felismerjék, Németország vesztébe rohant azon az úton, amelyre uralkodó osztályai vezették; segítséget kellett nyújtani ahhoz, hogy megértsék, milyen történelmi felelősség hárul az ország jövőjéért a német nép demokratikus erőire.

Berlini lakosok beszélgetnek egy szovjet katonával a városparancsnokság épületénél

Amikor a Vörös Hadsereg szétverte a német fasiszta csapatokat, megteremtette a döntő feltételeket az egész náci rendszer likvidálásához, Németország antifasiszta, demokratikus átalakításához. Ezeknek a feladatoknak Németország egész területén való végrehajtásához kedvező alapot teremtett a szövetségesek által elfogadott antifasiszta demokratikus reformprogram. Ezt a programot azonban csak Kelet-Németországban, a szovjet megszállási övezetben hajtották végre következetesen.*

1945. június 9-én megalakult a Németországi Szovjet Katonai Közigazgatás, amely kezdettől fogva szorosan együttműködött az antifasiszta erőkkel a kelet-németországi helyzetet érintő valamennyi politikai és gazdasági természetű kérdésben. Megalakítása után egy nappal a szovjet katonai közigazgatás engedélyezte az oktatás megindítását, a demokratikus pártok és szervezetek működését Kelet-Németország területén.

Elsőként Németország Kommunista Pártja lépett a politikai porondra. 1945. június 11-én programnyilatkozattal fordult a német néphez. Ebben elemezte a háború utáni Németország helyzetét, megnevezte a nemzeti katasztrófa okozóit, meghatározta a helyreállítási időszak legfontosabb feladatait és megmutatta az ország fejlesztésének irányát.

Az NKP felhívásában kitűzött feladatok – a nácizmus kiirtása a közélet minden területén, a tőkés monopóliumok és a földbirtokrendszer megszüntetése, valóban demokratikus államigazgatási rendszer megteremtése – meghatározták a németországi antifasiszta, demokratikus átalakítások programját, és összhangban voltak a szövetségesek által Németországról kötött megállapodások szellemével és betűjével.

A kezdeményező csoportok, amelyeket Németország Kommunista Pártjának Központi Bizottsága alakított, s amelyek 1945 április–májusában láttak munkához Berlinben, maguk köré gyűjtötték és tömörítették az antifasiszta demokratákat, akik közül sokan a náci koncentrációs táborokból szabadultak vagy emigrációból tértek haza. A berlini kezdeményező csoportot Walter Ulbricht, a szászországit Anton Ackermann, a mecklenburgit Gustav Sobbottka vezette. Az antifasiszta demokraták helyi – városi, falusi, kerületi – önigazgatási szerveket alakítottak, amelyek megszervezték a rendfenntartást, a lakosság élelmiszerrel, vízzel, villamos energiával, tüzelővel való ellátását, intézkedéseket tettek, hogy megelőzzék a járványokat. Ezek a tömegek kezdeményezéséből és öntevékenységével alakult, e haladó elemek által vezetett önigazgatási szervek fokozatosan kezükbe vették a gazdasági, a társadalmi és a kulturális élet irányítását.

A Vörös Hadsereg egységeinek parancsnoksága minden támogatást megadott Kelet-Németország haladó erőinek a rend fenntartásához és a gazdaság helyreállításához, s egyre inkább átruházta a német önkormányzati szervekre a közigazgatási funkciókat, segített nekik megoldani a gazdasági és a kulturális munka feladatait. Május 17-én N. E. Berzarin vezérezredes, Nagy-Berlin szovjet katonai parancsnoka jóváhagyta Berlin demokratikus magisztrátusának összetételét; a magisztrátus élén a főpolgármester, Arthur Werner építész, pártonkívüli demokrata állt.

Különösen nagy jelentőségű volt az a segítség, amelyet a Szovjetunió a lakosság élelmiszer-ellátásához nyújtott. A szovjet megszálló hatóságok már 1945. május elején 96 000 tonna gabonát, 60 000 tonna burgonyát, körülbelül 50 000 db szarvasmarhát, továbbá cukrot, zsírt és egyéb élelmiszert bocsátottak a berlini és a drezdai lakosok rendelkezésére. A szovjet megszálló hatóságok segítsége lehetővé tette, hogy már május 15-től áttérjenek a lakosság szervezett ellátására, szigorúan megállapított normák szerint.

Walter Ulbricht ennek az időszaknak a sajátosságairól és a szovjet emberek segítségének jelentőségéről szólva megállapította: „A Német Demokratikus Köztársaság lakossága soha nem felejti el azoknak a szovjet városparancsnokoknak és tiszteknek az önfeláldozó, békés munkáját, akik nem sokkal előbb még a frontokon küzdöttek a fasiszta csapatok ellen; most páratlan energiával láttak hozzá,

* A nyugat-németországi helyzetről lásd az V. fejezet 5. részét.

hogy segítséget nyújtsanak a németeknek, céltudatos és önfeláldozó munkára buzdítva őket. Ez méltó befejezése volt a szovjet csapatok felszabadító küldetésének."

1945. június 15-én nyilvánosságra hozták Németország Szociáldemokrata Pártja Központi Bizottságának felhívását, amelyben a Szociáldemokrata Párt kifejezte, hogy szolidáris az NKP felhívásával és támogatja Németország háború utáni antifasiszta, demokratikus alapon való újjászervezésének programját. A Szociáldemokrata Pártban azonban nagy nézeteltérések voltak: a reformista felső vezetés igyekezett visszafordítani a pártot a burzsoáziával való osztályegyüttműködés reformista álláspontjára, a párt progresszív szárnya viszont szükségesnek tartotta az NSZDP programtételeinek felülvizsgálatát, a múlt hibáinak figyelembevételét, az antikommunizmus elvetését, a Kommunista Párttal való együttműködés kialakítását. Elég hamar két irányzat alakult ki az NSZDP-ben, ami a párt szervezeti megosztásához vezetett. A szovjet megszállási övezetben 1945. június 19-én megalakult az NKP és az NSZDP közös munkásbizottsága, ezzel megtették az első lépést afelé, hogy megteremtsék Németország munkásosztályának egységét. Mindenütt alakultak a két munkáspárt helyi akcióegység-bizottságai.

1945 nyarán Kelet-Németországban két burzsoá demokratikus párt alakult, Németország Kereszténydemokrata Uniója (CDU) és Németország Liberális Demokrata Pártja (LDP). Ezekhez a pártokhoz a burzsoázia képviselői, valamint a kispolgári rétegek, az értelmiség képviselői, a magas rangú hivatalnokok tartoztak. Mindkét párt programjában szerepeltek, bár elég általános megfogalmazásban, a németországi demokratikus építés feladatai. A CDU 1945. június 26-án nyilvánosságra hozott alapító nyilatkozata elismerte annak szükségességét, hogy állami ellenőrzés alá vonják a gazdaság kulcspozícióit. Kevésbé világosan és visszafogottabban fogalmazódtak meg a feladatok az LDP 1945. július 5-én közzétett alapító nyilatkozatában, amely hangsúlyozta, hogy meg kell őrizni „a magántulajdont és a szabadon fejlődő gazdaságot" mint „a kezdeményezés fejlesztésének és a sikeres gazdasági tevékenységnek" az előfeltételét. A vállalatok állami ellenőrzését csak kivételképpen fogadta el.

Demokratikus átalakítások Kelet-Németországban. Az NSZEP megalakulása

1945. július 14-én az NKP kezdeményezésére négy párt – a Kommunista, a Szociáldemokrata, a Kereszténydemokrata és a Liberális Demokrata Párt – közös akcióprogram alapján antifasiszta, demokratikus blokkot alakított. Ennek a blokknak nagy szerepe volt abban, hogy Kelet-Németország néptömegeinek erőfeszítéseit az általános, demokratikus feladatok megoldására összpontosította.

Rövid idő alatt megalakultak a dolgozók tömegszervezetei. 1945 nyarán létrejöttek az egységes szakszervezetek és megalakult (1946. február. – *A szerk.*) a Szabad Német Szakszervezeti Szövetség. Az egységes munkásszervezet megalakításának rendkívül nagy volt a jelentősége abból a szempontból, hogy megszilárduljon a munkásosztály vezető szerepe az antifasiszta-demokratikus forradalomban.

Az 1945-ben létrehozott antifasiszta ifjúsági bizottságok 1946-ban megalakították a Szabad Német Ifjúság (FDJ) nevű egységes ifjúsági szervezetet, amely a munkásosztály irányításával egyesített több százezer fiatalt, a szocializmus jövendő építőit. A szövetség vezetőjévé Erich Honeckert választották. Ebben az időszakban keletkeztek olyan tömegszervezetek is, mint a Demokratikus Nőszövetség, a Kulturbund – amely az értelmiség legjobbjainak kezdeményezésére alakult Johannes Bechernek, a nagy német költőnek a vezetésével –, a Kölcsönös Paraszti Segítség Egyesülete stb. Az antifasiszta-demokratikus forradalom fejlődése szempontjából rendkívül fontos volt a munkásosztály két pártjának egységes marxista–leninista pártban való egyesülése.

Az NKP és az NSZDP 1946. április 21–22-i egyesítő kongresszusán megalakították Németország Szocialista Egységpártját (NSZEP). A párt taglétszáma 1,3 millió volt (680 000 szociáldemokrata és 620 000 kommunista). A kongresszus elfogadta a Németország Szocialista Egységpártjának alapelvei és céljai című programdokumentumot, amely meghatározta a párt politikájának alapjait, elfogadta to-

Wilhelm Pieck
és Otto Grotewohl
az NKP és az NSZDP
egyesülési kongresszusán

vábbá a párt szervezeti szabályzatát és a Kiáltvány a német néphez című dokumentumot. Az NSZEP programja leszögezte, hogy Németország Szocialista Egységpártjának célja „a megszabadulás mindenfajta kizsákmányolástól és elnyomástól, a gazdasági válságoktól, a nyomortól, a munkanélküliségtől és az imperialista háborús veszélytől. Ez a cél, népünk nemzeti és társadalmi létkérdéseinek megoldása csakis a szocializmus révén érhető el."

A munkásosztály egységének megteremtése, a dolgozók tömegszervezeteinek létrehozása meghatározta a Kelet-Németországban végrehajtott demokratikus reformok különleges jellegét. A háborús és náci bűnösök vállalatainak kisajátítását, a földreformot, a demilitarizálást, a közélet demokratizálását – beleértve a kultúra területét is –, az antifasiszta-demokratikus forradalom lényegét jelentő gyökeres reformokat tömegkampányként, a nagy dolgozó tömegek részvételével hajtották végre. Az átalakítások folyamán népszavazásokat tartottak, tömeggyűléseket rendeztek. Maguk a dolgozók alakították

A földreform keretében kiosztott föld tulajdonjogát igazoló okmány. 1945

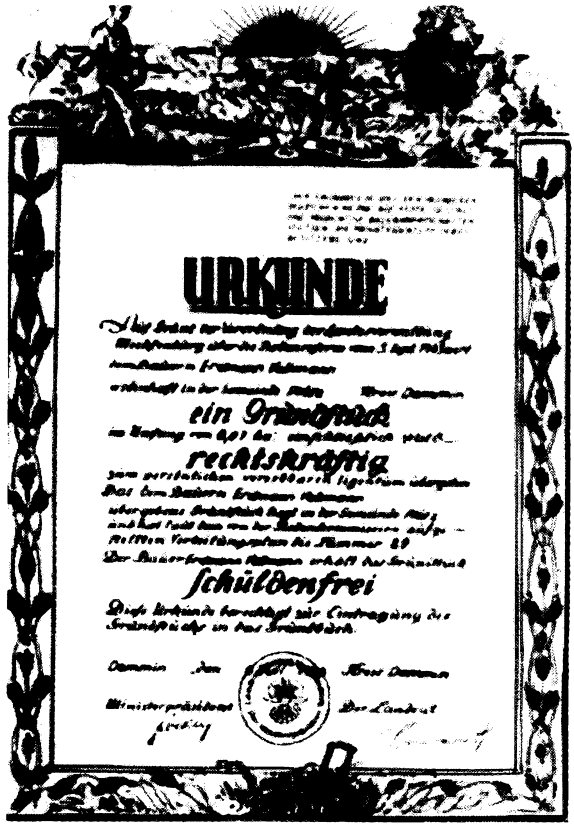

meg a sokféle szervet, a különböző bizottságokat, amelyek közvetlenül végezték az ipar államosítását, a földreformot, a nácitlanítást.

Sok üzem munkásai öntevékenyen eltávolították a vezetésből az aktív nácikat és a háborús bűnösöket, munkásellenőrzés alá vették a termelést. Az iparban, továbbá a bank- és hitelrendszerben végrehajtott államosítás eredményeként megteremtették a további szocialista átalakítások anyagi alapját.

A gazdaságban az össznépi tulajdon megteremtésének kezdetei 1945 októberéhez nyúlnak vissza, amikor a németországi szovjet katonai közigazgatás utasítására zárolták az aktív náciknak és a háborús bűnösöknek, a náci párt szervezeteinek és a fasiszta államnak a vagyonát. Magára a német népre bízták, hogy döntsön a zárolt vállalatok sorsáról. Elsőként a szászországi tartományi gyűlés döntött, amely kimondta, hogy el kell kobozni a háborús bűnös Friedrich Flick vállalatait.

1946 tavaszán a németországi szovjet katonai közigazgatás a német szervek rendelkezésére bocsátott több olyan vállalatot, amelyek a potsdami határozatok szerint a Szovjetunió tulajdonába kerültek volna. A kelet-németországi helyi hatóságok népszavazásokat rendeztek, amelyeken a szavazók túlnyomó többsége úgy foglalt állást, hogy ezek a vállalatok kerüljenek a nép tulajdonába. A kisajátítások eredményeként több mint 9000 vállalat került a népi önkormányzati szervek tulajdonába. A központi gazdasági irányítás megszervezésére 1947 júniusában az NSZEP kezdeményezésére megalakították a Német Gazdasági Bizottságot, amely eleinte a németországi szovjet katonai közigazgatás tanácsadó szerve volt.

1945-ben Kelet-Németországban földreformot hajtottak végre. A tartományi szervek határozata alapján kisajátítottak mintegy 11 500 birtokot, 3 millió hektár földet; ennek a földnek több mint egyharmadát átadták a községi szerveknek, a többi részét pedig felosztották 330 000 mezőgazdasági munkás és törpebirtokos között. A köztulajdonba vett földeken több mint 500 népi gazdaságot alakítottak, amelyek nagy szerepet töltöttek be mind a mezőgazdaság helyreállításában, mind későbbi társadalmi-gazdasági átszervezésében. A földreform megrendítette a földbirtokos osztálynak, a német militarizmus és expanzionizmus egyik pillérének a gazdasági alapjait, megsemmisítő csapást mért Kelet-Németországban a reakciós erőkre.

A munkaügyi törvények (8 órás munkanap, társadalombiztosítás, munkavédelem, egyenlő munkáért egyenlő bér férfiaknak és nőknek, az ifjúsági munkáról és oktatásról szóló külön törvény) elfogadása elősegítette a helyreállítási időszak nehézségeinek leküzdését, a munka termelékenységének emelését. Az intézkedések hatására Kelet-Németországban az ipari termelés 1949-re elérte a háború előtti szintet, és megszűnt a munkanélküliség.

Németország történetében először alakultak valóban néphatalmi szervek és demokratikus képviseleti tartományi parlamentek.

A birtoklevelek kiosztása az új tulajdonosoknak

Választási plakát Berlinben

1946 szeptemberében Németország keleti részén megválasztották a községi, kerületi és tartományi közigazgatási szerveket. A választás heves harc közepette folyt, a reakciós elemek megpróbálták felhasználni saját politikai pozícióik megszilárdítására. A demokratikus erők azonban impozáns győzelmet arattak. Az NSZEP jelöltjei kapták a községtanácsi választásokon a szavazatok 58,5 százalékát, a kerületi választásokon 50,3 százalékát, a tartományi választásokon 47,5 százalékát. Ezáltal Kelet-Németország lakossága támogatásáról biztosította az országnak ebben a részében végrehajtott antifasisztademokratikus átalakításokat. Hamarosan a német önkormányzati szervek – központi, tartományi szervek – megkapták a szükséges jogokat és felhatalmazásokat, törvényerejű rendeleteket is hozhattak azzal a feltétellel, hogy azok nem ellenkezhetnek a németországi szovjet katonai közigazgatás és az Ellenőrző Tanács rendeleteivel és határozataival. 1946 végén–1947 elején

Kelet-Németország tartományaiban elfogadták a tartományi alkotmányokat, amelyeket előbb széles körben megvitattak a dolgozók kollektívái.

Kelet-Németországban demokratikus szellemben átszervezték a közoktatási rendszert, megújították a tanítói-tanári testületet, új tantervet és tankönyveket dolgoztak ki. Németország történetében először lett ingyenes a felsőoktatás, először kaptak ösztöndíjat a hallgatók. A munkás- és parasztgyerekek egyetemi felvételének megkönnyítésére megteremtették a munkásfakultások rendszerét, ezzel lehetővé vált, hogy az egyetemi hallgatók szociális összetétele úgy változzék meg, hogy többségben legyenek a dolgozók gyermekei. Demokratikus szellemben átszervezték a filmművészetet, a színházművészetet, a művészet egyéb területeit.

Kelet-Németországban az antifasiszta-demokratikus hatalom heves osztályharc eredményeként, de polgárháború nélkül szilárdult meg. A belső és a külső ellenforradalom nem mert polgárháborút kirobbantani, ami annak köszönhető, hogy a Szovjetunió mint megszálló hatalom jelenléte féken tartotta az ellenforradalmi erőket.

A kelet-németországi antifasiszta-demokratikus átalakítások következetes végrehajtásának valóban forradalmi jelentősége volt abban az értelemben is, hogy radikálisan eltávolította azokat a társadalmi-gazdasági korlátokat, amelyek akadályozták Németország progresszív fejlődését, abban az értelemben is, hogy reális lehetőségeket teremtett ahhoz, hogy a forradalom első szakasza átnőjön a második, magasabb szintű szocialista szakaszba.

A kelet-németországi fejlődés ezen időszakának az volt a sajátossága, hogy a polgári-demokratikus forradalom által a múltban meg nem oldott feladatokat az antifasiszta-demokratikus forradalom fejlődése folyamán oldották meg. Ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a kelet-németországi antifasiszta-demokratikus forradalom programja a polgári-demokratikus forradalom feladataira korlátozódott.

A vezető iparágak államosítása, a földreform, az antifasiszta-demokratikus blokk választási győzelme megteremtette a feltételeket a kelet-németországi antifasiszta-demokratikus rendszer megszilárdításához és a szocialista átalakításokra való áttéréshez. A gazdasági építés és az államépítés a fejlődés

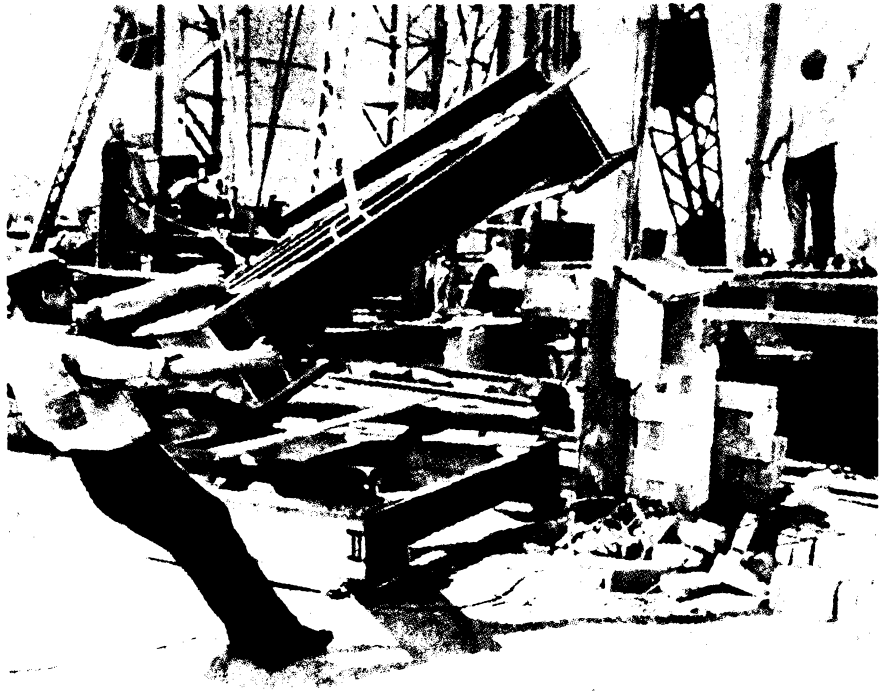

Kohó- és hengermű építése Brandenburgban

1948. május 1. ünneplése Berlinben

új, magasabb szakaszába lépett. Új feladatok álltak a dolgozók előtt. Elsőrendű fontosságú lett a termelőerők fejlesztése, az ipar össznépi tulajdonban levő szektorának megszilárdítása és fejlesztése. Ilyen körülmények között az NSZEP különösen nagy figyelmet fordított arra, hogy tökéletesítse gazdaságpolitikáját, többek között bevezesse az ipar és a mezőgazdaság tervszerű irányítását.

A gazdaság centralizálásának erősítése párhuzamosan folyt azzal, hogy növelték a néptömegek részvételét a gazdasági építéssel összefüggő kérdések eldöntésében: a dolgozók kollektívái részt vettek a gazdasági tervek – vállalati és országos tervek – megvitatásában; a tömegszervezetek fokozott ellenőrzést gyakoroltak a tervek végrehajtása felett stb.

Az NSZEP II. kongresszusának határozata alapján (1947. szeptember) az NSZEP Központi Bizottságának IX. plénumán (1948 júniusában) jóváhagyták a kétéves (1949–1950-es) népgazdasági tervet. Ez program volt Kelet-Németország tervszerű állami és gazdasági fejlesztésére az állami tervezés alapján, a tömegek növekvő termelési aktivitására támaszkodva. A mezőgazdaságban a reform végrehajtása után a fő figyelmet az új gazdaságok megszilárdítására fordították. 1948-ban a Szovjetunió döntő segítségével megszervezték a gépkölcsönző állomások rendszerét. Ennek folytán csökkent a kulák elemek befolyása, megerősödtek falun a demokratikus erők pozíciói.

Megnövekedtek az új Németország építésével kapcsolatos feladatok, magasabb szintre kellett emelni a társadalom életének minden területén az irányítást, ez arra késztette az NSZEP-t, hogy tovább erősítse vezető szerepét Kelet-Németország életében. Az NSZEP 1949 januárjában tartott első konferenciája határozatokat hozott a pártnak a marxizmus–leninizmus alapján való további erősítésére. Az NSZEP világosan leszögezte, hogy a Szovjetuniót a világforradalmi folyamat támaszának, az SZK(b)P-t a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom élcsapatának tekinti. A Kelet-Németor-

ságban folyó gazdasági újjáépítés és az új társadalom létrehozása közben figyelmesen tanulmányozták az SZK(b)P gazdaságpolitikájának tapasztalatait.

Az NSZEP első konferenciája célul tűzte a párt és valamennyi haladó erő elé a kelet-németországi forradalmi folyamat elmélyítését mint az egységes, békeszerető, demokratikus Németország megteremtésének döntő feltételét. A konferencián minden kérdést úgy tárgyaltak, hogy szem előtt tartották az egész ország nemzeti érdekeit, demokratikus fejlődésének perspektíváit.

Egészen más úton haladtak az események Németország nyugati részén. Minthogy a nyugati hatalmak nem voltak hajlandók végrehajtani a legyőzött Németországgal kapcsolatban kidolgozott közös, egyeztetett programot, minthogy az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország különutas politikát folytatott saját megszállási övezetében, Németországnak ebben a részében megmaradt a monopolista burzsoázia uralmára jellemző társadalmi-politikai és gazdasági struktúra.

A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása

A nyugati hatalmak különutas politikája miatt növekedett Németország kettészakításának veszélye, ami nagyszabású tiltakozó mozgalmat indított el. Az NSZEP kezdeményezésére létrejött a népkongresszus-mozgalom, amely átfogta mind Kelet-, mind Nyugat-Németországot. Az egész országban megalakultak a bizottságok, amelyeket falusi, városokban lakótömbi és üzemi gyűléseken választottak. 1947 december elején Berlinben tartották az első népkongresszust az egységért és az igazságos békéért, amelyen részt vettek mind Kelet-, mind Nyugat-Németország küldöttei. A német nép akaratát kifejezve a kongresszus állást foglalt Németország gazdasági és politikai egységének megőrzése, a békeszerződés mielőbbi megkötése, demokratikus alapon egységes kormány megalakítása mellett. A kongresszus küldöttséget választott, s megbízta, hogy ezeket a követeléseket fejtse ki a négy hatalom külügyminiszteri tanácsának londoni ülésszakán. A kongresszus Állandó Bizottságot választott, hogy irányítsa a nép harcát az ország egységéért.

1948. március 17–18-án tartották meg a második népkongresszust, amely úgy határozott, hogy felhívást intéz a Hitler-ellenes koalíció államaihoz: foglalják törvénybe Németország egységét, vagy pedig rendezzenek erről a kérdésről népszavazást; a felhívás támogatására aláírásgyűjtési kampányt szerveztek. A kongresszus megválasztotta a Német Néptanácsot, amelynek a nyugati megszállási övezetek képviselői is tagjai lettek, ezáltal a Német Néptanács összném et képviseleti szerv volt. Megbízásából elkészítették a Német Demokratikus Köztársaság alkotmánytervezetét, amely egész Németországra vonatkozott.

A tervezetet a nácik hatalomra jutását megelőző időszak, a weimari köztársaság alkotmányát alapul véve, de a történelmi változásokat bekalkulálva dolgozták ki. Miután a Német Népkongresszus ülésén megvitatták, a tervezetet közzétették, hogy az egész nép megvitathassa, ami meg is történt a kollektívák gyűlésein, valamint a sajtóban és a rádióban.

Az új alkotmányt, figyelembe véve a vitákat és a módosításokat, a Német Néptanács 1949 márciusában elfogadta, a harmadik népkongresszus, amely 1949. május 29–30-án ülésezett, jóváhagyta.

Az új alkotmány legfontosabb tétele a hatalomnak a nép kezébe adása volt. Így létrehozták az új típusú demokráciát, a népi demokráciát, amely biztosította az új államban a munkásosztály vezette dolgozók gazdasági és politikai jogait és vezető szerepét. Az új államforma valóban demokratikus, népi jellegét a társadalmi viszonyok új jellege garantálta.

A második népkongresszus által meghirdetett aláírás-gyűjtést 1948. május 23. és június 13. között rendezték meg. Kelet-Németországban a Német Néptanács felhívását a választók több mint 90 százaléka támogatta. Nyugat-Németországban az aláírásgyűjtést megtiltották, szervezőit és résztvevőit a rendőrség üldözte. A felhívást összesen mintegy 15 millió ember, vagyis Németország összes választóinak 37 százaléka támogatta. Az aláírásgyűjtés eredménye alapján a népkongresszus-mozgalom elnök-

sége kérte a négy megszállási övezet főparancsnokait, járuljanak hozzá össznémet népszavazás megtartásához. A nyugati hatalmak azonban figyelmen kívül hagyták ezt a kérést.

Németország haladó erői olyan egységes Németországért küzdöttek, amely fejlődésében döntő fordulatot hajtana végre a béke és a demokrácia irányában. Ezek az erők felemelték az ország és népe progresszív jövőjéért vívott harc zászlaját, élére álltak annak az össznépi mozgalomnak, amely az ország demokratikus alapon való egységéért szállt síkra.

Ám a nyugat-németországi reakciós erők, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország megszálló hatóságainak támogatásával meghiúsították az ország egyesítését. A szeparatizmus útjára léptek, s a három nyugati megszállási övezetből megalakítottak egy külön német államot.

Németország reakciós erői azért akarták az ország felosztását, hogy a külön államban megőrizzék gazdasági és politikai pozícióikat, s megkíséreljék likvidálni a kelet-németországi antifasiszta-demokratikus rendszert.

Válaszul Németország kettészakítására, a harmadik népkongresszuson megválasztott Német Néptanács a német néphez intézett kiáltványában 1949. október 7-én proklamálta a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) megalakulását, és átalakult az NDK Ideiglenes Népi Kamarájává. Az Ideiglenes Népi Kamara elnökévé Johannes Dieckmann LDP-képviselőt választották. Október 7-én hatályba lépett az NDK alkotmánya. 1949. október 10-én a Szovjetunió az NDK kormányára ruházta mindazokat a funkciókat, amelyeket addig a németországi szovjet katonai közigazgatás gyakorolt. A németországi szovjet katonai közigazgatást átalakították Szovjet Ellenőrző Bizottsággá, amely korlátozott jogkörrel rendelkezett, az volt a feladata, hogy ellenőrizze a potsdami határozatok és a Németországra vonatkozó egyéb megállapodások végrehajtását. Október 11-én megalakult az NDK Ideiglenes Népi Kamarája. Ugyanazon a napon a két kamara együttes ülésén Wilhelm Piecket, a német és a nemzetközi kommunista mozgalom kiválóságát választották az NDK elnökévé. Október 12-én a Népi Kamara jóváhagyta az Otto Grotewohl vezette kormány összetételét.

Megalakult tehát az első német munkás-paraszt állam.

Az NDK megalakulásának igen nagy a történelmi jelentősége. Olyan német állam jött létre, amelyben a forradalmi marxista–leninista párt vezette munkásosztály a maga kezébe vette a hatalmat. Ez az állam gyakorolni kezdte a proletárdiktatúra funkcióit, amely a lakosság túlnyomó többségének – a munkásoknak, a parasztoknak és más dolgozóknak – az érdekeit képviseli, s amelynek segítségével a munkásosztály betölti történelmi küldetését, az összes dolgozót a szocializmus útjára vezeti.

Az NDK megalakulásával véget ért az antifasiszta-demokratikus átalakítások szakasza, megkezdődött a szocialista átalakítások szakasza. Ezt a történelmi áttérést az tette lehetővé, hogy a Szovjetunió győzelmet aratott a német fasizmus felett, segítséget nyújtott a német nép demokratikus erőinek, hogy Kelet-Németország egyesült munkásosztálya vezető szerepet játszott, és pártja, Németország Szocialista Egységpártja marxista–leninista politikát folytatott.

A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása része a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet világfolyamatának, amely az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött, és a negyvenes években jó néhány európai és ázsiai országban lezajlott népi demokratikus forradalommal folytatódott. Az NDK megalakulása azoknak az óriási változásoknak az eredménye, amelyek a Szovjetunió által az imperializmus agresszív erői felett aratott világtörténelmi jelentőségű győzelem hatására a nemzetközi erőviszonyokban a munkásosztály javára bekövetkeztek.

1949. október 15-én a Szovjetunió hivatalosan elismerte az NDK-t. Nem sokkal ezután elismerte a demokratikus német államot Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, a Kínai Népköztársaság, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Románia. A világ kommunista és munkáspártjai, a nemzetközi demokratikus szervezetek örömmel üdvözölték, hogy német földön megalakult a dolgozók első állama.

III. FEJEZET

Népi demokratikus forradalmak Kelet-Ázsia országaiban

A kapitalista pillérek leomlásának és a népi demokratikus, szocialista államok keletkezésének folyamata nemcsak Közép- és Délkelet-Európára terjedt ki. A fasizmus szétzúzásának törvényszerű katonai-politikai eredményeként nagyon meggyengült az egész kapitalista rendszer, s ebben a helyzetben megkezdődött Ázsiában, az imperializmus gyarmati rendszerének legfontosabb uralmi övezetében a forradalmi megújulás szakasza. Az ázsiai népek, és főként a kelet- és délkelet-ázsiai országok népei számára óriási jelentőségű volt az, hogy katonai-politikai vereséget szenvedett az imperialista Japán, amely hosszú időn keresztül uralma alatt tartotta Koreát és Kína jelentős részét, a második világháború éveiben pedig megszállt több délkelet-ázsiai országot, köztük Vietnamot. Japán második világháborús veresége gyökeresen megváltoztatta a politikai erőviszonyokat Ázsiában.

Óriási fontosságú, történelmi tényező lett a Szovjetunió döntő szerepe a japán militaristák szétzúzásában, Koreának és Északkelet-Kínának a Vörös Hadsereg által történt felszabadítása. A nemzeti felszabadító forradalmak vihara végigsöpört Ázsia alapvető területein, itt kezdődött meg a gyarmati rendszer felbomlása, az a folyamat, amely a későbbi években az imperializmus minden gyarmatbirtokára kiterjedt.

Az ázsiai népi demokratikus forradalmak győzelme mint a világforradalmi folyamat része szoros összefüggésben volt azzal, hogy a két rendszer közötti erőviszonyok megváltoztak a szocializmus javára.

Bármilyen fontosak voltak is azonban a kedvező külpolitikai tényezők, a forradalmi harc kimenetelét belső tényezők, az egyes országok osztályerőviszonyai határozták meg. Nem véletlen, hogy hasonló külpolitikai körülmények között egyes ázsiai országokban népi demokratikus forradalmak győztek, másokban nemzeti felszabadító forradalmak, amelyeknek társadalmi iránya csak jóval később, a nemzeti függetlenség elérése után kristályosodott ki.

Az ázsiai népi demokratikus forradalmak győzelmének az volt a fő feltétele, hogy a kommunista pártok vezették az idegen hódítók elleni nemzeti felszabadító harcot. Vietnam, Korea és Kína néptömegei kommunista pártjaik vezetésével nem csupán a nemzeti felszabadulásért, hanem a gyökeres társadalmi átalakításokért is küzdöttek. Ez a harc nem állhatott meg félúton, nem szorítkozhatott csupán az állami függetlenség kivívására. Feltétlenül tovább kellett mennie és tovább is ment a tömegek társadalmi felszabadításának útján.

A népi demokratikus forradalom az ázsiai országokban társadalmi-politikai jellegét tekintve ugyanolyan forradalmi folyamat volt, amilyen a közép- és délkelet-európai országokban lezajlott. A győztes népi demokratikus forradalmak lerakták ezen országok további fejlődéséhez nélkülözhetetlenül szükséges gazdasági és politikai alapot. Az ázsiai országokban végbement népi demokratikus forradalmak szerves részét alkották a szocialista világrendszer kialakulásának. Ezekben az országokban a szocialista átalakítások menetét befolyásolták olyan tényezők, mint a társadalmi-gazdasági és a kulturális fejlettség különböző szintje, a társadalom szociális struktúrájának különbözősége, a nemzeti és a törté-

neti sajátosságok, a megdöntött kizsákmányoló osztályok ellenállásának ereje, valamint bizonyos szubjektív természetű tényezők.

A világtörténelemben először ázsiai országok egész csoportja a szocialista átalakítások útjára lépett. Ezen az úton nagy nehézségeket kellett leküzdeniük.

Ilyen körülmények között az ázsiai népi demokratikus országok számára rendkívül fontosak voltak a Mongol Népköztársaságban 25 éve folyó társadalmi-politikai átalakítások tapasztalatai. A Mongol Népköztársaság már a második világháború előtt a szocialista építés útjára lépett.

Mongol Népköztársaság

A második világháború után kedvező körülmények alakultak ki a szocializmus további fejlődéséhez Mongóliában. Ebben az is közrejátszott, hogy a háború befejezésével – a Szovjetunió állásfoglalása révén – megszilárdult az ország nemzetközi státusa. Kína Kuomintang kormánya hosszú évekig nem ismerte el Mongólia függetlenségét, igényt tartott területére és természeti kincseire. A háború végén a Szovjetunió, amely mindvégig védelmezte a mongol nép szuverenitását, tárgyalásokba bocsátkozott Kína kormányával, s a tárgyalások eredményeként megállapodás született, hogy Kína elismeri a Mongol Népköztársaság függetlenségét, azzal a feltétellel, hogy Mongóliában népszavazást tartanak. A kínai félnek ez a kikötése arra volt jó, hogy megpróbálja bármi áron elodázni a kérdés megoldását. A Kuomintang reményei azonban füstbe mentek.

1945. október 20-án megtartották a népszavazást. Megfigyelőként jelen voltak Kína képviselői. A népszavazáson a Mongol Népköztársaság valamennyi szavazásra jogosult állampolgára részt vett. Az állami szuverenitásra szavazott 487 409 ember, vagyis a szavazók 100 százaléka. 1946. január 5-én a Kuomintang-kormány kénytelen volt véglegesen elismerni a Mongol Népköztársaság állami függetlenségét.

A Mongol Népköztársaság belpolitikai és külpolitikai helyzetének megszilárdulása szempontjából igen fontos volt, hogy 1946. február 27-én Mongólia barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött a Szovjetunióval. A szerződés egyebek között olyan kötelezettséget is tartalmazott, hogy amennyiben valamelyik felet katonai támadás éri, a másik fél minden segítséget megad neki, beleértve a katonai segítséget is. Egyidejűleg gazdasági és kulturális együttműködési egyezményeket is aláírtak.

A következő években bővült a Mongol Népköztársaság nemzetközi együttműködésének szférája. 1948. október 16-án a Mongol Népköztársaság felvette a diplomáciai kapcsolatokat a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal, 1949. május 24-én az Albán Népköztársasággal, 1949. október 6-án a Kínai Népköztársasággal. Egyidejűleg Mongólia a gyakorlatban bizonyította be, hogy együttműködni kíván társadalmi rendszerüktől függetlenül minden országgal a nemzetközi kapcsolatokban, a kereskedelemben és a kultúrában. Tevékenyen bekapcsolódott olyan nemzetközi szervezetek munkájába, mint a Béke-világtanács, a Szakszervezeti Világszövetség, a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség stb. 1949 áprilisában a köztársaság küldöttsége részt vett Párizsban és Prágában a béke híveinek első világkongresszusán.

A Mongol Népköztársaság nemzetközi helyzetének megszilárdulásával párhuzamosan folyt az országban a társadalom demokratizálódása. Megerősítették a köztársaság gazdasági apparátusát és bővítették az állam gazdaságszervező funkcióit. A demokratizmus fejeződött ki a Nagy Népi Hurál által 1949 februárjában jóváhagyott új választási törvényben is, amely általános választójogot biztosított, eltörölte a kizsákmányoló elemekre vonatkozóan korábban bevezetett korlátozásokat. A törvény megszüntette továbbá a korábbi közvetett választásokat, bevezette a közvetlen választások rendszerét, egységes és egyenlő képviseleti normákat állapított meg a lakosság valamennyi csoportja számára, foglalkozástól, szakmától függetlenül; a küldöttek választásánál a nyílt

A MONGOL NÉPKÖZTÁRSASÁG 1945–1949 KÖZÖTT

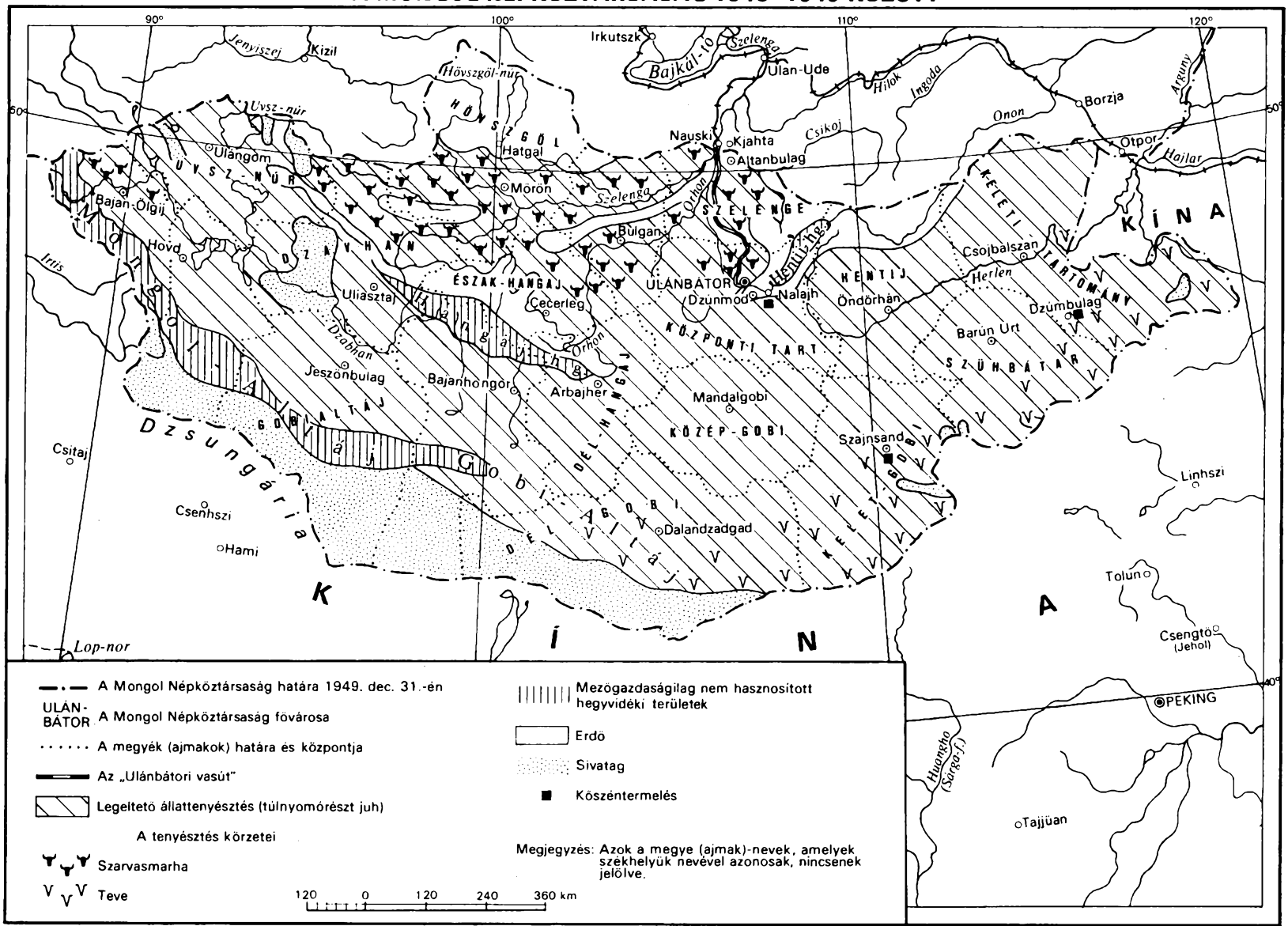

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

szavazást titkos szavazással váltotta fel, kimondta a választóknak azt a jogát, hogy visszahívhatják képviselőjüket. Az új választási törvény a képviselő kötelességévé tette, hogy időszakonként beszámoljon munkájáról a választóknak. A képviselők jogai is bővültek. Egyebek között a képviselők megkapták a mentelmi jogot és az interpelláció jogát. Megváltozott a népbírák választásának rendje, a népbírákat is általános, közvetlen és egyenlő választójog alapján, titkos szavazással választották.

Leszerelést hajtottak végre a hadseregben, ezáltal a népgazdaság több ezer dolgozót, továbbá nagy mennyiségű gépkocsit, különböző berendezést kapott. A katonai kiadások csökkentése (1947 és 1952 között 50 százalékban) lehetővé tette, hogy nagy összegeket fordítsanak népgazdasági célokra. Így a kedvező nemzetközi körülmények között létrejöttek a belső társadalmi-politikai feltételek a köztársaság gazdaságának és kultúrájának általános fellendítéséhez.

1947 decemberében a Mongol Népi Forradalmi Párt XI. kongresszusa úgy határozott, hogy a gazdasági és kulturális fejlődés éves tervezéséről áttérnek a hosszabb távú, ötéves tervezésre. A kongresszus jóváhagyta az 1948–1952. évi terv irányelveit. A terv feladatul tűzte ki a Mongol Népköztársaság termelőerőinek általános fejlesztését a belső tartalékok maximális felhasználása alapján, és különösen a gazdaság fő ágazatának, az állattenyésztésnek a lankadatlan fejlesztését. Nagy figyelmet szenteltek a mezőgazdaság szocialista szektora – az arát (arátok: állattenyésztő szegényparasztok – *a szerk.*) termelő egyesülések, a gép- és szénakaszáló állomások, az állami gazdaságok – megszilárdításának. A köztársaság ipari fejlesztésének területén tervbe vették a közszükségleti cikkek választékának bővítését, az önköltség csökkentését, a minőség javítását, a termelékenység növelését. A terv az ipari termelés évi átlagos növekedésének elég magas, 19,4 százalékos ütemét írta elő, ezen belül az állami iparban a termelésnek 19,8 százalékkal, az ipari szövetkezetekben 18,2 százalékkal kellett emelkednie.

A tervben jelentős helyet kaptak a kulturális építés, a közoktatás, az egészségügy stb. kérdései. Egyebek közt tervbe vették, hogy bővítik az iskolák hálózatát, növelik a tankönyvek kibocsátását. Nagy figyelmet szenteltek a szakemberképzésnek: előirányozták újabb felsőoktatási intézmények létesítését, az Állami Egyetemre felveendő hallgatók számának növelését.

A Mongol Népi Forradalmi Párt Központi Bizottságának beszámolóját Horlogijn Csojbalszan, a Mongol Népköztársaság miniszterelnöke terjesztette a kongresszus elé.

Az MNFP vezetésével kibontakozott a harc a tervfeladatok teljesítéséért és túlteljesítéséért. Az ösztönzés egész rendszerét alkalmazták az állattenyésztés fellendítése, az állattenyésztő parasztság munkakedvének növelése érdekében. 1949-ben az állam eltörölte a fuvarozási kötelezettséget, amely bizonyos nehézségeket okozott az állattenyésztésben, mert évente az arátok ezreit vonta el a termelőmunkától. A szállítással kapcsolatos szervezést és költségeket teljes egészében az állam vállalta magára. Ezen kívül a terven felül felnevelt szarvasmarháért nem kellett adót fizetni és beszolgáltatást teljesíteni. Intézkedések történtek az állattenyésztők munkájának megkönnyítésére, az állattenyésztés anyagi bázisának megszilárdítására. Az állam újabb lovas szénakaszáló állomásokat szervezett, jelentősen bővítette az állategészségügyi hálózatot. Az arátok nagy adókedvezményeket kaptak.

A mongol nép az első ötéves terv időszakában a Szovjetuniótól kapott egyre nagyobb segítségre támaszkodva fejlesztette gazdaságát. A Szovjetunió évről évre több gépet és berendezést, valamint fogyasztási cikket szállított olcsón a Mongol Népköztársaságnak. 1947-ben a szovjet szállítások összege 8 millió rubelra rúgott, 1952-ben pedig már 159 millió rubelra.

Különleges szerepe volt a Szovjetunió segítségének az ipar és a közlekedés fejlesztésében. 1949 márciusában a színes és ritka fémek felkutatására, kitermelésére, feldolgozására és értékesítésére a Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság megalakította a Szovmongolmetall nevű szovjet–mongol részvénytársaságot. A Szovjetunió gépeket, anyagokat és szállítóeszközöket bocsátott a társaság rendelkezésére. Ugyanazon év július 6-án egyezményt kötöttek az Ulánbátori Vasút Szovjet–Mongol Részvénytársaság megalapításáról.

Az ötéves terv feladatainak sikeres teljesítése révén a köztársaság ipara már 1950-ben csaknem két-

Csojbalszan marsall,
a Mongol Népköztársaság miniszterelnöke

szer annyit termelt, mint 1940-ben. A termelőeszközök kibocsátása ebben az időszakban 80,8 százalékkal, a fogyasztási cikkeké 107,5 százalékkal emelkedett. A beruházások összege 1940-ben 17.2 millió tugrik volt, 1950-ben viszont 41,1 millió. Az ipari üzemekben, az építőiparban és a közlekedésben százával jelentek meg az élmunkások, akik hősiesen és önfeláldozóan küzdöttek az ötéves tervben szereplő feladatok teljesítéséért és túlteljesítéséért.

Az állattenyésztés is ért el sikereket az első ötéves terv teljesítésében. Az állami gazdaságok és az arát termelési egyesülések maradéktalanul teljesítették az állatállomány növelésével kapcsolatos tervfeladatokat. Egészében véve azonban a mezőgazdaságnak ebben az ágában még sok volt a megoldatlan probléma. 1949-ben például az egyéni gazdaságoknak csak az 52,5 százalékában volt biztosítva az állatállomány szükséges növekedése.

1945–1949-ben a Mongol Népköztársaságban elértek bizonyos sikereket a gazdaság szocialista szektorának megszilárdításában. Ez elsősorban a mezőgazdaságra vonatkozik. 1945-ben az országban 99 arát termelési egyesülés volt, 1950-ben viszont már 139, a közös tulajdonban levő szarvasmarhák száma pedig ennek megfelelően 27 856-ról 118 780-ra emelkedett. 1945-ben egy arát termelési egyesülésre átlagosan 281 darab szarvasmarha jutott, 1950-ben viszont már 855 darab. Ezek az adatok azt tanúsítják, hogy az arát termelési egyesülések fokozatosan nagy, erős közös gazdaságokká váltak. A köztársaságban még nem teremtődtek meg a feltételek ahhoz, hogy az arátok tömegesen áttérjenek a szocialista nagyüzemi gazdálkodásra. Ezért a Mongol Népi Forradalmi Párt további intézkedéseket tett, hogy az egyéni gazdaságokban stabil ütemben növekedjen a termelés.

Az első ötéves terv éveiben tovább fejlődött a népi Mongólia kultúrája. Az állam jelentős összegeket fordított arra, hogy kielégítsék a dolgozók szociális és kulturális igényeit. 1940-ben a köztársaságban 331 általános iskola és 7 szakközépiskola működött, ezek száma 1950-ben 442, illetve 12 volt. Ezen kívül az országban működött 4 felsőoktatási intézmény. Jelentős sikereket ért el a mongol tudomány. A Mongol Népköztársaság tudósai, szorosan együttműködve szovjet tudósokkal, fontos kutatásokat végeztek az állattenyésztés, az orvostudomány, a zoológia, az ásványtan, a hidrológia területén.

A gazdaságban és a kultúrában elért eredmények lehetővé tették, hogy tovább növeljék a dolgozók anyagi jólétét. Az ötéves terv első éveire a munkások és az alkalmazottak reálbérének lényeges növelését tervezték.

A háború utáni első ötéves tervben a Mongol Népköztársaságban folytatódott a szocializmus anyagi-technikai bázisának építése. Folytatódott a szocialista állam gazdasági és politikai alapjai megszilárdulásának folyamata. Tovább erősödött a munkásosztály és az arátok szövetsége, amely biztosítja a szocializmus győzelmét, növekedett a néptömegek politikai aktivitása és munkakedve. Az országban megerősödtek a feltételek az arátok szövetkezeti mozgalmának fokozására. Az élenjáró arát egyesülések és állami gazdaságok példája nyilvánvalóvá tette a kollektív nagyüzemi állattenyésztés előnyeit.

Vietnami Demokratikus Köztársaság

1945 augusztusában kikiáltották a Vietnami Demokratikus Köztársaságot (VDK) és megteremtették a néphatalmat, de ezzel nem rombolták le a régi Vietnam társadalmi-gazdasági alapjait. Az országban folytatódó nemzeti, népi demokratikus forradalomnak még több lépcsőfokot kellett megtennie, hogy eljusson a mélyreható társadalmi-gazdasági átalakításokhoz.

Harc a népi hatalom megszilárdításáért 1945–1946-ban

Vietnamban a népi hatalom fennállásának első napjaitól fogva óriási nehézségekbe ütközött. A gyarmatosítók uralmának következtében Vietnamban a 20 millió paraszt 58 százalékának nem volt földje, 6350 feudális családnak (a lakosság 2,5 százalékának) viszont 1 035 000 hektár föld volt a tulajdonában, vagyis az egész megművelhető földterület 45 százaléka. Körülbelül 450 000 hektár a francia gyarmatosítók birtokában volt. Nagy földbirtoka volt a francia Banque de l'Indochine-nak és a katolikus egyháznak. A magas bérleti díj, a sok különféle szolgáltatás, az adóteher, az uzsora elviselhetetlenné tette a vietnami földműves életét.

A második világháború alatt a franciák is, a japánok is fosztogatták Vietnamot, és ettől az ország katasztrofális gazdasági helyzetbe került. 1945 elejéig mintegy 2 millió ember halt éhen. 1945 nyarán az elavult gátrendszer nem tudott ellenállni a 12 méter magasra duzzadt Vörös folyónak, sok helyütt átszakadt, és az árvíz Észak-Vietnamban elpusztította a rizs vetésterületének több mint egyharmadát. Az árvíz után szárazság következett. 850 000 tonna rizsre lett volna szükség, hogy a készlet kitartson az új termésig. Újabb milliókat fenyegetett az éhhalál. Használhatatlanok voltak a fő közlekedési vonalak, üzemképtelenek voltak az iparvállalatok, érc- és szénbányák. Az országban több százezer munkanélküli volt.

A Japán elleni háború befejezésekor a szövetségesek megállapodtak, hogy Vietnamban a japán hadsereg a Kuomintang Kína és Anglia fegyveres erői előtt tegye le a fegyvert; az előbbiek az északi szélesség 16. fokától északra, az utóbbiak ettől délre vonultak be és szállták meg az országot. 1945. szeptember 6-án repülőgépeken Saigonba szállították az első angol egységeket és a francia „könnyű inváziós hadtest" első egységeit. Szeptember 9-én Hanoiba bevonultak a 200 000-res Kuomintang hadsereg egységei. Az angol csapatok igazi megszállók módjára viselkedtek. Nem voltak hajlandók elismerni a VDK hatalmát, s az angol főparancsnok, Gracey, biztosította a francia expedíciós hadtest újabb egységeinek Saigonba szállítását, felfegyverzett 2000 francia tisztet és katonát, akiket a japánok az 1945. március 9-i hatalomátvétel után internáltak.

Az ország északi részét megszálló kínai csapatok fosztogatni kezdték a lakosságot: bevezették a teljesen elértéktelenedett kínai dollárnak a stabilabb indokínai piaszterre való kényszerű átváltását, saját ellátásukat a VDK államkincstárából fedezték, potom áron földbirtokokat, műhelyeket vásároltak.

A Kuomintangnak az volt a célja, hogy megbontsa a vietnami nép egységét, és feudális-komprádor erőkből olyan kormányt alakítson, amely neki engedelmeskedik. Ezzel a céllal Dél-Kínából a VDK területére vitték az emigráns nacionalista pártok, Viet-Nam Quoc-dan Dang (Vietnami Nemzeti Párt) és Dong Minh Hoi (Forradalmi Liga) képviselőit. A megszálló hatóságok oltalma alatt a reakciós burzsoá-földesúri csoportok Vietnamban aknamunkába kezdtek a népi hatalom ellen. A VDK ellen intrikáltak az egyesült államokbeli Stratégiai Szolgálatok Hivatalának képviselői is, akik az Augusztusi Forradalom első napjaiban érkeztek Hanoiba, és megalakították az Amerikai–Vietnami Baráti Társaságot.

A tüzgyűrűbe zárt, a számos külső és belső ellenség ellen egyidejűleg küzdő néptömegek, amelyeket Indokína Kommunista Pártja vezetett, lépésről lépésre haladva valósították meg a Vietnami Függetlenségi Liga, a Viet Minh programját, lerakva és szilárdítva az új társadalmi és államrend alapjait.

A VDK ideiglenes forradalmi kormánya hivatalos határozatot hozott arról, hogy megszünteti Indokína főkormányzóságának központi apparátusát, az egész országban feloszlatja a nemesi tanácsokat, választott népi bizottságokkal, a forradalmi hatalom ideiglenes helyi szerveivel váltja fel őket. Hihetetlenül nehéz körülmények között alakultak meg és végezték sokrétű munkájukat az ideiglenes forradalmi kormány minisztériumai és főhatóságai, a nemzeti egységfront tömegszervezeteinek vezető szervei.

A kínai megszállás okozta veszély láttán Indokína Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 1945. november 11-i plénumán úgy határozott, hogy a párt illegalitásba vonul, s ezután nyilatkozatot tett közé a párt feloszlásáról. Legális szervként megalakult az Indokínai Szövetség a Marxizmus Tanulmányozására. Ez a kényszerű lépés azonban nem gyengítette a párt vezető szerepét, voltaképpen csak azt jelentette, hogy taktikai okokból változott a munkásosztály vezetésének formája. November 25-én Indokína Kommunista Pártjának illegális Központi Bizottsága jóváhagyta az „Ellenállni, államot építeni" című irányelvet, amely leszögezte, hogy „az indokínai forradalom továbbra is nemzeti felszabadító forradalom", folytatódik, minthogy az ország nem nyerte el teljes függetlenségét.

A Vietnami Demokratikus Köztársaság államépítése és katonai szervezése a kommunisták vezette Viet Minh szervezeteinek bázisán folyt. Különösen nagy figyelmet szenteltek annak, hogy megszilárdítsák és fejlesszék a haza megmentésére alakult munkás-, paraszt-, ifjúsági és nőszövetségeket.

Az ideiglenes helyi hatalmi szervek munkájának tapasztalatait összegezve az ideiglenes kormány 1945. november 22-i rendeletében szabályozta a falusi, városi, tartományi népi tanácsok és végrehajtó bizottságaik létrehozásának rendjét. Saját területükön ezek a szervek gyakorolták a néphatalom teljességét, bevonva a politikai életbe a városi és a falusi lakosság milliós tömegeit. A falvakban bírósági bizottságokat, a nagyvárosokban bíróságokat szerveztek, és megalakították a VDK Legfelső Bíróságát. Ezek működése alapján 1946. január 24-én rendeletet adtak ki, amely egységes alapelvek szerint szabályozta a köztársaság egész igazságszolgáltatásának rendszerét. A közrend védelmét a városokban az önvédelmi osztagok, falun a falusi milícia egységei látták el. Az Augusztusi Forradalom időpontjában az 5000 fős felszabadító hadsereg létszáma rövid idő alatt 50 000-re nőtt. 1946. május 22-én a VDK kormánya rendeletet hozott, amelyben minden állampolgár kötelességévé tette, hogy egész erejével védje a hazát. Meghatározták az ország legfontosabb fegyveres erejének, a Vietnami Nemzeti Hadseregnek szervezeti alapelveit. A hadsereg hamarosan felvette a Honvédő Hadsereg nevet. Parancsnokává Vo Nguyen Giapot nevezte ki Indokína Kommunista Pártjának Központi Bizottsága.

Miután megalakultak a néphez közel álló, Indokína Kommunista Pártja által irányított állami szervek, a fegyveres erők, a közrendvédelmi erők és működött a Viet Minh – az egész népet átfogó társadalmi-politikai szervezet –, lehetővé vált, hogy a fiatal köztársaság a milliós tömegeket mozgósítsa és harcba vigye az éhínség és a gazdasági bomlás ellen, egyszersmind visszaverje az imperializmus erőinek katonai-politikai támadását.

Érvényesülni kezdett az ország gazdasági életének állami szabályozása. A népi demokratikus hatalom aktív irányításával országos mozgalom bontakozott ki ezzel a jelszóval: „Egyetlen kéz se maradjon tétlen, talpalatnyi föld se maradjon megműveletlen!"

Az ideiglenes forradalmi kormány eltörölte a piacon értékesített termékekre és a sóra kivetett adót; a fejadót, amelyből a gyarmatosítók uralma alatt a költségvetési bevétel 60 százaléka származott, felváltotta jövedelmi adóval. Hatálytalanították az alkoholvásárlási kötelezettséget. A 0,09 hektárnál kevesebb földdel rendelkező parasztportákat, vagyis a gazdaságoknak körülbelül egyharmadát mentesítették a földadó fizetésének kötelezettsége alól. Egészében véve az adókat 20 százalékkal csökkentették, az árvízsújtotta vidékeken pedig átmenetileg eltörölték. 1945. október 26-án elrendelték a föld bérleti díjának 25 százalékos csökkentését, leállították a bérlők adósságának törlesztését és törölték az összes pótdíjat. A népi hatalom több rendeletet hozott arról, hogy a francia gyarmatosítók és a hazaárulók földjeit ideiglenes használatra átadják a szegényparasztoknak, hogy igazságosan újrafelosztják a közösségi földeket, állami gazdasági segítséget nyújtanak a parasztoknak, segítenek nekik abban, hogy

új földekre áttelepülhessenek és hogy a kölcsönös segítség csoportjait megszervezhessék. Megállapították a parlagföldek kényszerű bérbeadásának rendjét.

Az ideiglenes kormány számos intézkedést tett a munkásosztály munkakörülményeinek javítására: kötelező lett a munkások és a magánvállalatok tulajdonosai között a kollektív szerződések megkötése, a 8 órás munkanap az állami és a magánvállalatoknál, megszabták a bérminimumot, garantálták a nők és a fiatalkorú dolgozók jogait. A munkások jogot kaptak arra, hogy szakszervezetbe tömörüljenek és szervezetten védjék osztályérdekeiket.

Egyidejűleg intézkedéseket tettek, hogy ösztönözzék a nemzeti burzsoázia hazafias érzelmű részének vállalkozói tevékenységét, fejlesszék a magánkereskedelmet.

A népi hatalom erőfeszítései révén sikerült helyreállítani az átszakadt gátakat, rendbehozni az öntözőrendszereket, a közlekedési vonalak egy részét. 1946 tavaszán gazdag termést takarítottak be batátából, kukoricából, maniókából és rizsből.

A VDK megalakulása után nyomban az egész népet átfogó mozgalommá lett az analfabetizmus elleni küzdelem. 1945. szeptember 8-án rendeletek jelentek meg, amelyek tartalmazták a nemzeti közoktatási rendszer alapelveit. Az egész országban kötelezővé tették az iskolás korú gyermekek ingyenes anyanyelvi oktatását, elrendelték, hogy fél éven belül meg kell szervezni az esti tanfolyamokat az írástudatlan felnőtt lakosság oktatására. 1946. március 1-én a VDK-ban 30 000 osztályban 816 000 tanulót oktattak. Ho Si Minh elnöknek, az ideiglenes kormány fejének felhívására 80 000 önkéntes tanító jelentkezett munkára. Az Augusztusi Forradalom első évfordulójáig 2,5 millió ember tanult meg írni-olvasni. Megkezdődött a felsőoktatás átszervezése. Az egész köztársaságban kibontakozott a „Mozgalom az új életért".

Szembeszállás az agresszióval (1945–1946)

A Leclerc tábornok parancsnoksága alatt álló francia csapatok az 1945. szeptember 22-ről 23-ra virradó éjszaka elfoglalták Saigont, és megindultak észak felé, hogy a 16. szélességi fokig elfoglalják Vietnam területét. A gyarmatosítók azonban tévedtek, amikor azt hitték, hogy sikerül gyorsan „pacifikálniuk" az elfoglalt területeket. Dél-Vietnam Népi Bizottsága, amely evakuált Saigonból, továbbá a 21 tartományi népi bizottság közül 20 megőrizte a népi hatalmi szerv funkcióit. Az imperialistákkal szembeni ellenállás kibontakozására nagy mozgosító hatással volt a központi kormány szeptember 24-i üzenete a déli honfitársakhoz és Ho Si Minh 1945. szeptember 26-i felhívása a dél-vietnami hazafiakhoz. A VDK kormánya és a Viet Minh megszervezte a harcoló Dél segítését. Indokína Kommunista Pártja bizottságának ülésén (1945. október 25.) Le Duan és Ton Duc Thang vezetésével kidolgozták a fegyveres erők fokozott pártirányításának programját, tárgyaltak a Dél-Vietnami Ellenállási Bizottság megalakításáról, katonai övezetek létrehozásáról, a népi hatalom szerveinek megerősítéséről, a városi ellenállás kibontakozásáról stb. A népből kivált tehetséges hadvezérek irányításával újjászerveződött dél-vietnami ellenállási erők Dél-Vietnam egész területén partizánakciókat folytattak.

Ebben az időben a megszállók elleni küzdelem fő területe Észak-Vietnam és a köztársaság szíve, Hanoi volt. A megszálló Kuomintang csapatok parancsnoksága, túllépve a nemzetközi okmányokban rögzített hatáskörén, rendszeresen beavatkozott a VDK belügyeibe. A kínai fegyveres erők sok helyütt elmozdították a VDK helyi hatalmi szerveit, a területek ellenőrzésével saját bábjaikat bízták meg. A kínai tábornokok követelték, hogy a VDK ideiglenes kormányából távolítsák el a kommunista minisztereket és változtassák meg a VDK nemzeti lobogóját. A megszállók által pénzelt lapok a népi hatalom megdöntése mellett agitáltak. A sajtó által bujtogatott reakciósok terrorcselekményeket és diverziókat követtek el.

A kínai parancsnokság akcióinak semlegesítése végett a VDK ideiglenes kormánya egyezményt kötött a burzsoá-nacionalista ellenzékkel, hogy a Vietnami Nemzeti Párt és a Vietnami Forradalmi Liga

Ho Si Minh, a VDK elnöke

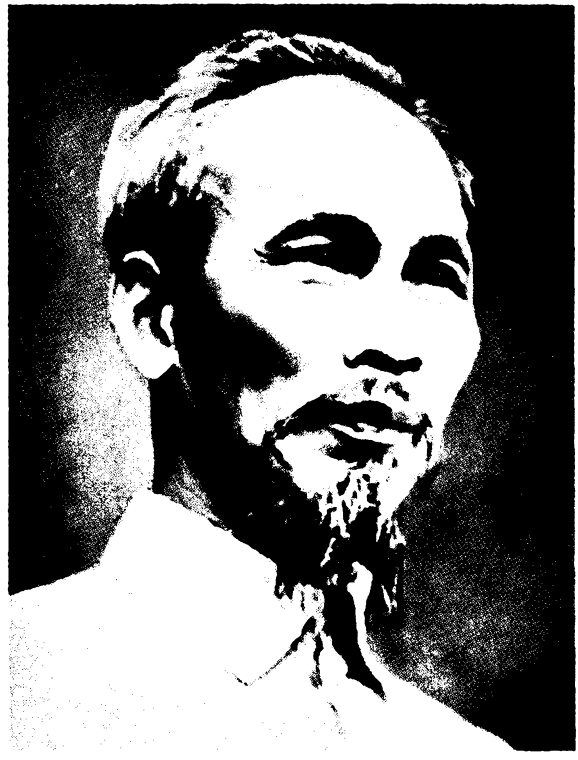

70 képviselői helyet kap a megválasztandó nemzetgyűlésben és néhány tárcát az ideiglenes kormányban.

1946. január 6-án egész Vietnamban, a külföldi csapatok által megszállt övezetekben is, megtartották a nemzetgyűlési választásokat. A szavazáson a választók 85–100 százaléka vett részt. Dél-Vietnamban különösen nehéz körülmények között folytak a választások. Gyakran egész falvakat megsemmisítettek, mert lakói részt vettek a választásokon. A választások szervezése közben a Kommunista Párt és a Viet Minh 42 aktivistája halt meg, köztük Nguyen Van Ti, Saigon Végrehajtó Bizottságának elnöke. Az általános választások mégis lezajlottak, a népi hatalom politikai győzelmét hozták. A 333 megválasztott képviselő közül 240 közvetlenül a Viet Minhhez tartozott, de a többi képviselő között is szép számmal voltak igazi hazafiak.

Eközben az intervenciósok között megállapodás jött létre arról, hogy ki lesz Indokína „ura". Az angol kormány 1946. január 28-án átadta „jogait", valamint a több tízmillió font sterling értékű hadianyagot a francia parancsnokságnak, és kivonta csapatait Dél-Vietnamból. Február 28-án Csungkingban egyezményt írtak alá arról, hogy kivonják a kínai csapatokat és francia csapatokkal váltják fel őket. Ennek fejében a Kuomintang Kína visszakapta a Kuangcsou-öblöt, megkapta az Észak-Vietnamon való szabad áthaladás jogát, Haiphong kikötőjében „szabad övezet"-hez jutott, különleges státust és nagy kiváltságokat szerzett a Vietnamban élő kínaiaknak. A kínai hadvezetés az egyezmények megkötése után még fél esztendeig vietnami földön állomásoztatta csapatait, lábbal tiporva a vietnami nép szuverenitását, deklasszált elemekből szerveződött bandákat és ellenforradalmi csoportokat fegyverzett fel, polgárháborút próbált kirobbantani Vietnamban.

1946. március 2-án megtartotta első ülését a VDK Nemzetgyűlése. Ho Si Minht hivatalosan a köztársaság elnökévé és miniszterelnökévé választották. A koalíciós ellenállási kormány általa beterjesztett listáját egyhangúlag jóváhagyták.

Az Észak-Vietnamot megszállva tartó kínai csapatok felváltása a francia expedíciós hadtest egységeivel azt a feladatot rótta a VDK kormányára, hogy tekintettel az imperialista erők lényeges katonai fölényére, érjen el kompromisszumos politikai rendezést Franciaországgal. Március 5-én, Indokína Kommunista Pártja Központi Bizottságának kibővített zárt ülésén egyhangúlag ilyen határozat született, és Hanoiban már másnap aláírták az előzetes vietnami–francia egyezményt és kiegészítő jegyzőkönyvét. A vietnami nép politikai győzelme volt, hogy Franciaország elismerte a VDK-t mint saját parlamenttel, hadsereggel és pénzügyekkel rendelkező, a Francia Unióhoz és az Indokínai Szövetséghez tartozó szabad államot. A déli országrész sorsáról népszavazásnak kellett döntenie. A VDK hozzájárult, hogy 15 000 francia katona öt évre bevonuljon Észak-Vietnamba. Március 7-én Haiphongban megkezdődött a francia csapatok partraszállása, és március 18-án az első egységek bevonultak Hanoiba.

Alig néhány nap múlva a francia hatóságok lépten-nyomon megszegték a megállapodásokat. A dél-

vietnami népszavazást halogatva 1946. március 24-én bejelentették azt a szándékukat, hogy létrehozzák „Kokinkina Autonóm Köztársaságot", és kezdték összeválogatni az „ideiglenes kormány" tagjait.

A VDK kormányának követelésére április 17-én Da Latban (Közép-Vietnam) felújították a tárgyalásokat. A francia fél olyan feltételekhez kötötte a március 6-i megállapodások végrehajtását, amelyeknek elfogadása a VDK-t gyakorlatilag Franciaország gyarmatává tette volna. Egyszersmind a francia csapatok az egyezmények megszegésével folytatták a bábállamocskák szervezését; elfoglalták például a Thai Nguyen fennsíkot, és létrehozták a „Moï autonóm államot", amelynek nevében hegyi népek törzsi vezetőinek maroknyi megvesztegetett csoportja lépett fel. Francia csapatok újabb kontingensei érkeztek Vietnamba Laoszból; Kínából egymás után érkeztek a Kuomintang által felfegyverzett osztagok, amelyeket azokból a franciákból szerveztek, akik az 1945. március 9-i japán puccs után menekültek el Vietnamból. Ezek, Vietnam egységének megbontására törekedve, az ország északnyugati részén, amelyet hegyi népek laknak, szították a nacionalista hangulatot, hozzáláttak bábállamok összetákolásához.

Indokina Kommunista Pártja a Viet Minh Főbizottságán keresztül elérte, hogy 1946 májusában új össznépi egyesülés alakult, a Lien Viet (Vietnami Nemzeti Egységfront), amelynek tagja lett a szervezeti egységét megőrző Viet Minh, tagjai lettek a katolikusok, buddhisták hazafias szervezetei, a Cao Dai vallási szekta tagjai, a Vietnami Nemzeti Párt és a Forradalmi Liga hazafias elemei. A Lien Viet tiszteletbeli elnökévé Ho Si Minht választották. Az új front Irányító Bizottságában vezető szerepet játszott Ton Duc Thang, Indokina Kommunista Pártjának veteránja, aki 1919-ben mint francia tengerész részt vett a fekete-tengeri matrózlázadásban. A Lien Viethez csatlakozott a Vietnami Általános Munkásszövetség, amely 1946. május 27-én alakult a Munkások Honmentő Szövetségének bázisán. Tagja lett a frontnak egy új politikai szervezet, az 1946 júliusában létrehozott Szocialista Párt, amely a hazafias értelmiséget és a városi középrétegeket képviselte.

Az egész nép támogatását élvező Ho Si Minh-kormány megpróbált közvetlen tárgyalásokba bocsátkozni Franciaország kormányával. Pham Van Dong vezetésével küldöttséget menesztettek Párizsba, s néhány nappal később, 1946. május 31-én Ho Si Minh is a francia fővárosba repült.

A hosszú ideig tartó francia kormányválság miatt a francia–vietnami konferencia csak július 6-án nyílt meg. A vietnami küldöttség erélyesen tiltakozott a francia hatóságok egyoldalú akciói miatt, amelyekkel megsértette az előzetes egyezményt. A tárgyalások a kibékíthetetlen ellentétek légkörében folytak. A francia küldöttség, amelyet Max André, a Banque de l'Indochine egyik igazgatója vezetett, olyan egyezmény megkötéséhez ragaszkodott, amely rögzíti Vietnam felosztását, pénzügyi, katonai és külügyi szempontból Franciaországnak rendeli alá. Miközben Franciaországban (Fontainebleau-ban) folytatódott a konferencia, az indokinai francia hatóságok összehívták (augusztus 1-re Da Latba) az úgynevezett szövetségi konferenciát, amelyen nem volt képviselve a VDK, de Laoszon és Kambodzsán kívül részt vettek rajta saigoni csoportok, „Moï állam", „Dél-Annam" stb. bábrendszereinek képviselői.

A vietnami nép határozottan visszautasította a hazája feldarabolására tett kísérleteket. Szaporodtak a déli országrészben élő hazafiak támadásai. A megszállt országrészekben tömegsztrájkok, tüntetések zajlottak. A harcnak ezt a formáját jól példázza az 1946. augusztus 2–3-i saigoni általános sztrájk és kereskedelmi bojkott, amellyel a dalati „szövetségi konferencia" ellen tiltakoztak.

Augusztus 27-én a francia katonaság elfoglalta a haiphongi vámhivatalt és a rendőrkapitányságot. A VDK-t az ellenséges fegyveres erők összpontosított támadásának közvetlen veszélye fenyegette. A VDK nem akart ürügyet adni az agresszoroknak a provokációra, továbbá szerette volna megakadályozni vagy legalább elodázni a fegyveres összecsapást az egész ország területén, ezért megbízottai Fontainebleau-ban azt javasolták, hogy írjanak alá megállapodást az újabb ideiglenes rendezésről. Szeptember 12-én aláírtak egy „modus vivendi" megállapodást, amelynek értelmében a hadműveleteket egész Vietnamban, Délen is, megszüntették; a tárgyalásokat 1947 januárjában szándékoztak foly-

tatni. Megint nem állapították meg a dél-vietnami népszavazás pontos idejét; a gyarmatosítók ellene voltak a népszavazásnak, mert az ország területének háromnegyedét akkor a népi hatalom tartotta ellenőrzése alatt.

Ahogy mélyült az országban a forradalmi folyamat és ahogy komplikálódtak a köztársaság kapcsolatai a megszállókkal, egyre gyakoribb lett, hogy az ideiglenes útitársak hátat fordítottak a forradalomnak. A külföldi segítséget élvező vietnami reakció fokozta aknamunkáját, híveivel tömeggyűléseket tartott, államcsínyre készült. A VDK biztonsági szolgálatának sikerült felfednie a készülő összeesküvéseket és ártalmatlanná tennie a reakció rohamosztagait. Az összeesküvők egy részét letartóztatták, másik része Kínába menekült, ahol a Kuomintang ügynökségeként folytatta tevékenységét.

A VDK alkotmányának elfogadása. A népi ellenállási háború első szakasza (1947)

1946. november 8-án az egész vietnami nép nevében cselekvő Nemzetgyűlés 10 napi vita után elfogadta Vietnam első alkotmányát, amely törvénybe foglalta a Vietnami Demokratikus Köztársaság társadalmi és államrendjének alapjait a népi demokratikus rendszer első szakaszában. A rendkívüli helyzetben elfogadott alkotmány nem tért ki a társadalmi berendezkedés minden kérdésére, nem utalt a VDK osztálylényegére. A vietnami nép fő feladata az imperialista agresszorok elleni harc volt, amely szükségessé tette a nemzet összes erőinek tömörítését, ezért a gyökeres földreform kérdését ideiglenesen levették a napirendről. Mindazonáltal az 1946-os alkotmány törvénybe foglalta a népi hatalmat, a VDK szuverenitását, függetlenségét és egységét, a gyakorlatban kipróbált államszervezetet, széles jogkört biztosított az állampolgároknak.

Az alkotmány elfogadása után az országban kiéleződött a helyzet: a francia csapatok összetűzéseket provokáltak, továbbra is az volt a tervük, hogy fegyveres konfliktust robbantanak ki a VDK-val. Már november 20-án a francia vámosok Haiphongban incidenst provokáltak, amelynek halálos áldozatai voltak, és amelyet arra használtak fel, hogy ultimátumban követelték a vietnami fegyveres erők kivonását a városból és a kikötőből. November 24-én francia hadihajók és tüzérségi lövegek órákon át lőtték Haiphong lakónegyedeit; több mint 20 000 ember halt meg.

1946. december 19-én a gyarmatosítók hadműveletet indítottak Hanoiban, a VDK fővárosában, hódító háborút robbantottak ki a vietnami nép ellen.

Másnap elhangzott Ho Si Minh elnök „Felhívás általános ellenállási háborúra" című rádiószózata. December 21-én Ho Si Minh a Vietnam, Franciaország és a szövetséges országok népeihez intézett felhívásában ismét megfogalmazta a VDK békeszerető álláspontját: „Baráti érzelmeket táplálunk a francia nép iránt, és őszintén szeretnénk együttműködni vele a Francia Unió keretei között..." December 22-én Indokína Kommunista Pártjának Központi Bizottsága jóváhagyta a „Népi ellenállás" című irányelvet, amely leszögezte, hogy az ellenállás célja a francia imperialisták visszaverése, az ország függetlenségének és egységének kivívása. A párt megmagyarázta, hogy az ellenállás hosszan tartó és nehéz lesz. Szükségessé teszi az „önellátás minden területen" elv érvényesítését. Három szakasza lesz: a védekezés, az erőegyensúly és az általános ellentámadás szakasza. Katonai téren meghirdették a túlerőben levő ellenség elleni mozgó partizánharc taktikáját. A párt sürgette az összes emberi, anyagi és szellemi erő mozgósítását az ellenség elleni harcra, a termelés, főleg a hadiipar fejlesztésére. A külpolitikai alapelv a következő volt: szövetség a francia néppel, összefogás Laosz és Kambodzsa népeivel, barátság minden szabadságszerető és békeszerető néppel.

A legnehezebb időszakban, amikor a VDK sorsa forgott kockán, Indokína Kommunista Pártja irányította az ellenállás megszervezését, a népi hatalom erősítését, maga köré gyűjtötte a nemzet legjobb erőit. A hazafiak ezrével léptek be a pártba. Ho Si Minh két levele „Az észak-vietnami elvtársakhoz" és „A közép-vietnami elvtársakhoz" elősegítette a VDK társadalmi-politikai szervezetének és fegyveres erőinek megszilárdítását. Az ellenséggel vívott harc feladataival foglalkozott Truong Chinhnek, Indo-

A VIETNAMI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG MEGALAKULÁSA (1945–1946)

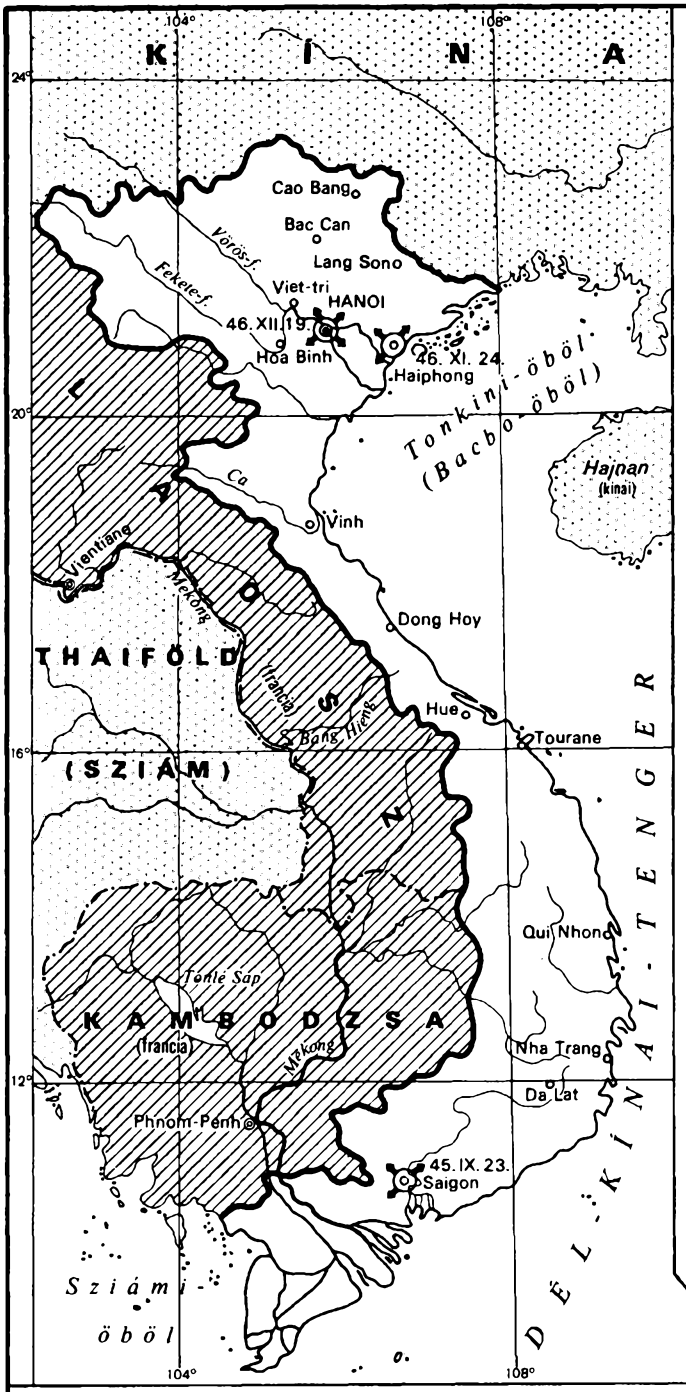

Az 1945. IX. 2.-án alapított Vietnami Demokratikus Köztársaság fővárosa

A Vietnami Demokratikus Köztársaság területe az 1946. november 8.-i nemzetgyülés által elfogadott alkotmány szerint

Országok, amelyek belső autonóm státusukat 1946-ban kapták meg az Indokínai Szövetség keretében (francia ellenőrzés alatt)

A francia csapatok partraszállási helyei és az ország ezt követő megszállásának irányai (a dátum a megszállás kezdetét jelenti)

100 0 100 200 300 km

A KOREAI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG MEGALAKULÁSA (1948)

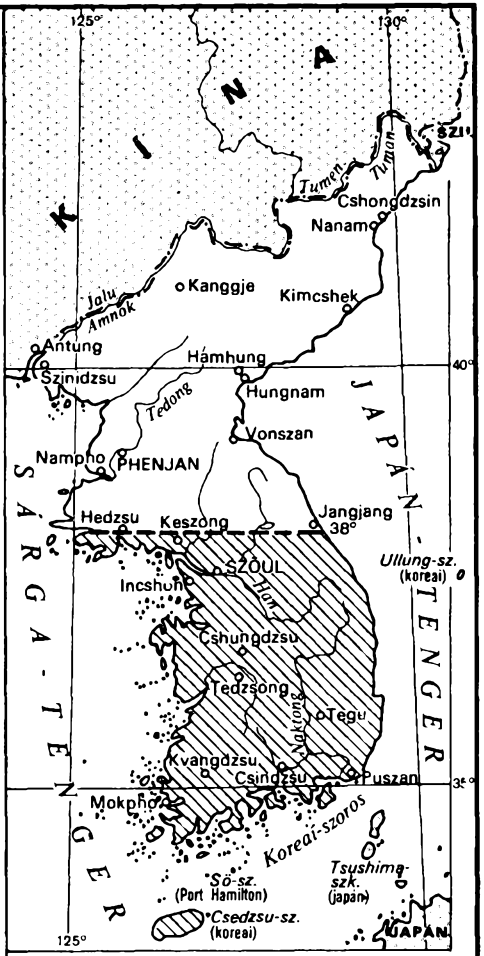

A szovjet hadsereg és az amerikai csapatok felügyelete alá tartozó zóna határvonala a 38. szélességi kör mentén

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság területe a legfelsőbb népi gyülés által 1948. szept. 8.-án elfogadott alkotmány szerint

Az amerikai megszálló csapatok által ellenőrzött terület, ahol az amerikaiak segítségével megalakult a reakciós bábkormány és kikiáltották az ún. Koreai Köztársaságot (1948. aug. 15.)

100 0 100 200 300 km

TERÜLET ÉS LAKOSSÁG

(a lakossági adatok az 1947. évi becslés szerint)

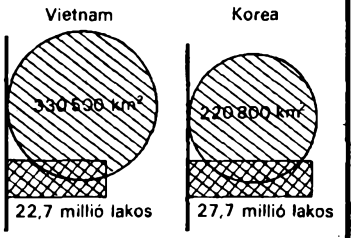

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

kína Kommunista Pártja KB főtitkárának „Az ellenállás győzni fog" című munkája is. A nép hervadhatatlan hőstette volt Hanoi védelme. A szinte teljesen fegyvertelen ifjúsági önvédelmi osztagok harcba szálltak a tüzérséggel, harckocsikkal és páncélkocsikkal felszerelt ellenséges hadosztály egységeivel. Két hónapig tartó küzdelem után a főváros védői, miután biztosították a vállalatok, hivatalok és a lakosság evakuálását, a parancsnokság utasítására elhagyták Hanoit (1947. február 18.).

A Honvédő Hadsereg egységei ebben az időszakban azokon a közlekedési vonalakon folytatták a harcot, amelyeken az ellenség az ország belseje felé tört. Az Észak–Dél stratégiai fővonalat üzemképtelenné tették. Egyes ellenséges helyőrségeket bekerítettek és elvágtak a többitől. Az ellenség a megszállt területeket sem tudta „pacifikálni". Az erők azonban nagyon egyenlőtlenek voltak. 1947 közepéig Dél- és Közép-Vietnam több körzetén kívül a hódítók kezébe és ellenőrzése alá kerültek Észak-Vietnam nagyvárosai és fontos körzetei. Közép-Vietnamban a hódítók a part menti síkságokon vetették meg a lábukat, a Ca folyótól délre Da Nangig.

Amíg Vietnam északi részében és a köztársaság más részeiben a városokért folytak a harcok, a VDK kormánya sürgősen támaszpontokat és ellenállási gócpontokat épített ki. Az államhatalom végrehajtó szerveit átszervezték katonai-végrehajtó szervekké, amelynek tagjai voltak mind a polgári közigazgatás, mind a katonai vezetés képviselői. Hozzáláttak az ellenállás gazdasági bázisának megteremtéséhez, többek között katonai műhelyeket létesítettek, megszervezték a hadsereg és a lakosság ellátásának rendszerét. Eközben a VDK kormánya Ho Si Minh vezetésével nagy erőfeszítéseket tett azért, hogy szüntessék meg a hadműveleteket, vonják vissza a csapatokat a december 19-én elfoglalt állásaikba, és induljanak meg a tárgyalások. Ámde Marius Moutet, a tengerentúli területek minisztere, aki „békeküldetéssel" érkezett Vietnamba, nem reagált a VDK kormányának felhívására, amely a Vietnam és Franciaország közötti békéhez és együttműködéshez vezető konstruktív javaslatokat tartalmazott, és anélkül, hogy tárgyalásokba kezdett volna, 1947. január 8-án visszatért Párizsba.

A VDK kormánya január 7-én üzenetet intézett Franciaország kormányához, Nemzetgyűléséhez és népéhez. Ebben javasolta: állítsák vissza az 1946. november 20. előtti állapotokat; vessenek véget az összetűzéseknek Vietnam egész területén; azonnal teremtsék meg a feltételeket azoknak a vegyes összetételű szerveknek a normális működéséhez, amelyeknek megalakítását az 1946. szeptember 14-i ideiglenes megállapodás írta elő; haladéktalanul folytassák a fontainebleau-i tárgyalásokat a vietnami–francia kapcsolatok hosszú időre szóló megoldása érdekében.

Moutet, aki 1947 januárjában Ramadier koalíciós kormányában ismét a tengerentúli területek minisztere lett, jelentést terjesztett a francia Nemzetgyűlés elé vietnami útjáról. „Ha a francia hadsereg helyreállítja a rendet, ismét tárgyalhatunk a politikai problémákról" – ezt a következtetést vonta le „békeküldetéséből". Ho Si Minh, a VDK elnöke 1946. december 21. és 1947. március 5. között több békekezdeményezést tett, de ezek mind válasz nélkül maradtak. Eközben a francia csapatok támadásba lendültek. Az expedíciós hadtest létszáma elérte a 115 000-et.

A felszabadító erők több villámcsapást mértek a betolakodókra, ezzel válaszoltak Ho Si Minh elnök felhívására, aki az ellenállás fokozását kérte. Az összeköttetés megszakadása miatt a franciák kénytelenek voltak feladni Phu Tho és Hoa Binh városokat.

A francia imperialisták, miközben „szennyes" háborút folytattak a vietnami nép ellen, fokozták neokolonialista tevékenységüket. A déli bábállamocskák mellett igyekeztek összeeszkábálni „központi" államhatalmi szerveket is, hogy szembeállítsák őket a VDK kormányával.

Az emigrációban élő ellenség is mozgósította erőit. 1947. február 17-én Kínában összetákolták a Vietnam Nemzeti Egységfrontja nevű szervezetet, amely a VDK kormányát és a Lien Vietet volt hivatva ellensúlyozni. A „Front" kapcsolatba lépett a dél-vietnami bábrendszerekkel és reakciós csoportokkal, többek között politikai-vallási szektákkal, Nguyen Van Sam „szociáldemokrata pártjával", amelyet 1947 tavaszán alakítottak meg Saigonban. 1947. március második felében Kantonban tartották a „Front" kongresszusát, amely kifejezte készségét a Franciaországgal való tárgyalásokra. Azzal a céllal,

hogy egyesítsék Vietnam összes reakciós erőit, 1947 szeptemberében Hongkongban (Hsziangkangban) megtartották a „nemzeti erők kongresszusát". A „kongresszus" szervezői elhatározták, hogy felhasználják Bao Dai excsászárt, akivel még 1947 augusztusában találkozott Hongkongban William Christian Bullitt különleges megbízatású amerikai nagykövet, és biztosította az Egyesült Államok támogatásáról, 1947. szeptember 6-án Bao Dai találkozott Emile Bollaert francia megbízottal.

A gyarmatosítóknak azokkal a próbálkozásaival, hogy megbontsák a vietnami nép sorait és elhintsék a polgárháború magvait, Indokína Kommunista Pártja és a VDK népi hatalma azt a politikát állította szembe, hogy az osztályok és a pártok fogjanak össze a nemzeti feladatok megoldására. A nemzeti egységfrontban részt vett a munkásosztály és a parasztság, a városi kispolgárság, a nemzeti burzsoázia, valamint részt vettek benne más hazafias elemek is. Ennek megfelelően a VDK központi kormánya a többpártrendszer elvei szerint épült fel. A Viet Minh „túlsúlyáról" terjesztett ellenséges propagandát leleplezve a VDK elnöke 1947. január 24-én rámutatott, hogy a VDK kormánya tagjai között vannak a Vietnami Demokrata Párt, a Vietnami Szocialista Párt, a Vietnami Nemzeti Párt, a Vietnami Forradalmi Liga képviselői, továbbá pártonkívüli politikusok.

1947. július 19-én, a Kommunista Párt Központi Bizottságának útmutatása szerint, a VDK kormányának összetételében bizonyos változások történtek, több pártonkívüli hazafit vettek be a kormányba. A kormány 27 tagja közül 15 volt pártonkívüli; ezek az emberek az értelmiséget, vallási köröket stb. képviselték. A kormány központi apparátusát azonban gyakorlatilag a kommunisták irányították.

1947. október 7-én a francia hadvezetés döntő hadműveletbe kezdett a Hanoitól északkeletre eső térségben, ahova a VDK kormánya evakuált és ahol a Honvédő Hadsereg magva állomásozott. Három légi deszantosztagot dobtak le annak a stratégiai fontosságú főútvonalnak a két oldalán, amely délről északra tartva átszeli Vietnam középső területeit. Ezzel egyidejűleg expedíciós hadtest két oszlopa megkezdte a térség átkarolását. A hadműveletben több mint 10 000 ember vett részt.

Amikor a francia csapatok keleti oszlopa elérte Cao Bangot és megindult délnek, Bac Can felé, a VDK hadseregének egységei és a partizánosztagok villámgyors rajtaütései nyomán elvesztette állományának 60 százalékát. Október 24-én a hazafiak Doan Hung városkánál megtámadták az ellenség folyami flottilláját, megsemmisítettek 30 csatahajót és kisegítő hajót és személyzetük háromnegyedét. Hat nappal később ugyanitt szétvertek egy hajóoszlopot. 1947 végén a hadműveletben részt vevő francia csapatok maradványai bevették magukat Cao Bang, Lang Son stb. városerődítményekbe. Az expedíciós hadtest veszteségei: 3300 halott, 3900 sebesült, 270 fogoly. Megsemmisült 18 repülőgép, 54 ágyúnaszád és szállítóhajó, 255 gépkocsi. Az ellenség nagyszabású hadművelete kudarcba fulladt.

A népi ellenállási háború második szakasza

1948. január 15-én Indokína Kommunista Pártja Központi Bizottságának kibővített ülésén elfogadták a népi ellenállás katonai, politikai, társadalmi-gazdasági és kulturális téren való további fokozásának programját. A KB azt a következtetést vonta le, hogy az ellenállási háborúban kezdődik a második szakasz, az erőegyensúly szakasza. Ezért úgy döntöttek, hogy nagyobb mértékben kell alkalmazni a mozgóháború módszereit, bár a betolakodók elleni harc fő formája még mindig a partizánháború maradt. A VDK fegyveres erőinek növekedése lehetővé tette, hogy egyre nagyobb arányokban alkalmazzák a manőverező hadműveleteket, mind súlyosabb csapásokat mérjenek az ellenségre.

1948. augusztus 19-én megalakították a VDK Honvédelmi Főtanácsát, amelynek Ho Si Minh lett az elnöke. A Honvédelmi Főtanács feladatkörébe tartozott az ellenállási háború hadműveleti terveinek kidolgozása és a tervek gyakorlati végrehajtásának irányítása.

Töretlenül folytatódott a köztársaság katonai potenciáljának növelése és társadalmi-politikai, gazdasági alapjainak erősítése. Egyre nagyobb területek szabadultak fel, olvadtak egybe, erősödtek kap-

Parasztok
bambuszkosarat fonnak

csolataik a központtal. A VDK vezetésének növekvő erők álltak rendelkezésére, amelyek készek voltak egységes terv szerint, mind nagyobb hadműveletek keretében harcolni.

Minden területen nagy lendülettel megnyilvánult a tömegek kezdeményezőkészsége. Nőtt a munkásosztály pártjának befolyása a tömegekre; a pártnak 1948-ban 168 000 tagja volt.

1948. november 19-én a VDK kormánya rendeletet adott ki, hogy az ellenállási háború idejére át kell szervezni a helyi népi hatalmat; a rendelet értelmében újraválasztották a falusi és tartományi népi tanácsokat, tökéletesítették a végrehajtó szervek – a közigazgatási és ellenállási bizottságok – rendszerét. Képviseleti szervek választása háborús körülmények között a népi demokratikus rendszer nagy politikai sikere volt. Ékesen bizonyította, hogy az egész nép támogatja Ho Si Minh elnök kormányát.

Miközben véres csaták folytak a gyarmatosítók elleni háborúban, a VDK kormánya mindent elkövetett, hogy a lehetőség szerint könnyítsen a néptömegek élet- és munkakörülményein. Az állami szervek küzdöttek az infláció, az áremelkedés, az üzérkedés ellen. A rendelkezésre álló minimális fogyasztási cikket a társadalmi szervezetek bevonásával osztották szét, amelyek megállapították, mely vidékek és a lakosság mely rétegei vannak leginkább rászorulva a segítségre. Mindez szilárdabbá tette a hátországot is, a hadsereget is, lehetővé tette, hogy újabb sikereket érjenek el a gyarmatosítók ellen vívott harcban, akik 1948 nyarán ismét aktivizálódtak.

1948-ban a francia csapatok az első nagy ütközetben súlyos vereséget szenvedtek. Megpróbálták elfoglalni Dél-Vietnam egyik nagy felszabadított körzetét, s ez a próbálkozásuk azzal végződött, hogy körülbelül 1000 katonát és tisztet, nagy mennyiségű haditechnikát vesztettek; a hazafiak gyorsan mozgó, a helyi körülményeket remekül kihasználó osztagai ellen vívott tíznapos harc után a francia hadvezetés kénytelen volt parancsot adni a visszavonulásra. A gyarmatosítók őszi–téli támadása 1948 novemberében kezdődött, amikor légi deszantegységeket dobtak le Son Tay, Vinh Yen tartományban és Viet-tri város közelében. Ennek a térségnek az elfoglalására bevetettek gyalogságot és folyami flottillát is. Egy másik csapatcsoportosulás Hoa Binh tartományból indított hadműveletet. A támadás célja az volt, hogy a Hanoi–Son Tay–Hoa Binh háromszöget megtisztítsák a hazafias erőktől, majd innen kiindulva újra megkíséreljék elfoglalni Észak-Vietnamot és stratégiai győzelmet aratni a háborúban.

A VDK fegyveres erőinek parancsnoksága a reguláris hadsereg egységeinek és a kisegítő erőknek a kombinált bevetésével meghiúsította ezt a támadást. A francia imperializmus azonban makacsul ragaszkodott indokínai gyarmati uralmi terveihez. 1949. március 8-án Vincent Auriol francia elnök

A néphadsereg harcosai várják a sötétedést, hogy rohamra induljanak

egyezményt írt alá Bao Daijal, amely látszatfüggetlenséget nyújtott „Vietnam államnak" mint a Francia Unió tagjának. Vietnam fenntarthatott hadsereget, önállóan intézhette pénzügyeit, korlátozott számban lehettek külképviseletei, de mindezekkel a jogaival csak a franciák felügyelete alatt élhetett. Áprilisban Bao Dai Vietnamba érkezett és Da Latban telepedett le. A francia csapatok által ellenőrzött vidékeken vietnami zsoldosokból fegyveres egységeket szerveztek, létrehozták az előkelőség tanácsait, kinevezték a falvak, járások, tartományok vezetőit.

Az ellenség azonban sem katonai erővel, sem a vietnami feudális-komprádor reakcióval közösen alkalmazott politikai manőverekkel nem tudta megrendíteni azt a szilárd társadalmi-politikai rendszert, amely az Augusztusi Forradalom eredményeként jött létre.

A VDK politikai életének fontos eseménye volt Indokína Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1949 elején tartott plénuma, amelyen elemezték a nemzetközi helyzetet, kidolgozták az ellenállási háború és a társadalmi-politikai építés részletes programját.

Vietnamban kibontakozott a Honvédő Hadsereg parancsnoki állományának kiképzése és továbbképzése, a hadsereg átszervezése. A hadsereg egyébként felvette a Vietnami Néphadsereg nevet. A munkásosztály legjobbjait küldte a fegyveres erőkhöz: 1949 végén a reguláris fegyveres erők 35 százaléka munkás volt. Az egyes zászlóaljak, megerősített századok és partizánosztagok alapján ezredek, önálló dandárok, helyi alegységek (fegyveres partizánosztagok, amelyek ott működtek, ahol megalakultak) szerveződtek. Nőtt az önvédelmi osztagok száma, javult felszereltségük. 1949. november 4-én rendeletet hoztak a 18 és 45 év közöttiek kötelező katonai szolgálatának bevezetéséről, amely az önvédelmi osztagokban kezdődött. A legjobban kiképzett harcosokat később átvezényelték a partizánegységekhez, majd pedig a fő erőkhöz.

1949-ben nagy sikerek születtek, gazdasági téren. Noha az ellenség rendszeresen rombolta a gazdasági objektumokat, az öntözőműveket, pusztította a vetést, a harcoló köztársaság gazdasága, óriási nehézségekkel küszködve, továbbra is biztosította a lakosságnak és a hadseregnek a legszükségesebb élelmiszert, nyersanyagot és iparcikket.

A népi hatalom társadalmi-gazdasági pozícióinak megszilárdulása lehetővé tette a kormány számára, hogy határozott intézkedésekkel korlátozza a parasztoknak a földesurak által való kizsákmányolását. Ezeknek az 1949-ben hozott rendeleteknek a végrehajtása a falusi felső réteg ellenállásába ütközött, s a falusi osztályharc éleződését hozta magával. Egyszersmind a népi hatalom agrárpolitikája erősítette a munkásosztály és a parasztság szövetségét, szilárdította a nemzeti egységfront szervezeteit, a

parasztok közül egyre többen vettek részt az ellenállási háborúban, s mindinkább ellenálltak az olyan próbálkozásokkal szemben, hogy a falvakban bábokat ültessenek a hatalmi szervekbe.

A Vietnami Demokratikus Köztársaság első négy éve alatt megszilárdította a népi demokratikus rendszer pilléreit, az imperializmus viszont egyre makacsabbul azzal próbálkozott, hogy megváltoztassa a helyzet alakulását az indokínai félszigeten.

Korea

A népi demokratikus forradalom kezdete Koreában (1945. augusztus–november)

Korea felszabadítása a japán gyarmati uralom alól – ami a második világháború egyik közvetlen eredménye és a szovjet állam felszabadító küldetésének egyik megnyilvánulása volt – gyökeresen megváltoztatta a helyzetet az országban. A japán gyarmati uralom összeomlásával súlyos csapás érte Japán koreai szövetségeseit, a földbirtokosokat és a nagytőkéseket. A koreai nemzeti burzsoázia, amelynek az volt az érdeke, hogy az ország a felszabadulás után a tőkés fejlődés útján haladjon, gyenge volt, külső segítség nélkül nem realizálhatta szándékait. Felső rétege lejáratta magát a nép előtt azzal, hogy együttműködött a gyarmatosítókkal.

A koreai munkásosztály igen tekintélyes társadalmi erőt képviselt; a több mint 2 millió munkásból mintegy 600 000 volt az ipari munkás. Az ipari proletariátus zöme az ország északi területein összpontosult. A korábbi felszabadító harc folyamán megerősödtek a munkásosztály kapcsolatai a parasztsággal és a dolgozók más rétegeivel, kialakultak a Kommunista Párt újjászervezésének eszmei és szervezeti feltételei. Egészében véve a japán uralom összeomlása után az osztály-erőviszonyok, az objektív és a szubjektív körülmények kedveztek a népi demokratikus forradalomnak.

A szövetségesek megállapodása értelmében Korea területét két felelősségi övezetre osztották: a 38. szélességi foktól északra eső terület szovjet, az attól délre eső terület amerikai katonai közigazgatás alá került. Ennek az ideiglenes felosztásnak az volt a célja, hogy a japán csapatok a szovjet és az amerikai egységek előtt tegyék le a fegyvert.

Észak-Koreában a szovjet fegyveres erők minden feltételt megteremtettek a népi hatalom szerveinek működéséhez. Rövid idő alatt megszüntették a gyarmati uralom apparátusát, felszámolták a japán közigazgatási szerveket, megsemmisítették Japán gazdasági uralmának alapjait.

A japán tulajdonban levő nagyipart, közlekedést, hírközlést, bankokat a szovjet parancsnokság mellett működő polgári közigazgatás ellenőrzése és irányítása alá vonták, hogy később majd átadják jogos tulajdonosának, a népnek. A polgári közigazgatás fő feladata az volt, hogy segítsen a koreai dolgozóknak Koreának mint független, demokratikus államnak a fejlesztésében. A Szovjet Hadseregben szolgálatot teljesítő különböző szakemberek közvetlen segítséget nyújtottak a koreai dolgozóknak a gyarmati rendszer és a háború által tönkretett gazdaság helyreállításában, a kulturális építésben, a szakemberképzésben. Egyszersmind a szovjet csapatok jelenléte Észak-Koreában megbénította az imperialista és a koreai reakció erőit, megfosztotta őket attól a lehetőségtől, hogy polgárháborút robbantsanak ki vagy intervenciót szervezzenek. Az ország északi részében kialakult körülmények megkönnyítették itt a forradalmi folyamat fejlődését. A forradalmi folyamat vezetői a Kim Ir Szen vezette kommunisták voltak. Ők irányították a népi bizottságokat, amelyek a demokratikus erők széles koalíciója alapján közvetlenül a felszabadulás után alakultak. 1945. október 8–10-én Phenjanban tanácskoztak a népi bizottságok képviselői, megvitatták a bizottságok szervezésével és működésével összefüggő kérdéseket. A népi bizottságok hozzáfogtak a japán földesurak és a koreai árulók földbirtokainak kisajátításához, és ezeket a földeket átadták térítés nélkül a szegényparasztoknak és a béreseknek. A népi bizottságok állásfoglalása szerint a bérleti díj nem haladhatta meg a termés értékének 30 százalékát. A népi bizott-

ságok, a szovjet csapatok tevékeny közreműködésével, megkezdték a gazdaság helyreállítását, biztosították a lakosság élelmiszer-ellátását, segítséget nyújtottak a munkanélkülieknek és a rászorulóknak.

Észak-Koreában sorra alakultak a demokratikus politikai pártok és tömegszervezetek.

Észak-Koreában a társadalom forradalmi átalakítása útján fontos mérföldkő volt a Kommunista Párt újjászervezése. Közvetlenül a felszabadulás után a volt partizánok, a börtönökből szabadult vagy az illegalitásból előlépett kommunisták hozzáfogtak a párt alapszervezeteinek, kerületi és tartományi szervezeteinek szervezéséhez. 1945. október 10-én megkezdte működését a Kommunista Párt Észak-Koreai Szervező Bizottsága.

Novemberben szervezetileg megalakult Észak-Korea Demokratikus Pártja, amely főként a városi kis- és középpolgárság, valamint az értelmiség képviselőit fogta össze. A „Csendogjo" (Az égi út) vallási szekta haladó részének bázisán kezdett szerveződni a Csendogjo Csenudan (Égi út barátai), amely 1946 februárjában alakult meg, és szociális összetételét tekintve rendkívül heterogén volt. 1945 végén–1946 elején hozták létre az észak-koreai Új Néppártot, amelynek sok programtétele hasonló volt a Kommunista Párt programtételeihez.

Nagy erővé váltak nem sokkal a felszabadulás után megalakult demokratikus tömegszervezetek: a Demokratikus Ifjúsági Szövetség (1945. október), a Demokratikus Nőszövetség (1945. november), a szakszervezetek (1945 novemberéig 15 ágazati szakszervezet alakult), a parasztszövetségek (1946 elején Észak-Korea Parasztszövetségében egyesültek), Kulturális Dolgozók Egyesülése stb. Kialakulóban volt a munkásosztály és a Kommunista Párt vezette demokratikus nemzeti egységfront.

Dél-Koreában Japán fegyverletétele után még három hétig ott maradtak a japán csapatok, megmaradt a főkormányzóság hivatala, az egész japán gyarmati apparátus. Mindazonáltal itt is kibontakozott a népi tömegmozgalom, demokratikus pártok és szervezetek alakultak, létrejöttek a demokratikus hatalom szervei, a népi bizottságok, amelyek több helyen gyárakat és üzemeket foglaltak el, népi tulajdonná nyilvánították őket. Egyes vállalatoknál bevezették a munkásellenőrzést, előzték a japán igazgatókat és munkavezetőket. Falun a népi bizottságok követelték, hogy a bérleti díjat csökkentsék a termés értékének 30 százalékára, s ezt több esetben sikerült is elérniük. Megtiltották a földbirtokosoknak, hogy a bérlőket elkergessék az általuk megművelt földről. 1945. augusztus végén Dél-Koreában már mintegy 150 népi bizottság működött.

A japán szoldateszka bevezette a rendkívüli állapotot, de nem mert fegyvert alkalmazni. Tüntetések és gyűlések sok ezer résztvevője követelte független, demokratikus állam megteremtését, fejezte ki őszinte köszönetét a Koreát felszabadító Szovjetuniónak. A városokban és a falvakban a koreai hazafiak harci osztagokat szerveztek.

Dél-Koreában is a munkások, különösen a kommunisták álltak ennek a forradalmi folyamatnak az élén. A japán szoldateszka nem volt képes megakadályozni ezt a folyamatot. Sajátos kettős hatalom alakult ki.

Augusztus végén a japán közigazgatás kérte az amerikai katonai vezetést, hogy minél előbb vezényelje csapatait Dél-Koreába. Szeptember 7-én MacArthur tábornok, az Egyesült Államok távol-keleti fegyveres erőinek főparancsnoka parancsban figyelmeztette a lakosságot, hogy Dél-Koreában a hatalom az amerikai katonai közigazgatás kezébe kerül, amely Dél-Koreát nem az ellenség uralma alól felszabadított területnek, hanem megszállási övezetnek fogja tekinteni, s katonai rendszert vezet be, beleértve a katonai bíráskodást. Szeptember 8-án Incshon kikötőben megkezdődött az amerikai csapatok partraszállása, és másnap bevonultak Szöulba.

Az amerikaiak meghagyták a gyarmati közigazgatást, érvényben maradtak a japán hatóságok által bevezetett törvények. A tömegek tiltakoztak ez ellen. A tiltakozás hatására Abét, a japán főkormányzót, majd pedig a különböző ügyosztályok vezetőit leváltották. De a közigazgatás minden szintjén hosszú ideig megmaradtak a japán hivatalnokok.

Az amerikai megszálló hatóságok nem ismerték el a népi bizottságokat, bár eleinte nem tettek konk-

rét lépéseket feloszlatásukra. Szerették volna „kézben tartani" a forradalmat, a nekik megfelelő mederbe terelni a tömegek aktivitását, ezért deklarálták a politikai szabadságjogokat, kacérkodtak a demokratikus szervezetekkel. Ezzel egyidejűleg tömörítették a koreai reakció erőit, hogy később rájuk támaszkodva hozzáfogjanak a forradalmi tábor szétzúzásához. Nyomban azután, hogy az amerikai csapatok bevonultak Dél-Koreába, az ő tevékeny támogatásukkal jobboldali pártok és szervezetek alakultak. Ezeknek a vezetősége a koreai társadalom földesúri-burzsoá felső rétegéből állt, amely nemrég még a japán gyarmatosítók szövetségese volt, továbbá a koreai burzsoá emigráció jobboldali csoportjaiból, amelyek hosszú évekig az Egyesült Államokban és Kínában éltek, és régóta az amerikai imperializmusra orientálódtak. Dél-Korea reakciós szervezetei között a vezető az 1945 szeptemberében alapított Demokrata Párt volt. Vezetősége nagytőkésekből és földbirtokosokból állt, akik korábban tevékenyen együttműködtek a japán monopolistákkal.

Tevékenyen munkálkodott a demokratikus front felbomlasztásán a Kínából hazatért úgynevezett koreai ideiglenes kormány, amely még az 1919-es népi felkelés idején önhatalmúlag nyilvánította magát Korea kormányává Sanghajban. A dél-koreai reakciós tábor feje Li Szin Man lett, aki több mint három évtizedig élt az Egyesült Államokban.

Eközben Dél-Koreában folytatódott a demokratikus tömegmozgalom fejlődése. Tartományi, városi népi bizottságok, demokratikus irányító szervezetek alakultak. November 5-én megalakították a Munkásszövetséget. November 12-én szervezetileg megalakult a Néppárt, amely programtételeit tekintve közel állt a Kommunista Párthoz. December elején tartották a Parasztszövetség alapító kongresszusát.

Dél-Koreában a megszálló hatóságok a gazdasági intézkedéseiket kezdettől fogva alárendelték az Egyesült Államok expanziós terveinek. A dél-koreai japán tulajdon kezelését a katonai adminisztráció vette át. A vállalatok többsége egyáltalán nem, egy része pedig csak akadozva működött. Ennek következtében tömeges volt a munkanélküliség. A lakosság széles köreinek rendkívül nehéz volt a helyzete.

Demokratikus átalakítások Észak-Koreában

1945 decemberében a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek moszkvai értekezlete szovjet tervezet alapján elfogadta a Koreáról szóló határozatot, amely lehetővé tette, hogy Korea szuverén, demokratikus állammá váljék. A határozat előirányozta az Ideiglenes Koreai Demokratikus Kormány megalakítását. Úgy döntöttek, hogy a kormány megalakításának előmozdítására közös bizottságot szerveznek a Dél-Koreában állomásozó amerikai csapatok parancsnokságának és az Észak-Koreában állomásozó szovjet csapatok parancsnokságának képviselőiből. A bizottság azt is feladatul kapta, hogy az Ideiglenes Koreai Demokratikus Kormány részvételével és a koreai demokratikus szervezetek bevonásával dolgozza ki, milyen intézkedésekkel segíthetik elő a koreai nép politikai, gazdasági és társadalmi haladását, Korea demokratikus önigazgatásának fejlesztését és állami függetlenségének kialakítását.

Korea haladó része nagy elégedettséggel fogadta a moszkvai értekezlet határozatát. Valamennyi demokratikus párt és szervezet nyilatkozatban jelentette ki, hogy fenntartás nélkül támogatják a határozatot, és mindent megtesznek végrehajtásáért.

Észak-Koreában egyre mélyült a forradalmi folyamat. 1946 februárjában Phenjanban a népi bizottságok, a politikai pártok és a demokratikus szervezetek képviselőinek kibővített tanácskozásán az országrész ideiglenes legfelső hatalmi szerveként megalakították Észak-Korea Ideiglenes Népi Bizottságát, amely hozzálátott a demokratikus átalakításokra kidolgozott nagyszabású terv végrehajtásához.

A népi hatalom a Kommunista Párt által 1946 februárjában kidolgozott 20 pontos programra támaszkodott, amely meghatározta a koreai népi demokratikus forradalom legfontosabb – antiimperia-

lista és antifeudális – feladatait. A programban szerepelt: a japán gyarmati uralom maradványainak és következményeinek felszámolása az ország politikai és gazdasági életének minden szférájában; a politikai szabadságjogok biztosítása; az ipar, a mezőgazdaság, a közlekedés és a kereskedelem minden módon való fejlesztése a tömegek jólétének emelése végett; az ipari nagyüzemek, a legfontosabb közlekedési eszközök, a bankok, a szén- és ércbányák, az erdők államosítása; a japán állam és a japán állampolgárságú földbirtokosok tulajdonában levő összes föld elkobzása és átadása a parasztoknak térítés nélküli használatra; valamennyi öntözőberendezés elkobzása és állami kezelésbe vétele; a munkások és az alkalmazottak 8 órás munkaidejének bevezetése, társadalombiztosítás és bérminimum megállapítása, valamint egységes nyereség- és adórendszer bevezetése; a közoktatás demokratikus reformja, a nemzeti kultúra fejlődésének elősegítése; szakemberek képzése a népgazdaság számára; az állami gyógyító intézmények hálózatának bővítése, a legszegényebb rétegek ingyenes gyógyítása.

Az átalakítások útján az első lépés az agrárreform volt. Koreában, ahol a földesúri földtulajdon és az uzsora bérleti rendszer nem engedte fejlődni a falu termelőerőit, az agrárreform politikai és gazdasági szempontból sürgetővé vált. A reform előtt Észak-Koreában a vetésterület 60 százaléka volt a falusi lakosság mintegy 4 százalékát kitevő földbirtokosok tulajdonában. A paraszti lakosság zöme (több mint 70 százaléka) bérlő és felesbérlő volt.

Az Ideiglenes Népi Bizottság által 1946. március 5-én elfogadott földreformtörvény kimondta, hogy elkobozzák és térítés nélkül a parasztok tulajdonába adják mindazokat a földeket, amelyek japánok (az állam és magánszemélyek) tulajdonában voltak, a koreai földbirtokosok 5 csonbónál (1 csonbo = 0,99 ha) nagyobb birtokait, azokét a tulajdonosokét, akik földjüket rendszeresen bérbe adták, valamint a kolostorok, egyházak 5 csonbót meghaladó birtokait. Összesen több mint 1 millió csonbo szántóföldet koboztak el. A népi hatalom azt a földet térítés nélkül a dolgozó parasztságnak adta. A föld egy része az állami alapba került. Elkobozták és a népi hatalmi szerveknek adták át az erdőket, a gyümölcsösöket, az öntözőberendezéseket, a mezőgazdasági felszerelést és igásállatokat, amelyek japán állami intézmények és magánszemélyek, valamint koreai földesurak birtokában voltak.

Az agrárreformot a dolgozó parasztság tevékeny közreműködésével hajtották végre. A népi hatalmi szervek segítésére 11 500 parasztbizottságot alakítottak, amelyekben mintegy 90 000 parasztaktivista dolgozott. Ezek főként a szegényparasztság szervezetei voltak.

Falusi szegények földet kapnak a földreform keretében

A reform végrehajtásában közreműködött és sokféle segítséget nyújtott a dolgozó parasztságnak a munkásosztály. A Kommunista Párt ezrével küldte a munkásokat falura, akik elmagyarázták a parasztoknak a földreformról szóló törvényt, közvetlenül részt vettek végrehajtásában.

A jellegében antifeudális agrárreformnak egyben az is volt a célja, hogy falun korlátozza a kapitalizmus fejlődését. A parasztok a nekik juttatott földet nem adhatták el és nem zálogosíthatták el. A kulákságra csapást mértek a bérleti rendszer megszüntetésével.

A félfeudális termelési viszonyok megszüntetésével az agrárreform megváltoztatta az észak-koreai falu osztályszerkezetét és erőviszonyait. Megszűnt a földesurak osztálya, a kulákság pozíciói meggyengültek, a dolgozó parasztság helyzete viszont lényegesen megerősödött, megnövekedett politikai aktivitása, bizalma a népi hatalom iránt, amelytől földet kapott.

Észak-Korea Ideiglenes Népi Bizottsága a földreformtörvény mellett határozatot hozott az egységes természetbeni mezőgazdasági adóról, amelynek értelmében a paraszt bizonyos adókötelezettség teljesítése után szabadon rendelkezett a terméssel. A parasztok adóztatásának új rendszere előmozdította a város és a falu közötti árucsere fejlődését és az Észak-Koreában rendkívül nehéz élelmezési probléma megoldását.

1946 júniusában törvényt hoztak a munkások és alkalmazottak munkájáról, amely bevezette a 8 órás munkanapot, megtiltotta a gyermekmunkát, kortól és nemtől függetlenül egyenlő bért állapított meg, megteremtette a munkavédelmet és a társadalombiztosítást.

Ugyanazon év július 30-án az Ideiglenes Népi Bizottság törvénybe foglalta a nők egyenjogúságát: a nőknek a férfiakkal egyenlő jogokat biztosítottak az állami, a gazdasági, a kulturális és a társadalmi-politikai élet minden területén.

Egyidejűleg megkezdődött a kulturális élet átalakítása. Megszüntették a japán gyarmati oktatási rendszert, amelynek az volt a célja, hogy megsemmisítse a koreai nemzeti kultúrát, a nemzeti értelmiséget, bevezették a koreai nyelvű oktatást. Megindult a harc a japán gyarmati rezsim súlyos öröksége, a tömeges írástudatlanság ellen. Intézkedéseket tettek a nemzeti művészet felélesztésére.

1946. augusztus 10-én Észak-Korea Ideiglenes Népi Bizottsága törvényt hozott a japánok és a koreai árulók tulajdonában levő ipari, közlekedési és hírközlési vállalatok, bankok és kereskedelmi vállalatok (kártérítés nélküli) államosításáról. A népi hatalom kezébe került 1034 vállalat, az észak-koreai

Az írástudatlanság megszüntetése

ipari objektumok 90 százaléka. Megteremtették a külkereskedelem állami monopóliumát, létrehozták a Központi Bankot.

Ezáltal a gazdaság kulcspozícióit a népi hatalom szerezte meg, létrejött az állami szektor, kialakulóban voltak a szocialista termelési viszonyok.

A népi hatalom arra törekedett, hogy a magántőkét ellenőrzése alá vonja és felhasználja a gazdaság fejlesztése érdekében. 1946. október 4-én az Ideiglenes Népi Bizottság rendeletet hozott a magántulajdon védelméről, a magánkezdeményezés ösztönzéséről az iparban és a kereskedelemben. Ez az intézkedés nemcsak a burzsoázia semlegesítését tette lehetővé, hanem azt is, hogy a kispolgárságot és részben a középpolgárságot bevonják a demokratikus építésbe.

A társadalom forradalmi átalakítása közben megerősödtek a haladó pártok kapcsolatai, fokozódott együttműködésük, ezzel lehetővé vált, hogy 1946 júliusában megalakítsák a Demokratikus Hazafias Egységfrontot. Az Egységfront programjába iktatta a harcot a moszkvai külügyminiszteri értekezleten Koreáról hozott határozatok végrehajtásáért, és fontos feladatának tartotta a barátság fejlesztését a Szovjetunióval és a világ más szabadságszerető népeivel. A Demokratikus Hazafias Egységfrontnak tagja lett a Kommunista Párt, az Új Néppárt, a Demokrata Párt, a Csendogjo párt (Az égi út), valamint Észak-Korea 15 társadalmi tömegszervezete. Az egységfront mintegy 5 millió embert tömörített soraiban, s a népi demokratikus rendszer szilárd tömegbázisa lett.

A forradalmi átalakítások heves osztályharc közepette történtek, a reakció tiltakozott és igyekezett meghiúsítani őket. Az ellenség diverziós cselekményeket szervezett, gyilkolta az aktivistákat, próbált bizalmatlanságot kelteni a népi hatalom politikája iránt, igyekezett befurakodni demokratikus szervezetek vezető tisztségeibe, hogy belülről bomlassza őket. Ilyen körülmények között az általános demokratikus átalakítások végrehajtása, a szocialista feladatok megoldására való áttérés szükségessé tette a forradalomban élcsapat szerepet betöltő erők további tömörítését.

1946 augusztusában Korea Kommunista Pártja egyesült a céljaiban és feladataiban hozzá közel álló Új Néppárttal, s létrejött az Észak-koreai Munkapárt. Az augusztus 28–30-án tartott egyesítő kongresszuson elfogadták a szervezeti szabályzatot, amely monolit harci párt megteremtését irányozta elő, továbbá elfogadták a minimális programot.

Észak-Koreában a forradalom fejlődésének fontos mozzanata volt, hogy 1946 végén–1947 elején általános népi bizottsági választásokat tartottak, és az ideiglenes hatalmi szerveket állandó szervekkel váltották fel. 1947 februárjában a Népi Bizottságok I. kongresszusa legfelsőbb államhatalmi szervként megválasztotta Észak-Korea Népi Gyűlését. Tagjainak csaknem 90 százaléka munkás, paraszt, alkalmazott, értelmiségi volt. A Népi Gyűlés ülésszakán megalakították Észak-Korea Népi Bizottságát, amelynek elnöke Kim Ir Szen lett.

1947 elejére Észak-Koreában lényegében megoldották a népi demokratikus forradalom általános demokratikus és antifeudális feladatait, és már a népi demokratikus forradalom első szakaszában megteremtették a gazdaság szocialista szektorát. Az alapvető termelési eszközök államosításával, amely túllépte az általános demokratikus reformok kereteit, kezdetét vette Észak-Korea gazdaságában a szocialista szektor kialakítása.

Így alakultak ki a feltételek a közvetlen szocialista feladatok megoldásához.

Felszabadító mozgalom Dél-Koreában

Dél-Koreában egyre bonyolultabb lett a helyzet. Az Egyesült Államoknak esze ágában sem volt, hogy végrehajtsa a moszkvai külügyminiszteri értekezleten Koreáról hozott határozatokat, noha aláírta őket. A koreai reakciósok – az Egyesült Államok elnézésével és támogatásával – azt terjesztették, hogy a moszkvai értekezlet határozatai nem segítik elő Korea haladását, hanem védnökség alá helyezik az országot. A reakció, a tényeket semmibe véve, azt állította, hogy a Szovjetunió ragaszkodott eh-

hez, az Egyesült Államoknak ellentétes volt az álláspontja. Munkához látott a szovjet–amerikai közös bizottság (1946. március 20-tól május 8-ig ülésezett), amelynek az volt a feladata, hogy előmozdítsa az Ideiglenes Koreai Demokratikus Kormány megalakítását; az Egyesült Államok küldöttsége azonban azt követelte, hogy a tanácskozásokról rekesszék ki a demokratikus koreai közvélemény képviselőit. A szovjet fél határozottan visszautasította ezt a követelést, erre az Egyesült Államok küldöttsége megszakította a bizottság munkáját. Ezzel egyidejűleg az amerikai hatóságok nyíltan támadni kezdték Dél-Korea demokratikus erőit. Parancsokkal és rendeletekkel korlátozták a demokratikus szervezetek legális működését; fokozódott a demokratikus szervezetek üldözése, vezetőiket letartóztatták.

Mindez igen feszültté tette a helyzetet. 1946 nyarán Dél-Koreában tömegtüntetésekre, sztrájkokra, parasztmozgalmakra került sor. A munkások voltak a legaktívabbak. 1946 szeptemberében a vasutasok béremelést és jobb élelmezést követeltek. A hatóságok nem voltak hajlandók teljesíteni ezeket a követeléseket. Erre a vasutasok szövetsége általános sztrájkot hirdetett, amelyet támogattak a nyomdászok, a hajógyári munkások és az ipari vállalatok munkásai. Dél-Korea egész területén megszűnt a vasúti közlekedés, megszakadt a hírközlés, sok hivatalt, iskolát bezártak. A sztrájkolók, akiket a dél-koreai sztrájkbizottság vezetett, az alábbi követeléseket terjesztették a megszálló hatóságok elé: azonnal vessenek véget a terrornak, adják át a hatalmat a népi bizottságoknak, biztosítsák a lakosság politikai szabadságjogait; újítsák fel a szovjet–amerikai közös bizottság munkáját, és a moszkvai határozat alapján alakítsanak demokratikus kormányt; hajtsanak végre ugyanolyan demokratikus átalakításokat, amilyeneket Észak-Koreában végrehajtottak.

A sztrájkoló munkások követeléseit támogatták a lakosság más rétegei is, elsősorban a parasztok. A megszálló hatóságokat aggasztotta a sztrájk lendülete, ezért megígérték néhány gazdasági követelés teljesítését, de feltételként szabták a sztrájk abbahagyását. Amikor egyes szakaszokon megindult a vasúti közlekedés, nem a megígért rizs szállítására, hanem ágyúk és géppuskák szállítására vették igénybe. A sztrájkbizottság bejelentette, hogy a munkások mindaddig nem veszik fel a munkát, amíg nem teljesítik valamennyi követelésüket. Ekkor a hatóságok a munkások ellen bevetették a katonaságot, a rendőrséget, a terroristákat. A falvakba büntető különítményeket küldtek.

Dél-Korea néptömegei fegyveres harccal válaszoltak a terrorra. Október elején Tegu városában a munkások, a parasztok, a diákok lefegyverezték a katonákat és a rendőrséget, megteremtették a népi bizottságok hatalmát. Teguban több napig tartott a hazafiak harca a túlerőben levő amerikai szoldateszka ellen. Október–november elején fegyveres összecsapások történtek más dél-koreai városokban is, valamint a falvakban, ahol a parasztok megtámadták a rendőrőrsöket és az udvarházakat. A megmozdulásokban részt vettek a kispolgárság és az értelmiség jelentős rétegei is. A mozgalomban részt vevők száma meghaladta a 2 milliót. A mozgalom élén a dél-koreai proletariátus haladt, amely elsőként szállt harcba, és a legnagyobb kitartással és a legszervezettebben vett részt benne.

A megszálló hatóságok és a dél-koreai reakciósok nagy kegyetlenséggel fojtották el az októberi megmozdulásokat. Megöltek vagy megsebesítettek mintegy 7000 embert, letartóztattak több mint 25 000-ret.

A megszálló hatóságok azonban kénytelenek voltak reagálni a népi mozgalomra, ezért bizonyos gazdasági engedményeket tettek a dolgozóknak, s hogy a koreaiak önkormányzatának látszatát keltsék, megalakították a törvényhozást és a koreai polgári közigazgatást, amely a koreai társadalom burzsoá-földesúri vezető rétegének képviselőiből állt. Egyszersmind javasolták, hogy Dél-Koreában rendezzenek „nemzetgyűlési választásokat". A terror közepette, a reakció uralma alatt rendezett választások a burzsoázia győzelmét hozták volna. A néptömegek azonban továbbra is követelték, hogy adják át a hatalmat a népi bizottságoknak, hajtsák végre a moszkvai értekezlet határozatait.

Ebben a helyzetben rendkívül fontos volt, hogy megőrizzék és tömörítsék Dél-Korea forradalmi szervezeteit, biztosítsák számukra a legális létezést. 1946 novemberében Korea Kommunista Pártja egyesült a Néppárttal és az Új Néppárttal Dél-koreai Munkapárt néven.

1947 májusában a szovjet–amerikai közös bizottság felújította a tárgyalásokat. Az Egyesült Államok küldöttsége azonban azon mesterkedett, hogy ismét meghiúsítsa. Dél-Koreában fokozódtak a demokratikus szervezetek elleni megtorlások. Csupán augusztusban 12 000 demokratát tartóztattak le. Minthogy az Egyesült Államok álláspontja lehetetlenné tette az Ideiglenes Koreai Demokratikus Kormány megalakítását a moszkvai értekezleten elfogadott feltételek alapján, a Szovjetunió képviselője 1947. szeptember 26-án javaslatot terjesztett a közös bizottság elé arról, hogy egyidejűleg vonják ki Koreából a szovjet és az amerikai csapatokat, tegyék lehetővé a koreai népnek, hogy maga döntsön saját államügyeiben. Az Egyesült Államok nem fogadta el ezt a javaslatot, és egyoldalúan hozzálátott reakciós kormány alakításához. Ezzel egyidejűleg a koreai kérdést az ENSZ Közgyűlése elé vitte. A Közgyűlés többsége – a koreai nép akaratát figyelmen kívül hagyva, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok határozott tiltakozása ellenére – úgy határozott, hogy ideiglenes ENSZ-bizottságot küld Koreába, amelynek az volt a feladata, hogy ellenőrizze a „nemzetgyűlési" választásokat.

Korea népe nagy felháborodással fogadta ezt a döntést. Észak-Koreában mindenütt tiltakozó gyűlések és tüntetések folytak. A dolgozók harcot indítottak a termelési tervek túlteljesítéséért, az ország forradalmi-demokratikus bázisát jelentő Észak-Korea gazdasági sikereinek megszilárdításáért. Dél-Koreában a munkások 1948. február 7-én általános sztrájkba léptek, tiltakozásul a „választások" és az ENSZ-bizottság megalakítása ellen; ezt követték a parasztok, a diákok, az egyéb rétegek tömegakciói, amelyek fegyveres harcba nőttek át.

Csedzsu-szigetén ezekben a napokban partizánmozgalom bontakozott ki, amely később átterjedt Dél-Korea más vidékeire. A rendőrség és a katonaság, amelyet Csedzsu lakosságának megfékezésére küldtek, három hónapig nem tudta megtörni a felkelők ellenállását.

A külön választások megtartására vonatkozó döntés a jobboldali és centrista pártokban is erjedést indított meg. Ez lehetővé tette, hogy az észak-koreai politikai pártok és társadalmi szervezetek javaslatára 1948 áprilisában Phenjanban megrendezzék Észak- és Dél-Korea pártjainak és szervezeteinek közös tanácskozását, amelyen az ország 56 pártjának és társadalmi szervezetének képviselői vettek részt. A tanácskozás egyhangúlag úgy döntött, hogy bojkottálni kell a dél-koreai külön választásokat, és követelte, hogy haladéktalanul távozzon Koreából az ideiglenes ENSZ-bizottság.

Az amerikai megszálló hatóságok azonban semmibe vették a koreai nép akaratát, 1948. május 10-én megrendezték a dél-koreai nemzetgyűlési „választásokat", amelyek a féktelen terror légkörében zajlottak le. Szöulban és más déli nagyvárosokban bevezették az ostromállapotot. Puszan és Incshon kikötőbe amerikai hadihajók futottak be. A városok és falvak fölött repülőgépek köröztek. Rendőrök és katonák járőrszolgálatban róták az utcákat. A szavazás a rendőrség közvetlen felügyelete alatt folyt.

Az így megválasztott dél-koreai „Nemzetgyűlésnek" tagja lett 84 földbirtokos, 32 nagytőkés, a japán közigazgatás 23 volt tisztviselője, 59 egyéb reakciós politikus. 1948. augusztus 15-én kikiáltották a „Koreai Köztársaságot". Elnöke Li Szin Man lett. Az általa vezetett kormány azzal a kéréssel fordult az Egyesült Államokhoz, hogy ne vonja ki csapatait Dél-Koreából: az amerikaiaknak egyébként eszük ágában sem volt kivonni csapataikat.

A „Koreai Köztársaság" és az Egyesült Államok között nyomban több nem egyenjogú megállapodást kötöttek. Ezek a megállapodások megszilárdították az Egyesült Államok katonai, politikai és gazdasági ellenőrzését Dél-Korea felett.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulása. A forradalmi átalakítások új szakasza

Az Észak-koreai Munkapárt II. kongresszusa már 1948 márciusában meghatározta az ország békés egyesítésének irányvonalát, megjelölte az egységes demokratikus koreai állam megteremtéséhez vezető konkrét utat. A párt abból indult ki, hogy nemcsak Észak-Koreában, hanem Dél-Koreában is a

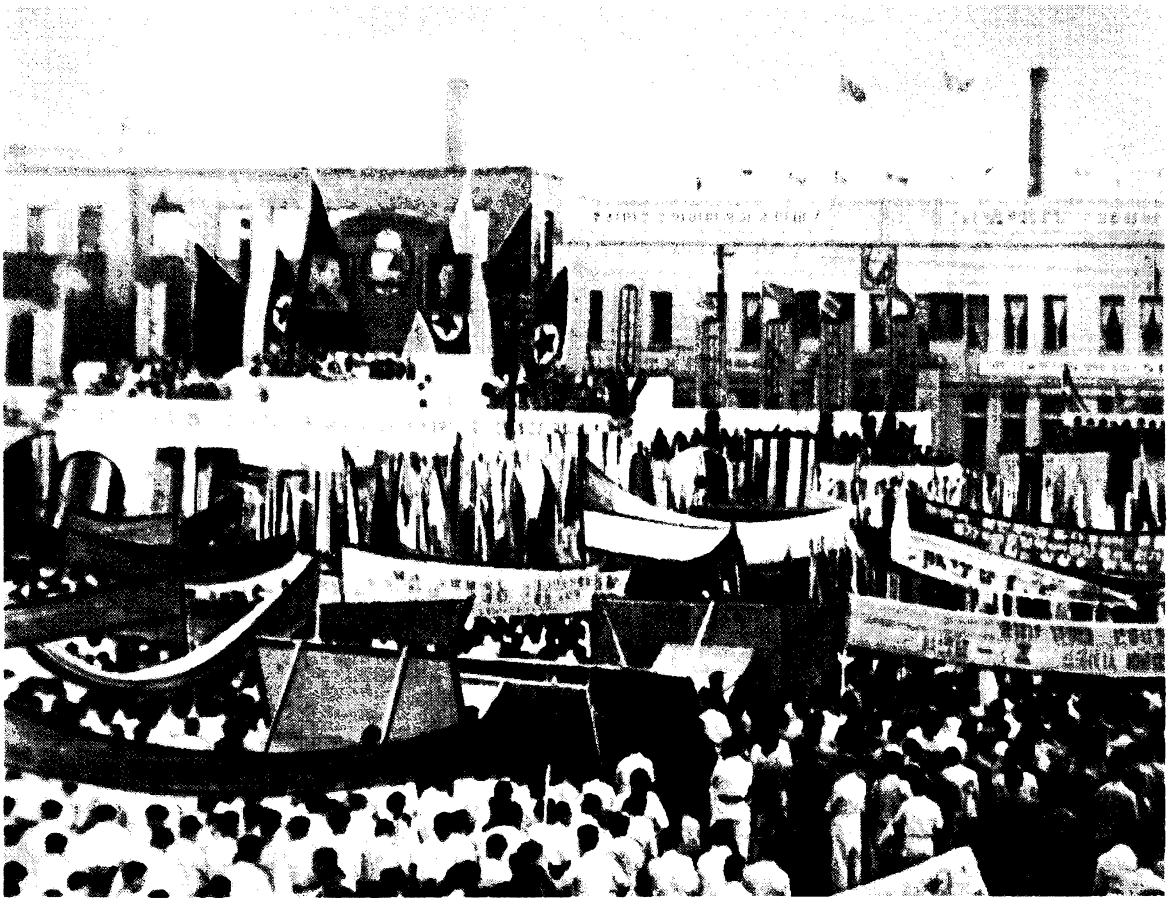

Nagygyűlés a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulásának tiszteletére

néptömegek népi demokratikus köztársaságot akarnak. Az 1948. május 10-i külön választásokra válaszul a Munkapárt kezdeményezésére június végén Phenjanban megnyílt az észak- és dél-koreai politikai pártok és társadalmi szervezetek vezetőinek második közös tanácskozása, amelyen úgy döntöttek, hogy szabad választások alapján létrehozzák Korea Legfelsőbb Népi Gyűlését és központi kormányát Észak és Dél képviselőiből.

A választásokat 1948 júliusában tartották meg. Észak-Koreában általános, egyenlő, közvetlen választást tartottak, titkos szavazással. Az észak-koreai választók körülbelül 99 százaléka a Demokratikus Nemzeti Egységfront jelöltjeire adta szavazatát.

Dél-Koreában a hatóságok büntetőosztagokat, terroristákat, provokátorokat küldtek a városokba és a falvakba, hogy meghiúsítsák a választásokat. Ezért itt illegális és közvetett választásokat tartottak: előbb küldötteket választottak Dél-Korea népképviselőinek kongresszusára, s a kongresszus szavazta meg, kiket küldjenek Korea Legfelsőbb Népi Gyűlésébe. Dél-Korea képviselőinek kongresszusát augusztus 21–25-én tartották Észak-Koreában, mert Délen lehetetlen volt megtartani. Korea Legfelsőbb Népi Gyűlésébe összesen 572 küldöttet választottak, közülük 360 Dél-Koreát, 212 Észak-Koreát képviselte. A küldöttek összetétele: 120 munkás, 194 paraszt, 152 alkalmazott, 7 kézműves, 33 kulturális személyiség, 14 egyházi személyiség, a többi kereskedő, vállalkozó stb. A Legfelsőbb Népi Gyűlés 1948. szeptember 2–9-i első ülésszaka proklamálta a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulását, elfogadta alkotmányát és jóváhagyta a Kim Ir Szen vezette kormány összetételét.

Kim Ir Szen,
a Koreai Munkapárt elnöke,
a KNDK miniszterelnöke

A Legfelsőbb Népi Gyűlés ülésszaka kéréssel fordult a Szovjetunió és az Egyesült Államok kormányához, hogy egyidejűleg vonják ki Koreából a szovjet és az amerikai csapatokat. A Szovjetunió, híven nemzetközi kötelezettségeihez, teljesítette a Legfelsőbb Népi Gyűlés kérését, és 1948 decemberében befejezte csapatainak kivonását.

A KNDK megalakulásával új szakasz kezdődött Észak-Korea gazdasági és kulturális építésében. A helyreállítási munkákkal párhuzamosan megkezdődött egyes népgazdasági ágak rekonstrukciója. Az 1948. évi tervet valamennyi iparág 105,5 százalékra teljesítette. Megszűnt a munkanélküliség. A KNDK Legfelsőbb Népi Gyűlése által 1949 februárjában elfogadott kétéves (1949–1950) népgazdaságfejlesztési terv feladatul szabta a gyarmati múlt maradványainak kiküszöbölését Észak-Korea gazdaságából, a gazdasági elmaradottság felszámolását, a termelés ütemének növelését, a néptömegek jólétének és kulturális színvonalának emelését. A KNDK gazdasági és kulturális fellendülése szempontjából igen nagy volt a jelentősége az 1949 márciusában megkötött szovjet–koreai gazdasági és kulturális együttműködési megállapodásnak, amelynek alapján a Szovjetunió sokféle segítséget nyújtott a fiatal köztársaságnak.

Az átalakítások eredményeként gyökeresen megváltozott Észak-Korea népgazdaságának társadalmi-gazdasági szerkezete. Gazdasági életében vezető és meghatározó szerepet kapott a szocialista szektor. 1949-ben a bruttó ipari termelésben 90,7 százalék volt az állami és a szövetkezeti ipar aránya. A mezőgazdaságban is alakultak állami vállalatok.

Jelentős sikerek születtek a kultúrában is. A gyarmati időszakban Észak-Koreában egyetlen felsőoktatási intézmény sem volt, 1949-ben viszont a KNDK-ban már 15 főiskola működött. Ugyanabban az esztendőben fogadták el az általános elemi oktatásról szóló törvényt.

Dél-Korea népének harca a nemzeti egységért és a demokráciáért

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakítása csapást mért az imperializmus ázsiai agresszív terveire.

Az amerikai és a dél-koreai reakció nem akart ebbe beletörődni, készült a KNDK megtámadására, hogy a reakciós bábrendszer uralmát az egész országra kiterjessze. Nagy ütemben folyt a dél- koreai hadsereg kiképzése és felfegyverzése; ezt a munkát az amerikai fegyveres erők irányították. Nem szünetelt a demokratikus mozgalom elleni terror. Csupán az 1948-as „állambiztonsági törvény" alapján – amely súlyos büntetést helyezett kilátásba a felszabadító mozgalomban való részvételért és demokratikus szervezetekhez való tartozásért – több ezer embert tartóztattak le.

Dél-Koreában azonban a hátországban szaporodtak a problémák. Több vidéken partizánharc folyt. 1948 októberében fegyveres felkelés indult Joszu város térségében. Li Szin Man hadseregének 14. ezre-

de, amelyet a partizánmozgalom elfojtására küldtek Csedzsura, fellázadt. A katonákat támogatta a lakosság. Lázadás tört ki Dél-Korea más városaiban is. 1949 tavaszán parasztfelkelések zajlottak Dél-Csolla tartományban és más vidékeken.

A felszabadító harc, az országot fenyegető nagy veszély hatására folytatódott Korea összes hazafias, demokratikus, békeszerető erőinek tömörülése és konszolidálódása.

1949 júniusában megalakították a Demokratikus Hazafias Egységfrontot. Az alapító kongresszuson Észak- és Dél-Korea 72 pártjának és társadalmi szervezetének a képviselői voltak jelen. A kongresszus nyilatkozatban fordult a koreai néphez; a nyilatkozat az ország békés egyesítésének, nemzeti függetlensége és demokratikus fejlődése biztosításának konkrét programját tartalmazta. Az egyesülés fő feltételeit a következőkben határozta meg: haladéktalanul vonják ki az amerikai csapatokat, az ENSZ-bizottság működésének vessenek véget, Északon és Délen egyidejűleg tartsanak egységes törvényhozási választásokat. Az ország politikai életének fontos eseménye volt, hogy 1949 júniusában az Észak-koreai Munkapárt és a Dél-koreai Munkapárt egyesült a Koreai Munkapártban.

1949. július 20-án Dél-Korea munkásai sztrájkot hirdettek, hogy így fejezzék ki szolidaritásukat a Demokratikus Hazafias Egységfront határozataival. A munkásokat támogatták a parasztok, az értelmiség, a kis- és középpolgárság széles rétegei. A megtorlásokkal dacolva sok városban és faluban tömeggyűléseket és tüntetéseket szerveztek. Erősödött a partizánmozgalom, parasztfelkelések törtek ki. A dél-koreai hatóságok fokozták a terrort, büntetőexpedíciókat küldtek a partizánok ellen, a partizánmozgalomban résztvevőkkel kegyetlenül leszámoltak, emellett azonban belülről is bomlasztották a mozgalmat. Ügynökeik beférkőztek a pártszervezetek vezető szerveibe, a partizánosztagokba, provokációkat szerveztek. Egyszersmind a hatóságok bejelentették, hogy földreformot hajtanak végre, és már el is készült a földreformtörvény. Mindez együtt gyengítette a partizánmozgalmat, amelynek fő központjait 1949 végére felszámolták.

Polgárháború Kínában. A Kínai Népköztársaság megalakulása

A kínai helyzet Japán fegyverletétele után

A második világháború alatt Kínában gyakorlatilag két ellentétes államalakulat keletkezett: az egyik volt a Csang Kaj-sek vezette nemzeti kormány, az általa ellenőrzött területen lakott az ország népességének mintegy 70 százaléka; a másik a Kína Kommunista Pártja által vezetett felszabadított területek, ide tartozott Észak-Kína (Sanhszi, Csahar, Hopej, Santung, Honan) és Északkelet-Kína (Mandzsúria) jelentős része; kisebb felszabadított területek voltak a Jangce völgyében is (Csiangszu, Anhuj stb. tartományban). A felszabadított területek fővárosa Jenan volt (Senhszi tartomány). A felszabadított területeken a Kuomintang nemzeti kormányától független közigazgatás alakult, amely Kína Kommunista Pártja Központi Bizottságának utasításait és határozatait hajtotta végre. A Kommunista Párt által ellenőrzött területek lényegében külön államot alkottak, saját törvényekkel, hadsereggel, biztonsági szervekkel, igazságszolgáltatással, adó- és pénzügyi rendszerrel.

A japánellenes háború éveiben Kína Kommunista Pártja gyarapodott létszámban, és megerősödött. Taglétszáma 1 200 000 volt (1937-ben 40 000). Saját hadsereggel, a Népi Felszabadító Hadsereggel rendelkezett, amelynek létszáma meghaladta az 1 millió főt; ehhez járult az a mintegy 2 millió harcos, aki a népfölkelő osztagok tagja volt. A Kommunista Párt a háború alatt egész Kínában erősítette pozícióit. Objektíve képviselte nemcsak a parasztság, a munkásosztály és a városi kispolgárság érdekeit, hanem a nemzeti burzsoázia azon köreinek az érdekeit is, amelyek nem kapcsolódtak az állammonopolista kapitalizmus rendszeréhez, s a reakciós Kuomintang-klikk elnyomta őket. A független, szabad,

demokratikus, egységes, gazdag és hatalmas Kína felépítésének a KKP által előterjesztett programja megnyerte a kínai értelmiség és a diákság széles köreit. A Kommunista Párt politikai befolyásának növekedését elősegítette, hogy a párt általános demokratikus, nemzeti felszabadító jellegű jelszavakat adott ki, amely a legkülönbözőbb társadalmi rétegeket tömörítette a közös, Kuomintang-ellenes frontban.

A felszabadított területek lakossága támogatta a Népi Felszabadító Hadsereget. Harcosai a kínai nép nemzeti és társadalmi felszabadításának igaz ügyéért küzdöttek, ezért kitűnő volt harci szellemük. Csakhogy a népi hadsereg egységei szét voltak szórva Észak-, Északkelet- és részben Közép-Kína óriási területein, laza volt a kapcsolatuk egymással, rendkívül szegényes volt a fegyverzetük, hiányt szenvedtek lőszerben, szállítóeszközökben, gyógyszerben, anyagi ellátmányban és élelmiszerben. A Szovjetuniónak a Japán elleni háborúba való belépése előtt a népi hadsereg személyi állományának mintegy kétharmada nem rendelkezett lőfegyverrel: egy puska jutott három katonára, egy puskához 30 töltény járt. A Népi Felszabadító Hadseregnek nehézfegyvere úgyszólván egyáltalán nem volt.

Közvetlenül a második világháború befejeződése után, figyelembe véve minden belső és nemzetközi tényezőt, Kínában a demokratikus és a reakciós erők viszonyát relatív, labilis egyensúly jellemezte. A Kommunista Párt korántsem oldotta meg azt a feladatot, hogy a háború utáni időszak kezdetére megnyerje és megszervezze a tömegeket. Erős politikai befolyása csak a régi felszabadított területeken volt, azokban az országrészekben, amelyek Japán fegyverletétele után szabadultak fel (mintegy 50 millió lakossal), a kommunistáknak még nem sikerült jelentős pozíciókat szerezniük. A Kuomintang által ellenőrzött vidékeken, főként a városokban, a Kommunista Pártnak szinte egyáltalán nem voltak szervezetei, egyes sejtek működtek szigorú illegalitásban, a pártnak nagyon gyenge volt a kapcsolata a munkásosztállyal. A Kuomintang által ellenőrzött területeken a munkásmozgalom irányítása főként a Kínai Munkásszövetség nevű legális szakszervezet kezében volt, s ebben a szervezetben a kommunisták befolyása jelentéktelen volt. A Kommunista Pártnak a Kuomintang területén élő tengernyi szegényparasztra sem volt befolyása. Katonai vonatkozásban pedig Kína Kommunista Pártja jóval gyengébb volt a Kuomintangnál.

Ebben a helyzetben, amikor a népi felszabadító fegyveres erők sem anyagi, sem politikai szempontból nem voltak felkészülve a polgárháborúra, a KKP-ban – a belső erőviszonyok alapos elemzése, valamint az SZK(b)P-nek a nemzetközi helyzetet is figyelembe vevő ajánlásai alapján – felülkerekedett az a nézet, hogy keresni kell az összkínai problémák megoldásának békés útjait. A Kuomintang azonban a KKP-val támadt nézeteltérései megoldásának inkább a katonai útját tartotta jobbnak.

A KKP és a Kuomintang közötti béketárgyalások

Közvetlenül a Japán elleni háború befejeződése után a Kuomintang és a KKP között megromlott a viszony; ennek közvetlen oka az arról folyó vita volt, hogy a kommunisták vezette hadseregeknek joguk van-e lefegyverezni japán egységeket, joguk van-e városokat, településeket, közlekedési vonalakat elfoglalni és ott megteremteni saját közigazgatásukat. A Kuomintang kormány nem volt hajlandó elismerni a kommunistáknak ezt a jogát, sőt azt kérte a japán csapatok parancsnokságától, hogy fejtsenek ki ellenállást a KKP fegyveres erőivel szemben.

Kína Kommunista Pártja kategorikusan visszautasította Csang Kaj-seknek azt a parancsát, amelyben megtiltotta, hogy a kommunista egységek lefegyverezzék az ellenfelet. A KKP egységei, a szovjet csapatokkal együttműködve, már Japán hivatalos kapitulációja előtt előnyomultak Északkelet-Kínában. A Népi Felszabadító Hadsereg egységei Észak- és Közép-Kínában 1945. augusztus végéig felszabadítottak több tucat járási székhelyet, és egészen megközelítettek olyan nagyvárosokat, mint Nanking, Sanghaj, Peking (Pejcsing), Tiencsin, Csingtao, Csinan.

A japán hadsereg lefegyverzéséhez való jog körül kirobbant vita voltaképpen a kezdete volt az or-

ság további fejlődése kapcsán megindult politikai harcnak: a néptömegek belső békét akartak, Kína azonnali demokratizálását szorgalmazták; a reakciós erők elleneztek mindenfajta demokratikus átalakítást.

A Kuomintang, amelynek az ország délnyugati részén volt a fő bázisa, amerikai segítség nélkül képtelen volt lefegyverezni a japán csapatokat. Csang Kaj-sek aggodalommal figyelte a KKP csapatainak akcióit, tisztában volt vele, mennyire veszélyezteti az ő hatalmát a kommunista fegyveres erők gyors előnyomulása az ország legfontosabb városai felé. Csang Kaj-sek, miután az Egyesült Államok megígérte, hogy segít átdobni csapatait Közép-, Kelet- és Északkelet-Kínába, elhatározta, hogy a KKP-val folytatandó tárgyalásokat időnyerésre használja.

Csang Kaj-sek három ízben, 1945. augusztus 14-én, 20-án és 23-án küldött meghívást a KKP Központi Bizottságának a béketárgyalásokra. Miután a KKP KB beleegyezett a tárgyalásokba, Patrick J. Hurley, az Egyesült Államok kínai nagykövete, aki a közvetítő szerepét vállalta, augusztus 27-én Jenanba érkezett, hogy a tárgyalás színhelyére kísérje a KKP küldöttségét.

A tárgyalások első fordulóját 1945. augusztus 28. és október 10. között tartották Csungkingban. A KKP küldöttségét Mao Ce-tung, a KKP KB elnöke, a Kuomintang küldöttségét Csang Kaj-sek vezette. A tárgyalások végén jegyzőkönyvet írtak alá, amelyben a két fél általános formában a katonai konfliktusok megszüntetése mellett, a politikai élet demokratizálása, valamennyi párt és csoport legalizálása mellett foglalt állást. A kommunisták beleegyeztek, hogy Közép-Kínában átadnak a Kuomintangnak néhány kisebb felszabadított területet (ezekről a területekről a csapatokat és a közigazgatást északra vitték). A Kuomintang elfogadta azt a javaslatot, hogy valamennyi párt és csoport részvételével tartsanak politikai tanácskozó konferenciát, amelyen vitassák meg a békés építés megszervezésével és a Nemzetgyűlés összehívásával kapcsolatos kérdéseket. A KKP-nak azonban nem sikerült elérnie a legfontosabbat, azt, hogy a Kuomintang elismerje a felszabadított területeken levő csapatok és közigazgatás törvényességét. A Kuomintang nem volt hajlandó elismerni a Kommunista Pártot olyan egyenlő és önálló politikai erőként, amelynek hadserege van és területeket tart ellenőrzése alatt. Csang Kaj-sek ahhoz ragaszkodott, hogy a Kuomintang kormányt és a főparancsnokságot ne csak formálisan, hanem ténylegesen is ismerjék el össznemzetinek. Ez azonban azt jelentette volna, hogy a kommunisták lemondanak a Japán elleni háború alatt a felszabadított területeken elért társadalmi-politikai vívmányaikról.

Három nappal a tárgyalások befejezése után Csang Kaj-sek titkos parancsot adott tábornokainak, hogy indítsanak hadműveleteket a felszabadított területek ellen. Csang Kaj-sek a kommunisták engedményeit gyengeségük nyilvánvaló jelének tekintette. Ezért továbbra is ragaszkodott a katonai nyomás és a tárgyalások együttes alkalmazásához. A további fejlemények tanúsága szerint azonban az idő a kommunistáknak dolgozott, akik azzal, hogy Közép-Kínában átengedtek kisebb területeket, lehetőséget kaptak arra, hogy erőfeszítéseiket a felszabadított területek többségének katonai-politikai megerősítésére összpontosítsák, felkészítsék csapataikat a mozgóháborúra, demokratikus átalakításokat hajtsanak végre, és mozgósítsák a tömegeket a reakciós Kuomintang elleni harcra. A legfontosabb azonban az volt, hogy a Kommunista Párt a béke és az igazságosság pártjaként, olyan erőként jelent meg a kínai társadalom előtt, amely hajlandó jelentékeny engedményeket tenni a nemzet és az állam érdekében.

1945 végére a Népi Felszabadító Hadsereg súlyos csapást mért a felszabadított területeket támadó Kuomintang csapatokra Sanhszi, Csahar, Santung, Hopej tartományban, és meghiúsította a Kuomintang parancsnokság hadászati elgondolásainak megvalósítását. A KKP sikereit előmozdító egyik igen fontos tényező volt a Szovjetuniótól kapott segítség. Mandzsuriában (Északkelet-Kína), amelyet a szovjet csapatok szabadítottak fel a japán megszállók uralma alól és visszaadtak a kínai népnek, a legszilárdabb és legerősebb felszabadított terület alakult ki, amelynek viszonylag fejlett ipara volt; ezen keresztül érkezett a szovjet gazdasági segítség, és itt képezte a KKP a kádereit. A népi egységek harci

erejének növelése szempontjából nagy jelentőségű volt, hogy a Szovjet Hadsereg átadta a japánoktól zsákmányolt fegyvert, egyebek között több ezer löveget és aknavetőt, több száz harckocsit és repülőgépet, folyami hadihajókat, nagy mennyiségű kézi lőfegyvert, lőszert és egész raktárakat, tele katonai felszereléssel.

A polgárháború veszélye, a Kuomintang területek súlyos gazdasági helyzete, a megtorlások fokozódása, továbbá a kínai belügyekbe való amerikai beavatkozás nagy felháborodást keltett a kínai nép széles rétegeiben. 1945 őszén a Kuomintang területeken végighömpölygött a Csang Kaj-sek-ellenes gyűlések, tüntetések, sztrájkok hulláma. Nagy visszhangot váltott ki a kunmingi Délnyugati Egyetem diákjainak megmozdulása, amely december 1-én azzal ért véget, hogy a diákok közé lőttek. A Kuomintang területek lakosságának első háború utáni tömegmegmozdulása, noha spontán és szervezetlen volt, nagy hatást gyakorolt a kínai politikai helyzetre.

Az őszi támadás kudarca arra késztette a Kuomintangot, hogy felülvizsgálja eredeti számításait és kidolgozza az általános támadás tervét, amelynek az volt a célja, hogy „három–hat hónap alatt megsemmisítsük a kommunista hadsereget". Ennek a tervnek a végrehajtásában tevékeny szerepet kapott az Egyesült Államok légiereje és tengerészgyalogsága. A Kuomintang hadsereget amerikai haditechnikával szerelték fel. Amerikai tanácsadók segítették a Kuomintang egységek kiképzését. Amerikai repülőgépek szállították a Kuomintang egységeket a tervezett hadszíntérre.

Az Egyesült Államok azonban tisztában volt azzal, hogy Csang Kaj-sek rendszere gyenge, nem képes rövid idő alatt likvidálni a Népi Felszabadító Hadsereget, ezért diplomáciai akciókkal is segítségére sietett. 1945 decemberében Kínába érkezett Truman elnök személyes képviselője, Goerge Marshall tábornok, akinek az volt a hivatalos megbízatása, hogy segítse elő az ország békés egyesítését. Az egyesítés – amerikaiak által kiszabott – fő feltétele az volt, hogy Csang Kaj-sek maradjon az ország legfőbb vezetője.

A Szovjetunió politikája, amely arra irányult, hogy meghiúsítsa a reakció terveit, lehetővé tegye a kínai népnek, hogy maga döntsön a sorsáról, hatékonyabbnak bizonyult, mint az Egyesült Államok kormányköreinek politikája.

A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminiszterének 1945. decemberi moszkvai értekezletén a szovjet diplomácia kezdeményezésére a három hatalom megállapodott abban, hogy szükségesnek tartja „Kína egyesítését és demokratizálását a Nemzeti Kormány vezetése alatt, a demokratikus elemek széles körű bevonását a Nemzeti Kormány minden szervébe és a polgárháború megszüntetését". A Szovjetunió és az Egyesült Államok képviselői kifejezték „egyetértésüket abban, hogy kívánatos a szovjet és az amerikai fegyveres erők minél előbbi kivonása Kínából". Ez a határozat bizonyos fokig korlátozta az Egyesült Államok kínai akcióit, újabb akadályokat gördített a kínai polgárháborúba való közvetlen és nyílt katonai beavatkozás elé.

Ez után a határozat után Marshallnak nem maradt más lehetősége, mint hogy a „közvetítő" szerepét töltse be a Kuomintang és a KKP közötti tárgyalásokon, amelyek elfogadták őt közvetítőnek. A KKP abból indult ki, hogy ha sikerül elkerülni a polgárháborút, legalizálni a felszabadított területek közigazgatását, megőrizni a hadsereget és biztosítani a vétójogot a legfelsőbb állami szervekben, akkor politikai téren fölébe kerekedhet a Kuomintangnak. A Kuomintang vezető rétege ezzel szemben úgy gondolkodott, hogy elsősorban katonai eszközökkel tarthatja meg uralmát. Csang Kaj-sek a legcsekélyebb politikai engedményt is veszélyesnek tartotta, mert diktatórikus rendszerének alapjait ásta alá.

A tárgyalások eredményeként a KKP-t gyakorlatilag egyenjogú félnek ismerték el. 1946. január 10-én az úgynevezett hármas bizottság (a Kuomintang, a KKP képviselői és Marshall tábornok) elfogadta a hadműveletek megszüntetéséről szóló megállapodást. Kína Kommunista Pártja nagy engedményeket tett, elfogadta a Kuomintangnak azt a követelését, hogy nem gátolja csapatainak Északkelet-Kínába való átdobását. A KKP ezzel az engedménnyel katonailag hátrányosabb helyzetbe került ugyan, de politikailag nyert vele, mert kifejezésre juttatta jóakaratát és békeszándékát. Ezzel az enged-

ménnyel növelte erkölcsi tekintélyét a békét, demokráciát, nemzeti egységet akaró kínai közvélemény széles rétegei előtt.

A Kommunista Párt határozott sikerének számított az a megállapodás, hogy a Kuomintang (8 küldött), a Kommunista Párt (7 küldött), a Demokratikus Liga (9 küldött), az Ifjúkínai Párt (5 küldött) és pártonkívüli közéleti személyiségek részvételével összehívják a Népi Politikai Tanácskozó Testületet. A konferencia 1946. január 10-én látott munkához. Határozatai jelentették a legnagyobb eseményt a béketárgyalások menetében. A Kommunista Pártnak, a demokratikus közvélemény támogatásával – megnyerve a közbülső erők képviselőinek egy részét – sikerült magához ragadni a kezdeményezést a konferencián. A KKP álláspontját az állam békés építésének programtervezete tartalmazta, amely megegyezett az 1945 áprilisában tartott VII. pártkongresszuson jóváhagyott konkrét programmal. A Kommunista Párt javaslatai képezték az alapját a Népi Politikai Tanácskozó Testület 1946. január 31-én elfogadott határozatainak, amelyek a Kuomintang-diktatúráról a demokratikus koalíciós kormányhoz való békés átmenet konkrét terveit tartalmazták.

A Népi Politikai Tanácskozó Testület dokumentumai olyan ajánlást tartalmaztak, hogy a Nemzeti Kormányt bővítsék ki, vonják be a különböző pártok képviselőit, s a Kuomintang tagjai csak a tárcák felét kapják. A Népi Politikai Tanácskozó Testület azt is javasolta, hogy más pártok képviselőinek bevonásával növeljék a nemzetgyűlési képviselők számát, továbbá alakítsanak bizottságot a Kuomintang által kidolgozott alkotmánytervezet felülvizsgálatára. A KKP állást foglalt amellett, hogy az összes katonai egységet rendeljék alá az államnak, a hadsereget válasszák külön a párttól, a hadsereget ne használják eszközként a politikai harcban. Át kell szervezni mind a KKP, mind a Kuomintang hadseregét, így szólt a javaslat.

A fegyveres erők átszervezésének kérdése különösen heves vitákat okozott. A Kuomintang ezt a kérdést a koalíciós kormány megalakulása és az alkotmány elfogadása előtt akarta megoldani. A kommunisták viszont a csapatok úgynevezett államosításának azt a feltételt szabták, hogy alakuljon meg a koalíciós kormány és szűnjön meg a Kuomintang egypárti katonai-bürokratikus diktatúrája. Kína Kommunista Pártja jól tudta, hogy amennyiben a politikai demokrácia megfelelő biztosítékainak megteremtése előtt rendeli alá hadseregeit a főparancsnokságnak, akkor sorsa teljesen Csang Kaj-sektől függ majd, akiben a kommunisták természetesen nem bízhattak meg.

A KKP által elfogadott békés építési programban szerepelt a politikai élet demokratizálása, a politikai pártok legalizálása, a szólás-, a sajtó-, az egyesülési és a gyülekezési szabadság stb. biztosítása. Ez a dokumentum olyan intézkedéseket irányozott elő, amelyek véget vetnek a hivatalnokok önkényeskedésének és törvénytelenségeinek. A program több pontja előirányozta a paraszti tömegek életének javítását a bérleti díj és a kölcsönök kamatának csökkentésével, a Szun Jat-szen által meghirdetett elv – „A föld legyen azé, aki megműveli" – fokozatos érvényesítésével; tervezte a program a munkások életszínvonalának emelését, az értelmiség élet- és munkakörülményeinek javítását.

A KKP határozatait helyesléssel fogadta a kínai közvélemény, amely abban bízott, hogy ezeknek a végrehajtása segít kioltani a polgárháború lángját és megteremteni a tartós békét. Ámde Csang Kaj-sek, aki előbb elfogadta a Népi Politikai Tanácskozó Testület dokumentumait, már 1946 márciusában, a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának ülésén különböző módosításokkal és kiegészítésekkel próbálta kilúgozni belőlük a demokratikus tartalmat. A Kuomintang továbbra is ahhoz a korábbi irányvonalához ragaszkodott, hogy vitáját a Kommunista Párttal katonai eszközökkel oldja meg. A januári megállapodásokat megszegve a Kuomintang csapatok folytatták hadműveleteiket a felszabadított területek ellen, főként Észak- és Északkelet-Kínában. A Népi Felszabadító Hadsereg állásaira gyakorolt katonai nyomás mellett Csang Kaj-sek újabb követelésekkel állt elő, s ahogy közeledett az a nap, amikor az amerikai légierő végzett a Kuomintang csapatoknak Észak- és Északkelet-Kína körzeteibe való szállításával, ezek a követelések egyre szaporodtak. Májusra, amikor Északkelet-Kínából kivonták a Szovjet Hadsereg utolsó egységeit, Csang Kaj-sek az amerikaiak segítségével fél-

milliós hadsereget vont össze ebben a térségben, és egységei kezdtek elfoglalni városokat, ellenőrzésük alá vonni közlekedési vonalakat.

Csang Kaj-sek abban a meggyőződésben, hogy az amerikaiak segítségével sikerül rövid idő alatt végeznie a kommunistákkal, 1946 júliusában hadműveletet indított valamennyi felszabadított terület ellen. A Truman-kormány ugyanakkor törvénytervezetet dolgozott ki a Kínának nyújtandó katonai segítségről és a Kuomintang kormány mellett létesítendő katonai misszióról. Bár ezt a törvénytervezetet az amerikai Kongresszus nem hagyta jóvá, Csang Kaj-sek továbbra is kapta a haditechnikát az Egyesült Államoktól, igénybe vette az amerikai katonai tanácsadók szolgálatait.

A Kuomintang hadsereg támadása a felszabadított területek ellen 1946 nyarán és őszén

A katonai erőviszonyok 1946 június–júliusában eléggé meghatározhatatlanok voltak. A Kuomintang reguláris hadserege 2 millió jól ellátott és jól felszerelt emberből állt. Az amerikaiak addigra felfegyvereztek 45 hadosztályt, kiképeztek 150 000 katonát. A Kuomintang hadsereg harci erejét azonban gyengítették a belső ellentétek, amelyek a „saját" és „idegen", „megbízható" és „megbízhatatlan" egységek között dúltak. A „saját" egységek közé azokat sorolták, amelyek Csang Kaj-sek közvetlen ellenőrzése alatt álltak, az „idegenek" közé azokat, amelyeknek parancsnokai Csang Kaj-sek politikai vetélytársai voltak. A „saját" egységeket jobban ellátták, mint az „idegeneket", a harcba viszont elsősorban az „idegeneket" küldték. A Kuomintang tábornokai nem tartották kötelességüknek egymás segítését. A tisztek és a katonák harci szelleme és erkölcsi nívója igen alacsony volt. A lakosság ellenségként fogadta őket, mert a Kuomintang tisztjei és katonái az általuk elfoglalt területeken fosztogattak, erőszakoskodtak.

Egészen más képet mutatott a Népi Felszabadító Hadsereg. Reguláris egységeiben csupán 1,2 millió harcos szolgált. Harci szellemét, parancsnoki karának színvonalát tekintve azonban ez a hadsereg felülmúlta a Kuomintang hadseregét. Katonáinak és tisztjeinek erkölcsi színvonala, a lakosságtól kapott támogatás olyan katonai és politikai előnyöket biztosított ennek a hadseregnek, amilyenekkel a Kuomintang hadserege nem rendelkezhetett. Ebben fontos szerepe volt a KKP által a felszabadított területek lakosságának politikai mozgósítása érdekében végzett munkának, és különösen a párt falusi politikájának. A KKP KB még 1946. május 4-én közzétette „Útmutatás a bérleti díj csökkentéséhez és a földkérdéshez" című dokumentumát, amely előirányozta a föld elkobzását azoktól a földesuraktól, akik együttműködtek a japán megszállókkal. Ez a dokumentum azt javasolta a kommunisták ellenőrzése alatt álló körzetek közigazgatásának, hogy a többi földbirtokost is ösztönözzék arra, hogy földjének egy részét önként adja át a bérlőknek.

A Kommunista Párt minden lehetőséget megragadott az ország békés demokratizálására, nem akarta fölöslegesen élezni az osztályharcot falun. Az „Útmutatás"-ban ezért nem adta ki az összes földbirtok elkobzásának jelszavát. Politikai szempontból nagyon fontos volt az a pont, amely arról szólt, hogy földhöz kell juttatni a megszállók elleni harcokban elesett katonák és tisztek családját.

A KKP szempontjából különösen nagy volt a jelentősége annak, hogy a felszabadított területek több ezer kilométeren át közvetlenül határosak voltak a Szovjetunióval. A szovjet külkereskedelmi szervek üzemanyagot, gépkocsit, gyógyszert, szenet, valamint a lakosság és a hadsereg ellátásához szükséges egyéb árukat, továbbá iskolai és kórházi berendezéseket szállítottak Északkelet- Kína felszabadított körzeteibe. Az északkelet-kínai forradalmi bázis megszilárdítása szempontjából nagyon fontos volt az a segítség, amelyet a Szovjetunió az ipar, a vasúti és a vízi közlekedés helyreállításában és fejlesztésében, kínai szakemberek képzésében nyújtott.

A csangkajsekista hadvezetés nyilvánvalóan túlbecsülte saját erejét, amikor kirobbantotta a polgárháborút. Csang Kaj-sek biztosra vette, hogy néhány hónap alatt szétzúzza a Népi Felszabadító Hadsereget. Ezt a bizonyosságot táplálták a fronton elért első sikerek. 1946 júliusától októberéig a Kuomin-

tang csapatoknak sikerült elfoglalniuk a felszabadított területeken több mint 100 várost. Ellenőrzésük alá vonták Észak-Kína vasútvonalainak egyes szakaszait is. A Népi Felszabadító Hadsereg kemény ellennállása folytán azonban a Kuomintang csapatok nagy veszteségeket szenvedtek élő erőben és haditechnikában. Az elfoglalt városokban és körzetekben kénytelenek voltak nagy létszámú helyőrségeket hagyni, ennek folytán a Kuomintang katonai erői nagy területen szétszóródtak, utánpótlási vonalai erősen megnyúltak. Mindez lehetővé tette a Népi Felszabadító Hadseregnek, hogy egyes frontszakaszokon ellentámadásba menjen, csapásokat mérjen az ellenfélre, feltöltse sorait a foglyul ejtett katonákkal és fegyvereket zsákmányoljon.

A polgárháború elhúzódásával a Kuomintang uralma alatt levő országrészekben erősödött a néptömegek mozgalma a Kuomintang reakciós politikája ellen. Az Egyesült Államok megbízottai, növelni akarván a Kuomintang és vezére politikai tekintélyét, azt tanácsolták Csang Kaj-seknek, hajtson végre bizonyos reformokat, hogy tisztes „demokratikus" jelleget adjon a Kuomintang rendszernek. Csang Kaj-sek számára azonban a lemondással lett volna egyenértékű minden olyan reform, amely akár a legcsekélyebb mértékben korlátozta volna hatalmát. Ezért aztán, miközben örömmel vette az Egyesült Államok katonai és gazdasági segítségét, merőben formálisan „realizálta" a Kuomintang hatalom „demokratizálására" az amerikai tanácsadók által kidolgozott különböző tervezeteket.

1946 júliusában, a felszabadított területek elleni hadjárat megindításával egyidejűleg, Csang Kaj-sek közölte, hogy szándékában áll novemberre összehívni a Nemzetgyűlést, amelynek tagjait a KKP és a Demokratikus Liga tiltakozása ellenére úgy válogatta össze, hogy biztosítsa magának az abszolút többség támogatását. Csang Kaj-sek úgy vélte, hogy egy valamennyire is jelentős győzelem a fronton nagy hatással lenne a nemzetgyűlési képviselők hangulatára és növelné az ő tekintélyét, ezért a Nemzetgyűlés összehívása előtt támadásba küldte a Kuomintang csapatait az észak-kínai felszabadított területek fontos központja, Csang-csiakon (Kalgan) ellen. A Kuomintang csapatoknak sikerült elfoglalniuk a várost. Nem sokkal utána, 1946. november 15-én Nankingban megnyílt a Nemzetgyűlés ülésszaka, amely elfogadta az új alkotmányt. Ez az alkotmány formálisan deklarálta a nép „demokratikus" jogait, s rendkívüli jogokkal ruházta fel Csang Kaj-seket mint az ország elnökét, aki elfogadhatta vagy rendkívüli körülményekre hivatkozva elutasíthatta a törvényhozó szervek bármilyen törvényét vagy határozatát. Nemcsak a Kommunista Párt, hanem az egész demokratikus érzelmű kínai közvélemény reakciósnak minősítette az új csangkajsekista alkotmányt. De még ez az alkotmány is csak egy év múlva léphetett életbe (a Kuomintang ezalatt szeretett volna leszámolni a forradalmi erőkkel), addig viszont a Kuomintang-Kínában érvényben maradt a hadiállapot.

A Kuomintang vezető rétegének nem vált be az a számítása, hogy a fronton aratott győzelmekkel, a Nemzetgyűlés összehívásával és az alkotmány elfogadásával sikerül megnyugtatnia a közvéleményt, megnyernie a kínai társadalom közbülső rétegeinek rokonszenvét. Ez többek között azért sem történt meg, mert a Kuomintang rendőri apparátusa egyre jobban üldözte azokat, akik nem támogatták Csang Kaj-sek politikáját, akik hangot adtak e politika miatti elégedetlenségüknek, felháborodásuknak. Vizsgálat és bírósági ítélet nélkül börtönbe vetettek mindenkit, akit azzal gyanúsítottak, hogy rokonszenvez a kommunistákkal, támogatja a béke és a demokrácia jelszavait. A Kuomintang kormány állandó rettegésben tartotta a kínai társadalmat.

A csangkajsekista hadsereg támadó hadműveleteinek kudarca 1947 első felében. A Kuomintang hátország válságának súlyosbodása

1946 végétől az ország katonai-politikai helyzetében fordulat kezdődött, amely döntő hatással volt a polgárháború további menetére. A fronton lassult a Kuomintang támadás üteme. Több körzetben a Kuomintang csapatai abbahagyták az aktív harci cselekményeket, áttértek a Népi Felszabadító Hadsereg csapataival szembeni passzív ellenállás taktikájára. A Népi Felszabadító Hadsereg egységei több

frontszakaszon támadásba lendültek és szétverték a kuomintangistákat. 1946 decemberében Csiangszu északi részén a Népi Felszabadító Hadsereg három kuomintangista dandárt morzsolt fel. Ez volt a kommunisták első nagy katonai sikere, amelyet az 1947 január–februárjában Santung déli részén aratott győzelmek követtek. A Népi Felszabadító Hadsereg Északkelet-Kínában, a Szungari folyó partjain teljesen szétvert egy kuomintangista hadosztályt.

A csangkajsekista hadvezetés nagy tévedése volt, hogy 1947 márciusában támadást indított Jenan, a felszabadított körzetek fő székhelye ellen. Jenan március 19-i elfoglalását a kuomintangista propaganda nagy győzelemként reklámozta. Valójában az történt, hogy Jenan elfoglalása után a kuomintangista hadosztályok megrekedtek Senhszi részén a löszhegyekben, időt és élő erőt vesztettek. A Jenan elleni hadjárat ékes bizonysága volt a kuomintangista hadvezetés tehetségtelenségének.

Kudarcot vallott a kuomintangistáknak az a próbálkozása is, hogy 1947 április–májusában Santungban bekerítsék és megsemmisítsék a Népi Felszabadító Hadsereg egységeit. Június–júliusban kiszorították őket ebből a tartományból.

Északkelet-Kínában a Népi Felszabadító Hadsereg egységei 1947 júliusáig támadó hadműveletekkel lényegesen megszilárdították pozícióikat, felszabadítottak 42 várost és körülzárták a kuomintangista egységeket Csangcsun–Csilin (Kirin) és Senjang (Mukden) térségében. A kommunisták fontos győzelmeket arattak továbbá Hopejben, Honanban, Sanhsziban. A kuomintangista egységek halottakban, sebesültekben és foglyokban több mint 1 millió katonát és tisztet vesztettek. A Népi Felszabadító Hadsereg óriási mennyiségű fegyvert és lőszert zsákmányolt.

A felszabadított területeken az 1946. május 4-i „Útmutatás" alapján végrehajtott földreform biztosította a kommunisták számára a paraszti tömegek támogatását. A drága bérleti díjtól megszabadított parasztok ellátták a hadsereget élelemmel, segítettek a hadfelszerelés és a haditechnika szállításában, beléptek a Népi Felszabadító Hadseregbe.

A Kuomintang által ellenőrzött területeken viszont, az Egyesült Államoktól kapott nagy segítség ellenére, tovább rosszabbodott a helyzet. A Kuomintang rendszer társadalmi-politikai válsága egyre mélyült. Noha a Japán elleni háború éveiben Csang Kaj-sek a „harcoló, szabad" Kína nemzeti vezetőjeként lépett fel, politikai tekintélye az országban jelentéktelen volt, a háború után még ez is rohamosan csökkent, mert a Kuomintang belpolitikája még azoknak a rétegeknek az érdekeivel is ellentétes volt, amelyek a Kuomintang támaszai lehettek volna. A Kuomintang kormány közvetlenül azután, hogy befejeződött a Japán elleni háború, államosította a japán tőke tulajdonában levő vállalatok zömét. A nemzeti ipari tőkének több mint kétharmada az állam kezében volt. Ezáltal erősödött a kormány ellenőrzése az ország ipara, bel- és külkereskedelme, közlekedése felett. A kuomintangista bürokrácia azonban gazdasági egyeduralmát nem a termelés fejlesztése érdekében, hanem az egyéni haszonszerzésre használta fel. Ezért a nemzetgazdaság állami ellenőrzésének erősödése nem segítette elő, hanem akadályozta a nemzeti ipar fejlődését. A csangkajsekista kormány emellett sorozatban kötötte a szerződéseket és megállapodásokat az Egyesült Államokkal, ezzel az amerikai monopóliumoktól függővé tette Kína gazdaságát és gyengítette a kínai burzsoázia pozícióit. Olyan városokban, mint Sanghaj, Tiencsin, Kuangcsou, Hankon, sorra mentek tönkre a kis és közepes magántőkés kereskedelmi és ipari vállalatok, amelyek nem tudtak versenyezni az amerikai tőkével és a „kormány"-cégekkel, ezzel még tovább gyengültek a nemzeti gazdaság amúgy is gyenge alapjai. A gyárakból és üzemekből sok munkást elbocsátottak. A munkanélkülivé vált munkásokkal is gyarapodott a Kuomintang rendszerrel elégedetlenek tábora. A gazdasági labilitás fokozta a társadalmi és politikai labilitást. A városi lakosságot érzékenyen érintette az élelmiszer és a közszükségleti cikkek árának emelkedése, a féktelen infláció.

Válságos helyzetben volt az ország mezőgazdasága is, amelyben feudális viszonyok uralkodtak. A japán megszállás időszaka alatt falun csökkent a munkaképes férfiak száma, kevesebb lett az igásállat is. Több tartományban a háború előtt megművelt földeknek 30–40 százaléka parlagon hevert. S bár a Kuomintang kormány kihirdette, hogy a japán megszállás alól felszabadult körzetek parasztjai egy

Éhes gyermekek
a kuomintangista
Sanghajban

évre mentesülnek az adófizetéstől, valójában a parasztok kénytelenek voltak különféle adókat fizetni, s emiatt még szegényebbek lettek. Az értelmiség és a diákság elégedetlen volt az amerikai szoldateszka garázdálkodása és a kuomintangista hivatalnokok talpnyalása miatt.

A Kuomintang rendszer bomlási folyamatát már semmilyen rendkívüli törvénnyel, semmiféle paranccsal és rendelettel nem lehetett megállítani. 1947 áprilisában egypárti kormányból többpárti kormánnyá szervezték át a Kuomintang kormányt, meghirdették a politikai rendszer „liberalizálását", ez azonban csak újabb politikai manőver volt azzal a céllal, hogy demokratikus színezetet adjanak a zsarnoki uralomnak. A haladó közvélemény ezt megtévesztő lépésnek minősítette, amely szemernyit sem változtatott a csangkajsekista kormánynak és népellenes politikájának a lényegén. A Kuomintang vezető köreinek ezek a manőverei csak olajat öntöttek a tűzre, fokozták a népek elégedetlenségét.

1947 első felében a Kuomintang-Kínán tüntetések, sztrájkok, éhséglázadások, fegyveres felkelések hulláma söpört végig. Ebbe a mozgalomba a lakosság minden rétege bekapcsolódott, részt vettek benne munkások, parasztok, értelmiségiek, városi kispolgárok. A sztrájkok száma meghaladta a 3000-ret, 3 200 000 munkás vett bennük részt az ország fő proletár központjaiban – Sanghajban, Tiencsinben, Vuhanban, Kuangcsouban, Csingtaoban stb. A sztrájkharc központja Sanghaj volt: 1947-ben a sztrájkokban több mint 1 millió sanghaji munkás vett részt.

A kínai forradalom egész története folyamán 1947-ben volt a legnagyobb a diákmozgalom fellendülése. E mozgalom legszebb epizódjai voltak a diákok 1947. januári amerikaellenes sztrájkjai és tüntetései, az 1947. május–júniusi diáktüntetések az éhínség és a háború ellen.

Forrongtak a városi alsó néprétegek. 1947 első öt hónapjában a Kuomintang területek kilenc tartományának 38 városában törtek ki „rizslázadások".

Forrongott a falu is, gyakoriak voltak a hatóságokkal szembeni engedetlenségek, sőt nyílt lázadások is történtek. A parasztok tiltakoztak az elviselhetetlen adók, a rekvirálások és az újoncozás ellen. Ez kedvező körülményeket teremtett a kommunistáknak ahhoz, hogy partizánmozgalmat szervezzenek a Kuomintang hátországában. A partizánmozgalom azonban nem volt tömegméretű. 1948 közepén a partizánosztagokban összesen 30 000 ember harcolt.

Fegyverrel a kézben fordultak szembe a csangkajsekista zsarnoksággal a nemzetiségi peremvidékek népei. Fegyveres felkelések törtek ki Belső-Mongóliában.

Kínában kialakulóban voltak a kedvező belpolitikai feltételek a Népi Felszabadító Hadsereg további sikereihez. A KKP Központi Bizottsága 1947. február 1-i irányelveiben megállapította, hogy „Kínában a helyzet alakulásában új szakasz kezdődik", küszöbön áll „az új, nagy népi forradalom". Májusban ezt az elemzést kiegészítették azzal a tétellel, hogy a forradalmi harcnak két frontja alakul ki – a Népi Felszabadító Hadsereg frontja és a Kuomintang területek lakossága által Csang Kaj-sek kormánya ellen vívott harc frontja. A KKP valamelyest aktivizálta tevékenységét a Kuomintang körzetekben, de a Kuomintang fennhatósága alatt álló területeken a forradalmi megmozdulások szétszórtak voltak és nem eléggé szervezettek. A kuomintangistáknak a legkíméletlenebb terrorral sikerült féken tartaniuk a tömegeket és megakadályozni a forradalmi robbanást az általuk ellenőrzött területeken.

1947 júliusában a Kuomintang kormány törvényt hozott a nemzet általános mozgósításáról. Addigra az Egyesült Államok már csökkentette a Csang Kaj-seknek nyújtott katonai segítséget, mert nem hagyhatta továbbra is figyelmen kívül azt a tényt, hogy az 1945. decemberi moszkvai értekezlet közös határozatát végrehajtva a Szovjetunió már 1946 májusában kivonta csapatait Északkelet-Kínából; 1947 áprilisában megkezdődött az amerikai csapatok kivonása. A mozgósítási törvénnyel az így keletkezett űrt akarták betölteni és a Kuomintang területek védelmét akarták megerősíteni. Újabb drákói intézkedésekkel nyirbálták meg a Kuomintang ellenőrzése alatt álló területeken a nép amúgy is szűkre szabott jogait, bővítették és fokozták a kuomintangista hatóságok ellenőrzését a polgári lakosság gazdasági, politikai és kulturális tevékenysége felett. Ezzel végképp szertefoszlatták a kínai társadalom egyes köreinek a Kuomintang demokratikus irányú fejlődésével kapcsolatos illúzióit. A mozgósítási törvény végzetesnek bizonyult, megrendítette a Kuomintang amúgy sem szilárd politikai pozícióit.

A háború első évének végére a Népi Felszabadító Hadseregnek sikerült teljesen meghiúsítani a Kuomintang csapatainak támadását, lényegében visszaállítani a háború előtti helyzetet, széttagolni a Kuomintang frontot és szilárdan birtokba venni Észak-Kína fő közlekedési vonalait. Megteremtődtek a feltételek ahhoz, hogy a népi fegyveres erők általános támadásba lendüljenek.

A Népi Felszabadító Hadsereg általános támadásba lendül.
A KKP politikai és gazdasági programja

1947 júniusában a Népi Felszabadító Hadsereg általános támadása a Liu Po-cseng parancsnoksága alatt álló csapatok nagy erejű rohamával kezdődött. A Huangho folyón átkelve ezek a csapatok több sikeres csatát vívtak és nagy területeket foglaltak el a folyótól délre. Ennek a hadseregnek előretolt osztagai kijutottak a Jangcéhoz. Liu Po-cseng hadseregének sikerét elősegítette a kelet-kínai hadseregcsoport, amely visszaverte a csangkajsekista hadsereg rohamait és megnyitotta az utat a Kínai-alföldre.

1947 augusztusában Cseng Vej-szan hadseregcsoportja átkelt a Huangho folyón, elvágta Észak- és Északkelet-Kína vasútvonalat, és a Kuomintang csapatait üldözve előretört Nyugat-Honanba. Ennek a hadmozdulatnak az eredményeként Csiangszu, Santung, Honan, Anhuj felszabadított területei egységes egészet alkottak, ami kedvező lehetőséget teremtett a hadműveletek kiterjesztéséhez. Igen nagy volt a jelentősége annak a sikeres támadásnak, amelyet Csen Ji hadseregcsoportja 1947 szeptemberében indított, s amelynek eredményeként a Népi Felszabadító Hadsereg egységei nagy területeket szabadítottak fel Honan, Anhuj, Csiangszu tartományokban.

Ezeknek a hadműveleteknek az eredményeként a három hadseregcsoport egyesült, és 1947 decemberében a korábban egymástól elszigetelt felszabadított területek egybeolvadtak. Jó néhány város és falu a kuomintangisták kezén maradt, de ezek körülzárva nem jelentettek komoly katonai veszélyt. A Kuomintang ellentámadásait sikeresen visszaverték.

1947. augusztus–szeptemberben kibontakozott a Peng Tö-huaj parancsnoksága alatt álló északnyugati hadseregcsoportnak, a Népi Felszabadító Hadsereg santungi egységeinek és a Lin Piao vezette északkeleti hadseregcsoportnak a támadása.

1947 decemberében az északkeleti hadseregcsoport támadásba lendült, és több Kuomintang hadosztályt felmorzsolva, 1948 áprilisára felszabadította csaknem egész Északkelet-Kínát, körülzárta Senjangot és Csangcsunt. 1947 telén–1948 tavaszán a Népi Felszabadító Hadsereg sikeres támadó hadműveleteket folytatott a többi fronton is, megtisztítva a kuomintangistáktól nemcsak a falvakat, hanem a nagyvárosokat is.

A Népi Felszabadító Hadsereg sikeres támadása aggasztotta az Egyesült Államok uralkodó köreit. Már 1947 júliusában Kínába érkezett a Wedemayer tábornok vezette misszió, hogy megkeresse a Kuomintang rendszer megmentésének módját. Egyhónapos vizsgálódás után a misszió cseppet sem biztató következtetésekre jutott. Az amerikai szakértők megállapították, hogy a Kuomintang nem képes katonai erővel legyűrni a kommunistákat, hogy a Kuomintang kormány illetéktelen és korrumpált, hogy sürgős intézkedésekkel rendbe kell szedni, meg kell erősíteni. A Wedemayer-misszió úgy vélekedett, hogy politikai és gazdasági reformok, többek között földreform végrehajtása nélkül gondolni sem lehet az elkorhadt Kuomintang-rendszer megszilárdítására. Ugyanakkor Wedemayer úgy vélte, hogy Csang Kaj-sek pótolhatatlan figura, s Kínában nincs más olyan vezető, aki képes lenne ellenállni a kommunistáknak.

Wedemeyer bírálta ugyan a Kuomintang tevékenységét, de amellett volt, hogy nyújtsanak nagyobb katonai és gazdasági segítséget Csang Kaj-sek kormányának. Minthogy ez a kormány nem képes hatékonyan felhasználni az amerikai segítséget, Wedemayer azt tanácsolta, hogy az amerikai megbízottak fokozottabban ellenőrizzék a csangkajsekista katonai és közigazgatási apparátust.

Az Egyesült Államok kormánya formálisan elvetette Wedemayer javaslatait, mert attól tartott, hogy a Kína belügyeibe való közvetlen és nyílt beavatkozás veszélyes konfrontációhoz vezethet Ázsiában a Szovjetunióval. Ámde továbbra is érkezett az amerikai segítség a csangkajsekista rendszernek, noha már nem befolyásolta döntően a polgárháború kimenetelét.

1947 októberében a Kuomintang kormány törvényen kívül helyezte a Demokratikus Ligát és megtiltotta működését. Az értelmiség és a kispolgárság ingadozó rétegei ebből ismét láthatták, hogy a

Amerikai tengerészek örülnek a hazatérésnek. 1947. április

Kuomintangnak esze ágában sincs lemondani reakciós politikájáról. A Demokratikus Ligának és más közbülső csoportoknak nem maradt más választásuk, mint elfogadva a Kommunista Párt egységfront-javaslatát, csatlakozni hozzá.

1947 őszén Kína Kommunista Pártja, a harcmezőn aratott győzelmekre támaszkodva, aktív politikai támadásba kezdett. A forradalmi fellendülés és a Kuomintang rendszer kezdődő bomlása által teremtett új helyzetben a KKP Központi Bizottsága kitűzte a népi demokratikus forradalom befejezésének feladatát. A KKP-nak a forradalom befejező szakaszára vonatkozó politikai és gazdasági programját a kínai Népi Felszabadító Hadsereg 1947. október 10-i „Nyilatkozat"-a tartalmazta.

A „Nyilatkozat"-ban szerepeltek nemzeti és általános demokratikus feladatok. Politikai téren: Csang Kaj-sek korhadt zsarnoki rendszerének fegyveres erővel való megdöntése és népi demokratikus rendszer létrehozása, amely biztosítja a népnek a szólás-, a sajtó-, a gyülekezési és a szervezkedési szabadságot; a korrupció és a sikkasztás kiirtása, becsületes és önzetlen közigazgatási apparátus létrehozása; a háborús bűnösök megbüntetése; valamennyi nemzeti kisebbség autonómiához való jogának az elismerése; a csangkajsekista kormány által kötött uzsoraszerződések és megállapodások felmondása, független külpolitika folytatása. Gazdasági téren: az állammonopolista („bürokrata") nagytőke kisajátítása, a nemzeti ipar és kereskedelem ösztönzése; a munkások és alkalmazottak életének javítása; a bajba jutottak és a rászorulók megsegítése; a feudális földbirtokrendszer megszüntetése, a földnek a parasztok tulajdonába való átadása.

A „Nyilatkozat" felszólította az összes elnyomott osztályt és réteget – munkásokat, parasztokat, katonákat, értelmiségieket, kiskereskedőket –, egyesüljenek nemzeti egységfrontban, amelynek programjául fogadják el a „Nyilatkozat"-ban kifejtett követeléseket.

Az 1947. október 10-i „Nyilatkozat"-ban meghirdetett program társadalmi-gazdasági tartalmát tekintve nem ment túl a polgári demokratikus forradalom keretein. Ezért a nemzeti burzsoázia számára is elfogadható volt.

A hadsereg fő társadalmi támasza, tömegbázisa továbbra is a parasztság volt, ennélfogva a KKP vezetősége a radikális antifeudális agrárreform (földreform) következetes végrehajtását „a hosszan tartó háború folytatása és a végleges győzelem kivívása legfontosabb előfeltételének" tartotta. Ezért a Népi Felszabadító Hadsereg „Nyilatkozat"-ával egyidőben a KKP Központi Bizottsága közzétette a „Kínai Földtörvény Alapelvei"-t, amelyet a KKP 1947 szeptemberében tartott országos agrárkonferenciája

dolgozott ki. Ez a dokumentum meghirdette a földesúri földtulajdon teljes megszüntetését, a föld családtagok száma szerinti egyenlő elosztását, figyelembe véve elsősorban a szegényparasztság érdekeit. Az egyenlő felosztás egyenes következménye volt a kulákság – az úgynevezett régi típusú kulákok – földjeinek kisajátítása.

Nagy politikai jelentősége volt az „Alapelvek" 10. pontjának, amely kimondta, hogy földet kell adni a Kuomintang katonák és tisztek, a Kuomintang hivatalnokok és egyéb személyek falun élő családjának. Ezzel a politikával a KKP megnyert rengeteg olyan embert, akinek a gondolkodását megmérgezte a kuomintangista propaganda, siettette a Kuomintang hadsereg felbomlását, gyengítette az ellenséges frontot. Az árulók és a háború kirobbantásáért felelős háborús bűnösök nem kaphattak földet. Az „Alapelvek" elismerte a földhasználat, az adásvétel és bizonyos körülmények között a bérbeadás jogát. A kapitalista módszerekkel dolgozó gyárosok és kereskedők vállalatait és vagyonát nem sajátították ki, törvényes védelemben részesítették. Ezt a politikát támogatta a nemzeti burzsoázia, amelynek a jogait a Kuomintang rendszer megnyirbálta.

Falun az agrárátalakítások során megalakultak a szegényparaszti szövetségek, amelyek, összefogva a középparasztokkal, rombolták a földesúri rendszert.

1948. február–májusban a KKP Központi Bizottsága a föld újrafelosztását a régi felszabadított területekre korlátozta (vagyis azokra a vidékekre, amelyeket a Népi Felszabadító Hadsereg általános támadása előtt szabadítottak fel). Az új felszabadított területeken az agrárreformot elhalasztották a háború utánra. Egyszersmind több határozat született a nemzeti burzsoázia érdekeinek védelméről és arról, hogy a földbirtokosok megtarthatják kereskedelmi és ipari vállalataikat.

A „Kínai Földtörvény Alapelvei" az 1948-as módosításokkal az antifeudális és antiimperialista forradalom kibontakozásának körülményei között mozgósította a parasztokat a Kuomintang rendszer megdöntésére és a népi demokratikus hatalom kivívására.

A forradalmi erők döntő győzelmei, a Kínai Népköztársaság megalakulása

1948 januárjában a Kuomintang tekintélyes politikusai, akik elégedetlenek voltak Csang Kaj-sek politikájával, Hongkongban megalakították a Kuomintang Forradalmi Bizottságát, s kijelentették, hogy hajlandók a kommunistákkal együtt harcolni egy demokratikus koalíciós kormány megalakításáért, az agrárreform végrehajtásáért. Ugyanebben az időben tartotta Hongkongban harmadik plénumát a Demokratikus Liga, amely támogatásáról biztosította Kína Kommunista Pártjának a Kuomintang reakció elleni fegyveres harcát, és szolidaritást vállalt a kommunisták agrárpolitikájával. Kína Kommunista Pártja üdvözölte a Forradalmi Bizottság és a Demokratikus Liga nyilatkozatát, és május 1-i felhívásában azt javasolta minden demokratikus pártnak és csoportnak, minden tömegszervezetnek és pártonkívüli közéleti személyiségnek, hogy hívják össze a Politikai Tanácskozó Testületet a reakciósok nélkül. A Politikai Tanácskozó Testületnek mint az egységfront szervezetének meg kellett teremteni a feltételeket a demokratikus koalíciós kormány megalakításához. A Kommunista Pártnak ezt a javaslatát elfogadták, és 1948 augusztusában a demokratikus pártok és csoportok képviselői sorra érkeztek a felszabadított területekre, hogy megvalósítsák a gyakorlati együttműködést a kommunistákkal.

1948 őszétől a forradalmi események nagyon felgyorsultak Kínában. A KKP vezetősége eredetileg – a forradalom fejlődésének katonai változatát figyelembe véve – úgy tervezte, hogy öt év alatt, vagyis körülbelül 1952-re sikerül kivívni a győzelmet. Ám a Kuomintang uralma alatt levő területek lakosságának forradalmi lendülete lényegesen meggyorsította a Kuomintang rendszer bomlását, lehetővé tette a Népi Felszabadító Hadseregnek, hogy döntő győzelmeket arasson már a háború harmadik évének elején.

1948 szeptember–októberében az 52 napos a liaojang-senjangi csatában megsemmisítették a Kuomintang csaknem félmilliós hadseregcsoportját, és teljesen felszabadították az ország északkeleti ré-

szét. Ezt követte a 65 napos huajlaji csatában aratott nem kevésbé impozáns győzelem. Ebben az óriási ütközetben felmorzsoltak 55 Kuomintang hadosztályt, amelynek a létszáma meghaladta az 550 000 főt. 1948 decemberében–1949 januárjában nagy ütközet zajlott le Észak-Kínában, amelynek eredményeként felszabadult Csangcsiakou, Tiencsin és Peking, az utóbbi város helyőrsége ellenállás nélkül adta át a várost. A forradalmi erők ezzel a három nagy katonai győzelemmel megtörték a Kuomintang hadsereg ellenállását. A Kuomintang rendszer összeomlása feltartóztathatatlan lett. 1949. január 1-én Csang Kaj-sek rádióbeszédben javasolta a KKP vezetőségének, hogy kezdjenek béketárgyalásokat.

Csang Kaj-sek újévi felhívása azt tanúsította, hogy a Kuomintang reakció beismeri vereségét. A KKP Központi Bizottsága 1949. január 14-én hivatalos választ adott Csang Kaj-sek javaslatára. A következő feltételekkel volt hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni: büntessék meg a háborús bűnösöket, hatálytalanítsák az 1946-os ál alkotmányt, hatálytalanítsák a Kuomintang jogrendszert, a reakciós csapatokat szervezzék át demokratikus alapon, kobozzák el a bürokrata tőkét, reformálják meg a földbirtoklás rendszerét, mondják fel az áruló szerződéseket, a reakciós elemek részvétele nélkül üljön össze a Politikai Tanácskozó Testület, hogy megalakítsa a demokratikus koalíciós kormányt, amely átveszi az egész hatalmat a reakciós Kuomintang kormánytól és a neki alárendelt különböző szintű helyi kormányoktól.

A Kuomintangban kitört a harc a Kommunista Párttal folytatandó tárgyalások körül. A csangkajsekista csoport azt akarta, hogy azonnal és feltétel nélkül szüntessék meg a hadműveleteket, és utána kezdődjenek a tárgyalások. Li Cung-jen alelnök és a khuanghszi tábornoki csoport amellett volt, hogy el kell fogadni a kommunisták feltételeit. Ennek a csoportnak a nyomására Csang kaj-sek az elnöki funkciót átruházta Li Cung-jenre, de megtartotta a tényleges hatalmat a Kuomintang apparátusa felett, s ami ennél is fontosabb, az ellenőrzést a csapatok és az amerikai segély elosztása felett. Abban reménykedett, hogy a tárgyalások elhúzódnak, s ezalatt módja lesz újabb hadosztályokat felkészíteni a harc folytatására. Li Cung-jen, miután hivatalosan átvette az elnöki tisztséget, bejelentette, hogy kész megkezdeni a tárgyalásokat a Kína Kommunista Pártja által támasztott feltételek alapján.

Az április 1-én Pekingben kezdődött és két hétig tartó tárgyalások eredményeként kidolgozták a békeegyezmény tervezetét. A KKP küldöttsége engedményeket tett a háborús bűnösök megbüntetéséről szóló ponttal kapcsolatban. Ezt a pontot kiegészítették azzal, hogy differenciáltan kell kezelni a Kuomintang vezetőit, akik nem egyformán vétkesek a polgárháború kirobbantásában. A Kommunista Párt abba is belement, hogy a megalakítandó koalíciós kormányba bevegyenek „hazafias érzelmű" politikusokat a kormányzó Kuomintang pártból. A Kommunista Párt többi feltételét bevették az egyezménytervezet szövegébe. Ámde Li Cung-jen kormánya, miután megismerkedett az egyezménytervezettel, 1949. április 20-án közölte, hogy nem hajlandó aláírni.

Erre válaszul a Népi Felszabadító Hadsereg április 21-én általános támadást indított a Kuomintang csapatai ellen. A Népi Felszabadító Hadsereg csapatai átkeltek a Jangcén, és április 23-án elfoglalták a Kuomintang fővárost, Nankingot. Májusban felszabadították Hangcsout, Sanghajt, Vuhant, Nancsangot. A Népi Felszabadító Hadsereg előnyomulását déli irányban megkönnyítette az a körülmény, hogy a Népi Forradalmi Katonai Tanács felhívással fordult a helyi kuomintangista kormányokhoz és hadseregcsoportokhoz, hogy kössenek megállapodást a Pekingben kidolgozott feltételek alapján, s erre a felhívásra több magas rangú kuomintangista katonai vezető megadta magát, így harc nélkül szabadult fel Hunan, Jünnan, Sikang, Hszincsiang tartomány. Ezek közül a Kuomintang politikusok és katonák közül sokan később fontos tisztségeket töltöttek be a Kínai Népköztársaság kormányában. 1949 decemberében az egész szárazföldi Kína, Tibet kivételével, teljesen felszabadult. A Kuomintang csapatok maradványai Tajvanra menekültek. A Kuomintang rendszert megdöntötték.

Miután a Népi Felszabadító Hadsereg támadásba lendült és egyre több várost szabadított fel, Kína Kommunista Pártja mind közvetlenebb kapcsolatba került a városi lakosság különböző rétegeivel, elsősorban a munkásosztállyal. Ettől fogva a KKP igyekezett növelni politikai befolyását a munkásosz-

A Népi Felszabadító Hadsereg egységei bevonulnak Sanghajba. 1949

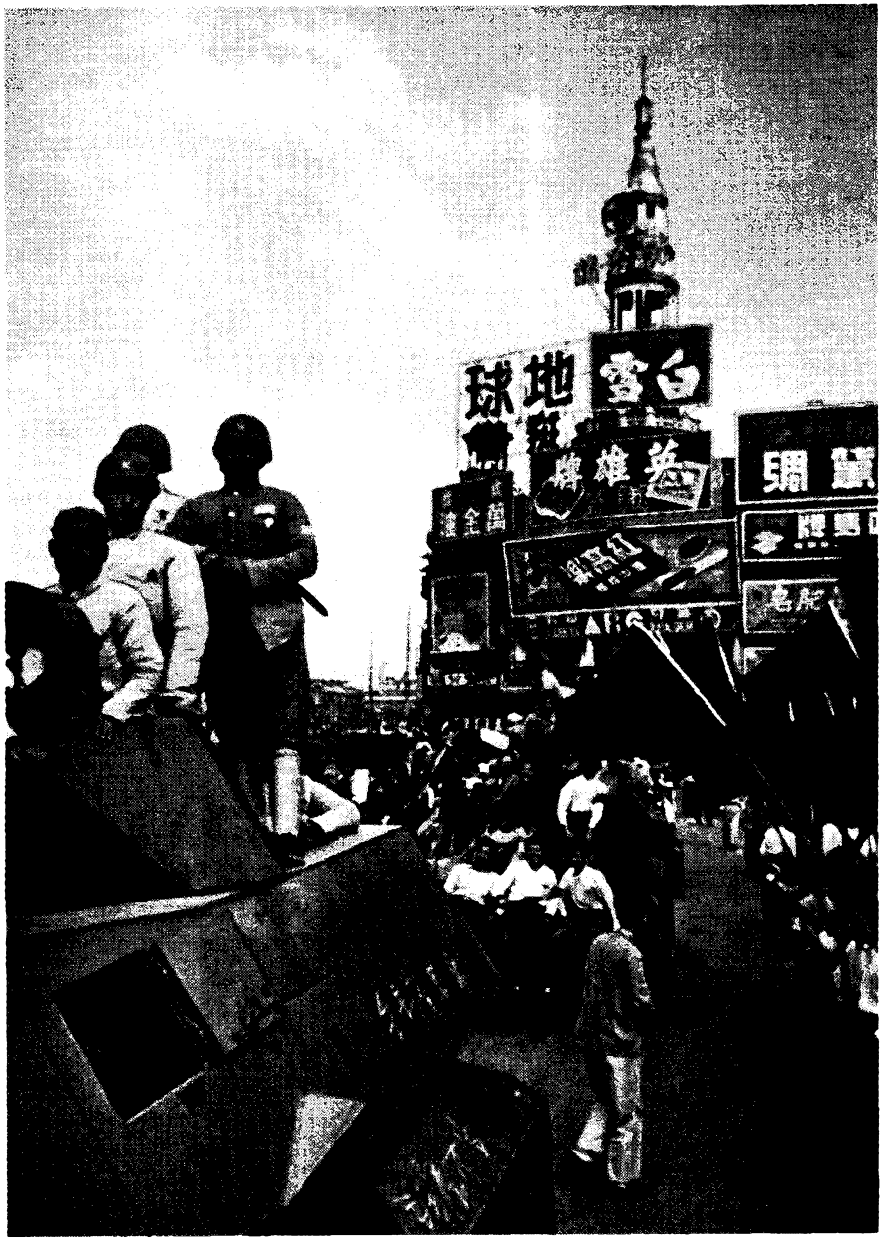

tályra, többek között úgy is, hogy helyreállította a szakszervezeti mozgalom egységét, és saját maga gyakorolt ellenőrzést a szakszervezetek felett. 1948 augusztusában Harbinban a felszabadított területek szakszervezetei és a kuomintangista Kínai Munkásszövetség részvételével megtartották a VI. országos szakszervezeti kongresszust (az V. kongresszust 1929-ben tartották), s újjáalakították a Kínai Szakszervezetek Országos Szövetségét, amelyben a vezető tisztségeket kommunisták töltötték be.

A KKP KB Politikai Bizottságának 1948. szeptemberi kibővített ülésén megállapították, hogy „erősíteni kell a városok és az ipar irányítását, és a pártmunka súlypontját a falvakból fokozatosan át kell helyezni a városokba". 1948 végén Mao Ce-tung és Liu Sao-csi a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának *Tartós békéért, népi demokráciáért!* című lapjában és egyéb dokumentumokban

hangsúlyozta a KKP hűségét a marxizmus–leninizmus és a proletár internacionalizmus elveihez; hangsúlyozta a Szovjetunió vezető szerepét a nemzetközi antiimperialista frontban; az orosz bolsevikok példájának és tapasztalatainak fontosságát, a Szovjetunióval kötött szövetség jelentőségét a kínai forradalom győzelme szempontjából. Mao Ce-tung a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 31. évfordulóját méltató cikkében ezt írta: „Kína Kommunista Pártja olyan párt, amely a Szovjetunió Kommunista Pártjának mintájára alakult és fejlődik... Bennünket beragyog az Októberi Forradalom fénye." 1948 decemberében a KKP Központi Bizottsága bírálta a pártkáderek „jobboldali elhajló ideológiáját" a munkásosztállyal kapcsolatban. „Az értelmiségi származású káderek legszívesebben csak a kapitalistákkal, a hivatalnokokkal és a diákokkal beszélnek – mutatott rá a KKP Központi Bizottsága. – A paraszti származású káderek igyekeznek a szegényparasztsághoz közel kerülni. Ami a munkásokat illeti, velük kevesen törődnek, a munkásosztályról megfeledkeznek. Most, amikor küszöbön áll a győzelem az egész ország területén, amikor egymás után szabadítjuk fel a nagyvárosokat, felháborító jelenség, hogy a Kommunista Párt megfeledkezett a gyökereiről." 1948 júliusában a KKP KB utasítást adott, hogy szervezzék meg a marxizmus–leninizmus intézetet és északkeleti tagozatát. A másfél éves tanulmányi idő első felében a hallgatók általános képzést kaptak, a második felében a marxizmus három alkotórészét („a politikai gazdaságtant, a tudományos szocializmust, a filozófiát") tanulmányozták.

Miközben a Népi Felszabadító Hadsereg üldözte a Kuomintang csapatokat, Kína Kommunista Pártja hozzálátott az új kormány megalakításának politikai előkészítéséhez.

A felszabadított területek népi hatalmi szerveiben a parasztok képviselői voltak többségben, de képviselve voltak benne a munkások, a városi kispolgárok és képviselve volt a nemzeti burzsoázia. A népi hatalom vezetése minden szinten a KKP kezében volt, amely zömmel katonai kiképzést kapott parasztokból állt. A városokban a katonai ellenőrző bizottságok irányították a vezetést, amelyeket a Népi Felszabadító Hadsereg helybeli parancsnoksága nevezett ki. Ezeknek voltak alárendelve a városi pártbizottságok és a városi közigazgatás. A katonai ellenőrző bizottságok irányításával folyt az elkobzott vagyonok átvétele, a közigazgatás átszervezése, a termelés megindítása, a harc a kuomintangista ügynökök és a közrend megbontói ellen. A katonai ellenőrző bizottságok irányították a lakosság valamennyi rétegét képviselő megbízottak konferenciájának (ez átmeneti forma volt a népképviselők gyűléseihez) előkészítő munkálatait.

1949. március 5–13-án a KKP Központi Bizottságának Hopej tartományban tartott II. plénuma jóváhagyta a KB Politikai Bizottságának szeptemberi tanácskozásán hozott határozatot, amely szerint a pártmunka súlypontját faluról át kell helyezni a városokba, és felszólította a pártot, hogy a városokban egész munkájában elsősorban a munkásosztályra támaszkodjon. A plénum feladatul tűzte ki Kínának szocialista országgá való változtatását, és felvázolta az átmeneti időszak fő szakaszait. A megalakítandó Kínai Népköztársaság államrendjét a plénum úgy jellemezte, mint „a nép demokratikus diktatúrájá"-t, amelyet a munkásosztály vezet, és alapja a munkások szövetsége a parasztokkal. A plénum jóváhagyta továbbá a Szovjetunióval való szövetség irányelvét. A KKP Központi Bizottsága sürgette a Kínai Népköztársaság megalakításával kapcsolatos előkészületek meggyorsítását.

A KKP KB II. plénumán hozott határozatoknak nagy elvi jelentőségük volt, mert gyakorlati utasítást adtak a pártnak a polgári demokratikus forradalomról a szocialista forradalomra való áttérésre.

1949. szeptember 21-én Pekingben megnyílt a Népi Politikai Tanácskozó Testület első ülésszaka, amelyen részt vettek valamennyi demokratikus párt és csoport képviselői. A legtöbb küldött Kína Kommunista Pártját képviselte, amely az ülésszak egész munkáját irányította.

Az ülésszakon kimondták, hogy a Népi Politikai Tanácskozó Testület az egységfront szervezete, törvényt hoztak a Kínai Népköztársaság központi népi kormányának a megalakításáról, elfogadták a Közös Programot, amely az alkotmány elfogadásáig a Kínai Népköztársaság alaptörvénye volt. Szeptember 30-án, az ülésszak utolsó napján a Népi Politikai Tanácskozó Testület megválasztotta a KNK

központi népi kormányát, amelynek vezetője Mao Ce-tung lett, határozatot hozott, hogy a köztársaság fővárosa Peking lesz. Az ülésszak befejezése után, 1949. október 1-én ünnepélyesen kihirdették a Kínai Népköztársaság megalakítását.

Az új államot kikiáltásának másnapján elismerte a Szovjetunió, majd a többi szocialista ország.

A kínai forradalom győzelmével új korszak kezdődött Kína népeinek több évezredes történelmében. A forradalom győzelme megteremtette a feltételeket az ország függetlenségének megszilárdításához, a polgári demokratikus átalakítások befejezéséhez, ahhoz, hogy Kína a fejlődés szocialista útjára lépjen, elmaradott agrárországból élenjáró, gazdaságilag fejlett állammá váljon. A kínai forradalom győzelmének egyik döntő tényezője volt az a sokoldalú politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai segítség és támogatás, amelyet az SZK(b)P és a szovjet állam a proletár internacionalizmus elvei alapján 1945 és 1949 között a Kína Kommunista Pártja által vezetett kínai forradalmi erőknek nyújtott.

A kínai forradalomnak az a nemzetközi jelentősége, hogy óriási rést ütött Ázsiában az imperializmus gyarmati rendszerén, nagy hatással volt az egész ázsiai földrészen az antiimperialista nemzeti felszabadító és a népi demokratikus mozgalom fejlődésére. A Kínai Népköztársaság a szocializmus építését tűzte ki célul, és csatlakozott a szocialista világrendszerhez.

II. RÉSZ

A kapitalista világ 1945–1949-ben

IV. FEJEZET

A kapitalizmus általános válságának új szakasza

A népek felszabadító harcának, valamint a német fasizmus és a japán militarizmus legyőzésének eredményeként kibontakozott nagy erejű forradalmi folyamatok oda vezettek, hogy megszakadt az imperializmus lánca: a tőkés világból kivált jó néhány európai és ázsiai ország. Megkezdődött a kapitalizmus általános válságának újabb, második szakasza. A szocializmus világrendszerének kialakulásával, a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődésével a háború utáni első öt esztendőben erőteljesen szűkült az imperializmus uralmi övezete, csökkent a kapitalizmus részaránya a világban; fokozódott az osztályharc, erősödött az átfogó demokratikus mozgalom, amelyet a békéért és a társadalmi haladásért küzdő munkásosztály vezetett. A két ellentétes társadalmi rendszer közötti erőviszonyok kezdtek megváltozni a szocializmus javára.

Az imperializmus gazdasági és politikai pozícióinak gyengülése

A háború utáni években a világkapitalizmust nemcsak az idült betegségek és ellentmondások gyötörték, hanem újak is, amelyek a kapitalizmus általános válságának új szakaszában keletkeztek. Ennek folytán gazdaságilag és politikailag sokkal labilisabbá vált a tőkés rendszer, éleződött a harc a munka és tőke között, balratolódás következett be a tőkés világ társadalmi erőviszonyaiban, mélyült a burzsoázia politikai és ideológiai válsága.

A háború utáni években a kapitalista rendszer fejlődésének egyik fontos iránya volt az állammonopolista kapitalizmus további növekedése, amelynek nagy lökést adott a második világháború, amikor a katonai kiadások elérték a fejlett tőkés országok nemzeti jövedelmének 50 százalékát, a hadiipar termelése pedig egyes esetekben elérte a bruttó ipari termelés 85 százalékát. Ilyen körülmények között gyorsult a monopoltőke és az állam összenövése, mert az állam lett a megrendelője és a vásárlója a fegyverzetnek, a hadászati nyersanyagoknak, az élelmiszereknek és más cikkeknek, amelyek azokban az években a hadviselő országok bruttó termékének óriási részét képezték (1944-ben Angliában 54 százalékot, Németországban 50 százalékot, az Egyesült Államokban 41 százalékot). Jelentős méreteket öltött az állami tulajdon kiterjesztése iparvállalatokra, valamint egyes iparágak és tudományos kutatások állami finanszírozása. Az állam az adófizetők pénzéből támogatott olyan tudományos kutatásokat, amelyek nagyon költségesek voltak, de nem ígértek azonnali hasznot (például a nukleáris kutatásokat).

A háború után ezek a tendenciák nem változtak, sőt, sok esetben fokozódott az államnak mint „szabályozó" erőnek a beavatkozása a tőkés gazdaságba. Nőtt a kormányok által az ipar fejlesztéséhez és a tudományos kutatásokhoz nyújtott pénzügyi támogatás az egyes országokon belül, valamint a tőkés gazdasági és katonai integráció keretei között kialakított különféle nemzetközi „fejlesztési programokhoz" adott támogatás.

Ezen kívül a legnagyobb tőkés monopóliumok – az államapparátusban levő megbízottaik segítségé-

vel – maguknak szerezték meg az állami megrendelések zömét, ellenőrizték a nemzeti jövedelemnek az ő javukra való újrafelosztását. A gazdaság állammonopolista szabályozása elősegítette a tőke centralizációját, a monopóliumok súlyának növekedését a tőkés országok gazdasági és politikai életében, a kizsákmányolás kifinomultabb rendszerének kialakítását, a társaságok profitjának növelését.

A háború másik fontos következménye volt a jelentős mértékben militarizált gazdaság fenntartása. Az imperialista körök által ösztökélt fegyverkezési verseny sok tőkés országban a nemzetgazdaság fontos szektorává tette a hadiipart. 1948–1949-ben a közvetlen katonai kiadások aránya 1937–1938-hoz képest a következőképpen emelkedett: az Egyesült Államokban 1,5 százalékról 6,5 százalékra, Angliában 4,1 százalékról 7,7 százalékra, Franciaországban 5,9 százalékról 6,1 százalékra. A hadiipar, amely az atomfegyver termelésének megkezdésével magasabb szintre emelkedett, az állami ráfordítások összegét és a tudományos-technikai ellátottságot tekintve a tőkés világ gazdaságának befolyásos iparágává vált.

A gazdasági és a társadalmi-politikai élet militarizálása, amely a hidegháború és a szocializmus világával való konfrontáció körülményei között ment végbe a tőkés országokban, elősegítette, hogy ezekben az országokban erősödjön a hadiipari monopóliumok és a velük kapcsolatban álló katonai körök és politikusok befolyása. Az Egyesült Államokban a háború utáni konjunktúra közepette fokozatosan kialakult ennek a három erőnek a szövetsége, amely jelentős hatással volt az egész tőkés világ politikájára és ideológiájára.

A tőkés világnak nagy anyagi veszteségei voltak a háborúban. Az Egyesült Államokat kivéve, ahol az ipari termelés volumene 1946-ban 14 százalékkal haladta meg az 1937. évi szintet, a tőkés országok gazdasága, főképp azoké, amelyek vereséget szenvedtek a háborúban, sokkal alatta maradt a háború előtti szintnek: 1946-ban Nyugat-Németország ipari termelése 70 százaléka, Japán ipari termelése 30 százaléka volt az 1937. évinek. A monopolista burzsoázia nemcsak a háború költségeit akarta megfizettetni a dolgozókkal, hanem az ipar helyreállításával kapcsolatos nehézségeket is rájuk akarta hárítani. A háború utáni összeomlás és az infláció miatt számos tőkés országban gyors ütemben csökkent az életszínvonal. Ismét megjelent a munkanélküliség, amely állandó kísérője a kapitalizmusnak.

A háború utáni években kiéleződött az imperializmus gazdasági és politikai válsága, amelyet csak súlyosbított, hogy megkezdődött a gyarmati rendszer felbomlása. Az imperializmus úgy került ki a második világháborúból, hogy megőrizte gyarmati területeit. A háború befejezésekor még nagy kiterjedésű gyarmatok tartoztak Angliához, Franciaországhoz, Belgiumhoz, Hollandiához, Portugáliához, Spanyolországhoz. Ám a háború utáni időszakban a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése és a gyarmati rendszer megingása az anyaországokban nemcsak gazdasági hatással járt, hanem belpolitikai válságokat is okozott. Noha a gyarmati rendszer történelmileg menthetetlen volt, az imperializmus nem volt hajlandó önként lemondani gyarmati uralmáról. Az imperialista államoknak azonban nem sikerült elfojtaniuk a népek felszabadító mozgalmát.

A tőkés országok egyenlőtlen fejlődése törvényének újabb megnyilvánulásai az imperializmus korában

A kapitalista rendszer minden vonatkozásban meggyengült, fokozatosan elvesztette korábbi lehetőségét a világtörténelem alakulásának befolyásolására, s ez együtt járt fontos belső változásokkal. A második világháború előtt az imperialista nagyhatalmak több „erőközpontot" alkottak, politikai és katonai eszközökkel igyekeztek megakadályozni, hogy egy ország vagy országcsoport túlzott fölénybe kerüljön; ez a rendszer a háború eredményeként széthullott. Abból a hat imperialista államból, amely a háború előtt gazdaságilag és katonailag legerősebb volt, hármat – Németországot, Olaszországot és Japánt – szétzúztak, két másik – Nagy-Britannia és Franciaország – pedig alaposan meggyengült. A háború végén az Egyesült Államok vitathatatlanul domináló hatalom volt a meggyengült tőkés vi-

lágban. A történelemben először „konszolidálódott" a tőkés rendszer – igaz, nem tartósan – egy hatalom égisze alatt. A világimperializmus gazdasági, katonai és politikai központja Európából áttevődött Amerikába.

A kapitalista világrendszer történetében az új szakasz kezdetén különböző folyamatok kölcsönhatása érvényesült mind a rendszeren belül, mind globálisan. Az Egyesült Államok uralkodó helyzete elsősorban annak a Lenin által feltárt törvénynek a hatása folytán alakult ki, amely szerint az imperializmus korában a tőkés országok gazdaságilag és politikailag egyenlőtlenül fejlődnek. Óriási anyagi erőforrásai, lendületes gazdasági fejlődése folytán az Egyesült Államok már az imperializmus korszakának kezdetén a világhegemónia komoly esélyesévé vált. Ez a tendencia erősödött a további fejlődés során, de más imperialista hatalmak ellenhatása „kiegyenlítette". A második világháború az Egyesült Államoknak nemcsak az ellenségeit söpörte el, hanem félreállította azokat a tőkés szövetségeseit is, amelyek vetélytársai lehettek volna a gazdasági és politikai túlsúlyért vívott harcban. Ezt igazolják az alábbi számok: az Egyesült Államok részesedése a tőkés világ ipari termelésében 1948-ban elérte az 56,4 százalékot (1937-ben 41,4 százalék volt), ezzel szemben Anglia részesedése visszaesett 11,7 százalékra (1937-ben 12,5 százalék), Franciaországé 4,1 százalékra (1937-ben 6 százalék), Japáné 1,5 százalékra (1937-ben 4,8 százalék). 1947-ben az Egyesült Államok részesedése a tőkés országok egész exportjában az 1937. évi 14,2 százalékról 32,5 százalékra nőtt, Anglia részesedése viszont 11,3 százalékról 9,8 százalékra esett vissza, Franciaországé 4,1 százalékról 4 százalékra, Japáné 5,2 százalékról 0,4 százalékra. 1949-ben az Egyesült Államok exportjának értéke kétszerese volt az import értékének. Az ország aranytartalékai ezekben az években 4,5 milliárd dollárról 1949 augusztusára 24,8 milliárd dollárra nőttek; az Egyesült Államok birtokában volt a tőkés világ aranytartalékainak több mint kétharmada. 1949-ben az Egyesült Államok külföldi tőkebefektetései 30,7 milliárd dollárra rúgtak (1945-ben 16,8 milliárd).

„A háborús profit és a fegyverkezési hajsza táplálékán hájasra hizlalt amerikai monopoltőke megkaparintotta a fő nyersanyagforrásokat, értékesítési piacokat és tőkebefektetési területeket, egy sajátos gyarmatbirodalmat teremtett, s a legnagyobb *nemzetközi kizsákmányoló lett.*"*

Még szembetűnőbb volt a minőségi különbség az Egyesült Államok és a többi tőkés ország között a tudományos-technikai bázisban, vagyis a „technológiai szakadék". Az Egyesült Államokban más tőkés országoknál korábban kialakultak a tudományos-technikai forradalom feltételei, ebben közrejátszottak az óriási gazdasági erőforrások, közrejátszott a tudományos kutatások állami támogatása, valamint a tudósok és szakemberek erőteljes „importja" a feldúlt Európából.

A háború végén az atomenergia és a reaktív hajtóművek felhasználásában tett első lépések elősegítették a technológiai folyamatok megváltozását több iparágban. Nagy ütemben fejlődött az Egyesült Államokban az alumínium, a műanyagok, a szintetikus anyagok, a félvezetők, az elektronikus berendezések gyártása. Az amerikai ipar vezetett a korszerű fogyasztási cikkek – a gépkocsi, a televízió, az elektromos háztartási gépek – gyártásában. Az Egyesült Államok mezőgazdaságát sem kerülte el a tudományos-műszaki forradalom. Az amerikai áruk gyakorlatilag akadálytalanul elárasztották az egykori versenytársak meggyengült gazdaságát, megteremtve a feltételeket a fejlett tőkés országok kereskedelmi-ipari „gyarmatosításához", az Egyesült Államok monopóliumainak globális gazdasági expanziójához.

A tőkés világon belüli kapcsolatok átalakulását elősegítette az imperializmusnak mint a fasizmust életre hívó és a második világháborút kirobbantó rendszernek az általános erkölcsi-politikai válsága. A fasiszta tömb veresége folytán jó néhány tőkés állam politikai rendszere összeomlott. Ezen országok uralkodó osztályának konzervatív körei, amelyeknek egy része kompromittálta magát azzal, hogy együttműködött a fasizmussal, a hatalom megtartása érdekében országa állami érdekeinek feláldozása

* Az SZKP programja. Lásd az SZKP XXII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1962. 735. old.

árán is hajlandók voltak együttműködni az amerikai imperializmussal. Látva, hogyan fejlődik a világforradalmi folyamat, hogyan növekednek a progresszív, demokratikus erők mind világviszonylatban, mind az egyes államokban, a tőkés országok reakciós körei úgy látták, hogy az Egyesült Államokkal kötött szövetség az egyetlen lehetőség arra, hogy megőrizzék kiváltságaikat és hatalmukat.

A demokratikus mozgalom fejlődése. Az imperializmus politikai válsága

A tőkés világ háború utáni gazdasági helyzetét meghatározó alapvető tényezők a politikájára is kihatottak. Ámde a fasiszták által megszállt országokban a társadalmi és politikai erők csoportosulása a háború alatt szorosan összefüggött a nemzeti felszabadító antifasiszta harccal; a nemzeti ellenállási mozgalmak felölelték a legszélesebb társadalmi rétegeket: a munkásokat, a parasztokat, az értelmiséget, a hazafias érzelmű burzsoá köröket. Ezen az alapon széles körű nemzeti-demokratikus egyesülések jöttek létre. Az ellenállási mozgalom azonban nem szorítkozott nemzeti, hazafias célok elérésére, egyben a politikai és társadalmi struktúra demokratikus átalakításának programjával rendelkezett, s csaknem mindenütt előterjesztette azt.

A kommunisták, a baloldali szocialisták igyekeztek elmélyíteni a mozgalom antifasiszta, általános demokratikus természetét. Amikor az antifasiszta koalíciók teljesítették nemzeti felszabadító feladataikat, napirendre kerültek a demokratikus átalakítások problémái. Közép- és Délkelet-Európa több országában az ellenállási mozgalom átnőtt népi demokratikus és szocialista forradalomba, s ezek a forradalmak igen nagy hatással voltak az egész kapitalista rendszerre. Több más országban a burzsoázia uralmának terrorisztikus formáját felváltotta a kormányzás politikai demokratikus formája. Csak Spanyolországban és Portugáliában maradt meg a fasiszta rezsim.

Jócskán meggyengültek a fasizmus hatalomra jutásáért és az agresszorral szembeni engedékenységért felelős konzervatív burzsoá pártok pozíciói. Angliában a konzervatívok átmenetileg háttérbe szorultak az ország politikai színpadán. Olaszországban, Franciaországban, Nyugat-Németországban a fasizmus hatalomra jutása előtt a politikában vezető szerepet játszó burzsoá pártok annyira lejáratták magukat, hogy nem tudták visszaszerezni a politikai hegemóniát. Ilyen körülmények között a burzsoázia igyekezett az amerikai megszálló hatóságokat felhasználni támaszul, az ő segítségükkel végrehajtani politikai erőinek átcsoportosítását. Több országban (Olaszországban, Nyugat-Németországban) új burzsoá pártok alakultak, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy a tőkés stabilizáció támaszai legyenek.

A háború utáni helyzetnek, főként Nyugat-Európában, fontos vonása volt, hogy megnőtt a munkásosztály szerepe és hatása számos ország társadalmi-politikai életére. A fasiszta Németország által megszállt országok ellenállási mozgalmában döntő része volt a munkásosztálynak. A kommunista pártok, elsősorban olyan országokban, mint Franciaország és Olaszország, tömegpárttá váltak. Ezek a pártok egyszersmind politikailag érettebbek lettek. A Komintern VII. kongresszusának történelmi határozatai alapján a kommunisták kidolgozták a mélyreható demokratikus átalakításokért vívandó harc programját és stratégiáját. A háború után megerősítették ezeket a programokat, összekapcsolták őket a szocialista perspektívával. Megerősödött a kommunista pártok befolyása a dolgozók széles köreiben. Olaszországban, Franciaországban létrejött a kommunisták és a szocialisták akcióegysége. Lényegesen megerősödtek a szakszervezetek pozíciói. Mind nemzetközi méretekben, mind az egyes országok keretei között először alakultak egységes demokratikus szakszervezetek.

A kommunista és munkásmozgalom növekedésének, a kor befolyásos erejévé válásának rendkívül nagy volt a jelentősége a történelmi folyamat fejlődése szempontjából. A kommunisták hatalmas társadalmi erőket tudtak mozgásba hozni, aktivizálták a harcot az állammonopolista uralom rendszere ellen, a társadalom gyökeres átalakításáért, a békéért, a demokráciáért, a szocializmusért. Tíz tőkés államban (Franciaországban, Olaszországban, Belgiumban, Luxemburgban, Norvégiában, Dániában, Finnországban, Izlandon, Ausztriában, Chilében) a háború utáni első években a kommunisták tagjai

voltak a kormánynak, s haladó belpolitikát szorgalmaztak. Ennek eredményeként ezeknek az országoknak a dolgozói fontos gazdasági és társadalmi-politikai reformok bevezetését érték el.

Sok nyugat-európai államban visszaállították vagy bővítették a polgári demokratikus szabadságjogokat. A legdemokratikusabb alkotmányokat Olaszországban és Franciaországban fogadták el. Több tőkés országban demokratikus átalakításokba kezdtek a szociális-gazdasági szférában. Angliában és Franciaországban államosítottak bizonyos iparágakat. Ezek a korlátozott intézkedések az államkapitalizmus különböző megnyilvánulási formái voltak, de csak a széles körű demokratikus mozgalom nyomásának eredményeként váltak lehetővé. Korlátozott jellegűek voltak az agrárátalakítások is, mindazonáltal Japánban a kártalanítással végrehajtott agrárreform viszonylag nagy földbirtokokat megszüntetett, s ezek után a földet felosztották a parasztok között. Egyes nyugat-európai országokban korszerűbb bérrendszert és társadalombiztosítási rendszert vezettek be. Az uralkodó köröknek ezek az engedményei a munkásmozgalom növekvő befolyásával magyarázhatók, ami miatt a burzsoázia taktikát változtatott. A burzsoázia ugyanis így próbálta gyengíteni a szocialista eszmék hatását, elfogadtatni a dolgozókkal az úgynevezett népi kapitalizmus eszméjét, amely úgymond fölényben van a szocializmussal szemben.

A haladó erőknek a nemzeti politika előterébe kerülése kifejeződött politikai tömegtüntetésekben, heves parlamenti harcban, demokratikus reformok programjának előterjesztésében. A háborút követő első években a sztrájkharc azokban az országokban bontakozott ki leginkább, amelyeket gyakorlatilag nem érintett a háborús pusztítás, s amelyekben a politikai rendszer lényeges változás nélkül megmaradt. Az Egyesült Államokban például 1946-ban 4,6 millió ember sztrájkolt, addig az ország történetében soha nem sztrájkoltak ennyien. A sztrájkok elsősorban gazdasági természetűek voltak, a résztvevők béremelést, jobb munkakörülményeket követeltek. De politikai jellegűvé váltak, amikor a reakciós erők megpróbálták megnyirbálni a dolgozók jogait, amelyeket a háború előtti években heves harcban vívtak ki (harc a munkásellenes Taft–Hartley-törvény ellen).

A nyugat-európai országokban a sztrájkmozgalom csak 1947-ben lendült fel, addig a munkásosztály és szervezetei a nemzetgazdaság helyreállítása érdekében gyakran tartózkodtak a sztrájkoktól.

Ámde a demokratikus erőknek a tőkés világban nem sikerült megszilárdítaniuk és folytatniuk a haladást jelentő átalakításokat. Az Egyesült Államok gazdasági, katonai és politikai nyomással arra törekedett, hogy gátolja ezekben az országokban a forradalmi folyamat fejlődését, támogassa a burzsoázia ellentámadását. Az Egyesült Államok reakciós erőinek támogatását élvező burzsoáziának több országban sikerült kiszorítani a kommunistákat a kormányból. Az antifasiszta demokratikus erők egységét, amely az ellenállás időszakában és a háború utáni első években alakult ki, felváltotta az éles politikai konfrontáció. A szociáldemokrata vezetőség mindenütt a burzsoáziát támogatta, felbontotta a kommunistákkal kötött szövetséget. A háború után megkezdett demokratikus szociális reformok végrehajtását felfüggesztették. Az ipari rekonstrukció minden országban a monopóliumok gazdasági hatalmának erősödésével járt együtt.

A régi társadalmi rendszer nemzetközi síkon is makacsul védelmezte pozícióit. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a tőkés országok fegyverrel próbálták megsemmisíteni a szocialista rendszert. A második világháború után a kapitalista világ új formában, a hidegháborúval támadott. Az imperializmus a szocialista országok ellen és az egész demokratikus mozgalom ellen indított hidegháborút. Az imperializmus óriási erőfeszítéseket tett, hogy revideálja a második világháború eredményeit, feltartóztassa a világforradalmi folyamatot, visszafordítsa a történelem kerekét.

Az amerikai imperializmus a nemzetközi reakció vezetője.
Újabb ellentétek halmozódása a tőkés világban

A hidegháború szervezőjének szerepét az amerikai imperializmus vállalta, s a hidegháborút demagóg módon úgy hirdette meg, hogy az „a demokrácia keresztes hadjárata a totalitarizmus ellen". A világforradalmi folyamat fejlődésével az Egyesült Államok uralkodó körei a dollárt és az ágyút szegezték szembe. A globális ellenforradalom politikája abból a szándékból fakadt, hogy stabilizálják a tőkés világot, sőt a meggyengült kapitalista rendszerbe nyomott dollárinjekciókkal, a fegyverkezési hajsza megindításával, a szocialista országokkal szemben álló agresszív tömbök összetákolásával megváltoztassák a kapitalizmus és a szocializmus közötti erőviszonyokat.

A háborús pusztítást, a nyersanyaghiányt, a gazdaság helyreállításához és fellendítéséhez szükséges tőke és ipari berendezések megszerzését a nyugat-európai és japán burzsoá pártok érvként használták fel az Egyesült Államokkal kötendő politikai és gazdasági szövetség mellett. A burzsoá propaganda lankadatlanul harsogta, hogy Nyugat-Európa saját erejéből, amerikai gazdasági segítség nélkül nem képes úrrá lenni a háború utáni gazdasági válságon, s hogy népei éhínségre és nyomorra lesznek kárhoztatva.

Az a gazdasági segítség, amelyet az Egyesült Államok a Marshall-terv keretében nyújtott Nyugat-Európának, jó üzlet lett az amerikai monopóliumoknak. E segítség keretében amerikai áruk tömege árasztotta el a nyugat-európai országokat. Ezt az áruözönt nem kompenzálták európai áruk megfelelő exportjával. Ráadásul a Marshall-terv feltételei szerint Nyugat-Európa kénytelen volt jelentősen csökkenteni árucseréjét a szocialista országokkal. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok egyoldalúsága súlyosbította a háború okozta inflációt és valutahiányt. Nyugat-Európában nagy volt a tőkehiány, amelyet nem kompenzáltak az amerikai befektetések, mert abban az időszakban az Egyesült Államok monopóliumai tartózkodtak a nagyobb befektetésektől azokban az európai országokban, amelyekben a politikai helyzetet nem látták a maguk számára elég szilárdnak.

Az európai tőkés országok gazdasági fellendülését két tényező segítette elő; az egyik a belső piac bővülése a fogyasztási cikkek iránt megnövekedett igény következtében, a másik a tudományos-technikai haladás, amelynek eredményeit felhasználva újították meg az alaptőkét.

A kapitalista rendszer megszilárdítását voltak hivatva szolgálni azok a gazdasági és katonai-politikai nemzetközi szervezetek, amelyeket a tőkés országok a háború után alakítottak. E feladat végrehajtása keretében az amerikai imperializmus arra törekedett, hogy a világ nem szocialista övezetében megőrizze és megszilárdítsa uralmát. Az Egyesült Államok vezető szerepét a tőkés rendszerben gazdasági és katonai fölénye biztosította. Az amerikai uralkodó körök azonban mindent elkövettek, hogy ezt a vezető szerepet nemzetközi jogi formába öntsék. Az Egyesült Államok gazdasági és katonai egyezményekkel felbomlasztotta az európai államok hagyományos gazdasági és politikai kapcsolatait, a tőkés országokat elszigetelte a szocialista országoktól, a tőkés Európa iparát az amerikai gazdaság függvényévé változtatta.

Mindez ellentétben állt a világgazdasági kapcsolatok, a nemzetközi munkamegosztás igényeivel. A nemzetközi feszültség szítása, a fegyverkezési hajsza, katonai tömbök összetákolása, támaszpontok építése a szocialista országok határai mentén abnormális nemzetközi helyzetet teremtett, amelyben bármikor világkonfliktusra lehetett számítani. Az imperializmus nem fogadta el a szocialista országok által ajánlott békés egymás mellett élést; a gazdasági, katonai és politikai harc fokozásával próbálta kapitulációra bírni a szocialista országokat.

Az imperializmus azt is feladatának tekintette, hogy megakassza a munkás- és demokratikus mozgalom fejlődését. Több országban az imperialista uralkodó körök antikommunista hisztériát szítottak, a kommunista pártokról azt állították, hogy nemzetellenes erők. A tömegtájékoztatási eszközökön keresztül az antikommunizmust aduként használták fel a demokrácia és a társadalmi haladás elleni harc-

ban. Az antikommunizmus, a burzsoá ideológia mély eszmei válságát és elkorcsosulását tükrözve, meghamisította a kommunisták politikáját és céljait, üldözte a haladó erőket és szervezeteket. Az antikommunizmus leple alatt fokozták a feszültséget a Szovjetunióval és a szocialista átalakítások útjára lépő országokkal való kapcsolatokban, durván beavatkoztak más országok belügyeibe, ahol az események nem a reakció szája ize szerint alakultak. Az antikommunizmus bénította a társadalmi-politikai életet a kapitalista övezetben, mert minden haladó, demokratikus mozgalomról azt állította, hogy „kommunista aknamunka" eredménye. Az állandó ideológiai nyomás, a szovjetellenesség és a kommunistaellenesség propagálása előmozdította, hogy szakadás következzen be a demokratikus és munkásmozgalomban. Ennek egyik megnyilvánulása az volt, hogy megszűntek az egységes szakszervezetek, a dolgozók különböző kategóriáinak (nők, fiatalok) egységes demokratikus szervezetei.

Az imperializmusnak azonban nem sikerült megbénítania a nyugat-európai demokratikus erőket. A kommunista pártok vezették a dolgozók harcát az országuk gazdasági életébe való amerikai beavatkozás ellen. A kommunista pártok ellenezték az agresszív katonai-politikai tömb, a NATO megalakítását, országaikban mozgalmat indítottak az amerikai katonai támaszpontok megszüntetéséért, szervezték a békeharcot. Harcoltak a dolgozók politikai és szociális vívmányainak megőrzéséért, a demokrácia megszilárdításáért és fejlesztéséért, antimonopolista szövetségek létrehozásáért. A munkásosztálynak ez a harca elősegítette, hogy fejlődjön a lakosság nemzeti tudata, terebélyesedjen a társadalmi haladásért küzdők mozgalma.

Az imperializmus képtelen volt arra, hogy a szocialista világot visszaszorítsa a háború előtti határokra, hogy revansot vegyen befolyási övezetének csökkenéséért. A világszocializmus és a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődése folytán további változások történtek a két rendszer közötti erőviszonyokban. A szocializmus országaiban folyó gazdasági és kulturális építőmunka szembetűnő sikerei a szocialista rendszer előnyeit bizonyították. A kapitalista világot ugyanakkor meg-megremegtették a gazdasági és politikai válságok, állandóan fokozódott a szociális feszültség. Erkölcsi-politikai vereségek sorozatát szenvedte el. A tárgyalt történelmi időszak végére már megszűnt atomfegyver-monopóliuma.

Azok a próbálkozások, hogy az imperialista ellentéteket egy hatalom (az Egyesült Államok) túlsúlyával oldják meg, újabb összeütközések veszélyét hordozták magukban. Noha az Egyesült Államok az egész tárgyalt időszakban gazdasági, katonai, politikai és ideológiai téren uralkodó helyzetben volt a tőkés világban, már akkor is sok jele volt annak, hogy ez az állapot nem tart sokáig. A kapitalizmus pozícióinak gyengülésétől rettegve, az Egyesült Államok segítséget nyújtott jó néhány tőkés országnak ipari potenciáljának helyreállításához és felújításához, egyidejűleg szorgalmazva hadiiparuk fejlesztését. Ezáltal objektíve erősítette versenytársai gazdasági pozícióit, megteremtette a feltételeket a tőkés világ újabb ellentéteihez.

Ez a folyamat leginkább a világkereskedelemben tükröződött. 1947-ben az Egyesült Államok részesedése a tőkés országok egész exportjában 32,5 százalék volt, 1950-ben viszont visszaesett 18,3 százalékra. Ugyanezen időszakban Nyugat-Németország részesedése 0,5 százalékról 3,6 százalékra, Franciaországé 4 százalékról 5,5 százalékra, Olaszországé 1,4 százalékról 2,2 százalékra, Angliáé 9,8 százalékról 11,0 százalékra, Japáné 0,4 százalékról 1,5 százalékra nőtt.

A világkereskedelemben, valamint a stratégiai és gazdasági pozíciókért (nyersanyagokért) folytatott versengésben érlelődtek az ellentétek, amelyek később oda vezettek, hogy több tőkés állam (elsősorban Franciaország) aktívan fellépett az amerikai túlsúly ellen. A tárgyalt időszakban azonban féken tartotta őket egyrészt az Egyesült Államok óriási erőfölénye, hiszen az Egyesült Államok bármely tőkés ország ellen felhasználhatta a gazdasági, a katonai és a politikai nyomás gazdag eszköztárát, másrészt féken tartotta őket a nemzetközi burzsoázia osztályérdekeinek közössége, az általános politikai helyzet, amelyet az jellemzett, hogy az imperialista erők kirobbantották a hidegháborút a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen.

Az Egyesült Államok és a többi tőkés ország közötti ellentétek felgyülemlésével párhuzamosan kialakultak a tőkés világ más országai közötti ellentétek is. A tőkés világban a kapitalizmus természeténél és fejlődéstörvényeinél fogva nem alakulhatott ki igazi egység.

A szocialista világrendszer kialakulása a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése, s a tőkés ellentmondások növekedése és elmélyülése az imperializmus globális gyengülését, történelmi kezdeményezése elvesztését okozták, és létrehozták a kapitalizmus újabb megrázkódtatásainak, a kapitalizmus általános válsága továbbmélyülésének és a nemzetközi erőviszonyoknak a szocializmus javára való folytatólagos megváltozásának az előfeltételeit.

V. FEJEZET

A fő kapitalista országok

A második világháború után a fő kapitalista országokban a társadalmi-gazdasági és politikai fejlődés egyenlőtlen volt és heves osztályharc közepette folyt. A háborúban részt vevő többi tőkés országgal ellentétben az Egyesült Államok nem szenvedett anyagi károkat, sőt, jócskán meggazdagodott a háborún. Nehéz volt a helyreállítás Nagy-Britanniának, noha az Egyesült Államokhoz hasonlóan győztesen került ki a háborúból, de erői kimerültek. Még bonyolultabb volt a stabilizáció folyamata Franciaországban, amely 1940-ben vereséget szenvedett, és a fasiszták 1940 és 1944 között megszállva tartották. Olaszország, Nyugat-Németország és Japán helyzetét súlyosbította, hogy jelentős mértékben a három nyugati hatalom, de lényegében az Egyesült Államok megszállási politikájától függött.

1945 és 1949 között az osztályharc valamennyi tőkés országban két szakaszon ment át: az első szakaszban (1945–1946-ban) fellendült a demokratikus és a munkásmozgalom, ami abban fejeződött ki, hogy szervezetileg megerősödtek a haladás és a demokrácia erői, a kommunista pártok képviselői részt vettek több tőkés ország kormányában, haladó társadalmi reformok születtek; a második szakaszban (1947–1949-ben) a reakció ellentámadást indított, igyekezett visszaszerezni a háború végén elvesztett pozícióit, visszaszorítani a demokratikus erőket, ami csak részben sikerült neki. Mindezek a folyamatok nem egyformán zajlottak a különböző országokban. Az első szakasz jelenségei markánsabban kirajzolódtak Franciaországban és Olaszországban, a második szakasz jelenségei pedig az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Nyugat-Németországban, Japánban.

Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államok céljai és lehetőségei a háború utáni világban. Világuralmi törekvések

A Hiroshimára és Nagasakira ledobott atombombák robbanása drámai szemléltetése volt az Egyesült Államok megnövekedett erejének.

A háború volt a fő tényező, amely biztosította, hogy az Amerikai Egyesült Államok a globális imperialista politika előterébe kerüljön. Az Egyesült Államok, amely a többi hadviselő országnál kevésbé érzékelte a háború okozta bajokat és szenvedéseket, nem merítette ki anyagi erőforrásait, sőt jelentősen növelte erejét. Emberveszteségei viszonylag nem voltak nagyok: az összes fronton valamivel több mint 400 000 embere pusztult el. Az Egyesült Államok, amely a szövetségesek „fegyverraktárává" vált, jócskán megszedte magát a háborún. 1940-ben az ország bruttó nemzeti jövedelme 101,4 milliárd dollár volt, 1945-ben viszont már 215,2 milliárd dollár. Ipari kapacitása ugyanebben az időszakban 40 százalékkal nőtt.

A második világháború nemcsak a gazdasági válságból segített kijutni az Egyesült Államoknak,

nemcsak az ipari növekedés ütemét gyorsította, hanem jelentős szerkezeti változásokat is okozott az amerikai gazdaságban. Gyors ütemben, magasabb tudományos-technikai színvonalon fejlődött az elektronikai ipar, a vegyipar és több más iparág. A tudományos-technikai haladás ösztönzésében, az amerikai történelemben első ízben, fontos szerepet vállalt az állam, amely a tudományos kutatások finanszírozásának fő forrása lett. 1940 és 1945 között a tudományos kutató munkákra fordított összeg az ötszörösére, évi 0,4 milliárd dollárról 2 milliárd dollárra nőtt, s az állam részesedése ebben 18 százalékról 79 százalékra emelkedett.

Az Egyesült Államok gazdasági és tudományos-technikai hegemóniájának biztosításában a másik fontos tényező „az ötletek és szakemberek importja" volt. A második világháború előtt és alatt az Egyesült Államokba emigráltak olyan híres tudósok, mint Németországból Albert Einstein, Hans Albrecht Bethe, James Franck, Peter Debye, Olaszországból Enrico Fermi, Emilio Segré, Magyarországról Szilárd Leó, Teller Ede, Wigner Jenő, Neumann János, Dániából Niels Bohr, Ausztriából H. Mark stb. A tudomány új szerepe erősítette a kormány és az üzleti élet kapcsolatát az egyetemekkel, elősegítette kutatóintézetek alapítását és bővítését.

A háború utolsó szakaszában az Egyesült Államok kivitt Németországból sok szakembert (köztük W. Dornbergert, a német rakétaprogram vezetőjét, Wernher von Braunt, a „V 2" rakéta megalkotóját), óriási mennyiségű tudományos-műszaki dokumentációt (több mint 1 millió szabadalmazott és nem szabadalmazott találmányt a tudomány és a technika legkülönbözőbb területeiről). A háború eredményeként megnőtt a tudományos kutatások jelentősége a fegyvergyártás és a profitnövelés, az egész amerikai gazdaság szempontjából. A tudomány és a technika fejlődése serkentette az ipari növekedést, új iparágak kialakulását, új fegyverfajták, árucikkek gyártását, új szolgáltatások létrejöttét.

A háború végére az Egyesült Államok gazdasági erejének abszolút növekedését messze felülmúlta relatív erejének növekedése. A második világháború teljesen felborította a hat legnagyobb imperialista hatalom (az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán) között a háború előtti időszakban kialakult erőviszonyokat. A háborút követő első években az Egyesült Államok adta a tőkés világ ipari termelésének kétharmadát, holott a háborút közvetlenül megelőzően a felét sem érte el. Az Egyesült Államok hányada a tőkés világ exportjában 2,3-szeresre nőtt. A tőkés világ aranytartalékainak mintegy 70 százaléka az Egyesült Államokban összpontosult.

Az Egyesült Államok soha addig nem volt olyan erős katonailag, mint 1945-ben. Az amerikai haditengerészet és légierő egységeit a nemzetközi útvonalak mentén és a hadászatilag fontos pontokon helyezték el. A háború alatt az Egyesült Államok 434 támaszpontot épített a haditengerészet és a haditengerészeti légierő számára, 1933 támaszpont állt a szárazföldi erők és a hadászati légierő rendelkezésére. A háború végén a fegyveres erőknél 12 millió ember szolgált. Csak az Egyesült Államoknak volt birtokában az óriási pusztító erejű új fegyver, az atombomba.

Az Egyesült Államok pozícióinak a második világháború végére való példátlan megerősödése óriási hatással volt az uralkodó osztály politikai gondolkodására, és ennek folytán a külpolitikai vonal kidolgozásának folyamatára. Az Egyesült Államok uralkodó elitjét elfogta a nagyhatalmi hóbort, amely az ország erőtartalékairól és lehetőségeiről alkotott túlzott elképzelésekből, a mindenhatóság illúziójából táplálkozott.

Az Egyesült Államok már korábban is jogot formált a világ vezetőjének szerepére. W. Jordan, az Ipari Konferenciák Nemzeti Bizottságának elnöke 1940. december 10-én az Amerikai Beruházási Bankárok Társaságához intézett üzenetében az Egyesült Államokat a Brit Birodalom „örökösének" nevezte. A háború alatt kiadott propagandakiadványok azt hangsúlyozták, hogy elkerülhetetlen a „Pax Americana" megteremtése, amely történelmi utóda az ókori „Pax Romana"-nak és a XIX. századi „Pax Britannica"-nak.

A háború alatt gyakorlatilag eltemették az elszigetelődési politikát, a regionális terjeszkedés átalakult globális terjeszkedéssé. A „Pax Americana" ideológiája jelentős hatással volt annak tervezésére,

hogy milyen szerepe lesz az Egyesült Államoknak a háború utáni világban. A kormány terveiben nagy hangsúlyt kapott egy óriási katonai apparátus létrehozása, amely képes arra, hogy „rendőri funkciókat töltsön be a világban". Nagy figyelmet szenteltek a stratégiai légierő fejlesztésének, amelyet a világ kulcsfontosságú hadászati pontjain épített támaszpontokon helyeztek el. 1944-ben a légierő törzskari tisztjeinek egy csoportja előkészített egy tervezetet, amely szerint 1 milliós létszámmal 105 repülőezredet szerveznek (21 ezred állomáshelye Európa, 58 ezredé az ázsiai–csendes-óceáni térség, 26 ezredé az Egyesült Államok). O. Anderson brigádtábornok, aki részt vett a háború utáni időszakra vonatkozó tervek kidolgozásában, hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok fő célja a „káosz" megakadályozása Európában, a katonai erő megőrzése az erő helyzetéből való tárgyalásokra, a „vitás térségek" ellenőrzése, a „szolidaritás és a biztonság" támogatása a nyugati féltekén. Az Egyesült Államok hegemonisztikus terveiben fontos helyet kaptak az atommonopóliummal kapcsolatos számítások.

A háború után az Egyesült Államok külpolitikai terveinek különösen szélsőséges jelleget adtak az ország gazdasági-politikai szerkezetében bekövetkezett lényeges változások. A háború újabb erős impulzust adott az amerikai kapitalizmus állammonopolista tendenciájának további fejlődéséhez. A háború alatt leállították az „új irányvonal" (New Deal) reformjait, felfüggesztettek sok trösztellenes intézkedést. A monopoltőke megragadta a kínálkozó lehetőséget a nemzetközi jövedelem számára kedvező újrafelosztására. Jelentősen nőtt a társaságok profitja. Gyorsult a termelés és a tőke koncentrációjának és centralizációjának folyamata.

1942–1944-ben a feldolgozóipar 50–60 százalékban, a termelőeszközöket gyártó iparágak 75–80 százalékban háborús szükségletre termeltek. A háború öt éve alatt az Egyesült Államok 300 milliárd dollárt költött fegyverekre. Egyszersmind a hadiipari cégek lényegesen fokozták ellenőrzésüket az államapparátus felett. Az ő embereik álltak több olyan kormányszerv élén, amelyek elosztották az állam fegyver- és hadianyag-rendeléseit, az állami dotációt, a hiány-nyersanyagokat és a munkaerőt. Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok történetében példátlanul nagy szerephez jutottak a katonák a nemzeti politika kidolgozásában. Mind a fegyvergyárosok, mind a hivatásos katonák érdeke azt kívánta, hogy a világban állandósuljon a konfliktus-konjunktúra, ez lett az alapja a háború utáni években kialakult katonai-állami-monopolista csoportosulásnak, vagy ahogyan később nevezték, a „katonai-ipari komplexumnak".

1944 januárjában Ch. Wilson, a General Electric társaság elnöke azt javasolta mindkét félnek, fogjanak össze egy olyan hadigazdaság létrehozása érdekében, amely békében is működik. Feltételezve, hogy az ilyen terv óhatatlanul ellenállásba ütközik az országban, Wilson azt javasolta, hogy idejében „indítsák be a gépezetet", amíg tart a háború. 1944 július–augusztusában főtisztek egy csoportja törvénytervezetet dolgozott ki a békeidőben való kötelező katonai szolgálatról. A pénzügyi és ipari körök megszervezték a Polgári Bizottság az Ifjúság Általános Katonai Kiképzéséért szervezetet, amelyet támogatott Stimson hadügyminiszter. Nem sokkal ezután a Dillon Read Company beruházási cég elnöke. J. Forrestal, aki később Truman kormányában hadügyminiszter lett, megalakította a Nemzetbiztonsági Ipari Társaságot, a hadiipari monopóliumok szövetségét, amellyel az volt a cél, hogy „az amerikai üzleti élet szoros kapcsolatban maradjon a hadsereggel".

A monopóliumoknak és a szoldateszkának ez a kulisszák mögötti szövetsége célul tűzte ki a fegyverkezési hajsza folytatását a háború után, újabb ellenségnek tekintve a Szovjetuniót, a szocialista, a népi demokratikus és a nemzeti felszabadító erőket az egész világon. H. Arnold tábornok, az Egyesült Államok légierejének parancsnoka Ch. Portal angol légimarsallal beszélgetve már 1945 májusában kijelentette: „Következő ellenségünk Oroszország." A háború utáni években szakadatlanul nőtt a befolyása a katonai-ipari komplexumnak, amely a belpolitikában és a külpolitikában a reakciós vonalat ösztönözte.

A háború óriási hatással volt az Egyesült Államok politikai, társadalmi és gazdasági intézményeire. Ez nemcsak abban fejeződött ki, hogy erősödött az amerikai kapitalizmus állammonopolista jellege,

fokozódtak imperialista ambíciói, hanem abban is, hogy az Egyesült Államok a háború végére olyan külpolitikát alakított ki, amely a katonai erőt tekintette a fő eszköznek a célok eléréséhez. Az Egyesült Államok külpolitikai doktrínái a háború utáni időszakban katonai doktrínák jellegét öltötték.

A hidegháború kezdete

A háborúból a békébe való átmenet bonyolult időszakában új elnök állt az Egyesült Államok élén. 1945. április 12-én elhunyt Franklin Delano Roosevelt elnök, s Harry Truman lépett a helyébe. Az új hatalom formálisan kapcsolódott az előzőhöz, hiszen Truman Roosevelt partnere volt az 1944-es választási hadjáratban, a Truman-adminisztráció azonban sok fontos vonatkozásban lényegében revideálta Roosevelt politikáját.

Már a háború előtti időszakban, amikor javában folyt Roosevelt „új irányvonala" reformjainak végrehajtása, az uralkodó osztály konzervatív körei lassan készülődtek a „restaurációra", a liberális szociálpolitikai intézkedések hatálytalanítására. Az Egyesült Államokban a konzervatív erők konszolidációjának 1938-ban kezdődött folyamata a háború éveiben meggyorsult.

Az „új irányvonal" azonban még jó ideig érvényesült. Voltak olyan erők, amelyeknek érdekükben állt a reformok folytatása. A fasiszta hatalmak elleni háború egész légköre serkentette az Egyesült Államok haladó, demokratikus erőit. Roosevelttől kapott irányelvek alapján a nemzeti erőforrások tervezésének osztálya 1942-ben előkészítette a háború utáni „rekonverzió" tervezetét, amely a reformok újabb menetét irányozta elő. 1944-ben Roosevelt ismét hangsúlyozta a kormány ragaszkodását az „új irányvonalhoz", amikor előterjesztette az újabb reformprogramot.

Rooseveltnek az a nyilvánvaló szándéka, hogy folytatja a „kísérleteket", heves ellenzést váltott ki konzervatív körökben. A hadiipar és a katonai bürokrácia képviselői 1944-ben tartott tanácskozásaikon megállapodtak, hogy közös akciókkal akadályozzák meg komoly társadalmi-gazdasági és politikai változások végrehajtását az országban. A reakciósok azt is követelték, hogy vizsgálják felül a Szovjetunióval való együttműködést a Hitler-ellenes koalícióban.

A Roosevelt halála után a washingtoni vezetésben bekövetkezett változás súlyos csapást mért kormánykörökben a liberális erőkre. A Fehér Ház új urának egyik első ténykedése volt, hogy eltávolította a kormányból Roosevelt harcostársait. Alig néhány héttel Truman hivatalba lépése után minden magyarázat nélkül nyugállományba helyezték F. Biddle főügyészt, helyére T. Clarkot nevezték ki, akit a Kongresszus befolyásos „texasi blokkja" támogatott. 1945. július 1-én E. Stettinius külügyminiszter helyére az egykori szenátort, a Legfelsőbb Bíróság tagját, J. Byrnest nevezték ki. H. Morgenthau pénzügyminisztert előbb F. Vinson, majd pedig J. Snyder Saint Louis-i bankár váltotta fel. 1945. július közepére a Roosevelt-kormány 10 miniszteréből 6-ot menesztettek. 1946 elején nyugállományba vonult H. Ickes, az „új irányvonal" egyik utolsó mohikánja, aki Roosevelt első kormányában lett belügyminiszter, és tisztségét mindvégig megőrizte.

Roosevelt „agytrösztjét" felváltotta Truman „missouri klikkje". J. Snyder és a többiek az első Truman-adminisztrációban a „barátok kormányát" alkották – így nevezte őket később a sajtó –, mert valóban az elnök jó barátai voltak. Miután lojalitásuk, nem pedig tehetségük folytán a kormányrúdhoz kerültek, új helyzetüket úgy fogták fel, hogy ellenőrzés nélkül és büntetlenül tevékenykedhetnek.

A változások a politikai vonalban nyomban az új adminisztráció hivatalba lépése után megkezdődtek. Elsősorban és a legerőteljesebben a külpolitikai szférában nyilvánultak meg. A külpolitikának ezt az „elsőrendű fontosságát" bizonyos mértékig a nemzetközi helyzet diktálta, azoknak a problémáknak a fontossága, bonyolultsága és halaszthatatlansága, amelyekkel az Egyesült Államok mint a nyugati világ „vezére" szembetalálkozott. Elsősorban mégis az amerikai kormányköröknek a háború alatt kialakult „birodalmi" szemlélete szabta meg.

Már a háború alatt megfigyelhetők voltak a későbbi elnevezésű, úgynevezett hidegháború politiká-

jának egyes elemei. Roosevelt halála után a reakciós erők siettek fokozni ezeket az elemeket, a külpolitikai vonal alapjává tették őket. Úgy számítottak, hogy a világ vezetésére való soviniszta orientáció enyhíti a belső konfliktusokat, és megfelelő fokú nemzeti stabilitást biztosít egy átfogó expanzionista külpolitikai program végrehajtásához. A nemzetközi feszültség lehetővé tette, hogy a közvélemény figyelmét elterelják a nagy néptömegek érdekei és a monopoltőke céljai között feszülő igazi ellentétről, s helyébe a „nyugati civilizáció" és a „világkommunizmus" konfliktusát állítsák. A Truman-adminisztráció első éveiben rakták le a külpolitika alapjait, határozták meg azokat a céljait, választották ki azokat a módszereit és eszközeit, amelyek a következő évtizedekben domináltak az ország politikai irányvonalában. Truman nem beszélt nyíltan arról, hogy eltér a roosevelti koncepciótól, csupán nem alkalmazta. Csaknem attól a pillanattól fogva, hogy beköltözött a Fehér Házba, a Szovjetunióval szemben engesztelhetetlenül ellenséges álláspontra helyezkedett, s ez a magatartás lett az amerikai külpolitika alapelvévé.

Az Egyesült Államok kormánya azonban nyilvánvalóan túlbecsülte saját lehetőségeit és lebecsülte a Szovjetuniót, amikor vele kapcsolatban „kemény álláspontot" szándékozott elfoglalni. Az Egyesült Államok kormányköreiben az volt a meggyőződés, hogy a háború okozta óriási pusztítás és áldozatok folytán a Szovjetunió nem tud ellenállni az amerikai nyomásnak. Ezeket az elképzeléseket alátámasztotta az Egyesült Államok atomfegyver-monopóliuma. J. Byrnes már 1945 áprilisában közölte az elnökkel, hogy az új fegyver „olyan nagy erejű lesz, hogy potenciálisan letörölhet a Föld színéről egész városokat és példátlan tömegű embert pusztíthat el". Ez, tette hozzá, „lehetővé teszi számunkra, hogy a háború végén feltételeket diktáljunk".

Az atombomba fokozatosan az amerikai diplomácia állandó „érve" lett. 1945 novemberében MacArthur tábornok, az Egyesült Államok csendes-óceáni fegyveres erőinek főparancsnoka azt mondta A. Brooke angol tábornagynak, hogy készen kell állni a Szovjetunió elleni atomcsapásra. Ezek a hangulatok felszínre törtek, a nyílt zsarolás jellegét öltötték. 1945. november 28-án E. Johnson, a szenátus katonai bizottságának tagja fennhéjázva kijelentette: „Gyors jelre atombombákat dobhatunk a földfelszín bármely pontjára és visszatérhetünk támaszpontjainkra." 1946. február 12-én W. Jordan javasolta az amerikai atombombák tökéletesítését, és nyíltan kijelentette: „...elvben lebegjenek a világ minden olyan része felett, ahol feltételezhető, hogy nem fogadják el feltételeinket, és szükség esetén dobjuk le őket gyorsan és lelkiismeret-furdalás nélkül".

Amikor az atombombát megkapta, a Truman-kormány úgy számított, hogy még hosszú ideig kizárólagos birtokosa lesz. 1945. október 19-én az elnök kijelentette az újságíróknak, hogy csak az Egyesült Államok rendelkezik az atombomba gyártásához szükséges anyagi erőforrásokkal és szervezeti lehetőségekkel, ezért, mondta, bármilyen fegyverkezési hajsza esetén „az élen maradunk". 1945 decemberében ezt megismételte más formában: „Akár akarjuk, akár nem, kötelesek vagyunk elismerni, hogy az általunk aratott győzelem a világ további vezetésének terhét rakta az amerikai népre."

Noha 1945-ben úgy látszott, hogy az Egyesült Államok lehetőségei korlátlanok, mindjárt az elején kiderült, hogy „a világ vezetése" számára elviselhetetlenül nagy teher. A nagyra törő külpolitikai tervek nem voltak összhangban a rendelkezésre álló eszközökkel. Nagy belső és külső erők nem könnyen leküzdhető akadályt képeztek a világuralmi törekvések útjában.

Közvetlenül a háború befejeződése után az Egyesült Államokban „Hozzátok haza fiainkat!" jelszóval nagyszabású mozgalom bontakozott ki, amely arra kényszerítette a kormányt és a katonai vezetést, hogy leszerelést hajtson végre. A 12 millió fős hadseregből 1946 júliusára csupán 2 milliós maradt.

Az amerikai nép politikai hangulata sem nagyon kedvezett Washington új politikájának. A fasiszta agresszorok elleni közös háború éveiben az amerikai nép megszokta, hogy harci szövetségesének tekintse a szovjet népet. Egy 1945 szeptemberében végzett közvélemény-kutatás szerint az amerikaiak 54 százaléka helyeselte az együttműködést a Szovjetunióval, s csupán 30 százaléka ellenezte azt. „A szovjetbarát érzelmek a tehetetlenségi erő folytán a béke beköszöntével is makacsul tovább éltek" – írta a

The New York Times 1946. március 21-i számában Sulzberger, a befolyásos újságíró. Ezzel magyarázható, hogy 1945 decemberében Moszkvában, a szovjet kormány javaslatára megtartott külügyminiszteri értekezleten az Egyesült Államok és Anglia olyan egyezményeket írt alá a Szovjetunióval, amelyeknek pozitív jelentőségük volt a távol-keleti országok demokratikus fejlődése szempontjából és homlokegyenest ellenkeztek a „kemény vonal" mellett sikraszálló amerikai körök terveivel. Az amerikai burzsoá sajtó egy része hevesen bírálta az értekezleten résztvevő amerikai küldöttség álláspontját, s azt állította, hogy ennek célja a Szovjetunió „megbékítése". Magánbeszélgetésekben Truman is kifejezte elégedetlenségét, az Egyesült Államok diplomatái pedig nem siettek a moszkvai határozatok végrehajtásával. Ezeknek a határozatoknak az objektív eredményeként azonban gyengültek az imperializmus hadállásai a Távol-Keleten. 1946-ban az amerikai imperializmus kénytelen volt kompromisszumokat kötni európai ügyekben: a párizsi békekonferencián (1946. július 29–október 15.) jóváhagyták a hitleri Németország egykori csatlósaival kötött békeszerződéseket. Az amerikai diplomácia hasztalan próbálkozott kierőszakolni olyan szerződések rendszerét, amely megváltoztatta volna az általános helyzetet a kelet-európai országokban és visszaállította volna a reakciós rendszereket.

Az Egyesült Államok terjeszkedési programja külső akadályokba is ütközött. Több ország követelte és részben el is érte az amerikai támaszpontok felszámolását az általa ellenőrzött területeken. 1946-ban az egyiptomi kormány követelésére az Egyesült Államok légiereje kiürítette kairói támaszpontját. A latin-amerikai közvélemény nyomására az Egyesült Államok kénytelen volt megszüntetni támaszpontjainak többségét Kubában, Peruban, Brazíliában és a Galápagos-szigeteken.

Az említett folyamatok megkötötték Washington kezét. A Szovjetunió határozottsága miatt az Egyesült Államok uralkodó köreinek nem sikerült megakadályozniuk a békés rendezést Európában és a Távol-Keleten.

1945–1946 átmeneti időszak volt az Egyesült Államok külpolitikájában: minthogy akaratát nem tudta erőszakkal érvényesíteni, az amerikai kormány, legalább látszólag, fenntartotta a „szövetségesi" viszonyt a Szovjetunióval, engedményeket tett, ha nem volt más választása, később azonban szabotálta a háború utáni rendezés ügyében hozott közös döntéseket.

Az amerikai kormánykörök a diplomácia mellett a propagandát is intenzíven felhasználták politikájuk eszközeként, hogy megállítsák azokat a centrifugális erőket, amelyek gyengítették az Egyesült Államok nemzetközi pozícióit. A szocializmus, a demokrácia és a haladás erőivel a reakció szembeállította a maga ellenideológiáját, az antikommunizmust. A második világháború befejeződése után az antikommunizmus vezető szerephez jutott az Egyesült Államok bel- és külpolitikájában. A reakciós propaganda „a nemzetközi kommunista összeesküvés" veszélyének hangoztatásával, a feszültség és a félelem légkörének megteremtésével szerette volna „stabilizálni az országban a helyzetet", „fegyelmezni" a dolgozókat, rábírni őket, hogy a „nemzetbiztonság" érdekében tegyenek újabb engedményeket, hozzanak újabb áldozatokat. Az Egyesült Államok vezetői az antikommunizmust „exportra szánt ideológiának" is felhasználták, hogy leplezzék terjeszkedési külpolitikai irányvonalukat.

Az amerikai reakció által megindított „lélektani hadviselés" fő célpontja az Egyesült Államok Hitler-ellenes szövetségese, a Szovjetunió volt. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti kapcsolatokban a feszültségkeltés azzal a jelszóval folyt, hogy „abba kell hagyni Oroszország békítgetését". 1945. december 4-én J. Eastland szenátor nagy hangon kijelentette, hogy Németország két évezreden át védte a Nyugatot „a keleti hordáktól".

A reakció méltatlankodott amiatt, hogy egyes állami tájékoztatási szervek a háború alatt „túlbuzgók" voltak a szovjet szövetséges pozitív értékelésében.

A kommunistaellenes hadjárat, amely a tömegtájékoztatás csaknem minden csatornáját lefoglalta, egyre erősödött, s kialakított az amerikai közvéleményben egy sajátos „antikommunista komplexust". A lakosságot nemcsak a reakciós sajtó hasábjairól, a rádióból és a televízióból „sugározták be" antikommunizmussal. Csatasorba állították Hollywood termékeit és az óriási példányszámban kiadott an-

tikommunista irodalmat. A szovjetellenes propaganda „tudományos megalapozására" az amerikai társadalomtudományokban külön ágazatokat hoztak létre, a „szovjetológiát", a „marxológiát" stb. Egyidejűleg hajsza indult az objektív újságírók és kommentárok ellen. 1946 februárjában Edgar Hoover, a Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) vezetője jelentést terjesztett az elnök elé, amelyben azt állította, hogy számos „kommunista ügynök" férkőzött be az államapparátusba. 1946. március 5-én Winston Churchill, Anglia volt miniszterelnöke, Truman jelenlétében Fulton városkában beszédet mondott, amely a hidegháború manifesztumának mondható. Churchill azt javasolta, hogy az „angolszász demokrácia" nevében fokozzák a harcot a kommunizmus ellen. Churchill beszédének tüntetően szovjetellenes hangneme zavart keltett az országban. A kormány hivatalosan elhatárolta magát a beszédtől, hogy megnyugtassa a közvéleményt. Truman arra hivatkozott, hogy előzetesen nem látta a beszéd szövegét. Fultonban azonban az elnök tüntetően megtapsolta Churchill szovjetellenes kirohanásait.

Churchill beszédét az antikommunizmus újabb hulláma követte az Egyesült Államokban. 1946 októberében, az Amerikai Légió kongresszusán Hoover ismét kijelentette, hogy a kommunisták beférkőztek „mindenhová", s hogy Amerikát „kommunista összeesküvés" veszélye fenyegeti. A képviselőház által alakított különbizottság 1947. február 20-án az elnökhöz eljuttatott jelentésében hangsúlyozta, hogy „illojális és felforgató elemek" állami szolgálatban való alkalmazása „reális veszélyt" jelent az amerikai kormányzási rendszerre. Ezt követően elrendelték az állami alkalmazottak „lojalitásának" ellenőrzését.

A „lojalitás" ellenőrzésének rendszere gyakorlatilag megfosztotta az Egyesült Államok polgárait sok alkotmányos joguktól. Az ország lakosságának jelentékeny része a titkosrendőrség közvetlen ellenőrzése alá került. Az FBI jogot kapott arra, hogy „kivizsgálja" állampolgárok millióinak politikai meggyőződését. A „lojalitás" kritériumának meghatározatlansága és a „lojalitás" megállapításának procedúrája határtalan lehetőségeket nyújtott a reakciónak. Elég volt, ha valakit azzal gyanúsítottak, hogy „kapcsolatban áll" „felforgató" egyénnel, máris rásütötték, hogy „illojális", és viselnie kellett ennek minden következményét. A vádlottnak magának kellett bizonyítani ártatlanságát.

A fővárosi példát követve egy sor államban öntevékeny bizottságok alakultak, amelyek ellenőrizték a helybeli tisztviselők személyi adatait. Az Amerikai Légió és más reakciós szervezetek önhatalmúlag cenzúrázták a tankönyveket, a nyilvános előadásokat és a könyvtárakat. Aktívan támogatta az antikommunista tevékenységet a Gyáriparosok Országos Szövetsége és a Kereskedelmi Kamara. A Ku-Klux-Klan* is fokozta a harcot „a kommunisták, a faji keveredés hívei és az ateisták" ellen.

1947 májusában a képviselőház költségvetési bizottságának ülésén Hoover kijelentette, hogy az Egyesült Államokban több a kommunista, mint ahány orosz bolsevik volt az Októberi Forradalom előtt, mire a bizottság azonnal megszavazott az FBI-nak az 1947–1948-as pénzügyi évre 35 millió dollárt. 1947 áprilisában az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság elé idézték Eugene Dennist, az Egyesült Államok Kommunista Pártjának főtitkárát, hogy tegyen vallomást „felforgató tevékenységéről". Minthogy Dennis nem volt hajlandó eleget tenni a követelésnek, a „kongresszus iránti tiszteletlenség" vádjával bíróság elé állították, egyévi börtönre és pénzbüntetésre ítélték.

Helytelen volna azt állítani, hogy az Egyesült Államok uralkodó köreiben nem voltak olyanok, akik nem értettek egyet a hidegháborúval és a kommunistaellenes hadjárattal. Voltak olyan politikusok is, akik igyekeztek megtartani az együttműködés szellemét, amely a háború alatt alakult ki az Egyesült Államok és a Szovjetunió között. Például Henry Wallace, Roosevelt egyik közvetlen munkatársa, egykori alelnök, aki Truman kormányában kereskedelmi miniszter volt, 1946. július 23-án az elnökhöz intézett levelében kifejezte aggodalmát amiatt, hogy az Egyesült Államokban erősödik „a meggyőződés, hogy kitör az újabb háború" és fokozódik a fegyverkezés. „Milyennek látják az amerikai akciókat más népek? – kérdezte Wallace. – Olyan konkrét dolgokra gondolok, mint 13 milliárd dollár kiutalása a

* Szélsőségesen reakciós, fajüldöző, terrorista szervezet az Egyesült Államokban. – *A szerk.*

Hadügy- és a Haditengerészeti Minisztériumok, atombombák kipróbálása a Bikini-szigeteken és további gyártása, Latin-Amerika felfegyverzésének tervezése, B–29-es bombázók gyártása és B–36-osok tervezése, erőfeszítések légitámaszpontok építésére a Föld egyik felén, amelyekről bombákkal árasztható el a Föld másik fele." El kell ismernünk, állapította meg Wallace, hogy ezek az akciók „arról győzik meg az emberiség többi részét, hogy mi csak szavakban, a konferenciaasztalnál szállunk síkra a béke mellett. A tények azt mutatják, hogy vagy háborúra készülünk, amelyet elkerülhetetlennek tartunk, vagy azon vagyunk, hogy erőfölénybe kerüljünk és megfélemlítsük az egész világot."

Ámde nem ezek a nézetek domináltak az Egyesült Államok vezető köreiben, nem ezek szabták meg Washington politikai vonalát. Azt követően, hogy 1946 szeptemberében nyilvánosan ellenezte a „kemény" vonal alkalmazását a Szovjetunió irányában, Wallace-t haladéktalanul nyugdíjazták. A kormányban a „kemény" vonal és a hidegháború hívei voltak a hangadók. Az antikommunizmus uralkodó ideológiává és gyakorlati politikává vált az Egyesült Államokban.

A háború utáni helyreállítás és a kormány szociálpolitikája. A sztrájkmozgalom fellendülése

A háború nem oldotta meg az Egyesült Államok belső problémáit, csak egy időre háttérbe szorította. Ezek a kapitalizmus krónikus betegségei voltak – a gazdasági labilitás, a munkanélküliség, az infláció –, és a háború befejeződése után ismét előtérbe kerültek.

1946-ban az Egyesült Államok ipari termelésének szintje 33 százalékkal elmaradt az 1944. évi szinttől. A gazdasági visszaesés leginkább azokat az iparágakat sújtotta, amelyek a fegyvergyártással voltak kapcsolatosak: a repülőgépgyártást, az acélöntőipart, a hajógyártást, a vegyipart. 1946 végétől megkezdődött az ipari termelés növekedése, ami azzal függött össze, hogy bővítették a fogyasztási cikkeknek a háború alatt korlátozott termelését, valamint fejlődött a lakásépítés. Csakhogy a magánberuházások, amelyeknek összege az 1946. évi 41,3 milliárd dollárról 1949-ben 49,1 milliárd dollárra nőtt, csak részben tudták kompenzálni a hadigazdaságba való állami befektetéseket.

A világpiacon óriási volt az élelmiszer iránti kereslet, s ez ösztönzőleg hatott az amerikai mezőgazdaságra. 1948-ban a farmerek tiszta bevétele elérte a 17,1 milliárd dollárt (1945-ben 12,2 milliárd volt). Az igen magas színtű gépesítés révén az Egyesült Államok mezőgazdasága nagy mennyiségű élelmiszert termelt. A tőkés rendszer viszonyai között azonban értékesítési válság fenyegette. 1949 végéig csupán búzából 23,5 millió tonna „felesleg" képződött. Ez a körülmény, valamint a fokozódó koncentráció a mezőgazdasági termékek feldolgozása és értékesítése területén a kis- és a középgazdaságokat sújtotta. 1945 és 1950 között az Egyesült Államokban a kis farmok száma 500 000-rel csökkent.

Voltak más okok is, amelyek szociális feszültséget okoztak. A háború alatt a dolgozó tömegek hozták a legnagyobb áldozatokat. A nép belefáradt a háborúba és a korlátozásokba, amelyek a győzelem kivívása után értelmüket vesztették. Egyszersmind a fasizmus elleni háború ösztönözte a haladó érzelmek erősödését az amerikaiak körében, aktivizálta a szociális harcot. Mihelyt véget ért a háború, az emberek sürgették az áttérést a békés életre, amelytől pozitív változásokat reméltek, s ez a haladéktalan leszerelésért indított erős társadalmi mozgalomban jutott kifejezésre. Ám több millió ember rövid idő alatt való leszerelése növelte a munkanélküliek számát. Igaz, hoztak bizonyos intézkedéseket. A katonák jogairól 1944-ben hozott törvény egy éven keresztül heti 20 dollár munkanélküli-segélyt biztosított a leszerelt katonáknak. Ez azonban nem oldotta meg a problémát. 1946-ban 2 270 000 ember volt munka nélkül, több mint kétszer annyi, mint 1945-ben.

A bérek körül is nehézségek adódtak. A háború alatt a munkaerőhiány a munkabér növekedéséhez vezetett (öt év alatt a heti átlagkereset csaknem megduplázódott, 24,20 dollárról 44,39 dollárra emelkedett); ebben szerepe volt a túlórának is. A háború befejeztével a munkások bére jelentősen csökkent, kevesebb lett a túlóra. Ráadásul a háború utáni infláció szinte a semmivel tette egyenlővé az elért bér-

Amerikai katonák aláírják a tiltakozást a lassú ütemű leszerelés ellen

színvonalat. A létfenntartási költségek indexe az 1945. évi 79,9 pontról 1948-ban 102,8 pontra emelkedett. A dolgozók követelték, hogy növeljék bérüket, csökkentsék a közszükségleti cikkek árát.

1945. szeptember 6-án, négy nappal Japán fegyverletétele után az elnök üzenetet intézett a Kongresszushoz a reconversionról, mely háborús gazdálkodásról a békés építésre való áttérést jelentette, s ezt 21 pontos programban foglalta össze. Az üzenet mind tartalmában, mind formájában a korábbi adminisztráció akcióira emlékeztetett. Az elnök azt kérte a Kongresszustól, hogy hozzon törvényt „a teljes foglalkoztatottságról", „az igazságos munkásfelvételről", a munkanélküli-segély növeléséről, a minimális órabérnek 45 centről 60 centre emeléséről, fogadja el a lakásépítési programot. Az 1945. szeptember 6-i üzenet fő vonásaiban a Demokrata Párt 1944-es választási platformját ismételte. Az elnök ezzel mintegy demonstrálta a Roosevelt „új irányvonala" és saját belpolitikája közötti jogfolytonosságot. Ennek az akciónak a lényege azonban csak az volt, hogy csökkenteni akarták vele az országban tapasztalható elégedetlenséget és megbénítani a liberális erőket a Demokrata Pártban. Ebben a bonyolult helyzetben, amikor a monopóliumok támadása a megerősödött munkás- és demokratikus mozgalomba ütközött, a kormány a reformok ígérgetésének módszeréhez nyúlt.

A reformok programja nagyobb részben már a kongresszusban megbukott. A Köztársasági Párt képviselői úgy vélekedtek, hogy ez lecsúszás a „tervgazdasághoz", a „kollektivista társadalomhoz". A javasolt reformokban persze ennek nyoma sem volt. Az állam beavatkozása a „szabad gazdaságba" az állammonopolista tendenciák további erősödését jelentette. A Kongresszus álláspontjában azonban elég világosan tükröződött az uralkodó osztály azon befolyásos köreinek álláspontja, amelyek régóta ellenezték, hogy növekedjék az állam szerepe az ország gazdasági életében.

Heves politikai harc tört ki az árak állami ellenőrzésének kérdése körül. A big business befolyásos szektorai, élükön a Gyáriparosok Országos Szövetségével és a Kereskedelmi Kamarával, szerettek volna megszabadulni a „bürokratikus béklyóktól", lényegében az „új irányvonal" olyan következményeitől, mint a munkaügy állami szabályozása. A Kongresszusban támogatta őket a köztársaságiak egy csoportja, élén R. Taft szenátorral. A kormány hajlandó lett volna hatálytalanítani az ellenőrzést és visszaállítani a „szabadpiacot", de nyugtalanította a dolgozók várható reagálása erre a lépésre, amely óhatatlanul újabb áremelkedést és reálbér-csökkenést idézett volna elő. Az elnök manőverezett, nyilvánosan állást foglalt egy nem jelentős béremelés mellett, amely legalább látszólag kompenzálta az infláció okozta bércsökkenést. Jellemző, hogy a kormány gazdasági tanácsadói 1945 októberében kiszámították, hogy a gyárosok többsége 24 százalékkal emelhetné a munkások bérét anélkül, hogy az árakat emelné, s így is megmaradna a háború előtti profit. A nagy társaságok azonban elutasították ezt a megoldást. A kormány, az „osztályok feletti erő" pózát megtartva, utasítást adott, hogy a béremelést vegyék tekintetbe az áremelésekről való döntéseknél. Egy másik kormányrendelet gyakorlatilag szentesítette az áremelést béremeléskor, és lényegében az árellenőrzés hatálytalanításának kezdete volt. Ugyanakkor Truman elnök felszólította a munkásokat, hogy ne sztrájkoljanak.

Amikor a Kongresszusban 1946-ban napirendre került az árellenőrzés megszüntetésének kérdése, heves harc bontakozott ki. Az üzletemberek az újságokban és a rádióban azt szorgalmazták, hogy szabadítsák meg a „szabad vállalkozás rendszerét" a ráaggatott „bilincsektől". Az egész országban gyűléseket szerveztek, a Kongresszust és a Fehér Házat elárasztották ezek határozataival. A vállalkozók és a kereskedők mesterséges áruhiányt idéztek elő.

Az árak ellenőrzésének megszüntetésében érdekelt üzletemberekkel a fogyasztók sokkal nagyobb tömege állt szemben, de ez a tömeg nem volt jól szervezett, nem volt ugyanolyan lehetősége, hogy nyomást gyakoroljon a kongresszusra. 1946 áprilisában az ország minden részéből több mint ezer háziasszony gyűlt össze a Capitolium előtt, hogy megpróbálja befolyásolni a döntést. Ez olyan akció volt, amely hatott az érzelmekre, de a lényeget tekintve eredménytelen maradt. 1946. június második felében a Kongresszus olyan módosításokkal fogadta el az árellenőrzésről szóló törvényt, amelyek gyakorlatilag lehetetlenné tették az árak hatékony ellenőrzését. Tekintettel a közelgő (1946. novemberi) választásokra, az elnök megvétózta a törvényt. Az árak állami ellenőrzése azonban automatikusan megszűnt, minthogy lejárt a törvény határideje.

Az árellenőrzés megszűnése azonnal inflációt okozott. Egyes fogyasztási cikkek ára néhány nap alatt megduplázódott. Válaszul sztrájkok kezdődtek. A Kongresszus azonban 1946 augusztusában elfogadta azt a törvényt, amely az ellenőrzés megszüntetését jelentette. Truman ezúttal aláírta.

A monopoltőke pozícióinak megszilárdítására tett intézkedésekkel egyidőben folyt a munkásmozgalom „fegyelmezése". A háborús idők törvényhozása gyakorlatilag megfosztotta a munkásokat attól a lehetőségtől, hogy védelmezzék érdekeiket. A háború után a kormány nem sietett hatálytalanítani ezeket a munkásellenes törvényeket, némelyek egészen 1947 derekáig érvényben maradtak. A vállalkozók viszont hallani sem akartak a szakszervezetek béremelési követeléséről. Kudarccal végződött az 1945 novemberében Washingtonban a munkáltatók és a szakszervezetek képviselőinek részvételével rendezett konferencia, amelynek az „osztálybéke" megteremtése lett volna a célja. A Gyáriparosok Országos Szövetségének 1945. decemberi kongresszusa heves támadásokat intézett a szakszervezetek el-

len. Meghiúsult a kormánynak az a próbálkozása, hogy különbizottságok segítségével elejét vegye a sztrájkoknak, vagy legalább elodázza őket.

1946 tavaszán sztrájkot hirdetett a bányászok szakszervezete. 21 államban 400 000 bányász lépett sztrájkba. J. Krug belügyminiszter azonnal kijelentette, hogy a sztrájk nemcsak az ország üzleti életét veszélyezteti, hanem az európai segélyprogramot is kérdésessé teszi.

1946. május 21-én az elnök rendeletet írt alá arról, hogy a kormány ellenőrzése alá veszik a bányákat. Adminisztratív nyomással és részleges engedményekkel letörték a bányászok sztrájkját.

Nem kevésbé határozottan lépett fel a kormány a vasutasok sztrájkja ellen, amely május 23-án kezdődött annak ellenére, hogy a vasutakat a kormány ellenőrzése alá helyezték. A kormány ülésén Truman bejelentette, felhatalmazást kér a Kongresszustól a sztrájkolók katonai szolgálatra való behívására. Amikor T. Clark főügyész kétségbe vonta egy ilyen intézkedés alkotmányos voltát, az elnök kijelentette: „Előbb behívjuk őket katonának, azután majd töprengünk a törvényeken." Truman rádióbeszédének fogalmazványában az a vád szerepelt, hogy a sztrájkolók „fényűzésben élnek" és „akkor dolgoznak, amikor akarnak", s az elnök felhívta a háború veteránjait, fogjanak össze, semmisítsék meg a „kommunista szakszervezeteket", „akasszanak fel néhány árulót", és ezzel „mentsék meg a demokráciát" az Egyesült Államokban.

Május 24-én Truman a rádióban bejelentette, hogy az ország a „Pearl Harborhoz hasonló" válság küszöbén áll, amelyet „olyan emberek csoportja idézett elő, akik egyéni érdekeiket fölébe helyezik a nemzet boldogulásának". Másnap Truman a Kongresszus két házának együttes üléséhez fordulva követelte, hatalmazzák fel a sztrájkolóknak katonai szolgálatra való behívására és bűnvádi eljárás indítására azon személyek ellen, akik nem tesznek eleget a munka felvételére vonatkozó elnöki utasításnak. Trumannek nem kellett alkalmaznia az általa javasolt drákói intézkedéseket. A sztrájk a szakszervezeti vezetők kapitulációja folytán megszűnt.

1946-ban összesen 4985 sztrájk volt, a résztvevők száma elérte a 4 600 000 főt. Sztrájkolt 900 000 munkás a gépkocsiiparban, 750 000 az acélöntőiparban, 200 000 a villamos iparban, 263 000 raktári munkás stb. A kiesett munkanapok száma 116 millió, rekord szám, háromszorosa a háború előtti legmagasabb számnak. Az 1945–1946-os sztrájkok többsége a sztrájkolók győzelmével fejeződött be, a munkások több esetben lényeges béremelést harcoltak ki.

A háború alatt a munkásosztálynak nemcsak a létszáma nőtt, bővültek és erősödtek tömegszervezetei is. 1945-ben a szakszervezeti tagok száma 14,7 millió volt, 6,2 millióval több, mint 1940-ben. A szervezett munkásmozgalom óriási erejét azonban bénította a két szakszervezeti központ, az Amerikai Munkásszövetség (AFL – American Federation of Labor) és az Ipari Szervezetek Kongresszusa (CIO – Congress of Industrial Organisations) vezetőségének opportunista irányvonala; ez a vezetőség a kizsákmányolók és kizsákmányoltak „osztály-együttmű-

William Foster, az Egyesült Államok Kommunista Pártja Országos Bizottságának elnöke

ködésének" politikáját folytatta abból a meggondolásból, hogy a munkakörülményeket az „amerikai demokrácia" keretei között kell javítani.

Az amerikai dolgozók létérdekeit csupán az Egyesült Államok Kommunista Pártja védelmezte következetesen. A Kommunista Párt az 1944–1945-ben átélt válság után, megtisztítva sorait a jobboldali opportunistáktól (a browderistáktól), 1945 júliusában tartott XIII., rendkívüli kongresszusán több intézkedést tett a kommunisták szervezeti és ideológiai egységének erősítésére, tömegkapcsolataik fejlesztésére. 1946 júliusában William Foster, a párt elnöke, az Országos Bizottság ülésén tartott beszámolójában megállapította, hogy erősödött a kommunisták befolyása több szakszervezetben.

Az egész 1946-os esztendőben a sztrájkmozgalom meghatározó volt az Egyesült Államok belső életében. A Truman-adminisztráció, hogy megtörje a dolgozók akaratát, olyan módszereket alkalmazott, mint a sztrájktörés, a vállalkozók és a munkások közötti munkaegyezmények bírósági határozattal való jóváhagyása. A kormány mindannyiszor arra hivatkozott, hogy a „nemzetbiztonság" érdekeit tartja szem előtt.

A kormány szociálpolitikájával való elégedetlenség világosan kifejeződött az 1946. novemberi időközi kongresszusi választásokon. A választások eredményeként a republikánusok ellenőrzése alá került mindkét ház, és ők szerezték meg a szenátori helyek többségét. A Republikánus Párt győzött Amerika olyan nagyvárosaiban, mint New York, Chicago, Detroit. New York államban T. Dewey szenátort óriási, 680 000-res szavazattöbbséggel választották újjá. Az erők roosevelti koalíciója, amely 1933 óta hatalmon tartotta a Demokrata Pártot, felbomlott.

Daily Worker, New York, Friday, July 27, 1945 Page 3

Foster Calls for Return to Party

The special national convention of the Communist Political Association opened in New York on Thursday morning with a unanimous recommendation from the National Board of the organization that the Communist Party be promptly reconstituted.

William Z. Foster, member of the secretariat of the CPA, reported this recommendation to the convention on behalf of the National Board in a report critically review-

Page 2 Daily Worker, New York, Saturday, July 28, 1945

Communist Parley Votes To Reestablish Party

By unanimous vote of the 93 delegates to the special national convention of the Communist movement, the Communist Party of the United States was reconstituted yesterday.

This action eliminated the short-lived Communist Political Association which delegates felt had been an outgrowth of policies promoted by Earl Brow-

A Daily Worker hírül adja az Egyesült Államok Kommunista Pártjának újjászervezését. 1945. július

A választási vereség sokkot okozott a kormányban, elsősorban azoknál a személyeknél, akik az elnökhöz kötötték politikai sorsukat. Ez a csoport igyekezett olyan politikát kidolgozni, amely biztosíthatja Truman győzelmét az 1948-as elnökválasztáson.

Az országban kialakult helyzet azt mutatta, hogy a Demokrata Párt nem maradhat hatalmon a „roosevelti korszak" jelszavai és módszerei nélkül. A politikai stratégia olyan programot diktált, amely a választókat egyértelműen az „új irányvonal"-ra emlékeztette. Ilyen program lett az „igazságos irányvonal", amelynek alapelveit a „reconversion"-ról szóló üzenet tartalmazta. A Roosevelt utáni időszak konkrét körülményei között az „igazságos irányvonalat" kozmetikai műtétnek szánták, amelynek az volt a rendeltetése, hogy liberális színezetet adjon a Truman-adminisztrációnak, céltudatosnak és tervszerűnek tüntesse fel tevékenységét. Az „igazságos irányvonal" társadalmi célja az volt, hogy leszerelje a dolgozók széles köreinek növekvő elégedetlenségét.

A roosevelti elvekhez való hűségről szóló nyilatkozatok azonban sehogyan sem egyeztek azzal a gyakorlattal, hogy csorbították a szakszervezeti jogokat, semmibe vették a dolgozók igényeit, üldözték a másként gondolkodókat. Ez a „kemény kéz" politikája volt. Mindamellett a kormány a szociális demagógiát és a szociális manőverezést sem vetette el.

Truman „liberalizmusát" volt hivatva hangsúlyozni az, ahogyan a Taft–Hartley-törvényhez viszonyult, amelyet a szenátus 1947. június 6-án fogadott el, s amely a munkaviszonyt szabályozta. Az új törvény megtiltotta a sztrájkot a kormányvállalatoknál, valamint a szolidaritási sztrájkokat és sztrájkőrség felállítását. A vállalkozók nem szakszervezeti tagokat is alkalmazhattak, továbbá kártérítést követelhettek a szakszervezetektől a „törvénytelen" sztrájkok okozta veszteségekért. A törvény a szakszervezetek politikai tevékenységét is szűk keretek közé szorította. Az Országos Munkaügyi Hivatal, tehát az állam ellenőrizhette pénzügyeiket. A szakszervezeti aktivisták kötelesek voltak nyilatkozatot tenni, hogy nem tagjai a Kommunista Pártnak. Az utóbbinak az volt a célja, hogy zavart keltésükkel gyengítsék az amerikai proletariátus haladó erőit. A törvény egyik kidolgozója, F. Hartley kijelentette: „A munkások között nem néhány kommunista van, hanem több ezer. Ezeket valamilyen módon ki kell űzni."

A törvény nagy felháborodást keltett a munkások között. A Kommunista Párt felszólította a szakszervezeteket, hogy tiltakozásul a reakciós törvény ellen hirdessenek általános sztrájkot. Az AFL–CIO vezetőinek opportunista álláspontja meghiúsította az amerikai proletariátus országos akcióegységét. Ennek ellenére mindenütt voltak sztrájkok az új törvény ellen. 1947. június végéig 300 000 bányász szüntette be a munkát tiltakozása jeléül. A sztrájkokkal párhuzamosan tömeggyűléseken és tüntetéseken követelték a munkásellenes törvény hatálytalanítását. Az AFL–CIO kongresszusai határozatokban ítélték el a Taft–Hartley-törvényt. Ilyen körülmények között, a „liberális" taktikát követve, Truman megvétózta a törvényt, ezáltal a munkásérdekek védelmezőjének szerepében tetszelgett. A Kongresszus, amint ez várható volt, elutasította az elnöki vétót, és a törvény 1947 augusztusában hatályba lépett.

1948 januárjában következett Truman „liberalizmusának" újabb demonstrációja. A Kongresszushoz intézett üzenetében javasolta a szegények adóinak csökkentését, lakásépítési program elfogadását, új polgárjogi törvények életbe léptetését, a munkanélküli-segély növelését és a társadalombiztosítás kiterjesztését. Ezek az üres ígérgetések segítettek azt a látszatot kelteni, hogy a kormány az „osztályok fölött áll", gondoskodik „az utca emberéről". A szociális manőverezés a demokrata adminisztráció módszereit szembetűnően megkülönböztette a republikánus vezetők politikai elveitől. A Republikánus Párt – „a big business pártja" – az amerikai társadalom leginkább privilegizált rétegeire orientált koncepciókkal lépett fel az ország politikai színpadán, hangsúlyozta a big business „érdemeit", amelyeket az ország szolgálatában szerzett, a nagy társaságok „szociális elfogadhatóságát". A republikánusokkal ellentétben a demokraták a „népi kapitalizmus", „az általános jólét állama" jelszavával a lakosság legszélesebb köreihez fordultak.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK 1950-KÖRÜL

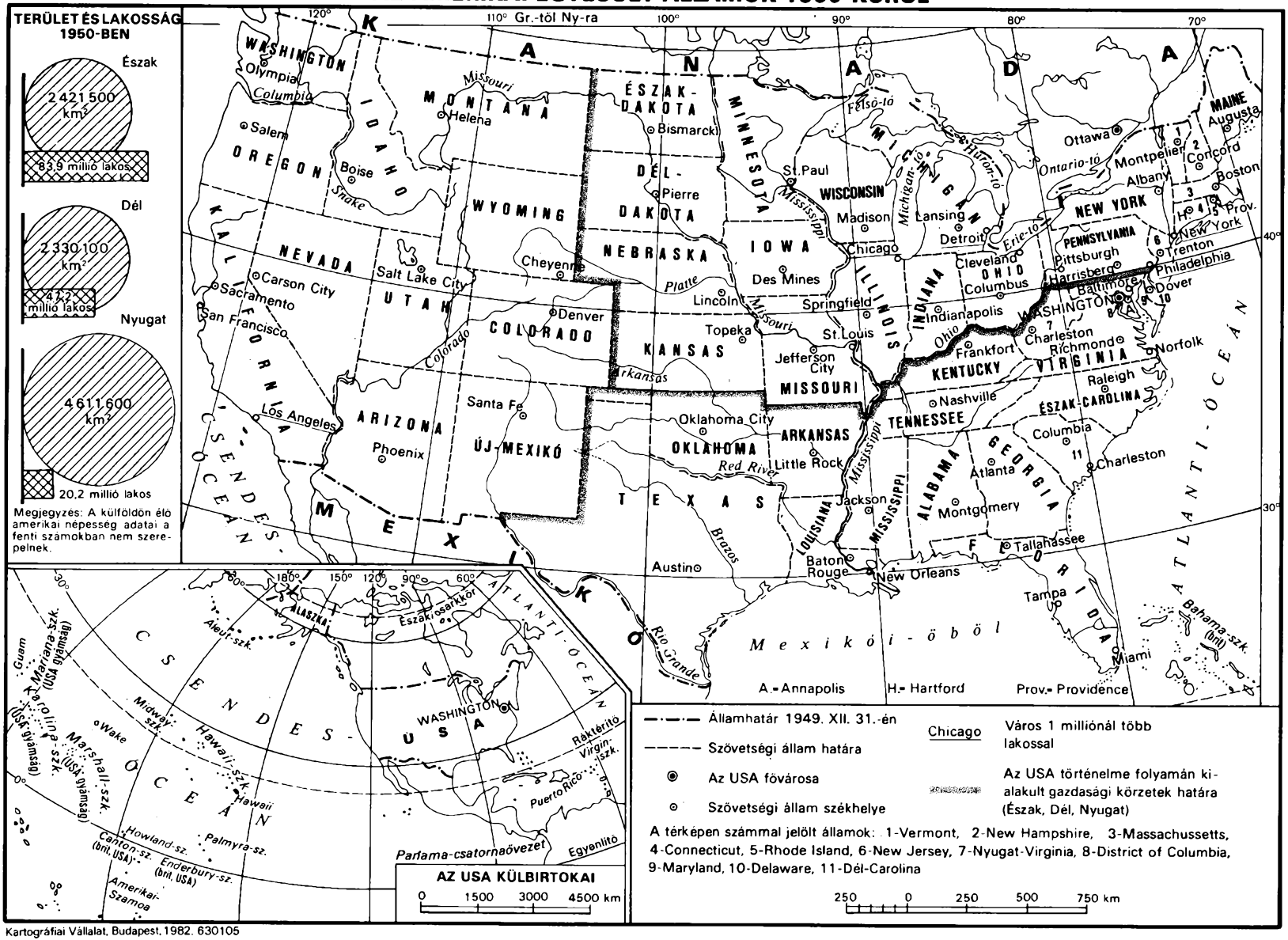

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

Mind a republikánusok, mind a demokraták jelszavai a dolgok fennálló rendjét védték, a különbség közöttük csak a hatalom megszerzésének és megtartásának taktikájában volt. Washingtonban időről időre elhangzottak felhívások, hogy „meg kell szüntetni a nyomornegyedeket", de részintézkedésekkel nem lehetett megoldani az egyre égetőbb problémát. A kis „családi" farmoknak nyújtandó segítség nem terjedt ki a nyomor szélén álló mezőgazdasági munkásokra, a részesbérlőkre.

A Truman-adminisztráció által kidolgozott stratégia nem változtatta meg a belpolitika jellegét. A Taft–Hartley-törvény alkalmazásával az állam a munkaügyi konfliktusokban egyértelműen a vállalkozók mellé állt. A „nyakas" szakszervezeteket óriási összegű bírságokkal szelídítették meg. Széles körben alkalmazták a „kommunista veszély" madárijesztőjét, a „kommunistabarát" szakszervezetek bomlasztásának és az engedelmes szakszervezetek támogatásának taktikáját. Jó néhány szakszervezeti vezető hajlandó volt nyilatkozatot aláírni arról, hogy nem tagja a Kommunista Pártnak. Ebben az AFL opportunista vezetősége járt elöl jó példával. 1948 végéig több mint 80 000 szakszervezeti funkcionárius írta alá a Taft–Hartley-törvény által megkövetelt nyilatkozatot.

A reakció támadása következtében csökkent a sztrájkok száma. 1948-ban 3419 sztrájkban 1 960 000 ember vett részt; a kiesett munkanapok száma 34,1 millió volt (1946-ban 116 millió). 1948-ban valamivel több volt a nagyobb sztrájk, amelyben legalább 10 000 ember vett részt.

A sztrájkmozgalom lanyhulásának másik oka az 1946–1948-ban elért ipari növekedés volt.

Az óriási haszon, amelyet a háború hozott, lehetővé tette a big businessnek, hogy ez alatt a viszonylag rövid idő alatt végrehajtsa a reconversiont. A vállalatok korszerűsítésére 1946-ban 14,8 milliárd dollárt, 1948-ban 22 milliárd dollárt fordítottak (1943-ban 4,6 milliárdot). A monopóliumok tiszta profitja a háború alatti 9,8 milliárdról 17,7 milliárdra emelkedett. Ez lehetővé tette, hogy a munkások némi béremelést vívjanak ki.

A sztrájkmozgalom visszaesése, akárcsak a gazdasági fellendülés, rövid tartamú volt. Az amerikai gazdaságban már 1948 második felében válságjelek mutatkoztak, elsősorban olyan iparágakban, mint az acélgyártás, a szénbányászat, a textilipar stb. A termelés csökkenését részben fékezte a fogyasztási cikkek termelésének további növelése, valamint a kormány által megkezdett külföldi „segélyprogram" és a fegyverkezési hajsza. Mindamellett 1948 végén az országban 55,6 milliárd dollárra rúgott az eladatlan áru értéke. Az ipari termelés indexe 1949-ben 1948-hoz képest 7 ponttal, 1944-hez képest 28 ponttal csökkent. Az üzleti élet visszaesését mutatta a beruházások csökkenése is (1949-ben 1948-hoz képest 11,5 milliárd dollárral csökkentek). Az Egyesült Államokban újabb gazdasági válság kezdődött, amelynek első következménye az lett, hogy nőtt a munkanélküliség. 1949-ben a teljes munkanélküliek száma 1948-hoz képest 1,4 millióval nőtt, elérte a 3 635 000-ret, ami tekintélyes szám. 1949-től ismét fellendülésnek indult a munkások harca a bérek emeléséért és a munkakörülmények javításáért (3606 sztrájk 3 030 000 résztvevővel, 50,5 kiesett munkanap). Legjelentősebb a Ford gépkocsigyárak 150 000 munkásának megmozdulása volt. Tömegsztrájkok zajlottak le a vasutaknál, a bányaiparban és az acéliparban. A válságjelenségek részben a mezőgazdaságra is kiterjedtek. 1948-ban a jó gabonatermés következtében csökkent a mezőgazdasági termékek ára, emiatt sok farmer nehéz helyzetbe került. A kormány úgy próbálta stabilizálni a helyzetet, hogy 1948 második felében és 1949-ben kezdte felvásárolni a mezőgazdasági terményfelesleget. Ennek ellenére a farmerek jövedelme 1948 közepétől 1949 közepéig egyharmaddal csökkent.

A „kommunizmus feltartóztatásának" politikája Európában és Ázsiában

Abban a bonyolult helyzetben, amelyre a belső labilitás és a világforradalmi folyamat rohamos fejlődése volt a jellemző, az Egyesült Államok vezetői mindenütt a reakciós erőket támogatták. Ez az irányvonal a „kommunizmus feltartóztatásának" politikája nevet kapta, és a Truman-adminisztráció hivatalos külpolitikája lett.

A „feltartóztatás" terminust G. Kennan, az Egyesült Államok moszkvai nagykövetségének tanácsosa javasolta. 1946 februárjában Washingtonba küldött memorandumában azt indítványozta, hogy „tartóztassák fel" a „szovjet nyomást" úgy, hogy „ellenerőt" alkalmaznak különböző „földrajzi és politikai pontokon". A Kennan-doktrína a szocialista rendszer lényegének és céljainak eltorzított értelmezéséből indult ki. A Szovjetunió külpolitikai irányvonalának agresszív motívumokat tulajdonítva azt állította, hogy az Egyesült Államok számára a Szovjetunió külpolitikai síkon nem partner, hanem vetélytárs. Emellett Kennan úgy vélte, hogy a Nyugathoz képest a Szovjetunió még mindig a gyengébb fél, ezért az Egyesült Államok aggály nélkül alkalmazhatja a „kemény feltartóztatás" politikáját.

A „feltartóztatás" doktrínájának elfogadásával az Egyesült Államok kormánya célul tűzte ki politikai, gazdasági és végső soron katonai nyomás alkalmazását azokban a térségekben, amelyeket Washingtonban a kommunisták számára „sebezhetőnek" tartanak. A „feltartóztatás" politikája azt jelentette, hogy újra felidézték az „egészségügyi kordon" imperialista gondolatát. Washingtonban lázas ütemben mozgósították az erőtartalékokat, hogy „gátat" emeljenek a „szovjet terjeszkedés" útjába.

1947. március 12-én Truman elnök hivatalosan kijelentette, hogy „a konfliktus a kommunizmussal" kérlelhetetlen, s „az amerikai rendszer csak úgy maradhat fenn, ha világrendszerré válik". Ezt a vonalat lelkesen támogatták a reakciósok mindkét pártban, amely így „kétpárti politikává" vált. Március 10-én J. F. Dulles tekintélyes republikánus politikus beszédet mondott Chicagóban, s „energikus intézkedéseket" követelt azért, hogy „a szovjet dinamizmust tűrhető keretek között tartsák". 1947. március 12-én Washingtonban meghirdették a Truman-doktrínát.

Az új doktrína meghirdetéséhez ürügyül szolgált, hogy a brit Külügyminisztérium (1947. február 21-én) formálisan értesítette az Egyesült Államok Külügyminisztériumát arról, hogy március 11. után Anglia nem viselheti tovább „a felelősség rá eső részét" Görögországban és Törökországban. A Truman-elv meghirdetésében az angol diplomáciai jegyzéket túlzottan dramatizálták: ebben a térségben az Egyesült Államok és Anglia felelősségének arányváltozása már jóval előbb megkezdődött. Az Egyesült Államok különböző diplomáciai és katonai akciókkal nemegyszer demonstrálta, hogy érdekelt abban, Törökországnak milyen stratégiai helyzetet szánnak. Például 1946 augusztusában, válaszul a Szovjetuniónak arra a javaslatára, hogy vizsgálják felül a tengerszorosokról kötött 1936-os montreux-i egyezményt, az amerikaiak haditengerészeti demonstrációt szerveztek a Földközi-tenger keleti részén. Görögországban, ahol a haladó erők nyomására összeomlott a reakciós rendszer, amerikai misszió működött. 1947. február végén a misszió úgy tájékoztatta Washingtont, hogy azonnali és jelentős amerikai támogatás nélkül a görög kormány két hétig sem tudja tartani magát. 1947. február 27-én a kongresszusi vezetőkkel közölték, hogy ha az Egyesült Államok tétlenkedik, „a szovjet uralom kiterjed Európára, a Közép-Keletre és Ázsiára". A közvélemény megdolgozásához azonban a befolyásolás erősebb eszközeire volt szükség. Ahogyan A. Vandenberg szenátor megjegyezte, az elnöknek nem volt más választása, mint „halálra ijeszteni az országot".

A Truman-elvet a lélektani hadviselés szabályai szerint hirdették meg. 1947. március 12-én a kongresszus két házának együttes ülésén, igen feszült légkörben, az elnök követelte, hogy gyors és határozott intézkedésekkel vegyék elejét a kommunizmus „terjedésének" a Közel-Keleten, s egyebek között szavazzanak meg 400 millió dolláros katonai és gazdasági „segélyt" Görögországnak és Törökországnak, továbbá küldjenek ezekbe az országokba különleges amerikai missziókat.

A Törökországra ráerőszakolt „segélyegyezmény" alapján az Egyesült Államok hozzálátott a török hadsereg amerikai mintára való átszervezéséhez. 1948 áprilisáig az Egyesült Államok 337 millió dollárt költött Görögországra és Törökországra, az összeg nagyobb részét katonai célokra. A görögországi amerikai misszió létszáma 527, a törökországié pedig 410 fő volt.

A Truman-elv nem szorítkozott ezekre a konkrét intézkedésekre. Gyakorlatilag azt jelentette, hogy az Egyesült Államok vállalja a csendőri funkciókat a világ minden részén, hogy neki megfelelő állapotokat teremtsen. Meghirdetése egyenértékű volt a globális „amerikai felelősség" deklarálásával.

A „feltartóztatás" politikájának gyakorlati végrehajtásában a következő lépés a Marshall-terv volt. A nyugat-európai térségnek igen fontos szerepet szántak Washington katonai és politikai terveiben. A Truman-adminisztráció az előző adminisztrációtól örökölte „Európa elsőbbségének" tételét, és már a háború alatt igyekezett biztosítani nem csupán az amerikai jelenlétet, hanem az amerikai túlsúlyt ebben a térségben. Ezt különösen fontosnak tartotta a Szovjetunióval való vetélkedés szempontjából. Ezekből a számításokból gyakorlati következtetés volt Európa „stabilizálása", amin Washingtonban a háború előtti tőkés viszonyok helyreállítását, a radikális társadalmi átalakítások megakadályozását értették.

„Európa megsegítésének" egyik első aktusa az volt, hogy 1945 decemberében 550 millió dolláros kölcsönt nyújtottak Franciaországnak, valamint közölték, hogy 3 milliárd 750 millió dolláros kölcsönt nyújtanak Nagy-Britanniának, mindkét esetben a gazdasági és politikai kapituláció körülményei között. Más nyugat-európai országok szintén kaptak valamilyen „segítséget" különböző csatornákon. Nyugat-Európa gazdasági helyzete azonban (részben a háborús pusztítás miatt, részben amiatt, hogy az Egyesült Államok rendszeresen kiszivattyúzta arany- és valutatartalékait) ezektől a könyöradományoktól nem javult.

1947. május 8-án Dean Acheson külügyminiszter-helyettes kijelentette, hogy az Egyesült Államoknak szándékában áll „elősegíteni Európa gazdasági helyreállítását". Június 5-én következett George Marshall külügyminiszter beszéde a Harvard Egyetemen. Marshall komor képet festett „az európai gazdasági élet egész rendszerének zilálságáról". Marshall azt javasolta, nyújtsanak segítséget az európai országoknak „azzal a céllal, hogy helyreállítsuk a hatékony gazdaságot az egész világon úgy, hogy olyan politikai és szociális feltételek alakuljanak ki, amelyek között létezhetnek szabad intézmények". „Szabad intézményeken" a külügyminiszter kapitalista viszonyokat értett.

A külügyminiszter nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok politikája „nem valamely ország vagy doktrína ellen irányul, hanem az éhínség, a szegénység, a kétségbeesés és a káosz ellen", hogy az amerikai segítség programját „egyeztetni kell jó néhány, ha nem valamennyi európai nemzettel". Ez a kijelentés taktikai fogás volt azután, hogy a közvélemény bírálta a Truman-elv nyíltan antikommunista tendenciáját.

Valójában azonban a Marshall-tervet a nyugat-európai radikális szociális változások miatti aggály szülte, vallotta be később Truman. Az elnök szavaival élve a Truman-elv és a Marshall-terv „ugyanazon dió héjának a két fele" volt. Mindkettő ugyanazt a célt szolgálta, a kapitalizmus megmentését az európai kontinensen. A fő kérdés, amelyről a legtöbb vita folyt Washingtonban, az volt, hogyan lehetne a Szovjetunió kizárásával bevonni a Marshall-tervbe azokat a kelet-európai országokat, amelyek kiszakadtak a kapitalizmus befolyásolási övezetéből.

Az amerikai diplomácia taktikai vonala nem járt sikerrel: nemcsak a Szovjetunió, hanem a nyolc közép- és délkelet-európai ország sem volt hajlandó részt venni a Marshall-tervben a javasolt feltételekkel. Az amerikai program 16 nyugat-európai államot ölelt fel, ahol Európa lakosságának fele élt. Ezek az államok a négyéves időszakra (1948–1951) 29,2 milliárd dollárt kértek, Washingtonban azonban ezt túlzott igénynek tartották. Truman 1947. december 19-én a Kongresszushoz intézett üzenetében azt kérte, hogy 17 milliárd dollárt szavazzon meg Európa „szabad nemzeteinek" megsegítésére (valójában 13,3 milliárd dollárt használtak fel). Az elnök, amikor a kért összeg jóváhagyására szólította fel a Kongresszust, „Európa helyreállításának" problémáját összekötötte annak a „civilizációnak a fenntartásával, amelyen az amerikai életforma nyugszik". A szovjetellenességet szítva a burzsoá sajtó azt írta, hogy ellenkező esetben a gazdasági és szociális káosz több európai országban „megnyitja a kaput a kommunista rendszereknek".

A Marshall-terv elfogadása a Kongresszusban elhúzódott, mert a közelgő választások miatt kiéleződött a pártokon belüli és a pártok közötti harc. A Republikánus Pártnak nem volt elvi ellenvetése a tervezett intézkedés lényege ellen. Legfőbb külpolitikai szaktekintélye, J. F. Dulles már 1947. január

17-én „gazdasági összefogásra" szólította fel Nyugat-Európát, hogy „ellenállhasson" a Szovjetuniónak. A republikánusok azonban olyan hosszú ideig követelték az állami kiadások csökkentését, hogy kényelmetlen volt számukra a száznyolcvan fokos fordulat. Ezért azt javasolták, hogy a segítséget az amerikai export finanszírozásának eszközeként nyújtsák. „Szerintem kölcsöneinket meghatározott országoknak, meghatározott célokra kell nyújtani, hogy ezeket az összegeket amerikai áruk vásárlására fordítsák" – mondotta például 1947 októberében Robert Taft, a Republikánus Párt egyik vezetője. J. McCarthy szenátor azt követelte, hogy az Egyesült Államok minden dollár ellenében kapjon stratégiai anyagokat és katonai támaszpontokat.

Az amerikai monopóliumok lelkesen támogatták a Marshall-tervet. A kongresszusi bizottságok előtt tanúként szép számmal szereplő gyárosok és üzletemberek hitelt érdemlően bizonyították, hogy a Marshall-terv nemcsak Európának nyújt segítséget, hanem az amerikai gazdaságnak is „lökést" ad. A kormány nyomást gyakorolt a Kongresszusra, hogy kierőszakolja a Marshall-terv jóváhagyását. J. Forrestal hadügyminiszter figyelmeztette a Kongresszust, hogy „ha az Egyesült Államok nem hajtja végre a Marshall-tervet, kénytelen lesz ugyanannyi vagy még több pénzt fordítani katonai felkészülésre".

1948. április 2-án a Kongresszus nagy szavazattöbbséggel elfogadta a Marshall-tervet.

Jellemző, hogy a legnagyobb amerikai trösztök és bankok monopolizálták a Marshall-tervvel kapcsolatos ügyleteket. Truman, amikor aláírta „A gazdasági együttműködésről" szóló törvényt, végrehajtásának irányítójául P. Hoffmant, a Studebaker cég elnökét nevezte ki. Hoffmannak joga volt megszüntetni a „segély" folyósítását abban az esetben, ha valamely ország olyan nyersanyagot vagy árut adott el a Szovjetuniónak vagy a népi demokratikus államoknak, amelyet az Egyesült Államok „stratégiainak" minősített. A Marshall-tervbe bevont országok elszigetelődtek egy zárt gazdasági szférába, amelyben az Egyesült Államok túlsúlya vitathatatlan volt. Ezek az országok a Marshall-terv amerikai igazgatójának kérésére kötelesek voltak bemutatni gazdaságfejlesztési terveiket és a gazdasági helyzetükről szóló jelentéseket. Az Egyesült Államoknak lehetősége volt arra, hogy befolyásolja a nyugat-európai országok költségvetési politikáját. Az amerikai exportnak tág lehetőségeket biztosítottak az európai piacokon. Élve a lehetőséggel, az amerikai üzletemberek Európában értékesítették elfekvő készleteiket.

A Marshall-terv keretében nyújtott amerikai segély egyáltalán nem volt önzetlen, ahogyan a hivatalos propaganda állította. Igen jelentős volt a belőle származó gazdasági és politikai haszon. Az amerikai „segély" (évi 3 milliárd dollárnál valamivel több) alig fedezte a nyugat-európai országoknak az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelmében mutatkozó passzívumot, és jóval kisebb volt azoknál a katonai kiadásoknál, amelyeket Washington később a NATO-tagországokra hárított.

A Truman-elv és a Marshall-terv fontos lépés volt afelé, hogy a kapitalista tábor az Egyesült Államok égisze alatt konszolidálódjon. 1947-ben az Egyesült Államok kormánya egyoldalúan felmondta az amerikai áruk hitelben való szállításáról 1945-ben kötött szovjet–amerikai megállapodást. 1948 márciusában Washington exportkorlátozásokat vezetett be, amelyekkel megtiltotta az áruk többségének kivitelét a Szovjetunióba. A szovjet–amerikai kereskedelem gyakorlatilag a nullával volt egyenlő.

A gazdasági intézkedések messzemenő külpolitikai akciók előkészítését szolgálták. Az Egyesült Államok hozzálátott „regionális" katonai-politikai paktumok sorozatának létrehozásához, amelyek átfogták a földgolyó stratégiailag legfontosabb övezeteit. Az európai tőkés országok amerikabarát katonai tömbjének létrehozásához a modellt az a szerződés adta, amelyet „A nyugati félteke közös védelméről" 1947 szeptemberében az amerikai államok Rio de Janeiro-i külügyminiszteri értekezletén kötöttek, s amely kötelezte a feleket a kölcsönös segítségnyújtásra az „agresszió" visszaverése céljából.

Az Egyesült Államoknak az európai katonai-politikai blokk megszervezésével kapcsolatos politikája több szakaszon ment át, de mindvégig egyik eleme volt az állhatatos törekvés Nyugat-Németország katonai-gazdasági potenciáljának felhasználására. „Németország nélkül Európa védelme utóvédharc

lenne az Atlanti-óceán partjainál" – írta emlékirataiban Truman. A második világháború eredményeinek revideálására irányuló általános amerikai politikai irányvonal a Németország nácitlanításáról, demokratizálásáról és demilitarizálásáról szóló potsdami egyezmények végrehajtásának meghiúsításában koncentrálódott. A Marshall-terv egyik feladata az volt, hogy helyreállítsa Nyugat-Németországot mint a szovjetellenes tömb potenciális tagját.

Az amerikai diplomácia aktívan, bár leplezetten, részt vett Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg politikai, gazdasági és katonai blokkjának megszervezésében. 1948. március 17-én, amikor ezek az országok aláírták a brüsszeli egyezményt, Truman hivatalosan megígérte az Egyesült Államok támogatását az általuk létrehozott Nyugat-európai Uniónak. Az Egyesült Államok kormánya elküldte megfigyelőit a Nyugat-európai Unió valamennyi szervébe, és kapcsolatot teremtett katonai bizottságával.

Washington úgy tekintette a Nyugat-európai Uniót, mint az Egyesült Államokat is magában foglaló átfogóbb katonai-politikai szervezet csíráját. Hátra volt még a belső akadály leküzdése. Az Egyesült Államokban úgyis mélyen gyökerezett az izolacionizmus, az a hagyomány, hogy az ország nem vett részt állandó katonai és politikai szövetségekben. 1948. június 11-én a szenátus elfogadta a „Vandenberg határozatot", amely kimondta, hogy az Egyesült Államok részt vehet „regionális és egyéb kollektív egyezményekben". Nem sokkal ezután R. Lovett külügyminiszter-helyettes titkos tárgyalásokat kezdett a Nyugat-európai Unió tagországai és Kanada nagyköveteivel. 1948 szeptemberére megegyeztek, hogy a létrehozandó tömbnek az „észak-atlanti" államokon kívül tagja lesz Olaszország és Portugália is.

1949. április 4-én Washingtonban 12 ország (az Egyesült Államok, Kanada, Anglia, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Norvégia, Dánia, Portugália és Izland) képviselői aláírták a kollektív védelemről szóló észak-atlanti paktumot. Az új katonai blokk az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization – NATO) nevet kapta. Amikor a szenátusban folyt a paktum vitája, elhangzottak aggályok amiatt, hogy ratifikálása a hadüzenet jogát a kongresszusról az elnökre ruházza át. Az izolacionizmus egyik utolsó védelmezője, Robert Taft szenátor kijelentette: „Arra a következtetésre jutottam, hogy nem szavazhatom meg a szerződés ratifikálását, mert úgy vélem, azt a kötelezettséget tartalmazza, hogy a mi számlánkra segítséget nyújtsunk a nyugat-európai országok felfegyverzéséhez. Úgy vélem, ezzel a kötelezettséggel a szerződés inkább háborúhoz vezet, mint békéhez." A szenátorok többsége azonban támogatta az agresszív külpolitikai irányvonalat. 1949. június 21-én a szenátus túlnyomó többséggel ratifikálta a szerződést.

Nem sokkal ezután Truman törvénytervezetet terjesztett a Kongresszus elé „a kölcsönös katonai segítségnyújtásról", amelyben 1,13 milliárd dollár összegű katonai segély megszavazását kérte „az Egyesült Államokkal kollektív védelemben egyesült nemzeteknek", valamint azoknak az országoknak, „amelyek védelmi képességének szilárdítása fontos az Egyesült Államok nemzeti érdekei szempontjából". Az elnök ezek közé sorolta Törökországot, Iránt, továbbá a Fülöp-szigeteket és Dél-Koreát. A „kölcsönös katonai segítségnyújtás" kormányprogramjának nagysága még a NATO híveit is zavarba ejtette.

A NATO megalakítása meggyorsította a fegyverkezési versenyt, amelyet a Szovjetunióra gyakorolt nyomás egyik eszközének tekintettek. Bár, mint később G. Kennan írta, „mindenki számára, akinek elemi ismeretei voltak az akkori Oroszországról, egészen nyilvánvaló volt, hogy a szovjet vezetőknek eszük ágában sem volt katonai támadást indítani ügyük érdekében". Az amerikai stratégák a katonai szövetségek összetákolását és a fegyverkezési hajszát eszköznek tekintették arra, hogy megteremtsék az Egyesült Államok „globális fölényét", megváltoztassák a nemzetközi erőviszonyokat a kapitalizmus javára, megakadályozzák a radikális társadalmi változásokat a világ kapitalista övezetében, fenntartsák benne az amerikai hegemóniát.

Washington katonai-stratégiai terveiben Európa élvezett elsőbbséget, de ez nem jelentett „lemon-

dást" Ázsiáról, amelyhez az uralkodó osztály befolyásos köreinek fontos érdekei fűződtek, az ázsiai földrészt a terjeszkedés „új határának" tekintették. Az „Ázsia mindenekelőtt" jelszót hirdették az Egyesült Államok nyugati partvidékének nagy monopolista egyesülései, ezt hirdette a kongresszusi képviselők egy erős csoportja és a katonák egy része, akiknek a nézeteit D. MacArthur tábornok, az Egyesült Államok távol-keleti fegyveres erőinek főparancsnoka személyesítette meg.

Az „antikolonializmus" jelszavát felhasználva az Egyesült Államok jelentősen visszaszorította Angliát és Franciaországot a Távol-Keleten; a japán megszállás alól felszabadított területeken amerikabarát rendszerek alakultak. Az Egyesült Államok ázsiai hegemonisztikus terveiben fontos szerepet szántak a kuomintangista Kínának mint „a Távol-Kelet fő stabilizáló tényezőjének".

1945. november 27-én a Külügyminisztérium és a Hadügyminisztérium képviselői úgy határoztak, segítséget nyújtanak a Kuomintang csapatoknak Északkelet-Kína hadászatilag fontos térségeibe való átdobásához. Minthogy Washingtonban az a vélemény alakult ki, hogy egy nagyszabású amerikai intervenció Kínában „nem praktikus", a kormány a politikai rendezésre helyezte a hangsúlyt, amin azt értette, hogy meg kell teremteni a Kuomintang ellenőrzését a felszabadított területek felett. 1945 decemberében Kínába érkezett Marshall tábornok, Truman személyes megbízottja, aki felajánlotta, hogy közvetít a koalíciós kormányról folytatandó tárgyalásokon.

Marshall olyan utasítást kapott az elnöktől, hogy próbálja rávenni Csang Kaj-seket, hajtson végre reformokat és vegye be a kommunisták képviselőit a koalíciós kormányba. Az elnök azonban azt is hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok semmilyen körülmények között (kivéve a hadműveletekben való közvetlen részvételt) nem hagyja magára Csang Kaj-seket. Az egyik fél feltétel nélküli támogatása eleve kudarcra ítélte a „közvetítést". A koumintangisták, akik tudták, hogy bizton számíthatnak az Egyesült Államok segítségére, felrúgták a kommunistákkal 1946 elején kötött fegyverszünetet.

1947 januárjában Marshallt visszahívták. Wedemayer tábornok, akit 1947 júliusában küldtek Kínába, azt javasolta, hogy növeljék a Kuomintangnak nyújtott gazdasági és katonai segítséget. A Republikánus Párt fokozta a kormányra gyakorolt nyomást, azzal vádolta, hogy „engedékeny" a kommunizmus iránt. A republikánusok egyik vezetője, A. Vandenberg szenátor viszont kijelentette: „Amikor az Egyesült Államok által kiképzett és felfegyverzett kínai hadosztályok egyetlen puskalövés nélkül megadják magukat, meddig mehetünk el?"

Japán fegyverletételétől 1949-ig az Egyesült Államok, hivatalos amerikai adatok szerint, a közvetlen katonai támogatáson kívül 2 milliárd dollár összegű katonai és gazdasági segélyt nyújtott a Kuomintangnak. Valójában az amerikaiak jóval nagyobb összeget (egyes források szerint 6 milliárd dollárt) áldoztak arra, hogy megmentsék Csang Kaj-sek rendszerét. Ezek az erőfeszítések azonban nem változtattak Kínában az események menetén, mert mint később Acheson külügyminiszter elismerte, „a kínai polgárháború eredményei az Egyesült Államok ellenőrzési körén kívül estek".

Kína elvesztése után az Egyesült Államok távol-keleti politikája új külpolitikai partnerra, Japánra orientálódott.

A háború utáni első esztendőkben az Egyesült Államok nem akarta Japánnak mint gazdasági és katonai vetélytársnak a gyors helyreállítását, ezért a megszálló hatóságok több polgári demokratikus reformot hajtottak végre, amelyek összefüggtek a közélet demokratizálásával, a földesúri földbirtok megszüntetésével, az iparban a kartellek részleges kiszorításával, 1948-tól viszont változott a Japánnal kapcsolatos amerikai politika: abbamaradt a kartellek felszámolása, erősödtek a reakciós erők pozíciói. Japán a legjobb úton volt afelé, hogy az Egyesült Államok „gyengébb partnere", támasza legyen Kelet-Ázsiában a forradalmi, nemzeti felszabadító erők elleni harcban.

A „feltartóztatás" politikája nem szorítkozott arra, hogy a szocialista államok határai közelében kiépítették az „antikommunizmus bástyáit". Az amerikai imperializmus minden földrészen harcot indított a világforradalmi folyamat ellen. Ugyanebben a szellemben fogant az Egyesült Államoknak a második világháború után kibontakozott nemzeti felszabadító mozgalommal kapcsolatos politikája is.

1949. január 20-án Truman elnök meghirdette a fejlődő országoknak nyújtandó „műszaki segítség" programját. A Kongresszushoz intézett 1949. június 24-i üzenetében Truman, a program negyedik pontját magyarázva, hangsúlyozta, hogy abban az amerikai tőke külföldi befektetéseinek növeléséről van szó. A „negyedik pont" teljesítésére kezdetben szerény összeget, 45 millió dollárt fordítottak, később a „műszaki segítség" programját gyakorlatilag felváltotta a fegyverkezési program. Az amerikai sajtó azonban az egekig magasztalta ezt a manővert, „igazságos nemzetközi vonalnak" titulálta.

A politikai rendszer válsága.
A reakció tobzódása, a militarizmus erősödése

1946–1948 folyamán Washingtonban sorozatban szervezték át a kulcsfontosságú hatalmi eszközöket, ezáltal a hagyományos amerikai intézményeket és irányítási folyamatokat úgy alakították, hogy jobban megfeleljenek a globális politika és a hidegháború igényeinek. Az átszervezés növelte az elnök hatalmát a Kongresszus rovására, meggyorsította a hatalom összpontosulását az elnökhöz közel álló személyek szűk körének a kezében. Egyszersmind lényegesen meggyengítette azt az ellenőrzést, amelyet az amerikai hagyomány szerint a civilek gyakoroltak a katonák felett. Új intézmények létrehozása megszilárdította a katonák fontos szerepét a nemzeti politika kidolgozásában.

Már az 1946-os foglalkoztatási törvény, amely megalakította a Gazdasági Tanácsadók Bizottságát, fontos eszközt adott az elnök kezébe, amellyel befolyásolhatta a nemzetgazdaságot. Az Egyesített Atomenergia-ellenőrzési Bizottság megalakításáról szóló 1946-os törvény az atomfegyvert az elnök hatáskörébe vonta. A fegyveres erők egyesítése, valamint az FBI erősítése elősegítette a kormány hatalmának növelését. Ennek a tendenciának a fejlődésében fontos szakasz volt az 1947. július 26-án elfogadott törvény a „nemzeti biztonság fenntartásáról". Megalakították a Nemzetbiztonsági Tanácsot, amely az elnök legfőbb tanácsadó szerve külpolitikai és katonapolitikai ügyekben. A Nemzetbiztonsági Tanács tagjai az elnök (a tanács elnöke), továbbá a stratégiai fontosságú tisztségeket betöltő személyek: az alelnök, a külügyminiszter, a hadügyminiszter, a Mozgósítási Hivatal vezetője, a Központi Hírszerző Iroda igazgatója és a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának az elnöke (az utóbbi kettő a Nemzetbiztonsági Tanács állandó tanácsadójaként). Az elnök a szenátus egyetértésével más magas beosztású személyeket is kinevezhet a Nemzetbiztonsági Tanács tagjává.

Ugyanez az 1947-es törvény írta elő a Központi Hírszerző Hivatal megalakítását, amelynek tevékenységéért a Nemzetbiztonsági Tanács felelős. Egyidejűleg megalakították az egységes hadügyminisztériumot; a három fegyvernem – a szárazföldi hadsereg, a légierő és a haditengerészet – minisztériumait a hadügyminiszter ellenőrzése alá helyezték. Mind a négy minisztériumot civilek vezették, akiket az elnök nevezett ki, és kinevezésüket a szenátus hagyta jóvá. Az 1947-es törvény értelmében megalakított szövetségi intézmények együttesen alkották azt az alapot, amelyen kifejlődött a hadiipari cégekkel kapcsolatban álló óriási katonai-bürokratikus apparátus.

A Nemzetbiztonsági Tanács megalakítását J. Forrestal kezdeményezte, aki az első hadügyminiszter lett. Forrestal és a mögötte álló katonai körök igyekeztek növelni a katonák befolyását a külpolitikára. Ezek az erőfeszítések nem voltak eredménytelenek.

Nemcsak a Nemzetbiztonsági Tanácsban volt megfigyelhető a katonák benyomulása a politika területére. Amikor Marshall tábornokot nevezték ki külügyminiszterré, 20 magas rangú külügyi tisztviselő közül 10 egykori katona volt. Egyenruhás és civil ruhás tábornokok lettek az amerikai nagykövetségek és missziók vezetői. Jelentős volt a befolyásuk az Egyesült Államok megszállási politikájára. A reakció által tüzelt Kongresszus – a katonai-ipari komplexum követelésére – óriási összegeket szavazott meg katonai célokra. A katonai kiadások a békés időszakot tekintetbe véve példátlanul magasak voltak. Ha az Egyesült Államok 1937–1938-as közvetlen katonai kiadásait 100-nak vesszük, akkor a következő képet kapjuk: a közvetlen katonai kiadások (1937-es árakon) 1947–1948-ban 710, 1948–1949-ben 759,

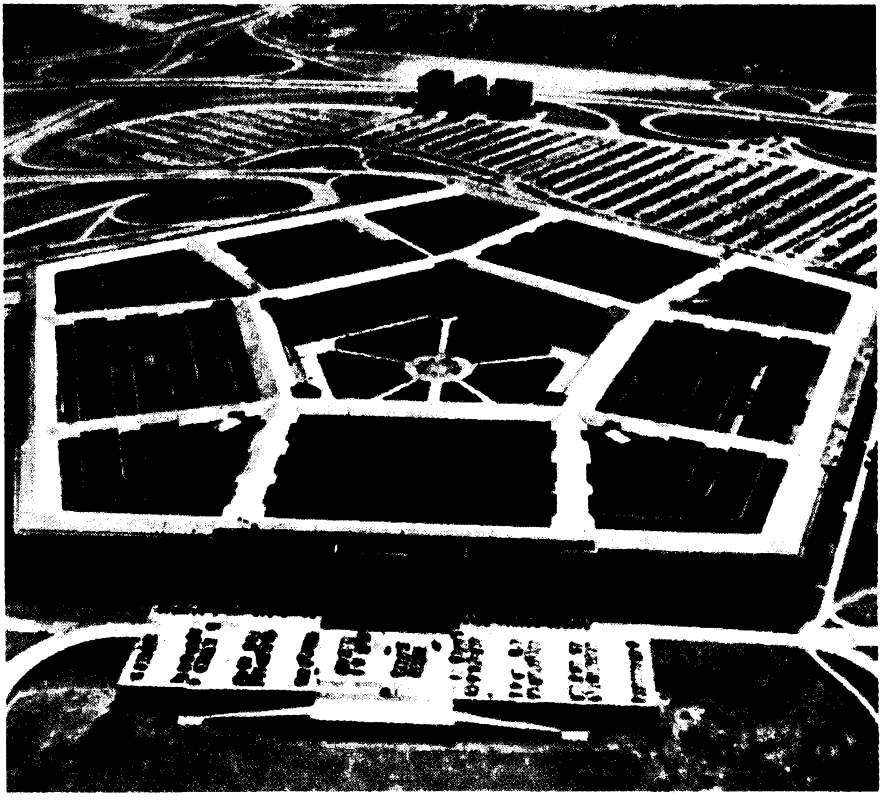

A Pentagon – az Egyesült Államok hadügyminisztériumának ötszögű épülete (felülnézetben)

1949–1950-ben 989. A külpolitikai célokból folytatott militarizálás egyszersmind fontos eszköze lett a gazdaság ösztönzésének, amely 1948-ban válságos helyzetbe került.

A kormány a Nemzetbiztonsági törvény alapján sietve különböző hivatalokat állított fel az anyagi és embertartalékok mozgósítására. A fegyveres erők rendelkezésére bocsátottak 25 ideiglenesen leállított hadiüzemet.

A háborús pszichózis, amely kialakította azt a légkört, hogy „veszélyben a nemzet", bizonyos fokig fékezte a belpolitikai folyamatokat az Egyesült Államokban. A hidegháború okozta feszültség a Truman-adminisztráció számára lehetővé tette, hogy a globális külpolitikai programokra terelje a figyelmet. A problémák azonban nem szűntek meg attól, hogy nem törődtek velük. A negyvenes évek végén mutatkozni kezdtek a későbbi robbanások előjelei. A kormánypárton belüli válság mutatta először, hogy nem jól mennek a dolgok.

Truman elnöksége alatt nagyon megfakult a Demokrata Pártról kialakított kép. Mindeddig az a nézet uralkodott, hogy ez a párt nyerte meg a háborút, hogy ez a liberális reformerek pártja, akik rajta tartják kezüket az ország ütőerén és a változások útján vezetik az országot. Ennek a Demokrata Pártról kialakított képnek nagy szerepe volt abban, hogy a párt négy cikluson keresztül hatalmon maradt. Azokban az években, amikor az új elnök lakott a Fehér Házban, jelentősen csökkent a demokrata adminisztráció tekintélye.

A helyzetet súlyosbították a Demokrata Pártot marcangoló belső ellentétek. A párt balszárnya és jobbszárnya egyaránt lázadozott, a liberális köröket H. A. Wallace, a konzervatív fajgyűlölőket S. Thurmond, Dél-Carolina kormányzója vezette.

H. Wallace nyílt szakítása a demokrata vezetéssel megindította a mozgalmat a „harmadik párt" megalakításáért. Ennek a mozgalomnak a zászlaja alá álltak a New Deal hívei, szakszervezeti vezetők,

értelmiségiek, liberális demokraták, négerek, munkások, kisfarmerek, diákok. Az új párt szervezésében fontos szerepet töltöttek be a haladó értelmiségiek és a progresszív szakszervezetek, a Kommunista Párt és az Amerikai Munkáspárt. Wallace elsőként kezdte meg a választási hadjáratot, és 1947. december 29-i chicagói beszédében felszólította a választókat, hogy mentsék meg az országot, vegyék ki „a fáradt, reakciós és korrupt pártok" kezéből. A Demokrata Pártot „a háború és a depresszió pártjának" nevezte, amely elárulta a New Dealt, mélyítette a szakadékot Kelet és Nyugat között.

1946-ban New Yorkban az értelmiség képviselőinek és a helyi társadalmi szövetségeknek a kongresszusán megalakították az Amerika Haladó Polgárai szervezetet. Az Amerika Haladó Polgárai 1948 januárjában Chicagóban tartott II. kongresszusa kimondta, hogy a közelgő választásokon H. Wallace-t támogatja, és felhívással fordult minden amerikaihoz, a béke minden hívéhez, hogy lépjen be az új pártba.

1948. július 23–25-én Philadelphiában tartott kongresszuson megalakították a Haladó Pártot és elfogadták programját. Az új párt „békét, demokráciát, szabadságot és bőséget az amerikai népnek" jelszóval indult a választásokon. A párt programja elítélte a kommunistaellenes politikát, javasolta a munkásellenes törvények, köztük a Taft–Hartley-törvény hatálytalanítását, a faji elkülönítés és megkülönböztetés megszüntetését, a reakciós választási törvények eltörlését, előirányozta a haladó szervezetek jogainak védelmét. A program olyan radikális követeléseket tartalmazott, mint az árak ellenőrzése, a bankok, a vasutak, a kereskedelmi flotta, a villamosenergia- és gázipar államosítása, a mezőgazdasági termelés hosszú távú fejlesztési programjának kidolgozása. Az Egyesült Államok Kommunista Pártja az új párthoz való viszonyát meghatározva hangsúlyozta választási platformjában: „Az új Haladó Párt történelmi szükségszerűség milliók számára, akik azt akarják, hogy választhassanak a háború és a béke, a demokrácia és a fasizmus, a jólét és a nyomor között."

A „harmadik pártért" mozgalomnak mint választási alternatívának a kialakulása kellemetlen meglepetés volt a demokrata vezetők számára. Wallace szakítása a Demokrata Párttal megfosztotta a pártot liberális színezetétől, amely a két burzsoá párt hagyományos párbajában a lakosság jelentős csoportjai számára ezt a pártot tette elfogadhatóbbá. Truman 1948 januárjában üzenetet intézett a Kongresszushoz, amelyben hitet tett az „igazságos irányvonal" mellett, s arra számított, hogy ezzel gyengíti az új pártért indított mozgalom erejét. Ugyanez volt a célja annak az üzenetnek, amelyet 1948. február 2-án a polgári jogokról intézett a Kongresszushoz, amelyben kilátásba helyezte, hogy több intézkedést hoznak az Egyesült Államok néger lakosságával szemben alkalmazott megkülönböztetés ellen, többek között megalakítják a polgári jogokkal foglalkozó állandó szövetségi bizottságot, „igazságos gyakorlatot" vezetnek be a munkára való felvételnél, eltörlik a faji elkülönítést az iskolákban, a közlekedésben, a közintézményekben, törvényeket hoznak a lincs ellen. Az elnök belefoglalt az üzenetbe több olyan ajánlást, amelyet a polgári jogokkal foglalkozó bizottság 1947 októberében terjesztett elő, de akkor válasz nélkül maradtak.

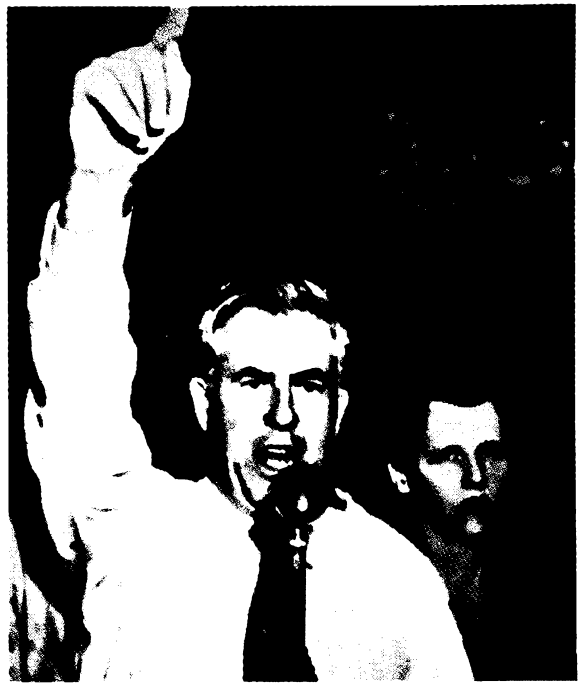

H. Wallace választási gyűlésen Charlotte-ban (Észak-Carolina). 1948.

Truman tudta, hogy a Kongresszus minden bizonnyal elutasítja ezeket a javaslatokat. Ezzel a manőverrel az volt a célja, hogy gyengítse Wallace mozgalmát, magának nyerje meg a liberális és néger választókat.

Ámde azt látva, hogy Truman liberális manőverezéssel próbál küzdeni a „baloldali veszély" ellen, a jobboldaliak, elsősorban a déli fajgyűlölők lázadtak fel. J. Eastland szenátor azzal vádolta Trumant, hogy a „fajok keveredését" akarja Délen. A déli államok kormányzói Floridában konferenciát tartottak, hogy tisztázzák a kormánnyal kapcsolatos álláspontjukat, s küldöttséget választottak, amelynek S. Thurmond lett a vezetője. A déliek küldöttsége követelte, hogy vegyék le a Kongresszus napirendjéről a polgárjogi törvénytervezeteket. Miután követelésüket nem teljesítették, a kormányzók azzal fenyegetőztek, hogy „a Demokrata Párt jelenlegi vezetése hamarosan megérti, hogy a Dél már nincs a zsebében". Hamarosan zajos obstrukciók sorozata következett. A délieknek az volt a taktikája, hogy vagy megakadályozzák Truman újabb ciklusra való jelölését, vagy megpróbálnak létrehozni egy „harmadik erőt", amely eldönti a harcot a Demokrata Párt és a Republikánus Párt között.

Választási beszédeiben Truman az ország helyzetéért a Kongresszus republikánus többségét okolta. A nyugati farmerekkel, az északi négerekkel és a városi munkásokkal kacérkodva Truman megpróbálta visszaállítani a felbomlott demokrata koalíciót. Mesterien kihasználta a „válságpszichózist", az attól való rettegést, hogy megismétlődik az 1929–1933-as válság, amely mély nyomokat hagyott az amerikaiak egész nemzedékében, s amely a segélyért való sorbanállást, a szegénységet és a „hooveri" nyomortanyákat jelentette. Önmagáról azt állította az elnök, hogy a roosevelti hagyományok folytatója. Truman csaknem minden beszédében emlegette az elhunyt F. Roosevelt nevét. Állandóan azt hangsúlyozta, hogy a választások fő problémája „az 1933 után elért vívmányok megőrzése". A „Demokrata Párt új irányvonalat adott az országnak", ám „a republikánusok szeretnék visszaforgatni az idő kerekét" – ez volt beszédeinek állandó alapgondolata.

A szociális demagógia, amely a választók erőteljes ideológiai megdolgozásával párosult, bizonyos

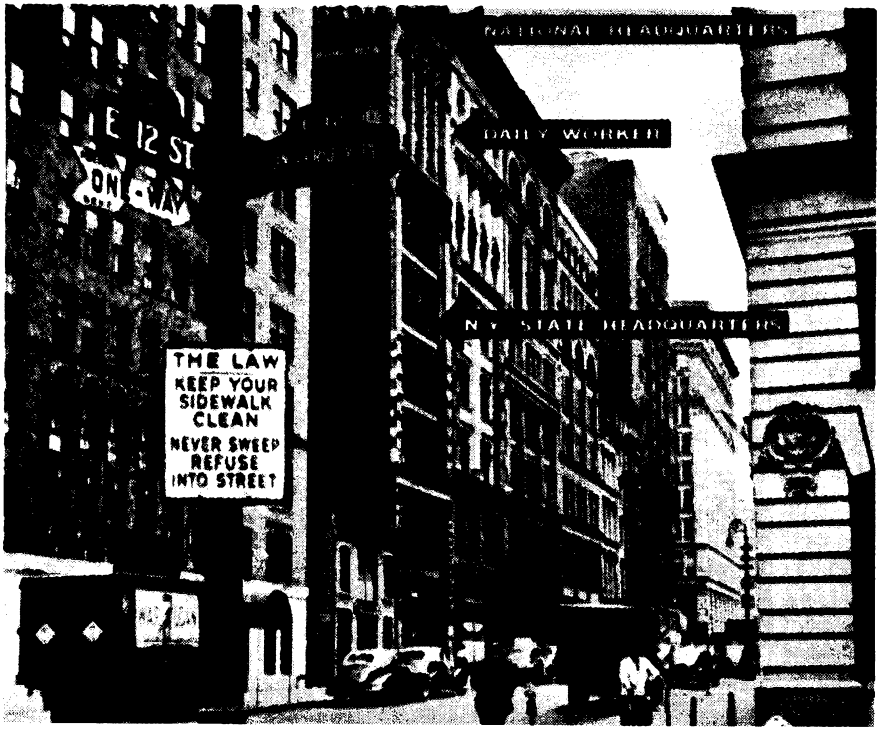

Az Egyesült Államok Kommunista Pártja Országos Bizottságának székháza New Yorkban

eredményeket hozott. Truman beszédei hatottak a lakosságnak azokra a köreire, amelyek potenciálisan a Haladó Párt felé hajlottak, a „republikánus reakció" elleni kampánya pedig arra késztette a tétovázókat, hogy a demokrata jelöltet tekintsék a „kisebbik rossznak". A Haladó Pártban és az őt támogató csoportokban nem volt egység, a párt által meghirdetett elvek pedig nem találtak elég nagy visszhangra. A CIO végrehajtó bizottsága már 1948 januárjában fellépett a Haladó Párt és jelöltje ellen. Az AFL–CIO vezetői azt magyarázták a szakszervezeti tagoknak, hogy bízhatnak Truman ígéreteiben, szavazzanak rá. A reakció bősz hadjáratot indított Wallace mozgalma ellen, amelyet „felforgató tevékenységnek" nevezett. Az 1948-as választási hadjáratban felhasználták a kommunistaellenes jelszavakat és módszereket. Július 20-án az FBI letartóztatta a Kommunista Párt Országos Bizottságának 12 tagját, köztük William Fostert, s a Smith-törvény alapján azzal vádolták őket, „összeesküvést szőttek", „az Egyesült Államok kormányának erőszakos megdöntését" propagálták.

Truman az elnökválasztáson relatív többséget, valamivel több mint 24 millió szavazatot kapott (a választáson résztvevők 49,5 százaléka szavazott rá). Az 1948-as választások eredményeként átrendeződtek az erők a Kongresszusban: a demokraták ismét többségben lettek mind a két házban. Ez azonban nem változtatott lényegesen a hatalom politikai természetén. Az országot továbbra is a konzervatív erők koalíciója vezette.

A „felforgató elemek" elleni harc a választások után sem csökkent. Az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság üléseit a sajtó és a rádió széles körben reklámozta. A bizottság összeállította a „felforgató" szervezetek és személyek hosszú „fekete listáját", és 1949-ben több mint 1 millió gyanús amerikai állampolgárról fektetett fel dossziét.

1949. január 17-én megkezdődött a Kommunista Párt vezetőinek pere. A kommunistákat meggyőződésükért ítélték el. A reakciós Medina bíró a párt 10 vezetőjét ötévi börtönre és fejenként 10 000 dollár pénzbüntetésre, egy vezetőt pedig 3 évi börtönre és ugyanolyan összegű pénzbüntetésre ítélt. (W. Foster ügyének tárgyalását a vádlott betegsége miatt elhalasztották.) A Kommunista Párt vezetőinek elítélése után országszerte megkezdődött a kommunisták letartóztatása és perbefogása. A reakció igyekezett lefejezni a munkásmozgalmat.

A reakció által szított kommunistaellenes pszichózis nem maradt következmény nélkül: 1948-ban már a megkérdezett amerikaiak 32 százaléka várta, hogy a következő évben kitör a háború (1946-ban 3 százalék). A pszichózisnak azonban nemcsak egyszerű állampolgárok estek áldozatul. 1948 tavaszán súlyos idegbetegség tünetei jelentkeztek Forrestal hadügyminiszternél. A miniszter betegsége nem volt titok sem kollégái, sem az elnök számára. 1948 azonban a választások éve volt, és a kormány egyik tekintélyes tagjának a leváltása komolyan befolyásolta volna Truman esélyeit. Egészen 1949. március 1-ig egy idegbeteg ember irányította az óriási katonai komplexumot.

1949. július 1-én Truman összehívta a Nemzetbiztonsági Tanács különbizottságát, hogy megvizsgálja az Egyesült Államok atomfegyverkezésének helyzetét. „Kérdéseimre – írta Truman – a különbizottság igen fontos következtetést közölt: az atombombák gyártását gyors ütemben bővíteni kell." Egyidejűleg javasolták új bombázók, a B-36-osok gyártását, amelyek „képesek eljuttatni az atombombát a világ bármely pontján levő célba". Washingtonban intézkedéseket tettek, hogy megőrizzék az Egyesült Államok fölényét az atomfegyverkezésben. „Meg kell tartanunk elsőbbségünket" – hangsúlyozta az elnök a Nemzetbiztonsági Tanács ülésén.

A „feltartóztatás" doktrínájának alkalmazásával kapcsolatos intézkedések egész komplexuma arra épült, hogy a nukleáris fegyver és a célbajuttatásához szükséges eszközök monopóliumának birtokában az amerikai vezetők túlbecsülték az Egyesült Államok katonai lehetőségeit. Az uralkodó osztály sok politikusa nem tartotta kizártnak az ideológiai ellenfél elleni „preventív" háborút. Az amerikai stratégia, amely „sebezhetetlennek" tartotta az Egyesült Államokat, abból indult ki, hogy a Szovjetunió legyőzhető egy háborúban.

Amikor a Szovjetunió megtörte az amerikai atommonopóliumot, a hír döbbenetes hatást keltett az

Egyesült Államokban. Washingtonban rádöbbentek, hogy Amerika katonai „sebezhetetlensége" a múlté. McMahon szenátor, az Egyesített Atomenergiaellenőrzési Bizottság elnöke és M. Tydings, a fegyverkezési ügyekkel foglalkozó szenátusi bizottság elnöke a Szovjetunióval folytatandó tárgyalások célszerűségét hangoztatta. Tydings hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok atomtámadás esetén „sebezhetőbb", mint a Szovjetunió. A Szovjetunió szeptember 25-én utat nyitott a tárgyalásokhoz, bejelentve, hogy noha birtokában van az atomfegyver, „továbbra is fenntartja azt a korábbi álláspontját, hogy az atomfegyver alkalmazását feltétel nélkül meg kell tiltani". Az Egyesült Államok kormánya azonban más utat választott. 1950. február 1-én Truman elnök utasítást adott, hogy lássanak hozzá a hidrogénbomba előállításához.

Nagy-Britannia

A háború után

Nagy-Britannia a második világháborúban viszonylag kevés embert vesztett, kevesebbet, mint az első világháborúban. Angol területen nem folytak szárazföldi harcok. A második világháború harcterein 300 000 katona esett el, a bombázások következtében elpusztult 61 000 polgári személy, a tengereken pedig a kereskedelmi flotta 35 000 alkalmazottja. Nagy-Britanniában a bombázások romba döntöttek 4 millió házat (egylakásosra átszámítva). Az ország ipari központjai nem gyengültek meg lényegesen. Az állam politikai és szociális struktúrája változatlan maradt. Nagy-Britannia óriási gyarmatbirodalmát is megtartotta. A háború következtében azonban tovább gyengültek az angol imperializmus gazdasági és politikai pozíciói, s ebben a fő szerepet az Egyesült Államok imperializmusa játszotta. 1939 novemberében az Egyesült Államok Kongresszusa engedélyezte fegyverek eladását Angliának, de azzal a kikötéssel, hogy készpénzzel – arannyal vagy értékpapírokkal – fizet. Ennek folytán 1940 végéig Anglia csaknem egész aranytartaléka átvándorolt az Egyesült Államok kormányának páncélszekrényeibe. 1939–1941-ben az Egyesült Államok 2 463 300 dollár értékű aranyat kapott Nagy-Britanniától. Ugyanezekben az években az Egyesült Államok nagy összegeket szipolyozott ki Nagy-Britannia dominiumaiból és gyarmataiból: Ausztráliából 245 millió dollárt, Kanadából 3 milliárd 647,3 millió dollárt, a Dél-afrikai Unióból 601 millió dollárt, Indiából 111 millió dollárt. Nagy-Britannia, amelynek a háború alatt szüksége volt dollárra, elköltötte külföldi tőkebefektetéseinek jelentős részét. Külföldi aktívumainak összege az 1938. évi 3 milliárd 535 millió font sterlingről 1945 végére 2 milliárd 417 millióra esett, vagyis 31,6 százalékkal csökkent. Emellett Nagy-Britannia pozíciói a birodalmon belül jobban zsugorodtak, mint a birodalmon kívül. Például az angol befektetések a birodalomban 1939–1945-ben 1 milliárd 978 millióról 1 milliárd 244 millióra csökkentek, vagyis 37 százalékkal, a birodalmon kívül viszont 1 milliárd 417 millióról 1 milliárd 077 millióra, vagyis 24 százalékkal. Az angol tőke az amerikai monopóliumok rendelkezésére állt.

Súlyos veszteség érte az angol exportot. A háború végén a háború előtti színvonal egyharmadára csökkent. 1945 közepén az angol ipar közvetlenül exportra termelő ágazataiban mindössze 400 000 embert foglalkoztattak, szemben az 1939. évi 1,3 millióval. Az Egyesült Államokban viszont az export értékben kifejezve több mint négyszeresére nőtt. Az Egyesült Államok ilyen módon kiszorította Angliát az exportpiacokról, és a háború végére a tőkés világ ipari kapacitásának kétharmadát, tőkebefektetéseinek pedig háromnegyedét ellenőrizte. Nagy-Britannia ipari termelésének indexe 1938–1946-ban 94-ről 90-re esett vissza (az Egyesült Államokban 79-ről 150-re emelkedett).

A háború végére Nagy-Britannia elvesztette kereskedelmi flottájának jelentős részét. 1939. szeptember elején a kereskedelmi flotta hajótere 22,1 millió tonna volt. Noha a háború alatt 15,3 millió tonnatartalmú hajót építettek és állítottak munkába, 1945. július 30-ra csupán 15,9 millió tonnatartalmú hajó maradt. Az Egyesült Államok minden módon korlátozni igyekezett az angol kereskedelmi flotta te-

A hitlerista légierő által lerombolt házak romjainak eltakarítása

vékenységét. 1939-ben például az amerikai kormány azt követelte, hogy angol hajók szállítsák az Egyesült Államokban vásárolt fegyvereket. Emiatt Nagy-Britannia kormánya kénytelen volt korlátozni kereskedelmi hajózását és ezzel párhuzamosan kereskedelmi kapcsolatait Dél-Amerikában, átengedve az Egyesült Államok flottájának.

A közvetlen és közvetett anyagi veszteségek összege a háború alatt 8,6 milliárd font sterling volt. Nagy-Britanniának, amelynek a háború elején 476 millió font sterling külső adóssága volt, a háború végére (1945 júliusára) 3 milliárd 355 millió font sterling adóssága lett.

Nagy-Britannia gazdaságilag meggyengült, s ez már a háború alatt lehetővé tette az Egyesült Államoknak, hogy politikai nyomást gyakoroljon rá. 1950-ben az amerikai kormány rábírta Angliát, hogy 50 elavult torpedóromboló fejében adja hosszú időre bérbe saját területeit a nyugati féltekén – Jamaicán, Saint Lucia-szigetén, a Bahama-szigeteken, Antiguán, Trinidadon, valamint Brit Guyanán –, hogy az Egyesült Államok ott katonai támaszpontokat építhessen. 1940 augusztusában az Egyesült Államok és Kanada egyezményt kötött a közös védelemről, majd pedig az Egyesült Államok vállalta Új-Fundland, Ausztrália és Új-Zéland védelmét. Az Egyesült Államok jogot akart szerezni arra, hogy részt vegyen India, az afrikai angol gyarmatok kormányzásában; az Egyesült Államok kereskedelmi cégei behatoltak ide, s gyakorlatilag nem jelentett nekik konkurenciát a gyenge szövetséges és vetélytárs.

Az 1945-ös parlamenti választások

Az angol dolgozók jelentős része helytelenítette a Munkáspárt és a Konzervatív Párt koalícióját, mert az utóbbi lejáratta magát mind a húszas–harmincas években folytatott reakciós belpolitikával, mind a müncheni külpolitikával. A háború alatt a dolgozók átmeneti megoldásnak tekintették ezt a

William Gallacher, Nagy-Britannia Kommunista Pártja Végrehajtó Bizottságának elnöke

koalíciót, amelyre a fasiszta hatalmak szétzúzásához volt szükség. Amikor viszont nyilvánvaló lett a háború győztes kimenetele, a Munkáspártban és a szakszervezetekben mind gyakrabban hallatszott a követelés, hogy mondják fel a konzervatívokkal kötött koalíciót. A Munkáspárt jobboldali vezetői igyekeztek leszerelni ezt a hangulatot. Clement Attlee, akárcsak a Konzervatív Párt vezére, Winston Churchill fenn akarta tartani a koalíciót, egészen a háború teljes befejezéséig, vagyis Japán szétzúzásáig. Ámde 1945. május elején, amikor Európában véget ért a háború, a Munkáspártban erősödött a koalícióellenes mozgalom. Ezt figyelembe véve Attlee azt javasolta Churchillnek, tűzzék ki a választásokat 1945 októberére. Churchill úgy gondolta, hogy elébe vág az eseményeknek, és korábbra (július 5-re) tűzte ki a választásokat abban a reményben, hogy népszerűsége, amelyet a háború alatt mint vezető szerzett, győzelemhez segíti pártját.

A leginkább felkészülten a Munkáspárt kezdte meg a választási hadjáratot. Már 1945 áprilisában nyilvánosságra hozta „Arccal a jövő felé" című választási programját, májusban pedig a pártkonferencia jóváhagyta a programot. A Munkáspárt programjának a vonzerejét az adta, hogy megfogalmazói tekintetbe vették a tömegek körében a fasiszta Németország elleni háború alatt eluralkodott radikális hangulatot, a dolgozóknak a társadalom konstruktív átalakításához fűzött reményét, a válságoktól és munkanélküliségtől mentes szocialista tervgazdálkodásról szőtt álmait, azt az elragadtatást, amellyel a győzelem kivívásában döntő részt vállaló szovjet népre tekintettek. A programban olvasható volt, hogy a Munkáspárt „szocialista párt, és büszke erre. Belpolitikában végső célja egy szabad, demokratikus, virágzó, haladó, hazafias szellemtől áthatott állam – a Nagy-Britannia Szocialista Közössége megteremtése, amelynek anyagi erőforrásait az angol nép szolgálatába állítják".

A program ígéretet tartalmazott arra vonatkozóan, hogy államosítják a legfontosabb iparágakat, amelyek megértek arra, hogy „társadalmi tulajdonba vegyék és társadalmi ellenőrzés alá helyezzék". A szén- és gáziparról, az erőművekről, a belső szállításról és a vaskohászatról, továbbá az Angol Bankról volt szó.

Az „Arccal a jövő felé" program azt ígérte, hogy megtartják és kiterjesztik a szólásszabadságot, az egyesülési szabadságot, a sajtószabadságot, a szabad vallásgyakorlást; a program kimondta, hogy a munkáspártiak nem biztosítják a kizsákmányolás szabadságát, a bérek csökkentését vagy az árak emelését egyéni gazdagodás érdekében.

A program konkrét ígéreteket is tartalmazott: lakásépítést, az egészségügyi rendszer és a társadalombiztosítás tökéletesítését. Ünnepélyesen kimondta, hogy harcolni kell a tartós békéért, erősíteni kell a háború alatt kialakult „szövetséget a Brit Nemzetközösség, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között". A program szerzői a választókhoz fordulva kijelentették: „Ne feledjétek, hogy a háború előtti években a toryk annyira rettegtek Oroszországtól, hogy elszalasztották a vele való együttműködés lehetőségét, holott azzal minden bizonnyal megakadályozható lett volna a háború."

A Munkáspárt programjának sok pontját igen óvatosan és ködösen fogalmazták. A program szocialista színezete azonban a Munkáspárt mellé állított jelentős dolgozó tömegeket, különösen munkásokat.

A Konzervatív Párt nem rukkolt ki választási programmal, hanem Churchill intézett felhívást a választókhoz, amelyben védelmezte a szabad vállalkozás elvét és a „munkakeresés szabadságát", elvetette az ipar állami ellenőrzésének elvét. Külpolitikai téren Churchill a valamennyi állam közötti „jó viszony" homályos jelszavával operált.

Választási propagandájukban a konzervatívok a szocializmus elleni, az államosítás elleni harcra helyezték a hangsúlyt, vagyis éppen azok ellen a jelszavak ellen, amelyek népszerűek voltak a tömegek között.

A Konzervatív Párt megsemmisítő vereséget szenvedett a választásokon. 189 mandátumot szerzett (1935-ben 387-et). A Munkáspárt 393 mandátumot szerzett (1935-ben 154-et). Kevésbé impozáns a Munkáspárt győzelme, ha a szavazatok számát nézzük: a Munkáspártra szavazott csaknem 12 millió választó (ez az összes szavazat 48,3 százaléka), a Konzervatív Pártra és szövetségeseire szavazott mintegy 10 millió ember (39,8 százalék).

A Liberális Párt 2,2 millió szavazatot és 12 mandátumot kapott. A Kommunista Párt, amely csak 21 jelöltet állított, 102 760 szavazatot kapott, s képviselőinek számát egyről kettőre növelte. A két képviselő W. Gallacher és Ph. Piratin.

A parlamentben a Munkáspártnak elég tekintélyes többsége volt. A párt vezére, Clement Attlee, megalakította az ország történetében a harmadik munkáspárti kormányt.

Államosítási intézkedések végrehajtása. Szociális reformok

A jelentős parlamenti többség tág lehetőségeket adott az Attlee-kormánynak, hogy végrehajtsa a radikális ígéreteket tartalmazó munkáspárti választási programot. Ámde nagyon hamar kiderült, ebben a programban sok minden csak üres szólam volt, a parlamenti többség megszerzését szolgálta, s hogy a párt vezetőinek eszük ágában sincs a kapitalista rendszert szocialistával felváltani, hogy politikájuk fő tartalma a meglevő rendszer „jobbá tétele" és megszilárdítása. A Munkáspárt parlamenti frakciója jórészt olyan politikusokból állt, akik a szocialista perspektíva mellett törtek lándzsát, a munkáspárti kormány viszont zömmel jobboldali reformistákból állt. A baloldali munkáspárti politikusok közül csak egy – Aneurin Bevan – kapott miniszteri tárcát (az egészségügyit). A többi miniszternek – Attleenek, Bevinnek, Daltonnak, Morrisonnak – volt tapasztalata a konzervatívokkal a koalíciós kormányban való együttműködésben; ezek a miniszterek a külpolitikában legalább olyan reakciósak voltak, mint a konzervatívok, a belpolitikában pedig burzsoá politikusok voltak, akiknek legfőbb gondjuk az volt, hogy a tőkés rendszert erősítsék. Ez már a kormány legelső intézkedéseiből kitűnt.

1945 végén törvényt hoztak az Angol Bank államosításáról; Anglia történetében először hoztak létre állami bankot. Vezetője azonban az a lord Catto maradt, aki akkor is irányította, amikor a bank egy nagy részvénytársaság tulajdonában volt. A bankrészvényeket új állami részvényekkel cserélték ki. Ebből állt a bank államosítása; az egész magánbankrendszer érintetlenül maradt. A részvényesek óriási összegű kártérítést kaptak. A bank alaptőkéje 14,5 millió font sterling volt, a kártérítés összege viszont meghaladta az 58 millió font sterlinget, s emellett garantáltak évi 3 százalékos jövedelmet. A bank államosítása tehát igen előnyös üzlet volt a részvényesek számára.

Ugyanilyen elvek szerint államosították 1946-ban a szénbányászatot; az államosítás 800 társaságot érintett, amelyek 770 000 munkást foglalkoztattak. Az angol szénbányászat már hosszú évek óta ráfizetéses volt, így az államosítás mentőöv volt a tulajdonosoknak, akik 165 millió font sterling kártérítést kaptak, s lényegében továbbra is az ő kezükben maradt a szénipar irányítása. Az Állami Szénbányászati Hivatal első vezetője lord Hyndley lett, aki korábban több nagy cég vezérigazgatója volt.

Az első lapát államosított szén

1947 augusztusában elfogadták a közlekedésről szóló törvényt, amelynek értelmében állami tulajdonba került az ország minden vasútja, valamint a villamosenergia-iparról szóló törvényt, amely az állam kezébe adta a villamos energia termelését, továbbítását és elosztását. 1948 júliusában jóváhagyták a gázipar államosításáról szóló törvényt. A vasutak, az erőművek, a gázipari vállalatok korábbi tulajdonosai szintén nagy összegű kártérítést kaptak, és fontos pozíciókba kerültek ezekben az iparágakban.

A Munkáspárt vezetői azt állították, hogy szocialista államosítást hajtanak végre; valójában azonban az államosítást eszköznek tekintették arra, hogy állami segítséggel rentábilissá tegyék a tőkés ipar egyes ágazatait. Ebben egységesek voltak a konzervatívokkal. Sok olyan intézkedést, amelyet az Attlee-kormány végrehajtott, már régóta javasoltak a különböző királyi bizottságok, amelyekben a konzervatívok voltak többségben. Ugyanakkor a konzervatívok, akiket teljes erővel támogattak a kapitalista szervezetek, megakadályozták a jövedelmező vállalatok és iparágak államosítását, s ezt megkönnyítették számukra a munkáspárti vezetők, akik húzták-halogatták a megígért további államosítások végrehajtását. Ezt meggyőzően bizonyítják az angol kohászat államosításáról szóló törvény elfogadásával kapcsolatos tények.

A kormány csak 1948 októberében terjesztette a parlament elé a kohászati iparról szóló törvényt. Márpedig az államosítás végrehajtásához 1945–1946-ban kedvezőbbek voltak a feltételek, mert a háború utáni első esztendőkben a burzsoázia politikailag gyenge volt. A törvénytervezet azoknak a társaságoknak az államosítását irányozta elő, amelyek évente több mint 5000 tonna nyersvasat, acélöntvényt vagy hengerelt árut állítottak elő. Ezáltal az államosítás hatálya alá került 107 konszern, amely együttvéve a nyersvas és az acél 97 százalékát termelte. A képviselőház elfogadta ezt a törvénytervezetet, a Lordok Háza azonban élt azzal a jogával, hogy a törvény elfogadását 2 évvel elhalasztotta. Amikor 1949-ben elfogadták azt a törvényt, amely a Lordok Házának előbb említett jogát 1 évre korlátozta, a Lordok Háza 1949 októberében kénytelen volt választ adni a képviselőház döntésére. Hatvan módosítást mellékelt a törvényhez, egyebek közt azt a követelést, hogy a kohászati ipart ne 1950 májusában vegyék állami kezelésbe, ahogyan a törvénytervezetben szerepelt, hanem később. A kormány alkudozni kezdett a Lordok Házával, amely végül visszavont minden módosítást, ennek fejében a kohászati ipar államosítását elhalasztották 1951. február 15-re. A konzervatívok elfogadták ezt az időpontot, mert arra számítottak, hogy a következő választásokon nekik kedvezően alakulnak a parlamenti erőviszonyok, és akkor hatálytalaníthatják a törvényt. A munkáspárti vezetők viszont elérték, hogy a törvényt még 1949-ben (november 24-én) jóváhagyták, a győzelem látszatát keltették, ugyanakkor kompromisszumot kötöttek a konzervatívokkal.

Még a gázipar államosításáról szóló törvény elfogadása előtt a munkáspárti vezetés az 1948-as konferencián felszólította a pártot, hogy szorítkozzék a már végrehajtott államosításra, mert „idő kell a konszolidáláshoz". Minthogy a konferencia résztvevőinek ellenállásába ütközött, új államosítási ter-

vet dolgozott ki, amelybe jelentéktelen intézkedéseket vett be. Az 1949 áprilisában nyilvánosságra hozott és júniusban a pártkonferencia által jóváhagyott „A munkáspártiak bíznak Britanniában" című politikai nyilatkozatban javasolták a cukoripar, a cementipar, a hús-nagykereskedelem és a vágóhidak, a vízellátás és „minden szükséges hasznos ásvány" államosítását.

Az Attlee-kormány által végrehajtott szociális reformoknak igen nagy volt a politikai jelentőségük, mert ezáltal jelentős engedményeket tettek a dolgozóknak. Ezek a reformok annak a sokéves harcnak az eredményeként születtek meg, amelyet a dolgozók vívtak jogaikért, annak a győzelemnek az eredményeként, amelyet a világ haladó erői arattak a reakció erői felett a fasiszta Németország elleni háborúban, a lakosság egy jelentős része azonban úgy tekintette őket, mint a Munkáspárt politikájának eredményét, s ez növelte a Munkáspárt tekintélyét.

A kormány és a parlament első intézkedése szociális téren az volt, hogy hatálytalanította az 1927-es gyűlölt szakszervezetellenes törvényt, amelyet a konzervatív kormány fogadtatott el az 1926-os angliai általános sztrájk veresége után. A szakszervezetek visszakapták 1927 előtti jogaikat.

1948. július 5-én életbe lépett az állami biztosításról, az állami egészségügyről szóló és több más törvény. Az új társadalombiztosítási törvény segélyeket és nyugdíjat irányozott elő a lakosság több kategóriájának.

A kormány kénytelen volt figyelmet szentelni a lakáskérdésnek is. 1945-ben az országban kibontakozott a „squatter mozgalom", vagyis a hajléktalan családok engedély nélkül elfoglalták a szabad helyiségeket (üres laktanyákat, lakásokat). A „squatterek" ellen, akiknek a száma elérte a 45 000-ret, kegyetlen intézkedéseket hoztak: az általuk elfoglalt helyiségekben kikapcsolták a villanyt, a vizet, erőszakkal kilakoltatták őket. Ugyanakkor a kormány elfogadta évi 400 000 egylakásos ház építésének programját. Ámde három és fél év alatt (1948 végéig) csupán 852 000 ház épült fel a tervezett 1 400 000 helyett.

Az említett törvények és több más törvény végrehajtása pénzügyi nehézségekbe ütközött, az összegekből egyre gyakrabban lecsíptek.

A kormány gazdaságpolitikája

Az államosítások és a szociális reformok a munkásosztály harcának eredményei voltak, a munkáspárti kormány gazdaséghelyreállítási és -fejlesztési politikáját viszont elsősorban a nagytőke érdekei szabták meg.

A háború után az Attlee-kormánynak meg kellett oldania a helyreállítás bonyolult feladatait. Ehhez pénzügyi eszközökre volt szükség. Idő kellett ezeknek az eszközöknek a felhalmozásához. Ebben a helyzetben Angliát váratlanul hátbatámadták. 1945. augusztus 21-én az Egyesült Államok kormánya bejelentette, hogy haladéktalanul megszünteti a szállításokat a „lend-lease" alapján. Ennek következtében Anglia külföldi kiadásai és bevételei között évi 1200 millió font sterling lett a különbség. A külföldi kiadások csökkentése nem felelt meg a monopóliumok imperialista érdekeinek, és a kormány az Egyesült Államokhoz fordult segítségért. Hosszas tárgyalások után sikerült ígéretet kapni, hogy az Egyesült Államok 4,4 milliárd dollár (937 millió font sterling) összegű kölcsönt nyújt, de ebből azonnal leszámít 650 millió dollárt különböző adósságok fejében. A tárgyalások 1945 decemberében fejeződtek be, de Truman elnök csak 1946. július 15-én írta alá az egyezményt. A megállapodás értelmében a kölcsönt (évi 2 százalékos kamattal) 1951-től 44 év alatt kellett visszafizetni. A kölcsön fejében Anglia vállalta, hogy bevezeti a „kereskedelem szabadságát", vagyis csökkenti a Brit Birodalomban alkalmazott behozatali vámokat, visszaállítja a font sterling szabad beváltását dollárra, és nem csökkenti vásárlásait az Egyesült Államokban. Még mielőtt az amerikai kölcsön megérkezett, Anglia 1946. március 7-én pénzügyi egyezményt kötött Kanadával, amelynek értelmében az utóbbi törölte Anglia egész kölcsöntartozását, amely az 1939. szeptember 3. és 1946. március 1. között nyújtott kölcsönökből fennállt, ki-

Sorbanállás Londonban szénért 1947 februárjában, a fűtőanyagválság idején

véve 150 millió kanadai dollárt, és újabb 1250 millió kanadai dolláros kölcsönt nyújtott Angliának ugyanolyan kamatra és visszafizetési feltételekkel, mint az Egyesült Államok.

Az Egyesült Államoktól és Kanadától kapott kölcsönöket elsősorban a fizetési vagy a külkereskedelmi mérleghiány fedezésére akarták fordítani. Ezek a tervek azonban kudarcba fulladtak.

A háborút követő első esztendőkben úgy látszott, hogy kedvező távlatok nyíltak az angol export előtt: Anglia legnagyobb háború előtti versenytársai a világpiacon (Japán, Németország, Franciaország stb.) vagy kiestek a versenyből, vagy nagyon meggyengültek. Ámde új, erős versenytárs jelent meg, az Egyesült Államok. Már a háború előtt megkezdődött és a háború alatt fokozódott Anglia kiszorítása a világkereskedelmi pozíciókból, s ez a folyamat a háború után meggyorsult. A Brit Birodalom részesedése a világ kereskedelmi flottájából (a Szovjetuniót nem számítva) az 1939. évi 30 százalékról 1947-ben 22 százalékra csökkent, az Egyesült Államok részesedése viszont ezalatt 17 százalékról 53 százalékra emelkedett. 1947-ben Nagy-Britannia külkereskedelmi mérleghiánya 425 millió font sterling volt (1938-ban 302 millió font sterling), az ország fizetésimérleg-hiánya pedig rekord összeget, 545 millió font sterlinget ért el.

A következő években a fizetésimérleg-hiány megoldhatatlan problémává vált. Az állandó fizetésimérleg-hiány fokozta a válságjelenségeket az ország gazdaságában.

Az első háború utáni válság már 1946 végén kitört Angliában. Fűtőanyaghiány miatt, amelyet elsősorban az okozott, hogy nem volt elegendő munkaerő a bányákban, egyes vállalatokat bezártak, korlátozták a vasúti forgalmat. Nőtt a munkanélküliség. A fűtőanyagválság előtt az országban 397 000 munkanélküli volt, 1947. február 22-én már 2 300 000. Március elején valamennyi iparvállalatnál újra megindult a munka, de március 12-én még mindig 785 000 ember volt munka nélkül. Az ország még nem is tért magához a fűtőanyagválság okozta megrázkódtatásból, amikor jelentkeztek a valutaválság jelei. Anglia, miután megkapta az amerikai kölcsönt, 1947. július 15-től kénytelen volt bevezetni a font sterling szabad átváltását külföldi valutára, mert így írta elő az Egyesült Államokkal kötött 1945-ös kölcsönmegállapodás. Ennek folytán nagyon megnőtt a kereslet a dollár és az arany iránt, s Anglia arany- és dollártartalékai rövid idő alatt 250 millió font sterlinggel csökkentek. A kormány már augusztus 20-án kénytelen volt megszüntetni a szabad valutaátváltást.

1949. március elején, minthogy az Egyesült Államokban gazdasági visszaesés következett be, Anglia gazdasági nehézségei is megnőttek. Anglia 1949. szeptember 18-tól kénytelen volt leértékelni a font sterlinget, hogy exportárait összhangba hozza az amerikai és a világpiaci árakkal. Ez áremelkedést és egyéb inflációs tüneteket okozott.

Ilyen körülmények között folyt a háború után az ország gazdasági életének helyreállítása. A munkások nagy áldozatokat vállaltak, különösen 1946 telén, hogy kisegítsék az országot a súlyos válsághelyzetből. Beletörődtek az adók emelésébe, a reálbér csökkenésébe, az árak emelkedésébe (1938-hoz képest két–háromszorosra emelkedtek). A munkások erőfeszítései révén a széntermelés 1950-ben elérte a 214 millió tonnát, közeledett a háború előtti szinthez (227 millió tonna). Az acéltermelés az 1938. évi 10 millió tonnáról 1950-ben 16 millió tonnára nőtt. Az ipari termelés indexe 1950-ben 25 százalékkal magasabb volt a háború előttinél. Ez a növekedés azonban főként az új iparágaknak – a gépkocsiiparnak, a vegyiparnak és más iparágaknak – volt köszönhető, a régi iparágak tovább senyvedtek: a gyapotszövet termelése például 1950-ben 43 százalékkal alacsonyabb volt a háború előttinél.

Nagy erőfeszítéssel és később, mint más országokban, sikerült némileg emelni a fogyasztás színvonalát. Hosszú ideig megmaradt a háború alatt bevezetett jegyrendszer, s a jegyre kevesebbet és rosszabb minőségű árut – élelmiszert, közszükségleti cikket – adtak, mint a háború alatt. 1946 júniusában bevezették a jegyrendszert a kenyérre, 1947 novemberében pedig a burgonyára, holott a háború alatt a kenyeret és a burgonyát nem adták jegyre. A súlyos élelmiszerhelyzet ellenére a kormány erősen korlátozta az élelmiszer-behozatalt, hogy csökkentse a külkereskedelmi deficitet. A kormány, a kivezető utat keresve, 1947 augusztusában elfogadta az angol mezőgazdaság fejlesztésének négyéves programját, amely előirányozta a mezőgazdasági termékek termelésének 20 százalékos növelését 1951–1952-ben 1946–1947-hez képest. Bevezették az állami támogatás rendszerét és garantálták a minimális árakat, hogy növeljék a farmerek termelési kedvét. Mindezen intézkedések ellenére nem sokat tudtak tenni a lakosság helyzetének javításáért. 1948-ban megszűnt a jegyrendszer a kenyérre és a burgonyára, 1949. március 14-től jegy nélkül adták a ruházati cikkeket és textilárukat.

Csupán 1950-től lehetett jegy nélkül vásárolni tejet és szappant, 1952-től cukrot és teát, és 1954-től vajat, zsírt, húst.

Külpolitika

A munkáspárti kormány külpolitikáját az angol imperializmus érdekei szabták meg, amely szerette volna visszaállítani Nagy-Britannia nagyhatalmi helyzetét, megtartani óriási gyarmati birtokait. Ebben a vonatkozásban a munkáspárti vezérek a konzervatívok hűséges követői voltak. Ugyanakkor Anglia külpolitikai vonalát befolyásolta a függés az amerikai imperializmustól, amely jócskán vissza-

Exportra menő angol gépkocsik

szorította Angliát a háború alatt, és ezt a vonalat folytatta ezekben az években is. Az amerikai imperialisták a legsúlyosabb csapásokat a külkereskedelem területén mérték angol szövetségesükre, a külkereskedelem volt ugyanis évszázadokon át Anglia gazdagodásának fő forrása. Miközben az Egyesült Államok részesedése a világ exportjában nőtt (1948-ban elérte a 23 százalékot), Anglia részesedése egyre csökkent (1949-ben 11,7 százalék volt).

Anglia külföldi tőkebefektetései, noha a háború utáni években erőfeszítéseket tettek visszaállításukra, az 1945. évi 2417 millió font sterlingről 1949-ben 1960 millióra, vagyis 13 százalékkal csökkentek. Különösen erős volt az amerikai tőke nyomása az angol dominiumokban. Kanadában az amerikai befektetések az 1939. évi 4 milliárd dollárról 1951-ben 9 milliárdra nőttek, az angol befektetések viszont az 1939. évi 2,5 milliárd dollárról 1948-ban 1,6 milliárdra csökkentek. 1949–1950-ben a kanadai importnak legalább a 70 százaléka az Egyesült Államokból származott, és csak 12 százaléka Nagy-Britanniából; a kanadai export az Egyesült Államokba és Angliába 58, illetve 20 százalék volt. Nőttek az Egyesült Államok tőkebefektetései Ausztráliában, Indiában, a Dél-afrikai Unióban.

Az Egyesült Államok a kőolajtermelésben is igyekezett kiszorítani pozícióiból Angliát. 1938-ban az amerikai cégek a tőkés világ kőolajtermelésének 35 százalékát ellenőrizték, az angolok 55 százalékát. 1951-re ez az arány az Egyesült Államok javára változott, 55, illetve 30 százalék lett. Nagy-Britannia átengedte az Egyesült Államoknak az uralmat a tengereken. A háború előtt az angol haditengerészeti flotta vízkiszorítása 1,2 millió tonna volt, az amerikaié 1 millió tonna; 1947-ben az előbbi vízkiszorítása 1,5 millió tonna volt, az utóbbié 3,8 millió tonna.

Ennek következtében egyrészt kiéleződtek az ellentétek az angol és az amerikai imperializmus között, másrészt Anglia, mint gyengébb vetélytárs, egyre inkább függött az Egyesült Államoktól, és kénytelen volt az általa diktált politikát folytatni, óriási összegeket költeni fegyverkezésre, katonai támaszpontok fenntartására, katonai szövetségek létesítésére és megőrzésére.

Már a potsdami konferencián, amikor az angol küldöttség élén Churchillt Attlee váltotta fel, nyilvánvaló lett, hogy Nagy-Britannia új kormánya nem szándékszik teljesíteni a munkáspárti választási

program külpolitikai ígéreteit. Attlee és az új külügyminiszter, Bevin, a konferencián azon mesterkedtek, hogy meghiúsítsák a Teheránban és Jaltában kötött megállapodások végrehajtását. Bevin még Churchillnél is nyíltabban kifejezésre juttatta, hogy ellenséges érzelmeket táplál a Szovjetunió iránt. Byrnes, az Egyesült Államok külügyminisztere később azt írta, hogy Bevin az „oroszokkal" szemben olyan agresszívan viselkedett, hogy Truman elnök és ő, Byrnes, feltették maguknak a kérdést, hogy tudnak „megférni ezzel az új külügyminiszterrel".

1945. augusztus 20-án Bevin első külpolitikai beszédében a képviselőházban ismertette a munkáspárti kormány programját. Kifejtette, hogy folytatják Churchill külpolitikáját, továbbra is támogatják a reakciós erőket Görögországban és folytatják a katonai intervenciót ebben az országban, támogatják a reakciós erőket Bulgáriában, Romániában és Magyarországon, amelyek szerették volna meghiúsítani az ezen országok népei által végrehajtott forradalmi átalakításokat.

Churchill 1946. március 5-i fultoni beszéde azt demonstrálta, hogy a konzervatívok támogatják Attlee és Bevin külpolitikáját. Azt is jelentette, hogy ez a politika összhangban van az Egyesült Államok külpolitikai programjával. Ugyanakkor Churchill beszéde, amely a Szovjetunió elleni hadjáratot sürgette és a hidegháború kezdetét jelentette, világszerte, így Angliában is felháborodást keltett a demokratikus erők körében. Százöt parlamenti képviselő határozati javaslatot nyújtott be, amely elítélte Churchill javaslatait mint olyanokat, amelyeknek „a Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szov-

NOSTROLINE

Daily Worker

LATE LONDON EDITION

K·L·G CORUNDITE PLUGS

'Churchill's Plan Would Cut UNO's Throat'

FRANCO: NEW PLAIN SPEAKING

'CHURCHILL SPEECH A LEAD TO TORY WRECKERS'

Reaction on the Rampage, Says Pollitt

THE Churchill speech at Fulton was not just an appeal for an anti-Soviet bloc, it was an appeal for a bloc against the working class and the

CHURCHILL'S MANOEUVRE

THE fiasco of Mr. Churchill's Fulton speech has now been tacitly admitted by the Tory leader himself.

lay the "main hope of a world instrument for maintaining peace"; which, since peace cannot be maintained without the power to do so, mean that he

Churchill's War Dance

ONLY a few months after the world victory over Fascism, Winston Churchill, former comrade-in-arms of

tion of his notorious "Gestapo" broadcast during the General Election, when he turned with fury and venom against the Labour movement, and revealed that the victory

IT is a well known political trick of the reactionaries, developed to a fine art by Hitler and Goebbels, to describe every democratic step forward of the people as a red revolutionary

meaning of its foreign policy." It ought now to be clear that hostility toward the Soviet Union, shootings in India and Egypt, and denial of the rights of small nations, play directly into the

Churchill fultoni beszéde ellen tiltakozó cikkek a Daily Workerben

jetunió közötti jó viszony elrontása a célja", s ezáltal kárt okoznak az egyetemes béke ügyének. Ámde Attlee, élve miniszterelnöki jogával és kihasználva a Lordok Háza hagyományos szabályait, nem adott időt a határozati javaslat megvitatására, s kijelentette, hogy „a kormány nem köteles véleményt mondani egy beszédről, amelyet más országban egy magánszemély mondott".

Arra utalva, hogy Churchill magánszemélyként beszélt, Attlee formálisan elhatárolta magát a beszédtől, a kormány azonban hamarosan a hidegháború szellemében kezdett tevékenykedni. A szóban forgó időszak nemzetközi politikájának valamennyi kérdésében, a Németország egykori szövetségeseivel kötendő békeszerződések ügyében, a német kérdés rendezésében és egyéb ügyekben, minden nemzetközi fórumon, a Külügyminiszterek Tanácsának ülésszakain az angol diplomácia szovjetellenes álláspontra helyezkedett.

1946 végén Anglia még 1 427 000 fős hadsereget tartott fenn, amely jelentős összegeket emésztett fel a költségvetésből. 1947 márciusában a kormány a parlament elé terjesztette a hadkötelezettség bevezetéséről szóló törvény tervezetét, amely 1 087 000 fős hadsereg fenntartását irányozta elő; ez kétszerese volt a fegyveres erők 1939. júniusi létszámának (480 000). A szolgálati időt 18 hónapban állapították meg. A törvénytervezet a parlamentben ellenállásba ütközött. Hetvenkét munkáspárti képviselő elutasító határozati javaslatot nyújtott be. A kormány belement, hogy a szolgálati időt 12 hónapban állapítsák meg. A törvénytervezetet elfogadták, 1949 januárjában kellett hatályba lépnie. 1948 októberében azonban a tábornokok egy csoportja, élükön lord Montgomeryvel, a birodalmi vezérkar főnökével, azt követelte, hogy a szolgálati időt 18 hónapban állapítsák meg, ellenkező esetben lemondanak. A kormány engedett a követelésnek, és ezúttal már a parlament sem ellenezte.

1947 elejéig a munkáspárti kormányra az volt a jellemző, hogy leplezte szovjetellenes politikáját. Ez különösen akkor vált nyilvánvalóvá, amikor szóba került az 1942-es angol–szovjet szerződés meghosszabbítása, amelynek eszméi annyira népszerűek voltak, hogy még Churchill a fultoni beszédében is szükségesnek tartotta mellesleg utalni rá, hogy a szerződés meghosszabbítható lenne 50 évre. Az Attlee-kormány, tekintettel a szerződés eszméinek népszerűségére, 1947 januárjában hivatalos javaslatot tett a szovjet kormánynak, de a tárgyalásokon hamarosan kiderült, mennyire nem őszinte az angol fél. Egyebek között mereven elzárkózott az elől, hogy olyan cikkelyt vegyenek be a szerződésbe, amelynek értelmében Anglia nem vehetne részt a Szovjetunió ellen irányuló blokkokban vagy akciókban. Emiatt az 1947 márciusában kezdődött tárgyalások már májusban megszakadtak; az angol fél hibájából nem jártak eredménnyel.

Ezt követően az angol hivatalos sajtó, a kormány sugalmazására, azt állította, hogy a Szovjetunió olyan módosításokat akart eszközölni a szerződés szövegén, amelyek gátolták volna Angliát az Egyesült Államokkal való együttműködésben. Ezzel az volt a céljuk, hogy megtévesszék az angol népet, eltitkolják előle a tárgyalások kudarcának okait, a szovjet kormányra hárítsák a felelősséget.

Az Attlee-kormány egyre több szovjetellenes katonai kötelezettséget vállalt. Kezdeményezésére 1948. március 17-én létrehozták a nyugat-európai államok első sokoldalú katonai-politikai tömbjét, az úgynevezett Nyugat-európai Uniót, amelynek tagja volt Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg. Majd az Egyesült Államok égisze alatt Anglia tevékenyen bekapcsolódott az új agresszív blokk – az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, a NATO – megalakításának előkészítésébe.

A tárgyalt időszakban a munkáspárti kormány tehát olyan politikát folytatott, amely ellentétes volt az 1942-es angol–szovjet szerződésben vállalt kötelezettségekkel; ez a szerződés formálisan még érvényben volt, hiszen 20 esztendőre kötötték. A konzervatív ellenzék nyíltan szovjetellenes propagandát folytatott. 1948 októberében a Konzervatív Párt konferenciáján mondott beszédében Churchill még hazafiasabb szellemben fejtette ki szovjetellenes terveit, mint Fultonban. Azt követelte, hogy azonnal, halogatás nélkül, ultimátumszerűen követeljék a Szovjetuniótól a népi demokratikus rendszer felszámolását a kelet-európai országokban, a szovjet megszálló erők kivonását Németországból és

Ausztriából, a kommunista mozgalom feloszlását a gyarmatokon és a félgyarmatokon, a nemzetközi monopóliumok számára azt a lehetőséget, hogy kiaknázzák a Szovjetunió nagy területeit.

Churchill arról próbálta meggyőzni hallgatóságát, hogy „Szovjet-Oroszországgal a békés rendezés elképzelhetetlen", és követelte, hogy a nyugati hatalmak haladéktalanul indítsanak agressziót a Szovjetunió ellen.

Az 1942-es szerződésben a Szovjetunió és Anglia megállapodott, hogy a háború után mindenfajta gazdasági segítséget megad egymásnak, az angol kormány viszont közvetlenül a háború után megszegte a szerződésnek ezt a pontját. A Szovjetunió gazdasági erejének gyengítésére törekedve erősen korlátozta a vele folytatott kereskedelmet. Ámde az angol gazdaság állandó válsága, továbbá a szovjetellenes külpolitikát elítélő haladó erők fellépése arra késztette az angol kormányt, hogy időnként kereskedelmi tárgyalásokba kezdjen a szovjet kormánnyal. A tárgyalt időszakban talán az ezeken a tárgyalásokon aláírt dokumentumok jelentették az egyetlen pozitívumot az angol–szovjet kapcsolatokban. A Szovjetunió értékes kereskedelmi partner lehetett volna Anglia számára. A második világháború előtt Anglia a Szovjetunióból szerezte be az általa importált gabona egyötödét és a puha épületfa kétötödét. Anglia 2,5-szer annyi búzát, 9-szer annyi fűrészárut vásárolt a Szovjetuniótól, mint az Egyesült Államoktól. A Szovjetunió egyszersmind biztos piaca volt az angol iparcikkeknek.

Nincs abban semmi meglepő, hogy az 1947 elején kitört válság időszakában Anglia tárgyalásokat kezdett a Szovjetunióval kereskedelmi egyezmény megkötéséről. Amikor a válság enyhült, az angol fél késleltetni kezdte a tárgyalásokat. December 27-én rövid lejáratú megállapodásokat írtak alá, amellyel megkezdődött, bár csak korlátozott mértékben, a két ország közötti kölcsönösen előnyös kereskedelmi kapcsolatok helyreállítása. A megállapodás értelmében a Szovjetunió vállalta, hogy 1948 őszéig nagy mennyiségű árpát, zabot és kukoricát szállít Angliának, amelyért Anglia két-három év alatt gépek és acélsín szállításával fizet. A Szovjetunió maradéktalanul eleget tett kötelezettségének. Ami az angol felet illeti, az egyezményben vállalt szállításoknak csak a 15,5 százalékára kötött szerződést.

A Marshall-terv az angol–szovjet kereskedelemnek ezeket a zsenge hajtásait is elsorvasztotta. 1949. március 31-én nyilvánosságra hozták az első tilalmi listát. Ezen 200 olyan áru szerepelt, amelyeknek a kelet-európai országokba való kivitele tilos volt az amerikai segély megvonásának terhe mellett. 1949. nyár elején, amikor újabb gazdasági válság tört ki Angliában, a munkáspártiak követelték a Szovjetunióval való kereskedelem bővítését. Bevin tárgyalásokba kezdett, és augusztusban szerződést írtak alá, amelynek értelmében a Szovjetunió annyi keményfát szállított, amennyi 70 000 egylakásos ház felépítéséhez elegendő, szeptemberben pedig szerződést írtak alá arról, hogy a Szovjetunió 1 millió tonna gabonát szállít.

A munkáspárti kormány gyarmati politikája és a Brit Birodalom széthullásának kezdete

Az Attlee-kormány gyarmati politikájában is a konzervatívok politikai vonalát folytatta, az ő módszereiket alkalmazta. Ám azután, hogy a világ haladó erői legyőzték a fasiszta Németországot s az erőviszonyok nyilvánvalóan a demokrácia és a szocializmus javára változtak meg, a brit imperializmus helyzete saját gyarmatain eléggé bonyolult lett. Kénytelen volt manőverezni, hogy megőrizze uralmát, sőt meg is hátrált, ahol nem volt más választása. A brit imperializmus kénytelen volt számolni azokkal az ígéretekkel, amelyeket a gyarmatok népeinek a háború alatt tettek, amikor a birodalom nehéz helyzetében hozzájuk fordultak segítségért. Kénytelen volt számolni továbbá a gyarmatokon a háború után kibontakozott nemzeti felszabadító mozgalmakkal, amelyeket már nem lehetett erőszakkal elfojtani. Amikor Indonézia 1945 augusztusában kinyilvánította függetlenségét, az Attlee-kormány százezer fős hadsereget küldött oda a holland gyarmatosítók segítségére, de a nemzetközi közvélemény nyomására és az angliai tiltakozások hatására ezt a hadsereget 1947 derekán kivonták Indonéziából.

(BRIT) NEMZETKÖZÖSSÉG 1945-1949

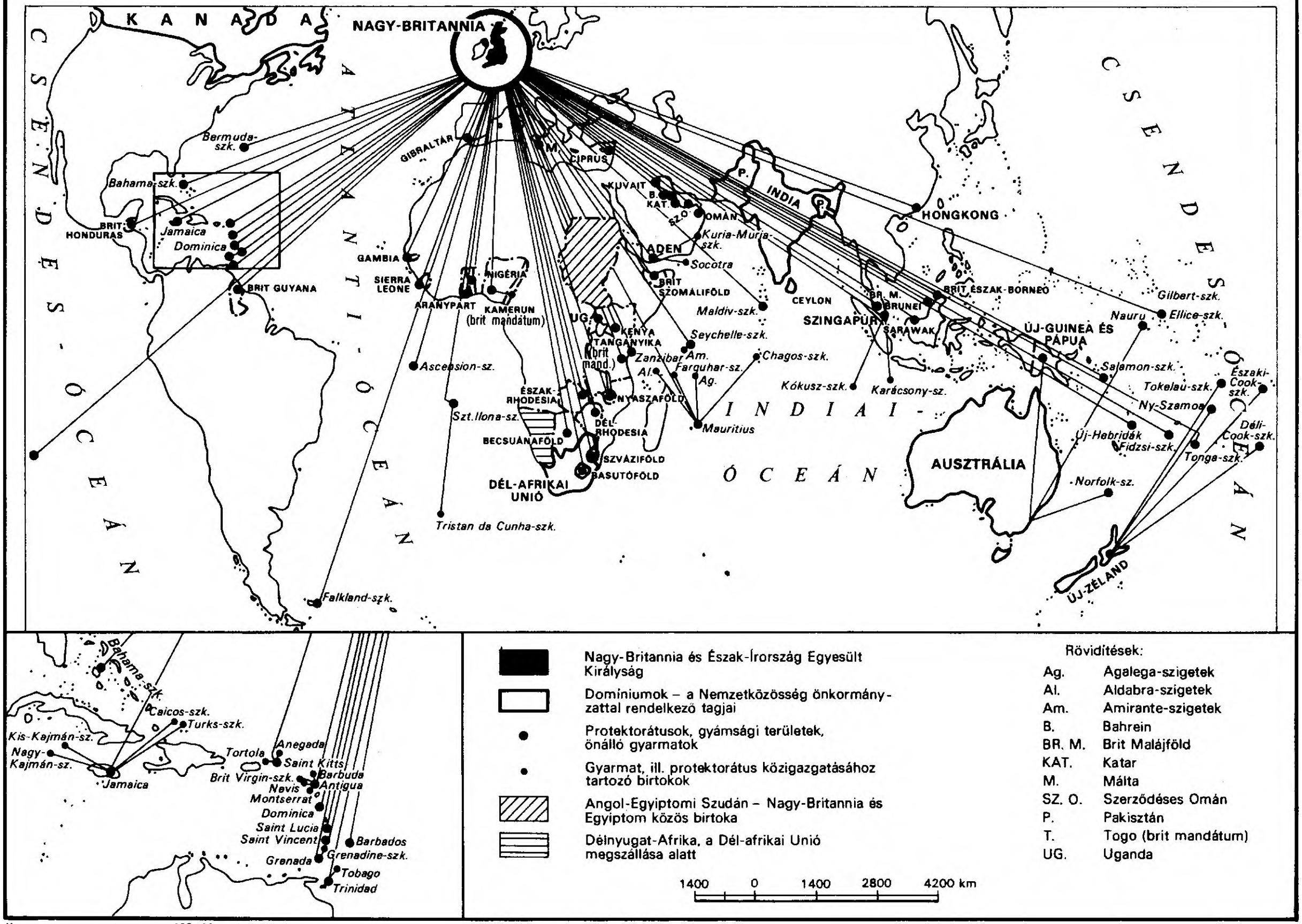

Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság

Dominiumok – a Nemzetközösség önkormányzattal rendelkező tagjai

Protektorátusok, gyámsági területek, önálló gyarmatok

Gyarmat, ill. protektorátus közigazgatásához tartozó birtokok

Angol-Egyiptomi Szudán – Nagy-Britannia és Egyiptom közös birtoka

Délnyugat-Afrika, a Dél-afrikai Unió megszállása alatt

1400 0 1400 2800 4200 km

Rövidítések:

Ag.	Agalega-szigetek
Al.	Aldabra-szigetek
Am.	Amirante-szigetek
B.	Bahrein
BR. M.	Brit Malájföld
KAT.	Katar
M.	Málta
SZ. O.	Szerződéses Omán
P.	Pakisztán
T.	Togo (brit mandátum)
UG.	Uganda

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

Eredménytelenek voltak azok a próbálkozások is, hogy katonai segítséget nyújtsanak a francia imperialistáknak Indokínában.

Az angol imperializmus saját gyarmatbirodalmán belül a legnagyobb nehézségekbe Indiában ütközött. A függetlenségi mozgalom megbénította az angol–indiai adminisztráció akcióit, és 1946. március 15-én Attlee a parlamentben hivatalosan elismerte India jogát a függetlenséghez. De miután megtette ezt a komoly engedményt, a brit imperializmus keresni kezdte a kérdés olyan megoldását, amely lehetővé tette volna számára, hogy más eszközökkel fenntartsa uralmát. Indiát vallási ismérv szerint két államra – India és Pakisztán – osztották (1947), amelyek dominiumként a Brit Birodalom részei maradtak. India és Pakisztán azonban többé nem volt gyarmat, állami függetlenséget kapott, ha ez a függetlenség korlátozott volt is. Függetlenséget és dominiumi státust kapott Ceylon (később Srí Lanka) is. Burma kivívta függetlenségét (1948), de nem fogadta el a dominiumi státust. Az angol imperializmus Malájföldön makacsul ragaszkodott pozícióihoz, az angol csapatok könyörtelenül elfojtották a nemzeti felszabadító mozgalmat ebben a térségben.

A brit imperializmus a Közel-Keleten is kénytelen volt feladni pozícióiból. 1946-ban Anglia kivonta csapatait Szíriából és Libanonból, 1948-ban pedig lemondott Palesztinára vonatkozó mandátumáról.

Anglia afrikai gyarmatain a nemzeti felszabadító mozgalom még nem fejlődött ki annyira, hogy komoly engedményekre kényszerítse az angol imperializmust, amely azonban itt is kénytelen volt manőverezni. A birodalom politikai és gazdasági mozgósítása érdekében a Chamberlain-kormány még 1940 márciusában törvényt fogadtatott el arról, hogy az angol pénzügyminisztérium 10 éven keresztül évi maximum 5 millió font sterlinget fizet a gyarmati kormányoknak a közlekedés és távközlés fejlesztésére, oktatásügyi, egészségügyi stb. célokra. 1945-ben az Attlee-kormány hasonló törvényt hozott, amelyben az összeget évi 12 millió font sterlingre emelték, és 1946–1947-től 1955–1956-ig szándékoztak fizetni. Csakhogy sem a háború alatti koalíciós kormány, sem az Attlee-kormány nem teljesítette az ígéretét: 1940–1941 és 1944–1945 között az említett célokra mindössze 5,7 millió font sterlinget költöttek (25 millió helyett), 1945–1946 és 1949–1950 között pedig csupán 33 milliót (60 millió helyett). Ha azt nézzük, hogy a háború alatt Anglia mintegy 500 millió font sterling értékű nyersanyagot és élelmiszert vitt ki gyarmatairól, 1952-ig pedig 1042 millió font sterling értékűt, akkor látjuk, hogy a „jólét növelése" ürügyén csupán adósságának kevesebb mint tizenötöd részét térítette meg.

Az Attlee-kormány gyarmati politikájának célja továbbra is az volt, hogy növelje a gyarmatokon az Anglia gazdasági nehézségeinek megoldásához szükséges nyersanyag kitermelését. Különösen nagy buzgalommal munkálkodott ezen afrikai gyarmatain.

Történtek bizonyos változások a dominiumok és Nagy-Britannia kapcsolataiban is. 1947-től a dokumentumokban, a sajtóban és az irodalomban a Brit Birodalom terminus helyett a Brit Nemzetközösség elnevezést használták, amelyet olykor (az 1926-os, 1931-es stb. birodalmi konferenciákon) már a háború előtt is használtak. A „dominium" helyett azt írták és mondták, hogy „a Nemzetközösség tagja". Új-Fundland dominium az 1949. március 31-én tartott népszavazás eredményeként Kanadához csatlakozott. 1949. április 18-án hivatalosan kivált a Nemzetközösségből az Ír Köztársaság. Azért, hogy lehetővé tegyék a Nemzetközösséghez való csatlakozást azoknak a gyarmatoknak, amelyek elfogadták a dominium státust, de köztársasági kormányformát vezettek be, a Nemzetközösség miniszterelnökeinek 1949. áprilisi konferenciája úgy döntött, hogy megváltoztatja az 1931-es westminsteri statutumnak azt a formuláját, amely kimondta, hogy „a Nemzetközösség tagjait a koronához való közös hűség fogja össze", és az angol király csak „szimbóluma a Nemzetközösséget alkotó független nemzetek szabad egyesülésének, és mint ilyen, a Nemzetközösség feje".

Az 1945-ös parlamenti választásokon elszenvedett vereség nyomán mozgalom indult a Konzervatív Pártban a tömegek számára vonzó új program kidolgozásáért. A „progresszív konzervatívok" kijelentették, hogy teljesen át kell szervezni „a szociális struktúrát, amelyen a párt nyugszik", „át kell csoportosítani az adóztatást, hogy enyhüljön a nyomor és a gazdagság ellentéte". A jobboldali konzervatívoktól eltérően ők szükségesnek tartottak bizonyos állami beavatkozást a gazdasági életbe, de ellenezték „a szocializmus totalitáris tendenciáját", vagyis a teljes állami beavatkozást központi gazdasági tervezési és ellenőrzési szerv révén. 1947-ben a Konzervatív Párt elfogadta az új programot, az „Ipari Chartát", amely meghirdette a teljes foglalkoztatottság és a társadalombiztosítás elvét, az egyenlő munkáért egyenlő bért, az ország gazdasági életének állami ellenőrzését. A szocializmus alternatívájaként a programban „az egyéni kezdeményezés és a magánvállalkozás a vegyes és irányított gazdaságban" szerepelt. A program végső célja az volt, hogy segítségével harcoljanak a szocializmus és a kommunizmus eszméi ellen, és megnyerjék a konzervatívoknak a munkáspárti választókat. Ezekben az években a Konzervatív Párt vezető köreiben egyre elégedetlenebbek voltak Churchillel mint a párt vezérével. A fiatal vezető személyiségek – Eden, Butler – arra törekedtek, hogy demokratikus színezetűvé tegyék a pártot, nem helyeselték Churchill diktatórikus módszereit.

A parlamenti választásokon győztes Munkáspárt nem szándékozott változtatni reformista politikáján. Szociális és államosítási törvényeit helyeselték a dolgozók, akik többségükben hittek abban, hogy a párt teljesíti választási ígéreteit. A Munkáspárt helyzete annyira szilárd volt, hogy 1948 februárjában merész húzásra szánta el magát, befagyasztotta a béreket és a személyi jövedelmeket, s ehhez megkapta a Brit Szakszervezeti Kongresszus Főtanácsának támogatását.

A Munkáspárt vezetőit azonban nyugtalanította, hogy észrevehetően nőtt a Kommunista Párt befolyása, főleg a szakszervezetekben; kommunistákat beválasztottak a legnagyobb szakszervezetek – a bányászok, a villamos ipari, a kereskedelmi, a gépipari dolgozók szakszervezetének – vezetőségébe. 1945–1946-ban a munkáspártiak között heves vita folyt Nagy-Britannia Kommunista Pártjának a Munkáspártba való felvételéről. A felvételre adott szavazatok száma elérte csaknem az 50 százalékot.

Nagy-Britannia Kommunista Pártja az első vonalban küzdött a békéért, a Szovjetunióval való barátságért és együttműködésért, leleplezte a munkáspárti vezetés reakciós külpolitikai irányvonalát. A Kommunista Párt kezdeményezésére 1946-ban megalakult az Angol–Szovjet Baráti Társaság. Az új társaság különböző politikai nézetű és különböző társadalmi helyzetű tagjai tevékenyen munkálkodtak azon, hogy helytálló információkat terjesszenek a Szovjetunióról.

A Kommunista Párt 1949-ben tartott XXI. kongresszusa úgy foglalt állást, hogy Angliát át kell alakítani, „a kapitalista demokráciát reális népi demokráciává kell változtatni, a parlamentet – a demokráciáért vívott történelmi harc produktumát – a nép túlnyomó többségének akaratát kifejező demokratikus eszközzé kell átalakítani".

A Munkáspárt a „demokratikus szocializmus" elméletét állította szembe a Kommunista Párttal. 1948. január 3-i beszédében Attlee olyan rendszerként jellemezte a „demokratikus szocializmust", amelynek egyesítenie kell „az egyéni szabadságot a tervgazdasággal, a demokráciát a társadalmi igazságossággal". Azt állította, hogy Angliában a munkáspárti kormány erőfeszítéseivel már „szintetizálták a kapitalizmus és a szocializmus előnyeit", fogyatékosságaikat pedig kiküszöbölik, hogy a szocializmust fokozatosan vezetik be úgy, hogy a szocializmus elemeit beépítik a kapitalizmusba. A szocializmust, mondta Attlee, a „tiszta demokrácia" és „a polgári szabadság" útján fogják megteremteni. A szocializmus jelszavai a gyakorlatban olyan intézkedésekké változtak, amelyek a kapitalista rendszer megszilárdulását segítették.

A Munkáspárt jobboldali vezérei a külpolitikában a „harmadik út" jelszavával operáltak, mondván, hogy ők az Egyesült Államok és a Szovjetunió között a középúton haladnak. Ezzel arról akarták

meggyőzni a tömegeket, hogy az angol kormány külpolitikája nem egyezik az Egyesült Államok agresszív politikájával, hanem valami önálló politika. Valójában a „harmadik út" az amerikai imperializmussal való együttműködés útja volt, ellenséges mind a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal, mind a világ összes demokratikus erőivel szemben.

A jobboldali munkáspártiak a „demokratikus szocializmus" és a „harmadik út" jelszavát hirdették, ugyanakkor az ádáz antikommunizmus álláspontjáról támadták a Kommunista Pártot.

1947. december 21-én a Munkáspárt Végrehajtó Bizottsága Morgan Phillips aláírásával körlevelet küldött szét, amelyben felszólította a szakszervezeteket, hogy távolítsák el a kommunistákat a választott szervekből. „Szabotázs kampány várható a kommunisták és a velük együttérző személyek részéről – olvasható a körlevélben. – Várhatók a kommunisták által sugallt próbálkozások, hogy elégedetlenséget keltsenek üzemekben... Várható az olyan próbálkozások fokozódása, hogy belülről aláássák és felbomlasszák a labourista mozgalmat."

A következő lépés ebben az irányban az 1948. március 15-én nyilvánosságra hozott döntés az államapparátusban végzendő tisztogatásról, hogy – miként Attlee a parlamentben kijelentette – „egyetlen olyan embert se alkalmazzanak az állam biztonsága szempontjából létfontosságú munkára, akiről ismeretes, hogy a Kommunista Párt tagja vagy olyan kapcsolatban van vele, hogy jogos kétség támadhat megbízhatósága iránt".

A baloldali munkáspártiak ellenezték a párt jobboldali vezetőségének politikáját. Az 1946-os pártkonferencián bírálták Attlee kormányát, mert „nyilvánvalóan folytatja a Konzervatív Párt hagyományos külpolitikai vonalát – az »erőpolitikát«", és követelték „a barátságon és a kölcsönös megértésen alapuló kapcsolatok fenntartását és bátorítását a Szovjetunióval". 1946 novemberében 53 munkáspárti képviselő módosítást eszközölt a király trónbeszédére adandó válaszban, követelte a kormánytól, hogy biztosítsa „az amerikai kapitalizmus és a szovjet kommunizmus közötti konfliktus demokratikus és konstruktív szocialista alternatíváját".

A képviselők egy csoportja 1947 áprilisában kibocsátott „Balra tarts!" című kiáltványában nagyobb bátorságot követelt az önálló bel- és külpolitika folytatásában. A Munkáspárt balszárnyának azonban nem volt szervezeti magva, jelentéktelen kisebbség amorf egyesülése volt, amely ráadásul nem volt mentes a kommunistaellenes érzelmektől.

A párt vezetői, kihasználva az ellenzékiek csekély számát és gyengeségét, gyorsan leszámoltak velük. Amikor a munkáspárti képviselők egy csoportja 1948 áprilisában táviratban kívánt sok sikert a választásokon Pietro Nenninek, az Olasz Szocialista Párt vezérének, a Munkáspárt Végrehajtó Bizottsága, amely az 1948-as pártkonferencián Nennit „a kommunisták befolyása alatt állónak" nyilvánította, azt követelte a táviratot aláíróktól, hogy ígérjék meg, többé „nem tevékenykednek a párt politikájával szemben ellenzéki erőként", mert ellenkező esetben kizárják őket a pártból. Platts-Mills képviselőt, aki nem volt hajlandó ezt megígérni, kizárták a pártból. Konni Zilliacus neves munkáspárti politikust, aki hosszú időn át hevesen bírálta a munkáspárti kormány külpolitikáját, 1948 decemberében Gateshead választói kerületben újra jelölték parlamenti képviselőnek. A párt Végrehajtó Bizottsága nem hagyta jóvá a jelölést. A választói kerület pártszervezete azonban ragaszkodott elhatározásához. 1949 májusában a Végrehajtó Bizottság Zilliacust kizárta a pártból.

A kormány politikájának népellenes jellege különösen élesen kiütközött a jobb életfeltételeket követelő sztrájkoló munkásokkal való bánásmódban. Hat háború utáni esztendőben (amikor a Munkáspárt volt hatalmon) a sztrájkok és a tömeges elbocsátások következtében 12,7 millió munkanap veszett el, alig tizenötöde az első világháború után ugyanennyi idő alatt kiesett munkanapoknak (187,6 millió munkanap). Ezek többnyire „vad" sztrájkok voltak, amelyeket a szakszervezetek nem hagytak jóvá. Az első háború utáni sztrájk 1945 szeptemberében kezdődött. Ez a birkenheadi dokkmunkások sztrájkja volt. A következő hónapban fokozatosan csatlakoztak a sztrájkhoz a liverpooli, a Tyne és a Tees folyó partvidékén, a Humber öbölben levő dokkok, egyes londoni dokkok, majd a glasgowi, a

Katonák teherautókon érkeznek a sztrájkolók gyülésére

leithi és az eyemouthi dokkok. A sztrájkban összesen 50 000 dokkmunkás vett részt. A munkáspárti kormány a sztrájkok leverésére igénybe vette a katonaságot, egy 1920-as törvény alapján bevezette a rendkívüli állapotot. A dokkmunkásoknak mégis sikerült részleges győzelmet aratni: munkabérüket 19 shillingre emelték (az eredetileg követelt 25 shillinggel szemben), és kivívtak egy heti fizetett szabadságot (eredetileg két hetet követeltek).

1946 februárjában a legjelentősebb a coventryi autógyár 4000 munkásának sztrájkja volt, akik azt követelték, hogy emeljék a bérüket, a férfiak és a nők egyforma bért kapjanak, s ne kéthetenként, hanem hetenként legyen bérfizetés. 1947 elején a londoni közlekedési dolgozók azt követelték, hogy a heti munkaidőt bércsökkenés nélkül szállítsák le 48 óráról 44 órára, és adjanak évi 12 nap fizetett szabadságot. A közlekedési dolgozók és szakképzetlen munkások szakszervezetének vezetősége hasztalan próbálkozott a sztrájk meghiúsításával. A kormány a katonaságot használta fel a közlekedés helyreállítására. A közlekedési dolgozók azonban kaptak némi engedményeket.

A munkásszolidaritás jelentőségét jól példázta az 1947. szeptemberi bányászsztrájk. A bányászok győztek: visszavonták azt az utasítást, hogy a bányákban meg kell hosszabbítani a vájatokat, ami előnytelen lett volna a bányászoknak.

1948 júniusában szolidaritási sztrájkként kezdődött a londoni dokkmunkások munkabeszüntetése. Amiatt tiltakoztak, hogy 13 hétre elbocsátottak 11 dokkmunkást, mert az egészségre ártalmas és a ruhájukat tönkretevő cinkoxid rakodásáért pótlékot kértek. A 15 napig tartó sztrájkban 20 000 ember vett részt. A szakszervezetek vezetősége szembehelyezkedett a sztrájkolókkal. Az Attlee-kormány bevezette a rendkívüli állapotot és katonaságot vezényelt a sztrájk körzetébe. A munkások kénytelenek voltak felvenni a munkát.

1949 tavaszán az angol munkások sztrájkkal fejezték ki szolidaritásukat a kanadai munkásokkal. A sztrájk május 14-én kezdődött, amikor az angliai Avonmouth kikötőbe érkezett egy kanadai hajó sztrájktörő legénységgel, amelyet a hajó tulajdonosai a kanadai kereskedelmi flotta sztrájkoló tengerészei helyett fogadtak fel. Az avonmouthi dokkmunkások megtagadták a hajó kirakását. Csatlakoztak hozzájuk Bristol, Liverpool, London dokkmunkásai. Július 20-án már 15 505 ember sztrájkolt. A kormány katonákat használt fel a hajók kirakására. Az angol dokkmunkások azonban csak azután vették fel a munkát, hogy a Kanadai Tengerészek Szövetsége bejelentette, visszavonja sztrájkőrségeit a kanadai hajókról.

1949 májusában a lancashire-i bányászok is sztrájkoltak, azt követelték, hogy olcsóbban vásárolhassanak szenet. A megmozdulás eredményeként a bányászok biztosítékot kaptak, hogy elegendő mennyiségű „kedvezményes" szenet vásárolhatnak.

Anglia életében fontos esemény volt a békemozgalom kibontakozása.

1948 júliusában Londonban tartották az egyetemes békéért küzdők konferenciáját, amelyet a *Daily Worker* című újság szerkesztősége hívott össze. A konferencián több mint 1300 küldött vett részt Anglia különböző részeiből, főként a szakszervezetek, a különböző társadalmi szervezetek, az Angol–Szovjet Baráti Társaság, a Kommunista Párt képviseletében. 1949-ben megalakult az Angol Békebizottság, amelynek többek között tagjai lettek olyan neves közéleti személyiségek, mint John Bernal professzor, Denis Pritt jogász. Ugyanazon év októberében Londonban megtartották a béke angol híveinek első kongresszusát, amelyen 1090 küldött több mint 400 szervezetet, 1 milliónál több embert képviselt. Ezeken a fórumokon a haladó gondolkodású angolok sürgették az atombomba betiltását, a fegyverzet csökkentését, a gazdasági és a kulturális kapcsolatok fejlesztését a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal.

Franciaország

A Hitler-ellenes koalícióban részt vevő három nyugati nagyhatalom közül a háború alatt Franciaország élte át a legnagyobb megrázkódtatásokat. Az 1940. júniusi teljes katonai vereség következtében megszűnt a Harmadik Köztársaság államrendszere, amely az 1875-ös alkotmány alapján állt fenn, s az országban félfasiszta rendszer jött létre, amelyet a történelem „vichyi rendszer" néven ismer. Franciaország, amelynek Pétain marsall lett a vezetője, a német fasizmus szolgálatában álló bábállammá vált.

Ugyanakkor Londonban megalakult a de Gaulle tábornok vezette Szabad Franciaország szervezet. De Gaulle 1940. június 18-án ellenezte a Németországgal kötendő fegyverszünetet, a harc folytatása mellett szállt síkra. A tábornok hajlandó volt együttműködést, sőt bizonyos fokú akcióegységet kialakítani a belső ellenállással, amelyben döntő szerepet játszott a Kommunista Párt. A baloldali erők törekvéseit az Ellenállás Nemzeti Tanácsa 1944. március 15-i programja fejezte ki. Ebben kifejeződött az a szándék, hogy létrehoznak „de Gaulle tábornok vezetésével olyan köztársasági kormányt, amely védelmezni fogja a nemzet politikai és gazdasági függetlenségét, visszaadja Franciaország erejét, nagyságát és tekintélyét". A program előirányozta a vichyi rendszerrel kapcsolatban álló árulók megbüntetését, az árulók vagyonának elkobzását, az általános választójog és az alapvető polgári szabadságjogok helyreállítását. Terveztek gazdasági reformokat is oly módon, hogy „eltávolítják Franciaország népgazdaságának irányításából az összes gazdasági és pénzügyi hatalmasságot", az egyéni érdekeket alárendelik a közérdeknek, növelik a termelést, államosítják „az összes nagy monopolizált termelési eszközt, amely a közös munka produktuma, az energiaforrásokat, az ásványi kincseket, a biztosító társaságokat és a nagybankokat", a munkásoknak biztosítják a vállalatok vezetésében való részvételt.

Az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programja követelte a munkához és a pihenéshez való jogot, a kollektív szerződések rendszerének tökéletesítését, a bérek emelését, nyugdíjak megállapítását stb. A gyar-

mati politika területén a program előirányozta „a politikai és a gazdasági jogok kiterjesztését a gyarmatokon a helyi lakosságra".

A program végezetül kimondta: „Új köztársaság alakul, amely elsöpri a reakciós vichyi rendszert, és a népi demokratikus intézményeket hatékonyakká, a korrupciótól és az árulástól mentessé teszi. Olyan demokrácia lép működésbe, amelyben a kormány egész tevékenysége a nép választottainak hatékony ellenőrzése alá kerül."

De Gaulle tábornok hivatalosan jóváhagyta az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programját, elsősorban erős államhatalom megteremtésére törekedett, és azon volt, hogy a baloldali pártokat lehetőleg minél messzebb tartsa az irányításban való részvételtől. „Háborús emlékiratok" című művében* de Gaulle ezt írja arról, hogy milyen tervei voltak Párizs felszabadulásakor: „országunk, bármilyenek is a sebei, elég hamar lehetőséget kap, hogy újjászülessen mint nemzet, azzal a feltétellel, hogy irányítani fogják, ez pedig nem teszi lehetségessé, hogy az enyémmel párhuzamosan bármilyen más hatalom létezzék".

A politikai és a gazdasági helyzet a háború befejezése után

Franciaország gazdasági és politikai helyreállításának problémái körül nyomban megindult a harc, amint a megszállók elleni népi felkelés győzött Párizsban és a fővárosba bevonultak az amerikai csapatok és a szövetségesek expedíciós erőinek keretébe tartozó francia egységek. De Gaulle tábornok 1944. augusztus 30-án bejelentette a Francia Köztársaság ideiglenes kormányának megalakulását, és azzal kezdte tevékenységét, hogy felszámolta a Franciaország felszabadításában történelmi szerepet játszó belső ellenállás intézményeit. Az Ellenállás Nemzeti Tanácsa nem kapott semmilyen reális hatáskört, tagjai egyszerűen bekerültek az ideiglenes Tanácskozó Gyűlésbe. Egyidejűleg helyreállították a reguláris hadsereget, amelynek tisztikara zömmel a régi katonai kaszt képviselőiből alakult, amely csaknem teljes egészében a vichyi rendszert szolgálta. Gyorsan újjászületett a háború előtti közigazgatási struktúra, elsősorban a kormány által kinevezett prefektusok rendszere, a rendőrség és az igazságügyi szervezet.

A kialakítandó államrendszer kérdései körül kibontakozó harccal egyidőben megkezdődött a politikai pártok szervezése.

A felszabadulást követő időszakban az országban a legerősebb és legbefolyásosabb párt a Francia Kommunista Párt volt. A háború előtti francia pártok közül csak a Kommunista Párt került ki becsülettel a háború és a megszállás okozta megpróbáltatásokból. A Kommunista Párt nagy szerepe a belső ellenállás szervezésében, hozzájárulása a fasizmus és a megszállók elleni harchoz – 75 000 kommunista áldozta életét ebben a harcban – jelentősen növelte a párt tekintélyét és taglétszámát. 1936-ban a Kommunista Pártnak 328 000 tagja volt, 1945-ben viszont 545 000. A Kommunista Párt köré tömörültek a legnagyobb tömegszervezetek: a Nemzeti Felszabadítási Front, az Általános Munkásszövetség stb.

A francia szocialista párt (ekkor még a Munkásinternacionálé Francia Szekciója – SFIO: Section Française de l'Internationale Ouvrière) a háború alatt gyakorlatilag széthullott. Vezetői közül némelyek Pétain táborába kerültek. Sok szocialista viszont részt vett az ellenállásban, és a háború után ezek újjászervezték a pártot. A felszabadulás után a Szocialista Párt taglétszáma megnőtt, elérte a 300 000-ret.

A munkásosztály érdekei és az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programjának végrehajtása szempontjából fontos volt a két munkáspárt – a Kommunista és a Szocialista Párt – egysége. 1944 decemberében a két párt szoros együttműködése érdekében megalakították az Állandó Egyeztető Bizottságot. A két párt képviselői együttes politikai akciókban állapodtak meg. Ezáltal nagy lépést tettek a francia munkásmozgalom megosztottságának megszüntetése felé. Ám a Szocialista Párt vezetői között már akkor

* Megjelent a Gondolat Könyvkiadónál 1973-ban.

Hazatérőben a megszállók által elűzött franciák

is, főként azután, hogy 1945-ben hazatért Németországból Léon Blum, kezdett kialakulni az a hangulat, hogy nem célszerű összefogni a Kommunista Párttal.

Az „ellenállás pártjának" nevezte magát egy harmadik párt is – a Népi Köztársasági Mozgalom (MRP – Mouvement Rèpublicain Populaire) –, amely 1944 decemberében alakult a háború előtti Kereszténydemokrata Párt tagjainak nagy részéből és több kisebb katolikus csoportból. A párt vezére, Georges Bidault, egy ideig az Ellenállás Nemzeti Tanácsa elnöke volt. Az MRP, amely a „keresztény-szocializmus" hagyományai örökösének vallotta magát, burzsoá centrista párt volt, kapcsolatban állt a Vatikánnal. Egy időben úgy szerepelt, mint a „de Gaulle-hoz való hűség" pártja.

A felszabadulás után a háború előtti nagy burzsoá pártok közül csak a Harmadik Köztársaság fő kormánypártja, a Radikális Köztársasági és Radikális Szocialista Párt (Parti Rèpublicain Radical et Radical-Socialiste) alakult újjá. A müncheni politika és a vichyi kormányhoz való pártolás nagyon meggyengítette ezt a pártot. A háború előtti jobboldali pártok maradványainak különböző újjászerveződési és átcsoportosítási próbálkozásai nyomán létrejött a Köztársasági Szabadságpárt (PRL) és a „függetlenek" csoportja. Ezen kívül a politikai küzdőtéren ott volt az Ellenállás Demokratikus és Szocialista Szövetsége (UDSR – Union Démocratique et Socialiste de la Résistance) nevű kisebb párt, amelyhez de Gaulle tábornok híveinek egy része tartozott. Külön gaulle-ista párt akkor még nem volt, maga de Gaulle az egész nemzet vezéreként szerepelt, aki a pártok fölött áll.

1944–1946-ban valamennyi párt számára igen fontos volt, hogy milyen lesz az új államrendszer. A számtalan tervezet között három alapvető volt. Az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programjának végrehajtását szorgalmazók, elsősorban a Kommunista Párt amellett voltak, hogy alakuljon demokratikus

köztársaság szuverén egykamarás parlamenttel, amelyet az arányos képviseleti rendszer szerint választanak, a megyék és a községtanácsok kapjanak széles körű autonómiát, szüntessék meg a prefektusok rendszerét, biztosítsák az alapvető szabadságjogokat. De Gaulle és hívei nem parlamenti, hanem elnöki köztársaságot akartak, amelyben a kormány nem a parlamentnek, hanem az elnöknek tartozik felelősséggel. Voltaképpen de Gaulle tábornok személyi hatalmát akarták megteremteni. A radikálisok amellett kardoskodtak, hogy állítsák vissza a Harmadik Köztársaság intézményeit az 1875-ös alkotmány alapján.

A háború végén Franciaország belső helyzete sokban hasonlított a hitleri megszállás alól felszabadult más európai országok helyzetéhez, de voltak bizonyos sajátosságai is. Franciaországban viszonylag csekély volt a háborús pusztítás, messze nem olyan, mint mondjuk Lengyelországban vagy a Szovjetunió megszállt területén. A termelési kapacitásnak csupán 10 százaléka semmisült meg, súlyos károk csak a vasúti közlekedésben keletkeztek. A mezőgazdaság jobb helyzetben volt: 1944-ben a gabonatermés elérte a háború előttinek a 80 százalékát. Ennek ellenére az ország gazdasági élete 1944–1945-ben igen zilált volt. Ez részben az általános káosszal és a felszabaduláskor és közvetlenül utána tapasztalható közlekedési nehézségekkel magyarázható. Nagy kárt okozott a spekuláció. Óriási mennyiségű terméket nyelt el a feketepiac, amelyen az árak tízszer–hússzor magasabbak voltak a rögzített áraknál.

De Gaulle ideiglenes kormánya nem hozott radikális intézkedéseket az infláció és a spekuláció ellen. 1944 végén Mendès-France gazdasági miniszter azt javasolta, hogy sok felszabadult országhoz hasonlóan hajtsanak végre pénzreformot. A régi pénzt új pénzzel akarta felváltani, hogy elvonja az üzéreknél felhalmozódott óriási összegeket, megbénítsa a feketepiacot, visszafogja az inflációt. A kormány tagjainak többsége azonban ellenezte a tervezett reformot, Mendès-France pedig lemondott.

Az ideiglenes kormány a baloldali erők növekedésének körülményei között teljesítette az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programjának több követelését. 1944 decemberében államosították a Nord és Pas-de-Calais megyei szénbányákat, az Air France légiközlekedési vállalatot, a Renault gépkocsigyártó cég üzemeit és több más nagy céget. 1945 decemberében államosították a Banque de France-ot és a négy legnagyobb hitelbankot. Ennél lényegesebbek voltak a dolgozók szociális vívmányai: emelték a munkások és az alkalmazottak bérét, a háborús veteránok nyugdíját, a családi pótlékot kiterjesztették a kisiparosokra és a szabadfoglalkozású személyekre, az alacsony keresetű munkások béréből nem vontak adót. A 10 főt vagy annál többet foglalkoztató üzemekben küldötteket, az 50 főt vagy annál többet foglalkoztató üzemekben üzemi bizottságokat választottak. A küldötteknek és a bizottságoknak joguk volt részt venni a bérek megállapításában, ellenőrizni a munkakörülményeket, betekinteni az üzem tevékenységéről szóló beszámolókba. Befolyásos burzsoá körök azonban szabotálták a kormány intézkedéseinek végrehajtását, növelték a zűrzavart a gazdasági életben.

Az első Alkotmányozó Nemzetgyűlés. Az 1946. május 5-i népszavazás

Az államrendszerről az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek kellett döntenie. Több hónappal a választások előtt a Francia Kommunista Párt a X. kongresszusán (1945. június 26–30.) politikai programot fogadott el, amelyben szerepelt a fontosabb gazdasági ágak további államosítása, a gazdaság intenzív helyreállítása, a munkások azon jogának biztosítása, hogy részt vegyenek az államosított vállalatok irányításában, valamint az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programjában szereplő több más progresszív követelés teljesítése. Az FKP a külpolitikában síkraszállt a béke megszilárdításáért, az egyenjogú együttműködésért a Hitler-ellenes koalíció valamennyi államával. A kommunisták együttműködésre szólították fel mindazokat a pártokat, amelyek támogatták az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programját. Az FKP X. kongresszusán Maurice Thorez a KB beszámolójában ezt mondta: „Úgy véljük, ország-

gunk számára a legjobb távlatokat az nyitja, ha a széles nemzeti és demokratikus egység legtekintélyesebb és legstabilabb kormánya marad hosszú időn át hatalmon."

Az alkotmányozó nemzetgyűlési választás 1945. október 21-én volt. Egyidejűleg népszavazást tartottak, amelynek eredményeként a választók elvetették a Harmadik Köztársaság rendszeréhez való visszatérés gondolatát, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés jogát pedig az új alkotmány előkészítésére korlátozták. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összetétele a reális politikai erőviszonyokat tükrözte. A Kommunista Párt több mint 5 millió szavazattal 152 mandátumot kapott, a szocialisták 142, az MRP 141 mandátumot kapott; az UDSR, a radikálisok, a különböző jobboldali szervezetek összesen 81 mandátumot kaptak. A választások legjelentősebb eredménye az volt, hogy a munkásosztály két pártja – az FKP és az SFIO – elnyerte a szavazatok abszolút többségét. Ez lehetővé tette, hogy kétpárti kormányt alakítsanak. A kommunisták ezt is javasolták. A szocialisták kongresszusa azonban Léon Blum és más antikommunisták befolyására elutasította ezt a javaslatot, és követelte, hogy vegyék be a kormányba az MRP képviselőit. 1945 novemberében megalakult a de Gaulle vezette új kormány, amelynek öt kommunista, öt szocialista, öt MRP és hat gaulle-ista tagja volt. A kormányalakítás közben konfliktus tört ki a Kommunista Párt és de Gaulle között, aki nem volt hajlandó a kommunistáknak adni a legfontosabb tárcák (külügy, hadügy, belügy) valamelyikét. A kommunisták a fegyverkezési, a gazdasági, az ipari és munkaügyi, az egészségügyi minisztériumot vezették; Maurice Thorez a minisztertanács elnökhelyettese (államminiszter) lett.

A következő hónapokban is keletkeztek konfliktusok de Gaulle és a kormány más tagjai között. Decemberben, a költségvetés megvitatásakor, a szocialisták is ellenezték de Gaulle politikáját. A gyorsan újjászülető parlamenti többpártrendszer ellentétbe került a tábornok tekintélyuralmi törekvéseivel, aki nem volt hajlandó elfogadni semmiféle parlamenti ellenőrzést. De Gaulle, miután megértette, hogy az ilyen összetételű Alkotmányozó Nemzetgyűlés nem teszi lehetővé, hogy megvalósítsa az „erős hatalom" megteremtésére vonatkozó terveit, 1946. január 20-án váratlanul, indokolás nélkül lemondott. De Gaulle talán arra számított, hogy a pártok behódolnak neki, és újra visszatérhet a hatalomba, de már az általa diktált feltételekkel. A tábornok lemondása azonban csak hívei között okozott nyugtalanságot. 1946. február 24-én a szocialista Félix Gouin alakított kormányt, s ezzel megalakult a hárompárti blokk – FKP, SFIO és MRP – első kormánya, amelyet még több követett.

De Gaulle távozása után a baloldali pártok képviselői, elsősorban a kommunisták, akik a gazdasági minisztériumokat vezették, számos intézkedést tettek szociális téren és a gazdaság helyreállítására. Befejeződött a szénbányászatnak, a villamosenergia- és a gázipar nagyüzemeinek, sok biztosító társaságnak az államosítása. A kommunisták kezdeményezésére törvényeket hoztak a munkásbizottságokról, elfogadták a bányászok, az állami alkalmazottak jogait rögzítő alapokmányt. Rendeletek sorát hozták a széles körű társadalombiztosítás bevezetéséről. A Kommunista Párt megindította a „termelési csa-

tát", vagyis a harcot Franciaország gazdasági újjászületéséért. A dolgozók helyzete azonban a burzsoázia ellenállása miatt igen lassan javult. A nagytőke megtartotta pozícióit, erőtartalékait, profitját. Folytatódott az infláció, amely elsősorban a munkásokat sújtotta. A progresszív reformok szociális eredményei még bizonytalanok voltak, mert az osztályharc további menetétől, a politikai erőviszonyoktól függtek.

1946-ban a politikai élet középpontjában mindvégig az új alkotmány kidolgozása és elfogadása állt. Ezen dolgozott az Alkotmányozó Nemzetgyűlés által megalakított alkotmánybizottság, amelyben a kommunisták és a szocialisták voltak többségben (a 42 tagú bizottságban 22-en). A bizottságban a kommunisták és többségükben a szocialisták amellett voltak, hogy az új alkotmány mondja ki a dolgozók gazdasági és szociális jogait, erősítse meg az állam világi jellegét, az általános választásokon megválasztandó Nemzetgyűlés szuverenitását. Az MRP, a radikálisok és a jobboldaliak korlátozni akarták a Nemzetgyűlés szuverenitását úgy, hogy jogait az elnökre és a parlament második kamarájára ruházták. Az MRP ragaszkodott hozzá, hogy az állami költségvetésből kapjanak támogatást az egyházi iskolák, amelyeket az állami iskolákkal szemben „szabad" iskoláknak nevezett. A kommunisták és a szocialisták egysége révén a bizottságban az ő vonaluk győzött, és ha a népszavazás jóváhagyta volna az alkotmányt, ez nagy haladást jelentett volna Franciaország társadalmi és demokratikus fejlődésében. De éppen ezért az alkotmánytervezetet határozottan ellenezték nemcsak a jobboldaliak és a gaulle-isták, hanem ellenezte az MRP is, amely annak ellenére, hogy részt vett a hárompárti blokk kormányában, a népszavazáson a tervezet ellen foglalt állást. A szocialisták támogatták ugyan a tervezetet, de nem voltak hajlandók a kommunistákkal együtt hadjáratot folytatni mellette. Mindezek a körülmények oda vezettek, hogy az 1946. május 5-i népszavazás negatív eredménnyel járt. Az alkotmánytervezet ellen szavazott 10,45 millió választó, mellette viszont csak 9,28 millió.

Az 1946-os alkotmány

A népszavazás után kiírták a választásokat, hogy megválasszák a második Alkotmányozó Nemzetgyűlést.

A választási kampányban a szocialisták nemcsak különváltak a Kommunista Párttól, hanem nyílt harcot indítottak ellene. A szocialistákra nézve ennek igen siralmas lett a következménye: 250 000 szavazatot vesztettek, a Kommunista Párt viszont 200 000 szavazatot nyert. A baloldaliak egységének felbomlása azonban az 1946. június 2-i választáson az MRP előretörését hozta, amely 1 millió szavazatnál többet kapott. Megerősödtek a radikálisok és a jobboldaliak pozíciói.

A választások azt mutatták, hogy az országban erőteljes jobbratolódás megy végbe. Az MRP azonban nem merte kihasználni győzelmét, mert nem volt biztos abban, hogy a szocialisták a kommunisták nélkül hajlandók lesznek blokkot alkotni az MRP-vel. Ezért beleegyezett a hárompárti blokk fennmaradásába, noha a résztvevők között egyre nagyobbak voltak az ellentétek. Az új kormány élére a szocialista Gouin helyett az MRP vezére, Georges Bidault került.

Eközben az ismét megalakított alkotmánybizottság kidolgozta az alkotmány új tervezetét. S noha a kommunistáknak sikerült megvédeniük az alapvető demokratikus tételeket ebben a szövegben, az nyilvánvalóan visszalépést jelentett az első tervezethez képest. 1946. október 13-án az új alkotmányt népszavazáson, 9,2 millió szavazattal – 8 millió szavazat ellenében – jóváhagyták.

A Negyedik Köztársaság alkotmánya hivatalosan 1946. december 24-én lépett érvénybe, és 1958. október 5-ig volt hatályban. Franciaországnak ez a tizenötödik alkotmányos törvénye az egyik legdemokratikusabb volt, noha megerősítette a burzsoá rend társadalmi alapját, védte a „szent" magántulajdont. Az új alkotmánynak jó néhány progresszív tétele volt. A bevezető szakasz például kimondta, hogy azoknak a vállalatoknak, amelyek „országos jelentőségűek . . . a társadalom tulajdonába kell kerülniük". Az alkotmányban az is szerepelt, hogy minden dolgozó részt vehet a munkafeltételek megha-

tározásában és a vállalat irányításában. A 25. cikkely kimondta, hogy a gazdasági életnek nélkülözhetetlen eleme kell legyen a tervezés.

Az alkotmány formálisan bővítette a francia állampolgárok szociális és demokratikus jogait. Biztosította a szakszervezeti tagság jogát, a sztrájkjogot „a törvény keretei között", „a gyermekek és felnőttek egyenlő jogát a művelődéshez", „az egészségvédelem", „az anyagi ellátottság", „a pihenés" jogát. Ez az alkotmány Franciaország történelmében először a férfiakéval egyenlő jogokat biztosított a nőknek.

A Francia Köztársaság külpolitikai elveiről az alkotmány kimondta, hogy a köztársaság „nem kezd semmilyen háborúba hódító céllal, és erejét soha nem használja fel valamely nép szabadsága ellen".

Az alkotmány több szakasza gyarmati ügyekkel foglalkozott. Formálisan ezek a részek sok újat és haladót tartalmaztak. Az alkotmány kimondta például, hogy a gyarmatbirodalom helyett megalakult a Francia Unió, „amely faji és vallási különbségek nélkül, egyenlő jogokon és kötelességeken alapul... A hagyományos küldetéséhez hű Franciaországnak az a szándéka, hogy azokat a népeket, amelyeknek vezetését vállalta, elvezeti a szabad önrendelkezéshez és saját ügyeik demokratikus intézéséhez..." Az alkotmány elvetette „az önkényen alapuló gyarmatosítás mindenfajta rendszerét". Az ilyen ünnepélyes nyilatkozatokon kívül azonban voltak az alkotmányban homlokegyenest ellentétes tételek, amelyek minden nehézség nélkül lehetővé tették a gyarmati elnyomás addigi politikájának folytatását.

Az alkotmány egész szövegére rányomta bélyegét a kompromisszum, amelynek eredményeként létrejött. Volt benne sok olyan tétel, amely összhangban állt a demokratikus erők érdekeivel, de voltak olyan tételek is, amelyeket könnyen felhasználhatott a reakció. Az alkotmányban sok volt a vitatható megállapítás, az ellentmondás, a ki nem mondott dolog. Az új alkotmány mégis nagy demokratikus vívmánya volt a francia népnek. Kidolgozására hatással volt az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programja, a demokrácia erőinek növekedése és a reakció pozícióinak megingása. Az alkotmány tükrözte azokat a változásokat, amelyek a háború utáni első években az osztály-erőviszonyokban bekövetkeztek; elfogadása a baloldali demokratikus erők, elsősorban a Francia Kommunista Párt győzelme volt.

1946. november 10-én, nem sokkal azután, hogy a népszavazás jóváhagyta a Negyedik Köztársaság alkotmányát, megtartották az első nemzetgyűlési választásokat. A választási eredmények az osztályerők és a politikai erők további polarizálódását mutatták. A Kommunista Párt 5 500 000 szavazatot kapott (28,6 százalék), 300 000-rel többet, mint az előző választásokon, és 182 mandátumhoz jutott. A szocialisták egy év alatt 1 millió szavazatot vesztettek. Ezúttal fizetnie kellett antikommunizmusáért az MRP-nek is, amely a választásokon a „Bidault Thorez nélkül" jelszóval indult: 500 000 szavazatot vesztett. A radikálisok és az UDSR 150 000 szavazatot vesztett.

A választási eredmények alapján a Kommunista Pártnak törvényes joga volt a kormányalakításra. Az FKP Központi Bizottsága olyan kormányprogramot dolgozott ki, amely minden republikánus számára elfogadható volt. A terv, mely az Ellenállás Nemzeti Tanácsa programján alapult, a szociális haladást és a demokrácia kiterjesztését, a tengerentúli területek népeivel való testvéri együttműködést, Franciaország biztonságának garantálását, az együttműködést Franciaország korábbi szövetségeseivel a Hitler-ellenes koalícióban célozta.

A hárompárti blokk válsága. A kommunisták kirekesztése a kormányból

Az a perspektíva, hogy kommunisták vezette kormány juthat hatalomra, dühbe hozta a francia és a külföldi reakciót. A köztársasági törvényesség ellenére a kommunistaellenes erők elhatározták, nem engedik érvényesülni a népnek a választásokon világosan kifejezett akaratát. Sőt, az MRP vezetősége kijelentette, nem egyezik bele, hogy a korábbi hárompárti formula alapján alakuljon kormány.

A Negyedik Köztársaság megalakulása után hosszan tartó politikai válság kezdődött, amelynek so-

Diákok ülősztrájkja Párizs központjában. 1946

rán megmutatkozott, hogy a burzsoá pártok és az SFIO jobboldali vezérei semmibe veszik a parlamenti demokrácia formáit. 1946. december 18-án megalakult Léon Blum kormánya, amely csak szocialistákból állt. Csupán 1947. január 22-ig maradt hivatalban, de működése ez alatt a rövid időszak alatt foltot ejtett a francia Szocialista Párt hírnevén: ekkor robbantották ki a szennyes gyarmati háborút Indokína népei ellen.

1947. január 16-án a Nemzetgyűlés és a Köztársasági Tanács együttes ülésén a Negyedik Köztársaság első elnökévé választották a szocialista Vincent Auriolt. A Nemzetgyűlés elnöke a radikális Édouard Herriot lett.

Léon Blum kormányának lemondása után megalakult a szocialista Paul Ramadier kormánya. Bár eleinte szó volt a „hárompárti" rendszer visszaállításáról, ez valójában az úgynevezett nemzeti szövetség kormánya volt. Kilenc szocialistán, öt kommunistán, öt MRP politikuson kívül a kormánynak tagja volt három radikális, két UDSR-tag és két „független". Georges Bidault maradt a külügyminiszter. A Kommunista Párt először jutott „tilos" tisztséghez: a kommunista François Billoux lett a nemzetvédelmi miniszter. A reakciós újságok ezzel kapcsolatban „megalázó engedményről" írtak, kifejezve a burzsoázia rettegését a nép képviselőinek hatalmától. Ramadier külön rendeletben sietve korlátozta a nemzetvédelmi miniszter jogkörét.

1947 elejétől nyugtalanító volt az ország helyzete, elsősorban gazdasági téren. Noha az ipari termelés szintje 1946-ban elérte a háború előtti szint 84 százalékát, a költségvetési hiány 210 milliárd frank volt. Folytatódott az infláció. A forgalomban levő papírpénz mennyisége az 1939. évi 142 milliárddal

szemben elérte a 722 milliárdot. A költségvetési hiányt és az inflációt az okozta, hogy az állam óriási összegeket fordított improduktív kiadásokra, katonai célokra és a gyarmatokon a nemzeti felszabadító mozgalom elfojtására. A pénzügyi helyzetet súlyosbította a fizetésimérleg-hiány. Egyidejűleg nőtt a monopóliumok profitja (elérte a tőke 25–30 százalékát). A dolgozók helyzete viszont katasztrofálisan rosszabbodott. 1946 második felében 50 százalékkal nőttek az árak. Nem volt elég élelmiszer. A jegyre adott kenyér fejadagját napi 250 grammra csökkentették.

Kiéleződött a gazdaságfejlesztés problémája általában, amelynek kulcskérdése a beruházás volt. Ennek a problémának most más volt a jellege, mint a háború előtt, mert nagyon megerősödtek az állammonopolista tendenciák. A háború előtt az állam a költségvetésnek csupán 5 százalékát fordította beruházásra. Az iparban az állami szektor 3 százalék volt. Most, az államosítás után, megváltozott a helyzet. Állami kézben volt csaknem az egész szénbányászat, repülőgépgyártás, a gépkocsigyártás fele, a gáz- és villamosenergia-termelés 80–90 százaléka stb. Az állami gazdaságpolitika új, fontos eleme lett a gazdaság tervszerű fejlesztésére tett kísérlet. 1946-ban megalakították a Tervezési Főbiztosságot, amelynek Jean Monnet bankár lett a vezetője. A Főbiztosság kidolgozta „a berendezés és modernizálás tervét", amelyet a kormány 1947. január 14-én jóváhagyott. Mindez természetesen igen messze volt az igazi tudományos tervezéstől. Mindössze a beruházások programjáról és bizonyos vázlatos termelési tervekről volt szó. A „Monnet-terv"-nek hivatalosan az volt a célja, hogy biztosítsa Franciaország gazdasági függetlenségét és emelje az életszínvonalat. Ennek a tervnek a végrehajtásához természetesen nagy összegekre volt szükség. Maga Monnet, továbbá az SFIO, az MRP vezérei úgy gondolták, hogy ezeknek az összegeknek az egyetlen forrása a külföldi segítség lehet. A másik lehetőség, amelyre a Kommunista Párt rámutatott – „Fizessenek a gazdagok!" –, a burzsoázia számára természetesen elfogadhatatlan volt. Voltaképpen a külföldi segítség körül csapott hűhónak az volt a célja, hogy ezzel elkerüljék a profit korlátozását.

A gazdasági és a politikai helyzet kiéleződését próbálta kihasználni de Gaulle. 1947. április 6-án egy strasbourg-i nagygyűlésen, ahol több százezer híve gyűlt össze, beszédet mondott, amelyben hevesen bírálta a köztársasági rendszert, és összefogásra szólított fel „az állam mélyenszántó reformja" céljából. Április 14-én bejelentette, hogy létrehozza a „pártokon felül álló" Francia Népi Tömörülést (RPF – Rassemblement du Peuple Français), amelynek fő célja harc a Kommunista Párt és általában a „pártok rendszere" ellen, vagyis a Negyedik Köztársaság államrendszere ellen. Az új mozgalom propagandájában kezdettől fogva volt jókora adag szociális demagógia olyan elméletek szellemében, mint a „korporativizmus", „a munka és a tőke társulása" stb. A gaulle-izmus, akárcsak egykor a bonapartizmus, igyekezett a nagy tömegekhez szólni.

De Gaulle visszatérése a politikai életbe összefüggött olyan reményekkel és számításokkal, hogy sikerül kihasználni a lakosság csaknem minden rétegének elégedetlenségét. A nagyburzsoázia elégedetlen volt azoknak a szociális reformoknak a jellegével, amelyeket a kommunistákat is magukban foglaló kormányok hajtottak végre. Revansot akart venni az államosítással kapcsolatban elszenvedett vereségért. A hárompárti blokk kormányainak politikájában csalódtak a dolgozók jelentős rétegei is, amelyeket kimerített a nélkülözés és a spekuláció. A pártok harca az alkotmány körül, a kormányon belüli konfliktusok, a miniszterek lemondása szították a parlamentarizmus-ellenes hangulatot.

Ellentétek voltak a kormányon belül is; a hárompárti blokk súlyos válságba került. Ennek a blokknak tagjai voltak egyrészt ádáz antikommunisták, a gyarmatosítás elszánt hívei, a hidegháború és a nemzetközi feszültség bajnokai. Másrészt a kormányban voltak kommunista miniszterek, akik határozottan ellenezték a gyarmati kalandokat, síkraszálltak a független külpolitikáért, a dolgozók jogos követeléseinek kielégítéséért. Franciaországnak még nem volt olyan kormánya, amelyben ilyen élesen ellentétes tendenciák érvényesültek. A reakció kénytelen volt megtűrni a kommunistákat a kormányban, mert a Kommunista Pártnak óriási volt a tekintélye az országban. Magától értetődik, hogy ez a helyzet súlyos konfliktusokkal volt terhes. A legnagyobb nézeteltéréseket az indokínai háború okozta. Össze-

ütközésre adott ürügyet a madagaszkári helyzet is. A gyarmatosítók azzal vádolták a madagaszkári parlamenti képviselőket, hogy részük volt a szigeten 1947. március 29-én kitört felkelés szervezésében, s követelték, hogy függesszék fel ezeknek a képviselőknek a mentelmi jogát, állítsák őket bíróság elé. Az április 16-i minisztertanácson a kommunista miniszterek határozottan ellenezték ezt a javaslatot, és tiltakozásuk jeléül kivonultak az ülésről.

1947. április 25-én sztrájkba léptek a Renault-gyár munkásai. A sztrájkra a kormány bérpolitikája adott okot. A kormány jelentéktelen (5 százalék) árcsökkentés ürügyén befagyasztotta a béreket, noha az árcsökkentés csak formális volt, néhány hét múlva tovább növekedtek az árak. Május 1-én a kommunista miniszterek bejelentették, hogy nem értenek egyet a munkásellenes ár- és bérpolitikával, és szolidárisak a sztrájkoló munkásokkal. Az ilyen természetű nézeteltéréseket a kormányon belül általában vagy a politika közös megegyezéssel történő megváltoztatásával, vagy az egész kormány lemondásával oldották meg. Ramadier és a kormány reakciós többsége azonban ezúttal más megoldást választott. A Nemzetgyűlésben a kormány gazdaságpolitikájával kapcsolatban felvetette a bizalmi kérdést. Május 4-én 300 képviselő (a szocialisták, az MRP, az RGR, az összes jobboldali, kivéve a PRL képviselőit, akik tartózkodtak) bizalmat szavazott a kormánynak, ellene 186 képviselő szavazott.

A még ugyanaznap nyilvánosságra hozott rövid közlemény szerint „a minisztertanács elnöke tudomásul vette a kommunista miniszterek szavazását, és megállapította, hogy ez a szavazás a kormányszolidaritás megsértését jelenti". Másnap megjelent a *Journal Officiel* különszáma azzal a rendelettel, amely felfüggesztette funkciójukból a kommunista minisztereket.

Ez az egész eljárás a régóta készülő államcsíny rossz leplezése volt. Ezekben a május eleji napokban a főváros központjában csapatok vonultak fel. A gazdaságpolitikában támadt nézeteltérések csak ürügyül szolgáltak ahhoz, hogy a kommunistákat eltávolítsák a kormányból. Ennek az igazi oka az volt, hogy a hidegháború körülményei között, amikor a világ két ellenséges táborra szakadt, a francia és a nemzetközi reakció együttes támadást indított. A párizsi események egy átfogó nemzetközi összeesküvés részét alkották: nem sokkal előbb, februárban és márciusban a kommunisták kénytelenek voltak kiválni Luxemburg és Belgium kormányából. Az FKP, az SFIO és az MRP blokkja, amelyen már nagy rések tátongtak, végképp szétesett. Új szakasz kezdődött, amikor a burzsoázia úgy kormányzott, hogy nem vette figyelembe a több mint 5 millió francia választópolgár akaratát.

Az osztályharc éleződése. Az 1947-es sztrájkmozgalom

Az SFIO soraiban nyugtalanságot keltett a kommunistákkal való szakítás, ezért Ramadier kijelentette, hogy a kommunisták eltávolítása a kormányból semmiképpen nem jelenti a jobboldallal kötendő szövetséget a Kommunista Párt ellen. Ez azonban alaptalan ígérgetés volt. A kommunista képviselők támogatása nélkül a szocialista Ramadier kormánya csak a jobboldaliak szavazataival maradhatott hatalmon. Ezt azonban leplezni kellett a Szocialista Párt egyszerű tagjai előtt. Ezért született meg az úgynevezett harmadik erő jelszava, vagyis a köztársasági erők összefogása a „a szocialisták vezetésével" egyrészt a Kommunista Párt ellen, másrészt de Gaulle ellen, úgymond a köztársaság védelmében. Valójában a „harmadik erő" olyan kombináció volt, amelynek leple alatt és a szocialisták segítségével visszakerültek a hatalomba a Harmadik Köztársaság politikusai, a vichyi rendszer hívei, különféle reakciósok.

A kormánytöbbség megőrzése végett a szocialistáknak mindenben számolniuk kellett az MRP-vel, a radikálisokkal és a jobboldaliakkal. A jobboldaliaknak ezáltal lehetőségük nyílt arra, hogy a szocialistákkal hajtassák végre politikájukat. Ez meg is látszott az 1947-ben kibontakozott gigászi osztályütközetekben, amikor a sztrájkok száma az 1946. évi 528-cal szemben 2285-re, a résztvevők száma pedig 180 000-rel szemben 3 millióra emelkedett. Ramadier kijelentette, hogy a sztrájkokat „illegális karmester" irányítja. Még tovább ment a szocialista belügyminiszter, Jules Moch, aki a „Kominform titkos

utasításairól" beszélt, amelyet állítólag Vaucluse-ban, az egyik letartóztatott sztrájkoló táskájában találtak. Az ilyen nyilatkozatok és „tények" csak szánalmas próbálkozásai voltak azoknak, akik igyekeztek felszítani a kommunistaellenes hisztériát és indokolni átpártolásukat a reakcióhoz.

Az 1947-es sztrájkmozgalom politikai természetű volt, bár a sztrájkolók elsősorban gazdasági követeléseket támasztottak. A munkásosztályt mélységesen felháborította a kommunisták törvénytelen eltávolítása a kormányból és a szocialisták nyílt lepaktálása a jobboldallal. A sztrájkmozgalom viharos fellendülését a Ramadier-kormány egész politikája okozta, de közvetlenül ennek a politikának a gazdasági következményeivel függött össze, amelyek elsősorban a munkásosztály életszínvonalát befolyásolták.

1947-ben rendkívül nehéz volt a dolgozók helyzete: az árak emelkedtek, a béreket viszont befagyasztották. Ehhez járultak az ellátási nehézségek. Még a jegyre járó nyomorúságos fejadagot sem mindig kapták meg. A kenyérfejadagot hamarosan 200 grammra csökkentették, ez volt 1940 óta a legalacsonyabb szint.

A Renault-gyár munkásainak 1947 áprilisában kezdődött sztrájkjához csatlakozott a Párizs környéki üzemek 400 000 vasmunkása. Június 4-én megkezdődött csaknem 500 000 vasutas általános sztrájkja. Ezután sztrájkba léptek a bányászok, a banktisztviselők és az állami alkalmazottak, a városi közlekedési, a kórházi, a polgármesteri hivatali dolgozók stb.

A szakszervezetekben dolgozó szocialistáknak nem sikerült gyengíteniük a sztrájkmozgalmat. Ramadier politikája óhatatlanul tovább növelte a mozgalmat. A munkásosztály harcának újabb viharos fellendülését a kormánynak a „frank védelmében" tett gazdasági intézkedései váltották ki. November 14-én nyilvánosságra hozták, hogy a kormány megvonja az olcsó szén ártámogatását; emelkedett a gáz, a villamos energia, valamennyi közlekedési eszköz díjszabása. A dolgozók az ország minden részében megmozdulásokkal válaszoltak, amelyek hamarosan általános sztrájkba torkolltak. Ezúttal a sztrájkok rendkívül harcos szelleműek voltak. A munkások elfoglaltak bányákat, üzemeket, villamos erőműveket. A sztrájkmozgalom láttán az SFIO vezetői úgy próbálták kendőzni a burzsoáziához való átpártolásukat, hogy a lemondott Ramadier-kormány helyett „baloldalibb" kormányt alakítottak, Léon Blum vezetésével. Az MRP és a radikálisok vezetői azonban nem akarták, hogy ismét a szocialisták vezessék a „harmadik erő" blokkját.

November 22-én a Nemzetgyűlés jóváhagyta a Robert Schumannak (MRP), a Pétain-kormány egykori miniszterének adott kormányalakítási megbízást. Az új kormánynak 6 MRP, 5 szocialista, 1 radikális és 1 „független" tagja volt. Az MRP nemcsak a miniszterelnöki tisztséget kapta meg, hanem a külügy-, a hadügy- és a gyarmatügyi miniszteri posztot is, a radikálisoké lett a pénzügyminiszteri tárca. A szocialisták a belső ügyeket irányító minisztériumokat kapták meg, őket bízták meg azzal, hogy tartsák kordában a munkásosztályt, a „nagy politikát" a nyíltan reakciós politikusok vállalták.

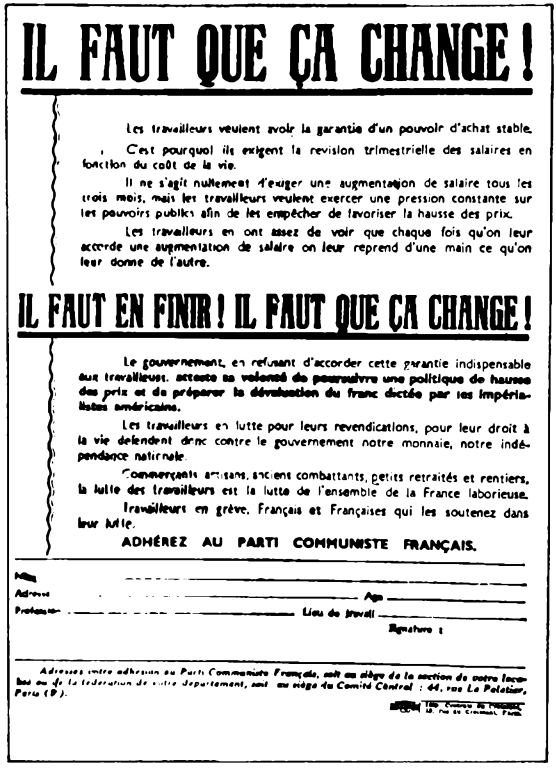

IL FAUT QUE ÇA CHANGE !

Les travailleurs veulent avoir la garantie d'un pouvoir d'achat stable.

C'est pourquoi ils exigent la revision trimestrielle des salaires en fonction du coût de la vie.

Il ne s'agit nullement d'exiger une augmentation de salaire tous les trois mois, mais les travailleurs veulent exercer une pression constante sur les pouvoirs publics afin de les empêcher de favoriser la hausse des prix.

Les travailleurs en ont assez de voir que chaque fois qu'on leur accorde une augmentation de salaire on leur reprend d'une main ce qu'on leur donne de l'autre.

IL FAUT EN FINIR ! IL FAUT QUE ÇA CHANGE !

Le gouvernement, en refusant d'accorder cette garantie indispensable aux travailleurs, atteste sa volonté de poursuivre une politique de hausse des prix et de préparer la dévaluation du franc dictée par les impérialistes américains.

Les travailleurs en lutte pour leurs revendications, pour leur droit à la vie défendent donc contre le gouvernement notre monnaie, notre indépendance nationale.

Commerçants artisans, anciens combattants, petits retraités et rentiers, la lutte des travailleurs est la lutte de l'ensemble de la France laborieuse.

Travailleurs en grève, Français et Françaises qui les soutenez dans leur lutte.

ADHÉREZ AU PARTI COMMUNISTE FRANÇAIS.

Nom

Adresse Age

Profession Lieu de travail

Signature :

Adressez votre adhésion au Parti Communiste Français, soit au siège de la section de votre localité ou de la fédération de votre département, soit au siège du Comité Central : 44, rue La Pelletier, Paris (9e).

Az áremelések elleni harcra felszólító röplap. 1947

A Schuman-kormány úgy kezdte működését, hogy megpróbált elfogadtatni egy törvényjavaslatot, amely gyakorlatilag megtiltotta a sztrájkokat. A Nemzetgyűlésben heves vita kezdődött, amelynek során számos incidens történt. A kommunisták erélyesen harcoltak a reakciónak a munkásosztály ellen intézett újabb támadása ellen. A parlamenti harccal párhuzamosan folytak a dolgozók megmozdulásai a gyárakban, a bányákban, az utcán. A sztrájkokban egyszerre 3 millió ember vett részt. A Schuman-kormány belügyminisztere, a szocialista Jules Moch a rendőrséget és a katonaságot küldte a sztrájkolók ellen, több tucat ember meghalt, illetve megsebesült. Decemberben abbamaradt az általános sztrájk. A munkások átlag 20 százalékos béremelést vívtak ki, noha 1947 második felében az árak 40 százalékkal emelkedtek. A sztrájkolóknak azt a követelését nem fogadták el, hogy állapítsanak meg garantált bérminimumot, és az árak emelkedésével párhuzamosan automatikusan emeljék a béreket.

A sztrájk, rendkívül harcos szelleme ellenére, azért nem járt teljes sikerrel, mert amikor javában folyt a harc, a jobboldali szocialisták hátbatámadták a munkásosztályt, megbontották a francia szakszervezeti mozgalom egységét. A háború után a szakszervezetek többsége az Általános Munkásszövetségben (CGT – Confédération Générale du Travail) egyesült. A CGT-nek 5 millió dolgozó volt tagja. Ezenkívül az egyház befolyása alatt álló munkások és alkalmazottak egy részét a Keresztény Dolgozók Francia Szövetsége (CFTC – Confédération Française des Travailleurs Chretiens) fogta össze. Ám még 1945-ben a CGT-ben létrejött egy frakciós csoport, a Force Ouvrière (Munkáserő), amely azon mesterkedett, hogy megbontsa a CGT egységét. A csoport vezetője, a szocialista Léon Jouhaux az Egyesült Államok jobboldali szakszervezeti vezéreinek közvetlen támogatását élvezte. Az Amerikai Munkásszövetség (AFL) 1946 óta finanszírozta Jouhaux tevékenységét, többek között a bomlasztó *Force Ouvrière* című lap kiadását. 1947 októberében Jouhaux az Egyesült Államokban járt, ahol találkozott az Amerikai Munkásszövetség vezetőivel. Ekkor dolgozták ki a CGT kettészakításának tervét. A szocialisták belementek, hogy saját szakszervezeti központot szerveznek. Ettől fogva a francia szakszervezeti mozgalom három részre oszlott.

Noha a jobboldali szocialisták és a Force Ouvrière egységbontói tevékenységükkel megakadályozták a munkásosztályt abban, hogy a kormánytól kicsikarják jogos követeléseik teljesítését, az 1947-es osztálycsatáknak óriási volt a politikai következménye. A reakció számára nyilvánvaló lett, hogy a munkásoktól nem lehet elvenni a felszabadulás után kivívott szociális jogokat.

Az 1947-es sztrájkharcok időszakában a gaulle-ista Francia Népi Tömörülés (RPF) példátlan aktivitást fejtett ki. Maga de Gaulle április 27-én Rennes-ben mondott beszédében „szeparatistáknak" nevezte a kommunistákat, s azt állította, hogy a kommunisták részéről halálos veszély fenyegeti Franciaországot. Ősszel de Gaulle már áttért a köztársasági rendszer elleni nyílt támadásra. Augusztus 25-én az RPF bejelentette, hogy a közelgő községtanácsi választásokon minden választókerületben saját jelöltet szándékszik állítani. A gaulle-isták választási agitációja valamennyi párt és az egész köztársasági rendszer ellen irányult.

Az október 19-i községtanácsi választásokon az RPF-nek, amely először állt a választók elé, sikerült elnyernie a szavazatok 38–39 százalékát. A választási eredmények azt is megmutatták, hogy a Kommunista Pártnak, amellyel szemben állt az RPF-től az SFIO-ig valamennyi párt széles frontja, sikerült megtartani pozícióit. A szocialisták elvesztették választóik egy részét. De különösen súlyos csapás érte a radikálisokat és az MRP-t. Az MRP a szavazatoknak mindössze 9 százalékát kapta. Ezeknek a pártoknak a választói átpártoltak az RPF-hez. A gaulle-istáknak sikerült megszerezniük a többséget sok községtanácsban, többek között Párizsban. A hatalomra jutástól azonban még távol voltak.

A községtanácsi választások után de Gaulle nyomást gyakorolt a parlamentre. Október 27-én nyilatkozatot tett közzé a községtanácsi választások eredményeivel kapcsolatban, amelyben az állt, hogy a kormány csak egy kisebbséget képvisel, ezért az igazi demokrácia megköveteli, hogy határidő előtti parlamenti választásokon kérjék ki az ország véleményét, s a választások után gyökeres alkotmányreformot kell végrehajtani. Ellenkező esetben, állította de Gaulle, Franciaország a legteljesebb romlásba

Sztrájkolók Párizs elővárosában. 1947

és anarchiába süllyed. Nyilatkozata végén de Gaulle hangsúlyozta, hogy a Nemzetgyűlés határozatától függetlenül az RPF folytatni fogja harcát „Franciaország megmentéséért".

Az SFIO, az MRP, a radikálisok és a jobboldaliak vezetői szívesen beleegyeztek volna, hogy de Gaulle vállalja magára a Kommunista Párt elleni küzdelmet. Ők azonban nem szándékoztak átadni neki a hatalmat. Ezenkívül 1947 végén, amikor a sztrájkmozgalom óriási lendületet vett, s a munkásosztály igen meggyőzően mutatta meg erejét, tartottak egy újabb népfront lehetőségétől, minthogy de Gaulle hatalomra jutásának veszélye egyesíthette az összes köztársasági erőt a munkásosztály és a Kommunista Párt körül. De Gaulle tervei megvalósulásának legfőbb akadályait tehát ezek a megfontolások képezték. Felhívását nem támogatták a burzsoá pártok vezetői. De Gaulle első támadása a Negyedik Köztársaság ellen tehát kudarccal végződött.

Franciaország külpolitikája az „ideiglenes rezsim" időszakában (1945–1946)

Az „ideiglenes rezsim" időszakában Franciaország külpolitikájának sajátosságai azzal függtek össze, hogy az 1940-es katonai vereség és az 1940–1944-es megszállás következtében Franciaország elvesztette korábbi nemzetközi befolyását. A felszabadulás után de Gaulle azt tartotta a külpolitika fő feladatának, hogy visszaszerezze Franciaországnak a nagyhatalmi rangot. 1944. november 22-én ezt mondta a Tanácskozó Gyűlésben: „Országunk Európában, Afrikában és Ázsiában elfoglalt helyzeténél fogva – s minthogy sokéves hagyomány folytán egyaránt fordul Nyugat és Kelet felé – összekötő kapocs lehet és akar lenni a két világ között, de semmi esetre sem közönséges gyalogként."

A felszabadult Franciaország első nagy külpolitikai aktusa az volt, hogy de Gaulle tábornok

Moszkvába utazott, hogy megkösse a szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést a Szovjetunióval. De Gaulle úgy számított, hogy ez a szerződés elősegíti Franciaország külpolitikai pozícióinak megerősítését, lehetővé teszi számára, hogy függetlenebb legyen az Egyesült Államoktól és Angliától, részt vegyen Németország sorsának rendezésében. Olyan reményeket is fűzött a szerződéshez, hogy ezáltal megszilárdulnak belpolitikai pozíciói, minthogy a franciák túlnyomó többségében erősödtek a Szovjetunió iránti hagyományos baráti érzelmek. Mindenki tisztában volt vele, hogy Franciaország elsősorban a Szovjetuniónak köszönheti felszabadulását a fasiszta zsarnokság alól.

A szovjet fél megértette és támogatta a szövetségi szerződés megkötésének gondolatát. Még a két küldöttség által előterjesztett szerződéstervezet szövege is nagyon hasonló volt. Akadályt jelentett, hogy de Gaulle nem akarta elismerni a lublini lengyel demokratikus kormányt. Végül azonban de Gaulle hajlandó volt kompromisszumra, és a szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést aláírták. Franciaország és a Szovjetunió kötelezettséget vállalt, hogy „végigviszi a Németország elleni háborút". A két ország kifejezte meggyőződését, hogy Franciaország és a Szovjetunió „szoros együttműködése" hozzájárul a tartós béke megteremtéséhez és fenntartásához. A felek elhatározták, hogy együttműködnek a nemzetközi biztonság rendszerének megteremtésében az általános béke fenntartása és a népek közötti kapcsolatok harmonikus fejlesztése érdekében.

Az 1944. december 10-én megkötött szovjet–francia szövetségi szerződést nagy örömmel és egyöntetűen helyeselte a Tanácskozó Gyűlés, a francia sajtó, a közvélemény. Nyomban érezhető volt kedvező hatása abban, hogy Franciaország visszanyerje nagyhatalmi helyzetét.

De Gaulle ugyanezzel a céllal törekedett arra, hogy Franciaország a lehető legnagyobb mértékben vegyen részt a második világháború befejező hadműveleteiben. 1945 elején Franciaország 1,2 millió fős hadsereget állított ki Németország ellen, habár ez nagy erőfeszítésébe került. Mindez lehetővé tette, hogy Franciaország a Hitler-ellenes koalíció három fő hatalmával együtt aláírja a német fegyveres erők feltétel nélküli megadásáról szóló jegyzőkönyvet. Franciaország egyenjogú tagja lett a Külügyminiszterek Tanácsának és a németországi Ellenőrző Tanácsnak. Hasonló jogokat kapott Ausztriában is. Az ENSZ megalakításakor Franciaország egyike lett a Biztonsági Tanács öt állandó tagjának.

Ennek eredményeként Franciaország szilárd külpolitikai pozíciókat szerzett, lehetővé vált, hogy független külpolitikát folytasson. Ám a francia uralkodó körök gyakran maguk gyengítették ezeket a pozíciókat, nem tanúsítván kellő realizmust külpolitikai tevékenységükben. Amikor például lehetővé vált, hogy részt vegyenek a Franciaország szempontjából létfontosságú német probléma megoldásában, előterjesztették Németország felosztásának és bizonyos területek (a Rajna bal partja, a Saar-vidék stb.) elszakításának tervét, ezzel elősegítették a Németországról szóló potsdami megállapodások végrehajtásának meghiúsítását, rontották Franciaország biztonsága megteremtésének esélyeit.

A háború befejeződésekor Franciaországnak komoly ellentétei voltak az Egyesült Államokkal és Angliával. Ám fokozatosan kialakult az Egyesült Államokhoz és Angliához való közeledés irányvonala, amelyet elsősorban osztályérdekek szabtak meg. Egyidejűleg kezdett kialakulni Franciaország állandó pénzügyi függése az Egyesült Államoktól. 1945 augusztusában Franciaország megkapta az első háború utáni amerikai kölcsönt, 550 millió dollár összegben. 1946 májusában megkötötték a francia–amerikai pénzügyi egyezményt, amelynek értelmében Franciaország újabb hitelek fejében nem csupán bizonyos külpolitikai kötelezettségeket vállalt, hanem belpolitikájában is hajlandó volt teljesíteni Washington követeléseit. Sok nemzetközi kérdés megoldásakor, például a Németország egykori szövetségeseivel kötendő békeszerződések előkészítésekor a francia megbízottak az Egyesült Államokkal együtt léptek fel.

Franciaország és a Marshall-terv. Belépés az Atlanti Szövetségbe

1947 elejétől Franciaország politikáját igen nagy mértékben meghatározták a nemzetközi viszonyokban bekövetkezett változások, mégpedig a Hitler-ellenes koalíció felbomlása, a hidegháború kibontakozása, amelyet a Truman-doktrina jelképezett, és több más szovjetellenes akció. A belpolitikai ellentétek kiéleződésére közvetlen hatással volt a kalandor gyarmati politika is. 1947 márciusában, a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai ülésszakán Bidault francia külügyminiszter teljesen az amerikai álláspontra helyezkedett.

A kommunistáknak a kormányból való eltávolításáig, vagyis 1947 derekáig nem dőlt el végérvényesen, hogy milyen irányban fog folytatódni az ország fejlődése. Egészen eddig az időpontig, a burzsoázia ellenkezése dacára, folytatódtak a progresszív természetű szociális és gazdasági reformok. Figyelembe véve a háború után kialakult osztály-erőviszonyokat, a Szocialista Párt, de még az MRP is programnyilatkozataikban szociális átalakításokat követeltek, egészen a jövedelmek átcsoportosításáig, a profit korlátozásáig stb. 1947 közepére így állt a kérdés: Franciaország vagy szociális reformokkal oldja meg gazdasági problémáit, vagy beéri a „megszokott" magántőkés eszközökkel, vagyis a dolgozók rovására fogja megoldani ezeket a problémákat. Franciaország kormánya az utóbbi megoldást választotta. 1947. június 7-én az AFP hírügynökség hivatalos nyilatkozatban üdvözölte az Európának nyújtandó amerikai segítség tervét (a Marshall-tervet). Ez azt jelentette, hogy az ország további fejlesztése a külföldi tőke segítségére épült. 1948 júniusában Bidault Franciaország nevében aláírta a segélyegyezményt, és Franciaország egyre inkább elvesztette függetlenségét. Gyorsan szertefoszlottak azoknak az illúziói, akik őszintén remélték, hogy a Marshall-terv megoldja az ország gazdasági problémáit. Az így kapott segély viszonylag nem volt nagy, nem haladta meg Franciaország nemzeti jövedelmének 4 százalékát. Ha azonban az eredetileg folyósított összegekhez hozzátesszük a kölcsönös biztonsági program keretében juttatott összegeket, akkor Franciaország 1946 és 1955 között 4,4 milliárd dollárt kapott, ami körülbelül egytizede a francia iparban ezekben az években eszközölt beruházásoknak.

Ugyanakkor a Marshall-terv kétségkívül segítségére volt a francia nagyburzsoáziának nemcsak abban, hogy politikai téren megszilárdítsa osztálypozícióit, hanem abban is, hogy közvetlen anyagi előnyökhöz jusson. Sok nagymonopólium közvetlenül nagy összegű hiteleket kapott a Marshall-terv alapján. Ezeket a hiteleket termelési kapacitásuk bővítésére, következésképp profitjuk növelésére fordították. Közvetlen kapcsolatok alakultak ki francia és amerikai monopóliumok között. Ezekben az években a különböző iparágakban működő 730 legnagyobb társaság több mint ötszörösére növelte bevételét.

A Marshall-terv, amelyet az Egyesült Államok eszközként használt fel arra, hogy közvetlenül beavatkozzék Franciaország belügyeibe, az erősen konzervatív tendenciákat erősítette a francia kormány politikájában. Franciaország külpolitikáját alárendelték az Egyesült Államok monopóliumai érdekeinek. 1948 tavaszán a nyugati hatalmak londoni tanácskozásán a francia kormány beleegyezett a különálló nyugatnémet állam létrehozásába. 1948 márciusában Franciaország belépett a Nyugat-európai Unióba, és Bidault külügyminiszter kijelentette, hogy ez a katonai szövetség csak abban az esetben lehet hatékony, ha közvetlen kapcsolatot tart fenn az Egyesült Államokkal. A francia küldöttnek tevékeny szerepe volt a Washingtonban 1948 júniusában az atlanti paktum megalakításáról kezdődött előkészítő tárgyalásokon. A szerződés első tervezete a francia külügyminisztériumban készült. 1949. április 4-én Robert Schuman Franciaország nevében aláírta az Észak-atlanti Szerződést. 1949 júniusában a francia Nemzetgyűlés 398 szavazattal 189 ellenében ratifikálta a szerződést. Ezt az eredményt úgy érték el, hogy zajos propaganda-hadjáratot folytattak az állítólagos szovjet fenyegetésről, sőt a hazugságtól sem riadtak vissza, mert Schuman azt állította a képviselők előtt, hogy az atlanti paktum megakadályozza Németország felfegyverzését. „Franciaország és valamennyi szövetségese számára elképzelhetetlen – mondta –, hogy Németország tagja legyen az Atlanti Szövetségnek olyan nemzetként, amely-

nek saját fegyveres erői vannak és segíthet más nemzetek megvédésében." Alexander Werth angol újságíró ezzel kapcsolatban így írt: „Nem férhet hozzá kétség, hogy ha Schuman megmondta volna az igazságot, vagyis azt, hogy az Atlanti Szövetség hamarosan óhatatlanul Németország újrafelfegyverzéséhez fog vezetni, ezt a paktumot nem hagyták volna jóvá, legalábbis nem 1949-ben."

Az osztályharc éleződése 1948–1949-ben

A Schuman-kormány (1947. november–1948. július) nyíltan védelmezte a nagytőke érdekeit. Az infláció elleni harc ürügyén olyan gazdaságpolitikát folytatott, amely nemcsak a munkások és az alkalmazottak ellen irányult, hanem sértette a parasztok, a kiskereskedők és a kisiparosok érdekeit is. Ezt látva még a Keresztény Dolgozók Szövetsége és a Force Ouvrière is bírálta a kormány gazdaságpolitikáját. Az SFIO vezérei kénytelenek voltak ezzel számolni és baloldali követelésekkel előállni.

1948 elején a kormánytöbbség pártjai között az iskolaügy lett vita tárgya. Ezt a vitát az MRP képviselői kezdeményezték, arra számítva, hogy ezzel megnyerik pártjuknak a katolikus választók szavazatait. Az MRP-képviselők által előterjesztett rendelettervezet burkolt próbálkozás volt arra, hogy állami költségvetésből finanszírozzanak egyes egyházi iskolákat. Az SFIO vezetői azonban ellenezték a tervet, mert ők a szavazatokért vívott harcban nagyon fontosnak tartották a világi oktatás elvét. Így keletkezett az első nagyobb repedés a „harmadik erő" tömbjén. De nem ezek voltak az igazi okai annak, hogy az SFIO ideiglenesen ellenzékbe vonult. Az ellenzékiséggel a Szocialista Párt egyszerű tagjait próbálták leszerelni, akik elégedetlenek voltak az MRP, a radikálisok és a jobboldaliak reakciós politikai vonalát támogató szocialista vezetők politikájával. Végső soron ennek a válságnak az volt az oka, hogy erősödött a kormány politikáját ellenző tömegek nyomása. Éppen ebben az időszakban a sztrájkmozgalom is fellendült. Különösen erőssé vált 1948 májusában. A kormány megtorló intézkedésekhez folyamodott: júniusban Clermont-Ferrand-ban katonaságot vetettek be a sztrájkoló munká-

Katonák vonulnak be egy észak-franciaországi bánya területére, amelynek dolgozói sztrájkba léptek. 1948

sok ellen, s több mint 100 munkást megöltek vagy megsebesítettek. A demokratikus erők elleni harcra különleges rendőralakulatokat, „köztársasági biztonsági osztagokat" szerveztek. Mindez még csak fokozta a kormányellenes hangulatot. Június 19-én a kormány terrorja elleni tiltakozásul egyórás általános sztrájkot tartottak. A katonai költségvetés körüli nézeteltérések miatt még hevesebbé vált a mozgalom. 1948. július 13-án bizalmatlansági indítványt nyújtottak be a Schuman-kormány ellen és lemondásra késztették.

A kormányválság csak szeptember 11-én ért véget, amikor megalakult a radikálszocialista H. Queuille kormánya. Ettől fogva a francia politikai életben erősödni kezdett a Radikális és Radikálszocialista Párt befolyása. Ez a párt lett valamennyi kormánykombináció fix pontja, a híd szerepét töltötte be a „harmadik erő" balszárnya és jobboldala között.

A Queuille-kormány újabb támadást intézett a munkásosztály ellen, elrendelte az amúgy sem olcsó közszükségleti cikkek árának emelését, az adók növelését, a bányászoknak biztosított több jog visszavonását, a sztrájkolókkal szemben megtorlást alkalmazott. A munkásosztály a sztrájkmozgalom fokozásával válaszolt. Bár a sztrájkok és a kiesett munkanapok száma 1948-ban kisebb volt, mint 1947-ben, a sztrájkoló dolgozók száma 3 millióról 6,5 millióra emelkedett.

A sztrájkharc újabb fellendülését a kormány 1948. szeptember 18-i rendelete váltotta ki, amely felülvizsgálta a bányászok státusát, bevezette a pénzbírság rendszerét, csökkentette a szociális költségeket. A bányászok 90 százaléka országos sztrájk mellett döntött. A sztrájk az ország valamennyi bányavidékén október 4-én kezdődött. 320 000 ember vett benne részt. Október 16-án a kormány bevetette a katonaságot a sztrájkolók ellen. Ismét véres összetűzések történtek. 1948. november 29-én a sztrájk véget ért, a munkások követeléseit nem teljesítették.

Az SFIO vezetőinek politikája okozta a bányászok vereségét. Az SFIO vezetőinek sok esetben sikerült a sztrájkolók ellen hangolniuk a Force Ouvrière-hez tartozó egyszerű szocialista munkásokat. A reformista szakszervezetek vezetői a munkások háta mögött tárgyalásba bocsátkoztak a kormány-

Tüntetés Párizsban 1949. június 17-én ezzel a jelszóval: „Soha nem fogunk harcolni a Szovjetunió ellen"

Francia dolgozó fiatalok tüntetése Párizsban a vietnami gyarmati háború ellen

nyal. A Nemzetgyűlés olyan törvényt hozott, amely pénzbírság és börtönbüntetés terhe mellett megtiltotta a sztrájkokban való részvételt. Mindez megosztotta a sztrájkolók sorait.

A bányászok sztrájkja kapcsán az SFIO vezetői heves harcot indítottak a Kommunista Párt ellen. Ismét előhozakodtak a képtelen vádakkal; Jules Moch például azt állította, hogy a bányászok sztrájkjára a Kommunista Pártok Tájékoztató Irodája adott utasítást.

Ám hasztalan próbálkoztak azzal, hogy csökkentsék a Kommunista Párt befolyását, ezt mutatták, hogy az 1949. márciusi községtanácsi választásokon a kommunisták 1,7 millió szavazatot kaptak, vagyis 135 000-rel többet, mint az 1945-ös községtanácsi választásokon. Az egyesült antikommunista blokk pártjai kevesebb szavazatot kaptak, mint 1945-ben. A Kommunista Párt tehát nem csupán megőrizte befolyását, hanem tovább növelte, noha az RPF-től az SFIO-ig valamennyi párt közös hadjáratot viselt ellene. Ez nem csupán a francia reakciónak, hanem amerikai pártfogóinak is a veresége volt, hiszen a Marshall-terv egyik fontos célja volt, hogy csökkentsék a Francia Kommunista Párt befolyását. Ebben az értelemben Franciaországnak a Marshall-terv keretében juttatott összegek kidobott pénznek számítottak.

A Francia Kommunista Párt volt az egyetlen olyan párt, amely fellépett a „harmadik erő" kormányainak bűnös, népellenes politikája ellen. 1948 áprilisában az FKP Központi Bizottságának plénuma kidolgozta a nemzetmentés programját, amely követelte az ország szuverenitását korlátozó uzsoraszerződések felmondását, konstruktív gazdasági intézkedéseket irányozott elő, harcra szólított a demokratikus szabadságjogok védelmében. A program hangsúlyozta, hogy az ország megmentése, függetlensége megvédése, gazdasági és politikai érdekei biztosítása érdekében demokratikus egységkormányt kell alakítani. A program felszólította a franciákat, „fogjanak össze a béke és a demokrácia megvédéséért", harcoljanak a Marshall-terv elfogadása ellen.

A Kommunista Párt az Észak-atlanti Szerződést is ellenezte. Már a szerződés előkészítésének időszakában, amikor szovjetellenes hadjárat folyt, az FKP KB Politikai Bizottsága 1948. szeptember 30-i nyilatkozatában hangsúlyozta, hogy „a francia nép soha nem fog a Szovjetunió ellen harcolni". A párt lankadatlanul magyarázta a népnek, hogy a Szovjetunió külpolitikája békés. Válaszul a szovjetellenes propagandára, amelynek az volt a célja, hogy meggyőzze a francia népet a Szovjetunió elleni háború elkerülhetetlenségéről, Maurice Thorez, az FKP főtitkára, továbbfejlesztve a Komintern VII. kongresszusának eszméit, a Központi Bizottság 1949. februári plénumán, majd a párt 1949. áprilisi országos konferenciáján kimondta azt a fontos tételt, hogy a háború sem nem végzetszerű, sem nem elkerülhetetlen.

A Kommunista Párt a Nemzetgyűlésben az Észak-atlanti Szerződés ratifikálása ellen foglaltak állást. A kommunista képviselők leleplezték ezt mint a reakciós, imperialista erőknek Európa népei elleni „szent szövetségét", mint szovjetellenes paktumot, amely a „tengelyhatalmak" antikomintern paktumának újabb változata.

A Nemzetgyűlésen kívül a Kommunista Párt az Általános Munkásszövetséggel együtt sztrájkokat, tüntetéseket és gyűléseket szervezett, tiltakozásul a paktum ratifikálása ellen. Amikor a Nemzetgyűlés mégis elfogadta a paktumot, a nép felháborodását fejezte ki az 1949. augusztus 5-én Párizsban rendezett tömegtüntetés, amely ilyen jelszavakkal folyt: „Békét akarunk!" „Érvénytelenítsék az Észak-atlanti Szerződést!"

A Marshall-terv ellen és az agresszív tömbök ellen küzdve az FKP állandóan harcolt a békéért. Ebben a harcban tömörítette a munkásosztályt és más társadalmi rétegek jelentős részét. 1948 végén haladó közéleti személyiségek egy csoportja Yves Farge festő és író vezetésével megalakította A béke és szabadság harcosai szervezetet, amely hamarosan tömegmozgalommá vált. Az FKP egyik szervezője volt a béke hívei első világkongresszusának, amelyet 1949 áprilisában tartottak Párizsban egy francia tudós, a kommunista Frédéric Joliot-Curie elnökletével.

A Francia Kommunista Párt lankadatlanul magyarázta a tömegeknek, hogy a vietnami nép elleni háború az amerikai imperializmus kolonialista terveivel szoros összefüggésben álló francia imperializmus háborúja, amely a gyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen folyik, és követelte azonnali megszüntetését. A Kommunista Párt figyelmeztette a közvéleményt, hogy a francia anyaországnak ez a Vietnam elleni „szennyes háborúja" egy újabb világháború veszélyes tűzfészkévé válhat, hogy e háború következtében gyengülnek Franciaország nemzetközi pozíciói, rendkívüli mértékben kiéleződnek mindazok a nehézségek, amelyekkel az ország küszködik.

A vietnami háború megszüntetéséért folyó harc az FKP vezetése alatt átfogóvá és konkréttá vált. Különösen nagy jelentősége volt annak, hogy a dokkmunkások és a tengerészek nem voltak hajlandók ki- és berakni, illetve szállítani a Vietnamban harcoló francia hadseregnek szánt hadianyagot. Ennek a mozgalomnak a jelszava így hangzott: „Egyetlen embert, egyetlen sou-t sem a vietnami szennyes háború céljaira!" Az üzemekben, a kikötőkben békevédelmi bizottságok alakultak.

Olaszország

Az Észak-Olaszországban 1945. április végén kitört nemzeti felkelés befejezte az ország felszabadítását az idegen hódítók uralma alól és kimondta a végérvényes ítéletet az olasz fasizmus felett. Mussolini terrorista fasiszta diktatúrájának apparátusát mindenütt likvidálták. Ez azt jelentette, hogy a monopolтőke legreakciósabb köreit és ezek kiszolgálóit eltávolították az államvezetésből.

Az ellenállás harcosainak többsége úgy gondolta, hogy a fasizmus veresége után nem a hagyományos burzsoá demokráciát állítják vissza, hanem új típusú demokráciát teremtenek. Az Észak-olaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság 1944 januárjában elfogadott egyik fontos dokumentumában

kimondta, hogy a háború után a monarchiát megszüntetik, Olaszország köztársaság lesz, s az államvezetésben részt vesznek majd a dolgozók, részt vesz többek között a munkásosztály. A dokumentum szükségesnek mondott mélyreható demokratikus átalakításokat a gazdaságban és a társadalom szociális struktúrájában, elsősorban szükségesnek tartotta az agrárreformot, a bankok és az ipari monopóliumok államosítását. Az államosítás programja kiegészült azzal a követeléssel, hogy üzemi tanácsok formájában vezessék be a termelés demokratikus ellenőrzését. Ezeknek a reformoknak az volt a céljuk, hogy alaposan megrendítsék a régi uralkodó csoportok gazdasági pozícióit. Az ellenállás vezető szervei úgy gondolták, hogy a tervezett átalakításokat úgy fogják végrehajtani, hogy a háború után is megmarad az antifasiszta pártok tömbje, és a reformokat jóváhagyja az Alkotmányozó Gyűlés.

Mint látható, az ellenállás programja nem volt szocialista jellegű. A munkásosztály akkor nem is tűzhetett ki olyan feladatot, tekintettel az erőviszonyok alakulására nemzetközi síkon és magában Olaszországban. A nemzeti és a demokratikus feladatok olyan nagyok voltak, hogy végrehajtásukhoz szükség volt minden igazi antifasiszta erő egységére. Ezt az egységet az is szükségessé tette, hogy Olaszország szociális és politikai struktúrájában jelentős volt a városi középrétegek és a falusi rétegek aránya, amelyek tevékenyen bekapcsolódtak a fasizmus elleni harcba, és arra törekedtek, hogy megszüntessék a társadalom legkirívóbb ellentéteit, megszüntessék a monopóliumokat és a nagy földbirtokokat, de ugyanakkor a katolikus egyház erős ideológiai befolyása alatt álltak.

Az ellenállás programja lett az a platform, amelyen állva a baloldali erők megindították a harcot az ellenállás politikai eszményeinek megvalósításáért. Csakhogy ez a harc új helyzetben bontakozott ki, mert 1945–1947-ben átrendeződtek az erők mind a nemzetközi küzdőtéren, mind magában Olaszországban, s a belső helyzetet még bonyolultabbá tette az angol–amerikai csapatok jelenléte.

Az ország társadalmi-gazdasági és politikai helyzete a háború után

A fasiszta „fekete évtized" eredményeként Olaszország gazdaságában rendkívül nagy fokú lett a monopolista koncentráció. 1945 elején a részvénytársaságok 15,8 százaléka ellenőrizte az egész részvénytőke 91,6 százalékát, és monopóliuma volt a gépkocsiiparban, a vegyiparban, a cementgyártásban, a gumiiparban és az energetikában. A finánctőke támaszpontja az országos jelentőségű három nagy bank maradt: a Banca Commerciale Italiana, a Credito Italiano és a Banco di Roma, amelyeknek nagy befektetéseik voltak a vezető gazdasági ágakban. Olaszország gazdaságát 50 család – vállalkozó, bankár, részvénytársaság tulajdonos – uralta. Az Olasz Gyáriparosok Szövetsége volt a vezérkar, amely összehangolta a nagyvállalkozók politikáját.

Az uralkodó osztály másik rétegét a nagybirtokosok és a kapitalista gazdálkodók alkották, akik a Mezőgazdasági Üzemek Szövetségében tömörültek. A háború előtt Olaszországban a magánbirtokok fele (10 millió hektár) 20 000–25 000 nagybirtokos család tulajdonában volt. Dél-Olaszországban és Szicíliában, ahol a latifundiumok rendszere dominált, a háború után még egész községek gyakorlatilag hercegek és bárók hitbizományai voltak. A nagybirtokosok bérbe adták a földet a kisbirtokos és földnélküli parasztoknak, akik felesben művelték meg vagy más feltételekkel, amelyek még a középkorból maradtak fenn és a fasizmus szentesítette őket.

A szociális struktúrában a fasizmus súlyos öröksége volt a földbirtokos arisztokrácia szoros összefonódása a finánccoligarchiával. A déli hercegek és bárók a földjáradékukat részvénytársaságokba fektették be vagy bankokban helyezték el. A bankok mélyen behatoltak a mezőgazdasági termelésbe úgy, hogy monopolizálták a falunak szükséges termékek (traktor, műtrágya stb.) gyártását, a mezőgazdasági termékeket felvásároló és feldolgozó kereskedelmi társaságokat szerveztek, valamint bekapcsolódtak a talajjavításba. A nagy monopolistákat, bankárokat és földbirtokosokat családi és politikai szálak is összefűzték, ők alkották a gyárosok és földbirtokosok uralkodó tömbjét.

Ez a tömb zsákmányolta ki az ország lakosságának óriási részét, a munkásosztályt, a városi és falusi

Munkára váró zsellérek az ország déli részén

dolgozókat, a középrétegeket. Ennek a kizsákmányolásnak a következményeit még tovább súlyosbította a háború. A háborúban csaknem 500 000 ember pusztult el, illetve tűnt el. Három millió ember maradt fedél nélkül. A gyárak egyötöde vált üzemképtelenné. A gyárak és üzemek gyakran leálltak üzemanyag- és nyersanyaghiány miatt. A háború befejezése évében az ipari termelés volumene a felét sem érte el a háború előtti szintnek. A mezőgazdasági termelés a háború előttinek a 60 százaléka volt.

1945-ben különösen sok nehézséggel járt az élelmezés. A napi kenyérfejadag ugyanannyi volt, mint a háború alatt, 200 gramm. A helyzetet még súlyosbította az infláció. Tizennégyszer annyi pénz volt forgalomban, mint a háború előtt, az árufedezet viszont feleakkora volt. Rendkívül nehéz volt munkával ellátni a lakosságot: hazatértek a megszokott életmódjukból kiszakított emberek – a partizánok, a katonák, a volt politikai foglyok és a hadifoglyok. A munkanélküliek száma elérte a 2 milliót.

A fasizmus és a háború különösen Dél-Olaszországban pusztított, ahol az ipar gyengén fejlett volt, a mezőgazdaság pedig elmaradott módszerekkel dolgozott és nyomasztották a feudális csökevények. A déli kisvárosokban különösen tömeges volt a munkanélküliség.

Az ország tehát bonyolult feladatok előtt állt.

Az ellenállási mozgalom nem vezetett el az ország társadalmi-gazdasági szerkezetének megváltozta-

Palmiro Togliatti, az OKP főtitkára

tásához, de megtette az első lépéseket demokratizálása felé. A háború legvégén feloszlatták a fasiszta korporációkat, amelyek a nemzetgazdaságot irányították, megszűntek az agrár konzorciumok, amelyek révén a monopóliumok ellenőrizték a város és a falu közötti árucserét. Ezek az intézkedések azonban nem érintették alapjaiban a monopóliumok, a bankok, a nagybirtokosok magántulajdonát. A demokratikus állam gyors beavatkozását követelték az olyan legégetőbb szociális problémák is, mint a nép nyomora, a munkanélküliség, a gazdasági romlás, Dél rendkívüli elmaradottsága.

Az ország további fejlődési útjáról való döntésben rendkívül fontos szerephez jutottak azok a politikai pártok, amelyeknek struktúrája és programja lényegében az ellenállás időszakában alakult ki.

A munkásosztály és az összes demokratikus erők vezető ereje az Olasz Kommunista Párt lett, amelynek élén Palmiro Togliatti állt. 1945 végén az Olasz Kommunista Pártnak 1,7 millió tagja volt.

Jelentős pozíciói voltak az olasz munkásmozgalomban a Proletáregység Olasz Szocialista Pártjának, amely 1947-től ismét Olasz Szocialista Párt néven szerepelt, mint 1943 előtt. Vezetője Pietro Nenni volt. A Szocialista Párt a Kommunista Párttal vállvetve részt vett az ellenállásban, s ez kétségkívül növelte a szocialisták tekintélyét a tömegek előtt. 1945 végére a párt taglétszáma elérte a 700 000-ret. Tagjainak többsége (62 százalék) munkás volt, de nagy számban voltak képviselve benne a középrétegek, főleg a városiak. A munkásosztály zöme, továbbá a parasztság, a városi középrétegek és az értelmiség haladó része az Olasz Kommunista Párt és az Olasz Szocialista Párt körül tömörült, amelyek az ellenállás során megszilárdították pozícióikat mind a munkásosztály soraiban, mind az ország politikai életében.

A munkásosztály két pártját akcióegység-egyezmény fűzte össze, és volt közös politikai programjuk.

A munkásosztály élcsapata az ellenállás verte forradalmi hullámot kihasználva igyekezett hozzálátni az ellenállási mozgalom társadalmi-politikai programjának végrehajtásához. A kommunisták és a szocialisták sürgették, hogy hívják össze mielőbb az Alkotmányozó Gyűlést, amelynek az volt a feladata, hogy kikiáltsa a köztársaságot és megoldja a leghalaszthatatlanabb szociális problémákat. Ezzel egyidejűleg a két párt politikai harcot indított egy új, demokratikus kormány megalakításáért, amelyben méltóképpen képviselve lennének a munkásosztály és szövetségesei. A kommunisták és a szocialisták akkor úgy gondolták, hogy ennek a programnak a végrehajtásával kiirtják az országban a fasizmus gyökereit, megteremtik a „progresszív demokrácia" átmeneti rendszerét, amely megnyitja az utat a szocializmus felé való békés előrehaladáshoz.

A balszárny harmadik pártja – az Akciópárt – főként az értelmiségre és a kispolgári rétegekre támaszkodott. A párt tekintélyes politikusa volt F. Parri. Az Akciópárt fontos szerepet játszott az ellenállás időszakában és a háborút követő első évek politikai harcaiban. Támogatta a „progresszív demokrácia" megteremtésének programját, síkraszállt a demokratikus reformok végrehajtásáért.

A burzsoázia táborában vezető szerepet töltött be az ellenállás éveiben létrehozott Kereszténydemokrata Párt (DC – Democrazia Cristiana). Egyik alapítója és kiemelkedő politikusa volt Alcide De Gasperi. A Kereszténydemokrata Párt és a Vatikán kapcsolata lehetővé tette az uralkodó osztálynak, hogy az egyházi apparátus és a néptömegek tudatában meggyökeresedett vallásos ideológia révén ellenőrzést gyakoroljon az ország lakosságának jelentős része felett. A kereszténydemokraták felhasználták politikai céljaikra a plébániák szerteágazó hálózatát (számuk meghaladta a 27 000-ret), a lelkipásztorok és a szerzetesek 600 000-res hadseregét. Támaszkodhattak továbbá a Vatikán által megalakított világi szervezetre, az Actio Catholicára, amely a fasiszta rezsimben is működött, és 1947-ben 1,7 millió tagja volt.

Figyelembe véve a tömegek, egyebek között a parasztság és a kispolgárság hangulatát, a kereszténydemokraták bevettek programjukba olyan követeléseket, mint a politikai rendszer demokratizálása, a tartományok autonómiája, földreform és egyes ipari monopóliumok államosítása. Ez a társadalmi-politikai program is segített kialakítani a Kereszténydemokrata Párt tömegbázisát, főleg falun. A párt vezetőségének adatai szerint a taglétszám 1945 közepén 1 millió körül volt.

A Kereszténydemokrata Párt heterogén szociális összetétele miatt a párton belül éles ellentétek voltak, a különböző irányzatok harcban álltak egymással. Tömegbázisa azonban előnyhöz juttatta a Kereszténydemokrata Pártot a többi olasz burzsoá párttal szemben, s lehetővé tette számára, hogy konkurráljon a politikai harcban a munkásosztály tömegpártjaival. Eleinte a Kereszténydemokrata Párt a burzsoázia széles köreinek érdekeit képviselte, de fokozatosan a monopolista nagytőke képviselői szerezték meg benne a kulcspozíciókat. 1945 végéig azonban a Kereszténydemokrata Pártnak ezt az átalakulását még korántsem mindenki látta tisztán. Sokat ígérő szociális programja, az ellenállásban való részvétel nimbusza, formális együttműködése a kormányban a kommunistákkal és a szocialistákkal sokakat gátolt abban, hogy felismerjék ennek a pártnak a valódi arcát.

Az ellenállás éveiben újjászervezett Olasz Liberális Párt a burzsoázia és a földbirtokosok legkonzervatívabb köreit egyesítette. Határozottan síkraszállt a monarchia fenntartásáért, ellenezte az államosítást és a földreformot. A kereszténydemokratáktól eltérően a liberálisok a rendszer klerikalizálása ellen foglaltak állást. A fasizmus előtti időszak burzsoá demokráciáját szerették volna visszaállítani, megőrizve világi jellegét, a Vatikántól való függetlenségét. A Liberális Párt egyik ideológusa Benedetto Croce filozófus volt. A liberálisok programja nem vette figyelembe a nép vágyait, és a pártnak nem volt széles társadalmi bázisa.

A kispolgárság egy része az Olasz Republikánus Pártot követte, amelynek programjában a demokratikus köztársasági rendszer megteremtése és szociális reformok végrehajtása szerepelt. A háború utáni első években azonban a pártnak nem volt jelentős szerepe a politikai erőviszonyok alakulásában.

A burzsoá pártok formálisan nem tagadták meg az ellenállás társadalmi-politikai eszményeit, de a maguk módján értelmezték őket. Egységesek voltak abban a törekvésükben, hogy fenntartsák és megszilárdítsák a kapitalista rendszert, újjászervezzék a burzsoá parlamentarizmus intézményeit, a munkásosztály pártjait pedig kirekesszék az ország politikai életének irányításából. A háború befejeztével tehát megkezdődött az antifasiszta koalícióban egyesült politikai erők átrendeződése és polarizálódása.

A kormány és a nemzeti felszabadítási bizottságok (1945. június 21.–1946. június 12.)

Miután 1945 áprilisában Észak-Olaszországban győzött a nemzeti felkelés, itt a hatalom a nemzeti felszabadítási bizottságok kezében volt. Ezekben a bizottságokban túlnyomó többségben voltak a kommunisták, a szocialisták és az Akciópárt képviselői. 1945. augusztus végén 278 bizottság működött, ebből 42 területi és tartományi, 72 községi, 149 üzemi és agrárgazdasági bizottság. Az alsóbb

szintű bizottságokban általában csak a tömegpártok voltak képviselve, minthogy ott a liberálisoknak nem voltak hívei. A nemzeti felszabadítási bizottságok a tömegszervezetekre – szakszervezetekre, nőszervezetekre, ifjúsági szervezetre – támaszkodtak.

Az Észak-olaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság központi szervezete lényegében a kormány funkcióit töltötte be a partizánok által felszabadított területen, s ebben a minőségben ismerte el a Rómában székelő olasz koalíciós kormány, amelynek Bonomi volt a vezetője. Az Észak-olaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság több rendeletet hozott, amelynek alapján fontos társadalmi-gazdasági intézkedéseket hajtottak végre. Azok a vállalatok, amelyeknek tulajdonosait a fasisztaellenes törvények szerint elítélték, ideiglenesen a nemzeti felszabadítási bizottság rendkívüli biztosainak ellenőrzése alá kerültek. Népbíróságokat szerveztek, amelyek megkezdték a fasiszták felelősségre vonását. A baloldali pártok arra törekedtek, hogy azokat büntessék meg, akik valóban felelősek voltak a fasiszta rendszer bűntetteiért, ne pedig a fasiszta párt azon egyszerű tagjait, akik a demagógia és a politikai körülmények áldozatai lettek. Végül a gyárakban és üzemekben üzemi bizottságokat alakítottak a munkások és az adminisztráció képviselőiből, amelyek nemcsak a termelés védelmének funkcióját töltötték be, hanem a kapitalista termelés demokratikus ellenőrzésének szervei is voltak. Az üzemi bizottságokat azonban az amerikai katonai hatóságok nem ismerték el, és az olasz (római) kormány nem törvényesítette működésüket.

Az északi nagy agrárgazdaságokban, amelyeknek tulajdonosai közül sokan elmenekültek, a béresek a városi munkások példáját követve szintén üzemi bizottságokat szerveztek. Az önálló kisbirtokos parasztok és bérlők szövetkezetekbe tömörültek, hogy közösen vásárolják a műtrágyát, a szarvasmarhát, a mezőgazdasági gépeket. Ezek a szövetkezetek fontos szerepet töltöttek be abban a harcban, amelyet a parasztok az őket kizsákmányoló kereskedelmi-ipari monopoltőke ellen folytattak.

Délen és Közép-Olaszország jelentős részén, Rómát is beleértve, más volt a helyzet. Minthogy a háború alatt az ellenállási mozgalom itt nem volt olyan kiterjedt, a nemzeti felszabadító bizottságok politikai szerepe csekély volt, a bizottságok nem voltak kapcsolatban a tömegekkel. Észak-Olaszországtól eltérően Rómában, a Központi Nemzeti Felszabadítási Bizottságban a baloldali erők nem voltak többségben. A koalíciós kormányban, amelynek a kommunisták is tagjai voltak, a vezető pozíciókat szintén az antifasiszta koalíció jobbközép pártjai foglalták el, s ezek nem a nemzeti felszabadítási bizottságokra, hanem a régi bürokratikus közigazgatási apparátusra támaszkodtak. Róma a régi uralkodó osztályok konszolidálódásának központja lett. Itt jelentős pozíciói voltak a monarchiának és a Vatikánnak. Szicíliában az uralkodó osztályok nem csupán a hatóságok segítségével szorították engedelmességre a dolgozókat, hanem igénybe vették a titkos bandita szervezet, a maffia szolgálatait is. A földnélküli parasztok spontán lázadásait mindannyiszor kegyetlenül elfojtották.

1945. május elején az Észak-olaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság követelte, hogy alakítsanak új központi kormányt a Nemzeti Felszabadítási Bizottságban képviselt valamennyi pártból, és a kulcspozíciókat adják azoknak, akik „a nemzeti-felszabadító háború élvonalában harcoltak". Az Észak-olaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság és Rómában a Központi Felszabadítási Bizottság között egész májusban folytak a tárgyalások a kormány összetételéről. A tárgyalások menetét befolyásolták az angol–amerikai megszálló hatóságok. Ebben az időszakban az olaszországi Szövetséges Katonai Közigazgatásban a hatalom gyakorlatilag az Egyesült Államok képviselőinek kezében volt. Ők ellenőrizték az olasz gazdaságot és igyekeztek előkészíteni a talajt az amerikai tőke olaszországi behatolásához. Az amerikai hatóságok állandóan beavatkoztak az ország politikai életébe.

A katonai megszállás rendszerét a régi olasz uralkodó osztályok arra használták fel, hogy gátolják a baloldali erők és az ellenállás folyamán létrejött bázisaik további megszilárdulását. 1945. április végén–május elején a megszállási rendszert kiterjesztették Észak-Olaszországra, és a Nemzeti Felszabadítási Bizottság kénytelen volt átadni a közigazgatást a Szövetséges Katonai Közigazgatás szerveinek, amelyek 1945 végéig közvetlenül igazgatták ezeket a területeket.

A burzsoá pártok azzal a feltétellel voltak hajlandók belemenni az új koalíciós kormány megalakításába, ha a pártok megegyeznek abban, hogy a Nemzeti Felszabadítási Bizottság funkcióit tanácsadói szerepkörre korlátozzák, és a közeljövőben megválasztják a helyi hatalmi szerveket, amelyek felváltják a nemzeti felszabadítási bizottságokat. Ezt a megállapodást 1945. június 2-án valamennyi párt aláírta. A június 21-én megalakított új kormány élén Feruccio Parri, az Észak-olaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság képviselője, az Akciópárt egyik vezetője állt, aki az ellenállási mozgalom neves személyisége volt, antifasiszta körökben ismerték és tisztelték.

A Parri-kormányban képviselve volt a Nemzeti Felszabadítási Bizottság valamennyi pártja: miniszterelnök-helyettes lett Pietro Nenni (Olasz Szocialista Párt), külügyminiszter Alcide De Gasperi (Kereszténydemokrata Párt), igazságügy-miniszter Palmiro Togliatti (Olasz Kommunista Párt), ipari és kereskedelmi miniszter Giovanni Gronchi (Kereszténydemokrata Párt), pénzügyminiszter Mauro Scoccimarro (Olasz Kommunista Párt), mezőgazdasági miniszter Fausto Gullo (Olasz Kommunista Párt) stb.

A kommunisták és a szocialisták részvétele a kormányban lehetővé tette több halaszthatatlan intézkedés végrehajtását a gazdaság helyreállítása és a dolgozók helyzetének javítása végett. A kormánynak nagy segítséget nyújtottak a gazdasági rekonstrukcióhoz a nemzeti felszabadító bizottságok és az igazgatási tanácsok.

A kommunista Gullo miniszter kezdeményezésére meghosszabbították valamennyi agrárszerződés érvényét, a gazdáknak megtiltották, hogy elbocsássák a béreseket vagy elkergessék a földről a bérlőket. Gullo külön rendelettel eltörölte az albérletet és növelte a részes bérlőnek jutó termést. Ezek a rendeletek korlátozott jellegűek voltak ugyan, de az akkori körülmények között igen nagy volt a politikai jelentőségük: ösztönzést adtak a földért harcoló parasztok mozgalmának, elősegítették a kommunisták és a szocialisták befolyásának növekedését a déli agrárkörzetekben. A földbirtokosok természetesen ádáz ellenállást tanúsítottak, és csupán a paraszti tömegek nyomására voltak hajlandók végrehajtani a rendeleteket.

Scoccimarro kommunista pénzügyminiszter három törvénytervezetet dolgozott ki: A fasizmus időszakában és a háború alatt törvénytelenül szerzett jövedelmek elkobzásáról, a rendkívüli progresszív örökösödési adóról, és végül a pénzügyi reformról, amely előirányozta a pénz beváltását az infláció elleni harc céljából, ami nagy érvágást jelentett volna a lakosság leggazdagabb csoportjainak. Ezt a három törvénytervezetet azonban a liberális és kereszténydemokrata miniszterek szabotázsa miatt nem fogadták el. Togliattinak azt a javaslatát, hogy lássanak hozzá a földreformhoz, a miniszterelnök azzal utasította el, hogy a burzsoá pártok ellenzik. Nagy nehézségekbe ütköztek azok az intézkedések, amelyeket az államapparátusnak a fasiszta elemektől való megtisztítására hoztak, mert a liberálisok és a kereszténydemokraták akadályozták végrehajtásukat. A tisztviselők, akik között sok volt az egykori fasiszta vagy pusztán a reakciós uralkodó körökkel kapcsolatban álló személy, szabotálták a Parri-kormány intézkedéseit.

Igen nagy volt a jelentősége annak a törvénynek, amely büntetlenséget biztosított az ellenállás időszakában végrehajtott partizánakcióknak. Ez a törvény, amelyet Togliatti javaslatára hoztak, megakadályozta az uralkodó köröket abban, hogy leszámoljanak a volt partizánokkal, bűntettnek minősítsék a fasiszták és cinkosaik ellen elkövetett egyes akcióikat.

Kormánya politikai bázisának megszilárdítása végett Parri igyekezett a nemzeti felszabadítási bizottságok rendszerére támaszkodni. Ebben a törekvésében támogatták a baloldali pártok, a konzervatív elemek viszont akadályozták. Az utóbbiak kijelentették, hogy a bizottságok működése a kettős hatalom és az anarchia veszélyét rejti magában, ezért minél előbb választott közigazgatási szervekkel kell felcserélni őket. Az Észak-olaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság kongresszusa, amelyet 1945 augusztusában tartottak Milánóban, úgy határozott, hogy a bizottságok legyenek a gazdasági rekonstrukció végrehajtásának szervei. Ám a pártok közötti nézeteltérések miatt a kongresszus nem tudta

megfogalmazni a bizottságok működésének konkrét programját. Tetejébe a baloldali pártoknak nem sikerült bővíteni a nemzeti felszabadítási bizottságok hálózatát Dél-Olaszországban. Országos kongresszusukat sem sikerült megtartani. Ennek folytán a Parri-kormány nem tudott szilárd támaszt találni.

1945. szeptember 25-én megnyílt a Tanácskozó Gyűlés, amely a kormány tanácsadó szerve volt. A Tanácskozó Gyűlés tagjai, akiket a kormány nevezett ki, a Nemzeti Felszabadítási Bizottság valamennyi pártját és a demokratikus tömegszervezeteket képviselték. A baloldali pártok javaslatára olyan döntés született, hogy az alkotmányozó gyűlési választásokat 1946 tavaszán tartják meg. Azt is elhatározták, hogy a helyi hatalmi szerveket előbb választják meg (ahogyan a jobboldali erők követelték).

Novemberben a liberális miniszterek kiváltak a Parri-kormányból. Lépésüket azzal indokolták, hogy a kormány képtelen megoldani a halaszthatatlan gazdasági problémákat. Példájukat a kereszténydemokrata miniszterek is követték. Hosszan tartó kormányválság kezdődött. A kommunisták, a szocialisták és az Akciópárt képviselői úgy vélekedtek, hogy a kormányválság nem kívánatos, veszélyes mind bel-, mind külpolitikai szempontból, és minél hamarabb meg kell oldani. Az angol–amerikai hatóságok tilalma ellenére országszerte tüntetések voltak, több északi városban pedig sztrájkok robbantak ki, amelyeknek résztvevői támogatásukról biztosították a Parri-kormányt. Szervezőik a kommunisták és a szocialisták voltak. Tekintettel a megszálló csapatok jelenlétére, a baloldali pártok nem tartották lehetségesnek egy nagyszabású tömegmozgalom kibontakoztatását és a belpolitikai harc élezését.

A kormányválság kompromisszummal végződött. 1945 decemberében új koalíciós kormány alakult, amely ugyancsak a nemzeti felszabadítási bizottságokra támaszkodott, és a kereszténydemokrata De Gasperi lett a vezetője. Kormányában újra képviselve volt a Nemzeti Felszabadítási Bizottsághoz tartozó valamennyi párt. A szocialista Nenni miniszterelnök-helyettes és az Alkotmányozó Gyűlés összehívásának minisztere lett. A kommunista Togliatti, Scoccimarro és Gullo az új kormányban is megtartotta korábbi posztját. De Gasperi a külügyminisztériumot is vezette. A baloldali pártok azzal a feltétellel támogatták De Gasperi jelölését miniszterelnöki tisztségre, hogy az új kormány garantálja az Alkotmányozó Gyűlés határidőre való összehívását.

A kommunista miniszereknek De Gasperi kormányában is sikerült bizonyos intézkedéseket kierőszakolniuk a dolgozók érdekében. A munkások megkapták bérkiegészítésként a tizenharmadik havi fizetést, bevezették a vállalkozók számlájára történő biztosítást, a rendkívüli vagyonadót. A kommunista miniszterek javasolták továbbá a pénzcserét, a monopóliumok államosítását, agrárreform végrehajtását. De Gasperi kormánya azonban nem támogatta ezt a programot. Sőt, a jobboldali pártok és az angol–amerikai hatóságok követelésére 1946 márciusában külön törvényt hoztak arról, hogy a szociális reformokat elhalasztják a parlament megválasztásáig.

De Gasperi politikája az ellenállási mozgalom eredményeként létrejött demokratikus intézmények felszámolására irányult. Ezzel a céllal meggyorsították a helyhatósági választásokat. Miután 1946 elején megválasztották a helyi hatalmi szerveket, a nemzeti felszabadítási bizottságok elvesztették politikai jelentőségüket és megszűntek. Az általuk kinevezett prefektusok közül sokat új személy váltott fel. A gyárak és üzemek ismét a korábbi tulajdonosok kezébe kerültek. Abbahagyták az államapparátus megtisztítását a fasiszta elemektől, az ezzel foglalkozó Főbiztosságot megszűntették.

A De Gasperi-kormány tehát megszűntette az ellenállási mozgalom által életre hívott szerveket. A nemzeti felszabadítási bizottságok feloszlatásával alaposan meggyengültek a baloldali erők pozíciói. Mindazonáltal még nem vált lehetetlenné az ellenállási mozgalom által tervezett demokratikus átalakítások végrehajtása.

A köztársaság születése

A közelgő alkotmányozó gyűlési választások miatt minden párt pontosan megfogalmazta programját. Az Olasz Kommunista Párt V. kongresszusa, amelyet 1945. december végén és 1946. január elején tartottak Rómában, elfogadta a párt új programját és szervezeti szabályzatát. A kongresszus támogatta a pártvezetőségnek azt a vonalát, hogy az Olasz Kommunista Pártot tömegpárttá kell változtatni. Az új szervezeti szabályzat kimondta, hogy „a filozófiai nézetek és a vallási meggyőződés különbözősége nem akadálya a Kommunista Pártba való belépésnek". Ezt a pontot azért iktatták be a szervezeti szabályzatba, hogy a pártot tömegpárttá tehessék Olaszország sajátos körülményei között, ahol az egyháznak még mindig óriási befolyása volt a tömegekre, a katolikus dolgozók jelentős része viszont mélyreható demokratikus átalakításokat sürgetett és vonzódott az OKP politikai eseményeihez.

A pártprogram a kommunisták feladatául szabta, hogy vezessék a harcot „a nemzet egész gazdasági, politikai és társadalmi életének teljes megújításáért". Ez a „progresszív demokrácia" rendszerének programja volt, amelyet a kommunisták demokratikus módszerekkel, a Nemzeti Felszabadítási Bizottsághoz tartozó összes erő egységével kívánt megteremteni. Ebből a célból az OKP kongresszusa szükségesnek tartotta az Alkotmányozó Gyűlés összehívását; fő feladata az alkotmány kidolgozása, amely megteremti a köztársasági rendszert, biztosítja a demokratikus szabadságjogokat és felvázolja az ország további fejlődésének programját. A Kommunista Párt határozottan síkraszállt az agrárreformért (a latifundiumok megszüntetéséért), a nagy monopóliumok államosításáért, a termelés népi ellenőrzéséért a dolgozók üzemi bizottságai révén.

A Kommunista Párt szerint a harc a „progresszív demokrácia" rendszerének megteremtéséért a szocializmusért vívott harc szerves része. A kongresszuson mondott beszédében Togliatti hangsúlyozta, hogy „a demokrácia és a szocializmus között nincs ellentmondás"; Európa társadalmi-gazdasági struktúrájának tökéletesedése és a szocialista eszmék terjedése a néptömegek körében elvezeti a földrész országait a szocialista forradalomhoz. „Azt akarjuk – jelentette ki Togliatti –, hogy Olaszország, mint minden civilizált nép, a szocializmus irányába fejlődjék." A „progresszív demokrácia" fejlesztésének irányvonalát lényegében úgy tekintették, hogy feltétele olyan új erőviszonyok kialakításának, amely kedvezőbb a szocialista átalakítások szempontjából.

Az OKP V. kongresszusa állást foglalt amellett, hogy a kommunisták és a szocialisták egyesülésével a közeljövőben meg kell teremteni a munkásosztály egységes pártját. A kongresszus a párt főtitkárának újból Palmiro Togliattit, helyettesének Luigi Longót választotta.

A szocialisták is pontosabban megfogalmazták politikai programjukat. A párt stratégiája és taktikája körül a XXIV. kongresszuson (1946. április) harc folyt a különböző csoportok között. A legtisztábban kirajzolódó két ellentétes vonal Nenni és Saragat vonala volt.

VIVA LA REPUBBLICA

l'Unità

ORGANO DEL PARTITO COMUNISTA ITALIANO

VIVA IL PARTITO COMUNISTA

Tre quarti dei voti sono già stati scrutinati

SI DELINEA LA VITTORIA DELLA REPUBBLICA

In base a indicazioni giunte alla Capitale nella giornata di ieri da tutte le regioni d'Italia la maggioranza repubblicana appare ormai netta

Il Partito Comunista Italiano consolida il suo grande successo nazionale

Avanti!

REPUBBLICA!

QUESTO NUMERO E' A QUATTRO PAGINE

IL POPOLO

La Repubblica italiana attende la proclamazione

A köztársaság kikiáltásának előestéjén megjelent lapok:
l'Unità – a kommunista párt lapja,
Avanti! – a szocialista párt lapja,
Il Popolo – a kereszténydemokraták lapja

Nenni megismételte a pártnak azokat a programköveteléseit, amelyek az ellenállás időszakában fogalmazódtak meg, és nyomatékosan hangsúlyozta annak szükségességét, hogy őrizzék meg az antifasiszta pártok egységét és a kormány koalíciós jellegét. Nenni síkraszállt a kommunistákkal való akcióegység-egyezmény mellett. Támogatta az egységes munkáspárt megteremtésének gondolatát, de úgy vélte, hogy az egyesülés ideje még nem érkezett el. Nenni azt is kijelentette, hogy osztja a proletár internacionalizmus elveit, helyeselte, hogy az olasz munkásosztály szolidáris a Szovjetunióval, amelyet akkor az európai szocialista mozgalom erős támaszának tartott. Nenni platformja elnyerte a kongresszuson a szavazatok többségét, a párt politikai vonalának alapjává vált.

Sajátos álláspontra helyezkedett a kongresszuson Giuseppe Saragat jobboldali frakciója. Saragat hívei támogatták a párttöbbség alapvető programtételeit (demokratikus, szociális reformok, köztársaság, Alkotmányozó Gyűlés), és szavakban nem tagadták, hogy az értük vívott harc összefügg a szocialista perspektívával. Ám Saragat, amikor „szocializmusról" beszélt, valójában az angol vagy skandináv típusú burzsoá-demokratikus parlamenti rendszerre gondolt, s nyíltan ki is mondta, hogy azt a „szocialista" modellt tartja követendő példának Olaszország számára. Abban az időszakban Saragat még nem mert fellépni a Kommunista Párttal való akcióegység ellen, az egységes munkáspárt megteremtését azonban kategorikusan ellenezte. Saragat platformja nem kapott komoly támogatást a kongresszuson. Hívei kisebbségben maradtak.

1946 áprilisában megtartották a Kereszténydemokrata Párt I. kongresszusát. A küldöttek többsége (73 százalék) a köztársaság mellett foglalt állást. A kongresszus szükségesnek tartotta az ipari és az agrárreformot, a politikai struktúra demokratizálását. Hangsúlyozta azonban, hogy a nagy földtulajdon újrafelosztását, egyes nagymonopóliumok államosítását „forradalmi rögtönzések" nélkül kell végrehajtani. Tehát a Kereszténydemokrata Párt, elismerve a szociális reformok szükségességét, csak olyan mértékben szándékozott végrehajtani őket, hogy ne gyengítse, hanem erősítse a kapitalista rendszert. A kongresszuson különböző áramlatok kerültek felszínre. A jobbszárny képviselői nyíltan kommunistaellenes és monarchista álláspontra helyezkedtek. Egypárti kereszténydemokrata kormány alakítását követelték. A baloldali kereszténydemokraták különböző csoportjai ezzel szemben síkraszálltak a kommunistákkal és a szocialistákkal való párbeszédért, az ipari és agrárreform haladéktalan végrehajtásáért, a dolgozóknak az állam irányításában való részvételéért. A kongresszus tanúsága szerint a Kereszténydemokrata Párt többsége a De Gasperi vezette centristákhoz tartozott, akik manővereztek a különböző áramlatok között.

1946. június 2-án megtartották a népszavazást Olaszország államrendjéről és egyidejűleg az Alkotmányozó Gyűlés tagjait is megválasztották. Az ország történetében először az egész felnőtt lakosság részt vett a szavazásban, a nők is. A népszavazás eredményeként határozott vonalakkal kirajzolódott a két tábor. A köztársaság híveit a kommunisták és a szocialisták vezették. Nyíltan a monarchia híveinek vallották magukat a liberálisok, valamint az „Uomo Qualunque" (Hétköznapi ember) elnevezésű újfasiszta szervezet tagjai.

A Kereszténydemokrata Párt álláspontja felemás volt. Hivatalosan a köztársaság mellett foglalt állást, de soraiban sok híve volt a monarchiának. Sok választó, aki a Kereszténydemokrata Párt jelöltjeire adta voksát, egyidejűleg a monarchiát választotta.

A népszavazáson a köztársaságra szavazott 12,7 millió polgár, a monarchiára 10,7 millió. Főleg Dél-Olaszország elmaradott paraszti tömegei támogatták a monarchiát. A köztársaságot a munkásosztály harcolta ki, s elsősorban azoknak a szavazataival, akik a választásokon a kommunistákat és a szocialistákat támogatták. Néhány nappal a népszavazás után az utolsó olasz király, II. Umberto örökre elhagyta az országot.

A nemzetgyűlési választások az alábbi eredménnyel zárultak: a külön listán induló kommunisták és szocialisták összesen 9 millió szavazatot kaptak, ebből a Kommunista Párt 4,3 milliót, a Szocialista Párt 4,7 milliót, a Kereszténydemokrata Párt pedig 8 milliót.

A demokratikus koalíció felbomlása

1946. június 18-án kinyilvánították a köztársaságot, a kormány feje De Gasperi lett. A kormányban képviselve volt valamennyi antifasiszta párt. A kormányfő egyben belügyminiszter és külügyminiszter is volt (októberben Nennit nevezték ki külügyminiszternek). A kormánynak tagja volt miniszteri rangban két kommunista, Gullo és Sereni.

Június 25-én megnyílt az Alkotmányozó Gyűlés. Enrico De Nicolát (28-án) megválasztotta ideiglenes államelnöknek. Az Alkotmányozó Gyűlés megalakított egy bizottságot az alkotmány kidolgozására.

Szeptemberben az OKP vezetősége kidolgozta az új gazdaságpolitikai irányvonal programját, amely előirányozta a magánkezdeményezés szabadságának párosítását a gazdasági élet állami ellenőrzésével. Úgy gondolták, hogy az állam az igazgatási tanácsok segítségével fogja végezni a tervezést és a termelés ellenőrzését, a vagyonos osztályok ellen irányuló adópolitikát fog folytatni, államosítja a monopolista vállalatokat, és megkezdi az agrárreformot a parasztok érdekében. Ezt az új irányvonalat javasolták a kommunista miniszterek a köztársasági kormánynak, a kereszténydemokraták és a liberálisok azonban elutasították.

Nem járt eredménnyel az a küzdelem sem, amelyet a baloldali erők az üzemi bizottságok jogi elismeréséért folytattak. 1946-ban Milánóban megtartották az üzemi bizottságok országos kongresszusát. Addigra 500 iparvállalatnál működtek üzemi bizottságok. A kongresszus jóváhagyta a szocialista Rodolfo Morandi által az üzemi bizottságokról kidolgozott törvénytervezetet, amely szabályozta a választások rendjét, a tanácsok felépítését és funkcióit. Decemberben ezt a törvénytervezetet a miniszteri tanács elé terjesztették, de nem lett belőle törvény. Az üzemi bizottságok, minthogy jogi elismerést nem kaptak, idővel elvesztették jelentőségüket.

Abban az időben a baloldali erők konszolidációja szempontjából nagy jelentősége volt a kommunisták és a szocialisták együttműködésének. Az akcióegységről 1946 októberében megkötött új egyezmény hangsúlyozta a közös harc szükségességét a közvetlen célok eléréséért, vagyis a politikai demokrácia megszilárdításáért és a strukturális reformok végrehajtásáért. Az egyezmény tehát csaknem egy egész évtizedre meghatározta a két párt közös irányvonalát. A politikai erőviszonyoknak ez a fontos sajátossága különböztette meg akkor Olaszországot Nyugat-Európa többi országától.

Olaszország konzervatív erői, az amerikai imperializmus támogatásával, arra készültek, hogy megbontsák a nemzeti antifasiszta erők egységét, amely az ellenállás időszakában alakult ki és akkor a koalíciós kormányokban testesült meg. 1946 októberében De Gasperi személyes üzenetet intézett Trumanhez, amelyben kifejtette a kommunistáknak a kormányból való eltávolítására kidolgozott tervet. Ezt a tervet akkor egyeztették, amikor De Gasperi 1947. január 5. és 20. között látogatást tett az Egyesült Államokban. Az Egyesült Államok kormánykörei a kommunisták kirekesztését a kormányból az Olaszországnak nyújtandó amerikai gazdasági segítség fő feltételének tartották. Siker esetére 100 millió dolláros amerikai kölcsönt helyeztek kilátásba a De Gasperi-kormánynak.

A kormányválság kirobbanását meggyorsította az Olasz Szocialista Párt kettészakadása, amely a XXV., rendkívüli kongresszuson (1947. január 9–13.) történt. Giuseppe Saragat a kongresszuson ellenezte a szocialisták és a kommunisták akcióegységét. Minthogy a párt többsége nem támogatta, Saragat híveivel kivált a szocialista pártból, és Olasz Dolgozók Szocialista Pártja néven külön pártot alapított. Akkor a pártnak mindössze 100 000 tagja volt. A felső vezetésben azonban mély volt a szakadék. Az Alkotmányozó Gyűlésben a szocialista párti képviselők száma csaknem a felére csökkent. Nenni kénytelen volt lemondani a külügyminiszteri tisztségről. De Gasperi ki akarta használni a helyzetet arra, hogy kommunisták nélkül alakítson kormányt. Nenni azonban kijelentette, hogy a szocialisták csak a kommunistákkal együtt lépnek be a kormányba. Január 22-én, a Kereszténydemokrata Párt parlamenti csoportjának ülésén De Gasperi kifejezte azt a reményét, hogy „Saragat csoportja leküzdi

politikai és szervezeti előítéleteit", és hajlandó lesz együttműködni a kommunisták és szocialisták nélkül megalakítandó új kormánnyal. Saragat azonban még nem merte elfogadni De Gasperi ajánlatát. Az a körülmény, hogy a szakadás után a párt tagjainak csak jelentéktelen hányada követte, nem tette lehetővé Saragatnak, hogy nyomban nyíltan együttműködjék a kereszténydemokratákkal. Ebben a helyzetben Saragat azt is kijelentette, hogy az új párt nem lép be a kormányba, ha nem lesznek benne képviselve a kommunisták. De Gasperi, tekintettel a nyugtalan belpolitikai helyzetre és az erősödő sztrájkharcra, ezúttal nem tudta végrehajtani a Kommunista Párt politikai elszigetelésére vonatkozó terveit.

De Gasperi új (harmadik) kormányában, amelyet 1947. február 2-án alakított meg, továbbra is képviselve volt a nemzeti antifasiszta koalíció valamennyi pártja. Igaz, az új kormányban erősödtek a kereszténydemokraták pozíciói, a pénzügyminisztériumot pedig kivonták a kommunisták ellenőrzése alól. 1947. április 13-án a minisztertanács jóváhagyta a spekuláció és az infláció elleni intézkedések tervét (Morandi 14 pontját), amelyet a kommunisták és a szocialisták terjesztettek elő. A jobboldali erők ellenállása miatt azonban ezt sem hajtották végre.

1947. február 10-én Párizsban aláírták az olasz békeszerződést. Minthogy küszöbön állt az amerikai csapatok kivonása Olaszországból, az Egyesült Államok kormánykörei újabb nyomást gyakoroltak az olasz kormányra. A washingtoni olasz nagykövet azt jelentette Carlo Sforza külügyminiszternek, hogy az Egyesült Államok kormánya ahhoz a feltételhez köti az Olaszországnak nyújtandó gazdasági segítséget, hogy a kommunistákat és a szocialistákat kirekesztik a kormányból. Az országban kommunistaellenes propagandahadjárat kezdődött. Délen erősödött a maffia terrorja a baloldali erők ellen. Május 1-én a szicíliai Portella della Ginestra faluban a maffia emberei géppuskával a felvonuló dolgozók közé lőttek, 11 embert megöltek, 56-ot megsebesítettek.

Ebben a helyzetben De Gasperi újabb kormányválságot provokált. Május 13-án bejelentette az Alkotmányozó Gyűlésben, hogy lemond a miniszterelnöki tisztségről, május 31-én pedig kizárólag kereszténydemokratákból álló kormányt alakított. Az Alkotmányozó Gyűlés többsége bizalmat szavazott az új kormánynak. A kommunisták, a szocialisták és az egyéb baloldali képviselők közül egyesek a „fekete kormány" ellen szavaztak.

A koalíciós kormány megszüntetése és egypárti kormány alakítása voltaképpen államcsíny volt, mert ezek az akciók ellentmondtak az alkotmányozó gyűlési választások eredményeinek. Olyan párt jutott hatalomra, amely a választók csupán 37 százalékának a megtestesítője, a lakosság túlnyomó többségét képviselő politikai pártokat pedig kirekesztették a kormányból.

A Kereszténydemokrata Párt II. kongresszusa, amelyet 1947 novemberében tartottak Nápolyban, kimondta, hogy a jövőben nem lehetséges a kereszténydemokraták kormánykoalíciója a kommunistákkal és a szocialistákkal. A kommunisták és a szocialisták kirekesztése a kormányból azzal is járt, hogy a burzsoá pártok nem voltak hajlandók végrehajtani annak a nemzeti antifasiszta koalíciónak a programját, amely a fasiszta rendszer szétzúzása nyomán jutott hatalomra. Néhány hónappal a „fekete kormány" megalakulása után az Alkotmányozó Gyűlés ratifikálta a békeszerződést, amely 1947. szeptember 15-én hatályba lépett.

Az alkotmány elfogadása

Miközben az országban ilyen fontos politikai változások történtek, az Alkotmányozó Gyűlésben hosszú viták folytak az alkotmányról.

Az alkotmány tervezetét a Nemzetgyűlés által kinevezett különbizottság dolgozta ki. A bizottságnak valamennyi párt nevében 75 képviselő volt tagja. A bizottság összetétele éppúgy, mint az Alkotmányozó Gyűlés összetétele, az ellenállás időszakában kialakult antifasiszta koalíció erőviszonyait tükrözte. A képviselők többsége feladatának tartotta, hogy az alkotmányban azokat a demokratikus programté-

teleket rögzítsék, amelyeket az ellenállás résztvevői dolgoztak ki, s amelyeket a háború alatt az Északolaszországi Nemzeti Felszabadítási Bizottság és a Központi Nemzeti Felszabadítási Bizottság fontos dokumentumai foglaltak magukba. Ezt az objektív realitást figyelembe véve a kommunisták és a szocialisták tevékenyen részt vettek az alkotmánytervezet kidolgozásában és az Alkotmányozó Gyűlés ülésein a tervezetről folyó vitában.

1947. december 22-én az Alkotmányozó Gyűlés elfogadta az Olasz Köztársaság Alkotmányát, amely 1948. január 1-én lépett hatályba.

Az alkotmány megszilárdította a tőkés rend alapjait: szavatolta a magántulajdon sérthetetlenségét és a gazdasági életben a magánkezdeményezés szabadságát.

Az alkotmány 7. cikkelye az állam és a Vatikán viszonyát az 1929-es lateráni egyezmény alapján rendezte, amelyet Mussolini kötött a Vatikánnal, s amely önálló államnak ismerte el a Vatikánt. Ez az egyezmény megszabta a katolikus egyház jogait Olaszországban, többek között engedélyezte a katolikus hitoktatást az iskolákban, az egyházi házasságkötést, és elismerte a házasság felbonthatatlanságát.

Egyszersmind az alkotmány, amely kimondta, hogy Olaszország „a munkán alapuló köztársaság", több fontos demokratikus tételt tartalmazott. Széles körű politikai jogokat biztosított a népnek, biztosította a szervezkedési, a gyülekezési, a sajtószabadságot, a sztrájkjogot, a személyi szabadságot, a levéltitkot stb. Az alkotmány elismerte a jogot a munkához és igazságos díjazásához, amely „elegendő ahhoz, hogy szabad és emberhez méltó életet biztosítson", elismerte a férfiak és a nők egyenjogúságát, a dolgozók jogát a társadalombiztosításhoz, a szakszervezeti tevékenység szabadságát. Az alkotmány azt is leszögezte, hogy a magánkezdeményezést a társadalom érdekében kell felhasználni, a magántulajdont pedig korlátozni kell, egészen egyes iparágak (kártérítés ellenében történő) államosításáig. Az alkotmány kimondta, hogy törvényben kell megszabni a földtulajdon nagyságát, állami támogatást kell nyújtani a szövetkezeteknek, s elismerte a dolgozóknak azt a jogát, hogy részt vegyenek a vállalatok igazgatásában.

Az alkotmány az olasz nép harcának igen fontos eredménye volt, az állam alaptörvényébe foglalta azokat a demokratikus alapelveket, amelyekért az antifasiszta harcosok küzdöttek. Ezáltal – noha 1946–1947-ben visszaállították a monopóliumok politikai hatalmát – nyitva maradt a progresszív, demokratikus fejlődés távlata, amelyet az ellenállási mozgalom tárt Olaszország elé. A dolgozók lehetőséget kaptak arra, hogy harcoljanak a kiváltságos osztályok hatalmának korlátozásáért és a demokrácia bővítéséért, és harcukban a köztársaság alaptörvényére támaszkodhattak.

A centrista koalíció reakciós politikája

1947. december végén De Gasperi egypárti kormányát kibővítették, bevették a liberálisok, a republikánusok és a jobboldali szocialisták képviselőit. Saragat lett a miniszterelnök egyik helyettese. Így jött létre a „centrum" négypárti kormánykoalíciója.

A centrista kormány gazdaságpolitikájában a magánkezdeményezés szabadságának teljes visszaállítását hirdette meg. Ez lényegében azt jelentette, hogy lemondott a termelés demokratikus ellenőrzéséről, amelyet az üzemi bizottságoknak kellett gyakorolni. A kommunisták és a szocialisták interpellációjára válaszolva De Gasperi az Alkotmányozó Gyűlésben kijelentette, hogy a kormány nem szándékozik törvényben elismerni az üzemi tanácsokat. Hozzátette, hogy ezt a kérdést más szinten, a szakszervezetek és a munkáltatók közötti tárgyalásokon kell megoldani. A kormány nem volt hajlandó programjába iktatni az agrárreform és az ipari reform végrehajtását.

A közelgő parlamenti választásokra való tekintettel a kommunisták és a szocialisták 1947 decemberében megalakították a Demokratikus Népi Frontot, és közös jelöltlistát állítottak össze. A fronthoz csatlakozott néhány kisebb demokratikus párt és csoport is. A Demokratikus Népi Front bevette

programjába az agrárreformot, a nagy monopóliumok államosítását, Olaszország béke- és semlegességi politikáját.

A kormánytömb pártjai (kereszténydemokraták, liberálisok, republikánusok és Saragat pártja) a választási hadjáratban főként azzal érveltek, hogy Olaszország csak abban az esetben kaphat gazdasági segítséget az Egyesült Államoktól, ha ők jutnak hatalomra, ellenkező esetben az olasz nép kenyér nélkül, az ipar fűtőanyag és nyersanyag nélkül marad. A választási kampányba beavatkozott az amerikai imperializmus is. 1948 januárjában az Egyesült Államok „ideiglenes segítséget" nyújtott Olaszországnak, amit a propagandában jól kihasználtak. A kereszténydemokraták ünnepélyes fogadtatást rendeztek az olasz kikötőkbe élelmiszerrel és nyersanyaggal befutó amerikai hajóknak. De Gasperi biztosította a közvéleményt, hogy Amerika segít Olaszországnak megteremteni a gazdasági függetlenséget, s ennek fejében nincsenek politikai kikötései.

Olaszország partjainál azonban nemcsak az amerikai kereskedelmi hajók tűntek fel. 1947 őszétől Livorno, Taranto, Bari, Velence, Genua, Nápoly kikötőiben minduntalan megjelentek az Egyesült Államok hadihajói is, tudtul adva, hogy az olasz kormánykörök a baloldali erők elleni harcban szükség esetén számíthatnak az Egyesült Államok katonai segítségére. Ugyanilyen céllal meghatározatlan időre elhalasztották az amerikai csapatok utolsó kontingenseinek kivonását Olaszországból (a békeszerződés értelmében 1947. december 15-ig kellett elhagyniuk az országot).

Nagy nyomást gyakorolt a választókra a Vatikán. Az általa irányított „polgári bizottságok" a kereszténydemokrata jelöltek mellett agitáltak. A papok azzal fenyegették a hívőket, hogy az egyház nem szolgáltatja ki nekik a szentségeket, ha a kommunistákra és a szocialistákra szavaznak.

A burzsoá sajtó igyekezett kommunistaellenes légkört teremteni az országban. Rágalmazó szovjetellenes hadjáratot indított azzal az ürüggyel, hogy a Szovjetunió állítólag Szibériában dolgoztat olasz hadifoglyokat, és nem hajlandó hazaengedni őket. Álhíreket terjesztettek a kommunistáknál felfedezett újabb és újabb fegyverraktárakról. Mario Scelba belügyminiszter a „kommunista fegyveres felkelés" megakadályozása céljából rendeletet adott ki a „közrend védelméről". A rendőrség a legcsekélyebb ürügyet is felhasználta arra, hogy szétoszlassa a dolgozók tüntetéseit és gyűléseit. A maffia tüzet nyitott a tüntetőkre, gyilkolta a szakszervezeti aktivistákat. Az alkotmányt megsértve bekapcsolódott a választási kampányba az 1947-ben alakult neofasiszta párt, az Olasz Szociális Mozgalom (MSI – Movimento Sociale Italiano) – s ezt a hatóságok is elnézték.

A rendőrség rátámad a tüntetőkre, akik Olaszországnak a NATO-hoz való csatlakozása ellen tiltakoznak

A fenyegetéseknek és az ígéreteknek megvolt a hatása. A középrétegek, különösen délen az elmaradott tömegek jelentős része a kereszténydemokratákat követte. A nemzeti felkelés óta eltelt három év alatt megváltoztak az erőviszonyok. Az ellenállás keltette lelkesedést és a nagy változásokhoz fűzött reményeket felváltotta az aggodalom, hogy a baloldali erők hatalomra jutása nem okoz-e túlzottan nagy fordulatot.

A parlamenti választásokat 1948. április 18-án tartották. A kereszténydemokraták 12,7 millió szavazatot kaptak, és elnyerték a mandátumok abszolút többségét. A Demokratikus Népi Frontra 8 millió ember szavazott. Valamennyi nagyvárosban, továbbá az iparvidékeken a választók többsége a munkáspártok blokkjára adta szavazatát.

A választási eredmények nyilvánvalóan nem váltották be azokat a reményeket, amelyeket a baloldali erőket támogató dolgozók fűztek a választásokhoz. A Kommunista Párt vezetősége óvta a dolgozókat a pesszimizmustól, hangsúlyozta, hogy a csatát nem vesztették el, az új körülmények között folytatni kell.

Másmilyen következtetéseket vont le a parlamenti választások eredményeiből a Szocialista Párt. 1948 júniusában tartott rendkívüli (XXVII.) kongresszusán a kommunistákkal való akcióegységet ellenzők a Demokratikus Népi Frontot okolták a választási vereségért. A Szocialista Párt követelésére a front feloszlott. A kommunisták és a szocialisták akcióegysége azonban továbbra is megmaradt.

A parlamenti választások után De Gasperi megalakította ötödik kormányát, amelybe belekerültek a kereszténydemokraták, a liberálisok, a republikánusok, később pedig Saragat pártjának képviselői. A kormány a monopolista burzsoázia és a nagybirtokosok konzervatív blokkjára támaszkodott. A kereszténydemokraták, miután megszilárdították hatalmukat, a reakció élén hadjáratot indítottak a baloldali erők ellen.

1948–1949-ben a dolgozók elleni rendőri megtorlások igen nagy arányokat öltöttek. Az alkotmány megsértésével nyíltan működött a neofasiszta párt. A kommunistaellenes hisztéria légkörében 1948. július 14-én merényletet követtek el Palmiro Togliatti ellen. A hír nagy felháborodást keltett az országban, amely többek között általános politikai sztrájkban jutott kifejezésre.

A nyílt terror együtt járt az állam és az egész társadalom klerikalizálódásával. A Vatikán és a katolikus szervezetek igyekeztek ellenőrzésük alá vonni a magániskolákat, a rádiót, a televíziót, a szociális ellátást, aktívan beavatkoztak a szakszervezeti életbe és a politikai harcba. A „Szentszék" 1949 júliusában az egyházból való kiközösítés terhe mellett megtiltotta a hívőknek, hogy belépjenek a Kommunista Pártba vagy bármiféle támogatást nyújtsanak neki.

A Kereszténydemokrata Párt formálisan nem tagadta meg a megígért szociális reformok végrehajtását, de mindent elkövetett, hogy halogassa őket. Az ország gazdasági problémáinak megoldását a Kereszténydemokrata Párt nem a szociális struktúra demokratikus átalakításában látta, hanem az Egyesült Államok által nyújtandó gazdasági segítségben.

A Marshall-terv keretében 1,5 milliárd dollárt juttattak Olaszországnak, és ezt az összeget amerikai ellenőrzéssel osztották el. Az Egyesült Államok ennek keretében nyersanyagot és élelmiszert szállított Olaszországnak. És az amerikaiak csak akkor kezdtek szállítani ipari berendezéseket is, amikor Olaszország belépett a NATO-ba.

A Marshall-terv keretében nyújtott segítség a tőkés rendszert kívánta megszilárdítani az országban. A monopolista koncentráció irányában fejlesztette az olasz gazdasági életet. A monopolista vállalatok rekonstrukciójával párhuzamosan bezártak sok kis- és középüzemet, bányát, tömeges lett a munkanélküliség. 1948-ban Olaszországban 2500 csődöt jegyeztek be.

A Marshall-terv nem csupán fékezte a demokratikus szociális-gazdasági reformok végrehajtását, hanem elősegítette a monopóliumok gazdasági és politikai hatalmának megszilárdulását. Megnyitotta az utat az amerikai tőke előtt, amely így intenzíven kezdett behatolni az olasz gazdaságba.

1949. április 4-én Olaszország csatlakozott a NATO-hoz.

Milánói dolgozók tüntetése 1949 júliusában, a Togliatti elleni merénylet évfordulóján

Az ország demokratikus közvéleményének tiltakozása ellenére a kereszténydemokratáknak sikerült kierőszakolni a parlamentben olyan döntést, amely jóváhagyta Olaszország részvételét ebben a katonai-politikai tömbben. Az uralkodó körök saját politikai hatalmuk biztosítékát látták az Észak-atlanti Szerződésben. A fennálló rendszer megőrzéséért belementek az ország nemzeti szuverenitásának korlátozásába. 1949-ben Nápoly, Livorno, Taranto, Augusta kikötője az amerikai flotta támaszpontja lett.

A dolgozók harca a szociális problémák megoldásáért 1948–1949-ben

A Kommunista Párt, szövetségben más baloldali erőkkel, olyan körülmények között védelmezte a demokráciát, amikor folytatódott az uralkodó osztályok ellentámadása és a néptömegek egysége felbomlott. 1948 júliusában az ország három fő szakszervezeti áramlatát egyesítő Általános Olasz Munkaszövetségből (CGIL) kivált a kereszténydemokrata áramlat, külön szakszervezeti központtá alakult, amely később, 1950-ben felvette az Olasz Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége (CISL) nevet. Az újonnan alakult katolikus szakszervezeti szövetség fennállásának első éveiben a burzsoáziával való osztályegyüttműködés álláspontjára helyezkedett, és nem vett részt a sztrájkmozgalomban. A munkásosztály gazdasági csatáit továbbra is a kommunista és szocialista irányítás alatt álló CGIL vezette, amely a dolgozók többségét tömöritette.

1949 októberében a CGIL II. kongresszusa elfogadta „A munka terve" című okmányt, amely a háború által lerombolt olasz gazdaság helyreállításának demokratikus programja volt. „A munka terve"-t, amelyet a CGIL a kormány elé terjesztett, elutasították. Ekkor a dolgozók a demokratikus szakszervezetek vezetésével harcba kezdtek a terv helyi végrehajtásáért.

Mozgalom indult azoknak a vállalatoknak az elfoglalásáért, amelyeket nem rentábilis voltuk miatt a

bezárás veszélye fenyegetett. A munkások a gyári üzemi bizottságok vezetésével saját kockázatukra folytatták a munkát, és állami kölcsönöket verekedtek ki az elfoglalt vállalatok rekonstrukciójára. A munkaügyi kamarák (a városi szakszervezeti egyesülések) gazdaságfejlesztési terveket dolgoztak ki, tervbe vették iskolák, kórházak, vízvezetékek, utak építését. E tervek alapján a munkanélküliek a szakszervezetek irányításával hozzákezdtek az előkészítő földmunkákhoz: országúti és vasúti töltéseket emeltek, alapárkokat ástak. A munkanélküliek harcának ezt a sajátos formáját „fordított sztrájknak" nevezték. A továbbiakban a szakszervezetek a dolgozók széles rétegeinek támogatásával azt követelték, hogy a hatóságok biztosítsák a szükséges pénzügyi fedezetet a munkanélküliek által megkezdett munkához, és fizessék meg a dolgozók bérét.

Nagyszabású mozgalom indult a demokratikus agrárreformért. 1949 őszétől a parasztok ismét kezdték elfoglalni a parlagon hagyott földesúri földeket. Követeléseiket a városi munkások nagyerejű szolidaritási sztrájkokkal támogatták. A képviselőházban és a szenátusban a kommunisták és a szocialisták csaknem egész éven át állhatatosan küzdöttek, védelmezték a paraszti tömegek által jóváhagyott demokratikus agrárreform tervezetét. Végül a kereszténydemokraták engedményre kényszerültek. Az általuk beterjesztett ellentervezet alapján 1949 végén elfogadták a földtörvények közül az elsőt, a calabriai földreformról szóló törvényt. Ennek értelmében a nagy (100 hektárt meghaladó) magánbirtokokat kártérítés ellenében állami tulajdonba vették, majd pedig részletfizetésre szétosztották a parasztok között.

Az olasz dolgozók tehát ezekben az olasz demokrácia fejlődése szempontjából nehéz években a Kommunista Párt vezetésével nemcsak védelmi harcokat folytattak, hanem támadtak is, és részleges szociális vívmányokat értek el.

Olaszország demokratikus erői következetesen harcoltak a kormány reakciós külpolitikája ellen. A kommunisták és a szocialisták ellenezték a Marshall-tervet. A parlamentben az ellen is küzdöttek, hogy Olaszország csatlakozzék a NATO-hoz. A néptömegek támogatták őket; az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozást ellenző felhívást 7 millió olasz írta alá. 1949-ben Olaszországban megalakult a béke híveinek mozgalma.

Nyugat-Németország. Az NSZK megalakulása

1944. szeptember közepén az angol–amerikai csapatok Németország nyugati területére léptek, elfoglalták az első jelentős ipari és kulturális központot, Aachen városát. 1945. április 18-án kapitulált a hitleri Wermachtnak a Ruhr-vidéken bekerített 21 hadosztálya (mintegy 325 000 ember). Április 25-én az amerikai csapatok az Elbánál találkoztak a szovjet csapatokkal. A hadműveletek eredményeként és a Hitler-ellenes koalíció tagjai között született megállapodások értelmében angol megszállás alá került Északnyugat-Németország 97 700 km^2 területe 22,3 millió lakossal, amerikai megszállás alá került Délnyugat-Németország 107 400 km^2 területe 17,3 millió lakossal, francia megszállás alá került Nyugat-Németország 42 700 km^2 területe 5,9 millió lakossal.

Nyugat-Németország lakosságának legnagyobb gondja a lakáskérdés, az élelmiszer-ellátás és a gazdaság helyreállítása volt. Kelet-Németországhoz hasonlóan a nyugati övezetekben is kialakult az antifasiszta aktivisták mozgalma. Már a szövetséges csapatok megérkezése előtt letartóztatták a náci hatalom utolsó képviselőit, új városi vezetőségeket alakítottak, lefegyverezték a népfelkelőket. Sok helyütt a munkások vállalták a gyárak őrzését, megmentették őket a lerombolástól; az aacheni bányászok, a hamburgi gépgyárak munkásai, az esseni Krupp-művek dolgozói megindították a termelést, amikor a tulajdonosok elhagyták az üzemeket. A vezető szerepet a spontán megalakult üzemi tanácsok töltötték be. A bányászok önfeláldozásának köszönhető, hogy megőrizték a Ruhr-vidék egész gazdagságát, ahol a bányák vezetését az üzemi tanácsok vették át.

Az „első órák" aktivistáinak antifasiszta tevékenysége egyre szervezettebb lett. Megalakultak a Szabad Németország Nemzeti Bizottság, az Antifasiszta Harci Szervezet, a Fasizmus Elleni Harc Szövetsége, az Ellenállási Blokk, az Antifasiszta Mozgalom bizottságai. Ezek a szervezetek elfogták az aktív nácikat, ellenőrzés alá vették az élelmiszer-tartalékokat és az elosztást, gondoskodtak az áramszolgáltatásról és a vízellátásról, megszervezték a romeltakarítást, a közlekedés helyreállítását. Az antifasiszták első soraiban dolgoztak a kommunisták, akik kitűntek aktivitásukkal, önfeláldozásukkal, az antifasiszta harcban való jártasságukkal. Ők alkották az antifasiszta bizottságok magvát, s magukkal ragadták a volt szociáldemokratákat és a pártonkívülieket. A kommunisták befolyása érződött az első városi önkormányzati szervek munkájában is. Ezen a talajon spontán módon kialakult az antifasiszták akcióegysége, tekintet nélkül arra, hogy régebben milyen párthoz tartoztak.

A nyugati hatalmak megszállási politikája

A megszállás első napjaiban Nyugat-Németország fejlődési távlatai ugyanolyanoknak látszottak, mint Kelet-Németország távlatai. Ámde nagyon hamar kiderült, hogy a nyugati hatalmak megszállási tervei merőben mások, mint a Szovjetunió politikája Kelet-Németországban. Az Egyesült Államok és Anglia kormánya már a háború alatt kidolgozta stratégiai irányvonalát a háború utáni időszakra. Két irányzat küzdött egymással: 1. Megszüntetni Németországot mint ipari vetélytársat a világpiacon; e cél érdekében azt ajánlották, hogy tagolják részekre Németországot több kisebb agrárállammá. 2. Németországot a Szovjetunió elleni harc bástyájává és felvonulási területévé kell változtatni; ennek érdekében javasolták Németország újrafelfegyverzését és gazdasági hatalmának visszaállítását. A két irányzat azonban nem volt egymástól szigorúan elkülönülő. Churchill például amellett volt, hogy tagolják részekre Németországot és változtassák a Szovjetunió elleni felvonulási területté. Az ország feldarabolásának terve nem volt reális: a Szovjetunió olyan óriási sikereket ért el a fasiszta Németország elleni harcban, hogy az Egyesült Államok és Anglia kormánya kénytelen volt figyelembe venni e véleményét, s Jaltában olyan döntéseket hoztak, amelyek a háború antifasiszta jellegéből és a Szovjetunió következetesen demokratikus kezdeményezéseiből következtek. Roosevelt 1945. március 1-én (17 nappal a jaltai konferencia után) a kongresszushoz intézett utolsó üzenetében leszögezte, hogy a négy nagyhatalomnak Németország feletti ideiglenes ellenőrzéséről van szó, meg kell semmisíteni a náci pártot és a nácizmust, ki kell küszöbölni a militarizmusnak a magánéletre és a németországi közéletre gyakorolt befolyását, szigorúan meg kell büntetni a háborús bűnösöket, teljesen le kell fegyverezni Németországot és meg kell semmisíteni a német militarizmust.

1945. március végén az amerikai megszálló hatóságok utasítást kaptak a hitleri hadiipar felszámolására. Egy listán felsorolták azt a letartóztatandó 1800 nagyiparost, „akiknek a részvétele a háborús és náci bűntettekben már bebizonyosodott". A jaltai konferencia határozatai tükröződtek az amerikai Vezérkari Főnökök Bizottságának 1067. számú utasításában is, amelyet még Roosevelt irányításával dolgoztak ki, s amelyet 1945. április végén kapott meg a nyugat-németországi amerikai megszálló csapatok parancsnoksága. Az utasítás leszögezte: „A szövetségesek legfontosabb célja megakadályozni, hogy Németország valaha is újra veszélyeztesse a világbékét. E cél elérésének fontos eszköze a nácizmus és a militarizmus kiirtása minden formájában, Németország ipari leszerelése és demilitarizálása hadviselő képességének állandó ellenőrzésével, továbbá a politikai élet demokratikus alapon való újjászületésének előkészítése. Az utasítás kifejezte azt a szándékot is, hogy megszüntetnek „minden kartellt és minden egyéb magánvállalkozói egyesülést és kartellszerű szervezetet". Noha az 1067. számú utasításban voltak olyan tételek is, amelyek nem feleltek meg a szövetségesek által a német kérdés megoldására kidolgozott program szellemének (például az, hogy nem kell olyan intézkedéseket tenni, amelyek elősegítik Németország gazdasági újjászületését, hogy közigazgatási és gazdasági tekintetben a de-

centralizálás elveit kell követni), egészében véve ez fontos okmány volt, amely a Hitler-ellenes koalíció egyeztetett programjáról tanúskodott.

Roosevelt halála és Truman hatalomra jutása után az amerikai vezetésben a második irányzat hívei kezdtek felülkerekedni. Truman azonban nem mert azonnal nyíltan szembefordulni a Szovjetunióval. Potsdamban a nyugati hatalmak kénytelenek voltak tekintettel lenni a Szovjetunió irányvonalára, és olyan egyezményeket aláírni, amelyek megfeleltek a hitleri Németország elleni háború igazságos jellegének, noha a bennük foglalt tételek nem voltak összhangban az angol-amerikai imperializmus terveivel. A potsdami egyezményekben rögzítették Németország békés és demokratikus átalakításának, békés, demokratikus állammá változtatásának elveit. A konferencia résztvevői megállapodtak, hogy minden lehetőséget meg kell adni a német népnek ahhoz, hogy maga építse újjá az életét demokratikus és békés alapon. A megállapodás előirányozta a német militarizmus és fasizmus likvidálását egyszer s mindenkorra, a német monopolista egyesülések felszámolását, minthogy ezeké volt a fő felelősség két világháború kirobbantásáért.

A nyugati hatalmak aláírták a potsdami megállapodásokat, de nem mondtak le saját terveikről. 1946 közepéig még tartották magukat a négyoldalú együttműködés elveihez Németország igazgatását tekintve, de már ebben az időszakban is makacsul szabotálták a potsdami megállapodások konkrét végrehajtását.

A nyugati övezetekben a megszállási politikát az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország fegyveres erőinek parancsnokai hajtották végre. Első dolguk volt megszervezni a helyi közigazgatási apparátust, amelyre a megszálló hatóságok támaszkodhattak. És kezdettől fogva a leginkább konzervatív elemeket vonták be ebbe az apparátusba. Az antifasisztákat különféle ürügyekkel megakadályozták abban, hogy felelős tisztségeket töltsenek be. Így 1945–1946-ban fokozatosan létrehozták a közigazgatási apparátust a nagyburzsoázia képviselőiből, beleértve a náci rezsim közéleti személyiségeit is. Hivatalos adatok szerint 1947 tavaszán az angol megszállási övezetben a tisztviselők 90 százaléka olyan személy volt, aki a múltban vezető tisztségeket töltött be a hitleri Németország államapparátusában.

A megszálló hatóságok, miközben kiépítették a reakciós közigazgatási apparátust, hadjáratot indítottak a demokratikus, antifasiszta erők ellen. A fő csapást az „első órák" aktivistáira mérték. Az antifasiszták és szervezeteik elleni akciók „jogi" alapja az egyesített angol–amerikai parancsnokságnak az az 1945. április végén kiadott utasítása volt, amely megtiltott minden politikai tevékenységet. 1945 júniusában a megszálló hatóságok feloszlatták a „Szabad Németország" müncheni Nemzeti Bizottságát, amelynek akkor 37 000 tagja volt, és feloszlattak más antifasiszta szervezeteket. A katonai rendőrség megakadályozta, hogy gyűléseket tartsanak. Megtiltották, hogy 3 főnél nagyobb csoportok gyülekezzenek az utcán.

Ez a „politikai karantén" – állították – a „németek" elleni bosszú volt a Németország által kirobbantott háborúért. Valójában azonban hátba támadták vele az antifasisztákat, akik az egyetlen olyan erőt alkották, amely képes volt megindítani a harcot a demokratikus vezető szervek alapjainak megteremtéséért. A burzsoáziának, amely kompromittálta magát azzal, hogy együttműködött a hitleri rendszerrel, a „politikai karantén" időt adott arra, hogy összeszedje erejét, kiépítse a kapcsolatokat a megszálló hatóságokkal.

1945–1946-ban a nyugati hatalmak még nem voltak érdekeltek Németország ipari potenciáljának helyreállításában, s fékezték a lakosságnak az ipar felélesztésével kapcsolatos kezdeményezéseit. Ennek folytán 1946-ban az amerikai övezetben 26 százalékban használták ki az ipari kapacitást, a francia övezetben 15–20 százalékban. Az angol övezetben 1946-ban – 1938-hoz viszonyítva – a kőszénbányászat 39 százalék, a nyersvastermelés 13,4 százalék, a hengerelt áru termelése 11,4 százalék volt. Ugyanezen okoknál fogva a nyugati megszállási övezetekben ezekben az években végrehajtották a Szövetséges Ellenőrző Tanácsnak a német nagymonopóliumok ellen hozott néhány határozatát.

1945-ben elkobozták a Krupp, a Flick, a Röchling konszern minden vállalatát, az egész ruhr-vidéki

kohászati ipart és az I. G. Farbenindustrie üzemeit. A szovjet övezetben a monopolisták vállalatait átadták a népnek, a nyugati övezetekben viszont a vállalatok irányítását a megszálló hatóságok ellenőrzése alatt a korábbi igazgatók és a monopoltőke vezető képviselői látták el. 1945 decemberében az angol adminisztráció – figyelmen kívül hagyva a potsdami konferenciának azt a döntését, hogy a négy szövetséges hatalom együttesen ellenőrzi a német ipart – saját irányítása alá vonta a ruhr-vidéki bányákat, 1946 augusztusában pedig a Ruhr-vidék kohóiparát ellenőrzése alá vette. Ebben az iparágban az angol ellenőrzés a német cégek egykori neves vezetői által irányított Gyámsági Hivatalra támaszkodott.

A nyugati megszállási övezetekben egyetlen óriási monopolista egyesülésre sem alkalmazták a kartellek megszüntetéséről hozott határozatot. A hadiipari objektumok leszerelését sem hajtották végre. A Szovjetuniónak és Lengyelországnak átadandó 2000 vállalat közül 1947. január 1-ig mindössze 26-ot adtak át. A fegyverletételi egyezmény feltételeivel ellentétben Nyugat-Németországban a katonai repülőtereket nem szüntették meg, sőt, nagy sietve helyreállították, illetve újakat építettek. A nagybankok felosztását úgy hajtották végre, hogy fiókokat szerveztek, amelyeknek bizonyos önállóságot adtak. A Deutsche Bank fiókjait olyan személyek vezették, akik hosszú évekig vezető pozíciókat töltöttek be a banknál.

Az Egyesült Államok Kongresszusának követelésére 1945 júliusában szenátusi bizottság alakult, hogy kivizsgálja a kartellek megszüntetéséről hozott határozat szabotálásával kapcsolatban a haladó sajtó által közölt tényeket; ez a bizottság azonban, miután megállapította, hogy a német nagyiparosok bűnösök az emberiség ellen elkövetett bűntettekben, 1945. október 11-én újabb listát tett közzé a felelősségre vonandó személyekről, amelyen azonban csak 42 név szerepelt. S már 1945 novemberében megkezdődött a már letartóztatott nagyiparosok fokozatos szabadlábra helyezése.

Ugyanilyen volt a nyugati hatalmak irányvonala a nácitlanítás kérdésében. A nyugati övezetek megszálló hatóságai kiadták a megfelelő törvényeket és rendeleteket, ugyanakkor azt próbálták elérni kormányaiknál, hogy mondjanak le a nácitlanításról, és szabotálták saját törvényeik végrehajtását. Az amerikai övezetben kezdetben bíróság elé állítottak SS-eket, náci jogászokat, diplomatákat, koncentrációs táborokban működő orvosokat, bíróság elé állították különböző cégek vezetőit, többek között Flicket és Kruppot. Százkilencvenkilenc vádlott közül 36-ot halálra ítéltek, 38-at felmentettek, a többit különböző időtartamú börtönbüntetésre ítélték. A francia övezetben bíróság elé állították a monopolista Röchlinget. De már 1946-ban kezdték kiengedni a börtönökből a monopolistákat. Hermann Abs bankár, akit háborús bűnösként 15 évi kényszermunkára ítéltek, mindössze 90 napot töltött börtönben, és 1946-ban az angol megszálló hatóságok tanácsadója lett. 1946. november végén az angol hatóságok szabadon bocsátottak 27 monopolistát, köztük voltak az „Acéltröszt" vezetői is.

A nyugati hatalmak nem voltak hajlandók nemzetközi pert lefolytatni a háborús bűnös nagyiparosok ellen. A tábornokok perét viszont felhasználták arra, hogy az antifasiszta partizánokat sújtó döntést hozzanak. Ennek értelmében a partizánok nem tarthatnak igényt tevékenységük nemzetközi jogi védelmére, mert „nem tartották meg a háború szabályait". A nácitlanítás végrehajtásának ürügyén a megszálló hatóságok az amerikai övezetben 12 millió emberrel töltettek ki kérdőívet, amely náci múltjukat firtatta (az egész lakosság 15,5 millió volt). Ezt azonban nem arra használták fel, hogy a vétkeseket felelősségre vonják, hanem arra, hogy a nácikat minél nagyobb számban visszahelyezzék korábbi tisztségükbe. Mindössze 0,1 százalékukat találták bűnösnek; ezek 75 százalékát pénzbírsággal sújtották, és csak 20 százalékot korlátoztak a foglalkozás megválasztásában vagy tiltottak el közéleti funkcióktól.

Az NKP és az NSZDP megalakulása a nyugati övezetekben

Az „első órák" mozgalom talaján megkezdődött Nyugat-Németországban a munkáspártok megszervezése. A kommunisták és a szociáldemokraták számára a programadó dokumentumok, akárcsak Kelet-Németországban, azok a felhívások voltak, amelyeket az NKP és az NSZDP központi bizottságai 1945. június 11-én és 15-én fogadtak el Berlinben. A Nyugat-Németországban megalakult kommunista és szociáldemokrata szervezetek, a két párt központi szervei által kidolgozott irányvonal szellemében akcióegységre léptek, készültek az egyesülésre. Így volt Hamburgban, Münchenben, Frankfurtban, Nürnbergben, Brémában, Mannheimben, Essenben, Braunschweigben, Wiesbadenben, Heidelbergben, Karlsruhéban, Offenburgban stb.

1945 őszén az NKP szervezetei megalakultak egész Nyugat-Németországban. A megszálló hatóságok minden módon nehezítették a kommunisták működését. Nem bocsátottak rendelkezésükre helyiségeket, ahol gyűléseket tartsanak, nem adtak nekik nyomdát és papírt; szervezeteik összetételét, működését és pénzügyeiket ellenőrizték a hatóságok képviselői. Ez azonban nem tudta megakadályozni a mozgalom létét. 1945. szeptember 15-én megtartották Észak-Rajna-Vesztfália kommunistáinak első pártkonferenciáját. December elején Stuttgartban konferenciát tartottak az amerikai és a francia megszállási övezet vezető kommunista funkcionáriusai.

1945 őszén súlyos csapás érte az egyesült munkáspárt megteremtéséért küzdő mozgalmat. Az egyik jobboldali szociáldemokrata, Kurt Schumacher Hannoverben egy „irodát" alapított, amely harcot indított a berlini NSZDP KB irányvonala ellen, az NKP-val való akcióegység vonala ellen. 1945. október 5–6-án a Hannover melletti wennigseni kolostorban konferenciát tartottak, amelyre Schumacher meghívta minden hívét a három nyugat-németországi megszállási övezetből. Schumachernek ezen a konferencián sikerült olyan döntést elfogadtatnia, hogy az NSZDP berlini Központi Bizottságának hatásköre csak Kelet-Németország területére terjed ki, és a „Schumacher-iroda" funkcióit pedig kiterjesztik Nyugat-Németország minden övezetére.

Ennek ellenére a proletár egység hívei Nyugat-Németországban tovább erősödtek, a kommunisták befolyása észrevehetően nőtt. 1945. november 20-ra befejeződött az üzemi tanácstagok választása a Ruhr-vidék 80 bányájában, és a tanácstagi helyek 44 százalékát az NKP, 28 százalékát az NSZDP kapta, a „keresztény munkásoknak" 16 százalék jutott. Bajorország 55 nagyüzemének 20 000 munkása is többségében a kommunistákra szavazott az üzemi tanácstagi választásokon. Hamburgban a dokkok üzemi tanácstagjainak mintegy 75 százaléka kommunista lett.

1946 elejétől azonban rosszabbodott a kommunista szervezetek helyzete. A wennigseni kolostorban tartott konferencián a nyugati övezetek számára megválasztott NSZDP Központi Bizottság nagyszabású kommunistaellenes hadjáratot kezdett, hogy aláássa a munkáspártok egységéért indított mozgalmat. Miután Kelet-Németországban elhatározták az NKP és az NSZDP egyesítését, Schumacher a nyugat-németországi szociáldemokraták kongresszusán, amelyet 1946. május 9–11-én tartottak Hannoverben, elfogadtatott egy határozatot, amelynek értelmében a kommunistákkal való egység propagálása összeférhetetlen az NSZDP-tagsággal.

Azután, hogy Kelet-Németországban megalakult Németország Szocialista Egységpártja (NSZEP), sőt még a szociáldemokraták májusi kongresszusa után is Schumacher egy ideig ellenállásba ütközött, amikor a munkásosztály egységét torpedózta. Nyugat-Németországban kezdtek megalakulni az NSZEP-sejtek. A nagyüzemekben munkások és alkalmazottak tízezrei kérték felvételüket az NSZEP-be. Nyugat-Németországban (Essenben, Wuppertalban, Kölnben, Braunschweigben stb.) nagy lelkesedés közepette zajlottak a nagygyűlések, amelyeken részt vettek az NSZEP vezetői (Pieck, Grotewohl, Ulbricht, Fechner). A megszálló hatóságok azonban hamarosan Schumacher segítségére siettek, hivatalosan megtiltották az NSZEP-sejtek alakítását, továbbá a kommunista és a szociáldemokrata szervezetek egyesülését. Az egységért síkraszálló kommunista és szociáldemokrata politiku-

sokat letartóztatták, üldözték. Az egyesült szervezetek lapjait betiltották. Az NSZEP képviselőinek megtiltották, hogy beutazzanak Nyugat-Németországba, azokat a nyugati övezetekben élő szociáldemokratákat és kommunistákat, akiket beválasztottak az NSZEP Központi Vezetőségébe, a megszálló hatóságok felszólították, hogy lépjenek ki belőle, ellenkező esetben kiutasítják őket.

1946 második felében az egységmozgalom hanyatlásnak indult. Ettől fogva a nyugat-németországi kommunista és szociáldemokrata szervezetek a fejlődés külön útját járták. A kommunisták tovább erősítették soraikat. Növekedett az NKP taglétszáma: 1946 áprilisára elérte a 205 000-ret, vagyis több volt, mint 1932-ben ugyanezekben az országrészekben, 1947 májusára pedig már 324 214 lett. A kommunisták tekintélye is nőtt a munkások előtt. A nyugat-németországi kommunista szervezetek tevékenységét azonban nehezítette, hogy hosszú időn át nem volt központjuk. Az NSZEP berlini Központi Vezetőségét tartották vezető szervüknek, de a vele való kapcsolat mind nagyobb nehézségekbe ütközött. Különbözők voltak a feladatok is, amelyeket a nyugat-németországi kommunistáknak és a kelet-németországi NSZEP-nek meg kellett oldaniuk. Csupán 1948. április végén választotta meg a nyugat-németországi kommunisták Hernében tartott konferenciája a saját vezetőségét, amelynek élére Max Reimann került. Azt a döntést, hogy a párt felveszi a Szocialista Néppárt nevet, a katonai hatóságok érvénytelenítették, tehát megmaradt a párt korábbi neve. 1949. január 3-án az NKP Vezetőségének plénuma határozatot hozott az NSZEP-től való szervezeti elkülönülésről.

Nőtt a Szociáldemokrata Párt taglétszáma. 1946 végére már több tagja volt, mint a weimari időszakban (1931) egész Németországban: 711 000 ember tartozott a párthoz, főként munkás és alkalmazott. Az NSZDP befolyásának növekedését elősegítette az 1946 októberében elfogadott szociális program, amely teljes foglalkoztatottságot, béremelést, árbefagyasztást, egyenlő munkáért egyenlő bért, jobb élelmiszer- és fűtőanyag-ellátást, 12 nap szabadságot stb. ígért. A dolgozók jelentős része az NSZDP-t követte, csábították az embereket az olyan ígéretek, hogy élelmiszersegélyt kapnak a nyugati hatalmaktól, főként az Egyesült Államoktól.

A burzsoá pártok megalakulása

Minthogy a nyugati hatalmak szabotálták a potsdami konferencia határozatainak végrehajtását, a német nagytőke lehetőséget kapott arra, hogy visszaszerezze pozícióit. A német burzsoázia hozzálátott, hogy megalakítsa szervezeteit, elsősorban a gazdasági szervezeteket, amelyekre nem vonatkozott a „politikai karantén".

Kezdetben a kereskedelmi és iparkamarák alakultak meg, 1945 őszén kezdtek újjáalakulni az iparági gazdasági egyesülések. Az amerikai övezetben 1945. október 17-én kapták meg a működési engedélyt, előbb, mint ahogyan a szakszervezetek és a pártok működését engedélyezték. 1946 nyarától az iparági egyesülések kezdtek átalakulni centralizált vállalkozói szervezetekké, amelyek a megszálló és polgári közigazgatással szoros kontaktusban működtek. Ezzel egyidejűleg már 1946 januárjától újjáalakultak a munkaadók szövetségei, amelyeknek fő funkciója az volt, hogy kidolgozzák a munkásokkal szemben alkalmazandó osztálypolitikát.

A „politikai karantén" időszakában a burzsoázia egyházi egyesületek leple alatt hozta létre első politikai szervezeteit. Például 1945 júniusában Kölnben megalakult a Kereszténydemokrata Unió (CDU). Alapítói között találjuk a weimari időszak katolikus Keresztény Néppárt (Centrumpárt) egykori vezető személyiségeit. A kezdeti időszakban a Kereszténydemokrata Uniónak a lakosság azon rétegei közt volt befolyása, amelyeket vonzottak a kereszténységszocializmus jelszavai. A Centrumpárttól eltérően az új pártba nemcsak katolikusokat vettek fel, hanem protestánsokat is, ami nagyobb tömegbázist biztosított neki. Ez a párt nyomban felkeltette a nagytőke képviselőinek figyelmét, akik fokozatosan megkaparintották benne a vezető pozíciókat. 1945 júliusában a CDU-ba belépett a katolikus Konrad Adenauer; példáját követte a protestáns Robert Pferdmenges pénzmágnás. Adenauer már akkor neves

burzsoá politikus volt: 1917 és 1933 között Köln főpolgármestere, egy ideig a porosz Államtanács elnöke, tagja volt a Centrumpárt vezetőségének. Kapcsolatban állt a monopolista burzsoáziával, mert tagja volt a Deutsche Bank és néhány más részvénytársaság felügyelőtanácsának. Hitler hatalomra jutásakor Adenauer elvesztette hivatalos tisztségeit, de nyugdíja jóval nagyobb volt, mint annak az embernek a fizetése, aki őt követte a főpolgármesteri tisztségben. A háború után a megszálló hatóságok kinevezték Koblenz polgármesterévé, majd pedig visszahelyezték a kölni főpolgármesteri tisztségbe. Már 1945 szeptemberében felelős pozíciót töltött be Észak-Rajna-Vesztfália CDU-szervezetében, 1946 márciusában pedig az angol megszállási övezetben a CDU elnöke lett.

A CDU egyre nagyobb támogatást kapott a konszernek képviselőitől és a főpapságtól. Vezetői azonban, tekintettel a tömegek hangulatára, még jó ideig radikális frázisokkal tévesztették meg a népet. Az 1947. február 3-án elfogadott programban olyan követelések szerepeltek, mint a monopóliumok megszüntetése és a nagyvállalatok nacionalizálása. Olyan kitételek szerepeltek benne, hogy „a tőkés rendszer nem számolt az állami és a társadalmi érdekekkel, a német nép létfontosságú érdekeivel", hogy „a bűnös diktatúra nyomán bekövetkezett szörnyű politikai, gazdasági és társadalmi katasztrófa után csak egy új rend következhet", hogy a magántőke korlátlan uralmának ideje elmúlt. A program ígérte új kapcsolatok kialakítását a vállalkozók és a munkások között.

Az ilyen programnyilatkozatok akkor nem jelentettek veszélyt a monopóliumok számára, mert a megszálló hatóságok megvétóztak minden ilyen természetű konkrét döntést. Ezek a radikális jelszavak viszont lehetővé tették a CDU számára, hogy nagy létszámú szervezeteket alakítson, többek között munkásszervezeteket is. 1947 elején a CDU taglétszáma már elérte a 400 000-ret. A Kereszténydemokrata Unió átfogta mindhárom nyugati övezetet, koordinációs központja az angol övezetben levő szervezet maradt. A CDU propagandisták nagy hadseregére támaszkodott. Csupán a katolikus egyház mintegy 20 000 lelkipásztort és mintegy 100 000 szerzetest és apácát bocsátott rendelkezésére. A protestáns egyház is sok emberrel segítette. Antikommunista és revansista politikájával a CDU befolyást szerzett a Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországról áttelepített 7 millió német között. Minthogy a CDU volt a háború után alakult első burzsoá párt, tódultak bele a weimari időszak burzsoá pártjainak egykori tagjai. A nemzetiszocialista párt volt tagjait is vonzotta. Így kialakult egy tömegpárt, amelyben a vezető szerepet a nagyiparosok, a pénzemberek és a polgári értelmiség reakciós részének képviselői töltötték be.

1945 szeptemberében Bajorországban megalakult egy másik burzsoá párt, a Keresztényszociális Unió (CSU). 1947 februárjában a CDU és a CSU együttműködési megállapodást kötött. A továbbiakban ez az egyesülés CDU/CSU-nak nevezte magát.

A CDU/CSU után a második legnagyobb párt a Szabad Demokrata Párt (FDP) volt, amelynek szervezetei az egyes övezetekben 1946 januárjában alakultak meg, nyugat-németországi központja pedig 1948 decemberében jött létre. Ez a párt is az ipari és kereskedő nagyburzsoázia érdekeit képviselte, de a klerikális CDU/CSU-val ellentétben hangsúlyozta merőben politikai jellegét.

A munkásmozgalom 1946–1947-ben

A politikai pártok újjáalakulásával egyidőben folyt a szakszervezetek újjászerveződése, erősödött a munkásmozgalom. Hamburgban, Ludwigshafenben, Württembergben már 1945 májusában megalakultak az első szakszervezetek. Minthogy azonban megalakításukat kommunisták kezdeményezték, a megszálló hatóságok feloszlatták ezeket a szakszervezeteket. Június 20-án Hamburgban például betiltották a május 11-én megalakított Szocialista Szabad Szakszervezetet, amelynek 50 000 tagja volt.

1945. augusztus–szeptemberben feloldották az alapító szakszervezeti csoportok szervezésének tilalmát, de a szakszervezetek alakítása elé még hosszú ideig akadályokat gördítettek. Hosszú időbe tellett, amíg a központi katonai közigazgatás megadta az engedélyt a szervező bizottságot megválasztó gyűlés

Tüntető düsseldorfi munkások az élelmezés javítását követelik. 1947

összehívására, a szervezeti szabályzat tervezetének előkészítésére. A szervező bizottság névsorát és a szervezeti szabályzat tervezetét újra be kellett nyújtani a katonai közigazgatáshoz. Ez az eljárás nagyon elnyújtotta a szakszervezetek alakításának folyamatát, és a nyugati hatalmak képviselői a Szövetséges Ellenőrző Tanács koordinációs bizottságában csak 1946. június 3-án fogadták el a szovjet fél javaslatát és hagyták jóvá a 23. sz. „Utasítás"-t, amely „az övezetek főparancsnokainak egyetértése esetén" engedélyezte egyesült szakszervezet alakítását az övezeteken belül és határaikon túl.

Az első övezeti egyesülés 1947. április végén jött létre a brit övezetben. Jóval később, 1949. október 12–14-én a müncheni kongresszuson alakították meg a Német Szakszervezeti Szövetséget – három évvel és nyolc hónappal a Kelet-Németországban megalakult Szabad Német Szakszervezeti Szövetség első kongresszusa után.

A nyugati övezetek megszálló hatóságai igyekeztek ellenőrzésük alatt tartani a szakszervezeteket. Az amerikai megszállási közigazgatásnak külön osztálya volt, amely a szakszervezeti ügyekkel foglalkozott. Ezen keresztül az Amerikai Munkásszövetség (AFL) kiépítette kapcsolatait a német szakszervezetekkel és befolyásolta tevékenységüket. Az AFL pénzt is fordított erre a célra. A szakszervezeteknek tilos volt a gyártulajdonosokkal munkabérről és munkaidőről tárgyalni, tilos volt részt venniük a nácitlanításban, a lakásügyek ellenőrzésében.

Ám hiába próbálták korlátozni a szakszervezetek funkcióit, hiába akarták megakadályozni, hogy „politizáljanak", programjaikba beszüremlettek demokratikus követelések. Így például a brit övezet szakszervezeteinek 1946. március 12–14-én Hannoverben tartott konferenciája állást foglalt „a tömeges munkanélküliséget okozó gazdasági rendszer megszüntetése", azoknak a „gazdasági vezetőknek" az eltávolítása mellett, akik megteremtették a náci diktatúrát és határtalan szenvedést zúdítottak Németországra és az egész világra. A következő konferencián, amelyet 1946 augusztus 21–23-án tartottak Bielefeldben, 318 szavazattal kettő ellenében határozatot hoztak, amely követelte a monopóliumok

megsemmisítését. 1949-ben, a Német Szakszervezeti Szövetség első kongresszusán Münchenben a jobboldali szakszervezeti vezetők előálltak azzal a tétellel, hogy a szakszervezetek semlegesek, nem vesznek részt a politikai harcban, de a szövetség tagjainak nyomására a kongresszus olyan fontos követeléseket iktatott programjába, mint az alapvető iparágak államosítása, a szakszervezetek részvétele az ország gazdasági életének irányításában, a gazdasági tervezés és több más olyan követelés, amely túllépte a semlegességről szóló tétel kereteit.

Mindennapi tevékenységükben a szakszervezetek síkraszálltak a polgári közigazgatás apparátusának demokratizálásáért, a dolgozók helyzetének javításáért, a nácitlanítás, a dekartellizálás következetes végrehajtásáért, a szakszervezetek gazdasági jogainak bővítéséért a „közös irányítás" (Mitbestimmung – közös döntés) jelszavával, a monopóliumok kisajátításáért és a kulcsiparágak államosításáért.

1946–1947-ben a munkásosztály harcában nagy helyet foglalt el a közellátás. 1946. február 27-én az angol övezetben bejelentették, hogy a felnőttek napi fejadagját 1014 kalóriára csökkentik. Az amerikai övezetben a hivatalos fejadagot áprilisban 1275 kalóriában állapították meg, május 13-án pedig bejelentették, hogy a közeljövőben 1000 kalória lesz. A francia övezetben ugyanakkor a fejadagot 940 kalóriára csökkentették. De az emberek még ezeket a szűkös fejadagokat sem kapták meg hiánytalanul. A dolgozók az éhínség ellen harcolva egyéb problémák megoldásáért is küzdöttek.

1946-ban a harc fő eszköze a sztrájk volt, amely novembertől tömegessé vált. November 12–13-án sztrájkolt sok kölni vállalat és több ruhr-vidéki gyár munkása. November 21-én sztrájkba lépett a Bode–Panzer hannoveri cég 320 vasmunkása. Az ellen tiltakoztak, hogy a cég vezetője, egykori náci, nem fogadta el az Egységes Hannoveri Szakszervezet által kidolgozott kollektívszerződés-tervezetet, és nem ismerte el az üzemi tanács jogát az „együttes irányításhoz". A sztrájk 23 napig tartott. Szolidaritásukról biztosították a hannoveri vasmunkásokat Braunschweig, Alsó-Szászország, Berlin, a szovjet övezet munkásai, akik anyagilag is segítették a sztrájkolókat. A cég vezetősége kénytelen volt elfogadni a munkások minden követelését. 1946 végén kibontakozott a ruhr-vidéki bányászok harca a vasárnapi pótmunka bevezetése ellen. A kommunisták felhívására a munkások 86,9 százaléka szavazott a pótműszakok ellen. 1946. november–decemberben és 1947. januárban sztrájkok voltak a Saar-vidéken, Brémában, Düsseldorfban. A következő hónapokban százezres tüntetésekkel és tömegsztrájkokkal követelték a közellátás javítását a városokban. Az 1947. február 3-án rendezett egynapos sztrájkban a Ruhr-vidék közel 1 millió munkása vett részt. Március 25-én sztrájkoltak Wuppertal munkásai, a következő napokban pedig Stuttgart, Bielefeld, Duisburg, Oberhausen, Essen, Mülheim, Düsseldorf, Hagen, Solingen, Aachen, Rheinhausen, Köln munkásai. A Ruhr-vidék bányászainak április 3-i sztrájkjában 334 000 ember (a bányászok 95 százaléka) vett részt. Rövid sztrájkokat tartottak 1947 májusában Kölnben, Hannoverben, Solingenben, Flensburgban és másutt. 1947. június 17. és 22. között sztrájkolt valamennyi kölni nagyvállalat. 1947-ben az utolsó nagy megmozdulás az volt, amikor augusztus–szeptemberben hét hétig sztrájkoltak a hannoveri Schmekner-cég munkásai, október–novemberben pedig hat hétig sztrájkoltak Itzehoe-ben a hálószövő gyárak munkásnői, akik az egykori náci igazgató visszahelyezése ellen tiltakoztak.

A munkásosztály harca a demokratikus közigazgatás megteremtéséért

Nyugat-Németország megszállásának kezdeti időszakában a helyi közigazgatási szervekben nagy szerepet játszottak a kommunisták. A 11 nyugatnémet tartományi kormányból 10-ben miniszteri és államtitkári tisztségeket töltöttek be. Essen első polgármestere kommunista volt. Hessen tartományban 870 nácitlanítási bizottságban kommunista az elnök. Észak-Rajna-Vesztfália tartományi parlamentjében 1946 augusztusában 34 kommunista képviselő volt. 1946 nyarán a tartományi parlamentek tárgyalták az alkotmányokat, és néhány tartományban a kommunisták befolyására antimonopolista, de-

mokratikus rendszer megteremtéséről szóló tételek kerültek az alkotmányba. Ilyen alkotmánya volt Hessen, Baden-Württemberg, Észak-Rajna-Vesztfália tartománynak.

1946 őszén és 1947 tavaszán tartották az első tartományi parlamenti választásokat, amelyeken a Kereszténydemokrata Unió győzött. A nyugati övezetek 11 tartományából 6 tartományban a CDU-képviselője töltötte be a miniszterelnöki tisztséget.

Nagy sikert ért el a választásokon Németország Szociáldemokrata Pártja. A nyugati övezetekben összesen 5,5 millió szavazatot kapott (a szavazatok mintegy 35 százalékát). Schleswig-Holsteinben, valamint Bréma és Hamburg szenátusában magáénak mondhatta az abszolút többséget. Szociáldemokraták vezették a bajorországi, a hesseni és az alsó-szászországi kormányt. Schleswig-Holsteinben 1947 tavaszától egypárti szociáldemokrata kormány volt hatalmon.

A megszálló hatóságok minden módon akadályozták az NKP részvételét a választásokon. 1946 őszén például Észak-Rajna-Vesztfáliában a kommunisták az 1140 községtanács közül csak 368-ban állíthattak jelölteket. Ennek ellenére a választások után a kommunisták fontos tisztségeket töltöttek be Észak-Rajna-Vesztfália, Rajnavidék-Pfalz, Hessen, Baden-Württemberg, Hamburg tartomány kormányában. A kommunista képviselők befolyására az új összetételű tartományi parlamentekben is hoztak progresszív döntéseket.

A kommunisták tömegbefolyását legszemléletesebben az a harc mutatta, amely Hessen tartomány parlamentjében folyt a demokratikus alkotmányért. Az alkotmány tervezetét még a választások előtt elfogadták. A tervezet 41. cikkelye kimondta, hogy „köztulajdonba kerülnek: a bányavállalatok (szénbányák, káli- és ércbányák), a kohászati üzemek, az energiagazdálkodás, a vasúti közlekedés és villanyvontatású közlekedés; a nagybankok és a biztosító társaságok az állam ellenőrzése és irányítása alá kerülnek". A megszálló hatóságok azt követelték, hogy tartsanak népszavazást az alkotmánytervezetről és külön a 41. cikkelyről. Az 1946. december 1-én megtartott népszavazás a kezdeményezők számára meglepő eredményt hozott: az alkotmány elfogadására szavazott a résztvevők 76,75 százaléka (1 156 710 ember), a 41. cikkelyre szavazott 72 százalék. Ekkor az amerikai közigazgatás bejelentette, hogy ez a cikkely nem vonatkozik a bankokra és a biztosító társaságokra, továbbá több vállalatra.

Hessen példáját követve a monopolista vállalatok társadalmasításáról szóló törvényeket hozott Schleswig-Holstein tartományi parlamentje (augusztus 5-én) és Észak-Rajna-Vesztfália parlamentje (augusztus 6-án). Csaknem minden tartományi alkotmány elismerte a munkások jogát az „együttes irányításhoz". Ezek közül a törvények közül azonban egyet sem hajthattak végre, mert a katonai közigazgatás megvétózta őket.

Ugyanilyen sorsra jutottak a földreformkísérletek is. Egy évvel azután, hogy Kelet-Németországban megkezdődött a földreform, a nyugati megszálló hatalmak veszélyesnek tartották ennek a problémának a figyelmen kívül hagyását saját övezeteikben. 1946. szeptember 12-én az amerikai hatóságok kiadták „A lakosság földhöz juttatásáról és a földreformról" szóló rendeletet. Újabb egy év múltán az angol hatóságok is rendeletet adtak ki „a nagy földbirtokok felosztásáról". A konkrét határozatok kidolgozását mindkét esetben a tartományi kormányokra bízták, ezzel lehetővé vált, hogy a monopolisták és a nagybirtokosok, akiknek az érdekei megfelelően voltak képviselve az új tartományi parlamentekben, elodázzák bármiféle konkrét földreformtörvény elfogadását. Az első ilyen törvényeket 1948. március 10-én Alsó-Szászország parlamentje és március 12-én Schleswig-Holstein parlamentje hozta. Ezek a törvények azonban csak azt írták elő, hogy a nagybirtokosok kötelesek megállapodás alapján és kártérítés fejében átadni földjüket a parasztoknak. Ezzel voltaképpen a föld adásvételét engedélyezték, ami ezek nélkül a törvények nélkül is régóta létezett, de az NSZK megalakulása után a szövetségi alkotmánybíróság még ezeket a törvényeket is hatálytalanította mint „alkotmányelleneseket". A szociáldemokraták elutasították a földreformot, azt állítva, hogy a nagybirtokok kisajátítása a mezőgazdasági termelés csökkenéséhez és éhínséghez vezet. Végeredményben a mezőgazdaságban érintetlen

maradt a nagybirtokrendszer. 1949-ben a parasztgazdaságok 55 százaléka a mezőgazdasági területnek csupán mintegy 10,9 százalékával rendelkezett, a nagygazdaságok 0,7 százaléka viszont a földterület 29,7 százalékát (6 millió hektárt) mondhatta a magáénak.

Németország kettészakítása. Az NSZK megalakulása

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya már 1946-ban olyan intézkedéseket tett, amelyek egy külön nyugatnémet kormány megalakítására irányultak. 1946. december 2-án megkötötték a Byrnes–Bevin-megállapodást az amerikai és az angol megszállási övezetet magában foglaló „Bizónia" létrehozásáról; az egyezmény 1947. január 1-én lépett hatályba. 1948 februárjában csatlakozott az egyezményhez Franciaország. A „trizonális bizottság" megalakítása az első lépés volt a Németország kettészakításához vezető úton.

1947 júliusától a nyugati megszálló hatóságok a német monopóliumok pozícióinak helyreállítását nyíltan szorgalmazták. A kartellek működését megtiltó 1067. sz. rendeletet felváltotta az 1779. sz. utasítás, amely a német nagytőke rehabilitására irányult, és ellentétben állt a Szövetséges Ellenőrző Tanács 1947. február 12-i törvényével, amely követelte a tízezernél több munkást foglalkoztató cégek felosztását. Döntő szerepet szántak a pénzreformnak és a Marshall-terv keretében nyújtott segélynek.

1948. június 18-án közzétették a nyugati övezetek katonai hatóságainak utasítását arról, hogy június 20-án pénzreformot hajtanak végre. A nyugati övezetek minden lakosa 40 új márkát kapott 40 régi márka helyett, s két hónap múlva ugyanilyen arányban még 20 márkát beváltottak. A többi készpénzt június 26-ig be kellett fizetni, s ezután egy újabb törvény úgy rendelkezett, hogy ezt a pénzt 10:1 arányban váltják be; az új pénz felét szabad számlára utalták, a másik felét zárolták.

A nyugati övezetekben végrehajtott pénzreform, amelyet alátámasztott az árak befagyasztását hatálytalanító 1948. június 24-i törvény, elősegítette a vállalkozói kedv élénkülését. 1948 őszén már folyt a tőkés rekonstrukció. Júliustól decemberig a bankhitelek összege megnégyszereződött (1300 millió márkáról 5200 millió márkára nőtt). 1948 decemberében a bruttó ipari beruházások megközelítették az 1936-os szintet. Az ipari termelés indexe 1936-hoz viszonyítva 63,1 volt, 1949 végén pedig 89,8.

Intenzíven fejlődtek a nehézipari ágazatok: a kőolajfeldolgozó, az elektrotechnikai ipar, a gépgyártás, a gépkocsiipar stb. Jelentős ütemben fejlődött a külkereskedelem.

A dolgozók helyzete igen lassú ütemben javult. Rossz volt a közellátás, az árak tovább emelkedtek (1948-tól 1951-ig 60–160 százalékkal). Nőttek az adók is, az adók túlnyomó többsége a dolgozókat sújtotta. A heti átlagos reálbér indexe 1948 decemberében (fél évvel a pénzreform után) 1938-hoz viszonyítva 67 volt. 1948 júniusában, a pénzreform előtt a munkanélküliek száma viszonylag csekély. Júliusban az előző hónaphoz viszonyítva 50 százalékkal nőtt, 440 000-ről 650 000-re; 1948 decemberében már 800 000, 1949 decemberében pedig 1,6 millió volt a munkanélküliek száma (a munkások 11 százaléka). Ez azt jelentette, hogy a gazdasági fellendülés ára lényegében a dolgozók fokozott kizsákmányolása volt. 1948 júliusában Nyugat-Németországot bevonták a Marshall-tervbe. 1948–1949-ben ennek keretében több mint 1,4 milliárd dollárt kapott, a többi 15 résztvevő pedig együttesen csak 2,6 milliárd dollárhoz jutott.

A pénzreform és Nyugat-Németország bevonása a Marshall-tervbe nemcsak azt jelentette, hogy helyreállítják a német monopóliumokat, hanem azt is, hogy mélyítik a szakadékot a két országrész között, Nyugat-Németországot elszakítják Kelet-Németországtól, a nyugati övezetek politikáját és gazdaságát alárendelik az angol–amerikai imperializmus érdekeinek. A további intézkedések csak betetőzték ezt a folyamatot.

1948. július 1-én a megszálló hatóságok azt javasolták a nyugati övezetekhez tartozó 11 tartomány miniszterelnökeinek, hogy legkésőbb 1948. szeptember 1-re hívjanak össze Alkotmányozó Gyűlést a nyugatnémet állam „alkotmányának" kidolgozására. Nyugat-Németország uralkodó körei a tartomá-

nyi parlamentek képviselőiből Parlamenti Tanácsot alakítottak, s erre ruházták rá az Alkotmányozó Gyűlés funkcióit. Ez az Alkotmányozó Gyűlés 1948. szeptember 1-én látott munkához Bonnban, megtárgyalta a szakértők által kidolgozott alkotmánytervezetet.

A Parlamenti Tanácsban a Kommunista Pártot Max Reimann és Hugo Paul képviselte (az utóbbit később Heinz Renner váltotta fel). A kommunistáknak azt a javaslatát, hogy mondjanak le a külön alkotmány kidolgozásáról és hívják össze valamennyi demokratikus német párt képviselőinek tanácskozását, hogy közös álláspontot dolgozzanak ki az egységes demokratikus német köztársaság megteremtése kérdésében, elutasították. A kommunistáknak sikerült bevetetni az alkotmányba a kidolgozás és a megvitatás során több olyan cikkelyt, amely a dolgozók demokratikus és szociális jogait garantálta. Javaslataik többségét azonban nem fogadták el.

A szociáldemokraták a Parlamenti Tanácsban kifejezésre juttatták, hogy nem értenek egyet a megszálló hatóságokkal, ellenezték, hogy a Parlamenti Tanácsot Alkotmányozó Gyűlésnek nevezzék, s azt ajánlották, hogy az általa kidolgozandó okmányt ne alkotmánynak, hanem alaptörvénynek nevezzék. Az alkotmány tartalmát illető fő kérdésekben azonban a szociáldemokraták szolidárisak voltak a CDU/CSU képviselőivel.

Miközben a Parlamenti Tanácsban folyt a külön nyugatnémet állam alkotmányának előkészítése, a megszálló nyugati hatalmak folytatták politikájukat, amelynek a fő célja az volt, hogy erősítsék a monopóliumokat, az országot alárendeljék saját érdekeiknek. 1948. december 28-án a megszálló hatóságok hivatalosan bejelentették, hogy a Ruhr-vidék iparának ellenőrzését átruházzák egy „nemzetközi ellenőrző szervre" (Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Nyugat-Németország, Belgium, Hollandia és Luxemburg). Minthogy ebben a szervben a 15 szavazat közül az Egyesült Államok, Anglia és Nyugat-Németország 9 szavazattal rendelkezett, az ellenőrzés valójában teljes egészében az angol–amerikai megszálló hatóságok kezében volt. A Ruhr-vidék ellenőrzését a négy megszálló hatalom együttes megállapodásai irányozták elő. Akkor olyan intézkedésekről volt szó, amelyek Németország újrafelfegyverzését voltak hivatva megakadályozni. Amikor azonban a Ruhr-vidék feletti ellenőrzésből kirekesztették a Szovjetuniót, az angol–amerikai imperializmus megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy megvalósítsa tervét, a német imperializmus újrafelfegyverzését. A Ruhr-vidék vezetése, amely zömmel a külföldi tőkét képviselte, maga szabta meg, hogy mennyi és milyen minőségű szenet, kokszot, acélt exportál, ezáltal lehetővé vált számára, hogy rendelkezzék egész Nyugat-Németország legfontosabb nyersanyagaival és ipari termelésével.

1949 áprilisában a nyugati hatalmak átadták a Parlamenti Tanácsnak az általuk kidolgozott megszállási statútumot, amely az államalakítás tényéből következő szuverenitást rendkívül leszűkítette. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország fenntartotta magának a jogot, hogy ellenőrizze a külkapcsolatokat, a valutapolitikát, a külkereskedelmet, a külföldi aktívákat, a belpolitikai intézkedéseket.

1949. május 8-án a Parlamenti Tanács 53 szavazattal 12 ellenében jóváhagyta „A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvény"-ét. Az NKP képviselői a Parlamenti Tanácsban kijelentették, hogy nem írják alá a Németország kettészakítását szentesítő okmányt, s ellene szavaztak.

Miután a megszálló hatóságok jóváhagyták, az „Alaptörvény" hatályba lépett (1949. május 23.). Egyidejűleg hatályba lépett a megszállási statútum, amely gyakorlatilag levette a napirendről a Németországgal kötendő békeszerződést, és hosszú időre külföldi hatalmak uralma alá hajtotta Nyugat-Németországot, s ezt külön német kormány alakításával leplezték.

A Szövetségi Parlamentbe (Bundestag) 1949. augusztus 14-én választottak képviselőket. A CDU/CSU a választási kampányban a szabad piacgazdaságot és a termelők versengésének körülményei között a szabad árképzést reklámozta, nyíltan elvetette a termelés, a munkaerő-gazdálkodás és az értékesítés állami tervezésének rendszerét. Minthogy azonban az országban erős volt a monopóliumellenes hangulat, a választási felhívás azt is megemlítette, szükség van a monopóliumok tevékenységének állami ellenőrzésére, mert meg kell akadályozni, hogy uralkodó helyzetbe kerüljenek a gazdasági életben.

A szociáldemokraták választási programjukban megtartották néhány korábbi jelszavukat, többek között a fő iparágak, a bankok államosításának, valamint a tervgazdálkodás bevezetésének a követelését. Ezek az igények még népszerűek voltak a tömegek körében.

Sem a CDU/CSU, sem a Szociáldemokrata Párt nyíltan nem szállt síkra Németország kettéosztásáért, a külön nyugatnémet állam létrehozásáért, ellenkezőleg, a Parlamenti Tanács tevékenységéről azt próbálták elhitetni, hogy az egységes Németország megteremtésének útját egyengette.

Minthogy a burzsoá pártok és a szociáldemokraták nem fukarkodtak az ígéretekkel és élvezték a megszálló hatóságok támogatását, a választásokon elnyerték a szavazatok túlnyomó többségét: a CDU/CSU 7,4 millió, az NSZDP 6,9 millió, a Szabad Demokrata Párt 2,8 millió szavazatot kapott. A Bundestagban a mandátumok a következőképpen oszlottak meg: CDU/CSU 141, NSZDP 132, Szabad Demokrata Párt 52. A Kommunista Párt az antikommunista propaganda által teremtett nehéz helyzetben is 1 361 700 szavazatot kapott (5,7 százalék), de a reakciós választási törvény szerint csupán 15 mandátumhoz jutott (arányos elosztás esetén 24 mandátumot kapott volna). A Szövetségi Tanács (Bundesrat) a tartományok képviselőiből alakult, tagjait a tartományi parlamentek választották.

Szeptember 12-én a Bundestag és a Bundesrat jóváhagyta az alkotmányt, és szövetségi elnökké választotta Theodor Heusst, a Szabad Demokrata Párt vezérét, aki 804 szavazatból 416-ot kapott. Szeptember 15-én a Bundestag kormányfővé (szövetségi kancellárrá) választotta Konrad Adenauert, a CDU 73 esztendős vezérét, aki egyetlen szavazattal szerezte meg a többséget (402 szavazatból 202). Szeptember 20-án a CDU/CSU, a Szabad Demokrata Párt és a Német Párt képviselőiből megalakult a koalíciós kormány. Ezeknek a pártoknak a 402 tagú Bundestagban 208 mandátumuk volt. A kormánynak tagja lett 13 bankár, nagyiparos és földbirtokos, köztük 5 egykori náci.

1949. november 22-én az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és az NSZK kormánya aláírta a petersbergi egyezményt, amely előirányozta az NSZK bekapcsolását a nyugati hatalmak tömbrendszerébe.

A munkás- és demokratikus mozgalom Nyugat-Németországban 1948–1949-ben

Nyugat-Németország élenjáró munkásai tiltakoztak az ellen a politika ellen, amelynek az volt a célja, hogy Németországot kettéosszák, megszilárdítsák a kapitalista monopóliumok hatalmát és Nyugat-Németországot bevonják az agresszív imperialista tömbökbe. A Kommunista Párt megmagyarázta a dolgozók tömegeinek e politika lényegét, vezette a reakció elleni harcot.

Viharos megmozdulások voltak 1948 elején. Január 3-án sztrájkba léptek a duisburgi és a mülheimi munkások, január 5-én támogatásukra sztrájkba léptek a kölni vagongyáriak, a düsseldorfi és solingeni vasasok, az esseni bányászok, a hamburgi és brémai dokkmunkások.

Január 7-re az angol övezetben a sztrájkolók száma elérte a 400 000-ret. Ezután a mozgalom központja áttevődött az amerikai övezetbe: január 23-án sztrájkba lépett közel 1 millió munkás Bajorországban, február 3-án 800 000–900 000 dolgozó Baden-Württemberg tartományban. Február elején a sztrájkharcba bekapcsolódott 1,6 millió alkalmazott az angol övezetben. Ezeket az 1948. január–februári sztrájkokat azonban, amelyek főként az éhínség elleni harc jelszavával indultak, a reakció megtörte.

Más természetű volt 150 000 kohász 1948. május–júniusi sztrájkja; ezek az emberek az ellen tiltakoztak, hogy az acéltermelés növelésére alakított bizottságba kineveztek egy hírhedt monopolistát és reakcióst. Ebben az esetben a politikai sztrájk veszélye meghátrálásra kényszerítette a megszálló hatóságokat.

A legjelentősebb volt Bizónia munkásainak megmozdulása, az 1948. november 12-i egynapos sztrájk, amelyre a bizóniai szakszervezeti egyesülés adott ki felhívást. 11,7 millió munkásból és tisztviselőből 9,25 millió hagyta abba a munkát. A sztrájk közvetlen oka az volt, hogy az amerikai és az an-

gol katonai kormányzó közzétette 1948. november 10-én a német szénbányászat és kohászat átszervezéséről szóló törvényt, amely megtiltott mindenfajta társadalmasítást, a gazdaság kulcsiparágait visszaadta a német monopóliumoknak, az amerikai bankároknak pedig biztosítékokat adott arra nézve, hogy a nyugatnémet nehéziparnak nyújtott kölcsönök után profitot kapnak. A sztrájk legfontosabb oka azonban a növekvő drágaság és az volt, hogy a dolgozók elégedetlenek voltak a rabló pénzreformmal. A munkások követelték az alapvető iparágak államosítását, az árak ellenőrzését, az üzérek szigorú megbüntetését, az élelmiszerek és a közszükségleti cikkek termelésének és elosztásának állami ellenőrzését. A reformista szakszervezeti vezetők és a szociáldemokraták erőfeszítéseinek eredményeként az általános sztrájk egynapos tüntetésre korlátozódott.

A megszállás és a reakció uralma teremtette nehéz helyzet ellenére Nyugat-Németország haladó emberei folytatták a harcot a demokráciáért, a békéért és Németország egységéért. Az ezen célokért indított mozgalom egyik formája az volt, hogy küldöttségek vettek részt a Kelet-Németországban összehívott német népi kongresszusok munkájában. Az első Német Népi Kongresszuson, amelyet 1947. december 6–7-én tartottak Berlinben, a 2215 küldött közül 664 a nyugati övezeteket képviselte. Ez volt a német nép első össznémet képviselete. Később, a nehézségek ellenére, a második Német Népi Kongresszuson (1948. március 17–18.) 512, a harmadikon (1949. május 29–30.) 647 küldött képviselte a nyugati övezeteket. Az NSZDP vezéreinek javaslatára azonban a megszálló hatóságok megtiltották, hogy gyűléseket tartsanak a népi kongresszusok határozatainak támogatására.

A nyugati övezetekben tömegméretű népi kongresszusokat csak Brémában (Alsó-Szászország) és Rendsburgban (Schleswig-Holstein) sikerült tartani 1948 januárjában. A brémai kongresszuson, amelyen 1037 küldött vett részt, felszólalt Otto Grotewohl. Rendsburgban 1122 küldött gyűlt össze.

Nyugat-Németországban 1945 és 1949 között úgy alakultak az események, hogy a burzsoáziának a nyugati hatalmak megszálló hatóságai és a jobboldali szociáldemokrata vezetők támogatásával sikerült megtörni a demokratikus erők ellenállását és megteremteni a monopóliumok hatalmát megszilárdító külön államot.

Japán

Miután a Szovjetunió belépett a távol-keleti háborúba és a szovjet csapatok szétverték a japán Kvantung-hadsereget, továbbá a japán hadsereg több vereséget szenvedett a Csendes-óceán térségében, a japán uralkodó réteg elfogadta a szövetséges hatalmak potsdami nyilatkozatában foglalt feltételeket a fegyverletételről. Ezt követően Japán egész területét megszállták az Egyesült Államok csapatai, valamint a Brit Birodalomhoz tartozó országok jelentéktelen létszámú csapatai.

A szövetséges hatalmaknak a legyőzött Japánnal kapcsolatos politikáját az 1945. július 26-i potsdami nyilatkozat fogalmazta meg. Ez a nyilatkozat leszögezte, hogy örökre ki kell irtani Japánban a militarizmust, el kell tüntetni azokat az akadályokat, amelyek gátolják a demokratikus tendenciák újjászületését és megszilárdulását a japán népben, biztosítani kell a szólás-, a vallásszabadságot és a gondolkodás szabadságát, az alapvető emberi jogokat. Előirányozta továbbá egy új, demokratikus kormány alakítását a japán nép szabadon kinyilvánított akaratának megfelelően.

Az első reformok. Az ország gazdasági helyzete 1945–1946-ban

Japán amerikai megszállása olyan időszakban kezdődött, amikor az antifasiszta, felszabadító jellegű háborúban aratott győzelem eredményeként a világ népei körében, így az amerikai nép körében is a demokratikus fellendülés légköre uralkodott. Ezért az Egyesült Államok kénytelen volt számolni a potsdami nyilatkozat feltételeivel és bizonyos reformokat végrehajtani Japánban: feloszlatták a hadse-

reget, a szélsőségesen nacionalista egyesüléseket, a jobboldali szervezeteket; hatálytalanították „A közrend védelméről", „Az állam védelmének biztosításáról" szóló törvényeket, felszámolták a politikai titkosrendőrséget, szabadon engedték a politikai foglyokat. MacArthur törzse a japán kormányhoz intézett 1945. október 22-i emlékiratában megtiltotta a militarista és szélsőségesen nacionalista eszmék hirdetését, katonai tantárgyak oktatását az iskolákban; javasolta, hogy a gyermekeket neveljék a képviseleti kormányzás, a népek közötti béke, az egyén méltósága és olyan alapvető jogok elismerésének szellemében, mint a szólásszabadság, a gyülekezési szabadság; leszögezte, hogy felül kell vizsgálni minden tanintézet személyzetét és el kell bocsátani minden katonát és olyan személyt, aki aktív híve volt a militarizmusnak és a szélsőséges nacionalizmusnak, meg kell tiltani a megszálló hatóságok politikája elleni propagandát, meg kell tiltani, hogy megkülönböztetést alkalmazzanak tanárok, tanulók és oktatási dolgozók között faji, nemzeti hovatartozás, társadalmi helyzet, vallási vagy politikai meggyőződés stb. alapján.

A továbbiakban a megszálló hatóságok által végrehajtott reformokat bizonyos mértékig a 11 ország képviselőiből álló Távol-Keleti Bizottság és a Szövetséges Tanács határozta meg. 1945 decemberében nyilvánosságra hozták a szakszervezetekről szóló törvényt, amelynek értelmében a munkások és az alkalmazottak először nyertek jogot szakszervezetek alakítására, kollektív szerződések kötésére, először kaptak sztrájkjogot stb. Ugyanakkor a megszálló hatóságok, akárcsak a japán burzsoázia, mindent megtettek, hogy ellenőrzésük alatt tartsák a szakszervezeteket, gazdasági keretek közé szorítsák tevékenységüket, beléjük oltsák az osztály-együttműködés szellemét.

1946. február 28-án a megszálló hatóságok utasítást adtak, hogy meg kell tisztítani a közintézményeket és a politikai szervezeteket az olyan személyektől, akik a múltban fasiszta vagy militarista tevékenységet fejtettek ki. Ennek az akciónak az volt a célja, hogy a politikai és a gazdasági apparátus vezető tisztségeiből eltávolítsák a régi militarista vezetőket, új, demokratikus érzelmű embereket állítsanak a helyükre. A tisztogatás eredményeként több mint 200 000 embert távolítottak el a politikai életből.

Letartóztattak és nemzetközi katonai törvényszék elé állítottak 28 háborús főbűnöst; köztük volt négy egykori miniszterelnök, Tódzsó Hideki, Koiszo Kunaiki, Hirota Kóki, Hiranuma Kücsiró, több tábornok és diplomata.

Az ország demokratizálása szempontjából nagy jelentőségű lett volna a potsdami nyilatkozatban foglalt ama megállapodás végrehajtása, hogy a nép szabad akaratnyilvánítása alapján demokratikus japán kormányt alakítanak. Az Egyesült Államok azonban a megállapodás ellenére a nagy monopóliumok és a bürokrácia képviselőinek kezében hagyta a hatalmat Japánban, megőrizte a régi központi és helyi államapparátust, csupán a tisztogatás eredményeként némileg megújította, és ezt az apparátust bízta meg, hogy hajtsa végre a háború utáni átalakításokra vonatkozó amerikai irányelveket. A rájuk ruházott hatalommal élve a konzervatív erők igyekeztek maximális mértékben megőrizni a régi politikai rendszert, elsősorban a császárságot, gátolták a demokratizálásra és a demilitarizálásra vonatkozó utasítások végrehajtását.

A katonai vereséggel együtt járt a gazdasági összeomlás. Azokat az óriási élelmiszer-, nyersanyag- és iparcikktartalékokat, amelyeket arra az esetre halmoztak fel, ha Japán területén kellett volna harcolni, a fegyverletételkor szétosztották a nagy monopóliumok, a földesurak, a hivatalnokok és a katonatisztek között. A monopolista burzsoázia, miután kezébe kaparintotta az ország létfontosságú anyagi erőforrásait, ezeket saját helyzetének megszilárdítására és a demokratikus erők elleni harcra használta fel. A tőkések és földbirtokosok, a japán hatóságok elnéző magatartását kihasználva, a feketepiacon értékesítették nyersanyag- és élelmiszerkészleteiket a rögzített árak ötven-, százszorosáért, vagy pedig „jövedelmező" cikkeket készítettek a nyersanyagokból, s ezeket szintén a feketepiacon értékesítették.

Ennek folytán Japán a háború előtti ipari termelés helyreállításának ütemét tekintve hosszú ideig az utolsó helyen állt a világon. Az Egyesült Államok kormánya elutasította a Szovjetuniónak azt a javas-

Helyreállítják
a lebombázott lakásokat

latát, hogy ne korlátozzák a japán lakosság szükségleteire termelő ipar helyreállítását és fejlesztését, továbbá segítsék elő a békés gazdaság szükségleteinek megfelelő exportkereskedelem fejlesztését.

A haditermelés megszüntetése, a hadsereg és a flotta leszerelése, a japánok repatriálása Koreából, Mandzsúriából, Tajvanról, a déli szigetekről tömeges munkanélküliséget okozott, mert még nem volt megszervezve a békés célú termelés. Mintegy 10 millió munkanélküli ki volt szolgáltatva a sors kénye-kedvének.

A japán kormány nagy mennyiségű papírpénzt bocsátott ki, hogy eleget tegyen a háború alatt a monopóliumokkal szemben vállalt számos kötelezettségének, fizethesse a hadsereg és a flotta tisztikarának illetményét, fedezze az állami költségvetés hiányát. Ennek következtében infláció keletkezett, erősen csökkent a dolgozók reálbére.

A politikai pártok és az 1946-os parlamenti választások

A háború alatt, amikor megalakult a császári ház támogatóinak szövetsége, valamennyi legális politikai párt megszűnt. Nyomban a fegyverletétel után kezdtek újjáalakulni a különböző irányzatú régi pártok, és újak is alakultak. 1945. október 10-én szabadon engedték a bebörtönzött kommunistákat, köztük a Japán Kommunista Párt egyik tekintélyes vezetőjét, Tokuda Kjúicsit, aki 18 évet töltött börtönben. A párt elsőként kapott lehetőséget a legális létezésre, és azonnal munkálkodni kezdett a tömegek körében. 1945. október 20-án megjelent a Kommunista Párt központi lapja, az *Akahata* (Vörös Zászló), 1946 februárjától pedig megjelent a *Zenei* (Élcsapat) című havi folyóirat. 1945. december 1-én megtartották a JKP IV. kongresszusát, amelyet az 1926 decemberében megtartott III. kongresszus után 19 évvel hívtak össze. A kongresszus elfogadta az akcióprogramot és a párt szervezeti szabályzatát, megválasztotta a Központi Bizottságot, amelynek élére Tokuda K. került.

1946. február 24–26-án ülésezett Tokióban a JKP V. kongresszusa, amely nyilatkozatban fejtette ki a párt fő irányvonalát, az ország gazdasági és politikai életének időszerű kérdéseivel kapcsolatos álláspontját.

Meghirdetve a békéért, a földért, a szabadságért, a népi kormány alakításáért folytatott harc jelszavát, a JKP elkezdte kiterjeszteni befolyását a dolgozóknak a háború után alakult tömegszervezeteire – a szakszervezetekre, a parasztszervezetekre, az ifjúsági, a diák- és a nőszervezetekre. A párt kapott bizonyos támogatást a haladó japán értelmiségtől – íróktól, újságíróktól, orvosoktól, művészektől, a Tudósok Demokratikus Ligájának tagjaitól és más demokratikus szervezetektől.

1945. november 2-án a Japán Szocialista Párt alapító kongresszusa bejelentette, hogy megalakult a párt, amelyben az 1940-ben a szakszervezetekkel együtt feloszlatott különböző háború előtti szociáldemokrata pártok és csoportok hívei egyesülnek. A Japán Szocialista Pártba beléptek a legkülönbözőbb árnyalatú szociáldemokraták, a háború alatt a kormánnyal együttműködő szélsőjobboldaliaktól a Kommunista Párttal való akcióegységért síkraszálló baloldali szocialistákig. A Japán Szocialista Párt megalakításában a jobboldali szocialistáké volt a vezető szerep.

A megszálló hatóságok közreműködésével kezdtek szerveződni a burzsoá politikai pártok. 1945. november 9-én megalakult a Liberális Párt (Dzsijútó). A Liberális Párt, amelynek élén Hatojama Icsiró, majd miután őt eltávolították a politikai életből, Josida Sigeru állt, a monopolista nagyburzsoázia pártjaként jött létre.

1945. november 16-án megalakult a Haladó Párt, amelyet Sidehara Kidzsúró vezetett, s amelybe egy másik háború előtti burzsoá párt, a Minszeitó tagjai léptek be. A Haladó Párt a monopolista burzsoázia kevésbé befolyásos csoportjainak, a földesuraknak és a parasztság felső rétegeinek az érdekeit képviselte.

1945. december 18-án létrehozták a Japán Együttműködési Pártot, amely Japán Szövetkezeti Párt néven is ismert. Ez a párt a középrétegek, a közép- és részben a kisburzsoázia érdekeit tükrözte.

A dolgozó tömegek óriási forradalmi energiája, amelyet a katonai-fasiszta diktatúra megbénított, a háború után példátlan politikai aktivitásban jutott kifejezésre. A japán dolgozók kifejezésre juttatták, hogy készek harcolni a gyökeres belső változásokért, valóban demokratikus kormányért. Ennek a harcnak a vezető ereje a munkásosztály volt.

Még mielőtt érvénybe lépett a szakszervezetekről szóló törvény (1946. március), mindenütt alakultak a szakszervezetek, amelyeknek a száma napról napra nőtt. 1946 júniusában a szakszervezeti tagok száma 3,6 millió volt, 1947-ben 5,5 millió. Addigra már több tucatnyi iparági szakszervezet működött; ezek lettek a háború utáni szakszervezeti mozgalom legaktívabb harci erői.

Egységes szakszervezeti központot azonban nem sikerült létrehozni. 1946. augusztus 1-én a jobboldali szakszervezeti vezetők megalakították a Japán Szakszervezeti Szövetséget mint a Szocialista Párt tömegbázisát. Ennek a szövetségnek tagja lett a Tengeri Dolgozók Japán Szakszervezete, a textilesek szakszervezete és több más szakszervezet, összesen 850 000 taggal. A Japán Szakszervezeti Szövetség örökölte a Szodomej háború előtti ideológiai platformját, amely az osztály-együttműködés politikáján alapult.

A kommunisták és a baloldali szakszervezeti vezetők kezdeményezésére 1946. augusztus 19-én megalakult a Japán Ipari Szakszervezetek Kongresszusa, amelyhez 21 ágazati szakszervezet tartozott 1,6 millió taggal, vagyis a szakszervezeti tagok 43 százaléka. Alapító kongresszusán a Japán Ipari Szakszervezetek Kongresszusa elfogadta programját, amely legközelebbi feladatként jelölte meg, hogy biztosítani kell a szakszervezeti mozgalom teljes szabadságát, a garantált bérminimumot, az egyenlő munkáért egyenlő bért, a 8 órás munkanapot és a 40 órás munkahetet, a nők és a kiskorúak munkahelyi egészségvédelmét, a társadalombiztosítást teljes egészében a tőkések számlájára, a nemzetgazdaság helyreállítását, az intézmények megtisztítását a militaristáktól és a fasisztáktól, szakszervezeti egységfront megteremtését, a Szakszervezeti Világszövetségbe való belépést és a nemzeti felszabadító mozgalom támogatását.

A háború utáni szakszervezeti mozgalomban tehát két fő áramlat alakult ki, s ez a két áramlat ellentétes álláspontra helyezkedett a harc taktikai és stratégiai kérdéseit illetően.

Ahogy létrejöttek és erősödtek a munkáspártok és a szakszervezetek, úgy erősödött a munkások sztrájkharca. Gazdasági követelésekkel kezdődtek – követelték a bérek emelését, az elbocsátások megszüntetését stb. –, de hamarosan átalakult politikai harccá a háború alatti munkakörülmények megváltoztatásáért, az üzemek demokratizálásáért, a szakszervezet elismeréséért stb. A szakszervezetek háromszoros-ötszörös béremelést követeltek, és az esetek többségében győztek. Minthogy a vállalkozók gyakran szabotálták a termelés helyreállításának politikáját, a szakszervezetek a sztrájkharc keretében gyakran saját kezükbe vették a vállalatokat, bevezették a termelés munkásellenőrzését. A gazdasági vezetés ellenállása és szabotázsa dacára gyakran sikerült növelni az ilyen vállalatok hatékonyságát.

A japán kormány és a megszálló hatóságok a termelés munkásellenőrzését a magántulajdon szent elve elleni merényletnek tartották, és attól félve, hogy ez veszedelmes fegyverré válhat a proletariátus forradalmi harcában, minden módon akadályozták, 1946 júniusában pedig törvénytelennek nyilvánították.

A Sidehara-kormány, amelyet Japán uralkodó körei 1945 októberében juttattak hatalomra, az amerikai hatóságok jóváhagyásával akadályozta a potsdami nyilatkozatban szereplő megállapodások végrehajtását, ösztönözte az inflációs politikát, nem tett intézkedéseket az élelmiszerválság leküzdésére. Ezért a japán dolgozók harca gyorsan átalakult a Sidehara-kormány megbuktatásáért és népi kormány alakításáért folyó harccá.

1946 januárjában a Japán Kommunista Párt felhívására mozgalom indult egy demokratikus népfront megalakításáért.

Japán fegyverletételével újra fellendült a parasztok harca a földesurak ellen, a földért. Japánban az élősdi földbirtoklás félfeudális rendszere volt az uralkodó, amely gátolta a mezőgazdaság termelőerőinek fejlődését, akadályozta, hogy az élelmiszer és a mezőgazdasági nyersanyag termelését a megfelelő szintre emeljék. Az országban kibontakozó demokratikus mozgalomtól fellelkesült japán parasztság követelte, hogy adják át neki a katonai célokra használt földeket, vezessék be az élelmiszer beszolgáltatásának és elosztásának demokratikus rendszerét, demokratizálják a falusi elöljáróságokat és a mezőgazdasági egyesületeket, a parasztoknak legyen joguk használni a kincstári és a közösségi erdőket és legelőket stb. A falu demokratizálásáért vívott harc közben mindenütt parasztszövetségek alakultak, amelyek 1946 februárjában országos szövetségben, a Japán Parasztszövetségben egyesültek. A Japán Parasztszövetségnek már 1946 júniusában 600 000 tagja volt. A Kommunista Párt támogatta a parasztszövetséget. A kommunisták azon voltak, hogy a parasztok harcát a földért és a demokratikus átalakításokért összekapcsolják azzal az általános harccal, amelyet a dolgozók a demokratikus kormány megalakításáért vívtak. A japán parasztság kész volt arra, hogy a munkásosztállyal szövetségben forradalmi úton oldja meg az égető földkérdést.

A megszálló hatóságok, hogy elejét vegyék a népi harc kibontakozásának, 1946. április 10-re kitűzték a parlamenti választásokat; úgy számítottak, hogy megtartják, mielőtt a Japán Kommunista Párt és a Japán Szocialista Párt kézzelfogható sikereket ér el az összes demokratikus erő egységfrontjának megteremtésében. A parlamenti választások meggyorsításában érdekelt volt a japán uralkodó osztály is, amely a kezében tartotta az egész választási gépezetet, nagy tapasztalatot szerzett a politikai harcban és megfelelő pénzügyi alappal rendekezett, a demokratikus erők viszont még nem tudták megszilárdítani szervezeteiket, eléggé népszerűsíteni a tömegek körében platformjukat.

A parlamenti választásokra a dolgozó tömegek a következő jelszavak jegyében készültek: „Le a Sidehara-kormánnyal!", „Vessünk véget az éhínségnek!", „A demokratikus alkotmány kidolgozását bízzák a népre!", „Alakuljon népi kormány!". A dolgozók országszerte tüntetéseket szerveztek. Azon a tömeggyűlésen és tüntetésen, amelyet ezekkel a jelszavakkal rendeztek 1946. április 7-én Tokióban a Hibija parkban, több mint 200 000 ember vett részt. Sidehara és a megszálló hatóságok utasítására a japán rendőrség tüzet nyitott a tüntetőkre, az amerikai katonai rendőrség gumibottal támadt rájuk. Amerikai páncélkocsik cirkáltak az utcákon, szétkergették a tüntetőket.

A választásokon, amelyeket a demokratikus erők szempontjából ilyen kedvezőtlen körülmények között rendeztek meg, a következő eredmények születtek: a Liberális Párt 140, a Haladó Párt 94, a Japán Szocialista Párt 92, a Japán Szövetkezeti Párt 14, a Japán Kommunista Párt 5 mandátumot kapott.

Az új kormány megalakítására Josida Sigeru, a Liberális Párt vezére kapott megbízást. Emiatt újabb kormányellenes megmozdulásokra került sor, mert a felháborodott dolgozók népi kormányt követeltek, amely képes demokratikus politikát folytatni.

A népi mozgalomtól megriadt Josida hajlandó volt lemondani a kormányalakításról. Ekkor MacArthur tábornok közzétette „Figyelmeztetés a tömegtüntetésekkel és a zendülők megmozdulásaival kapcsolatban" című nyilatkozatát, amelyben hangsúlyozta, hogy kénytelen lesz „megtenni a szükséges intézkedéseket eme sajnálatos helyzet megváltoztatására". Ez a nyilatkozat felbátorította a reakciósokat, és a dolgozók akarata ellenére május 22-én megalakult a Josida-kormány, amely a monopóliumok, a földesurak és a hivatalnokok érdekeit képviselte.

A Josida-kormány munkásellenes politikája.
A sztrájkmozgalom 1946–1947-ben

A Josida-kormány politikai intézkedései a munkásosztály ellen irányultak. Nyilvánosságra hozta a „gazdasági stabilizáció" tervét, amely az ipar racionalizálása ürügyén kilátásba helyezte 520 000 munkás és tisztviselő, többek között 150 000 vasutas és tengerész elbocsátását. Ámde az, hogy a gazdasági problémákat a dolgozók rovására oldja meg, elkeseredett ellenállásba ütközött.

1946 augusztusában az államvasutak dolgozóinak szakszervezeti szövetsége harcot indított 127 000 vasutas tervezett elbocsátása ellen. A vasutasok támogatására sietett sok szakszervezet, többek között a dokkmunkások, a sajtó és a rádió dolgozóinak szakszervezete, amelyek közös harci bizottságot szerveztek. Az általános sztrájk veszélye meghátrálásra kényszerítette a vasútigazgatóságot. Az elbocsátások tervét visszavonták, a sztrájkolók követeléseit teljesítették: az elbocsátott dolgozókat visszavették.

Még hevesebb harcot vívtak a tengerészek. 1946. augusztus elején a szakszervezet baloldali vezetőinek kezdeményezésére – a szakszervezet elnökének tiltakozása ellenére – Kobében 78 hajó legénységének 200 képviselője úgy határozott, hogy sztrájkba lépnek, követelik a tengerészek elbocsátásának visszavonását, az alkalmazás és az áthelyezés szakszervezeti ellenőrzését, a munkabér duplájára emelését, a juttatások és segélyek emelését. Kétszázhuszonkilenc nagy hajón, csaknem valamennyi kisebb hajón abbahagyták a munkát. A tengerészek követeléseit is teljesítették.

A vasutasok és a tengerészek sikerén felbuzdulva az Üzemi Szakszervezetek Kongresszusa hozzálátott, hogy megszervezze a különböző iparágakban, főként a magánszektor üzemeiben dolgozó munkások együttes harcát a kormány tömeges munkáselbocsátási terve ellen, a munkakörülmények javításáért, továbbá más időszerű követelések támogatásáért.

Azért, hogy a munkásosztály ne védelmezhesse megmozdulásokkal a maga érdekeit, 1946. szeptember 27-én törvényt hoztak a munkaügyek szabályozásáról, amely az állami vállalatoknál korlátozta a sztrájkjogot. Ennek a törvénynek az alapján bevezették a közvetítés, az egyeztetés és a döntőbíráskodás rendszerét; a döntőbíráskodás a munkaügyi bizottságok hatáskörébe tartozott.

A dolgozók a harc fokozásával válaszoltak erre az intézkedésre. A gyárakban és az üzemekben bizottságok alakultak a Josida-kormány megdöntéséért indítandó kampány szervezésére; ezek a bizottságok országos bizottságban egyesültek, amelynek tagja volt 22 demokratikus szervezet.

A Josida-kormány megbuktatásáért indított mozgalommal egyidejűleg nagy lendületet vett a sztrájkharc, amely „a munkásosztály októberi támadása" néven került be a történelembe. Sztrájkot hirdetett a gépgyári munkások, a sajtó, a rádió, a film és a színház dolgozóinak szakszervezete, az elektromosok, a bányászok, a vegyipari dolgozók, a vasasok, a pedagógusok, a postások szakszervezete. Október közepére a sztrájkmozgalom mintegy 2 millió emberre terjedt ki.

A sztrájkharc gyakran túllépte a szokásos legális kereteket. A munkások saját kezükbe vették azoknak a vállalatoknak az irányítását, ahol sztrájk tört ki. Az elektromosok sztrájkja idején Tokió ipari és kommunális üzemeinek villamosenergia-ellátását a sztrájkbizottság szabályozta. A vasutasok sztrájkbizottsága megszervezte, hogy vasúton ingyen szállították Tokióba a nagygyűlésekre és tüntetésekre a munkásokat. Hokkaidó szigetén a sztrájkoló bányászok nemcsak saját kezükbe vették a Micubisi konszern tulajdonában levő bányákat, hanem munkásokból „népbíróságot" alakítottak, hogy munkáltatóikat és a társaság vezető tisztviselőit elítéljék mint háborús bűnösöket.

A sztrájkolók ellen bevetették a japán és az amerikai rendőrséget. Az amerikai katonai rendőrség szétkergette a dolgozók gyűléseit és tüntetéseit. A megszállók nagy nyomást gyakoroltak a szakszervezeti vezetőkre, hogy megtörjék a szakszervezetek sztrájkharcát. Ám a sztrájkmozgalom, leküzdve a munkáltatók és a megszálló hatóságok ellenállását, tovább erősödött.

A munkásosztály októberi támadása érzékeny csapást mért a kormány reakciós politikájára, s minthogy elért bizonyos sikereket, nagy hatással volt a forradalmi mozgalom további fellendülésére.

1946 végére a magánvállalatok munkásai és alkalmazottai nyomán sztrájkharcot indított az állami és kommunális vállalatok 2,5 millió munkása és alkalmazottja. Az állami alkalmazottak gazdasági sztrájkjának már azért is politikai jelentősége volt, mert munkáltatóként a japán kormány állt velük szemben.

Minthogy a kormány nem volt hajlandó teljesíteni a tömegek jogos követeléseit, a közös szakszervezeti harc országos bizottsága, amelynek 30 iparági szakszervezet volt tagja, 1947. február 1-re általános sztrájkot hirdetett. A sztrájkot jól előkészítették, s az a veszély fenyegetett, hogy megbénul az egész közlekedés, hírközlés, az ipari üzemek és az állami intézmények munkája. MacArthur tábornok azonban néhány órával a kitűzött időpont előtt megtiltotta a sztrájkot. Az 1947. januári mozgalom az általános sztrájkért a csúcspontja volt a háború utáni forradalmi fellendülésnek.

A Japán háborús vereségét követő heves osztályharc ettől fogva ideiglenesen csitulni kezdett.

Az 1947-es parlamenti választások

Bár a Josida-kormánynak az amerikai megszálló hatóságok beavatkozása révén sikerült hatalmon maradnia, napjai meg voltak számlálva. MacArthur tábornok már február 7-én levelet intézett Josida miniszterelnökhöz, amelyben javasolta a parlamenti választások kiírását, amelyet úgy tekintett, mint „biztosító szelepet a feszült belpolitikai helyzet robbanása ellen".

1947. március végén, a közelgő parlamenti választásokkal kapcsolatban, Inukai Cujosi, a Haladó Párt vezére és Asida Hitosi, a Liberális Párt vezére kiadta a „javított kapitalizmus" és a „középvonal politikája" jelszót. A Haladó Pártnak és a Liberális Párt egy részének a bázisán létrehozták a Japán Demokrata Pártot.

A megszálló hatóságok és a japán kormány a választási hadjáratot az antikommunizmus jegyében folytatták. A megszálló csapatok parancsnoksága a közelgő választásokkal kapcsolatban hivatalos nyilatkozatot tett közzé, amelyben fenyegetően hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok „mindenütt harcolni fog a kommunizmus ellen".

A Szocialista Párt radikális programmal indult ezeken a választásokon. Azt ígérte a tömegeknek, hogy kivezeti az országot a gazdasági válságból, véget vet az inflációnak, a szénbányászat, a kohászat és a műtrágyagyártás állami ellenőrzésével fellendíti a termelést, s ezzel megteszi az első lépéseket a legfontosabb iparágak teljes államosítása érdekében. A Japán Szocialista Párt azt ígérte, hogy szigorú állami ellenőrzés alá veszi az ipari nyersanyagtartalékok szétosztását, a hitelakciókat, államosítja a Japán Bankot. Biztosította a munkásokat, hogy felülvizsgálják a munkaügyeket szabályozó törvényt. A szocialisták azt ígérték, hogy hatalomra jutásuk esetén teljesítik a népnek mindazokat a követeléseit, amelyek 1946 decemberében és 1947 januárjában a „Le a Josida-kormánnyal!" jelszóval országszerte

tartott tömeggyűléseken elhangzottak. A választásokra készülve a burzsoá pártok átfestették a cégért: a Liberális Párt felvette a Liberális Demokrata Párt nevet, a Japán Szövetkezeti Párt pedig Japán Népi-Szövetkezeti Párt lett.

A Japán Szocialista Párt választási programjával nagy sikert ért el az 1947. április 25-i képviselőházi választásokon. 7 125 000 ember, vagyis a választók 26,3 százaléka szavazott a Szocialista Párt jelöltjeire. A Japán Szocialista Párt 143 mandátumot kapott a képviselőházban, a Liberális Demokrata Párt 131, a Demokrata Párt 124, a Japán Népi-Szövetkezeti Párt 31, a Japán Kommunista Párt 4 mandátumot szerzett.

A „középutas" kormány

Az Egyesült Államok és a japán monopóliumok az úgynevezett középutas kormányba vetették reményüket, arra számítva, hogy segítségével leszerelhetik a munkások elégedetlenségét és megakadályozhatják, hogy a politikai erők két egymással nyíltan szemben álló, antagonisztikus táborra oszoljanak.

Noha a Japán Szocialista Párt kapta a legtöbb mandátumot, a burzsoá pártoknak sikerült megőrizniük a parlamenti többséget. Ezért Katajama Tecu, a Szocialista Párt vezére, aki kormányalakítási megbízást kapott, május 24-én koalíciós kormányt alakított, amelyben a szocialisták és a demokraták 7–7 helyet, a Népi-Szövetkezeti Párt pedig 2 helyet kapott. A három legfontosabb tárcát, a belügyit, a külügyit és a pénzügyit a demokraták kapták.

Az új kormány első lépése az volt, hogy 1947. június 11-én elfogadta a rendkívüli intézkedések programját a válság leküzdésére, amelynek fő tartalma az volt, hogy bevezették a bérek és árak ellenőrzését, kijelöltek elsőbbséget élvező iparágakat, államosították a szénbányászatot. A Katajama-kabinet által bevezetett „új ár- és bérrendszer" a fogyasztási cikkek hivatalos árát olyan szinten szabta meg, amely 65-szöröse volt a háború előtti (1934–1936-os átlagos) árszintnek, a munkások bérét viszont olyan szinten rögzítették, amely csupán 27–28-szorosa volt a háború előtti bérszintnek. Egyidejűleg az előző évhez viszonyítva 4–5-szörösére emelték az adókat.

A szakszervezetek nagy reményeket fűztek a Katajama-kormányhoz, amelynek tevékenysége azonban egyre inkább arról győzte meg a dolgozókat, hogy az nem az ő érdekükben, hanem a burzsoázia érdekében cselekszik. A tömegek főként 1947 augusztusában ábrándultak ki a szocialistákból, amikor megbukott a közellátási politikájuk, és az élelmiszerárak hirtelen felszöktek. Az amerikai tartalékokból pótlólag 600 000 tonna élelmiszert bocsátottak a kormány rendelkezésére, de ez csak rövid időre enyhítette a közellátás válságát. A kormány népszerűsége egyre csökkent. A szélcsendet, amely a szocialisták hatalomra jutása után támadt a munkásmozgalomban, néhány hónap múlva újabb viharos időszak, a sztrájkharc fellendülése váltotta fel. Ez volt a fő oka annak, hogy a Katajama-kormány 1948. február 10-én lemondott. A lemondás közvetlen oka az volt, hogy a képviselőház költségvetési bizottsága, amelynek élén Szudzuki Moszaburó, a baloldali szocialisták vezére állt, elutasította a kormány által előterjesztett 1948. évi állami költségvetést.

A Katajama-kormány lemondása után a szakszervezetek és más haladó szervezetek azt követelték, hogy tartsanak újabb választásokat, és alakuljon valóban demokratikus kormány. Ezúttal azonban Asidát, a burzsoá Demokrata Párt vezérét bízták meg kormányalakítással.

1948. március 10-én megalakult az új koalíciós kormány, amelyben a szocialisták 8, a demokraták 7 tárcát kaptak, 2 tárca pedig a Népi-Szövetkezeti Pártnak jutott. Az előző kormánnyal szemben Asida kabinetjének tagja lett két baloldali szocialista is.

Asida közvetlenül hatalomra jutása után kijelentette, hogy kormánya bevonja a külföldi tőkét a gazdaság helyreállításába. A költségvetési egyensúly biztosítására az Asida-kabinet a vasúti díjszabásra

kivetett adót az előző évhez képest a duplájára, a postai díjszabást a négyszeresére, az egyetemi tandíjat három és félszeresére emelte.

Az Asida-kormány tehát a gazdasági problémákat úgy akarta megoldani, hogy bevonta a külföldi tőkét és tovább növelte az ország dolgozóira nehezedő terheket.

Az 1945–1947-es demokratikus átalakítások

A japán munkásosztály, parasztság és haladó értelmiség harca miatt a japán uralkodó körök és az amerikai megszálló hatóságok komolyabb társadalmi megrázkódtatásoktól tartva arra kényszerültek, hogy eleinte lényeges engedményeket tegyenek.

Japánban a legégetőbb az agrárkérdés volt. A parasztszövetségek energikusan követelték az agrárreformot. 1945. december 18-án, a megszálló hatóságok irányelveivel összhangban, a japán parlament elfogadott egy törvényt, amely csak módosított változata volt a mezőgazdasági területek rendezéséről szóló 1938. évi törvénynek. Ennek a törvénynek a közvetlen célja a mezőgazdasági termelés fellendítése volt, hogy leküzdjék az országot sújtó súlyos élelmiszerválságot. A törvény nem tekintette feladatának a feudális maradványok felszámolását falun vagy a japán parasztság helyzetének javítását. Ezért az ország összes haladó erői határozottan követelték a mezőgazdaság valóban demokratikus átalakítását. A parasztságnak az „első földreform" felett érzett felháborodása kifejezésre jutott a parasztmozgalom rohamos fellendülésében, a bérlő konfliktusok számának növekedésében.

Az 1945-ös földreformtörvényt heves bírálat érte a Szövetséges Tanácsban is, különösen a szovjet képviselő részéről, aki olyan tervezetet terjesztett a Tanács elé, amely előirányozta valamennyi bérbe adott föld elkobzását és átadását azoknak, akik megművelték, továbbá a 6 hektárt meghaladó földbirtokok elkobzását, s egyéb intézkedéseket, amelyek a feudális maradványok felszámolására és a parasztok életszínvonalának emelésére irányultak. A szovjet földreform-tervezetet, valamint a szovjet képviselő nyilatkozatát a Szövetséges Tanácsban széles körben ismertette a japán haladó sajtó, és a demokratikus közvélemény pozitívan reagált rá.

Bár a földreform szovjet tervezetét nem fogadták el, főként az Egyesült Államok képviselőjének tiltakozása miatt, ez a tervezet mégis befolyásolta a kérdés eldöntését a Szövetséges Tanácsban. Bizonyos módosításokkal a Nagy-Britannia képviselője által előterjesztett földreform-tervezetet fogadták el, amely kevésbé volt radikális, de figyelembe vett több olyan követelést, amelyet a szovjet tervezet tartalmazott.

1946 júniusában a Szövetséges Tanács átadta MacArthur tábornoknak a földreformra vonatkozó javaslatait; ezek képezték az alapját a japán parlament által elfogadott második földreformtörvénynek. Az 1946. október 21-i törvény a birtokos parasztgazdaságok létrehozásáért teendő különleges intézkedésekről kimondta, hogy a bérlőket földtulajdonossá kell tenni olyan módon, hogy az állam a megszabott nagyságon felüli földbirtokot kártérítés ellenében kisajátítja és eladja a parasztoknak. A törvény értelmében kisajátítás alá került a „távollevő" földesurak, vagyis a nem helyben lakó földtulajdonosok egész földbirtoka, a többi földbirtokos esetében az 1 szet (1 sze = 0,99 hektár) meghaladó földterület, Hokkaidó szigetén a 4 szet meghaladó terület. A kisajátítandó és a parasztoknak eladandó föld értékét a következőképpen állapították meg: 1 tan (1 tan = 0,1 sze) öntözött föld 760 jen, 1 tan szárazvölgyi föld 448 jen. A föld eladásakor előnyben részesítették azokat a bérlőket, akik a földet megművelték. A reform végrehajtására földbizottságok alakultak, amelyeknek tagja volt három földbirtokos, öt bérlő és két birtokos paraszt. A bizottságok a prefektúrák és a központi hatalmi szervek ellenőrzése alatt működtek.

A reform után megmaradt bérelt földek bérleti díja csakis pénzben volt szedhető, s nem haladhatta meg – ha öntözött földekről volt szó – a termés értékének 25 százalékát, szárazvölgyi földek esetén a

termés 15 százalékát. A földreform nem terjedt ki a magántulajdonban levő erdőkre és az állami földekre.

A föld adásvétele a reform értelmében 1949 végére lényegében befejeződött. Hivatalos adatok szerint 1950-ig az állam megvásárolt és eladott a parasztoknak összesen mintegy 2 millió sze földet, vagyis a bérbe adott föld 80 százalékát. Ennek folytán a bérbe adott föld aránya 46 százalékról 10 százalékra csökkent. A paraszti magángazdaság lett a földtulajdon fő formája. A földreform lényegesen fokozta a parasztság differenciálódását, kedvezőbb feltételeket teremtett a mezőgazdaságban a kapitalista viszonyok fejlődéséhez.

A háború utáni időszak egyik legfontosabb eseménye volt, hogy 1946. november 3-án elfogadták az új alkotmányt (1947. május 3-án lépett hatályba).

Az új alkotmány eltörölte az abszolút monarchiát, a japán császárt a „népi egység" jelképévé tette, gyakorlatilag kirekesztette a politikai hatalomból. A teljhatalmat, amely az 1889. évi alkotmány értelmében a császárt illette meg, ettől fogva az általános választójog alapján választott parlament gyakorolta.

Az alkotmány kimondta, hogy minden állampolgár egyenlő a törvény előtt, és ezzel kapcsolatban megszüntette a kiváltságos arisztokrata rendet. A burzsoá államjog gyakorlatában merőben új jelenség volt, hogy az alkotmányba belefoglalták: Japán lemond „a háborúról mint a nemzet szuverén jogáról, valamint a fegyveres erő alkalmazásáról, illetve a vele való fenyegetőzésről mint a nemzetközi viták megoldásának eszközéről". Az új alkotmánynak fontos tétele volt az is, hogy bizonyos autonómiát biztosított a helyi önkormányzati szerveknek, biztosította a bírói hatalom függetlenségét a végrehajtó hatalomtól stb.

Az alkotmánynak ezek a tételei, amelyeket a demokratikus mozgalom fellendülésének eredményeként fogadtak el, továbbá az alkotmányban foglalt jogok és szabadságok lényegében formális jellegűek voltak, mert a hatalom a burzsoázia kezében maradt. Azt azonban lehetővé tették, hogy a demokratikus erők, a tömegmozgalomra támaszkodva, felhasználják őket jogi támaszként a békéért, a demokráciáért és a társadalmi haladásért vívott harcban.

1947. április 7-én törvényt hoztak a munkaügyi szabványokról, amely megállapította a munkások és alkalmazottak munkafeltételeinek alapvető normáit: a 8 órás munkanapot, a 25 százalékos túlórapótlékot stb.

A munkaügyi törvényeknek pozitív volt a jelentőségük, noha nem irtották ki a proletariátus osztálytudatának fejlődését gátló olyan paternalista hagyományokat, mint az egész életre szóló elszegődést egy munkahelyre, a kortól és a munkában eltöltött időtől függő bérezést, a bérezésben alkalmazott megkülönböztetést nemek szerint, továbbá az ideiglenes és állandó munkások rendszerét stb.

A kormány és a megszálló hatóságok abba is kénytelenek voltak belemenni, hogy bizonyos fokig gyengítsék a monopolista társaságok (zaibacuk) pozícióit. A megszálló hatóságok utasításának megfelelően a japán kormány kidolgozta a Micui, Micubisi, a Szumitomo és a Jasuda konszernek feloszlatásának tervét; ezeknek a cégeknek az aktíváit befagyasztották. Egy idő múlva azonban lényegesen enyhítettek a monopolista társaságok feloszlatására vonatkozó rendelkezéseken. Ennek folytán a feloszlatandó 83 vezető részvénytársaság közül valójában csak 16-ot oszlattak fel, a felaprózandó 325 társaságból pedig csak 18-ban hajtották végre az intézkedést. A kartellek megszüntetésére vonatkozó rendelkezések lényegében csak azokat a japán monopóliumokat érintették, amelyek erős versenytársai voltak az amerikai monopóliumoknak, és vezető szerepük volt 1941-ben az Egyesült Államok elleni háború kirobbantásában. A többi társaság felaprózása arra korlátozódott, hogy két-három cégre bontották őket, amelyek továbbra is megőrizték monopolhelyzetüket.

A megszálló hatóságok még 1946 júniusában és augusztusában nyilvánosságra hozták azoknak a japán vállalatoknak a listáját, amelyek a Távol-Keleti Bizottság irányelveinek megfelelően jóvátétel fejében kisajátítás alá estek. A listán 1090 objektum szerepelt – hadiüzemek, fegyvergyárak, kutatóintéze-

tek, kohászati üzemek, gépgyárak, hajógyárak, vegyi üzemek és egyéb katonai jelentőségű objektumok. A megállapodások értelmében ezeket a vállalatokat le kellett szerelni, berendezésüket pedig át kellett adni jóvátétel fejében a japán agresszió sújtotta országoknak. A leszerelendő vállalatok listáját azonban a megszálló csapatok parancsnoksága többször felülvizsgálta, és egyre kurtította. Arról a listáról, amelyen a gazdasági hatalom túlzott koncentrációja elleni törvény (1947) értelmében részekre tagolandó vállalatok szerepeltek, kihúzták a bankokat, ezek később a monopolista konszernek visszaállításában a fő támaszt jelentették.

Elmondhatjuk tehát, hogy a japán monopóliumok – noha a részleges dekartellizálás folytán pozícióik egy időre meggyengültek – megtartották a tőkét és a termelési eszközöket, amelyek később gyors újjászületésük anyagi alapjaivá váltak.

Az Egyesült Államok megszállási politikájának megváltozása. A gazdasági stabilizáció programja

Amikor az Egyesült Államok és más imperialista hatalmak uralkodó körei az agresszív katonai tömbök létrehozására összpontosítottak, az Egyesült Államok nem volt hajlandó végrehajtani a szövetséges hatalmak közös határozatát Japán demilitarizálására és demokratizálására.

1948-tól fogva, amikor nyilvánvaló lett, hogy a Kuomintang rendszer összeomlik a népi felszabadító erők csapásaitól, az Egyesült Államok megkülönböztetett figyelemben részesítette Japánt. Úgy számított, hogy az imperializmus szocialistaellenes bástyájává teszi a Távol-Keleten.

Ezzel összefüggésben azonnal hatálytalanították a monopóliumok feloszlatására és a gazdasági hatalom koncentrálásának megakadályozására vonatkozó intézkedéseket. Az Egyesült Államok azon túl, hogy érvénytelenítette a szövetséges hatalmaknak a jóvátételi szállításokra vonatkozó közös határozatát, pénzügyi segítséget is nyújtott a japán monopóliumoknak, közreműködött hitelképességük és stabilitásuk visszaszerzésében. Megteremtődtek a feltételek a japán monopoltőke pozícióinak gyors megszilárdításához.

A megszállás kezdeti időszakában a japán gazdaság helyreállítása nagyon vontatottan haladt. 1948-ban, három évvel a háború után, a japán ipari termelés az 1937. évinek csak 52 százaléka volt, más legyőzött országokban, például Olaszországban viszont már elérte a 98 százalékot.

Még jobban elmaradt Japán a megszálló hatóságok teljes ellenőrzése alatt álló külkereskedelem háború előtti szintjének visszaállításában. 1949-ben – 1934–1936-hoz viszonyítva – Japán exportja mindössze 16 százalék volt, az import 29 százalék, ezzel szemben Olaszországban az export már elérte az 1938-as szint 85 százalékát, az import pedig már 119 százalék volt.

1948 decemberében a megszálló csapatok parancsnoksága utasítást kapott, hogy haladéktalanul lásson hozzá Japán gazdasági stabilizálására az amerikai kormány által kidolgozott terv végrehajtásához. MacArthur a japán kormányhoz intézett 1948. december 18-i levelében igen nyíltan kifejtette, milyen feltételekkel segíti Amerika a japán gazdasági élet helyreállítását. „Idegen hatalom pozitív beavatkozásával elkerülhető sok akadály, amely terhes politikai konfliktusokkal, a munkásosztály nem objektív harcával és romboló ideológiai nyomásokkal függ össze... – olvasható ebben a levélben. – Az Egyesült Államoknak ez az akciója szorosan összefügg a segítség problémájával és a helyreállításhoz nyújtandó összegekkel, amelyek a jövőben közvetlenül függenek majd attól a haladástól, amelyet a japán nép az említett célok realizálásában elér. Ez szükségessé teszi a japánok gondolkodásának és tetteinek átformálását, a takarékosság fokozását minden területen, a szabad társadalomra jellemző bizonyos kiváltságokról és szabadságokról való ideiglenes lemondást."

1949 januárjában MacArthur azt követelte a japán kormánytól, hogy bővítse a külföldiek működési körét az országban, biztosítsa az akadálytalan külföldi tőkebefektetést a japán gazdaságba, tegye lehetővé a külföldiek szabad mozgását az országban és japán tulajdon megszerzését.

Japán munkásnők az 1949. május 1-i tüntetésen

1949 májusában az Egyesült Államok kormánya utasította MacArthurt, hogy hatálytalanítsa a japán jóvátétel úgynevezett időszaki tervét. Visszaadtak Japánnak 850 hadiüzemet és olyan vállalatot, amely a Távol-Keleti Bizottság határozata értelmében kisajátítandó volt jóvátételként a japán agresszió sújtotta országoknak; ezek között volt 314 repülőgépgyár, 131 ágyúgyár, 25 repülési és tüzérségi tudományos kutatóintézet, 20 kohászati üzem (egyebek közt Japán legnagyobb kohászati üzeme, a Javata kombinát), 94 gépgyár, 18 hajógyár, 6 műgumiüzem stb.

1949 júniusában felülvizsgálták a monopóliumellenes törvényt, augusztus elején pedig MacArthur feloszlatta a dekartellizációs bizottságot, mondván, hogy teljesítette feladatát. Ezzel megnyílt az út a termelés koncentrálása, a tőke centralizálása, a nagy konszernek újjászervezése előtt.

1949. március 20-án Joseph M. Dodge, a neves amerikai pénzember, a Detroit Bank and Trust Co. igazgatója, akit gazdasági és pénzügyi főtanácsadónak neveztek ki MacArthur törzséhez, Ikeda Hajato japán pénzügyminiszter elé terjesztette az 1949. évi állami költségvetésre vonatkozó tervezetét, amelyben megtestesült a japán gazdaság „stabilizálására és önállóságának megteremtésére" vonatkozó elképzelése. A japán parlament módosítás nélkül elfogadta a tervezetet.

Dodge javaslatára bizonyos változtatásokat eszközöltek az amerikai segítségnyújtás rendszerében, hogy hatékonyabb legyen a segély felhasználása. 1949-ig a segélyként Japánba szállított amerikai áruk értékesítéséből befolyt összegek a Japán állampénztárba kerültek, ettől fogva viszont ezek az összegek egy újonnan létrehozott „ekvivalens alapba" folytak be, amelyet arra szántak, hogy belőle a megszálló hatóságok közvetlen ellenőrzése alatt hosszú lejáratú hiteleket nyújtsanak japán monopóliumoknak.

Dodge ajánlásai, amelyeket elneveztek „Dodge-vonalnak", azt is szolgálták, hogy bővüljön a japán export (a japán nép ezt „éhség-exportnak" nevezte, minthogy Japánnak magának is nagy szüksége lett volna az exportált árukra), és ezáltal megszűnjön a külkereskedelmi mérleghiány, amelyet addig az amerikai segéllyel kompenzáltak.

1949 májusában amerikai szakértők érkeztek Japánba, s három hónapon keresztül tanulmányozták az állami és helyi adók rendszerét. 1949. szeptember 15-én előterjesztették a japán adórendszer reformjának tervezetét.

A Dodge-terv szerves részét képező adóreform alapgondolata az volt, hogy „az infláció leküzdése és a gazdasági stabilizálás érdekében szükség van az adóbevételek megfelelő emelésére. Az adóteher ugyanakkor nem lehet olyan nagy, hogy csökkentse az ország termelési képességét."

Ennek szellemében csökkentették a nagy jövedelmű jogi személyek adóját az állótőke értékének az áringadozásokkal kapcsolatos átértékelésével és más intézkedésekkel. Eltörölték továbbá a nyereségtöbblet-adót, hogy – mint a hivatalos nyilatkozat szólt – ösztönözzék a tőkefelhalmozást.

Az infláció megfékezését, a pénzforgalom stabilizálását, a költségvetési egyensúly megteremtését, az export fokozását stb. szolgáló szigorú intézkedésekkel az volt a cél, hogy kedvező feltételeket teremtsenek a tőkefelhalmozáshoz és a nagyarányú tőkés újratermeléshez, a nehézipar és a vegyipar gyorsított ütemű helyreállításához és fejlesztéséhez, minthogy ezeket az iparágakat az Egyesült Államok felhasz-

A Tojo filmstúdió dolgozóinak sztrájkját japán rendőrök és amerikai katonák fojtják el 1948 augusztusában

nálhatta katonai célokra. Ezekkel az intézkedésekkel megvetették az alapját a későbbi gyors gazdasági fejlődésnek Japánban, amelynek az Egyesült Államok fő távol-keleti támaszává és szövetségesévé kellett válnia.

A Dodge által javasolt intézkedések pénzügyileg feszült helyzetet teremtettek több iparágban, s főként a közép- és kisvállalatoknál. Sok vállalat kénytelen volt csökkenteni a termelést, időnként leállni, hosszú ideig visszatartani a bérek kifizetését, vagy pedig csődbe jutott.

Az ártámogatás megszűnése után rohamosan emelkedett a kőszén, a műtrágya ára, ennek megfelelően a villany ára, a vasúti díjszabás stb. 1949-ben – 1948-hoz viszonyítva – a nagykereskedelmi árak 65 százalékkal emelkedtek.

A japán áruk versenyképesebbé tételére a monopolista burzsoázia hozzálátott a vállalatok – főként az exportra termelő vállalatok – racionalizálásához. A racionalizálás nem a berendezés felújításával, a technika tökéletesítésével történt, hanem főként a munkaintenzitás növelésével, a munkakörülmények rosszabbodásával, tömeges elbocsátásokkal, bércsökkentéssel és az alvállalkozók munkadíjának csökkentésével stb.

A gazdaság fejlesztése tehát jelentős részben a dolgozók rovására történt, a kizsákmányolás fokozásával, az árak és az adók növelésével.

Az 1949-es parlamenti választások

1948 októberében az Asida-kormány lemondott, és a megszálló hatóságok követelésére Josidát, a Liberális Demokrata Párt vezérét nevezték ki miniszterelnöknek. Decemberben Josida feloszlatta a parlamentet, amely bizalmatlanságát nyilvánította a kormány iránt, és új választásokat írt ki.

A győzelem érdekében a kormány minden eszközt felhasznált, hogy nyomást gyakoroljon a választókra: a rendőrterrort, a megvesztegetést, a megszálló hatóságok közvetlen és közvetett támadásait a Kommunista Párt ellen és a baloldali szakszervezetek vezetői ellen. A Kommunista Párt sok jelöltjét a választásokat közvetlenül megelőzően letartóztatták.

A Kommunista Párt „A népi demokratikus kormányért, a szabadságért, a békéért és a nemzeti függetlenségért!" jelszóval készült az 1949. január 29-re kitűzött parlamenti választásokra. Választási felhívásában, amelyet a Központi Bizottság 1948. októberi kibővített ülésén fogadtak el, felszólította a japán népet, hogy harcoljon a békéért, a japán militarizmus újjászületése, Japánnak amerikai katonai felvonulási területté változtatása ellen, a sokoldalú békeszerződés azonnali megkötéséért és az amerikai csapatoknak Japán területéről való kivonásáért.

Noha a reakció összes erőit mozgósították a Kommunista Párt elleni harcra, a JKP jelöltjeire 3 millió választó szavazott (az előző választásokon 985000). A párt 35 mandátumot kapott, majdnem kilencszer annyit, mint az előző választásokon. A kommunisták kapták a legtöbb szavazatot sok nagyvárosban. Tokióban mind az öt választókerületben megválasztották a JKP jelöltjét, Oszakában ötből négyben. A Kommunista Párt jelöltjeire szavazott sok olyan választó, aki azelőtt a Szocialista Pártra adta voksát.

A legnagyobb választási sikert a kormányzó Liberális Demokrata Párt érte el, amelyet a megszálló hatóságok favorizáltak. A korábbi 152-vel szemben 264 mandátumot kapott, ezzel megszerezte az abszolút többséget. Ezt a sikert a Liberális Demokrata Párt azáltal érte el, hogy a választási kampány során nagy anyagi támogatásban részesült a japán és az amerikai monopóliumoktól. A választások előtt beléptek a Liberális Demokrata Pártba sokan a régi japán hivatalnoki kar tagjai közül, miután meggyőződtek róla, hogy ennek a pártnak a politikája megfelel érdekeiknek. Csatlakozott hozzá a Katajama- és az Asida-kormányban részt vevő burzsoá pártok tagjainak egy része is. Támogatták továbbá a gazdag parasztok és a kulákok, akiknek az agrárreform eredményeként megszilárdultak a pozíciói.

Súlyos vereséget szenvedett a Japán Szocialista Párt, amely lejáratta magát azzal, hogy a Katajama-

Gyülésen ünneplik meg a JKP győzelmét az 1949. januári parlamenti választásokon

és az Asida-kormányban együttműködött a burzsoá pártokkal. Meggyengültek a pozíciói a szakszervezetekben, ahol frakcióharcok dúltak. A Szocialista Párt a parlamenti választásokon több mint 3 millió szavazatot vesztett, és csak 48 jelöltjét tudta bejuttatni a parlamentbe (az 1947-es választásokon 144 mandátumot szerzett), s ráadásul a párt csaknem minden vezetője megbukott a választásokon.

A Demokrata Párt is vereséget szenvedett, 69 mandátumot szerzett (az előző választásokon 124-et). A szocialisták és a demokraták veresége annak a következménye volt, hogy a tömegek elítélték a „középutas" politikát.

A Dodge-tervvel összhangban a Josida-kormány intézkedéseket dolgozott ki a közigazgatás rendbehozására és a vállalatok átszervezésére, s ezen intézkedések végrehajtása együtt járt több százezer munkás és alkalmazott elbocsátásával azon a címen, hogy meg kell szabadulni a „fölös munkaerőtől". Hivatalos adatok szerint is 1949-ben magánvállalatoktól 435 000 embert, az államvasutaktól 120 000-et, a postától 30 000-et bocsátottak el.

Azért, hogy csökkentsék a munkásosztály ellenállását a „Dodge-vonallal" szemben, felülvizsgálták a szakszervezeti törvényt és más munkaügyi törvényeket, ami súlyos merénylet volt a munkások alapvető jogai ellen. A munkásosztály által 1945–1947-ben kivívott szakszervezeti törvény beleszólási jogot biztosított a szakszervezeteknek a személyzeti ügyekbe, megtiltotta emberek elbocsátását a szakszervezet hozzájárulása nélkül, biztosította a szakszervezet szabad működését az üzemekben, kötelezte a vállalatvezetést, hogy biztosítson helyiségeket a szakszervezeti bizottságnak, fizesse a függetlenített szakszervezeti funkcionáriusokat stb. A munkásoknak ezeket a jogait visszavonták vagy alaposan megnyirbálták.

A szakszervezetek és a munkásszervezetek ellenőrzéséről szóló 1949. májusi új törvény kimondta, hogy a munkásoknak a kormánytól kell engedélyt kérniük szakszervezet alapítására. A szakszervezetek sok funkcióját átruházták a munkaügyi bizottságokra, amelyekben a vállalkozók képviselőié volt a döntő szó.

VI. FEJEZET

Brit domíniumok (Kanada, Ausztrál Államszövetség, Új-Zéland, Írország)*

A brit domíniumokban a társadalmi-gazdasági fejlődés lényegében ugyanazokat az utakat járta meg, mint a vezető tőkés országokban.

Mindamellett a domíniumoknak megvoltak a maguk sajátosságai is. Kanadában, az Ausztrál Államszövetségben és Új-Zélandban, amelyek részt vettek a háborúban, de amelyeknek a területét ez a háború nem érintette, és Írországban, amely nem vett részt a háborúban, nem mutatkozott jelentősebb fellendülés a munkásmozgalomban és a demokratikus mozgalomban. A reakció is kevésbé támadt ezekben az országokban.

A domíniumok fejlődésének fontos sajátossága volt az angol és amerikai tőke közötti konkurrenciaharc erősödése ezen országok gazdasága feletti uralomért.

Kanada

A második világháború során Kanada 1 millió fős létszámú (a mintegy 12 millió lakosú országhoz viszonyítva nagy) hadsereget hozott létre, fejlesztette az ipart és a mezőgazdaságot, s az egyik olyan bázissá vált, amely az antifasiszta koalícióhoz tartozó nyugati országokat ellátta fegyverrel és élelmiszerrel. A fasiszta agresszorok leverésekor Kanada az ipari termelés volumene tekintetében a tőkés világban az Egyesült Államok és Anglia után már a harmadik helyet foglalta el.

A háború utáni években Kanada gazdasági fejlődésének több tényező is kedvezett, köztük az, hogy Kanada területét nem sújtotta a háború. Az országnak nem volt része semmiféle rombolásban, nem kellett helyreállítania iparát és mezőgazdaságát; a háború idején nagy arányokban felújították az állótőkét, mégpedig nem csupán a hadiiparban, hanem a gazdaság polgári ágazataiban is, éppen ezért a reconversion, vagyis a hadigazdaságról a békegazdálkodásra való visszatérés, valamint a termelésnek és a foglalkoztatottságnak az ezzel összefüggő visszaesése viszonylag rövid ideig tartott.

A háború utáni időszakot az jellemezte, hogy Kanada gazdaságában és politikájában megnőtt az Egyesült Államok nagytőkéjének a szerepe. Kanada állammonopolista kapitalizmusa mind szorosabban integrálódott az Egyesült Államok monopóliumaival. A kanadai finánccoligarchia befolyásos körei serkentették ezt a folyamatot, arra számítva, hogy bizonyos előnyökre tehetnek szert az országon belül is, a világpiacon is. Kanada és az Egyesült Államok gazdasági és katonai integrálódásának politikáját tevékenyen támogatta a hatalmon levő Liberális Párt, a nagyburzsoázia egyik vezető pártja. A szövetségi kormány élén 1935 óta megszakítás nélkül William Lyon Mackenzie King állt, 1948-ban pedig a miniszterelnöki posztot Louis Stephan St. Laurent foglalta el.

* A domíniumok közül a Dél-afrikai Unió az „Egyenlítői- és Dél-Afrika" című fejezetben szerepel, az új domíniumok: az Indiai Szövetség, Pakisztán, Ceylon e kötet III. részébe kerültek.

Az integráció útján fontos lépés volt az, hogy 1947 végén elfogadták Douglas Charles Abbott kanadai pénzügyminiszternek azt a tervét, amely arra kényszerítette Kanadát, hogy a feldolgozó iparnak és a sok országgal folytatott kereskedelemnek a többoldalú fejlesztéséről áttérjen az Egyesült Államoknak szükséges nyersanyag kitermelésének kiszélesítésére. Az e terv keretében foganatosított intézkedések megbontották a kanadai gazdaság arányait, Kanadát mind erősebben kiszolgáltatták az Egyesült Államoknak, aláásták Kanada politikai szuverenitását.

A King-kormány 1947 végén hatályon kívül helyezte azt a törvényt, amely szerint állami monopóliumban volt az urán feltárása és kitermelése, ezzel pedig kedvező lehetőségeket teremtettek déli szomszédjuknak ahhoz, hogy hozzáférkőzzön az atomenergia nyersanyagának fontos forrásaihoz. Az olajkitermelésben és -feldolgozásban szinte abszolút fölényre tett szert az Imperial Oil Co. és több más olyan cég, amely kapcsolatban állt az Egyesült Államok tőkéjével. Az amerikai monopóliumok a színesfémkohászatban, az autóiparban és a kanadai gazdaság más régi ágazataiban is megszilárdították uralkodó pozícióikat.

Mindent egybevetve, 1948-ban az Egyesült Államok monopóliumainak az ellenőrzése alatt állt a kanadai feldolgozó ipar 39 százaléka, a bányászat, a kohászat és az olajipar 37 százaléka, a vasutak 3 százaléka és az egyéb közhasznú vállalatok 24 százaléka.

Világosan kirajzolódott az amerikai tőkének az a törekvése, hogy behatoljon Kanada kitermelőiparába és a feldolgozó ipar néhány olyan ágazatába, amely nem jelentett konkurrenciát az Egyesült Államoknak.

Az a tény, hogy Kanada az antifasiszta koalíció más államai oldalán részt vett a háborúban, szembeötlő hatással volt Kanada politikai fejlődésére. Megnövekedett a kanadai nép nemzeti öntudata, erősebben törekedett társadalmi-gazdasági átalakításokra.

A háború éveiben a munkásszervezetek és a szakszervezetek taglétszáma gyarapodott, bár ezekbe a szervezetekbe még mindig a kanadai munkásosztálynak csak egy kisebb része tömörült. A szakszervezeti tagok száma 1939-től 1945-ig 359 000-ről 711 000-re növekedett, 1950-ben pedig elérte az 1 milliót. Jelentős sikereket ért el a Szociáldemokrata Párt, amelynek Kanada Szövetkezeti Nemzetközösségi Szövetsége (Co-operative Commonwealth Federation of Canada) a neve.

Kanada Kommunista Pártja, amelyet 1943-ban újjáalakítottak Haladó Munkáspárt néven, megszilárdította pozícióit a szakszervezeti mozgalomban. A háború végére e párt vezetése alá került több nagy szakszervezet, amely a Kanadai Munkáskongresszusba tömörült: a favágók, a bánya- és kohómunkások önálló szervezetei, az autóipari munkások egyesített szakszervezete.

A néptömegek balratolódása közepette rendezték meg 1945 júniusában a szövetségi parlamentbe való általános választásokat. Bár a Liberális Párt többségben maradt, az a többség, amelyre az alsóházban támaszkodott, lényegesen csökkent. A két régi burzsoá pártra: a liberálisokra és a konzervatívokra leadott szavazatok számaránya jelentősen visszaesett, a Szövetkezeti Nemzetközösségi Szövetség viszont növelte szavazatainak számát.

A Haladó Munkáspárt 110 000 szavazó voksát szerezte meg, s így egy mandátumhoz jutott a parlamentben. Az 1945-ös választások megmutatták, hogy az országban megerősödtek a demokratikus erők állásai.

Ám az állammonopolista kapitalizmus növekedése Kanadában lehetővé tette a Liberális Pártnak, hogy viszonylag gyorsan helyreállítsa, sőt megszilárdítsa helyzetét. A liberálisok pozícióinak megerősödésében nem elhanyagolható szerepet játszott a szociális manőverezés politikája. A kormány ígéretet tett arra, hogy bevezeti az öregségi nyugdíjat, jelentősen kiszélesíti a munkanélküliség elleni biztosítást, létrehozza az orvosi ellátás és a társadalombiztosítás állami rendszerét. Később ebből a programból csupán egyetlen pontot teljesítettek: a nyugdíjakról szólót.

A kormány eléggé ügyesen a kanadaiak nemzeti öntudatához is appellált. Elhárított az útból több olyan jogi akadályt, amely az ország teljes politikai függetlenségének megteremtését gátolta: kiadta a

Kanadai papír az Egyesült Államok számára

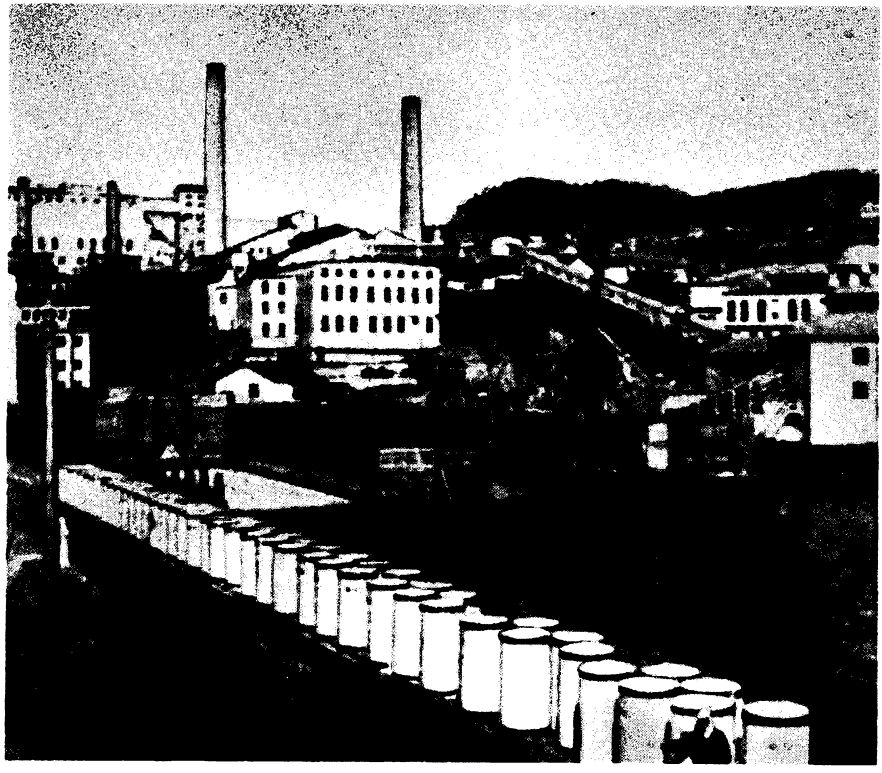

kanadai állampolgárságról szóló törvényt (1947), Kanada Legfelsőbb Bíróságát a legfelső fellebbviteli fórummá nyilvánította, a szövetségi parlamentet pedig felruházta a kanadai alkotmány kiegészítésének jogával (1949). Ugyanakkor Anglia átadta Kanadának egyik gyarmati birtokát: Új-Fundland szigetét.

Mindezeket a változtatásokat a liberális kormány a maga javára írta, holott elsősorban annak köszönhetők, hogy jelentős mértékben nőtt a brit kolonializmus válsága. Kanada így megszerezte ugyan a politikai függetlenség minden kellékét, de egyúttal messzemenő kötelezettségeket vállalt az Egyesült Államokkal szemben, ez pedig gyengítette szuverenitását.

Kanada politikai fejlődésének egyik jellemző vonása a második világháború után az volt, hogy nem volt kellően szervezett a munkásosztálya: a munkásosztálynak alig egyharmad részét ölelték fel a szakszervezetek. De a szakszervezetek között is széthúzás uralkodott: 1956-ig Kanadában nem volt egységes országos szakszervezeti központ. Az ország két fő szakszervezeti egyesülése: a Kanadai Munkáskongresszus és a Kanadai Szakszervezeti Kongresszus függő helyzetbe kerültek az Egyesült Államok szakszervezeti központjaival szemben, szervezeti kapcsolatban álltak velük (az előbbi az Ipari Szervezetek Kongresszusával [CIO], az utóbbi az Amerikai Munkásszövetséggel [AFL]). Az AFL és a CIO által Kanadában létrehozott szakszervezetek közvetlenül ezeknek voltak alárendelve. Ezek a „nemzetközi" szövetségek, amelyeknek az Egyesült Államokban volt a székhelyük, Kanada szervezett munkásainak nagyobbik részét ölelték fel (1950–1951-ben 70,5 százalékukat).

A kanadai szakszervezetek nagy részének az Egyesült Államok szakszervezeti központjaitól való függése, a szociálreformizmusnak a stabil befolyása, a szakszervezeti és a szociáldemokrata felső rétegeknek a háború után meggyorsult összeolvadási folyamata akadályokat gördített annak útjába, hogy Kanadában egy tömeges politikai munkáspárt jöjjön létre.

A munkásosztály különböző osztagainak a tömörítését fölöttébb megnehezítette Kanada népességé-

nek tarka összetétele és a sok mély nemzeti ellentét, amely a két nemzet: az angol-kanadai és a francia-kanadai kialakulásának a történelmi sajátosságaiból fakadt. Az angol-kanadaiak a népesség többségét alkotják. Az 1951-es népszámlálás adatai szerint Kanada angol-kanadai lakosainak száma 8 281 000 (az össznépesség 59,1 százaléka) volt, a francia-kanadaiaké pedig 4 069 000 (29 százalék). Az angol-kanadai finánctőkés-ipari burzsoázia és nagybirtokos réteg kezében tartotta az ország gazdaságának kulcspozícióit. A szövetségi államapparátusban csaknem kizárólag angol nyelvű kanadaiak ültek. A francia-kanadaiak főképp Quebec tartományban élnek, s ott 1951-ben a lakosság 77 százalékát alkották. Az uralkodó, gazdaságilag erősebb angol-kanadai burzsoázia nem mutatkozott hajlandónak arra, hogy elismerje a francia-kanadai nemzet jogi, politikai-gazdasági és kulturális autonómiáját.

A francia-kanadaiak nagy tömegének szociális, gazdasági és nemzeti diszkriminációja a tárgyalt időszakban erősödött. Az angol-kanadai és a francia-kanadai legfelső köröknek és a klerikális köröknek sikerült megosztaniuk Kanada munkásosztályát – részben nemzeti, részben vallási alapon. Ez akadályozta a nemzeti és a demokratikus erők összefogását a monopóliumok ellen, a francia-kanadaiak jogaiért, a munkásosztály alapvető jogaiért vívandó harcban.

Quebecben a francia-kanadai nagyburzsoázia és a katolikus hierarchia uralkodó pártja, a L'Union Nationale (Nemzeti Unió), amelynek élén Maurice Le Noblet Duplessis állt, nyíltan munkásellenes rezsimet vezetett be. Az iparvállalatok számára a munkások kizsákmányolásához kedvezőbb feltételeket teremtettek, mint akármelyik másik tartományban. Kizárólag a vállalkozók érdekeit szolgálta az a törvény, amelyet még a háború idején hoztak az iparban uralkodó viszonyok szabályozására: a sztrájkokat kíméletlenül elfojtották.

A legkegyetlenebbül a kommunistákat üldözték. Quebecben különféle olyan rendelkezéseket léptettek életbe, amelyek korlátozták a demokratikus szabadságjogokat és betiltották a Haladó Munkáspárt tevékenységét. Egy 1947. évi rendelettel megvonták a sajtószabadságot a kommunista és más olyan szervezetektől, amelyek nem voltak ínyükre a hatóságoknak.

A megtorlások ellenére a francia-kanadai munkások sztrájkjai mind kitartóbbakká váltak. 1940 és 1949 között a sztrájkolók száma Quebecben a háromszorosára növekedett az 1930 és 1939 közötti időszakhoz viszonyítva.

A kanadai kommunisták mind az angol, mind a francia nyelvű Kanadában céltudatos harcot folytattak a demokratikus és a nemzeti erők egyesítéséért. Az 1945-ös szövetségi parlamenti választásokon a Haladó Munkáspárt olyan programmal lépett fel, amely egyik legfőbb pontjaként magában foglalta az összes demokratikus erők koalíciójának létrehozását, mégpedig úgy, hogy ebben a Haladó Munkáspárt mellett részt vesz Kanada Szövetkezeti Nemzetközösségi Szövetsége, részt vesznek a farmerok szervezetei és a haladó gondolkodású liberálisok. Ám ezt a javaslatot a Szövetkezeti Nemzetközösségi Szövetség vezetői visszautasították.

A második világháború idején és a háború befejezése után feltűnően megnövekedett Kanada külpolitikai aktivitása. A kanadai burzsoázia szeretett volna a világpolitikában annak az új helyzetnek megfelelő szerepet betölteni, amelyet Kanada mint „középrangú" imperialista ország betöltött.

Kanada részt vett az Egyesült Nemzetek Szervezete különböző bizottságainak munkájában. Ez az izolacionizmus korábbi kanadai doktrínájának felülvizsgálatát jelentette. Csakhogy Kanada politikájának meghatározó vonala az Egyesült Államok imperializmusa által folytatott agresszív politikának és a katonai tömbök amerikai rendszerének a támogatása lett. A kanadai politika jobbára osztályelőítéletekre és antikommunizmusra, az ország akkori vezetőinek hibás értékeléseire és következtetéseire épült. A liberális kabinet afelé orientálódott, hogy visszaverje a sarkvidéken állítólag fenyegető közeli „szovjet inváziót". Efféle fantazmagóriákkal próbálták igazolni azt, hogy Kanada az Egyesült Államok oldalán részt vett a különféle háborús készülődésekben.

1947. február 12-én, egy hónappal a Truman-doktrína meghirdetése előtt, az Egyesült Államok és Kanada kormánya deklarálta azt a szándékát, hogy folytatja az együttműködést „azzal a céllal, hogy a

két ország a békeidőkben is gondoskodjon közös biztonságáról". Ezzel hivatalosan felújították azt az 1940-ben kötött egyezményt, amely egy állandó egyesített védelmi tanácsot hozott létre. Ez az amerikai–kanadai szerv gyakorlatilag be sem szüntette tevékenységét. 1946-ban ez szankcionálta az északi-sarkvidéki kanadai katonai expedíciót. Az 1947. február 12-i deklarációban pontosabban megfogalmazták és kifejtették az Egyesült Államok és Kanada kétoldalú katonai együttműködésének elveit, beleértve a két ország területén található katonai támaszpontok közös használatának elveit is.

Kanadai kormánykörökben helyeslésre talált egy olyan nyugati katonai szövetségnek a terve, amely a szocialista országok ellen irányult. St. Laurent külügyminiszter 1948. április 29-én az alsóházban kijelentette, hogy Kanada kész összefogni más nyugati hatalmakkal a „kommunista agresszió" elleni harc céljából. Nyugaton az elsők közé tartozott, akik felvázolták annak az agresszív katonai szervezetnek a körvonalait, amely később Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) néven alakult meg. Az Egyesült Államok és a brüsszeli szerződést aláíró országok mellett Kanada is részt vett Washingtonban azokon a titkos tárgyalásokon, amelyek az Észak-atlanti Szerződés aláírásával értek véget. Ezt a szerződést Ottawában 1949. április 29-én ratifikálták.

Az Észak-atlanti Szerződés 3–5. cikkelye pontosan meghatározott katonai kötelezettségeket rótt Kanadára, akárcsak a szerződés többi aláírójára is. Ilyen messzire elmenő kötelezettségeket Kanada békeidőkben ezt megelőzően sohasem vállalt magára.

Kanadának az Egyesült Államokkal való katonai és gazdasági integrálódása a Brit Nemzetközösséghez való tartozásával párosult. Kanada Liberális Pártja a további decentralizálás mellett tört lándzsát, és szembeszállt a Nemzetközösség „egységes" birodalmi kül- és katonapolitikáját előirányozó angol tervekkel. Ugyanakkor a liberálisok folytatták hagyományos politikájukat, vagyis meglovagolták az angol–amerikai nézeteltéréseket. Ottawa azon volt, hogy kölcsönökkel és hitelekkel előmozdítsa Anglia pénzügyi-gazdasági helyreállítását, hiszen Anglia fontos szerepet töltött be Kanada kereskedelmében. Kanada 1946-ban a legnagyobb kölcsönt bocsátotta London rendelkezésére: 1250 millió dollárt.

A kanadai kormánykörök több ázsiai országban is próbálták erősíteni gazdasági és politikai pozícióikat. A tőkeexport és a birodalmi kötelékek bizonyos fokig ellensúlyozták a Kanadára nehezedő amerikai nyomást.

Ausztrál Államszövetség

Az Ausztrál Államszövetség a tengeren túli frontokon vett részt a háborúban, ahol 25 000 halottja volt.

A háború idején rohamos ütemben fejlődtek a nehézipari ágazatok: a gépgyártás, a hajógyártás stb. A háború után az ipari fejlődés üteme meggyorsult, s a tárgyalt időszakban Ausztrália Nagy-Britannia agrártermék- és nyersanyagszállítójából igen fejlett ipari-agrár országgá változott. Növekedett a nyersvas, az acél, a hengereltáru termelése. Csaknem a kétszeresére nőtt az ásványi nyersanyagok kitermelése, a másfélszeresére pedig a búzaexport.

A háború éveiben az ausztráliai gazdaságban jelentős pozíciókat szerzett az Egyesült Államok, de a háború után Nagy-Britannia kiszorította ezekből a pozíciókból. 1945–1946-ban Nagy-Britannia csak 38,4 százalékkal részesült az ausztráliai importban, 1949–1950-ben pedig már 51,9 százalékkal; az Egyesült Államok részesedése viszont ugyanebben az időszakban 27,3 százalékról 9,7 százalékra csökkent; a Nagy-Britanniába irányuló ausztráliai export 27,3 százalékról 38,7 százalékra növekedett, az Egyesült Államokba irányuló pedig ugyanakkor 18,9 százalékról 8 százalékra csökkent.

Ám jóllehet az angol tőkebefektetések Ausztráliában jóval nagyobbak voltak, mint az amerikaiak, az ausztráliai nemzeti ipart főleg az amerikai cégek segítségével teremtették meg. A General Motors

részt vett autógyárak építésében, s már 1948-ban megjelentek az első Holden márkájú ausztráliai gépkocsik. 1949-ben kezdte meg termelését a Standard-Vacuum Oil első kőolaj-finomító üzeme.

Az amerikai monopóliumoknak az ausztráliai gazdaságba való bekapcsolódása szoros kötelékekkel fűzte össze az amerikai és az ausztráliai burzsoáziát. Ezen az alapon fejlődött ki a nagytőke érdekeit képviselő Ausztráliai Liberális Párt amerikabarát orientációja. Ezzel a párttal blokkot alkotott az Agrárpárt, amely a gazdag farmerokat támogatta. A Liberális Párt és az Agrárpárt közötti tárgyalások megvetették az alapját e pártok koalíciójának, amelynek fő célja az volt, hogy aláássa az Ausztráliai Munkáspárt pozícióit. De az 1946-os választásokon így sem sikerült legyőzniük a Munkáspártot.

A Munkáspárt 1941-től volt hatalmon. Tömegbázisát a szakszervezetek alkották. 1945 júliusában Joseph Benedict Chifley került a munkáspártiak élére és lett az ország miniszterelnöke. A „termelés, elosztás és csere szocializálása" jelszavának kitűzésével a munkáspártiak próbáltak bizonyos reformokat végrehajtani, s azt bizonygatták, hogy ezek a reformok „jóléti állammá" teszik majd az országot. 1945-ben a parlament törvényt fogadott el a légitársaságok államosításáról, 1946-ban egy törvényt a szénbányászat államosításáról, 1947-ben pedig egy törvényt valamennyi magánbank államosításáról, de ez utóbbi törvényt a Legfelsőbb Bíróság törvénytelennek minősítette. 1948-ban Ausztráliában bevezették a 40 órás munkahetet a korábbi 43 órás helyett.

A Munkáspárt 1946 márciusában – abban a törekvésében, hogy az országban megszilárdítsa pozícióit és biztosítsa a gazdaságba való állami beavatkozás lehetőségének kiszélesítését – népszavazást rendezett abban a kérdésben, hogy növeljék-e a kormány hatáskörét a termelés és a kereskedelem államosítása területén. A választók többsége azonban leszavazta a munkáspártiak javaslatát. Abban az időben a munkáspárti kormány olyan rendeletet hozott, amely szerint nem lehetett emelni a gabona felvásárlási árát, ez pedig elégedetlenséget váltott ki a farmerok körében. Ezt használta ki a Liberális Párt. Robert Gordon Menzies a magánkezdeményezés kiszélesítésének, az „egyéni jogok védelmének" a jelszavával lépett a porondra, és olyan ígéretet tett, hogy hatalomra jutása esetén 20 százalékkal leszállítja a jövedelemadót. Összefogtak vele az Agrárpárt vezetői is.

A munkáspártiak ahelyett, hogy az adott körülmények között erősítették volna a dolgozók pártjainak a pozícióit, több más ország reformista pártjainak a példáját követve az antikommunizmus útjára léptek. A második világháború éveiben az ausztráliai szakszervezetekben együttműködtek a kommunisták és a munkáspártiak; a kommunistáknak komoly befolyásuk volt a tengerészek, a bányászok, a kohászok szakszervezeteiben, az Ausztráliai Szakszervezeti Tanácsban. Ám a Munkáspárt már 1945-ben hozzálátott ahhoz, hogy a szakszervezetekben úgynevezett ipari aktivistacsoportokat hozzon létre azzal a céllal, hogy a maga embereit ültesse a vezető posztokba és kiszorítsa a kommunistákat.

A hidegháború nyomán kialakult általános helyzet kedvező feltételeket teremtett egy antikommunista kampány kibontakoztatásához. A kommunisták elleni harcban a Chifley-kormány szövetségesre lelt az Ausztráliai Szociális Akciómozgalom nevű szervezettel, amely az Ausztráliában többséget alkotó katolikusokra támaszkodott. Programjában az Akciómozgalom azt követelte, hogy helyezzék kormányellenőrzés alá a szakszervezeteket, és síkraszállt a munkáspárti „szocializálásért", de „szocializmus nélkül". A külpolitikában a „kommunista agresszió" elleni erőteljes harcot követelte.

A háború utáni első éveket nagy sztrájkok jellemezték. A munkások a bérek emelését és a napi munkaidő csökkentését követelték. 1945-ben sztrájkba léptek a kohóipari munkások, s mellékük álltak Új-Dél-Wales bányászai és a tengerészek, megtagadva a szén és az acél szállítását. 1946 májusában szervezték meg első sztrájkjukat a bennszülött munkások. 1948-ban 1141 sztrájk zajlott le az országban, s ezekben összesen több mint 300 000-ren vettek részt.

1949. július–augusztusban ismét sztrájkoltak a bányászok; más iparágak munkásai is támogatták őket, s így annyi vállalat állt le, amely együttesen mintegy 500 000 munkást foglalkoztatott. A kormány kényszerkiegyezési határozatot hozott, de a munkások ennek nem vetették alá magukat. Erre a munkáspártiak a parlamenttel olyan törvényt fogadtattak el, amely befagyasztotta a szakszervezetek alapjait, és így megfosztotta a munkásokat a sztrájk folytatásának lehetőségétől. Ezek után nyolc szakszervezeti vezetőt letartóztattak.

Az Ausztráliai Kommunista Párt élesen bírálta a Munkáspárt jobboldali opportunista politikáját. A kormány kíméletlen hajszát indított a kommunisták ellen. 1949 augusztusában a rendőrség Sydneyben rátámadt a Kommunista Párt helyiségeire és lefoglalta a párttagok névjegyzékét, valamint sok más dokumentumot. Rendőri megtorlásokkal és antikommunista propagandával a Munkáspártnak sikerült gyengíteni a kommunisták befolyását a szakszervezetekben. 1949 szeptemberében az Ausztráliai Szakszervezeti Tanács úgy döntött, hogy kilép a Szakszervezeti Világszövetségből, s ezt azzal indokolta, hogy ez utóbbi állítólag „kommunista ellenőrzés" alatt áll. 1949 októberében letartóztatták és hosszú börtönbüntetésre ítélték Lawrence L. Sharkey-t, az Ausztráliai Kommunista Párt főtitkárát.

A háború utáni időszakban Ausztrália továbbra is a gyarmattartó hatalmak sorába tartozott. Birto-

Sydney kikötője

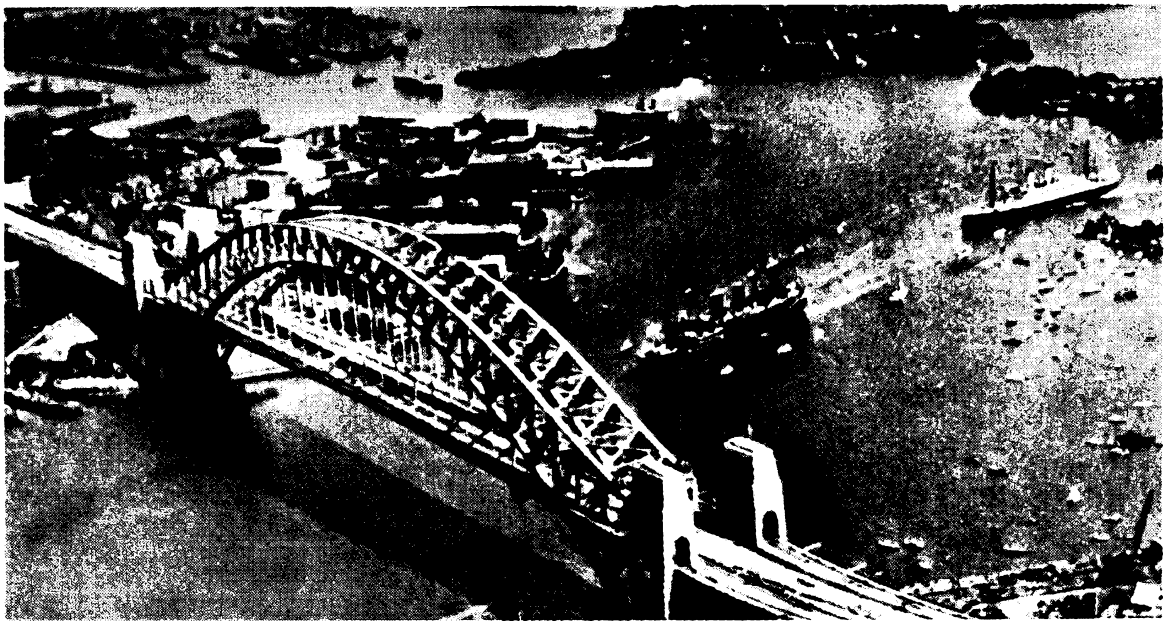

kai: Pápua, Új-Guinea és Nauru bennszülött lakosságát kegyetlenül kizsákmányolták. Alacsony volt a munkabér és igen nehéz munkafeltételek között dolgoztak. Új-Guineában, ahol kényszermunkarendszer állt fenn, 1946-ban felkelés tört ki az ausztráliai gyarmati közigazgatás ellen. Ausztráliának sikerült bizonyos eredményeket elérnie a gyarmatai feletti jogainak törvényesítése terén: 1946-ban az ENSZ Közgyűlése megerősítette Új-Guinea fölötti gyámságát, 1947-ben pedig Nauru fölötti gyámságát (ezt Új-Zélanddal és Nagy-Britanniával együtt gyakorolta).

Az ausztráliai külpolitika egyfajta kísérlet volt arra, hogy Ausztrália a világporondon viszonylag önálló politikát folytasson az Egyesült Államok és Nagy-Britannia közötti lavírozással.

Az ausztráliai monopóliumok aggodalommal figyelték a délkelet-ázsiai és óceániai nemzeti felszabadító mozgalom terebélyesedését, hiszen ez komoly akadályokat gördíthetett gazdasági terjeszkedésük útjába. 1946-ban Ausztrália Nagy-Britannia rendelkezésére bocsátotta területét rakétalőtér létesítésére, később pedig maga is lépéseket tett abban az irányban, hogy a Csendes-óceán térségében erősítse saját hadászati pozícióit, s így fokozatosan egyre inkább belekeveredett az amerikai imperializmus által irányított általános agresszív politikába.

1949-ben Chifley kormánya nehéz helyzetbe került: a Munkáspárt balszárnya a „szocializálási" program következetesebb megvalósítását sürgette, az Akciómozgalomhoz tartozó szélsőjobboldaliak viszont a kommunisták elleni harcot forszírozták. A munkásellenes politika, a reformok végrehajtása során elszenvedett számos kudarc aláásta a Munkáspárt tekintélyét. Abban az időben a monopóliumok megvonták a munkáspártiaktól a támogatást, mivel a munkásmozgalom elleni harcukat nem tekintették eléggé határozottnak.

Az 1949. decemberi parlamenti választásokon a Liberális Párt olyan jelszavakkal állt ki, mint a gazdaságba való állami beavatkozás teljes beszüntetése, a kommunisták és az „államszocializmus" elleni harc. A liberálisok azt hajtogatták, hogy Ausztráliának a Brit Nemzetközösség elválaszthatatlan részének kell maradnia, mivel Nagy-Britannia az ausztráliai árucikkek legfőbb vásárlója. A liberálisok mellé állt az Agrárpárt is, amely a mezőgazdasági fejlődés ösztönzését követelte, továbbá a népességnek az országban való szétszórását az ipar decentralizálása útján, a „szocializálás" hatályon kívül helyezését, a „fehérek" bevándorlásának fokozását, a Nagy-Britanniával való együttműködést minden területen, valamint kemény antikommunista politika folytatását a nemzetközi porondon. A liberális-agrárpárti koalíció síkraszállt az Egyesült Államokkal való szorosabb együttműködés mellett is, mivel az ausztráliai monopóliumok úgy látták, hogy az Egyesült Államok szövetségesük lehet az ázsiai nemzeti felszabadító mozgalom elleni harcban. A választásokból a liberális-agrárpárti koalíció került ki győztesen. A Liberális Párt vezetője, Robert G. Menzies lett a miniszterelnök.

Új-Zéland

A második világháborúban Új-Zéland több mint 11 000 embert vesztett, katonai kiadásai 500 millió font sterlingre rúgtak.

A háború utáni első években Új-Zéland továbbra is az anyaország agrártermék-szállítója maradt, alig fejlett iparral, amely többségében kisvállalatokból állt. A mezőgazdaságban a fejlődés meglehetősen magas fokát érte el a kapitalizmus. A mezőgazdasági termékek alkották Új-Zéland legfőbb exportcikkeit.

Már a háború éveiben megindult az amerikai tőke erőteljes behatolása Új-Zéland gazdaságába. 1943-ban az Egyesült Államok 37 százalékkal részesült Új-Zéland kereskedelmében, Nagy-Britannia pedig 34 százalékkal. A háború után Nagy-Britannia visszaszerezte elvesztett pozícióit, s a negyvenes évek végéig részesedése 60 százalékra emelkedett, az egész Brit Nemzetközösségé pedig Új-Zéland exportjában több mint 70 százalékra és importjában több mint 80 százalékra. 1945-től 1950-ig a Nagy-

Britanniából származó import 31 millió font sterlingről 87 millióra nőtt. Ugyanakkor az Egyesült Államok része Új-Zéland kereskedelmében 7–10 százalékra csökkent.

1935-től Új-Zélandban a szakszervezetekre támaszkodó Új-Zélandi Munkáspárt volt hatalmon. Befolyása főképp a nagy ipari centrumokra terjedt ki. A munkáspártiakkal szemben állt az Új-Zélandi Nemzeti Párt, amely a nagyburzsoázia és a farmerok érdekeit képviselte; ezt a kisebb városok és a falusi körzetek lakossága támogatta.

Az új-zélandi munkáspártiak korlátozott mértékben próbálkoztak valamilyen állami beavatkozást megvalósítani a gazdaságban, de úgy, hogy ne érintsék a tőkés rendszer alapjait. 1945-ben sikerült állami ellenőrzés alá vonniuk az Új-zélandi Bankot. Az 1946-os „gyári törvény" lehetővé tette az államnak, hogy valamennyi magánvállalatnál ellenőrizze a munkafeltételeket. A gazdasági életbe való állami beavatkozásnak egy újabb kísérlete volt a gazdasági stabilizációról szóló törvény, amelyet 1948-ban fogadtak el. E törvény alapján megalakítottak egy bizottságot, amelynek fő feladata az volt, hogy ajánlásokat dolgozzon ki az iparügyi és kereskedelmi miniszter számára, valamint ellenőrizze az árucikkek és szolgáltatások árait, a járadékok és más kifizetések méreteit.

Mindamellett a munkáspárti kormány gazdaságpolitikája nem bizonyult eléggé hatékonynak az ország fizetési mérlegének deficitje miatt. Infláció fenyegetett. Az infláció elleni harc és a gazdasági stabilitásnak a biztosítása céljából Peter Fraser kormánya fenntartotta a termelés szabályozásának a háború idején bevezetett rendszerét. A Munkáspárt nem támogatta a szakszervezetek antimonopolista harcát és nem teljesítette a farmeroknak azt a követelését, hogy emeljék fel a mezőgazdasági termékek felvásárlási árát. Ugyanakkor a nagyburzsoázia elégedetlen volt a gazdaság szabályozásának rendszerével, és a „vállalkozás szabadságához" ragaszkodott. A Munkáspárt befolyása egyre hanyatlott, s az 1946-os parlamenti választásokon több mandátumot vesztett.

Új-Zélandban külön problémát jelentett az őslakosságnak: a maoriknak a helyzete. Számuk az 1 728 000 lakosból mintegy 100 000-re rúgott. Az országban továbbra is külön választási körzetekben szavaztak a maorik és a fehérek. Más diszkriminációs korlátozások is fennmaradtak. A negyvenes évek második felében a maorik politikai mozgalmai között vezető szerepet játszott a vallási alapokon álló Független Ratana-mozgalom (az alapítójáról, T. V. Ratanáról kapta nevét), amely a Munkáspárt befolyása alatt állt. Ez a mozgalom önrendelkezést követelt a maorik számára, s azt tűzte ki feladatául, hogy a maorikat hozzászoktatja az európai életformához, de úgy, hogy megőrzik nemzeti hagyományaikat és szokásaikat. A munkáspártiak viszont csak nem adták meg a maoriknak a követelt politikai jogokat, s így a továbbiak során csökkent befolyásuk az őslakosság körében.

A Fraser-kormány tevékenységére rányomta bélyegét a hidegháború. 1949-ben a munkáspártiak azt javasolták, hogy békeidőkben is tartsák fenn az országban az általános hadkötelezettséget. A kérdést népszavazásra bocsátották. A kormánynak csak nehezen sikerült győzelmet aratnia. Ez az intézkedés országszerte fölöttébb népszerűtlen volt és hozzájárult a munkáspártiak tekintélyének csorbulásához.

A negyvenes évek végéig erősödött a sztrájkmozgalom. Az 1946-os esztendőben 96 sztrájk volt, s ezekben 15 696 fő vett részt, 1949-ben pedig 123 sztrájk, 61 536 résztvevővel.

1949-re a Munkáspártot jelentős mértékben meggyengítette már a belső harc. A szakszervezetekben szakadás következett be, s a kormány munkásellenes politikáját helytelenítő bányászok, dokkmunkások, ácsok és gépkocsivezetők kiléptek az Új-zélandi Munkásszövetségből.

A Kommunista Párt az 1949. novemberi választásokon azt követelte, hogy töröljék el a hadkötelezettséget, szállítsák le a jövedelemadót és adják meg az önkormányzatot Nyugat-Szamoa szigeteinek, amelyek Új-Zéland mandátumterületét, 1947-től pedig gyámsági területét alkották.

A Nemzeti Párt, hogy minél több szavazatot szerezzen, olyan demagóg ígéreteket tett, hogy leszállítja az adókat, véget vet az inflációnak. A vállalkozókat azzal biztatta, hogy feloldja majd a gazdaság fölötti ellenőrzést és elnyomja a sztrájkmozgalmat. A parlamenti választásokon a Nemzeti Párt győzött, s vezetője, Sidney George Holland került az új kormány élére.

Írország

Az ír nép nemzeti felszabadító harca, amelyet 1919 és 1921 között vívott, 1921-ben egy kompromisszumos szerződéssel zárult le, amely 26 grófságot dominiumi státussal ruházott fel Ír Szabad Állam néven; a sziget 6 északkeleti grófsága, amelyben számbelileg a protestánsok voltak fölényben (Ulster egy része) továbbra is Nagy-Britannia kezén maradt; ettől fogva a Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság nevet viseli.

Észak-Írországban a hatalmat a legreakciósabb szociális erők ragadták magukhoz, amelyek az unionista párt – az Angliával való örök szövetség (unió) híveinek pártja – köré tömörültek. Egyeduralmuk alatt Észak-Írország az Egyesült Királyság gazdasági és politikai függeléke maradt, a reakció hitbizománya, olyan terület, ahol rendkívüli törvények érvényesek, ahol a népesség katolikus kisebbségének minden tekintetben való hátrányos megkülönböztetése mindennapos gyakorlattá vált.

A dominiumi státus kivívása nem biztosíthatta az Ír Szabad Államnak azt, hogy végérvényesen lerázza az imperialista ellenőrzést és kizsákmányolást. Technikai-gazdasági elmaradottsága az ipari Angliához láncolta. A nemzeti felszabadulásért vívott harc súlypontja Írországban, akárcsak más felszabadult országokban is, a gazdasági szférára helyeződött át. A harmincas-negyvenes évek gazdasági építésének története, a gazdasági ellenőrzés imperialista rendszerével való szembeszegülésre tett számos kísérlet alkotta az első keserves próbálkozást arra, hogy a felszabadult ország harcba szálljon a fejlődés független útjáért.

A Fianna Fáil (szó szerint: a végzet katonái), amely a nemzeti burzsoázia alapvető tömegének az érdekeit képviselte és a széles demokratikus körök támogatását élvezte, 1932-ben a gazdasági önállóságért, a nemzeti szuverenitás megszilárdításáért vívandó harc jelszavával került hatalomra. A nagytulajdonos körökkel ellentétben, amelyek szerették volna fenntartani a legszorosabb gazdasági és politikai kapcsolatokat az angol tőkével (a parlamentben ezeket a Fine Gael, szó szerint: gael egység képviselte), a Fianna Fáil az „önellátó Írország" megteremtésének programját tűzte ki, s ennek alapjává a hazai gazdasági erőforrások maximális fejlesztésének a politikáját tette. Ennek a programnak a megvalósítása keretében intézkedéseket kellett tenni az ország iparosítására, a mezőgazdaság gyökeres átalakítására; hogy leküzdjék Írország nemzetgazdaságának a gyarmati múltból örökölt, csak az állattenyésztésre – amely az angol piacra épült – orientálódott voltát. Feladatul tűzték ki a földművelés fejlesztését, önálló gabona- és takarmánybázis megteremtését. A Fianna Fáil programja több társadalombiztosítási intézkedést is magában foglalt. A nemzetközi porondon ez a párt síkraszállt az agressziók elhárításáért, a „kis népek" jogaiért.

A negyvenes évek derekán Írország népének az az erőfeszítése és a kormánynak az a politikája, amely a nemzeti ipar támogatását és a mezőgazdaságnak a várható piaci lehetőségek jobb kihasználására irányuló, tudatos bővítését akarta, bizonyos eredményekkel járt. 1935-től 1948-ig az iparvállalatok száma több mint 2,5-szeresére nőtt, az e vállalatoknál foglalkoztatottak száma pedig 2,6-szeresére. Különösen gyors ütemben növekedtek azok a vállalatok, amelyek termelési eszközöket és ezekhez szükséges anyagot gyártottak. Szembeötlő átalakulás ment végbe a mezőgazdaság struktúrájában is. 1939 és 1944 között Írország szántóföldje 71 százalékkal nőtt, a gabonafélék vetésterülete pedig ezen belül csaknem 40 százalékkal növekedett.

Ám mindazok a kísérletek, amelyek az írországi gazdaság belső struktúrájának megváltoztatására irányultak, a független gazdasági komplexumnak csupán bizonyos alapjait hozhatták létre Írországban. A legégetőbb szükségletek tekintetében Írország gazdasági fejlődése továbbra is függött az angol piactól. Írország teljesen ki volt szolgáltatva, mert behozatalra szorult ipari gépekből és nyersanyagokból, takarmányból, vetőmagból, műtrágyából, tüzelőanyagból, kenyérgabonából és más élelmiszerekből. Különösen szembeötlő formában mutatkozott meg Írország fejlődésében az angol piactól való függés a második világháború éveiben.

Írország távol tartotta magát a háborútól. A kormánypárt, a Fianna Fáil vezetői azt tartották, hogy Írország számára a semlegesség „az egyetlen lehetséges politika", hiszen semmiképpen sem vehet részt a háborúban „annak az államnak az oldalán, amely olyan súlyos nemzeti elnyomásban vétkes, mint a sziget kettészakítása". Ez az állásfoglalás, amely nemzeti hagyományokra, az íreknek a hajdani elnyomóval szemben érzett jogos gyűlöletére épült, az országon belül széles körű támogatásra talált. Annak a körülménynek, hogy Írország kivonta magát a népeknek a fasizmus ellen vívott harcából – és a semlegességet fenntartotta még akkor is, amikor a Németország elleni háború antifasiszta jellege világosan látszott már – a háború utáni években végső soron hátrányos következményei voltak az ország nemzetközi és gazdasági helyzete szempontjából.

A háború éveiben jelentősen megbomlott az árucsere (1943-ban az import volumene több mint kétharmaddal csökkent), s ennek nyomán haladéktalanul óriási mértékben csökkent a termelés és a fogyasztás. Az ipari termelés volumene 1942-ben több mint 20 százalékkal esett vissza, a nemzetgazdasági tőkebefektetések volumene pedig $^2/_3$-dal csökkent a háború előtti 1938-as évhez viszonyítva. A háború után Írország súlyos gazdasági válságon esett át, s ez azzal függött össze, hogy elhasználódtak az ipari berendezések, hogy hiány mutatkozott nyersanyagokban, hogy a végsőkig kimerült a talaj, hogy megdrágult a megélhetés, hogy csökkent a legfontosabb termékek fogyasztása.

A növekvő gazdasági nehézségek közepette mind élesebb harc folyt Írországban akörül, hogy milyen módon küzdhetnék le legkönnyebben ezeket a nehézségeket, melyik az ország legigéretesebb gazdaságpolitikai irányvonala. A Fine Gael görcsösen ragaszkodott ahhoz, hogy térjenek vissza a régi útra, az angliai eladásra szánt állatok tenyésztésére. A gazdasági nehézségekből kivezető utat abban látta, hogy Írország gazdaságát mind nagyobb mértékben integrálják az Egyesült Királyság gazdasági rendszerébe. Az égető gazdasági problémák megoldását a Fine Gael a magánvállalkozás korlátlan szabadságában, az „olcsó pénz" politikájának folytatásában, vagyis az árak és a profitok mindennemű ellenőrzésének teljes beszüntetésében, a jövedelemadó kulcsainak csökkentésében látta. Határozottan síkraszállt az állami vállalatoknak magánkézbe való visszaadásáért. A Fine Gael a háború utáni válság minden nehézségét a dolgozók vállára szerette volna áthárítani. A Fianna Fáil viszont változatlanul a „gazdaság önellátásáért" kardoskodott, s politikájának alapja „az ország iparosítása, a termelés bővítése és fejlesztése, a belső erőforrásokra való támaszkodás" volt mind az iparban, mind a mezőgazdaságban. A gazdasági fellendülés fontos rugójának tartotta a párt továbbra is az állammonopolista vállalatot, a gazdaság állami szabályozására irányuló intézkedéseket, s védelmezte is ezt a politikáját a jobboldali parlamenti ellenzék számtalan támadásával szemben.

Csakhogy a Fianna Fáil állami-gazdasági politikájának irányvonala mélységesen ellentmondásos volt. A parlamentben változatlanul síkraszállt az állami szektorért és a gazdasági életbe való állami beavatkozásnak az elveiért, ugyanakkor kormánya sorban foganatosított olyan intézkedéseket, amelyek a magánvállalkozók érdekeit szolgálták, s ezzel elébe ment a nagytulajdonos körök által támasztott követeléseknek. Az 1946–1947-es állami költségvetés jelentősen csökkentette a jövedelemadó-tételeket, eltörölte az extraprofit utáni adót. A kormány ismételten úgy nyilatkozott, hogy a magánberuházásokat nem fenyegeti Írországban semmiféle veszély, s ezt Angliában óriási lelkesedéssel fogadták. 1946–1947-ben az angol tőke olyan tömegben özönlött Írországba, mint még soha a Fianna Fáil kormányzása alatt. A kormány elvben kitartott ugyan agrárpolitikájának alapja: a „földet a földnélkülieknek" jelszó és a nagy földtulajdon korlátozása mellett, de a gyakorlatban nemcsak a nagybirtokok növekedésének volt képtelen útját állni, hanem még annak is, hogy külföldiek vásároljanak földet.

Írország külgazdasági kapesolatainak rendezését gátolta Anglia kormánya. Mivel Angliában nagy volt a dollárdeficit, Anglia megvonta Írországtól azt a jogot, hogy fontot dollárra váltson. Az ír kormánynak nem maradt más választása, mint annak leszögezése, hogy „Írország életbevágó érdeke Anglia külkereskedelmi nehézségeinek mielőbbi megoldódása".

Írország függő helyzete 1947 őszén mutatkozott meg, amikor Londonban tárgyalások folytak egy új

angol–ír kereskedelmi szerződés megkötése ügyében. E szerződés szerint az angol kormány annak vállalását csikarta ki Írországtól, hogy nem exportál mezőgazdasági termékeket más országokba, hanem kizárólag Angliába, Anglia pedig ezeket saját belátása szerint fizeti ki külföldi valutában. Az új kereskedelmi egyezmény, amely így a semmivel tette egyenlővé a más országokkal való ír kereskedelmet, erősen hozzáláncolta Írországot az angol piachoz. Az angol félnek valamilyen meglehetősen homályosan megfogalmazott kötelezettsége fejében – amely szerint leszállítja majd Írországnak a szükséges árucikkeket és termékeket – az ír kormány kénytelen volt mind nagyobb arányokban élőállatokat szállítani, ami a kellő eszközök hiányában megnehezítette a Fianna Fáil ama terveinek valóra váltását, amelyek az ipar fejlesztését, önálló gabona- és takarmánybázis létrehozását célozták.

Az ország súlyos helyzetének, az éles dollárdeficitnek és Anglia nyomásának engedve Eamon De Valera kormánya kifejezte hajlandóságát arra, hogy a Marshall-terv keretében bekapcsolódjon az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetébe. Írországnak a részére folyósított amerikai kölcsönöket főképpen az állattenyésztés fejlesztésére kellett fordítania, kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy visszafogja a tőzegkitermelés tervezett fejlesztését, jelentősen csökkenti a búza vetésterületét, valamint erősen leszállítja a késztermékek vámjait, amelyek elsősorban a hazai ipart voltak hivatva védeni a külföldi konkurrencia ellen. A londoni tárgyalásokon tett engedményekkel és az amerikai segítség feltételeinek elfogadásával De Valera kormánya szemlátomást meghátrált a gazdasági függetlenség eszméjétől.

Miután az ír kormány rendezte a tőkés világgal való kapcsolatait, kénytelen volt engedni az ország legfontosabb külpolitikai problémájában is: a kormányzó párt elvben síkraszállt ugyan a független Ír Köztársaság eszméjéért „a Nemzetközösség kebelébe való végleges visszatérést" sürgető reakciós ellenzékkel szemben, de nem mert határozott álláspontot elfoglalni az ország újraegyesítése, vagyis az északi területeknek Írországhoz való visszacsatolása kérdésében. Írország haladó sajtója többször is felvetette, hogy életbevágóan fontos volna felvenni a gazdasági kapcsolatokat a Szovjetunióval és Kelet-Európa országaival. De a klerikális reakció befolyása alatt álló ír kormány elutasította a „vörös országokkal" való kereskedést, és inkább az imperialista hatalmakkal való együttműködésben kereste háború utáni gazdasági nehézségei leküzdésének útját.

A háború utáni évek ír közéletének fontos tényezőjévé vált az, hogy 1945 nyarától megélénkült a tömegmozgalom. Szembeszökően aktivizálódott a munkásmozgalom. A háború éveiben a munkástömegekben mérhetetlenül sok elégedetlenség és csalódás halmozódott fel a Fianna Fáil által folytatott nemzetgazdasági politika miatt. 1941-ben befagyasztották a munkabéreket, hogy stabilizálják a létfenntartási költségeket, de korántsem tettek hasonló lépéseket a profit ellenőrzésére. A háború éveiben az elégedetlenség kitörését átmenetileg azzal fogták vissza, hogy „a nehéz háborús időkben nemzeti egységre" van szükség, hogy felfújták az általános gazdasági nehézségeket; az emberek a háború végétől, a kereskedelmi kapcsolatok normalizálásától stb. várták helyzetük javulását.

Minthogy azonban a háború utáni években a dolgozók életviszonyai tovább romlottak, mind nagyobb arányokat öltött a sztrájkharc. A sztrájkolók száma már 1945-ben a kétszeresére nőtt 1944-hez viszonyítva, 1947-ben pedig négyszer annyi munkás sztrájkolt, mint 1945-ben. Szaporodott a sztrájkok száma, meghosszabbodott időtartamuk is. A sztrájkharc centruma Dublin volt. A dolgozók háború utáni megmozdulásainak egyik fontos sajátossága lett az, hogy megsokasodtak a „nem hivatalos" sztrájkok, amelyek a szakszervezeti vezetőség és a tömegmozgalom közötti mélyreható konfliktusról tanúskodtak. 1945 elején a szakszervezeti mozgalomban szakadás következett be: az Ír Szakszervezeti Kongresszus mellett megalakult az Ír Szakszervezetek Kongresszusa. Az a körülmény, hogy az országban két szakszervezeti központ működött, hozzájárult a munkások széthúzásához, erőik szétforgácsolódásához.

1946-ban szembetűnő változások mentek végbe az ír falu életében. A falusi proletárok sztrájkharca során első lépésként megalakult a Mezőgazdasági Munkások Szövetsége. Taglétszáma 1947 nyarán

meghaladta a 20 000-ret. A sztrájkharcnak a háború utáni években végbement fellendülése magával ragadta az alkalmazottakat és az értelmiség demokratikus rétegeit is.

Az országban erősödött az a mozgalom, amely az árak hatékony ellenőrzéséért, a profitok korlátozásáért küzdött. A Dublinban megalakított árleszállítási harci bizottság nagygyűléseket és tiltakozó tüntetéseket szervezett a drágaság ellen, gondoskodott arról, hogy képviselői a parlamentben petíciókat nyújtsanak be és felszólaljanak. A mozgalomba a dolgozók legszélesebb rétegeit vonták be, ez a mozgalom fontos társadalmi erővé vált, s mint ilyen, hatással volt a kormánypárt politikájára.

1947-ben a kormány, elébe menve a drágaság ellen küzdő mozgalomnak, bevezette az áraknak, a profitok növekedésének az ellenőrzését: hatályon kívül helyezte a munkabéreket befagyasztó korábbi határozatokat, és olyan új határozatokat hozott, amelyek lehetővé tették, hogy a létminimum ingadozása arányában emeljék a béreket.

Ám a gazdasági nehézségek növekedése és a Fianna Fáil kormányának a külgazdasági problémák megoldására való képtelensége tovább élezte a belpolitikai helyzetet. A nagy tömegek mind jobban csalódtak a Fianna Fáil nemzeti jelszavaiban és ígéreteiben, belefáradtak az örökös nélkülözésekbe és a teljes függetlenség nevében hozott áldozatokba, kiváltképpen, hogy ez a függetlenség most távolibbnak tűnt, mint valaha, s ez szolgált alapul ahhoz, hogy az 1948 februárjára kitűzött választások küszöbén konszolidálódtak az ellenzéki pártok erői.

Különösen heves agitációval folytatta választási kampányát egy új politikai párt: a Clann na Poblachta (Republikánus Párt), amely 1946 júliusában bejelentette, hogy egy egységes Ír Köztársaságért kíván aktív harcot folytatni. Ehhez a párthoz húztak azok, akik egyre inkább csalódtak az egyre mérsékeltebb Fianna Fáil vezetőségében. Ám az új párt hamarosan a nagytulajdonosok bizonyos képviselőinek az eszközévé vált, akik a Fianna Fáil ellen szerették volna kijátszani.

Az 1948-as választásokon az ellenzék pártjai: a reakciós Fine Gael, a republikánus Clann, a kulák parasztpárt és a munkáspártiak összefogtak azzal az egyetlen céllal, hogy megdöntsék a Fianna Fáilt. A koalíciós kabinetben, amelynek élére a Fine Gael párt jeles személyisége, John A. Costello került, minden kulcspozíciót ezeknek a pártoknak a képviselői foglaltak el. Az újonnan megalakult kormány szívélyesen fogadta Anglia hivatalos és üzleti köreit, azoknak meg imponált az, hogy az új kormány a Brit Nemzetközösséggel való szorosabb kapcsolatokért szállt síkra, és sürgette a tevékenyebb együttműködést „a nyugati demokráciákkal a kommunista veszély elleni közös harc céljából".

A koalíciós kormány gazdaságpolitikájának legfőbb elve a „Marhahúst Angliának" jelszó lett. Ennek érdekében leállították a Fianna Fáil sok haladó kezdeményezését a gazdasági szférában, mindenekelőtt a földművelés fejlesztését. Annak ellenére, hogy a koalícióban a munkáspártiak is részt vettek, akik elvileg a gazdaság állami szektorának az ösztönzése mellett voltak, az állami vállalatok a Costello-kabinet kormányzása éveiben igen siralmas állapotba kerültek.

Ám a Fine Gael sem tudta teljesen megváltoztatni az ország gazdasági fejlődésének általános irányát. Rácáfolva e párt minden korábbi alapelvére, Írországban fejlődött az ipar. Az ír állami politikának a demokratikus nyomással kivívott haladó hagyományait már nem lehetett semmivé tenni. Sőt, a koalíció vezetői közül azok, akik „a Nagy-Britannia gazdasági és politikai rendszerébe való teljes és mindenoldalú integrálódás" hívei voltak, rákényszerültek arra, hogy számoljanak az állami politika nemzeti, antiimperialista irányvonaláért küzdő ír dolgozók tömegmozgalmának fellendülésével, és végül olyan döntést hozzanak, hogy Írország kilép a Brit Nemzetközösségből és kikiáltja az Ír Köztársaságot. Az erről szóló törvény 1949 áprilisában lépett hatályba.

Észak-Európa tőkés országai (Finnország, Svédország, Norvégia, Dánia, Izland)

A második világháború éveiben Észak-Európa országainak sorsa különféleképpen alakult. Finnország a fasiszta blokk oldalán részt vett a háborúban, és csak 1944 szeptemberében lépett ki belőle. Norvégia és Dánia fasiszta német támadásnak esett áldozatul, és öt évig megszállás alatt élt. Izlandot angolszász csapatok szállták meg, és az antifasiszta koalíció tengeri támaszpontjául szolgált. Csak a legnagyobb skandináv országot, Svédországot kerülte el a háború, és semleges maradt. Finnországhoz és más európai országokhoz képest Skandinávia keveset szenvedett a háborútól. A legnagyobb rombolások Norvégia sarkvidéki részére jutottak, mivel a német csapatok visszavonulásuk során a „felperzselt föld" taktikáját alkalmazták.

Ezek az országok az 1945 és 1949 között végbement fejlődés tekintetében is eltértek egymástól. A munkásmozgalom és a demokratikus mozgalom színvonala Finnországban volt a legmagasabb, mivel Finnország helyes következtetéseket szűrt le abból a hibás politikából, amelyet kormánykörei a háború éveiben folytattak, s mivel a Szovjetunió a segítségére sietett a háború utáni nehézségek leküzdésében. És jóllehet a nyugati hatalmak kommunistaellenes és szovjetellenes politikájának hatására 1948-ban a reakciós erők Finnországban is ellentámadásba lendültek át és magukhoz ragadták a hatalmat, ez a jobbratolódás csak rövid ideig tartott.

Egész Skandinávia a háború után hasonló gazdasági nehézségekkel birkózott. Ezek közé tartozott mindenekelőtt az infláció, a berendezések és a lakásállomány elhasználódottsága, a közszükségleti cikkek hiánya (különösen Norvégiában), amely élelmiszerekből éppoly súlyos volt, mint ásványok és tüzelőanyag tekintetében, s mindezt betetőzte még a munkanélküliség – ez annak volt a következménye, hogy a háború végén csökkent a termelés –, végül pedig a hagyományos külkereskedelmi partnerek kiesése.

E térség egyes részeinek gazdasági fejlettsége igen eltérő volt – a halász-agrár Izlandtól, az agrár-ipari Dániától az ipari-agrár Norvégiáig és a legfejlettebb Svédországig. Eltérő volt az állammonopolista kapitalizmus fejlettségének színvonala is. Az ötvenes évek elején ez Svédországban és Norvégiában volt a legmagasabb, s jóval alacsonyabb Dániában és különösen Izlandon, ahol még mindig jóformán nem is volt nagyipar.

A skandináv országok kormányai a tárgyalt időszakban jelentős mértékben fenntartották a háború idején bevezetett gazdasági szabályozást. A hatóságok ellenőrizték a külkereskedelmet, a nyersanyagelosztást, a tőkebefektetések irányát és az árszínvonalat. Az ötvenes évek elejéig fennmaradt a jegyrendszer a szűkében levő importcikkekre, de hellyel-közzel exportcikkekre is (a dániai vajra). A tömegek életszínvonala csak lassan emelkedett.

Skandinávia munkásmozgalmában a háború utáni első években ismét döntő befolyásra tett szert a jobboldali szociáldemokrácia, a skandináv országok legfőbb politikai ereje. Csakhogy a tömegek radikalizálódása – amely a háború éveiben végbement, majd a fasizmus fölött aratott győzelem eredményeképpen még csak fokozódott – nem múlt el nyomtalanul. A reformista pártok háború utáni prog-

ramjai, különösen Svédországban és Norvégiában, sokkal baloldalibbak voltak a háború előttieknél, és egész sor haladó társadalmi átalakításra tettek ígéretet. A skandináv kommunista pártokat a háború éveiben megerősítette az a hősiesség, amellyel a fasizmus ellen harcoltak, és az a tény, hogy a háború kimenetele igazolta politikai állásfoglalásuk helyességét. A skandináv kommunista pártok háború utáni programjai a baloldali erők összefogását célozták. A demokrácia kiszélesítéséért való harcot írták zászlajukra a későbbi szocialista átalakításokhoz szükséges feltételek megteremtéséért. A kommunisták olyan javaslatokat terjesztettek elő, mint a nemzetgazdaság kulcságazatainak államosítása, a gazdasági tervezés állami szerveinek létrehozása, az alkotmány határozott demokratizálása, az államapparátusnak a reakciósoktól való megtisztítása, a társadalombiztosítás és a munkafeltételek javítása, a kevés földű parasztok megsegítése. A skandináv kommunisták több fontos nyilatkozatban állást foglaltak a szocializmusba való átmenet békés útjának lehetősége mellett (Svédország Kommunista Pártja 1944-ben), a parlamenti és a többpártrendszer fenntartása mellett (Dánia Kommunista Pártja 1946-ban). Ugyanakkor a kommunista pártok rendíthetetlenül kitartottak amellett, hogy a békés út sem zárja ki az osztályharcot. Bár a reakció ezekben az országokban is kihasználta a hidegháborút a kommunisták ellen, a kommunisták mindenütt továbbra is nagyobb erőt képviseltek és nagyobb tekintélynek örvendtek, mint a háború előtti években. A negyvenes évek végén Skandináviában gyors ütemben terjedt a békemozgalom.

A fasizmus fölött aratott győzelem nyomán világszerte végbement balratolódásnak és a munkásmozgalom fellendülésének a hatására az északi országokban különféle progresszív reformokat hajtottak végre, amelyek persze mit sem változtattak a tőkés társadalmi rendszer lényegén.

Mind a négy skandináv állam külpolitikai orientációja a második világháború következtében jelentősen megváltozott. Az ENSZ Alapokmányának aláírásával lemondtak háború előtti elszigetelődési politikájukról, amelyet immár elfogadhatatlanná tettek számukra a háború tapasztalatai. Ugyanakkor a skandináv országoknak az ENSZ-hez való csatlakozása nem jelentett semlegességi hagyományukkal való teljes szakítást. Bejelentették, hogy a nagyhatalmak tömbjein és csoportosulásain kívül óhajtanak maradni, és összekötő kapocs szeretnének lenni a Nyugat és a Kelet hatalmai között. Persze, mint tőkés országok, amelyek gazdaságilag is, ideológiailag-politikailag is régóta már az angolszász országok felé orientálódtak, a skandináv országok a háború után változatlanul szoros kapcsolatot tartottak fenn velük. Mindamellett igyekeztek fejleszteni a Szovjetunióval és a fiatal népi demokratikus országokkal való kapcsolataikat is. 1946-ban Svédország, Norvégia és Dánia újra, Izland pedig először kötött kereskedelmi egyezményt a Szovjetunióval. Különösen fontos volt ez Izland szempontjából – 1946-ban exportjának csaknem a fele a Szovjetunióba irányult. Ugyanakkor Svédország egész története legnagyobb, 1 milliárd koronás hitelét nyújtotta a Szovjetuniónak a szovjet vásárlások fedezéséhez.

Míg a Szovjetunió igyekezett egyenjogú kapcsolatokat teremteni a skandináv országokkal, az imperialista hatalmak – ezeknek az országoknak a pénzügyi-gazdasági gyengeségét kihasználva – erős nyomást gyakoroltak rájuk. Ennek eredményeképpen a dán kormány 1945 májusában jóváhagyott egy egyezményt, amelyet az Egyesült Államokkal kötött „Grönland közös védelmére", jóllehet ennek Dániára nézve a második világháború befejezése után már nem volt semmi értelme. Egy évvel később Izland olyan ötéves egyezményt kötött az Egyesült Államokkal, amelynek értelmében a saját területén lehetőséget nyújtott amerikai katonai légi támaszpontok létesítésére.

Valamennyi északi ország kormánya, Finnországét kivéve, 1947-ben támogatta a Marshall-tervet, és egy évvel később meg is kötötte a megfelelő megállapodást az Egyesült Államokkal. Az ily módon kapott kemény valutát főképpen termelési eszközök – nyersanyag és berendezések – vásárlására fordították.

Amikor a nyugati hatalmak rátértek a hidegháború politikájára, amikor megalakult a Nyugat-európai Unió és más hasonló események játszódtak le, a skandináv közvéleményt mind nagyobb aggoda-

lommal foglalkoztatta a saját biztonsága. A burzsoá és a jobboldali szocialista sajtó szította a Szovjetuniótól való rettegést, eltorzítva mindazt, ami Európában történt. Az első időkben három skandináv állam: Svédország, Norvégia és Dánia kormánykörei abban látták saját biztonságuk megszilárdításának legjobb módját, hogy egy hármas védelmi szerződést kötnek. A tárgyalások 1948 áprilisától csaknem egy éven át folytak, de a Svédország és Norvégia közötti nézeteltérések miatt kudarcba fulladtak. Svédországtól eltérően, amely a leendő szerződés semleges jellege mellett állt ki, Norvégia arra törekedett, hogy ez a szövetség nyíltan amerikabarát jellegű legyen. Ugyanakkor a nyugati imperialista hatalmak már 1948 őszétől erőteljesen azon fáradoztak, hogy a skandináv országokat bevonják a tervezett Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe. 1949. április 4-én Dánia, Norvégia és Izland alapító tagja lett az agresszív Észak-atlanti Szerződés Szervezetének. Hogy megkönnyítsék a szerződés elfogadtatását saját országuk parlamentjével és közvéleményével, valamint hogy lehetőleg fenntartsák a jószomszédi kapcsolatokat a Szovjetunióval, Dánia, Norvégia és Izland vezetői kijelentették: területüket és felségvizeiket békeidőkben nem bocsátják rendelkezésre külföldi fegyveres erők állomásoztatására (az úgynevezett támaszpont záradék).

A mindennemű szövetségtől való tartózkodás hagyományos politikájához csak a legnagyobb skandináv ország, Svédország maradt hű. Arra szorítkozott, hogy más skandináv országokkal együtt csatlakozzon a tanácskozó jellegű Európa-tanácshoz (1949-ben), a negyvenes és ötvenes évek fordulója táján pedig hangsúlyozza a „nyugati demokráciákkal" való ideológiai szolidaritását.

Miután Dánia és Norvégia csatlakozott a NATO katonai szervezetéhez, a Szovjetunióval való viszonyuk romlott. A hidegháború következtében és ama külkereskedelmi korlátozások folytán, amelyeket az Egyesült Államokkal aláírt egyezményeik kötöttek ki, hanyatlásnak indult a szovjet–skandináv áruforgalom. Szűkültek a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való kulturális kapcsolatok is.

Az elmondottakon kívül a megnevezett öt észak-európai ország mindegyikének a fejlődése bizonyos sajátosságokat is mutatott.

Finnország

Az egyfelől Finnország, másfelől a Szovjetunió és Nagy-Britannia által aláírt fegyverszüneti egyezménynek megfelelően az országban feloszlatták a fasiszta szervezeteket, hatályon kívül helyezték a háborús idők rendkívüli törvényeit, kiengesztették a börtönökből és koncentrációs táborokból a kommunistákat és más antifasisztákat, s így megváltoztak a politikai élet külső és belső feltételei. Megkezdődött Finnország új kül- és belpolitikai irányvonalának kialakítása.

Finnország politikai életének egyik kiemelkedő eseménye volt a több mint 20 esztendőn át illegalitásban működő Kommunista Párt legalizálása. A pártnak akkor mindössze 2000 tagja volt. De sikerült leküzdenie a nehézségeket. 1946. június 1-én már 27 635, 1949-ben pedig több mint 50 000 tagot számlált.

1944. október végén Finnország Kommunista Pártja közzétette első nyilvános felhívását: „Működjünk együtt népünk szabadságáért, jobb életéért és ragyogó jövőjéért!" Ebben a párt meghatározta, mi a célja és feladata abban a szakaszban a finnországi munkásmozgalomnak. Fő feladatának a párt azt tekintette, hogy egyesítse az összes haladó erőket a reakciós erők ellen, a fasizmus maradványainak kiirtásáért és a demokratikus fejlődés meggyorsításáért vívandó harchoz.

1944. október 29-én a Kommunista Pártnak, a „hatos csoportnak" és több más olyan szocialista csoportnak a képviselői, amely a Szociáldemokrata Párt V. Tanner-féle vezetőségével szemben elfoglalt ellenzéki álláspontról áttért a vele való nyílt szakításra, egy konferencián megalakították a Finn Népi Demokratikus Uniót (FNDU) – egy társadalmi-politikai szervezetet, amelynek az volt a rendel-

tetése, hogy egyesítse az ország demokratikus fejlődéséért, a dolgozók helyzetének javításáért és a Szovjetunióval való baráti kapcsolatok elmélyítéséért síkraszálló haladó csoportokat.

Néhány hónapi szívós munkával az FNDU nagy tekintélyre tett szert a tömegek körében. 1945 júniusában az FNDU-nak már 607 helyi szervezete volt, összesen több mint 40 000 taggal. Az FNDU szociális összetétele meglehetősen tarka képet mutatott, de tagjainak zömét munkások alkották.

Ugyanakkor az országban sok más demokratikus irányzatú tömegszervezet is alakult. Létrehozták a Finn Demokratikus Ifjúsági Szövetséget, amelybe a szociáldemokrata ifjúsági szervezet számos tagja is belépett e szervezet vezetőségének ellenkezése dacára. 1945 augusztusában az ifjúsági szövetségnek 190 helyi szervezetben mintegy 20 000 tagja volt. 1944 decemberében megalakult a Finn Demokratikus Nőszövetség, amely a Finn Demokratikus Ifjúsági Szövetséghez hasonlóan kollektív tagként csatlakozott a Finn Népi Demokratikus Unióhoz.

Az ország egyik legnagyobb pártja továbbra is a Szociáldemokrata Párt volt. 1945 elején mintegy 30 000 ember tömörült benne. Igaz, hogy most olyan feloszlatott fasisztabarát szervezetek tagjaival gyarapodott, mint a védőrség (suojeluskunta) stb. Soraiban egyre éleződtek az ellentétek. A szakadás tendenciái fokozódtak. Különösen erősek 1944–1945 telén voltak, amikor a legélesebb formában vetődött fel a demokratikus szervezetekkel való együttműködés kérdése. A Finn Szociáldemokrata Párt Végrehajtó Bizottsága nyíltan kijelentette, hogy nem óhajt semmiféle kapcsolatot a Finn Népi Demokratikus Unióval. Ennek ellenére 1945 júniusában az FNDU-hoz több mint 50 szociáldemokrata alapszervezet csatlakozott.

A reakciós irányvonalat Finnországban változatlanul a Koalíciós Párt és a Progresszív Párt követte és érvényesítette. Bel- és külpolitikájukban ezek a pártok lényegében régi álláspontjukon maradtak. Mindig blokkra léptek, nehogy az országban egy új, demokratikus irányzat kerekedjen felül. Ugyanakkor azonban jelentősen megnövekedett a demokratikus szervezetek befolyása a dolgozók nagy tömegeinek körében.

Mindez Finnország háború utáni kormányainak tevékenységében jutott kifejezésre.

A demokratikus érzelmű tömegek nyomására és a fegyverszüneti egyezménynek megfelelően Paasikivi első kormánya (1944. november–1945. április) több demokratikus jellegű intézkedést foganatosított. A többi között feloldotta azt a tilalmat, amely a háború előtt és a háború idején sok időszakos kiadványt sújtott. Hatályon kívül helyezte a sztrájkokat tiltó törvényt.

A munkások immár bizonyos demokratikus szabadságjogok birtokában tevékeny harcot indítottak az ország demokratizálásáért. 1944 végén–1945 elején országszerte gyűléseket tartottak, s ezeken követelték az államgépezetnek, a hadseregnek, az igazságügyi szerveknek, a kulturális és oktatási intézményeknek a régi politika híveitől való megtisztítását.

A demokratikus erők nagy sikerét hozták az 1945. márciusi parlamenti választások. A Finn Népi Demokratikus Unió 408 658 szavazatot (24 százalék) kapott, s ennek megfelelően a parlament 200 képviselői helyéből 49-et szerzett meg. Ebből 40 a Kommunista Párt tagjainak jutott.

Az FNDU kezdeményezésére egyezmény jött létre az új parlament három legnagyobb frakciója: a Finn Népi Demokratikus Unió, a Szociáldemokrata Párt és az Agrárpárt között, s ennek alapján alakult meg a demokratikus együttműködés kormánya (a második Paasikivi-kormány). 1946 márciusában, amikor Juho Kusti Paasikivit Finnország államelnökévé választották meg, a kormány élére a Finn Demokratikus Unió egyik vezetője, Mauno Pekkala került, aki valamikor szociáldemokrata volt, de akit a Tanner-féle szociáldemokrata vezetőség kizárt a pártból.

Március 27-én a Pekkala-kormány közzétette programját: a külpolitika terén olyan lépések, amelyek biztosítanák a Szovjetunióval és az Egyesült Nemzetek Szervezetével való baráti kapcsolatok erősödését és fejlődését; a belpolitikában a fasiszta elemek eltávolítása a közélet vezető posztjairól, harc az infláció ellen, a termelés fellendítése az országban. A szociálpolitika területén a kormány úgy kívánt eljárni, hogy „figyelembe veszi a népesség nem kellően ellátott részének érdekeit".

Az iparnak békebeli termelésre való átállítása, sok vállalatnak szovjet megrendelésekkel való ellátása elősegítette az ország nemzetgazdaságának helyreállítását. 1947-ig feltűnően növekedett a gépgyártás és a hajógyártás. Csökkent a munkanélküliek száma.

A Pekkala-kormány a demokratikus erők támogatásával több mint 20 olyan törvényt hozott, amely szociális kérdésekkel foglalkozott.

A fegyverszüneti egyezmény 13. cikkelyének megfelelően a kormány gyakorlati lépéseket tett annak érdekében, hogy felkutassa és kellő büntetésben részesítse a háborús bűnösöket. Külön kormányhatározatot hoztak azoknak a személyeknek a letartóztatásáról, akik a háború előtt és a háború idején felelős állami posztokat töltöttek be és tevékenységükkel hozzájárultak ahhoz, hogy Finnország háborúba keveredjen a Szovjetunióval: Risto Ryti volt államelnököt, Edwin Linkomies és Johann Wilhelm Rangell volt miniszterelnököket, Tanner volt pénzügyminisztert és másokat. Az ügyükben lefolytatott bírósági tárgyalás 1945. november 19-től 1946. február 21-ig tartott. A bíróság egy sor olyan tényt leplezett le, amely arra utalt, hogy hosszú időn át felkészültek a háborúra, és megállapította, hogy a vádlottak bűnösek abban, hogy Finnország Németország oldalán részt vett a háborúban, valamint abban, hogy olyan sokáig húzták-halasztották Finnországnak a háborúból való kilépését. A vádlottakat különböző idejű börtönbüntetésre ítélték.

A háborús bűnösök elítélése éles politikai harc közepette ment végbe. A tárgyalás menete, a bíróság ingadozása, a per többszöri elnapolása és elhúzása világosan tükrözte ezt a harcot. A reakciós körök erős nyomása eredményeképpen a bírósági ítélet igen enyhe volt. De ez az ítélet minden felemás volta ellenére mégis a demokrácia győzelmét jelentette, hiszen objektíve a régi népellenes politikával való demonstratív szakítás volt. Harc folyt az olyan intézkedések körül is, amelyek az állami és társadalmi intézményeknek a régi politikai híveitől való megtisztítását célozták.

1945 tavaszától a Szövetséges Ellenőrző Tanács képviselői az ország különböző részeiben fegyverraktárakat lepleztek le. Erre való tekintettel Finnország kormánya sürgős intézkedéseket tett azzal a céllal, hogy fényt derítsen az e raktárak szervezésével kapcsolatos tevékenységre. A titkos fegyverraktárak szervezőinek ügyében több mint két esztendőn át folyt a nyomozás. E raktárak létrehozásának szálai a katonai parancsnoki karhoz vezettek, s mivel e raktárak létesítésében fasisztabarát elemek is részt vettek, nyilvánvalóvá vált, hogy ezek az ország demokratikus erői ellen irányultak. A titkos raktárak szervezőinek perét 1947-ben rendezték meg Helsinkiben. A per során bebizonyosodott, hogy Finnországban a reakciós rendet védelmező erők működnek. Nem véletlen, hogy az összeesküvés szervezői, akik Finnország legnagyobb bankjaival álltak kapcsolatban, a Koalíciós Párt támogatását élvezték, s ezért ezt a pártot el is nevezték „fegyverrejtegető pártnak". A per során sok olyan tény került napfényre, amely a nép előtt ismételten leleplezte a finn vezető politikusok által a háború időszakában folytatott bűnös politikát.

Juho Kusti Paasikivi elnök

Helsinki lakosai a parlament épülete előtt várják a Szovjetunióval való szerződés aláírását

Finnország külpolitikai életében is gyökeres fordulat következett be. Finnország részéről a Szovjetunióval való kapcsolatok rendezésében nagy szerepet játszott Juho Kusti Paasikivi. 1944. december 6-án, a függetlenség napján ezt mondotta: „Finnország külpolitikájában a legfőbb, a meghatározó nagy keleti szomszédunkhoz, a Szovjetunióhoz való viszonyunk. Ez az alapvető külpolitikai problémánk, amelyet meg kell oldanunk, s amelytől népünk jövője függ..." Ez a gondolat vált egész háború utáni politikai tevékenysége alapjává.

A háború utáni első öt év legkiemelkedőbb eseménye az 1948. április 6-án Finnország és a Szovjetunió között megkötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés volt.

A szerződés bevezető részében megállapították, hogy „a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Finn Köztársaság közötti jószomszédi kapcsolat és együttműködés erősödése mindkét ország létérdekeit szolgálja"; a szerződésben méltatták „Finnországnak azt a törekvését, hogy távol tartsa magát a nagyhatalmak közötti érdekellentétektől". Az ilyen törekvés azonban nem nyújtott Finnországnak semmiféle garanciát arra, hogy agresszív hatalmak meg ne kíséreljenek finn területeken át támadást indítani a Szovjetunió ellen. Erre való tekintettel a szerződés a felek következő kötelezettségvállalását irányozta elő: „Abban az esetben, ha Finnországot vagy Finnország területén át a Szovjetuniót katonai agresszió érné Németország vagy valamely vele szövetséges állam részéről, Finnország, mint önálló államra reáháruló kötelességéhez híven, harcba száll majd, hogy visszaverje az agressziót. Finnország ez esetben területi integritásának védelmében bevet minden rendelkezésére álló erőt a szárazföldön, a vízen és a levegőben, saját határain belül működve, jelen szerződésben vállalt kötelezettségeinek megfelelően, szükség esetén a Szovjetunió segítségével vagy vele egyetemben." A fenti esetekben, kötik ki továbbá a szerződésben, „a Szovjetunió megadja Finnországnak a szükséges segítséget aszerint, ahogy erről a felek megállapodnak".

A szerződést 10 évre kötötték, azzal a kikötéssel, hogy automatikusan meghosszabbodik a hatálya, hacsak valamely fél hatályának lejárta előtt egy évvel be nem jelenti ama szándékát, hogy fel kívánja bontani a szerződést.

Finnország haladó közvéleménye üdvözölte a szerződés megkötését. Tömeggyűléseken országszerte úgy értékelték, mint egy lépést a háború utáni béke megszilárdítása felé, mint olyan újabb aktust, amellyel a Szovjetunió Finnország iránti bizalmát bizonyítja, mint olyan dokumentumot, amelynek nagy jelentősége van a két ország közötti jószomszédi kapcsolatok fejlődése szempontjából.

Április 28-án a finn parlament szavazattöbbséggel (157 szavazattal 11 ellenében) jóváhagyta Finnország és a Szovjetunió barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződését, amelyben részben a Szovjetunió külpolitikájának alapját alkotó békés egymás mellett élés lenini elvei jutottak kifejezésre, részben pedig Finnország új .külpolitikai irányvonalának az elvei. Az 1948-as szerződésen alapuló finn-szovjet kapcsolatok nagy nemzetközi jelentőségre tettek szert. Pozitív szerepet töltöttek be a nemzetközi feszültség enyhítésében, különösen a Balti-tenger térségében.

A finn reakció az új külpolitikai irányvonal meghiúsítására és az ország demokratikus fejlődésének meggátlására törekedve mindent elkövetett, hogy Mauno Pekkala kabinetjét kompromittálja és a kormányból kiebrudalja a kommunistákat. A Koalíciós Párt képviselői és a szociáldemokrácia jobboldali vezetői azzal vádolták a kormányt, hogy képtelen megbirkózni a háború utáni nehézségekkel. A kormánykoalícióba tartozó pártok parlamenti frakciói közötti ellentétek kiéleződtek. 1948 májusában a Szociáldemokrata Pártban és az Agrárpártban a jobboldali erőknek sikerült elérniük azt, hogy ezek a pártok ne működjenek közre a Finn Népi Demokratikus Unióval. Különösen nagy mértékben aktivizálódtak a reakciós erők az 1948. nyári parlamenti választások előkészítése során. Mindez kihatott a választások eredményeire. A Finn Népi Demokratikus Unió a szavazatoknak mintegy 6 százalékát vesztette el, de így is a parlament egyik legerősebb frakciója maradt (38 mandátummal). A legnagyobb frakció (56 mandátummal) viszont az Agrárpárt lett. A szociáldemokraták 54 parlamenti helyet szereztek. Az országban egypárti szociáldemokrata kormány alakult Karl August Fagerholmmal az élen.

Az új kormány hivatalos irányvonala az úgynevezett harmadik út volt, az egyik változata azoknak a jobboldali szocialista elméleteknek, amelyek szerint lehetséges a munkások és a vállalatok összebékítése, a kapitalizmus átnövése „az általános jólét társadalmába".

A reakciós körök, Fagerholm kormányát kihasználva, kísérleteket tettek a régi külpolitikai irányvonal visszaállítására. Csökkent a Szovjetunióval való kereskedelmi forgalom és növekedett az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelem.

Éles fordulatot vett a belpolitika is. A kormány támadást indított a dolgozók létérdekei és jogai ellen. A haladó szervezetek tevékenységének útjába mindenféle akadályokat gördítettek. Ugyanakkor büntetésük lejárta előtt kiengedték a börtönökből a háborús bűnösöket és azokat a személyeket, akiket a titkos fegyverraktárak berendezéséért ítéltek el. Az államrendőrséget, amelynek szerveit az előző években jelentős mértékben megtisztították a fasiszta elemektől és megújították, úgynevezett politikai rendőrséggel cserélték fel, amely a reakciós burzsoázia érdekeit volt hivatva védeni. Mindenféle lövész-, vadász- és egyéb egyletek ürügyén fasisztabarát szervezeteket hoztak létre, amelyekbe a korábban feloszlatott fasiszta szervezetek számos tagját vették be. Az országban kampány indult azzal a céllal, hogy az állami szolgálatból eltávolítsák a kommunistákat és általában a haladó meggyőződésű embereket.

A jobbratolódás negatív hatással volt az ország gazdaságára. A különböző iparágak, elsősorban a fémfeldolgozó-ipar helyreállítását és fejlesztését szolgáló munkálatok leálltak. 1948 végén már több tízezer főre rúgott a munkanélküliek száma.

1949-ben egymás után két devalvációt hajtottak végre, s ezek következtében a finn márka több mint 40 százalékot vesztett értékéből. Jelentősen megnőttek az iparcikkek, valamint a közszükségleti cikkek árai. Emelkedett a lakbér. A létfenntartási minimum 1947-hez viszonyítva csaknem a kétszeresére nőtt. A munkások bére állandóan elmaradt az árak emelkedése mögött.

Ilyen körülmények között a munkások kivívott jogaik védelmére keltek, szembeszálltak a háború előtti viszonyok restaurálásával. 1948 októberében sztrájk tört ki az Arabia cég üzemeiben. A hatóságok parancsára rendőrök ezrei eltiporták a megmozdulást. Az Arabia munkásaival való rendőri leszámolás híre felrázta az egész országot. Ez a sztrájk végképp eloszlatta azt a mítoszt, amely szerint Fagerholm kormánya „munkáskormány", s ennek nyomában más vidékeken is proletár megmozdulásokra került sor.

1948. augusztus 30. és szeptember 4. között ülésezett Finnország Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa. A finn kommunisták leleplezték a jobboldali szociáldemokratáknak a „harmadik útról" szóló elméletét, és leszögezték, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek csak egyetlen útja van: az osztályharc útja.

1949 nyarán az ország figyelmének középpontjába a Kemi városában lezajlott események kerültek. A fafeldolgozó kombinát tulajdonosai a kormánnyal egyetértésben leszállították a bértételeket. Emiatt sztrájkba léptek a munkások. Augusztus derekán már mintegy 5000 ember sztrájkolt. A rendőrséggel való összecsapások során két munkás életét vesztette, több tucatnyi pedig megsebesült. Munkások százait tartóztatták le.

A hatóságok „lázadóknak" minősítették a sztrájkolókat, és bíróság elé állították őket. A felháborodás hulláma söpört végig az országon. Az FNDU frakciója a parlament elé terjesztett egy vádoló iratot, amelyben azt követelte, hogy állítsák bíróság elé a kormánynak azokat a tagjait és általában mindazokat a hivatalos személyeket, akik e provokációban vétkesek. Heves parlamenti harc után a bíróság elé állított sztrájkolókat mind felmentették. Kemi munkásai győztek. Ezek után kormánykörökben Kemit „vörös városnak" nevezték el.

A kemi események után a jobboldali szociáldemokraták fokozták szakadár tevékenységüket. Mintegy 75 000 szervezett munkást, köztük szállítómunkásokat és faipari munkásokat, kizártak a Finn Szakszervezetek Központi Szövetségéből. Ennek következtében a Szövetség mint a munkások egységes tömegszervezete jelentősen meggyengült. A kommunistákat kitették a Szövetség vezetőségéből. A kommunisták igyekeztek fenntartani az egységet a munkások soraiban, és síkraszálltak az ország demokratikus fejlődésének elveiért, ennek érdekében pedig nagy felvilágosító munkát végeztek, ami segítségükre volt abban, hogy tekintélyre tegyenek szert a tömegek körében és előkészítsék a jobboldali erők vereségét.

Svédország

Svédországban a politikai és párterők megoszlását a még 1944-ben tartott parlamenti választások határozták meg. A riksdag alsóházában („második kamarájában") a szociáldemokraták és a kommunisták abszolút többséget szereztek. A közvélemény és különösen a munkásosztály balratolódása világosan kifejezésre jutott mind a szociáldemokraták programokmányaiban, mind pedig a választások előtt tett ígéreteikben. „A munkásmozgalom háború utáni programja" (1944), amely öt évre szólt és amelyet a Kommunista Párt is támogatott, ígéretet tett a teljes foglalkoztatottságra, a bérmunkások reálbérének és a kisbirtokosok jövedelmének (az ipari munkások bérének színvonalára való) felemelésére. Előirányoztak szociális intézkedéseket is: állami betegbiztosítást és munkanélküliség elleni biztosítást, a sokgyermekes családok segélyezését, az öregségi nyugdíjak emelését. Távolabbi célként meghirdették a legfontosabb természeti kincsek és a legnagyobb tőkék társadalmasítását, a férfiaknak és a nőknek egyenlő munkáért fizetendő egyenlő bért. Mindez azt a célt szolgálta volna, hogy gyengítsék az osztálykülönbségeket és előmozdítsák a társadalom szocialista átalakítását.

Ám a szociáldemokrácia jobbszárnya már 1945-ben revíziónak vetette alá a svéd munkásmozgalom radikális akcióprogramját. 1945 júliusában Per Albin Hansson miniszterelnök, a Szociáldemokrata Párt vezére egypárti kormányt alakított a korábbi négypárti koalíciós kormány helyett. Hansson halála után, 1946 őszén a vezetést a pártban és a kormányban egy fiatalabb politikus vette át: Tage Fritjof Erlander, volt művelődésügyi miniszter.

A szociáldemokrata kormány végrehajtott néhány szociális reformot. 1946–1947 folyamán a korábbinál magasabb öregségi nyugdíjat vezettek be. A lakáspolitika területén végrehajtott reformok magukba foglalták a lakásépítkezés állami finanszírozását és a lakbérek ellenőrzésének fenntartását.

A jelentősen megnőtt szociális kiadások az adók emelését vonták maguk után. Az 1947-es adóreform a burzsoá pártoknak tett minden engedmény dacára egészében véve haladó jellegű volt: a kevésbé tehetősek adóját csökkentették, a vagyonosabbakét pedig jelentősen felemelték. Növelték a részvénytársaságok jövedelemadóját, a nagy vagyonok és örökségek adóját. A burzsoá ellenzék szívósan szembeszegült az adó- és lakástörvények tervezeteivel, s ezek elfogadása jelentős mértékben a Kommunista Párt támogatásának köszönhető. Az 1947-ben megkezdett agrárreform mindenféle állami támogatásban részesítette a 10 hektárnál nagyobb vetésterülettel rendelkező parasztgazdaságokat. A kisebb gazdaságokat önmaguk felszámolására ösztönözték, a 20–30 hektárnyi jobbmódú gazdaságokat és az ennél nagyobb tőkés gazdaságokat pedig kedvezőbb körülmények közé helyezték.

A valutáris-fizetési nehézségek, amelyeket az úgynevezett dolláréhség váltott ki, 1947-től kezdve a népszerűtlen állami szabályozásnak egy újabb hullámát indították el (jegyre adták el az olyan importcikkeket, mint a kávé, a benzin stb.). A burzsoá ellenzék arra használta fel ezeket az intézkedéseket, hogy propagandakampányt indítson a „szocializmus" ellen, a kormány gazdasági „melléfogásai" ellen. Az 1948-as parlamenti választások előtt a burzsoá Néppárt vezette ellenzék dühödt „ellentámadásba" lendült. Ugyanakkor valamennyi nagy párt, élükön Svédország Szociáldemokrata Pártjával, egyesítette erőfeszítéseit a Kommunista Párt elleni harchoz. A választásokból a Néppárt került ki győztesen, mindamellett a kormány szociáldemokrata maradt.

A választások után Svédország Szociáldemokrata Pártja gyakorlatilag lemondott 1944-es radikális akcióprogramjáról, a kabinetet fokozatosan megtisztította a legbaloldalibb politikusoktól, különböző gazdasági intézkedéseket hajtott végre a marshallizáció szellemében (a svéd korona devalválása 1949-ben). Az újabb szociális reformok végrehajtását felfüggesztették.

Norvégia

1945-ben a felszabadult Norvégiában az angol–amerikai hadvezetés a legfelsőbb hatalmat Johan Nygaardsvold Londonból hazatért emigráns kormányának a kezébe adta, ez pedig átruházta (a legközelebbi választásokig) egy ideiglenes kormányra, amely mind az emigráció, mind az ellenállási mozgalom (a többi között a kommunisták) politikusaiból állt. Az ideiglenes kormány élére a Norvég Munkáspárt (szociáldemokrata) új elnöke, Einar Henry Gerhardsen került. Az 1945 őszén tartott parlamenti választások Norvégiában is a baloldali pártok győzelmét hozták. A Norvég Munkáspárt abszolút többséget szerzett a norvég parlamentben, a stortingban, és egypárti kormányt alakított.

Az új kormány az 1945-ös pártközi „közös program"-hoz tartotta magát, amelyet a háború végén fogadtak el, s amelyet a Kommunista Párt is támogatott. Olyan körülmények között, amikor a háború és a megszállás következtében előállt anyagi veszteség 21 milliárd koronára (az egész nemzeti vagyon értékének egyharmadára) rúgott, a kormány abban látta fő feladatát, hogy helyreállítsa és továbbfejlessze a gazdaságot, hogy előmozdítsa az ország iparosítását és elsődlegesen az exportra termelő ágazatokat, valamint a hajógyártást fejlessze.

Ezt az általános célt kellett szolgálnia az állam szabályozó tevékenységének; állami ellenőrzés alá helyezték a nyersanyagforrásokat, a pénzügyeket, a külkereskedelmet és az árakat. Skandináviában első ízben Norvtfil foglalta a szabadságjogok közé a munkához való jogot, és ígéretet tett a „gazdasági demokrácia" megteremtésére, vagyis a dolgozóknak a termelés irányításába való bevonására. A háború utáni első években (1945–1947-ben) a kormány ennek a programnak a végrehajtására összpontosította minden erőfeszítését, ugyanakkor óvakodott attól, hogy radikális intézkedésekkel ingerelje a burzsoá ellenzéket.

Ennek ellenére Gerhardsen kormánya a kommunisták támogatásával számos haladó gazdasági, szociális és politikai intézkedést tett. Kidolgozott és végrehajtott egy ötéves programot, amely a nemzet-

gazdaság valamennyi szektorának a fejlesztését célozta, s ez újdonság volt a polgári demokratikus államban. Az állam, miután a megszállók által hátrahagyott nagyvállalatok tulajdonosává vált és felvásárolta norvég cégek részvényeit külföldi tulajdonosoktól, kiszélesítette a társadalmi szektort, de nem államosítás útján, hanem nagy kohóműveknek saját tőkebefektetéseivel való építése útján. Az egyéb pozitív intézkedések közül megemlíthető az árak ellenőrzése, a napi munkaidőnek 8 órára való csökkentése a dolgozók újabb nagy csoportjai (a mezőgazdasági munkások és a tengerészek) számára.

Nagy erkölcsi-politikai jelentőségű volt a hitleristák norvégiai szekértolói ügyeinek tömeges kivizsgálása. Kilencvenezer ilyen jellegű pert folytattak le (egy 3 millió lakosú országban), s a bíróságok 45 000 embert sújtottak bírságokkal, jogaik korlátozásával vagy szabadságvesztéssel; a leghírhedtebb bűnösök közül huszonhatot kivégeztek, köztük a norvég nácik „führer"-jét, Vidkun Quislinget is.

A dolgozóknak a fasizmus elleni harcban összekovácsolódott akcióegysége és a demokrácia kiszélesítésének közös feladata 1945 májusa és 1947 márciusa között több ízben is arra késztette a Norvég Munkáspártot és a Norvég Kommunista Pártot, hogy tárgyalásokba bocsátkozzanak egyetlen párttá való egyesülésük céljából.

Ám amint kezdetét vette a hidegháború és a Norvég Néppárt soraiban erősödött az antikommunizmus, a két párt egyesülése lehetetlenné vált.

A Szovjetunióval való jószomszédi kapcsolatok ellenére (1944 után a két országnak ismét közös szárazföldi határa volt) a norvég politikusok 1947 őszén kezdték felülvizsgálni az általuk hirdetett haladó szellemű, tömbön kívüli politikát, amely mind a Nyugattal, mind a Kelettel való barátságot szolgálta. Viszonylag baloldali belpolitikai irányvonala ellenére a Norvég Munkáspárt és kormánya csatlakozott a Marshall-tervhez, abban a reményben, hogy az amerikai pénzügyi segéllyel leküzdheti a „dolláréhséget". 1948 májusától titokban már Norvégiának a nyugati országok katonai tömbjéhez való csatlakozásáról tárgyaltak. A burzsoá sajtó nyomdokaiba lépve, a Norvég Munkáspárt legjobboldalibb „aktivistái", majd a kormány tagjai is bekapcsolódtak az antikommunista kampányba. A Norvég Munkáspárt 1949. februári kongresszusa túlnyomó többséggel jóváhagyta Norvégia belépését a NATO-ba.

Az 1949 őszén megrendezett parlamenti választásokon a Kommunista Párt elvesztette szavazatainak felét, és a Norvégiában akkoriban érvényes választási rendszer szerint egyetlen mandátumot sem kapott a stortingban. Gerhardsen kormánya hatalmon maradt a választások után is, abszolút parlamenti többségre támaszkodva.

Dánia

Dánia a háborúban 5000 embert vesztett, fele annyit, mint Norvégia. A megszállásból adódó anyagi vesztesége sem volt túlságosan tetemes: 8 milliárd koronával maradt adós Németország dán árucikkekért és szolgáltatásokért. Dánia legnagyobb gazdasági nehézségei a háború után a külkereskedelem problémáival függtek össze. Ezek közé tartozott az, hogy kedvezőtlenül alakult export- és importcikkeinek ára aránya. Dánia skandináviai viszonylatban azzal is kitűnt, hogy ott volt a legnagyobb a munkanélküliség és a legalacsonyabb az ipari termelés növekedése. A mezőgazdasági termelés 1938-as színvonalát csak 1950-ben szárnyalták túl.

Norvégiához hasonlóan a háború utáni első dán kormány is, az úgynevezett felszabadulási kormány, amelybe a volt Szabadság Tanácsának tagjai és a Kommunista Párt vezetői kerültek be, csak az 1945. őszi parlamenti választásokig maradt fenn. Ez a kormány csupán a leghalaszthatatlanabb intézkedéseket tette meg: hatályon kívül helyezte a németek által vagy a háborús idők által kikényszerített törvényeket és rendelkezéseket, megkezdte a vizsgálatot a helyi fasiszták ügyében, elkobozta a Dániában fellelhető német értékeket, pénzreformot hajtott végre a hadispekulánsok profitjainak lefölözése céljából.

A parlamenti választásokat, vagyis a rigsdag alsóháza – folketing – („második kamarája") képviselőinek megválasztását 1945. október 30-án tartották, s ezeken a polgári agrárpárt, a Venstre (Baloldali) aratott győzelmet. A kommunisták 18 mandátumot szereztek (az 1939-ben szerzett 3-mal szemben). A Szociáldemokrata Párt, amely a megszállás idején a kormányban mérsékelten kollaboráns politikát folytatott, súlyos vereséget szenvedett, s a dán folketingben a svéd és a norvég parlamenttől eltérően polgári többség maradt. A koalíciós „felszabadulási kormány" helyébe a Venstre egypárti kormánya lépett e párt vezetőjével, Knud Kristensennel az élen (1945–1947).

A nagyburzsoáziának ez a kormánya halogatta a megérett szociális reformok végrehajtását. A kormány reakciós jellege abban is megmutatkozott, hogy enyhítette az ellenség volt cinkosai ellen hozott törvényeket, mivel a polgári közvélemény védelmébe vette őket. 1947-ben a kormány azzal a követeléssel állt elő, hogy helyezzék délebbre az 1920-ban kijelölt dán–német határvonalat. Ám a rigsdag többsége, a kommunistákat is beleértve, a leghatározottabban ellenezte, hogy az országban növeljék a német nemzeti kisebbséget. Kristensen, aki a schleswigi kérdésben a legkérlelhetetlenebb „aktivista" volt, ezt a bizalmatlanság kifejezésének fogta fel, és rendkívüli választásokat írt ki (1947 októberére). A Szociáldemokrata Párt a szavazatok 40 százalékát szerezte meg (az 1945-ben szerzett 33 százalékkal szemben) és 57 mandátumhoz jutott a 150-ből (1945-ben 48 mandátumot kapott 149-ből). Ezek után a Szociáldemokrata Pártot bízták meg a kormányalakítással. Az új kormánynak (miniszterelnöke Hans Hedtoft lett) nem volt többsége a parlamentben, és abban az időben a polgári Radikális Pártra és a kommunistákra támaszkodott. Ám amikor a kormány és a parlament elfogadta a Marshall-tervet, ez eltávolította egymástól a két munkáspártot, pedig 1945 nyarán már a szervezeti egyesülésről is tárgyaltak.

Az új kabinet legfőbb gondja az volt, hogy útját állja a külföldi valuta kiáramlásának. Ebből a célból jelentősen korlátozta a készáruk importját, állami támogatást nyújtott a dán halászat fejlesztéséhez és korszerűsítéséhez. 1948–1949 folyamán javult az ország gazdasági helyzete, s ez lehetővé tette, hogy szilárdabb pénzügyi alapokra helyezzék azt a néhány mérsékelten haladó intézkedést, amelyet részben már a Venstre-kormány indított el. Egy új törvényt hoztak például arról, hogy további földet juttatnak a kisbirtokosoknak (1948), s ez volt egyben az utolsó kísérlet is arra, hogy megszilárdítsák a kis parasztgazdaságokat, amelyek a tőkés konkurrencia viszonyai között tönkremenésre voltak kárhoztatva.

A szociáldemokráciának a végrehajtott reformokkal, valamint a szakszervezetekben élvezett befolyásával – a vállalkozók nagy megelégedésére – sikerült jelentősen visszafognia a sztrájkharcot. A dolgozók anyagi helyzetének újabb romlása akkor következett be, amikor 1949 szeptemberében – miután Nagy-Britannia kormánya devalválta a font sterlinget – a dán koronát is leértékelték, és ennek következtében emelkedtek az árak.

1949-ben a dán szociáldemokraták beleegyeztek, hogy az ország csatlakozzon a NATO-hoz, amelyért a két nagy polgári párt: a Konzervatív Párt és a Venstre kardoskodott. A folketingben ezt a döntést sokkal nagyobb ellenkezéssel fogadták, mint a norvég stortingben. A döntés ellen szavaztak a kommunisták és a radikálisok. 1949. március végén Koppenhága központi terén és a parlament falai között tiltakozó tüntetést szerveztek. A NATO-hoz való csatlakozást, akárcsak Norvégiában, a katonai kiadások gyors és jelentős növekedése kísérte, ez pedig nagymértékben megnehezítette a valutadeficit fedezéséhez szükséges eszközök felhajtását.

Izland

Izland 1944-ben nyerte el állami függetlenségét oly módon, hogy felmondta a Dániához fűződő perszonáluniót. Dánia abban az időben a hitlerista Németország megszállása alatt állt. Az Izlandi Köztársaság fennállásának első éveiben koalíciós kormány volt hatalmon Ólafur Tryggvason Thorsszal, a

konzervatív Függetlenségi Párt vezetőjével az élen. A kormányban 1946 végéig részt vett az Egyesült Népi Szocialista Párt is (amely a kommunistákat és a baloldali szocialistákat tömörítette) meg a gyengébb szociáldemokrata párt (Néppárt) is. Mivel ezeknek a pártoknak közös érdekük volt az ország gyors iparosítása és a békés külpolitika, ez megteremtette azt a legújabbkori történelemben ritka lehetőséget, hogy a konzervatívok és a kommunisták kormánykoalíciót alkossanak.

Az Egyesült Népi Szocialista Párt volt a vizsgált időszakban viszonylag a legerősebb kommunista párt Skandináviában. Politikai tekintélyének egyik tényezője az volt, hogy az élcsapat szerepét töltötte be a kevés lakosú (175 000) ország nemzeti érdekeinek védelmében, a többi között az amerikai imperializmus terjeszkedésével szembeni védelmében.

A háború utáni Izland különleges helyzete abban jutott kifejezésre, hogy a szövetségesek csapatainak az országban való jelenléte folytán a háború éveiben igen jelentős tartalékok halmozódtak fel külföldi valutából, s hogy ugyanakkor igen labilis volt még a konjunkturális felvirágzás ebben az országban, amelyben továbbra is igen korlátozottak voltak az ipari és az exportlehetőségek. A béke elérkezése után az európai infláció hulláma átcsapott Izlandra is, és külföldi valutából felhalmozódott készletei erősen megcsappantak.

A nép türelmetlenül várta az amerikai csapatok kivonását. Ehelyett az Egyesült Államok kormánya 1945. október 1-én felajánlotta az izlandi kormánynak, hogy hosszú időre bérbe venne három katonai támaszpontot, a többi között egy nagy repülőteret Keflavíkban. Annak a veszélynek a híre, hogy külföldi katonai repülők hosszú időre a semleges és fegyvertelen országban maradnak, óriási méretű tiltakozó mozgalmat váltott ki, amelynek élén a kommunisták álltak, s a kormány így elutasította az Egyesült Államok ajánlatát. 1946 végén azonban mégis hozzájárult ahhoz, hogy az amerikaiak 5 évre bérbe kapják a keflavíki repülőteret azzal a feltétellel, hogy az Egyesült Államok kivonja a szigetről összes szárazföldi és tengeri erőit.

Miután a kormány hozzájárult az amerikai légierő jelenlétéhez, a kommunista miniszterek tiltakozásul beadták lemondásukat, s így megbukott a kormány. 1947 elejétől az új kormánykoalícióba már nem vették be a kommunistákat.

Ugyanakkor a külföldi valuta kiáramlása (akárcsak a kontinentális Skandináviában is) több szigorú gazdasági intézkedést vont maga után, a többi között az ellátási jegyrendszer bevezetését. Az ilyen gazdasági nehézségek közepette és olyan viszonyok között, amikor Izland piacot keresett „monokultúrájának", a haltermékeknek, az országnak nagy segítséget nyújtott a Szovjetunióba és a népi demokratikus országokba való exportálás lehetősége. Az izlandi exportnak csaknem a fele a Szovjetunióba irányult.

Ám a továbbiak során Izland mind erősebben a nyugati piac felé orientálódott, csatlakozott a Marshall-tervhez, és lényegében egyenlőtlen feltételekkel gazdasági együttműködési szerződést kötött az Egyesült Államokkal (1948 nyarán). Az amerikai kölcsönök az uralkodó körök antikommunista beállítottságával együtt előkészítették a talajt ahhoz, hogy Izland hivatalosan belépjen a NATO-ba.

Más skandináv országokhoz hasonlóan Izlandban is egy jobboldali szociáldemokraták vezette kormány vállalta magára az agresszív paktum aláírásának hálátlan feladatát. Amikor az althing (az izlandi parlament) szavazattöbbséggel elfogadta az Észak-atlanti Szerződés feltételeit, ez után még hevesebbé váltak a politikai összeütközések. Reykjavík utcáin a NATO ellenzői 1949. március 30-án összecsaptak a rendőrséggel, s ennek során több tucatnyi ember sebesült meg. Norvégiától és Dániától eltérően Izlandban jelentősebb volt a NATO-t elutasító parlamenti ellenzék, és az izlandi vezetőknek fogadkozniuk kellett, hogy békeidőkben nem tűrnek meg külföldi csapatokat a szigeten (az Egyesült Államok szárazföldi és tengeri erői akkor már elhagyták az országot), és csak így sikerült a parlamenttel elfogadtatni a szerződést. A norvégiainál és a dániainál erősebb amerikaellenes hangulatot fejezték ki az 1949-es választások, amelyeken az Egyesült Államokkal kötött egyezmény meghosszabbításának ellenzői kerekedtek felül.

Közép- és Nyugat-Európa tőkés országai (Ausztria, Svájc, Belgium, Hollandia, Luxemburg)

Ausztria, Svájc, Belgium, Hollandia és Luxemburg háború utáni fejlődésének eltérései már a háború alatt rajzolódtak ki. Ausztria volt az első olyan ország, amely a hitlerista agresszió áldozatául esett; ám népe tudatára jelentős mértékben hatott az a fasiszta propaganda, amely szerint az osztrákok is a német nemzethez, az urak fajához tartoznak. Ily módon az osztrákok egy része belekeveredett a hitlerista Németország háborús bűntetteibe. Ezért is volt Ausztriában viszonylag gyenge a demokratikus mozgalom 1945–1949-ben. Svájc a háború alatt formailag megőrizte semlegességét. Ez az Európa szívében fekvő kis ország kívül esett a háborús megrázkódtatásokon, és mindennemű anyagi veszteség nélkül lépett a következő időszakba. Jelentős mértékben éppen ebben leli magyarázatát az, hogy itt sem a demokratikus mozgalom növekedése, sem a reakció ellentámadása nem öltött olyan éles formákat, mint más tőkés országokban.

Csaknem azonos módon alakult a helyzet Belgiumban, Hollandiában és Luxemburgban, amelyek a háború alatt hosszú időn át a fasiszta Németország megszállása alatt álltak, és bizonyos ideig hadműveletek is folytak területükön. 1945–1949-ben ezeknek az országoknak a viszonyaira különös hatást gyakorolt az, hogy politikájuk jelentős mértékben alá volt rendelve az Egyesült Államok és Anglia érdekeinek. Nagy-Britannia kormányának kezdeményezésére Belgium, Hollandia és Luxemburg (Benelux) vámuniót kötött, s ez megnyitotta az utat az ezeknek az országoknak a gazdaságába behatoló angol tőke előtt. Ugyanakkor a Benelux-államok felkeltették az Egyesült Államok monopóliumainak az érdeklődését is mint alkalmas felvonulási terület nyugat-európai gazdasági terjeszkedésükhöz. Ezek az országok nyomban a háború után az imperialista politika szárnyai alá kerültek. Már 1948. március 17-én Angliával és Franciaországgal együtt aláírták a Brüsszeli Szerződést, más néven Nyugat-európai Uniót, s ez volt az előkészítő szakasza egy átfogóbb, az Egyesült Államok égisze alatt álló csoportosulás: az Észak-atlanti Szerződés Szervezete létrehozásához, amelybe a Benelux-államok is bekerültek. Az imperialista propaganda nagy hűhót csapott a Benelux-országok politikai irányvonala mint „a nyugat-európai együttműködés mintaképe" körül.

Ausztria

Amikor a Szovjetunió fegyveres erői 1945 áprilisában szétverték a hitlerista hadakat Kelet-Ausztriában, az osztrák nép visszanyerte államiságát. Újjáalakították a politikai pártokat: a Keresztényszociális Pártot és a Szociáldemokrata Pártot, de új néven, mint Osztrák Néppártot (Österreichische Volkspartei – ÖVP) és Ausztria Szocialista Pártját (Sozialistische Partei Österreichs – SPÖ). Kilépett az illegalitásból Ausztria Kommunista Pártja (Kommunistische Partei Österreichs – KPÖ). A szovjet megszálló hatóságok támogatásával ezek a pártok létrehozták a helyi hatalmi szerveket, a tartományi kormányokat (Alsó-Ausztriában, Burgenlandban és Stájerországban) és egy ideiglenes kormányt, amely-

nek élére mint kancellár Karl Renner, valamint egy politikai tanács került; ez utóbbinak alkancellári jogokkal felruházott tagja volt Leopold Figl (ÖVP), Adolf Schärf (SPÖ) és Johann Koplenig (KPÖ). A minisztertanácsba bevontak 3 néppártit, 2 szocialistát és 2 kommunistát. Megalakult az Osztrák Szakszervezeti Szövetség (Österreichischer Gewerkschaftsbund – ÖGB), amelybe pártbeli hovátartozásra való tekintet nélkül léptek be a munkások és alkalmazottak.

Az ideiglenes kormány fennállásának első hónapjaiban pozitív munkát végzett. Április 27-én elfogadta Ausztria függetlenségi nyilatkozatát, amelyben leszögezte, hogy az osztrák népre 1938-ban ráerőszakolt Anschlusst érvénytelennek minősíti, és hatályon kívül helyez minden olyan kötelezettséget, amelyet Németország kényszerített rá az osztrák népre. Sorjával adta ki a haladó törvényeket: a társadalmi igazgatók intézményének bevezetéséről a tulajdonosaik által elhagyott vállalatokon; a náci párt betiltásáról; a háborús bűnökért és más náci gaztettekért való felelősségrevonásról; a munkások és alkalmazottak gazdasági érdekeinek védelmében közreműködni hivatott kamarák helyreállításáról; mindazoknak a lakásoknak, amelyekben a náci párt funkcionáriusai laktak, a helyi önkormányzati szervek kezelésébe való átadásáról, hogy azok lakáshoz juttathassák a rászorulókat és elsősorban azokat, akik áldozatokat hoztak a szabad, demokratikus Ausztriáért.

Ebben a tevékenységében, amely az ország demokratikus erőinek összefogásából született, Ausztria ideiglenes kormánya a legmesszebbmenő támogatást kapta a Szovjetunió kormányától: az ország jelentős mennyiségű élelmiszert, 600 millió birodalmi márka egyszeri segélyt kapott, valamint 5500 mozdonyt és vagont abból, amit a Vörös Hadsereg zsákmányolt. A szovjet katonák segítségével helyreállították a hitleristák által visszavonulásuk során lerombolt hidakat, utakat, vízvezetékeket, erőműveket.

Egészen más álláspontra helyezkedtek a nyugati megszálló hatalmak: az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányai. Ellenségesen fogadták azt a gondolatot, hogy a pártok demokratikus alapokon együttműködjenek, szerették volna erősíteni a reakciós erők pozícióit, s ezért minden lehető módon mellőzték Ausztria ideiglenes kormányát. Miután az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország megszálló csapatai elfoglalták bécsi övezeteiket, képviselőik erősítették kapcsolataikat a kormány, az Osztrák Néppárt és a Szocialista Párt reakciós elemeivel, és a demokratikus egység megbontására törekedtek. A tartományok képviselőinek 1945 szeptemberében az ő követelésükre összehívott konferenciája kibővítette a kormány összetételét, és ezzel bizonyos fokig erősítette a Néppártot a Kommunista Párt és a Szocialista Párt rovására. A konferencia olyan döntést is hozott, hogy 1945 novemberében parlamenti választásokat tartanak, ahogy azt az Egyesült Államok és Anglia kormánya sürgette, a demokratikus erők gyengeségére számítva. A Néppárt és a Szocialista Párt jobboldali erői (köztük Renner és Schärf) az Egyesült Államok és Anglia képviselőinek támogatásával és azok ösztönzésére igyekeztek kommunisták nélküli kormányt alakítani, a három párt blokkját a Néppárt és a Szocialista Párt blokkjával felváltani.

A parlamenti választások a demokratikus erők szempontjából jelentősen megromlott viszonyok között mentek végbe. Nagyarányú kommunistaellenes propaganda folyt, s ebbe a nyugati megszálló hatalmak különféle demagóg ígéretei vegyültek. Az 1945. november 25-i választások eredményeképpen az Osztrák Néppárt 85 mandátumot kapott, Ausztria Szocialista Pártja 76-ot, Ausztria Kommunista Pártja pedig 4-et. Kormányfő (kancellár) Leopold Figl, a Néppárt vezetője lett, alkancellár pedig Adolf Schärf, a Szocialista Párt vezetője. Az ideiglenes kormányfőt, a szocialista Karl Rennert szövetségi elnökké választották. Ausztria Kommunista Pártjának csak egyetlen képviselője került be a kormányba.

A Figl–Schärf-kormány – amelyben a Néppárt és a Szocialista Párt koalíciója alakult ki – létrejötte szárnyakat adott a reakciós erőknek. Eleinte ugyan nem mertek még nyíltan fellépni. A koalíciós kormány politikáját jelentős mértékben meghatározta, hogy milyen volt a helyzet az ausztriai Szövetséges Ellenőrző Tanács legfőbb szerveiben: a Szövetségesek Tanácsában és a Végrehajtó Bizottságban. 1946-ban a Szövetségesek Tanácsa összeegyeztetett döntéseket hozott még, s ezek előmozdították

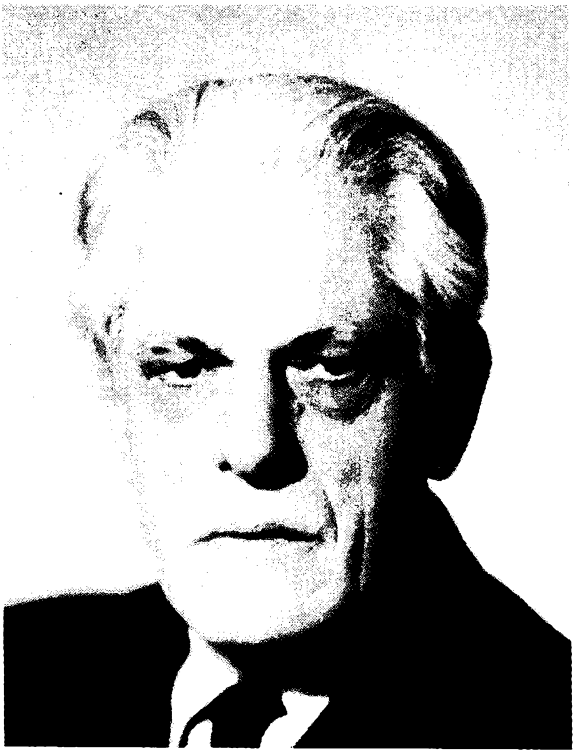

Johann Koplenig,
Ausztria Kommunista Pártjának elnöke

Ausztria államiságának megszilárdulását. Január–júniusban például döntéseket hoztak Ausztria államapparátusának nácitlanításáról, a katonai és a félkatonai osztrák és német szervezetek feloszlatásáról stb. 1946 júniusában a négy megszálló hatalom (a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország) egy új egyezményt kötött az Ausztria fölötti ellenőrzésről, s ez kiszélesítette az osztrák kormány jogkörét. A Szövetséges Ellenőrző Tanács fő feladatai közé tartozott továbbra is, hogy biztosítsa a Németország vereségéről 1945. június 5-én Berlinben aláírt deklaráció feltételeinek Ausztriában való tiszteletben tartását; hogy befejezze Ausztriának Németországtól való különválasztását, támogassa az osztrák állam független létét és integritását; hogy segítségére legyen az osztrák kormánynak az egészséges, demokratikus nemzeti élet helyreállításában; hogy biztosítsa egy olyan, hosszú időre szóló, haladó tanterv bevezetését az oktatási intézményekben, amelynek célja a náci ideológia minden nyomának kiirtása és az osztrák ifjúságnak demokratikus szellemben való nevelése.

Ám ez a szövetségesek közötti egyetértés nyomban megszűnt, mihelyt kezdetét vette a Szovjetunió elleni hidegháború, amelyet az Egyesült Államok és Nagy-Britannia hirdetett meg. A három nyugati nagyhatalom képviselői az ausztriai Szövetséges Ellenőrző Tanácsban egyre inkább szabotálták az antifasiszta koalíció szövetségesei között létrejött egyezményeket. Nem voltak hajlandók tárgyalásokba bocsátkozni Ausztria hadiiparának demilitarizálásáról, eltűrték az ellenőrzési megállapodások megszegését Ausztria nácitlanításának és demokratizálásának kérdésében, védelmükbe véve a saját övezetükben megalakított neonáci szervezeteket és sajtótermékeket. A nyugati hatalmak támogatták az osztrák kormányt, amely az ellenőrzési megállapodást megszegve osztrák állampolgárságot adott az „áttelepülteknek" (külföldieknek, akik a háború után nyugati országokban maradtak), akik között szép számmal voltak a hazájukkal és az emberiséggel szemben súlyos bűntettekben vétkes nácik. A nyugati hatalmak szabotálták a hitleristák által a Szovjetunióból, Lengyelországból, Magyarországról, Jugoszláviából, Romániából összerabolt és visszaszolgáltatandó vagyon restitúcióját, ugyanakkor közreműködtek abban, hogy a német monopóliumok visszakapják ausztriai vagyonukat.

Így aztán a nyugati hatalmak hibájából a Szövetséges Ellenőrző Tanács merőben formális szervvé vált, amely képtelen volt eleget tenni az 1946-os ellenőrzési egyezményben meghatározott funkcióinak. Ugyanakkor a Szövetségesek Tanácsában a nyugati hatalmak képviselői taktikájukkal ösztönözték Ausztria reakciós erőit, népellenes bel- és külpolitikájukat.

Ausztria kormánya szabotálta az államapparátus nácitlanítását. A háborús bűnösöket csak szórványosan állították bíróság elé; sok olyat közülük, aki a hitlerista Németország által megszállt területen ártatlan emberek tömeges lemészárlásával szennyezte be kezét, az osztrák bíróság felmentett.

Az osztrák gazdaság helyreállításában a kormány nem a nép érdekeit és az ország függetlenségének megszilárdítását tartotta szem előtt, hanem a kapitalizmus pilléreinek megerősítését, az osztrák bur-

Ausztria Kommunista Pártja XIII. és XIV. kongresszusa. Az AKP „Weg und Ziel" (Út és cél) című lapjában megjelent anyagok

WEG UND ZIEL

Monatsschrift für Fragen der Demokratie und des wissenschaftlichen Sozialismus

Erscheint am 15. eines jeden Monats

4. Jahrgang | Wien, Mai 1946 | Nr. 5

FRIEDL FURNBERG.

Die junge aufstrebende Kraft

DER 13. PARTEITAG DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI ÖSTERREICHS

Zu Ostern, ein Jahr nach der Befreiung Oesterreichs, hielt die Kommunistische Partei Oesterreichs ihren 13. Parteitag ab. Es war

WEG UND ZIEL

Monatsschrift für Fragen der Demokratie und des wissenschaftlichen Sozialismus

Erscheint am 15. eines jeden Monats

6. Jahrgang | Wien, November 1948 | Nr. 11

Der 14. Parteitag der Kommunistischen Partei Österreichs

Der 14. Parteitag war für jeden Teilnehmer ein unauslöschliches Erlebnis, eine Tagung, die das hohe Verantwortungsbewußtsein der Kommunisten, den revolutionären Schwung, die Hingabe

zsoázia és kulákság önző osztályérdekeinek kielégítését, a demokrácia erőinek gyengítését. Ez jelentős mértékben a dolgozók kizsákmányolásának fokozása útján történt, mégpedig úgy, hogy ezt a kizsákmányolást valamennyi osztály egyenlő teherviselésének hangoztatásával takargatták. Az árakról és a bérekről szóló megállapodások, amelyeket a kormány évről évre kötött a Szakszervezeti Szövetséggel, biztosították a tőkések profitjainak növekedését, és gondoskodtak arról, hogy a bérek mindig elmaradjanak az áremelkedések mögött. A kiskereskedelmi árindex (ha az 1938. évit 100-nak vesszük) a következőképpen alakult: 1947. január – 111, 1948 – 278, 1949. december – 471. Ezzel szemben a munkások reálbére 1949 decemberében csupán 50 százaléka volt az 1938-as bérnek. Az 1947 decemberében végrehajtott pénzreform a nagytőke érdekeit szolgálta. Annullált minden kis takarékbetétet, s a dolgozók így mintegy 7 milliárd schillinget vesztettek. A nagy bankbetétek érintetlenek maradtak. Emelkedtek az adók. 1949-ben a kereseti adó az 1933. évinek 1098 százaléka volt, a tőkésekre kirótt vagyonadó viszont csupán a 200 százaléka. A „tőkebefektetések elősegítéséről" szóló 1949-es törvény jelentős adókedvezményekben részesítette a nagy jövedelműeket.

A dolgozók kizsákmányolása mellett a tőkés gazdaság helyreállításának forrása volt még az amerikai „segély" is. Az amerikaiak követelésére az osztrák kormány 1949 végén leértékelte a schillinget, s e devalváció folytán az értéke kevesebb mint a felére csökkent. Ausztria importjában jelentős helyet foglaltak el a fogyasztási cikkek, de az élelmezés helyzete lassan javult: csak 1949 derekán szüntették meg a jegyrendszert. Ausztria ipara is csak 1949-ben érte el a háború előtti színvonalat.

A külpolitika területén az osztrák kormány a nyugati hatalmak felé orientálódott. Konokul elutasította a Szovjetunió minden olyan javaslatát, amely az osztrák–szovjet kapcsolatok rendezését célozta. Szavakban elismerte ugyan azt az 1945-ben elfogadott döntést, amely szerint az Ausztriában fellelhető német tulajdon a Szovjetuniót illette meg, de Ausztria érdekeinek védelme ürügyén azon mesterkedett, hogy ezzel a tulajdonnal továbbra is maga rendelkezzen. Ebből a célból az osztrák kormány bejelentette több nagyvállalat államosítását (1946. július 26-i és 1947. március 26-i törvény), de ezek többségükben olyan vállalatok voltak, amelyek korábban német monopoltőkések tulajdonában voltak, s amelyeket ezért a Szovjetuniónak kellett volna átadni. A német tulajdon körüli vitát az osztrák kormány és a nyugati megszálló hatalmak arra használták fel, hogy akadályozzák az osztrák államszerződés megkötését. A nyugati hatalmak az osztrák kormánnyal egyetértésben azért vonakodtak a megszállási státus megszüntetésétől, mert attól tartottak, hogy az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország megszálló csapatainak Ausztriából való távozása után felülkerekedhetnek a haladó erők. Az államszerződés körüli tárgyalások, amelyek 1947 márciusában kezdődtek, 1955-ig húzódtak el.

A nyugati hatalmak és az ausztriai kormányzó pártok szovjetellenes és antidemokratikus politikája nemcsak a burzsoá és a kispolgári rétegekre volt hatással, hanem a munkásosztály bizonyos részére is.

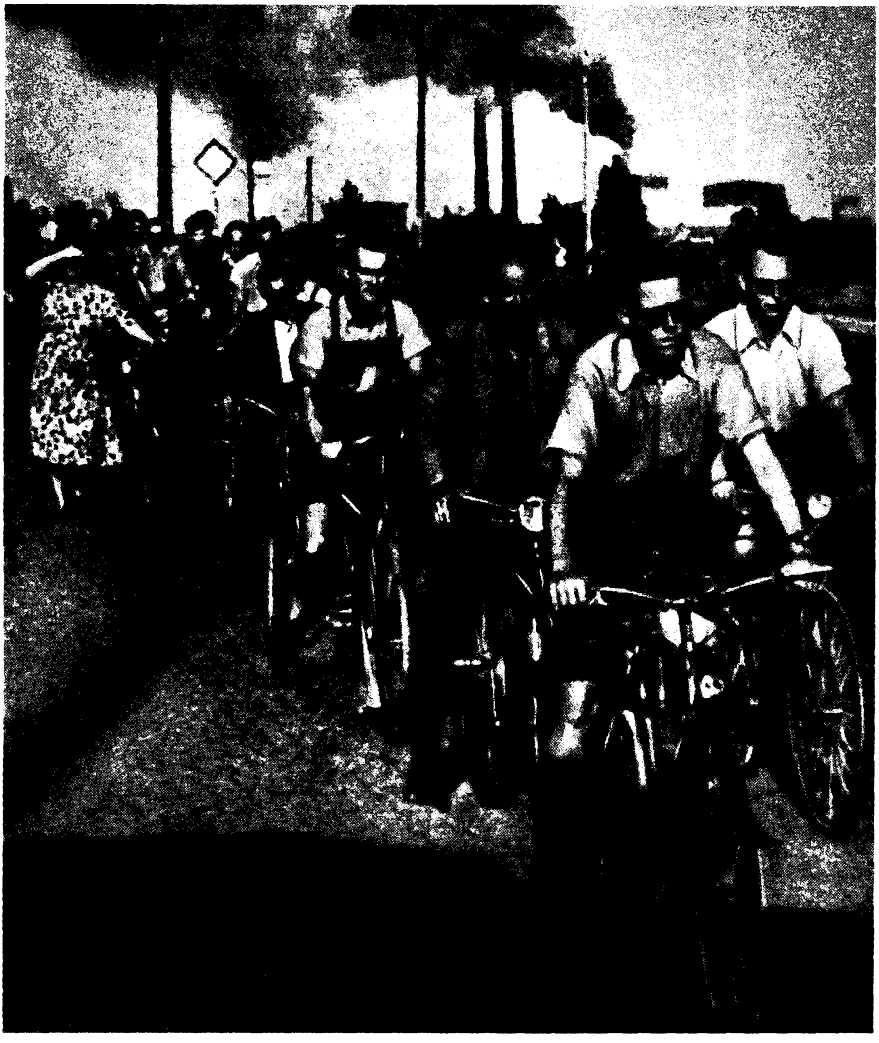

Műszakváltás egy kohóműben

A múltban hosszú éveken át folyt fasiszta és antikommunista propaganda mellett érződött a tárgyalt időszakban az áttelepültek bomlasztó befolyása is (1948 márciusában 230 000-re rúgott a külföldi munkások száma) a munkásosztály soraiban. Ám Ausztria élenjáró munkásai rendületlenül tovább harcoltak az ország becsületéért és forradalmi hagyományaiért, a dolgozók életbevágó érdekeiért. 1946. november 19-én Bécsben volt a legjelentősebb politikai megmozdulás, amikor követelték, hogy az egyetemekről kergessék el a nácikat. (A bécsi egyetemen abban az időben 760 olyan diák tanult, aki a hitlerista hadsereg katonája vagy tisztje volt; a diákszervek választásait előkészítő gyűléseken ezek fasiszta kirohanásokra vetemedtek.) A tüntető diákokkal szembeszállt az amerikai rendőrség, de Bécs szövetségesi parancsnoksága kénytelen volt elfogadni a szovjet városparancsnoknak azt a javaslatát, hogy egy hónapra zárják be az egyetemet, ez alatt az idő alatt pedig hajtsák végre a nácitlanítást és vezessenek be új felvételi rendet az osztrák felsőoktatási intézményekben.

A munkásoknak a kormány gazdaságpolitikája ellen tiltakozó viharos megmozdulásai közé tartozott 20 000 munkásnak és alkalmazottnak az 1947. május 5-i tüntetése, 114 bécsi üzemnek a sztrájkja, amelyen az árak és a bérek közötti aránytalanság felszámolását, a hitleristák által bevezetett kereseti adó eltörlését, az előírt élelmiszer-fejadagok betartását követelték, valamint az az 1947 decemberében,

Bécsben megrendezett sokezres tüntetés, mely a népellenes pénzreformot ellenezte. A pénzreform elleni tiltakozás jeléül Ausztria Kommunista Pártjának a képviselője kilépett a kormányból.

Az ausztriai munkásmozgalom gyengeségét még az is fokozta, hogy a legnagyobb tömegpárt, amely befolyásnak örvendett a munkások körében, a Szocialista Párt volt, ez azonban kormánykoalícióban állt a burzsoá Néppárttal, és a koalíció érdekében minden lehető módon próbálta féken tartani a tömegeket. Az Osztrák Szakszervezeti Szövetség, amelyben a szocialisták és a néppártiak foglaltak el uralkodó pozíciókat, minden olyan sztrájkot, amelyet nem egyeztettek velük, „vad" sztrájknak minősítettek, és nemcsak hogy a támogatást vonták meg résztvevőitől, hanem még propagandát is folytattak ellenük, sokszor rájuk uszították a többi munkást. A Szocialista Párt jelentősen megváltoztatta jellegét, feladatait és programját. Az 1947. októberi kongresszuson egy új programot fogadtak el, amely már nem irányzott elő komolyabb lépéseket a burzsoázia ellen, de változatlanul amellett foglalt még állást, hogy a párt harcoljon a szocializmusért, a békéért, a szomszédokkal való együttműködésért. Ám Julius Deutsch „Mit akarnak a szocialisták?" című 1949-ben megjelent füzete, amely afféle kommentár volt az 1947-es programhoz, s amelyet a párt vezetője, Adolf Schärf minden szocialista kézikönyvének minősített, már nyíltan elutasította az osztályharcot, szakított a marxizmussal. A gyakorlatban ez abban jutott kifejezésre, hogy megtorlásokat alkalmaztak az olyan párttagok ellen, akik síkraszálltak a békéért és a Szovjetunióval való barátságért, hogy a pártközi szervezeteken belül szakadár politikát folytattak (1948-ban szakadás következett be a hitlerista koncentrációs táborokat megjárt volt politikai foglyok egyesített szövetségében, 1949-ben az Osztrák Szakszervezeti Szövetség kilépett a Szakszervezeti Világszövetségből).

Ausztria Szocialista Pártjának vezetői a maguk gyakorlati tevékenységét és az osztályharcról való lemondást a „harmadik erőről", a demokratikus szocializmusról, a két tömb közötti semlegességről hangoztatott frázisokkal álcázták.

A Szocialista Párt vezetőinek politikája elégedetlenséget keltett a párton belül is. 1947-ben Erwin Scharf baloldali szocialista, a párt titkára a Szocialista Párt kongresszusán egy ellenzéki határozati javaslatot terjesztett elő, amelyet 44 küldött írt alá; 70 küldött szavazott erre a határozati javaslatra. Válaszképpen a párt elnöksége eltávolította Scharfot pártbeli tisztségeiből, és megtiltotta neki, hogy gyűléseken, konferenciákon felszólaljon. Novemberben a Szocialista Párt kongresszusán Scharfot kizárták a pártból és megfosztották parlamenti képviselői mandátumától. 1949-ben a baloldali szocialisták csoportja, Scharffal az élen megalakította a Szocialista Munkáspártot, s ez legfőbb elvének a szocializmus megteremtését, a külpolitikai semlegességet, a Szovjetunióval és a szomszédos országokkal való barátságot, a békeharcot tekintette. Csakhogy ez a szervezet rendkívül kis létszámú volt.

A háború utáni Ausztriában csak a Kommunista Párt harcolt következetesen a dolgozóknak, elsősorban a munkásosztálynak az érdekeiért. Leleplezte az Osztrák Néppárt és a Szocialista Párt vezetői által a kormányban folytatott reakciós politikát, követelte a megszálló csapatoknak Ausztriából való kivonását és az államszerződés megkötését, az „áttelepülteknek" az országból való eltávolítását (1948. január 1-én ezek száma elérte a 605 000-ret), a kereseti adó megszüntetését, a béreknek az árakhoz való igazítását, az államgépezetnek a volt náciktól való megtisztítását.

A Kommunista Párt tevékenyen részt vett a munkások bérharcában. 1947 decemberében a pénzreform elleni tüntetést, majd a békemozgalmat vezette. 800 000 osztrák írta alá a stockholmi felhívást, amely az atomfegyver betiltását követelte.

A „nagy koalíció" kormányának tevékenységében az első szakaszt lezáró fontos esemény volt az 1949. októberi parlamenti választás. A parlamenti erők megoszlásában változás következett be azáltal, hogy egy új polgári párt jelent meg a porondon: az 1949 februárjában megalakított Függetlenek Szövetsége. Ez a neonáci párt a parlamenti választásokon 489 000 szavazatot kapott, a Néppártra 1,8 millió választó szavazott (az 1945. évi 1,6 millióval szemben), a Szocialista Pártra pedig 1,6 millió (az 1945. évi 1,4 millióval szemben).

A két koalíciós párt 17 mandátumot vesztett, ebből 16-ot a Függetlenek Szövetsége javára. A Néppárt 77, a Szocialista Párt pedig 67 képviselői mandátumot szerzett. Ausztria Kommunista Pártja a választásokon a Szocialista Munkáspárttal együtt („baloldali blokk") vett részt. Jelszavuk egy olyan kormány megalakítása volt, amelyben részt vesz valamennyi demokratikus erő. A választási harc sokkal hevesebb volt, mint 1945-ben. A „baloldali blokk" 213 000 szavazatot szerzett (az 1945. évi 17 000-rel szemben) és öt képviselői helyet kapott a parlamentben (az 1945-ben szerzett négy helyett).

A választási eredmények azt mutatták, hogy az osztrák társadalomban a negyvenes évek végére fokozódott az erők polarizálódása.

Svájc

Svájc a tárgyalt időszakban államszövetség volt és 22 kantonból állt. Minden kantonnak az 1874-es alkotmány szerint széles jogköre volt: saját kormánnyal és parlamenttel rendelkezett, s ezek illetékességébe tartozott az adók bevezetése és eltörlése, a közrend fenntartása, a hadkiegészítés stb. A szövetségi parlament két házból állt: az Államtanácsból mint felsőházból és a Nemzeti Tanácsból mint alsóházból. Az alsóházat egyenlő arányos választások útján hozták létre, az Államtanácsot pedig oly módon, hogy ebbe minden kanton két-két képviselőt küldött.

A hatalmat Svájcban három polgári párt (a Radikális Demokrata Párt, a Katolikus Konzervatív Párt és a Paraszt-, Kisiparos és Polgári Párt) és a Svájci Szociáldemokrata Párt koalíciója gyakorolta. Mindezeknek a pártoknak, a Paraszt-, Kisiparos és Polgári Pártot kivéve, hozzávetőleg azonos számú mandátuma volt a Nemzeti Tanácsban és csaknem azonos számú képviselője a kormányban, azaz a Szövetségi Tanácsban. Ami a kantonok parlamentjeit és kormányait illeti, ebben a tekintetben a politikai térkép meglehetősen tarka volt. Az egyik kantonban a radikálisok voltak túlsúlyban, a másikban a konzervatívok, Zürich kantonban pedig például erős befolyása volt az egyik „új" polgári pártnak, amely 1935-ben alakult: a Függetlenek Pártjának.

A második világháború, akárcsak az 1914–1918-as háború is, elkerülte Svájcot. A Szövetségi Tanács már a háború legelején bejelentette, hogy Svájc az Európában kirobbanó fegyveres konfliktusban megőrzi hagyományos semlegességét. De attól tartva, hogy a hadviselő felek nem riadnak vissza semlegességének megsértésétől, Svájc egy sor védelmi intézkedést foganatosított. Hadseregének létszámát jelentősen felemelte és a fegyveres erőket felvonultatta a határok mentén. Stratégiai tartalékok létrehozása céljából jegyrendszert vezetett be élelmiszerre, lábbelire és adagolva osztotta el a tüzelőanyagot, az ipari nyersanyagot. A parlament rendkívüli meghatalmazásokkal ruházta fel a kormányt.

Reális veszély fenyegetett a fasiszta hatalmak részéről. 1940-ben Berlinben kidolgoztak egy tervet arra, hogy behatolnak Svájcba és megszállják az Alpokon át Olaszországba vivő stratégiailag fontos szállítási útvonalakat. Másodszor 1943-ban fenyegetett egy Wermacht-invázió veszélye, amikor a szövetségesek Olaszországban partraszálltak. Az előbbi esetben a Svájc elleni agresszióra azért nem került sor, mert a hitlerista hadsereg nyugati sikerei folytán ez feleslegessé vált, az utóbbi esetben viszont Hitler elsősorban azért volt kénytelen lemondani Svájc megszállásának tervéről, mert a fasiszta német hadsereg sztálingrádi veresége, a Vörös Hadsereg sorozatos sikerei arra kényszerítették a német vezérkart, hogy minden tartalékát a keleti hadszíntéren vesse be.

Az invázión kívül az a veszély is fenyegetett, hogy a fasiszta „ötödik hadoszlop" belülről hódítja meg az országot. Már a harmincas években különféle szervezetei alakultak a svájci nemzetiszocialistáknak (Nemzeti Front, Nemzeti Szövetség stb.). Ezek kapcsolatban álltak Berlinnel és Rómával, s olyan svájci burzsoá körök finanszírozták őket, amelyek a fasizmusban támaszt láttak a kommunista és a munkásmozgalom elleni harcban. Ezekkel a szervezetekkel összeforrtak a Svájcban élő németekből – diákokból, üzletemberekből, kiszolgáló személyzetből – alakult fasiszta csoportok. A hitleristáknak ezek

a darázsfészkei fasiszta propagandát folytattak és egyúttal kémkedéssel foglalkoztak. Az volt a feladatuk, hogy invázió esetén segítsék a hitlerista hadsereget az ország stratégiailag fontos pontjainak megszállásában. Fasiszta csoportok alakultak a Svájcban élő olaszokból is. A svájci hatóságok tudtak a fasiszta szervezetek tevékenységéről, de nem tettek határozott intézkedéseket felszámolásukra, nehogy ezzel „ingereljék" Hitlert. Sőt, 1940 szeptemberében Svájc elnöke, Marcel Pilet-Golaz hivatalosan fogadta a svájci fasiszták vezetőit. Ezt a lépést Svájc demokratikus közvéleménye felháborodással fogadta. R. Masson, a svájci hírszerzés vezetője kapcsolatba lépett Walter Schellenberggel, az SS hírszerző szolgálatának vezetőjével. Egyik találkozásukon részt vett Guisan tábornok, a svájci hadsereg főparancsnoka is.

Annak a türelemnek, amelyet a kormány a fasisztabarát szervezetekkel szemben tanúsított, szöges ellentéte volt a baloldali elemekkel, különösen a kommunistákkal szemben alkalmazott megtorlás. 1939 végén a burzsoá sajtóban féktelen rágalomhadjáratot indítottak Svájc Kommunista Pártja ellen, 1940. november 27-én pedig a párt tevékenységét az egész országban betiltották (néhány kantonban ez már 1939-ben megtörtént), a párt sajtószerveit bezárták, a kommunista képviselőket kikergették a parlamentből és a helyi önkormányzati szervekből. 1941-ben betiltották a Szocialista Föderációt (a kommunistákkal együttműködő baloldali szocialisták egyesülését), a Svájci Szociáldemokrata Párt részéről a parlamentbe került képviselők közül a baloldali szocialistákat megfosztották mandátumuktól. A Szövetségi Tanács a „rendkívüli felhatalmazások" kihasználásával olyan politikai rendőrséget hozott létre, amely bírósági eljárást indított a kommunisták és a baloldali szocialisták ellen, „aknamunkával" vádolva őket.

A háború éveiben Svájcban igen aktívan működtek a hadviselő felek hírszerző szolgálatai. Bernben például létrehozták az Egyesült Államok hírszerző szolgálatának fiókját, Allen Dulles vezetésével. 1943 és 1945 között Svájcban különtárgyalások folytak egyfelől az Egyesült Államok és Anglia, másfelől Németország megbízottai között; 1945-ben pedig az angol–amerikai fél és Japán között.

Svájc külpolitikáját 1939–1945-ben a „tengelyhatalmak" és az antifasiszta koalíció közötti lavírozás jellemezte. A hivatalos Bern ezt a politikát az ország helyzetével magyarázta, nevezetesen azzal, hogy hadviselő országok vették körül, s hogy nem rendelkezett kellő élelmiszer- és nyersanyagtartalékokkal.

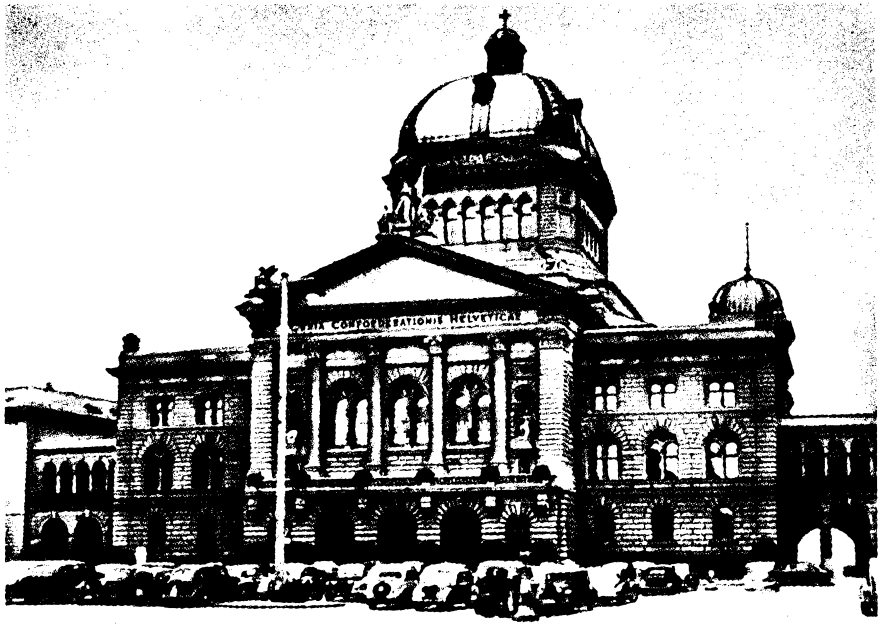

A kormány és a parlament székhelye Bernben

Svájc csakugyan nem volt könnyű helyzetben. Ám az antifasiszta koalíció országai nem törődhettek bele azokba a tényekbe, amelyek arról árulkodtak, hogy a svájci politika mérlegének nyelve 1940–1943-ban mindenkor Berlin javára billent. Bern számos politikai akciója az uralkodó körök bizonyos részének németbarát szimpátiáiról tanúskodott: 1940. június 25-i rádióbeszédében Pilet-Golaz az európai „új renddel" való elégedettségének adott hangot. Svájc fegyvert, lőszert, szerszámgépeket, különféle iparcikkeket szállított Németországnak, távvezetéken pedig eljuttatta oda az alpesi köztársaságban megtermelt villamos energia egy részét. Svájcon keresztül haladtak Németország és Olaszország katonai szállítmányai. Svájci bankok által folyósított kölcsönökből – több mint 1 milliárd frankból – Németország külföldről beszerezte a hadviseléshez nélkülözhetetlen nyersanyagot és berendezést. Emellett svájci cégeket gyakran mint közvetítőket vett igénybe, hogy a szállítmány „semleges zászló alatt" átjuthasson a szövetségesek blokádján. Éppen ezért több svájci cég (Sulzer, Brülle stb.) az antifasiszta koalíció országaiban „feketelistára" került a fasiszta hatalmakkal való együttműködése miatt. Amikor 1943-ban a szövetségesek azzal a kéréssel fordultak Svájchoz, hogy ne adjon menedéket a fasiszta háborús bűnösöknek, a Szövetségi Tanács elutasította ezt a kérést. Ugyanakkor a svájci hatóságok gyakorlatilag bezárták a kaput azok előtt, akik menedéket kerestek a véres hitlerista terror elől.

1944-ben, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a hitleri Németország vereséget fog szenvedni, a svájci kormány változtatott orientációján. 1944 októberében például a Szövetségi Tanács felajánlotta a Szovjetuniónak a még 1918-ban megszakított diplomáciai kapcsolatok helyreállítását. A szovjet kormány elutasította ezt az ajánlatot, mivel Svájc nem határolta el magát a Szovjetunióval szemben ellenséges korábbi politikájától. Ez a visszautasítás magával vonta Pilet-Golaz lemondását, hiszen őt tekintették magában Svájcban is, külföldön is az igazi semlegességtől eltérő külpolitikai irányvonal megszemélyesítőjének. 1945 februárjától Svájc már nem szállított villamos energiát és mindenféle stratégiai anyagot Németországnak, beszüntette a tengelyhatalmak tranzitszállításait, befagyasztotta a svájci bankokban levő német követeléseket. Ezek az intézkedések egyébként nem érintették a „számozott folyószámlákat", a hitlerista vezetők névtelen magánbetétjeit; ezeknek a betéteknek a titkát a bankok mind a mai napig gondosan őrzik, s a betéteket minden akadály nélkül kifizetik a tulajdonosoknak. Svájc nem volt hajlandó teljesíteni a szövetségeseknek azt a követelését, hogy adja át a német aktívákat mint jóvátételi alapot; emiatt Washington is zárolta az Egyesült Államokban levő svájci követeléseket. Az Egyesült Államok azt is követelte, hogy Svájc adja ki azt az aranyat, amellyel Németország a svájci vásárlásait fizette, mivel ezt az aranyat a hitleristák a megszállt európai országokban rabolták össze. Ebben a kérdésben igen sokáig elhúzódtak a tárgyalások, s végül 1946-ban egy olyan megállapodás aláírásával zárultak le, amellyel Svájc részben teljesítette a szövetségesek követeléseit.

Max Petitpierre, aki 1945-ben a külügyi hivatal vezetője (külügyminiszter) volt, lépéseket tett a Szovjetunióval való kapcsolatok normalizálása érdekében. Miután a Szövetségi Tanács a szovjet kormány követelésének eleget téve lehetővé tette a hitlerista hadifogságból Svájcba átszökött szovjet állampolgárok hazatelepülését és elismerte korábbi, a Szovjetunióval szemben ellenséges politikájának hibás voltát, a két ország között 1946. március 18-án helyreálltak a diplomáciai kapcsolatok.

Svájc nem lépett be az Egyesült Nemzetek Szervezetébe, s ezt azzal indokolta, hogy összeegyeztethetetlennek tartja hagyományos semlegességét az ENSZ Alapokmányában lefektetett ama kötelezettséggel, hogy a tagországok közösen fegyveres erővel harcoljanak az agresszió ellen. Mindamellett tagja lett az UNESCO-nak és az ENSZ több más speciális szervezetének.

A második világháborúból Svájc gazdasága teljesen érintetlen termelési apparátussal került ki, mindennemű anyagi veszteség nélkül. És jóllehet a háború éveiben a könnyűipar termelése és az országnak egy olyan fontos ágazata, mint az idegenforgalom erősen csökkent, mindazok a vállalatok, amelyek a hadviselő országok megrendeléseit teljesítették, különösen a fémfeldolgozó-ipar, a vegyipar teljes gőzzel dolgozott. A háború éveiben sok új cég alakult, jelentősen kiszélesedett a termelési kapacitás, lényegesen megnövekedett az aranyalap. Húsz százalékkal megnövekedett az iparban foglalkoztatott mun-

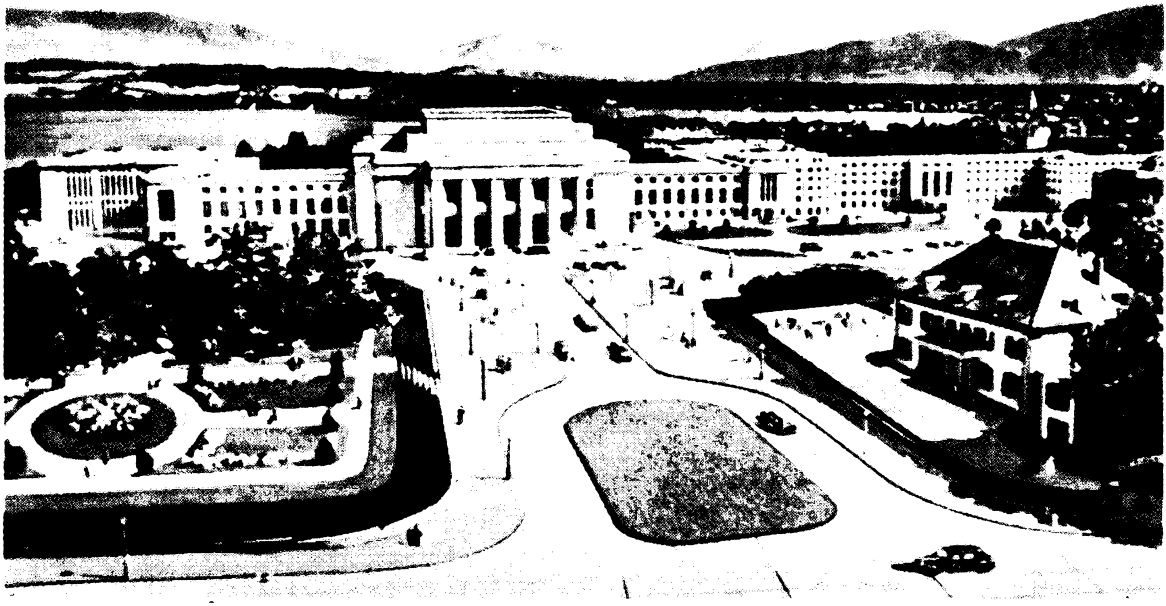

A Nemzetek Palotája Genfben

kások és alkalmazottak száma. A svájci gazdaságra a háború utáni öt esztendőben az ipar további általános fellendülése volt jellemző, bár egyes ágazatokban 1948–1949-ben lelassult a fejlődés üteme. Jellemző volt továbbá a svájci gazdaságra a tőkebefektetések növekedése, a hitel- és bankügyletek kiszélesedése. Jelentős mértékben bővült ebben az időben Svájc exportja is, a többi között azzal kapcsolatban, hogy kereskedelmi konkurrenseinek többsége még nem ocsúdott fel a háború megrázkódtatásaiból.

A termelés és a tőke koncentrációjának folyamata a háború utáni időszakban rohamos ütemben haladt. A monopóliumok kulcspozíciókat foglaltak el a gépgyártásban, az elektrotechnikai iparban, a vegyiparban, az élelmiszeriparban. Három óriásbank ellenőrizte az ország pénzügyi-gazdasági helyzetét. Nyomban a háború befejezése után a svájci tőke támadást indított a külföldi piacokon, a többi között arra törekedve, hogy megvesse a lábát Latin-Amerikában.

A világ demokratikus erőinek az a viharos növekedése, amely a háború befejező szakaszában és a háború utáni első években végbement, kihatott Svájc belpolitikai életére is. 1944. október 14–15-én Zürichben alapító kongresszusát tartotta a Svájci Munkapárt, amelybe a Kommunista Párt tagjai (ennek tevékenységét nem sokkal ezelőtt oldották fel a tilalom alól), a Szocialista Föderáció volt tagjai, valamint baloldali szociáldemokraták tömörültek. A Svájci Munkapárt fennállásának első napjaitól elszánt harcot vívott a dolgozók létérdekeiért és jogaiért, a valódi demokráciáért, a szocializmusért, a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok helyreállításáért és a semlegesség politikájának szigorú megtartásáért. 1945–1947-ben szép eredményeket ért el a helyi önkormányzati szervek választásain, különösen a francia Svájcban: Genève (Genf), Vaud és Neuchâtel kantonokban. A Svájci Munkapárt több ízben is felajánlotta a Svájci Szociáldemokrata Pártnak az akcióegységet. Ám a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetői, akik jelentős hatást gyakoroltak pártjuk politikájára és a legnagyobb szakszervezeti központ – a Svájci Szakszervezeti Szövetség – tevékenységére, elutasították az együttműködést.

Belgium

A második világháborúban Belgium viszonylag keveset szenvedett a hadicselekményektől és a fasiszta megszállástól. Veszteségei főképp abból adódtak, hogy a fasiszta megszállók rekviráltak iparcikk-készleteket és élelmiszereket.

Mivel a belga monopóliumok óriási profitokat húztak Kongó kizsákmányolásából, a belga gazdaság viszonylag hamar kiheverte a háború következményeit. A monopóliumok évente 10 milliárd belga márkát sróföltak ki Kongóból. Emellett dollárban és más valutában jelentős összegeket szereztek azáltal, hogy Kongóban kitermelt stratégiai nyersanyagokat (uránt, kobaltot, rezet, ipari gyémántot) adtak el a világpiacon. Belgium már 1947-ben elérte az ipari termelés háború előtti színvonalát. 1945–1948-ban, amikor a világpiacon igen nagy volt az áruhiány, a belga monopóliumok termelésük gyors növelésével nagy profitokat vágtak zsebre.

A fasizmus leverésének egyik nagy eredménye volt a második világháború után Belgium szempontjából, akárcsak sok más nyugat-európai ország szempontjából is az, hogy az országban hatalmas lendületet kapott a demokratikus mozgalom. Belgium hazafias erői, elsősorban a kommunisták, önfeláldozó harcot vívtak az ország szabadságáért és függetlenségéért, s ennek köszönhető az, hogy a tömegekben egyre nőtt a Kommunista Párt befolyása. Már 1944 szeptemberében, nyomban az országnak a megszállás alól való felszabadulása után, Belgium Kommunista Pártjának két képviselője került be a kormányba, az 1946-os választásokon pedig a kommunisták 24 parlamenti mandátumot szereztek.

Az ország kormánykörei kénytelenek voltak jelentős engedményeket tenni a munkásosztálynak, amely döntő szerepet játszott az ellenállási mozgalomban. 1945–1948-ban a dolgozók elérték azt, hogy az államapparátusból és a községi szervekből távolítsák el mindazokat, akik együttműködtek a megszállókkal, kiharcoltak egy törvényt, amely választójoggal ruházta fel a nőket, felemeltették a munkabéreket és kiszélesíttették a szakszervezeti jogokat, kivívtak egy társadalombiztosítási törvényt.

Nagy győzelmet arattak a demokratikus erők az úgynevezett királykérdésben. 1945 júliusában a belga parlament az ország demokratikus közvéleményének sürgetésére elfogadott egy törvényt, amely megtiltotta az akkor Svájcban élő III. Lipótnak Belgiumba való visszatérését, mivel kompromittálta magát mint a hitleri Németországgal való „megbékélés" egyik zászlóvivője, később pedig a német fasiszták által megszállt Belgiumból nem volt hajlandó külföldre emigrálni; ezzel a törvénnyel Lipót királyt megfosztották uralkodói előjogaitól is.

1947-ben a reakció nagyarányú támadást indított a Kommunista Párt ellen. A reakciós erők nyomására a Belga Szocialista Párt jobboldali vezetői kormányválságot provokáltak ki, és ezzel lemondásra késztették Camille Huysmans kormányát. A szocialista Paul Henri Spaak kormányába kommunistákat már nem vettek be.

Ettől kezdve Belgium kormánya nyíltan arra vette az irányt, hogy tevékenyen részt vegyen az angol–amerikai imperialisták által kiagyalt szovjetellenes tervekben. 1948 júniusában Belgium belépett a Nyugat-európai Unióba, ugyanazon év júliusában egyezményt írt alá az Egyesült Államokkal, s ennek értelmében csatlakozott a Marshall-tervhez, 1949 áprilisában pedig csatlakozott az Észak-atlanti Szerződéshez. Belgiumnak az agresszív tömbökben való részvétele és különösen a NATO-ba való belépése katonai kiadásainak jelentős emelését követelte meg, ez pedig súlyos teherként nehezedett a dolgozók vállára. Már 1949-ig a lakosság közvetlen adói 1944-hez viszonyítva csaknem a 2,5-szeresükre emelkedtek.

Belgium Kommunista Pártja a leghatározottabban ellenezte a külpolitika területén folytatott nemzetellenes politikát. Leleplezte a brüsszeli és az Észak-atlanti Szerződés agresszív lényegét, és figyelmeztette a tömegeket arra, hogy ezeknek az okmányoknak az aláírása milyen súlyos következményekkel jár.

A Spaak-kormány politikája egyengette az utat ahhoz, hogy hatalomra jussanak a Kereszténysző-

ciális Párt és a Liberális Párt reakciós vezetői; az 1949. június 6-i parlamenti választásokon ezek a pártok arattak győzelmet. A képviselőik által megalakított koalíciós kormány élére a Keresztényszociális Párt részéről Gaston Eyskens került.

Hollandia

Belgiumnál jóval többet szenvedett a háborútól és a német megszállástól Hollandia. A második világháborúban elszenvedett anyagi kárát 5,6 milliárd dollárra becsülik. A megszállók sok gyárat hurcoltak el az országból, mintegy 500 000 hollandot hajtottak németországi kényszermunkára. Mindez a háború végére teljesen szétzilálta az ország gazdaságát. Hollandia gazdaságának nehéz helyzetét még csak súlyosbította nagy kiterjedésű indonéziai gyarmati birtokainak elvesztése, amelyek a háború előtt az ország nemzeti jövedelmének egyharmadát kitevő hatalmas profitot hajtottak a holland monopóliumoknak, az a háború pedig, amelyet a hollandok azért vívtak, hogy ebben a térségben helyreállítsák gyarmati uralmukat, csak újabb mérhetetlen kiadásokat rótt az országra.

Hollandia igen fejlett kapitalista ipari-agrár ország volt, amely jelentős mértékben függött a külföldi nyersanyagforrásoktól és árupiacoktól. Az ország gazdaságában tekintélyes helyet foglalt el a magas színvonalú intenzív mezőgazdaság is, amely jelentős mértékben exportcikkek termelésére szakosodott.

Az ipar fejlesztése elsősorban olyan iparágak helyreállítása vonalán haladt, amelyek nagy ráfordításokat igényeltek, de tulajdonosaiknak magas profitot biztosítottak. Ezeknek az ágazatoknak a viszonylag gyors fejlődésében közrejátszott az is, hogy az országban nagy hiány mutatkozott közszükségleti cikkekben. De jelentős szerepet játszottak a külföldi kölcsönök is.

A hitlerista megszállás alóli felszabadulás után Hollandiában eleinte az angolbarát orientáció dominált, s ennek az a magyarázata, hogy a holland tőke régebben is szoros kapcsolatban állt az angol tőkével, hogy a két országot összefűzte kiterjedt gyarmataik közös védelme. Ám ugyanabban az időben fokozódott Hollandiának az Egyesült Államoktól való gazdasági, politikai és katonai függése, mivel az amerikai tőke az angolnál sikeresebben hatolt be a háború éveiben meggyengült holland gazdaságba. Az amerikaiak támogatásban és hitelekben részesítették Hollandiát, de ennek fejében Hollandiának jelentős politikai és gazdasági engedményeket kellett tennie az Egyesült Államok monopóliumainak. Egészében véve az ipari és a mezőgazdasági termelés háború előtti színvonalát Hollandiában 1948-ban szárnyalták túl.

A holland burzsoázia a háború éveiben a nép szemében lejáratta magát azzal, hogy együttműködött a fasizmussal, amikor a holland nép legjobb fiai és leányai hősies harcot vívtak a megszállók ellen. A holland kommunisták a nemzeti ellenállás erőinek vezető magvát alkották; az ellenállási mozgalom soraiban összesen mintegy 250 000 ember vett részt. A háború után Hollandia demokratikus erői azt követelték, hogy számolják fel a fasizmus maradványait, hogy hajtsanak végre demokratikus átalakításokat az ország politikai, szociális és gazdasági életében.

A háború utáni első választásokon a parlamentben (a Generalstaatenben) a Katolikus Néppárt és a Munkapárt (a szociáldemokraták pártja) szerezte meg a mandátumok jelentős részét. Hollandia Kommunista Pártja 503 000 szavazatot kapott (az 1937-es 137 000-rel szemben), és 10 képviselőt juttatott a parlamentbe. A katolikusok és a szociáldemokraták alakítottak kormányt.

A holland monopóliumok, a nagybirtokosok és a felsőbb papság érdekeit képviselő Katolikus Néppárt köré tömörült reakciós erők, amelyek az Egyesült Államok és Anglia támogatását, sőt a jobboldali szociáldemokrácia támogatását is élvezték, mindent elkövettek azért, hogy az országban fenntartsák és megszilárdítsák a monopoltőkés burzsoázia uralmát, hogy helyreállítsák gyarmati uralmukat Indonéziában. A Munkapárt együttműködött a Katolikus Néppárttal és a többi burzsoá párttal a Kommunista Párttal szemben, ellenezte a kommunistákkal való akcióegységet. A Munkapárt vezetői támogat-

ták azt a tervet, hogy Hollandia belépjen a nyugati hatalmak agresszív csoportosulásaiba. A holland reakciónak a dolgozók demokratikus jogai elleni támadása – amely olyan viszonyok között folyt, amikor az ország ki volt szolgáltatva az Egyesült Államoknak – rendszerint antikommunista és szovjetellenes propagandával járt együtt.

A külpolitika területén a holland monopoltőkés burzsoázia a háború utáni időszakban, a belgához hasonlóan, vakon követte az Egyesült Államok politikáját és szintén csatlakozott az imperialista hatalmak politikai és katonai tömbjeihez. A demokratikus közvélemény ezt hevesen bírálta, sőt bizonyos fokig még a kormánykörökben is bizonytalanságot keltett.

Indonézia függetlenségének kikiáltása után a holland gyarmatosítók az angol csapatokkal együtt az indonéziai nép nemzeti felszabadító mozgalmának katonai letörésére törekedtek. Ebben a harcban Hollandia az amerikai imperializmus diplomáciai, politikai és gazdasági támogatását élvezte. Mindamellett a holland gyarmatosítók kudarcot vallottak az indonéziai nemzeti felszabadító mozgalom erőszakos letörésére irányuló kísérleteikkel.

Luxemburg

Kis területe ellenére Luxemburg igen fejlett kohóipara folytán a nyersvas- és acéltermelés terén világviszonylatban az első tíz ország közé tartozott. Iparát magas fokú tőkekoncentráció jellemezte: a vasgyártás 91 százaléka a legnagyobb acélkonszern kezében volt, ez pedig szoros kapcsolatban állt a francia és a belga tőkével. A vas és az acél 90 százalékát exportálták.

Az ország gazdaságának egyoldalú fejlettsége, az a körülmény, hogy a munkásoknak több mint a fele a kohóiparban dolgozott, amely a nemzeti jövedelemnek több mint a felét adta, Luxemburgot igen nagy mértékben a külföldi piactól tette függővé.

Az 1945. novemberi parlamenti választásokon a Keresztényszociális Párt aratott győzelmet; ez a párt erős befolyásnak örvendett a nép katolikus rétegeiben. A Luxemburgi Kommunista Párt öt parlamenti mandátumot szerzett (az 51-ből). A Keresztényszociális Párt vezetője, Pierre Dupong kénytelen volt bevenni az általa megalakított kormányba a kommunista Charles Marxot, halála után pedig a kormányban a helyébe került a Luxemburgi Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkára, Dominique Urbany. Ám 1947 februárjában az újjáalakított kormányba kommunistát már nem vettek be.

Luxemburg uralkodó körei az ország érdekeit kiszolgáltatták az amerikai imperializmusnak, mert annak segítségével remélték megszilárdítani osztálypozícióikat. Luxemburg kormánya fokozatosan bevonta az országot az Egyesült Államok égisze alatt Európában létrehozott agresszív tömbökbe. Ebből a célból 1948-ban Luxemburg alkotmányából törölték a semlegességről szóló cikkelyt. Luxemburg belépett a Nyugat-európai Unióba, majd az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe.

IX. FEJEZET

Dél-Európa tőkés országai (Görögország, Spanyolország, Portugália)

Európa három országában: Görögországban, Spanyolországban és Portugáliában a második világháború után a reakció legszélsőségesebb erői maradtak hatalmon. Görögországban 1945–1949-ben irtóháborút folytattak a népi fegyveres erők ellen, amelyek a görög nép körében népszerűséget szereztek maguknak a fasiszta német megszállók elleni harcukkal és a haladó átalakításokat célzó programjukkal. Spanyolországban és Portugáliában a fasiszta diktátorok (Spanyolországban – Franco, Portugáliában – Salazar) arra törekedtek, hogy országukat belevigyék azoknak a reakciós erőknek a táborába, amelyek támadást indítottak a népi demokráciák és a szocializmus ellen. Ám a legfőbb tényező, amely ebben a három országban hozzájárult a reakciós rezsimek fennmaradásához, sőt megerősödéséhez, az a segítség volt, amelyet az Egyesült Államok és Anglia imperialista köreitől kaptak, különösen a tárgyalt időszak második felében (1947–1949).

Görögország

A háború és a fasiszta német megszállás éveiben Görögország óriási veszteségeket szenvedett emberekben és anyagi értékekben: csupán a halottak száma elérte a népesség 8 százalékát; az ipari késztermékek 70 százalékát a megszállók lefoglalták és elszállították. Az ország gazdasága zilált állapotban volt. 1945-ben az ipari termelés színvonala 1939-hez viszonyítva a gépgyártásban 20 százalék volt, a fonó- és szövőiparban 30, a cementgyártásban 12, a gumiiparban 15 százalék. Jelentős mértékben csökkent a vetésterület, az öntözési és meliorációs berendezések jelentős része elpusztult, nagy veszteségek érték az állattenyésztést és a halipart. A külkereskedelmi deficit feltartóztathatatlan növekedése, az infláció, a fokozódó drágulás folytán az ország lakosságának óriási többsége tönkrement, éhezett és nyomorgott.

Éppen ezért a megszállók kiűzése után az ország legfőbb szociális-gazdasági feladatai közé tartozott a lakosságnak élelmiszerrel, lakással, munkával való ellátása, az ipar, a mezőgazdaság, a hírközlés stb. helyreállítása.

Ám a liberális párti Nikolasz Plasztirasz, akit a Churchill és a görög király között létrejött megállapodás szerint 1945. január elején neveztek ki miniszterelnökké, kormánya legfőbb célját abban látta, hogy letörje a baloldali demokratikus erőket és helyreállítsa a reakciós rendszert.

A görög társadalom szociális struktúrájának bonyolultsága folytán az akkori időszak politikai élete is ellentmondásos volt. A gazdasági és a politikai életben a monopoltőkés ipari és kereskedelmi burzsoázia játszott vezető szerepet, amely szoros kapcsolatban állt az angol tőkével, később pedig az amerikaival is. Vele blokkot alkotott a másik kizsákmányoló osztály: a nagybirtokosok, akik a bankok-

hoz, a kolostorokhoz és a királyi családhoz hasonlóan, sok millió sztremma (1 sztremma = 12,7 a*) kiváló minőségű szántóval és legelővel rendelkeztek.

Görögország legnépesebb osztályát: a parasztságot, a kevés földdel rendelkezőt és a föld nélkülit, kíméletlenül kizsákmányolták; a parasztok uzsorafeltételekkel (felesbérlet, haszonbérlet stb.) voltak kénytelenek bérbe venni a földet a nagybirtokosoktól.

Görögország munkásosztálya, bár létszáma nem volt nagy, vezette az egész nép harcát a megszállók ellen, s a háború után a demokratikus mozgalom döntő ereje volt.

A görög társadalom különböző osztályainak az érdekeit számos politikai párt képviselte. A tárgyalt időszakban az összes szélsőjobboldali pártok a Fekete Front néven ismert blokkba tömörültek. Ennek magvát a Néppárt alkotta, amely az úgynevezett Régi Görögország (a Pelopónniszosz, Attika és Boiótia) görög arisztokráciájának, finánctőkéjének, nagybirtokosainak és reakciós papságának az érdekeit fejezte ki. Ehhez a párthoz csatlakoztak továbbá a háború alatt meggazdagodott spekulánsok, a különféle kollaboránsok. A Fekete Frontban a második helyet a Nemzeti Liberális Párt foglalta el, amely 1945 márciusában alakult meg, és a megszállókkal együttműködő liberálisokat tömörítette soraiban. Ennek a pártnak a megalapítója Sz. Gonatasz tábornok volt, aki a megszállás idején fasiszta „őrzászlóaljakat" szervezett, amelyek aztán a hitleristákkal együtt harcoltak az ELASZ (Ellinikos Laikos Apelertherotikosz – Görög Népi Felszabadító Hadsereg) ellen. A Fekete Fronthoz tartozott még Zervasz Nemzeti Pártja, amely a monarchista beállítottságú elemeket fogta össze. A Fekete Front blokkjában részt vettek más fasiszta és félfasiszta katonai csoportok, valamint reakciós tiszti szervezetek is.

A centrista polgári pártok közé tartozott mindenekelőtt a Liberális Párt, amely a közép- és kispolgárságnak, valamint a parasztság egy részének az érdekeit képviselte. A háború után e párt mellé álltak a burzsoázia olyan rétegei is, amelyek Anglia felé orientálódtak és arra számítottak, hogy Anglia előnyben részesíti majd őket a monarchistákkal szemben az ország demokratikus erői elleni harcban. A Liberális Progresszív Párt, a Demokratikus Szocialista Párt és az Unionista Párt ugyancsak a „centrumhoz" tartozott, és a görög burzsoázia különböző rétegeinek az érdekeit képviselte. A Centrista Párt, amely a megszállás idején elutasította a betolakodók elleni harcot, elvesztette a tömegek bizalmát és nem jelentett komoly erőt. Az angol és az amerikai imperializmus viszont minden lehető módon azon mesterkedett, hogy összefogja a burzsoázia különböző osztagait a demokratikus mozgalom elleni harchoz.

A reakció és a „centrum" táborával szemben állt a Nemzeti Felszabadítási Front (EAM – Ethniko Apelevtherotiko Metopo) és ennek Népi Felszabadító Hadserege. Ezekben a szervezetekben a vezető szerepet Görögország Kommunista Pártja töltötte be, amelynek taglétszáma a háború éveiben 400 000-re nőtt. A második legnagyobb párt az Agrárpárt volt, amely 1946 elején 250 000 tagot számlált. Ez a párt a szegényparasztságra támaszkodott, igen széles körű párt volt, amely csaknem az egész országot behálózta kerületi, járási és községi pártszervezeteivel. Végül, a Nemzeti Felszabadítási Front még körülbelül 1 millió olyan emberből állt, aki nem tartozott egyetlen politikai párthoz sem. Ezek zömükben parasztok voltak, akik megelégedtek azzal, hogy az EAM tagjai, s akik ebben a szervezetben a nemzeti érdekek és a szociális célok zászlóvivőjét látták.

1945 elején az ELASZ ellenőrzése alatt állt az ország területének kétharmada; a többi vidék, köztük Attika, Athénnel és Pireusszal, valamint Szaloniki kikötője az angol csapatok ellenőrzése alatt állt. Az ELASZ erői jelentősek voltak. Az EAM-koalíció mintegy 2 millió embert ölelt fel. Az EAM Központi Bizottsága előnyben részesítette minden kérdésnek politikai úton való rendezését, s az 1944 decemberében kirobbant polgárháború beszüntetésére törekedett.

Csakhogy a kormánynak esze ágában sem volt békés úton megoldani a politikai problémákat. Az EAM képviselőivel 1945. február 12-én kötött varkizai egyezmény előirányozta a hadiállapot beszün-

* a = ár; 1 a = 100 m^2.

Görögország Kommunista Pártja „Rizoszpasztisz" (Híradó) és az EAM (Nemzeti Felszabadító Front) „Eleftern Ellada" (Szabad Görögország) című lapja

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΛΛΑΙΚΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ
ΤΟ ΕΑΜ ΖΗΤΗΣΕ ΑΔΕΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΟΗΕ ΟΜΟΦΩΝΑ ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ ΝΑ ΑΚΟΥΣΕΙ ΤΟ ΕΑΜ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΟΗΕ
Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΖΗΤΕΙ ΝΑ ΑΠΟΦΥΓΕΙ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ Ο.Η.Ε
Ο ΕΡΑΝΟΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ
Η «ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΜΩΣΙΣ» ΔΕΝ ΕΠΕΔΟΘΗ
Είνε γεγονός: ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

tetését, a hadseregnek, a rendőrségnek, az államgépezetnek a kollaboránsoktól való megtisztítását, a szólás-, a sajtó, a gyülekezési, a szakszervezeti szabadság biztosítását és a polgárháború befejezését; ugyanakkor e megállapodás szerint nemcsak az ELASZ-t kellett volna feloszlatni, hanem a többi fegyveres osztagot is. Ám a kormány minden erejét bevetette az ELASZ ellen. Megkezdődött az EAM képviselőinek a letartóztatása, munkásoknak és alkalmazottaknak megbízhatatlanság címén való elbocsátása; szétverték a szakszervezeteket. Az ELASZ-tól elkobzott fegyverekkel fasiszta bandákat szereltek fel.

A reakció erői Angliára támaszkodtak. Anglia volt az a pajzs, amely lehetővé tette a görög reakciónak, hogy az országban hadjáratot indítson a demokratikus erők ellen. Országszerte gyűlöletet szítottak az EAM–ELASZ ellen, Görögország Kommunista Pártja ellen. A demokrácia számos hívét lemészárolták, sok demokrata börtönben, koncentrációs táborban sínylődött.

Az EAM-ra mért csapások válságot idéztek elő a demokratikus erők táborán belül. A kispolgári és más ingatag elemek közül többen sürgősen elfordultak ettől a tábortól. Ám a munkásmozgalom tovább fejlődött. Görögország Kommunista Pártja Központi Bizottságának plénumai, valamint a párt 1945 októberében megtartott VII. kongresszusa arra buzdították a dolgozókat, hogy harcoljanak a nemzeti egységért, a polgárháború megakadályozásáért, az angol csapatok kivonásáért és az ország demokratikus fejlődéséért.

1945. november 22-én a liberális Themisztoklesz Szophulisz alakított kormányt. Ám a liberálisok hatalomra jutása sem mozdította elő a helyzet normalizálódását. Ellenkezőleg, szabad kezet adott a Fekete Frontnak, hiszen az most terrorpolitikáját azzal álcázhatta, hogy állítólag van egy demokratikus kormány.

A Szophulisz-kormány 1946. március 31-re parlamenti választásokat írt ki. A választások előkészítése a terror és a reakció tobzódása közepette ment végbe. A választók névjegyzékét sok helyütt meghamisították. A „választások" eredményeképpen a hatalmat a legreakciósabb erők ragadták magukhoz. Az új kormány élére a Néppárt vezére, az angol imperialisták bábja, Konsztantinosz Tszaldarisz került. Az angol kormány több ízben is bejelentette, hogy nyomban a választások után visszavonja Görögországból csapatait, de amikor azok lezajlottak, elutasította vállalt kötelezettségének teljesítését. Egy olyan memorandummal fordult az Egyesült Államok kormányához, amelyben kérte hozzájárulását ahhoz, hogy Görögországban népszavazást rendezzenek annak eldöntésére, hogy a király ne 1948-ban térjen vissza – ahogy azt korábban tervezték –, hanem minél hamarább. A népszavazást 1946. szeptember 1-én tartották meg olyan körülmények között, amikor az uralkodó körök fékevesztett, heves soviniszta propagandát folytattak, s ezt Görögország bolgár, jugoszláv és albán határain kiprovokált incidensekkel „támasztották alá". Ezeknek a provokációknak egyik legfőbb célja az volt, hogy eltereljék a népesség figyelmét a gazdasági és politikai problémákról. Ugyanakkor ezekben a provokációkban kifejezésre jutottak a görög reakciónak népi demokratikus szomszédaikkal szembeni annexiós tervei is.

A népszavazás kihirdetett eredménye (70 százalék a monarchia mellett, 30 százalék a köztársaság

mellett) nyilvánvaló hamisítás volt. Amerikai és angol repülőgép-anyahajók védelme alatt II. György királyt 1946. október 27-én Athénba szállították. Azoknak a titkos tárgyalásoknak az eredményeképpen, amelyeket II. György és Tszaldarisz Anglia és az Egyesült Államok görögországi nagykövetével folytatott, a brit csapatoknak Görögországból való kivonását bizonytalan időre elhalasztották.

Ilyen körülmények között az országban mind nagyobb arányokat öltött a reakciós erőkkel szembeni népi ellenállás. Görögország Kommunista Pártjának Központi Bizottsága már 1945. júniusi plénumán arra hívta fel a dolgozókat, hogy szervezzenek önvédelmi csoportokat a monarchista bandákkal szemben. Vidéken, ahol a terror különösen heves volt, a hazafias erők partizánosztagokat hoztak létre. 1946. október 26-án valamennyi partizánosztagot Görögország Demokratikus Hadseregévé egyesítették, ennek élére pedig Vafiadisz Markosz, az ELASZ csapatai macedón csoportjának volt helyettes parancsnoka került. Novemberben a Demokratikus Hadsereg sorozatos győzelmeket aratott a kormány csapatai fölött, s a görög kormányt ez arra késztette, hogy panasszal forduljon a Biztonsági Tanácshoz. A görög és a nemzetközi reakció nagy lármát csapott az „északról fenyegető veszély" körül, s azzal vádolta a népi demokratikus országokat, hogy beavatkoznak a görög belügyekbe. Ez a propaganda-hadjárat kitűnően beleillett a hidegháborúba, amelyet az imperialista körök azokban az években indítottak a Szovjetunió és a szocializmus útjára lépő többi ország ellen. Ám sem a görög kormánynak, sem nyugati pártfogóinak nem sikerült bebizonyítaniuk, hogy Görögországot „északról veszély fenyegeti".

Nyilvánvalóvá vált, hogy a kormány kudarcot vallott a külpolitikában is (Dél-Albániára és a bolgár terület egy részére támasztott igényeit senki sem támogatta), a belpolitikában is. Tszaldarisz kabinetje képtelen volt stabilizálni az ország gazdasági helyzetét. 1946 decemberében az ipari termelés alig érte el a háború előtti színvonalnak a 60 százalékát, a mezőgazdasági pedig az 55 százalékát. A politikai helyzet továbbra is rendkívül feszült volt.

1947. január 24-én új kormány alakult a Néppárt egy másik vezetője, Demetriosz Maximosz elnökletével. Ennek a kormánynak a véres politikája elkerülhetetlenné tette a Biztonsági Tanács beavatkozását; a Biztonsági Tanács egy ENSZ-bizottságot küldött ki Görögországba azzal a felhatalmazással, hogy követelje az EAM hívei ellen indított perben a védelem tanúiként szereplő személyek kivégzésének a leállítását. Februárban ez a bizottság, meghallgatta az EAM Központi Bizottsága, az Általános Munkásszövetség, a baloldali és a centrista pártok képviselőinek a vallomásait, amelyekben mind megerősítették, hogy a Görögországban kialakult politikai helyzet Anglia beavatkozásából és abból fakad, hogy a varkizai egyezményt a jobboldaliak felrúgták. Ezek a leleplezések zavart keltettek Londonban. Az angol kormány az Egyesült Államokhoz fordult segítségért.

A „Truman-doktrína" az Anglia és az Egyesült Államok között Görögország és Törökország rovására létrejött egyezség eredménye volt. E doktrína alapján az amerikaiak a maguk kezében összpontosították a Görögország gazdasági és politikai élete fölötti ellenőrzést és a Demokratikus Hadsereg elleni hadműveletek irányítását.

Miután ily módon nyílt anyagi és erkölcsi támogatást kaptak, Görögország reakciós monarchista erői – Pál királlyal az élen, aki az elhalálozott II. György helyébe lépett – újabb támadást kezdtek a demokratikus erők ellen, és a Szovjetunióval, a népi demokratikus országokkal szemben ellenséges kampányt indítottak. A hatóságok nyíltan ösztönözték a szélsőségeseket, akiknek „hadjárat Északra" volt a jelszavuk. A dolog odáig fajult, hogy a szovjet kormány 1947. április 6-án visszahívta athéni nagykövetségének csaknem teljes személyzetét, élén a nagykövettel.

1947-ben a Demokratikus Hadsereg ellen nagy hadműveletet kezdtek. Ehhez Közép-Görögországban összevontak mintegy 60 000 katonát és tisztet, akik harckocsikkal, tüzérséggel, aknavetőkkel és repülőgépekkel voltak felszerelve. Görögország Demokratikus Hadseregének abban az időben 15 000 katonája volt, ebből mintegy 10 000 a hadműveletek körzetében. Noha a kormány erői nyilvánvaló fölényben voltak, a büntető hadművelet első és második szakasza 1947 áprilisában és májusában kudarc-

A Demokratikus Hadsereg harcosai a Grámmosz hegységben

cal végződött. Görögország Demokratikus Hadserege néhány erős csapást mért az ellenségre mind Ruméliában, mind Nyugat-Macedóniában. Nem járt sikerrel a kormánycsapatoknak az a hadművelete sem, amelyet június–júliusban a Grámmosz-hegység körzetében folytattak, ahol a Demokratikus Hadsereg fő támaszpontja volt.

A fejvesztett kormány, hogy mentse „presztízsét" saját hívei és amerikai pártfogói szemében, kijelentette, hogy a partizánok akcióiban állítólag valamilyen „nemzetközi brigád" vett részt, sőt, panasszal is fordult a Biztonsági Tanácshoz, azt bizonygatva, hogy jelentős külföldi erők nyomultak be Görögországba. Ám erre a hamisításra is fény derült. A büntető hadművelet kudarca eltemette a kompromittálódott Maximosz-kormányt is. Szeptember 7-én megalakították a Liberális Párt és a Néppárt koalíciós kormányát.

1947 végén ez a kormány több olyan törvényt adott ki, amely betiltotta Görögország Kommunista Pártja és az EAM tevékenységét. Az amerikai tanácsadók javaslatára csaknem 800 000 parasztot űztek el lakhelyéről, s a Demokratikus Hadsereg működési területét egy széles „holt övezettel" vették körül.

Közben a Demokratikus Hadsereg főparancsnoksága a felszabadított területek védelmének megszervezése mellett hozzálátott néphatalmi szervek megalakításához is. Ezek a szervek bonyolították le a népi bizottságok választásait; a nagybirtokosok földjét felosztották a föld nélküli és a kevés földű parasztok között. 1947. december 23-án megalakították Görögország ideiglenes demokratikus kormányát, amely többségében kommunistákból állt. Miniszterelnöke Vafiadisz Markosz tábornok, a Demokratikus Hadsereg főparancsnoka lett.

1948 tavaszán a királyi hadsereg – a tanácsadóknak egy amerikai katonai csoportja közvetlen részvételével – nagyarányú támadó hadműveleteket indított a Demokratikus Hadsereg ellenőrzése alatt álló felszabadított körzetek ellen. Ám a partizánalakulatok ezt a támadást is visszaverték, és harci akciókat fejtettek ki a kormánycsapatok hátában, valamint a szomszédos körzetekben. A kudarcon felbőszült kormány megkezdte a politikai foglyok tömeges kivégzését. Athénban és Pireuszban rendkívüli állapotot vezettek be.

A kormánycsapatok újabb támadását 1948. június 16-án indították. Addigra az Egyesült Államokból 210 000 tonna fegyvert szállítottak Görögországba. Az athéni kormány kapott harckocsikat, repülőgépeket, 5800 géppuskát, 1920 aknavetőt, 70 000 puskát, 3250 rádió-adóvevőt, 6700 gépkocsit stb. A Demokratikus Hadseregnek a Grámmosz körzetében 11 000 embere volt, főleg gyalogsági fegyverekkel felszerelve.

Heves harc bontakozott ki az egész fronton. A Demokratikus Hadsereg helyzete egyre romlott, az ellenőrzése alatt álló terület jelentősen összeszűkült. 1948. augusztus 21-re virradó éjjel a Demokratikus Hadsereg fő erői hősies erőfeszítésekkel áttörték az arcvonalat, és Vitszi (Vérnon) körzetében kijutottak a gyűrűből. Krétán 1948 júliusában semmisítették meg a partizánerőket. A Pelopónniszosz középső részében a Demokratikus Hadsereg osztagai 1949. január 20-ig verték vissza újra meg újra a kormánycsapatok rohamait.

A Demokratikus Hadseregnek csak Vitszi és a Grámmosz-hegység körzetében maradtak harcképes erői, egy olyan területnek a közepén, amelyet az ellenség körülkerített. A Demokratikus Hadsereg nem juthatott utánpótláshoz. Létszáma alig érte el a 20 000 embert. 1949 nyarán a kormánycsapatok nagy erőket vonultattak fel a Demokratikus Hadsereg működési körzetébe. Augusztus derekán erős harcok után elfoglalták Vitszit. Az utolsó harcok 1949. augusztus 28. és 30. között folytak a Grámmosz-hegység körzetében. A Demokratikus Hadsereg erői kénytelenek voltak elhagyni a görög területet.

Görögország nemzeti felszabadító mozgalma kudarcot szenvedett. A nemzetközi imperializmus a görög reakcióval szövetségben vérbe fojtotta a görög nép demokratikus törekvéseit. Görögország az imperialista reakció délkelet-európai előőrsévé vált.

Spanyolország

Spanyolországban a háromévi polgárháború és a német–olasz intervenció után kialakult belpolitikai helyzet és szétzilált gazdaság nem tette lehetővé a francoista kormányférfiaknak, hogy nyíltan és teljes mértékben bekapcsolódjanak a második világháborúba. Mindamellett szoros kapcsolatot tartottak fenn német és olasz szövetségeseikkel, s így is a német–szovjet frontra irányították a „kék hadosztályt" és a „spanyol légiót", összesen mintegy 50 000 embert, ami a spanyol hadsereg teljes állományának 20 százaléka volt. Emellett Spanyolország 1944-ig stratégiai nyersanyagot szállított Németországnak latin-amerikai országokból, különféle felszereléseket gyártott az ország üzemeiben a német hadsereg számára.

Annak ellenére, hogy Spanyolország nem vett részt teljesen a háborúban, ráadásul jelentős profitokat zsebelt be a hitlerista Németország hadseregének eszközölt szállításokon, gazdasága alacsony színvonalon maradt. Az ipari termelés általános indexe 1945-ben mindössze 14 százalékkal szárnyalta túl az 1929–1931-es színvonalat. A mezőgazdasági termelés indexe ugyanabban az évben csak 72 százaléka volt az 1931–1935-ös színvonalnak. Mindez a Franco-rendszer gazdaságpolitikájának, annak az autarkiára irányuló politikának a következménye volt, amely a finánctőkés és a nagybirtokosi réteg érdekeit szolgálta. A Nemzeti Iparintézet révén az állam támogatást nyújtott az iparnak, de kizárólag a hadi- és a nehézipar ágazatainak, ahol különösen erősek voltak a spanyol monopoltőke pozíciói. A Franco-féle diktatúra a mezőgazdasági termékek árainak szigorú szabályozására irányuló politikát folytatott, nagy arányokban folyamodott ezeknek a termékeknek az elkobzásához, beleszólt a mezőgazdasági termelés irányításába. A parasztság gyakorlatilag elvesztette a föld és a termény tulajdonára való jogát és mind jobban tönkrement. A tönkrement parasztok földjét jobbára a francoista állam tisztségviselői, a hadsereg, a Falange (Franco fasiszta pártja) vezetői vásárolták össze. A mezőgazdasági termelés alacsony színvonala és az ebből adódó állandó élelmiszerhiány még csak súlyosbította a lakosság amúgy is nehéz helyzetét.

1947 elején Spanyolország gazdaságát mélyreható válság sújtotta. Jelentősen csökkent a külkereskedelem volumene és a külföldi tőke beáramlása. Az államadósság elérte az 52 milliárd pesetát. Ez a gazdasági helyzet abból a nemzetközi elszigeteltségből adódott, amelybe Spanyolország nyomban a háború után került.

A fasiszta tengelyhatalmak leverése után felvetődött a levitézlett fasizmus nemzetközi követőinek, s így a spanyolországi Franco-rezsimnek a kérdése. 1945. június 19-én az Egyesült Nemzetek Szervezetét megalapító országok San Francisco-i konferenciáján elfogadták azt a mexikói küldöttség által előterjesztett határozati javaslatot, amely szerint elutasítandó az olyan országoknak az ENSZ-be való felvétele, amelyek politikai rezsimjét a tengelyhatalmak fegyveres erőinek segítségével hozták létre. Hogy a Franco-rendszert kivonja mind a külföldi, mind a hazai kritika pergőtüze alól, a spanyol kormány a „liberalizálás" politikáját hirdette meg. Július 17-én közzé tették a Spanyol Chartát – egy alaptörvényt, amely lefektette az állampolgárok jogait és kötelezettségeit. A Charta proklamálta a személyiség sérthetetlenségét és szabadságát, a levéltitkot és a lakás sérthetetlenségét, az egyesülési szabadságot, amennyiben ez megengedett célokat szolgál, és a véleménynyilvánítás szabadságát, „amennyiben ez nem irányul az állam tartópillérei ellen". Meghirdették a felekezeti szabadságot, de nyilvános istentisztelet tartására csak a katolikus egyház kapott jogot.

A Spanyol Chartának mindenekelőtt arról kellett volna meggyőznie a világ közvéleményét, hogy a Franco-rezsim törvényes. Csakhogy ez a Charta mit sem változtatott a spanyol nép jogi helyzetén. Ugyanazon a napon, amikor közzé tették a Spanyol Chartát, Franco beszédet mondott a köztársaság elleni lázadás évfordulója alkalmából, s ebben kijelentette, hogy „a legjobb törvénynek is alig van jelentősége, ha odavész... a Falange szelleme". Spanyolországban és Spanyolországon kívül a kommunizmus elleni harcot sürgette, a Franco-rezsim funkcionáriusai pedig továbbra is kíméletlenül üldözték összes ellenfeleiket.

Július 19-én a minisztertanácsot részben átalakították. A fasiszta kormánypárt, a spanyol Falange tagjai mellett első ízben került be a kormányba az Actio Catholica (a katolikus egyház tömegszervezete) jobbszárnyának a vezetője, Alberto Martín Artajo, aki a külügyi tárcát kapta meg. A cenzúrát for-

Fiatal madridi család „otthona" előtt

mailag kivonták a Falange ellenőrzése alól. A kormányzati struktúrának és a belpolitikai életnek ez az úgynevezett átszervezése – amelyet a potsdami konferencia napjaiban, Spanyolország uralkodó köreinek elképzelése szerint hajtottak végre – azt akarta demonstrálni a három nagyhatalom vezetőinek és a világ közvéleményének, hogy a diktatúra a liberalizmus irányába változik.

Mindamellett a francoista kormány manőverei nem érték el céljukat. A potsdami konferenciának „A békeszerződések megkötése és az Egyesült Nemzetek Szervezetébe való felvétele" címmel hozott határozatába bevettek egy külön pontot, amelyben a három nagyhatalom kormányai kijelentették, hogy „nem támogatnák a jelenlegi spanyol kormány tagfelvételi kérelmét, minthogy ez a kormány a tengelyhatalmak támogatásával létesült, és keletkezése, jellege, tevékenysége, a támadó országokkal való szoros kapcsolata révén nem rendelkezik a tagsághoz szükséges tulajdonságokkal". A francoizmus hazai ellenzékét és a külföldi közvéleményt sem befolyásolták különösebben a diktatúra manőverei. A világtörténelmi jelentőségű eseményeknek és különösen a fasiszta agresszív államok leverésének hatására Spanyolországban aktívabbá lett az antifrancoista ellenzék valamennyi áramlata. 1945 végén – a Franco-diktatúra bevezetése óta első ízben – sztrájkolt Madrid, Katalónia és több más város meg tartomány proletariátusa. 1946 első nyolc hónapja alatt mintegy 120 rövid lélegzetű, főleg gazdasági jellegű sztrájk zajlott le az országban. Ezek a sztrájkok – minthogy rendkívül nehéz körülmények között folytatták, hiszen a fasiszta rezsim törvényei szerint a sztrájkolás büntetendő cselekménynek minősült – az 1939 és 1945 között végrehajtott megtorlások során erősen elvérzett spanyol proletariátus forradalmi mozgalmának újabb fellendülését jelezték.

Aktívabbá vált a partizánmozgalom is. 1945-ben 800 partizánakciót jegyeztek fel, 1946-ban pedig 1100-at. Az illegálisan működő Franco-ellenes erők elleni harchoz a diktatúra létrehozta a Partizánellenes Akció nevű szervezetet, megerősítette a rendőrséget, mindennapos gyakorlattá vált katonai alakulatok bevetése a partizánok elleni harcban, s ebben még a repülőerőket is felhasználták. 1939 óta a tömegterror sosem öltött olyan arányokat, mint éppen 1945–1946-ban. 1945 végén–1946 elején a rendőrség lefogott néhány kommunistát, aki a Pireneusokban titokban átlépte a határt, köztük Cristino Garciát, a francia ellenállási mozgalom volt ezredesét. 1946 elején a rendőrség szétverte az anarchoszindikalista Nemzeti Munkásszövetség (CNT) által létrehozott Felszabadító Ellenállási Front földalatti csoportjait. 1946 novemberében a madridi rendőrség a nyomára bukkant a Kommunista Párt illegális Központi Bizottsága búvóhelyének, és letartóztatta a kommunisták egy csoportját. Három illegális nyomdát rombolt szét. Ezután a barcelonai rendőrség lefogta Katalónia Egyesült Szocialista Pártjának illegális tartományi bizottságát. Mindamellett a rezsim elleni harcot nemcsak a rendőri terror gátolta, hanem az antifrancoista ellenzék megosztottsága is. A partizánmozgalmat, amelyben a kommunisták játszottak vezető szerepet, nem támogatták az antifrancoista ellenzék más erői: a szocialisták, az anarchoszindikalisták, a polgári republikánusok.

Az emigrációban 1945–1946-ban megértek a feltételek a Franco-ellenes erők összefogásához. Spanyolország Kommunista Pártja az egységért vívott harcban azon volt, hogy leküzdje a többi Franco-ellenes szervezet vezetőinek aktív antikommunista állásfoglalását. 1945 augusztusában Mexikóban megalakították Spanyolország republikánus kormányát, José Girallal az élen. 1946 elején a Kommunista Párt elfogadta Giralnak azt az ajánlatát, hogy képviseltesse magát a kormányban, s ily módon a kormány valóban a köztársaságért harcoló összes ellenzéki politikai erőket tömörítette. Akármilyen nyomást gyakorolt is a szocialista párt több vezetője – akik azokban az években sem hagytak fel kommunistaellenességükkel –, a republikánusok és a szocialisták jelentős része egészen 1947 nyaráig nem ellenezte a kommunisták részvételét a köztársasági kormányban. Ebben bizonyosan közrejátszott az a tény is, hogy a kommunisták részt vettek Franciaország és Olaszország kormányában, s hogy ezek a kormányok a demokratikus reformok politikáját folytatták.

Az antifrancoista ellenzék erői abban reménykedtek, hogy külső segítséget kapnak a francoizmus elleni harchoz. 1945–1946-ban ezek a remények bizonyos fokig megalapozottak is voltak. 1945. decem-

ber 12-én Franciaország kormánya hivatalos jegyzéket intézett Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kormányához, s ebben azt ajánlotta, hogy tárgyalják meg a spanyolországi Franco-rezsim ellen foganatosítandó intézkedéseket. 1946. január 17-én Franciaország tanácskozó Nemzetgyűlése határozatában azt ajánlotta a kormánynak, hogy szakítsa meg diplomáciai kapcsolatait Spanyolországgal. Amikor a spanyol kormány hivatalosan is bejelentette, hogy kivégezték Cristino Garciát és kilenc társát, Franciaország a folytatódó francoista terror elleni tiltakozás jeléül közölte, hogy lezárja a spanyol határt. Március 1-én meg is tette, március 4-én pedig Franciaország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok egy közös nyilatkozatot tett közzé, amelyben elítélte „a spanyol nép által a szervezkedésre és politikai vágyainak kifejezésére tett törvényes kísérletek ellen alkalmazott megtorló intézkedéseket".

Decemberben az ENSZ Közgyűlésének második ülésszaka 34 szavazattal (a határozat ellen 6 ország szavazott, 13 pedig tartózkodott) olyan határozatot hozott, amelyben azt ajánlotta az ENSZ tagországainak, hogy hívják vissza Spanyolországból nagyköveteiket és ne vegyék fel Spanyolországot az ENSZ-be, sem annak különféle intézményeibe mindaddig, míg a fennálló rezsim hatalmon marad. A külföldi nagykövetek egymás után elhagyták Madridot. Csak Portugália és Argentína tartotta fenn továbbra is Spanyolországgal a normális diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat.

Amikor a nyugati hatalmak politikájában fordulat következett be és hidegháborúhoz folyamodtak a népi demokrácia és a szocializmus országaival szemben, ez jeladásul szolgált a Franco-rezsimnek. Abban a törekvésében, hogy a Truman-doktrínát a saját érdekében használja fel és helyet biztosítson a fasiszta Spanyolországnak az imperializmus agresszív politikájában, Franco 1947 júliusában kijelentette az *International News Service* tudósítójának adott interjújában, hogy „Spanyolország jobb védőbástyája lesz a Nyugatnak", mint Franciaország, s az Egyesült Államok, ha úgy kívánja, támaszpontokat kaphat Spanyolországban. Belpolitikájában a diktatúra sutba vágta a „liberalizálás" leplét, és az úgynevezett banditizmus és terrorizmus ellen irányuló újabb rendeletekkel egészítette ki a megtorló törvényhozást. Más olyan intézkedéseket is foganatosított, amelyek a Franco-rezsim megszilárdítására irányultak.

1947. július 6-án – egy még 1945. október 22-én elfogadott törvény alapján – népszavazást rendeztek Spanyolországnak monarchiává való kikiáltása kérdésében. A népszavazáson részt kellett venni minden 21 évnél idősebb spanyol férfinak és nőnek; a szavazás megtagadását a rezsimmel szemben ellenséges lépésnek minősítették. A szavazás specifikus feltételei nem tették lehetővé a referendum tényleges eredményeinek megállapítását. A hivatalos adatok szerint 17 178 812 fő vett részt a népszavazáson, s ebből 14 145 163 fő Spanyolországnak monarchiává való kikiáltása mellett foglalt állást. 1947. július 26-án Franco aláírt egy rendeletet, amelynek címe: „Az államfő rendelete az államfői poszt öröklésérő1". A törvény 1. cikkelye szerint „Spanyolország politikailag sértetlen katolikus, szociális és képviseleti állam, amely hagyományainak megfelelően királyságnak kiáltja ki magát". A személyes diktatúra rezsimje fennmaradt lényeges változások nélkül, mivel az államfő továbbra is „Spanyolország és a keresztes hadjárat vezére, Francisco Franco y Bahamonde, a fegyveres erők generalisszimusa" maradt. Francónak élete végéig fenntartották ezt a posztot, és csak halála után kerülhetett sor annak a személynek a kijelölésére, aki királlyá vagy régenssé válik. Az új törvénynek megfelelően egy Régenstanácsot alakítottak, hogy az vegye át a hatalmat Franco halála esetén, s ez a Régenstanács a Cortes elnökéből, az egyházi hierarchia fejéből, a fegyveres erők legmagasabb rangú képviselőjéből és a Királyi Tanács – az államfő mellett e törvény szerint létrehozott tanácskozó szerv – képviselőjéből állt. Mivel minden magasabb állami posztra a kinevezés Francótól függött, a Régenstanács és a Királyi Tanács gyakorlatilag az ő bizalmi embereiből állt.

1948-ban a Marshall-terv végrehajtásával és az agresszív NATO-tömb létrehozásának előkészítésével kapcsolatban a nyugati hatalmak különleges jelentőséget kezdtek tulajdonítani Spanyolországnak. 1948. március 30-án az Egyesült Államok kongresszusának képviselőháza 149 szavazattal 52 ellenében jóváhagyta Spanyolországnak a Marshall-tervbe való bevonását. Mivel azonban az európai országok

kormányainak többsége egyöntetűen tiltakozott ez ellen, ugyanez a képviselőház hamarosan kénytelen volt kizárni Spanyolországot azoknak az országoknak a sorából, amelyekre a Marshall-terv kiterjedt. Ezek után magukra az európai hatalmakra bízta Spanyolországnak az „Európai helyreállítási programba" való bevonását.

A NATO alapítói a spanyolországi támaszpontokat a Nyugat-Európa „védelmét" célzó stratégia fontos elemének tekintették. Ám az Egyesült Államoknak azt a törekvését, hogy Spanyolországot bevonja a NATO rendszerébe, a szervezet európai tagjai eleinte visszautasították, attól tartva, hogy kompromittálná őket egy ilyen gyűlöletes rezsimnek a részvétele. Mindamellett több nyugat-európai ország kormánya – bár nyilvánosan ellenezte Spanyolországnak a NATO-ban való részvételét – arra törekedett, hogy szorosabbra fűzze a Franco-rezsimmel való kapcsolatait. 1948 januárjában Franciaország megnyitotta spanyolországi határát. Ugyanazon év májusában Franciaország és Anglia kereskedelmi egyezményt kötött Spanyolországgal. 1949-ben Európa és Latin-Amerika legtöbb országának diplomáciai képviselői visszatértek Madridba. Ily módon a hidegháború légköre azt eredményezte, hogy a nyugati hatalmak revideálták Spanyolországgal kapcsolatos politikájukat, és végül gyakorlatilag megbékéltek a Franco-rezsimmel.

A hidegháború és a belőle fakadó antikommunista hisztéria atmoszférája hozzájárult ahhoz, hogy meghiúsult a spanyolországi antifasiszta, demokratikus erőknek és a köztársasági emigráció köreinek 1945–1946-ban már-már kialakuló egysége. 1947 júliusában a Spanyol Szocialista Munkáspártnak a franciaországi Tolouse-ban tartott küldöttgyűlése olyan határozatot fogadott el, hogy az emigráns köztársasági kormányból vissza kell hívni a párt képviselőit és egyezséget kötni a monarchistákkal. A szocialistáknak ez az akciója a köztársasági koalíció válságát, majd felbomlását idézte elő, mivel az 1947 augusztusában megalakított új emigráns kormányból nemcsak a kommunistákat, a szocialistákat és az Általános Munkásszövetség képviselőit rekesztették ki, hanem a baloldali köztársaságiakat, a Baszk Nacionalista Pártot és a Katalán Baloldalt is. Ily módon likvidálták azt a centrumot, amely körül kezdett kialakulni a köztársaságért síkraszálló összes demokratikus erők frontja. 1948 augusztusában Bevin közvetítésével tárgyalások kezdődtek a Szocialista Pártot képviselő Indalecio Prieto és a monarchista erők szövetségét vezető José Maria Gil Robles között. A tárgyalások eredményeképpen aláírták a San Juan de Luz-paktumot, amely egyfajta program volt arra, hogy a Franco-diktatúrát felcseréljék egy átmeneti típusú rezsimmel, s ez biztosítsa a polgári szabadságjogok helyreállítását és az ország leendő kormányzati formájának népszavazás útján való meghatározását. A szocialistáknak a monarchistákkal való szövetsége és a Francóval szemben álló ellenzék jobboldali erőihez való közeledésüknek a politikája mind az országon belül, mind külföldön gyengítette a köztársasági mozgalom egységét.

A Franco-ellenes ellenzékben bekövetkezett szakadás, a spanyol kormány által alkalmazott tömeges megtorlásoknak a politikája és az Egyesült Államok, valamint több nyugat-európai ország külpolitikájának a felülvizsgálata a Spanyolországhoz való közeledés irányában – ezek voltak a fő tényezői a Franco-diktatúra fennmaradásának.

Portugália

A háború – bár Portugália semleges maradt – erősen befolyásolta az ország helyzetét. Az exportboom, amely főleg azon alapult, hogy stratégiai nyersanyagokat szállítottak a hadviselő országoknak, részben meggazdagította a nagykereskedők és a hivatalnokok maroknyi csoportját, részben pedig inflációt idézett elő, amely a közszükségleti cikkek hiányával párosult, hiszen ezek behozatalát megnehezítette a háború. Emellett a kereskedőknek és a vállalkozóknak a fasiszta rendszer által létrehozott korporációs egyesülése mesterségesen felhajtotta az árakat. A növekvő drágaság elégedetlenséget kel-

tett a népesség különböző rétegeiben. Ilyen körülmények között a finánccoligarchia, a nagybirtokosok és a felsőbb hivatalnoki körök fasiszta diktatúrája mind nehezebben tudta már takargatni osztályarculatát. Szociális demagógiája vesztett hatásából: a fasizmus elesett tömegbázisától.

Az antifasiszta koalíciónak a második világháborúban aratott győzelme jelentős hatással volt Portugália politikai életére. Közrejátszott abban, hogy aktívabbakká váltak a demokratikus erők, ez pedig komoly válságba sodorta Salazar rezsimjét. Veszélybe került az „új állam" (így nevezték hivatalosan Portugália fasiszta diktatúráját) politikai monopóliuma. Egyre nagyobb arányú tevékenységet fejtett ki az 1943-ban megalakított Antifasiszta Nemzeti Egységmozgalom, amelyben részt vett a Portugál Kommunista Párt, a Portugál Köztársasági Párt (Demokrata Párt), a Szocialista Szövetség és több más szervezet.

Az ország politikai légkörének megváltozása, valamint az attól való félelem, hogy a nemzetközi porondon elszigetelődik, arra késztette a rezsimet, hogy a demagógiával manőverezzen. 1945 szeptemberében Salazar bejelentette, hogy a kormány, „érintetlenül hagyva elveit", meg akarja tudni a nép véleményét a közélet alapvető kérdéseiről, és ebből a célból új parlamenti választásokat tart. A választásokat hivatalosan november 18-ra írták ki. A kormány ígérte: 1. megszünteti a cenzúrát, 2. módot ad az ellenzéknek arra, hogy jelölteket állítson és a jelöltjei mellett nyilvánosan agitáljon. Bejelentette még a következőket: 1. szándéka amnesztiát kihirdetni, 2. a politikai rendőrséget meg akarja reformálni.

A választásoknak november 18-ra való kiírása taktikai fogás volt Salazar részéről. Két hónap alatt a demokratikus ellenzék, amely csaknem 20 éven át törvényen kívül volt, nem készülhetett fel alaposan a választásokra. Erre való tekintettel emlékiratot intézett a kormányhoz, s ebben a választásoknak egy fél évvel való elhalasztását, valamint a politikai pártoknak és az osztályalapon álló szakszervezeteknek a legalizálását, a reakciós választási rendszer módosítását követelte. Az emlékiratot csaknem 200 000 ember írta alá. Az aláírásgyűjtést a legális Demokratikus Egységmozgalom szervezte, amelyet az Antifasiszta Nemzeti Egységmozgalom talaján hoztak létre. Ám a kormány nemcsak hogy az antifasiszta erők követeléseinek nem volt hajlandó eleget tenni, hanem még a saját ígéreteit is visszavonta. Néhány hétig tartó viszonylagos sajtószabadság után újra bevezették az előzetes cenzúrát. A gyakorlatban elmaradt a politikai amnesztia is.

Ilyen körülmények között a demokratikus ellenzék úgy döntött, hogy bojkottálja a választásokat. A Nemzetgyűlés minden mandátuma a Salazar-féle Nemzeti Unió jelöltjeinek jutott. De az ellenzék nem tette le a fegyvert. 1946-ban több ízben is kormányellenes tüntetéseket szervezett. Októberben komoly zavargások törtek ki a portugál hadseregben.

Az ellenzéki mozgalom elleni harcában a kormány a legkülönbözőbb módszerekhez folyamodott. 1947 áprilisában az ellenzék jobboldali csoportjai részt vettek magasabb katonai körök összeesküvésében, amelynek élén Mendes Cabecadas tengernagy állt. Az összeesküvők viszonylag enyhe büntetéssel úszták meg. Ugyanakkor a kommunistákkal szemben a politikai rendőrség, amelyet a háború utáni években nem „reformáltak meg", hanem jelentősen megerősítettek, egészen másként viselkedett. 1945–1947-ben sok kommunista aktivistát a börtönökben kegyetlenül megkínoztak, vagy orvul meggyilkoltak. – Még L. Almeida Braga, a jobboldali monarchista mozgalom egyik vezéralakja is beismerte 1949-ben, hogy „a kommunistákkal úgy bánnak, mintha nem is volnának emberek". A hatóságok antikommunista terrorja, a burzsoá ellenzékkel szemben rafináltan kiagyalt „humanitás" a kommunisták elszigetelésére, az ellenzéki front egységének megbontására irányult. A kormánynak sikerült bizonyos eredményeket elérnie: a negyvenes évek végén a polgári demokraták egy része kilépett a Demokratikus Egységmozgalomból.

Közvetlenül az országnak a NATO-hoz való csatlakozása előtt a diktatúra látványos „liberalizmussal" próbálta kiengesztelni a nyugati országok közvéleményét. Evégett még ahhoz is hozzájárult, hogy az ellenzék saját elnökjelölttel induljon a választásokon Norton de Matus személyében, és választási kampányt folytasson.

A Norton de Matus tábornoknak, az ellenzék jelöltjének a megválasztása érdekében indított kampány nagy politikai jelentőségű volt. A sajtóban heves vita bontakozott ki a diktatúra hívei és ellenfelei között. Az ellenzék élesen támadta az „új állam", az Estado Novo legkülönbözőbb aspektusait, „magyarázkodásra" kényszerítve a salazaristákat. Ily módon a demokrácia ellen éveken át folytatott féktelen támadások után a rezsim propagandája kénytelen volt támadásból védelembe átmenni. A kormányellenes kampányba még olyan erők is bekapcsolódtak, amelyek igen távol álltak a demokratikus ellenzéktől: a hatóságok bírálatában ehhez a kampányhoz csatlakozott még a monarchisták egy része is. A kormányellenes agitáció olyan méreteket öltött már, hogy a diktatúra kénytelen volt levetni álarcát. A hadügyminiszter azzal fenyegetőzött, hogy az antifasiszta jelölt győzelme esetén a fegyveres erők beavatkoznak majd. A rendőrség és a katonaság egyre gyakrabban szétkergette az ellenzék gyűléseit. Már senki sem kételkedett abban, hogy Salazar nem riad vissza semmilyen eszköztől, ha arról van szó, hogy útját állja mindennemű változásnak. Ilyen körülmények között Norton de Matus tábornok négy nappal a választások előtt kénytelen volt visszavonni jelölését.

A kormányjelölt „győzelme" után újra betiltották a rezsim bírálatát. Még 1949-ben a kormány egy törvényt adott ki „biztonsági intézkedésekről", s ezzel a törvénnyel feljogosította a bírákat arra, hogy önkényesen meghosszabbítsák a politikai „bűnösök" börtönbüntetését.

A portugál nép széles rétegeinek a támogatását élvező ellenzéki mozgalom kibontakozása az ország súlyos gazdasági helyzetével is összefüggött. Amint véget ért a második világháború, megszűnt a portugál nyersanyag iránti kereslet, amely a negyvenes évek elején oly nagy mértékben fellendítette a portugál exportot. A kereskedelmi mérleg deficitje 1948-ban 6 milliárd escudo volt az 1945. évi 0,8 milliárddal szemben. 1950-ben állt az érc- és szénbányák 78 százaléka, a nemzeti termék pedig 1938-hoz viszonyítva 11 százalékkal csökkent. Komoly problémákat idézett elő az amerikai gazdasági terjeszkedés, amely nyomban a háború után indult meg és jelentős mértékben fokozódott Portugáliának a Marshall-tervhez való csatlakozása (1948. szeptember 28.) után. Portugália ennek a tervnek a keretében főleg katonai-hadászati célokra és az amerikai export kiszélesítésére kapott segélyt. Az ország szempontjából létfontosságú ipari berendezések helyett az amerikaiak inkább élelmiszereket és könnyűipari cikkeket szállítottak, s ezekért Portugáliának arannyal és devizával kellett fizetnie. 1949-ben leértékelték az escudót.

Portugália mezőgazdaságában katasztrofális volt a helyzet. Az „árszabályozás" kormánypolitikája tönkretette a kisparasztokat. Rohamosan nőttek az adók. Emellett a kormány ténylegesen a társadalombiztosítási rendszer visszafejlesztésére törekedett.

Ilyen körülmények között a városi és a falusi dolgozók sztrájkjai és más megmozdulásai óhatatlanul politikai jelleget öltöttek. E sztrájkok többségét a Portugál Kommunista Párt, a portugál munkásosztály egyetlen pártja vezette. Az egyszerű munkások nyomására még a fasiszta szakszervezetek vezetői is kénytelenek voltak támogatni a béremelési követeléseket.

A Portugál Kommunista Párt a legális és az illegális, a politikai és a gazdasági harci módszerek ügyes összekapcsolásával következetes antifasiszta irányvonalat követett. A párt 1946 nyarán tartott IV. (II. illegális) kongresszusa afelé vette az irányt, hogy a demokratikus erőket egységfrontba tömörítse a külföldi tőke támogatását élvező monopóliumokkal és Salazar uralkodó klikkjével szemben. A Demokratikus Egységmozgalom keretében a Kommunista Párt a demokratikus ellenzék legfőbb ereje volt, s e szervezet legnagyobb megmozdulásait kezdeményezte. Az antifasiszta ellenzék a kommunisták aktív tevékenysége nélkül nem lett volna képes létrehozni a választási bizottságok szerteágazó hálózatát, számos nagygyűlést és konferenciát megrendezni az 1949-es elnökválasztások idején.

Ám az 1949 elejére kialakult széles Salazar-ellenes front a választási kampány befejezése után már nem tudott fennmaradni. A kormánynak sikerült elérnie azt, hogy az ingadozó polgári demokratikus elemek elforduljanak a Demokratikus Egységmozgalomtól, a kommunistákkal való szövetségtől. A Demokratikus Egységmozgalmat hamarosan feloszlatták. Ezt egy szűkebb alapokra támaszkodó

mozgalom, a Demokratikus Nemzeti Mozgalom váltotta fel. A kormány megtorlásai jelentősen leszűkítették a Kommunista Párt tevékenységi körét. Sok kommunista, köztük Alvaro Cunhal, a Kommunista Párt vezetője és Militan Ribeiro, a párt titkárságának tagja börtönbe került. (Ribeiro a börtönben hamarosan meghalt.) A pártszervezeteket országszerte szétzúzták. A Kommunista Párt illegalitásba kényszerült.

A portugál fasiszta rezsim külpolitikájának fő célja a háború utáni első években, hogy az Európában kialakult új feltételekhez alkalmazkodjon, majd a nemzetközi imperialista szövetségek új rendszerébe beilleszkedjen. A diktatúrának ahhoz, hogy hatalmon maradhasson és fenntarthassa uralmát ázsiai és afrikai gyarmatain, „kölcsönös megértésre" volt szüksége a vezető nyugati hatalmakkal.

Nyomban Németország kapitulálása után Salazar nagy hangon hirdette a hagyományos angol–portugál szövetséghez való hűségét, és úgy határozta meg Portugáliának a háborúban tanúsított semlegességét, mint „az Angliával való együttműködés semlegességét". A háború utáni években Salazar több ízben is szót emelt az „angol–portugál barátság" erősítése mellett. Anglia jelentős mértékben megőrizte uralkodó pozícióit a portugál gazdaságban.

Ám Nagy-Britannia pozícióit hamarosan Portugáliának az Egyesült Államokhoz való közeledése veszélyeztette. Portugália kormánya a „szovjet fenyegetés" hangoztatását tette propagandája vezérszólamává, és hangsúlyozta, hogy Nyugat-Európát csakis az Egyesült Államok mentheti meg a „bolsevik agressziótól". Portugália diktátora az „atlanti doktrína" lelkes hirdetőjévé vált. Az Egyesült Államok viszonzásképpen nagyobb érdeklődést mutatott az előnyös stratégiai fekvésű Portugália iránt, amely értékes hadászati nyersanyagokban és olcsó munkaerőben bővelkedő, kiterjedt gyarmatokkal rendelkezett. Portugáliát mind gyakrabban látogatták meg az Egyesült Államok szárazföldi hadseregének és haditengerészetének magas rangú tisztjei, a portugál kikötőkben mind gyakrabban fordultak meg amerikai hadihajók. 1948. február 2-án az amerikaiak, Anglia ellenkezését leküzdve, elérték, hogy a rendelkezésükre bocsássák az Azori-szigeteken levő légi támaszpontokat, amelyek addig az angolok birtokában voltak. (Az Egyesült Államok fegyveres erői már 1944-ben megvetették a lábukat az Azori-szigeteken, de támaszpontjaik ideiglenes egyezmények alapján működtek.) A Marshall-terv keretében az Egyesült Államoktól kapott „segély" meggyorsította az amerikai monopóliumoknak Portugália gazdaságába való behatolását. Amerikai ellenőrzés alatt álló cégek számos esetben felülkerekedtek a brit cégekkel folytatott konkurrenciában.

1949. április 4-én Portugália belépett a NATO-ba. Attól tartva (nem minden alap nélkül), hogy Portugália NATO-tagsága tovább erősíti majd az országban az amerikai befolyást, Anglia ellenezte Portugáliának az új tömbbe való felvételét. Portugáliának az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozása kapcsán Salazar a Nemzetgyűlésben beszédet mondott. Ebben kénytelen volt hangsúlyozni, hogy Portugáliának ez a lépése nem ellenkezik a hagyományos angol–portugál szövetséggel, hiszen annak alapvető célja – „a szabad hajózás biztosítása az Atlanti-óceánon" – immár nem érhető el az Egyesült Államok közreműködése nélkül.

Salazar kormánya – az Egyesült Államoktól való mind erősebb függése ellenére – nem óhajtott végleg lemondani a Nagy-Britanniával való szövetségről. Salazar több ízben is hol nyílt, hol burkolt formában állást foglalt az európai országok ügyeibe való „túlzott amerikai beavatkozás" ellen, ama tendencia ellen, hogy Amerika a maga gazdasági és politikai uralma alá hajtsa Európát. Ezzel a perspektívával „Európa és Afrika szoros szövetségének" jelszavát állította szembe, vagyis azt, hogy az európai hatalmak közösen zsákmányolják ki afrikai birtokaikat. Salazar efféle kijelentéseiben kifejezésre jutott az a törekvése is, hogy folytassa a hagyományos együttműködést Angliával, meg a nagy kiterjedésű „tengerentúli tartományaiért" különösen reszkető portugál imperializmus specifikus gyarmati orientációja is.

A portugál kormány arra az esetre, ha gyarmatain „nehézségei" támadnának, igyekezett biztosítani magának NATO partnerei támogatását, mégpedig az Észak-atlanti Szerződés 4. cikkelye alapján,

amely előirányozta a tagországok „konzultálását" „olyan esetekben, amikor területi integritásukat, politikai függetlenségüket vagy biztonságukat veszély fenyegetné". A fasiszta rezsim készségesen beleillesztette gyarmatait a NATO támaszpontjainak és közlekedési útvonalainak rendszerébe, arra számítva, hogy így az Egyesült Államokat is, Nyugat-Európa országait is, amelyek előtt Salazar „Euroafrika" eszméjét propagálta, közvetlenül érdekeltté teheti abban, hogy Portugália fenntartsa „gyarmatbirodalmát".

III. RÉSZ

Nemzeti felszabadító mozgalom az 1945–1949-es években. Az imperialista gyarmati rendszer felbomlásának kezdete

X. FEJEZET

Független államok alakulása Délkelet- és Dél-Ázsiában

A második világháború befejezése után a gyarmati és a függő országokban nagy arányokat öltött a nemzeti felszabadító mozgalom, elsősorban Ázsiában. Amikor a szovjet csapatok szétverték a Kvantung-hadsereget, amely az ázsiai szárazföldön a japán imperializmus legfőbb erejét alkotta, amikor ezt követően lassan megindult az imperialista Japán katonai és politikai összeomlása, a Távol-Kelet és Délkelet-Ázsia országaiban gyökeresen megváltoztak a politikai erőviszonyok a demokrácia és a szocializmus javára, és eleve biztosították a népi demokratikus forradalmak győzelmes kimenetelét Vietnamban, Észak-Koreában és Kínában.*

A vietnami, a koreai és a kínai események nagy hatással voltak a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődésére Ázsia más olyan országaiban is, amelyek az imperialista hatalmak gyarmatai vagy félgyarmatai voltak. Azokon a gyarmatokon, amelyeket a második világháború során megszállt Japán (Indonézia, Fülöp-szigetek, Burma, Kambodzsa, Laosz, Brit Malájföld és Szingapúr), a korábbi gyarmatosítók – Japán kapitulációja után – hozzáláttak pozícióik helyreállításához. Csakhogy beleütköztek abba, hogy a néptömegek törekedtek nemzeti állami szervek megalakítására és a nemzeti függetlenség megszerzésére. E gyarmatok népei Japán kapitulációját és hajdani gyarmatosítóik gyengeségét kihasználták arra, hogy létrehozzák a maguk fegyveres erőit, sőt egyes esetekben magukhoz ragadják a hatalmat is. Mindez a nemzeti harc jelentős fokozódását eredményezte. Azokon a gyarmatokon, amelyek nem kerültek Japán megszállás alá (India, Ceylon), a függetlenségi harc színvonalában közrejátszottak olyan tényezők is, mint ezeknek a gyarmatoknak a részvétele anyaországuk háborús erőfeszítéseiben, a háború idején kapott ígéretek jellege, a szomszédos országok nemzeti felszabadító mozgalmának hatása. Ezeken a gyarmatokon a nemzeti felszabadító mozgalom csupán a tömeges sztrájkmozgalom szintjéig emelkedett.

Különleges formát öltött a függetlenség megőrzéséért küzdő mozgalom Thaiföldön, amely nem került megszállás alá, amely a háborúban Japán oldalán vett részt, és Angliával meg az Egyesült Államokkal kötött egyezmények útján tartotta fenn függetlenségét.

Az imperialista gyarmati rendszer széthullásának a Távol-Keleten, Délkelet- és Dél-Ázsiában végbemenő folyamata rendkívül fontos alkotóelem volt a kapitalizmus általános válságának új szakaszában.

Az imperializmus gyarmati rendszeréből a népek elkeseredett fegyveres harca eredményeképpen kiszakadt Indonézia, a Fülöp-szigetek, Burma. A nemzeti felszabadító mozgalom ezekben az országokban az állami függetlenség kivívásával végződött, mindamellett szuverenitásukat megnyírbálták mindenféle olyan egyenlőtlen szerződések, amelyeket Hollandia, az Egyesült Államok és Anglia rájuk kényszerített.

India – a Brit Birodalom e legfőbb gyarmati fellegvára – sok milliós néptömegeinek nyomására Anglia kénytelen volt egy törvényt hozni „A hatalom átadásáról Indiában". E törvény szerint Indiát két

* Lásd a III. fejezetet.

dominiumra osztották: az Indiai Szövetség néven megalakult hindu államra és a Pakisztán néven létrejött muzulmán államra. Miután 1948-ban Ceylon is kivívta függetlenségét, Anglia gyakorlatilag elvesztette valamennyi ázsiai gyarmatát.

A gyarmati rendszer összeomlása során Ázsiában a nemzeti államok létrejöttének különböző útjai rajzolódtak ki, amelyek aztán döntő módon kihatottak a szociális haladás és a nemzeti szuverenitás mértékére. Az ilyen utak közé tartozott először is: nemzeti államok megalakulása győzelmes népi demokratikus forradalom eredményeképpen; másodszor: a nemzeti függetlenség kivívása a gyarmatosítók elleni fegyveres harccal, amelynek élén radikális kispolgári körök képviselői álltak; harmadszor: a függetlenség kikiáltása, miközben a kolonializmus bizonyos kompromisszumot teremtett a helyi nemzeti burzsoáziával, amely a nemzeti erők élére állt. A nemzeti függetlenségért vívott harc módszereinek és formáinak, szociális irányultságuknak a különbözősége abból adódott, hogy különbségek mutatkoztak a társadalmi-gazdasági fejlődésben, a társadalmi-politikai erők érettségében, hogy a felszabadult országoknak megvoltak a maguk nemzeti és történelmi sajátosságai.

A nemzeti felszabadító mozgalom sikerét befolyásolta az, hogy milyen mértékben támogatta a szocialista világrendszer és a nemzetközi kommunista mozgalom. A legnagyobb eredményeket azok az országok tudták elérni, amelyekben a nemzeti felszabadító erők a nemzetközi szocializmus erőinek közvetlen támogatására építhettek. Az egyes országokban és térségekben folyó nemzeti felszabadító harc kimenetele – amint ezt a gyarmati rendszer összeomlásának ázsiai történelmi tapasztalatai mutatták – sok tekintetben már eleve attól függött, hogy mennyire volt szilárd a szövetség az antikolonialista harc két döntő ereje: a világszocializmus és a nemzeti felszabadító mozgalmak között. A szocialista tábor, amely a proletár élcsapat szerepét töltötte be az egész világméretű forradalmi folyamatban, a nemzeti felszabadító mozgalomban például óriási hatást fejtett ki olyan irányban, hogy megteremtsék a lehetőségeket mélyreható szociális-gazdasági átalakításokhoz és kibontakoztassák a népek forradalmi potenciálját. A szabadságukért küzdő népeknek óriási segítséget nyújtott a Szovjetunió; rendíthetetlenül és következetesen síkraszállt a független létre való joguk védelmében.

A gyarmati rendszer széthullásának folyamatában óriási hatásúak voltak az ázsiai kontinensen a háború utáni első években (1945–1949) végbement nagy minőségi változások.

Indonézia

Az indonéziai 1945. augusztusi forradalom az egyik első olyan nemzeti felszabadító forradalom volt, amely a második világháborúnak és a fasiszta hatalmak leverésének az eredményeképpen keletkezett. Ebben tevékenyen részt vett az indonéziai társadalom minden főbb osztálya és rétege. Ez alól csak a gyarmati apparátus egykori tisztviselőinek és a holland gyarmati hadsereg egykori katonáinak egy része, valamint a külső szigetek (Szumátra, Sulawesi [Celebesz], Kalimantan [Borneó] és más szigetek, Jávát kivéve) feudális földbirtokosainak egy része volt kivétel. Jáva szigetén, ahol a szigetvilág népességének kétharmada élt, a feudális földesurak szerepe igen csekély volt, de közülük is sokan a függetlenségi harchoz csatlakoztak. Ami a külső szigeteket illeti, ezeken a forradalom során az antiimperialista harc összefonódott az antifeudálissal, s ennek következtében a helyi feudális urak pozíciói meginogtak.

Indonéziára az volt a jellemző, hogy igen nagy szerepe volt a kispolgárságnak és meglehetősen gyenge volt (még más gyarmatokhoz viszonyítva is) a nemzeti burzsoázia, amelyet nemcsak a gyarmati elnyomás sújtott, hanem a jóval erősebb helyi kínai tőke konkurrenciája is. Az indonéz nép nemzeti mozgalma élén a nemzeti burzsoázia és a kispolgári forradalmi demokraták antiimperialista blokkja állt. Ez utóbbiak ebben a blokkban különösen aktív szerepet töltöttek be, s a külföldi tőke uralma elleni harc viszonyai között nemcsak antiimperialista jelszavakat tűztek ki, hanem antikapitalista, szocialista jelszavakat is.

Az elnöki kormányzás időszaka (1945. augusztus–október)

Indonézia 1945. augusztus 17-én kiáltotta ki függetlenségét olyan viszonyok között, amikor a japán megszálló csapatok már demoralizálódtak, a szövetségesek csapatai viszont még távol voltak az ország főbb szigeteitől. Az indonéz nép eredményesen kihasználta ezeket a kedvező körülményeket független állama építésének megkezdéséhez. Mivel a japánokkal szemben vívott ellenállási mozgalomnak Indonéziában nem volt egységes vezetősége, még augusztus elején létrehoztak a függetlenség előkészítésére egy bizottságot, mely az összindonéziai alkotmányozó szerv szerepét töltötte be. E szervezet munkájában az ország valamennyi fontosabb vidékének a képviselői, köztük a nemzeti felszabadító mozgalom tekintélyes politikusai vettek részt.

Augusztus 18-án ez a bizottság jóváhagyta az Indonéz Köztársaság ideiglenes alkotmányának szövegét, és elnökévé Szukarnót választotta meg, aki nagy tekintélyt szerzett magának a függetlenségért éveken át vívott harcban.

Az alkotmány antiimperialista és antikolonialista jellegű volt és deklarálta az állam teljes függetlenségét a Szukarno által megfogalmazott „Pancsa Sila" (öt elv) alapján. Ez az „öt elv" – a nacionalizmus, a humanizmus, a demokrácia, a szociális igazság és az egyistenhit (itt a vallási türelemről volt szó) – továbbfejlesztése volt a marhaenizmusnak (marhaen indonéz szó, jelentése: kisember), ennek a kispolgári ideológiának, amelyet Szukarno még a harmincas években fogalmazott meg, s amely az antikolonializmust egyfajta népies szocializmus eszméivel házasította össze.

Nagy jelentősége volt annak, hogy az alkotmány meghirdette a demokratikus jogokat – amelyektől az indonéziaiak a holland gyarmati uralom és a japán megszállás éveiben meg voltak fosztva –, valamint az állam ellenőrzését a termelés kulcságazatai, a föld, a vizek és a természeti kincsek fölött, a munkához való jogot stb. Mindez a néptömegek antikapitalista törekvéseit fejezte ki. Ugyanakkor az alkotmányban nyitva maradtak olyan elvi jelentőségű kérdések, mint például a legfelső hatalmi szerv: A Népi Tanácskozó Gyűlés megválasztásának rendje (választások vagy küldöttek kinevezése útján). Ezáltal tág tere nyílt az alkotmány tetszés szerinti értelmezéséhez azoknak, akik az országban kezükben tartották a tényleges hatalmat, s elsősorban az elnöknek, akit az alkotmány igen széles jogkörrel ruházott fel.

A Népi Tanácskozó Gyűlés megalakításáig az elnök mellett egy tanácskozó szerv működött: Indonézia Központi Nemzeti Bizottsága. Szeptember elejére megalakult a köztársaság első minisztertanácsa, élén az elnökkel, aki az alkotmány szerint egyben volt államfő és kormányfő. Valamennyi tartományban megkezdték a helyi hatalmi szervek megalakítását.

A köztársaság elsőrendű feladata volt olyan fegyveres erők létrehozása, amelyek képesek megvédeni függetlenségét. E fegyveres erők alapjául azok a militarizált szervezetek szolgáltak, amelyeket a japán megszállás időszakában kezdtek megalakítani.

Szukarno, az Indonéziai Köztársaság elnöke

1945. október 5-én elnöki rendelet jelent meg arról, hogy önkéntes alapon szervezzék meg a Népi Védelmi Hadsereget. Ám az igazi reguláris hadsereg megszervezése évekig elhúzódott, s addig a fegyveres erők jelentős részét önálló osztagok alkották, amelyek nem voltak kellőképpen kiképezve és felfegyverezve.

Az akkori viszonyok között, amikor kibontakozott a néptömegek kezdeményezése, az államhatalom pedig még igen gyenge volt, több olyan fontos intézkedés született, amely az új államnak és fegyveres erőinek a létrehozását célozta és alulról, a dolgozóktól indult ki. A függetlenség kikiáltása utáni első időszakban nagy jelentősége volt a japánellenes ifjúsági csoportok tevékenységének; e csoportok közül kiemelkedett a dzsakartai Menteng utcai törzs, amely a kispolgári forradalmi demokraták és a kommunisták központjává vált. Döntő szerepe volt a munkások fegyveres osztagainak; ezek leszerelték és internálták a japán alakulatok katonáit. Olykor heves ellenállásba ütköztek, olykor pedig szinte első felszólításra adták le fegyverüket a japánok. 1945. szeptember végén–október elején a köztársaság hatóságai ellenőrzésük alatt tartották már Jáva és Szumátra városainak többségét.

Indonézia politikai pártjai.
A kormányzás többpártrendszerére való áttérés

Az elnöki kormányzás Indonéziában nem tartott sokáig. 1945 októberében a Központi Nemzeti Bizottságban képviselt különféle politikai csoportok síkraszálltak azért, hogy bizottságukat parlamenti jogokkal ruházzák fel. Novemberben pedig megalakították az ennek felelős Sjahrir-kabinetet. Miután 1945 novemberében közzétettek egy rendeletet, amely szerint a köztársaságban többpártrendszert vezetnek be, megindult a politikai pártok szervezése (egy részüket a holland hatóságok vagy a japánok által korábban betiltott szervezetek talaján hozták létre, mások újonnan alakultak).

A függetlenség első éveiben a legnagyobb párt a Masjumi (az Indonéz Muzulmán Szövetségek Tanácsa) volt, amelyet 1945 novemberében alapítottak. Ehhez csatlakozott az országnak csaknem valamennyi muzulmán szervezete. A Masjumi osztályösszetétele fölöttébb tarka volt: nagybirtokosok, nagy- és középburzsoák, parasztok. A párt vezetőségében harc dúlt a különböző áramlatok között, de egészében véve a párt politikáját a burzsoázia és a nagybirtokos réteg jobbszárnya határozta meg.

Nagy befolyásnak örvendett az Indonéz Nemzeti Párt, amely 1946 januárjában alakult, és a Szukar-

A független Indonézia első lapjai

no által 1927-ben alapított párt utódának tekintette magát. A Nemzeti Pártba tömörültek a burzsoá és a kispolgári értelmiség képviselői (köztük a nemzeti mozgalom sok veteránja), hivatalnokok, a kispolgárságnak és a középburzsoáziának egy része, a parasztság egy része. A vezető szerepet ebben a pártban a burzsoázia és a kispolgárság balszárnyának a képviselői töltötték be, de voltak a pártban jobboldali burzsoá elemek is. A Nemzeti Párt egységes és független állam létrehozásáért szállt síkra a „Pancsa Szila" alapján.

1945. október 21-én Dzsakartában megalapították a legálisan működő Indonézia Kommunista Pártját, de ebbe a régi, illegális kommunista párt tagjainak csak egy része lépett be. Többi tagja a Szocialista Párthoz, a Munkáspárthoz és a Szocialista Ifjúsági Szövetséghez (Pesindo) csatlakozott, mivel a kommunistáknak abban az időben az volt a taktikájuk, hogy beépülnek formailag nem kommunista szervezetekbe, s így a dolgozók szélesebb rétegeit tömörítik maguk köré.

A Kommunista Párt figyelemreméltó tekintélyt szerzett magának a japánellenes harcban, de mind szervezeti, mind ideológiai tekintetben gyenge volt még; sok vezetője áldozatul esett a japán terrornak, mások emigrációban éltek. Indonézia Kommunista Pártjának 1946-ban hazatért vezetői: Sardjono, Alimin, Maruto Darusman és mások az antiimperialista egységfront taktikáját kezdték folytatni, de konkrét programja a pártnak még nem volt. Indonézia Kommunista Pártjának IV. kongresszusa (1947) azt tűzte ki a párt céljául, hogy „felépíti Indonéziában a szocialista társadalmat", de nem határozta meg, hogy ehhez milyen stratégia és taktika követendő a nemzeti felszabadító forradalomban.

Az Indonézia Kommunista Pártjával kapcsolatban álló Indonézia Szocialista Pártját 1945 novemberében a kommunista Amir Sjarifuddin alapította; novemberben ez egyesült a Sjahrir által megalakított Szocialista Néppárttal.

Az ugyancsak 1945 novemberében alakult Munkáspárt és a Szocialista Ifjúsági Szövetség a kommunisták befolyása alatt állt.

A három legális pártban működő kommunisták tevékenységét a vezetőknek egy egységes magva irányította, Indonézia úgynevezett illegális Kommunista Pártja. Ez a három párt a hozzájuk csatlakozó tömegszervezetekkel: a Pesindóval, Indonézia Szakszervezeteinek Központi Szervezetével, Indonézia Parasztfrontjával a parlamentben a balszárnyat alkotta, és 1947 elején a parlamenti mandátumoknak csaknem a felét tartotta kezében. A kommunistáknak nagy befolyásuk volt a köztársaságban.

Az Indonéz Köztársaság fennállásának első évében éles ellentétek támadtak Sjahrir kormánya és Tan Malakának, Indonézia Kommunista Pártja egyik volt vezetőjének a hívei között, aki a húszas évek végén elfordult a kommunista mozgalomtól. Sjahrir arra számított, hogy tárgyalások, gazdasági engedmények és kompromisszumok útján, az imperialisták közötti ellentétek kihasználásával rábírhatja Hollandiát az Indonéz Köztársaság elismerésére. Tan Malaka és csoportja kalandor, balos követeléseiben elutasította a Hollandiával való tárgyalást és az imperialisták közötti ellentétek kihasználását, ezzel pedig lényegében katonai konfliktusba sodorta az országot, számára kedvezőtlen körülmények között. Tan Malaka az „Aslia" („Ázsia–Ausztrália" rövidítése) koncepcióját propagálta, amely Délkelet-Ázsia és Ausztrália antiimperialista egyesülését irányozta elő, ennek a térségnek az állítólagos rasszbeli és gazdasági egysége alapján, és „a saját erőre való támaszkodás" mellett szállt síkra, elutasítva így a nemzetközi forradalmi mozgalommal való együttműködést. Tan Malaka híveinek legfőbb szociális támaszát a radikális kispolgárságnak és a kispolgári értelmiségnek egy része alkotta.

1946. június–júliusban Tan Malaka hívei, akik sok partizánparancsnoknak és hadseregbeli tisztnek a támogatását élvezték, kísérletet tettek arra, hogy a köztársaságban erőszakkal magukhoz ragadják a hatalmat. Ám a kormány a hozzá hű csapatokkal letörte a megmozdulást. Tan Malakát és vezető követőit letartóztatták.

Brit és holland intervenció. A linggadzsati egyezmény

Az indonéziai események közvetlenül érintették Anglia érdekeit. Az a körülmény, hogy Indonézia kivívta függetlenségét, nemcsak az országban befektetett brit tőkét fenyegette, hanem a szomszédos brit gyarmatokra is forradalmasító hatással volt. Éppen ezért az angol hadvezetés Délkelet- és Dél-Ázsiában igyekezett támogatni holland szövetségeseit. Angliától eltérően az Egyesült Államok tartózkodott az indonéziai belügyekbe való nyílt katonai beavatkozástól. Ugyanakkor gazdasági, pénzügyi és diplomáciai segítséget nyújtott Hollandiának, fegyverrel látta el, szem előtt tartva mind ázsiai érdekeit, mind pedig nyugat-európai politikáját.

Anglia nem ismerte el Szukarno kormányát. 1945. szeptember végén brit fegyveres erők a japán csapatok lefegyverzése ürügyén partra szálltak Indonéziában. Az angolokkal együtt Dzsakartába érkeztek holland katonai alakulatok és gyarmati közigazgatási tisztviselők is. Október végén a brit csapatok (három angol–indiai hadosztály) megszállta Jáva és Szumátra főbb kikötőit és stratégiai pontjait. November 10-én (ezt a napot Indonéziában minden évben a „Hősök napja"-ként ünneplik) az angolok Kelet-Jáva legfontosabb kikötőjének, Surabayának a védői ellen bevetettek egy hadosztályt, amelyet tüzérség, légierő és harckocsik támogattak. Az ellenség óriási technikai fölénye dacára, a harcban járatlan hazafiak rosszul felfegyverzett osztagai több mint két héten át szívósan tartották magukat Surabaya utcáin. Noha az indonéziaiak végül is kénytelenek voltak visszavonulni, Surabaya hősies védelme egész Indonéziában felébresztette az ellenállás szellemét. A harc a brit és a holland intervenciósok ellen (akiket sok városban a japánok segítettek) 1945 végén–1946 elején átcsapott egész Jávára. Közben Közép-Jávában a köztársasági csapatok Sudirman tábornok parancsnoksága alatt első komolyabb győzelmeiket aratták. Miután visszafoglaltak a brit csapatoktól néhány várost, elhárították Dzsokdzsakarta elfoglalását; 1946 januárjában az intervenciósok által megszállt Dzsakartából ugyanis oda telepedett át a köztársaság kormánya.

Angliának és Hollandiának az Indonéz Köztársaság elleni agressziója világszerte a haladó erők heves tiltakozását váltotta ki. Az Indonéz Köztársaságnak fennállása első pillanatától nagy diplomáciai és politikai segítséget nyújtott a Szovjetunió.

1946 januárjában a szovjet ENSZ-képviselők követelték az indonéz nép elleni imperialista agresszió beszüntetését. A Szovjetunió az ENSZ-ben és az ENSZ-en kívül a továbbiakban is védelmére kelt Indonéziának, a független létre való jogának.

A nemzetközi proletariátus is Indonézia védelmére kelt. A Szakszervezeti Világszövetség és a De-

A surabayai csata. Karyono festménye

mokratikus Ifjúsági Világszövetség támogatásáról biztosította az indonéz népet az imperialista intervenció elleni harcában. A köztársasággal való szolidaritását fejezte ki Ázsia sok népe és különösen az indiai nép. India tengerészei és dokkmunkásai bojkottálták az intervenciósok hajóit, az Indiai Nemzeti Kongresszus és a Muzulmán Liga nagygyűléseken és tüntetéseken követelte az indiai katonáknak Indonéziából való visszavonását.

Anglia és az egész világ közvéleményének tiltakozása (és különösen az a felháborodás, amelyet Angliának az intervencióban való részvétele Indiában és Nagy-Britannia más birtokain váltott ki s amely mind nagyobb arányokat öltött) és az indonéz nép bátor ellenállása Indonézia elhagyására kényszerítette a brit csapatokat. Az 1946 márciusában megkezdett evakuáció azonban csak az év végére fejeződött be, ráadásul az összes megszállt területeket a holland hatóságoknak adták át. Ez utóbbiak, miután meggyőződtek a köztársasági rezsim szilárdságáról és rájuk nehezedett a világ közvéleményének erősödő nyomása, valamint magában Hollandiában is mozgalom bontakozott ki az Indonéz Köztársaság védelme érdekében, kénytelenek voltak már 1946 februárjában tárgyalásokat kezdeni a köztársasággal. Közben azonban újabb és újabb csapatkontingenseket dobtak át Indonéziába, kiszélesítették hídfőállásaikat a köztársaság területén, tengeri blokád alá vették. A külső szigeteken hajszát indítottak a köztársaság hívei ellen, letartóztatták a köztársasági kormányzókat és más tisztviselőket. A hollandok kísérleteket tettek arra, hogy Indonéziát több vidékének a köztársaságtól való elszakításával gyengítsék, és az ellenőrzésük alatt álló területeken hozzáfogtak bábállamok létesítéséhez. Ebben a külső szigetek feudális nagybirtokosaira és a burzsoázia néhány szeparatista csoportjára támaszkodtak. Indonézia feldarabolása céljából Van Mook, Holland-India megbízott főkormányzója 1946 júliusában Malinóban (Dél-Celebesz) konferenciára hívta össze a külső szigetek holland megszállás alatt levő vidékeinek képviselőit.

Az Indonéz Köztársaság és a holland kormány közötti tárgyalások azzal végződtek, hogy 1946. november 15-én parafálták a linggadzsati egyezményt, amely onnan kapta nevét, hogy a tárgyalások legnagyobb részét a Jáva szigetén fekvő Linggadzsat nevű kis hegyi településen tartották.

A linggadzsati egyezmény kompromisszumos jellegű volt. Hollandia de facto elismerte a köztársaság fennhatóságát Jáva-, Madura- és Szumátra-szigetek, a gazdaságilag legfejlettebb vidékek fölött, ahol az ország népességének több mint 80 százaléka élt. A holland csapatoknak az ezeken a szigeteken elfoglalt területeket vissza kellett szolgáltatniuk a köztársaságnak. Ezzel szemben a köztársaságnak bele kellett egyeznie abba, hogy föderatív alapon létrehozza majd az Indonéz Egyesült Államokat, amely szuverén államként tagja lesz a holland korona fennhatósága alatt álló Holland–Indonéz Uniónak, emellett el kellett ismernie a holland és más nyugati tulajdonosok jogát az indonéz területen levő vállalataikra és ültetvényeikre. A linggadzsati egyezmény amellett, hogy lélegzethez hagyta jutni a köztársaságot, hivatalos elismerést is jelentett Hollandia részéről, és bizonyos fokig olyan nemzetközi státust biztosított számára, amely kedvező feltételeket biztosított a teljes függetlenségért vívandó harchoz.

Hollandiában a linggadzsati egyezménnyel elégedetlenek voltak a szélsőjobboldali gyarmatosító körök, mindamellett a rugalmasabb politika hívei kerekedtek felül, akik ezt az egyezményt az adott erőviszonyok között elkerülhetetlennek tartották, de arra számítottak, hogy később felrúghatják majd.

Az egyezmény körül heves harc bontakozott ki az Indonéz Köztársaságban is. A százszázalékos függetlenség jelszavával fellépett az egyezmény ellen a Masjumi, a Nemzeti Párt, sok ifjúsági szervezet. A Masjuminak a Hollandiával való kompromisszumot elutasító vezetői próbálták aláásni az egyezményt támogató baloldali pártok befolyását. A Masjumi és a Nemzeti Párt állásfoglalása azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy szakadás következik be a nemzeti erők soraiban és hogy meghiúsul a Hollandiával kötött egyezmény, ami megkönnyíthette volna a gyarmatosítóknak azt, hogy háborút indítsanak a köztársaság ellen. Végül a Központi Nemzeti Bizottság jóváhagyta az egyezményt, s 1947. március 25-én végérvényesen aláírták. Ezek után az Indonéz Köztársaságot de facto elismerte Anglia, az Egyesült Államok és több ázsiai ország.

INDONÉZIA 1945–1949 KÖZÖTT

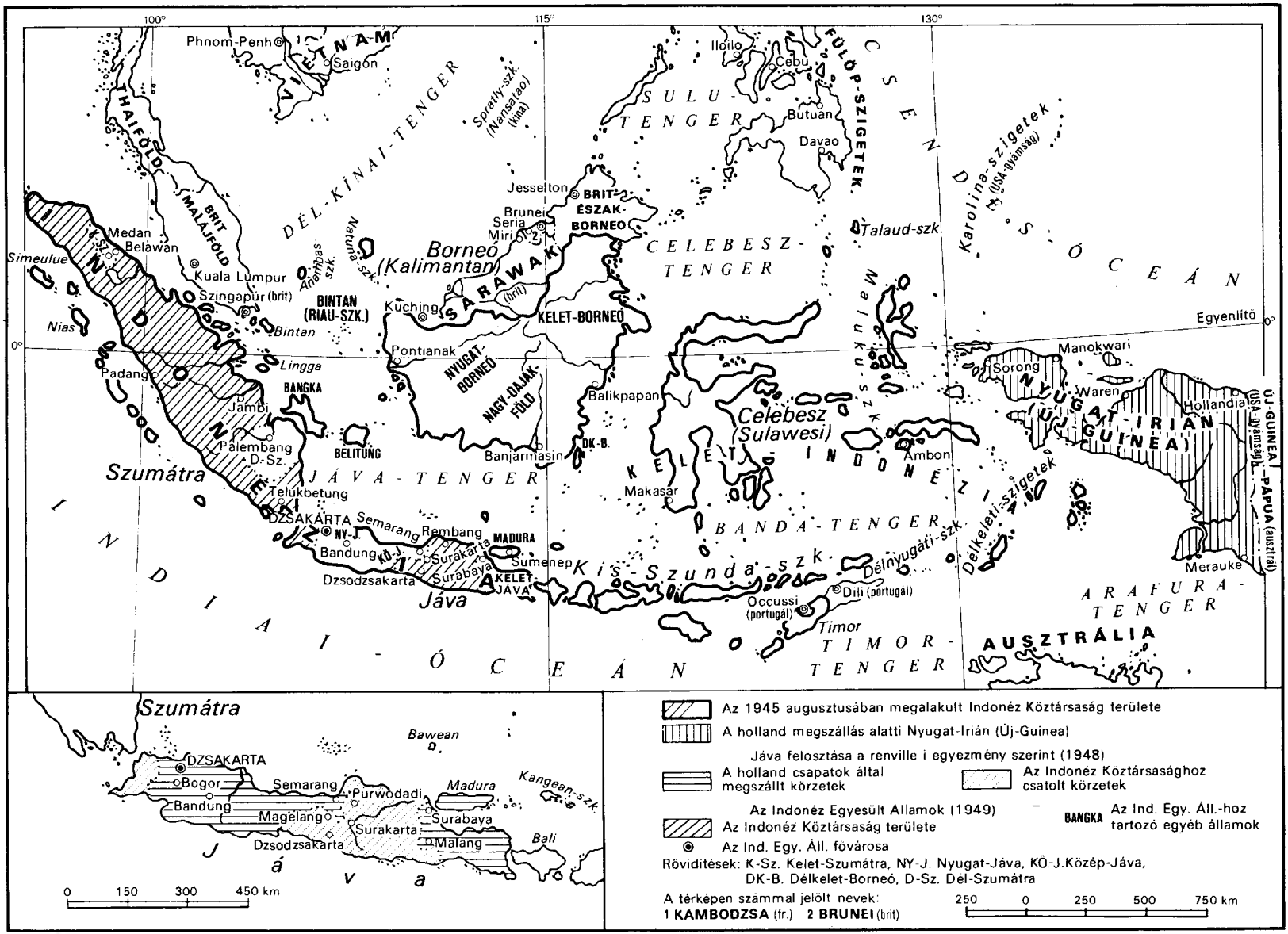

Kartográfiai Vállalat, Budapest. 1982 630105

A köztársaság nemzetközi pozícióinak megszilárdulása ellenkezett a holland gyarmatosítók számításaival, s ezért egyre inkább a linggadzsati egyezmény megszegéséhez folyamodtak: a köztársaság területén Jáván és Madurán állomásozó csapataikat nem vonták vissza, a holland flotta továbbra is blokád alatt tartotta a köztársaságot, még buzgóbban mesterkedtek azon, hogy Indonézia területén bábállamokat hozzanak létre.

Hollandia háborúja az Indonéz Köztársaság ellen

1947. május 27-én a hollandok ultimátumban a többi között azt követelték a köztársaságtól, hogy ismerje el maga fölött Hollandia szuverenitását mindaddig, míg meg nem alakul az Indonéz Egyesült Államok, hogy létesítsenek közös holland–indonéz csendőrséget, amely az ország egész területén működne, így a köztársaság területén is (ez gyakorlatilag az utóbbinak a hollandok által való megszállását jelentette volna). A kompromisszum elérésére tett eredménytelen próbálkozások után Sjahrir elfogadta a hollandok valamennyi követelését, kivéve a vegyes csendőrség létrehozására vonatkozót. Sjahrir engedményeit elítélték mind a jobboldali, mind a baloldali pártok, s így lemondott, 1947. július 3-án pedig Amir Sjarifuddin alakított kormányt, a balszárnyra és a Nemzeti Pártra támaszkodva. Noha végül az új kormány is belement ugyanazokba az engedményekbe, amelyeket Sjahrir kormánya tett, a gyarmatosítók 1947. július 21-én háborút indítottak a köztársaság ellen.

E háború elején a hollandoknak Indonéziában 120 000 fős haderejük volt, amelyet Anglia és az Egyesült Államok segítségével fegyvereztek fel. A köztársaság hadereje névlegesen 200 000 harcosból állt Jáván és Szumátrán, de ezek a csapatok alig voltak kiképezve és rendkívül gyatra volt a fegyverzetük. Haditengerészettel a köztársaság nem rendelkezett, légiereje pedig néhány kiöregedett japán repülőgépből állt. A holland csapatok két hét alatt elfoglalták a fontosabb városokat és kikötőket, valamint az ültetvényes vidékeket Kelet- és Dél-Szumátrában. Mindamellett nem sikerült megsemmisíte-

Holland katonák megmotoznak egy „gyanús" indonézt

niük a köztársasági hadsereg fő erőit. Ezeknek az erőknek egy részét Közép-Jáván vonták össze, egy része pedig visszahúzódott Jáva és Szumátra hegyes-erdős vidékeire, ott a lakosság tevékeny támogatásával partizánharcot bontakoztatott ki. A köztársaság védelmében nagy szerepet vállalt a proletariátus: a munkások megsemmisítették azokat az üzemeket, amelyeket ellenséges megszállás fenyegetett, evakuálták a berendezéseket, fegyvergyártó műhelyeket létesítettek.

Az indonéz népet támogatta a nemzetközi munkásosztály, a Szovjetunió, támogatták a népi demokratikus országok, sok ázsiai állam. Számos országban a munkások megszervezték a holland hajók bojkottálását. Magában Hollandiában az agresszió ellen lépett fel a Kommunista Párt és a baloldali szociáldemokraták egy része, sok városban sztrájkokat és tiltakozó tüntetéseket szerveztek. Az indonéziai háború kérdését az ENSZ Biztonsági Tanácsa is tárgyalta, s ott a Szovjetunió képviselője nemcsak a katonai cselekmények beszüntetését követelte, hanem a holland csapatoknak megindulási állásaikba való visszavonását is. Jóllehet a nyugati hatalmak erőfeszítései eredményeképpen ez utóbbi javaslatot elutasították és a Biztonsági Tanács nem hozott létre semmiféle hatékony mechanizmust tűzszüneti döntése teljesítésének ellenőrzésére (a nemzetközi békéltetés helyett egy jószolgálati bizottságot hoztak létre az Egyesült Államok, Ausztrália és Belgium képviselőiből), maga az a tény, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa foglalkozott a holland–indonéz konfliktussal, a köztársaság diplomáciai sikere volt. Ezáltal a Biztonsági Tanács elismerte a konfliktus nemzetközi jellegét, bár a holland küldött azzal érvelt, hogy pusztán „rendfenntartó akcióról" van szó, amely Hollandia „belügye".

A Renville-egyezmény. A nemzeti egységfront felbomlásának kezdete

Az indonéz nép ellenállása és a világ haladó közvéleményének tiltakozása rákényszerítette a holland uralkodó köröket arra, hogy átmenetileg lemondjanak az Indonéz Köztársaság likvidálására irányuló tervekről és újra felvegyék vele a tárgyalásokat. E tárgyalások eredményeképpen, amelyek a jószolgálati bizottság tevékeny részvételével a „Renville" nevű amerikai csatahajón folytak Dzsakarta kikötőjében, 1948. január 17-én aláírták a Renville-egyezményt. Ez tűzszünetet és egy olyan demarkációs vonalat irányzott elő, amely fenntartotta a holland megszállást Jáva nagy részén (a többi között a termékeny rizsföldeken), valamint Szumátra legfontosabb olajtermelő és ültetvényes vidékein, és kimondta, hogy a linggadzsati egyezmény alapján ki kell majd dolgozni a végleges szerződést.

A rendkívül súlyos feltételeket szabó Renville-egyezmény aláírásakor a Sjarifuddin-kormány abból indult ki, hogy ez békés lélegzetvételt enged a köztársaságnak olyan időpontban, amikor az erőviszonyok számára rendkívül kedvezőtlenek. Emellett a kormány arra számított, hogy az egyezményben előirányzott népszavazás eredményeképpen a köztársaság kebelébe kerülnek majd vissza a hollandok által megszállt vidékek. Bizonyos szerepe volt annak is, hogy a köztársaság vezetői a jószolgálati bizottság és az Egyesült Államok támogatásában reménykedtek.

Nyomban az egyezmény aláírása után a Nemzeti Párt és a Masjumi megvonta támogatását Sjarifuddin kormányától, s így a kormány kénytelen volt beadni lemondását. Ám nem a Renville-egyezmény volt a valódi oka annak, hogy e pártok képviselői kiléptek Sjarifuddin kormányából. Hiszen az 1948. január 29-én helyébe lépő Hatta-kabinet, amely ugyanezeknek a pártoknak a képviselőiből állt, egyik legelső feladatának minősítette ennek az egyezménynek a teljesítését. Valójában e burzsoá pártok vezetőségét az nyugtalanította, hogy a kormányban, a parlamentben és a fegyveres erőkben erősödtek a kommunisták pozíciói, s ezért úgy döntöttek, hogy megbuktatják azt a kormányt, amelyben a kommunistáknak jelentős képviseletük volt (öt miniszter, a többi között a miniszterelnök).

Sjarifuddin kormányának bukását Sjahrir és szocialista párti hívei is elősegítették. Elítélték a Renville-egyezményt, jóllehet azt az egész balszárny támogatta, és teljes mértékben megfelelt Sjahrir egész előző politikájának. 1948 februárjában Sjahrir kilépett a pártból és Indonézia Szocialista Pártja néven megalakította saját pártját, amely az európai jobboldali szocialisták felé orientálódott és antikommu-

nista álláspontra helyezkedett. Ugyanakkor az egyszerű tagok többsége megmaradt a Szocialista Pártban, amelyet Sjarifuddin és több más kommunista vezetett, Sjahrirt pedig az értelmiségiek egy csoportja követte, de ez magában foglalta a párt részéről az ideiglenes parlamentbe bekerült képviselők többségét.

Minden előző kormánytól eltérően a Hatta-kabinetben egyáltalán nem volt képviselve a balszárny. A Sjarifuddin-kormány bukása, a balszárnnyal való együttműködésének a burzsoá pártok részéről történt elutasítása, a balszárnyban magában bekövetkezett szakadás arról tanúskodott, hogy bomlásnak indult a nemzeti egységfront. Minthogy a proletariátus gyenge volt, a kispolgári demokratáknak egy része pedig átállt a burzsoá pártok oldalára, a köztársaságban a hatalom a burzsoázia kezébe került, s éppen ennek érdekeit fejezték ki a Hatta-kormányban képviselt erők.

A madiuni ügy

Hatta, miután miniszterelnök és egyben honvédelmi miniszter lett, olyan „racionalizálási" programot hirdetett meg, amely a fegyveres erők átszervezését és csökkentését irányozta elő. A „racionalizálást" arra használták fel, hogy megtisztítsák a hadsereget a Kommunista Párt és általában a balszárny híveitől.

1948 nyarán kiéleződött a harc a Hatta-kormány és a balszárny között, mely utóbbi még februárban megalakította a kormánnyal szemben ellenzékben álló Népi Demokratikus Frontot Amir Sjarifuddinnal az élen.

Az Indonéz Köztársaság belpolitikai helyzetének kiéleződését elősegítették politikájukkal a holland uralkodó körök is, amelyek meghiúsították a Renville-szerződés szerint a köztársaság megszállt vidékein tartandó népszavazást, még tevékenyebben mesterkedtek új bábállamok létrehozásán, főleg Jáván és Szumátrán, továbbra is blokád alatt tartották a köztársaság területét, elvágva azt a külvilágtól.

A holland blokád tovább növelte a köztársaság gazdasági nehézségeit, mivel a köztársaság ellenőrzése alatt Jávának főleg azok a vidékei maradtak, amelyek máskor is élelmiszer-behozatalra szorultak. Most viszont, a háború okozta pusztítások folytán és annak következtében, hogy a hollandok által megszállt vidékekről sokan ide menekültek, különösen nagy arányokat öltött az élelmiszerhiány, az élelmiszerek árai pedig jócskán felszöktek. Még erősebben éreztette hatását a blokád a lakosságnak ruházattal és közszükségleti cikkekkel, tüzelőanyaggal, gyógyszerrel stb. való ellátásán. A gazdaság ziláltsága és a menekültek áradata munkanélküliséget idézett elő, ráadásul a hadsereg „racionalizálása" a leszerelt katonák ezreivel tovább növelte a munkanélküliek táborát. Ennek következtében a dolgozók körében növekedett a Hatta-kormány politikájával való elégedetlenség, és mind szélesebb rétegek támogatták a Népi Demokratikus Frontot, amely a szakszervezetek segítségével több kormányellenes nagygyűlést és tüntetést szervezett. Április–májusban zajlottak le a proletariátus első nagyobb sztrájkjai a függetlenség kikiáltása óta. Válaszul a kormány 1948 májusában egy olyan rendeletet adott ki, amellyel betiltotta a tüntetéseket és korlátozta a sztrájkjogot.

A Népi Demokratikus Front elleni harcban a Hatta-kormány átmenetileg közeledett Tan Malaka híveihez, akik harcoltak a kommunisták ellen és nemzetellenes erőnek nyilvánították őket.

1948. augusztus 26–27-én Mussónak, az emigrációból hazatért egyik legidősebb kommunista vezetőnek az irányításával alatt megtartották Indonézia Kommunista Pártjának rendkívüli konferenciáját, s ezen jóváhagyták „Az Indonéz Köztársaság Új Útja" című határozatot, amely a függetlenség kikiáltása óta az első komolyabb kísérlet volt arra, hogy Indonézia konkrét körülményeinek megfelelően kidolgozzák Indonézia Kommunista Pártjának akcióprogramját. Ez a határozat feladatul tűzte ki azt, hogy Indonéziában antiimperialista nemzeti egységfrontot hozzanak létre, az egész világ antiimperialista erőivel való szövetséget sürgette, de nem volt mentes a szektás jellegű hibáktól sem (figyelmen kívül hagyta a nemzeti burzsoáziát mint az egységfront alkotóelemét, a nemzeti forradalomban haladék-

talanul a proletariátus hegemóniáját erőszakolta, jóllehet Indonéziában ehhez még nem értek meg a feltételek).

A párt rendkívüli konferenciáján úgy döntöttek, hogy négy párt (a legális és az illegális IKP, a Szocialista Párt és a Munkáspárt) és a Pesindo Indonézia Kommunista Pártja néven összeolvad egyetlen párttá, s megválasztotta ennek a pártnak az egységes vezetőségét, Mussóval az élen. 1948 októberére kitűzték a párt kongresszusát, amelynek végérvényesen meg kellett alapítania az egységes IKP-t és meg kellett választania ennek Központi Bizottságát.

A Hatta-kormány arra törekedett, hogy kormányellenes megmozdulásokra provokálja Indonézia Kommunista Pártját, mielőtt az még konszolidálódhatna és megerősödhetne. Augusztus és szeptember folyamán a hatóságok kommunistaellenes tevékenysége mind kirívóbb formában provokatív jelleget öltött: meggyorsították azoknak az alakulatoknak a leszerelését, amelyekben szembeötlő volt a kommunisták befolyása, a baloldali tiszteket pedig leváltották vezető beosztásukból, mind gyakoribbá vált kommunista tisztek meggyilkolása vagy elrablása, a Pesindo tagjainak letartóztatása. Ennek következtében szeptember 13-án Solóban harc robbant ki egyfelől a kommunisták befolyása alatt álló 4. hadosztály, másfelől kormányalakulatok és Tan Malaka osztagai között. Miután a 4. hadosztály vereséget szenvedett, a Pesindo vezérkara a kelet-jávai Madiunban úgy döntött, hogy szembeszáll a kormánnyal, mielőtt az még felszámolna minden olyan magasabb egységet, amely a kommunisták befolyása alatt áll. A Pesindo vezetői a hozzájuk hű katonai alakulatokkal szeptember 18-ra virradó éjjel ellenőrzésük alá vették Madiunt.

A solói és a madiuni események váratlanul érték Indonézia Kommunista Pártjának vezetőségét. Ily módon a párt vezetőinek egyik része – teljesen új tények elé állítva – Mussóval az élen Madiunba utazott, és csatlakozott a felkelőkhöz. Ezáltal a párt fegyveres harcba keveredett. A jobboldali erők éppen erre vártak, hogy leszámolhassanak vele. A madiuni felkelés leverése és az ezt követő kommunistaellenes terror következtében mintegy 600 kommunistát öltek meg a harcban vagy végeztek ki, köztük az IKP olyan tekintélyes vezetőit, mint Musso, Sjarifuddin, Sardjono. A hatóságok vagy 35 000 kommunistát és velük szimpatizálót tartóztatott le. Indonézia Kommunista Pártjára olyan súlyos csapást mértek, amelyet az csak néhány év alatt tudott kiheverni.

A madiuni események olyan időpontban zajlottak le, amikor a Kommunista Párt nem volt még felkészülve arra, hogy fegyveres harcot vívjon a hatalomért. A proletariátus Indonéziában kis létszámú és szétforgácsolt volt, a parasztoknak és a városi kispolgároknak egy jelentős része a burzsoá pártokat követte. Az új, egységes IKP még csak kialakulóban volt, a Népi Demokratikus Frontnak pedig korántsem minden tagja volt kész támogatni egy kormányellenes felkelést. A tömegek nem értették a Szukarno és Hatta kormánya elleni fellépést, hiszen ez a két ember, de különösen Szukarno, nagy tekintélyt szerzett magának a függetlenségért vívott harcban. Éppen ezért a madiuni megmozdulás tragikus kimenetele, résztvevőinek minden hősiessége ellenére, elkerülhetetlen volt.

Hatta kormánya, miután leszámolt Indonézia Kommunista Pártjával, arra készülődött, hogy csapást mérjen Tan Malakára és híveire, akiknek a támogatására most már nem volt szüksége. 1949 februárjában Tan Malakát a reguláris hadsereg egy alegysége elfogta és főbe lőtte.

Az Indonéz Köztársaság elleni második gyarmati háború kudarca

A madiuni események azzal végződtek, hogy szakadás következett be a nemzeti erők soraiban, hogy széthullott az antiimperialista egységfront. A polgárháború fellobbanása gyengítette a köztársaságot, s a holland gyarmatosítók ezt ki is használták, másodszor is megkísérelték, hogy egyetlen csapással végezzenek vele. 1948. december 19-én a 140 000 főnyi holland haderő meglepetésszerűen támadásba ment át. Ejtőernyősei néhány óra alatt elfoglalták Dzsakartát, Szukarnót, Hattát és több minisztert le-

tartóztattak. A holland gépesített és páncélos alakulatok gyors ütemben elfoglalták Jáva és Szumátra főbb városait. Ám a gyarmatosítók ezúttal is túlbecsülték lehetőségeiket.

A köztársasági hadvezetés Sudirman tábornokkal az élen partizánháborút bontakoztatott ki egész Jáván és Szumátrán. A hazafiak által szervezett szabotázs megfosztotta a hollandokat attól a lehetőségtől, hogy hasznosítsák a megszállt területen levő ültetvényeket és üzemeket. Az ellenség által elfoglalt városokban titokban működtek a köztársasági hatóságok, erősödött az ellenállási mozgalom.

A holland hadsereget Jáva szigetén hamarosan körülzárták a nagyvárosokban, azokon kívül viszont a partizánosztagokra támaszkodva a köztársasági katonai hatóságok uralkodtak. A partizánok több ízben intéztek rohamokat még Dzsakarta ellen is.

Ugyanakkor az agresszorok terveinek megvalósítását a világ közvéleményének széles körű mozgalma is gátolta. Indonéziát támogatta a Szovjetunió és a többi szocialista ország. India és több más ázsiai ország bezárta kikötőit és repülőtereit a holland hajók, illetve repülőgépek elől. Az ázsiai országok 1949 januárjában Delhiben megtartott konferenciája arra szólította fel az ENSZ Biztonsági Tanácsát, hogy intézkedjen az agresszor ellen. Az Egyesült Államokban, Ausztráliában és a nyugat-európai országokban, a többi között Hollandiában is, mozgalom indult az Indonéz Köztársaság védelmében; holland katonák százai tagadták meg az indonéz nép elleni hadviselést. Ilyen körülmények között Hollandia nem számíthatott akkora támogatásra az Egyesült Államok és Anglia részéről, mint azelőtt. Az Egyesült Államok uralkodó körei meggyőződtek arról, hogy Indonéziában immár lehetetlen a holland gyarmati uralom helyreállítása. Arra számítva, hogy a szuverén Indonéziát a Nyugat szövetségesévé és az amerikai tőkebefektetés szférájává teheti, az Egyesült Államok úgy döntött, hogy rendezi kapcsolatait Indonézia uralkodó köreivel, annál is inkább, mert a köztársaságban olyan burzsoá pártok voltak hatalmon, amelyek harcoltak a kommunisták ellen.

1948 decemberében és 1949 januárjában az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatokat hozott, amelyekben sürgette a tűzszünet megkötését, a köztársaság vezetőinek szabadlábra helyezését és Dzsakartába való visszaszállítását.

A számukra kedvezőtlenül alakult helyzetben a hollandok kénytelenek voltak szabadlábra helyezni a köztársaság vezetőit, és tárgyalásokba bocsátkozni velük. 1949. augusztus 23-tól november 2-ig Hágában kerekasztal-konferenciát tartottak, amelyen Hollandiának, az Indonéz Köztársaságnak és a hollandok által Indonéziában létrehozott bábállamoknak a képviselői vettek részt. A konferencia egy olyan egyezmény aláírásával ért véget, amellyel Hollandia elismerte az Indonéz Egyesült Államok szuverenitását, de egész sor politikai és gazdasági feltételt szabott. Az új államnak be kellett lépnie a Holland–Indonéz Unióba, amelynek élén Hollandia királynője állt, el kellett ismernie mindazokat a jogokat és koncessziókat, amelyeket holland és más külföldi vállalkozók a gyarmati időszakban szereztek, át kellett vállalnia a gyarmati kormányzat 4,3 milliárd gulden összegű adósságait. Hollandia kötelezte magát, hogy kivonja csapatait Indonéziából, de Indonézia területén létrehozott egy holland katonai missziót az indonéz hadsereg kiképzésére.

1949 decemberében adták át az egész indonéz terület fölötti szuverenitást az Indonéz Egyesült Államoknak, amelynek elnökévé Szukarnót választották. Az alkotmány szerint az Indonéz Egyesült Államok 16 autonóm egységre oszlott, s ezekből egyet alkotott az Indonéz Köztársaság. Hollandia uralkodó körei arra spekuláltak, hogy sikerül feloldaniuk a köztársaságot az általuk létrehozott bábállamok és területek között, és így megőrizniük ellenőrzésüket a formailag független, de szétforgácsolt és mindenféle súlyos kötelezettségekkel gúzsba kötött Indonézia fölött. Ám számításon kívül hagyták a köztársaság tekintélyét, azt a tényt, hogy a köztársaság az indonézek óriási többségének a szemében a függetlenségi harc szimbóluma volt, s arra sem számítottak, hogy az imperializmus gyengülésének és a szocialista világrendszer kialakulásának a viszonyai között még a függetlenség formális elismerése is óriási lehetőségeket tárt fel a hajdani gyarmat előtt.

Fülöp-szigetek

A második világháború befejezése után a Fülöp-szigetek rendkívül súlyos gazdasági helyzetben volt, mivel a japán megszállás és a hadicselekmények óriási károkat okoztak a nemzetgazdaságnak. Formailag helyreállították az Egyesült Államok kormánya által 1934-ben bevezetett közigazgatási autonómiát, de gyakorlatilag az amerikai hadvezetés kezében volt a hatalom. A szigetvilágra visszatérő amerikai gyarmatosítók igyekeztek helyreállítani korábbi támaszukat a nagybirtokosok és a magasabb rangú hivatalnokok személyében, s ezért „rehabilitáltak" sok olyan kollaboránst, aki ezekhez a szociális rétegekhez tartozott. Ugyanakkor az országban mind nagyobb arányokat öltött az antiimperialista tömegmozgalom, növekedett a Kommunista Párt befolyása; a kommunisták erős pozíciókra tettek szert a Nemzeti Parasztszövetségben, amelynek 300 000 tagja volt, és a Munkásszervezetek Kongresszusában, amelynek taglétszáma elérte a 100 000-ret. 1945 júliusában megalakították a Demokratikus Szövetséget, s ehhez csatlakozott több hazafias polgári csoportosulás, valamint a Kommunista Párt, a Nemzeti Parasztszövetség, a Munkásszervezetek Kongresszusa és a japánellenes partizánhadsereg, a Hukbalahap (amelynek élén kommunisták álltak). 1945 szeptemberében a háború végére való tekintettel ez a hadsereg bejelentette önfeloszlatását, de harcosai megtartották fegyverüket és megalakították a Hukbalahap Veteránjainak Ligáját.

A Demokratikus Szövetség programjában szerepelt a teljes politikai és gazdasági függetlenség kivívása, az ország iparosítása, agrárreform végrehajtása, az alkotmányban biztosított demokratikus szabadságjogok védelme és a kollaboránsok megbüntetése.

A Demokratikus Szövetség választási blokkra lépett a polgári-földbirtokosi Nacionalista Párttal, amelynek élén Sergio Osmeña, az autonóm kormány hazafias beállítottságú elnöke állt. Ebből a pártból kivált a reakciós szárny, Manuel Roxas y Acunával az élen, s megalakította a Liberális Pártot, amely az amerikai imperializmussal való kiegyezés mellett szállt síkra.

A hazafias mozgalom fellendülése nem tette lehetővé az Egyesült Államok kormányának, hogy (amint ezt egyes amerikai politikusok ajánlották) megtagadja a Fülöp-szigetektől az autonómiáról szóló 1934-es törvénnyel megígért függetlenséget. A sokezres nagygyűlések és tiltakozó tüntetések hulláma, az a tény, hogy a Fülöp-szigeteken forradalmi fegyveres erők voltak a Hukbalahap veteránjainak személyében, valamint az, hogy a szomszédos országokban: Indonéziában és Vietnamban kikiáltották a függetlenséget, rákényszerítette az Egyesült Államok kormányát arra, hogy 1946 júliusában a nemzeti kormány kezébe adja a hatalmat.

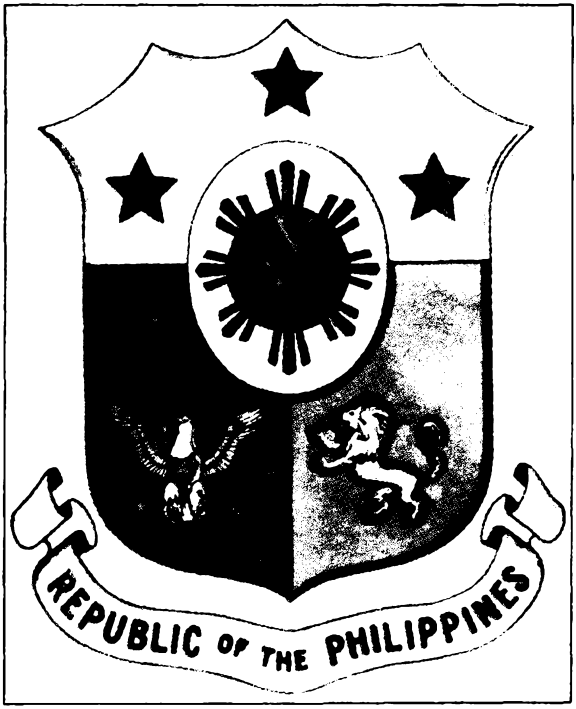

A Fülöp-szigeteki Köztársaság címere. 1946

Ám az amerikai gyarmatosító körök mindent elkövettek, hogy a jövőben is maximális mértékben megtartsák pozícióikat. Azon voltak, hogy a Fülöp-szigetek elnökévé az ő emberüket, Roxast válasszák meg, s ennek fejében pénzügyi segítséget ígértek a gazdaság helyreállításához és a háborús veteránok nyugdíjainak kifizetéséhez. Az elnökválasztásokkal egyidejűleg megtartott kongresszusi választásokon nem sikerült többsé-

get szereznie a Nacionalista Párt és a Demokratikus Szövetség blokkjának, de azért megmutatkozott jelentős népszerűsége. Első ízben választották be az ország törvényhozó szervébe (a Demokratikus Szövetség listáján) néhány kommunistát. A választások után, 1946. július 4-én, bejelentették, hogy megszűnik az Egyesült Államok szuverenitása a Fülöp-szigetek fölött. Mindamellett az Egyesült Államok a szigetvilágon jelentős pozíciókat tartott meg. Roxas 1946-ban egy olyan szerződést írt alá, amely vámmentességet biztosított az amerikai áruknak, és az Egyesült Államok ellenőrzése alá helyezte a Fülöp-szigetek valutáját, 1947-ben pedig egy olyan szerződést, amely a Fülöp-szigetek hadseregét gyakorlatilag amerikai tanácsadók felügyelete alá helyezte és 99 évre katonai támaszpontokat biztosított a szigeteken az Egyesült Államoknak. Roxas kormánya vállalta, hogy a köztársaság alkotmányán olyan módosításokat eszközöl, amelyek az Egyesült Államok polgárainak a Fülöp-szigetek polgáraival egyenlő jogokat biztosítanak természeti kincsek kiaknázásában és kommunális vállalatok létesítésében. Ezt az úgynevezett egyenjogúsítási módosítást 1947 márciusában népszavazással hagyták jóvá.

Ily módon a Fülöp-szigetek nemzeti mozgalma csak korlátozott sikereket ért el. A demokratikus nemzeti front nem volt eléggé összeforrott és széles körű. A függetlenség kikiáltását nem sikerült olyan fordulóponttá tenni, amellyel megkezdődtek volna a demokratikus átalakítások (mindenekelőtt az antifeudális agrárreform) a nemzetgazdaság gyorsabb ütemű fejlesztése és a dolgozó nép jólétének emelése érdekében. Ennek során mutatkozott meg az is, hogy szociálisan mennyire stabil a földbirtokos osztállyal és a burzsoázia egy részével szorosan összenőtt örökletes bürokratikus elit reakciós rétege. Ezt a réteget még az amerikai gyarmati uralom idején nagymértékben bevonták a gyarmat közigazgatási apparátusába, a függetlenség kikiáltása után pedig uralkodó réteget alkotott. Ez az uralkodó felső réteg, attól tartva, hogy a demokratikus mozgalom növekedése esetén nem tud majd hatalmon maradni amerikai segítség nélkül, engedményeket tett az Egyesült Államok pressziójára, bár ezzel jelentősen csorbította az ország szuverenitását és korlátozta önálló gazdasági fejlődésének lehetőségeit. Éppen ez a magyarázata annak, hogy Roxas hadjáratot indított a baloldali erők ellen.

A fő csapást a kommunisták vezette parasztmozgalomra mérték. Luzon ama vidékeire, ahol a lakosság körében különösen sok volt a Hukbalahap egykori harcosa, kormánycsapatokat irányítottak. Ezek azt követelték, hogy a veteránok adják le fegyverüket, letartóztatásokat hajtottak végre, az ellenszegülőket agyba-főbe verték vagy akár ki is végezték, a „gyanús" falvakat felperzselték. Az önvédelmi parasztosztagok, amelyek főképpen a Hukbalahap veteránjaiból alakultak, ellenakciókat indítottak a hadsereg ellen.

A Hukbalahap Veteránjainak Ligája és a Nemzeti Parasztszövetség, hogy elejét vegye a polgárháborúnak, a Kommunista Párt vezetőségének útmutatásait követve tárgyalásokba bocsátkozott a kormánnyal, felajánlotta, hogy békésen megállapodnak a fegyverek leadásában, amennyiben a kormány intézkedéseket tesz a parasztok helyzetének megkönnyítésére és a demokratikus szabadságjogok biztosítására. Ezeket az ajánlatokat 1946–1948 folyamán több ízben is megismételték, de a kormány vagy elutasította őket, vagy ellenszolgáltatásként elfogadhatatlan feltételeket szabott.

1948 júniusában a parasztosztagok parancsnoksága és a kormány közötti tárgyalások a polgárháború beszüntetésére vonatkozó megállapodással zárultak, mégpedig olyan alapon, hogy nyilvántartásba veszik az osztagok fegyvereit, amnesztiát adnak a Hukbalahap valamennyi harcosának, és demokratikus szociális törvényeket adnak ki. De az idő csak múlt, a kormány viszont nem teljesítette ígéreteit. Erre való tekintettel aztán a parasztosztagok sem hagyták nyilvántartásba venni fegyvereiket.

A nép jogaiért vívandó legális harc lehetőségei jelentősen csökkentek. A Demokratikus Szövetség listáján 1946-ban a kongresszusba megválasztott képviselőket megfosztották mandátumuktól. A Kommunista Párt irányítása alatt álló tömegszervezeteket és sajtószerveket a hatóságok üldözték. A reakció bérencei orvul meggyilkoltak több kommunistát – népszerű munkás- és parasztmozgalmi vezetőket.

Közben a Kommunista Párt vezetőségében is változások következtek be. A vezetőségből kizárták azokat, akik a legális és az illegális harci módszerek összekapcsolása mellett kardoskodtak, tömegpárt létrehozásáért, az 1946-ban létrehozott Nemzeti Demokratikus Egységfront megszilárdításáért szálltak síkra. A pártban a vezetést azok ragadták magukhoz, akik a parasztmozgalom kibontakoztatására és az antiimperialista mozgalombeli polgári-hazafias szövetségesekkel való szakításra törekedtek. A kormánnyal folyó tárgyalások megszakadtak, a párt meghirdette a hatalom fegyveres megszerzésének politikáját. A partizánosztagokból megalakították az országfelszabadító hadsereget, amely bejelentette, hogy harcba indul a kormány megdöntéséért és a népi demokratikus hatalom megteremtéséért.

A felkelés vezetőinek számításai azonban meghiúsultak, a Fülöp-szigeteken nem alakult ki forradalmi helyzet. Azok közül, akik 1945–1947-ben támogatták a Kommunista Pártot a függetlenség megszilárdításáért, az agrárreformért, a demokratikus jogokért és a polgárháború elhárításáért folytatott harcában, korántsem mind tettek most eleget a fegyveres harcra szólító felhívásnak; a nép túlságosan is sokat szenvedett már a világháború éveiben. S minthogy a Fülöp-szigetek éppen akkoriban vívta ki magának állami függetlenségét, a nemzeti kormány a lakosság jelentős része szemében megőrzött bizonyos tekintélyt. Csak Luzon középső részében, azokon a vidékeken, ahol a legnagyobb volt a földéhség és a legsúlyosabb feltételekhez kötötték a részesbérletet, csak ott sikerült a parasztokból néhány nagyobb partizánosztagot szervezni. A városi proletariátus nem nyújtott hatékony támogatást a parasztfelkelésnek (a szakszervezetekben működő kommunistákat a városokból párthatározattal a felkelők osztagaiba irányították). A demokratikus értelmiség és a nemzeti burzsoázia helytelenítette a polgárháborút és elfordult az egységfronttól. A Demokratikus Szövetséget feloszlatták. Ezáltal a mozgalom szociális bázisa jelentősen összeszűkült. A Kommunista Pártot 1948. október 17-én betiltották, s illegalitásba vonult. A befolyása alatt álló Nemzeti Parasztszövetséget törvényen kívül helyezték.

A mintegy 10 000 harcosból álló felszabadító hadsereg ellen bevetették a kormány 50 000 főnyi hadserejét, az egyes földbirtokosok szolgálatában álló zsoldososztagokat, a csendőrséget, a rendőrséget – egy összesen mintegy 100 000 emberből álló büntető expedíciót. Az Egyesült Államok nemcsak nagy mennyiségű fegyvert, katonai kiképzőket és pénzügyi segítséget bocsátott a Fülöp-szigetek kormányának a rendelkezésére, hanem a szigeteken amerikai csapatokat is állomásoztatott, hogy azokat bármikor bevethesse, ha a felkelők felülkerekednének a kormány hadseregén. Ilyen körülmények között a felszabadító hadseregnek, harcosainak minden hősiessége és önfeláldozása ellenére, nem volt reális esélye a sikerre. Mindamellett a parasztfelkelés így is 1953-ig elhúzódott.

India 1945–1947-ben

A második világháború következményeképpen a nemzetközi porondon végbement történelmi változások óriási hatással voltak Indiának, a Brit Birodalom legnagyobb gyarmatának a helyzetére is. A belpolitikai viszonyokat forradalmasította a délkelet-ázsiai országokban nyomban megindult harc az angol, a francia és a holland burzsoázia ellen, mely a korábbi gyarmati rendszer visszaállítására törekedett. Az indiai osztály- és nemzeti ellentétek kiéleződése mindenekelőtt a második világháború éveiben végbement társadalmi-gazdasági változásokkal függött össze.

A háború következményei. Az osztály- és nemzeti ellentétek kiéleződése

A haditermelés kedvező hatással volt az indiai iparra. A magas profitokból az indiai burzsoázia jelentős mennyiségű pénzt tudott felhalmozni. Pénzügyi alapjuk megszilárdítása után az indiai tőkések olyan gazdasági ágazatokba is behatoltak, amelyek azelőtt főleg az angol tőke befektetési szférájába

tartoztak: a teaültetvényes gazdálkodásba, a jutaiparba stb. Az indiai nagytőke mind nagyobb arányokban vegyes vállalatokat alakított a vezető iparágakban: a vegyiparban, az autógyártásban stb. Az indiai monopoltőkés csoportok az angol monopolista egyesülések ifjabb partnereiként léptek színre.

Az indiai kereskedelmi-ipari burzsoázia üzleti aktivitásának növekedésével, pozícióinak megszilárdulásával párhuzamosan bizonyos fokig gyengültek az országban az angol tőke pozíciói. A háború évei alatt fokozódott az angol tőke repatriációjának folyamata. Az indiai piacon egyre éleződő angol–amerikai konkurrencia is objektíve erősítette a helyi nemzeti burzsoázia pozícióit.

A hadiszállításokon meggazdagodott indiai nemzeti burzsoázia, különösen a felső rétege, mind nagyobb elégedetlenséggel viselte a gyarmati rendszer igáját, amely gátolta a pénz felhalmozásában, a nemzeti kapitalista vállalkozás szabad fejlesztésében. Az ipari termelés 1944-ben kezdődött visszaesése még jobban kiélezte ezeket az ellentéteket. Amikor a katonai megrendelések leálltak, a termelés csökkent, üzemek bezártak és a munkásokat tömegesen elbocsátották. A vállalkozók a munkásosztályra próbálták áthárítani veszteségeiket oly módon, hogy megtagadták a drágasági pótlék fizetését. Nehéz helyzetbe kerültek a kisiparosok, a munkásmanufaktúrák, mivel a kisüzemi termelést különösen érzékenyen érintette a piaci konjunktúra hanyatlása. A parasztoknak az éhező falvakból a városokba való tömeges menekülése – amely 1943–1944-ben öltött különösen nagy arányokat – jelentősen növelte a munkanélküliek számának emelkedését.

Az élelmiszer- és ipari növények terméshozamai 1944–1945-ben sok fontos mezőgazdasági vidéken alacsonyak voltak, s így hiány mutatkozott élelmiszerben és sokfajta nyersanyagban. A hatóságok is elismerték, hogy körülbelül 100 millió lakosú területet éhínség fenyeget. Az élelmiszerekben és más közszükségleti cikkekben keletkezett hiány drágasághoz és spekulációhoz vezetett, ez pedig súlyos kihatással volt a munkásokra, a kistisztviselőkre, valamint más városi és falusi dolgozó rétegekre.

A lakosság nagy részének gazdasági helyzetében bekövetkezett romlás újból kiélezte az osztályellentéteket. Az indiai társadalomban mind többen ismerték fel azt, hogy véget kell vetni a gyarmati rendszernek. Ez a magyarázata annak, hogy az osztálykonfliktusok az országban óhatatlanul antiimperialista irányultságúak lettek. Az angol gyarmati rezsimet Indiában csak a feudális földbirtokosok, a maharadzsák és a komprádor burzsoázia tagjai támogatták.

Amikor Angliában az 1945. nyári választásokon a munkáspártiak győztek, ez az első időkben nem változtatta meg lényegesen az indiai angol politikát. 1945. szeptember 19-én Londonban és Delhiben egyidejűleg tették közzé az Attlee-kormánynak az indiai politikával foglalkozó első nyilatkozatát, amelyben a munkáspártiak ígéretet tettek arra, hogy megvalósítják az 1942-es Cripps-javaslatokat, s hogy 1945–1946 telén megtartják majd a központi és a tartományi törvényhozó gyűlések választásait. Ám a nép antikolonialista tömegmegmozdulásai jelentősen módosították az angol uralkodó körök terveit.

A dolgozók harcának újabb fellendülése. Lázongások a hadseregben

1945 derekától az országban ismét lendületet vett a sztrájkmozgalom. A munkásosztály gazdasági harcát az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus vezette, és a gyarmati rendszer ellen irányuló széles körű általános demokratikus mozgalom medrébe terelte. A sztrájkok mind gyakrabban összefonódtak a diáksággnak és a városi lakosság más csoportjainak a politikai megmozdulásaival. A harc során kedvező feltételek alakultak ki a szakszervezetek különböző politikai frakciói közötti együttműködés erősödéséhez. Az egység lelkes hívei voltak a kommunisták, s így erősödött is befolyásuk a szervezett munkásmozgalomban.

1945 második felében a sztrájkok és a tüntetések egyre-másra átcsaptak a katonasággal és a rendőrséggel vívott fegyveres összecsapásokba (Benaresben és Bombayben). 1945 őszén a Nemzeti Kongresszus, a Muzulmán Liga, a Kommunista Párt és más szervezetek felhívására tiltakozó gyűlések és tünte-

tések hulláma söpört végig az országon, elítélve az angol kormánynak azt a döntését, hogy angol–indiai katonai alakulatokat vezényel délkelet-ázsiai országokba, és ezekkel segítséget nyújt Franciaországnak és Hollandiának a nemzeti felszabadító mozgalom elleni harcban. Az indiai dokkmunkások megtagadták a rakodást azokra a hajókra, amelyeknek hadianyagot kellett szállítaniuk Indonéziába.

A gyarmati közigazgatás ügynökei, abban a törekvésükben, hogy aláássák a hinduk és a muzulmánok egyre erősödő egységét az antiimperialista harcban, mind gyakrabban hindu–muzulmán pogromokat provokáltak. A második világháború után a két vallási közösség közötti első nagyobb összecsapásra Bombayben került sor.

Novemberben Delhiben perbe fogták annak az „indiai nemzeti hadseregnek" egy tiszti csoportját, amelyet S. Ch. Bose alakított meg az angol–indiai hadsereg hadifoglyaiból az akkor japán megszállás alatt álló Burmában. Maga Bose 1945-ben megszökött Burmába és Japánba akart repülni, de útközben repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett. Bosé-t és harcostársait az indiai közvélemény nem tartotta árulóknak, hanem a nemzeti függetlenségért küzdő harcosoknak, akik fegyveresen szálltak szembe az angol gyarmati rendszerrel. Amikor az angol hadbíróság Nawaz sahot, az „indiai nemzeti hadsereg" volt vezérkari főnökét és két másik tisztjét hosszú börtönbüntetésre ítélte, ez heves reakciót váltott ki a hazafias gondolkodású indiaiak körében. Calcuttában a tömegtüntetések általános politikai sztrájkba csaptak át, s ebben munkások, diákok, kereskedők, kisiparosok vettek részt. A közüzemi dolgozók sztrájkja következtében a város víz és villany nélkül maradt. A rendőrséggel és a katonasággal való összecsapások november 22-től 25-ig tartottak, tüntetők tucatjai vesztették életüket, több százan megsebesültek.

Mindamellett a gyarmati hatóságok folytatták az „indiai nemzeti hadsereg" parancsnoki kara elleni bírósági üldözést. 1946 februárjában még egy tisztet ítéltek el (egy muzulmánt). Calcuttában újult erővel törtek ki a zavargások. Ezúttal ezeket nemcsak a Nemzeti Kongresszus támogatta, hanem a Muzulmán Liga is. A bengáli diákszervezet február 11-én meghirdetett egy kampányt a külföldi áruk bojkottálására és a kereskedelem beszüntetésére (hartal), s ezzel kezdődött az általános sztrájk, amely február 15-ig tartott és amelyet a rendőrséggel való heves összecsapások kísértek. Calcuttából a mozgalom átcsapott Bombaybe és Északnyugat-India sok nagyvárosába. Nagy katonai erőket vetettek be a kormányellenes tüntetések és nagygyűlések letörésére.

Ahogy az országban nőttek a gazdasági nehézségek, a munkások megmozdulásai is egyre gyakoribbakká váltak. 1946 első negyedévében 426 sztrájk zajlott le 580 000 résztvevővel.

Az országban a belpolitikai helyzet rendkívül feszültté vált, amikor a mozgalomba már a fegyveres erők is bekapcsolódtak. A bombayi kikötőben horgonyzó „Tulwar" (Kard) nevű cirkálón a matrózok kifogásolták a rossz élelmezést (homokkal kevert rizst adtak nekik). A cirkáló parancsnoksága próbált leszámolni az elégedetlenkedőkkel, de válaszul a személyzet február 18-án általános sztrájkba lépett. Másnap a „Tulwar" matrózaihoz csatlakoztak további 20 ott horgonyzó hadihajónak és a parti szolgálatnak a tengerészei. Az ellátás, mindenekelőtt az élelmezés javítását, a nemzeti megkülönböztetés megszüntetését követelték, valamint azt, hogy a szolgálattételben az angol katonákkal azonos módon kezeljék őket, s tiltakoztak az ellen, hogy az angol tisztek megalázzák őket.

Február 19-én a sztrájkolók sztrájkbizottságot választottak és tüntetést rendeztek Bombayben. A haditengerészek megmozdulása politikai jelleget öltött: követelték az összes politikai fogoly kiszabadítását és az angol–indiai csapatok Indonéziából való kivonását. A tüntetők háromféle zászlót vittek: a Nemzeti Kongresszusét, a Muzulmán Ligáét és a Kommunista Pártét, s ez jelképezte azt a törekvésüket, hogy egyesítsék a főbb antiimperialista erőket. Február 20-án katonai alakulatokat vezényeltek Bombaybe a felkelés letörésére. Másnap az angol csapatok megkezdték hadműveleteiket, és ezekben tüzérséget is bevetettek, de egyik fél sem jutott érezhető fölénybe, s így fegyverszünetet kötöttek.

A fellázadt bombayi matrózok mellé álltak Karachi (Karácsi), Calcutta, Madrász, Tháná, Visákhapatnam haditengerészei, valamint Delhi és Puna parti szolgálata. Az a veszély fenyegetett, hogy a fel-

kelés átcsap az összes angol–indiai haditengerészeti erőkre. A helyzetet még az is súlyosbította, hogy február elejétől sztrájkoltak Bombayben a katonai repülők és a repülőtér kiszolgáló személyzetének a tagjai, akik tiltakoztak a nemzeti megkülönböztetés ellen és a leszerelést sürgették. Hozzájuk csatlakoztak Calcuttának és néhány más katonai légi támaszpontnak a repülői.

Az angol–indiai hadseregben és haditengerészetnél zajló megmozdulások élénk visszhangra találtak országszerte. A Kommunista Párt felhívására február 22-én Bombayben általános sztrájk kezdődött, tüntetések kíséretében. A bombayi dolgozók megmozdulásának békés jellege ellenére nagy katonai és rendőri erőket vetettek be ellenük, amelyek aztán vandál mészárlást rendeztek: mintegy 300 embert megöltek, 1700-at megsebesítettek.

A bombayi események, de különösen az a tény, hogy a kommunisták aktív szerepet játszottak bennük, rémületet keltettek nemcsak a gyarmati közigazgatásban, hanem a burzsoá-földesúri nemzeti szervezetek vezetőségében is. A Nemzeti Kongresszus és a Muzulmán Liga vezetői kifejezték ugyan szolidaritásukat a fellázadt tengerészekkel és biztosították őket alapvető követeléseik támogatásáról, de ugyanakkor a sztrájk beszüntetésére szólították fel őket.

A Nemzeti Kongresszus és a Muzulmán Liga vezetőségének nyomására a sztrájkbizottság február 23-án kapitulált. Ám az ország egyes vidékein a matrózok és a katonák sztrájkja néhány napon át még folytatódott.

Ilyen körülmények között Anglia munkáspárti kormánya kénytelen volt engedményeket tenni az indiai nemzeti felszabadító mozgalomnak. 1946. március 15-én Attlee bejelentette, hogy India megkapja a dominiumi státust. Beszédében Attlee beismerte, hogy a nemzeti függetlenségért küzdő mozgalom Indiában magával ragadta az egész népet, s hogy ebbe bekapcsolódott még a hadsereg is. Az angol kormány közölte, hogy tárgyalásokat kezd egy olyan ideiglenes indiai kormány megalakításáról, amelyben az ország két legfontosabb politikai pártja: az Indiai Nemzeti Kongresszus és a Muzulmán Liga venne részt. Az angol kabinet külön missziót küldött ki Indiába.

Az angolok tervei India feldarabolására.
A Muzulmán Liga és a Nemzeti Kongresszus közötti ellentétek kiéleződése

1946. április elején véget értek a tartományi törvényhozó gyűlések választásai, amelyeken a magas vagyoni cenzus miatt a lakosságnak alig 13 százaléka vett részt. Ezek a kuriális rendszer szerint megtartott választások a politikai élet felszínére hozták a vallási közösségek közötti viszonyt. A Nemzeti Kongresszus 930 helyet szerzett a tartományi törvényhozó gyűléseken, a Muzulmán Liga 497-et. A választások megmutatták, hogy a Muzulmán Liga egész Indiában szilárd pozíciókra tett szert.

A választások eredményei kihatottak a két vezető párt állásfoglalására az ország jövőjének kérdésében: megerősítették a Nemzeti Kongresszus vezetőségét is abban az eltökéltségében, hogy megvédelmezi India egységét, s ezzel szemben a Muzulmán Liga vezetőségét is abban a szándékában, hogy egy külön muzulmán állam létrehozására törekszik majd.

1946. március–május folyamán folytak a Nemzeti Kongresszus és a Muzulmán Liga képviselőinek tárgyalásai az angol kormány missziójával. Ám e tárgyalások kudarccal végződtek. Nem sikerült megállapodásra jutni egy indiai ideiglenes kormány megalakítását illetően. 1946. május 16-án közzétették az angol kormány egyoldalú deklarációját, amelyben „kompromisszumos" tervvel állt elő. E terv szerint Indiának mint dominiumnak a legszélesebb körű autonómiával felruházott tartományok és fejedelemségek szövetségét kellett alkotnia. A tartományokat zónákba egyesítették volna: az elsőben a hindu népesség lett volna többségben, a második a muzulmán többségű tartományokból állt volna, a harmadikhoz pedig Bengália és Asszám tartomány tartozott volna, amelyekben ugyancsak a muzulmánok alkottak többséget. A terv szerint minden zónában kormányt alakítottak volna.

Ezek a javaslatok arról tanúskodnak, hogy az angol uralkodó körök szívesen támogatták a Muzul-

mán Ligát abban a törekvésében, hogy az ország felosztásával önálló muzulmán államot hozzon létre. A Muzulmán Liga programja megfelelt az angol imperializmus érdekeinek, amely – mivel már képtelen fenntartani India gyarmati státusát – valamiféle olyan politikai rendezésnek a terveit szövögette, amely maximálisan gyengítené az országot gazdasági és katonai tekintetben és megalapozná a hajdani anyaországtól való függőségének fennmaradását.

Az ideiglenes kormány megalakulása. A belpolitikai helyzet további kiéleződése

A Muzulmán Liga vezetősége helyeselte az angol tervet, és beleegyezett abba, hogy részt vesz abban az ideiglenes kormányban, amelynek megalakítását már 1946. május 16-án jelentette be Wavell alkirály.

A Nemzeti Kongresszus elutasította az ország felosztását, és nem volt hajlandó belépni az ideiglenes kormányba.

Júniusban megtartották az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat; az alkirály utasítására a képviselők egyik részét a tartományi törvényhozó gyűlések választották meg, másik részüket a fejedelmek nevezték ki. A Muzulmán Liga és a szikhek vallási közösségének a képviselői bejelentették az Alkotmányozó Nemzetgyűlés bojkottálását.

A Nemzeti Kongresszus elnökévé ebben az időben Dzsaváharlál (Jawaharlal) Néhrút választották meg, s az alkirály felajánlotta neki, hogy alakítson egy olyan ideiglenes kormányt, amely jogkörét tekintve végrehajtó tanács volna az alkirály mellett, az alkirály pedig a kormány fejévé válna. Ezt az ajánlatot a Nemzeti Kongresszus elfogadta, s augusztusban bejelentették az új végrehajtó tanács összetételét: Néhrú miniszterelnök-helyettes lett, miniszteri posztokat kaptak az Indiai Nemzeti Kongresszus olyan tekintélyes vezetői, mint Vallabhai Patél, Rádzséndra Praszád és mások, valamint a keresztények, a szikhek és a parszik képviselői.

A Muzulmán Liga módfelett arrogánsan reagált arra, hogy Néhrú vezetésével alakítottak kormányt. A Liga vezetője, Dzsinnah (Jinnah) ezt az eseményt úgy értékelte, hogy az angolok elárulták a muzulmánokat, s 1946. augusztus 16-án nyílt harcot hirdetett meg azért, hogy Pakisztán néven muzulmán államot hozzanak létre. Calcuttában nagy hindu-muzulmán pogromokat provokáltak ki, s ezek átterjedtek Biharra és Bengáliára is. Mahátmá Gándhí, a nemzet vezére elítélte a pogromokat. Támogatta az önvédelmi osztagok megalakítását, amelyeknek a szervezői általában kommunisták és más demokraták voltak. Szeptemberben a Muzulmán Liga belépett az ideiglenes kormányba, de továbbra is bojkottálta az Alkotmányozó Nemzetgyűlést.

1946 októberében Mérathban (Meerut) összeült a háború utáni első kongresszusa a Nemzeti Kongresszus Pártnak. Ez jóváhagyta a párt vezetőségének politikai irányvonalát, és kiállt amellett, hogy Indiát szuverén köztársasággá tegyék. Ugyanazon év decemberében az alkotmányozó gyűlés ülésszakán hasonló javaslatot terjesztett elő Néhrú, de azzal a fenntartással, hogy a fejedelemségekben – a leendő Indiai Szövetség tagállamaiban – tartsák fenn a monarchiát.

Közben az ország gazdasági helyzete tovább romlott, s ez mind a városokban, mind a falvakban serkentette az osztályharcot. 1946. áprilistól az év végéig 1600 sztrájkot jegyeztek fel, s ezekben mintegy 1,5 millió munkás vett részt. Körülbelül 10 millió munkanap ment veszendőbe. A sztrájkharc 1947 első felében is folytatódott.

1946-ban bekapcsolódtak a harcba a falvak is. Egyes vidékeken a parasztok spontán megmozdulásai a földesurakkal és a rendőrséggel való fegyveres összetűzésekbe csaptak át. A parasztbérlők tömeges megmozdulásai a legnagyobb méretűek az Egyesült Tartományokban és Bengáliában voltak. A részesbérlők harca volt ez a haszonbérlet csökkentéséért. A mozgalom Bengália 11 körzetére terjedt ki, és valóságos partizánháborúvá vált, amelyben mintegy 5 millió ember vett részt. Csak akkor ért véget, amikor Bengália törvényhozó gyűlése törvényt hozott a részesbérlők jogainak védelméről.

A parasztmozgalom hulláma Telingánában (Haidarábádnak [Hyderabad] a telugu nemzetiség lakta vidékén) csapott a legmagasabbra, egy olyan vidéken, ahol a vallási elnyomás nemzetiségi elnyomással párosult. A parasztok megdöntötték a fejedelem, a nizám közigazgatását és megalakították a maguk néphatalmi szerveit: a pancsájatokat (tanácsokat).

Haidarábádon kívül nagyarányú megmozdulások folytak a fejedelmi hatalom ellen 1946-ban Kasmírban is, melyet a Dzsammu és Kásmír Konferencia nevű polgári nemzeti párt vezetett. A hatóságok kegyetlen megtorlásokhoz folyamodtak az ellenzékkel szemben. A Konferencia illegalitásba vonult, vezetőjét, Abdulla sejket letartóztatták.

Antifeudális megmozdulások törtek ki Rádzsaszthán és Közép-India több fejedelemségében is.

India felosztása. Az Indiai Szövetség és Pakisztán megalakulása

Az országban zajló tömegmegmozdulások nyilvánvalóvá tették, hogy ha tovább késlekedik a hatalomnak a burzsoázia és a földbirtokosi réteg képviselői kezébe való átadása, olyan helyzet állhat elő, hogy Indiában az angol imperializmus által létrehozott társadalmi-politikai rendszer összeomlik a tömegek fegyveres harcának nyomása alatt. 1947. február 20-án Attlee nyilvánosságra hozta a kormánynak egy nyilatkozatát, amelyben az bejelentette, hogy az angolok legkésőbb 1948 júliusában távoznak Indiából, s hogy ha addig nem jön létre központi kormány, a hatalmat a tartományoknak adják át. A nyilatkozat végrehajtására egy új alkirályt neveztek ki Mountbatten személyében.

Június 3-án nyilvánosságra hozták az úgynevezett Mountbatten-tervet, amelynek az volt a lényege, hogy Indiában vallási alapon két domíniumot alakítanak meg: az Indiai Szövetséget és Pakisztánt. A továbbiakban az illető fejedelemség uralkodójának illetékességébe tartozott, hogy melyik fejedelemség melyik domíniumhoz csatlakozik.

A Nemzeti Kongresszus látta, hogy az angolok a Muzulmán Liga támogatásával mindenképpen szeretnék felosztani az országot, s ezért az újabb vérontást elkerülendő, elfogadta a Mountbatten-tervet. A Kongresszus Összindiai Bizottságának 1947. júniusi ülésszaka 157 szavazattal 61 ellenében jóváhagyta az angol javaslatot. Ugyanakkor a Muzulmán Liga Tanácsa pótlólag azzal a követeléssel állt még elő, hogy csatolják Pakisztánhoz egész Bengáliát és egész Pandzsábot.

Az angol parlament megszavazta a Mountbatten-tervet mint India függetlenségéről szóló törvényt, s ez 1947. augusztus 15-én életbe lépett.

Az Indiai Szövetség

Az Indiai Szövetség-állam kialakulása

1947. augusztus 15-én Néhrú Delhiben felhúzta az Indiai Szövetség nemzeti lobogóját a történelmi Vörös Erőd fölé. Néhrú vezette az Indiai Szövetség első kormányát, s egyben a külügyminiszter és a hadügyminiszter teendőit is ellátta. A kormány minisztereinek többsége az Indiai Nemzeti Kongresszus Párt tagja volt.

Az új államhatalom halaszthatatlan feladatai közé tartozott olyan intézkedések foganatosítása, amelyek az indiaiak kezébe adnák a közigazgatási apparátust és a fegyveres erőket, lényegesen korlátozva így az angoloknak a független India bel- és külpolitikájára gyakorolt befolyását. Az indiai kormánynak sikerült elérnie azt, hogy 1948 februárjában távozzanak Indiából az angol csapatok utolsó kontingensei is, de a központi apparátusban, főleg a diplomáciai szolgálat szerveiben még 1949-ben is mintegy 1000 angol hivatalnok működött.

Az angol imperializmus azon volt, hogy a lehetőségekhez képest megőrizze pozícióit Indiában, s eb-

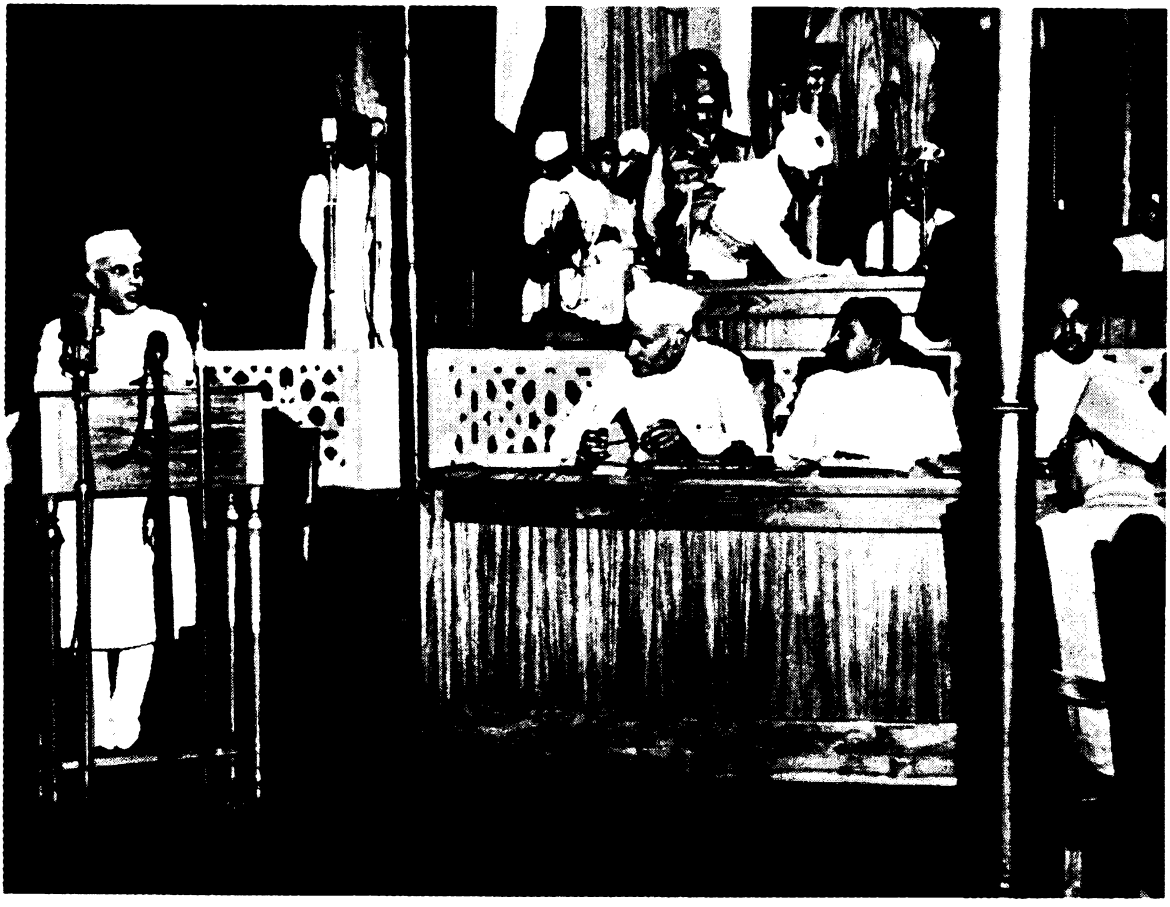

1947. augusztus 15-én Dzsaváharlál Néhrú India alkotmányozó nemzetgyűlésében proklamálja az ország függetlenségét

ben nemcsak a közigazgatási apparátusba beépített közvetlen ügynöki hálózatára támaszkodott, hanem elsősorban a fejedelemségekre, amelyekben a függetlenség kikiáltása után is változatlanul fennmaradt a fejedelemségi közigazgatás. Éppen ezért az államhatalom különösen nagy erőfeszítéseket tett avégett, hogy meggyorsítsa a fejedelemségeknek a dominiumokkal való egyesülését.

1947-ben egy külön minisztériumot hoztak létre a fejedelemségek ügyének rendezésére, s ezt a minisztériumot a belügyminisztérium mellett Vallabhai Patél vezette. A fejedelmekkel folytatott tárgyalások során kidolgoztak bizonyos rendet arra vonatkozólag, hogy a fejedelemségek milyen módon csatlakozzanak az Indiai Szövetséghez, s ez a rend megfosztotta a fejedelmeket a politikai hatalom előjogától. A fejedelemségek területét beolvasztották az Indiai Szövetségbe, s rájuk is kiterjesztették a dominium törvényeit. A fejedelemségek katonai alakulatait vagy felosztották, vagy az Indiai Szövetség reguláris hadseregének magasabbegységeibe olvasztották bele.

A fejedelmek megtarthatták minden ingó és ingatlan vagyonukat, nem voltak perbe foghatók semmiféle olyan cselekményért, amelyet a Szövetséghez való csatlakozásról szóló egyezmény hatályba lépése előtt követtek el. Állami nyugdíjat biztosítottak a számukra (összesen 56 millió rúpiát). A fejedelemségi közigazgatás hivatalnokai is bizonyos garanciákat kaptak a szolgálat lehetőségére, a nyugellátásra stb.

Minthogy az India függetlenségéről szóló 1947-es törvény rendelkezései szerint az egyes fejedelemségeknek az Indiai Szövetséghez (vagy Pakisztánhoz) való csatlakozása fejedelmük akaratától függött,

sokan eleinte húzták-halasztották a döntést abban a reményben, hogy így fenntarthatják korábbi közvetlen kapcsolataikat az angol koronával. A fejedelmi ellenzéket az angolok is támogatták, mégpedig elsősorban Montbatten, aki 1948 júniusáig a domínium főkormányzója maradt. De az indiai kormány pozíciója, amelyet azáltal szerzett, hogy a fejedelmeknek igen kedvező feltételeket teremtett a csatlakozáshoz, valamint a fejedelemségekben kibontakozó antifeudális megmozdulások sürgették a fejedelmeket a „csatlakozási formulát" tartalmazó jegyzőkönyv aláírására. A fejedelemségek többségükben (a legkisebbek) egyesültek a szomszédos tartományokkal, s így külön körzeteket hoztak létre; a többi vagy mint önálló közigazgatási egység lépett az Indiai Szövetség állományába, vagy szövetségekbe tömörülve.

Az indiai fejedelemségeknek az Indiai Szövetséggel való egyesülése jelentős mértékben erősítette az indiai államiságot és súlyos csapást mért a feudalizmusra. Mindamellett a kérdés kompromisszumos megoldása – az a tény, hogy a fejedelmek megtarthatták nagy földbirtokaikat, palotáikat és egyéb vagyontárgyaikat, hogy magas nyugdíjat kaptak (Haidarábád nizámja például évi 5 millió rúpiát, Májszúr (Mysore) maharadzsája 2,6 milliót stb.), valamint a sokféle kiváltság, több volt fejedelemnek rádzspramukhhá (kormányzóvá) való kinevezése stb. – kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy a fejedelmek továbbra is bizonyos befolyást gyakoroljanak egykori fejedelemségük gazdasági, politikai és kulturális fejlődésére.

A fejedelemségeknek az Indiai Szövetséggel való egyesülése 1947–1949-ben lényegében fájdalommentes folyamatként ment végbe; csupán három fejedelemségben: Dzsunágadhban (Kathiávár-félszigeten), Haidarábádban és Kásmírban voltak bizonyos bonyodalmak. Dzsunágadh fejedelme, egy muzulmán, kijelentette, hogy Pakisztánhoz kíván csatlakozni, noha a fejedelemség népességének többsége hindukból állt. A fejedelem döntése komoly zavargásokat robbantott ki, s az indiai kormány csapatokat vezényelt a fejedelemségbe és népszavazást tartott. A szavazók óriási többsége az Indiához való csatlakozás mellett foglalt állást, s a fejedelem Pakisztánba menekült.

Ennél is bonyolultabb helyzet alakult ki Haidarábádban. Nizámja, aki ugyancsak muzulmán volt, az angolok politikai támogatásával sajtóhadjáratot sugalmazott annak érdekében, hogy Haidarábád megőrizze különleges helyzetét és Londonnal való közvetlen kapcsolatait, s minden lehető módon húzta-halasztotta a döntést a fejedelemségnek az Indiai Szövetséghez való csatlakozása kérdésében. Ilyen körülmények között az indiai kormány 1947 októberében a nizámmal egy évre szóló különegyezményt kötött, amely fenntartotta a status quót, és arra kötelezte a nizámot, hogy ne növelje katonai erejét, ne folyamodjon semmiféle külső katonai segítséghez stb. Ám a nizám hamarosan megszegte a vállalt kötelezettségeket: 1948 folyamán jelentős mennyiségű fegyvert hozatott be Pakisztánból. Szemlátomást arra ment ki a játék, hogy

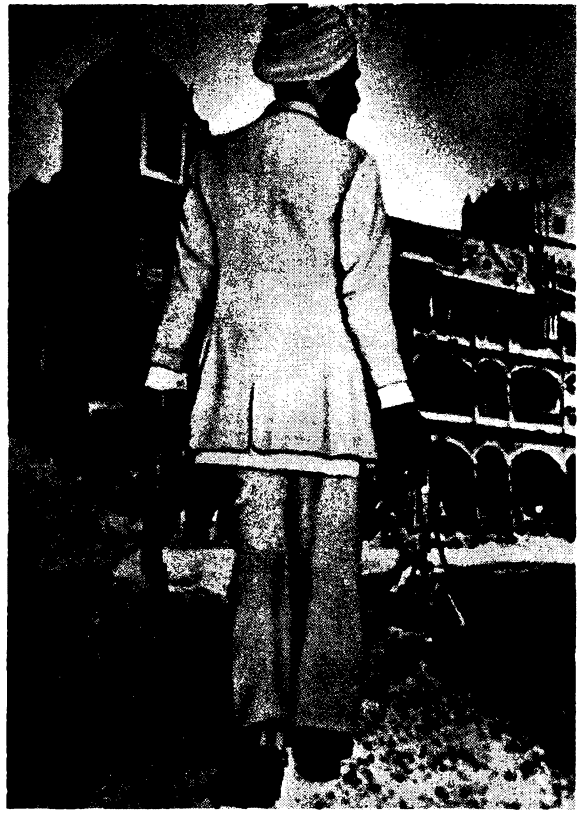

Egy indiai őr viszi a kulcsokat, hogy bezárja az alkirályi palota helyiségeit az angoloknak Indiából való távozása után

a független India szívében az angol imperializmusnak egy katonai és politikai bázisát hozzák létre. Ugyanakkor azonban a nizámot és a haidarábádi földbirtokos réteget nyugtalanította a mind nagyobb arányokat öltő parasztfelkelés, amely még 1946-ban kezdődött Telingánában. A felkelés letörésére a fejedelemségi közigazgatás és a feudális réteg büntető bandákat szervezett, amelyek terrorizálták Haidarábád nem muzulmán népességét. A telingánai agrármozgalom visszhangra talált a Madrász tartomány északi részében fekvő szomszédos körzetekben, ahol Telingánához hasonlóan ugyancsak teluguk laktak. Az indiai kormány, abban a törekvésében, hogy részben meggátolja Haidarábádnak Indiától való elszakadását, részben pedig elejét vegye annak, hogy a parasztfelkelés átcsapjon Madrászra, 1948. szeptember 18-án fegyveres erőket vezényelt a fejedelemség területére, egyúttal harcba szállva a telingánai felkelőkkel is. 1949 elején a nizám aláírta azt az egyezményt, amellyel Haidarábád az Indiai Szövetség-dominiumhoz csatlakozott, s ennek fejében megkapta hajdani fejedelemségében a kormányzói posztot.

Kásmír fejedelemség (Dzsammu és Kásmír) kérdése robbantotta ki az első konfliktust India és Pakisztán között. 1947. október 22-én a Pakisztán északnyugati határtartományában élő patan törzsek osztagai benyomultak Kásmír területére, és október 26-án elérték a fejedelemség fővárosát: Srínagart.

Móhandász Karamcsand Gándhi, tanítványai körében

A fejedelemség közigazgatása felbomlott, maga a fejedelem elmenekült. A város védelmét a népi erők szervezték meg a Dzsammu és Kásmír Konferencia demokratikus szárnyának és a kommunistáknak a vezetésével. Október 27-én indiai légi deszant szállt le Srínagarban, másnap pedig az indiai alakulatok összecsaptak a pakisztáni reguláris hadsereg egységeivel, amelyek a patani osztagok nyomában benyomultak Kásmírba. Elhúzódó fegyveres konfliktus kezdődött, amelyben a hadműveleteket mindkét oldalon angol tábornokok, a dominiumok hadseregeinek főparancsnokai vezényelték.

Miután Kásmír uralkodója lemondott a trónról, utóda aláírta azt az egyezményt, amely szerint Kásmír Indiához csatlakozott, de ez az egyezmény emellett különleges autonómiát is biztosított az új tartománynak és nyitva hagyta Kásmír leendő státusának végleg még meg nem oldott kérdését. 1947. december 31-én az Indiai Szövetség Kásmír ügyét az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé terjesztette. Egy ENSZ-bizottság alakult Kásmír kérdésének kivizsgálására. 1948 tavaszán a katonai akciókat beszüntették, s 1949. január 1-én érvénybe lépett a tűzszüneti egyezmény. Kásmírnak a pakisztániak által megszállt területén megalakították a „szabad Kásmír" kormányát.

Indiának két dominiumra való felosztása és az új államok határainak kijelölése azzal járt együtt, hogy hinduk és szikhek tömegesen települtek át Pakisztán területéről Indiába, muzulmánok pedig Pakisztánba. A népességnek ez a tömeges mozgása főleg a két állam határvidékein bonyolódott le. India belső vidékeiről lényegében csak a vagyonos felső rétegnek : a kereskedelmi-ipari burzsoáziának a képviselői költöztek Pakisztánba.

A hindu és a muzulmán népesség tömeges elvándorlása heves hindu–muzulmán viszályokat robbantott ki mindkét dominiumban. A vallási fanatikusok Nyugat-Pandzsábban a hindukkal és a szikhekkel szembeni kegyetlenkedéseire válaszolva Rádzsaszthánban és Delhiben pogromokat szerveztek a muzulmánok ellen, s ezek a pogromok átcsaptak Biharra és India néhány más vidékére is.

A muzulmánpogromok elleni tiltakozás jeléül Mahátmá Gándhí, a hindu–muzulmán egység élharcosa, éhségsztrájkba kezdett. Gándhí állásfoglalása nagy elégedetlenséget keltett soviniszta hindu körökben, amelyek a Hindú Mahászabhá (Nagy Hindu Szövetség) és a hozzá közel álló militarizált vallási szervezet, a Rástrija Szvajamszévvak Szangh (A Hazát Szolgáló Önkéntesek Szövetsége) mögé sorakoztak fel. Nem volt ínyükre Gándhí társadalmi-politikai nézeteinek a negyvenes években végbement közismert radikalizálódása sem. A vallási-soviniszta propaganda tobzódása közepette a Hindú Mahászabhá egyik tagja 1948. január 30-án merényletet követett el Gándhí ellen.

Gándhí meggyilkolása általános felháborodást keltett országszerte. A Hindu Mahászabhá kénytelen volt bejelenteni, hogy felfüggeszti politikai tevékenységét és kulturális felvilágosító munkára szorítkozik. A Hazát Szolgáló Önkéntesek Szövetsége nevű szervezet tevékenységét pedig a kormány betiltotta.

Az Indiai Szövetség-dominium első gazdasági intézkedései. Külpolitika

A háború utáni gazdasági nehézségek, amelyek a rossz termésű évekkel, a haditermelés csökkenésével, az egyes nyersanyagfajtákban és iparcikkekben mutatkozó hiánnyal függtek össze, még csak súlyosbodtak, amikor az országot két dominiumra osztották fel. Pakisztánhoz kerültek a mezőgazdasági vidékek, amelyek a gyapot 40 százalékát, a juta 85 százalékát, a búza 40 százalékát termelték meg. Az Indiai Szövetség legfontosabb iparágában, a textiliparban nyomban nyersanyaghiány érződött. A gyárak vagy leálltak, vagy rövidített munkaidőben dolgoztak. Romlott az élelmezési helyzet. A Kásmír körüli fegyveres konfliktus, majd az Indiai Szövetség és Pakisztán között ezt követően folyó kereskedelmi háború erősen megtépázta azokat a gazdasági kapcsolatokat, amelyek a gyarmati időszakban az egyes vidékek között kialakultak. A kereskedelmi kapcsolatok normalizálását gátolta több más gazdasági kérdés megoldatlansága, a többi között a menekültek vagyoni állapotának, a kölcsönös pénzügyi igényeknek a rendezetlensége, a kormányok valutaalapjainak a fel-

osztása stb. Megbomlott az egységes öntözési rendszer és közlekedési hálózat; Asszámmal (Assam) a Szövetség hosszú időn át lényegében légi úton tartotta fenn a kapcsolatot.

1949 őszén a legfontosabb iparágakban a termelés volumene az Indiai Szövetségben alig érte el a 60–70 százalékát annak a színvonalnak, amelyre a második világháború éveiben jutott. Az ipari termelés visszaesése nemcsak a nyersanyag-beszerzés és az értékesítés terén mutatkozó nehézségeknek tudható be, hanem a berendezések elhasználódott voltának is. Hasonló helyzet alakult ki a közlekedés területén is, ahol a mozdony- és vagonpark 60 százaléka kicserélésre szorult.

A termelés visszaesése miatt gondot jelentett a teljes foglalkoztatottság. Ezt még csak súlyosbította a menekültek áradata, akiknek az összlétszáma meghaladta a 7 milliót.

A függetlenség kivívása utáni első három évben (1947–1949) a kormány lényegében az ország felosztásából fakadó gazdasági következmények leküzdéséért dolgozott. Fokozatosan jelentős mértékben növelték a juta vetésterületét (60–70 százalékkal) és a gyapotét (20–25 százalékkal). Megkezdődtek az öntözési munkálatok.

Az Indiai Szövetség-domínium kormánya a maga gazdaságpolitikai alapelveit az iparpolitikáról szóló nyilatkozatában fejtette ki, amelyet Néhrú terjesztett az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elé 1948 áprilisában. Ebben a programdokumentumban rögzítették az úgynevezett vegyes gazdaság fejlesztését, fenntartva az államnak a vállalkozás bizonyos szféráit. A nehézipari ágazatok egy csoportjában – beleértve a vaskohászatot, a szénbányászatot és az olajipart, valamint a repülőgépgyártást és a gépgyártás néhány más ágát – az állam fenntartotta magának a kizárólagos jogot új vállalatok létesítésére.

Az államkapitalista irányzat nyilvánult meg abban is, hogy 1948. július 1-én államosították az Indiai Tartalék Bankot és az 1949-es banktörvényben megerősítették az állami ellenőrzést a részvénytársasági magánbankok tevékenysége fölött. Ám az állami szektor, amely a gyarmati kormány egykori tulajdonára épült (ez pedig főleg hadiüzemekből, vasutakból és erőművekből állt), 1948-ban az egész ipari termelésnek mindössze 6 százalékát ölelte fel.

Amikor 1949-re bizonyos fokig stabilizálódott az ország gazdasági helyzete, ez a vagyonos osztályokat arra ösztönözte, hogy felhalmozott pénzüket iparvállalatokba fektessék be. Előirányozták a nehézipar néhány ágazata (a cementipar, a vegyipar, az acélöntőipar) termelésének növelését, s így megélénkült a polgári és az ipari építkezés. Megkezdődött a vasúti vagonparknak és a gyárak gépparkjának a felújítása a gépi felszerelések importjának viszonylag jelentős emelése útján.

A gépimportot a függetlenség első éveiben nagyobbára a font sterling követelésekből fedezték – az Indiai Szövetségnek az Angol Bankban elhelyezett azon valutafelhalmozásaiból, amelyek a háború időszakában keletkeztek úgy, hogy Anglia óriási anyagi értékeket vont ki India gazdaságából. A függetlenség kivívása idején ezek a felhalmozások elérték a 15 milliárd rúpiát. Az 1948 júliusában aláírt angol–indiai pénzügyi egyezmény szerint 5 milliárd rúpiát Anglia javára írtak a hadfelszerelésért, az angol tisztviselőknek fizetendő nyugdíjért stb., a fennmaradó 10 milliárdból pedig India angol berendezéseket vásárolt ipara számára. Az angol–indiai egyezmény ideig-óráig biztosította az angol befolyást India gazdasági fejlődésére, de nem tudta megakadályozni, hogy a konkurrens monopóliumok is (amerikaiak, japánok, nyugatnémetek) behatoljanak Indiába.

Az indiai burzsoázia, mivel pénzügyi tekintetben gyenge volt, új iparágakat főleg a külföldi tőkével kötött egyezmények alapján hozott létre – vegyes vállalatok formájában. A függetlenség első három éve alatt 88 vegyes cég alakult – a gépkocsi-összeszerelő, a traktorokat összeszerelő iparban, a kerékpárgyártásban és más iparágakban.

A domínium kormányának külpolitikai elveit a kormányzó Nemzeti Kongresszus 1948-as ülésén határozták meg, s ezek a következők voltak: az antikolonializmus, a béke és a semlegesség, távolmaradás a katonai tömböktől. Néhrú kormánya baráti kapcsolatokat létesített a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. Az ENSZ-ben az Indiai Szövetség képviselői kezdeményezték, hogy a mandátumterületeket az ENSZ gyámsága alá helyezzék. Az Indiai Szövetség külpolitikájának antikolonialis-

ta irányvonala különösen pregnánsan mutatkozott meg abban a harcban, amelyet képviselői az ENSZ különböző szerveiben a dél-afrikai faji megkülönböztetés ellen vívtak. Az Indiai Szövetség komoly erkölcsi-politikai támogatást nyújtott Indonéziának függetlenségi harca éveiben.

Ugyanakkor az Indiai Szövetség külpolitikájában bizonyos ingadozás és következetlenség volt megfigyelhető, ami részben India belpolitikai helyzetével, de leginkább azzal a nyomással volt magyarázható, amely a volt anyaország részéről nehezedett rá. A nyugati világhoz való kapcsolatában India megkísérelte, hogy az Egyesült Államokra támaszkodjon, számítva arra, hogy az amerikaiak pénzügyi és műszaki segítséget nyújtanak majd az ország iparosításához, s hogy az amerikaiak segítségével csökkenthető az angol befolyás.

Az Indiai Szövetség kapcsolatai a legkedvezőtlenebbül Pakisztánnal alakultak, méghozzá a kásmíri kérdés miatt. Az, hogy a kásmíri vitát az ENSZ elé vitték, lehetővé tette az angol–amerikai blokknak, hogy a Kásmírral foglalkozó ENSZ-bizottság, majd az ENSZ ezt felváltó közvetítői apparátusa útján beavatkozhasson mindkét domínium belügyeibe. Csakis az Indiai Szövetség szilárd állásfoglalásának köszönhető, hogy Kásmírból nem lett a NATO katonai felvonulási területe egy olyan kulcsfontosságú vidéken, mint a Szovjetunió, Kína, India, Pakisztán és Afganisztán határainak találkozásánál.

A domínium munkás- és parasztmozgalma

Az a tény, hogy az Indiai Szövetség kivívta politikai függetlenségét, igen fontos előfeltétele volt az ország további gazdasági és szociális haladásának. Ám a függetlenséget az első években csak az indiai társadalom vagyonos osztályai tudták kihasználni. A dolgozók anyagi helyzetében 1947–1949-ben bekövetkezett romlás azt hozta magával, hogy az országban növekedett a szociális feszültség és kibontakozott az osztályharc. A legnagyobb sztrájkok közé tartozott ezekben az években a kójambattúri (Madrász tartomány) textilgyár munkásainak sztrájkja, Calcutta, Bombay és több más ipari centrum alkalmazottainak megmozdulása. A kedvezőtlen feltételek ellenére néhány sztrájk győzelemmel végződött: az egész éven át dolgozó vállalatoknál csökkentették a napi munkaidőt; több vállalatnál emelték a munkabért és a drágasági pótlékot. Ennek a harcnak az volt a legfontosabb eredménye, hogy sok olyan rendelet jelent meg, amely aztán a munkaügyi törvényhozás alapját alkotta: a bérminimumról, a társadalombiztosításról, a 8 órás munkanapról, az állami döntőbíróságokról, a munkaügyi vitákról stb. Az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus vezette szakszervezetek harcot indítottak a munkaügyi törvényhozás haladó rendelkezéseinek teljesítéséért. Ám 1949-ben a sztrájkharc általános színvonalának visszaesése volt tapasztalható: 1948-ban 1 millió 50 000 munkás vett részt a sztrájkokban, s ez összesen 7,8 millió munkanap elvesztését jelentette, 1949-ben pedig 685 000 munkás sztrájkolt, s 6,7 millió munkanap veszett el. A munkásosztály gazdasági harca nemcsak a munkások kimerülése, a hatóságok kegyetlen megtorlásai miatt hanyatlott, hanem az ország szakszervezeti mozgalmában bekövetkezett szakadás miatt is. Már 1947 májusában a nemzeti kongresszus égisze alatt létrejött az Indiai Nemzeti Szakszervezeti Kongresszus, amely az iparban az osztálybékéért szállt síkra. 1948-ban megalakult két további párhuzamos szakszervezeti központ: az Indiai Munkásszövetség és a Szakszervezetek Egyesült Kongresszusa, s ezek különböző szocialista csoportok befolyása alatt álltak. A Szakszervezetek Egyesült Kongresszusa főleg a Nyugat-Bengália területén működő szakszervezeteket fogta össze.

A munkásmozgalomra negatív hatással volt a Kommunista Pártban kialakult helyzet. India Kommunista Pártjának II. kongresszusát Bombayben tartották meg 1948. február végén–március elején. A kongresszuson 89 000 kommunista képviseltette magát. A kongresszus a forradalmi erők fő feladatának egy olyan demokratikus front létrehozását tűzte ki, melynek programjában mélyreható szociális átalakítások szerepelnek, például a földesúri földbirtok ellenszolgáltatás nélküli felszámolása, az angol vállalatok és az alapvető iparágak államosítása, a bankok államosítása, bérminimum és a 8 órás mun-

kanap bevezetése, munkásellenőrzés létesítése az üzemekben, India valamennyi nemzetisége önrendelkezési jogának a proklamálása, a kaszt szerinti és egyéb megkülönböztetések megtiltása stb. A kongresszus mint imperialista manővert elítélte India felosztását, és a Brit Birodalommal való teljes szakítást követelte. Ám a demokratikus front taktikájának deklarálása ellenére a kongresszuson a többség a baloldali szektás álláspontra helyezkedett a nemzeti burzsoáziához való viszony kérdésében. Néhrú kormányáról azt állították, hogy az imperializmus táborába állt át. P. Cs. Dzsósi, az IKP Központi Bizottsága főtitkárának beszámolóját, amely egy általános demokratikus front létrehozását és a Néhrú-kormány haladó intézkedéseinek támogatását sürgette, a kongresszuson hevesen bírálták. India Kommunista Pártjának vezetőségét Dzsósival az élen jobboldali nacionalista elhajlással vádolták. A kongresszuson megválasztott új vezetőség, amelynek élére B. T. Ránadive került, fegyveres felkeléssel akarta megdönteni az Indiai Nemzeti Kongresszus által alakított kormányt.

Annak következtében, hogy India Kommunista Pártjának vezetőségében a baloldali szektás elhajlók kerekedtek felül, sok helyütt gyengültek a párt tömegkapcsolatai; a népesség bizonyos csoportjai elfordultak a párttól.

Az ország jobboldali erői antikommunista kampányt indítottak. A Kommunista Párt és a vezetése alatt álló tömegszervezetek gyakorlatilag illegalitásba kényszerültek. Több tartományban tevékenységüket törvénnyel hivatalosan is betiltották. Megindult a tömeges hajsza a kommunisták ellen. Az IKP KB Politikai Bizottságának és az Összindiai Szakszervezeti Kongresszus vezetőségének sok tagja börtönbe került.

A munkásosztály harca mellett 1947–1949-ben az ország különböző vidékein parasztmozgalom is kibontakozott. A legaktívabban harcoltak a parasztbérlők bizonyos alsóbb rétegei a haszonbérlet csökkentéséért, a természetbeni bérletnek pénzben való felváltásáért, a bérlet öröklési jogának megerősítéséért, szembeszegülve azzal, hogy a földesurak és a gazdag parasztok elkergessék földjükről a bérlőket.

A parasztok szélesebb rétegei, a bérlők felsőbb rétegeit is beleértve, kampányt folytattak a demokratizálásért és azoknak a törvénytervezeteknek a mielőbbi megvalósításáért, amelyek a feudális földbirtokrendszer megszüntetését célozták, s amelyeket 1946–1949-ben a tartományi kormányok terjesztettek a törvényhozó gyűlések elé. Az Egyesült Tartományok néhány vidékén és az ország déli részében a parasztok hozzáfogtak a földesúri földek közvetlen elfoglalásához. Telingánában folytatódott a még 1946-ban elkezdődött parasztfelkelés. A népi tanácsok itt agrárreformot hajtottak végre, korlátozva a földesúri nagybirtokot és a kevés földű parasztok között szétosztva a kisajátított földet. 1948 végéig ily módon 1,2 millió acre földet osztottak szét. Amikor 1948-ban a felkelés letörésére a reguláris hadsereg alakulatait vetették be, a felkelés partizánháborúvá alakult át, és 1951-ig elhúzódott.

Pakisztán

1947. augusztus 14-én Pakisztán független állam lett. A szubkontinens két területe alkotta, amelyet 1500 kilométernyi indiai térség választott el egymástól: nyugaton – az Északnyugati Határtartomány, Szind és Balúcsisztán (Baludzsisztán), Pandzsábnak a nyugati része és 11 fejedelemség; keleten – Bengália nagy része és Asszám tartomány Szilhet körzete.

Pakisztán a gyarmati Indiából összesen a terület 33 százalékát és a népesség 19 százalékát kapta.

Pakisztán teljes területe 947 700 km^2 volt (ebből 806 500 km^2 Nyugat- és 141 200 km^2 Kelet-Pakisztán); az 1951-es népszámlálás adatai szerint itt 75,8 millió ember élt (ebből 42,1 millió, vagyis 55,5 százalék Kelet- és 33,7 millió Nyugat-Pakisztánban).

A társadalmi-gazdasági helyzet a függetlenség kikiáltása után

Pakisztán két része nemcsak területének nagysága, népességének száma és természeti feltételei tekintetében különbözött egymástól (az ország nyugati részében földművelés általában lehetetlen mesterséges öntözés nélkül, míg a keleti résznek éppen az a baja, hogy túlságosan is sok a csapadéka), hanem a lakosság nemzeti összetétele tekintetében is. Kelet-Pakisztán nemzeti szempontból egységesnek mondható: lakosainak 98 százaléka bengáli; Nyugat-Pakisztán lakossága viszont négy nagyobb népcsoportból áll: pandzsábokból (mintegy 2 millió), pastukból (5 millió), szindekből (4 millió) és beludzsokból (körülbelül 1 millió). A gazdasági fejlettség színvonalát tekintve Kelet-Pakisztán (amely 1947 augusztusáig mezőgazdasági termékeket szállított Bengália nyugati körzeteibe, amelyek az Indiai Szövetséghez kerültek) erősen elmaradott volt Nyugat-Pakisztánhoz képest: Pakisztán keleti részében a lakosság 95,6 százaléka élt falun, nyugati részében pedig 82,8 százaléka. Az egy lakosra eső jövedelem Kelet-Pakisztánban 35 százalékkal volt alacsonyabb, mint Nyugat-Pakisztánban.

Az angol uralom korszakából Pakisztán gyarmati típusú elmaradott gazdaságot örökölt. Pakisztánhoz került a valamikor India iparvállalatainak mindössze 9,6 százaléka (zömükben kisipari típusú üzemek mezőgazdasági nyersanyag elsődleges feldolgozására), ipari munkásainak 6,5 százaléka és a feltárt ásványi kincsek 10 százaléka. A pakisztáni gazdaságban külföldi, elsősorban angol monopóliumok uralkodtak; ezek tartották kezükben az ország pénzügyi és hitelrendszerét, külkereskedelmét, tengeri és folyami flottáját és több más fontos ágazatát (a teaültetvényeket, krómkitermelését és -exportját, szénbányászatát stb.). Az angol uralom idejéből Pakisztánnak jutott közlekedés nem biztosította a különböző vidékek közötti hatékony összeköttetést még csak Nyugat- vagy csak Kelet-Pakisztánon belül sem.

A kereső népesség túlnyomó többsége a mezőgazdaságban dolgozott. De a nemzetgazdaságnak ez az alapvető ágazata a gyarmatosítók kétévszázados uralma és az agrárviszonyoknak az elmaradott félfeudális rendszere következtében súlyos válságon ment át. Pakisztán világviszonylatban az utolsók közé tartozott a főbb mezőgazdasági növények terméshozama tekintetében; az ország állandó élelmiszerhiánnyal küszködött. Hivatalos adatok szerint Nyugat-Pakisztánban hatezer földmágnásnak (a tulajdonosok 0,12 százalékának) több földje volt, mint 3,3 millió parasztcsaládnak (a tulajdonosok 64,4 százalékának). Az ínséggel birkózó parasztok kénytelenek voltak uzsorafeltételekkel földet bérelni a földbirtokosoktól és fejedelmektől; a termés 60–70 százalékát kellett leadniuk bérleti díj fejében, és nem voltak meg az eszközeik, a lehetőségeik arra, hogy bármilyen csekély mértékben is javítsanak a mezőgazdasági termelésen.

Pakisztán megalakulása idején a kapitalizmus már vezető társadalmi-gazdasági alakulat volt az ország gazdaságilag legfejlettebb vidékein. Mivel azonban a kapitalista viszonyok fejlettsége egyenlőtlen volt és erősen tartották még magukat a feudalizmus csökevényei, az ország gazdasági rendszerének egészét a többszektorúság jellemezte. Ilyen körülmények között a parasztok és a munkásosztály tőkés kizsákmányolása összefonódott a feudális és a félfeudális kizsákmányolás különböző formáival, s ez az állapot csak súlyosbította a nép nyomorát és jogfosztottságát.

Az ország kettéosztása negatív hatással volt Pakisztánra is, az Indiai Szövetségre is, mert kettészakította a legfejlettebb vidékeket, amelyek évszázadokon át gazdasági és kulturális egészet alkottak. A mezőgazdaságra nézve súlyos következményekkel járt az egységes öntözőrendszerek kettészakítása.

Pakisztán helyzetét még az is súlyosbította, hogy az országból kivándoroltak a legszakképzettebb munkások, a műszakiak és az értelmiségiek, akik többségükben a lakosság nem muzulmán részéhez tartoztak, ezzel szemben beözönlöttek nincstelen muzulmán menekültek az Indiai Szövetségből; ezek száma 1951-ben meghaladta a 7,2 milliót (6,5 millió Nyugat- és 0,7 millió Kelet-Pakisztánba). A menekültek özöne tovább növelte a földínséget és a munkanélküliséget; elhelyezésük és munkába állításuk óriási költségekkel járt.

Az angol csapatok elhagyják Pakisztánt (az előtérben: skót dudások). 1948. február 26.

A gyarmati India felosztása során felmerült problémák egész sora Pakisztán és az Indiai Szövetség államközi ellentéteihez vezettek. Ezek olyan alapvető kérdéseket érintettek, mint a két állam határainak kijelölése; a menekültek problémája (elsősorban az egyik országból a másikba áttelepülő személyek tulajdonának a kérdése); a dominiumok mindegyikében ottmaradó vallási kisebbségek státusa; a határfolyók és az öntözési rendszerek megosztása; pénzügyi problémák (a többi között az, hogy mekkora rész terhelje Pakisztánt a gyarmati India adósságaiból); Kásmír, Dzsunágadh és Haidarábád fejedelemségek állami hovatartozása.

Pakisztán és az Indiai Szövetség feszült viszonya nemcsak a Nyugat imperialistáinak kedvezett, hanem mindkét dominium reakciós köreinek is, mert ürügyet szolgáltatott nekik a vallási fanatizmusnak és a hinduellenes és India-ellenes (az Indiai Szövetségben a muzulmánellenes és a Pakisztán-ellenes) hangulat szításához a lakosság elmaradott részében. Gátolta a néptömegek összefogását a demokratikus átalakításokért vívandó harcban, és a vallási viszályok irányába terelte figyelmüket és ez kötötte le energiájukat.

A független Pakisztán állam megalakulása nem szüntette meg az angol gyarmati hatóságok által létrehozott bürokratikus államgépezetet. Ezt a gyarmati államgépezetet most Pakisztán burzsoá-földesúri felső rétegének az érdekei szolgálatába állították.

Az ország közigazgatási apparátusának az élén az angol korona által kinevezett főkormányzó állt. A független Pakisztán első főkormányzója 1947-től Mohammed Ali Dzsinnah (Jinnah), a Muzulmán Liga vezetője lett. Az ő kezében összpontosult minden hatalom polgári és katonai kérdésekben, bármilyen törvény kiadásának a joga. A hadseregben és a polgári közigazgatásban posztok ezreit angolok töltötték be. Az ország törvényhozó szerve, az Alkotmányozó Gyűlés, amelybe a gyarmati India Alkotmányozó Gyűlésének azok a képviselői jutottak be, akik Pakisztánhoz került területeken szereztek mandátumot, gyakorlatilag nem rendelkezett semmiféle hatalommal. Az ország közigazgatási felosztása, amelyet az angol gyarmatosítók dolgoztak ki, s amelyet Pakisztán örökölt, nem vette figyelembe az egyes vidékeknek sem a gazdasági, sem a kulturális, sem az etnikai egységét. A megmerevedett közigazgatási korlátok részekre daraboltak nemzeti területeket. A feudális fejedelemségek uralkodói (s ilyen fejedelemségekhez tartozott Nyugat-Pakisztán területének 43 százaléka és lakosságának 10 százaléka) teljes szuverenitást élveztek minden ügyben, a külkapcsolatokat, a honvédelmet és a hírközlést

kivéve, amelyek a központi kormány hatáskörébe kerültek. A fejedelemségek lakossága a legelemibb demokratikus jogoktól is meg volt fosztva. A fejedelemségeknek – a feudális elnyomás és a politikai reakció fészkeinek – a fennmaradása komolyan akadályozta Pakisztán szociális és gazdasági fejlődését.

A Muzulmán Liga mint hatalmon levő párt

Pakisztán fennállásának első éveiben az ország politikai életében gyakorlatilag osztatlanul uralkodott a Muzulmán Liga. A Muzulmán Ligát, amelyet a függetlenségért való harc dicsősége övezett, nemcsak a földbirtokosok és a nagyburzsoák követték, hanem a szétforgácsolt és gyenge középburzsoázia és kispolgárság, az értelmiség legnagyobb része, a parasztság felső rétege, sőt még a munkásosztály is. A kis létszámú ellenzéki pártok és szervezetek, amelyek általában a hinduk és más kisebbségi vallási közösségek érdekeit képviselték, nem játszottak számottevő szerepet az ország politikai életében. A haladó paraszt- és munkásszervezeteket meggyengítette és dezorganizálta a felosztás, sok vezetőnek és aktív funkcionáriusnak az emigrálása.

A Muzulmán Liga vezetése nyugat-pakisztáni (főleg pandzsáb) nagy földmágnások és gazdag muzulmán vállalkozók kezében volt, akik nagyrészt az India felosztása után Nyugat-Pakisztánba áttelepült és Karácsiban (Karachi) meg Pandzsábban letelepedett muzulmán kereskedői-uzsorás kasztból kerültek ki. Ennek a két szociális csoportnak a képviselőit a legszorosabban összekapcsolták mind a közös érdekek, mind a személyes kötelékek.

A Muzulmán Liga politikai célja az volt, hogy maximális mértékben megszilárdítsa a nyugat-pakisztáni földmágnások és nagyburzsoák pozícióit az ország gazdasági és politikai életének minden szférájában.

A Muzulmán Liga hatalomra jutása után a nagyburzsoázia és a földbirtokos osztálynak vele kapcsolatban álló képviselői megkísérelték kiszorítani a külföldi, elsősorban az angol konkurrenseket. A nyugat-pakisztáni nagyburzsoázia nem nézte jó szemmel, hogy a brit monopóliumok uralkodjanak az ország gazdaságában – noha régi kapcsolatai voltak vele –, mert ez korlátozta profitjaikat. A külföldi cégek tevékenységének korlátozására irányuló első intézkedések a forgalom területét érintették. Már 1948-ban egy olyan törvényt hoztak, amely az ország külföldi kereskedelmi bankjainak tevékenységét a Pakisztáni Állami Bank ellenőrzése alá helyezte. 1949-ben megvonták azokat a különleges kedvezményeket, amelyeket az ásványi kincsek kitermelésével foglalkozó angol vállalatok élveztek.

Ezeknek és más hasonló intézkedéseknek az eredményeképpen a nyugat-pakisztáni nagyburzsoáziának és a vele kapcsolatban álló nagybirtokos rétegnek sikerült kiszorítania a külföldi konkurrenseket és megteremtenie a feltételeket ahhoz, hogy a forgalom és az ipari termelés szférájában kibontakoztassa saját tevékenységét. Ez utóbbinak kedvezett a pakisztáni kormány politikája, amely a nagyburzsoázia és a földbirtokosok vállalkozói tevékenységének ösztönzését célozta. 1949-ben törvényt hoztak „A pakisztáni ipar fejlesztését finanszírozó részvénytársaság megalakításáról" és „Az ipar fejlesztéséről", emellett kidolgozták egy hatéves tervnek a körvonalait. Ezek az intézkedések kedvező feltételeket teremtettek ahhoz, hogy Pakisztán gazdaságában állami szektor alakuljon ki. Ám a tárgyalt időszakban az állam az ipari vállalatokat – bár pénzügyi és egyéb segítséget nyújtott építésükhöz – általában magánkézbe adta át.

A Muzulmán Liga kormánya 1947 szeptemberében bejelentette, hogy független külpolitikát folytat majd, és nem csatlakozik a hatalmak semmiféle csoportosulásához.

1948. május 1-én Pakisztán diplomáciai kapcsolatba lépett a Szovjetunióval. A Szovjetunió élelmiszersegélyt nyújtott Pakisztánnak, s ennek keretében mintegy 120 000 tonna gabonát szállított. 1948–1949-ben a két ország közötti áruforgalom meghaladta a 71 millió rúpiát, és Pakisztán szempontjából 17,2 millió rúpiás aktív egyenleggel zárult. Kedvező perspektívák alakultak ki a kulturális

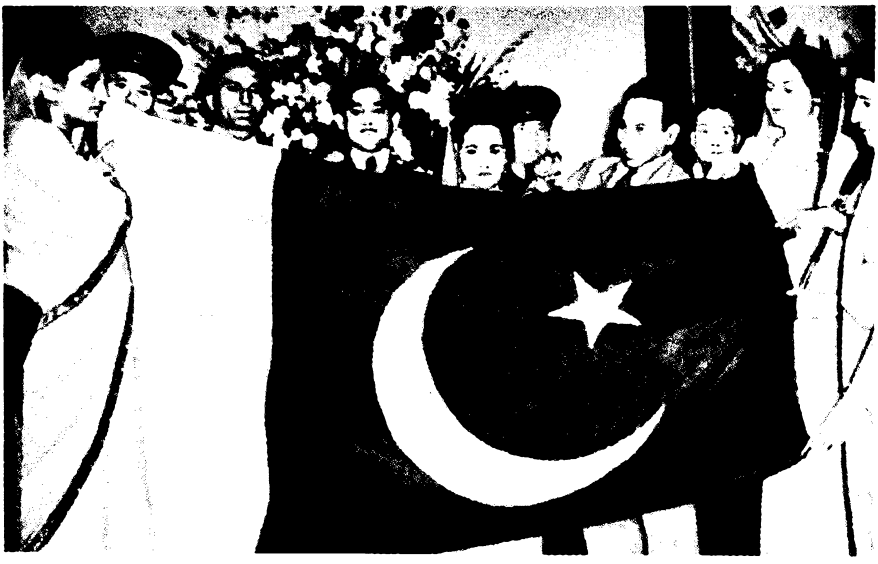

Pakisztán nemzeti lobogója

kapcsolatok fejlődéséhez is. Pakisztán kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatokat épített ki más szocialista államokkal is: Csehszlovákiával és Lengyelországgal.

Az első években Pakisztán több más olyan diplomáciai akciót is végrehajtott, amely hozzájárult nemzetközi helyzetének megszilárdulásához: fellépett az ellen, hogy Olaszország visszakapja egykori gyarmatait; szembehelyezkedett azzal, hogy a Dél-afrikai Unió bekebelezze Délnyugat-Afrikát; támogatta az indonéz népnek a holland gyarmatosítók ellen vívott harcát, jószolgálati missziót küldött ki Indonéziába (1948. október 12-én) és megtiltotta holland repülőgépeknek Pakisztán légterén való átrepülését (1948. december 24-én).

Ugyanabban az időszakban Pakisztán külpolitikájára fokozatosan kezdtek hatni negatív tényezők is: a demokratikus mozgalom viszonylagos gyengesége, az angol monopóliumok gazdasági és politikai befolyása, az ország befolyásos köreinek pániszlám törekvései, az a vágy, hogy külföldi támogatást szerezzenek maguknak az Indiai Szövetséggel és Afganisztánnal fennálló vitás területi kérdések megoldása során.

Az ország fejlesztésének alapvető kérdéseiben a Muzulmán Liga vezetőségében egységesek voltak a nézetek. Az uralkodó táboron belüli ellentétek nem kerültek a felszínre. Ennek az a magyarázata, hogy az országban káosz uralkodott, hogy nagy nehézségekkel kellett megbirkózni, s ez arra késztette az uralkodó köröket, hogy legalább az egység látszatát őrizzék meg, de közrejátszott ebben az is, hogy abban az időben még nem rajzolódott ki az ország szociális és politikai erőinek megoszlása. Amikor 1948 szeptemberében meghalt M. A. Dzsinnah, a Muzulmán Liga uralkodó csoportosulása ezzel elvesztette elismert vezérét. A főkormányzói poszton Khvadzsa Nazimuddin került a helyébe, aki ezt megelőzően Kelet-Pakisztán főminisztere volt; az Alkotmányozó Gyűlés elnöki posztja (amelyet addig ugyancsak Dzsinnah töltött be) az új főkormányzó személyes barátjának, a bengáli Tamizuddin Khannak jutott.

Ily módon Dzsinnah halála után a Muzulmán Liga vezetőségében némileg megerősödtek a kelet-pakisztáni csoport pozíciói, amelynek képviselői szoros kapcsolatban álltak a bengáliai földbirtokosokkal, felső burzsoá körökkel és felső muzulmán ortodox egyházi körökkel; ennek a csoportnak voltak képviselői a központi kormányban is. Befolyásának erősödésében kétségtelenül közrejátszott az a körülmény, hogy a Muzulmán Liga vezetőinek az a csoportosulása, amely a nyugat-pakisztáni földbirtokos réteg és nagyburzsoázia érdekeit képviselte (ennek élén állt Liakat Ali Khan miniszterelnök), kép-

telen volt megoldani az ország legégetőbb problémáit: megszilárdítani gazdasági helyzetét, javítani a menekültek körülményein, átalakítani az agrárrendszert, megreformálni az állami közigazgatás apparátusát.

Paraszt- és munkásmozgalom

Azáltal, hogy Pakisztán megalakulása után felemelték a föld- és vízadót, a földesurak pedig felemelték a haszonbérleti díjat, tovább romlott a mezőgazdasági népesség nagy tömegeinek amúgy is súlyos helyzete; a bérlőknek a földről való tömeges elűzése még feszültebbé tette a légkört. Ennek eredményeképpen Pakisztánban a földosztást követő némi lanyhulás után ismét fellángolt falun az osztályharc.

A parasztoknak az agrárrendszer átalakításáért vívott harca, amelyet megmozdulásokkal a munkásosztály, a radikális értelmiség és a nemzeti burzsoáziának néhány rétege is támogatott, a mezőgazdasági termelés rendkívül alacsony színvonala és az élelmiszerhiány rákényszerítette az uralkodó köröket egy sor olyan intézkedés megtételére, amely részben a parasztmozgalom megosztására irányult, részben pedig kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy a földesúri osztály néhány rétege a fejlődés kapitalista útjára lépjen. 1949–1952-ben olyan földreformot hajtottak végre, amely az első időkben védelmezte a bérlők felső rétegeinek jogait, és így közrejátszott a parasztmozgalom bizonyos visszaesésében.

1947–1949-ben az ország munkásosztályának legnagyobb részét ültetvényeken dolgozók, valamint kis- és törpevállalatok manufaktúra munkásai alkották. 1950-ben az országban összesen mintegy 180 000 gyári munkás volt. A proletárok szoros kapcsolatokat tartottak fenn a faluval, és a vallási-közösségi szervezetek erős befolyása alatt álltak, ami rendkívül megnehezítette osztályalapon való tömörítésüket.

A viszonylag lassú ipari fejlődés, az agrártúlnépesedés, a munkaerő iránt mutatkozó korlátozott kereslet és munkaerőből rendelkezésre álló óriási tartaléksereg lehetővé tette a pakisztáni vállalkozóknak, hogy a legkülönbözőbb módokon leszállítsák a munkabéreket. A munkások tőkés kizsákmányolását sokszor az uzsora is súlyosbította. A munkabér emelése és a munkafeltételek javítása volt a pakisztáni proletariátus legfőbb követelése 1948–1949-ben.

A munkásosztály szervezeti és ideológiai tömörítése terén nagy munkát végzett Pakisztán Kommunista Pártja, amely 1948 márciusában alakult meg. Ugyanabban az évben jött létre a Pakisztáni Szakszervezeti Szövetség, amely a pakisztáni proletariátus sztrájkharcának fő szervezője lett. 1948–1950-ben hivatalos adatok szerint összesen 161 sztrájk zajlott le, a sztrájkolók száma elérte a 98 000-et, az elvesztett munkanapok száma pedig a 302 000-et. A munkások 59 esetben érték el követeléseik maradéktalan, 27 esetben pedig részleges teljesítését.

A nemzetek közötti viszonyok Pakisztánban

Azáltal, hogy az Indiai Szövetségbe vándoroltak ki hindu kereskedők, uzsorások, vállalkozók és földesurak, akik jelentős földbirtokokkal és városi ingatlanokkal rendelkeztek, bizonyos előnyökhöz jutott a helyi muzulmán népesség jómódú része. Pakisztánban gyakorlatilag eltörölték az uzsoraadósságokat, amelyek a kisiparosokat, a kereskedőket és a felsőbb paraszti rétegeket sújtották. A helyi muzulmán kereskedők magukhoz kaparintották a kiskereskedelem, a közvetítői kereskedelmi ügyletek stb. jelentős részét. A helyi muzulmán értelmiség elfoglalta a hinduk kivándorlása után felszabadult helyeket az államapparátusban, a pedagógusi pályán stb.

Ám a helyi muzulmán burzsoázia és falusi felső réteg nem tudta teljes mértékben kihasználni az ölébe hullott előnyöket, mivel hindu konkurrensei helyébe csakhamar egy más nemzetiségű muzulmán nagyburzsoázia lépett, amely az Indiai Szövetségből vándorolt át, valamint a vele kapcsolatot tartó nyugat-pakisztáni (főleg pandzsáb) földbirtokos réteg.

A más nemzetiségű nagytőke konkurrenciája és az uralkodó körök költségvetési politikája visszafogta a felhalmozások növekedését a kis- és középburzsoáziánál, elvonva tőle profitjainak legnagyobb részét, gátolta felhalmozásainak a termelési szférába való átáramlását, akadályozta a kisárutermelő szektor felbomlását és a manufaktúratermelésnek gyári termeléssé való átalakítását. A bengál burzsoázia (valamint a nyugat-pakisztáni „kis tartományok" nemzeti burzsoáziája) és értelmiség körében nagyfokú elégedetlenségeket keltett az a körülmény, hogy állami támogatás elosztásánál mindig előnyben részesítették Pandzsábot és Karácsí szövetségi körzetet, amelyek a más nemzetiségű nagyburzsoázia vállalkozói tevékenységének fő vidékeivé váltak. Az elégedetlenséget fokozta, hogy az állami szolgálatban, a fegyveres erőknél és a rendőrségnél a fontosabb posztokat Pandzsábból származók vagy az Indiai Szövetségből áttelepült muzulmánok töltötték be.

Az uralkodó köröknek az a törekvése, hogy az urdu nyelvet tegyék az egyetlen államnyelvvé, nagyfokú nyugtalanságot keltett. Az államnyelv kérdésében a nézeteltérések a leghevesebben Kelet-Pakisztánban jutottak kifejezésre, ahol az urdu nyelvet (1951-es népszámlálási adatok szerint) a tartomány népességének mindössze 1,1 százaléka értette és használta rendszeresen. Itt már 1948-ban kezdődtek a megmozdulások az anyanyelv védelmében, az értelmiség képviselőinek, a diákságnak, az állami alkalmazottaknak a nagygyűléseivel és tömeges tüntetéseivel, amelyek sok esetben a rendőrséggel való összecsapásokba torkolltak. Ezeket a megmozdulásokat Nyugat-Pakisztánban, mindenekelőtt Szindben is támogatták a nemzeti demokratikus erők.

A pastu nyelvterületen a helyi lakosság már India felosztása előtt mozgalmat indított önrendelkezési jogáért és valamennyi pastu kerületnek egyetlen tartományban való közigazgatási egyesítéséért. A pastu mozgalom résztvevőivel szemben alkalmazott megtorlások azzal a következménnyel jártak, hogy a mozgalom centrumai a közigazgatási körzetekből a törzsek területére helyeződtek át.

A negyvenes évek végén alakultak meg az első olyan politikai pártok, amelyek fő célja, hogy kiharcolják az egyes nemzeti körzetek teljes regionális autonómiáját. 1948 elején a pastu nemzeti mozgalom vezetői megalapították a Néppártot. Balucsisztánban a „Haza" párt és az Elnyomottak Pártja működött. Szindben megalakították a Szindi Népfrontot. Kelet-Pakisztánban a politikusok egy csoportja, amely 1949 júniusában szakított a Muzulmán Ligával, megszervezte a Népi Muzulmán Ligát (Awami Muslim League), amelynek tevékenysége pártfogókra talált Nyugat-Pakisztánban is, s ott fiókszervezetei alakultak Husszein Sahid Szuhrávardí vezetésével.

Ezekben az években a bengálok nemzeti mozgalmára az volt a jellemző, hogy a mozgalom élén a kereskedelemmel, az uzsoratevékenységgel és a földbirtokos osztállyal kapcsolatban álló burzsoázia állt, az ipari burzsoázia pedig rendkívül gyenge volt. Szindben, Balucsisztánban és a pastu területeken a nemzeti mozgalmak jellegére kihatott az, hogy e vidékek földesurai és privilegizált földműves rétege félt az agrármegmozdulásoktól, a „kis tartományok" földesurai pedig arra törekedtek, hogy a központi kormány segítségével bebiztosítsák magukat „saját" parasztjaik osztályérdekei ellen.

A nemzeti mozgalmak jellegén és lendületén (noha már ezekben az években is ama fő formává váltak, amelyben a Pakisztánban élő népek demokratikus mozgalma megnyilvánult) az is megmutatkozott, hogy a néptömegek ideológiájában milyen elevenen élnek még a feudális-vallási és a patriarchális csökevények, viszonylag milyen gyenge és kis létszámú a nemzeti burzsoázia.

Burma

1945 augusztusában Burma teljesen felszabadult a japán megszállás alól. Az ország felszabadításában nagy szerepet játszottak az Antifasiszta Népi Szabadság Liga erői: Burma Nemzeti Hadserege és a japán megszállás éveiben a kommunisták által szervezett partizánalakulatok.

Abban az időben Burma Kommunista Pártja és a Népi Forradalmi Párt (1945 szeptemberétől – Bur-

mai Szocialista Párt) a maguk szakszervezeteivel, parasztszervezeteivel és más tömegszervezeteivel alkották az Antifasiszta Népi Szabadság Liga fő politikai támaszát. 1945 júliusában Burma Kommunista Pártja, története során első ízben legális körülmények között, megtartotta rendes (második) kongresszusát, amely új taktikai útmutatásokat adott a pártnak. A kongresszus amellett foglalt állást, hogy Burma működjön együtt Angliával, az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval Japán leverésében, afelé orientálta a pártot, hogy kizárólag békés eszközökkel és a burmai angol hatóságokkal összeegyeztetett akciók útján harcoljon az ország függetlenségéért, míg a Népi Forradalmi Párt a fegyveres harcot részesítette előnyben, bár nem tagadta az olyan politikai akciók lehetőségét, amelyek megakadályoznák az angol hatalom megszilárdulását az országban. Az Antifasiszta Liga vezetőinek többsége által ebben a legfontosabb kérdésben elfoglalt álláspontot a Liga elnöke, Aung Szan tábornok fejtette ki a Liga Főtanácsának augusztus 16-i ülésszakán és egy 1945. augusztus 19-i rangooni tömeggyűlésen. Aung Szan korainak és Burma erőit meghaladónak tartotta azt, hogy azonnal az angolok ellen fordítsák a fegyvert, de arra szólította fel a burmai népet, hogy őrizze meg a nemzeti fegyveres erők harcképességét, biztosítsa a tényleges egységet magában az Antifasiszta Ligában, és szélesítse ki sorait új hazafias erők bevonásával.

Aung Szan tábornoknak, a nemzeti hősnek és a nemzeti felszabadító mozgalom vezetőjének a felhívásai széles körű visszhangra találtak az országban. A Liga gyakorlati tevékenységét a nagy tömegek támogatták.

Ugyanakkor az angol hatóságok szerették volna teljesen kisajátítani a közös győzelem gyümölcseit. Azok az angol csapatok, amelyek részt vettek a japánok kiűzésében, Burmában maradtak. Az országba visszatértek a gyarmati közigazgatás hivatalnokai, az angol cégek képviselői. Szeptemberben az Antifasiszta Liga vezetősége az angol hadvezetés nyomására kénytelen volt feloszlatni a Nemzeti Hadsereget; ennek a hadseregnek csupán egy részét vették át Anglia gyarmati hadseregébe. Októberben az angol hadvezetés saját polgári közigazgatása kezébe adta át a hatalmat, s ennek élére Reginald Hugh Dorman-Smith főkormányzó került. Ez utóbbi hamarosan megalakította a tanácskozó hatalmi szerveket: a Végrehajtó Tanácsot és a Törvényhozó Tanácsot. A Liga képviselői nem vettek részt ezekben, mivel a kormányzó nem volt hajlandó az ország e vezető politikai szervezete számára a befolyásának megfelelő mennyiségű helyet biztosítani. Ezzel az angol imperializmus nyíltan kihívta a nemzeti felszabadító mozgalmat. Ezek után az Antifasiszta Liga vezetésével a burmai nép függetlenségi harcának egy újabb szakasza kezdődött.

Miután a Nemzeti Hadsereget feloszlatták, az Antifasiszta Liga hozzáfogott az Önkéntes Népi Szervezet megalakításához. Ebbe volt partizánok és a feloszlatott Nemzeti Hadsereg harcosai léptek be. 1945 végén tízezrek voltak már a népi önkéntesek soraiban. A népi önkéntesek parancsnoka Aung Szan tábornok, az Antifasiszta Liga elnöke volt.

1946 januárjában a Liga megtartotta I. kongresszusát, amelynek előkészítésében és lebonyolításában nagy részt vállalt magára a Kommunista Párt. A kongresszus megerősítette a nemzeti felszabadító erők elszántságát arra, hogy a legközelebbi jövőben átadják a hatalmat egy ideiglenes nemzeti kormánynak, alkotmányozó gyűlési választásokat tartanak, kidolgozzák a független Burma alkotmányát. A Burma függetlenségéért vívott harc perspektivikusan összekapcsolódott a szociális haladásért, a feudalizmus ellen és a magántőke korlátlan hatalma ellen vívott harccal. A kongresszus kifejezte a burmai nép szolidaritását az európai népi demokratikus forradalmakkal és az ázsiai nemzeti felszabadító mozgalmakkal. Külön hangsúlyozta a Szovjetunió döntő szerepét a fasizmus szétzúzásában és a „függő és gyarmati népek" igaz ügyének védelmében.

Az Antifasiszta Liga kongresszusának fontos szerepe volt a burmai nép szabadságharcában. A kongresszus munkáját egész Burma figyelemmel kísérte. Felhívásait és határozatait helyeselték és támogatták a dolgozók tömegszervezetei.

Ugyanakkor a nemzeti felszabadító mozgalom bizonyos nehézségekbe is ütközött. Ez, a többi kö-

Aung Szan tábornok

zött, azzal függött össze, hogy 1946 elején szakadás következett be Burma Kommunista Pártjában. A baloldali szélsőségesek csoportja (a Központi Bizottság 31 tagjából 8) Takin Szol-nak, a párt volt főtitkárának a vezetésével a jobboldali opportunizmus és az angol imperializmussal való megalkuvás vádját szórta a BKP vezetőségére, és azt sürgette, hogy haladéktalanul indítsanak fegyveres harcot a függetlenségért és a proletárdiktatúráért, emellett pedig szembeszállt a pártszervek választhatóságának elvével. Ez a csoport hamarosan illegalitásba vonult, felvette a Vörös Zászló Kommunista Párt nevet, és partizántevékenységbe fogott. Jóllehet ezt a csoportot a kommunistáknak egy jelentéktelen része követte, a szakadás érzékeny csapást mért Burma Kommunista Pártja tekintélyére, és feszültséget idézett elő a Ligán belül.

1946 májusában ülést tartott az Antifasiszta Liga Főtanácsa. Ezen az ülésen elítélték a gyarmati hatóságok agrárpolitikáját, és a „Le az adóval és a haszonbérlettel!" jelszóval indított parasztmozgalom mellé álltak. Ezen az ülésen mondott beszédében Aung Szan hangsúlyozta, hogy a valódi függetlenséghez a kolonializmusnak nemcsak a politikai hatalmát, hanem a gazdasági és a katonai uralmát is meg kell dönteni. A következő ülésszak (1946. augusztus) megerősítette a burmai nép elszántságát arra, hogy kivívja a Liga I. kongresszusán hozott határozatok végrehajtását.

Szeptemberben a Liga vezetésével általános politikai sztrájk kezdődött. Az 1946 nyarán kinevezett új burmai főkormányzó és a Végrehajtó Tanács elnöke, a munkáspárti Hubert Elvin Rance kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni a Liga vezetőivel a Tanács új összetételéről, s ezúttal a Liga képviselői kapták meg a többséget. Az elnök helyettesének, valamint honvédelmi és külpolitikai tanácsadójának a posztját Aung Szan töltötte be.

Ám a politikai feszültség így sem enyhült. Sőt, a sztrájkmozgalom arányai azzal a veszéllyel fenyegettek, hogy elhamarkodottan fegyveres felkelés robban ki. A Liga vezetősége kénytelen volt felszólítani a sztrájkolókat, hogy ne fogjanak fegyvert és térjenek vissza munkahelyükre. Korántsem volt könnyű feladat megindokolni ezt a taktikát, bár nem állt ellentétben a nemzeti felszabadító mozgalom egészének fő stratégiájával: a függetlenségnek háború nélküli elérésével, és nem vezetett magának a mozgalomnak a visszaeséséhez. Mindamellett pusztán a ténytől, hogy a Liga belépett a kormányzó mellett működő Végrehajtó Tanácsba, a Ligán belül feszültség támadt. A Kommunista Párt vezetősége megbélyegezte a Liga irányítóinak taktikáját mint megalkuvót, árulót, és sztrájkokkal fenyegetődzött. Erre az volt a válasz, hogy a Liga főtitkárának posztjáról – a főtitkár volt az elnök után a második ember – leváltották a Kommunista Párt egyik vezetőjét, Takin Tan Tunt, s a helyébe a Szocialista Párt egyik vezetője, U Cso Nyejn lépett. Október 10-én a Végrehajtó Bizottság kizárta a Kommunista Pártot a Ligából.

A Liga, amely békés eszközökkel folytatta a harcot a függetlenségért, 1946. november 10-én azt követelte, hogy Anglia jelentse be: kész egy éven belül elismerni Burma függetlenségét. 1946. december

20-án az angol kormány, engedményekre kényszerülve, bejelentette a parlamentben, hogy hajlandó megvizsgálni Burma függetlenségének kérdését. A Végrehajtó Tanácsnak egy küldöttségét Aung Szan vezetésével Londonba hívták, hogy megtárgyalják vele, milyen módon hajtsák végre a hatalomátadást a burmai alkotmányozó nemzeti kormánynak.

Az angol–burmai egyezmény szerint, amelyet 1947. január 27-én írt alá Attlee és Aung Szan, az átmeneti időszakra valamelyest kiszélesítették a Végrehajtó Tanács jogkörét, alkotmányozó gyűlési választásokat írtak ki, és kitűzték az alkotmány kidolgozásának határidejét. London a legkülönbözőbb ürügyekkel húzta-halasztotta a hatalomátadás dátumának meghatározását, az ország esetleges feldarabolására spekulálva. Ám az Antifasiszta Front erélyes fellépése és vezetőségének rugalmas politikája meghiúsította az angol imperializmus manővereit. 1947. február 9–12-én a Liga vezetésével összeült a panloni konferencia, s ezen úgy döntöttek, hogy megőrzik a leendő független burmai állam egységét.

1947 áprilisában megrendezték az alkotmányozó gyűlési választásokat, s ezeken a nemzeti felszabadítás erői győztek. A 210 képviselői mandátumból 194 a Ligának jutott, 7 pedig Burma Kommunista Pártjának. A hatalomból kirekedtek a reakciós pártok, amelyek mind a panloni konferenciát, mind a választásokat bojkottálták. Májusban a Ligának egy külön konferenciája jóváhagyta a független Burma alkotmánytervezetének összeállításához készített irányelveket. Ugyanezen a konferencián Aung Szan kifejtette az „új" vagy „igazi" demokrácia államának mint a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet szakaszának a koncepcióját. Aung Szan úgy vélte, hogy a független Burmában korlátozni kell a monopoltőke és a nagybirtok fejlődését, az alkotmányban pedig le kell fektetni azt az elvet, hogy „A föld azé, aki megműveli", és garantálni kell „a munkásosztály védelmét a tőkés kizsákmányolással szemben".

1947 júniusában Rangovban összeült az Alkotmányozó Gyűlés első ülésszaka. Ezen jóváhagyták a Ligának az alkotmány összeállítására vonatkozó irányelveit, elfogadták a „függetlenségről szóló határozatot" és megalakítottak egy bizottságot az alkotmány tervezetének összeállítására. Az ülésszak megerősítette Burmának azt a kívánságát, hogy békés eszközökkel vívja ki függetlenségét, és olyan döntést hozott, hogy Londonba küld ki egy missziót ennek a célnak a megvalósítására. A missziót U Nu, az Alkotmányozó Gyűlés elnöke vezette.

Egy Rangovban 1947. július 13-án rendezett antikolonialista tömeggyűlésen Aung Szan a Liga és alkotmányzó gyűlési képviselői nevében kijelentette, hogy Burma csak a teljes függetlenséget fogadja el. Figyelmeztette Angliát, hogy ha kormánya a kitűzött határidőre nem adja át önként a hatalmat, Burma erőszakkal fogja magához ragadni. Akkoriban bizonyos előrehaladás mutatkozott a Liga és Burma Kommunista Pártja viszonyának rendeződésében.

Burma függetlenségének ellenségei terrorral próbáltak gátat vetni a felszabadulási folyamat további fejlődésének. 1947. július 19-én megölték Aung Szant, Burma nemzeti vezetőjét és hat társát a Végrehajtó Tanácsból. A burmai reakciósok e terrorcselekményének az volt a célja, hogy pánikot keltsen a forradalmi felszabadító erők soraiban, politikai káoszt idézzen elő a nemzeti mozgalomban és megváltoztassa irányát. Ám a gyilkosság szervezői elszámították magukat. Országszerte mind nagyobb arányokat öltött az antikolonialista tömegmozgalom, s már a gyarmati hadsereg és flotta néhány alakulata is csatlakozott hozzá. Az angol kormány tehát kénytelen volt visszakozni. Július 24-én Attlee bejelentette, hogy kormánya a parlament őszi ülésszaka elé terjeszt egy törvénytervezetet a burmai hatalomátadásról.

Ezek után az U Nu vezette Végrehajtó Tanácsot Burma ideiglenes nemzeti kormányává alakították át. Az Alkotmányozó Gyűlés augusztusi ülésszaka elfogadta az alkotmánytervezetet, 1947. szeptember 24-én pedig a harmadik ülésszakon egyhangúlag jóváhagyta a független Burma alkotmányának végleges szövegét. Elfogadta azt Burma Kommunista Pártja is, s külön határozatban felszólította a kommunistákat a Ligával való egységre, és elítélte a szektásságot mint veszélyes áramlatot, amely nemcsak a pártot ásta alá, hanem az egész nemzeti felszabadító mozgalmat is.

Az angol–burmai szerződés szerint – amelyet 1947. október 17-én Londonban Attlee és U Nu írt alá – a munkáspárti kormány elismerte a Burmai Unió Köztársaságot mint „teljesen független szuverén államot". A szerződés kompromisszumos jellegű volt, és nem felelt meg teljesen Burma érdekeinek. Burma szempontjából a legelőnytelenebb a szerződés katonai és pénzügyi része volt, amely csorbította az ország függetlenségét. Burmában sokan elégedetlenek voltak a szerződéssel, Burma Kommunista Pártja pedig egyáltalán el sem ismerte. A BKP és a Liga egymás közötti viszonya ismét feszültebb lett.

1948. január 4-én reggel ünnepséget rendeztek, s ezen kikiáltották Burma függetlenségét. Az utolsó angol kormányzó átadta a hatalmat a Burmai Unió első elnökének, az egyik san fejedelemnek. A független Burma első miniszterelnöke U Nu, az Antifasiszta Népi Szabadság Liga elnöke lett. Magas posztokhoz jutottak jobboldali szocialisták is.

Súlyos örökséget hagyott Burmára a japán megszállás és a háború utáni két és fél évi angol uralom: dzsungellé változott a szántóföld egyharmada, a felére csökkent az állatállomány. A feldolgozóipar vállalatainak száma 1940 és 1946 között a harmadára csökkent (1027-ről 355-re). A munkanélküliek száma óriásira növekedett. 1949–1950-ben a háború előtti 1938–1939-es színvonalhoz viszonyítva a mezőgazdasági termelés, a halfogás és a rizstermesztés volumene mindössze 63 százalék volt, az erdőgazdaságé 53 százalék, a bányaiparé pedig alig 7 százalék. A függetlenség kikiáltásakor a burmai nemzeti burzsoázia gazdaságilag gyenge volt, nem játszott számottevőbb szerepet az ipari termelésben, a bankszakmában, s inkább a faluval állt kapcsolatban, mint a várossal. A burmai faluban félfeudális agrárrendszer uralkodott, sok határ menti hegyvidéken pedig még éltek a földközösség különféle formái, a patriarchális viszonyok. A nemzeti kisebbségek (a sanok, a kajahok, a kacsinok, a karenek stb.) lakta vidékeken a legfelső hatalom gyakorlatilag feudális fejedelmek kezében volt. 1947–1948-ban a földbirtokoknak több mint egyharmadával nem földművelők: [kívülállók (uzsorások, kereskedők, hivatalnokok)] rendelkeztek. Ugyanakkor a 10 acre-n aluli paraszti kis- és törpebirtokok az ország összes parasztgazdaságainak 80 százalékát alkották. 1947–1948-ban a parasztgazdaságok több mint 40 százaléka el volt adósodva uzsorásoknál és földbirtokosoknál. Óriási tömeget alkotott a falusi félproletariátus, amely teljesen meg volt fosztva a termelési eszközöktől. A mezőgazdasági munkások száma 3 millió körül mozgott.

1948 elején U Nu kormánya olyan törvényt adott ki, amely a kisbérlők érdekében szabályozta a haszonbérletet és előirányozta a nagybirtokosok földjének kisajátítását. Áprilisban elfogadták a nemzetgazdaság helyreállításának és fejlesztésének kétéves tervét, amelynek alapjait még Aung Szan idejében dolgoztak ki; a terv arra irányult, hogy meglehetősen erős állami szektort hozzanak létre és gyengítsék a külföldi tőke pozícióit az ország gazdasági életében. Az állam kezébe került az egész erdőgazdaság (a fa a rizs után az ország második nemzeti kincse). Az állam felvásárolt néhány nagy fűrésztelepet, államosította az ország legnagyobb, angol kézen levő folyamhajózási cégét. Az államosított vagyonért fizetett kártérítés mértékét és törlesztésének időtartamát maga a burmai kormány határozta meg.

Ám a független Burma konstruktív tevékenysége nem tartott sokáig. Félbeszakította az U Nu kormánya és a Kommunista Párt között támadt éles konfliktus. Burma Kommunista Pártja vezetősége azon a véleményen volt, hogy Burma függetlenségének kihirdetésével megoldották már a nemzeti felszabadító harc minden feladatát és rátérhetnek a szocialista forradalom megvalósítására. Ebből fakadt a fennálló rezsim megdöntésére irányuló politika, amelyet Burma Kommunista Pártja vezetősége képviselt. Az Összburmai Parasztszövetség által Pjinmanában 1948. március közepén tartott konferencián elfogadott határozatban leszögezték, hogy a Liga „fasiszta kormányát" minden hozzáférhető eszközzel meg kell dönteni. A Liga új vezetősége, amelynek élén U Nu állt, úgy vélte, hogy a függetlenség kikiáltása után Burmának kapitalista úton kell tovább fejlődnie. Ebből az következett, hogy az egész hatalom kizárólag a nemzeti burzsoáziát és osztályszövetségeseit illette volna meg. A függetlenség kivívása után nyomban kibontakozott sztrájkmozgalom során Burma Kommunista Pártja és a kormány között heves összecsapásokra került sor, s ezek kibékíthetetlenné tették viszonyukat. Az olajipari munká-

Kézműves mester lakktárgyakat készít

sok béremelést követeltek az árak aránytalan megugrására való tekintettel. Az olajipari munkások sztrájkjára válaszképpen meghirdetett munkáskizárás felháborította más ágazatok munkásait is, s azok is sztrájkhoz folyamodtak. Újra fellángolt a parasztmozgalom, a parasztok megtagadták az államtól az adófizetést, megtagadták a haszonbérlet fizetését, megtagadták az uzsorásoktól felvett kölcsönök visszafizetését. A kommunisták vezette munkás- és parasztmozgalomban mind kirívóbb formában jelentkezett a kormányellenes hangulat. Különösen világosan mutatkozott ez meg 1948. március végén az „Ellenállás Napja" harmadik évfordulója alkalmából rendezett tömegtüntetéseken. A kormány úgy döntött, hogy megtorlásokhoz folyamodik. Rajtaütésszerűen megtámadták Burma Kommunista Pártja Központi Bizottságának helyiségét, megkezdték a párt aktivistáinak letartóztatását. A kommunisták által szervezett fegyveres ellenállással megindult egy polgárháború, amely egy teljes éven át dúlt csaknem egész Közép- és Dél-Burmában, az ország legsűrűbben lakott vidékein. A kormánnyal szembeszállt a Népi Önkéntes Szervezet egy része, amely a forradalmi hadsereget alkotta. 1948 őszén katonai akciókat indítottak a kormány ellen a karen szeparatisták, fél éven belül pedig elfoglalták a karenek és kajahok lakta vidékeket a Szalven folyótól keletre Lojko és Molamjajn között.

1949 márciusában Burma Kommunista Pártja kezdeményezésére Promében konferenciára ültek össze a BKP, a Forradalmi Hadsereg és a Népi Önkéntes Szervezet képviselői, s úgy döntöttek, hogy megalakítják az egységes Népi Demokratikus Frontot mint politikai központot, élén saját kormányával. Ugyanakkor elhatározták, hogy egyetlen parancsnokság alá helyezik a fegyveres erőket is, egységes népi felszabadító hadsereget hoznak létre. Ezeket a határozatokat azonban nem sikerült valóra váltani. A politika és a taktika sarkalatos kérdéseiben meglevő nézeteltérések már a konferencia előkészítése során a felszínre kerültek, s így a Népi Önkéntes Szervezet vezetősége részt sem vett a konferencián. A Népi Demokratikus Front programja, amelyet a Kommunista Párt dolgozott ki, s amelyet a konferencia formailag elfogadott, a fegyveres harcot minősítette az egyetlen olyan eszköznek, amellyel az ország politikai hatalmának kérdései megoldhatók, és sürgette ennek a harcnak a folytatását a győzelmes befejezésig, vagyis az Antifasiszta Liga kormányának megdöntéséig és a népi hatalom bevezetéséig; a vezető szerepet a Népi Demokratikus Frontban a konferencia kizárólag Burma Kommunista Pártja kezébe adta, mivel ezt tekintette a munkásosztály egyetlen pártjának az országban. A népi önkéntesek vezetősége lehetségesnek tartotta a fegyveres harc összekapcsolását politikai akciókkal, nem zárkózott el az elől, hogy tárgyalásokba bocsátkozzon a kormánnyal a polgárháború beszüntetése érdekében, hogy kiszélesítse a Népi Demokratikus Frontot a legális baloldali erők bevonásával, nem rekesztve ki az Antifasiszta Liga tagjait sem. A Népi Önkéntes Szervezet azt vallotta, hogy a Népi Demokratikus Front vezetőségében paritásos alapon helyet kell kapniuk a Fronthoz csatlakozó összes pártok és szervezetek képviselőinek.

1949 nyarán kiéleződött a viszony a Kommunista Párt és a népi önkéntesek egy része között. Augusztusban a népi önkéntesek többsége (a 10 000-ből 7000) megalakította a Néptársi Pártot, amely a marxizmust nyilvánította ideológiájának. A népi önkéntesek a kormány oldalán részt vettek a karen

mozgalom letörésében. Továbbra is feszült maradt abban az időben a viszony Burma Kommunista Pártja és a Vörös Zászló Kommunista Párt között.

Burma Kommunista Pártjának és szövetségeseinek nem volt megbízható hátországuk, minden oldalról el voltak vágva a külvilágtól. A san, a kacsin és a csin hegyvidékek vezetői ellenségesen viseltettek irányukban, és a legmesszebbmenően támogatták az Antifasiszta Liga kormányát. A kormány hadseregét jelentős mértékben kiegészítették csin és kacsin zászlóaljakkal, amelyek a második világháború idején harci tapasztalatokat szereztek. A kormány hamarosan fegyvert és más katonai segítséget kapott Angliából.

1949 nyarán visszavetették Rangoon környékéről a karen felkelőket, és megnyitották az utat a kormányhadsereg támadó hadműveleteihez. 1949 végéig ez a hadsereg sorozatos győzelmeket aratott a polgárháború döntő frontszakaszain, és védelembe kényszerítette ellenségét. A Kommunista Párt fegyveres erői és szövetségesei egyik várost a másik után adták fel és a dzsungelbe húzódtak vissza, egyre kevésbé reménykedve már abban, hogy győzelmet arathatnak a polgárháborúban.

Az 1948–1949-es polgárháború súlyos terheket rótt a burmai népre. A burmai gazdaság helyreállításának időszaka így megnövekedett. Tovább tartott a második világháború során erősen megrongálódott városok újjáépítése. A polgárháború miatt nőtt az imperializmustól való gazdasági függés és megingott a politikai függetlenség, akadályok gördültek a haladó reformok és tervek megvalósításának útjába. 1949-ben felfüggesztették az 1948 áprilisában elfogadott kétéves tervet. Feloldották a külföldi tőke burmai vállalkozói tevékenységére kimondott tilalmat. Papíron maradtak a haszonbérlet szabályozásáról és a nagybirtokok kisajátításáról 1948 elején hozott törvények.

Ceylon*

A második világháború előtt Ceylon angol gyarmat volt, az anyaország agrárnyersanyag-szállítója nagy ültetvényekkel, amelyeken három kultúrát termesztettek (teát, kaucsuktermő növényeket és kókuszpálmákat), s ezt az ültetvényes gazdaságot fejlesztették más gazdasági ágazatok rovására. Az ilyen szűk szakosítás rendkívül nagy mértékben tette függővé az országot az ültetvények termékeinek exportálásától és élelmiszerek meg iparcikkek importálásától. Az országban működő üzemek többsége az ültetvények termékeinek feldolgozásával foglalkozott. Az angol tőke uralkodó helyzetet foglalt el az ültetvényes szektor termékeinek terjesztésében és exportálásában.

A második világháború éveiben és a háború utáni első években (1945–1949-ben) nem következtek be lényeges változások a gazdaság struktúrájában. Vezető pozíciót, akárcsak azelőtt is, az ültetvényes szektor foglalt el, termékeinek exportja pedig 1948-ban az ország egész exportjának 96 százalékát alkotta.

A háború éveiben súlyos élelmiszerhiány érződött, mivel csökkent a burmai rizs és más élelmiszerfajták behozatala. Bár a vetésterület növelésével sikerült emelni több élelmiszernövény termelését, az angol hatóságok jegyrendszert vezettek be az élelmiszerekre, emellett ezek árai a többszörösükre növekedtek. Az elosztás jegyrendszere a háború utáni években is megmaradt, bár az élelmiszerek aránya az importban jelentősen emelkedett (az 1938-as 45 százalékról 1947-ig 54 százalékra). A ceyloni burzsoázia igyekezett hasznot húzni abból, hogy a háború éveiben csökkent a legfontosabb élelmiszerek importja. Sikerült tőkéje egy részét ipari vállalatok építésébe befektetni. Az ipar fejlődése az angol monopoltőkések ellenőrzése alatt ment végbe, akiknek sikerült megőrizniük kulcspozícióikat Ceylon gazdaságában.

A hosszú gyarmati uralom az országban, az angol imperialistáktól való gazdasági és politikai függés

* 1972. május 22-től hivatalos elnevezése: Sri Lanka.

rányomta bélyegét a ceyloni társadalom szociális, illetve osztálystruktúrájára. A legnépesebb osztály továbbra is a parasztság maradt. A ceyloni munkásosztálynak az volt a sajátossága, hogy ültetvényeken dolgozó munkások domináltak benne és igen alacsony volt az ipari proletariátus aránya, s hogy a munkásosztály nemzeti tekintetben sem volt egységes; a legnagyobb részét Indiából odakerült munkások alkották (ültetvényeken dolgozó kulik, közüzemi munkások, kikötőmunkások). A második világháború éveiben valamelyest megnövekedett a szingalézek közül kikerült helyi munkások száma; ezek az ipari proletariátus és a közlekedési munkások körében voltak többségben. A háború utáni években megfigyelhető volt egy olyan tendencia, hogy a ceyloni munkásosztály különböző csoportjaiban nőtt a szingalézek aránya.

Nemzeti tekintetben nem volt egynemű a helyi burzsoázia sem. A ceyloni burzsoáziának abban a jelentéktelen csoportjában, amely nagyiparosokból és az ültetvények termelésével, valamint termékeik exportálásával kapcsolatban álló kereskedőkből, grafitbányák, szállítási irodák, könnyű- és élelmiszeripari vállalatok tulajdonosaiból állt, a szingalézek voltak többségben. Az állami közigazgatási alkalmazottak, a szabadfoglalkozásúak és a polgári értelmiség más csoportjai körében, a hadseregben és a rendőrségnél igen nagy volt a tamilok százalékaránya. A tamil burzsoázia arra törekedett, hogy befolyása alá vonja a többi nemzeti-etnikai csoportot, és valamennyi nemzeti kisebbség nevében lépjen fel.

A délkelet-ázsiai országok, különösen India nemzeti felszabadító mozgalmának fejlődése jelentős hatással volt a ceyloni nép antiimperialista harcára.

A második világháború előtt a ceyloni Nemzeti Kongresszus volt az a nagy össznemzeti polgári párt, amely az antiimperialista harcot vezette. A ceyloniak fontos politikai győzelme volt az általános választójog bevezetése 1931-ben. Az Állami Tanács – a ceyloni parlament – tagjait választották. Néhány belügy intézésére végrehajtó bizottságokat alakítottak. Ezek vezetői Ceylon angol kormányzójával és három magas rangú angol hivatalnokkal együtt alkották a minisztertanácsot. A tényleges hatalom a kormányzó kezében maradt.

A szingaléz nagyburzsoázia többséget tudott szerezni az Állami Tanácsban és a végrehajtó bizottságok vezetői között. Határozottan fellépett az ellen, hogy az állami szolgálatban a posztok felét angol tisztviselők töltötték be, s nagyobb hatáskört követelt magának az ország kormányzásában.

Gyümölcspiac

1942-ben a ceyloni Nemzeti Kongresszus ülésszakán olyan határozatot hoztak, amely a felszabadító mozgalom céljául az angol gyarmati rezsim likvidálását tűzte ki. Az antikolonialista mozgalom aktivizálódása rákényszerítette az angol kormányt arra, hogy 1943-ban egy nyilatkozatot adjon ki, amelyben kötelezettséget vállal arra, hogy a háború után Ceylonnak megadja a dominiumi státust a Brit Birodalom keretében. 1945 szeptemberében viszont közzétették egy lord Salisbury vezette angol kormánybizottságnak a jelentését, amelyben az azt ajánlotta, hogy tartózkodjanak Ceylon dominiumi státusának megadásától és szorítkozzanak néhány jelentéktelenebb alkotmánymódosításra. Lord Salisbury és a bizottság többi tagja mindenekelőtt arra törekedett, hogy fenntartsa a szövetséget a ceyloni nagyburzsoázia és az angol anyaország között. Don Stephen Senanayake, az Állami Tanács vezetője el tudta érni, hogy ennek a szervezetnek a tagjai támogassák a bizottság javaslatát.

Ám a ceyloni nemzeti felszabadító mozgalom balszárnya síkraszállt azért, hogy Ceylonnak megadják a tényleges függetlenséget. Ennek a mozgalomnak a képviselői még 1935 decemberében megalakították a Szociális Egyenlőség Pártját. E párt kiáltványában a harc céljául első ízben jelölték meg Ceylon függetlenségének kivívását. A második világháború küszöbén a Szociális Egyenlőség Pártja jelentős politikai erő volt már. Össze tudta fogni a munkásosztálynak egy nagy osztagát és élére tudott állni sztrájkharcának. A munkásosztály nagy sikere volt az 1940 decemberében létrehozott Ceylon Szakszervezeti Szövetsége. Erélyes harcot vívott az ország összes demokratikus erőinek összefogásáért és a fasizmus szétzúzásáért, Ceylon valódi függetlenségének megszerzéséért az 1943 júniusában létrehozott Ceyloni Kommunista Párt.

1945–1946-ban aktívabbá vált a munkásosztálynak és a dolgozók más osztagainak a harca gazdasági helyzetük javításáért, demokratikus jogaik kivívásáért. Ceylon Szakszervezeti Szövetségének határozata alapján 1945 szeptemberében Colombo dolgozói nagy tüntetést rendeztek. 1946-ban a sztrájkharcban részt vettek Colombo kikötőmunkásai, a városi közlekedés alkalmazottai. A sztrájkharcba bekapcsolódtak az ültetvények munkásai is. A szakszervezeti egység hiánya (Ceylon Szakszervezeti Szövetsége mellett még két szakszervezeti központ működött: a Ceyloni Munkásszövetség és a Ceyloni Munkáskongresszus), a baloldali erők megosztottsága erősen megnehezítette ezt a harcot.

A brit imperializmus azon volt, hogy Ceylonban megőrizze pozícióit, a vagyonos osztályok képviselőinek támogatására spekulált. Senanayake, a szingaléz burzsoázia vezéralakja 1946-ban meg tudta alakítani az Egyesült Nemzeti Pártot, amely a ceyloni burzsoázia mérsékelt köreit, a nagybirtokosok képviselőit, a hivatalnoki kar felső rétegét és a feudális-klerikális elemek egyes csoportjait tömörítette soraiba. 1947-ben a gyarmati hatóságok parlamenti választásokat rendeztek, és segítették az Egyesült Nemzeti Pártot abban, hogy győzelmet arasson ezeken a választásokon.

A kabinet élére Senanayake került, miniszteri posztokhoz pedig a ceyloni burzsoáziának azok a képviselői jutottak, akik hosszú éveken át együttműködtek a gyarmati hatóságokkal. 1947 végén az angol imperialistáknak Ceylon leendő berendezésével kapcsolatos politikai manőverei végső szakaszukba léptek. Az angol gyarmatosítók igyekeztek minél kisebb veszteségekkel visszavonulni, minden lehető módon korlátozva a leendő állam önállóságát, azon voltak, hogy Ceylonnak kisebb engedményeket tegyenek, mint Indiának és Burmának. Az angol kormány ráerőszakolt Ceylonra egy szerződést a védelemről és a külső kapcsolatokról; ezt 1947. november 11-én írták alá. A szerződés szerint angol csapatok maradtak a szigeten, fennmaradtak az angol katonai támaszpontok (a haditengerészeti támaszpont Trincsomaliban és a katonai légi támaszpont Katunajakéban), az egész ceyloni fegyveres erő angol főparancsnok ellenőrzése alatt maradt. Anglia, miután így biztosította azt, hogy befolyási övezetében marad Ceylon, belement abba, hogy 1948. február 4-én Ceylont „független és önkormányzattal bíró" dominiummá kiáltsák ki. Ceylon függetlenségének proklamálása után az első kormány miniszterelnöke Senanayake lett. A Senanayake-kormány programja azoknak a gazdasági ágazatoknak a fejlesztésére irányult, amelyekben a külföldi tőke vagy a ceyloni nagytőke uralkodott (ültetvényes szek-

A Függetlenség Palotája Ceylonban, 1948-ban épült

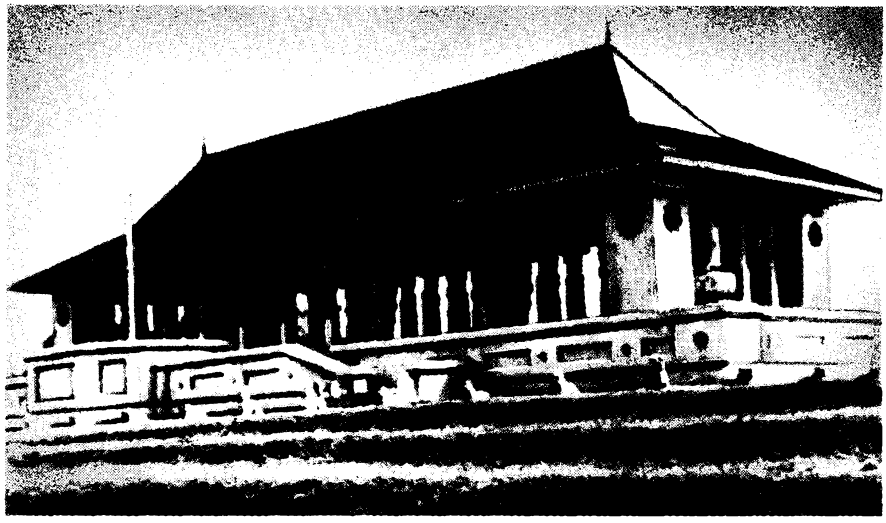

tor, magánvállalkozás). Minthogy intézkedéseivel nem korlátozta a külföldi tőke tevékenységét, az angol monopoltőkések megőrizhették uralkodó pozícióikat a gazdaság legfontosabb ágazataiban.

A ceyloni kormány támadást indított a munkások politikai jogai ellen. A munkásoknak számos szakmában és valamennyi állami alkalmazottnak megtiltották, hogy szakszervezeteket alakítsanak és sztrájkokat folytassanak. A dolgozóknak a rendőrségtől külön engedélyt kellett kérniük gyűlések vagy tüntetések szervezéséhez. Az Indiából származók különösen jogfosztottak voltak. Az állampolgárságról szóló 1948–1949-es törvények szerint az indiai és pakisztáni származásúakat (többségük ültetvényen vagy más területeken dolgozott) megfosztották a ceyloni állampolgárságtól és a választójogtól. A kormánynak a nemzeti kisebbségekkel szemben folytatott politikája felháborodást keltett a ceyloni nép haladó köreiben.

A kormánnyal szemben ellenzékben álló tamil nacionalisták hevesen bírálták az Összceyloni Tamil Kongresszust, amiért lemondott a tamilok egyenjogúságáért való harcról, ami a többi között abban jutott kifejezésre, hogy ennek a pártnak a vezetői hajlandók voltak belépni a kormányba. 1948-ban az ellenzék egy új tamil nacionalista szervezetet alapított: a Tamil Föderalista Pártot, amely síkraszállt azért, hogy Ceylont föderatív állammá tegyék, hogy széles körű autonómiát biztosítsanak az Észak és a Kelet tartománynak, ahol zömben tamilok éltek. A Föderalista Párt nacionalista álláspontja hozzájárult a tamil–szingaléz ellentétek elharapódzásához.

Senanayake kormányának politikája elégedetlenséget keltett az Egyesült Nemzeti Párton belül is néhány olyan csoportban, amely helytelenítette azt, hogy a kormány nem volt hajlandó megszakítani szoros kapcsolatait a volt anyaországgal és az ország függetlenségének erősítésére mozgósítani a ceyloni nép erőfeszítéseit. Még nagyobb elégedetlenséget váltott ki a kormány politikai irányvonala azoknak a demokratikus erőknek a körében, amelyek haladó társadalmi-gazdasági átalakítások végrehajtását sürgették.

Maláj Szövetség és Szingapúr

1945. szeptember 5-én a Maláj-félszigeten és Szingapúrban megkezdték a partraszállást az angol fegyveres erők, összesen mintegy 250 000 fő. A népi bizottságokat, amelyeket a kerületekben hoztak létre és amelyek a kommunisták vezette Japán-ellenes Hadsereg ellenőrzése alatt álltak, szétkergették.

December végén feloszlatták a Japán-ellenes Hadsereget. Igaz, a Kommunista Párt, mivel a japán megszállók elleni harcban óriási tekintélyt szerzett, jogot kapott a legális működésre.

Az angol katonai közigazgatás hatalmának visszaállítása, a rendkívül súlyos gazdasági helyzet, az élelmiszerhiány stb. folytán fellendült a nemzeti felszabadító mozgalom és a sztrájkmozgalom. 1945 végén Malájföldön az angolellenes megmozdulások és sztrájkok hatalmas hulláma söpört végig.

A nemzeti felszabadító mozgalom letörése és a háború éveiben megingott uralmuk megszilárdítása céljából az angol gyarmatosítók 1946 elején bejelentették, hogy meg akarják reformálni a gyarmat állami berendezkedését. A Maláj-félszigeten és a szomszédos szigeteken levő angol birtokokat, amelyek a Straits Settlements gyarmatból (Melaka városa és a Penang sziget), a szövetséges maláj szultánságokból (Szelangor, Pahang, Negeri Szembilan, Perak) és a nem szövetséges maláj államokból (Johor, Perlisz, Kedah, Kelantan, Terengganu) álltak, egy centralizált Maláj Szövetségbe kívánták egyesíteni, amely az angol gyarmatügyi minisztériumnak van alárendelve. Szingapúr (Singapore) szigete, amely ugyancsak a Straits Settlementshez tartozott, önálló gyarmattá vált volna.

Az angol kormánynak erre a tervére a lakosság tömeges tüntetésekkel válaszolt. 1946 elején tiltakozó sztrájkok zajlottak le. Az 1946. januári sztrájkban, amely kiterjedt a Maláj-félszigetre is, Szingapúrra is, 150 000 ember vett részt. A februári sztrájk magával ragadta az összes szállító- és ültetvényes munkásokat, a szingapúri kikötő munkásait stb.

Szingapúrban abban az időben több baloldali párt és szervezet alakult, s ezek a Maláj-félszigeten is tevékenykedtek, köztük a Maláj Nemzeti Párt és a Demokratikus Szövetség, amelyek együttműködtek a Kommunista Párttal. 1946 februárjában a Szakszervezeti Főtanácsot átalakították Összmaláj Szakszervezeti Szövetséggé, s ez csatlakozott a Szakszervezeti Világszövetséghez. Az Összmaláj Szakszervezeti Szövetségnek 450 000 tagja volt. Megalakult az Összmaláj Ifjúsági Liga is, amely kapcsolatba lépett a Demokratikus Ifjúsági Világszövetséggel stb.

A lakosság tömeges tiltakozása ellenére 1946 márciusában megreformálták az állami berendezkedést. Két brit birtok alakult: a Maláj Unió protektorátus és Szingapúr önálló gyarmat. Ám az angol imperializmus rosszul számított, amikor abban reménykedett, hogy Szingapúr leválasztásával gyengül majd a maláj-félszigeti nemzeti felszabadító mozgalom.

A protektorátus létrejöttével a feudális arisztokrácia – elsősorban a szultánok – elvesztették háború előtti kiváltságaikat. A Maláj-félszigeten élő, de nem maláj lakosok, akik a népesség jelentős részét alkották, egyszerűsített eljárással szerezhették meg az állampolgárságot, s a megadás jogát kivonták a szultánok kezéből. Ennek következtében növekedett az elégedetlenség a népesség többi maláj része körében is. 1946. március 1-én Dato Onn bin Dzsafar vezetésével megalakult az Egyesült Maláj Nemzeti Szervezet, amely céljául tűzte ki a harcot a Maláj Unió megszüntetéséért. Ugyanakkor nem gyengítette az angolellenes harcot az, hogy a maláj lakosoknak egyszerűbb eljárással adtak állampolgárságot. Ugyanis a nem maláj (főleg kínai) lakosok – akiket Malájföld Kommunista Pártja vezetett – nem egyes alkotmányos engedményeket követeltek Angliától, hanem az angoloknak az országból való teljes távozását, és a függetlenség megadását sürgették. Ismét magasra csapott az angolellenes megmozdulások és sztrájkok hulláma. Csakhogy a nemzeti felszabadító mozgalom egységfrontja, amelybe mind az ország félszigeti részének, mind Szingapúrnak a hazafias erői tartoztak, most már Szingapúr elszakítása következtében megosztott volt. Közös angolellenes megmozdulások szervezése nehézségekbe ütközött. Ugyanakkor ez a körülmény a Maláj-félszigeten lökést adott a nemzeti felszabadító mozgalom erőinek a tömörüléséhez. Az Egyesített Akciók Összmaláj Tanácsa, amelyet 1946-ban alakítottak meg, elősegítette az országban az antikolonialista mozgalom fellendülését. 1947-ben a sztrájkok száma rekordszínvonalat ért el: 360 sztrájk, 696 000 elveszett normál munkanappal.

A felszabadító mozgalom méreteitől megriadt angol gyarmatosítók kompromisszumra léptek a maláj nemzeti mozgalom vezetőivel. A szultánokkal és az Egyesült Maláj Nemzeti Szervezet vezetőségével folytatott tárgyalások eredményeképpen az állami berendezésnek egy új tervét dolgozták ki. A Ma-

Dolgoznak a rizsföldön

láj Unió helyett egy kevésbé centralizált Maláj Államszövetséget hoztak létre. Az egész törvényhozó hatalom az angol főbiztos kezében összpontosult, aki közvetlenül a gyarmatügyi minisztériumnak volt alárendelve. A főbiztost vétójog illette meg azokat a törvényeket illetően, amelyeket a – gyarmati apparátus tisztviselőiből, a maláj szultánok főminisztereiből, valamint a helyi üzleti köröknek, egyes társadalmi szervezeteknek az angolok által kinevezett képviselőiből stb. álló – Törvényhozó Tanács fogadott el. A szultánoknak tett engedményképpen megalakították az Uralkodók Tanácsát, amely a kilenc szultánból állt. Formailag e Tanács jóváhagyása nélkül semmiféle módosítást nem eszközölhettek az alkotmányban, a bevándorlási politikában, s nem nevezhettek ki a legmagasabb állami tisztségekre.

1948 februárjában hivatalosan bejelentették a Maláj Államszövetség megalakulását. Ez az államforma azonban nem elégítette ki a népesség széles rétegeit, mivel ezt a gyarmati közigazgatás és a legkonzervatívabb malájföldi erők kiegyezésének tekintették. A dolgozók sztrájkjai és más megmozdulásai különösen harciasakká váltak és nagy méreteket öltöttek. A gyarmatosítók megtorlásokkal és terrorral igyekeztek letörni őket. A fő csapást a Malájföld Kommunista Pártjára és az Összmaláj Szakszervezeti Szövetségre – a dolgozók legnagyobb tömegeit felölelő szervezetekre – mérték. Hogy formailag is jogot szerezzenek maguknak a szakszervezeti egyesülések feloszlatására, a malájföldi hatóságok olyan törvényt adtak ki, amely szerint szakszervezeteket csak egy-egy szakmához tartozók alakíthattak. Ennek a törvénynek az alapján júniusban betiltották az Összmaláj Szakszervezeti Szövetséget, rendkívüli állapotot vezettek be, és olyan rendelkezéseket adtak ki, amelyek széles körű felhatalmazásokkal ruházták fel a rendőrséget. Júliusban betiltották a Kommunista Pártot és a vele kapcsolatban álló többi szervezetet, tömegesen tartóztattak le kommunistákat és velük rokonszenvezőket. A Kommunista Párt illegalitásba vonult és partizánosztagokat szervezett, ezek pedig megindították a katonai akciókat az angolok ellen.

Hogy a partizánokat megfosszák a félsziget középső és nyugati vidékein a dzsungelek szélén élő kínai földfoglaló parasztok támogatásától, a gyarmatosítók még attól sem riadtak vissza, hogy ezeket a parasztokat szögesdróttal körülkerített és állandó rendőri felügyelet alatt álló úgynevezett új falvakba telepítsék át. Összesen mintegy 650 000 kínait költöztettek át ilyen falvakba.

A gyarmatosítók nem szorítkoztak kizárólag arra, hogy katonai módszereket és erőszakot alkalmazzanak, hanem reformista taktikához is folyamodtak.

1948 júniusában Szingapúrban, akárcsak a Maláj Szövetségben is, bevezették a rendkívüli állapotot. A Kommunista Pártot törvényen kívül helyezték. A szigeten tömegesen tartóztattak le kommunistákat és más olyan embereket, akik részt vettek a nemzeti felszabadító mozgalomban. Ugyanakkor megélénkült a különféle kispolgári pártok tevékenysége. 1948-ban két új politikai párt alakult: a Progresszív Párt és a Munkáspárt. Az előbbinek az élén jelentős angol befolyás alatt álló ősi szingapúri családokból származó reformista értelmiségiek álltak. A párt síkraszállt azért, hogy Szingapúr kapjon önkormányzatot és egyesüljön a Maláj Szövetséggel.

Kambodzsa

A második világháború és a japán megszállás következményei súlyosan kihatottak Kambodzsa gazdasági helyzetére. Használhatatlanokká váltak fontosabb öntözőcsatornái, megműveletlen maradt a szántóföldek egy része, 20–30 százalékkal csökkent a mezőgazdasági termelés. Megszaporodott a földnélküli parasztok rétege.

A gazdaság összeomlása és az infláció kihatott a városi és a falusi népesség csaknem valamennyi rétegének a helyzetére.

1945. szeptember elején az angol–francia csapatok megkezdték partraszállásukat Dél-Vietnamban, onnan pedig előnyomultak Kambodzsába is. Október 15-én, Phnom-Penh elfoglalása után, a francia expedíciós hadtest parancsnokának, Philippe Leclerc tábornoknak az utasítására letartóztatták az 1945 augusztusában megalakult japánbarát kambodzsai kormány vezetőjét, Szon Ngok Thanht. Helyébe Szoszivath Monireth herceget nevezték ki, aki kész volt együttműködni Franciaországgal. Október 22-én Norodom Szihanuk király aláírt egy nyilatkozatot, amelyben leszögezte, hogy ezentúl „Kambodzsának élnie kell a szabadsággal, pontosan a fejlődésben elért foknak megfelelően". A nyilatkozat szövegéből az következett, hogy nem Franciaországtól való „függetlenségről" van szó, hanem Franciaországgal való „együttműködésről". 1946. január 7-én Kambodzsa olyan ideiglenes megállapodást kötött Franciaországgal, amely szerint Kambodzsa csak „belső autonómiát" kapott, parlament és politikai pártok megalakításának a jogával.

Annak következtében, hogy Kambodzsában helyreállították a gyarmati rendszert, az országban erősödött az ellenzéki hangulat, s ez magával ragadta a népesség különböző rétegeit, köztük az uralkodó körök egy részét is. A háború és a japán megszállás következtében beállott társadalmi-gazdasági változások hozzájárultak a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődéséhez. Ez a mozgalom 1945–1949-ben két irányban fejlődött: az egyik a franciák ellen a függetlenségért vívott fegyveres harc volt, amely Vietnam és Laosz antiimperialista erőivel szoros szövetségben folyt, a másik pedig a legális ellenzék, amely szembeszállt a francia gyarmati elnyomással és síkraszállt azért, hogy az ország megkapja függetlenségét, s hogy az országban bevezessék a demokratikus rendszert. A legális ellenzék soraiba tömörültek a helyi burzsoázia, az értelmiség, a hivatalnoki kar, a buddhista papság, a diákság nacionalista beállítottságú körei. Az ellenzék egy része azoknak a pánázsiai jelszavaknak a befolyása alatt állt, amelyeket korábban Japán tűzött ki ázsiai agressziójának ideológiai „megalapozására".

1946-ban megalakultak Kambodzsa történetének első politikai pártjai: a Liberális Párt, a Demokratikus Haladó Párt és a Demokrata Párt. Ezek közül a legbefolyásosabb a Demokrata Párt volt, amely szembeszállt a királyi abszolutizmussal, de más kérdésekben nem nyújthatott szabatos politikai programot. Ennek a pártnak szerteágazó szervezete volt: az értelmiség egy része (köztük sok olyan, aki Franciaországban végezte tanulmányait), diákok, hivatalnokok, kisvállalkozók stb. tömörültek soraiba.

1946 szeptemberében megtartották a tanácskozó gyűlési választásokat, s ezeken a Demokrata Párt győzött. A Tanácskozó Gyűlés jóváhagyta az ország első alkotmányának tervezetét, s ez az alkotmány

Kambodzsát alkotmányos monarchiává kiáltotta ki, ez pedig határozott lépés volt az ország politikai rendszerének demokratizálása útján. Az alkotmányt a király 1947. május 6-án erősítette meg. Decemberben nemzetgyűlési választásokat rendeztek, s ezeken a Demokrata Párt a parlamenti mandátumok kétharmadát szerezte meg.

A Kambodzsa függetlenségéért vívott fegyveres harc a Szabad Khmer Mozgalom formáját öltötte. Ez a mozgalom soraiban tömörítette a parasztság egy részét, kézműveseket, a születőben levő városi és falusi proletariátust, valamint a nemzeti burzsoáziának, az értelmiségnek, a hivatalnoki karnak, a buddhista papságnak, a diákságnak egy részét stb. A mozgalomnak két szárnya volt, s a két szárny közötti ellentéteket a gyarmatosítók arra használták ki, hogy gyengítsék a mozgalmat. A jobbszárny, amelynek élén nacionalista burzsoá elemek álltak, céljául tűzte ki az országnak a francia gyarmati rendszerből való kiszabadítását. Ennek vezető szervei az 1948-ban megalakított Khmer Nép Felszabadításának Bizottsága és az 1949-ben létrehozott Kambodzsai Nemzeti Felszabadítási Bizottság lettek. A felszabadító mozgalom fejlődése során a jobbszárny egyre inkább áttért legális pozíciókra. A balszárny, amely a vietnami nép antiimperialista harcával szoros összefüggésben keletkezett, radikális társadalmi-politikai változtatásokat vett tervbe. Ennek a szárnynak az első fegyveres osztagai 1947-ben alakultak és Battambang tartomány északi részében meg Svay Rieng (Szvajrieng) tartományban kezdték meg működésüket. 1948-ban, a kelet-indokínai antiimperialista harc általános fokozódásával kapcsolatban, Kambodzsa területén mind aktívabb tevékenységet fejtettek ki a felszabadító mozgalom harcosai. Már akkor hadműveleteik koordinálása végett Ha Tienben, ebben a Kambodzsa határán fekvő kis délvietnami faluban megalakították a Központi Népi Felszabadítási Bizottságot. Ennek a Bizottságnak a fegyveres erőit Szon Ngok Minh vezette.

A nemzeti felszabadító mozgalom általános fellendülése kihatott a legális ellenzékre is. 1948 januárjától Kambodzsában parlament működött. De tevékenységének már az első lépéseinél konfliktusba

Hideg rizs –
a szegények eledele

került a királlyal. A parlamenti képviselők mind erőteljesebben sürgették az ország demokratizálását, a Franciaországtól való teljes függetlenséget.

1949 szeptemberében a király feloszlatta a parlamentet, amely akcióiban túlságosan önállóvá vált. A parlamenti képviselők és a miniszterek közül is többen ellenezték a Franciaországgal kötött új szerződés (1949. november) ratifikálását, mivel ez csupán deklarálta Kambodzsa függetlenségét, de semmivel sem csökkentette Franciaország politikai és katonai uralmát az országban.

Laosz

A második világháború és Laosz japán megszállása folytán romlott az ország gazdasági helyzete, infláció következett be, emelkedtek a létfenntartási költségek, ez pedig hatással volt a népesség valamennyi rétegére, alapot teremtett a nemzeti felszabadító mozgalom háború utáni fellendüléséhez. Ebbe a mozgalomba a városi lakosság: a kis- és középburzsoázia, az értelmiség, a papság képviselői, valamint a feudális felső réteg hazafias gondolkodású reprezentánsai kapcsolódtak be. A laoszi társadalom uralkodó köreinek egy része hű maradt Franciaországhoz, abban reménykedve, hogy a francia közigazgatás visszatérésével megoldódik majd Laosz minden problémája.

Japán kapitulálása után, 1945 októberében Laoszban a hatalmat fokozatosan a Szabad Laosz (Lao Itszala) nevű szerv vette át – egy Népi Bizottság, amelynek élén Phetszarat, Khammao, Szuvanna Phuma, Szufanuvong hercegek és mások álltak. Az általuk Vientianéban megalakított ideiglenes kormány 1945. október 12-én kikiáltotta az ország függetlenségét. Ezzel egyidőben közzétették az első alkotmányt.

Némi habozás után Sziszavang Vong, Laosz uralkodója, Luang Prabang királya, aki amellett volt, hogy Laosz francia protektorátus alatt maradjon, november 10-én kiadott egy deklarációt, amelyben elismerte az alkotmányt és az ideiglenes kormányt. Laosznak ettől fogva Patet Lao (Lao ország) lett a neve.

A Szabad Laosz nevű szervnek azonban nem volt eléggé széles tömegbázisa: csupán a városi lakosság támogatta. A mozgalom vezetőségében nem volt egység. Így aztán az Indokínába visszatérő francia gyarmatosítók könnyűszerrel leverték a Patet Lao erőit (1946. március 21-én Thakhek városánál), és újból elfoglalták az országot. Az ideiglenes kormány és a Laosz Felszabadítása nevű szerv sok vezetője Sziámba (Thaiföldre) emigrált. Ám a gyarmatosítók, bár helyreállították uralmukat, nem tudták teljesen leverni Laosz népének felszabadító harcát. Az ország sok vidékén folytatták a fegyveres partizánharcot a mozgalomnak a dzsungelekben rejtőzködő résztvevői.

Ezzel egyidejűleg az ország különböző hegyvidékein mind nagyobb arányokat öltött a parasztok harca a gyarmatosítók ellen. Egyre szilárdabban álltak ki Laosz egysége és függetlensége mellett azok a körök is, amelyek korábban franciabarát beállítottságúak voltak. A gyarmatosítók kénytelenek voltak számolni mindezzel.

1946. augusztus 27-én a francia hatóságok egy ideiglenes egyezményt és egy hozzá fűzött kiegészítő konvenciót kötöttek Sziszavang Vong királlyal. Laoszt egységes királyságnak ismerték el, bizonyos önrendelkezési jogokkal az Indokínai Szövetség és a Francia Unió keretében. Franciaország hozzájárult ahhoz, hogy Laoszban alkotmányt léptessenek életbe, parlamentet és politikai pártokat alakítsanak.

A Franciaország és Sziám által 1946. november 17-én kötött egyezmény szerint Laosznak visszaadták Szajnjabulit (Sayaboury) és Csampasszak tartományt, amelyeket 1941-ben foglaltak el.

1947 márciusában megalakult Laosz kormánya. Május 11-én a király közzétette az alkotmányt, amely szerint Laosz alkotmányos királyság lett.

Az első politikai pártok Laoszban 1947-ben jelentek meg. A Független Párt a felső és a középső hi-

vatalnokrétegnek, a katonaságnak és az üzletembereknek az érdekeit képviselte, akik szoros kapcsolatban álltak a francia hatóságokkal és a francia tőkével, s teljes mértékben támogatták Franciaország laoszi politikáját. Némileg eltérő álláspontot foglalt el a Demokrata Párt és a Laoszi Nemzeti Egyesülés, amelyek a kispolgárságnak, az értelmiségnek és a hivatalnoki karnak az érdekeit fejezték ki. Ezek a pártok támogatták ugyan a királyi kormány hivatalos irányvonalát, ugyanakkor afelé szorították, hogy Franciaországtól függetlenebb politikát folytasson.

Franciaország, hogy elejét vegye a nemzeti felszabadító mozgalom további terebélyesedésének, 1949. július 19-én Laosz királyával olyan egyezményt írt alá, amely szerint Laoszt a Francia Unióba tartozó független „társult államnak" ismerte el. Mindamellett Franciaország fenntartotta magának a döntés kizárólagos jogát olyan kérdésekben, amelyek a honvédelemmel, a külpolitikával, a külkereskedelemmel és a pénzüggyel függtek össze.

Thaiföld

Thaiföld a XIX. század végétől megőrizte politikai függetlenségét. A XX. század húszas-harmincas éveiben sikerült némileg megszilárdítania gazdasági önállóságát is (az egyenlőtlen szerződések hatályon kívül helyezése, a külföldi koncessziók időtartamának lerövidítése, a külföldi kölcsönökről való lemondás állami vonalon). Az országban 1932-ben felső szinten végrehajtott polgári forradalom után, amely az alkotmányos monarchia államformáját vezette be, a politikai hatalom két szociális csoport kezébe került. Az egyik az államhatalmi apparátus felhasználásával igyekezett rátalálni a burzsoá fejlődés útjára (ezt a katonáknak egy csoportosulása képviselte, amelynek vezetője a harmincas évek végétől Phibul Songgram volt), a másik nem kapitalista jellegű szociális átalakítások terveit szövögette (ennek a csoportnak a vezetője Nai Pridi Phanomjong kispolgári demokrata volt).

A munkásmozgalom Thaiföldön gyenge volt. Marxista körök és az első kommunista szervezetek a harmincas években alakultak, de a Kommunista Párt I. kongresszusa csak 1942-ben ült össze, illegális körülmények között.

Japán csapatok 1941 decemberében szálltak partra Thaiföld területén, de itt nem vezettek be megszállási rendszert, mivel Thaiföld katonai szövetségre lépett Japánnal és hadat üzent Angliának meg az Egyesült Államoknak.

Csakhogy az uralkodó körök japánbarát politikáját nem sokan támogatták. Az országban Szabad Thai néven hamarosan japánellenes mozgalom bontakozott ki, amelynek élén Pridi Phanomjong, a Thai Királyság régense állott.

Amikor 1945 augusztusában a szövetségesek nevében Japánnak felajánlották a kapitulálást, a régens békenyilatkozattal fordult a szövetséges hatalmakhoz. Az egész népet képviselő thaiföldi kispolgári körök a leghatározottabban elhatárolták magukat a japánbarát irányvonaltól, és ezért a politikáért minden felelősséget a katonai csoportosulásra hárítottak.

1945. szeptember elején megindultak a tárgyalások a szövetséges hadvezetéssel a békeszerződés feltételeiről és arról, hogy milyen kikötésekkel lépjenek Sziám* területére angol csapatok a japán haderő lefegyverzése céljából. Az egyfelől Anglia és India, másfelől Sziám között létrejött békeszerződést 1946. január 1-én írták alá Szingapúrban. Sziám mint a háborúban a tengelyhatalmak oldalán részt vevő állam kötelezte magát arra, hogy megtéríti az angol alattvalók tulajdonában keletkezett károkat. Anglia visszakapta Malájföldnek azokat az északi tartományait és Burma területének azt a részét,

* 1939. június 24-én hivatalosan Thaiföldre változtatják az ország nevét. (Maung Thai, szó szerint: land of the free – a szabadok országa.) Ezt a szövetségesek nem ismerték el, miután Sziám a japánok oldalán állt (bábállam), s hadat üzent az angolszászoknak. 1945. szeptember 8-tól (a szövetségesek megszállásától) belföldön továbbra is a Thaiföld nevet használják, a külkapcsolatokban azonban Sziámként szerepel. – *A szerk.*

amelyeket Sziám a háború éveiben Japán hozzájárulásával elfoglalt. A békeszerződés aláírása után Sziám 1946. január 5-én helyreállította a diplomáciai kapcsolatokat az Egyesült Államokkal és Angliával.

Nemzetközi pozícióinak megerősítésére törekedve, Sziám kormánya 1946 decemberében felajánlotta a Szovjetuniónak, hogy vegyék fel újra a diplomáciai kapcsolatokat, amelyek akkor szakadtak meg, amikor Sziám 1941-ben hadba lépett Angliával és az Egyesült Államokkal. A Biztonsági Tanács 1946. december 12-i ülésén a Szovjetunió támogatta Sziám kérelmét, hogy vegyék fel az ENSZ tagjainak sorába. 1946 decemberében Sziám kormánya hivatalosan hatályon kívül helyezte az országban az 1933-ban életbe léptetett „kommunistaellenes törvényt".

A háború utáni első éveket Sziámban viharos politikai események jellemezték. Rendkívül aktív tevékenységet fejtett ki a sziámi proletariátus. Megalakult a Bangkoki Szakszervezeti Szövetség, amely aztán ezekben az években számos gazdasági sztrájkot vezetett. 1946-ban a sziámi munkások első ízben ünnepelték meg a dolgozók szolidaritásának nemzetközi napját: május elsejét. Ezekben az években gyakorlatilag legálisan működött a Kommunista Párt. 1946 végén közzétette „Mit tesznek majd a sziámi kommunisták" című programokmányát, amelyben megfogalmazta azt a tíz elvet, mely tevékenysége alapjául szolgált. Heves összeütközések színtere lett a falu az ország középső vidékein és északkeleten: itt a parasztok partizánosztagokban harcoltak az uzsorások ellen. Több falu önkormányzatú községgé alakult.

Megélénkült Pridi Phanomjong kispolgári csoportosulásának a tevékenysége, s ehhez kedvezett mind az országon belül, mind az ország határain túl kialakult helyzet. A katonák csoportját – a kispolgári demokraták fő ellenségét – kitúrták a politikai hatalomból. Sziám ekkoriban mint politikailag független állam igényt formált magának arra, hogy vezető szerepet töltsön be a határaitól keletre, Franciaország indokínai birtokain kibontakozó nemzeti felszabadító mozgalomban. A sziámi haladó erők támogatták a laoszi, kambodzsai, vietnami felszabadító mozgalmat. Sziám területén menedéket találtak a Szabad Laosz nevű szervezet vezetői, köztük Szufanuvong herceg, valamint Kambodzsa nemzeti felszabadító mozgalmának azok a politikusai, akik a francia csapatok bevonulása után hazájuk elhagyására kényszerültek. 1947 őszén Bangkokban megalakult a Délkelet-ázsiai Országok Ligája, amelynek soraiba haladó gondolkodású sziámiak, laók, khmerek, vietnamiak, valamint néhány más délkelet-ázsiai népnek a képviselői tömörültek. A Liga egyik kezdeményezője Nai Pridi Phanomjong volt, aki 1946 márciusában a sziámi kormány élére került. A Pridi-kormány politikája demokratikus célokat követett. S ennek az új kormánynak mégsem volt szélesebb körű támasza a népben. A haladó erők szervezeti gyengeségét, azt, hogy Nai Pridi Phanomjong csoportja elszakadt a néptömegektől, a demokrácia ellenségei ki tudták használni. Igyekeztek is a nép szemében lejáratni a köztársaság eszméjét (amelyért ez a csoport síkraszállt) s a politikai és szocialista átalakítások mindennemű tervét is.

1946 augusztusában Nai Pridi Phanomjong kormánya kénytelen volt lemondani. Sziámban kezdett erőre kapni az átmenetileg szétvert katonai csoport, amely külső támogatásban is részesült.

Az Egyesült Államok, amely tüntetőleg támogatta Sziám nacionalista köreit az előretörő brit imperializmussal szemben, titokban azt szorgalmazta, hogy az országban feleleventse a katonai csoportosulás tevékenységét. Az ilyen irányú próbálkozásoknak kedvezett a labilis sziámi politikai helyzet.

1947 novemberében a diadalra jutott reakciós katonai blokk Sziámban csapást mért a demokratikus mozgalomra, és ezzel a szomszédos indokínai országokban is megkönnyítette az imperializmusnak a nemzeti felszabadító mozgalom elleni harcot. Thaiföld* új kormánya, amelynek élére 1948 áprilisában Phibul Songgram került, támogatta az angol gyarmatosítókat, és 1949 elején megfelelő egyezményt kötött velük a malájföldi nemzeti felszabadító mozgalom elleni harcra.

* Thai nyelven Muang Thai vagy Prathet Thai annyit jelent, hogy a thaik állama. Az ország 1948 augusztusában vette fel újra ezt a nevet. Ez azt a törekvést fejezte ki, hogy Thaiföld határai között egyesítsék a thai csoporthoz tartozó összes népeket – amelyek Jünnanban, Laosz területén élnek –, valamint a laókat és a sanokat.

XI. FEJEZET

Antiimperialista mozgalom a délnyugat-ázsiai országokban

Délnyugat-Ázsia, a szárazföldi, a tengeri és a légi közlekedési útvonalaknak ez a rendkívül fontos góca, a második világháborúig a legnagyobb imperialista hatalmak: Anglia, Franciaország, Németország, Olaszország stb. érdekösszeütközéseinek a színtere volt. A második világháború éveiben és különösen a háború utáni időszakban annak arányában, ahogy ebben a térségben gyengült a brit és a francia imperializmus, egyre jobban erősödtek az Amerikai Egyesült Államok pozíciói.

A kőolaj és a hadászati jelentőség volt a fő oka annak, hogy az amerikai imperializmus ennyire vonzódott e térség iránt. A második világháború elején Délnyugat-Ázsia országaiban az öt legnagyobb amerikai olajtársaságra az ott feltárt összes olajkészleteknek még csak mindössze 12 százaléka jutott, a kitermelt olajból pedig valamivel több mint 13 százalék. Az angol tőke részesedése 73,2, illetve 76,8 százalék volt, 1946-ban viszont az amerikai tőke a feltárt olajkészleteknek már 44 százalékát és a kitermelés 31,4 százalékát ellenőrizte, a brit viszont ennek megfelelően 48,5, illetve 63,8 százalékát.

A délnyugat-ázsiai térség jelentősége a hidegháború kezdete után nőtt meg különösen nagy mértékben, a Szovjetunió és a délkelet-európai országok határainak közelsége miatt.

A háború utáni időszakban az Egyesült Államok Törökországban és Iránban szerezte a legerősebb pozíciókat, az arab országok közül pedig Szaúd-Arábiában; feltűnően megszilárdultak az Egyesült Államok pozíciói Palesztinában is. Az amerikai imperializmus a behatolás olyan módszereihez és eljárásaihoz folyamodott, mint különféle „segélyek" nyújtása, katonai és gazdasági kölcsönök folyósítása, kétoldalú kereskedelmi és gazdasági egyezmények megkötése, amerikai missziók kiküldésére vonatkozó megállapodások stb.

Anglia és Franciaország minden lehető módon próbálta megőrizni pozícióit ebben a térségben. Ebből a célból az angol diplomácia különféle tervezeteket dolgozott ki arra, hogy saját befolyása alatt egyesítsen arab országokat. Ám az angol uralkodó körök által sugallt olyan tervek, mint „Nagy Szíria" és a „Termékeny Félhold" országainak szövetsége, amelyek Szíriának, Libanonnak és Palesztinának Irakkal és Transzjordániával való egyesülését irányozták elő, nem jártak sikerrel. Ezek a tervek nemcsak Szíria és Libanon népeinek ellenállásába ütköztek, mivel ezek nem óhajtottak az angol imperializmus katonai és politikai ellenőrzése alá kerülni; ellenezte őket a francia imperializmus is, mivel meg akarta őrizni hagyományos befolyását Szíriában és Libanonban. „Nagy Szíria" létrehozása és a „Termékeny Félhold" országainak szövetsége nem volt ínyére az amerikai imperialistáknak sem, akik befolyásuk alá szerették volna vonni Palesztinát. Az Egyesült Államok arra spekulált, hogy Izrael államot használja majd fel mint felvonulási területet ahhoz, hogy az Arab Keleten megszilárdítsa pozícióit.

E bonyolult körülmények ellenére is nagy változások mentek végbe a délnyugat-ázsiai országok antiimperialista mozgalmában.

A hitlerista Németország és Olaszország veresége, gyarmati pozícióinak az elvesztése, az antikolonialista, antiimperialista harc fellendülése a Távol-Keleten, Délkelet-Ázsiában és Dél-Ázsiában, a fokozódó angol–amerikai versengés Délnyugat-Ázsia országaiban új erőviszonyokat teremtett, ez pedig

ebben a térségben is pozitív hatással volt az antiimperialista harc lendületére és tartalmára. Ennek eredményeképpen a háború utáni első öt esztendőben több független állam keletkezett (Szíria, Libanon stb.), s ezekben kibontakozott a harc az angol, az amerikai és a francia monopóliumok ellen, a gazdasági függetlenségért.

A második világháború után a gyarmati iga lerázásáért harcot indított délnyugat-ázsiai népek érdekeit rendíthetetlenül védelmezte a Szovjetunió. A többi között a Szovjetunió ENSZ-beli állásfoglalása járult hozzá ahhoz, hogy 1946-ban Szíriából és Libanonból kivonták az angol és a francia csapatokat.

Törökország

A második világháború számottevő hatással volt Törökország gazdaságára és politikájára, jóllehet a háborúban gyakorlatilag nem vett részt. Törökországot érzékenyen érintették a gazdaság militarizálásának a következményei: a nyersanyagokban, a közszükségleti cikkekben és az élelmiszerben mutatkozó hiány. A rendkívüli katonai kiadások folytán deficit keletkezett a költségvetésben és rohamosan növekedtek az államadósságok. Az infláció következtében erősen csökkent a munkások, az alkalmazottak reálbére és visszaesett a parasztok jövedelme.

A gazdasági és a pénzügyi válság, az elharapódzó korrupció és spekuláció miatt széles körök elégedetlenek voltak a kormány politikájával. A hatóságok antidemokratikus intézkedései nemtetszést keltettek a munkások, a parasztok, a haladó értelmiség, a tanuló ifjúság között. A nagyburzsoázia és a nagybirtokosok körében egyre erősödött az ellenzék a Köztársasági Néppárt monopolisztikus kormányzásával szemben.

A török medzslisz (nemzetgyűlés), hogy gyengítse a népnek a demokráciáért vívott harcát és enyhítse a belpolitikai helyzetet, bizonyos engedményekre szánta el magát. 1945 júniusában például bejelentették, hogy a medzslisz megüresedett képviselői helyeit egyfokozatú (közvetlen) választások útján töltik be, engedélyezték a kormányszerveknek a sajtóban való „bírálatát", új politikai pártok és szakszervezetek megalakítását, megszervezték a munkaügyi minisztériumot azzal az állítólagos céllal, hogy a munkásokat védelmezze a mértéktelen kizsákmányolással szemben, törvényt hoztak a munkások baleset- és öregségi biztosításáról, hatályon kívül helyezték a sajtótörvény 50. cikkelyét, amely a kormányt feljogosította arra, hogy belátása szerint tiltson be lapokat és folyóiratokat. A parasztok megnyugtatása végett a medzslisz eltörölte az 1943 júniusában bevezetett természetbeni adót, amely az összes mezőgazdasági kultúráknál a termés 8–12 százalékát alkotta, és 1945. június 11-én egy törvényt hozott a parasztok földhözjuttatásáról. Ez a törvény (20 év alatt törlesztendő megváltással) kényszerelidegenítést irányzott elő az 500 hektáron felüli földekre, azokon a vidékeken pedig, ahol kevés a szántóföld, a 200 hektáron felüliekre. Elidegenítés alá csak azok a földek estek volna, amelyeket birtokosaik parasztoknak bérbe adnak. Ám ennek a szűkre szabott földtörvénynek a végrehajtását sem kezdték el a nagybirtokosok ellenállása miatt, később pedig magát a törvényt is hatályon kívül helyezték. A parlagon heverő állami földekből 1946–1950-ben megváltás ellenében 90 000 hektárt osztottak szét; ezt 200 000 gazdaság kapta, vagyis a földre rászoruló parasztoknak mindössze 1 százaléka.

A felsorolt intézkedésekkel nem sikerült elhallgattatni a nép elégedetlenségét. A dolgozó tömegek jogait védelmező haladó erők demokratikus kormány megalakítását sürgették. Azt követelték, hogy oszlassák fel a medzsliszt, írjanak ki szabad, közvetlen választásokat, biztosítsák a munkásoknak és a parasztoknak a politikai szabadságjogokat, haladéktalanul és térítés nélkül juttassanak a parasztoknak termékeny és művelésre alkalmas földet, lássák el őket mezőgazdasági felszereléssel és vetőmaggal, vezessenek be társadalombiztosítást és igazságos jövedelemadót, teremtsenek olyan feltételeket, hogy a dolgozók gyermekei közép- és felsőfokú oktatásban részesülhessenek. A demokratikus körök újságok és folyóiratok kiadásába fogtak.

A hatóságok az ország demokratikus mozgalmának növekedésére provokációkkal és megtorlásokkal reagáltak. 1945. december 4-én a diákság reakciós részére támaszkodva Isztambulban antidemokratikus tüntetést inspiráltak. Ennek résztvevői szétdúlták a demokratikus újságok szerkesztőségeit, valamint azokat a könyvesboltokat, amelyekben szovjet irodalmat árusítottak. Ezek után a török bíróság perbe fogott több haladó újságírót a medzslisz és a kormány sértegetésének vádjával, s egyévi börtönbüntetésre ítélte őket.

Az országban mutatkozó osztályellentétek kiéleződését, a néptömegeknek a kormány politikájával való egyre növekvő elégedetlenségét kihasználta a Köztársasági Néppárton belüli ellenzék. E párt tagjainak egy csoportja azzal a követeléssel állt elő, hogy korlátozzák a gazdaságba való állami beavatkozást és vezessék be a medzslisz valamennyi képviselőjének közvetlen választását. A Köztársasági Néppárt Főtanácsa elutasította az ellenzékiek követeléseit, és kizárta őket a pártból. 1946 januárjában a Köztársasági Néppártból kizárt tagok megalapították a Demokrata Pártot, amely később tekintélyes helyet foglalt el Törökország társadalmi-politikai életében. Programjában a szabadságjogok biztosítását, a személyiség tiszteletét követelte; ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a magánkezdeményezés és a tőke a gazdasági élet alapja, ezért széles körű cselekvési szabadságot kell nyújtani a vállalkozóknak, és biztosítani kell a külföldi tőkének az országba való akadálytalan beáramlását. A Demokrata Pártba a háborún meggazdagodott üzletemberek kerültek be: nagykereskedők, bankárok és nagybirtokosok. A Demokrata Párt a gyakorlatban az imperialista monopóliumokkal kapcsolatban álló nagyburzsoázia és nagybirtokosok érdekeit védelmezte.

Az országban más pártok is alakultak, köztük a Szocialista Munkás-Paraszt Párt. Programjában ez állt: „Pártunknak eltökélt szándéka, hogy likvidálja a munkások kizsákmányolását, amely a dolgozó tömegek minden bajának legfőbb oka lett, hogy megteremti a feltételeket a valóban szocialista demokráciához és az állam rendelkezésére bocsátja az összes nagy termelési eszközöket."

Az ipari centrumokban szakszervezetek alakultak. Megszervezték a Forradalmi Szakszervezetek Országos Szövetségét. Ez azzal a követeléssel fordult a kormányhoz, hogy engedélyezze a sztrájkokat, vezessen be új munkaügyi törvényt, adja meg a szakszervezeteknek azt a jogot, hogy kollektív szerződéseket kössenek a vállalkozókkal, valamint javítsa a munkások munkafeltételeit: csökkentse a napi munkaidőt, tiltsa be a gyermekek éjszakai munkáját. A szakszervezetek megjelentették saját lapjukat *Sendika* (Szakszervezet) címmel, és munkásklubot nyitottak Isztambulban. Ankarában és Isztambulban 1946 nyarán újra kezdtek megjelenni a demokratikus újságok és folyóiratok.

1946 júliusában medzslisz-választásokat tartottak. Törökország történetében először tartottak olyan parlamenti választásokat, amelyeken több párt indult. Jóllehet a Köztársasági Néppárt, felhasználva az államapparátus egész mechanizmusát, győzelmet aratott és 391 mandátumot szerzett, tekintélye jelentős mértékben hanyatlott. A hatalomért vívott harcban komoly vetélytársa volt a Demokrata Párt, amely 62 mandátumot szerzett, a választások után pedig a nagyvárosokban nagygyűléseket és tömegtüntetéseket szervezett a választási eredmények meghamisítása elleni tiltakozása jeléül.

1946. augusztus 5-én nyitotta meg első ülésszakát az új medzslisz. Köztársasági elnökké Ismet Inönüt választották, miniszterelnökké pedig Recep Pekert, a Köztársasági Néppárt volt főtitkárát. Az új kormány erőfeszítései arra irányultak, hogy az országban megszilárdítsák a katonai-rendőri rezsimet és szétzúzzák a demokratikus mozgalmat. A medzslisz olyan döntést hozott, hogy Isztambulban és a vele szomszédos vilajetekben (tartományokban) meghosszabbítják a második világháború éveiben bevezetett rendkívüli állapotot. A katonai hatóságok 1946. december 16-án ezekben a vilajetekben megtiltották a forradalmi és demokratikus pártok tevékenységét, feloszlatták a szakszervezeteket, bezárták a demokratikus újságokat és folyóiratokat, s letartóztattak több mint 400 embert, köztük olyanokat, akik vezető funkciókat töltöttek be a baloldali pártokban és szakszervezetekben. A letartóztatottak ellen a „kommunizmus terjesztése" volt a vád.

A külpolitika területén a kormány számított arra, hogy szovjetellenes irányvonalát támogatja majd

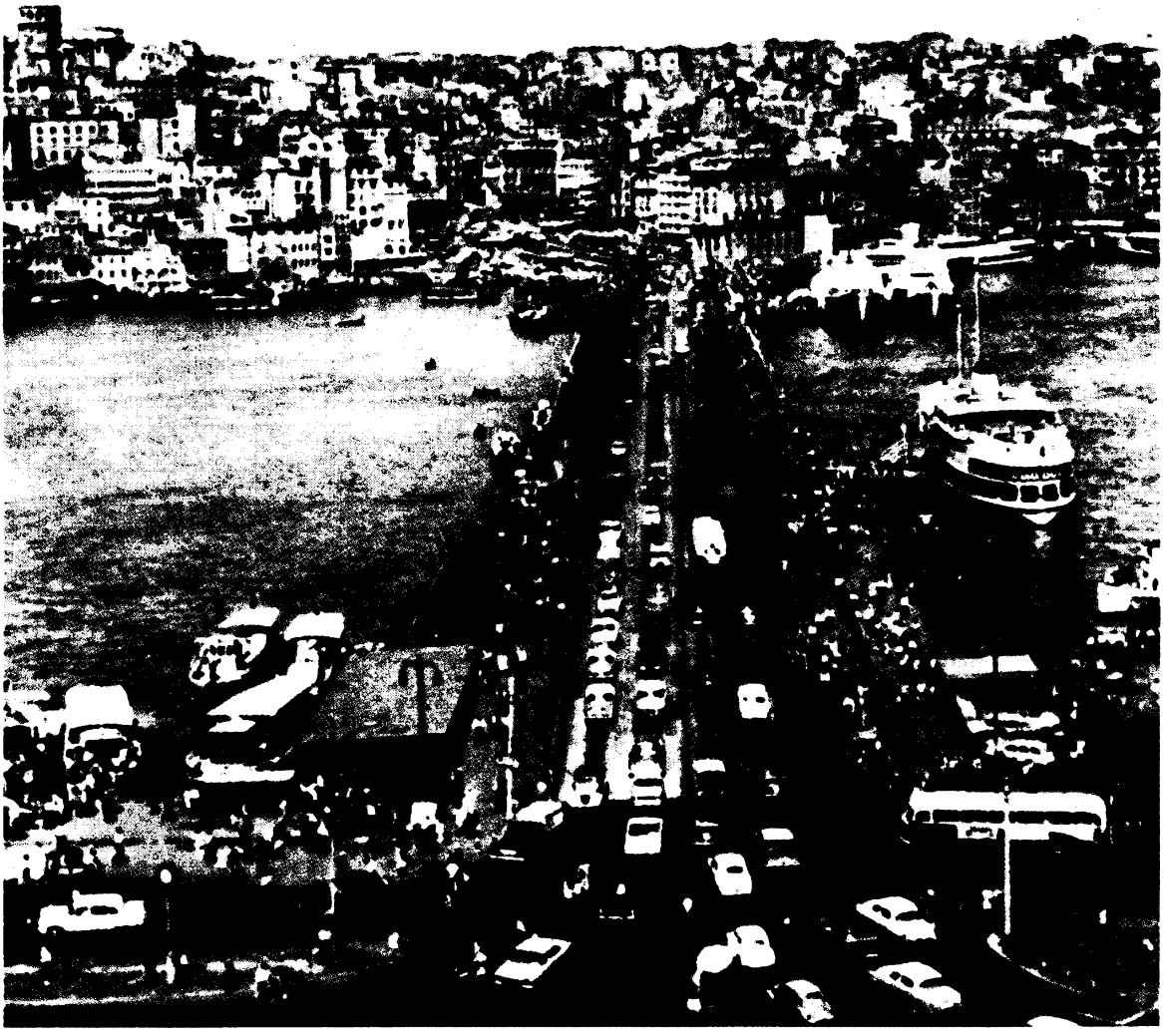

A Galata-híd Isztambulban

Anglia és az Egyesült Államok, amelyek különös jelentőséget tulajdonítottak Törökország hadászati fekvésének. A török külpolitika megfelelt az angol uralkodó körök által a Közel- és Közép-Kelet, valamint a balkáni országok tekintetében folytatott politikának. Éppen ezért a Törökországnak nyújtott angol katonai „segítség" számottevő méreteket öltött. Angol tanácsadók és instruktorok érkeztek Törökországba, hogy segítsék fegyveres erőinek újjászervezését. Ugyanakkor török tisztek Angliában és egy Egyiptomban működő angol katonaiskolában kaptak átképzést. A Törökországgal való gazdasági kapcsolatok bővítése mellett az angol uralkodó körök nagy jelentőséget tulajdonítottak annak is, hogy a török lakosságot ideológiailag befolyásolják. A többi között propagálták az angol–török „együttműködés" gondolatát.

Közel- és közép-keleti gyarmati uralmának fenntartására törekedve Anglia az arab országok és Irán népeinek nemzeti felszabadító mozgalma ellen irányuló regionális tömbök és szövetségek szervezésére is próbálta felhasználni Törökország kormányát. A regionális katonai tömbök létrehozására irányuló tervekben magának a török kormánynak a számítása is szerepelt. Hiszen a török kormánynak az volt a dédelgetett vágya, hogy kiterjeszti befolyását az arab országokra.

Csakhogy Anglia nem tudta épségben megóvni „közel-keleti birodalmát", és kénytelen volt ebben a térségben pozíciói jelentős részét átengedni az Egyesült Államoknak. 1947. február 24-i jegyzékében az angol kormány közölte Törökországgal, hogy nem részesítheti pénzügyi és gazdasági segítségben. 1947. március elején az Egyesült Államok uralkodó köreinek biztatására a török kormány az amerikai kormánytól kért ilyen segítséget azon az alapon, hogy Törökország „a Közel-Keleten védőbástya a kommunizmus ellen". Erre a kérésre a Truman-doktrína volt a válasz. 1942. július 12-én a Truman-doktrínának megfelelően az Egyesült Államok és Törökország kormánya olyan egyezményt írt alá, amely szerint Törökországnak 100 millió dollár összegű amerikai kölcsönt nyújtanak, ebből 90 milliót a török hadsereg felfegyverzésére és 10 milliót a hadiipar fejlesztésére és hadászati jelentőségű utak építésére. 1949 augusztusáig a török kormány a Truman-doktrína alapján összesen 175 millió dollárt kapott katonai szükségletekre. Az amerikai „segélyprogram" előirányozta a török hadseregnek korszerű fegyverekkel való felszerelését, repülőterek és radarállomások építését és korszerűsítését, repülőgépek szállítását, valamint a tengeri kikötők és haditengerészeti támaszpontok modernizálását. Különösen nagy figyelmet fordított az Egyesült Államok a vasutak és közutak rekonstrukciójára. A „segélyről" szóló amerikai–török egyezmény aláírása után Törökországot nyomban elárasztották a sokféle amerikai katonai, haditengerészeti, légi missziók, amelyek a török hadsereg és a katonai berendezések állapotát tanulmányozták.

Törökország – hadászati fekvésén kívül – az amerikai monopóliumok számára nagy jelentőséggel bírt mint nyersanyagszállító, árucikkeinek felvevőpiaca és mint a tőkebefektetések szférája is. 1948. július 4-én Törökország és az Egyesült Államok egyezményt kötött a Marshall-terv keretében való gazdasági együttműködésről, s ez megnyitotta az amerikai tőke előtt Törökországot, kiszolgáltatta a török gazdaságot az Egyesült Államoknak.

1950 júliusáig Törökország a Marshall-terv keretében „közvetlen segítség" (kölcsön, hitel) formájában mintegy 200 millió dollárt kapott. A „közvetett és műszaki segítségen" kívül Törökország úgynevezett vissza nem térítendő segítséget is kapott, mégpedig olyan árukat, amelyek az amerikaiaknak nem kellettek már. A török kormány – az amerikai nagykövet hozzájárulásával – az ilyen áruk értékesítéséből szerzett összegeket katonai szükségletekre, a magánvállalkozás finanszírozására, valamint a Törökországban működő amerikai szakértők és különféle amerikai missziók eltartására fordította.

A Truman-doktrína meghirdetése után fokozódott az Egyesült Államok ideológiai behatolása is Törökországba. 1947-ben az Egyesült Államok speciális propagandacentrumokat létesített, olyanokat, mint a Nemzetközi Tájékoztatási Iroda, a Török–Amerikai Hírközlési Társaság, a sajtóiroda, s ezek szovjetellenes jellegű propagandaanyaggal látták el a török lapokat és a török rádiót.

A Törökországnak nyújtott gazdasági és pénzügyi segítség hozzájárult ahhoz, hogy az ország külkereskedelmében megszilárdultak az amerikai tőke pozíciói. A tőkés országokkal folytatott kereskedelem egyenlőtlensége folytán Törökország külkereskedelme 1947-től deficitessé vált; a külkereskedelmi mérleg deficitjének teljes összege három év alatt – 1947-től 1950-ig – elérte az 519 millió török lírát. Deficites volt Törökország számára az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelme is. Az amerikai áruk törökországi importja jelentősen túlszárnyalta az Egyesült Államokba irányuló török exportot. Az Egyesült Államok pénzügyi segítsége, amely kompenzálta ezt a deficitet, az amerikai monopóliumok érdekeihez kötötte Törökország gazdaságát. Ugyanakkor Törökországnak a Szovjetunióval és más szocialista országokkal folytatott kereskedelme ezekben az években jelentéktelen volt és alig érte el a 117 millió lírát, amikor Törökország teljes áruforgalma 1537,4 millió lírára rúgott. Ennek magyarázata elsősorban abban keresendő, hogy a második világháború idején és azt követően Törökországnak szovjetellenes politikája volt.

A Szovjetunióval szemben folytatott barátságtalan politika és Törökországnak a fasiszta Németországgal való aktív együttműködése a második világháború éveiben oda vezetett, hogy a szovjet kormány 1945. március 19-én kénytelen volt felmondani az 1925. december 17-én kötött szovjet–török ba-

rátsági és semlegességi szerződést. Az a körülmény, hogy Törökország tevékenyen részt vett az Egyesült Államoknak és Angliának a szocialista országok ellen és a keleti népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen irányuló agresszív terveiben, gátolta a szovjet–török kapcsolatok normalizálását.

Törökországnak az amerikai politika szférájába való bevonása sokat ártott az ország nemzeti érdekeinek és végzetesen kihatott a dolgozók helyzetére. Az ország gazdasági erejét meghaladó katonai kiadások növelték az állami költségvetés deficitjét (1946-ban ez 44 millió líra volt, 1950-ben pedig 156 millió líra), és ez éles pénzügyi válságot idézett elő. A válságra való tekintettel az ország költségvetési finanszírozásának forrása további papírpénz kibocsátás lett, ez pedig felborította a pénzforgalom egyensúlyát és inflációhoz vezetett. Az állami költségvetés deficitjének fedezéséhez a török kormánynak külföldi kölcsönökhöz kellett folyamodnia; minthogy az ilyen kölcsönöket előnytelen feltételekkel kapta, ezek jelentősen növelték Törökország külső adósságait, mégpedig 1947-től 1950-ig 1 milliárd líráról 2566 milliárdra.

Ily módon a Truman-doktrína és a Marshall-terv keretében kapott „segítség" következtében jelentős mértékben megnőtt Törökországnak a nyugati hatalmaktól, de elsősorban az Egyesült Államoktól való pénzügyi függése.

A török kormány – a külföldi tőke és a nemzeti nagyburzsoázia nyomására – a magánvállalkozást és a külföldi vállalkozást támogatta az állami szektor fejlesztése rovására. A külföldi tőke korlátlan jogot kapott arra, hogy az országból kivigye tőkéjét és annak profitjait. A magánvállalkozás és a külföldi vállalkozás terjedésével fokozódott a munkásosztály kizsákmányolása. A mezőgazdaságban is mind nagyobb arányokat öltött a nagybirtokok és a kulákgazdaságok kapitalizálódásának folyamata, amely azzal járt, hogy a paraszti közép- és kisgazdaságok tönkrementek és a parasztbérlőket elűzték a földről.

Az uralkodó körök az elégedetlenség legenyhébb megnyilvánulását is kíméletlenül megtorolták. Különösen buzgónak mutatkozott ezen a téren Hasan Saka 1947 szeptemberében alakult kormánya, amely egy külön szervet is létrehozott „Bizottság a kommunizmus elleni harchoz" néven. Munkások, parasztok, értelmiségiek ezreit vetették börtönbe. Ugyanakkor a török kormány kegyetlenül leszámolt a kurd nép haladó képviselőivel is, akik azt követelték, hogy adják meg a kurdoknak a legelemibb politikai jogokat.

1949 januárjában Şemsettin Günaltay, a teológia volt professzora alakított új kormányt. Ez a kormány az elemi iskolákban bevezette a vallásoktatást, de nem sikerült feleleventenie a muzulmán obskurantizmus szellemét és megszilárdítania a Köztársasági Néppárt megingott tekintélyét. A kegyetlen megtorlások dacára az országban erősödött az osztályharc. A munkások körében mozgalom bontakozott ki a sztrájkjog kivívása, bérminimum meghatározása, a demokrácia és a szabadság jegyében. Egyes vilajetekben a parasztok megkezdték a nagybirtokosok földjeinek elfoglalását és egymás közötti elosztását. Csupán 1949 első félévében 323 földfoglalási esetet jegyeztek fel.

Erősödött a kormányellenes mozgalom a diákság és a haladó értelmiség körében is. A Köztársasági Néppárt kormánya által folytatott népellenes bel- és külpolitika csődje immár elkerülhetetlenné vált.

Irán

Iránban a második világháború után a társadalmi-politikai erők élesen elhatárolódtak egymástól. Az egyik oldalon álltak a félfeudális-nagybirtokosi és komprádor körök, a másikon a demokratikus haladást képviselők. Az 1941-ben alapított Iráni Néppárt és a haladó szakszervezetek vezetésével sok vállalatnak a munkásai már a második világháború éveiben kivívták a napi munkaidő bizonyos csökkentését, a munkabérek emelését és a munkakörülmények javítását. A falvakban parasztszövetségeket szerveztek, s ezek nagy szerepet játszottak a földnélküli és kevés földű parasztság érdekeinek védelmé-

ben. Teheránban és a nagy vidéki központokban ifjúsági és nőszervezetek alakultak, amelyek az értelmiséget és a kispolgárság haladó elemeit tömörítették. A demokratikus sajtó szüntelenül követelte a demokratikus szabadságjogok biztosítását, a dolgozók helyzetének javítását.

Irán uralkodó körei az országban kibontakozó demokratikus mozgalom likvidálása céljából felhasználták az elmaradott nomád és félnomád dél-iráni törzseket: a kaskajokat, a bahtiarikat, a lurokat, az arabokat stb. A haladó szervezetek elleni harchoz reakciós pártokat és álszakszervezeteket hoztak létre.

A közel- és közép-keleti országok népeinek nemzeti felszabadító és demokratikus mozgalmában a második világháború után megindult fellendülés átcsapott Iránra is. A demokráciáért és a szociális haladásért vívott harcot a Néppárt vezette, amely a szakszervezetekre, az ifjúsági és nőszervezetekre, a parasztszövetségekre támaszkodott. Mindamellett a Néppárt képtelen volt olyan átfogó nemzeti frontot létrehozni, amely felölelte volna a haladó nemzeti burzsoáziát is.

A reakció 1945 nyarán lendült támadásba, amikor Iránban hatalomra jutott Muhszin Szadr kormánya. A fővárosban és Iszfahánban rendkívüli állapotot vezettek be, letartóztatások kezdődtek, betiltottak vagy 40 demokratikus lapot. A Néppárt és a szakszervezetek helyiségeit katonaság szállta meg. Az iráni hatóságok megtorlásokkal próbálták likvidálni azokat a demokratikus szabadságjogokat, amelyeket a nép a háború éveiben vívott ki, és útját állni a demokratikus mozgalom további fejlődésének.

A háború befejeztével a demokratikus mozgalom az Iráni Azerbajdzsánban és Kurdisztánban bontakozott ki a legnagyobb lendülettel. Majd az azerbajdzsán és a kurd nép harcot indított területe autonómiájáért az iráni állam keretei között, valamint nemzeti demokratikus rezsimeknek e területeken való létrehozásáért. Az Iráni Azerbajdzsánban a harcot a Demokrata Párt vezette, amelyhez teljes egészükben csatlakoztak az Iráni Azerbajdzsán néppárti szervezetei, a kurd vidékeken pedig a Kurdisztáni Demokrata Párt. 1945 novemberében az Iráni Azerbajdzsán, decemberben pedig az Iráni Kurdisztán területén az iráni állam keretei között autonóm kormány alakult. Szadr kormánya, majd Ibráhim Hakimi kormánya, amely 1945 novemberében az előbbinek a helyébe lépett, nem ismerte el törvényesnek az azerbajdzsáni és a kurd demokraták tevékenységét, jóllehet ez utóbbiak elismerték a központi kormányt és nem követtek szeparatista célokat.

Az Iráni Azerbajdzsán autonóm rezsimjének fennállása alatt (1945 novemberétől 1946 decemberéig) ebben a tartományban agrárreformot hajtottak végre (ingyen szétosztottak a parasztok között állami földeket és a Teheránba menekült reakciós földbirtokosoktól elkobzott földet; korlátok közé szorították a parasztoknak a nagybirtokokon való kizsákmányolását stb.), munkaügyi és társadalombiztosítási törvényeket adtak ki, bevezették a 8 órás munkanapot, kihirdették a nők egyenjogúságát, az iskolákban bevezették az azerbajdzsán nyelvű oktatást. Tebrizben megnyitották az azerbajdzsáni nemzeti egyetemet és színházat; azerbajdzsán nyelven adtak ki könyveket, újságokat és folyóiratokat; megszervezték az Írószövetséget, amely jelentős befolyást gyakorolt az Iráni Azerbajdzsán politikai és kulturális életére. Hasonló intézkedéseket hajtottak végre, ha kisebb arányban is, az Iráni Kurdisztánban.

Az Iráni Azerbajdzsánban és az Iráni Kurdisztánban végrehajtott demokratikus átalakítások ösztönzőleg hatottak a szociális és politikai harcra Irán más területein is. Fokozódott a munkásosztály aktivitása, Teheránban és az Angol–Iráni Olajtársaság, az Anglo-Iranian Oil Co. üzemeiben szervezett formákat öltött a szakszervezeti mozgalom, megnőtt az Iráni Néppártnak és a vele kapcsolatban álló szervezeteknek a tekintélye és befolyása.

Irán reakciós körei, miután meggyőződtek arról, hogy saját erőikkel nem állíthatják meg az országban a demokratikus mozgalom terjedését, Angliához és az Egyesült Államokhoz fordultak segítségért. Londoni és washingtoni ösztönzésre az iráni Hakimi-kormány 1946 januárjában a Biztonsági Tanács elé vitte az „iráni kérdést". Az iráni reakciósok az Iráni Azerbajdzsán és az Iráni Kurdisztán népi mozgalmát a szovjet csapatok jelenlétével próbálták összefüggésbe hozni, és Irán belügyeibe való beavat-

kozással vádolták a Szovjetuniót. Ám a Biztonsági Tanács, mivel nem kapott az iráni küldöttségtől semmiféle olyan dokumentumot, amely alátámasztotta volna ezt az állítást, annak a január 30-i határozatnak az elfogadására szorítkozott, amely azt ajánlotta, hogy az „iráni kérdést" a Szovjetunió és Irán kormányának kétoldalú tárgyalásai útján oldják meg.

1946. január 26-án Iránban Ahmed Kavam esz-Szaltaneh kormánya jutott hatalomra. Ez a kormány ígéretet tett arra, hogy gyökeresen megváltoztatja Irán kül- és belpolitikáját, normalizálja a Szovjetunióval való kapcsolatokat, progresszív reformokat hajt végre, demokratizálja a rezsimet (feloldja a több haladó lapot sújtó tilalmat, engedélyezi a gyűléseket, az Iráni Néppárt, a szakszervezetek és más demokratikus szervezetek szabad működését).

Kavam esz-Szaltaneh 1946 februárjában, nyomban a kabinet megalakítása után Moszkvába utazott a Szovjetunióval való tárgyalások megkezdésére, hogy ezzel növelje a kormány tekintélyét. Ezek a tárgyalások azzal zárultak, hogy 1946. április 4-én egy szovjet–iráni közös nyilatkozatot írtak alá. A felek megállapodtak három alapvető kérdésben: 1. másfél hónapon belül kivonják a Szovjet Hadsereg alakulatait Iránból; 2. megalapítanak egy vegyes szovjet–iráni olajtársaságot (a medzslisznek az erre vonatkozó szerződést 1946 végéig kellett jóváhagynia); 3. az iráni kormány békés úton rendezi az Iráni Azerbajdzsán kérdését, mégpedig az azerbajdzsáni demokratákkal, az azerbajdzsáni lakosság iránti jó szándék szellemében folytatandó tárgyalások útján. Kavam esz-Szaltaneh úgy értékelte a Szovjetunióval kötött megállapodást, mint „új korszak kezdetét Irán és a Szovjetunió viszonyában". 1946. április 15-én az iráni kormány az ENSZ Biztonsági Tanácsához intézett levelében bejelentette, hogy visszavonja az „iráni kérdés" megtárgyalására vonatkozó kérelmét.

Kavam esz-Szaltaneh kormánya több haladó törvényt adott ki: munkaügyi kérdésekről 1946. május 18-án, az iráni szakszervezetek által előterjesztett tervezet alapján; állami földeknek a parasztok közötti ingyenes szétosztásáról stb. Ezek a törvények azonban nem léphettek hatályba, míg jóvá nem hagyja a medzslisz 15. ciklusa. Csakhogy ennek választásai egyre inkább elhúzódtak. 1946. június 13-án Kavam esz-Szaltaneh kormánya az azerbajdzsáni demokratákkal olyan egyezményt írt alá, amely helyi autonómiát nyújtott az Iráni Azerbajdzsánnak. Az egyezmény szerint az Iráni Azerbajdzsán nemzeti medzsliszét (egykamarás nemzetgyűlés) mint tartományi endzsument (tanácsot) ismerték el, a helyi kormányt pedig Közigazgatási Tanáccsá alakították át, s ez az endzsumen felügyelete alatt működött. Az azerbajdzsán nyelvet a perzsa mellett hivatalos nyelvnek nyilvánították, s az elemi iskolákban az oktatást azerbajdzsán, kurd, örmény nyelven és a többi nemzeti kisebbség nyelvén kellett folytatni. A központi kormány elismerte Kurdisztán autonómiáját is.

Ám Kavam esz-Szaltaneh cselekedetei nem voltak őszinték. Kormánya, demokratikus jelszavakkal takaródzva, gyűjtötte az erőt a demokratikus mozgalom szétzúzásához. 1946. június 19-én Kavam esz-Szaltaneh bejelentette az úgynevezett iráni Demokrata Párt megalapítását; miután egyesítette a szélsőséges reakció erőit, és „nemzetmentő" osztagokat alakított, terrort indított a haladó szervezetek és tagjaik ellen. Júliusban a kormány fegyveres erőt vetett be, hogy letörje az Angol–Iráni Olajtársaság üzemeiben szervezett általános sztrájkot, amely mintegy 100 000 munkást ölelt fel; a munkásoknak voltak halottaik és sebesültjeik, mintegy 5000 aktivistát elbocsátottak, munkások százait kiutasították Huzisztánból.

Szeptember derekától az iráni reakció az angolok és az amerikaiak segítségére támaszkodva nyílt támadásba ment át a demokratikus erők ellen. Irán déli részében angol ügynökök sugalmazására megmozdultak a helyi kánok. A kaskajok és más törzsek osztagai leszámoltak az Iráni Néppárt, a szakszervezetek, a parasztszövetségek tagjaival. A kaskaj törzsek vezére, Nászer kán és a lázadás más vezetői az Iráni Néppárt képviselőinek a kormányból való eltávolítását követelték (augusztus 1-én vették be a kormányba az Iráni Néppárt három tagját), és azzal a provokatív igénnyel léptek fel, hogy adjanak autonómiát Fársz tartománynak, ha nem szüntetik meg az Iráni Azerbajdzsán és az Iráni Kurdisztán autonómiáját.

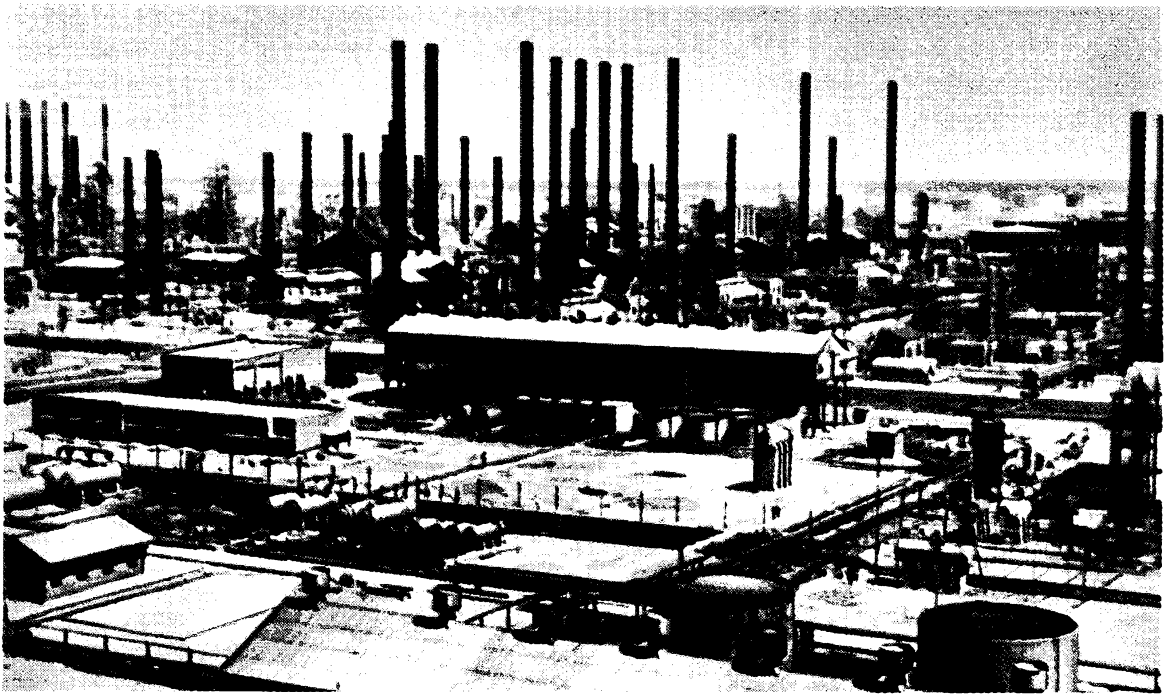

Olajfinomítók Abadanban

1946. október 17-én az iráni kormány közzétette a dél-iráni kánokkal kötött egyezményt, amelyben fárszi megmozdulásukat nemzeti mozgalomnak minősítette. Másnap Kavam esz-Szaltaneh eltávolította a kormányból az Iráni Néppárt tagjait; új kabinetje arra készült, hogy az ország demokratikus mozgalmát letörje. Fokozódott a reakciós „nemzetmentő" osztagok pogromtevékenysége, a rendőrség és a csendőrség is nyíltan bekapcsolódott az Iráni Néppárt, a szakszervezetek és más demokratikus szervezetek elleni harcba. 1946. december 10-én a „rend fenntartása" és az esedékes medzsliszválasztások „szabadságának" biztosítása ürügyén az Iráni Azerbajdzsánba, majd az Iráni Kurdisztánba csapatokat vezényeltek ki, s ezek megkezdték a véres leszámolást a demokratikus mozgalom résztvevőivel. Az Iráni Azerbajdzsán és az Iráni Kurdisztán igazgatási szerveit szétkergették, demokratikus vívmányaikat felszámolták, demokraták ezreit börtönbe vetették, száműzték, sokat felakasztottak vagy főbe lőttek. Egész Iránban tömegesen letartóztatták a demokrata politikusokat, vérbe fojtották a munkás- és parasztmozgalmat. A büntető expedíciókban amerikai tanácsadók is részt vettek.

Kavam esz-Szaltaneh kormánya, félre téve a demagógiát és a képmutatást, külpolitikájában is nyíltan reakciós irányvonalat követett. Ebben a külpolitikában az Egyesült Államokra támaszkodott. Kavam esz-Szaltaneh segítségével az amerikaiak jelentősen megszilárdították pozícióikat mind az iráni hadseregben, mind pedig Irán gazdaságában. 1947 elején meghosszabbították az amerikai katonai tanácsadókra vonatkozólag még a második világháború éveiben kötött szerződést, október 6-án pedig az Egyesült Államok és Irán egy új egyezményt írt alá az amerikai katonai misszióról, s ez kiszélesítette az iráni hadseregben, vezérkarban és hadügyminisztériumban működő amerikai tanácsadók jogkörét és szerepét. Az 1947 júniusában aláírt egyezmény alapján az Egyesült Államok 25 millió dolláros hitelt folyósított Iránnak fegyver és hadianyag vásárlására. Az amerikai tőke közös iráni–amerikai részvénytársaságokban való részvétel formájában hatolt be Iránba. Az amerikaiak tanácsára a Kavam-kormány az 1946. április 4-i szovjet–iráni egyezmény felszámolására törekedett: 1947. október 22-én a medzslisz felmondta ezt az egyezményt.

Az Iránban megnövekedett amerikai befolyás fokozta az angol–amerikai ellentéteket, különösen a Kavam-kormány ama szándéka folytán, hogy felülvizsgálja az Angol–Iráni Olajtársaság koncessziójának kérdését, hiszen ez a koncesszió volt az angol imperializmus fő támasza Iránban. Az amerikaiaknak az a próbálkozása, hogy megszerezzék az Angol-Iráni Olajtársaság részvényeinek egy részét vagy ennek alapján egy új, amerikai–angol–iráni társaságot hozzanak létre, az angol tőke monopolisztikus uralmát fenyegette. Kavam amerikabarát álláspontja aggodalommal töltötte el az angolokat, s ezért az Angol–Iráni Olajtársaság igyekezett Kavamot megfosztani hatalmától. Kavam eltávolításában érdekelt volt a sah udvara is, ahol ferde szemmel nézték a miniszterelnök becsvágyát. 1947. december 10-én a medzslisz bizalmatlanságot szavazott Kavamnak. Az új kabinetet Ibráhim Hakimi alakította meg, aki közismert volt az angolokhoz fűződő kapcsolatairól.

Hakimi kormánya levette a napirendről az Angol–Iráni Olajtársaság koncessziója kérdésének felülvizsgálatát, de nem sikerült elhárítania az „Irán hétéves fejlesztési tervére" vonatkozó, amerikaiak által előkészített törvénytervezetet, amely azt irányozta elő, hogy Irán 250 millió dolláros kölcsönt kap az amerikaiaktól.

Az iráni befolyásért, a gazdasági pozíciókért, az iráni olajért, az iráni kölcsönök folyósításáért folyó angol–amerikai harc volt egyik legfőbb oka annak, hogy Kavam kabinetjének lemondása után olyan gyakran váltakoztak a kormányok. Az angolokkal rokonszenvező Hakimi-kormányt Abdul Hadzsir kormánya váltotta fel, aki az amerikaiak érdekeinek a szószólója volt, utána pedig Mohammed Maragha esz-Szaid, egy angolbarát orientációt követő politikus került a kormány élére.

1949-ben Iránban újból megerősödött a reakció. A Mohammed Reza Pahlavi sah ellen 1949. február 4-én elkövetett merénylet után (a merénylő közel állt az angol nagykövetséghez) az országban rendkívüli állapotot vezettek be, a merénylet előkészítésével vádolt Iráni Néppártot pedig törvényen kívül helyezték. Betiltották haladó újságok tucatjait, újabb letartóztatási hullám indult meg, az Iráni Néppárt és a demokratikus szakszervezetek illegalitásba vonult 13 vezetőjét távollétében halálra ítélték. Az iráni parlament konzervatívabb lett, mint azelőtt. 1949-ben létrehozták a felsőházat (szenátust), amelynek az lett a rendeltetése, hogy féken tartsa az amúgy is reakciós medzslisz kezdeményezéseit. A még abban az esztendőben összehívott Alkotmányozó Gyűlés felülvizsgálta az alkotmány néhány cikkelyét, és szélesebb jogkört biztosított a sahnak az állam kormányzásában. Mindenekelőtt felruházta azzal a joggal, hogy tetszése szerint feloszlassa a medzsliszt.

Ám az iráni gazdaság dezorganizálódása, mind több vállalat csődbe jutása és a lakosság széles rétegeinek a nyomora – amely annak a következménye volt, hogy Iránt kiszolgáltatták az Egyesült Államok és Anglia imperialista politikájának – előkészítette a talajt az antiimperialista harc újabb fellendüléséhez. 1949 őszén a hatóságok által alkalmazott megtorlások, visszaélések és hamisítások közepette megrendezték a medzslisz 16. ciklusának a választásait. A választások idején Teheránban Dr. Mohammed Moszadik, az ismert nemzeti politikus, maga köré gyűjtötte híveinek egy csoportját, s ez alkotta aztán a Nemzeti Front nevű burzsoá-nacionalista szervezet magvát. Kis létszáma ellenére (136 képviselőből 8) Moszadik csoportjának jelentős befolyása volt.

Afganisztán

A második világháború végéig Afganisztán agrárország maradt, amelyben a parasztság kizsákmányolásának félfeudális formája dominált. A megművelt földterületnek több mint háromnegyede nagybirtokosoké volt, akik általában nem maguk gazdálkodtak, hanem részesbérletbe adták a földet. A legelők és az állatállomány zöme nagy állattenyésztők birtokában volt. A földművelés és az állattenyésztés exportált termékei alkották az egyetlen olyan forrást, amelyből megfizethették a külföldről importált árucikkeket. A helyi nagytőke fő tevékenységi szférája a külkereskedelem maradt. Az ipari terme-

lés színvonala rendkívül alacsony volt: az országban alig néhány vállalat működött, főleg könnyűipari. A közszükségleti cikkek készítésében jelentős szerepe volt a kézműiparnak, de ezt a külföldi import konkurrenciája tette tönkre. A vegyes vállalatokba (úgynevezett sirkatokba) tömörült magánnagytőke képtelen volt arra, hogy a maga javára változtasson Afganisztán és az imperialista országok gazdasági kapcsolatainak jellegén.

A háború után Afganisztán továbbra is súlyos gazdasági nehézségekkel küszködött. Nehezen állt helyre a világpiaccal való kapcsolat, amelyet a háború megszakított, s amely főleg helyi nyersanyag (perzsaszőrme, gyapjú, gyapot, gyümölcs stb.) termelésére és kivitelére, valamint a szükséges iparcikkek behozatalára épült. A nagy tömegek életkörülményeinek romlása a belpolitikai helyzet kiéleződését vonta maga után: 1945 folyamán a déli és a keleti tartományokban nagy törzsi zavargások dúltak, a hatóságok megadóztatási és sorozási intézkedéseivel szembeni fegyveres ellenállás formáját öltötték. A kormány próbálta felszámolni a zavargásokat, részleges mozgósítást hirdetve ki az országban. Mindamellett a törzsi megmozdulások, amelyek azzal a veszéllyel jártak, hogy a zavargások más vidékekre is átcsapnak, 1945–1946 telén is folytatódtak.

1946 májusában a miniszterelnöki posztot Mohammad Hasim helyett, aki lemondott, fivére, Mahmud sah (a király nagybátyja) foglalta el. Az új kabinet programjában elismerte az ország gazdasági helyzetén való javítás szükségességét. Evégett elhalasztotta a távlati, eredetileg hét évre kontemplált „nemzetgazdaság-fejlesztési terv" összeállítását.

Az 1946-os kormányprogram előirányozta a helyi gyáripari és mezőgazdasági termelés bővítését a fejlesztés két „fő tényezőjének" a felhasználása útján. Az egyik ilyen tényezőnek az afgán magánnagytőkét minősítették, s ezt újabb állami könnyítésekkel kívánták az ipari termelés felé fordítani. A kereskedelemben növelni akarták a közép- és kiskereskedők szerepét, s ezért 1947–1948-ban részben korlátozták a sirkatok monopolisztikus kiviteli-behozatali jogait. A második „fő tényezőnek" az agyonreklámozott amerikai gazdasági „segítséget" tekintették. Az afgán külkereskedelemben elfoglalt pozícióit kihasználva az Egyesült Államok ráerőszakolt Afganisztánra egy egyezményt az amerikai Morrison–Knudson céggel arról, hogy az utóbbi öntözőrendszert és utakat épít az ország déli részén a Hilmend és az Arghandab folyók medencéjében. Ettől a tervtől várta az afgán fél a gazdaság fő ágazatának: a mezőgazdaságnak a fejlődését, ettől remélte az agrárellentétek enyhülését. Az építkezés színhelyének megválasztása jelentős mértékben azzal a törekvéssel függött össze, hogy enyhítsék a helyzetet a déli tartományokban, ahol pastuk élnek, akik továbbra is nomád vagy félnomád életmódot folytatnak. Ugyanakkor a hatóságok továbbra is alkalmazták azt a gyakorlatot, hogy földművelőket és félnomádokat az északi vidékekre telepítsenek át, ahol több a megművelhető föld és ahol nemzeti kisebbségek (tadzsikok, üzbégek, türkmének stb.) élnek. Csakhogy az efféle intézkedések nem oldották meg a szociális problémákat, sőt fenntartották a belpolitikai súrlódásokat és incidenseket.

Az amerikai Morrison–Knudson cég az öntözési rendszer építésében nem tartotta be az eredetileg megállapított határidőt (1949). Miután elköltötte az Afganisztán által előirányzott összeget, a terv további finanszírozásához az afgán fél kénytelen volt kölcsönért folyamodni az Egyesült Államokhoz. Ezt a kölcsönt (21 millió dollárt) teljes mértékben arra szánták, hogy kifizessék a cég munkáját és az Egyesült Államokban megvásárolják a szükséges berendezést. Ily módon a terv nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket abban a tekintetben, hogy nem enyhítette a gazdasági nehézségeket. Hátrányosan hatott ki Afganisztán gazdasági helyzetére az is, hogy az Egyesült Államokban jóval nehezebbé vált értékesíteni Afganisztán fő exportcikkét: a perzsaszőrmét, s ez csökkentette a valutabevételeket.

A világszerte végbemenő változások friss szellője Afganisztánba is behatolt. 1947-ben az országban létrejött az Ébredő Ifjúság mozgalom. Ennek a mozgalomnak a legaktívabb része már 1948–1949-ben közvetlenül részt vett a politikai életben, a többi között az új, hetedik ciklusú nép háza (a parlament alsóháza) választásainak előkészítésében és lebonyolításában. Az 1949-ben megtartott választások eredményeképpen a parlamentben kialakult a képviselőknek egy olyan csoportja, amelyet az Ébredő Ifjú-

ság eszméi vezéreltek. Ezek a képviselők a parlamenti tevékenységben a fennálló rendszer megváltoztatásának fő eszközét látták, s azt tűzték ki feladatukul, hogy a parlamentet nemcsak közéleti fórumként használják fel, hanem a tanácskozási joggal felruházott nép házát tényleges hatalmi szervvé változtatják, amely ellenőrzi a kormányintézmények tevékenységét.

Ahogy az országban egyre bonyolultabbá vált a gazdasági helyzet, erősödött az ellenzéki hangulat. Mindenütt fokozódó elégedetlenséget keltett az a gazdaságpolitikai irányvonal, amely az exportot és importot lebonyolító sirkatok szűk érdekeit tartotta szem előtt, mindenkit nyugtalanítottak az amerikai monopoltőkével való „együttműködés" siralmas eredményei. Világosan kitűnt, hogy Afganisztán nemzeti érdekei nem férnek össze az imperialista hatalmak ázsiai terjeszkedési terveivel.

A kibontakozó hidegháború viszonyai között a hagyományos semleges külpolitika továbbra is a szuverén fejlődés kedvező feltételeit biztosította az afgán államnak. Békeszerető politika folytatására való eltökéltségét hangsúlyozta Afganisztán akkor is, amikor csatlakozott az ENSZ-hez (1946. november). Abban az időben, amikor Keleten fellendült az antikolonialista harc, Afganisztán több ízben is kifejezésre juttatta azokkal az országokkal való szolidaritását, amelyek szuverenitásukért küzdöttek. Így például 1947–1949-ben azok között az ázsiai államok között volt, amelyek elítélték a gyarmatosítók által Indonézia, valamint az arab népek ellen folytatott agresszív tevékenységet.

Csakhogy Afganisztán semleges külpolitikai irányvonalát a Nyugat agresszív körei ellenkezéssel fogadták, s nyílt kísérleteket tettek arra, hogy ezt az országot bevonják azokba a katonai-politikai csoportosulásokba, amelyeket Ázsiában akkoriban szerveztek. Ennek során azzal próbáltak nyomást gyakorolni Kabulra, hogy kihasználták a pastuk kérdésében támadt afganisztáni–pakisztáni ellentétet (Afganisztán nem értett egyet a brit-indiai politikai státus 1947-ben történt megváltoztatásának azzal a részével, amely a pastuk lakta vidékek sorsát érintette). Az agresszív tömbök szervezőinek a mesterkedései kiélezték az Afganisztán és a szomszédos Irán közötti kapcsolatokat is: a Hilmend folyón épülő öntözési rendszer afgán–iráni vitákat váltott ki e folyó vízrendszerének szabályozását illetően, mivel alsó szakaszában a folyó vizével öntözték Irán délkeleti vidékeit is.

1949 júniusában Afganisztán nemzetközi helyzetét, mindenekelőtt az afganisztáni–pakisztáni kapcsolatokat megtárgyalta a nép házának hetedik ciklusa. A közvéleményt kifejezve, a nép háza olyan döntést hozott, hogy hatályon kívül helyezi az Angliával még Pakisztán megalakítása előtt kötött szerződéseket, s hogy nem ismeri el afganisztáni–pakisztáni határnak az úgynevezett Durand-vonalat (ezt a határvonalat az 1893-ban kötött angol–afgán egyezmény húzta meg, s ennek alapján nagy kiterjedésű pastu-lakta vidékek Brit-Indiához kerültek). Kabulban leszögezték, hogy ez a döntés nem jelent semmiféle területi igényt, s egyetlen célja a külföldi afgánok, a pastuk nemzeti jogainak támogatása.

Amikor az imperialista államok által egyre hevesebb afgánellenes kampány folyt, különösen világosan megmutatkozott, milyen jelentősége van Afganisztán számára a Szovjetunióval való jószomszédi kapcsolatoknak. Hogy a Szovjetunió változatlanul az Afganisztánnal való kapcsolatok erősítésére törekszik az egyenjogúság és a kölcsönös megbecsülés alapján, erre jó bizonyíték a két ország közötti államhatárokra vonatkozólag 1946 júniusában kötött egyezmény. Lassanként helyreállították a világháború időszakában megbomlott szovjet–afgán kereskedelmi kapcsolatokat is, s ezeket a kölcsönös szállításokra vonatkozó szerződésekkel szabályozták.

Irak

Jóllehet Irak 1932-ben az angol mandátum megszűnése nyomán formálisan elnyerte függetlenségét, Anglia megőrizte pozícióit az országban. A második világháború végén Irak területén maradt az az angol megszálló hadsereg, amelyet 1941-ben vezényeltek az országba Rasíd Ali al-Gajláni angolellenes felkelésének letörésére. Ennek a hadseregnek az alakulatai Habbaniya és Suajba támaszpontjain és más

stratégiailag fontos pontokon állomásoztak. Az 1930-ban aláírt, gúzsba kötő szerződés szerint – amelyet az angol imperialisták közvetlenül a függetlenség kikiáltása előtt erőszakoltak rá Irakra – angol tanácsadók és szakértők ellenőrizték az iraki hadsereget és rendőrséget, irányították Irak kül- és belpolitikáját. Angol monopóliumok uralkodtak Irak gazdaságában, kezükben tartották az iraki olaj kitermelését és értékesítését. Hatályban maradtak azok a rendkívüli katonai törvények, amelyeknek az volt a rendeltetésük, hogy álcázzák a demokratikus tömegmozgalomnak és az ellenzéki csoportok tevékenységének az elfojtását. Az egymást váltogató kormányok politikájára döntő hatással volt a szélsőjobboldali udvari csoportosulás, amelynek élén Nuri asz-Szaid és Abdul Ilah régens állt, s amely a törzsek nagyhatalmú sejkjeire és a nagybirtokosokra támaszkodott.

A külföldi erőszak és a földesúri-monarchista reakció volt a legfőbb akadálya az ország társadalmi-politikai és gazdasági fejlődésének. Az ennek az akadálynak az eltávolításáért vívott harc lett a fő tartalma a háború utáni Irak történelmi folyamatainak.

A második világháború befejezésekor az ellenzéki erők továbbra is megosztottak maradtak és nem játszottak számottevő szerepet az ország politikai életében. Csak a továbbra is illegalitásban maradó Iraki Kommunista Párt folytatott tevékeny politikai harcot. 1945 áprilisában I. kongresszusa jóváhagyta a párt programját, amely megjelölte az alapvető nemzeti problémák megoldásának útjait, mégpedig abban, hogy fel kell számolni az imperializmus politikai és gazdasági uralmát, a földesúri-monarchista felső réteg garázdálkodását, a néptömegek jogfosztottságát és nyomorát. A program célul tűzte ki a nemzeti függetlenségért való harcot, az egyenlőtlenségre épülő szerződések hatályon kívül helyezését, a katonai támaszpontok likvidálását és a külföldi megszálló csapatok kivonását. Az Iraki Kommunista Párt egységes nemzeti front megalakítására szólította fel a hazafias és haladó erőket.

Az iraki királyi hatalomnak az angol megszálló hadsereg közreműködésével sikerült ugyan 1945 októberében letörni a kurdok több mint két éven át tartó felkelését a felszabadulásért, de az országban a helyzet továbbra is rendkívül feszült maradt. 1945 végén az Iraki Kommunista Párt, valamint a legálisan működő Néppárt és a Nemzeti Egységpárt, valamint több kurd szervezet vezetésével tiltakozó kampányt folytattak a megtorlások ellen.

1946. február 23-án megalakult Tevfik Szuvaidi kormánya. Ez hatályon kívül helyezte a háborús idők törvényeit, törvényt adott ki a politikai szervezetek legalizálásáról, bizonyos lehetőségeket nyújtott a szakszervezetek működéséhez, de nem volt hajlandó legalizálni az Iraki Kommunista Pártot és az ő részvételével szervezett Nemzeti Felszabadítási Pártot, valamint az 1946-ban megalakított Kurd Demokrata Pártot.

1946. június végén a rendőrség feloszlatta a baghdadi hazafiak tüntetését, és tűzfegyver alkalmazásával szétkergette a kirkuki munkások nagygyűlését. Több száz kommunistát és demokratát letartóztattak. Megvonták a legális működésre szóló engedélyt a Néppárttól és a Nemzeti Egységpárttól. 1946. november 21-én Nuri asz-Szaid lett a miniszterelnök, s nyomban hadjáratot indított a kommunisták ellen. 1946. december végén–1947. januárban letartóztatták Juszuf Szulejmán Fahidot, az Iraki Kommunista Párt főtitkárát és az IKP meg a Nemzeti Felszabadítási Párt több más vezetőjét. Az 1947 márciusában megválasztott parlament csaknem teljes egészében a kormány embereiből állt.

Ezekkel a reakciós belpolitikai intézkedésekkel párhuzamosan Irak uralkodó felső rétege mind aktívabb politikával munkálkodott azon, hogy a Közel-Keleten a reakciós rezsimeknek egy olyan tömbjét hozzák létre, amely kapcsolatot tart fenn az imperialista hatalmakkal. 1946 márciusában „a barátságról és jószomszédi viszonyról" szóló szerződést kötöttek Törökországgal, 1947 áprilisában pedig „barátsági és szövetségi" szerződést Jordániával. Mindkét szerződés előirányozta a felek kölcsönös támogatását a belső rend védelmében. A királyi kormánynak ezeket a külpolitikai akcióit Irak és az egész világ közvéleménye úgy értékelte, mint egy-egy lépést annak a közel-keleti tömbnek a létrehozása felé, amelyet az angol kormány tervelt ki, s amely egyfelől a Közel-Kelet népeinek felszabadító mozgalma ellen, másfelől pedig a Szovjetunió ellen irányult. Ugyanakkor Irak uralkodó körei erőteljesen propa-

gálták azt az Anglia által támogatott tervet, amely a „Termékeny Félhold" országainak – Iraknak, Jordániának, Szíriának, Libanonnak és Palesztinának – egy blokkba való tömörítését célozta. Fontos lépés volt ebben az irányban az 1948. január 15-én aláírt angol–iraki közös védelmi szerződés, amely szerint Anglia gyakorlatilag megtartotta magának Habbaniyában és Suajbában levő katonai légi támaszpontjait és az iraki fegyveres erők fölötti ellenőrzést. Irak kötelezte magát arra, hogy Angliába küldi kiképzésre parancsnoki állományát, és angol tanácsadókat, szakértőket fogad. A szerződés fenntartotta Irak függő helyzetét és lehetővé tette, hogy az országot bevonják az imperializmus agresszív kalandjaiba.

Az egyenlőtlen szerződés megkötésének híre forradalmi robbanást váltott ki. 1948. január 17-én Bagdad diákjai kivonultak az utcára. Tüntetések söpörtek végig az egész országon, majd a tüntetések össznépi felkeléssé váltak. A hazafiak ellen a kormány nem merte bevetni a hadsereget, mert a haderő parancsnoksága kételkedett a tisztek és a katonák lojalitásában. A népfelkelés során megalakították a Nemzeti Együttműködés Bizottságát, amelyben az Iraki Kommunista Pártnak, a Nemzeti Felszabadítási Pártnak, a Néppártnak, az 1946-ban alapított polgári haladó Nemzeti Demokrata Párt balszárnyának és a Kurd Demokrata Pártnak a képviselői vettek részt.

Szalih Dzsabur miniszterelnök (1947 márciusában került erre a posztra) és Nuri asz-Szaid elmenekültek Baghdadból. 1948. február 2-án a Mohammad esz-Szadr vezetésével megalakult új kormány hivatalosan elutasította az Angliával kötött szerződést, és bejelentette, hogy felülvizsgálja az 1930-ban kötött szerződést. A reakciós parlamentet feloszlatta.

Iraknak az 1948–1949-es palesztin háborúban való részvétele lehetővé tette Nuri asz-Szaid és Abdul Ilah reakciós csoportjának pozíciói visszaszerzését. Az országban ostromállapotot vezettek be, s ezt kihasználva az uralkodó körök fokozták a megtorlásokat a demokraták és a hazafiak ellen. 1949. február 14–15-én egy második bírósági tárgyalás után Baghdadban nyilvánosan felakasztották Juszuf Fahidot, az Iraki Kommunista Párt főtitkárát és az IKP Központi Bizottságának két tagját: Huszein Mohammed as-Sabibit (a Nemzeti Felszabadítási Párt vezetőjét) és Zaki Mohammed Baszimot. 1949 végén a börtönökben és koncentrációs táborokban több mint 10000 politikai fogoly sínylődött.

Jordánia

A második világháború végén Transzjordánia, ez az 1921-ben alakult kis arab emirátus angol igazgatás alatt állt a Nemzetek Szövetségétől 1922-ben erre kapott mandátum alapján. A háború után Anglia lemondott a mandátumról, és ezt uralmának egy új formájával váltotta fel: 1946. május 15-én Transzjordánia kikiáltotta függetlenségét, s hivatalos neve Jordánia Hásemita Királyság (Jordánia) lett; ám egy 1946. március 22-én aláírt szerződés szerint Jordániában továbbra is ott maradtak az angol csapatok, a jordán haderő (az Arab Légió) parancsnokai továbbra is angol tábornokok és tisztek maradtak, az angol támogatást Nagy-Britannia képviselőinek az ellenőrzése alatt használták fel. 1948. március 15-én Anglia kormánya egy újabb szerződést erőszakolt rá Jordániára, s ez változatlanul meghagyta az 1946-os szerződés rendelkezéseit, de részletesebben tisztázta az angol–jordán szövetség katonai feltételeit. A szerződés szerint jordán alakulatokat – a „szövetséges" angol csapatokkal együtt – fel lehetett használni az ország határain kívül is, a katonai intézkedések konkrét végrehajtására pedig megalakították az angol–jordán közös védelmi tanácsot.

A függetlenség kikiáltása semmit sem változtatott az ország társadalmi-politikai rendszerén. Az 1947-es alkotmány fenntartotta a feudális-monarchista vezető körök uralmát és rögzítette a korona kizárólagos előjogait: a kormány személyesen a királynak tartozott felelősséggel, s a király fenntartotta magának az abszolút vétónak, a törvényerejű rendeletek kiadásának és a parlament feloszlatásának jogát. A parlamentnek rendkívül korlátozott jogai voltak.

Az elmaradott és szegény Jordánia a függetlenség kikiáltása után tekintélyes helyet kapott az angol gyarmatosító tervekben. Abdallah jordániai király az Arab Keleten buzgó híve volt az angol terveknek. London ennek fejében támogatta Jordánia királyát becsvágyó elképzeléseinek valóra váltásában. 1945–1947-ben Abdallah nagy erőfeszítéseket tett arra, hogy a maga uralkodása alatt létrehozzon egy „Nagy Szíriát", amelybe beletartozott volna Szíria, Libanon, Palesztina és Jordánia. Ám ennek az lett a következménye, hogy Jordánia igen feszült viszonyba került más arab országokkal, amelyek ellenezték ezt a tervet.

Jordániának más arab országokkal való konfliktusa még jobban kiéleződött az 1948–1949-es arab–izraeli háború során. Jordán csapatok szállták meg Közép-Palesztina jelentős részét, ahol az ENSZ határozata szerint a Palesztin Arab Államot kellett volna létrehozni. Az elfoglalt területeken Abdallah Anglia támogatásával, fittyet hányva az Arab Államok Ligájához tartozó országok és a vezető palesztin politikai pártok élén álló politikusok tiltakozásának, a jordániai kormány ellenőrzése alatt álló közigazgatási apparátust épített ki.

A palesztin vidékeknek Jordániához való csatolása jelentős változásokat idézett elő az ország politikai életében. Az új alattvalóknak nagy tapasztalatuk volt a politikai harcban, és forradalmasító hatást gyakoroltak a tulajdonképpeni Jordániára. Jordánia palesztin lakta vidékein már 1949-ben megkezdték működésüket a Baath (Újjászületés) összarab mozgalom szervezetei. Mind aktívabb munkát végeztek a tulajdonképpeni Jordánia marxista körei és a palesztinai Nemzeti Felszabadító Liga (ez 1943-ban alakult), s ezek alkották a Jordániai Kommunista Párt magvát.

Szíria

1941. szeptember 28-án Franciaország, amelynek a hatalma alá került – az első világháború után a Nemzetek Szövetségétől kapott mandátum alapján – Szíria és Libanon, a szíriai és a libanoni nép nemzeti felszabadító harca folytán kénytelen volt hivatalosan bejelenteni, hogy elismeri a Szíriai és a Libanoni Köztársaság függetlenségét. De csak 1943. december 23-án írták alá azt a francia–szíriai egyezményt, amely szerint a francia mandátumokra illetékes hatalmi szervek funkcióit a szíriai kormányra ruházták át. Ám Szíriában ez után is maradtak francia, valamint angol csapatok. A háború utáni első években harc folyt az imperializmus és helyi ügynökei azon kísérletei ellen, mellyel Szíria önállóságát akarták likvidálni.

1945 májusában a Szíriai és a Libanoni Köztársaság területére újabb francia csapatkontingenseket vezényeltek.

Ezzel az aktussal a francia kolonialista körök próbáltak nyomást gyakorolni Szíria és Libanon kormányára, arra bírni őket, hogy nagyobb engedékenységet tanúsítsanak a május 18-án újra felvett francia–szíriai–libanoni tárgyalásokon, amelyek a két arab ország és Franciaország viszonyát szabályozó szerződés megkötését célozták. Franciaország képviselőjének az volt a követelése, hogy a szerződésben rögzítsék Franciaország „különleges jogait" gazdasági, kulturális és katonai kérdésekben.

Ez a követelés Szíria és Libanon népeinek határozott ellenállásába ütközött. Több városban a lakosság fegyveresen összecsapott a francia alakulatokkal. A tárgyalások félbeszakadtak. A szíriai parlament 1945. május 19-én nemzetvédelmi törvényt fogadott el.

A Szíriában és Libanonban kialakult helyzet nagy nyugtalanságot keltett Franciaország haladó közvéleményében és az Arab Kelet népeiben. Számos arab országban nagygyűléseket tartottak a Szíriával és Libanonnal való szolidaritás jegyében. A szíriai és a libanoni nép nemzeti jogaiért szálltak síkra a francia kommunisták. A szovjet kormány azzal a javaslattal fordult Franciaország, az Egyesült Államok, Anglia és Kína kormányaihoz, hogy sürgősen tegyenek közös intézkedéseket a konfliktus békés rendezése érdekében.

Ám az angol imperialisták rendfenntartás ürügyén különakciókhoz folyamodtak. Május 30-án az angol kormány ultimatív formában követelte Franciaországtól, hogy Szíriában és Libanonban adja át a teljes hatalmat az angol hadvezetés kezébe. A városokban és Szíria határain angol csapatokat helyeztek el, az angol közigazgatás ellenőrzése alá vonták a rádiót, a hírközlést, a cenzúrát és az ellátást.

A hazafias erők felzúdulására való tekintettel Szíria és Libanon kormánya 1946 februárjában az ENSZ-hez fordult azzal a követeléssel, hogy a Biztonsági Tanács tűzze napirendre külföldi csapatok országukban való állomásoztatásának kérdését. 1946 márciusában Anglia és Franciaország kénytelen volt beleegyezni abba, hogy kivonja csapatait a Szíriai Köztársaság területéről. 1946. április 17-én az utolsó katonai alakulatokat is kivonták Szíriából.

A függetlenség kivívásakor Szíria még mindig gyengén fejlett ország volt. Gazdaságában az uralkodó pozíciók továbbra is a francia monopóliumok kezében maradtak. A nemzeti ipar fölöttébb gyenge volt, csak a könnyűipar, elsősorban a textilipar volt viszonylag fejlett. A mezőgazdaságban feudális nagybirtokosok uralkodtak.

Ugyanakkor a fiatal köztársaság bonyolult belpolitikai problémákba ütközött. Az ország szuverenitását fenyegették az olyan tervek, mint „Nagy Szíria" és a „Termékeny Félhold", amelyek bizonyos fokú támogatásra találtak Szíria feudális felső rétegeiben. 1946–1947-ben a nagybirtokosok több összeesküvést is szerveztek a köztársasági rezsim ellen. Az ország hazafias erői határozottan szembeszálltak az imperialistabarát tervekkel. Élesen elutasította ezeket a terveket a szíriai nemzeti burzsoázia vezető pártja: az 1946-ban alakult Nemzeti Párt is. Ez jelentős hatással volt az ország külpolitikájára, mivel a Nemzeti Párt vezére, Sukri al-Kuvatli 1943-tól 1949-ig köztársasági elnök volt. Aktívan harcolt ezek ellen a tervek ellen a Szíriai Kommunista Párt.

Az imperializmus és az arab reakció elleni harcban Szíria népe fontos lépéseket tett a szociális és a gazdasági fejlődés útján. A szíriai munkások elérték, hogy 1946. június 11-én egy munkaügyi törvényt adjanak ki, amely rögzíti vívmányaikat: a 8 órás munkanapot, a bérminimum bevezetését, az évi szabadság rendszeresítését stb.

Mindamellett a szíriai burzsoázia megőrizte uralkodó helyzetét az országban. Továbbra is a burzsoá Nemzeti Párt és Néppárt maradtak a legfőbb politikai szervezetek. Mindkét párt megőrizte egészében véve antiimperialista jellegét, jóllehet a Néppárt inkább a nemzeti burzsoázia konzervatív szárnyát tömörítette soraiban. Ugyanakkor mindkét pártra az a törekvés volt jellemző, hogy megalkudjanak a vezető tőkés országokkal és az arab feudális monarchiákkal. Mindez azt eredményezte, hogy programjuk és gyakorlati tevékenységük egyre kevésbé felelt meg az ország előtt álló feladatoknak. 1947-től erősödött a reakciós irányvonal a kormány belpolitikájában. Decemberben betiltották a Kommunista Pártnak és a többi demokratikus szervezetnek a tevékenységét.

A szíriai csapatok által az 1948–1949-es palesztinai háborúban elszenvedett vereség lejáratta a nemzeti burzsoáziának és az államapparátus legfelsőbb posztjait betöltő vezéreinek a politikáját. 1948 novemberétől a tüntetések hulláma söpört végig az országon, s ezeken a tüntetéseken a kormány ellen azt a vádat emelték, hogy képtelen kivezetni az országot a kialakult helyzetből. Ezt kihasználva a tisztek egy csoportja – Huszni al-Zaim vezérkari főnökkel az élen – 1949. március 30-án államcsínyt rendezett. Az országban katonai diktatúrát vezettek be, a parlamentet feloszlatták. Huszni al-Zaim magának tartotta meg a katonai főkormányzói, a főparancsnoki, a miniszterelnöki, a belügy- és a hadügyminiszteri posztot.

Az újonnan feltűnt kormányfő bejelentette, hogy szándékában áll harcolni a korrupció ellen, szociális reformokat végrehajtani, javítani a munkások és a parasztok helyzetén, megvalósítani az agrárreformot. A gyakorlatban azonban a Szíria „megújhodásáért" vívott harc a polgári demokratikus intézmények elleni harcban merült ki. A többi között olyan határozatot hoztak, amely megtiltotta a sztrájkokat, fokozta a megtorlásokat a demokratikus sajtó, a kommunisták és a demokraták ellen, az összes ellenzéki pártok ellen.

Huszni al-Zaim diktatúrája a dolgozók ellenállásába ütközött. A republikánusok és a demokraták táborának összefogásában nagy szerepe volt a Kommunista Párt tevékenységének, mivel a Kommunista Párt rántotta le a leplet Huszni al-Zaim katonai rezsimjének reakciós lényegéről és demagógiájáról. A katonai diktatúrával a nemzeti burzsoázia vezető pártjai is elégedetlenek voltak, különösen azok után, hogy ez a szomszédos arab országokkal – a szíriai ipar termékeinek fő piacaival – való kapcsolatok rohamos romlásához vezetett.

1949. augusztus 14-én a Néppárthoz közel álló katonai csoportosulás Szami Hennavi ezredessel az élen újabb államcsínyt hajtott végre. Huszni al-Zaimot kivégezték, rendelkezéseit pedig hatályon kívül helyezték. Helyreállították a burzsoá és kispolgári politikai pártok legális tevékenységét. A haladó szervezetek tevékenysége azonban továbbra is tilalom alatt maradt, a kommunisták illegalitásban működtek. A Huszni al-Zaim által hátrahagyott örökség elleni harc ürügyén levették napirendről a társadalmi átalakítások végrehajtásának a kérdését. A hazafias közvéleményben azonban a legnagyobb nyugtalanságot Szami Hennavi angolbarát orientációja, a „Termékeny Félhold" államszövetség létrehozásának imperialista tervét támogató lépései keltettek.

1949. december 19-én Szíriában sor került a harmadik katonai államcsínyre, ezúttal Adib Sisakli ezredes vezetésével. Az államcsínyt a nép nagy tömegei és az olyan politikai csoportosulások támogatták, mint az Arab Újjászületés Pártja és az 1949-ben megalakított kispolgári Arab Szocialista Párt. Erre való tekintettel a hadsereg vezetősége hivatalosan bejelentette, hogy védelmezni akarja a köztársasági rendszert és a demokratikus szabadságjogokat.

Sisakli államcsínye után a hatalom a szíriai burzsoáziának a Nemzeti Párt és a Néppárt mögé felsorakozó antiimperialista része kezében maradt. Ám a kormány politikájára mind nagyobb befolyást gyakorolt a néptömegek mozgalma, az egyre gyarapodó erejű kispolgári demokrácia. A szíriai burzsoázia imperialistabarát csoportosulásainak a pozíciói gyengültek. A szíriai burzsoázia vezető politikai körei és szervezetei ebben az időszakban támogatták a semlegesség eszméjét, a nemzeti szuverenitásnak és a köztársasági rendszernek a megszilárdítását, az egyenlőtlen szerződésekkel Angliához kötött Hásemita-államokkal (Irakkal és Jordániával, ahol a Hásemita-dinasztia volt hatalmon) való kölcsönös politikai közeledés elutasítását.

Libanon

1943. november 8-án a libanoni parlament olyan döntést hozott, amely szerint végérvényesen hatályon kívül helyezik a libanoni alkotmánynak mindazokat a cikkelyeit, amelyek Franciaországnak mint mandatáriusnak a jogait illetik. 1943. november 22-én kihirdették, hogy a nemzeti szervek átveszik a teljes hatalmat. Mindamellett az országban maradtak olyan francia csapatok és angol alakulatok, amelyeket 1941-ben vezényeltek oda. Sőt, 1945 márciusában Libanonba újabb francia csapatkontingenseket irányítottak, s ezekre támaszkodva Franciaország megkísérelte megszilárdítani uralkodó pozícióit.

A megszállók a más arab országok támogatását élvező libanoni hazafiak erőteljes ellenállásába ütköztek. Libanonnak nagy segítséget nyújtott a Szovjetunió, meghiúsítva azt az angol–francia próbálkozást, hogy az ENSZ-szel olyan határozatot fogadtassanak el, amely rögzítette volna Libanon függő helyzetét. 1946. december 31-én az utolsó külföldi katona is elhagyta Libanon területét.

Ugyanakkor Libanonra nyomást gyakoroltak az arab világ imperialistabarát erői. Magában Libanonban a jobboldali nacionalista Szíriai Nemzeti Párt és annak vezére, a nácizmussal való kapcsolatairól ismert Antun Szaadé szállt síkra azért, hogy a köztársaság csatlakozzon a „Nagy Szíria" és a „Termékeny Félhold" tervhez. 1947-ben a libanoni hatóságok leleplezték az e párt által szervezett kormányellenes összeesküvést. Antun Szaadét és a párt több más vezetőjét elítélték és kivégezték.

Libanoni sziklafelirat az utolsó külföldi csapatok távozásának emlékére 1946. december 31.

Az imperializmus politikai uralmának felszámolása ellenére a külföldi monopóliumok megőrizték kulcspozícióikat az országban. Az övék volt a libanoni gazdaságba befektetett tőke 90 százaléka. A köztársaságban a nagykereskedő-finánctőkés burzsoázia és a földbirtokos réteg jutott hatalomra, amely szoros kapcsolatokat tartott fenn az imperialista országokkal, és a külföldi tőkének különleges kedvezményeket biztosító politika mellett szállt síkra. Ily módon kedvező feltételek alakultak ki a kereskedelmi és a finánctőke számára; csakhogy ez a politika rendkívül kedvezőtlen helyzetbe hozta a nemzeti ipart és mezőgazdaságot, s ezek képtelenek voltak kijutni az elhúzódó válságból.

Libanon belpolitikájára hatással volt a különböző vallási közösségek közötti bonyolult kölcsönös viszony. Az első elnök, Bisára al-Khuri (1943-tól) és Riad esz-Szolh miniszterelnök közötti íratlan megállapodás szerint az elnöki posztot csak maronita (e keleti keresztény egyház híve), a miniszterelnöki tisztséget pedig csak szunnita mohamedán, a parlament elnöki posztját pedig csak siita mohamedán tölthette be stb. Ez a megállapodás és az alkotmány rögzítette a keresztények, különösen a maroniták kivételes helyzetét. A társadalom keresztény felső rétege, amely uralkodó pozíciókat foglalt el a kereskedelemben, a pénzügyben, a közlekedésben, körömszakadtáig védte azt a tételt, amely szerint Libanon különleges helyet foglal el az arab világban, „hagyományos kapcsolatokat" tart fenn a nyugattal.

Bisára al-Khuri és Riad esz-Szolh népellenes politikája a tömegek körében mind hevesebb ellenállásba ütközött. A reakciós irányvonal elleni harcban aktív szerepet játszott a Libanoni Kommunista Párt (ez 1944-ben alakult a Szíriai és Libanoni Kommunista Párt kettéválása után). A tömegmegmozdulások és a sztrájkok folytán Libanon kormánya kénytelen volt bizonyos engedményeket tenni a dolgozóknak. A többi között 1946 szeptemberében olyan munkaügyi törvényt hoztak, amely bizonyos jogokat nyújtott a libanoni munkásoknak. Ugyanakkor Libanon uralkodó körei, a nemzeti szolidaritáshoz apellálva, kegyetlen megtorlásokkal sújtották a demokratikus tömegszervezeteket, különösen a Kommunista Pártot. Kihasználva azt, hogy az Arab Keleten a Palesztina felosztására hozott döntés kapcsán kiéleződött a helyzet, Libanon kormánya 1948 januárjában betiltotta a Kommunista Párt tevékenységét, feloszlatta a Szovjetunió Barátainak Társaságát, a Libanoni Szakszervezeti Szövetséget, letartóztatott sok kommunistát és demokratát.

A megtorlások ellenére a nemzeti függetlenség megszilárdításáért, a társadalmi rendszer demokratizálásáért és a dolgozók életkörülményeinek javításáért küzdő mozgalom mind aktívabbá vált. 1949-ben különböző városokban tüntetéseken és nagygyűléseken tiltakoztak a kormány reakciós intézkedései ellen. Ugyanebben az évben az országban kibontakozott a béke híveinek mozgalma. A békeharc a libanoni hazafiak számára nem volt más, mint küzdelem az imperialista katonai tervek ellen, az olyan próbálkozások ellen, hogy az országra ráerőszakolják az imperializmus diktátumát, harc a nemzeti szuverenitás megszilárdításáért és a szociális haladásért.

Az Arab-félsziget országai

Az Arab-félsziget országai a második világháború végén változatlanul az Arab Kelet legelmaradottabb vidékeit alkották. Aden városában és Aden védnökségen, Maszkatban, Ománban, Katarban, Bahrainban és Kuvaitban ilyen vagy amolyan formában fennmaradt az angol gyarmati uralom. A félsziget két nagy független állama: Szaúd-Arábia és Jemen archaikus feudális-teokratikus monarchia maradt. Omán imamátus, amelynek birtoklására Maszkat szultánja támasztott igényt, gyakorlatilag független volt; a legfelső hatalmat a törzsek sejkjei és az ibadita szekta imámja gyakorolták.

Az Arab-félsziget háború utáni történetére jellemző az Egyesült Államok fokozódó gazdasági és katonai-politikai terjeszkedése. Az amerikai olajmonopóliumok ellenőrzésük alá vonták Szaúd-Arábia olajkincsét. Egy még 1939-ben kötött egyezmény szerint az ARAMCO (Arabian American Oil Company) amerikai monopólium kizárólagos jogot szerzett arra, hogy az ország területének nagy részén olajfeltárást és -kitermelést folytasson. A második világháborútól kezdve amerikai katonai misszió irányította a szaúdi hadsereg kiképzésének és felfegyverzésének munkáját. Végső soron az Egyesült Államok, kiszorítva Angliát, befolyást gyakorolhatott Szaúd-Arábia külpolitikájára, különösen Anglia arábiai birtokait illetően, ahol Abdul Aziz Ibn Szaud szaúdi király érdekei sok tekintetben találkoztak az amerikaiakéival. A király a negyvenes évek végén az Egyesült Államok támogatásával támasztott területi igényeket olyan angol protektorátusokkal szemben, mint Katar, Abu Dhabi (az akkori Szerződéses Omán egyik emírsége) és Maszkat. A vitatott területen az ARAMCO kutatócsoportja 1949-ben feltáró munkálatokba fogott.

Jelentős sikereket ért el az Egyesült Államok más angol gyarmati birtokokon is, ha nem is akkorákat, mint Szaúd-Arábiában. Azok az amerikai monopóliumok, amelyek angolokkal együtt részt vettek a kuvaiti kőolaj kiaknázásában, 1948-ban a kuvaiti sejktől koncessziót szereztek arra, hogy a Szaúd-Arábia és Kuvait közös ellenőrzése alatt álló semleges övezet kuvaiti részében kitermeljék az olajkészleteket.

A feudális társadalmi viszonyok uralma, az abszolút monarchiák rezsimje és a gyarmati leigázás gátolta az arábiai országok társadalmi-gazdasági fejlődését. Ám a feudális reakció és az imperializmus nem tudta feltartóztatni a megújhodásért vívott harc fejlődését. Az olajmezők vidékén és az arábiai országok külkereskedelmét lebonyolító több nagy kikötővárosban (Adenben, Dzsiddában) megnőtt a munkásosztály, kialakultak a nemzeti tőkés termelés gócai, növekedett a városi középrétegek aránya. Az elszigetelődés politikája – amelyet az Arab-félsziget független államai korábban folytattak – egyre inkább talaját vesztette, erősödtek a kapcsolatok a külvilággal és az Anglia uralma alatt álló arábiai fejedelemségekkel. Mindez szükségképpen változásokat idézett elő az Arab-félsziget társadalmi-politikai életében.

Aden angol gyarmaton és az angol protektorátusokon a háború után mind nagyobb méreteket öltött az imperialista elnyomás ellen harcoló felszabadító mozgalom. 1947–1949-ben itt újra meg újra felkelések és tüntetések lobbantak fel. Jóllehet ezek a megmozdulások nem voltak országos méretűek, előkészítették a feltételeket a nemzeti felszabadító mozgalom későbbi aktivizálódásához. Adenben a társadalmi mozgalomban mind szembeötlőbb helyet foglalt el a munkásosztály. A többi angol gyarmat közül Kuvaitban volt különösen aktív a felszabadító mozgalom. Itt 1948-ban került sor a munkások első sztrájkjára a Kuwait Oil Company angol-amerikai olajtársaság üzemeiben, s ez a munkások részleges győzelmével végződött.

A félsziget független államaiban különösen szembetűnők voltak a társadalmi-politikai változások.

Éles fordulat következett be Szaúd-Arábia külpolitikájában. Folytatva elfordulását az Angliával való együttműködéstől (ez még a háború előtt kezdődött), Abdul Aziz Ibn Szaud király tevékenyen szembeszállt az angol gyarmatpolitikával, a hásemita monarchiáktól: Iraktól és Jordániától kapott támoga-

tásra építve. Az Arab Liga alapokmányának aláírásakor a szaúdi küldöttség sürgetésére ebbe bevettek egy olyan pontot, amely Szíria és Libanon függetlenségének és a Ligához tartozó arab országok határainak megváltoztathatatlanságának garantálásáról szól. A szaúdi kormány attól tartott, hogy Irak és Jordánia (mindkettőben ugyanaz a Hásemita-dinasztia uralkodott) vezetésével egy hatalmas blokkot hoznak létre, amely magához ragadhatná a hegemóniát az arab világban. Emellett ez a külpolitika objektíve segítette a szíriai és a libanoni népnek a köztársasági rendszer fenntartásáért vívott harcát, megnehezítette London olyan irányú próbálkozásait, hogy az Arab Kelet országaira a „közös védelemről" szóló egyenlőtlen szerződéseket ráerőszakolja. Szaúd-Arábia elutasította azt az akkoriban felvetett tervet is, hogy a Közép-Keleten katonai tömböket létesítsenek.

A belpolitikában az uralkodó felső réteg igyekezett sértetlenül megőrizni az önkényuralmi monarchia és a feudális-klerikális rétegek pozícióit. Ám ez a politika mind nagyobb ellenállásba ütközött. A megújhodásért vívott harc élcsapatában a munkásosztály és a fiatal értelmiség haladt.

1945-ben zajlott le az első sztrájk az ARAMCO szaúd-arábiai üzemeiben. A cég igazgatósága kénytelen volt kielégíteni a munkások alapvető követeléseit: emelni a munkabért, korlátozni a napi munkaidőt és biztosítani az évi fizetett szabadságot. 1946–1947-ben újból megkezdődtek az olajipari munkások sztrájkjai, s ezek eredményeképpen Szaúd-Arábia kormánya kénytelen volt munkaügyi törvényt hozni (1947. október), amely szerint az ország minden vállalatánál bevezették a hatnapos munkahetet napi 8 órás munkaidővel.

A társadalmi-politikai helyzet bizonyos változtatásai rajzolódtak ki a Jemeni Királyságban is. Jemen királya, Jahja imám valamelyest kiszélesítette az ország külpolitikai és külkereskedelmi kapcsolatait. Ugyanakkor azonban Jahja imám az országon belül ellenezte a legkisebb újításokat is, s a rezsimje elleni harc vált a jemeni társadalmi mozgalom fő tartalmává. A külföldi piaccal kapcsolatban álló liberális nagybirtokosok, a kereskedő burzsoázia, a születőben levő értelmiség és a tisztikar körében tekintélyes csoportok alakultak azzal a céllal, hogy harcoljanak bizonyos reformokért. Különösen aktív ellenzék működött az emigrációban: a szomszédos Adenben. A vezető emigráns politikai szervezet: a Nagy Jemen Társaság kidolgozta és 1947. szeptember 14-én közzétette a „Szent Nemzeti Chartá"-t, amely felhívta a figyelmet arra, hogy Jahja imám abszolutista rezsimje milyen végzetes befolyással van az ország helyzetére, s hogy ennek fennmaradása nemzeti katasztrófával fenyeget. A „Charta" követelte egy parlamentnek és a parlament előtt felelős kormánynak a létrehozását, az ország képviseleti nemzeti szervei által kidolgozandó és jóváhagyandó alkotmány kiadását. A „Charta" előirányozta az adó- és pénzügyi rendszer szabályozását célzó intézkedések foganatosítását, olyan törvények bevezetését, amelyek garantálják az állampolgárok tulajdonát és társadalmi szabadságjogait, helyi önkormányzati szervek megalakítását, nemzeti fegyveres erők megszervezését, a nemzetközi kapcsolatok kiszélesítését.

Az ellenzéket támogatta Abdullah al-Vazir nagybirtokos, aki azt saját érdekeinek szolgálatába szerette volna állítani. Az egymással ellenségesen szemben álló felek a vitáról csakhamar áttértek a harc erőszakos eszközeire. 1948. február 17-én Jahja imámot és néhány hívét megölték. A sanai katonaiskola növendékei felkelést szerveztek és megakadályozták, hogy Jahja fiai és azok hívei megtartsák a hatalmat. Másnap a muzulmán törvényhozók és az arisztokrácia sürgősen összehívott gyűlésén Abdullah al-Vazirt Jemen imámjává és királyává kiáltották ki.

Ám vidéken megőrizték uralmukat a régi rezsim vezetői, akik csak formálisan jelentették be az új imám elismerését. A feudális törzsi vezető körök az al-Vazir melletti vagy elleni kiállásukat ürügyül használták fel a helyi városi lakosság megrablására. Ibb-ben, Baadanban, Haribban, Taizzban, ezekben az al-Vazirt formálisan elismerő városokban véres összetűzésekre került sor a városi lakosság és a törzsek között. A reguláris hadsereg alakulatai elutasították az al-Vazir melletti kiállást és megőrizték vele szemben ellenséges semlegességüket. Az új hatalmi szervek kénytelenek voltak a sebtében felállított, gyenge, rosszul felfegyverzett népfelkelő osztagokra, a katonaiskolák növendékeire, néhány tisztre

és a rendőrségre támaszkodni. Al-Vazirral szemben ellenséges magatartást tanúsítottak az Arab Kelet országainak monarchista kormányai. A hivatalos trónörökös, Jahja fia, Ahmed emír maga mellé tudta állítani Jemen északi részének törzseit, s 1948. március 11-én Sanát a törzsek hadai elfoglalták és kifosztották. Március 15-én Ahmed emírt törvényes imámmá és Jemen királyává kiáltották ki. Apja emlékére, aki a Mutavakil ala-allah (Allahban bizakodó) címet viselte, az országot hivatalosan Jemen Mutavakili Királyságnak kiáltotta ki. Az 1948-as felkelés vezetőinek többségét kivégezték vagy börtönbe vetették.

Ám kudarca ellenére is az 1948-as felkelés hozzájárult az országnak az évszázados álomból való ébredezéséhez. Éppen ezért Ahmed király politikájában az uralkodó dinasztia és a feudális osztály dinasztiát támogató rétegei által elfoglalt pozíciók és élvezett előjogok megszilárdítására irányuló lépések olyan intézkedésekkel párosultak, amelyeknek az volt a céljuk, hogy legalább külsőleg modernizálják az államgépezetet. A független Jemen történetében először az országban minisztertanácsot alakítottak, amely formálisan felhatalmazást kapott arra, hogy a király ellenőrzése alatt teljes joggal betöltse a végrehajtó hatalom funkcióit. Ugyanakkor a király gazdasági és szociális téren is hozzáfogott bizonyos intézkedések foganatosításához. Szanában és Taizzban világi tantárgyakat oktató iskolákat nyitottak. A kormány nagyobb arányokban folyamodott ahhoz a gyakorlathoz, hogy külföldre, más arab országok, Nyugat-Európa és az Egyesült Államok felsőfokú tanintézeteibe küldjön tanulni jemeni diákokat.

Ám ezek a „reformok" túlságosan is jelentéktelenek voltak ahhoz, hogy igazán változtassanak az ország középkori arculatán.

Palesztina 1945–1948-ban. Izrael Állam megalakulása és az 1948–1949-es arab–izraeli háború

Palesztina a XVI. század elejétől az Oszmán Birodalomhoz tartozott. Európa, Ázsia és Afrika határán elfoglalt fontos stratégiai helyzeténél fogva a XIX. század végén Erisz almája lett az imperialista hatalmak, elsősorban Németország és Anglia között. Ugyanakkor Palesztina területére igényt támasztott a zsidó nagyburzsoázia. Abból a reakciós állításból kiindulva, hogy létezik egy egységes „zsidó világnemzet", azt a gondolatot vetette fel, hogy e nemzet „történelmi hazájában": Palesztinában alakítsanak egy zsidó államot oly módon, hogy összegyűjtenek zsidókat a világ minden részéből. Ez a cionizmus doktrínájának alapjául szolgáló gondolat volt hivatva igazolni a Palesztina meghódítására szőtt terjeszkedési terveket és a helyi arab lakosságnak e területről való elűzését.

E tervek megvalósítására törekedve a cionisták nagy buzgalommal szerveztek Palesztinában zsidó emigránsokból verbuvált településeket, és egészen az első világháborúig a német imperializmus segítségére építettek. A háború végén, amikor Németország veresége nyilvánvalóvá vált, Palesztinát pedig angol csapatok szállták meg, a cionista vezetők kapcsolatba léptek Anglia uralkodó köreivel. Az angol kormány megalkudott a cionista körökkel, arra számítva, hogy segítségükkel megszerezheti a zsidó bankárok, különösen az Egyesült Államokban élők, támogatását, s valóra válthatja azt a tervét, hogy maga kaparintja meg Palesztinát. Így jelent meg 1917. november 2-án a „Balfour-deklaráció" (az akkori angol külügyminiszterről nevezték el), amely ígéretet tett arra, hogy Palesztinában létrehozzák a „zsidó nemzeti otthont". Ily módon Angliának 1922-ben sikerült megszereznie a Nemzetek Szövetségétől a mandátumot Palesztina kormányzására.

Két évtizeden át az angol gyarmatosítók Palesztinában, a „divide et impera" politikáját folytatva és a cionista burzsoáziával együttműködve, minden lehető módon szították az ellenségeskedést az ország arab és zsidó lakossága között. Angliának az volt a célja, hogy akármilyen eszközzel megőrizze uralmát. Csakhogy a gyarmatosító partnerek (az angol imperialisták és a cionista burzsoázia)

érdekei már a harmincas évek derekán határozott formában kezdtek eltérni egymástól. A cionizmus, miután szilárdan megvetette a lábát Palesztinában, mind nyomatékosabban követelte azt, hogy ott önálló zsidó államot hozzanak létre. A nemzetközi cionista körök közvetlenül a második világháború előtt és a háború elején a náci Németországgal titkos tárgyalásokon, a háború végén és a háború után pedig az amerikai imperializmussal egyezkedve keresték ennek a kérdésnek a megoldását. Az amerikai imperializmus ennek során arra számított, hogy a zsidó állam létrehozásával közel-keleti pozícióit megszilárdíthatja és Angliát a Közel-Keletről kiszoríthatja. 1945 augusztusában Truman elnök azt ajánlotta Angliának, hogy teljesítsék a cionisták követelését, vagyis százezer emigráns zsidót engedjenek be Palesztinába; az angol kormány pedig, az arab országokra gyakorolt befolyásának további gyengülésétől tartva, elutasító választ adott, az ország „alkalmatlan belső helyzetére" hivatkozva. Minthogy azonban az angol gyarmatosítók a háború után az Egyesült Államoktól való vitathatatlan politikai és gazdasági függőségbe kerültek, rákényszerültek arra, hogy engedményeket tegyenek erős vetélytársuknak, tárgyalásokba bocsátkozzanak a palesztinai kérdés tanulmányozására alakítandó angol–amerikai bizottságról.

Anglia kényszerű visszavonulása, ezzel együtt pedig az angol és az amerikai imperializmus közötti szolidaritás kialakulása után mindenekelőtt abban lelte magyarázatát, hogy a második világháború után a Közel-Keleten, Palesztinát is beleértve, fellendült a nemzeti felszabadító mozgalom. 1945 márciusában megalakult az Arab Államok Ligája; Palesztinában folytatták a harcot az angol megszállók kiűzéséért és az ország függetlenségéért mind az arabok, mind az ott élő zsidó dolgozók.

1945 őszére a cionisták jelentős mértékben aktivizálták Palesztinában az általuk még a háború éveiben létrehozott illegális fegyveres csoportok (a „Stern" és az „Irgun Cvai Leumi" – Nemzeti Védelmi Szervezet) és hadsereg (a „Hagana") tevékenységét, s ezek szervezett terrorkampányt indítottak az arab lakosság ellen. Ily módon a cionisták szervezetei és fegyveres osztagai váltak az imperializmus ütőerejévé az arab forradalom kibontakozása elleni harcban.

Közben az 1945 novemberében és 1946 júniusában megalakított angol–amerikai bizottságok képtelenek voltak valamilyen kompromisszumos megoldást találni Palesztina kérdésében. Munkájuk eredményei nem elégítették ki sem az Egyesült Államokat, sem Angliát, sem a cionistákat, sem az arabokat. Az angol gyarmati hatóságok helyzetét akkorára már az is megnehezítette, hogy a cionista fegyveres osztagok több terrorcselekményt hajtottak végre ellenük. Kivezető utat keresve a kialakult helyzetéből – igyekezvén megnehezíteni az Egyesült Államok palesztinai expanziós törekvéseinek megvalósítását, valamint kompromisszumra jutni az arabokkal és a cionistákkal –, Anglia 1947 áprilisában az ENSZ elé vitte a palesztinai kérdést. Angliának ez a lépése arról tanúskodott, hogy Palesztinában csődbe jutott a politikája, hiszen Palesztina több mint egy negyed évszázadon át angol uralom alatt állt. A. C. Jones gyarmatügyi miniszter bevallása szerint Anglia nem azért fordult az ENSZ-hez, hogy „lemondjon a mandátumról", hanem azért, hogy az ENSZ támogatását megszerezve folytassa, esetleg más formában, „a mandátumterület kormányzását". Anglia arra számított, hogy az ENSZ-nek nem sikerül majd olyan megoldást találnia, amely az arabokat is, a zsidókat is kielégítené, s ez lehetőséget biztosít neki, hogy diktálja az ENSZ-nek a maga feltételeit.

A palesztinai kérdést az ENSZ Közgyűlésének 1947. április–májusi rendkívüli ülésszakán, majd 1947. szeptember–novemberi rendes ülésszakán tárgyalták meg. A tárgyalás során kitűnt, hogy különbözőképpen közelítik meg a kérdést egyfelől az imperialista hatalmak – Anglia és az Egyesült Államok –, másfelől a Szovjetunió. Angliának az volt a szándéka, hogy az ENSZ mindennemű határozatát kizárólag ajánlásként kezeljék, amely őt nem kötelezi semmire. Az Egyesült Államok Palesztinának egy arab és egy zsidó államra való felosztása mellett szállt síkra. Emellett Anglia és az Egyesült Államok arra törekedett, hogy Palesztina az imperialista uralom szárnyai alatt maradjon.

A Szovjetunió Palesztina függetlenségének haladéktalan kikiáltását követelte, sürgette az angol csapatoknak a kivonását és az ország belügyeibe való külföldi beavatkozás beszüntetését. Abból kiindul-

va, hogy a nagy és a kis népeknek egyaránt joguk van az önrendelkezésre, tehát ez a jog megilleti a zsidókat is, az arabokat is, a Szovjetunió az ENSZ Közgyűlésének rendkívüli ülésszakán egy független demokratikus arab–zsidó kettős állam létrehozásáért szállt síkra, ezt tartva a palesztinai kérdés legjobb megoldásának. Ám arra az esetre, ha ez a javaslat keresztülvihetetlennek bizonyulna, a Szovjetunió már akkor a kérdés megoldásának egy másik változatát is előterjesztette: mivel az angol mandatárius által folytatott politika következtében lehetetlenné vált az araboknak és a zsidóknak egyetlen állam keretében való együttműködése, osszák fel Palesztinát két önálló, független, demokratikus államra – egy arabra és egy zsidóra. E javaslat előterjesztésekor a Szovjetunió képviselője az ENSZ-ben hangsúlyozta: „Meg kell maradnunk... annál a tervnél, amely az adott körülmények között a legelfogadhatóbb."

1947. november 29-én a Közgyűlés kétharmados többséggel olyan határozatot hozott, hogy 1948. májusi hatállyal megszüntetik a Palesztina fölötti angol mandátumot és Palesztinát két önálló államra: arab és zsidó államra osztják. Az arab állam területének 11 100 négyzetkilométernek kellett volna lennie, a zsidó államénak pedig 14 100 négyzetkilométernek. Jeruzsálem városából és környékéből önálló közigazgatási egységet alkottak különleges nemzetközi státussal. Emellett az ENSZ dokumentumában kikötötték, hogy „a palesztinai probléma semmiféle megoldása sem tekinthető az általános »zsidókérdés« rendezésének". Ezzel az ENSZ elutasította a cionistáknak azt az igényét és törekvését, hogy holmi „történelmi jogok" alapján hozzák létre az Izraeli Államot.

Az átmeneti időszakban, 1947 novemberétől 1948 május derekáig, a palesztinai cionista burzsoázia, abban a törekvésében, hogy ellenőrzését kiterjessze az egész országra és megakadályozza egy arab ál-

Palesztin menekültek sátortábora

lam létrehozását, fegyveres osztagai segítségével tömeges terrort alkalmazott az arabok ellen. „Izrael újjászületése és sorsa" címmel kiadott emlékirataiban Ben Gurion elismerte, hogy „még Anglia távozása előtt Palesztinának azt a részét, amelyben a »Haganá«-nak lehetősége volt a működésre, csaknem teljesen megtisztították az araboktól". A cionisták terrorja, egyik legszélsőségesebb vezetőjük, Menahem Begin szerint „feltartóztathatatlan pánikszerű menekülésre késztette az őrületbe kergetett 650000 arabot". 18 arab várost és falut foglaltak el, ennek során pedig lemészárolták például Deir Jaszin arab falu lakosságát.

1948. május 14-én, erőszak és terror közepette, a nem sokkal ezt megelőzően megalakított Nemzeti Tanács kikiáltotta Izrael Államot. A hatalmat a cionista zsidó nagyburzsoázia ragadta magához, amely szoros kapcsolatot tartott fenn az amerikai imperializmussal. Már az államhatalom által kiadott első okmányban: a „Függetlenségi Nyilatkozat"-ban a cionizmus doktrínáját, az ENSZ 1947-es határozata ellenére, Izrael állami ideológiájának és politikájának nyilvánították. A „Nyilatkozat" ezekkel a szavakkal kezdődött: „Mi, a Nemzeti Tanács tagjai, akik a cionista világmozgalmat képviseljük..."

Nyomban ezután a palesztinai események nyílt háborúba csaptak át. Egyiptom, Szíria, Libanon, Irak, Jordánia, valamint Szaúd-Arábia és Jemen is a palesztinai arabok segítségére sietett, akiket a cionista terrorszervezetek részéről a népirtás veszélye fenyegetett. Ám a kibontakozó arab–izraeli háború valódi bűnösei az angol és az amerikai imperializmus, valamint a nemzetközi cionizmus volt. Anglia ebben a konfliktusban az arab érdekek védelmének zászlaja alatt lépett fel, az Egyesült Államok pénzzel és fegyverrel segítette Izraelt; jelentős összegeket folyósítottak a burzsoá zsidó szervezetek. A cionista vezetőség a háborúban azt a célt követte, hogy „evakuálja" az arab polgári lakosságot, vagyis elűzze az arabokat, egyúttal pedig soviniszta propagandát folytasson a zsidó lakosság körében. A háború során Izraelnek sikerült elfoglalnia 6700 négyzetkilométert (60 százalékot) a végül létre sem jött palesztinai arab állam területéből. A tervezett arab állam területének fennmaradó részét – a brit diplomácia támogatásával és az ENSZ Közgyűlésének 1947. november 29-i határozatát megszegve – Jordánia tartotta meg. A gázai övezetből egy keskeny sávot a Földközi-tenger mentén Egyiptom tartott meg magának. A terror és a fenyegetések következtében Izraelből és az általa megszállt területről mintegy 950000 arab menekült el. 1948-ban az ENSZ olyan határozatot hozott, hogy lehetővé kell tenni a palesztin menekültek hazatérését, a visszatérni nem kívánókat pedig kártérítésben kell részesíteni. Izrael elutasította ennek az ENSZ-határozatnak a teljesítését, s ez csak tovább mélyítette az arab–izraeli konfliktust.

1949. január 7-én véget vetettek a hadi cselekményeknek. A háborús győzelem és a soviniszta láz mámorában 1949. január 25-én Izraelben alkotmányozó gyűlési választásokat tartottak. A választási kampány időszakában az Egyesült Államok 100 millió dolláros kölcsönt folyósított Izraelnek, ami hozzájárult a cionista burzsoázia pozícióinak megszilárdulásához. A választásokon a legtöbb szavazatot a cionista, jobboldali szocialista Mapai párt (Izraeli Munkáspárt) kapta, s ez került a koalíciós kormány élére.

1949. február és július között Izrael ideiglenes fegyverszüneti egyezményeket kötött az arab országokkal: Egyiptommal február 24-én, Libanonnal március 23-án, Jordániával április 3-án, Szíriával július 20-án. A fegyverszüneti egyezmények csak arra az időre szóltak, míg „Palesztinában létre nem jön a tartós béke", az azokban szereplő demarkációs vonalakat pedig nem tekintették „politikai vagy területi határoknak".

Ily módon Izrael törvénytelenül 208 000 négyzetkilométerre növelte területét, ami a hajdani Palesztina területének négyötödét alkotta. Az imperialista-cionista szövetség manőverei folytán megoldatlan maradt palesztinai kérdés (beleértve a menekültek jogát a hazájukba való visszatéréshez, valamint a palesztin arabok nemzeti önrendelkezésének a jogát) a későbbiekben az arab–izraeli konfliktus legfőbb problémájává vált.

XII. FEJEZET

Észak-Afrika országai

Észak-Afrika országai etnikai arculatukat tekintve egyneműek. Lakosságuk túlnyomó részét arab népek alkotják. Politikai helyzetüket tekintve ezek az országok abban az időszakban, amikor véget ért a második világháború, három csoportra oszlottak: az egyik (Egyiptom és Szudán) Nagy-Britannia ellenőrzése alatt állt, a másik (Algéria és Tunézia) – Franciaország ellenőrzése alatt, a harmadik (Marokkó) – Franciaországé és Spanyolországé alatt.* Társadalmi-gazdasági fejlettségüket tekintve ennek a térségnek az országai nem tértek el jelentősebb mértékben, mivel a brit imperializmus is, a francia is, a spanyol is minden lehető módon gátolta fejlődésüket, de gazdasági feltételeik a háború után feltűnően eltértek. Míg a Nagy-Britannia ellenőrzése alatt álló országokban a gazdasági helyzet hirtelen romlása mutatkozott és a háborús idők gazdasági fellendülését a válság szembeszökő jelei váltották fel, a Maghreb országaiban (Algériában, Marokkóban és Tunéziában) ipari fellendülés volt tapasztalható. A francia kormány jelentős kedvezményeket nyújtott azoknak a cégeknek, amelyek a Maghreb-országok iparának fejlesztésébe fektették be tőkéiket, különösen azokban az ágazatokban, amelyek nyersanyag-kitermeléssel foglalkoztak, s a francia tőkebefektetések volumene jelentősen megnőtt. Ugyanezekben az években Észak-Afrikába erőteljesen benyomultak az amerikai monopóliumok, kihasználva azt, hogy ezeken a vidékeken a második világháború során jelentősen meggyengültek Franciaország és Anglia pozíciói. Különösen szilárd hadállásokat foglaltak el az amerikai monopóliumok Marokkóban. Ebben az országban felvásárolták francia vetélytársaik részvényeit, egész Marokkót elárasztották a maguk árucikkeivel. Az amerikaiakat a leginkább a kőolaj érdekelte; s 1949-től a Marshall-terv keretében jelentős hiteleket folyósítottak marokkói és algériai geológiai felderítésekre. Az amerikai monopoliumok Tunéziában is olajfeltárási koncessziót szereztek.

A függetlenségért vívott harc az észak-afrikai térségben bonyolult viszonyok között folyt, mivel a térség országai az imperialista államok katonai megszállása alatt voltak, gazdaságukban nyugati monopóliumok uralkodtak, politikai életükben pedig mindenható volt a helyi reakció.

Egyiptom

A háború éveiben és a háború utáni első esztendőkben Egyiptomban igen jelentős társadalmi-gazdasági változások mentek végbe. Jelentősen megnőtt az ipari burzsoázia. Az első világháború befejeztével az országban bejegyzett cégek tőkéjének alig 9 százaléka volt egyiptomiaké, 1948-ban viszont az egyiptomiak tőkebefektetései már 39 százalékra rúgtak. Ám a külföldi tőke továbbra is uralkodó pozíciókat foglalt el. 1946-ban Egyiptomban mintegy 400 részvénytársaság működött, s ezekből csak 40 volt

* Líbiának, a volt olasz gyarmatnak, majd 1943 elején angol–francia megszállás alá került országnak a történetét a „Világtörténet" következő kötetében tárgyaljuk majd.

Fellah (egyiptomi paraszt)

tisztán egyiptomi és több mint 40 tisztán külföldi; a többi vegyes társaság volt az egyiptomi és a külföldi tőke részvételével, de angol és francia monopoltőkések uralkodtak bennük. A gazdaság gyarmati jellegéből fakadt az egyiptomi burzsoázia gyengesége. Gyengítette az is, hogy nemzeti és vallási összetételében nem volt egységes, hogy viszálykodás folyt a muzulmán és a kopt keresztények között, valamint e két csoport és a „levantei" burzsoázia között – ez utóbbin különféle kisebbségeknek a képviselői: keresztények és zsidók értendők.

Az egyiptomi proletariátus struktúráját és összetételét tekintve erősen eltért a fejlett tőkés országok munkásosztályától. Rendkívül alacsony volt a képzett szakmunkások aránya, s ezek zömét textilipari és élelmiszeripari munkások alkották. Igen népesek voltak azok a rétegek, amelyek kapcsolatban álltak még a falusi és a kézműves termeléssel, nagy volt a fluktuáció. 1947-ben 271 000 munkás dolgozott olyan vállalatnál, amely 10 főt vagy ennél többet foglalkoztatott. Ha ehhez hozzávesszük még a nagy építkezések és a közlekedés munkásait, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az egyiptomi proletariátus létszáma mintegy 330 000–350 000 volt. A munkásosztály jelentős része különféle kispolgári és burzsoá politikai és politikai-vallási áramlatok befolyása alatt állt. Az egyiptomi proletariátus gazdasági és szociális vívmányai szerényebbek voltak az iparilag kevésbé fejlett arab országokénál.

Az ipari és kereskedelmi vállalatok számának növekedése, az államapparátus fejlődése a második világháború éveiben gyors ütemben növelte a városi kispolgárság és az értelmiség létszámát. A külföldi tőke és a helyi oligarchia lehengerlő ereje folytán ezeknek a rétegeknek a helyzete fölöttébb labilis volt. Mindamellett a középrétegek a politikai életre gazdasági szerepüket jóval meghaladó befolyást gyakoroltak. A városi középrétegek alkották az egyik legaktívabb forradalmi erőt.

A parasztság – az ország lakosságának legnagyobb része – félfeudális kizsákmányolásnak volt alávetve. 1945-ben az országban a föld nélküli parasztok száma legalább 1,5 millióra rúgott; ez volt az egyiptomi társadalom legkisemmizettebb része. 12 000 egyiptomi és külföldi földbirtokos (az összes földbirtokosoknak alig 0,4 százaléka) kezén volt a megművelt föld több mint 36 százaléka. Az agrárkérdés a háború utáni Egyiptom legégetőbb problémájává vált, s halaszthatatlan megoldást sürgetett.

A háború utáni első éveket Egyiptomban a szociális ellentmondások erős kiéleződése jellemezte. A hadiipar visszafejlesztése folytán munkások tízezrei az utcára kerültek, óriási készletek halmozódtak fel eladhatatlan gyapotból (két évi termésnek megfelelő mennyiség). A gyapotválság maga után vonta az egyiptomi parasztság helyzetének romlását.

Abban a harcban, amelyet a dolgozók a maguk érdekeiért vívtak, tevékeny szerepet játszott a munkásosztály. 1945 októberében a háború idején alakult illegális kommunista csoportok befolyása alatt létrehozták a nemzeti felszabadulásért harcoló munkások bizottságát, s ez nyomban több sztrájk élére állt. Shubra el-Kheima, a legnagyobb kairói proletárnegyed munkásai 1945 novemberében szervezték első sztrájkjaikat. Csatlakoztak hozzájuk a város más területeinek a munkásai is.

1946 februárjában kiéleződött az antiimperialista harc. Abban az időben híre járta, hogy Nukrasi pasának, a feudális nagybirtokosok és a komprádor burzsoázia érdekeit képviselő Szaad párt vezetőjének a kormánya a közös védelemről szóló szerződést szándékszik kötni Nagy-Britanniával, ami az országnak egy agresszív imperialista tömbbe való bevonását jelentette volna. A felszabadító mozgalomba tevékenyen bekapcsolódott a tanuló ifjúság. A mozgalom jelszava az volt, hogy „vonják ki az angol csapatokat", amelyek az 1936-ban kötött leigázó szerződés szerint maradtak az országban.

1946. február 9-én tízezer főnyi tüntető tömeg vonult az Abdin-palota elé, hogy átnyújtsa a királynak követeléseit. Az Abbasz-hídon a tüntetőket már várta a rendőrség és kegyetlenül rajtuk ütött: néhány tucatnyi diákot megöltek és vagy 200-at megsebesítettek. A diákok körében rendezett vérfürdő, amely „Abbasz-hídi mészárlás"-ként vonult be a történelembe, Egyiptom-szerte újabb gyűléseket és tüntetéseket váltott ki.

1946. február 9-én a tanintézetekben és az iparvállalatoknál működő Országos Diákbizottság és Országos Munkásbizottság közös ülésén úgy döntöttek, hogy megalakítják a Munkások és Diákok Országos Bizottságát. Ez a szerv országos angolellenes sztrájkot hirdetett. Kairóban, Alexandriában és az egyiptomi városok többségében minden közintézmény, üzlet, bolt, étterem, kávéház stb. zárva maradt, nem dolgoztak az iparvállalatok sem, nem folyt tanítás a felsőfokú és a középfokú tanintézetekben, leállt mindennemű közlekedés.

Az országos sztrájkra az angol csapatok azzal válaszoltak, hogy összeütközéseket provokáltak a tüntetőkkel, s ezek következtében Kairóban is, Alexandriában is voltak halottak és sebesültek.

A Munkások és Diákok Országos Bizottságának vezetése alatt összefogott a városi proletariátus, összefogtak a nemzeti burzsoázia középrétegei. A mozgalomba bekapcsolódtak a baloldali vafdisták, akik a Vafd párt ellenzéki rétegeit képviselték (a pártnak a tömegmozgalomban monopolisztikus sze-

Harc az Abbasz-hídon – 1946. február
(Szalah Kamil rajza a „Harc a függetlenségért és a külföldi csapatok kivonásáért" című sorozatból)

Tüntető diákok a Kaszr an-Nil laktanya előtt. 1946. február

repre törekvő vezetői nem ismerték el a Bizottságot), a kommunista csoportok, a szakszervezetek képviselői, a Muzulmán Testvériség nevű szervezet tagjai és mások.

A Muzulmán Testvériség szervezet volt a legkomolyabb vetélytársa a burzsoá Vafd pártnak a felszabadító mozgalom vezetésében. Sejtjei voltak Egyiptom valamennyi kormányzóságában és fiókszervezetei több más arab országban. A szervezet tagjai között voltak kereskedők, kézművesek, diákok, tisztviselők, munkások, kevés számú tiszt és jelentős számú katona meg paraszt; szép számmal voltak a tagok között őszinte hazafiak, de a fő szerepet a legelmaradottabb, fanatikus és nacionalista beállítottságú muzulmán elemek töltötték be.

A felszabadító mozgalom fellendülése idején (1946. február–júliusban) a demokratikus szakszervezetek az Egyiptomi Szakszervezeti Szövetségbe tömörültek. A Szövetség egy folyóiratot is kiadott, de ezt hamarosan betiltották, kiadóit pedig letartóztatták.

Az üldözések ellenére egyre nőtt a Szakszervezeti Szövetséghez csatlakozó munkások száma, júliusban elérte a 150 000 főt. A Szövetség vezetésével a textilipari munkások nagy sztrájkokat rendeztek (Kairóban, Alexandriában és másutt).

Július elején a Szakszervezeti Szövetség azzal a felhívással fordult valamennyi hazafihoz, hogy július 11-én tartsanak általános sztrájkot (abból az alkalomból, hogy 64 éve került Egyiptom angol uralom alá). Válaszképpen a kormány, amelynek élén február közepétől Szidki pasa, az egyik legnagyobb finánctőkés és földbirtokos, az 1930-as reakciós alkotmány szerzője állt, úgy döntött, hogy csapást mér a demokratikus mozgalomra. Az összes haladó és baloldali sajtószerveket betiltották. A reakció támadásai következtében beszüntette működését a Munkások és Diákok Országos Bizottsága, az Egyiptomi Szakszervezeti Szövetség, meggyengültek a legfontosabb kommunista csoportok.

Ennek ellenére az egyiptomi nemzeti felszabadító mozgalom 1946 első felében rákényszerítette Angliát, hogy tárgyalásokba bocsátkozzon Egyiptom kormányával a két állam közötti további kapcsolatokról. 1946. október 25-én a tárgyalások a Szidki–Bevin-szerződés aláírásával végződtek, s ebben el-

fogadták az angolok összes feltételeit: azt, hogy három éven belül kivonják Egyiptomból az angol csapatokat, amennyiben létrejön egy közös angol–egyiptomi Védelmi Tanács, hogy Anglia bármikor csapatokat vezényelhet Egyiptomba, ha úgy látja, hogy veszély fenyegeti az ország biztonságát, valamint hogy Egyiptomban fennmaradnak az angol támaszpontok.

Válaszul a gúzsba kötő szerződés aláírására, Egyiptomban újra fellángoltak a népi zavargások. A szerződés elleni tiltakozás jeléül tömegtüntetéseket és nagygyűléseket tartottak Kairóban, Alexandriában, El-Mansurában, Tantában és más városokban. A fővárosban annyira kiéleződött a helyzet, hogy külön közzétett nyilatkozatban a szerződéstervezetet megtagadta ama küldöttség tagjainak többsége (12 tagból 7), amely Angliával a tárgyalásokat folytatta. Az egyiptomi parlament leszavazta a Szidki–Bevin-szerződést. December 9-én Szidki kénytelen volt beadni lemondását.

Az új kormányfő, an-Nukrasi, felújította a tárgyalásokat Angliával. Ám az egyiptomi közvélemény tiltakozása az új kormányt is meggátolta a szerződés megkötésében.

1947. július 8-án az egyiptomi kormány az ENSZ-hez fordult, hogy oldja meg az egyiptomi kérdést. Az egyiptomi panasz tárgyalása a Biztonsági Tanácsban augusztus 5-től szeptember 10-ig tartott, de a Tanács csak nem jutott semmiféle döntésre. A Biztonsági Tanács azért volt képtelen igazságos döntést találni az angol–egyiptomi konfliktusra, mert a Biztonsági Tanácsban az angol–amerikai blokkhoz tartozó vagy attól függő államok alkottak többséget. Csak a Szovjetunió, Lengyelország és Szíria támogatta az egyiptomi nép jogos követeléseit.

Az a tény, hogy az egyiptomi kérdés tárgyalása a Biztonsági Tanácsban nem járt eredménnyel, felháborodást keltett Egyiptom dolgozói körében. Az 1947. szeptember 10-én és 11-én Port-Szaidban és Alexandriában zajlott tüntetések nemcsak angolellenes, hanem amerikaellenes jellegűek is voltak. A megmozdulásokban munkások is részt vettek. A legnagyobb sztrájkot El-Mahalla-el-Kubra textilipari munkásai szervezték: ebbe mintegy 30000 ember kapcsolódott be. Sok nagy iparvállalatnál a sztrájkokat kommunisták vezették. Ebben az időben Egyiptomban ismét több kommunista csoport működött, s ezeknek Kairóban és Alexandriában volt a központjuk.

A felszabadító mozgalom és a munkásmozgalom hatással volt az állami alkalmazottakra is. 1948. április elején Kairó, Alexandria és több más nagyváros rendőrei sztrájkot hirdettek, fizetésük emelését, előmenetelük megkönnyítését és hasonlókat követelve. Ennek a sztrájknak a letörésére katonai alegységeket vezényeltek ki.

1948. május 4-én a képviselőház jóváhagyott egy kommunistaellenes törvényt, amely betiltotta a kommunista szervezetek működését, a kommunista szervezetekben való részvételt pedig hazaárulásnak minősítette.

Az országon belül mind nagyobb arányokat öltő felszabadító mozgalom elleni harc céljából az uralkodó felső réteg egy bevált módszerhez folyamodott: „a felgyűlemlett elégedetlenséget a külső ellenség ellen" irányította, az Izraellel 1948. május 15-én kirobbant háború miatt bevezetett rendkívüli állapotot pedig arra használta fel, hogy letörje az ellenzéket. A kommunisták, a haladó szakszervezeti vezetők, a munkásaktivisták és a diákok közül vagy 500 főt letartóztattak. A kommunista csoportok tevékenységét átmenetileg megbénították.

Az Izraellel folytatott háborúban a kormány könnyű győzelemre számított. Ám a hadicselekmények során hamarosan kitűnt, hogy Egyiptom nem volt felkészülve a háborúra. A hadsereg gyengén volt kiképezve és rosszul volt felszerelve haditechnikai eszközökkel. A szövetséges arab államok között nem volt egyetértés sem hadműveleti, sem politikai tekintetben. Így aztán az izraeli hadsereg 1948. július és október között vereséget mért az arab országok hadseregeire (a jordániait kivéve).

Az egyiptomi hadsereg veresége zavart keltett az országban. Tömeges kormányellenes tüntetések kezdődtek. A tiszteket és a katonákat különösen érzékenyen érintette az uralkodó felső réteg korrumpálhatósága, megvásárolhatósága. A félfeudális monarchikus Egyiptom államapparátusának rothadtsága és bomlása meggyűlöltette a tisztikarral a fennálló rendszert.

AFRIKA 1946–1949 KÖZÖTT

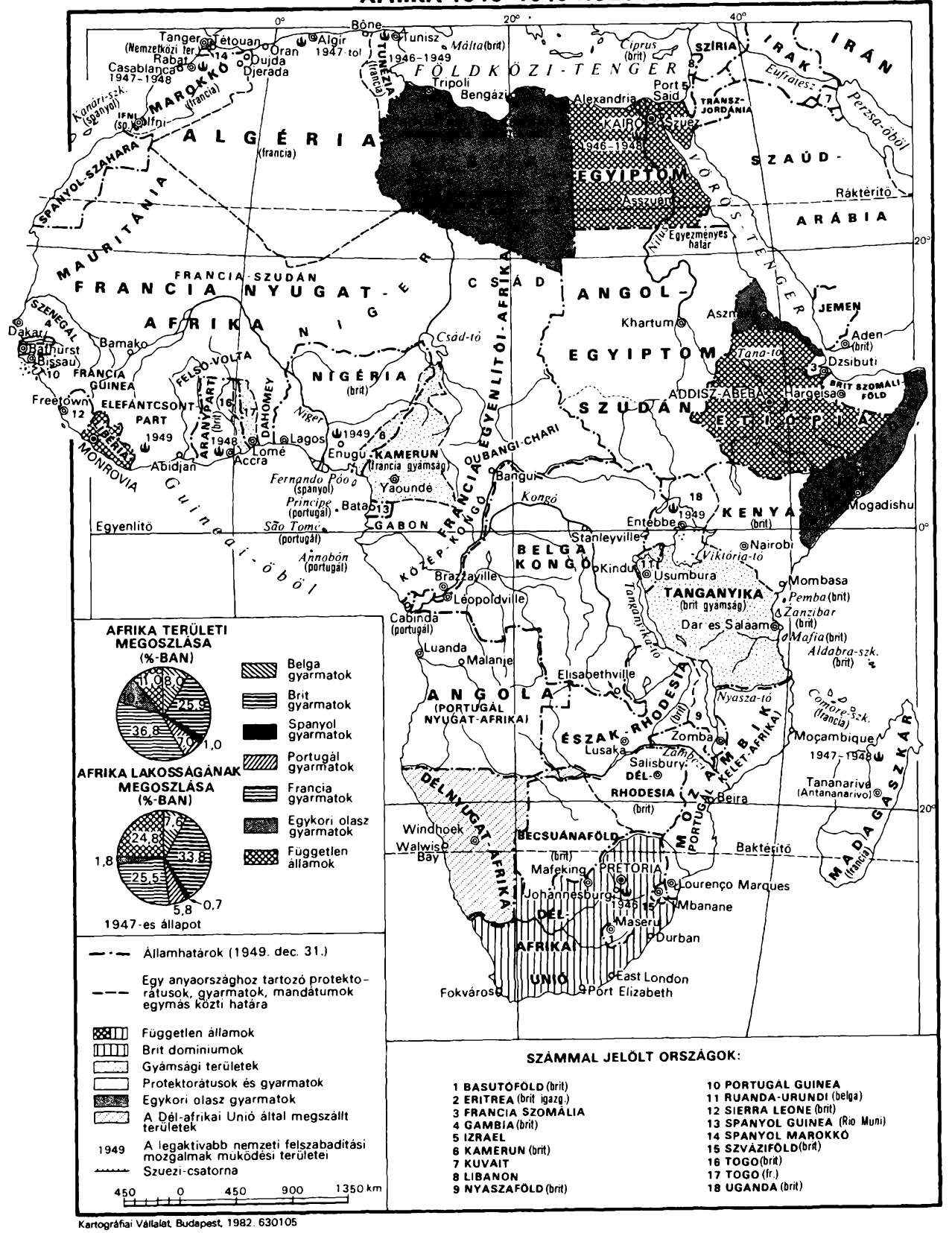

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

A felszabadító mozgalomban részt vevő ellenzéki politikai szervezetek között különösen megnőtt a Muzulmán Testvériség szerepe. Befolyásának erősödése azzal magyarázható, hogy a Muzulmán Testvériség nevű szervezet ellen a hatóságok 1945–1947-ben nem alkalmaztak komolyabb megtorlásokat. Nagy jelentősége volt annak is, hogy a múltban oly befolyásos Vafd párt kezéből most, a felszabadító mozgalom fellendülése időszakában kicsúszott a népi harc irányítása, mivel ennek a pártnak a vezetését egyre inkább a jobboldali burzsoá-földesúri szárny ragadta magához, amely távol állt a tömegmozgalomtól. A Vafd párttól eltérően a Muzulmán Testvériség szervezet részt vett a felszabadító mozgalomban.

A palesztinai háború időszakában e szervezet tekintélye még jobban megnövekedett azáltal, hogy önkéntesei részt vettek a hadicselekményekben és vitathatatlanul hősiesen harcoltak, ami különösen szembeötlő volt az állam uralkodó köreinek és a hadseregnek a tehetetlensége és közömbössége láttán. A szervezet kihasználta a háborús helyzetet arra, hogy erősítse militarizált osztagait, amelyek az Izrael elleni háborúhoz létrehozott önkéntes hadsereg magvát alkották. A hadsereg veresége után az önkéntesek, akik immár a reguláris hadsereg katonái voltak, elkeseredve és felháborodva tértek vissza a frontról. Jelentős mennyiségű fegyvert hoztak magukkal, s ez félelmetes erővé tette őket.

Erejük tudatában a Muzulmán Testvériség tagjai próbálták megkaparintani a hatalmat. Terrorcselekmények egész sorát szervezték magas állású angol hivatalnokok, külföldi intézmények, valamint angolokkal együttműködő egyiptomiak ellen. A Muzulmán Testvériség tagjainak terrorakciói olyan méreteket öltöttek, hogy már a kormányra nézve is komoly veszéllyé váltak: a király és a kabinet tagjai szinte már nem is mertek nyilvánosan mutatkozni, merényletektől tartva.

1948. december 24-én megölték an-Nukrasi miniszterelnököt. A Muzulmán Testvériség ellen megtorló intézkedéseket foganatosítottak, s ezért a szervezet kénytelen volt illegalitásba vonulni. 1949 februárjában a kormány egyik ügynöke megölte Al-Bannát, a Muzulmán Testvériség vezetőjét.

A háború rávilágított a monarchikus rezsim gyengeségére és rothadtságára. Az egyiptomi katonák a fronton használhatatlan fegyvert kaptak. Az ügyben megindított vizsgálat fényt derített magának Faruk királynak és legközelebbi környezetének a bűnösségére. Ettől kezdve általánossá vált a hatalmon levő uralkodóval szembeni gyűlölet. A kormány presztízse is erősen megingott. Az általános elégedetlenség enyhítése végett a király 1949 júliusában koalíciós kormányt nevezett ki (a Vafd párt bevonásával), de az éles belső ellentétek miatt az néhány hónap alatt széthullott. Úgy döntöttek, hogy 1950 januárjában parlamenti választásokat tartanak.

Szudán

Politikai státusát tekintve Szudán formálisan (1899 óta) angol-egyiptomi kondomínium volt (vagyis Anglia és Egyiptom közös igazgatása alá tartozott), gyakorlatilag viszont angol gyarmatnak számított.

A szudáni nemzeti felszabadító mozgalom fellendülésére jelentős hatással voltak az egyiptomi események.

1945 augusztusában a Diplomások Kongresszusa (Graduates General Congress), amely 1937-ben alakult az egész népet vezető szervezetként, Szudán függetlenségét és Egyiptommal való egyesítését követelte az angol főkormányzótól. Az angolok elutasították ezt a követelést azzal az indoklással, hogy ennek nem jött még el az ideje. Azt tűzték ki feladatukul, hogy elszigeteljék a szudáni nép harcát az egyiptomi felszabadító mozgalomtól, hogy megosszák az ország antiimperialista erőit.

1945–1946-ban az ország nagyobb városaiban tömegtüntetéseket, nagygyűléseket, sztrájkokat rendeztek a diákok, a munkások, az alkalmazottak, a kézművesek és a kereskedők. Az angol csapatok kivonását, a gyarmati uralom megszüntetését, demokratikus nemzeti kormány megalakítását követelték.

A felszabadító mozgalom rohamos fellendülése heves vitákat váltott ki a Diplomások Kongresszu-

sának vezetői körében azt illetően, hogy milyen úton-módon vívják ki Szudán függetlenségét, mi legyen majd az ország státusa és milyen legyen viszonya Egyiptomhoz és Nagy-Britanniához. A Diplomások Kongresszusának legtöbb vezetője Szudán és Egyiptom egysége mellett szállt síkra, mert azt tartotta járható útnak az angol iga lezárásában. A vezetőknek egy kisebb része Nagy-Britanniára támaszkodó, független szudáni állam létrehozása mellett foglalt állást.

A nézeteltéréseknek és a heves vitáknak az lett a következményük, hogy a Diplomások Kongresszusában 1945 júniusában szakadás következett be. Először a vezetők egy csoportja vált ki, és megalakította az Umma (Nemzet) Pártot. A párt elnöke Szajid Szádik al-Mahdi, az egyik nagy földbirtokos család képviselője lett. Az Umma Párt a komprádor nagybirtokosi-burzsoá köröknek, a törzsek vezetőinek és a gyarmati közigazgatás magas rangú tisztségviselőinek a hangulatát fejezte ki. Ezek Anglia felé orientálódtak, ugyanakkor azt követelték, hogy Anglia adja meg az országnak a függetlenséget.

A Diplomások Kongresszusa tagjainak többsége (ez a szervezet formailag fennmaradt) megalakította az Asikka-(Tesrvérek) pártot. A párt elnöke Szajid Iszmáil al-Azhari, a khartumi egyetem professzora lett. Az országban domináló befolyást élvező párt szoros kapcsolatot tartott fenn Egyiptom burzsoá-nacionalista pártjaival és a „Nílus völgyének egységéért", vagyis az Egyiptommal való egyesülésért szállt síkra. A pártba a burzsoázia közbülső rétegeinek a képviselői, a városi proletariátusnak egy jelentős része, valamint az értelmiségnek és a tanuló ifjúságnak a többsége tömörültek. A két párt közötti harcban óriási szerepet játszott a vallási szektákkal való kapcsolatuk.

1946 augusztusában, a felszabadítási mozgalom fellendülésének az időszakában, megalakult egy kommunista szervezet Szudáni Mozgalom a Nemzet Felszabadításáért néven. A következő esztendőben létrehozták az első szakszervezetet, amely 20 000 vasutast egyesített.

Nagy-Britanniának azok a kísérletei, hogy megtorlásokkal, Egyiptomnak és Szudánnak a szembeállításával gátat vessen a Nílus völgyi arab országokban folyó felszabadító mozgalomnak, nem hozták meg a várt eredményeket. Ilyen körülmények között az angol munkáspárti kormány 1947-ben hozzálátott az alkotmányreformok előkészítéséhez. 1948 júniusában az angol hatóságok közzétették a szudáni alkotmányreform tervezetét az államapparátus „szudanizációja" jegyében. A tervezet előirányozta egy Végrehajtó Tanács (Kormány) megalakítását a főkormányzó mellett működő Tanács helyett. A Végrehajtó Tanácsban a helyek felét a szudániaknak, a másik felét az angoloknak szánták. Tervbe vették azt is, hogy a Konzultatív Tanács helyett Törvényhozó Gyűlést (parlamentet) hoznak létre. A tényleges hatalom változatlanul a főkormányzó kezében maradt, reá hárult a Végrehajtó Tanács tagjainak kinevezése. A Törvényhozó Gyűlés jogai rendkívül korlátozottak voltak.

A szudáni nép elutasította ezt a reformot. Az Asikka-párt, amely a szudániak többségének a véleményét fejezte ki, nem volt hajlandó részt venni a reformok kidolgozásában és a törvényhozó gyűlési választásokon. Az angol alkotmányreformok elleni harcnak e napjaiban alakult meg a Nemzeti Harci Front az Asikka-pártnak és a Diplomások Kongresszusának a részvételével. A Szudáni Mozgalom a Nemzet Felszabadításáért, a Nemzeti Front pártjaival együtt tevékenyen közreműködött a választások és az alkotmányreformot célzó más intézkedések bojkottálásának megszervezésében. Csak az Umma Párt vett részt az angolok alkotmányreformjaiban.

Az 1948 novemberében lezajlott választásokon még hivatalos adatok szerint is a választóknak csupán 19 százaléka vett részt.

A Szudáni Mozgalom a Nemzet Felszabadításáért vezetésével megalakult néhány tucatnyi új szakszervezet. 1949. márciusban a szakszervezetek I. kongresszusa a vasutas-szakszervezet kezdeményezésére megalakította a Szudáni Munkáskongresszust, amely több szakszervezetet ölelt fel. A Szudáni Munkáskongresszus és a Szudáni Nemzeti Függetlenségi Mozgalom irányítása alatt több nagy és jól szervezett sztrájk zajlott le.

Algéria

A második világháború után Algéria továbbra is francia gyarmat maradt, az anyaország sok szektorú agrárfüggvénye egyetlen növekvő iparággal: a bányászattal.

Jóllehet a háború véget ért és az ipari termelés némileg fellendült, a tősgyökeres lakosság, főleg a parasztság továbbra is nehéz gazdasági helyzetben maradt. A tönkrement fellahok óriási serege évről évre a városokba és Franciaországba özönlött, igyekezvén valamilyen keresethez jutni. Mivel az algériai nemzeti burzsoázia a háború éveiben meggazdagodott és megszilárdította gazdasági pozícióit, Algériában kiéleződtek a gazdasági és a szociális ellentétek. Ennek következtében újabb lendületet vett az algériai dolgozók osztályharca és nemzeti harca.

Az észak-afrikai népek nemzeti felszabadító mozgalmában a második világháború befejezése után az algériai nép játszott vezető szerepet.

1945 májusában Kelet-Algériában spontán felkelések lobbantak lángra, s ezekben mintegy 50 000 ember vett részt. A felkelők felperzselték a francia gyarmatosítók birtokait, megrongálták a hírközlést és a közlekedést, sorozatos rajtaütéseket hajtottak végre rendőrségi kapitányságok és laktanyák ellen. Noha a felkelők rosszul voltak felfegyverkezve és nem voltak szervezettek, a francia közigazgatásnak csak nagy nehézségek árán sikerült letörnie a felkelést. Több mint 45 000 algériait megöltek, a letartóztatottak száma meghaladta a 4500-at. Megtorlásokhoz folyamodtak az 1944-ben alakult a Kiáltvány és a Szabadság Barátainak Szervezete nevű tömegszervezettel szemben, s 1945. május 15-én fel is oszlatták.

Algéria politikai színterén egyetlen legális szervezet maradt: Az Algériai Kommunista Párt, amely a háború éveiben megnőtt és szervezetileg megerősödött. A Kommunista Párt jelszavai élénk visszhangra találtak a részesbérlők és a munkások körében. A kommunisták az első sorokban haladva harcoltak a rendőrterror ellen. Kiálltak az 1945. májusi események során letartóztatottak szabadon bocsátásáért, követelték a társadalmi-politikai élet demokratizálását és a vichyi kormány híveinek a közigazgatási szervekből való kiebrudalását.

A Francia Kommunista Párt nagy segítséget nyújtott az algériai népnek. Kezdeményezésére a francia Nemzetgyűlés 1946 márciusában olyan törvényt hozott, amely amnesztiában részesítette az algériai politikai foglyokat. A legreakciósabb hivatalnokokat, akik a májusi napokban kompromittálták magukat, eltávolították posztjukról.

Az amnesztia után a nemzeti burzsoázia pártjainak vezetői lassanként újból megkezdték politikai tevékenységüket. A feloszlatott Kiáltvány és a Szabadság Barátainak Szervezete helyett egy új szervezetet alakítottak az Algériai Kiáltvány Demokratikus Uniója néven, s ennek élére Ferhat Abbasz került. Az Unió a radikális nemzeti burzsoázia, valamint a polgári értelmiség érdekeit képviselte. Céljául azt tűzte ki, hogy egy autonóm Algériai Köztársaságot hoz létre a Francia Unió keretében. Az 1946. júniusi francia nemzetgyűlési választásokon az Algériai Kiáltvány Demokratikus Uniója 11 mandátumot szerzett az algériai törzslakosságnak szánt 13-ból. Ugyanazon év augusztusában a Demokratikus Unió képviselői Franciaország Nemzetgyűlése elé terjesztették az Algériai Autonóm Köztársaság Alkotmánytervezetét, de a Nemzetgyűlés ezt leszavazta.

Az emiatt támadt elégedetlenség folytán sok polgári politikus Algériának Franciaországtól való teljes különválása és a gyarmati rezsim haladéktalan felszámolása felé orientálódott. Ezeket a követeléseket egy 1946 novemberében alakított új párt fogalmazta meg: a Mozgalom a Demokratikus Szabadságjogok Győzelméért, amelyet az illegalitásban működő nacionalista Algériai Néppárt talaján hoztak létre.

Az Algériai Kommunista Párt felajánlotta a két pártnak, hogy vele együtt alakítsák meg a Nemzeti Demokratikus Frontot az általa kidolgozott program alapján, amely olyan követeléseket tartalmazott, mint egy algériai Nemzetgyűlés és egy algériai kormány megalakítása, a gyarmati közigazgatás felszá-

molása, az arab nyelvnek hivatalos államnyelvvé nyilvánítása stb. Ám ez a felhívás nem talált visszhangra az említett pártoknál.

Az Algéria státusával foglalkozó vita a francia parlamentben 1947-ben olyan viszonyok között folyt, amikor Franciaországban megindult a reakció támadása. Szeptember 20-án a parlament Algéria olyan státusát erősítette meg, amely lényegében fenntartotta a gyarmati uralmat.

Az új státus szerint Algéria pénzügyi autonómiával és különleges szervezettel rendelkező megyék csoportját alkotta. Tanácskozó szervként a teljhatalmú főkormányzó mellett megalakították az Algériai Gyűlést. Ám e gyűlés képviselőinek a felét az európai kisebbségnek és a kiváltságokat élvező algériaiak maroknyi csoportjának a képviselői alkották; 8 millió algériainak ugyanannyi mandátum jutott, mint 1 millió európainak. Az alaptörvényben ígéretet tettek bizonyos további „reformokra": arra, hogy az ország déli részében megszüntetik a rendkívüli állapotot, hogy a muzulmán vallásgyakorlást felszabadítják a helyi hatóságok ellenőrzése alól, hogy egyenjogúsítják a francia és az arab nyelvet stb. Ám ezeknek az ígéreteknek a teljesítéséhez nem szabtak határidőt.

Az algériai alaptörvény nagy elégedetlenséget keltett az algériaiak körében. Az algériai törzslakosság képviselői az alaptörvény elfogadása ellen szavaztak a francia parlamentben, sőt egy részük a francia Nemzetgyűlésben való további részvételt is megtagadta. A Francia Kommunista Párt képviselői kategorikusan elutasították ezt a reakciós alaptörvényt.

Az algériai nép körében nagy felháborodást keltett az algériai hazafiak letartóztatása, a szigorú sajtócenzúra, a politikai pártok és szakszervezetek elleni megtorlások sorozata. A nemzeti politikusok közül mind többen hajlottak ama felfogás felé, hogy a nemzeti függetlenség problémája nem oldható meg a francia kormánnyal való tárgyalások útján. Ez a tendencia érvényesült a többi között az 1947. októberi községtanácsi választásokon, ahol a helyi lakosságnak fenntartott mandátumok többségét a Mozgalom a Demokratikus Szabadságok Győzelméért szerezte meg, amely Algériának Franciaországtól való különválása mellett szállt síkra. Erre való tekintettel a francia közigazgatás a következő években durván meghamisította a választási eredményeket. 1948 áprilisában az Algériai Gyűlés 120 képviselőjelöltje közül 102 jelöltet „megválasztottnak" nyilvánítottak, bár nem szerezte meg a szükséges számú szavazatot. Meghamisították az 1949-es (március 20-i és 27-i) kerületi választásokat is.

Azok a próbálkozások, hogy az algériai fiatalokat ágyútöltelékként használják fel a Vietnamban vívott gyarmati háborúban, a reakció által Algérián belül tett minden más erőfeszítésével együtt az algériai nép nagy tömegeinek jelentős balratolódásához vezettek. Különösen aktívnak mutatkozott Algéria munkásosztálya, amely a negyvenes években jelentősen megerősödött. Algír, Oran, Bône dokkmunkásai 1948-tól kezdve több ízben megtagadták Indokínába induló hajók rakodását. S ebben a harcukban nem riasztották vissza őket sem a hatóságok megtorlásai, sem az a veszély, hogy munka nélkül maradnak.

Tunézia

A második világháború befejezése után Tunézia Franciaország protektorátusa maradt, de a francia kormány, országa közvéleményének nyomására, kénytelen volt több reformot végrehajtani: kiegyenlítették a képviselők számát a Nagy Tanács (a főrezidens mellett működő tanácskozó szerv) tunéziai és francia szekciójában, több tunéziai minisztériumot alakítottak (szociálpolitikait, kereskedelmit, földművelésügyit stb.), és minisztertanácsot hoztak létre (1947 augusztusában). A minisztertanács állományába tartozott hat tunéziai miniszter és hét francia, aki a tunéziai francia nemzeti kisebbséget képviselte. A minisztertanács elnöke a főrezidens volt.

A tunéziai miniszterek lényegében meg voltak fosztva az önálló akciók lehetőségétől, mivel ott álltak a hátuk mögött francia tanácsadók, s ezek voltak a tényleges miniszterek. Emellett a tunéziai mi-

niszterek minden döntését a minisztertanács francia főtitkárának kellett jóváhagynia. Ily módon tevékenységük kettős ellenőrzés alatt állt, a hatalom teljes egészében változatlanul a főrezidens kezében maradt, s a protektorátusi rezsim így nem ingott meg.

Gazdasági tekintetben Tunézia továbbra is agrárország maradt, gyengén fejlett iparral, jóllehet a háború utáni időszakban fejlődésnek indult néhány iparág, a többi között a bányászat.

Az ország gazdaságának kulcspozíciói a francia monopóliumok kezében voltak. Az igen kis létszámú nemzeti burzsoáziának főleg a mezőgazdaságban és a kereskedelemben jutott szerep.

A nemzeti felszabadító mozgalom háború utáni fellendülése nem kerülte el Tunéziát sem. A Tunéziai Kommunista Párt már 1946 áprilisában kidolgozta a protektorátusi rezsim felszámolásáért és a francia közigazgatás megszüntetéséért, alkotmányozó nemzetgyűlési választások megtartásáért és nemzeti kormány megalakításáért vívandó harc programját. Gazdasági síkon a program agrárreform végrehajtását: a gyarmatosítók és az őket támogató feudális nagybirtokosok földjének a részesbérlők és a kevés földű parasztok kezébe való átadását követelte.

Az ország összes demokratikus erőinek egyesítésére törekedve a Tunéziai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1946. augusztus 4-én azt ajánlotta fel a többi politikai pártnak, hogy fogadják el ezt a programot mint a Nemzeti Front megalakításának alapját. Ám ez az ajánlat nem talált visszhangra. Megosztott maradt a szakszervezeti mozgalom is. 1946-ban Tunéziában két szakszervezeti központ alakult: a Tunéziai Dolgozók Szakszervezeteinek Egyesülése, amelybe mind tunéziai, mind európai munkások tartoztak, és a Tunéziai Általános Munkásszövetség, amely kizárólag tunéziai munkásokat és alkalmazottakat tömörített soraiban. 1950-re a szakszervezeti tagok összlétszáma Tunéziában elérte az 55 000–60 000-ret. Megalakulásától kezdve mindkét szakszervezeti központ a Szakszervezeti Világszövetségbe tartozott. De a Szakszervezeti Világszövetség tanácsai és a Tunéziai Dolgozók Szakszervezeteinek Egyesülése által tett javaslatok ellenére a Tunéziai Általános Munkásszövetség határozottan elutasította a két szakszervezeti központ egybeolvasztását. A gyakorlatban mégis előfordult, hogy a két szakszervezeti tömörülés közös megmozdulásokat hajtott végre.

A dolgozók sztrájkharcát a tunéziai nép széles rétegei támogatták. Amikor 1947. augusztus 5-én a francia csapatok a főrezidens parancsára a sztrájkolók közé lőttek, ez felháborodást keltett országszerte.

A nemzeti burzsoá pártok vezetői igyekeztek elejét venni annak, hogy soraikban szakadás következzen be. Ebből a célból összehívták 1934 óta fennálló két pártjuk: az Ó Desztur és az Új Desztur (desztur arabul alkotmányt jelent) kongresszusát. Ám az 1946. augusztus 23-án megnyitott kongresszus a rendőrség beavatkozása miatt kénytelen volt beszüntetni munkáját, és csupán egy nyilatkozatot fogadhatott el, amelyben proklamálta a tunéziai nép elidegeníthetetlen jogát a „sérthetetlen függetlenség megszerzésére". Közös platformot már nem sikerült kidolgozni.

1949 szeptemberében, amikor Habib Burgiba, az Új Desztur Párt vezetője visszatért az emigrációból, a párt arra vette az irányt, hogy megegyezésre jusson a francia kormánnyal Tunézia függetlensége ügyében.

Marokkó

A második világháború nem változtatott Marokkó státusán. Marokkó továbbra is protektorátus maradt. Az ország területének kilenctized része fölött Franciaország főrezidense volt a teljhatalmú úr, egytized része fölött pedig a spanyol főbiztos.

A „francia" Marokkó gazdasága a francia monopóliumok kezén volt, francia gyarmatosítók birtokában voltak a legjobb földek is. A bennszülött lakosságot politikai jogfosztottság, faji megkülönböztetés, földínség, munkanélküliség sújtotta.

Marokkóban, akárcsak a Maghreb más országaiban is, a háború következtében meggazdagodott a nemzeti burzsoázia. Mindamellett a nemzeti burzsoáziának nem nyílt lehetősége arra, hogy erőfeszítéseit a nemzeti ipar fejlesztésére irányítsa, s lényegében a kereskedelem szférájára volt kénytelen szorítkozni. A háború után Marokkóban megerősödött a munkásosztály, jelentősen megnőtt a létszáma. Erre való tekintettel a nemzeti felszabadító harc központja 1945-től Marokkó legnagyobb ipari városába: Casablancába helyeződött át.

A háború éveiben jelentősen fokozódott a pénzviszonyoknak a faluba való behatolása, ez pedig azt hozta magával, hogy bomlásnak indultak a törzsi struktúrák, hogy a parasztság egy része a városba áramlott, magáévá tette a nemzet egészének az érdekeit. Ezek a szociális viszonyokban végbement változások azt eredményezték, hogy a nemzeti burzsoázia és politikai pártjai köré tömörült a kézművesek, a hivatalnokok, a munkások és a parasztok jelentős része, akik mind az ország nemzeti függetlenségének kivívására törekedtek.

A marokkói burzsoá politikai pártok vezetői nagy reményeket fűztek más hatalmak, elsősorban az Egyesült Államok segítségéhez, az arab országok, valamint az ENSZ támogatásához. Arra számítottak, hogy az ENSZ ráveheti Franciaországot és Spanyolországot Marokkó szuverenitásának elismerésére. A burzsoá-nacionalista Isztiklál (Függetlenségi) Párt vezetői ragaszkodtak ahhoz, hogy vonják be a marokkói képviselőket az 1945 augusztusára összehívott párizsi konferenciába, amelynek helyre kellett állítania a háború alatt Spanyolország által elfoglalt Tanger-övezet nemzetközi státusát. Csakhogy sem a francia, sem a spanyol kormány, sem a vezető imperialista hatalmak nem kívántak változtatni Marokkó helyzetén.

A marokkói nemzeti politikusok nagy segítséget kaptak Franciaország demokratikus erőitől, különösen a francia kommunista miniszterektől, akik rákényszerítették a francia adminisztrációt arra, hogy demokratikusabb politikát folytasson. 1946 márciusában Marokkó főrezidensét, Gabriel Puaux-t, aki az 1944. január–februári fesi felkelés kegyetlen letörésével „tüntette ki magát", visszahívták, s a helyébe Erik Labonne-t nevezték ki. Ez utóbbi hazahozta a száműzetésből az Isztiklál Párt vezetőjét, Ahmed Balafrejt; abban az időben tért vissza hazájába a párt egyik alapítója, Allál al-Fászi is.

Fokozatosan megélénkült az ország politikai élete. Az Isztiklál Párt engedélyt kapott az *Al-Alam* című arab nyelvű lap és a *L'Opinion* című francia nyelvű folyóirat kiadására. 1946-ban a háború előtti Nemzeti Mozgalom Párt talaján létrehozták a Függetlenségi Demokrata Pártot.

Tevékeny munkát fejtett ki a fiatal Marokkói Kommunista Párt is, amely arab nyelven a *Hadzsat az-Azaab* című lapot adta ki, francia nyelven pedig az *Espoir* címűt. 1946 augusztusában a Kommunista Párt egy kiáltványt tett közzé, amelyben arra szólította fel a többi politikai pártot, hogy nemzeti egységfront létrehozásával harcoljanak az ország függetlenségéért és egységéért, az egyenlőtlen szerződéseknek és a protektorátus rendszerének felszámolásáért, nemzeti kormány megalakításáért és Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásáért. A függetlenségért harcolva bontakoztatott ki kampányt a legnépszerűbb nemzeti párt, az Isztiklál is, különösen azok után, hogy a szultán 1947. április 10-én Tangerban olyan beszédet mondott, amelyben megerősítette a marokkói népnek a független létre való jogát.

Amikor Franciaországban támadásba ment át a reakció, gyökeresen megváltozott a helyzet. Erik Labonne-t visszahívták, s helyébe Juin tábornokot nevezték ki, az pedig azzal kezdte működését, hogy hajtóvadászatot indított a Kommunista Párt és a szakszervezeti mozgalom ellen. A haladó újságokat és folyóiratokat a rendőri hatóságok elkobozták. Sok szakszervezeti és kommunista vezetőt letartóztattak, köztük Ali Jatát, a Kommunista Párt titkárát is.

Marokkó spanyol övezetében is fokozódott a terror. 1948 februárjában a spanyol hatóságok megtiltották a Tétouanba való beutazást Abd al-Halika Torresnek, a Nemzeti Reformpárt vezetőjének. Ez kétnapos általános tiltakozó sztrájkot robbantott ki.

1945–1949-ben Marokkó politikai életében nagy szerepet játszottak a szakszervezetek, amelyek a

gazdasági harcot összekapcsolták a politikaival. Miután 1943-ban helyreállították őket, 1946. november–decemberben megtartották IV. kongresszusukat, amelyen 55 000 szakszervezeti tag képviselői vettek részt.

1946-ban újjászervezték a franciaországi Általános Munkásszövetségbe, a CGT-be tartozó marokkói szakszervezeteket és létrehozták a Marokkói Szakszervezetek Általános Szövetségét. A Szövetség élére két főtitkárt állítottak: egy marokkóit és egy franciát, hogy ezzel is kifejezzék a mozgalom internacionalista irányát. Különösen nagy jelentősége volt ennek azért, mert az Isztiklál Párt vezetői megtiltották tagjaiknak az Általános Munkásszövetségbe való belépést, mivel ez francia szervezet.

1947-től kezdve Marokkóban erősödött a sztrájkmozgalom, 1948-ban pedig csaknem az egész országon hatalmas sztrájkhullám söpört végig. Márciusban sztrájkoltak a vasutasok, áprilisban a vasmunkások, a bányászok, a nyomdászok, a legtöbb állami intézmény alkalmazottai. Áprilisban sztrájk tört ki a foszfáttermelés központjában: Khouribgában; ebben a sztrájkban mintegy 10 000 bányász vett részt. Hogy letörjék az ellenállást, a hatóságok letartóztatták a szakszervezeti vezetőket, és a szomszédos falvak parasztjait próbálták bányamunkára kényszeríteni. Rendkívüli állapotot vezettek be, a városban harckocsik cirkáltak.

Válaszképpen az egész országban tiltakozó nagygyűléseket és tüntetéseket rendeztek. Casablancában a rendőrség próbált szétoszlatni egy tömeggyűlést, amelyet a szakszervezetek szerveztek, de a rendőrség támadását visszaverték. Oujdában és Djeradában a katonaság tüzet nyitott a sztrájkolókra, s mintegy 100 embert ölt meg vagy sebesített meg, Khouribgában pedig a rendőrök munkáslakásokat dúltak fel.

A szakszervezeti mozgalomban új jelenség volt az, hogy részt vettek benne nők, a marokkói lakosságnak a legelmaradottabb része. Safiban a konzervgyár ezer munkásnője sztrájkba lépett, béremelést követelve.

A protektorátus hatóságai kíméletlenül felléptek a munkásmozgalom ellen. 1948. május–júniusban szétverték Khouribga és Djerada bányászainak szakszervezeteit, feloszlatták a Bányaipari Munkások Szövetségét. Bányászok százait letartóztatták, kényszermunkára küldték; családok ezreit üldözték el otthonukból, sok bányánál teljesen kicserélték a marokkói bányászok állományát. Ám a megtorlásokkal sem sikerült letörni a sztrájkmozgalmat.

A szakszervezeti mozgalom sikerét látva, az Isztiklál külön határozatban javasolta tagjainak, hogy lépjenek be a szakszervezetekbe. Ez a határozat hozzájárult a szakszervezetek megerősödéséhez. Jelentős mértékben gyarapodtak a bőripari, a textilipari, a kohászati és a vegyipari munkások szakszervezetei. Új szervezetek alakultak Casablancában, Safiban és Agadirban.

A háború utáni években megnőtt a Marokkói Kommunista Párt befolyása. 1949. április 22–24-én Casablancában összeült a Kommunista Párt II. kongresszusa. A kongresszus küldöttei egyhangúlag elfogadtak egy felhívást, amelyben a protektorátus felszámolásáért vívandó harcba szólították Marokkó lakosságát.

XIII. FEJEZET

Trópusi- és Dél-Afrika

A negyvenes évek második fele a Trópusi- és Dél-Afrika szempontjából olyan időszakot alkotott, amikor a felszín alatt mélyreható változások mentek végbe. Politikai térképe a második világháború következtében viszonylag kevéssé változott. Etiópia már a háború idején felszabadult az olasz uralom alól, és 1941-től kezdve ismét független állam lett. Megszűnt olasz gyarmat lenni Eritrea és Szomália; 1941-től brit csapatok ellenőrzése alatt álltak. A Nemzetek Szövetségének mandátumterületeit az Egyesült Nemzetek Szervezete ugyanazoknak az európai hatalmaknak a gyámsága alá helyezte: Tanganyikát, Brit Togót és Brit Kamerunt Nagy-Britanniáé alá; Francia Togót és Francia Kamerunt Franciaországé alá; Ruandát és Urundit Belgiumé alá.

Egészében véve Trópusi- és Dél-Afrika ebben az időszakban csaknem összefüggő gyarmati tömböt alkotott. Térképén vagy 50 gyarmat és protektorátus szerepelt.

Trópusi- és Dél-Afrika világgazdasági és világpolitikai szerepének megváltozása

Afrika országainak gazdasága a negyvenes évek második felében valamelyest másként festett, mint a háború előtti esztendőkben. Az afrikai gyarmatokról származó nyersanyag- és élelmiszer-készletekre az anyaországoknak a háború idején is, a háború utáni első években is sokkal nagyobb szükségük volt, mint ezt megelőzően. A gyarmatbirodalmakon belül, sőt az imperializmus rendszerének egészében az afrikai országoknak hasonlíthatatlanul fontosabb hely jutott. Afrika szerepét a háború utáni világban az imperialista gyarmattartó hatalmak abban látták, hogy számlájára valamelyest kompenzálhatják a világ más részeiben elszenvedett károkat.

Nagyobb méreteket öltött az afrikai országok erőforrásainak kiaknázása. Megnövekedett az ón- és cinkérc, az urán, a kobalt, a grafit, a gyémánt, az antimon, az azbeszt, a kőszén és sok más hasznos ásvány termelése.

Mindennek az elszállításához bővítették és korszerűsítették a kikötőket, új utakat, repülőtereket, raktárakat építettek. Azáltal, hogy a háború idején és a háború utáni első években csökkent az európai áruk behozatala, valamelyest növekedett a helyi könnyű- és élelmiszeripar. A háború idején egyes vidékeken hadiüzemek épültek.

Afrikában fokozódott az embertartalékok kizsákmányolása is. Ez meggyorsította a hagyományos szociális struktúrák lerombolását, növelte a népességnek a városokba való áramlását, szaporította a bérmunkások számát.

A gazdaság „európai" szektorában – mind az iparban, mind az ültetvényeken és az állattenyésztő farmokon – a munkaerő zömét változatlanul idénymunkások alkották. Mindamellett az állandó proletariátus aránya gyorsabb ütemben növekedett, mint a háború előtt.

Változott Afrika szerepe a világpolitikában is. Ez ugyanazoknak az okoknak tudható be: annak, hogy világszerte gyengült az imperializmus és gyarapodtak a felszabadító erők. Afrikában igen világosan éreztette hatását a Szovjetunió erősödése és a szocialista világrendszer megjelenése. Másfelől a háború rácáfolt az anyaországok legyőzhetetlenségének legendájára, amelyet e hatalmak mindegyike oly buzgón terjesztett a maga afrikai gyarmatain. Háborús vereségeik és kudarcaik kompromittálták az anyaországokat afrikai alattvalóik szemében.

Jóllehet Trópusi- és Dél-Afrika valamennyi országa közül hadicselekmények csak Etiópia és Szomália területén folytak, a második világháború erősen kihatott az afrikai népek életére. Afrikai katonák százezrei tértek vissza Nyugat-Európa, Észak-Afrika, a Közel-Kelet, Burma, Malájföld hadszíntereiről teljesen új elképzelésekkel. Persze, a háborúhoz való viszonyuk meglehetősen bonyolult volt, hiszen nehezen lehetett volna elvárni angol, francia vagy belga gyarmatok lakóitól, hogy fenntartás nélkül anyaországuk győzelmét kívánják. Mindamellett a tengelyhatalmak fasiszta rezsimjeinek jellegéről az afrikaiaknak világos képük volt annak alapján, amit Mussolini hatóságai Etiópiában Eritreában és Olasz Szomáliföldön műveltek. Közismertek voltak a fasiszta hatalmak nyíltan fajgyűlölő céljai is. Éppen ezért Afrikában üdvözölték a fasiszta hatalmak legyőzését.

Nem elhanyagolandó szerepe volt ebben az arról szóló híreknek is, hogy az antifasiszta koalícióban részt vesz a Szovjetunió, az az ország, amely szembeszáll mindennemű afrikai gyarmati uralommal. A Szovjetunióról szóló értesülések a háború idején jóval szélesebb körben terjedtek, mint azelőtt, s a legtöbb afrikai országban enyhítettek is az ilyen jellegű információk terjesztését tiltó rendelkezéseken. Gabriel d'Arboussier, a neves szenegáli közéleti személyiség később ezt írta: „Emlékszem a háború hónapjaira, amikor a rádió erdőink, sivatagaink legtávolabbi zugaiba is elhozta a híreket a Szovjet Hadsereg győzelmeiről, amely nyomorúságos falvainktól tízezernyi kilométer távolságra harcolt, s mindegyikünk ösztönösen üdvözölte ezeket a híreket mint saját fegyvereink győzelméről szóló tudósításokat".

Az afrikaiak politikai aktivitásának fokozódásához hozzájárult az is, hogy a háború idején a gyarmati hatóságok kénytelenek voltak a lakossághoz apellálni, ha meg akarták szerezni támogatását há-

Hordók kiváló minőségű pálmaolajjal

borús erőfeszítéseikhez. Elősegítette ezt az aktivitást a gyarmati rendőruralomnak az az átmeneti gyengülése is, amely az anyaországok háborús veszteségei következtében sok gyarmaton volt tapasztalható, különösen sok francián.

A háború utáni első években Ázsiában – Kínában, Koreában, Vietnamban, Indiában, Burmában, Indonéziában – lezajlott események híre eljutott az afrikai országokba, s meggyőzte lakosságukat arról, hogy a gyarmati rendszer nem örök életű.

Ám Trópusi-Afrika és Dél-Afrika valamennyi országában a kolonializmus nyomban a háború befejezése után azon volt, hogy újból megszilárdítsa pozícióit. Az afrikai népek értésére adták, hogy rájuk semmiképpen sem vonatkoznak az Egyesült Államok és Nagy-Britannia vezetői által 1941-ben aláírt „Atlanti Chartá"-nak azok a rendelkezései, amelyekben képmutatóan a népek kormányzati formájuk önálló megválasztására való jogokról szónokoltak. London centrumában, a Parliament Square-en, a háború után fogtak hozzá a gyarmatügyi minisztérium új székházának építésébe, s az építkezés India, Pakisztán és Burma függetlenségének kikiáltása után is folytatódott; Angliában bizonyosra vették, hogy Afrikában a gyarmati rendszer megingathatatlan, s hogy a Brit Birodalom még hosszú ideig uralkodik majd Afrikában.

Mivel szerte a világon összeszűkültek a gyarmati uralom szférái, az imperialisták között mind intenzívebb harc folyt Afrikáért. Az anyaországok legfőbb vetélytársa az Egyesült Államok volt. Az amerikai monopóliumok mélyen behatoltak a Dél-afrikai Unió és Délnyugat-Afrika gazdaságába: bányaiparába, majd feldolgozóiparába is (mindenekelőtt a gépjárműveket összeszerelő iparba). Az Egyesült Államok kiszélesítette gazdasági és katonai-stratégiai pozícióit Etiópiában és még nagyobb mértékben Libériában, amely attól a pillanattól kezdve, hogy a XIX. században megalakult, az amerikaiak afrikai befolyásának támaszául szolgált. Az amerikai olajcégek olaj után kutattak Mozambikban és Angolában.

A gyarmati kizsákmányolás új programjai

A háború utáni első években az anyaországokban nagy szervezeteket hoztak létre, amelyek a gyarmatok, elsősorban az afrikaiak, „fejlesztésének terveire" specializálódtak. A francia kormány 1946-ban külön alapot hozott létre a tengerentúli területek gazdasági és szociális fejlesztésére. Az volt az elképzelés, hogy ezt az alapot a francia kincstár hozzájárulásaiból és maguknak a tengerentúli területeknek a tartalékaiból képzik, de az alap kezelését egy francia tisztviselőkből és szakértőkből álló bizottságra ruházták rá. 1946–1947-ben a René Pleven vezette különbizottság elkészítette a tengerentúli területek fejlesztésének általános tervét. E terv keretében tízéves fejlesztési terveket készítettek minden egyes francia gyarmatot illetően, 1949-ben pedig ezeket a terveket felcserélték négyéves programokkal, amelyeket pontosítás céljából évente felülvizsgáltak. Angliában 1948-ban megalakítottak egy gyarmatfejlesztési társaságot – egy 100 millió font sterlingnyi állami és magántőkével működő vegyes társaságot. Ezek a szervezetek különféle olyan objektumokat terveztek meg és építettek fel, amelyek az iparral, a mezőgazdasággal, az erdőgazdálkodással és a vízgazdálkodással voltak kapcsolatosak.

Belgiumban 1949-ben közzétették Belga Kongó gazdasági és szociális fejlesztésének tízéves tervét. Ezeket a nyersanyag- és élelmiszer-termelés kiszélesítésére irányuló terveket és programokat a gyarmattartó anyaországok érdekeinek rendelték alá. Mindezeknek a terveknek nem az volt a céljuk, hogy gondoskodjanak az afrikai országok gazdaságának sokoldalú, tervszerű fejlődéséről, hanem az, hogy ezt a gazdaságot még jobban alárendeljék az anyaországok gazdaságának. Az afrikai országok mindegyikében egy-két exportkultúra fejlesztését irányozták elő, sokszor olyan kultúrák vetésterületének a csökkentése árán, amelyek a belső szükségletek kielégítésére irányultak, sőt akár olyan áron is, hogy egész törzseket űztek el földjükről. Szenegálnak például a francia programokban és tervekben azt a szerepet szánták, hogy földimogyorót szállítson. Elefántcsontpartnak fa exportálására kellett speciali-

zálódnia, Dahomeynek olajpálma-termékek kivitelére, Guineának vasérc kitermelésére, Nigernek és Mauritániának állattenyésztésre. A brit tervek szerint az Aranypartnak az a szerep jutott, hogy kakaót exportáljon, Nigériának olajpálma-termékeket kellett szállítania, Tanganyikának szizált (kenderfajta), Észak-Rhodesiának rezet, Dél-Rhodesiának és Nyaszaföldnek dohányt stb.

Ám e nagy horderejű tervek hatékony megvalósításának útjába nehezen leküzdhető akadályok gördültek. Az afrikai országokban nem volt elegendő szakképzett munkaerő. Hiányoztak a beruházásokhoz szükséges berendezések. Sok helyütt a talaj kimerülése gátolta a mezőgazdasági tervek megvalósítását. S ami a legfőbb, a helyi lakosság általában ellenségesen fogadta a kizsákmányolás új terveit.

A nagy buzgalommal reklámozott első tervek kudarcba fulladtak. Az az angol kormány által 1947-ben nyilvánosságra hozott terv, amely Kelet-Afrika földimogyoró-termesztésének gépesítésére irányult és Angliának növényi zsiradékkal való ellátását célozta, azt irányozta elő, hogy a földimogyoró-ültetvények területét 1952-ig óriási mértékben, 1,3 millió hektárra növelik. Ám 3 év alatt ennek a területnek csupán 3 százalékát vetették be, a munkálatok 10–15-ször annyiba kerültek, mint amennyit előirányoztak. 1949-ben a tervet egy kis hányadára csökkentették, 1950-ben pedig beismerték, hogy kudarcba fulladt. Ugyanilyen sorsra jutottak Francia Nyugat-Afrikában a gyapottermesztési tervek.

Az anyaországok politikai engedményei és manőverei

Az imperializmus általános gyengülése miatt az anyaországok az elnyomás módszerei mellett – amelyekről sohasem mondtak le – politikai manőverezéshez folyamodtak.

Franciaország háború utáni gyarmati politikáját sok tekintetben az 1944-es brazzaville-i értekezlet határozta meg, amelyen valamennyi afrikai francia birtok közigazgatásának a képviselői vettek részt. Az értekezleten ígéretet tettek arra, hogy Franciaország demokratizálást hajt majd végre a gyarmatokon, képviseleti intézményt hoz létre az általános választójog alapján. Később Franciaország 1946-os alkotmányában proklamálták, hogy Franciaország a tengerentúli népekkel olyan szövetséget alkot, amely a jogok és a kötelezettségek egyenlőségén alapszik, mentes mindennemű – akár faji, akár vallási – diszkriminációtól. Az alkotmánynak ebben a cikkelyében, mint sok más cikkelyében is, megmutatkozott az alkotmány előkészítésében részt vevő Francia Kommunista Párt befolyása. Kiszélesítették a gyarmatok népességének választójogát. A gyarmati népesség jogot kapott arra, hogy megválassza az 1946-os alkotmány alapján létrehozott területi gyűléseket, valamint minden gyarmat részéről képviselőket küldjön a francia parlamentbe.

Ám a területi gyűléseknek csak tanácskozási funkcióik voltak – a döntés joga továbbra is a gyarmati adminisztrációt illette meg. A választók köre pedig, ha ki is szélesedett, mégis különféle cenzusok által korlátozott volt és nem ölelte fel a gyarmatok népességének többségét.

A hatóságok által a brit gyarmatokon folytatott politikai manőverezés szempontjából jellemzők voltak az úgynevezett alkotmányok és azok gyors váltakozása. Minden egyes gyarmatnak külön alkotmányt adtak, s ezt általában arról a kormányzóról nevezték el, amelynek idejében a megfelelő alkotmányt összeállították. Az alkotmányok külsőleg igen eltérők voltak. Az egyik szerint a kormányzó mellett működő végrehajtó tanácsban részt vehetett néhány olyan személy, akit erre külön kiválasztottak és tanácskozási joggal felruháztak. Más alkotmányok szerint a kormányzó mellett törvényhozó tanács alakult, amelyben többséget kaptak a hivatalos személyek közül kinevezett „képviselők"; a képviselők száma a különböző alkotmányokban változott. A lakosság korlátozott csoportjait juttatták választójoghoz és választott személyek is kaptak helyet a törvényhozó tanácsokban.

A tényleges hatalom mindenkor a kormányzó kezében maradt, de az alkotmányok mégis csak engedményeknek számítottak, bármilyen ritkák és szegényesek voltak is. Ezeket elfogadták, hatályon kívül helyezték, módosították a nemzeti felszabadító mozgalom erejétől, szakaszától és jellegétől függően. Aranypart 1949–1950-ben kidolgozott alkotmánya például az országban 1948-ban lezajlott népi

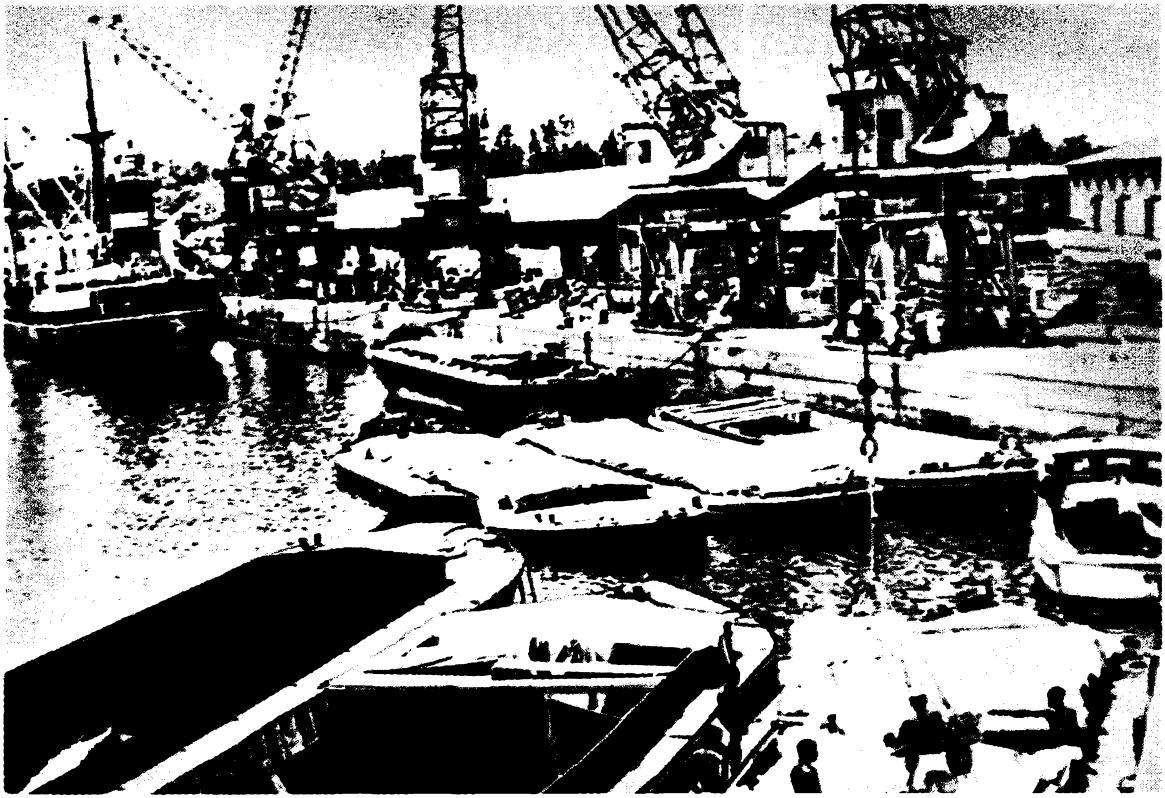

Dar es Salaam nemzetközi kikötője (Tanganyika)

megmozdulásoknak az eredménye volt, az 1947-es nigériai alkotmány pedig az 1945-ös sztrájk számlájára írható. Ugyancsak Nigériában a bányászok 1949-es megmozdulása új alkotmány elfogadásához vezetett. Mindegyik ilyen alkotmány segítségével a gyarmati hatóságok próbálták kiszélesíteni szociális támaszukat, kialakítani az együttműködést az egyik vagy másik szociális réteggel. Másfelől, a nemzeti felszabadító erők igyekeztek kihasználni ezeket az engedményeket harcuk legális lehetőségeinek kiszélesítéséhez.

A „reformoknak" egy sajátos válfaját alkották a föderációk létrehozására irányuló tervek. Itt mindenekelőtt Észak-Rhodesia, Dél-Rhodesia és Nyaszaföld egyesítéséről volt szó, valamint egy olyan kelet-afrikai föderáció létrehozásáról, amelynek tagja Kenya, Uganda és Tanganyika. Mindkét terv már a háború előtti időkben született, de a háború után ismét felszínre került a megváltozott körülményekre való tekintettel.

A kelet-afrikai föderáció létrehozásának az lett volna a célja, hogy bevonja Kenya fehér telepeseit Uganda és Tanganyika igazgatásába, és hogy fenntartsa a „rendet" ezekben az országokban, ami különösen fontos volt a gyengülő brit kolonializmus szempontjából. A másik célja ennek az volt, hogy a gyámsági Tanganyikát angol gyarmattá tegyék. Ám ebben a tekintetben feltétlenül számolni kellett mind az Egyesült Nemzetek Szervezetének, mind általában a világ közvéleményének a tiltakozásával.

Rhodesia és Nyaszaföld szövetségének megalakításához az angol kormány azt a reményt fűzte, hogy így hatékonyabban kizsákmányolhatja rendkívül értékes birtokainak embertartalékait és hatékonyabban kiaknázhatja azok természeti erőforrásait, hogy erősebb kötelékekkel fűzheti az iparilag fejlett Dél-Rhodesiához a nyersanyagbázisul szolgáló Észak-Rhodesiát és a munkaerő-tartalékokkal rendelkező Nyaszaföldet. A brit gyarmatosító körök itt oly módon kívánták megszilárdítani uralmukat,

hogy maximális mértékben bevonták a fehér telepeseket a növekvő felszabadító erők elleni harcba. Az északi országoknak Dél-Rhodesiához való tényleges hozzácsatolása lehetővé tette, hogy nagy arányokban használják fel a dél-rhodesiai telepeseket mint a maguk támaszát a szövetség egész területén. Ugyanakkor Nagy-Britanniának módja nyílt arra, hogy „döntőbíróként" szerepeljen az afrikaiak és a telepeskormány közötti viszonyban.

A legbuzgóbban szállt síkra az egyesülés gondolatáért Godfrey Huggins, Dél-Rhodesia miniszterelnöke, és Roy Welensky, az észak-rhodesiai telepesek legreakciósabb részének a vezetője. Kezdeményezésükre a három ország fehér telepeseinek vezetői 1949-ben a Viktória-zuhatagnál (a Victoria-Falls nevű városkában Észak- és Dél-Rhodesia határán) összeültek ennek a kérdésnek a megtárgyalására, és megállapodtak abban, hogy létre kell hozni a szövetséget. Ám a konferenciára egyetlen afrikait sem hívtak meg. Dél-Rhodesia burzsoáziáját és nagybirtokosait csábította az a terv, hogy hatalmukat kiterjesszék az északi protektorátusokra. Észak-Rhodesia és Nyaszaföld maroknyi fehér telepese, aki afrikaiak milliói között élt, abban reménykedett, hogy támaszkodhat majd a gyarmat nagyobb létszámú és jobban megszervezett telepeseire. Ezek is, amazok is arra spekuláltak, hogy közösen könnyebben féken tarthatják az afrikaiakat és stabilizálhatják a helyzetet mind a három országban. Ez pedig elősegítette volna az európai és az amerikai tőke és telepesek beáramlását.

Nagy-Britannia kormánya azt is figyelembe vette, hogy ha megtagadja az engedményeket az „önkormányzatú" Dél-Rhodesia telepeseitől, ez a Dél-afrikai Unióhoz való gyors közeledésükhöz vezethetne. Ilyen irányú törekvések mindig is voltak. Már az 1922-es népszavazás idején a dél-rhodesiai fehér választók mintegy 40 százaléka a Dél-afrikai Unióval való egyesülés mellett foglalt állást. A negyvenes és az ötvenes évek fordulóján Dél-Rhodesia „európai" népességének már körülbelül egyharmadát a Dél-afrikai Unióból származók alkották. Az ilyen közeledés perspektívája a brit uralkodó körök szempontjából különösen aggasztóvá vált 1948 után, amikor a Dél-afrikai Unióban az angolellenes beállítottságú és a Brit Nemzetközösségből való kilépést sürgető afrikander (bur) Nemzeti Párt kormánya jutott hatalomra.

Az V. Pánafrikai Kongresszus

Az egész Fekete-Afrikában kibontakozó antikolonialista harc szempontjából nagy szerepe volt az V. Pánafrikai Kongresszusnak.

A pánafrikai mozgalom még a XX. század elején alakult, s az első világháborútól kezdve William Du Bois, az Egyesült Államok neves néger politikusa állt az élén. Jellegét tekintve a mozgalom inkább pánnéger, mintsem pánafrikai volt: az Egyesült Államok és a Nyugat-indiai országok képviselői voltak túlsúlyban benne. Az első és a második világháború közötti időszakban négy pánafrikai kongresszust tartottak: 1919-ben, 1921-ben, 1923-ban és 1927-ben. E mozgalom résztvevői nem foglaltak el forradalmi álláspontot, hanem csupán részleges engedményeket követeltek a gyarmattartó hatalmaktól. Ráadásul az 1929–1933-as évek gazdasági világválsága alatt a pánafrikai mozgalom szemlátomást meggyengült és már-már úgy látszott, hogy letűnik a történelem porondjáról. Ám a második világháború kimenetele újabb erőt adott ennek a mozgalomnak, s ez egy újabb pánafrikai kongresszus összehívását eredményezte.

Az V. Pánafrikai Kongresszus megrendezésének gondolatát támogatták az afrikai szakszervezetek irányítói. Nigéria, az Aranypart és más afrikai országok szakszervezeteinek vezetői, akik küldöttekként részt vettek Londonban az 1945 februárjában tartott Szakszervezeti Világszövetség kongresszusán, ezt követően, márciusban, részt vettek a Nagy-Britanniában működő afrikai és négerszervezetek konferenciájának munkájában. Ebből az alkalomból hoztak olyan döntést, hogy összehívják az V. Pánafrikai Kongresszust, mégpedig úgy, hogy ez időben egybeessen a Szakszervezeti Világszövetség alakuló kongresszusával, amelynek összehívását 1945 szeptemberére tervezték.

Az V. Pánafrikai Kongresszus Manchesterben ülésezett 1945. október 13. és 21. között. 18 esztendő választotta el az előző kongresszustól, s egészen más történelmi helyzetben tartották meg, olyan viszonyok között, amikor egy minőségileg új szakasz kezdődött az afrikai népek felszabadító harcában. Erről tanúskodik a kongresszus résztvevőinek összetétele is, követeléseik jellege is.

Afrika szerepe ezen a kongresszuson óriási mértékben megnövekedett. Afrikát és a négerek lakta Amerikát körülbelül azonos számú szervezet képviselte. Nigéria, Sierra Leone és az Aranypart részéről négy-négy politikai, társadalmi, illetve szakszervezet vett részt, Kenya és Gambia részéről kettő-kettő, a Dél-afrikai Unió, Libéria, Uganda és Nyaszaföld részéről egy-egy. Részt vettek Tanganyika és Szomália képviselői is. Az afrikaiak számos Nagy-Britanniában működő szervezete (diák-, ifjúsági, munkásszervezete) képviseltette magát.

A kongresszus 200 résztvevője között olyan politikusok voltak, mint Kwame Nkrumah, Jomo Kenyatta, Hastings Banda, akik később miniszterelnöki, illetve elnöki tisztséget töltöttek be Aranyparton (a mai Ghánában), Kenyában, Nyaszaföldön (a mai Malawiban), továbbá Peter Henry Abrahams dél-afrikai író, olyan neves közéleti személyiségek, mint Wallace Johnston (Sierra Leone), Obafemi Awolowo (Nigéria) és mások. A legtöbb ülésen William Du Bois elnökölt.

Politikai nézeteik jellegét tekintve igen tarka volt a résztvevők összetétele, mindamellett a kongresszuson a harcos antikolonialista és antiimperialista szellem uralkodott. Az antifasiszta koalíció fölött aratott győzelem szárnyakat adott a kongresszus résztvevőinek, azt a reményt keltve bennük, hogy világszerte további változások mennek majd végbe.

A kongresszus egész menetére és határozataira nem lebecsülendő hatással volt a Szakszervezeti Világszövetség alakuló kongresszusa is.

A küldöttek megtárgyalták Afrika minden térségének, sok afrikai országnak a helyzetét, és a lakosság konkrét követeléseit felsoroló részletes határozatokat hoztak, valamint olyan határozatokat, amelyekben elítélték Nagy-Britanniában a színes népesség útjába állított korlátokat, valamint a nyugat-indiai gyarmati rendszert. A kongresszusi dokumentumok közül a legjelentősebb volt a gyarmatok munkásaihoz, parasztjaihoz és értelmiségeihez intézett felhívás, amelyet Kwame Nkrumah szövegezett meg. Ebben ez állt: „Minden gyarmatnak fel kell szabadulnia mind a politikai, mind a gazdasági külföldi imperialista ellenőrzés alól. A gyarmatok népeinek jogot kell kapniuk arra, hogy megválaszthassák saját kormányukat, s hogy ebben semmilyen módon ne korlátozhassák őket külföldi hatalmak. Mi azt mondjuk a gyarmatok népeinek, hogy minden rendelkezésükre álló eszközzel harcolniuk kell ezeknek a céloknak az eléréséért." A felhívás a szakszervezetek jogaiért, a szövetkezetek létrehozására való jogért, a sajtó-, a gyülekezési, a tüntetési és a sztrájkszabadságért mozgósított, s azért a jogért harcolt, hogy a tömegek felvilágosításához szükséges irodalmat kiadhassák és olvashassák. A legégetőbb feladat, szögezte le a felhívás, a tömegek szervezése.

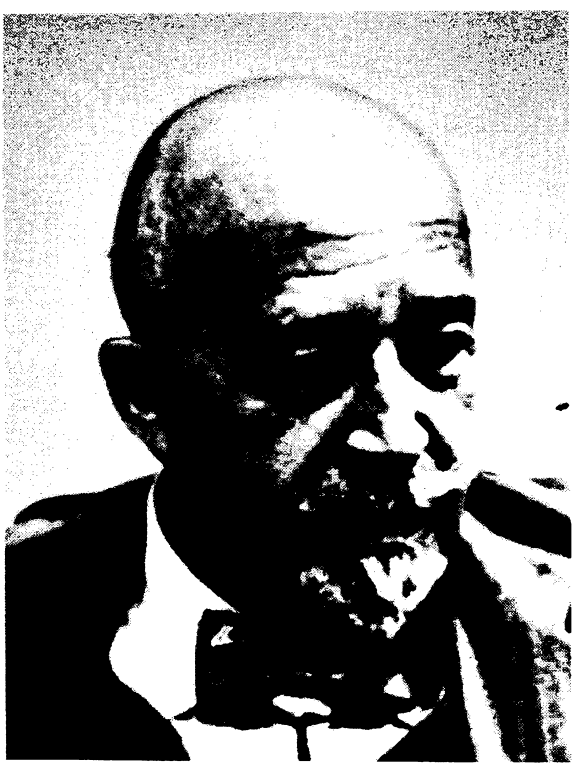

William Du Bois

Az V. Pánafrikai Kongresszus fontos szerepet játszott az afrikai népek felszabadító harcának kibontakozásában. A kongresszus végeztével sokan hozzáláttak a gyakorlati munkához azzal a céllal, hogy elérjék a kongresszus által meghirdetett követelések megvalósulását. A kongresszus küldöttei közül többen egy ideig még Európában maradtak. Elhatározták, hogy alaposabban megismerkednek a szociális és a politikai harc különféle fajtáival, változatos formáival és módszereivel, s igyekeznek minél felkészültebben hazatérni. Ezek közül az emberek közül néhányan csakugyan politikai pártokat alapítottak, a tömegharc élére álltak és elismert népvezérekké váltak.

Új politikai pártok keletkezése

A Trópusi-Afrika legtöbb országában a negyvenes évek második fele volt az az időszak, amelyben politikai pártok alakultak. Hasonló szervezetek felbukkantak itt korábban is, de jellegüket tekintve ezek sokszor inkább vitaklubokra hasonlítottak, nem volt szorosabb kapcsolatuk a városi és a falusi néptömegekkel. A második világháború vége felé és különösen annak befejeztével alakult pártok és szervezetek hatékonyabbak voltak. Persze, megesett, hogy erősen eltértek egymástól – ez részben magának a Trópusi-Afrikának a tarkaságát, részben a népei fejlettségi színvonalában mutatkozó eltéréseket tükrözte vissza. Akadtak ezek között a pártok és szervezetek között olyanok is, amelyek nagy tömegeket öleltek fel, amelyek igen összeforrottak voltak, szoros kapcsolatban álltak a gyakorlati nemzeti felszabadító harccal – márpedig ilyesmi a Trópusi-Afrikában azelőtt nem volt.

Az ezekben az években alakult pártok közül a legnagyobb az Afrikai Demokratikus Tömörülés lett. 1946 őszén, fennállása első hónapjaiban, 50 000 tagja volt, 1948 végén pedig már több mint 1 millió. Az 1946 októberében a bamakói alakuló kongresszuson elfogadott szervezeti szabályzata szerint ez a párt „Francia Fekete-Afrika és Francia Szomália lakosságának közös érdekeit" szolgálta, vagyis egy 7,7 millió négyzetkilométernyi óriási terület népességének képviselőjévé kiáltotta ki magát, amely Francia Nyugat-Afrika nyolc gyarmati birtokát, a Francia Egyenlítői-Afrikához tartozó négy gyarmatot, Francia Szomáliát, valamint a francia gyámság alatt álló Kamerunt és Togót ölelte fel. Ezeknek az országoknak a többségében, ha nem is valamennyiben, az Afrikai Demokratikus Tömörülésnek csakugyan sikerült is létrehoznia szekcióját. A párt bázisa Elefántcsontpart volt, összetétele mind etnikai, mind szociális tekintetben rendkívül tarka volt. Tagságának zömét parasztok alkották, a legfontosabb posztokat értelmiségiek töltötték be, valamivel kisebb arányban részt vett a pártban a burzsoázia is.

Az Afrikai Demokratikus Tömörülés azt tűzte ki fő céljául, hogy a francia gyarmatokat kiszabadítsa a gyarmati uralom alól. Ezt a feladatot a párt a politikai harc módszereivel igyekezett megoldani. Nagy reményeket fűztek a pártban a francia parlament afrikai képviselőcsoportjának tevékenységéhez és a franciaországi demokratikus erőkkel való együttműködéshez az imperializmus és a kolonializmus elleni közös harcban. A párt sok problémához való viszonyában egészen 1950-ig a francia kommunistákra orientálódott, s a parlament afrikai képviselői a kommunista frakcióval együtt szavaztak. A pártban akkoriban világosan megmutatkozott egy forradalmi demokratikus tendencia, még ha ez nem is volt következetesen forradalmi.

A brit gyarmatokon az Afrikai Demokratikus Tömörüléssel nagyjából azonos időben olyan pártok alakultak, amelyekre ugyancsak jelentős szerep várt a Trópusi-Afrika történetében. Nigériában, az egész afrikai kontinens legnagyobb népességű országában, 1944 augusztusában megalakult Nigéria és Kamerun Nemzeti Tanácsa. A párt a városi és a falusi népesség széles rétegeire támaszkodott. A pártban a vezető szerepet a burzsoázia és az értelmiség képviselői töltötték be. A párt befolyása a leginkább az ibók lakta Kelet-Nigériára terjedt ki. Célját a párt abban látta, hogy a Brit Birodalom keretei között kivívja függetlenségét, hogy harcoljon demokratikus alkotmány bevezetéséért, a művelődés terjesztéséért. A párt erélyesen fellépett a brit hatóságok által szított szeparatizmus ellen, Nigériának Északi, Nyugati és Keleti területre való felosztása ellen. Tevékenységében a párt régebbi nigériai politi-

Kwame Nkrumah, az Egyesült Aranyparti Konvenció főtitkára

kai szervezetek tapasztalataira támaszkodott. Elnökévé Herbert Macaulyt választották, akit „a nigériai nacionalizmus atyjának" tartottak azon az alapon, hogy már 1922-ben vezette Nigéria egyik első politikai pártját. Főtitkára Nnamdi Azikiwe lett, aki aztán 1963 és 1966 között a Nigériai Köztársaság elnöki posztját töltötte be.

Egymás után két politikai párt jelent meg az Aranypart angol gyarmaton. 1947-ben megalakult az Egyesült Aranyparti Konvenció. Ennek megalapítói és vezetői a helyi burzsoáziának és azoknak a feudális köröknek a képviselői voltak, amelyek már közeledtek a nemzeti burzsoáziához. A Konvenció az ország történetében először tűzte ki azt a követelést, hogy adják meg az országnak a függetlenséget, de vezetői Nagy-Britannia alkotmányos engedményeihez fűzték reményeiket, és féltek a néptömegek harcától. A Konvenció vezetői nem támogatták azokat az antikolonialista tömegmegmozdulásokat, amelyek 1947-ben és különösen 1948-ban az egész országra kiterjedtek. Ennek következtében a konvenció kettészakadt. Balszárnya Kwame Nkrumah vezetésével 1949 augusztusában megalakította a Népi Konvenció Pártot. Ez nem csupán az ország függetlenségéért és mindennemű faji elnyomás felszámolásáért szállt síkra, hanem a tőkés kizsákmányolás megszüntetéséért is. Fennállása első évének végén a pártnak már 45000 tagja volt.

1944-ben keletkezett a Kenya Afrikai Unió; ugyancsak 1944-ben alakult meg a Nyaszaföldi Afrikai Kongresszus; 1946-ban a Mozgalom Malgas Demokratikus Megújulásáért; 1947-ben a Szomáli Ifjúsági Liga (az 1943 óta működő Szomáli Ifjúsági Klub talaján); 1948-ban a Kameruni Népek Szövetsége és az Észak-rhodesiai Kongresszus.

Ezek a pártok és szervezetek sokban különböztek egymástól országaik konkrét körülményeitől függően. Néhány ezek közül valamely etnikai csoportra támaszkodott, mások igyekeztek több nép képviselőit egyesíteni soraikban. A pártok és szervezetek egyik részénél érződött a törzsfőnökök erős befolyása, mások a szakszervezetekkel álltak kapcsolatban.

Kelet- és Közép-Afrika számos pártján és szervezetén érződött a Dél-afrikai Unióban 1912 óta működő Afrikai Nemzeti Kongresszus hatása. Az egész kontinensnek ez az első nagy afrikai politikai szervezete gazdag tapasztalatokat halmozott fel. Más országok fiatalabb pártjai sok mindent kölcsönöztek eszmei poggyászából, szervezeti elveiből, sokszor még magát a nevét is. A belga és a portugál gyarmatokon, ahol az afrikaiak politikai mozgalma különösen szigorú tilalmakba ütközött, kulturális-felvilágosító szervezetek alakultak. Az angolai értelmiségiek 1948-ban egy társaságot alapítottak, amelynek a „Fedezzük fel Angolát" nevet adták. Belga Kongó nyugati részében ugyanabban az évben megalakult a bakongo népnek egy kulturális egylete: az ABAKO (Bakongo Szövetség).

Az új pártoknak és szervezeteknek a megjelenése, akármilyen változatosak voltak is, kifejezésre juttatta az afrikai népek társadalmi életében és többségük hangulatában bekövetkezett változásokat, arról tanúskodott, hogy megnövekedett a vonzódás a szervezett harc iránt.

A munkásmozgalom és a szakszervezetek

A második világháború után a Trópusi-Afrikában feltűnően megerősödött a munkás- és a szakszervezeti mozgalom. 1945-ben létrejött az Aranyparti Szakszervezeti Kongresszus. 1945 után Francia Nyugat-Afrika és Francia Egyenlítői Afrika országaiban is alakultak szakszervezetek, ráadásul ezek közül sok közel állt az Általános Munkásszövetséghez, a CGT-hez, Franciaország leghaladóbb szakszervezeti egyesüléséhez. 1949-ben Kenyában megalakult a Kelet-afrikai Szakszervezeti Kongresszus, Tananarive, a madagaszkári közigazgatási központ közelében pedig összeült a néhány évvel korábban alakult malgasi szakszervezetek egyesülési kongresszusa.

1946-ban szakszervezetek létrehozására kaptak lehetőséget Belga Kongó munkásai és alkalmazottai. Ezt a jogot aktív harccal vívták ki, a többi között Matadi, az ország legnagyobb kikötője dokkmunkásainak általános sztrájkjával, amely fegyveres felkelésbe csapott át. Ám a belga hatóságok a végsőkig korlátozták ezt a jogot: csak néhány vállalatnál engedélyezték szakszervezetek alakítását, és ott is a hatóságok teljes ellenőrzése alatt.

Észak-Rhodesia afrikai bányászainak szövetségét csak 1949-ben sikerült megalakítani és elismertetni a bányatulajdonosokkal, jóllehet már hosszú idő óta szívós harc folyt egy ilyen szervezet létrehozásáért. A Copper-belt (Rézövezet), az észak-rhodesiai rézbányák bányászai nemcsak hogy a Trópusi-Afrika munkásosztályának egyik legnagyobb osztagát alkották, hanem sok tapasztalatot is szereztek már; 1935 és 1940 között a Rézövezetben bányászok tízezrei sztrájkoltak.

A sztrájkok évről évre mind szorosabban hozzátartoztak az afrikai országok életéhez, a munkások harci eszközévé váltak a jogaikért vívott küzdelmükben. Dél-Rhodesiában 1945-ben zajlott le az első

A pálmaolajjal kereskedő Lever Brothers cég nigériai munkásai

nagyobb sztrájk. A sztrájkoló vasutasok kiharcolták bérük emelését és szakszervezetük hivatalos elismerését. 1948. áprilisban valamennyi nagyobb dél-rhodesiai városban kitört a munkások, a kereskedelmi és a háztartási alkalmazottak általános sztrájkja. A kegyetlen megtorlások ellenére is nyolc napig tartott. Francia Nyugat-Afrika vasutasai 1947-ben több hónapon át sztrájkoltak, és kiharcolták követeléseik kielégítését.

Nigériában 1945 júniusában kirobbant az ország történetének első általános sztrájkja. Másfél hónapig tartott, elsősorban az állami és közüzemi vállalatokra terjedt ki, de később átcsapott Lagos és más városok magánvállalataira, intézményeire és hivatalaira is. A sztrájk az ország fontosabb központjaiban megbénította az üzleti életet, és a gyarmati hatóságok részleges engedményeivel zárult; beleegyeztek abba, hogy felülvizsgálják a sztrájkolók bérköveteléseit. Négy és fél évvel később Nigéria keleti részében, Enugu szénbányáiban sztrájk zajlott le, amely eleinte helyi jellegűnek indult, de aztán visszhangra talált az ország határain túl is. A rendőrség 1949. november 18-án tüzet nyitott a bányászokra, s ennek több mint 50 halottja, illetve sebesültje lett. Ezek után Kelet-Nigéria sok vidékén tiltakozó tüntetésekre és sztrájkokra került sor.

A Trópusi-Afrika viszonyai között a gazdasági harc a külföldi tőke elleni harc volt, s már ezért is antikolonialista jelleget öltött. A gyarmati hatóságok által alkalmazott tömeges megtorlások még jobban erősítették ezt a politikai tendenciát. A néptömegek felfogásában az antikolonialista harc mind szorosabban összekapcsolódott a politikai szervezetek és a szakszervezetek tevékenységével.

Afrika egyik legnagyobb népi megmozdulása a háború utáni években Madagaszkárban zajlott le. Ez szorosan összefüggött a Mozgalom Malgas Demokratikus Megújulásáért nevű szervezet tevékenységével. A szervezet programja olyan követeléseket tartalmazott, mint Madagaszkár függetlensége és demokratikus átalakításoknak a végrehajtása, s ezek nemcsak a malgas törzslakosság legszélesebb rétegeit vonzották, hanem sok francia telepest is. A Mozgalom Malgas Demokratikus Megújulásáért adatai szerint ennek a szervezetnek már az első hónapokban 100 aktív tagja volt és mintegy 500 000 szimpatizáns támogatta. 1946. november 10-én megválasztották Madagaszkár képviselőit a francia parlamentbe, s ezeken a választásokon mind a három képviselői mandátumot a Mozgalom Malgas Demokratikus Megújulásáért szerezte meg. A választásokon mindössze 132 000 ember vett részt – Madagaszkár népességének egy kis része. Jóllehet a választások előtt a választói névjegyzékbe Madagaszkárban állomásozó szenegáli katonákat és a Comore-szigetekről odavezényelt rendőröket is bevettek, mivel a hatóságok ezeket a legmegbízhatóbb választóknak tartották, a Mozgalom Malgas Demokratikus Megújulásáért így is a szavazatok 71 százalékát szerezte meg.

A Mozgalom Malgas Demokratikus Megújulásáért szervezet növekvő befolyásának megnyirbálására törekvő gyarmati hatóságok nyomása felbőszítette a népességet és a végsőkig kiélezte az országban a helyzetet. 1947. március 29-ről 30-ra virradó éjjel megtámadták a francia fegyverraktárakat és az ország különböző részeiben gyarmati tisztviselők tucatjait ölték meg. Ezekben a támadásokban, amelyeket feltehetően a rendőrség vagy a kolonialista körök provokáltak ki, a hatóságok nyomban ürügyet találtak a tömeges megtorlásokhoz. A demokratikus mozgalmat betiltották, a szakszervezeteket feloszlatták. A megtorlások viszont fegyveres felkelésre késztették a malgasiakat. A büntető akciók és a fegyveres harcok Madagaszkár területének egyötödére terjedtek ki, ahol több mint 1 millió ember élt, s az egész 1947-es és 1948-as esztendőn át tartottak, egyes vidékeken pedig 1950-ig nem oldották fel az ostromállapotot és folytatták a vizsgálat és bírósági ítélet nélküli kivégzéseket. A felkelők ellen gépesített, páncélozott alakulatokat, páncélvonatokat, légierőt vetettek be. Rengetegen vesztették életüket: vagy 100 000-en. Több mint 20 000 embert börtönbe vagy koncentrációs táborba csuktak. A vádlottak padjára került a francia parlament valamennyi madagaszkári képviselője és a Mozgalom Malgas Demokratikus Megújulásáért sok aktivistája. 1948 októberében hat vádlottat, köztük két képviselőt (Joseph Rasetát és Joseph Ravoahangyt) halálra ítéltek. Hogy ezt a halálos ítéletet végül 1949 júliusában életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták, az csak annak köszönhető, hogy a világ sok országában

széles körű tiltakozó kampány bontakozott ki (magában Franciaországban ezt a kommunisták vezették).

Aranyparton a fokozódó drágaság miatt 1947–1948-ban sztrájkhullám söpört végig, 1948 januárjától pedig bojkottálni kezdték az importcikkeket. Accrában, Aranypart közigazgatási központjában 1948. február 28-án olyan volt katonák, akik leszerelés után nem kaptak sem segélyt, sem munkát, tüntető menetet szerveztek a kormányzó palotája elé. A rendőrség a tüntetők közé lőtt, s ez még jobban kiélezte a helyzetet. Accra utcáin barikádok tűntek fel, az ország más nagyobb városaiban pedig a néptömegek napokon át támadásokat intéztek az angol cégek épületei ellen, raktárakat gyújtottak fel. A hatóságok rendkívüli állapotot vezettek be és csapatokat vezényeltek át a másik angol gyarmatról: Nigériából.

Elefántcsontparton az Afrikai Demokratikus Tömörülés nevű párt elleni rendőrségi provokációk szolgáltattak ürügyet antikolonialista tömegmegmozdulásokhoz. A zavargások 1949 februárjában törtek ki Abidjanban, a gyarmat közigazgatási központjában, s több mint egy éven át tartottak. Abidjanban és más városokban bojkottálták a francia árukat, tiltakozó tömegtüntetéseket szerveztek. A megtorlások folytán 3000 ember börtönbe került, több mint 100 000-et megölt vagy megsebesített a rendőrség a tüntetők elleni támadásai során.

Az üldözések következtében az Afrikai Demokratikus Tömörülés megváltoztatta politikai irányvonalát. A párt vezére, F. Houphouet-Boigny a megtorlások leállítása fejében mérsékeltebb politikát kezdett folytatni, az anyaországgal való együttműködés mellett szállt síkra. Ezzel az irányváltoztatással nem értett egyet az Afrikai Demokratikus Tömörülésnek néhány más francia gyarmaton (Francia Guineában, Szenegálban, Nigerben) és a francia gyámság alatt álló Kamerunban működő szekciója. A párt tekintélye és népszerűsége, amely 1948–1949-ben érte el csúcspontját, szemlátomást hanyatlásnak indult.

Az antikolonialista harc jellege, formái és módszerei igen változatosak voltak, az egyes országok konkrét feltételeitől függtek, és korántsem mindig vezettek el gyors sikerhez. Ám az új politikai pártok és szakszervezetek tevékenységéhez már mind szorosabbra kapcsolódtak a nép tömegmegmozdulásai, s egyre szervezettebbekké váltak.

Az antikolonialista harc vezetői rendszerint az értelmiség képviselői voltak, de a tömegbázist továbbra is a parasztság alkotta, amely a szociális struktúrában a háború éveiben és a háború utáni első öt esztendőben végbement változások ellenére is, minden afrikai országban továbbra is a népességnek több mint 90 százalékát alkotta.

Etiópia és Libéria

Etiópia és Libéria volt az egyetlen szuverén állam a Trópusi-Afrikában. Érthető, hogy magukra vonták egész Afrika élénk érdeklődését: a gyarmatok lakói ezeknek az országoknak a valóságában kerestek cáfolatot a kolonialista propaganda olyan érveire, miszerint az afrikaiak nem alkalmasak önmaguk kormányzására. Éppen ezért ezeknek az országoknak a kormányzati rendszere és mindennemű ott végrehajtott átalakítás körül élénk vita bontakozott ki az egész afrikai kontinensen.

Sem Etiópia, sem Libéria nem tartozott Afrika szociális-gazdasági tekintetben fejlett országai közé. Sőt, maga a függetlenségük is igen korlátozott volt olyan körülmények között, amikor az egész afrikai kontinensen gyarmati rendszer uralkodott. A rabszolgák felszabadításáról és a rabszolgaság betiltásáról szóló törvényeket, amelyeket I. Hailé Szelasszié császár 1942-ben adott ki, évek egész során át valósították meg; igen sok hajdani rabszolga kénytelen volt béresként, függő parasztként vagy cselédként régi tulajdonosánál maradni. Más rendeletekkel, amelyeket az országnak az olasz megszállás alól való felszabadulása után adtak ki, változtatásokat hajtottak végre az állam berendezésén. A hivatalnokok és a katonák ettől fogva fix fizetést kaptak a kincstártól; véget vetettek annak a hagyományos rend-

szernek, amely szerint a helyi parasztság volt köteles eltartani és kiszolgálni őket. Módosítottak az adózási rendszeren is: immár nemcsak a megművelt földeket adóztatták meg, hanem a meg nem művelteket is. Ez néhány földbirtokost rákényszerített arra, hogy lemondjon olyan földekről, amelyeket nem tud hasznosítani.

Etiópia továbbra is feudális állam maradt, amelyben a parasztok túlnyomó többségének nem volt vagy kevés volt a földje, feudális és félfeudális elnyomásnak volt kitéve. A negyvenes években végrehajtott reformok mégis véget vetettek néhány különösen elmaradott berendezésnek. Kaput nyitottak a behatoló kapitalista viszonyok előtt.

Libériában a kormány belefogott olyan irányú intézkedésekbe, hogy közelebb hozza egymáshoz a népesség két csoportját: a törzsökös lakosságot és az amerikás libériaiakat, azoknak a rabszolgáknak az utódait, akiket a XIX. században hazatelepítettek Amerikából. Ezt a két csoportot a szó szoros értelmében szakadék választotta el egymástól. A törzslakosságnak még a legelemibb állampolgári jogai sem voltak. Az 1944-ben elnökké választott William Tubman kormánya joggal tekintette ezt a helyzetet az ország egyik igen komoly problémájának és hirdette meg az „egyesületi politikát". 1945-ben a törzslakosságnak megadták a választójogot (még ha ezt vagyoni cenzussal korlátozták is), és bevonták az állami szolgálatba.

Az ilyen intézkedések természetesen nem hidalhatták át a 100 éve fennálló szakadékot, de fontos lépéseket jelentettek e cél felé.

A demokratikus erők növekedése a Dél-afrikai Unióban

Az a körülmény, hogy a Dél-afrikai Unió, ez a brit domínium a háború éveiben viszonylag gyors gazdasági fejlődésnek indult, azt vonta maga után, hogy nagy számban vontak be afrikaiakat az iparba. 1945-ben a feldolgozóiparban dolgozó afrikai munkások létszáma már 245 500 volt az 1939. évi 156 000-rel szemben. Az afrikai bányászok száma még nagyobb volt, de túlnyomó többségüket idénymunkások alkották. 1947–1948-ban az iparban foglalkoztatottak száma egyharmaddal nőtt a háború előtti utolsó esztendőhöz viszonyítva, és elérte az 1,1 millió embert; ezek afrikaiak, fehérek, színesek (így nevezik Dél-Afrikában a mulattokat) és indiaiak. A Dél-afrikai Uniónak, Afrika iparilag legfejlettebb országának a munkásosztálya továbbra is a proletariátus legnagyobb osztaga maradt a kontinensen.

Változott a proletariátus szociális, nemzeti és rasszbeli arculata. Munkáskéz hiányában mind nagyobb arányban kellett bevonni afrikaiakat, színeseket és indiaiakat szakmunkába és betanított munkába. A hadigazdaság szükségletei nem engedték meg a hatóságoknak, hogy különösebb szigorral betartassák az elkülönített telephelyek határait, s a városok kapui némileg megnyíltak az afrikaiak előtt. 1936-tól 1946-ig Johannesburgban, Afrika második legnagyobb városában (Kairó után) a lakosság száma 57 százalékkal nőtt.

Az a tény, hogy a második világháború idején és a háború utáni időszakban világviszonylatban megszilárdultak a demokratikus erők pozíciói, ugyancsak szükségképpen kihatott az ország belső helyzetére. A Dél-afrikai Unió kormánya, amely kénytelen volt csatlakozni az antifasiszta koalícióhoz, nem merte saját országában nyíltan támogatni a rasszizmus legszélsőségesebb híveit, akik helyeselték a fasizmust. Ez némileg enyhítette a bőr színe szerinti különbségtételt a szakszervezetekben, néhány olyan társadalmi szervezet és csoport alakult, amelyben a tagságot nem kötötték a fehér bőrszínhez.

A Dél-afrikai Unióban kiszélesedtek a kontaktusok a különböző nemzeti és rasszcsoportok között, a szegregáció politikáján pedig szembeötlő, ha egyelőre nem is nagy réseket ütöttek.

A háború idején sokkal aktívabb tevékenységet fejtett ki és növelte tekintélyét a Dél-afrikai Kommunista Párt, a Dél-afrikai Unió egyetlen olyan politikai pártja, amely harcolt kivétel nélkül minden diszkriminációs intézkedés ellen. A Kommunista Párt számos kiadványa, amely a legégetőbb kérdé-

sekre reagált, széles körben terjedt el országszerte. Johannesburg és Fokváros községtanácsába első ízben választottak be kommunistákat. Erősödött a párt befolyása a szakszervezetekben is.

Komoly változások mentek végbe az Afrikai Nemzeti Kongresszusban is, az ország afrikai lakosságának politikai szervezetében és az egész kontinens legrégibb nagy afrikai szervezetében. 1944-től a kongresszus soraiban létrejött az Ifjúsági Liga, amely azt tűzte ki céljául, hogy aktívabbá teszi a kongresszus tevékenységét, harciasabb jelleget kölcsönöz neki. Az országban és annak határain kívül a háború után kialakult helyzet erre az útra vitte a kongresszus fejlődését. A kongresszus történetének fontos mérföldköve volt 1945. májusi értekezlete, amelyen 540 küldött vett részt. Az értekezleten megválasztották az afrikai lakosság egész életét szabályozó „igazolvány"-rendszer elleni harc országos bizottságát. A bizottságba bekerültek a Kommunista Párt afrikai vezetői is, s tagja lett Yusuf Mohamed Dadoo, a Dél-afrikai Indiai Kongresszus kommunista vezetője. A kommunistákkal való ilyen szoros együttműködés, valamint az indiaiak tekintetében megnyilvánuló internacionalizmus megmutatta, hogy egységfrontba lehet tömöríteni az ország demokratikus erőit.

Az uralkodó fajvédő rendszer ellen a legkülönbözőbb formákban folyt szervezetten harc. Az afrikaiak spontánul is, szervezetten is szembeszegültek az apartheid alapjául szolgáló „igazolvány"-rendszerrel. A városokban élő afrikaiak, akiknek nem volt állandó födél a fejük fölött és látták, hogy a hatósá-

Johannesburg, a Dél-afrikai Unió legnagyobb városa „aranyon fekszik"

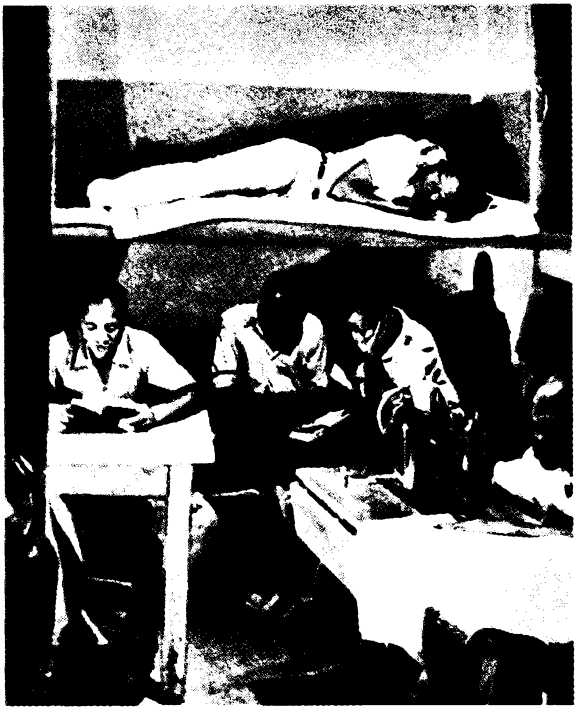

Így éltek az afrikai munkások Johannesburg külvárosában

goktól hiába is várnának segítséget, önhatalmúlag elfoglalták a város peremén parlagon heverő területeket, és ládákból, vaslemezekből építettek maguknak lakhelyet.

Hatékonyabbakká váltak az afrikai proletariátus szervezett akciói. Az afrikai bányászok szövetségének 1944-ben tartott konferenciáján 700 küldött vett részt 25 000 bányász képviseletében. A szövetség gyors ütemben terjesztette ki befolyását. Élén John Marks, a Kommunista Párt ismert vezetője (későbbi elnöke) állt.

A szövetség felhívására 1946 augusztusában sztrájkot rendeztek. Ez a legnagyobb sztrájk volt egész Afrika történetében. Egy álló héten át a transvaali aranybányák 100 000 afrikai bányásza sztrájkolt, béremelést és napi 10 shilling fix bérminimum megállapítását követelve. Smuts kormánya tömeges megtorlásokkal válaszolt. Házkutatást tartottak nemcsak az afrikai bányászok szövetségének és az afrikai dolgozók más szakszervezeteinek épületeiben, hanem a Kommunista Párt johannesburgi, durbani, fokvárosi, Port Elizabeth-i, East London-i helyiségeiben is. Az afrikai bányászok szövetségének vezetői mellett letartóztatták a Kommunista Párt egész Központi Bizottságát és johannesburgi bizottságának tagjait is. Ezúttal is, mint az ország történetében már annyiszor, egy „kommunista összeesküvés" hírét költötték és „hazaárulási pert" indítottak. A per csaknem két évig tartott, de minden bizonyíték hiányában meghiúsult.

A Nemzeti Párt hatalomra jutása a Dél-afrikai Unióban. Az apartheid

Az a helyzet, amely a második világháború következtében mind magában Dél-Afrikában, mind szerte a világon kialakult, nyugtalanította a Dél-afrikai Unió uralkodó köreit. Attól tartottak, hogy a további gazdasági fejlődés, valamint a különböző nemzeti és rasszcsoportok közötti érintkezés óhatatlan erősödése ledönti a „faji" korlátokat. Rémülettel töltötte el őket az a perspektíva, hogy a demokratikus erők világszerte végbemenő erősödése, a gyarmati rendszernek Ázsiában már megindult széthullása erőteljes kormányellenes megmozdulásokra ösztönözheti az afrikaiakat. Az ország sok eseményéből, de különösen az 1946-os transvaali sztrájkból kétségtelenül arra lehetett következtetni, hogy a harc fellendült.

Az uralkodó körök keresték az útját-módját annak, hogy ne csupán visszavonják a háborús években tett engedményeket, hanem olyan rezsimet vezessenek be, amely a legkíméletlenebbül letörné az ellenállásra tett legcsekélyebb próbálkozást is. Ezeknek a terveknek a megvalósításában fontos szerepet töltött be az afrikander (búr) szélsőséges nacionalisták titkos szervezete, amely 1918 óta működött és Broederbondnak (Testvéri Szövetségnek) nevezte magát. Sohasem mutatkozott a politikai harc előterében, hanem a legálisan fennálló és a mandátumok számát tekintve a parlamentben a második helyet elfoglaló Nemzeti Párt útján működött. A háború utáni években a Nemzeti Párt vezetőinek többsége tagja volt a Broederbondnak, sőt néhányan a vezetőségbe is tartoztak.

A Nemzeti Párt régóta az afrikander nagybirtokosok érdekeit képviselte, de a második világháború idején és a háború utáni első években hivatalos bázisa kiszélesedett: megszilárdultak az afrikander tőke pozíciói, különösen a feldolgozóiparban. A még a harmincas évek elején alakult pénzügyi egyesülés, a Volkskasse (Néppénztár) számottevő szerepet kezdett játszani az ország gazdaságában.

Az afrikander nacionalisták a saját érdekeikre próbálták felhasználni azt, hogy a második világháború következtében a világ sok térségében meggyengültek Nagy-Britannia pozíciói, és ez nagyon világosan érződött az afrikai kontinens déli részén is. Az amerikai tőke fokozódó behatolása és az angol monopóliumokkal való konkurrenciájának kiéleződése segítette az afrikander felső réteget a brit uralom gyengítésében és Dél-Afrika kiaknázása terén való részesedésének növelésében.

Mindamellett a Brœderbond és a Nemzeti Párt fő célja a fajvédő rezsim megszilárdítása volt. Akcióprogramjukat a nacionalisták „apartheidnek" nevezték, ami afrikaans nyelven (az afrikanderek nyelvén) „elkülönítést", „elkülönült létet és fejlődést" jelent. Éppen ezzel a programmal indult az 1948. májusi parlamenti választásokon a Nemzeti Párt. A Dél-afrikai Unió alkotmányának megfelelően a választásokon csak fehérek vettek részt (ez alól csak Fokföld volt kivétel, ahol a színeseknek és az afrikaiaknak egy jelentéktelen része is rendelkezett szavazati joggal, de csak fehér jelöltre szavazhatott). A Nemzeti Párt kevesebb szavazatot szerzett, mint az Egyesült Párt, amelynek élén Smuts tábornagy állt, s amely éveken át volt hatalmon. De az a mód, ahogy az országot választási körzetekre felosztották, előnyhöz juttatta a mezőgazdasági vidékeket, amelyeken az afrikander farmerok általában a Nemzeti Pártra szavaztak. A miniszterelnöki posztot a Nemzeti Párt és a Brœderbond vezetője, Daniel Malan foglalta el.

A Nemzeti Párt által a hatalomért vívott harc időszakában az apartheid olyan jelszó volt, amely a faji megkülönböztetés jelentős fokozását és a politikai rezsim fasizálását jelentette. És csak később, már a kormány megalakítása után, a Nemzeti Párt vezetői és ideológusai „elméleti alapot" kezdtek teremteni ehhez a jelszóhoz, és mind részletesebben megmagyarázták, milyen konkrét formákat is kell öltenie a gyakorlatban „az elkülönült létnek és fejlődésnek", milyen módszerekkel kell ezt megvalósítani.

Az apartheid alaptételének a „faji" integráció megengedhetetlenségét nyilvánították. A többségükben kálvinista, holland református egyházakhoz tartozó afrikanderek vallási érzelmeire spekulálva a nacionalisták szélsőségesen fajvédő álláspontról magyarázták a bibliát és Calvin tanítását, különösen a sorsra és az eleve elrendelésre vonatkozó eszméit. A párt ideológusai azt bizonygatták, hogy minden „fajnak" felülről eleve el van rendelve a külön sorsa, a külön fejlődési útja, következésképpen a külön életmódja is. Az európai életmód szerintük nem alkalmas az afrikaiak számára, és ugyanúgy az afrikai sem az európaiak számára; minden „faj" csak akkor virágozhat fel, ha a számára kijelölt úton halad. Az asszimiláció, a „vér tisztaságának" elvesztése vagy az eleve elrendelt életmód megsértése végzetes minden „fajra" vagy népre nézve, mert ezzel letér a számára kijelölt útról. A fehér – „magasabbrendű" – „faj" ez esetben óhatatlanul degradálódik. Az apartheid, vagyis a faji elkülönítés a „faji" probléma egyetlen helyes megoldása.

Az efféle okoskodásokat folytatva az apartheid sok híve azt hangoztatta, hogy mivel minden „fajnak" megvan a specifikus, csak reá jellemző fejlődési útja, az európai civilizáció gyümölcseit kizárólag az európaiak élvezhetik, az afrikaiak pedig csak „hagyományos" nemzetségi-törzsi rendszerükben élhetnek. A modern kultúrát, a sokoldalú műveltséget a fehér „faj" monopóliumának nyilvánították; az afrikaiaknak szerintük mindez csak árthat, mivel letéríti őket felülről eleve elrendelt útjukról.

Az apartheid hívei azt bizonygatták, hogy csakis a rasszcsoportoknak egymástól való széttelepítésével és a köztük való érintkezésnek a minimumra való korlátozásával kerülhető el a kölcsönös ellenségeskedés és a véres összecsapás, amely különben elkerülhetetlen volna, és káoszba sodorná az országot. A hatóságok a fajok közötti gyűlölködés szításával vádolták az apartheid ellenzőit, és a maguk elméletét a „fajok" közötti béke egyetlen reális garanciájának minősítették.

Az ember azt hinné, hogy az apartheid teljes megvalósításának együtt kellett volna járnia a nem fehérek munkaerejéről való lemondással; márpedig az ország egész tőkés gazdasága a nem fehérek, elsősorban az afrikaiak munkájára épült. Afrikaiak százezreit toborozták évről évre Dél-, Kelet- és Közép-Afrika más országaiban arra, hogy a Dél-afrikai Unióban, elsősorban a transvaali bányákban vállaljanak munkát. A nacionalistáknak be kellett látniuk, hogy az ország gazdasága teljes mértékben az afrikaiak munkájától függ, és Malan már egyik legelső kormányfői megnyilatkozásában hivatalosan is ígéretet tett arra, hogy az ipart nem fosztják meg az afrikai munkáskéztől. Ily módon az apartheid már eleve nem a teljes elkülönülésre irányult, hanem arra, hogy rögzítse a nem fehérek, elsősorban az afrikaiak alárendelt helyzetét – olyannyira, hogy a kizsákmányolásnak szinte akármilyen formáját alkalmazhassák.

Az apartheid a Dél-afrikai Unió esetében nem tekinthető lényegét tekintve teljesen új jelenségnek. Időtlen idők óta folytattak az országban szegregációs politikát mind a búr, mind az angol hatóságok. Csakhogy az apartheid a rasszista és antidemokratikus intézkedések sokkal szélesebb körével, gyakorlatilag fasizálással járt együtt.

Az afrikai lakosság fölötti uralom biztosítása a Nemzeti Párt egyik igen fontos, de nem az egyetlen célja volt. A Brœderbond ideológusainak szüleménye lévén, az apartheid a legszorosabban összefüggött az olyan eszmékkel, amelyek szerint az afrikanderek „urak népét" alkotják, „kiválasztott népnek" tekintendők. A Brœderbond és a Nemzeti Párt nézeteinek megfelelően az ország egész népessége piramisként fogható fel; ennek csúcsán az afrikanderek állnak, egy fokkal lejjebb a többi fehér (angolok, németek), még lejjebb a zsidók, aztán a mulattok és az indiaiak, legalul pedig az afrikaiak milliói. Az ilyen piramis felépítésére irányultak nemcsak az apartheid, hanem a Brœderbond olyan régebbi követelései is, mint az országnak köztársasággá való kikiáltása, Nagy-Britanniától való teljes függetlenítése, az egész közéletnek az „afrikander keresztény nacionalizmus" szellemében való átalakítása. Hogy az apartheidben a rasszizmus az antidemokratizmussal és a reakcióval párosult, az a többi között abban is megnyilvánult, hogy üldözik mindazokat a fehéreket, akik fellépnek a faji megkülönböztetés ellen.

Délnyugat-Afrika annektálása

Az ENSZ megalakulása után az e szervezethez csatlakozó összes államok ennek gyámsága alá helyezték az első világháború után a Nemzetek Szövetségétől kapott mandátumterületeiket. Ennek megtételét csak a Dél-afrikai Unió tagadta meg.

Smuts kormánya megrendezett egy körkérdést Délnyugat-Afrika törzseinek vezetői között, s ezekre a „konzultációkra" hivatkozva Smuts az ENSZ Közgyűlésének I. ülésszakán 1946-ban felvetette, hogy Délnyugat-Afrikát a Dél-afrikai Unióhoz csatolják. Ennek az igénynek a megalapozatlansága annyira nyilvánvaló volt, hogy az ENSZ tagjai közül, Nagy-Britannián kívül, egyik sem hajlott arra, hogy támogassa. A Szovjetunió küldöttsége élesen elítélte a dél-afrikai hatóságokat. A Dél-afrikai Unió kormányának azt ajánlották, hogy az ENSZ Alapokmányában a nemzetközi gyámságról lefektetett rendelkezéseknek megfelelően helyezze az egykori mandátumterületet az Egyesült Nemzetek Szervezetének gyámsága alá. De Smuts kabinetje elutasította ennek a határozatnak a teljesítését.

1949-ben a Dél-afrikai Unió parlamentje olyan törvényt hozott, amely szerint a volt mandátumterületet a Dél-afrikai Unióhoz csatolta mint ennek az államnak egyik tartományát. Ez idegen terület nyílt annektálása volt.

XIV. FEJEZET

Latin-Amerika

A második világháború éveiben valamelyest gyengültek Latin-Amerikában az imperialista hatalmak, különösen az európai országok és Japán pozíciói. A tengelyhatalmak vagyonát az antifasiszta koalícióhoz csatlakozó latin-amerikai országok kormányai elkobozták. A stratégiai nyersanyag és az élelmiszer iránti kereslet előmozdította a latin-amerikai export fellendülését, a külkereskedelem volumenének növekedését. Ez a folyamat a háború utáni első években is folytatódott. Argentína exportja például 1938-ban 438 millió dollárra rúgott, 1948-ban pedig 1629 millió dollárra, Brazília exportja ugyanakkor 289 millió dollárnak, illetve 1173 milliónak felelt meg, Venezuelaé 181 milliónak, illetve 1040 milliónak, Mexikóé 159 milliónak, illetve 465 milliónak, Chiléé 139 milliónak, illetve 329 milliónak. Ugyanebben az időszakban jelentősen növekedett az import is. Az export volumenének jelentős növekedése folytán sok országban pozitív volt a külkereskedelmi mérleg, így Argentínában, Brazíliában, Venezuelában, Chilében.

Az aktív mérleg lehetővé tette, hogy devizatartalékokat halmozzanak fel, ezekből pedig jelentős összegeket ruházzanak be a gazdaságba, előmozdítsák az ipari fejlődést. A külföldi monopóliumok gazdasági pozícióinak gyengülése hozzájárult a nemzeti ipar növekedéséhez is. Sok országban lefektették a kohászat, a gépgyártás, a petrolkémia, a villamosenergia-ipar alapjait. A nemzeti fejlődés fontos tényezője volt az, hogy a latin-amerikai országok iparában állami szektor alakult ki. Mexikóban még a második világháború előtt fektették le az állami szektor alapjait, amikor Lázaro Cárdenas kormánya államosította a vasutakat és az olajipart, amelyek amerikai és angol monopóliumok birtokában voltak. A háború után több országban, köztük Argentínában, Brazíliában, Kolumbiában, Uruguayban, megváltották a külföldi tulajdont (ily módon állami tulajdonba vették a vasutakat, a bányákat, az iparvállalatokat, a közüzemeket), s ez ugyancsak az állami szektor részévé vált.

Ám az európai imperialista hatalmak gyengülése nemcsak a latin-amerikai országok nemzeti fejlődését ösztönözte; kedvező feltételek alakultak ki ahhoz is, hogy az Egyesült Államok fokozza expanzióját Latin-Amerika országaiban. Az Amerika-közi együttműködés jelszavával takarózva, az Egyesült Államok igyekezett ellenőrzése alá vonni ezeknek az országoknak a gazdag természeti kincseit. Az észak-amerikai beruházások volumene rohamosan növekedett, s 1949-ben már 6,3 milliárd dollárra rúgott az 1939. évi 3,7 milliárddal szemben. Emellett a tőkebefektetések iránya gyarmatosító jellegükről tanúskodott. A feldolgozóiparba a teljes összegnek mindössze 8 százalékát fektették be, a többi 92 százalékot pedig a bányaiparba, illetve a szolgáltatóiparba, amely a tőke gyors forgási sebességét biztosította és magas profitot nyújtott. Különösen sok tőkét fektettek be az olajiparba: csak 1947–1949-ben 1705 millió dollárt, ami az Egyesült Államok külföldi olajipari befektetéseinek mintegy a felét alkotta.

A gazdasági fejlődés hozzájárult ahhoz, hogy a legnagyobb latin-amerikai országok agrárországokból agrár-ipari országokká változtak. Erre viszont gátlólag hatottak az olyan tényezők, mint a latifundiumok, a szűk belső piac. Emellett a nagyburzsoázia előnyben részesítette azt, hogy tőkéjét főleg a

forgalom szférájába fektesse be, hogy felhalmozásait külföldi bankokban tartsa, ami gyengítette saját országa pénzügyi potenciálját.

Jóllehet kétségtelenül meggyorsult az egyes latin-amerikai országok gazdaságának nemzeti fejlődése, egészében véve Latin-Amerika továbbra is függött az imperializmustól. Venezuela olajmezői, Chile, Peru, Mexikó és több más ország rézlelőhelyei, Mexikó bányaipara, a latin-amerikai országok óriási földterületei amerikai monopóliumok ellenőrzése alatt vagy teljes tulajdonában voltak, s ezek óriási profitokat vittek ki Latin-Amerikából. Az észak-amerikai monopóliumok meggazdagodásának egyik fontos forrása volt a külkereskedelem. 1948-ban például az Egyesült Államoknak a latin-amerikai országokba irányuló exportja 3165 millió dollárra rúgott, a latin-amerikai országokból származó importja pedig 2352 millióra. A latin-amerikai országok külkereskedelmi mérlege az Egyesült Államok viszonylatában erősen passzív volt. Az imperializmus túlerejének következményei mindenekelőtt a dolgozók helyzetének romlásában mutatkoztak meg; a dolgozókat kíméletlenül kizsákmányolták, sújtotta őket a drágaság, amely a háború után különösen nagymértékben megnövekedett. A létfenntartási index 1949-ben 1937-hez viszonyítva a következő képet mutatta: Brazíliában 359, Peruban 388, Mexikóban 412, Chilében 609, Bolíviában 725, Paraguayban 828.

Ennek természetes következménye lett az, hogy a dolgozók egyre aktívabb harcot folytattak az éhség, a nyomor, a burzsoá-földbirtokos oligarchiák uralma, a jogfosztottság ellen.

Az antiimperialista mozgalomnak és a demokratikus erők által a belső reakció ellen vívott harcnak a fellendülés szempontjából óriási hatása volt annak, hogy a Szovjetunió győzelmet aratott a tengelyhatalmak fölött. Latin-Amerika népei kitörő lelkesedéssel fogadták azt a hírt, hogy a Vörös Hadsereg csapatai elfoglalták Berlint, hogy a fasiszta Németország kapitulált. Venezuelában például tömeges felvonulásokkal emlékeztek meg erről a győzelemről. Argentínában a hatóságok tilalma ellenére felvonulásokat szerveztek Buenos Airesben, Córdobában, Tucumánban és más városokban. A chilei Santiagóban, Peru fővárosában, Limában ugyancsak nagy tömegek vonultak fel.

Latin-Amerika háború utáni politikai és szociális fejlődésének egyik legfontosabb tényezője az volt, hogy megnövekedett a proletariátus szerepe, amely ebben az időben a kereső népességnek már mintegy egyharmadát alkotta (ami körülbelül 20 millió ember). Ennek főbb osztagai a bányaiparban és a feldolgozóiparban, a közlekedésben és az építőiparban koncentrálódtak. A proletárok felét mezőgazdasági munkások alkották. A proletariátus a kibontakozó antiimperialista és osztályharc első soraiban haladt. Megnövekedett politikai szervezettsége, amint erről a kommunista mozgalom terebélyesedése tanúskodik. A második világháború elején mintegy 90 000 kommunista volt Latin-Amerikában, a háború után pedig számuk meghaladta a 370 000-ret.

A kommunista pártok tekintélyes politikai szervezetekké váltak. Ezt mutatják a parlamenti választásokon sok országban elért sikereik. A kommunista párt elérte, hogy például Venezuelában két kongresszusi képviselőjük, Chilében 6 szenátoruk és 15 képviselőjük, Uruguayban 1 szenátoruk és 5 képviselőjük, Kubában 3 szenátoruk és 9 képviselőjük, Costa Ricában 6 képviselőjük, Kolumbiában 1 szenátoruk és 4 képviselőjük volt. A szenátusba beválasztották a Brazil Kommunista Párt főtitkárát, Luis Carlos Prestest. Kommunisták kerültek be Chile kormányába.

Jelentősen megszilárdultak a haladó szakszervezetek pozíciói. 18 latin-amerikai ország 6 millió szervezett munkását tömörítette a Latin-amerikai Dolgozók Szövetsége (CTAL), amely a belső reakció és az amerikai imperializmus elleni harcra mozgósította a dolgozó tömegeket. A sztrájkmozgalom szélesen hömpölygő hulláma 1946–1949-ben végigsöpört olyan országokon, mint Argentína, Brazília, Chile, Mexikó, Kuba, Venezuela, Peru. Kolumbiában a proletariátus sztrájkharca egybeesett a földért és a nagybirtokosi iga lerázásáért küzdő parasztok tömegmozgalmával. Bogotában (Kolumbia) a tömegek spontán megmozdulásokkal válaszoltak arra, hogy 1948. április 9-én meggyilkolták Jorge Gaitánt, a neves politikust, a Liberális Párt balszárnyának vezetőjét. Ezeknek a népi megmozdulásoknak egyúttal imperialistaellenes tendenciájuk is volt.

LATIN-AMERIKA 1946–1949 KÖZÖTT

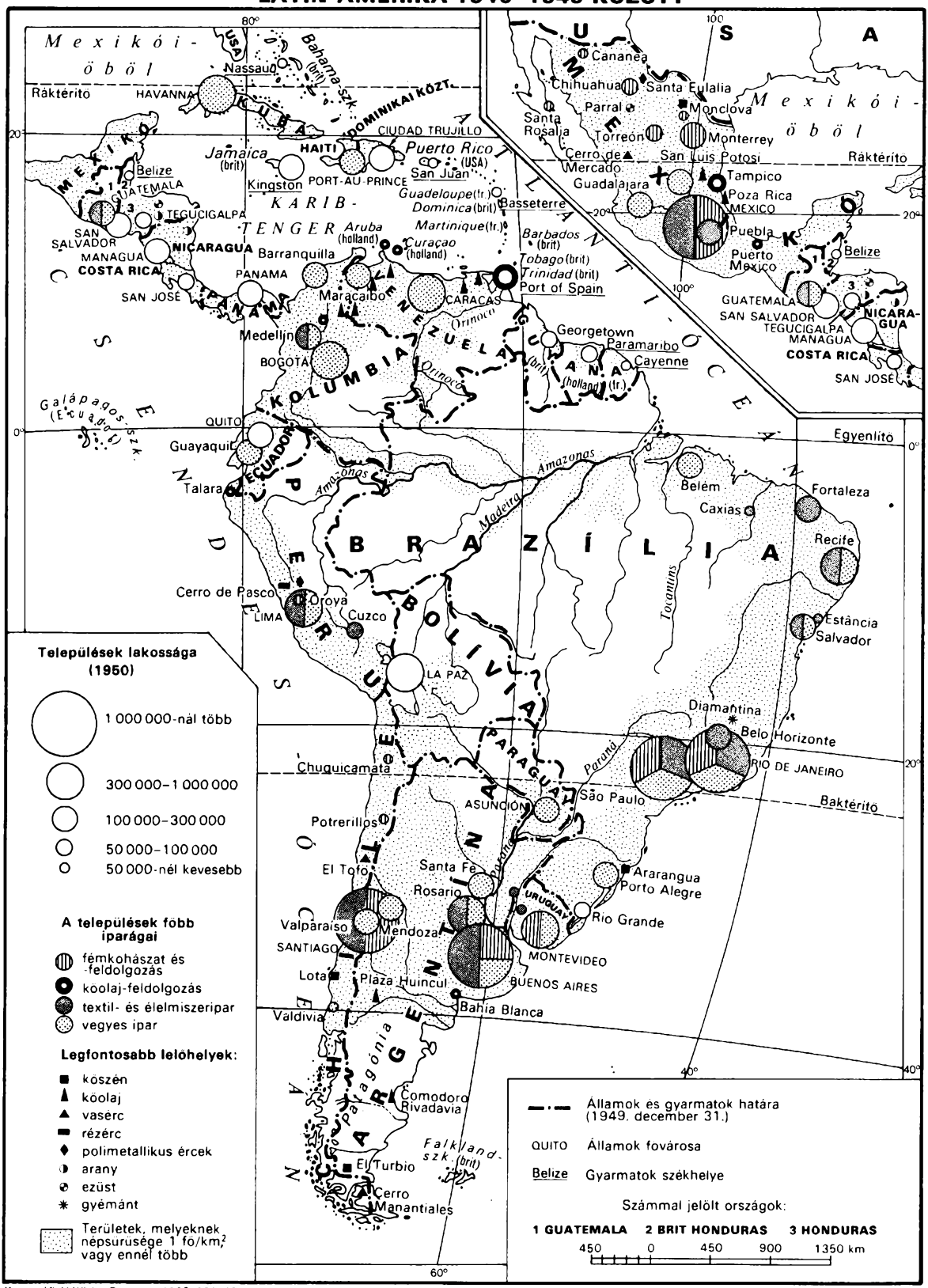

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

Az imperialisták által a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen indított hidegháború Latin-Amerikában abban jutott kifejezésre, hogy a belső reakció támadást indított a demokratikus, forradalmi erők ellen, mindenekelőtt a kommunista pártok ellen. Az Egyesült Államok a legmesszebbmenően támogatta a latin-amerikai reakciót, a népellenes diktatórikus rezsimeket. Kifelé ezt a politikát olyan propagandával takargatták, hogy védelmezik a „demokráciát" a „kommunista veszély" ellen. A Rio de Janeiró-i konferencián (1947. augusztus 15–szeptember 2.) a latin-amerikai országok és az Egyesült Államok egy agresszív szerződést írtak alá „A nyugati félteke közös védelméről". A Bogotában, Kolumbia fővárosában 1948. március 30. és május 2. között tartott Amerika-közi konferencián George C. Marshall, az Egyesült Államok küldöttségének vezetője a Gaitán meggyilkolása ellen tiltakozó tüntetést „kommunista agitátorok" által kifejtett tevékenység eredményének minősítette, az amerikai kontinenst fenyegető „kommunista veszélyről" szavalt, és azt sürgette, hogy hozzanak létre egy „antikommunista blokkot a szovjet expanzió elleni harchoz". A dominikai, a nicaraguai, a chilei, a brazíliai, a paraguayi, a perui diktatórikus rezsim képviselőinek támogatásával sikerült elérni, hogy a konferencia valamennyi résztvevője aláírjon egy antikommunista határozatot. Nem elhanyagolandó szerepe volt ebben annak a kongresszuson közvetlenül a határozat szavazásra bocsátása előtt Truman által tett bejelentésnek, hogy 500 millió dolláros kölcsönt folyósítanak a latin-amerikai országoknak.

Az antikommunista és szovjetellenes hisztéria szításával próbálta az Egyesült Államok kormánya takargatni a latin-amerikai országok tekintetében szőtt expanziós terveit. A vezető sajtó szenzációs cikkeket közölt, amelyekben „a vörösöknek az amerikai kontinensre való betörése" elleni harcra buzdított, azt bizonygatva, hogy „a vörösöknek szándékukban áll elfoglalni a Panama-csatornát, benyomulni az Egyesült Államokba" stb.

A külső és a belső reakció egyesített erőivel szembeszálltak a kommunista pártok, a szakszervezetek, a demokratikus tömegszervezetek. 1949 szeptemberében a Latin-amerikai Dolgozók Szövetségének kezdeményezésére Mexikóban összeült egy kongresszus a béke védelme jegyében, s ezen az amerikai kontinens valamennyi országa képviseltette magát. A kongresszus elítélte az Egyesült Államok latin-amerikai expanzióját, az amerikai imperializmus agresszív politikáját.

A fentebb vázolt folyamatok: a gazdasági fejlődésben végbement bizonyos eltolódások, a demokratikus erőknek és a kommunista mozgalomnak a növekvő aktivitása, az osztályharc kiéleződése a legélesebb formában olyan országokban jelentkeztek, mint Argentína, Brazília, Mexikó, Guatemala, Costa Rica és Kuba.

Argentína

A háború éveiben az országban meggyorsult ipari fejlődés és megélénkült gazdasági élet nem javított a néptömegek helyzetén. Változatlanul rájuk nehezedett a külföldi monopóliumok, a latifundiumtulajdonosok, a kereskedelmi-finánctőkés oligarchia igája. A parasztok földet és szabadságot követeltek, sürgették a földesúri elnyomás megszüntetését, a proletariátus ragaszkodott élet- és munkakörülményeinek javításához, a nemzeti burzsoázia a vállalkozói tevékenység szabadságára törekedett.

Ilyen körülmények között a politikai élet előterébe lépett Juan Domingo Perón, aki Julian Farrell elnök kormányában a munkaügyi miniszter posztját töltötte be. Azzal vált népszerűvé, hogy leleplezte az oligarchiát, az imperializmust, hogy Argentína gazdasági függetlensége mellett kardoskodott, s egyúttal olyan intézkedéseket foganatosított, amelyek bizonyos dolgozó rétegek anyagi helyzetének javítását, a többi között a munkások bérének emelését célozták. A reakció nem tudott ebbe beletörődni, s 1945 októberében leváltatta, Martín García szigetére száműzette és ott rendőri felügyelet alá helyeztette Perónt. Ez viharos tiltakozást váltott ki a nép körében. A Rózsa-palota – az elnöki rezidencia

– elé több ezer tüntető vonult, Perón visszahozását követelve. A hatóságok kénytelenek voltak őt szabadlábra helyezni.

Az 1946. február 24-i elnökválasztásokon Perón egy olyan blokknak a jelöltjeként lépett fel, amelyben összefogott a Munkáspárt és az Általános Munkásszövetség. Miután győzelmet aratott és államfő lett, bejelentette, hogy államosítani kell a külföldi monopóliumok kezén levő legfontosabb gazdasági ágazatokat, igaz, „megfelelő kártérítés ellenében és nem sértve törvényes érdekeiket". A háború éveiben felhalmozott valutából és befolyt adóból Perón megvásárolta angol tulajdonosaiktól a vasutakat, a gázgyárakat, a biztosítótársaságokat, a távíró- és telefontársaságokat. Dolgozók ezreit juttatták munkához, a jelentős valutafelhalmozások lehetővé tették, hogy a munkások bizonyos részének emeljék a bérét. Fontos nemzetközi aktus volt az, hogy Argentína 1946 júniusában helyreállította diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatait a Szovjetunióval, ami hozzájárult ahhoz, hogy a néptömegek körében tovább nőtt Perón tekintélye.

1947 júliusában Perón kiadta a gazdasági függetlenség deklarációját, amelyben azt hirdette meg céljaként, hogy az országban létrehoz „egy egészséges gazdaságot, amely mentes a külföldi kapitalizmustól". Perón politikája a nemzeti burzsoázia pozícióinak erősítésére irányult és a külföldi monopóliumok, mindenekelőtt az amerikaiak pozícióinak bizonyos gyengítését célozta. A külföldi monopóliumok tulajdonának megváltásával, a központi bank államosításával, új üzemek építésével az ország gazdaságában állami szektort hoztak létre.

Politikája folytatásához Perón speciális pártot alapított, amely Nemzeti Forradalom Egységes Pártjának (Justicialista Párt) nevezte magát, de magának Perónnak a nevéről peronista pártként vált ismertté. Ez bevette soraiba a burzsoáziát, az állami közigazgatásnak a képviselőit és munkásokat. A párt fő célja az volt, hogy az országban megteremtse az osztályérdekek harmóniáját. Ezzel Perón próbálta ideológiailag a burzsoáziának alárendelni a munkásosztályt. Váltig ígérgette a dolgozó tömegeknek, hogy szakít a nagytőkével, a földesúri oligarchiával és az imperializmussal. A peronista propagandisták a népben azt az illúziót hintették el, hogy békés úton „kiküszöbölik" az osztálytársadalom „fogyatékosságait", és Perón égisze alatt „justicialista" („igazságos") államot hoznak létre. A propagandaszervek útján buzgón terjesztették azt az állítást, hogy az osztályharc nemzeti csapás, hogy az osztályok közötti viszonynak a kölcsönös megértésre és a harmóniára kell épülnie. Azzal, hogy a dolgozók körében a burzsoá ideológiát próbálta elhinteni, Perón igyekezett a maga befolyása alá vonni a szakszervezeteket. Maga mellé állította azokat a szakszervezeti funkcionáriusokat, akik azt vallották, hogy a politika nem tartozik a munkásokra, hogy a sztrájk csak nélkülözéssel jár. Az Általános Munkásszövetséget a kormány ellenőrzése alá helyezték.

Ám hamarosan kitűnt, mennyire tarthatatlan a peronista „igazságos" állam mítosza. A peronista politika nem irányozta elő az argentin társadalom alapvető ellentmondásainak megoldását. Annak ellenére, hogy megszilárdultak a nemzeti burzsoázia pozíciói, a meghatározó szerepet a burzsoá-nagybirtokos oligarchia játszotta, amely a külföldi imperializmussal állt kapcsolatban. A dolgozókat továbbra is kizsákmányolták és elnyomták. Argentína változatlanul olyan ország maradt, amely mezőgazdasági termékeket exportált és iparcikkeket importált. Az amerikai és az angol cégek megőrizték kulcspozícióikat az ország gazdaságában. Az argentín pénzmágnásokkal összefogva tovább uralkodtak a vezető nemzetgazdasági ágazatokban. Agrárpolitikájában Perón kormánya a mezőgazdaság fejlesztésének „porosz útját" követte, arra törekedve, hogy a földtulajdon feudális formáit összeegyeztesse a kizsákmányolás kapitalista formáival, ezt pedig úgy kívánta elérni, hogy felszámolja a kisparaszti földtulajdont és áttér nagy földbirtokoknak béresekkel való megművelésére.

Az a tény, hogy óriási összegeket fizettek ki kártérítésképpen a külföldi tulajdonért, hogy mind nagyobb összegeket költöttek a rendőrségre és a hadseregre, hogy rengeteg pénz áramlott ki az országból a külföldi monopóliumok profitjaképpen, rontotta az ország pénzügyi helyzetét, aláásta a peso stabilitását, fokozta az inflációt.

A gazdasági konjunktúra romlásának egész terhe a néptömegekre nehezedett, akiket sújtott a drágaság, a megélhetési költségeknek a növekedése. 1946-ban az árindex 1943-hoz viszonyítva élelmiszer esetében 144,2, ruházat és lábbeli esetében 144,7 volt, 1949-ben viszont ennek megfelelően 173, illetve 200. Az 1947-ben 16 millió lakosú országban, amelynek hatalmas kiterjedésű legelőin 45 millió szarvasmarhát tartottak, emberek ezreit vitte el az éhhalál és a teljes kimerültség.

Kiéleződtek az osztályellentétek. Bármit állítottak is a peronisták az osztályharmóniáról, Perón elnöksége egész ideje alatt egy pillanatra sem állt le a dolgozók sztrájkharca. Sztrájkoltak a textilipari munkások, a dokkmunkások, a kohászok, a nyomdászok, a cukorgyári munkások, a vágóhídi munkások, a vasutasok, ráadásul a sztrájkhullám évről évre mind magasabbra csapott. 1946-ban 334 000 ember sztrájkolt, 1947-ben 540 000, 1948-ban 1 250 000, 1949-ben 1 500 000.

Mind nagyobb arányokat öltött a demokratikus erők harca azok ellen az engedmények ellen, amelyeket a kormány külföldi cégeknek nyújtott, az a harcuk, amelyet a nemzeti szuverenitás megszilárdításáért, az ország természeti kincseinek, különösen az olajkészleteknek a védelmében, külföldi monopóliumok által való elhurcolásuk ellen vívtak. Nagy tömegek támogatták a békemozgalmat, a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való kapcsolatok kiszélesítéséért küzdő mozgalmat. Az ország demokratikus erőinek ebben az igazi nemzeti és demokratikus fejlődésért vívott harcában aktív szerepet játszott a Kommunista Párt.

A peronista kormány megtorlásokkal válaszolt a terebélyesedő népi mozgalomra. A Kommunista Párt és a szakszervezetek aktivistáinak tucatjait letartóztatták. 1949 júniusában megalakítottak egy bizottságot az argentinellenes tevékenység kivizsgálására. Megtorlásokhoz folyamodtak olyan tömegszervezetekkel szemben, mint a Szláv Szövetség, az Emberi Jogokért Harcoló Liga, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, az Argentin Nőszövetség, a Diákszövetség, a Békemozgalom. A Kommunista Párt kénytelen volt féllegálisan folytatni tevékenységét.

A peronista rezsim jogi megformulázását és egyúttal álcázását szolgálta az Argentínában 1949 márciusában elfogadott új alkotmány.

Az alkotmány korlátlan hatalommal ruházta fel az általánosan elismert „nemzetvezető" szerepére igényt formáló elnököt. Az alkotmányba bevették a „justicializmus" peronista doktrínájának alapvető tételeit; az alkotmány proklamálta az argentínok állampolgári jogait, a munkához való jogot és a szervezkedésre való jogot, de „a törvény keretei között", ami lehetőséget nyújtott arra, hogy betiltsák akármelyik haladó szervezetet. Az alkotmány akkor lépett hatályba, amikor az országban gazdasági visszaesés mutatkozott és véget ért a háború utáni élénkség.

Brazília

Brazília nemzeti iparának fejlődése ragyogóan kifejezésre jutott a Volta Redonda-i kohászati kombinát létrehozásában, amelynek termelése elérte az évi 1 millió tonna fémet. Az első acél már 1946-ban került ki ebből az üzemből.

Az ipar fejlődésével nemcsak a nemzeti kapitalizmus, a brazil burzsoázia erősödött, hanem az ipari proletariátus is növekedett. A munkásosztály létszámának szaporodásával együtt járt az, hogy aktivizálódott a demokratikus szabadságjogokért és a szociális jogokért folyó harc; sok szakszervezet a korporatív rendszer likvidálását, a kormányellenőrzés beszüntetését követelte, síkra szállt a Latin-amerikai Dolgozók Szövetségével való kapcsolatok kiépítéséért a fasizmus és a reakció elleni közös harc céljából. A munkásmozgalom hatására megindultak a diákmegmozdulások.

A háború végeztével Vargas kormánya nem hagyhatta figyelmen kívül a nemzetközi jelentőségű eseményeket, kiváltképpen a Szovjetuniónak azt a növekvő népszerűségét, amelyet a német fasizmus gerincének összeroppantásával szerzett magának, Brazília már 1945 áprilisában felvette a diplomáciai

Luis Carlos Prestes,
a Brazil Kommunista Párt főtitkára

kapcsolatokat a Szovjetunióval; egyúttal kiadtak egy rendeletet, amely szerint amnesztiában részesítették a politikai foglyokat: az 1935-ös Nemzeti Felszabadító Mozgalom résztvevőit. 1945 májusában kiengedték a börtönből Luis Carlos Prestest, a Kommunista Párt vezetőjét. Vargas tisztában volt vele, hogy olyan körülmények között, amikor a fasiszta blokk szétzúzása után világszerte fellendül a demokratikus mozgalom, lehetetlen már a régi módszerekkel kormányozni, s ezért bejelentette a parlamenti demokráciához való visszatérést; engedélyezték politikai pártok működését, kitűzték a kongresszusi választásokat, az államok kormányzóinak a megválasztását és az elnökválasztásokat.

A küszöbön álló választásokkal kapcsolatban megkezdődött a politikai erők átcsoportosulása az uralkodó osztályok táborában. Az ország déli részének földbirtokosai, az észak-amerikai monopóliumokkal kapcsolatban álló nagykereskedők és bankárok a Szociáldemokrata Pártba tömörültek, és az ország elnökének posztjára Enrico Dutra tábornokot jelölték, azt a militaristát és reakcióst, aki annak idején Hitlertől megkapta a Vaskeresztet. A Nemzeti Demokratikus Szövetség, amely a latifundiumtulajdonosokat, a nagyburzsoáziának és az értelmiségnek egy részét tömörítette, Eduardo Gomez tábornokot jelölte elnöknek. Maga Vargas megalakította a Brazil Munkáspártot (Partido Trabalhista Brasileiro), amely Dutra jelölését támogatta. Ezek a pártok antikommunista programmal léptek fel, s ebben rágalmazták a Szovjetuniót, és az Egyesült Államokkal való együttműködés mellett szálltak síkra.

Brazília történetében először vett részt választásokon a Kommunista Párt, amely rövid idő alatt jelentős mértékben növelte tekintélyét a dolgozó tömegek körében. Új tagok ezrei léptek be a Kommunista Párt soraiba; 1945 végén számuk elérte az 50 000-et, holott 1943-ban még 3000 sem volt.

Aktivitásával, az országban növekvő befolyásával a Kommunista Párt gyűlöletet keltett a brazil reakció soraiban. A katolikus egyház vezetői kampányt indítottak a „kommunista veszély" ellen. Fölöttébb elégedetlen volt a reakció azzal is, hogy Vargas nem mert erőszakot alkalmazni a kommunisták ellen, sőt még fogadta is a Kommunista Párt vezetőit a küszöbön álló választásokkal kapcsolatban. Vargasnak ezt a politikáját még Berle amerikai nagykövet is nyíltan kifogásolta. Jobboldali támadástól tartva Vargas a fivérét nevezte ki a főváros rendőrfőnökévé. Ám ez csak lökést adott a reakciónak. Október 29-én a hadügyminiszter, Monteiro tábornok parancsára a katonaság ellenőrzése alá vonta a fővárost és bekerítette az elnöki palotát. Vargas a lázadók követelésére átadta felhatalmazását a Legfelsőbb Bíróság elnökének.

December 2-án megtartották az elnökválasztásokat, s ezeken Enrico Dutra tábornok győzött; 3 251 000 szavazatot kapott. Kormányába bevett olyan politikusokat, akik szoros kapcsolatban álltak nagy amerikai monopóliumokkal, a latifundiumtulajdonosoknak és a finánctőkés oligarchiának a képviselőit. Ennek az összetételnek megfelelően Brazília új kormánya reakciós belpolitikát és nemzetellenes külpolitikát folytatott.

Az elnökválasztásokkal együtt alkotmányozó gyűlési választásokat is tartottak, s az Alkotmányozó Nemzetgyűlésre várt az a feladat, hogy új alkotmányt dolgozzon ki; ezek a választások is csaknem ugyanolyan eredménnyel zárultak, mint az elnökválasztások.

Az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben heves harc robbant ki a reakciós és a haladó erők között az új alkotmány tervezete körül. A haladó erőknek sikerült az uralkodó körökkel elfogadtatni a nép több demokratikus követelését; az alkotmány proklamálta a hagyományos polgári demokratikus szabadságjogokat, az általános választójogot, a munkásoknak szakszervezetek alakítására való jogát és sztrájkjogukat, előirányozta bérminium megállapítását, a nyolcórás munkanap, a fizetett évi szabadság bevezetését, a 14 éven aluli gyermekek foglalkoztatásának megtiltását. Az alkotmány biztosította az államnak azt a jogát, hogy a társadalom érdekében államosítson természeti kincseket, kisajátításokat eszközöljön, ellenőrzése alá vonjon külföldi cégeket, előnyöket biztosított a brazil tőkéseknek a külföldiekkel szemben az ország nemzeti kincseinek kiaknázásában.

Ugyanakkor megváltoztathatatlannak hagyta az ország társadalmi-gazdasági struktúráját, széles jogkörrel ruházta fel az állam és a végrehajtó hatalom fejét: a köztársaság elnökét, aki az uralkodó osztály érdekeit volt hivatva védelmezni. Az alkotmányt 1946 szeptemberében fogadták el.

A Dutra-kormány bel- és külpolitikájának sarkalatos kérdései körül is kibontakozott a harc a haladó és a reakciós erők között. A Kommunista Párt leleplezte a kormány amerikabarát politikáját, fellépett az ellen, hogy a külföldi monopóliumok elhurcolják a nemzeti kincseket, szembeszállt a militarizálással, védelmezte az ország szuverenitását, radikális reformokat sürgetett, mindenekelőtt az agrárkérdés megoldását követelte. A Kommunista Párt befolyásának növekedéséről tanúskodtak a választások eredményei: az egyes államok törvényhozó gyűléseibe 1947 januárjában 60 kommunistát választottak be, Rio de Janeiro községtanácsába 18 kommunistát (összesen 50 tagból). Több államban olyan jelölteket választottak meg kormányzóvá, akiket a Kommunista Párt támogatott.

A demokratikus erők és élcsapatuk aktivitásának letörése céljából a kormány megtorló intézkedéseket léptetett életbe a Kommunista Párt és a vele kapcsolatban álló szervezetek ellen. 1947 májusában Dutra aláírta a Kommunista Párt betiltásáról szóló rendeletet. A Dutra-kormány reakciós politikájának logikus folytatása volt az, hogy ugyanazon év szeptemberében aláírta az Egyesült Államokkal való

A hadsereget amerikai fegyverekkel szerelik fel

paktumot „A nyugati félteke közös védelméről", 1947 októberében pedig megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval.

Antikommunista hadjáratát folytatva a Dutra-kormány nyomást gyakorolt a szenátusra, és még ugyanabban a hónapban elérte, hogy megfosszák mandátumától Luis Carlos Prestest, 1948 elején pedig azt, hogy a kommunistákat is megfosszák ettől. A kommunistákat az ország minden egyes államában is megfosztották képviselői mandátumuktól.

Az új kormány amerikabarát politikája Trumannek, az Egyesült Államok elnökének 1947-ben Brazíliában tett látogatása és Dutra 1949-es washingtoni látogatása idején mutatkozott meg. Az Egyesült Államok uralkodó körei fokozott érdeklődést tanúsítottak Brazília iránt, mert óriási nyersanyagforrást, tőkebefektetési szférát, kimeríthetetlen piacot láttak benne, s emellett nem tévesztették szem elől hadászati jelentőségét sem.

Az elnökök közötti tárgyalások során, valamint más csatornákon át olyan megállapodásra jutottak, hogy az amerikai monopóliumokat előnyben részesítik Brazília természeti kincseinek kiaknázásában, üzemek építésében, földtulajdon szerzésében és profit kivitelében.

Mexikó

A háború éveiben megindult gazdasági fellendülés, amely az agrárreformnak és Lázaro Cárdenas kormánya (1934–1940) más haladó intézkedéseinek volt köszönhető, a háború utáni években is folytatódott. Kiszélesedett és megszilárdult az állami szektor, amely az olajiparra támaszkodott. Az olajipar szükségletei adtak újabb lökést a kohászat fejlődésének. A kőolajat és földgázt kitermelő ipar szükségleteinek kielégítésére acélcsöveket gyártó üzemek épültek. Az olajat és a gázt a legfontosabb iparvidékekre szállították: az ország szívében fekvő Szövetségi kerületbe és északnyugatra, ahol a legnagyobb ipari városok vannak – Monterrey és Torreón. Az olajipar bázisán kifejlődött a petrolkémiai ipar, ez pedig közrejátszott olyan új építőipari és könnyűipari ágazatok létrejöttében, amelyek műanyagot használtak fel. Gyors ütemben fejlődött az acélipar. Az egész ipari termelés indexe 1936-hoz viszonyítva 1945-ben 155,8, 1950-ben pedig 228,2 volt.

Az ipar fejlődése megkövetelte a közlekedés fejlesztését. Az országban új vasutak és országutak, kikötők épültek.

Miután a második világháborúban, amelyben Mexikó az antifasiszta koalíció oldalán vett részt, leverték a fasiszta tengelyhatalmakat, nagy lendületet kapott a demokratikus mozgalom. A haladó szervezetek sürgették az agrárreform befejezését, az állami szektor további erősítését, szembeszálltak az amerikai imperializmus terjeszkedési politikájával. Amikor a mexikói közvélemény követelte George S. Messersmithnek, az Egyesült Államok nagykövetének az országból való kiutasítását, mert beavatkozott Mexikó belügyeibe, Mánuel Ávila Camacho kormánya persona non grata-nak nyilvánította. Ugyanez a sors jutott osztályrészül hasonló okból utódjának is.

A következő választásokon a mexikói tőkések amerikabarát körei Ezéquiel Padillát jelölték elnöknek, ezt a reakciós politikust, aki Mánuel Ávila Camacho kormányában külügyminiszter volt. Ellenjelöltként Miguel Alemán, Mánuel Ávila Camacho ugyanazon kormányának a belügyminisztere lépett fel. A választásokon Alemán ígéretet tett az agrárreform folytatására és az ország iparosítására. Miután azonban az 1946–1952-es időszakra megválasztották elnöknek, amerikabarát politikát kezdett folytatni. Tágra nyitotta a kaput a behatoló amerikai tőke előtt. Miguel Alemán elnöksége idején a közvetlen külföldi tőkebefektetések 106,8 százalékkal nőttek.

Mivel az amerikai monopóliumok szándékosan csökkentették a mexikói nyersanyag iránti keresletet, ennek következtében fokozatosan romlott az ország gazdasági helyzete.

A külföldi piacon elszenvedett profitveszteségeit a mexikói burzsoázia a dolgozók életszínvonala el-

leni támadással próbálta kompenzálni. 1945-ben 1939-hez viszonyítva a munkások munkabérének indexe 179,9, a létfenntartási költségeké pedig 213,5 volt, 1949-ben pedig ennek megfelelően 277,9, illetve 335,9. Nyomorúságos helyzetben voltak a mezőgazdasági munkások, keresetük alig egynegyede volt az ipari munkásokénak.

A munkásosztály természetes válasza a kizsákmányolás fokozódására és anyagi helyzetének romlására az volt, hogy aktivabban szállt harcba érdekeiért. 1946 februárjában a drágaság ellen országos tiltakozó sztrájkot rendeztek, s ebben több mint egymillió dolgozó vett részt.

A munkásosztály gyengítése céljából demagóg propagandát indítottak az osztályharcról a „nemzeti egység" nevében való lemondás érdekében. Erre a célra felhasználták a „permanens" mexikói forradalom elméletét, amely szerint a hatalmon levő kormány folytatja az 1910–1917-es forradalmat, és a „forradalom eszméinek" megvalósítása nevében véget kell vetni mindennemű osztálykonfliktusnak, mivel a mexikói társadalom állítólag nem antagonisztikus társadalom, hanem „egyetlen forradalmi családot" alkot. Abban a törekvésében, hogy ideológiai befolyása alá vonja a munkásosztályt, az uralkodó Intézményes Forradalmi Párt azt hirdette meg céljául, hogy Mexikóban létrehozza az „intézményes szocializmust", a „szocialista társadalmat", legközelebbi feladatául pedig azt, hogy javít a dolgozó tömegek és a munkásosztály gazdasági és kulturális helyzetén. A demagóg nyilatkozatokat a párt vezetői nyílt antikommunizmussal kapcsolták össze. A kormány képviselőivel együtt a párt kampányt indított azzal a céllal, hogy a szakszervezetekben vezető posztokat ragadjon magához, s így 1947 márciusában egy reformista csoport irányítása alá került. Vicente Lombardó Toledanót, a kontinentális szakszervezeti szövetség egyik alapítóját, a Latin-amerikai Dolgozók Szövetségének elnökét, a Szakszervezeti Világszövetség alelnökét – aki határozottan fellépett az Egyesült Államok agresszív politikája ellen és a Szovjetunió támogatása mellett foglalt állást – a reformisták kizárták a Latin-amerikai Dolgozók Szövetségéből. A szakadár vezetőség bejelentette, hogy kész együttműködni a kormányzó párttal a „kommunizmus veszélye" elleni harcban.

A jobboldali szakszervezeti vezetők munkásellenes politikája felháborodást keltett a dolgozók körében. 1947 novemberében Veracruz állam munkásszervezeteinek képviselői rendkívüli kongresszust tartottak, s ezen elítélték a szakadár csoport magatartását. Hasonló álláspontra helyezkedtek Sonora, Tamaulipas, Sinaloa, Yucatán, Alsó-Kalifornia és más államok szövetségei is. Az ország legnagyobb szakszervezetei – az olajipari munkásoké, a bányászoké és a vasutasoké – olyan egyezményt kötöttek, hogy közös akciókat folytatnak a szakadár vezetőség ellen. Az ország szakszervezeteiben mozgalom indult az egységért, egy harcos szakszervezeti központ létrehozásáért.

Az új szakszervezeti központ létrehozásáért küzdő mozgalomban tevékeny szerepet játszott a Mexikói Kommunista Párt. 1949 júniusában kongresszust tartottak a munkás- és parasztszervezetek, s ezen megalakították a Mexikói Munkások és Parasztok Általános Szövetségét, amely a munkásosztály országos és nemzetközi méretű egységéért való harcot írta zászlajára. A Mexikói Munkások és Parasztok Általános Szövetsége bejelentette, hogy csatlakozik a Latin-amerikai Dolgozók Szövetségéhez és a Szakszervezeti Világszövetséghez. Az új szakszervezeti központba beléptek a bányászok, az olajipari munkások, a kohászok, a textilipari munkások szakszervezetei – az ipari proletariátus legfontosabb osztagai –, valamint bizonyos parasztszervezetek. 1949 végén a Mexikói Munkások és Parasztok Általános Szövetségének több mint 500 000 tagja volt. Ennek a szakszervezeti központnak a létrehozása már nagyon időszerű volt, mivel a negyvenes évek végét Mexikóban éles munkaügyi konfliktusok jellemezték.

Ugyanebben az időszakban bontakozott ki az országban a békemozgalom is. A békeharcosok első soraiban a kommunisták haladtak. A Mexikói Kommunista Párt bírálta Alemán kormányának reakciós bel- és nemzetellenes külpolitikáját.

Chile

A második világháború befejezésével Chilében napirendre került az ország gazdaságának fejlesztése, a kőszén-, a réz-, a cementtermelés növelése, a kohóművek kapacitásának bővítése, az ország villamosítására irányuló intézkedések foganatosítása, a közlekedés fejlesztése. Megkezdték olajfinomító üzemek, kohókombinátok építését. Az ország energiabázisának megszilárdítása szempontjából igen jelentős volt az El Abanico-i vízerőműnek a megépítése, amely a legnagyobbak közé tartozik Latin-Amerikában. Az iparfejlesztési intézkedések koordinálásáról a CORFO (Corporación para el Fomento de la Produccion), a Termelésfejlesztési Társaság gondoskodott, amely programot dolgozott ki 196 új gyár építésére.

Az El Abanico vízerőmű villamos energiájára épült egy évi 180 tonna acél kapacitású acélmű a Coquimbo közelében fekvő, rendkívül gazdag El Tofo-i vasérclelőhely nyersanyagának feldolgozására. Felépült egy rézöntő és egy dúsító üzem.

Mindamellett az ország nemzeti fejlődését fékezte a külföldi tőke uralma. Chuquicamata ércbányái külföldi monopóliumoknak a kezén voltak, amelyek közül a legnagyobbak az amerikai Anaconda és chilei leányvállalata, a Chilean Exploration, valamint a Braden Copper, az amerikai Kennecott Coppernek a leányvállalata voltak. Angol és amerikai cégek ellenőrzése alatt álltak más nemzetgazdasági ágazatok is, köztük a legfontosabb: a salétromipar.

Az ország ipari és egész nemzeti fejlődését gátló másik tényező az volt, hogy a mezőgazdaságban latifundiumrendszer uralkodott. A vizsgált időszakban a „200 család" kezén volt a művelhető földnek több mint 50 százaléka, míg a 20 hektárnál kisebb 30 000 parasztgazdaságra a művelhető földnek mindössze körülbelül 3 százaléka jutott. A parasztok százezreinek egyáltalán nem volt földje, teljesen ki voltak szolgáltatva a nagybirtokosoknak.

A latifundiumok a maguk extenzív gazdálkodási módszereivel, óriási kiterjedésű meg nem művelt földjeikkel fölöttébb negatív hatással voltak Chile gazdasági és politikai életére. Ez az ország, amely el tudja látni magát élelmiszerrel, súlyos élelmiszerhiánnyal küszködött, s az Egyesült Államokból, Kanadából, Argentínából volt kénytelen a szükséges élelmiszert megvásárolni. Ugyanakkor csak az ország középső részén 5,6 millió hektár olyan parlagon heverő föld volt, amelyet meg lehetett volna művelni, megoldva így az élelmezési problémát.

Chile iparilag gyengén fejlett, az imperializmustól függő ország maradt. Az iparfejlesztési program megvalósításában jelentkező nehézségeket még súlyosbította az, hogy a világpiacon csökkent a kereslet a chilei nyersanyag iránt, aminek következtében csökkentek a dollárbevételek és rohamosan apadtak a dollárkészletek. Néhány iparág visszaesett, s ennek folytán nőtt a munkanélküliség, romlottak a dolgozók életfeltételei. Antonio Rios kormánya tehetetlennek bizonyult az ország problémáinak megoldásában.

Ilyen körülmények között folyt az elnökválasztások előkészítése. A burzsoá-földesúri tábor két jelölttel indult: az egyik Cruz Coke (Konzervatív Párt), a másik Alessandri Palma (Liberális Párt) volt. A Kommunista Párt, az egész nemzet érdekeit szem előtt tartva, a haladó erők egységes jelöltjét, Gabriel González Videlát, a Radikális Párt vezetőjét támogatta. Jelölését jóváhagyta a Demokratikus Szövetség – mely a Chilei Kommunista Pártból, a Szocialista Pártból és a Demokrata Pártból alakult – konventje. A Demokratikus Szövetség választási platformja fontos szociális-gazdasági intézkedéseket irányzott elő, olyanokat, mint az agrárreform, a természeti kincseknek, több iparágnak az államosítása, haladó külpolitika folytatása. Az 1946. szeptember 4-i választásokon González Videla győzött. Az általa megalakított kormányban a Kommunista Párt megkapta a mezőgazdasági, a közmunka- és közlekedésügyi, a telepítésügyi tárcát. Az új kormány bejelentette, hogy haladó bel- és külpolitikát kíván folytatni, arra törekedve, hogy kivívja a gazdasági függetlenséget és a nemzeti szuverenitás megszilárdulását.

Nyomorgó család

A kommunista miniszterek kezdeményezésére kisajátítottak néhány nagybirtokot, majd földjét szétosztották a parasztok között, államosítottak két vasútvonalat, amely angol cégek tulajdonában volt, lépéseket tettek a spekuláció elleni harc érdekében. 1947 januárjában Chile tárgyalásokat kezdett a Szovjetunióval egy kereskedelmi egyezményről. Az 1947 áprilisában tartott községtanácsi választások azt mutatták, hogy a Kommunista Párt népszerűsége növekszik: 91 000 szavazatot kapott az 1944. évi 32 000-rel szemben.

A chilei események ilyen alakulása ellenállásba ütközött az Egyesült Államok uralkodó körei részéről, mivel terjeszkedési terveik megvalósítását fenyegette. A Kommunista Párt sikere, képviselőinek a kormányban, a kongresszusban és a községtanácsokban kifejtett aktív tevékenysége megriasztotta a chilei reakciót. A reakció az észak-amerikai imperialistákkal együtt feladatául tűzte ki, hogy a Kommunista Pártot kirekeszti az aktív politikai tevékenységből.

1947 február–márciusában González Videla arról beszélt még, hogy a kormányban kell maradniuk a demokratikus erők, köztük a Kommunista Párt képviselőinek, utalt a kommunistáknak a fennálló kormány iránt tanúsított lojális magatartására és elítélte az antikommunizmust, amelyet „álcázott fasizmusnak" minősített. Ám hamarosan beadta a derekát a belső reakciónak és az amerikai imperializmusnak. Április 16-án felmentette a kommunista minisztereket, és megalakította a „nemzeti koncentráció" kormányát, amelybe a chilei oligarchia hagyományos pártjainak: a Konzervatív Pártnak és a Liberális Pártnak a képviselői kerültek be.

A Kommunista Párt az elnök lépését olyan reakciós és nemzetellenes összeesküvésnek minősítette, amelynek célja a nép által sürgetett demokratikus átalakítások megakadályozása és egy olyan politikának a népre való ráerőszakolása, „amely az országot kiszolgáltatja az amerikai imperializmus és csatlósai által kidolgozott terjeszkedési és katonai terveknek..."

González Videla hitszegése országszerte felháborodást keltett a dolgozók körében; tüntetéseken tiltakoztak a kommunistáknak a kormányból való kiebrudalása ellen. Ez a mozgalom egybeolvadt a dolgozók osztálymegmozdulásainak egy újabb hullámával, amelyet az ország gazdasági helyzetének romlása indított el.

1947. augusztus 20-án Concepción és Arauco tartomány mintegy 20 000 szénbányásza és vasutasa sztrájkba lépett. Különösen nagy lendületet kapott a sztrájkmozgalom 1947 őszén. A terror ellenére is folytatták a sztrájkot a szénbányászok, a napi 10–12 óra helyett 8 órás munkaidőt, valamint béremelést követeltek. A sztrájkok amerikaellenességet fejeztek ki. A szénbányászok megtagadták például, hogy szénnel lássák el a chilei kikötőkben horgonyzó amerikai hadihajókat. Sztrájkoltak az amerikai Braden Copper cég rézbányászai. Chuquicamata csaknem 4000 rézbányásza sztrájkolt a szénbányászokkal szolidaritást vállalva. 1947. december 4-én 30 000 vasutas 24 órás sztrájkot hirdetett meg, s ez megbénította az egész ország vasúti közlekedését.

González Videla, a proletariátus osztálymegmozdulásainak valódi okait takargatva, kijelentette, hogy a sztrájk „kommunista agitátorok" akcióinak az eredménye. Szajkózta az amerikai reakciós propaganda hazug állításait a „szovjet beavatkozásról". 1947. december 21-én González Videla kormánya megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval, ezt követően pedig hamarosan Jugoszláviával és Csehszlovákiával is.

Azzal a hazugsággal takarózva, hogy a „kommunista ügynökök" bujtogatnak, szovjetellenes hisztériát szítva, González Videla kormánya a megtorló apparátus minden erejét bevetette az ország haladó körei, elsősorban a Kommunista Párt ellen. A rendkívüli felhatalmazásokról szóló törvény alapján a kormány felvetette, hogy fosszák meg sérthetetlenségüktől a kongresszus kommunista képviselőit, majd bejelentette a Kommunista Párt 200 vezető funkcionáriusának letartóztatását, és letartóztatási parancsot adott ki további 300 ember ellen azzal a váddal, hogy közük volt a bányászok sztrájkjához. Antofagasta, Tarapacá, Atacama és O'Higgins tartományban (ez utóbbiban salétromot és rezet termelnek) rendkívüli állapotot hirdettek ki. Chuquicamata (Valdivia tartomány) bányáiba, a Betlehem Steel amerikai cég vasércbányáiba és más bányákba csapatokat vezényeltek ki. Mivel sok bányát a sztrájkoló bányászok elfoglaltak, a katonaság azt a parancsot kapta, hogy akármilyen eszközt alkalmazhat, hogy kiűzze őket.

Egyes vidékeken, valamint szigeteken koncentrációs táborokat létesítettek, s ezekbe nemcsak kommunistákat zártak, hanem szakszervezeti aktivistákat és a sztrájkban részt vevő pártonkívüli munkásokat is. 5000 bányászt behívtak katonának, több mint 50 000 vasutast, salétrom- és rézbányában dolgozó munkást áttelepítettek szülőföldjéről több ezer kilométerre levő vidékekre. De még az ilyen kegyetlen intézkedések sem tudták megtörni a munkásosztály erejét az életbevágóan fontos jogaiért vívott harcában.

1948 a dolgozók újabb osztálymegmozdulásainak az éve volt. Az esztendő első felében több mint 60 000 munkás sztrájkolt; ezúttal Santiago és Viña del Mar textilmunkásai is bekapcsolódtak a harcba.

A terror és a megtorlások eszközeivel nem lehetett kiküszöbölni azokat a tényezőket, amelyek a proletariátusnak, a dolgozó tömegeknek a harcát kiváltották. Az élelmezési helyzet egyre romlott. Az agrárprobléma megoldatlansága továbbra is a legvégzetesebb módon mutatkozott meg az ország gazdasági helyzetén. 1937 és 1945 között átlagban évi 19 százalékkal emelkedtek a létfenntartási költségek, az 1946–1949-es években viszont az emelkedés már évi 61 százalék volt. Egy átlagos munkáscsalád megélhetési minimuma 6500–7000 peso volt, amikor a bányászok maximális bére nem haladta meg az 1000 pesót.

1949 folyamán az országban tovább tartott a sztrájkmozgalom. A jogaikért síkraszálló dolgozók igyekeztek tömörülni, 1949 végén megalakították a reakciós törvények és a drágaság ellen harcoló országos bizottságot, s ebbe bevették a munkások, az alkalmazottak, a diákok képviselőit. Mind nagyobb arányokat öltött a demokratikus erők harca González Videla reakciós kormánya ellen.

A guatemalai forradalom fejlődése

A guatemalai polgári demokratikus, antiimperialista forradalom győzelmét az 1945. március 11-én elfogadott alkotmány rögzítette, amely az ország természeti kincseit a nemzet vagyonának nyilvánította, elengedhetetlennek mondta ki a latifundiumok kisajátítását, egy polgári demokratikus rendszer bevezetését.

Juan José Arévalo kormánya felemelte a dolgozók bérét, elismerte a szakszervezetek szabadságát. Megszakította diplomáciai kapcsolatait az olyan diktatórikus kormányzatokkal, mint Trujillóé a Dominikai Köztársaságban, Somozáé Nicaraguában és Odriáé Peruban, azzal a követeléssel fordult az

angol kormányhoz, hogy szolgáltassa vissza Guatemalának Belize (Brit Honduras) területét. Diplomáciai kapcsolatokat létesítettek a Szovjetunióval.

Az országban kedvező feltételek alakultak ki a munkásmozgalom fejlődéséhez, szakszervezeteket létesítettek a vasutasok, a tanítók, az United Fruit Co. banánültetvényeinek munkásai. A különböző szakszervezetek egyesülése eredményeképpen létrejött a Guatemalai Dolgozók Szövetsége. Minthogy azonban ennek vezetőségében nem volt meg az egység, a felforgató elemek pedig mind aktívabb tevékenységet fejtettek ki, a Szövetségben már 1945 novemberében szakadás következett be.

A forradalom fejlődése arányában mind jobban kiéleződött az ellentét egyfelől a latifundiumtulajdonosok, az egyház, az imperializmussal kapcsolatban álló nagyburzsoázia, másfelől pedig a guatemalai nép nemzeti, demokratikus erői között. A guatemalai oligarchia az amerikai imperialisták támogatásával aknamunkát folytatott azzal a szándékkal, hogy megdöntse Arévalo kormányát; céljait olyan hamis jelszavakkal álcázta, hogy Guatemalában „lábbal tiporják a szabadságot", „kommunista veszély fenyeget". Arévalo elnöksége alatt kormánya ellen több mint 30 összeesküvést szerveztek. 1949. február 18-án újabb államcsínykísérlet történt, s ebben az Egyesült Államok nagykövete is tevékenyen részt vett.

A belső reakció és az imperializmus elleni harcában a kormány a nép nagy tömegeire támaszkodott, de gyakran ingadozott, s ebben a guatemalai nemzeti burzsoáziának a munkásmozgalom önállóságától való félelme jutott kifejezésre. Ugyanakkor a proletariátus eszmei gyengesége és szervezeti szétforgácsoltsága lehetővé tette a nemzeti burzsoáziának, hogy a munkásosztályt ellenőrzése alatt tartsa. A kommunisták csak 1949-ben alapították meg pártjukat. Nehéz körülmények között kezdték meg a harcot azért, hogy a demokratikus, antiimperialista erők összefogjanak a forradalom vívmányainak védelme érdekében.

A Costa Rica-i polgárháború

A második világháború éveiben Costa Ricában burzsoá-nemzeti kormány volt hatalmon, a kormány élén pedig Rafael Calderón Guardia elnök, a Nemzeti Republikánus Párt vezetője állt. Az országban legálisan működött a Kommunista Párt, amely 1943-ban a Costa Rica-i Népi Élcsapat Párt nevet vette fel.

Ez a párt jelentős befolyásnak örvendett és nagy politikai erőt alkotott; kezdeményezte osztályharcos szakszervezetek megalakítását, agitációt fejtett ki az United Fruit Co. ültetvényeinek munkásai körében, síkra szállt a haladó, demokratikus erők egységéért a belső reakció és a külföldi imperializmus elleni közös harc érdekében, erőteljesen olyan szociális-gazdasági reformok végrehajtásáért küzdött, amelyek a nemzetgazdaság fejlesztésére és a néptömegek munkakörülményeinek javítására irányulnak.

Costa Rica abban különbözött sok más latin-amerikai országtól, hogy ott a múltban nem voltak militarista klikkek, hogy szilárd alapjai voltak a demokratikus hagyományoknak. Ez volt Latin-Amerika egyetlen olyan országa, amelyben csupán 10 százalék volt az írástudatlan, s ahol minden egyes katonára 10 tanító jutott. Costa Rica volt a latin-amerikai országok közül az első, amely hadat üzent a tengelyhatalmaknak.

A Nemzeti Republikánus Párt és a Népi Élcsapat Párt vezetősége között együttműködési egyezmény jött létre. A kommunisták kötelezték magukat arra, hogy támogatják Calderón Guardia kormányát, az pedig megígérte, hogy antifasiszta külpolitikát folytat és végrehajtja a szociális–gazdasági intézkedéseknek egy programját.

A közelgő 1944-es elnökválasztásokra való tekintettel a politikai helyzet az országban jelentősen kiéleződött. Az összes fasisztabarát elemek León Cortés volt elnök köré tömörültek, s őt jelölték elnö-

kükké. A Népi Élcsapat Párt Teodoro Picado Michalskit, a Nemzeti Republikánus Párt egyik vezetőjét támogatta, aki nem volt ugyan híve a kommunistákkal való szövetségnek, de szembeszegült a nyíltan reakciós irányvonallal.

A választásokon Picado Michalski győzött. A kormány egyfelől igyekezett a népre támaszkodni, hogy biztosítsa magát az amerikai imperializmus felé orientálódó latifundiumtulajdonosok és nagykereskedők részéről fenyegető támadások ellen, másfelől viszont félt a munkásosztály önállóságának növekedésétől. A Népi Élcsapat Pártnak szívós harcot kellett vívnia a korábban kitűzött progresszív intézkedések megvalósításáért.

Picado Michalski kormánya kiadott egy agrárreformtörvényt, amely előirányozta a földbirtok korlátozását, valamint egy törvényt az ipar fejlődésének előmozdításáról, s ez utóbb kedvező perspektívákat nyitott meg a nemzeti gazdaság növekedése előtt; kiszélesítették a dolgozók jogait. Ez a politika nagy elégedetlenséget keltett a reakciós erők körében, s az amerikabarát sajtó azzal vádolta Picado Michalski kormányát, hogy az országban „kommunista diktatúrát" akar bevezetni.

Még jobban kiéleződött az országban a politikai helyzet az 1948-as elnökválasztások idején, amikor egyfelől a haladó erők által támogatott Calderón Guardia, másfelől a belső reakció és az amerikai imperializmus embere, Otilio Ulate Blanco között bontakozott ki a harc. A reakciós erők megvesztegetéssel, hamisítással és mindenféle visszaéléssel „biztosították" jelöltjüknek a szavazattöbbséget. A Központi Választási Bizottság fényt derített Otilio Ulate Blanco és hívei hamisításaira és machinációira, s ezért megsemmisítette a választások eredményeit. A reakció erre ellenforradalmi lázadással válaszolt. Az Egyesült Államok kormányának ajánlatára Somoza nicaraguai diktátor Costa Rica területére vezényelte nemzeti gárdája alakulatait. A lázadók vezére, José Figueres Ferrer, nagy kávéültetvények tulajdonosa, attól tartott, hogy Somoza intervenciója Costa Rica helyi vállalkozói ellen is irányul. Megelőzni már nem tudta az intervenciósokat, mivel a Népi Élcsapat Párt fegyveres osztagai elzárták előle a főváros felé vezető utat. Figueres kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni a kommunistákkal, és ajánlatokat tett a polgárháború beszüntetésének feltételeit illetően. Arról biztosította Costa Rica kommunistáinak vezetőit, hogy híve „a hazai életforma forradalmasításának", olyan Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásának, amelyben a kommunisták is részt vennének és amely kidolgozná az új alkotmányt, ígéretet tett arra, hogy a gazdasági és szociális intézkedések átfogó programját valósítják majd meg, hogy garantálni fogják a demokratikus szabadságjogokat. Ennek fejében csupán egyet követelt: a munkásmilícia leszerelését. 1948. április 24-én a munkásmilícia letette a fegyvert, Figueres osztagai bevonultak a fővárosba. A nicaraguai nemzeti gárda elhagyta Costa Rica területét. Figueres az élére állt a kormányzó juntának, amely mit sem törődött a Figueres által a Népi Élcsapat Párt vezetőségének adott ígéretekkel, és a forradalmi erők elleni terrorral kezdte kormányzását. A Népi Élcsapat Pártot betiltották, sok vezetőjét és aktivistáját letartóztatták.

A hatalom megragadása után Figueres, hogy megszilárdítsa pozícióit az Egyesült Államok vezetőinek szemében, minden lehető módon igyekezett a kedvükben járni; megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval, hozzájárult az olajszerződés amerikai tervezetének elfogadásához, jóllehet Calderón Guardia annak idején elutasította ezt a tervezetet.

Figueresnek azonban minden kommunista- és szovjetellenes akciója dacára sem sikerült elnyernie az Egyesült Államok kormányának bizalmát, s az amerikai kormány Ulate Blancót szerette volna az elnöki székbe ültetni. 1949. október 2-án elnökválasztásokat tartottak, de ezeken nem vehettek részt a népszerű demokratikus pártok: a Nemzeti Republikánus Párt és a Népi Élcsapat Párt. Otilio Ulate Blanco elnök lett.

Ulate Blanco kormánya nemcsak hogy amerikabarát álláspontot foglalt el, hanem gazdasági és pénzügyi tekintetben közvetlen kapcsolatban is állt az amerikai monopóliumokkal. Nemzetközi tevékenységét olyan lépések jellemezték, mint nagykövet kinevezése Franco Spanyolországába, a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása a Dominikai Köztársaság és Nicaragua diktatórikus rezsimjeivel.

Kuba

1944-ben Kubában hatalomra jutott a Kubai Forradalmi Párt. Elnökké vált vezetője, Grau San Martín az 1933–1934-es antiimperialista forradalom idején szerzett magának nevet. A választásokon a Kubai Forradalmi Párt olyan reformoknak az átfogó programjával lépett fel, amelyeknek biztosítaniuk kellett az ország számára az Egyesült Államoktól való gazdasági és politikai függetlenséget és érvényt kellett szerezniük az 1940-es haladó alkotmánynak. Csakhogy az új kormány elődeinek kitaposott ösvényére lépett, akik engedelmesen teljesítették az amerikai monopóliumok akaratát. Az amerikai imperialisták fokozták ellenőrzésüket Kuba természeti kincsei fölött, kíméletlenül eltaposták gazdasági függetlenségének minden hajtását. A velük szemben engedelmes kubai politikusok és hivatalos sajtóorgánumok bekapcsolódtak a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni hidegháborúba, amelyet az Egyesült Államok indított meg a nemzetközi porondon.

A kormány tisztában volt vele, hogy ha nem teljesíti a választások előtt tett ígéreteit és enged a külföldi befolyásnak – amelyben jelentős szerepe van a hazai reakciós körök önző érdekeinek is –, ez elégedetlenséget vált majd ki az országban, elsősorban a szervezett munkások körében. Éppen ezért tűzte ki céljául azt, hogy mindenképpen gyengíti a munkásmozgalmat.

A fő csapást a Kubai Dolgozók Szövetsége ellen irányították, amely csaknem az összes szakszervezeteket egyesítette. 1947 októberében a Szövetség tevékenységét betiltották. A kormány egy új munkásszervezetet hozott létre, amelynek élére a munkásmozgalom renegátjai kerültek. Rendőrügynökök merényleteket követtek el szakszervezeti aktivisták ellen, sokukat megölték. 1948. január 22-én a hadsereg egyik tisztje megölte a cukoripari munkások országos szövetségének vezetőjét, Jesus Menéndes kongresszusi képviselőt.

A Népi Szocialista Párt (a kommunisták pártja) következetesen leleplezte a Kubai Forradalmi Párt vezetőinek tevékenységét, akik ugyanazoknak a burzsoá politikusoknak a nyomdokaiba léptek, akiket hatalomra jutásuk előtt oly nagy hévvel ostoroztak korruptságukért és az Egyesült Államok előtti hajbókolásért. A Kubai Forradalmi Párt politikusainak egy része, Eduardo Chibásszal az élen, nyíltan fellépett a kormány politikája ellen. Ezek a politikusok ortodoxoknak nevezték magukat, ezzel fejezve ki régi forradalmi eszményeikhez való hűségüket.

1948 őszén a választási kampány során az ortodoxok és a hozzájuk csatlakozott politikai csoportosulások Chibást jelölték elnöknek. A választásokon a Kubai Forradalmi Párt kihasználta azt, hogy a hatalom az ő kezében volt, s így sikerült a maga jelöltjét, Carlos Prío Socarrást az elnöki székbe ültetnie.

1948. október 10-én történt hivatalba lépése után az államfő még reakciósabb irányban indult el, mint elődje. Kiadott egy rendeletet, amely korlátozta a szólás- és sajtószabadságot. Törvénytelenül bebörtönöztette Chibást. Több ízben letartóztatták a Népi Szocialista Párt tekintélyes vezetőit. Betiltották a kommunisták *Noticias de Hoy* című lapját. Újabb és újabb engedményeket tettek az amerikai monopóliumoknak. A külpolitikában a kubai diplomaták, mint ezt megelőzően is, az Egyesült Államok külpolitikájához igazodtak.

A demokratikus mozgalom a megtorlások ellenére is tovább fejlődött. 1949-ben összeült a kubai békeharcosok kongresszusa és egy parasztkongresszus, amely agrárreform végrehajtását sürgette; a Népi Szocialista Párt létszáma növekedett.

IV. RÉSZ

Nemzetközi viszonyok 1945–1949-ben

XV. FEJEZET

A szocialista nemzetközi kapcsolatok kialakulása

A második világháború után a világfejlődés egyik legfőbb eredménye az volt, hogy az államoknak egy egész csoportja szakadt ki a kapitalista rendszerből. Annak arányában, ahogy ezekben az országokban demokratikus és szocialista átalakítások mentek végbe, kialakultak a szociális-gazdasági feltételek a szocialista világrendszer megteremtéséhez. A szocialista világrendszer létrejöttével egyidejűleg új, szocialista nemzetközi kapcsolatok bontakoztak ki, s ezek elvileg tértek el a múltbeli nemzetközi kapcsolatok minden típusától. Marx szavaival élve e kapcsolatok „nemzetközi elve a *béke*, mert minden nemzetnél egyazon elv lesz uralkodó: a munka!"* Fontos előfeltétele volt ezeknek a kapcsolatoknak az, hogy a termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapuló szocializmus országainak közös volt a társadalmi berendezése, hogy azonos típusú volt a szociális-gazdasági rendszerük, hogy közösek voltak a külpolitikai feladataik, hogy egységes ideológiát követtek: a marxizmus–leninizmust, hogy a vezető szerepet a kommunista pártok töltötték be, hogy közös volt a végső cél: a szocializmus és a kommunizmus felépítése.

A múltbeli nemzetközi kapcsolatoktól eltérően a szocialista nemzetközi kapcsolatok nem szorítkoznak a merőben államközi kapcsolatok szférájára, hanem felölelik a népek közötti, a testvérpártok közötti, a dolgozók különböző társadalmi szervezetei közötti kapcsolatokat is. Politikai, szociális-gazdasági, ideológiai, tudományos-technikai, katonai téren, a kultúra, a művészet és a sport szférájában érvényesülnek. Kialakult a nemzetközi munkamegosztásnak egy új típusa is, amely lehetővé teszi a szocialista országoknak a természeti és gazdasági feltételeknek a népgazdaság fejlesztésére való leghatékonyabb és legracionálisabb felhasználását.

A szocialista internacionalizmus volt az az alapelv, amely kiterjedt a szocialista országok közötti kapcsolatok valamennyi oldalára, kifejezve ezeknek az új típusú kapcsolatoknak a lényegét és jellegét.

Lenin annak idején ezt írta: „Mi a nemzetek *önkéntes* szövetségét akarjuk, olyan szövetséget, amely nem tűrné meg egyik nemzet erőszakát sem a másikkal szemben, olyan szövetséget, mely a legteljesebb bizalmon, a testvéri egység világos tudatán, teljesen önkéntes megegyezésen alapulna. Ilyen szövetséget nem lehet egyszerre megvalósítani; a legnagyobb türelemmel és elővigyázatossággal kell ennek elérésére törekednünk, nehogy elrontsuk az ügyet, nehogy bizalmatlanságot keltsünk, hogy időt adjunk annak a bizalmatlanságnak a kiküszöbölésére, melyet az évszázados földbirtokosi és tőkés elnyomás a magántulajdon és az annak elosztása és újraelosztása körül támadt ellenségeskedés hagyott ránk örökül."**

1945–1949-ben a szocialista országok között kialakuló új típusú kapcsolatoknak a kifejezései voltak azok a kétoldalú szerződések, amelyeket a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, Románia, Magyarország és Bulgária kötöttek egymással. Ezek a szerződések új lapot nyitottak a kialakuló új típusú

* *Marx Engels* Művei. 17. köt. Budapest 1968. 5. old.

** *Lenin* Összes Művei. 40. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 40. old.

kapcsolatokban, a politikai, a gazdasági és a kulturális együttműködés legszélesebb formáit irányozva elő.

Ezeknek a szerződéseknek egyúttal egy másik fontos céljuk is volt: arra irányultak, hogy garantálják a békét és a nemzetközi biztonságot, hogy a nemzetközi porondon egyesítsék a szocialista országok erőfeszítéseit.

A Szovjetunió mind gazdasági, mind pedig politikai téren nagy segítséget nyújtott azoknak az országoknak, amelyek a szocializmus útjára léptek. Nemzetközi politikai síkon a Szovjetuniónak az volt a célja, hogy segítse ezeket az országokat szociális-gazdasági és politikai átalakításaik során, hogy meggátolja az imperialista hatalmak agresszív beavatkozásra irányuló akcióit. A népi demokratikus országoknak a Szovjetunió segítségével sikerült leküzdeniük a gazdasági nehézségeket, megvédelmezni gazdasági és nemzeti függetlenségüket, sikeresen szembeszállni a gazdasági terjeszkedésre tett kísérletekkel, amelyekhez az imperializmus folyamodott.*

A háború utáni első ötéves időszak folyamán a Szovjetuniónak a népi demokratikus országokkal való kapcsolatai főleg kétoldalú alapokon fejlődtek. De már akkor sarjadtak a sokoldalú együttműködés első hajtásai is. Történelmi jelentőségű esemény volt az, hogy 1949 januárjában Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia és a Szovjetunió képviselőinek a tanácskozása eredményeképpen létrehozták a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát (KGST). 1949 februárjában a KGST-be felvették Albániát. A tanácskozás határozatában hangsúlyozták, hogy a KGST létrehozását a kétoldalú kapcsolatokról a többoldalúakra való áttérés szükségessége diktálja, nevezetesen az, hogy a többoldalú kapcsolatok nem valósíthatók meg koordináló szerv nélkül. Azt is leszögezték, hogy a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa nyílt szervezet, amelyhez más országok is csatlakozhatnak, ha elfogadják annak elveit és akarnak együttműködni e szervezet tagjaival.

A negyvenes évek végére az is jellemző volt, hogy a nemzetközi porondon erősödött a szocialista országok együttműködése, fokozódott akcióik koordináltsága. 1948 júniusában Varsóban ültek össze első tanácskozásukra Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Románia és a Szovjetunió külügyminiszterei, s ez válasz volt a nyugati hatalmak által a német kérdésben hozott külön döntésre.

A szocialista nemzetközi kapcsolatok a reakció erői elleni éles harc közepette alakultak ki. A nemzetközi imperializmus, kihasználva azokat a reakciós köröket, amelyek a népi demokratikus országokban az első időkben még megvoltak, a nacionalizmus és az egoizmus megnyilvánulásaira spekulálva, minden erejével azon volt, hogy megakadályozza a szocializmus világrendszerének és az új típusú nemzetközi kapcsolatoknak a megszilárdulását. Az amerikai imperializmus sok ideológusa és politikusa nem is titkolta, hogy egyik fő célja a konszolidációnak, a Szovjetunió és az európai népi demokratikus országok közötti kapcsolatok megszilárdulásának, vagyis a szocialista nemzetközi kapcsolatok kialakulásának és fejlődésének a megakadályozása.

A hidegháború nehéz körülményei között végbement történelmi fejlődés során a Szovjetunió a többi olyan országgal együtt, amely a szocializmus útjára lépett, leküzdötte a nehézségeket és előrehaladt a szocialista közösség megszilárdítása útján.

Az új szocialista nemzetközi kapcsolatok kialakulása volt a nemzetközi fejlődés egyik fő tényezője a háború utáni első öt esztendőben.

A szocialista világközösség mind nagyobb hatást gyakorolt a világfejlődés menetére, a nemzetközi kapcsolatok egész rendszerére.

* A Szovjetunió által a népi demokratikus országoknak nyújtott segítség konkrét tényeit „A szocialista világrendszer kialakulása" című első rész megfelelő fejezeteiben és szakaszaiban soroljuk fel.

XVI. FEJEZET

A háború utáni békés rendezés problémái Európában

A nemzetközi kapcsolatok a háború utáni első ötéves időszakban annak az egyre éleződő küzdelemnek a színterévé váltak, amely egyfelől a béke, a demokrácia és a szocializmus erői, másfelől az agresszív imperialista erők között folyt. A világpolitikában érvényesülő két tendenciának a harca elsősorban a háború utáni európai rendezés legfontosabb problémáiban, a Németország egykori szövetségeseivel: Olaszországgal, Magyarországgal, Romániával, Bulgáriával és Finnországgal kötendő békeszerződések kérdésében bontakozott ki. A háború utáni rendezés alapvető tételeit az antifasiszta koalícióban együttműködő szövetségesek az 1945-ös jaltai és potsdami konferencián fogalmazták meg. A három nagyhatalom kormányfői a jaltai konferencián „Egység a béke megszervezésében, akárcsak a háború viselésében" címmel kiadott nyilatkozatukban annak szükségességéről beszéltek, hogy „az elkövetkezendő békés időszakban fenntartsuk és megerősítsük céljainknak és cselekvésünknek azt az egységét, amely az Egyesült Nemzetek győzelmét ebben a háborúban lehetővé és kétségtelenné tette". Potsdamban a kormányfők újból kifejezték ama meggyőződésüket, hogy „kormányaik és népeik az Egyesült Nemzetek többi tagjával együtt biztosítják az igazságos és tartós béke létrejöttét".

Mindamellett már 1945 szeptemberében–októberében komoly nézeteltérések mutatkoztak a nyugati országok és a Szovjetunió között.

A Szovjetunió arra törekedett, hogy az Olaszországgal, Romániával, Bulgáriával, Magyarországgal és Finnországgal kötendő békeszerződések biztosítsák azt, hogy ezekben az országokban gyökeresen kiirtsák a fasizmust, valamint garantálják annak a kárnak a megtérítését, amelyet ezek más államoknak és népeknek okoztak, valamint azt, hogy ezen országok háborús bűnösei elnyerjék méltó büntetésüket. Ugyanakkor a békeszerződéseknek jogot és lehetőséget kellett adniuk a szuverén és szabad fejlődéshez.

A nyugati hatalmak által a békeszerződések kérdésében folytatott politika volt az első megnyilvánulása annak, hogy a döntéseket már nem egyeztették, ami pedig a háború időszakában szokásos volt. Éppen 1945 őszén – amint ezt Fleming amerikai történész is megvallotta – az Egyesült Államok uralkodó körei hidegháborút kezdtek a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen.

A békeszerződésekkel foglalkozó sorozatos tárgyalásokon: a Külügyminiszterek Tanácsának 1945. szeptember 11. és október 2. között Londonban tartott értekezletén, a külügyminiszterek által Moszkvában 1945. december 16–26-án rendezett értekezletén, a Külügyminiszterek Tanácsának 1946. április 15–május 16-i és június 15–július 12-i párizsi értekezletén, valamint az 1946. július 29. és október 15. között Párizsban rendezett békekonferencián* számos kérdésben elvi nézeteltérések mutatkoztak.

* A párizsi békekonferencián 21 ország (a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kína, Ausztrália, Belgium, a Belorusz SZSZK, Brazília, Csehszlovákia, a Dél-afrikai Unió, Etiópia, Görögország, Hollandia, India, Jugoszlávia, Kanada, Lengyelország, Norvégia, Új-Zéland, az Ukrán SZSZK) képviselői vettek részt, tanácskozási joggal pedig 7 ország (Albánia, Ausztria, Egyiptom, Irak, Irán, Kuba és Mexikó). A konferenciára meghívták Bulgária, Magyarország, Olaszország, Románia és Finnország képviselőit is.

Az Egyesült Államok és Anglia képviselői a Külügyminiszterek Tanácsának értekezletein a bulgáriai és a romániai kormány összetételének megváltoztatását követelték. Az ezekkel az országokkal kötendő békeszerződések előkészítésének elengedhetetlen feltételeként ragaszkodtak e követeléseik teljesítéséhez, olyan speciális felügyelő csoportok megalakítását sürgették, amelyek beavatkozhattak volna Bulgária, Románia és Magyarország belügyeibe. Az Egyesült Államok és Anglia képviselői minden lehető módon próbálták bejuttatni Bulgária, Románia és Magyarország kormányába a reakciós polgári pártok képviselőit. A Szovjetunió támogatta Bulgária, Románia és Magyarország kormányának álláspontját, határozottan visszautasította az olyan irányú próbálkozásokat, hogy a békeszerződések kérdését összekapcsolják az illető országok belső életében végbemenő változásokkal. A tárgyalások során a nyugati hatalmak is és a Szovjetunió is kompromisszumokat tett. A nyugati hatalmak nem hagyhatták figyelmen kívül a Szovjetunió szerepét a fasiszta agresszorok legyőzésében. Másfelől, a Szovjetunió igyekezett fenntartani az együttműködést a háború éveiben kialakult antifasiszta koalíció országaival. A felek megegyeztek például abban, hogy közösen ajánlani fogják Bulgáriának és Romániának, hogy egészítse ki kormánya összetételét „más demokratikus csoportok" képviselőivel. A nyugati országok ennek során arra számítottak, hogy az új képviselők megakadályozzák majd ezekben az országokban a népi demokratikus rendszer megszilárdulását, elősegítik ezeknek az országoknak a háború előtti burzsoá rendhez való visszatérését. Csakhogy Bulgáriában is, Romániában is addigra a demokratikus átalakítások folyamata olyan mélyre nyúlt a legszélesebb területeken, a demokratikus körök pedig akkora erőre és magabiztosságra tettek szert, hogy polgári pártok néhány képviselőjének az illető országok kormányába való bevétele már semmit sem változtathatott. Éppen ezért is ment bele a Szovjetunió ebbe a kompromisszumba.

A nyugati országok Olaszország függetlenségét is próbálták korlátozni. Az amerikai terv egy olyan különbizottságnak a megalakítását irányozta elő, amely jogot kapna az Olaszország belügyeibe való beavatkozásra. Ám a Szovjetunió elutasította ezt a tervet és megakadályozta megvalósítását.

A nyugati hatalmak megkísérelték, hogy felülvizsgálják a területi kérdésekben a háború idején egyeztetett döntéseket. Támogatták Görögország „kezdeményezését", amikor az területi igényeket támasztott Bulgáriával szemben és követelte Albánia déli részének Görögországhoz való csatolását. A Szovjetunió nem járult hozzá e követelések teljesítéséhez, s így elutasították őket.

Ugyanúgy a Szovjetunió visszautasított mindennemű olyan próbálkozást is, amely a Lengyelország nyugati határaira vonatkozólag korábban már egyeztetett döntések felülvizsgálatát célozta.

Éles és elhúzódó vita bontakozott ki a szlovén tengerpart és a Júliai Alpok körzeteivel határos trieszti terület sorsáról. Ebben a kérdésben a Szovjetunió Jugoszlávia érdekeit képviselte és szembeszegült a nyugati hatalmak ama törekvésével, hogy e terület nagyobbik részét Olaszországnak juttassák, Trieszt pedig az Egyesült Államok és Anglia katonai támaszpontjává tegyék. Amikor Franciaország egy olyan javaslatot terjesztett elő, amely szerint Isztria Pula kikötőjével Jugoszlávia birtokába kerülne, maga Trieszt pedig szűk környékével úgynevezett Szabad Területet alkotna az Egyesült Nemzetek Szervezetének igazgatása alatt, a Szovjetunió, a jugoszláv kormánnyal való megállapodás alapján – elfogadhatónak tartva ezt a kompromisszumot – hozzájárult ehhez a javaslathoz, s ezt később a tárgyalások többi résztvevője is méltányolta.

Az Olaszországgal kötendő szerződés tervezetének tárgyalása során nézeteltérések mutatkoztak az olasz gyarmatok: Szomália, Líbia, Eritrea sorsának kérdésében is. Anglia azzal a tervvel állt elő, hogy helyezzék Szomáliát brit gyámság alá, amellett szerette volna meghagyni az angol csapatokat Líbia területén is. Az Egyesült Államok képviselője is ellenezte, hogy ezek a területek függetlenekké váljanak, s ahhoz próbált szentesítést szerezni, hogy területükön amerikai katonai támaszpontokat létesítsen. Franciaország azt javasolta, hogy szolgáltassák vissza ezeket a gyarmatokat Olaszországnak olyan formában, hogy ott gyámságot gyakorol az ENSZ nevében.

A Szovjetunió olyan megoldásra törekedett, amely végeredményben a volt gyarmatok függetlenné

válását biztosítaná. A megegyezést elősegítendő, a Szovjetunió nem ellenezte, hogy itt ENSZ-gyámsági rendszert vezessenek be, de ragaszkodott e gyámság határidejének korlátozásához, azzal a céllal, hogy e határidő leteltével ezek a területek elnyerjék függetlenségüket. A nyugati hatalmak nem járultak hozzá ehhez. A Külügyminiszterek Tanácsa így aztán nem is hozott döntést a volt olasz gyarmatok sorsáról, hanem az ENSZ elé utalta ezt a kérdést.

A békeszerződések tervezeteinek tárgyalása során nézeteltérések merültek fel gazdasági kérdésekben is.

A nyugati hatalmak szerették volna biztosítani maguknak a feltételeket a kelet-európai országok gazdaságába való behatoláshoz. Az Egyesült Államok egy olyan pont elfogadását javasolta, amely biztosította volna az „egyenlő lehetőségeket", vagyis lehetővé tette volna a nagy külföldi monopóliumoknak, hogy befészkeljék magukat a háború során meggyengült országok gazdaságába.

A Szovjetunió elutasította ezeket a terveket, akárcsak az Olaszország gazdasági fejlődésének gúzsbakötésére irányuló, az Egyesült Államok által előterjesztett terveket is.

A nyugati hatalmak azzal próbálták aláásni a népi demokratikus államok gazdaságát, hogy az amerikai, az angol és a francia tőke által ezekben az országokban elszenvedett károk teljes megtérítését követelték. Minthogy a háború előtt ezekben az országokban a külföldi tőke uralkodó szerepet töltött be, e követelések teljesítése nehéz helyzetbe hozta volna ezeket az országokat.

A Szovjetunió elvben elfogadta a kártérítés szükségességének elvét, ugyanakkor figyelembe véve a legyőzött országok népeinek érdekeit és gazdaságuk állapotát azt ajánlotta, hogy fogadják el a részleges kártérítés elvét oly módon, hogy a külföldi tulajdonosokat ért kár egyharmadát térítsék meg. A Szovjetunió ezzel elérte, hogy jelentős mértékben csökkentek a Bulgária, Románia és Magyarország, valamint Olaszország és Finnország által fizetendő kártérítés összegei.

A nyugati országok képviselői a jóvátétel kérdését is szerették volna felhasználni a legyőzött országokba való gazdasági behatoláshoz. Konokul támogatták az aránytalanul magas jóvátételi igényeket, például azokat, amelyeket Görögország támasztott Olaszországgal és Bulgáriával szemben, ugyanakkor próbálták megakadályozni azt, hogy Olaszország jogos jóvátételt fizessen a Szovjetuniónak, Jugoszláviának és Albániának. Az Egyesült Államok és Anglia képviselői még azt is ellenezték, hogy a Szovjetunió egy igen korlátozott összeget: 100 millió dollárt kapjon Olaszországtól. Hosszas huzavona után elfogadták a Németország csatlósai által okozott károk részleges megtérítésének elvét. Olaszországot arra kötelezték, hogy Jugoszláviának 125 millió dollárt, Görögországnak 105 milliót, a Szovjetuniónak 100 milliót, Etiópiának 25 milliót, Albániának 5 milliót fizessen. Romániának 300 millió dolláros jóvátételt kellett fizetnie a Szovjetunió javára; Bulgáriának 45 milliót Görögország és 25 milliót Jugoszlávia javára; Magyarországnak 200 milliót a Szovjetunió és 100 milliót Csehszlovákia és Jugoszlávia javára; Finnországnak 300 milliót a Szovjetunió javára. Később a Szovjetunió, hogy megkönnyítse Bulgária, Magyarország, Románia és Finnország gazdasági fejlődését, az őt megillető jóvátételnek egy jelentős részéről lemondott.

A békeszerződések végleges szövegét a Külügyminiszterek Tanácsának 1946. november 4–december 12-i értekezletén hozták nyilvánosságra. A Bulgáriával, Magyarországgal, Olaszországgal, Romániával és Finnországgal kötött békeszerződést 1947. február 10-én írták alá az ezekkel az országokkal folytatott háborúban részt vevő államok, s 1947. szeptember 15-én léptek hatályba, miután a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Franciaország ratifikálta őket.

Mindent egybevetve a Szovjetunió arra törekedett, hogy demokratikus alapokon kössön békét Németország volt szövetségeseivel. A békeszerződések elrendelték, hogy Bulgáriának, Magyarországnak, Olaszországnak, Romániának és Finnországnak valamennyi állampolgára számára biztosítania kell az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat, beleértve a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a politikai meggyőződés szabadságát, a vallásszabadságot stb. A fasiszta szervezeteknek, valamint az Egyesült Nemzetekkel ellenségesen szemben álló összes szervezeteknek a tevékenységét betiltották.

Külön rendelkezések tiltották meg ezeknek az országoknak atomfegyver gyártását, korlátozták a nemzeti fegyveres erők méreteit. A békeszerződések pontos határidőt írtak elő a szövetséges csapatoknak Olaszország, Bulgária, Magyarország és Románia területéről való kivonására.

A területi döntéseknek az volt a céljuk, hogy véget vessenek Európa ama felosztásának, amelyet a hitleri Németország és szövetségesei hajtottak végre. Helyreállították a háború előtti határokat azokkal a változtatásokkal, amelyeket egy sor szerződésben már korábban rögzítettek. Hatályon kívül helyezték a bécsi döntést (1940), amely Észak-Erdélyt Magyarországnak juttatta. Magyarország határait 1938. január 1-i állapotuk szerint állították helyre.*

Dél-Dobrudzsát Bulgária kapta meg az 1940. szeptember 7-én megkötött román–bolgár szerződés szerint.

Az olasz–francia határ némileg módosult Franciaország javára. Az olasz–jugoszláv határ megváltozott Jugoszlávia javára. Jugoszláviához került az Isztriai-félsziget a Júliai Alpok vidékének egy részével. Trieszẗből úgynevezett Szabad Területet hoztak létre. A Dodekanészosz-szigeteket Görögország kapta meg Olaszországtól. Olaszország elvesztette jogát hajdani afrikai birtokaira (Szomáliára, Líbiára és Eritreára).

A szovjet–finn határt az 1941. január 1-i állapot szerint állapították meg. A Finnországgal kötött békeszerződés megerősítette azt is, hogy a Szovjetunió visszakapja Petsamo (Pecsenga) vidékét, és 50 évre bérbe kapja a Porkkala Udd körzetet haditengerészeti támaszpont létesítésére.

A békeszerződések megteremtették a lehetőségét és a feltételeit a kelet-európai országok független, szabad fejlődésének.

A békeszerződések előkészítése és aláírása 1946–1947-ben heves viták eredményeképpen ment végbe az antifasiszta koalícióban részt vevő országok egyeztetett döntései alapján, a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének elvei alapján. Ezek a békeszerződések jelentősen hozzájárultak a második világháború következményeinek felszámolásához és az európai béke megszilárdításához.

A békeszerződések előkészítése és azok tartalma a Szovjetunió külpolitikájának jelentős sikere volt; ezek megmutatták, mennyire megnőtt a Szovjetunió nemzetközi tekintélye és mennyire gyarapodtak a szocializmus erői, ami végül is rábírta a nyugati országokat a demokratikus alapokon előkészített békeszerződések aláírására. Nyilvánvaló volt, hogy az imperializmus fontos nemzetközi kérdésekben már nem dönthet saját belátása szerint.

A békeszerződések aláírása a második világháború után világviszonylatban kialakult új erőviszonyoknak a megnyilvánulása volt.

Ugyanakkor a békeszerződések tervezeteinek tárgyalása azt is mutatta, hogy a háború utáni fejlődésben mind jobban kiéleződik a harc a nemzetközi kapcsolatokban érvényesülő két irányvonal, két tendencia között.

* Kivéve az úgynevezett Pozsonyi hídfő 3 volt magyar községét, amelyeket a Magyarországgal kötött békeszerződés Csehszlovákiához csatolt. – *A szerk.*

XVII. FEJEZET

A német kérdés

A német kérdés eredete és lényege

A német kérdés az egyik legbonyolultabb nemzetközi probléma, amely a második világháború befejezése után felmerült. A Szovjetunió a német kérdés olyan megoldását tartotta szükségesnek, amely elejét venné Németország agresszív cselekedeteinek. A Szovjetunió azt tűzte ki céljául, hogy az európai kontinensen biztosítja újabb háborúk elhárításának a lehetőségét.

A Szovjetunió arra törekedett, hogy felszámolja a fasiszta rendszert és a háború után segítséget nyújtson a német népnek országa olyan berendezkedéséhez, amely megfelelne létérdekeinek és biztosítaná az európai békét. Az osztályszolidaritás és az internacionalizmus lenini elveitől vezérelve a szovjet emberek bíztak a német proletariátus és valamennyi német dolgozó alkotó energiájában, a dicső forradalmi hagyományokkal rendelkező német nép demokratikus erőiben.

Ezzel ellentétes álláspontot képviselt az Egyesült Államok és Anglia. Az ő számukra Németország mindenekelőtt konkurrens volt a világpiacon, versenytárs a befolyási övezetekért folyó küzdelemben. Az Egyesült Államok és Anglia mindenekelőtt arra törekedtek, hogy Németországot mint gazdasági és politikai vetélytársat tegyék félre az útból.

Az Egyesült Államok bizonyos befolyásos körei, amelyeknek az álláspontját Henry Morgenthau (Roosevelt kormányának pénzügyminisztere) képviselte, úgy vélték, hogy a német államot Németországnak több kis államra való területi-politikai felosztása útján kell felszámolni, s hogy Németország gazdasági potenciálját csekély iparral rendelkező agrárországgá való változtatásával kell megsemmisíteni. A Morgenthau-tervet ellenezte az Egyesült Államok uralkodó köreinek egy másik része, amely szükségesnek tartotta, hogy Németország az Egyesült Államok kiszolgáltatott európai szövetségeseként fennmaradjon. Az amerikai big business, vagyis az Egyesült Államok felső üzleti körei, különösen azok, amelyek gazdasági kapcsolatban álltak a német monopóliumokkal, határozottan szembeszálltak a németországi monopoltőke pozícióinak bárminemű gyengítésével.

Morgenthaunak és az ő nézeteit támogatóknak eleinte sikerült maguk mellé állítaniuk Rooseveltet, de végül mégis a másik álláspont győzött, s ez Roosevelt halála után kerekedett felül végérvényesen. A háború végén az Egyesült Államok reakciós körei úgy tekintettek Németországra, mint számba jöhető támaszpontra a Szovjetunióval és az európai demokratikus mozgalmakkal szemben.

Nagy-Britannia befolyásos körei, amelyek érdekeit Churchill fejezte ki, terveket szövögettek Európa politikai térképének átszabdalására olyan föderáció típusú új politikai képződmények létrehozása útján, amelyek ellenőrzése Anglia kezébe kerülne. Németországból kihasított kis államok tartoztak volna ezekbe a föderációkba.

A Szovjetunió kategorikusan elutasította az angol terveket. A háború időszakából való szovjet dokumentumokban világosan elhatárolták egyfelől a náci államhoz és a náci rezsim egész rendszeréhez, másfelől a német néphez való viszonyt. Míg a nácizmussal és az általa létrehozott egész állami, politi-

kai, ideológiai rendszerrel szemben büntető szankciók alkalmazását és következetes végrehajtását tartották szükségesnek, a német nép tekintetében pozitív, konstruktív feladatokat tűztek ki. A Szovjet Hadsereg felszabadítóként lépett Németország területére, a német munkásosztály osztályszövetségeseként. A szovjet emberek a német antifasiszta demokraták őszinte barátai voltak.

Az Európa politikai térképének átszabdalására és Németország felosztására vonatkozó angol–amerikai terveket hivatalosan 1943 végén a teheráni konferencián terjesztették elő megtárgyalásra. Ezen a konferencián Roosevelt kifejtette Németország öt államra való felosztásának tervét. Churchill támogatta ezt, de egyúttal próbálta Európa „föderálásának" elképzelését is becsempészni, azt ajánlva, hogy Németország déli tartományait – Bajorországtól Szászországig – vonják be a „dunai föderációba". Sztálin, a szovjet küldöttség vezetője, határozottan ellenezte a föderációk tervét. A teheráni konferencia nem hozott semmiféle döntést Németország felosztásának kérdésében, s ezt az Európai Konzultatív Bizottság elé utalták.

1945-ben a jaltai konferencián Németország felosztásának kérdését az angol–amerikai fél hivatalosan nem vetette fel. A szovjet küldöttség kijelentette, hogy szeretné megismerni a szövetségesek szándékait Németország felosztását illetően. Roosevelt és Churchill e kérdésben elfoglalt korábbi álláspontja megerősítésére szorítkozott, nem fejtve ki részletesebben a felosztás tervét. Ebben Roosevelt megingása nyilvánult meg, az, hogy kezdett elfordulni a Morgenthau-terv támogatásától.

A Szovjetunió bejelentette, hogy elutasító álláspontot foglal el a Németország felosztására, valamint „agrárosítására" vonatkozó tervek további tárgyalásának kérdésében. 1945. május 9-én Sztálin a szovjet néphez intézett üzenetében leszögezte, hogy a Szovjetuniónak nem áll szándékában felosztani Németországot. A Szovjetunió ilyen állásfoglalása folytán Németország felosztásának és „agrárosításának", valamint Európa „föderálásának" a terveit nem vetették fel többé.

A szövetségesek programja a német kérdés megoldására

A szövetségesek által a háború utáni Németország tekintetében folytatandó politika elvi kérdéseit a három nagyhatalom kormányfőinek potsdami konferenciáján, valamint a Külügyminiszterek Tanácsának értekezletein tárgyalták meg különösen részletesen. Nagy munkát végzett az Európai Konzultatív Bizottság. Ez sok olyan alapvető dokumentumot készített elő, amely meghatározta a szövetségesek németországi megszállási politikájának feladatait, a szövetséges ellenőrző apparátus szervezetének elveit, Németország megszállási övezetekre való felosztásáról és a megszállt Németország közös igazgatásának más kérdéseiről ajánlásokat terjesztett elő.

A potsdami konferencián megállapodás született a szövetségesek által a legyőzött Németországban folytatandó koordinált politikai elveket illetően, meghatározták a szövetségesek megszállási politikájának feladatait.

Németország megszállásának politikai elveit a demilitarizálásban, a nácitlanításban és a demokratizálásban jelölték meg.

Németország megszállásának egyik legfontosabb célja – ezt tükrözték a szövetségesek határozatai – a nácizmus gyökeres kiirtása, amihez meg kellett semmisíteni a hitlerista Nemzetiszocialista Német Munkáspártot és fiókszerveit, valamint az ellenőrzése alatt álló szervezeteket, fel kellett oszlatni az összes náci intézményeket, olyan feltételeket kellett teremteni, amelyek kizárnák, hogy bármilyen formában újjáéledjen a nácizmus, gátat kellett vetni mindennemű náci és militarista tevékenységnek és propagandának. A náci pártnak minden olyan tagját, aki „nem csupán névleges tagságával vett részt a párt tevékenységében", el kellett távolítani posztjáról.

A szövetségesek megszállási politikájának gazdasági elvei szabták meg a német katonai potenciál megsemmisítésének, a német gazdaság béketermelésre való átállításának, a német termelés színvonala fölötti bizonyos ellenőrzés bevezetésének a szükségességét és rendjét. Németországot kötelezték jóvá-

tétel fizetésére azoknak az óriási károknak a megtérítéseképpen, amelyeket a német inváziótól és megszállástól sújtott országoknak okozott. Meghatározták a jóvátétel fizetésének rendjét és határidejét is.

A potsdami program kiterjedt mindenre, ami szükséges volt ahhoz, hogy a szövetségesek Németország tekintetében összeegyeztetett politikát folytassanak az ország megszállásának időszakában. Ez a program rendkívül fontos dokumentum volt. A három nagyhatalom, amely az antifasiszta koalícióban katonai-politikai szövetségre lépett, magára vállalta azt a történelmi felelősséget és kötelezettséget, hogy Németországban véget vet a fasiszta veszély és a fasiszta rendszer minden megnyilvánulási formájának; hogy a háború utáni berendezkedéshez olyan feltételeket teremt, amelyek megóvnák az emberiséget annak megismétlésétől, ami Németországban végbement és ami a fasizmust szülte; hogy segíti a német népet egy békeszerető demokratikus állam létrehozásában. Az átalakítások átfogó rendszerének a szövetségesek programjának megfelelően ki kellett terjednie a német nép társadalmi életének minden fontosabb oldalára, meg kellett változtatnia a német állam fejlődésének történelmi sorsát.

1945 májusában Németország keresztúthoz érkezett történelmi fejlődésében. Az az út, amelyen addig haladt, zsákutcába vitt. A demokratikus átalakítások szövetségesi programja új perspektívát tárt fel előtte. Mindamellett ez a program nem valósulhatott meg automatikusan. Németország haladó erőinek, néptömegeinek, amelyek érdekeit a jaltai és a potsdami program szolgálta, szívós harcot kellett vívniuk e programok megvalósításáért.

A szövetségesek megszállási közigazgatása Németországban. Ennek struktúrája és feladatai

A fasiszta Németország katonai veresége maga után vonta azt, hogy meg kellett semmisíteni az államigazgatásnak, a politikai, az ideológiai irányításnak az egész rendszerét. A négy megszálló hatalom magára vállalta a felelősséget az állam igazgatásáért. 1945. június 5-én négy katonai képviselő, aki hazája Németországban állomásozó fegyveres erőit vezette, kormánya megbízásából aláírt egy nyilatkozatot, amely megszabta a németországi megszálló hatóságok: az övezeti megszálló hatóságok és a Szövetséges Ellenőrző Tanács jogait és felhatalmazásait. Politikai és jogi szempontból a Szövetséges Ellenőrző Tanács volt a szövetségesek németországi megszállási közigazgatásának legfelső szerve, a legfőbb hatalom az országban a megszállás egész időtartamára. Magának a Szövetséges Ellenőrző Tanácsnak a dokumentumaiban ezt „katonai kormányzatnak" nevezték. A postdami konferencia határozatában Németországnak a megszállási időszakban való igazgatását illetően megállapították: „A németországi megszállási mechanizmusról szóló egyezmény szerint Németországban a legfőbb hatalmat a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és a Francia Köztársaság fegyveres erőinek főparancsnokai fogják gyakorolni, mindegyik saját megszállási övezetében, saját kormányának instrukciói szerint; az egész Németországot érintő kérdésekben közösen, mint az Ellenőrző Tanács tagjai gyakorolják a hatalmat." Ami pedig a német államigazgatási szerveket illeti, a szövetségesek a következőképpen döntöttek: „Egyelőre nem alakul semmiféle központi német kormány. Mindamellett létrejön néhány, lényegbevágóan fontos központi német közigazgatási szerv..., mégpedig pénzügyi, közlekedési, hírközlő, külkereskedelmi és ipari téren. Ezek a szervek az Ellenőrző Tanács irányítása alatt fognak működni."

Az Ellenőrző Tanács kizárólag Németország egészét érintő kérdésekkel foglalkozott. A megszállási övezetekben a legfőbb hatalmat a megszálló haderők főparancsnokai gyakorolták (ők álltak övezetük megszállási közigazgatása élén), mégpedig kormányuk utasításai szerint.

A Szövetséges Ellenőrző Tanácsnak mint egész Németország legfelső szervének az volt a fő feladata, hogy ellenőrizze a jaltai, a potsdami és a szövetségesek által Németországra vonatkozólag hozott más határozatok végrehajtását. A Szövetséges Ellenőrző Tanács munkaszerve a Koordinációs Bizottság volt, amely a négy övezet főparancsnokainak helyetteseiből állt. A Szövetséges Ellenőrző Tanács rend-

szerében 12 osztály, illetve igazgatóság működött, s ezek felölelték Németország kormányzásának valamennyi területét.

Az Ellenőrző Tanács 1945. július 30-án kezdte meg tevékenységét. 1947-ig ez a tevékenység többékevésbé termékeny is volt. Több fontos törvényt, határozatot, rendeletet stb. adtak ki, szám szerint összesen 95-öt. Ezek között voltak olyan rendeletek, mint a náci párt feloszlatásáról és likvidálásáról szóló, a Németország jóvátételi fizetéseinek tervéről és a háború utáni német ipar színvonaláról szóló, a német hadiipari potenciál felszámolásáról szóló; az azoknak a személyeknek a megbüntetéséről szóló, akik háborús bűntetteket követtek el a béke és az emberiség ellen; az IG Farbenindustrie konszern vagyonának elkobzásáról szóló, valamint több más olyan dokumentum, amely Németország közéletének legfontosabb oldalaira terjedt ki. Az Ellenőrző Tanács közösen elfogadott döntései megfeleltek a potsdami egyezmények elveinek és megteremtették a kellő alapot a megszálló hatalmak négyoldalú együttműködéséhez. Ám már az Ellenőrző Tanács első üléseitől kezdve jelentkeztek olyan tények, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a nyugati hatalmak megsértik a szövetségesi megállapodásokat.

Németország belső helyzete a háború befejezése után

A jaltai és a potsdami egyezmények következetes megvalósítása megfelelt Németország progresszív fejlődése érdekeinek. Abban, hogy ezeknek az egyezményeknek a megvalósulása meghiúsuljon, érdekeltek voltak a reakciós erők mind Németországon belül, mind nemzetközi viszonylatban. Az a tény, hogy a német kérdés megoldásában két politikai irányvonal alakult ki, magában Németországban is a politikai erők új megoszlásához vezetett.

Mivel a hitleri uralom alatt Németországban nem működött semmiféle politikai párt a nemzetiszocialista pártot kivéve, a kapituláció pillanatában az országban egyáltalán nem voltak legális politikai pártok. A potsdami konferencián megállapodtak abban, hogy „egész Németországban engedélyezni és ösztönözni kell a demokratikus politikai pártokat, biztosítva számukra a gyűlések összehívásának és a nyilvános viták rendezésének jogát". A szovjet megszállási övezetben ennek az egyezménynek a megvalósítása nem ütközött semmiféle akadályba. Egy hónappal a hadi cselekmények befejezése után, 1945. június 10-én, G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja, a németországi szovjet katonai közigazgatás legfelső főnöke, a németországi szovjet hadseregcsoport főparancsnoka 2. sz. parancsával engedélyezte a szovjet megszállási övezet területén olyan pártok megalakítását és működését, amelyek a fasizmus maradványainak végleges kiirtását, a demokratizmus és az állampolgári szabadságjogok Németországban való érvényesítését, valamint a lakosság kezdeményezésének és öntevékenységének ebben az irányban való fejlesztését tűzték ki célukul.

Az eltérő álláspontok nyomban megmutatkoztak egy olyan, Németország egész lakosságának érdekeit közvetlenül érintő kérdésben, mint a gazdaság háború utáni helyreállítása.

A fasiszta vezetők káoszba vitték az ország gazdaságát. Viszonylag kevesebb kár érte Nyugat-Németországot. Mindamellett ipari termelésének volumene 1945–1947-ben jelentős mértékben csökkent. A nyugat-németországi ipar visszaesésének oka a német monopóliumok önző politikája volt, amelyet Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország megszálló hatóságai is támogattak. Ezek is, amazok is mesterségesen visszafogták az ipari termelés fellendülését, hogy bebizonyítsák a Németország hadigazdasági potenciáljának likvidálására vonatkozó jaltai–potsdami program irreális voltát és „értelmetlenségét".

Kelet-Németországban a gazdaság helyreállítása nehezebb körülmények között folyt, mint Nyugaton; itt több volt a rombolás és gyengébb az ipari potenciál. A szén és a vasérc fő lelőhelyei, csaknem az egész kohóipar és általában a nehézipar Nyugat-Németországban volt. Ennek ellenére mind az ipar, mind a mezőgazdaság helyreállítása Kelet-Németországban viszonylag rövid idő alatt ment végbe.

A gazdasági zilláltság leküzdésében, az új, demokratikus társadalom építésében Kelet-Németország dolgozóinak nagy segítséget nyújtott a Szovjetunió, nagy segítséget nyújtottak a németországi szovjet katonai közigazgatás munkatársai. A Szövetséges Ellenőrző Tanács szerveiben a szovjet képviselők a német ipar béketermelésének korlátlan fejlesztése mellett szálltak síkra.

Németország demilitarizálása

Németország hadigépezetének likvidálása, lerombolása volt egyike azoknak a feladatoknak, amelyekkel az Ellenőrző Tanácsnak a potsdami konferencián hozott döntések szerint foglalkoznia kellett működése első napjaitól. A potsdami program Németország leszerelését illetően előirányozta, hogy „Németország egész szárazföldi, tengeri és légi haderejét, az SS, az SA és a Gestapo összes szervezeteivel, törzseivel és intézményeivel együtt, beleértve a vezérkart, a tisztikart, a tartalékos állományt, a katonai tanintézeteket, a háborús veteránok szervezeteit és minden más katonai és félkatonai szervezetet, a Németország katonai hagyományainak ápolására hivatott klubjaikkal és egyesületeikkel együtt, teljesen és véglegesen fel kell számolni".

Németország hadiipari potenciáljának megsemmisítése annyit jelentett, hogy likvidálni kellett a hadiüzemeket, hogy jóvátétel keretében el kellett szállítani a fölös termelési kapacitásokat, hogy meg kellett határozni a tilalom alá tartozó termelési ágakat, hogy meg kellett szabni a háború utáni Németország ipari termelésének színvonalát. Németország gazdasági leszerelésének, a német militarizmus anyagi alapjai likvidálásának ez a feladata bizonyult a legbonyolultabbnak a szövetségesek megszállási közigazgatásának tevékenységében, a szövetségesek által a háború utáni Németországban folytatott egész megszállási politikában. S mindez a szövetségesek között éles nézeteltéréseket okozott, amelyek 1947-től kezdve különösen hevesekké váltak.

A szovjet megszállási övezetben ezt a kérdést a potsdami egyezmény szellemének és betűjének megfelelően oldották meg. A németországi szovjet katonai közigazgatás legfelső főnökének 1945. október 30-i 124. sz. parancsával zárolták azt a vagyont, amely régebben a hitlerista államé, katonai intézményeké, a szovjet hadvezetés által betiltott és feloszlatott különféle szervezeteké volt. Az 1945. október 31-i paranccsal elkobozták a nemzetiszocialista pártnak, e párt szervezeteinek és a hozzá kapcsolodó szervezeteknek a vagyonát.

A vagyonzárolás után a monopoltőke pozícióira mért következő csapás Kelet-Németországban azoknak a vállalatoknak az elkobzása volt, amelyek háborús bűnösök tulajdonát képezték; ezt a német tartományi hatóságok döntése alapján hajtották végre, népszavazás után. A nyugati övezetek megszálló hatóságai, különösen az angolok és az amerikaiak, nem nagyon siettek a Németország demilitarizálására vonatkozó döntés végrehajtásával, „munkászászlóaljak", „ipari rendőrség" stb. formájában meghagyva a hitlerista hadsereg törzsállományát. 1948 elején megállapították, hogy az angol és az amerikai megszállási övezetben az Ellenőrző Tanács határozatai ellenére fennmaradtak a haditengerészeti támaszpontok (az angol övezetben), a tartós erődítmények, az üzem- és kenőanyagok hadászati raktárai, valamint más katonai objektumok. Mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a nyugati megszálló hatalmak, főleg az Egyesült Államok és Anglia, meg akarták óvni Nyugat-Németország hadigazdasági potenciálját, a maguk ellenőrzése alá vonva azt. Éppen ezért igyekeztek leszűkíteni Németország gazdasági demilitarizálásának programját. Próbálták felcserélni az egész hadiipari potenciál likvidálását, egyrészt csupán bizonyos mennyiségű másodrendű hadiüzemnek a likvidálásával – de még ezeknek az üzemeknek a jegyzékét is rendszeresen tovább kurtították –, másrészt a háború utáni Németország ipari termelése általános színvonalának korlátozásával, hogy Németországban megteremtsék a feltételeket saját iparcikkeik értékesítéséhez. Az Ellenőrző Tanács nem tudta a hadiipari potenciál likvidálásának egy olyan összeegyeztetett programját előkészíteni, amely Németország valamennyi megszállási övezetére érvényes lett volna.

A négyhatalmi Külügyminiszteri Tanács moszkvai értekezletén 1947-ben irányelveket fogadtak el a Németország demilitarizálását célzó munka meggyorsítására. Ám a nyugati hatalmak, amelyeket ez tulajdonképpen érintett, ennek ellenére sem tették meg a szükséges intézkedéseket a döntés érdekében. Az Egyesült Államok képviselői a szövetségi ellenőrzés szerveiben hosszadalmas és meddő vitába kezdtek arról, hogy „Mi tekintendő monopóliumnak". Az IG Farbenindustrie konszern likvidálására vonatkozólag az Ellenőrző Tanács által hozott külön döntést a nyugati övezetekben olyan késlekedéssel és annyira formálisan hajtották végre, hogy a konszern alapja érintetlen maradt. A kartellek felszámolásának kérdésében az Ellenőrző Tanácsnak nem sikerült valamennyi övezetre nézve egyöntetű döntéseket hoznia. A nyugati övezetekben csak 1947-ben születtek olyan törvények, amelyek gyakorlatilag az illető övezet főparancsnokának a kezébe adták az erre vonatkozó döntés jogát. Így aztán a kartellek felszámolása a nyugati övezetekben abban jutott kifejezésre, hogy a legnagyobb monopóliumokat, az olyanokat, mint például az Acéltröszt, a Krupp, a Siemens, a Thyssen, a Mannesmann konszern, éppen csak átszervezték: a konszernekből és monopóliumokból kiváltak új részvénytársaságok, de a részvények zöme korábbi tulajdonosaiknak a kezében maradt. Az átszervezés a monopóliumok nevének a megváltoztatására szorítkozott, de nem érintette a monopoltőke által Nyugat-Németország gazdaságában elfoglalt uralkodó helyzetet.

A nyugati hatalmak nem teljesítették a jóvátételre vonatkozó döntéseket sem. Maguk óriási anyagi értékek birtokába jutottak: megszerezték Németország aranykészletét, külföldi követeléseit, szabadalmait stb., de a Szovjetuniótól megtagadták a Németország nyugati övezeteiből őt megillető jóvátételt.

A német imperializmus gazdasági gyökereinek kiirtásával kapcsolatos feladatok részét alkotta a radikális agrárreform is: a junker-nagybirtokos földtulajdon megszüntetése és a földnek a dolgozó parasztok kezébe való átadása. A szövetségesek erre vonatkozólag több határozatot is hoztak. A Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai értekezlete úgy határozott, hogy Németország nyugati övezeteiben 1947-ben kell befejezni a földreformot. Kelet-Németországban lényegében 1947 januárjáig befejezték az agrárreformot.

Németország nyugati övezeteiben az agrárreformot gyakorlatilag nem hajtották végre. A megszálló hatóságok bizonyos intézkedésekkel gondoskodtak az állami és a községi földek újraelosztásáról, s ezeket különféle fenntartásokkal és bonyolult feltételekkel módos parasztoknak adták át. A nagybirtok lényegében épségben maradt. A szegényparasztok földínségét nem szüntették meg.

Németország nácitlanítása és demokratizálása

A potsdami konferencia dokumentumaiban pontosan lefektették a nácitlanítási program alapelveit. Ennek a programnak az volt a lényege, hogy Németország közéletéből ki kell irtani a nácizmus politikai és ideológiai befolyását. Minden aktív nácit el kellett távolítani „hivatalos vagy félhivatalos tisztségéből, illetve fontosabb magánvállalatoknál betöltött felelős pozíciójából". A feladatok között szerepelt „a náci és militarista doktrínák teljes kirekesztése" az oktatás területéről, az elemi iskoláktól a felsőfokú tanintézetekig, valamint a kultúra minden ágából: a művészetből, a filmgyártásból, a könyv- és lapkiadásból; a bírósági rendszernek demokratikus alapokon való átszervezése; az összes náci törvények hatályon kívül helyezése; a demokratikus törvényhozás új alapjának a megteremtése. A nácitlanítás problémája szorosan összefüggött a demokratizálással, olyan átfogó pozitív intézkedések foganatosításával, amelyek Németország közéletének és kulturális életének demokratikus átalakítását célozzák.

A potsdami konferencia ajánlásainak megfelelően a Szövetséges Ellenőrző Tanács több határozatot hozott. A többi között egy törvényt, amely végérvényesen feloszlatottnak nyilvánította a náci pártot; egy törvényt a náci és militarista jellegű irodalom és egyéb anyag elkobzásáról és megsemmisítéséről, valamint egy direktívát „a náciknak és más, a szövetségesek céljaival szemben ellenséges magatartást

A Nemzetközi Katonai Törvényszék tagjai

tanúsító személyeknek az intézményekből és a felelős posztokról való eltávolításáról". Ez utóbbi dokumentumban felsorolták a posztjukról feltétlenül eltávolítandó személyek csoportjait. A Szövetséges Ellenőrző Tanács döntései alapján feloszlatták a fasiszta jellegű intézményeket és szervezeteket, hatályon kívül helyezték a náci törvényeket, betiltották a fasiszta propagandát stb.

1945. november 20. és 1946. október 1. között folyt le Nürnbergben a Nemzetközi Katonai Törvényszék előtt a háborús főbűnösök csoportjának a pere. A történelemben először vontak felelősségre mint köztörvényes bűnözőket olyan államférfiakat, akik bűnösek voltak agresszív háború előkészítésében, kirobbantásában és folytatásában, akik lábbal tiporták a nemzetközi jog normáit és azokat a nemzetközi egyezményeket, amelyeket annak idején Németország is aláírt. A törvényszék 12 háborús bűnöst (Göringet, Ribbentropot, Keitelt, Frankot, Kaltenbrunnert és másokat) halálra ítélt, köztük Bormannt távollétében, hármat életfogytiglani börtönre, négyet pedig különböző időtartamú elzárásra. 1946 decemberében az ENSZ Közgyűlése megerősítette a nemzetközi jognak azokat az elveit, amelyekre a nürnbergi törvényszék szabályzata támaszkodott, s amelyek abban jutottak kifejezésre, hogy ez a törvényszék elítélt náci vezetőket. Mindamellett a nyugati megszálló hatalmak elutasították azt, hogy a bűnös szervezetek közé sorolják a hitlerista vezérkart és a náci birodalom haderejének főparancsnokságát.

A szovjet megszállási övezetben teljesen nácitlanították az egész közigazgatási apparátust és a gazdasági szerveket. A németországi szovjet katonai közigazgatás legfelső főnöke 1947. augusztus 16-i parancsában külön hangsúlyozta, hogy megfontoltan és kellő körültekintéssel kell megoldani a nácitlanítás feladatait. Ez a parancs ismételten utalt annak szükségességére, hogy különbséget tegyenek egyfelől a volt aktív fasiszták, militaristák, a hitleristák által elkövetett háborús és más bűntettekben vétkes személyek, másfelől a náci párt olyan névleges, nem aktív tagjai között, akik képesek szakítani a fasiszta

ideológiával és akik a német nép demokratikus rétegeivel együtt részt tudnak venni a békés, demokratikus Németország létrehozására irányuló közös erőfeszítésekben.

A szovjet övezetben a nácitlanítás lényegében 1946 elején zárult le.

Németország nyugati övezeteiben a nácitlanítás igen hamar teljesen formálissá vált. Az elvileg fontos feladat megoldását: a nácizmus politikai és ideológiai kiirtását a nyugati megszálló hatóságok egy sor formális jogi aktussal cserélték fel, amely megfosztotta a problémát valódi tartalmától. Az amerikai megszállási övezetben például 12 millió embernek kellett kitöltenie egy 150 kérdést tartalmazó speciális ívet. A papírtengerben elvesző nácitlanítási bizottságnak nem volt objektív lehetősége arra, hogy értékelje vagy ellenőrizze az adatoknak ezt a tömegét. Az egész lakosságra kiterjedő általános ellenőrzés módszere csak zavart keltett, és lehetővé tette a nagyobb bűnösöknek, az aktív náciknak, hogy kibújjanak a felelősség alól.

A nyugati övezetek megszálló hatóságai hamarosan kezdték kivonni a nácitlanítás alól a „fontos embereket" (a „szellemi elitet"): a nagy ipari vállalkozókat, a szakembereket, a katonai vezetők bizonyos kategóriáit. Ugyanakkor az antifasisztákat, a kommunistákat kirekesztették a nácitlanításban való aktív részvételből.

Németország közéletének demokratizálása – ahogy ezt a potsdami egyezmények tervében elképzelték –, átfogó pozitív intézkedéseket követelt meg minden területen, az állami berendezkedés rendszerétől kezdve a közoktatásig és a gyermekek, a fiatalok neveléséig.

Elvi jelentőségű kérdés volt az, hogy milyen szerepe és helye legyen Németország munkásosztályának és szervezeteinek azoknak a nagy átalakításoknak a végrehajtásában, amelyeket a szövetségesek egyezményei előirányoztak. A német kérdés megoldását illetően elfoglalt két eltérő álláspont – a Szovjetunióé és a nyugati országoké – elkerülhetetlenné tette, hogy a háború utáni Németország munkáskérdését is eltérő módon oldják meg. Kelet-Németországban már a háborús cselekmények befejezése utáni első napokban a munkásosztály meglehetősen hamar konszolidálódott mint politikai és eszmei erő, mint az ország közéletének átalakításában irányító szerepet vállaló osztály. A szovjet katonai közigazgatás szervei minden lehető módon támogatták a munkásszervezetek, a szakszervezetek vezető szerepét, figyelmesen meghallgatták javaslataikat és kezdeményezéseiket.

Másként alakult e kérdés Németország nyugati övezeteiben. Jóllehet a potsdami konferencia határozatainak volt egy külön pontja arról, hogy Németországban helyre kell állítani a szakszervezetek tevékenységét, a nyugati övezetekben sokáig késlekedett a szakszervezetek övezeten belüli egyesülése. Az angol és az amerikai övezetben csak 1947 derekán engedélyezték a szakszervezetek egyesüléseit.

Heves harc bontakozott ki az Ellenőrző Tanácsban és szerveiben a vállalati termelési tanácsok kérdésében. A szovjet képviselők egy olyan törvény kiadására törekedtek, amely a termelési tanácsok létrehozása és tevékenysége terén Kelet-Németországban szerzett tapasztalatokra épült volna. A nyugati képviselők makacs ellenállása dacára annyit mégis sikerült elérniük, hogy az Ellenőrző Tanács kiadott egy törvényt a termelési tanácsokról, ha jóval enyhébb formában is, mint ahogy ezt a Kelet-Németországban működő termelési tanácsok indokolták volna. Csakhogy ezt a törvényt még megnyirbált formájában sem alkalmazták Nyugat-Németországban, mivel a megszálló hatóságok nyíltan szabotálták.

A potsdami döntésekben külön pont foglalkozott a helyi önkormányzat demokratizálásával. Újonnan létre kellett hozni a német önkormányzat egész rendszerét: a községi, a járási, a kerületi, a tartományi igazgatási szerveket.

Kelet-Németországban ennek a feladatnak a megoldásában – akárcsak a Németország demokratikus átalakításával kapcsolatos többi feladatnál is – gyümölcsöző együttműködés alakult ki a szovjet katonai közigazgatás és a haladó antifasiszta-demokratikus erők között. Kelet-Németország helyi hatalmi szerveit az antifasiszta blokkba tömörült pártok képviselete alapján alakították meg.

Németország nyugati övezeteiben a helyi hatalmi szervek megalakításában tevékenyen részt vettek a jobboldali, konzervatív és reakciós erők, hiszen a megszálló hatóságok éppen ezekre támaszkodtak.

A kerületi és a tartományi közigazgatás élére olyan személyek kerültek, akik szoros kapcsolatban álltak a hivatalnoki kar felső rétegével, az egyházi körökkel, a tőkés monopóliumokkal.

Az egyik legbonyolultabb feladat a kultúra és az ideológia terén végrehajtandó átalakítás volt. Az Ellenőrző Tanács ebben a kérdésben több olyan határozatot hozott, amely a kultúra, a tudomány, a művészet legfontosabb területeit érintette.

Kelet-Németország a kultúra területén a mélyreható demokratikus átalakítást a német haladó közvélemény és a szovjet katonai közigazgatás közös erőfeszítésekkel hajtotta végre.

Németország nyugati övezeteiben a nácitlanítás és a demilitarizálás megtorpanása eleve meghatározta a kultúra területén végrehajtandó demokratizálás sorsát is. Itt mindenekelőtt azért nem ment végbe semmiféle elvi jelentőségű változás, mert a kultúra irányítása a konzervatív és reakciós körök kezében maradt, amelyeket lényegében nem érintett a nácitlanítás.

Németország felosztása

Azáltal, hogy az Egyesült Államok és Anglia egyre inkább elfordult a Szovjetunióval való együttműködéstől, Németország egységének kérdése is új fordulatot vett. Az Egyesült Államok és a többi nyugati megszálló ország uralkodó körei – akárcsak magának Nyugat-Németországnak a reakciós körei is – abban a törekvésükben, hogy megőrizzék a burzsoázia és a nagybirtokosok uralkodó pozícióit, olyan politikát folytattak, amely az ország felosztására és Nyugat-Németországnak a szocialista országok elleni harc felvonulási területévé való változtatására irányult. James Byrnesnek, az Egyesült Államok külügyminiszterének 1946. szeptember 6-án Stuttgartban mondott beszéde arról tanúskodott, hogy az Egyesült Államok hivatalosan szakított a Jaltában és Potsdamban jóváhagyott politikával.

A Külügyminiszterek Tanácsának több értekezletén megmutatkozott, milyen mély eltérés van a Szovjetunió és a nyugati hatalmak álláspontja között a német kérdésben.

Németország megszállásának időszakában a Németország egységének kérdése körüli harc meglehetősen bonyolult formákat öltött. Ellentétek voltak a három nyugati megszálló hatalom között is. Mindegyiküknek megvoltak a saját tervei és mindegyikük ezekkel arra törekedett, hogy a saját pozícióit szilárdítsa meg Németország rovására. Az Egyesült Államok és Anglia között, különösen az első időkben, nézeteltérések voltak a megszállási politikát illetően. Anglia arra számított, hogy Németország legfontosabb iparvidékeinek: a Ruhr-vidéknek és a rajnai iparvidéknek a tartós megszállásával javíthat saját belső és külső pozícióin. Az angol megszálló hatóságok külön döntések alapján a maguk ellenőrzése és igazgatása alá vonták a Ruhr-vidék szénbányáit és kohóműveit. Angliának ez a politikája szükségképpen az Egyesült Államoknak és Nyugat-Németország nagyburzsoáziájának az ellenkezésébe ütközött.

A három nyugati hatalom közül Franciaország volt az, amely kezdetben a szövetségesi ellenőrzés szerveiben a leginkább elkülönülő politikát folytatott. Az Ellenőrző Tanácsban a francia képviselők gátolták meg azt, hogy a Németország egységére vonatkozó tervben összeegyeztetett döntések szülessenek. Meggátolták például, hogy az Ellenőrző Tanács engedélyezzen olyan politikai pártokat, szakszervezeteket, kulturális, gazdasági és közigazgatási szerveket, melyek egész Németországban működnek. Franciaország, miután megszállta a maga németországi övezetét, kijelentette, hogy saját ellenőrzése alá vonja a Saar-vidék iparát, s így a Saar-vidéket és gazdaságát kivonta az általános szövetségesi ellenőrző igazgatás alól. Ezzel megsértette a potsdami egyezményeknek azt az elvét, amely Németországot egységes gazdasági egésznek tekintette. Ám előbb Angliának, aztán Franciaországnak is le kellett mondania Németországra vonatkozó saját terveiről. A nyugati megszálló hatalmak politikájában egyre inkább az Egyesült Államok játszott meghatározó szerepet, különösen a Marshall-terv elfogadása után.

Németország megszállásának egész időszaka folyamán a nyugati hatalmak egyre másra olyan terve-

ket agyaltak ki, amelyek a német államnak Németország decentralizálása vagy úgynevezett föderalizálása útján való politikai gyengítését célozták. Azoknak a javaslatoknak, amelyeket a három nyugati hatalom képviselői a Külügyminiszterek Tanácsának első (londoni, 1945. évi), második (párizsi, 1946. évi), negyedik (moszkvai, 1947. évi) és ötödik (londoni, 1947. évi) értekezletén előterjesztettek, az volt a lényegük, hogy az újjáteremtett német államnak politikai és szervezeti tekintetben laza képződményt kell alkotnia, amelyben az államigazgatás fő funkciói az egyes tartományi kormányok kezébe kerülnek, a központi kormány pedig csupán afféle egyeztető szerv. Az ilyen amorf állami képződmény fölött könnyebb lett volna fenntartani a külső ellenőrzést, s e tervek szerzői éppen erre törekedtek. Az ezekre a tervekre vonatkozó értékelését a Szovjetunió a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai értekezletén adta meg. „Vannak olyan tervek is, amelyek véget akarnak vetni Németország állami önállóságának – jelentette ki V. M. Molotov, a Szovjetunió külügyminisztere. – Egyesek egyenesen, mások kerülő utakon igyekeznek ezt a célt elérni. A Szovjetunió nem ért egyet azokkal a tervekkel, amelyek meg akarják semmisíteni Németország önálló állami létét; véleménye szerint az ilyen terveknek semmiféle történelmi alapjuk nincs, és nem felelnek meg a tartós békére törekvő népek érdekeinek." A nyugati hatalmak elutasították azt a szovjet javaslatot is, hogy rendezzenek Németországban népszavazást az ország állami berendezésének kérdésében. Nyugat-Németországnak Kelet-Németországtól való különválása és önálló állammá változása eléggé gyors ütemben ment végbe, felrúgva a Németország négyoldalú igazgatására és egységes egészként való kezelésére vonatkozó szövetségesi egyezményeket. 1946 decemberében az Egyesült Államok és Anglia megállapodást kötött Bizónia megalakítására. A két övezet (zóna) gazdasági egyesítése igen hamar politikai egyesüléssé lett. Az angol és az amerikai övezetet gyakorlatilag kivonták az Ellenőrző Tanács irányítása alól. Bizónia létrehozásával megkezdődött Nyugat-Németországban a német imperializmus erőinek átcsoportosítása és konszolidációja. 1947 júniusában a bizóniai szerveket átalakították és állami-politikai funkciókkal ruházták fel. Ezzel Bizóniában gyakorlatilag államapparátust hoztak létre, és megteremtették a politikai alapot a nyugatnémet állam megszervezéséhez.

A szövetséges ellenőrző közigazgatás fennállásának első napjától egészen tevékenysége beszüntetéséig a Szovjetunió egyértelműen amellett foglalt állást, hogy egész Németországra illetékes demokratikus szerveket kell létrehozni. A Külügyminiszterek Tanácsának már a második (párizsi) értekezletén (1946. július) a szovjet képviselő azt javasolta, hogy készítsék elő egy egész Németországra illetékes kormánynak demokratikus alapokon való megalakítását és a Németországgal való békeszerződés megkötését. A Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai értekezletén, amely a német kérdéssel foglalkozott, a Szovjetunió konkrét intézkedéseknek egy átfogó programját terjesztette elő azzal a céllal, hogy egész Németország területén végrehajtsák a demilitarizálást és demokratizálást, helyreállítsák Németország gazdasági és politikai egységét, megalakítsanak egy egész Németországra illetékes kormányt általános választások alapján és békeszerződést kössenek Németországgal. 1947 végén a Külügyminiszterek Tanácsának londoni értekezletén a Szovjetunió ismételten javasolta, hogy haladéktalanul oldják meg a Németországgal való békeszerződést és az egész Németországra illetékes demokratikus kormány megalakításának kérdését. A Szövetséges Ellenőrző Tanácsban a Szovjetunió képviselői figyelmeztettek, hogy Bizónia megalakítása veszélyes az ország nemzeti egysége szempontjából.

A német kérdés napirendre kerülésének kezdeti szakaszában, – még a háború éveiben – abban a kérdésben, hogy legyen-e, avagy ne legyen egységes német állam, két irányvonal állt szemben egymással: a szovjet és az angolszász. A háború utáni szakaszban – Németország megszállásának időszakában – az e kérdés körül folyó harcba tevékenyen bekapcsolódtak belső német erők is: politikai pártok és szervezetek, a közvélemény különböző rétegei. Németország haladó és reakciós erői között az ország egységének kérdése lett a fő vízválasztó és ez lett harcuk legfőbb objektuma. E körül éles osztályharc bontakozott ki, s ez mind a megszálló hatalmak álláspontjainak ütközésében, mind pedig Németország belső társadalmi erőinek harcában nyilvánult meg.

Bizónia megalakítása után fokozatosan visszafogták a németországi szövetséges ellenőrzési szervek tevékenységét. A nyugati hatalmak képviselői lépésről lépésre korlátozták a Szövetséges Ellenőrző Tanácsnak és bizottságainak tevékenységét. Hatásköréből kivonták a németországi megszállási politika olyan fontos kérdéseit, amelyeknek országos jelentőségük volt. Ezeket a kérdéseket a három nyugati hatalom különtanácskozásain tárgyalták meg, s még utólag sem tájékoztatták az Ellenőrző Tanácsot ezekről a tanácskozásokról. 1948 elejére az Egyesült Államok és Anglia képviselői az Ellenőrző Tanács rendszerének szerveiben beszüntették mindennemű olyan tevékenységüket, amely a jaltai és a potsdami program alaptételeinek megvalósítását célozta volna. 1948. március 20-án a Szövetséges Ellenőrző Tanács megtartotta 82. ülését, s ez volt az utolsó. Az elnöklő V. D. Szokolovszkij, a Szovjetunió marsallja vitára bocsátott több, egész Németországot érintő elvi kérdést, de a nyugati képviselők elutasították ezek megtárgyalását. Az Ellenőrző Tanács beszüntette tevékenységét anélkül, hogy kimerítette volna feladatait és lehetőségeit. Ez logikus folyománya volt annak a politikának, amellyel az Egyesült Államok és Anglia uralkodó körei elutasították a Németországra vonatkozó egyeztetett szövetségesi programokat.

1948 első felében Londonban egy tanácskozássorozatot tartottak az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg képviselőinek a részvételével. Ezeken a tanácskozásokon olyan döntést hoztak, hogy Németország három nyugati övezetét bevonják a Marshall-tervbe, s ajánlásokat dolgoztak ki egy külön nyugatnémet állam létrehozására vonatkozólag. Nyugat-Németországnak a Marshall-tervbe való bevonása rögzítette az ország gazdasági kettéosztását.

Az 1948 júniusában megalakított úgynevezett Parlamenti Tanács Konrad Adenauer elnöklete alatt a leendő állam alkotmányának előkészítésével foglalkozott.

1948 derekán Bizóniához csatolták a francia megszállási övezetet is, s így megalakult Trizónia. Ez a nyugati megszálló országok és a németországi reakciós erők számára megteremtette a lehetőséget Nyugat-Németország állami elkülönítésének befejezéséhez. 1948. június 20-án Németország három nyugati övezetében külön pénzreformot hajtottak végre, s ennek érvényét hamarosan kiterjesztették Nyugat-Berlinre is.

A nyugat-németországi külön pénzreform előre kiszámított csapás volt nemcsak Németország egységére, hanem a szovjet megszállási övezet gazdaságára is. A reformot megelőzően bizonyos időn át spekulánsok, a nyugati övezetekben virágzó feketepiac üzletemberei, értesülve a reform előkészítéséről, oly módon igyekeztek megszabadulni a gyakorlatilag már elértéktelenedett bankjegyektől, hogy Németország keleti részében összevásároltak, majd onnan elszállítottak mindent, amit csak be tudtak szerezni. Kelet-Németországban gazdasági káosz veszélye fenyegetett, amit a külön pénzreform szervezői számításba is vettek. A szovjet katonai hatóságok határozott ellenintézkedéseket foganatosítottak: hatékony ellenőrzést vezettek be a vasutakon, az autóutakon, a víziutakon a zónahatár átlépésénél; betiltották azt, hogy a nyugati övezetekből pénzt hozzanak be, akár régit, akár újat; ellenőrizték a Nyugat- és Kelet-Németország, valamint a Nyugat-Németország és Berlin közötti teherszállítmányokat.

Ezeket a Kelet-Németország gazdaságának védelmét szolgáló kényszerintézkedéseket a nyugati országok reakciós körei felhasználták szovjetellenes kampány szervezésére. Clay tábornok, a Németországban állomásozó amerikai megszálló csapatok főparancsnoka, legközelebbi környezete és Egyesült Államok-beli elvbarátai azt követelték, hogy fegyveres erő bevetésével törjenek át a szovjet ellenőrző állomásokon Nyugat-Berlinbe. Az Egyesült Államokban és Angliában lármás propagandakampány indult az állítólag „blokád alá helyezett" Nyugat-Berlin ellátása ürügyén, úgynevezett légi hidat szerveztek rakományoknak Angliából Nyugat-Berlinbe való átszállítására. Nyugat-Berlin kérdését felhasználták a nemzetközi feszültség szítására és a katonai támaszpontok rendszerének, katonai-politikai tömböknek a megalakítását célzó politika igazolására.

A Szovjetunió jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy rendezze Nyugat-Berlin ellátásának kérdését

Tömegtüntetés a külön pénzreform ellen. Berlin, 1948. június végén

és enyhítse ezen a szakaszon a hidegháborút. A Szovjetunió Minisztertanácsa Berlin ellátásához, Berlin nyugati szektorait is beleértve, a németországi szovjet katonai közigazgatás rendelkezésére bocsátott 100 000 tonna búzát, 10 000 tonna zsiradékot és ennek megfelelő mennyiségű egyéb élelmiszert a Szovjetunió állami tartalékaiból. Ezekre a szállításokra támaszkodva a németországi szovjet katonai közigazgatás bejelenthette, hogy saját készleteiből el tudja látni egész Berlin lakosságát. Ám a nyugati megszálló hatóságok, hogy tovább hajtogathassák Nyugat-Berlin „blokádjának" dajkameséjét, speciális korlátozó intézkedéseket léptettek életbe, hogy Berlin nyugati szektorainak lakosai elől elzárják a szovjet megszállási övezetből származó élelmiszert, jóllehet ez az ellátás valójában jelentős volt és nem szűnt meg a légi híd létesítése után sem.

A Szovjetunió kísérleteket tett arra, hogy Berlint illetően diplomáciai úton megegyezésre jusson. 1948 augusztusában I. V. Sztálin, szovjet kormányfő, Berlin kérdését megtárgyalta a három nyugati nagyhatalom nagyköveteivel. A szovjet fél azt ajánlotta a három nyugati kormánynak, hogy a Németország nyugati részében megalakítandó kormány ügyében ne döntsenek addig, míg a négy nagyhatalom képviselői nem tárgyalták meg Németország egészének a kérdését. A nyugati hatalmak azonban elutasították ezt a javaslatot. Csak 1949. május 4-én született megállapodás arra vonatkozólag, hogy május 12-i hatállyal feloldják a Szovjetunió kormánya és a nyugati megszálló hatalmak kormányai által a nyugati övezetek és a keleti övezet közötti hírközlés, közlekedés és kereskedelem terén életbe léptetett összes korlátozásokat.

Közben Németország kettészakadásának a folyamata folytatódott. 1948 júliusában a nyugati övezetek három főparancsnoka és a nyugat-németországi tartományok miniszterelnökei Majna-Frankfurtban rendezett tanácskozásukon az új állam hivatalos formába öntésének előkészítésével kapcsolatos

gyakorlati kérdéseket tárgyaltak meg. 1948 végén–1949 elején a megszálló hatóságok vezetése alatt előkészítették az új állam alkotmányát. 1949. április 9-én az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország külügyminiszterei Washingtonban rendezett értekezletükön egy új dokumentumot fogadtak el: Nyugat-Németország „Megszállási statútum"-át, s ennek kellett felcserélnie a Németországra vonatkozó összes négyoldalú szövetségesi egyezményeket, a jaltai és a potsdami programot is beleértve, valamint azt az egyezményt, amely szerint Németország a megszállás időszakában négyoldalúan kormányozandó. Ennek a döntésnek az alapján létrehoztak egy háromoldalú szervet: a Legfelső Szövetséges Bizottságot. Ezzel a nyugati hatalmak már formailag is szakítottak a Szövetséges Ellenőrző Tanács rendszerével és Németország négyhatalmi kormányzásának a politikájával. 1949 áprilisában a három nyugati hatalom egyoldalú döntéssel hatályon kívül helyezte az Ellenőrző Tanács határozatait Németország betiltott iparágairól. 1949. május 12-én a nyugati övezetek parancsnokai jóváhagyták az új állam alkotmányának tervezetét, magát ezt az államot pedig Német Szövetségi Köztársaságnak nevezték el.

A Külügyminiszterek Tanácsának hatodik (párizsi) értekezletén, amelyet 1949. május 23-án nyitottak meg, a Szovjetunió határozottan síkraszállt Németország egységének fenntartásáért. A Szovjetunió azt javasolta, hogy újítsák fel az Ellenőrző Tanács tevékenységét, állítsák vissza Berlinben a szövetségközi parancsnokságot, hozzanak létre egy egész Németországra illetékes egységes szervet (az Államtanácsot), hogy ez megoldja az egész Németország szempontjából jelentőséggel bíró gazdasági kérdéseket. A Szovjetunió azt javasolta, hogy három hónapon belül dolgozzák ki a németországi békeszerződés tervezetét. A nyugati hatalmak „elavultnak" minősítették az Ellenőrző Tanácsot és Németország négyoldalú igazgatásának egész rendszerét.

Ennek eredményeképpen 1949 szeptemberében bejelentették a Német Szövetségi Köztársaság megalakulását és a „Megszállási statútum" hatályba lépését. Ez a statútum biztosította a három nyugati nagyhatalom ellenőrzését az NSZK kormányszerveinek tevékenysége fölött. Németország kettészakítása befejezett ténnyé vált.

Nyugat-Németország állami elkülönítése gyökeresen megváltoztatta az ország belső helyzetét. Németország reakciós erői támadásba indultak, arra törekedve, hogy az államilag nem szervezett Kelet-Németországot szembeállítsák az államilag szervezett nyugatnémet burzsoá állammal.

Németország haladó erői szempontjából elsőrendű feladattá vált az, hogy útját állják a monopoltőkének a Kelet-Németországban kialakult antifasiszta-demokratikus rendszer megőrzése jegyében. Nyugat-Németország államilag megszervezett erőivel szembe kellett állítani a demokratikus Németország államilag megszervezett erőit. 1949 októberében megalakult a Német Demokratikus Köztársaság.

Az NDK új kormánya nyilatkozattal fordult valamennyi ország kormányához, s ebben proklamálta az NDK hűségét a potsdami egyezmény rendelkezéseihez. A Szovjetunió és a többi szocialista ország hivatalosan elismerte a Német Demokratikus Köztársaságot.

A két német állam ettől fogva külön úton fejlődött, ami abból adódott, hogy a megalakított államok ellentétes szociális és társadalmi alapokon nyugodtak.

XVIII. FEJEZET

A távol-keleti békés rendezés problémái

A második világháború következtében gyökeresen megváltoztak a nemzetközi viszonyok Ázsiában, elsősorban a Távol-Keleten. Ezekben a változásokban döntő szerepet játszott a japán imperializmus leverése. A Szovjetunió, amely a krími konferencián létrejött megállapodáshoz tartva magát, az egyetemes béke mielőbbi biztosítására törekedve, hadat indított Japán ellen, jelentősen hozzájárult a japán szárazföldi haderő szétzúzásához, és ezzel jelentős befolyást gyakorolt Ázsiában az események háború utáni alakulásához.

Az ázsiai békés rendezés alapelveit még a háború idején fogalmazták meg. Már az 1943. december 1-én az Egyesült Államok, Anglia és Kína nevében kiadott kairói nyilatkozatban leszögezték, hogy Japánt legyőzése után megfosztják mindazoktól a csendes-óceáni szigetektől, amelyeket az első világháború kitörése óta meghódított vagy megszállt, valamint az általa elfoglalt összes kínai és koreai területektől. A nyilatkozatban megállapították, hogy Korea, ha eljön majd az ideje, szabad és független lesz.

A Távol-Kelet kérdéseire vonatkozólag 1945. február 11-én Jaltában kötött egyezményben a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia vezetői a következőkben állapodtak meg: Külső-Mongóliában (a Mongol Népköztársaságban) fennmarad a status quo, a Szovjetunió visszakapja Szahalin szigetének déli részét, valamint az összes környező szigeteket. A szövetségesek megállapodtak abban is, hogy Dairen kikötőjét nemzetközivé teszik, biztosítva a Szovjetunió különleges érdekeit ebben a kikötőben, hogy visszaállítják a Szovjetunió bérleti jogviszonyát Port Arthurra mint haditengerészeti kikötőjére, hogy a Szovjetunió és Kína közösen üzemelteti majd a kelet-kínai és a dél-mandzsúriai vasutat, hogy a Szovjetunióhoz csatolják a Kuril-szigeteket.

A jaltai (krími) konferencia határozataiban még nem fektették le a szövetséges hatalmak Japánhoz való viszonyának politikai elveit. De már az 1945. július 26-i potsdami konferencia idején az Egyesült Államoknak, Angliának és Kínának abban a nyilatkozatában, amelyben feltétel nélküli kapitulálásra szólították fel Japánt, megfogalmazták a legyőzött Japán tekintetében folytatandó politika alapelveit. A legfontosabbak ezek közül a következők voltak: meg kell fosztani a hatalomtól és mindennemű befolyástól azokat, akik „megtévesztették és félrevezették a japán népet, hogy a világ meghódítására vállalkozzék"; gyökeresen ki kell írtani a militarizmust; a japán szuverenitást Honsú, Hokkaidó, Kjúsú, Sikoku szigetére és több kisebb szigetre kell korlátozni; a japán fegyveres erőket le kell szerelni; a japán háborús bűnösöket szigorúan meg kell büntetni; el kell távolítani „minden akadályt a japán nép demokratikus irányzatainak újraéledése és megerősödése útjából"; fejleszteni kell a békeipart. A nyilatkozatban utaltak arra, hogy „a Szövetségesek megszálló erőit Japánból vissza fogják vonni, mihelyt... a japán nép szabadon kinyilvánított akaratának megfelelően békés szándékú és felelős kormány alakult".

Ezek a Japán fejlődésének belső aspektusaira vonatkozó elvek a legközvetlenebbül összefüggtek a Távol-Kelet helyzetével is.

A Szovjetunió egyetértett ezeknek az elveknek az általános irányával, és 1945. augusztus 8-i külön

nyilatkozatában csatlakozott hozzájuk, abból kiindulva, hogy ezek alapul szolgálhatnak majd Japán belső demokratikus átalakításaihoz, a távol-keleti térség békéjéhez és biztonságához.

Ám nyomban a Japánnal folytatott háború befejezése és a Japán kapitulálásáról szóló okmány 1945. szeptember 2-i aláírása után a Távol-Keleten is megindult a nemzetközi kapcsolatokban érvényesülő két tendencia harca.

Szeptember 23-án az Egyesült Államok Külügyminisztériuma közzétett egy emlékiratot „Az Egyesült Államok által Japán tekintetében a megszállás kezdeti időszakában folytatott politika alapelvei" címmel. Ennek a dokumentumnak a tartalmából kitűnt, hogy az Egyesült Államok kormánya nem a szövetséges hatalmak egyeztetett döntéseinek megfelelően óhajt eljárni, hanem saját specifikus távol-keleti céljaiból kiindulva. Az Egyesült Államok kormánya deklarálta ugyan azt, hogy likvidálni kívánja a militarizmus és az agresszió ideológiáját és demokratikus reformokat szándékszik végrehajtani, de teljesen világosan kifejezte ama szándékát, hogy Japánt az amerikai hatóságok egyedüli ellenőrzésének rendelje alá. „Bár minden erőnkkel azon leszünk – olvasható ebben a dokumentumban –, hogy konzultációk és megfelelő tanácskozó szerveknek a létrehozása útján meghatározzuk Japán megszállásának és a Japán fölötti ellenőrzésnek egy olyan politikáját, amely kielégíti a főbb szövetséges hatalmakat, közöttük támadó nézeteltérések esetén mégis az Egyesült Államok politikája dominál majd."

Az amerikai kormány több olyan intézkedést irányzott elő, amely széles jogkörrel ruházta volna fel MacArthur tábornokot, és lehetővé tette volna neki az amerikai politika legfőbb céljának elérését: Japán teljes alárendelését az Egyesült Államok érdekeinek.

A szovjet kormány nem értett egyet a Külügyminisztérium dokumentumában kifejtett elvekkel. Az amerikai emlékirat közzététele után a szovjet kormány már másnap azzal a javaslattal fordult a Külügyminiszterek Tanácsához, hogy négy nagyhatalom (az Egyesült Államok, Anglia, a Szovjetunió és Kína) képviselőiből alakítsanak meg Japánra illetékes Ellenőrző Tanácsot. Később a szovjet kormány azt is javasolta, hogy alakítsanak meg Szövetséges Konzultatív Bizottságot, amelyben a négy fő szövetséges nagyhatalom mellett a Japán elleni háborúban részt vevő más országok is helyet kapnának. Ezeknek a javaslatoknak az volt az értelmük, hogy olyan speciális szövetségesi mechanizmust hozzanak létre, amely kollektívan meghatározná a Japán tekintetében folytatandó egyeztetett politikát, szem előtt tartva a szövetséges nagyhatalmak korábbi döntéseit és célul tűzve ki Japánnak békeszerető demokratikus állammá való változtatását és a béke biztosítását a Távol-Kelet térségében.

Csakhogy az események ilyen alakulása nem felelt meg az amerikai uralkodó körök érdekeinek. Az Egyesült Államok kormánya egyoldalúan bejelentette a Távol-keleti Konzultatív Bizottság megalakítását az 1945. szeptember 2-i japán kapitulációs okmányt aláíró kilenc állam (az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Anglia, Kína, Franciaország, Új-Zéland, Kanada, Hollandia, Ausztrália) képviselőiből, de leszögezte, hogy ez a bizottság csak tanácskozó szerv lesz az amerikai főparancsnok mellett. Egy ilyen bizottság megalakítását 1945 októberében jelentették be Washingtonban. A Szovjetunió természetesen elutasította, hogy részt vegyen ebben a bizottságban. E bizottság az Egyesült Államok képviselői, kiváltképp megszálló csapatainak főparancsnoka, a többi szövetséges hatalommal – elsősorban a militarista Japán leverésében döntő szerepet játszó országokkal – való egyeztetés nélkül dönthetnek Japán fejlődésével kapcsolatos kérdésekben.

Az Egyesült Államok álláspontja visszatükrözte azt az amerikai imperializmus által a háború utáni időszakban követett általános politikát, amely arra irányult, hogy Japánt amerikai befolyás alá vonja, hogy a Szovjetuniót kirekessze a Távol-Kelet problémáinak megoldásában való aktív részvételből.

Csakhogy az Egyesült Államok nem tudta megvalósítani terveit. Az amerikai vezetők fokozatosan kezdték ugyan felülvizsgálni politikájukat és kezdtek elfordulni a háború idején hozott egyeztetett döntésektől, de 1945 második felében ez még nem mutatkozott meg teljes mértékben. Éreztette hatását az, hogy az Egyesült Államok érdekelt a Szovjetunióval való együttműködésben egy sor fontos problémának a megoldása, a többi között a Németország volt csatlósaival való szerződések megkötése érde-

kében. Az Egyesült Államok által a Japán fölötti ellenőrzés kérdésében elfoglalt álláspont a világ közvéleményét is tiltakozásra késztette. Ilyen körülmények között az Egyesült Államok kénytelen volt lemondani arról, hogy Japán tekintetében külön úton járjon. Sorozatos tárgyalások eredményeképpen úgy döntöttek, hogy Moszkvában értekezletet tartanak a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminiszterei a felmerült kérdések megoldása céljából.

Az 1945. decemberi értekezleten megállapodtak abban, hogy Washingtonban székelő Távol-keleti Bizottságot hoznak létre az Egyesült Államok kormánya által megalakított Távol-keleti Konzultatív Bizottság helyett. A Távol-keleti Bizottságban 11 állam képviseltette magát (a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia, Kína, Franciaország, Hollandia, Új-Zéland, Ausztrália, Kanada, India, a Fülöp-szigetek). Funkciói közé tartozott, hogy meghatározza „azt a politikai vonalat, azokat az elveket és általános ismérveket, amelyeknek megfelelően biztosítható, hogy Japán teljesítse a kapituláció feltételei szerint reáháruló kötelezettségeket". Fontos jelentősége volt annak a megállapodásnak, hogy a Bizottságban minden döntést szavazattöbbséggel kell hozni, de feltétel a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Kína egyetértése, ami útját állhatta az Egyesült Államok és az őt támogató hatalmak által diktátumra tett kísérleteknek. Ily módon a Távol-keleti Bizottság olyan szervnek a funkcióit töltötte be, amely meghatározta a szövetséges hatalmak által, nem pedig csupán az Egyesült Államok és főparancsnoka által Japánban követendő politikát. Emellett a moszkvai értekezlet arra kötelezte az Egyesült Államok kormányát, hogy a Bizottság döntései alapján dolgozzon ki a Japánban állomásozó megszálló csapatok főparancsnoka számára olyan direktívákat, amelyek megfelelnek a Távol-keleti Bizottság által kijelölt politikai irányvonalnak.

Megalakítottak egy Japánra illetékes Szövetséges Tanácsot is, amelynek négy tagja volt (egy a Szovjetunió, egy az Egyesült Államok, egy Kína és egy Anglia, Ausztrália, Új-Zéland és India részéről), s amelynek Tokió volt a székhelye. A tanácsot konzultatív funkciókkal ruházták fel mint az amerikai csapatok főparancsnoka mellett működő tanácsadó szervet, amelynek egyúttal az amerikai főparancsnok volt az elnöke is. Amennyiben azonban a Távol-keleti Bizottság politikai irányvonalának megvalósításával kapcsolatos kérdésekben a Szövetséges Tanácsnak akár csak egyetlenegy tagja nem értett egyet a főparancsnokkal, a főparancsnok köteles volt leállítani utasításainak teljesítését, míg a Távol-keleti Bizottságban egyezségre nem jutnak.

A moszkvai értekezlet döntései igen lényegesek voltak a távol-keleti békés rendezés, a japán események alakulása szempontjából. A Szovjetunió szilárd álláspontjának köszönhető, hogy sikerült lefektetni a közös szövetséges ellenőrzés néhány olyan alapelvét, amely megakadályozta azokat a terveket, hogy az amerikai reakciós körök Japánban biztosítsák az amerikai hegemóniát. Ezekre a döntésekre támaszkodva a Szovjetunió és a haladó japán közvélemény széles körei kampányt indítottak Japán belső életének demokratizálásáért és azért, hogy a Távol-Keleten békés helyzetet teremtsenek.

1946–1949 folyamán a Távol-keleti Bizottságban és a Japánra illetékes Szövetséges Tanácsban folyt a harc, elsősorban a Szovjetunió és az Egyesült Államok között, a Japán helyzetével és politikájával kapcsolatos legkülönbözőbb kérdésekben. Az Egyesült Államok és szövetségesei az esetek többségében elutasították a Szovjetunió olyan javaslatait, amelyek Japán demilitarizálására és demokratizálására, a japán militarizmus gazdasági alapjának megsemmisítésére irányuló politika következetes végrehajtását célozták. Az amerikai hatóságok igyekeztek Japánban maximális mértékben leszűkíteni a demokratikus átalakításokat, megőrizni a japán monopoltőke alapvető pozícióit, egyúttal arra törekedve, hogy az amerikai tőke minél nagyobb arányokban hatoljon be Japán gazdaságába. Mindamellett a Szovjetunió kezdeményezésére a Távol-keleti Bizottság több fontos döntést hozott, a többi között a japán szakszervezetek létrehozásának alapelveiről, elismerve azt a jogukat, hogy részt vegyenek az ország demokratizálásában, a politikai tevékenységben, hogy sztrájkokat szervezzenek, továbbá az alkotmány tervezetéről, az agrárreformról, a nagy monopóliumok felszámolásáról stb. A tartós békének és a népek biztonságának az érdekeiből, a japán dolgozó tömegek érdekeiből kiindulva a Szovjetunió a

Távol-keleti Bizottság és a Japánra illetékes Szövetséges Tanács révén a potsdami értekezlet nyilatkozatának tiszteletben tartására, az ország valódi demilitarizálására és demokratizálására, a politikai pártok, a szakszervezetek és a dolgozókat tömörítő más tömegszervezetek szabad tevékenységéhez szükséges feltételek biztosítására, vagyis olyan gyökeres átalakításokra törekedett, amelyek megbízható garanciául szolgálhatnának a militarizmus és az agresszió újjáéledése ellen és biztosítanák Japánnak békés, demokratikus állammá való átalakulását.

A Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti ellentétek kiéleződésében nagy szerepe volt a kínai nép sikereinek, melyet a felszabadító harcában elért. Ahogy egyre nyilvánvalóbbá vált a Kuomintang-rezsim veresége, az Egyesült Államok uralkodó köreit mind jobban nyugtalanította távol-keleti pozícióik sorsa. A negyvenes évek végén vezető amerikai körökben komolyan foglalkoztak olyan tervekkel, amelyeknek az volt a céljuk, hogy Japánt az amerikai imperializmus fő felvonulási területévé, az ázsiai népek nemzeti felszabadító mozgalma elleni harc támaszpontjává tegyék. Az Egyesült Államok igyekezett fokozni a Japánba való amerikai gazdasági és politikai behatolást. Az amerikai kormány Japánban a katonai támaszpontok egész hálózatát hozta létre; az Okinava- és Taisú- (Cusima) szigetek megerősített körzetekké változtak. Magában Japánban aktivizálódtak a reakciós körök. Ugyanakkor az Egyesült Államok képviselői kezdték szabotálni a Távol-keleti Bizottság és a Szövetséges Tanács tevékenységét, figyelmen kívül hagyva a szovjet képviselők számos nyilatkozatát és követelését, amellyel felhívták a figyelmet a japán események fejlődésének veszélyes, a potsdami nyilatkozattal és a szövetségesek által elfogadott más dokumentumokkal ellenkező jellegére.

Éles harc folyt azokban az években a Japánnal kötendő békeszerződés kérdésében. A Szovjetunió igyekezett Japánnal olyan igazságos békeszerződést kötni, amely hozzájárulna ahhoz, hogy Japán békeszerető és független állammá váljon. Arra a különös felelősségre való tekintettel, amely a vezető szövetséges hatalmakat a béke fenntartásáért terheli, a Szovjetunió ragaszkodott ahhoz, hogy a békeszerződést a Külügyminiszterek Tanácsa keretében tárgyalják meg és egyeztessék. Az Egyesült Államok, abban a törekvésében, hogy a békeszerződésben érvényesítse az amerikai befolyásnak Japánban való fenntartására irányuló terveit és megakadályozza az országban a széles körű demokratikus átalakításokat, azt akarta elérni, hogy a békeszerződés előkészítése a Távol-keleti Bizottság 11 tagországának egy speciális konferenciája keretében menjen végbe, arra számítva, hogy ott a Szovjetunió számára elfogadhatatlan döntéseket kényszeríthet rá.

A demokrácia erőinek a Távol-Keleten való megszilárdulása szempontjából nagy jelentősége volt a japán háborús főbűnösök felelősségre vonásának.

A Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszéket 1946 januárjában alakították meg 11 ország: a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Kína, Franciaország, Ausztrália, Kanada, Új-Zéland, Hollandia, India és a Fülöp-szigetek képviselőiből. A Nemzetközi Katonai Törvényszék elé állították a háború előtti japán uralkodó körök 28 képviselőjét, köztük volt miniszterelnököket, magas rangú katonai vezetőket, diplomatákat, a japán imperializmus ideológusait. Meg kell jegyeznünk, hogy korántsem valamennyi japán háborús főbűnös került a vádlottak padjára. A vádlottak között nem volt egyetlen vezetője sem a zaibatsu (dzaibacu) néven ismert nagy japán monopoltőkés egyesüléseknek, amelyek a japán agressziót megszervezték és serkentették profitjaik növelése céljából.

1948 novemberében a Nemzetközi Katonai Törvényszék Tokióban a több mint két és fél évig tartó bírósági tárgyalás anyaga alapján 7 vádlottat halálra, 16-ot életfogytiglani börtönbüntetésre, egyet 20 évi és egyet 7 évi szabadságvesztésre ítélt. A törvényszék ítéletét a világ demokratikus közvéleménye helyesléssel fogadta.

A törvényszék elítélte a japán agressziót mint nemzetközi bűntettet, és megállapította, hogy az imperialista Japán a hitlerista Németországgal szoros szövetségben egész országok meghódítására, számos nép leigázására törekedett. Az ítéletnek „Japán politikája a Szovjetunió tekintetében" című részében megállapították, hogy Japán sok éven át készített elő és tervezett agresszív háborút a Szovjetunió ellen,

s hogy ez a tervezett háború volt a japán politika egyik fő eleme; a Szovjetunió távol-keleti területeinek elfoglalását célozta. A törvényszék leszögezte, hogy Japán akkor sem tett le a Szovjetunióval szembeni agresszív terveiről, amikor már semlegességi szerződést kötött vele. „Japán nem volt őszinte, amikor semlegességi szerződést kötött a Szovjetunióval – olvasható az ítéletben –, s mivel Németországgal való egyezményét előnyösebbnek tartotta, azzal a céllal írta alá a semlegességi szerződést, hogy megkönnyítse magának a Szovjetunió elleni támadás terveinek megvalósítását..." Az ítéletben felsorolták annak a segítségnek a konkrét formáit, amelyet Japán a semlegességi szerződésben vállalt kötelezettségeit megszegve Németországnak nyújtott a Szovjetunió elleni háborújában.

A háború utáni békés rendezéssel kapcsolatos problémák megoldásának két megközelítési módja a kínai események alakulásával kapcsolatos kérdésekben is megnyilvánult. Az 1945. decemberi moszkvai értekezlet úgy döntött, hogy egyesíteni és demokratizálni kell Kínát, hogy demokratikus elemeinek széles köreit be kell vonni a nemzeti kormány szerveibe, hogy be kell szüntetni a polgárháborút, hogy Kínából minél rövidebb időn belül ki kell vonni a szovjet és az amerikai fegyveres erőket.

Ám az Egyesült Államok kormánya hamarosan e döntések végrehajtásának meghiúsításán kezdett mesterkedni. A szovjet fegyveres erőket már 1946 májusában kivonták Kínából, az Egyesült Államok fegyveres erői viszont addig maradtak ott, míg az előnyomuló népi felszabadító hadsereg 1947-ben rá nem kényszerítette őket Kína területének elhagyására. Az amerikai misszió (Hurley, Marshall, Wedemayer), amely kifelé demonstrálni kívánta az amerikai diplomácia lojalitását az elfogadott határozatok iránt, közvetítő tevékenységét gyakorlatilag oly módon végezte, hogy erejéhez és lehetőségeihez képest segítse Csang Kaj-sek kormányát Kína demokratizálásával való makacs szembeszegülésében. Ám a kínai reakció támogatásának amerikai politikája kudarcba fulladt: a demokratikus erők a Kínai Kommunista Pártnak és más, mellé álló demokratikus pártoknak a vezetésével győzelmet arattak, s 1949. október 1-én kikiáltották a Kínai Népköztársaságot.

1945-ben a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia külügyminisztereinek moszkvai értekezletén határozatot hoztak Koreáról is. A Szovjetunió nyomatékos követelésére ebben leszögezték, hogy „Koreának mint független államnak a helyreállítása, az országnak demokratikus alapokon való fejlődéséhez szükséges feltételek megteremtése és a hosszú ideig tartó japán uralom végzetes következményeinek mielőbbi felszámolása céljából Koreában ideiglenes kormány alakítandó, amely megteszi majd a szükséges intézkedéseket Korea iparának, közlekedésének és mezőgazdaságának fejlesztésére, nemzeti kultúrájának kibontakoztatására". Úgy döntöttek, hogy közös parancsnokságot hoznak létre a Dél-Koreában állomásozó amerikai csapatok parancsnokságának és az Észak-Koreában állomásozó szovjet csapatok parancsnokságának a képviselőiből az e döntések végrehajtását célzó konkrét javaslatok kidolgozására. Ennek a bizottságnak együtt kellett működnie az ideiglenes kormánnyal is, miután az megalakul, és kellő segítségben kellett ezt részesítenie funkciói ellátásában.

Csakhogy Koreában az amerikai imperializmus már kezdettől fogva az ország kettészakítását és a déli országrészben szerzett pozícióinak megszilárdítását akarta. Dél-Korea demokratikus erői nem bizonyultak eléggé összeforrottaknak ahhoz, hogy meghiúsítsák az amerikai megszálló hatóságok által támogatott reakció terveit. Ennek következtében Dél-Koreában olyan bábállam alakult, amelynek élén az amerikai érdekeknek teljesen alárendelt reakciós politikusok álltak. Az ország északi részében, válaszul a reakció és az amerikai imperializmus szakadár tevékenységére, megalakult a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, amely átfogó szociális-politikai átalakításokba fogott, és feladatául tűzte ki a szocializmus felépítését. A távol-keleti békés rendezés problémáit tehát a tárgyalt években a különböző országokban más-más eredményekkel oldották meg. Japánban az amerikai imperializmus és a japán monopóliumok pozícióinak megszilárdítását célozták, ha mutatkoztak is bizonyos eredmények a polgári demokratikus átalakítások terén; Kínában teljes győzelmet arattak a demokratikus erők, s az imperializmus visszavonulásra kényszerült; Koreában a 38. szélességi foktól északra a demokratikus erők, délre pedig a reakciónak és az imperializmusnak az erői győztek.

XIX. FEJEZET

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulása és tevékenysége

A második világháború egyik fontos következménye az volt, hogy megalakult egy speciális nemzetközi szervezet, amelynek rendeltetése a tartós béke és a nemzetközi biztonság biztosítása, az államok közötti baráti kapcsolatok fejlesztése és a nemzetközi együttműködés megvalósítása politikai, gazdasági, szociális, kulturális és más területeken. Egy ilyen szervezet megalakításának a kérdését több ízben is megtárgyalták a háború során a szövetségesek találkozóin.

Az első konkrét lépést ebben az irányban már a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek 1943. októberi moszkvai konferenciáján tették meg.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakításához a közvetlen előkészületeket a Dumbarton Oaksban (az Egyesült Államokban, Washington közelében) 1944. augusztus 21. és október 7. között megtartott külön konferencián kezdték meg, amelyen a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia képviselői vettek részt, később pedig Kína képviselői is. A konferencia egy nemzetközi szervezet megalakítása mellett foglalt állást, és kidolgozta a majdani szervezet jellegére és céljaira vonatkozó általános megfontolásokat.

A krími (jaltai) konferencia során a három nagyhatalom képviselői újból megerősítették azt a szándékukat, hogy egy nemzetközi szervezetet hoznak létre, és úgy döntöttek, hogy egy újabb speciális konferenciát hívnak össze a szervezet alapszabályzatának kidolgozására a Dumbarton Oaks-i konferencián hozott határozatoknak megfelelően.

Az Egyesült Nemzetek konferenciája 1945. április 25-én ült össze az Egyesült Államokban, San Franciscóban. A második világháború a vége felé közeledett, s a fasizmus szétzúzása, az antifasiszta koalíció győzelme által kiváltott általános lelkesedés és tenniakarás közepette 50 ország képviselői megkezdték a munkát az új nemzetközi szervezet megalakítása céljából.

Hosszas viták eredményeképpen a konferencián részt vevő országok 1945. június 26-án aláírták az új szervezetnek: az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányát. A Szovjetunió követelésére az alapító országok közé bevették Lengyelországot is; a nyugati országok ezt eleinte ellenezték, arra hivatkozva, hogy még nem teljesítették a krími konferenciának az ideiglenes lengyel kormány újjászervezésére vonatkozó döntését. Október 24-én hatályba lépett az ENSZ Alapokmánya, miután az öt nagyhatalom ratifikálta. Október 24-éről évente mint az ENSZ napjáról emlékeznek meg.

Az ENSZ Alapokmánya arra kötelezte tagjait, hogy mindenképpen békés eszközökkel rendezzék a közöttük felmerülő viszályokat, hogy a nemzetközi érintkezéseik során tartózkodjanak „más Állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló ... erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától", hogy türelmet tanúsítsanak egymás iránt és jó szomszédok módjára békében éljenek egymás mellett. Az ENSZ Alapokmánya proklamálta valamennyi ember egyenjogúságát, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását, valamint az összes nemzetközi szerződések és kötelezettségek megtartásának a szükségességét. Az ENSZ fő feladatául tűzték ki az egyetemes békének és a nemzetközi biztonságnak a biztosítását.

A San Franciscó-i konferencián.
Balról jobbra: Koo Wellington, Georges Bidault, Edward Stettinius, V. M. Molotov, Clement Attlee

Megállapodtak abban, hogy évente ülésszakot tart az ENSZ Közgyűlése valamennyi tagország küldötteinek a részvételével. A Közgyűlés legfontosabb döntéseit kétharmados szótöbbséggel, a többit pedig egyszerű szavazattöbbséggel kell elfogadni.

Az egyetemes béke fenntartásának kérdéseiben a fő szerepet az ENSZ 11 tagú Biztonsági Tanácsának szánták. A Biztonsági Tanács tagjai közül öt (a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kína) állandó tag, a többi pedig kétévente újjáválasztandó. Az ENSZ Alapokmánya hangsúlyozta, hogy éppen a Biztonsági Tanácsra hárul a fő felelősség „a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért". A határozathozatalhoz megkövetelték a Biztonsági Tanács öt állandó tagjának egyetértését. Ez az elv elejét vette annak, hogy az ENSZ valamely ország vagy országcsoport diktátumának az eszközévé váljon. Ennek a pontnak (az egyhangúság elvének) a felvételét Roosevelt amerikai elnök kezdeményezte. Amint erre Edward Stettinius, az Egyesült Államok külügyminisztere rámutatott, „a nagyhatalmak vétójogának az ENSZ Alapokmányába való felvételére azért volt szükség, hogy az Alapokmányt jóváhagyja az Egyesült Államok népe és szenátusa". Ez azonban nem gátolta a reakciós erőket, az amerikaiakat sem abban, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakítása után hamarosan harcot indítsanak a nagyhatalmak egyhangúságának elve ellen, mivel úgy látták, hogy ez saját terveik megvalósítását gátolja.

Az ENSZ megalakítása a békeszerető erők fontos győzelme volt. A Nemzetek Szövetségétől (a Népszövetségtől) eltérően ezt úgy konstruálták meg, hogy valamennyi kontinens országainak széles körű részvételt biztosított. Minthogy az ENSZ a felszabadító erők által a fasizmus fölött aratott győzelem eredményeképpen igazságos, demokratikus alapon jött létre, lehetőség nyílt arra, hogy az egyetemes béke és biztonság védelmének hatékony eszközévé, az agresszió minden fajtája elleni harc fontos té-

nyezőjévé vált. A gyakorlatban kellett bebizonyítania fölényét a gyászos hírű Népszövetséggel szemben, amely igen gyakran csupán az agresszió leplezésére szolgáló eszköz volt, amelyet a reakciós körök imperialista politikájuk érvényesítésére használtak fel.

Ugyanakkor az ENSZ kezdettől fogva a világpolitikában nyomban a háború befejezése után kialakult két irányzat és tendencia heves összecsapásainak a színtere volt. Világosan megmutatkozott ez az Egyesült Nemzetek Szervezetének ülésein, amelyek a legkülönbözőbb kérdésekkel foglalkoztak, a többi között olyanokkal is, amelyek a világ népei által felszabadulásukért vívott harcot érintik. 1946-tól kezdve tárgyalta például az ENSZ az indonéziai kérdést. Arról volt szó, hogy Hollandia gyarmati hatóságai, amelyek Anglia és az Egyesült Államok támogatását élvezték, Indonéziában lábbal tiporták a szabadságjogokat és az emberi jogokat. A Szovjetuniónak és sok más országnak a képviselői határozottan elítélték a gyarmati politikát, védelmezték az indonéziai népnek az önálló fejlődésre való jogát. Ennek a kérdésnek az ENSZ-ben való tárgyalása jelentős mértékben járult hozzá ahhoz, hogy Indonézia elnyerte függetlenségét.

Heves vita folyt 1946-ban Szíria és Libanon panasza körül, amelyet angol és francia csapatoknak ezekben az országokban való tartózkodása ellen nyújtottak be. A Szovjetunió támogatta azt a követelést, hogy vonják ki a külföldi csapatokat ezeknek az országoknak a területéről. Ennek a kérdésnek a tárgyalása hozzájárult ahhoz, hogy a külföldi csapatokat kivonták Szíria és Libanon területéről.

A görögországi eseményekkel – nevezetesen azzal kapcsolatban, hogy Görögországban a helyi reakció az Egyesült Államok és Anglia támogatásával terrort alkalmazott az ország demokratikus erőivel szemben – a Szovjetunió a Biztonsági Tanácsban napirendre tűzette a görög kérdést, s ez hozzájárult ahhoz, hogy fény derült az Egyesült Államok által Görögországban folytatott politikára. Foglalkozott az ENSZ a palesztin kérdéssel is.

A Szovjetunió ragaszkodott ahhoz, hogy az angol csapatokat vonják ki Palesztina térségéből és hogy fosszák meg Angliát a Palesztina fölötti mandátumtól, mivel az elengedhetetlen feltétele a kérdés megoldásának. Hosszú viták eredményeképpen olyan döntés született, hogy Palesztinában egy arab és egy zsidó államot hoznak létre.

A vezető tőkés nagyhatalmak által számos kérdés megtárgyalása során elfoglalt álláspont útját állta annak, hogy az ENSZ-ben olyan döntéseket hozzanak, amelyek teljesen megfelelnek e nemzetközi szervezet feladatainak, de már ezeknek a kérdéseknek a puszta megvitatása is hasznosnak bizonyult, mert előmozdította a békeszerető erők összefogását és aktivizálódását. Nagy szerepet játszott ebben a szovjet ENSZ-képviselet aktív tevékenysége.

Az ENSZ működésében a háború utáni években fontos helyet kaptak a leszerelés kérdései. Már a háború idején, az 1943. októberi moszkvai külügyminiszteri értekezleten az általános biztonsággal foglalkozó nyilatkozatban rámutattak arra, hogy a kormányok együttműködnek majd olyan egyetemes megállapodás elérése céljából, amely a háború utáni időszakban a fegyverzetek szabályozását célozná. Különösen éles formában vetődött fel a leszerelés kérdése a tömegpusztító atomfegyver megteremtésével kapcsolatban.

A leszerelés már az ENSZ Közgyűlésének első ülésszakán a figyelem középpontjában állt, emellett két részre oszlott: az atomfegyver betiltásának kérdésére és a hagyományos fegyverzetek és fegyveres erők csökkentésének a kérdésére.

1946. január 24-én az ENSZ Közgyűlése a Szovjetunió indítványára megalakított egy speciális atomenergia-bizottságot. A bizottság megalakításáról szóló határozatában a Közgyűlés utalt arra, hogy a bizottságnak javaslatokat kell előterjesztenie „az atomfegyvernek és a tömegpusztításra alkalmas egyéb fontosabb fegyverfajtáknak az egyes országok fegyverzetéből való kiiktatására vonatkozólag".

Nyomban azután, hogy a bizottság megkezdte munkáját, a Szovjetunió azt javasolta, hogy kössenek nemzetközi egyezményt az atomfegyver alkalmazásának teljes betiltásáról, az atomfegyver-készletek

három hónapon belüli megsemmisítéséről, és ebben az egyezményben szögezzék le, hogy az atomfegyver alkalmazása az emberiség elleni bűntett.

A szovjet terv egyben az atomenergia békés felhasználása terén információcserét irányzott elő.

1947 júniusában a szovjet kormány az atomfegyver gyártásának és alkalmazásának betiltásáról egyezménytervezet kiegészítéseképpen több javaslatot tett az atomenergia fölötti ellenőrzés bevezetésére. Ezek a javaslatok azt irányozták elő, hogy a Biztonsági Tanács keretében hozzanak létre egy nemzetközi, az ENSZ valamennyi tagországának képviselőiből bizottságot az atomenergia ellenőrzésére. Az ellenőrző bizottság egy speciális felügyelő apparátusára hárult volna az a feladat, hogy időszakonként ellenőrizze az atomenergia termeléséhez szükséges nyersanyagkészleteket és az atomenergiát felhasználó vállalatokat, s terjesszen elő ajánlásokat a Biztonsági Tanácsnak és az egyes országok kormányainak. A szovjet javaslatokban hangsúlyozták annak szükségességét, hogy összekapcsolják az atomfegyver betiltására és az atomenergia felhasználásának ellenőrzésére irányuló intézkedéseket. A Szovjetuniónak az volt a véleménye, hogy az atomfegyver betiltásáról szóló egyezményt és az ellenőrzésre vonatkozó határozatot egyidejűleg kell hatályba léptetni.

A szovjet javaslatok elfogadása jelentős befolyással lehetett volna az egész nemzetközi helyzetre, kiküszöbölhette volna az atomháború veszélyét. Csakhogy az amerikai uralkodó körök arra számítottak, hogy fenntarthatják atomfegyver-monopóliumukat, és ennek a monopóliumnak a kihasználásával megszilárdíthatják pozícióikat a nemzetközi porondon, így aztán elutasították a szovjet javaslatokat.

Az amerikai atompolitikát az úgynevezett Baruch-tervben fogalmazták meg, amelyet az Egyesült Államok képviselői az ENSZ-ben létrehozott bizottságban terjesztettek elő, és ennek a bizottságnak az 1946–1947-ben tartott ülésein szerettek volna elfogadtatni. A terv lényege egy olyan nemzetközi szervnek, szupertrösztnek a létrehozása volt, amely ellenőrizte volna az atom nyersanyag-készleteit és az atomenergiának békés célokra való felhasználásában elért fejlődést. A Baruch-terv arra irányult, hogy a világ egész atomenergia-termelését az Egyesült Államok felügyelete és közvetlen ellenőrzése alá helyezze, egyúttal az Egyesült Államoknak döntő befolyást biztosítson ebben a nemzetközi ellenőrző szervben.

A Baruch-terv leszerelés nélküli ellenőrzést irányzott elő. Amerikai politikusok bevallása szerint a Baruch-terv nem követelte meg azt, hogy az Egyesült Államok szüntesse be az atomfegyver gyártását.

Ennek a kérdésnek a tárgyalása során a szovjet képviselők bírálták a Baruch-tervet és több módosító javaslatot terjesztettek elő azzal a céllal, hogy ne az ellenőrzést, hanem az atomfegyver betiltását állítsák előtérbe. Ám az Egyesült Államok és más nyugati hatalmak képviselőinek hibájából az atomenergia-bizottságban sem 1947-ben, sem 1948–1949-ben nem sikerült kölcsönösen elfogadható döntésekre jutni.

1946–1949 folyamán az Egyesült Nemzetek Szervezetében a hagyományos típusú fegyverzetek csökkentésének a kérdésével is foglalkoztak.

1946 decemberében a Szovjetunió a Közgyűlés ülésszakán előterjesztett egy tervezetet arra vonatkozólag, hogy valamennyi hatalom csökkentse fegyverzeteit és fegyveres erőit. A szovjet terv legfontosabb része az a gondolat volt, hogy egységesen kell megoldani a leszerelés kérdését (mind az atomfegyver, mind a hagyományos fegyverek tekintetében). A viták eredményeképpen 1946. december 14-én határozatot fogadtak el a fegyverzetek általános szabályozásának és csökkentésének elveiről. Ez a határozat azt ajánlotta valamennyi államnak, hogy gyorsítsa meg csapatainak külföldi államok területéről való kivonását. A határozat felvetette azt a kérdést is, hogy miképpen ellenőrizzék az atomfegyver betiltására és a fegyverzetek csökkentésére vonatkozó döntések végrehajtását.

A határozati javaslatot a Közgyűlés egyhangúlag elfogadta. Ez jelentős eredmény volt az Egyesült Nemzetek Szervezetének munkájában. Kiindulópontul szolgálhatott ahhoz, hogy valamennyi ország ezen a fórumon összehangolt akciókat folytasson az egyetemes leszerelés érdekében.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Székháza New Yorkban

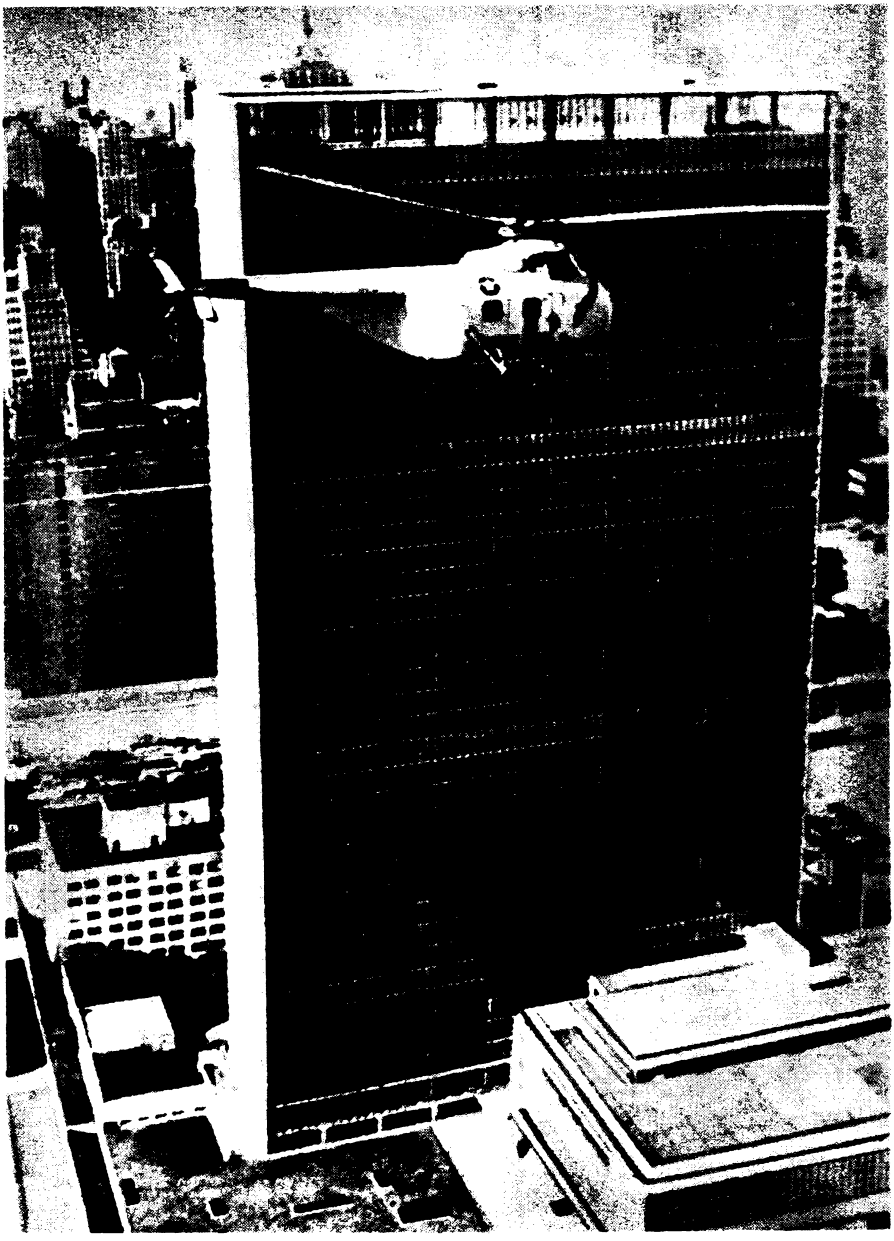

Az elfogadott határozat továbbfejlesztéseképpen a Szovjetunió több ízben is javasolta azt, hogy tegyenek már konkrét lépéseket a leszerelés végrehajtása terén. 1948 szeptemberében a Szovjetunió azt javasolta, hogy csökkentsék egyharmaddal a Biztonsági Tanács állandó tagjainak: az Egyesült Államoknak, Angliának, a Szovjetuniónak, Franciaországnak és Kínának a fegyverzeteit és fegyveres erőit. A Szovjetunió határozattervezete előirányozta egy olyan nemzetközi ellenőrző szerv megalakítását, amellyel a Biztonsági Tanácsban állandó tagként szereplő államok adatokat közölnének fegyveres erőik állapotáról.

Ezt a javaslatot azonban a nyugati hatalmak és elsősorban az Egyesült Államok elutasító magatartása miatt nem fogadták el. Akárcsak az atomfegyver betiltásának kérdésében, a Nyugat tőkés orszá-

gai itt is a fegyverzet ellenőrzését állították előtérbe, háttérbe szorítva a fegyverzetek csökkentését. 1949-ben a Szovjetunió olyan javaslatot terjesztett elő, hogy az öt nagyhatalom kössön egyezményt a béke megszilárdításáról.

Az ENSZ tevékenységének egyik fontos eredménye volt a tárgyalt években az, hogy a Közgyűlés a Szovjetunió javaslatára elfogadott egy határozatot, amely elítélte a háborús propagandát. (1947. szeptember.)

A leszerelés kérdésében 1946–1949 folyamán végbement viták világosan megmutatták, hogy a szocialista és a kapitalista országok ellentétes módon közelítik meg a nemzetközi problémákat.

Ezekben az években az Egyesült Nemzetek Szervezetének tevékenységében érezni lehetett a nemzetközi helyzet kiéleződését és azt, hogy a nemzetközi kapcsolatokban két irányvonal ütközik össze. Az imperialista hatalmak agresszív politikája gátolja az ENSZ-ben olyan fontos döntések elfogadását, amelyek garantálták volna a békét és a nemzetközi biztonságot.

XX. FEJEZET

A hidegháború imperialista politikája és az agresszív Észak-atlanti Szerződés Szervezetének megalakítása. A Szovjetunió harca a békéért és a nemzetközi együttműködésért

A békés rendezés problémáinak tárgyalása megmutatta, hogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia vezető politikusai egyre inkább elfordulnak a háborús időszak összeegyeztetett döntéseitől, ellenséges álláspontra helyezkednek a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal szemben. Hamarosan a világ egy olyan időszakba lépett, amely a hidegháború elnevezést kapta, s amelyben az imperializmus reakciós körei általános politikai támadást indítottak a Szovjetunió ellen, a szocialista fejlődés útjára lépett többi ország ellen, az összes demokratikus és békeszerető erő ellen.

1946. január 5-én Harry S. Truman, az Egyesült Államok elnöke ezt írta James Francis Byrnesnek: „Az oroszoknak meg kell mutatnunk vasöklünket, s az erő nyelvén kell beszélnünk velük. Úgy vélem, nem mehetünk velük semmiféle kompromisszumra." Nem sokkal ezután, 1946. március 5-én Winston Churchill az amerikai Fulton városkában az Egyesült Államok elnökének jelenlétében beszédet mondott, amelyben a Szovjetunióval szembeni összefogásra szólított fel, s amely az atomfegyver alkalmazásával való fenyegetést tartalmazta. Ezt a beszédet, állapította meg I. V. Sztálin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke a *Pravda* tudósítójának adott interjújában, „veszélyes cselekedetnek tartom, amelynek célja az, hogy a szövetséges államok között elhintse az egyenetlenség magvait és megnehezítse együttműködésüket... Churchill úr célkitűzése háborús célkitűzés, felhívás a háborúra a Szovjetunió ellen".

Néhány hónappal később John Foster Dulles, a washingtoni külpolitika sugalmazója az Egyesült Államokban beszédet mondott, amelyben kifejtette a Szovjetunióval szemben követendő amerikai politika céljait és feladatait. Dulles, brit kollégájához hasonlóan, a Szovjetunió részéről fenyegető „veszéllyel" érvelt, a szovjet politika elleni fellépést sürgette; állást foglalt az államok egy olyan tömbjének a megalakítása mellett is, amely szemben állna a Szovjetunióval.

A hidegháború politikája elválaszthatatlan része volt az Egyesült Államok által a második világháború után követett általános külpolitikai stratégiának. Ezt a stratégiát az amerikai uralkodó köröknek az a szándéka határozta meg, hogy világviszonylatban uralkodó helyzetet biztosítsanak az Egyesült Államoknak. Egymást követték az állásfoglalások és nyilatkozatok az Egyesült Államok legkülönbözőbb köreinek a képviselői részéről. Ezekben szó esett arról, hogy az Egyesült Államoknak uralkodó pozíciókat kell biztosítani szerte a világon, hogy ki kell tölteni a háború után világviszonylatban keletkezett „vákuumot" stb. „Nem bújhatunk ki az alól a felelősség alól, amely mint a világ legerősebb hatalmára hárul ránk" – jelentette ki 1946 januárjában Truman amerikai elnök.

Az Egyesült Államok világuralmi törekvését, az amerikai vezetők elképzelése szerint, különböző irányokban kellett érvényesíteni. Mindenekelőtt arról volt szó, hogy a Szovjetuniót maximális mértékben visszaszorítsák azokról a pozíciókról, amelyeket a második világháború után foglalt el a világban, hogy Európa és Ázsia országaiban megállítsák a népi demokratikus rendszer létrejöttének a folyamatát, hogy megállítsák a nemzeti felszabadító mozgalom növekedését a gyarmati és függő országokban. Arra való tekintettel, hogy a kapitalista országokban a háború után fellendült a demokratikus mozga-

lom, a reakciós erők, az Egyesült Államokkal az élen, minden erejükkel azon voltak, hogy a politikai porondról visszaszorítsák a kommunista pártokat, hogy csapást mérjenek a demokratikus szervezetekre és meggátolják egy demokratikus egységfront létrejöttét.

Az Egyesült Államok egyszersmind azt is tervezgette, hogy kihasználja imperialista partnereinek általános gyengülését és biztosítja az amerikai tőkének ezekbe az országokba való széles körű behatolását, ily módon befolyása és ellenőrzése alá vonva őket.

E feladatok megoldásának eszközéül a gazdasági nyomást és az amerikai katonai erőt kívánták felhasználni. Döntő „érvnek" az Egyesült Államok atomfegyver-monopóliumát szánták. Sok amerikai vezető időnként bevallotta, hogy az atombombának Hiroshima és Nagasaki elleni bevetését 1945 nyarán nem katonai szükségszerűség diktálta, mint inkább az a szándék, hogy erejüket demonstrálják.

Az amerikai imperializmus politikáját több más kapitalista állam uralkodó körei is támogatták. A világimperializmus megindította az erőpolitikát, ami a gyakorlatban nem jelentett mást, mint féktelen fegyverkezési hajszát, katonai támaszpontok létesítését a Szovjetunió és a népi demokratikus országok határai mentén, valamint a szocialista országok ellen irányuló agresszív tömbök összetákolását, újabb véres háborúk előkészítését.

Ilyen körülmények között a Szovjetunió arra összpontosította erőfeszítéseit, hogy szembeszegüljön az imperialisták agresszív terveivel. A Szovjetunió védelmezte a közép- és délkelet-európai országok, az ázsiai országok arra való jogát, hogy szocialista úton fejlődjenek, támogatta az ázsiai és az afrikai népek nemzeti felszabadító harcát, akadályokat gördített az olyan tervek elé, amelyek a nyugat-németországi militarizmus és revansizmus felélesztését célozták.

A Szovjetunió szembeszegült ugyan a világreakció terveivel, elutasította az olyan imperialista kísérleteket, hogy nyomást gyakoroljanak a népi demokratikus országokra, amelyek a szocializmus útjára léptek, de ugyanakkor azon volt, hogy fenntartsa az együttműködést a tőkés világgal a különböző politikai rendszerű államok békés egymás mellett élésének elvei alapján.

Ám az imperialista körök az Egyesült Államokkal az élen folytatták a hidegháború politikájának kibontakoztatását.

Truman elnök 1947 márciusában, amikor azzal a kéréssel fordult az Egyesült Államok kongresszusához, hogy szavazzon meg 400 millió dollárt Görögország és Törökország sürgős megsegítésére, olyan szellemben nyilatkozott, hogy „az Egyesült Államoknak jogában áll beavatkozni más országok belügyeibe". A Truman-doktrína azt jelentette, hogy az Egyesült Államok uralkodó körei hivatalosan is meghirdették a hidegháborút a Szovjetunió és az egész szocialista világ ellen, valamennyi ország demokratikus mozgalmai ellen (gyakorlatilag ez már korábban indult meg).

Hogy a „segélyezésben" elsősorban olyan országokra esett a választás, mint Görögország és Törökország, nem volt véletlen, mivel az Egyesült Államok igyekezett fontos stratégiai pozíciókra szert tenni a Szovjetunió határainak közvetlen közelében. Walter Lippman amerikai újságíró 1947 áprilisában megállapította: „Nem azért esett a választásunk Törökországra és Görögországra, mert ezek a demokrácia példaképei, hanem azért, mert olyan kaput alkotnak, amelyen át el lehet jutni a Fekete-tengerre, a Szovjetunió szívébe."

Még két év sem telt el a háború befejezése óta, s a világon máris úrrá lett a bizalmatlanság és a félelem, szítva a nemzetközi feszültséget és fokozva a fegyverkezési hajszát.

A szovjet képviselők az Egyesült Nemzetek Szervezetében elítélték a Truman-doktrínát. A Szovjetunió rávilágított a doktrína imperialista jellegére és arra, hogy az Egyesült Államok ezzel megszegi az ENSZ alapelveit, feszültté teszi a nemzetközi helyzetet és rákényszeríti a szocialista országokat arra, hogy lépéseket tegyenek saját biztonságuk megszilárdítására.

A világ közvéleménye elítélte az Egyesült Államok vezetőinek azt a szándékát, hogy beavatkozzanak más országok ügyeibe, hogy a Szovjetuniót a katonai támaszpontok rendszerével vegyék körül. A Truman-doktrína katonai aspektusa a tőkés országokban sok polgári politikust is aggasztott.

A Szovjetunió felveszi a diplomáciai kapcsolatokat különböző országokkal

Советско-аргентинское коммюнике
об установлении дипломатических отношений между Советским Союзом и Аргентинской Республикой
Установление консульских отношений между Советским Союзом и Индонезийской Республикой
Восстановление дипломатических отношений между Советским Союзом и Сиамом
Установление дипломатических отношений между Советским Союзом и Бирмой

Minthogy Nyugat-Európa országaiban a Truman-doktrínát meglehetősen nagy fenntartással fogadták nyíltan „katonai célzatossága" folytán, az Egyesült Államok vezetői ezt hamarosan kiegészítették egy rafináltabb akcióval. 1947. június 5-én George Marshall, az Egyesült Államok külügyminisztere a Harvard Egyetem Egykori Diákjainak Társaságában beszédet mondott, s ebben bejelentette az európai országok gazdasági megsegítésének a tervét. Formailag Marshall nem tett kivételt Európa semmiféle országával sem. Ám hamarosan megmutatkozott az amerikai terv valódi célja. Az Egyesült Államok kormánya arra számított, hogy Nyugat-Európa meggyengült tőkés államainak megsegítésével megszilárdíthatja pozícióikat a terebélyesedő demokratikus mozgalom közepette. Az Egyesült Államoknak az volt a célja, hogy útját állja a szocializmus nyugat-európai terjedésének. Emellett az Egyesült Államok arra is törekedett, hogy a nyugat-európai kapitalizmus meggyengülésének kihasználásával uralkodó pozíciókat szerezzen a tőkés világban. Mindent egybevetve az Egyesült Államoknak az volt a terve, hogy a kibontakozó hidegháború közepette a maga vezetése alatt egyesítse a tőkés világot a Szovjetunió, az összes szocialista és demokratikus erő elleni támadáshoz.

A megfigyelők közül többen joggal hívták fel a figyelmet arra, hogy a Marshall-terv bizonyos hasonlóságot mutat a Dawes-tervvel, amely a húszas években azt a célt szolgálta, hogy Németországot a Szovjetunióval szemben álló erős hatalommá tegye. Az amerikai tervekben a második világháború után Nyugat-Németország gazdasági helyreállítása ugyanezeknél az okoknál fogva jelentős helyet foglalt el. Az amerikai monopóliumok arra számítottak, hogy széles frontszakaszon betörhetnek Nyugat-Németország gazdaságába, és a maguk agresszív terveinek rendelhetik alá a nyugatnémet gazdaságot.

A Marshall-terv valódi céljainak álcázása végett a nyugati hatalmak a Szovjetuniót is felszólították arra, hogy vegyen részt a tervvel kapcsolatos tárgyalásokban. Csakhogy a Szovjetunió az Európának nyújtandó gazdasági segítség mindennemű tervében abból az elvből indult ki, hogy meg kell védeni azoknak az országoknak a szuverenitását és függetlenségét, amelyeknek a segélyt felajánlják. Ebben az esetben is a Szovjetunió felfedte az Egyesült Államok ajánlatainak valódi rendeltetését, kimutatta, hogy ezek az ajánlatok az európai államok önállóságának jelentős aláásására, az Egyesült Államok európai gazdasági és politikai pozícióinak erősítésére irányulnak.

A Marshall-tervvel kapcsolatos problémákat a Szovjetunió, Anglia és Franciaország külügyminisztereinek 1947. június 27. és július 2. között tartott értekezletén tárgyalták meg. A segélynyújtás rendjére és feltételeire vonatkozólag előterjesztett angol–francia tervek előirányozták egy úgynevezett irányító bizottság megalakítását, amelynek jogában állt volna beavatkozni az európai államok belügyeibe. Emellett az Egyesült Államokat felruházták az európai országok gazdasági élete szabályozásának messzemenő jogával.

A Szovjetunió elutasította ezt a tervezetet és vele szemben egy olyan javaslatot terjesztett elő, hogy alakítsanak meg egy együttműködési bizottságot, amely az európai államok igényei alapján összeállí-

taná a szükséges segély programját és aztán az egyenjogúság alapján az Egyesült Államok képviselőivel megtárgyalná ezt a programot. A szovjet javaslatok arra irányultak, hogy gátat vessenek az európai államok szuverén jogainak bárminemű megsértésének.

Anglia és Franciaország képviselői közölték, hogy az Egyesült Államok nem egyezik bele a segélynyújtás semmiféle más feltételeibe az angol–francia tervben foglaltakon kívül, s ezen az alapon elutasították a szovjet javaslatokat.

Így aztán elutasította a Marshall-tervben való részvételt a Szovjetunió, Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Finnország, Lengyelország, Magyarország és Románia.

A Marshall-terv 1948. áprilisban lépett hatályba, miután jóváhagyta az amerikai kongresszus. A Marshall-terv érvénye gyakorlatilag kiterjedt csaknem egész Nyugat-Európára.

Abban a nagyszámú különegyezményben, amely meghatározta a terv megvalósításának rendjét és szakaszait, a nyugat-európai országok olyan kötelezettségeket vállaltak magukra, amelyek lényegesen korlátozták gazdaságpolitikájuk önállóságát. Az Egyesült Államoknak lehetősége nyílt arra, hogy bizonyos fokig befolyásolja a nyugat-európai országok gazdasági életének irányát és struktúráját, ösztönözve egyes termelési ágak és fékezve mások fejlődését. Az amerikai segítség jelentős mértékben serkentette és segítette azoknak az iparágaknak a fejlődését, amelyek katonai célokra termeltek.

Külön pont kötelezte Nyugat-Európa országait arra, hogy tiltsák meg az olyan áruknak a Szovjetunióba és a népi demokratikus országokba való szállítását, amelyeket az amerikai hatóságok hadászati jelentőségűeknek minősítenek. Azokat az országokat, amelyek nem szüntették be az ilyen áruknak a Szovjetunióba és a népi demokratikus országokba való szállítását, kizárták a Marshall-tervből.

Egyre világosabban mutatkozott meg az agyonreklámozott Marshall-terv hadászati háttere akkor, amikor az Egyesült Államok égisze alatt megindult annak előkészítése, hogy agresszív tömböket és paktumokat hozzanak létre.

1948–1949 folyamán az agresszív imperialista körök – az Egyesült Államokkal az élen – további lépésekkel élezték a nemzetközi helyzetet. 1948. márciusban Anglia kezdeményezésére megalakítottak egy imperialista blokkot (brüsszeli szerződés), amely Nyugat-európai Unió néven ismeretes. Ebben részt vett Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg. Jóllehet a Nyugat-európai Unióról Brüsszelben aláírt szerződés bevezető részében formailag szó esett arról, hogy elejét kell venni egy esetleges német agressziónak, a szerződés éle elsősorban a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen irányult. A szerződés bevezette azt a rendszert, hogy résztvevői kölcsönösen katonai kötelezettséget vállalnak arra az esetre, ha bármiféle olyan helyzet alakulna ki, amely a Nyugat-európai Unió tagjaira nézve veszélyes lehet. Megalakították a Nyugat-európai Unió Védelmi Bizottságát és katonai vezérkarát, amelynek élére Montgomery angol tábornagy került. A Védelmi Bizottság és a katonai vezérkar hozzáfogott egy fegyverkezési program megvalósításához; hadgyakorlatokat rendeztek. Ily módon létrejött egy zárt katonai csoportosulás, amelyet szembeállítottak a szocialista országokkal.

Az Egyesült Államok azonnal a Nyugat-európai Unió mellé állt. Ugyanakkor befejezte az előkészületeket ahhoz, hogy a saját égisze alatt az imperialista országoknak egy szélesebb körű katonai-politikai szövetségét hozza létre. 1949. április 4-én Washingtonban aláírták az úgynevezett Észak-atlanti Szerződést, amely egy új katonai szövetséget hozott létre az Egyesült Államok, Kanada, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Norvégia, Dánia, Izland, Portugália részvételével.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a NATO) megalakítása új szakaszt nyitott az Egyesült Államok vezette imperialista hatalmak politikájában. Ez volt a legpregnánsabb kifejezése a hidegháborúnak, közvetlen megnyilvánulása az erőpolitikának. A NATO megalakításával tovább éleződött a nemzetközi feszültség, a szervezet létrejötte újabb háború veszélyét hordozta magában. Jóllehet a NATO szervezői „békeszeretetükről" szavaltak, minden elfogulatlan ember tudta, hogy ez olyan agresszív

A NYUGATI ORSZÁGOK AGRESSZÍV TÖMBJEINEK KELETKEZÉSE (1948–1949)

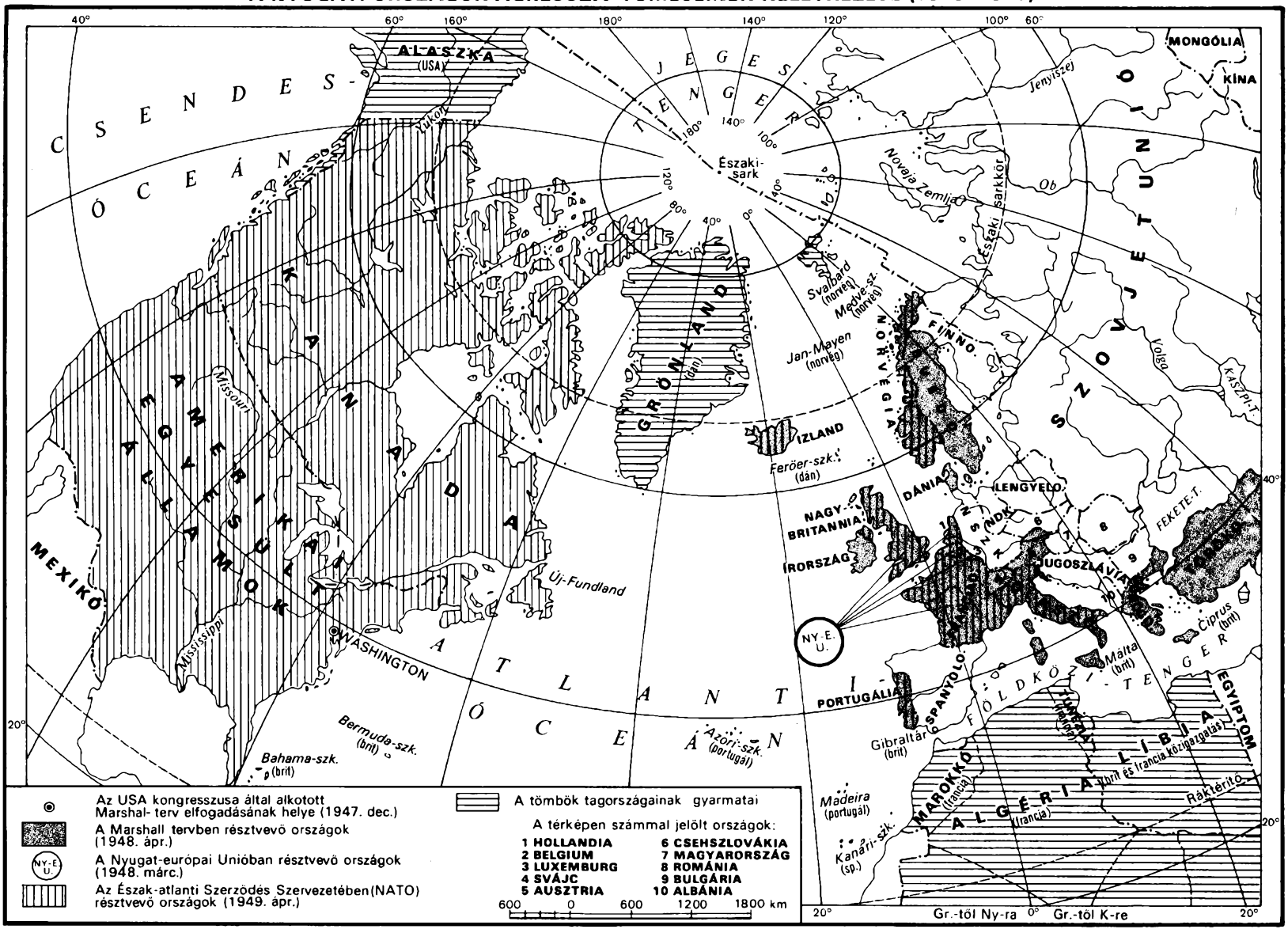

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1982. 630105

szövetségként jött létre, amelynek célja háború előkészítése a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen.

A NATO szervezői mindjárt az Észak-atlanti Szerződés első cikkelyében az Egyesült Nemzetek Szervezetének elveire és céljaira hivatkoztak. Márpedig a paktum létrehozása, céljai és jellege szöges ellentétben álltak az ENSZ céljaival.

A Szovjetunió határozottan elítélte az imperialista körök agresszív terveit. A Nyugat-európai Unió megalakításának a tervével kapcsolatban a Szovjetunió 1948 márciusában jegyzéket intézett az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország kormányához, s ebben a jegyzékben felhívta a figyelmet arra, hogy a Nyugat-európai Unió a Marshall-tervvel együtt Európa politikai kettészakadásához vezet és azt a veszélyt rejti magában, hogy Németország nyugati része Európában egy majdani agresszió hadászati bázisává válik.

Még határozottabban ítélte el a szovjet kormány az Észak-atlanti Szerződés Szervezete létrehozására irányuló terveket. 1949. január 29-én a Szovjetunió kategorikusan leleplezte a tervezett tömb valódi lényegét. A Szovjetunió nyilatkozatában kereken kijelentette, hogy a tervezett katonai tömb célja angol–amerikai világuralom létrehozása az Egyesült Államok égisze alatt, hogy ez a tömb ellenkezik az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányával és azokkal az egyezményekkel, amelyeket az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország korábban a Szovjetunióval kötött. A szovjet jegyzékben emellett arra is figyelmeztették azokat az államokat, amelyeket az Egyesült Államok vezető politikusai igyekeztek bevonni a tervezett tömbbe, hogy a tömbben való részvétel jelentősen csorbítja majd önállóságukat és alárendeli majd politikájukat a tömb szervezői által szőtt agresszív terveknek.

A szovjet kormány külön jegyzéket intézett egyes országokhoz. Olaszország kormányának küldött jegyzékében például utalt arra, hogy Olaszországnak a NATO-hoz való csatlakozása az Olaszországgal kötött békeszerződés nyílt megszegése. A Szovjetunió megkereste Norvégia, Dánia és Svédország kormányát is, rámutatva a NATO agresszív céljaira és felvetve a kérdést, vajon ezek az országok hozzájárulnak-e majd ahhoz, hogy területükön NATO-támaszpontokat létesítsenek. A szovjet kormány ezzel kapcsolatban azt is leszögezte, hogy nem nézheti tétlenül az olyan terveket, amelyek célja az agresszív NATO-tömbnek közvetlenül a Szovjetunió határaihoz való közelítése.

Norvégia kormánya válaszában biztosította a Szovjetuniót afelől, hogy területén nem ad támaszpontokat külföldi hatalmaknak; Dánia kormánya kijelentette, hogy nem megy bele olyan politika folytatásába, amely a Szovjetunió ellen irányulna; végül, Svédország kormánya általában véve elutasította az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez való csatlakozást.

Az imperialista hatalmak agresszív politikája elleni aktív harcával a Szovjetunió lerántotta a leplet valódi terveikről és segítette a közvélemény széles köreinek mozgósítását a fegyverkezési hajszának és újabb katonai tömbök összetákolásának a politikája ellen.

A Truman-doktrína és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete megalakítása a hidegháború politikájának alkotóeleme volt. A hidegháború politikai, katonai és gazdasági lépéseken kívül az ideológiai intézkedéseknek egy kiterjedt komplexumát is magában foglalta. Éppen azokban az években dolgoztak ki és ültettek át a gyakorlatba olyan „doktrínákat", amelyeknek elméletileg meg kellett alapozniuk a hidegháború irányvonalát, az imperialista hatalmak agresszív politikáját. 1946-ban fogalmazták meg az Egyesült Államokban a „kommunizmus megfékezésének" a doktrínáját, amelyből világosan kitűnt, milyen félelemmel töltötte el az imperialista köröket a Szovjetunió tekintélyének óriási arányú megnövekedése és a felszabadító, demokratikus mozgalom fellendülése.

Éppen ezekben az években kaptak helyet az imperializmus arzenáljában az antikommunizmus sztereotípiái és sablonjai. A „kommunizmus megfékezésének" doktrínája, amelyet a reakciós körök felvettek fegyverzetükbe, „elméletileg" volt hivatva megalapozni ezeknek a köröknek minden olyan akcióját, amely agresszív tömbök összehozását, a világ különböző országaiban kibontakozó demokratikus mozgalmak eltiprását célozta.

A hidegháború időszakában az imperialista hatalmak politikájának alapját az erő koncepciója alkotta. Az amerikai kormánykörök képviselői sok akkori programnyilatkozatukban újra meg újra azt hajtogatták, hogy „az oroszoknak erőt kell mutatni", hogy „erőpolitikát" kell folytatni. Dean Acheson, az Egyesült Államok külügyminisztere kijelentette például, hogy az Egyesült Államok számára a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal való kapcsolatok egyetlen lehetséges útja: „az erő helyzetének megteremtése".

Ám a nemzetközi reakció tervei kudarcba fulladtak. Az Egyesült Államoknak nem sikerült gyengítenie és elszigetelnie a Szovjetuniót. A Szovjetunió, amint erre fentebb már rámutattunk, sikeresen helyreállította a háborúban lerombolt gazdaságát, az újabb gazdasági fellendítés átfogó terveit valósította meg. Délkelet- és Közép-Európa több országában befejeződött a népi demokratikus átalakítások szakasza és megkezdődött az átmenet a szocializmus építésére. A szocializmus világa rendezte sorait, egyre erősödött gazdaságilag és politikailag.

A Szovjetunió megfosztotta az Egyesült Államokat legfőbb hidegháborús fegyverétől: az atommonopóliumtól. 1949. szeptember 25-én a TASZSZ közleményben bejelentette, hogy a Szovjetunióban atombomba-kísérletet hajtottak végre. A közleményben azt is leszögezték, hogy a Szovjetunió továbbra is az atomfegyver alkalmazásának feltétlen betiltása mellett foglal állást.

Megdőlt az a tézis, amely szerint az Egyesült Államok egy katonai konfliktus kirobbanása esetén „sérthetetlen". John Foster Dulles, elismerve később, hogy a Szovjetunió szempontjából az atomfegyver létrehozása nagy siker volt, megjegyezte: „A Szovjetunió, amely hamar véget vetett monopóliumunknak, a maga javára radikálisan megváltoztatta a stratégiai helyzetet. Az Egyesült Államok arra való képességét, hogy atomtámadást hajtson végre Oroszország ellen, most jelentős mértékben ellensúlyozta a Szovjetuniónak az a lehetősége, hogy ellenatomcsapást mérjen ránk."

Kudarcba fulladt a reakciós erőknek az a próbálkozása is, hogy megsemmisítő csapást mérjenek a tőkés országok kommunista pártjaira, a munkás- és demokratikus mozgalomra. A reakció heves támadásai ellenére a haladó erők egészükben véve állták ezt a nyomást, és folytatták a harcot a reakció és a háború politikája ellen, a szociális és nemzeti felszabadulásért. Hasonlóképpen nem sikerült a reakciós erőknek a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülését, az imperialista gyarmati rendszer széthullásának a folyamatát sem lefékezniük.

Nem sikerült az Egyesült Államoknak azt sem elérnie, hogy az európai hatalmakat teljesen alárendelje az amerikai imperializmus politikájának. A diktátum és a nyomás politikája, amint ez várható is volt, ellenintézkedéseket váltott ki. Több európai tőkés ország és Japán az ipar felújítása és rekonstrukciója után meggyorsította gazdasági fejlődésének ütemét.

Az imperialista erőknek tehát nem sikerült gátat vetni annak, hogy a világporondon mind nagyobb mértékben változzanak meg az erőviszonyok a szocializmus javára és nem sikerült elejét venni az egész kapitalista rendszer általános gyengülésének.

V. RÉSZ

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom. Nemzetközi demokratikus tömegszervezetek megalakítása

XXI. FEJEZET

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom

A második világháború kimenetele: a fasizmus teljes szétzúzása olyan körülmények között, hogy a világ első szocialista állama, a Szovjetunió döntő mértékben hozzájárult a győzelemhez, az a kiemelkedő szerep, amelyet a néptömegek, a demokratikus antifasiszta ellenállási mozgalmak, általában a kommunisták meghatározó részvételével, betöltöttek – mindez fontos határkő volt a forradalmi világfolyamat fejlődésében.

A háború utáni első évek folyamán a nemzetközi munkásmozgalom és elsősorban a kommunista mozgalom, úgyszintén valamennyi demokratikus mozgalom is, minőségileg változott. A Nagy Október a mai kor középpontjába állította a munkásosztályt, az 1945–1949-es események pedig – de elsősorban a szocialista országok világközösségének a kialakulása és az imperialista gyarmati rendszer széthullásának a megindulása – a világfejlődés meghatározójává lettek.

A munkásosztály 1945–1949-ben: létszámának és szervezettségének növekedése

A nemzetközi munkásosztály a második világháborúban valóban történelmi szerepet töltött be. Éppen a Szovjetunió dolgozói alkották azt a legfőbb szociális erőt, amelynek vállára leginkább ránehezedett a haza védelmének terhe. A győzelem érdekében óriási erőfeszítéseket tett az antifasiszta koalíció többi országának a munkásosztálya is. A munkásosztály volt az antifasiszta harc magva és legfőbb ereje a hódítók által megszállt országokban, de úgyszintén a fasiszta tömb országaiban is.

A háborúban elesett tízmilliók között óriási hányadot alkottak a munkásosztály tagjai. Érthető hát, hogy abszolút számokban 1945-re csökkent a munkásosztály létszáma a háború előttihez képest – olyan jelenség volt ez, amely a háborúban részt vevő országok többségére volt jellemző, de ugyanúgy az olyan országokra is, amelyeket különösen súlyos pusztítások értek a német, a japán és az olasz imperializmus agressziója következtében.

De ha a munkásosztály általános létszáma a háború éveiben jelentősen csökkent is, a haditermelés szükségletei óhatatlanul kiváltottak egy másik, ellentétes irányú folyamatot: mind nagyobb számban vontak be nőket és fiatalkorúakat az iparvállalatok munkájába. Ezzel bizonyos fokig megteremtették az előfeltételeket ahhoz, hogy a háború utáni években tovább növekedjen a munkásosztály.

A háború utáni első években a munkásosztály létszáma azokban az országokban, amelyek részt vettek a háborúban, csakugyan gyarapodott. Ez a gyarapodás abból is adódott, hogy a leszerelt katonák és tisztek visszatértek munkahelyükre. A helyreállítási munkák, a polgári termelés újbóli megindulása, illetve kiszélesedése folytán nagy szükség mutatkozott munkáskezek iránt. A munkásoknak a polgári iparágakba való áramlása nemcsak hogy bizonyos fokig ellensúlyozta a foglalkoztatottságnak a hadiiparban való csökkenését, hanem általában is növelte az ipari és építőipari munkások létszámát.

A szocialista világrendszer munkásosztályának kialakulása

A Szovjetunióban, ebben a szocialista tervgazdálkodást folytató országban a munkásosztály létszáma korábban kezdett növekedni, mint más országokban. A párt már a háború éveiben megkezdte fiatalok szakmunkásképzését az ipar számára. A háború utáni első ötéves terv (1946–1950) a munkások és az alkalmazottak létszámának jelentős növelését irányozta elő, de sok esetben még a tervelőirányzatokat is túlteljesítették.

Ennek eredményeképpen a munkások és alkalmazottak létszáma a Szovjetunióban már 1950-ben 40,4 millió fő volt, vagyis jóval túlszárnyalta a megfelelő háború előtti, 1940-es mutatót (33,9 millió). A szovjet munkásosztály ipari magva 1950-ben 12,2 millió munkásból állt az 1940-es körülbelül 10 millióval szemben. Különösen gyorsan nőtt közben az olyan fontos ágazatokban foglalkoztatott munkások aránya, mint a gépgyártás, a fémfeldolgozás, a kohászat, az építőipar.

A vizsgált időszak egyik igen fontos sajátossága az volt, hogy éppen ennek keretében bontakozott ki a nemzetközi munkásosztály egy új osztagának a kialakulása, egy olyan osztagénak, amelynek a Szovjetunió munkásosztályával együtt a történelem különleges szerepet szánt: a szocialista világrendszer munkásosztályának.

A népi demokratikus és a szocialista forradalmak győzelme egy sor európai és ázsiai országban 1945–1949-ben azzal az eredménnyel is járt, hogy ezekben az országokban fokozatosan kialakult a szocialista munkásosztály. Itt persze korántsem a dolog merőben technikai vagy statisztikai oldaláról volt szó, vagyis nem egyszerűen arról, hogy a szocialista építés útjára lépett országok munkásai ezzel automatikusan átlépnek a tőkés országok proletárjainak „kategóriájából" a szabad, szocialista világ munkásainak „kategóriájába". A nemzetközi szocialista munkásosztály kialakulása bonyolult folyamat volt, amely megkövetelte, hogy az újonnan létrejött szocialista országok munkásosztályát olyan új eszmei, politikai és erkölcsi tulajdonságokra neveljék, amelyek a kizsákmányolástól mentes társadalom dolgozóinak a sajátját alkotják. Ez a folyamat szükségképpen bizonyos időbe tellett, és nagy figyelmet követelt meg a szocialista országok marxista–leninista pártjai részéről. Erre a figyelemre kiváltképp azért volt szükség, mert a népi demokratikus országokban abban az időszakban még meglevő reakciós erők aktív és több síkú harcot vívtak azért, hogy a dolgozókat a magántulajdonosi ideológia és gondolkodásmód béklyóiban tartsák.

A népi demokratikus és a szocialista országokban annak eredményeképpen, hogy 1945–1949-ben mindenütt új alapokon bontakozott ki a népgazdaság helyreállításának és fejlesztésének a folyamata, gyors ütemben növekedett a munkásosztály létszáma. Bulgáriában például már 1948-ban 153 000 volt a munkások és alkalmazottak száma az 1939. évi 93 000-rel szemben. Emellett lényegesen módosulni kezdett a munkásosztály jellege. A háború előtt a munkások többsége dohány- és textilgyárakban, különféle kézművesüzemekben dolgozott. Az 1944. szeptember 9-i forradalom után a népi hatalom az ország szempontjából életbevágóan fontos nehézipari, energetikai stb. ágazatok fejlesztését állította előtérbe. Ennek megfelelően a bolgár munkásosztály állományában új osztagok jelentek meg és indultak növekedésnek – a modern gyáripari proletariátus osztagai. Magyarországon az ipari munkások száma 1949-ben 784 000 volt az 1946. évi 721 000-rel szemben. Lengyelországban a munkások létszáma a nagy háborús veszteségek ellenére is már 1946-ban több mint 340 000-rel növekedett a háború előtti időszakhoz viszonyítva, és elérte az 1,2 milliót, 1950-ben pedig már körülbelül 1,8 millióra volt tehető.

Mindent egybevetve a munkások és alkalmazottak létszáma az ötvenes évek elején a szocialista világrendszer országaiban (európaiakban és ázsiaiakban) csaknem 115 millióra rúgott. Ez már egy hatalmas serege volt a szocializmus építőinek, óriási alkotó ereje a világ forradalmi átalakításának.

A proletariátus létszámának növekedése a fejlett tőkés országokban

Az ötvenes évek elejéig a háború előtti időszakhoz viszonyítva megnőtt a munkásosztály létszáma a tőkés országokban is. A háború éveiben a munkások és alkalmazottak száma lényegében csak az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és más olyan országokban növekedett, amelyek távol estek a hadszínterektől. A háború utáni években mindenütt növekedésnek indult a munkásosztály létszáma.

Emellett, ami igen fontos, jelentősen fokozódott a munkásosztály koncentrálódása a nagy és legnagyobb üzemekben. Az Egyesült Államokban például az 500-nál több munkást foglalkoztató üzemekben 1947-ben a munkások és alkalmazottak 45,6 százaléka dolgozott az 1937. évi 39,6 százalékkal szemben. Nagy-Britanniában a hasonló méretű üzemek 1949-ben a munkások 44,3 százalékát foglalkoztatták a háború előtti 35,4 százalékkal szemben, Nyugat-Németországban ennek megfelelően 45,8 százalékot (1952) 43,8 százalékkal szemben, Olaszországban 27 százalékot (1951) 22,5 százalékkal szemben stb. Az e mutatószámokban kifejezésre jutó folyamat arról tanúskodott, hogy a tőkés országokban gyarapodtak az előfeltételek a dolgozók tudatosságának és szervezettségének növekedéséhez, harci lehetőségeik megnövekedéséhez.

Az ötvenes évek elején a fejlett tőkés országokban mintegy 160 millió munkás és alkalmazott volt. Abban az időben ez volt világviszonylatban a proletárerők legnagyobb osztaga.

A proletariátus kialakulása a nemzeti felszabadító mozgalom övezetének országaiban

Végül a háború idején és a háború utáni első években világviszonylatban végbement szociális változások között igen fontos helyet kapott a nemzetközi munkásosztály harmadik nagy osztagának a kialakulása, s ez a nemzeti felszabadító harc övezetébe tartozó országok proletariátusa. A háború utáni időszakban a világporondra lépett a nemzetközi proletariátusnak egy új osztaga: Ázsia, Afrika és Latin-Amerika felszabadult, függő és gyarmati országainak fiatal munkásmozgalma.

A háború bizonyos fokig meggyorsította Ázsia és Afrika gyarmati országaiban a társadalmi folyamatokat. Akárcsak az első világkonfliktus idején is, a háború szükségletei ösztönözték a haditermelés fejlesztését, elsősorban a nyersanyag kitermelését és feldolgozását. Ez szükségképpen az iparban, az építőiparban, a közlekedésben foglalkoztatottak számának, a bérmunkából élő kereső népesség létszámának és arányának általános növekedéséhez vezetett. Mindezeknek a folyamatoknak a fejlődésében közrejátszott az a tény is, hogy az anyaországok hatóságai számos esetben kénytelenek voltak a katonasághoz behívni a helyi lakosság bizonyos részét. Ily módon megnövekedett azoknak az embereknek a száma, akik kiszakadtak hagyományos életmódjuk béklyóiból, abból az életformából, amelyet sokszor elmaradott, prekapitalista társadalmi viszonyok határoztak meg. A hadseregből visszatérve ezek az emberek általában a bérmunkások sorait töltötték fel.

A munkások és alkalmazottak száma az afrikai országokban a háború előtti időktől az ötvenes évek elejéig elég jelentős mértékben növekedett, különösen azokban az országokban, amelyek nem kerültek be közvetlenül a hadicselekmények övezetébe. Belga Kongóban például 523 000-ről 1 206 000-re nőtt, Kenyában 173 000-ről 435 000-re, Tanganyikában 207 000-ről 389 000-re, Aranyparton 64 000-ről 234 000-re stb. Észak-Afrika országaiban a foglalkoztatottság az ipari ágazatokban és az építőiparban 1950-ig 11,5 millióról 12,8 millióra növekedett.

Az ázsiai országok népmozgalmára és szociális folyamataik menetére a háború időszakában és a háború utáni első években jelentős hatással volt az a körülmény, hogy a világ e térségének sok országa (különösen keleti és déli részében) megszálláson és a japán militarizmus elleni felszabadító háborún esett át: a munkásosztály létszáma itt valamivel lassabban nőtt. Mindamellett egészében véve, de különösen olyan országokban, mint India és Ceylon, a társadalmi fejlődés az ötvenes évek elejéig jelentős

előrehaladáson ment át. Indiában például a gyáripari proletariátus 1949-ben 2 643 000 emberből állt az 1939. évi 1 751 000-rel szemben, vagyis 50 százalékkal nőtt. Összesen mintegy 93 millió munkás és alkalmazott élt az ötvenes évek elején Ázsia országaiban. Ez már komoly mag volt, s érezhető hatással lehetett az események alakulására.

Végül, jelentős szociális jellegű változások mentek végbe az ötvenes évek elejéig Latin-Amerika országaiban is. Ennek a térségnek a legnagyobb országai magabiztosan haladtak az ipari-agrár országgá válás útján. Igaz, hogy falun sok tekintetben fennmaradtak jellegükben kapitalizmus előtti viszonyok, továbbra is latifundiumok uralkodtak. Másfelől azonban gyors ütemben nőtt az ipar és vele együtt a proletariátus. Ez utóbbinak a fejlődési ütemét jól szemléltethetik a következő adatok: a munkások és alkalmazottak száma 1940-től 1950-ig Argentínában 688 600-ról 1 036 300-ra nőtt, Brazíliában ennek megfelelően 669 300-ról 1 095 000-re, Mexikóban 737 000-ről 1 294 100-ra, Peruban 120 000-ről 222 700-ra, Uruguayban 75 700-ról 150 000-re, Chilében 430 000-ről 626 700-ra.

A latin-amerikai városokban foglalkoztatott munkások és alkalmazottak általános létszáma már 1945-ben 19,4 millió volt, ami kétszer annyi, mint a harmincas években. Az ötvenes évek elején Latin-Amerikában már 28,9 millió volt a munkások és alkalmazottak száma (beleértve az ültetvényeken dolgozó munkásokat).

Ázsia, Afrika, valamint Latin-Amerika országaiban az ötvenes évek derekán összesen mintegy 137 millió volt a munkások és alkalmazottak száma.

Érthető, hogy a nemzeti felszabadító mozgalom övezetének országaiban a munkásosztály (Latin-Amerika néhány legfejlettebb országát leszámítva) a világ proletárságának nem volt olyan edzett és szervezett osztaga még, amilyen a szocialista országok munkásosztálya és a fejlett tőkés országok proletariátusa volt. Sok tekintetben kialakulófélben levő proletariátusról volt szó. Afrika országaiban, valamint néhány szociális-gazdasági struktúráját tekintve archaikus ázsiai országban is ennek a proletariátusnak az egész állományában még domináltak az idény- és vándormunkások. A munkásosztálynak egy óriási része itt ültetvényeken, valamint kis, jellegét tekintve kézműves vállalatokban összpontosult. Mindez gátolta szervezettségének, harcképességének és egységének a fejlődését.

S mégsem szabad lebecsülnünk annak a jelentőségét, hogy Ázsia és Afrika fiatal proletariátusa a szociális csaták porondjára lépett, hogy Latin-Amerika munkásosztálya aktivizálódik és növekszik, hiszen mindez együtt azt jelentette, hogy növekszik az a vezető társadalmi erő, amely hosszabb távon képes biztosítani ezeknek a kontinenseknek a progresszív fejlődését.

Egészében véve tehát a háborúnak és a háború utáni fejlődés első éveinek az eredményeképpen a nemzetközi munkásosztály sorai jelentős mértékben gyarapodtak. A munka óriási serege volt ez, amely képesnek bizonyult arra, hogy aktív és sikeres harcot vívjon a tőke hatalma ellen, a békéért, a szabadságért és a demokráciáért, a szocializmusért.

A kommunista mozgalom növekedése

A nemzetközi munkásosztály növekedése új lehetőségeket tárt fel a kommunista mozgalom előtt. A nemzetközi tőke három proletár forradalmi fronttal került szembe: a szocialista világ dolgozó embereinek hatalmas osztagával; a tőkés világon belül a megedződött proletárok megnövekedett és megizmosodott erőivel; a gyarmatokon, a függő országokban és a volt gyarmatokon a fiatal munkásosztályból, mely ország-világ előtt bejelentette, hogy kész az élcsapat helyét elfoglalni az antiimperialista harcban, a szabadságért és a függetlenségért vívott harcban.

A proletariátus létszámának növekedése a forradalmi mozgalom szempontjából bizonyos problémákat is felvetett. A munkásosztály „újoncai" többségükben nem proletár rétegekből származtak. A fejlett tőkés országokban például a parasztság létszáma a harmincas és az ötvenes évek közötti időszakban 83,2 millióról 78,3 millióra csökkent, a kereső népességhez viszonyított aránya pedig 36 száza-

lékről 30,7 százalékra. A falusi dolgozók a városokba mentek, a munkásosztály sorait gyarapították, és magukkal vitték ezeknek a rétegeknek az ideológiáját, szokásaikat és előítéleteiket. Ez szükségképpen megkönnyítette a proletárok számára idegen nézeteknek a proletár környezetbe való behatolását.

Mindamellett a legfőbb és a meghatározó az a körülmény volt, hogy a nemzetközi munkásosztály serege új, számára előnyös harci állásokat foglalt el. S ezt lehetővé tette az, hogy a munkásmozgalom szervezettsége nemzeti és nemzetközi méretekben megnőtt.

A kommunista mozgalom sikerei a következő általánosító adatokban jutottak kifejezésre. Míg 1939-ben világviszonylatban 61 kommunista párt volt, mintegy 4 millió taggal, 1945 végén pedig 76 párt, 20 millió taggal, 1950-ben már 81 párt működött, 25 millió taggal. Ezen belül a tőkés országokban több mint 4,5 millió volt 1945–1947-ben a kommunisták száma az 1939. évi 1,8 millióval szemben. Más szavakkal, a kommunista mozgalom valóban világméretűvé vált, minden kontinensen megszilárdította pozícióit; sok kommunista párt befolyásos nemzeti erővé vált országában.

A szociáldemokrata mozgalom növekedésének ellentmondásos jellege

A háború utáni első éveket az is jellemezte, hogy bizonyos fokig gyarapodtak a szocialista és a szociáldemokrata pártok is.

A háború végére több olyan országban, amely a fasizmus megszállása alá került, helyreállították a szocialista és a szociáldemokrata pártok szervezeteit. Tömegbázisukat az ellenállási mozgalom résztvevői alkották, de vezetőik sok esetben a „régi vágású" politikusok voltak, a régi irányvonalnak a hívei. Ez az ellentmondásos helyzet szembeötlő formában visszatükröződött az európai szocialista és szociáldemokrata pártok politikáján is a felszabadulás utáni években, amikor ezek a pártok ismét legálisan a politikai színtérre léptek.

A szociáldemokrata és szocialista pártokban az ötvenes évek elején mintegy 10 millió tag volt (a háború előtti 6,5 millióval szemben).

A szociáldemokrácia befolyásának növekedése ugyancsak ellentmondásos jelentőségű volt. Egyfelől kifejezte a tömegek vonzódását a háború utáni problémák demokratikus megoldása iránt, a fasizmus fölött aratott győzelem tényleges megszilárdítása iránt, visszatükrözte annak a befolyásnak bizonyos fokú csökkenését, amelyet a burzsoá ideológia a munkásosztályra gyakorolt. Másfelől a szociáldemokrácia befolyásának szélesedése (márpedig 1945–1947-ben Nyugat-Európában vagy 35 millió ember szavazott rá a háború előtti 21 millióval szemben) potenciálisan új lehetőségeket tárt fel ahhoz, hogy a szociáldemokrácia folytassa a burzsoáziával való együttműködés hagyományos politikáját, vagyis a munkásmozgalom kettészakításának a politikáját, az antikommunizmus politikáját. Éppen ezért a munkásosztály akcióegységét célzó politika – amelyet 1945–1949-ben a kommunisták folytattak – kiváltképpen arra irányult, hogy a szociáldemokrata pártok sorainak gyarapodásában és befolyásuk szélesedésében rejlő demokratikus potenciált mozgósítsa és leküzdje a szociáldemokráciának a burzsoáziával való blokkra irányuló politikája hatását.

A munkásosztály szakszervezeti szervezettségének növekedése

Óriási jelentősége volt végül annak, hogy a háború utáni első években nagyarányú fejlődésnek indult a munkásosztály szakszervezeti mozgalma.

Először is, a háború következtében a tömegek fellendülő demokratikus törekvéseivel mindenütt növekedett a nemzeti szakszervezeti szervezetek létszáma, a szakszervezeti mozgalom csaknem minden egyes országban összeforrottabbá vált.

A szakszervezetek megszilárdították pozícióikat azokban az országokban, amelyekben már a háború előtt is működtek. A világ sok térségében új szakszervezeti központok alakultak. A szakszervezeti

mozgalom az emberek óriási tömegét ölelte fel, s ezek jelentős része (szakképzetlen munkások, nők, ázsiai és afrikai országoknak a dolgozói) korábban egyáltalán nem vettek részt semmiféle osztályszervezetben. A dolgozóknak a mozgalomba való bekapcsolódása mindenképpen hozzájárult tudatosságuk erősödéséhez és harcképességük növekedéséhez.

A szakszervezetekre mint olyan szervezetekre, amelyek segítik a dolgozóknak az osztálytudatosság szellemében való nevelését, mind nagyobb szerep hárult azzal kapcsolatban is, hogy a háború utáni években a legtöbb országban – az iparági elvet előtérbe állítva – elutasították a szakszervezetek műhelyek szerinti felépítésének koncepcióját. Ez hozzájárult ahhoz, hogy leküzdjék a szakszervezeti mozgalom szétforgácsoltságát. Ezzel egyidejűleg a szakszervezeti tevékenység csaknem mindenütt fokozottabb mértékben politikai jelleget öltött. Természetes eredménye lett ez a háborúnak, a felszabadító harcban való tömegrészvételnek, az osztálycsaták kibontakozásának.

Igen fontos körülmény az is, hogy a háború utáni években mindenütt fokozódott a szakszervezeti mozgalom egységjellege. A dolgozóknak az a vágya, hogy egyesítsék erőfeszítéseiket, a kor fontos jellegzetességévé vált. Sokban gátolta a burzsoázia és a reformisták olyan irányú próbálkozásait, hogy a tömegeket az osztályegyüttműködés elvei felé fordítsák.

A szakszervezeti tömegek egységtörekvésének legmagasabb rendű kifejezése a Szakszervezeti Világszövetség megalakítása volt. A szakszervezetek 1945. februári londoni világkonferenciáján a világ valamennyi fontosabb országos szakszervezeti központja képviseltette magát, kivéve az Amerikai Munkásszövetséget, az AFL-t (American Federation of Labor). 1945. szeptember–októberben Párizsban ülésezett a második szakszervezeti világkonferencia, s ezen alakították meg a Szakszervezeti Világszövetséget. A konferencia elfogadta a Szakszervezeti Világszövetség alapszabályát, és első szakszervezeti világkongresszussá kiáltotta ki magát.

A párizsi kongresszuson 56 ország 67 millió szakszervezeti tagjának a képviselői vettek részt. A háború előtt a világ összes szakszervezeteinek a soraiba még csak 45 millió ember tartozott.

A Szakszervezeti Világszövetség alapszabálya lefektette ennek a szervezetnek az alapvető céljait és feladatait, s ezek között ilyenek szerepeltek: harcolni kell a háború és a háborút előidéző okok ellen; meg kell szervezni a szakszervezetek harcát a dolgozók gazdasági és szociális jogaira leselkedő merényletek ellen, a demokratikus szabadságjogokért; segítséget kell nyújtani a szociális-gazdasági fejlődésben elmaradott országok szakszervezeteinek fejlődésükhöz. A Szakszervezeti Világszövetség tevékenységének első napjaitól következetes osztályszervezetként állt ki, a proletár internacionalizmus elveit követve. A munkásosztály növekedése, a kommunista mozgalomnak valóban az egész világra kiható erővé válása, az osztályalapokon álló szakszervezeti mozgalom rohamos fejlődése szilárd bázist teremtett ahhoz, hogy a harc, melyet a dolgozók a jogaikért, a békéért és a demokráciáért vívtak, további lendületet kapjon.

A munkásosztály növekvő harca a demokratikus átalakításokért 1945–1947-ben

A dolgozók legnagyobb tömegeire óriási eszmei-politikai hatással volt mindenekelőtt az, hogy a szocialista Szovjetunió győzött a háborúban s a Szovjet Hadsereg felszabadította az európai és az ázsiai népeket a fasiszta uralom alól. A szocializmus tekintélye, a szocializmus iránti vonzódás feltartóztathatatlanul növekedett. A háború következményei ugyanakkor lejáratták a kapitalizmust mint társadalmi rendszert. A háború éveiben a kapitalizmus társadalmi formaként megnyilvánult mint fasiszta terror, szemérmetlen hitszegő agresszió, emberek millióinak és kolosszális anyagi értékeknek a háborúban való elpusztulása, a burzsoázia bizonyos rétegeinek a nemzetárulása és a fasiszta agresszorokkal való együttműködése. Ez szükségképpen igen komoly, mélyreható következményekkel járt.

A munkásosztály számára, a néptömegek számára a fasizmus elleni harcnak volt még egy fontos következménye. A háború éveiben kapcsolódtak be először a néptömegek nagy arányokban – sőt az országok többségében legújabb kori történetük során egyáltalán első ízben kapcsolódtak be – önállóan, aktívan és szervezetten a történelem formálásába. Az uralkodó osztály – a burzsoázia – képtelennek bizonyult arra, hogy megszervezze a védelmet, országa megvédését a fasiszta behatolással szemben, sőt inkább segítette azt. A néptömegek az ilyen országokban a maguk kezébe vették hazájuk becsületét és sorsát. S ennek során különösen nagy szerep jutott a munkásosztálynak, mely az első sorokba állt mint a nép szabadságáért és függetlenségéért vívott harc vezető ereje.

Ez az egyik meghatározó oka annak, hogy 1945–1949-ben a dolgozók aktivitása saját érdekeik védelmében a béke és a demokrácia érdekeinek a védelmében a reakció minden támadása ellenére tovább növekedett.

A munkásosztály a szocialista és a népi demokratikus rendszer megszilárdításáért vívott harc élén

A háború utáni első években a nemzetközi munkásmozgalom fejlődése szempontjából igen nagy jelentősége volt annak a harcnak, amely a Szovjetunióban az SZK(b)P vezetése alatt a népgazdaság helyreállításáért és továbbfejlesztéséért megindult. Az imperialista erők abban reménykedtek, hogy a Szovjetunió nem lesz képes rövid idő alatt kiheverni a háború következményeit, hogy kénytelen lesz behódolni a nyugati hatalmaknak. A nyugati hatalmak arra számítottak, hogy a Szovjetunió sokáig nem tud majd megbirkózni a legújabb technikai vívmányok, a többi között a katonaiak elsajátításával. Ezért úgy vélekedtek, hogy a szocializmusnak a forradalmi folyamat fejlődésére gyakorolt hatása gyengülni fog. Az imperializmus által a Szovjetunióval szemben folytatott politika azokban az években jelentős mértékben éppen arra irányult, hogy újabb nehézségeket gördítsen a szovjet gazdaság útjába.

Ám az SZK(b)P szilárd, következetes, a helyreállítási időszak nehézségeinek gyors leküzdését célzó irányvonala, amely a szocialista rendszer előnyeire, a nép munkájára támaszkodott, keresztülhúzta az ellenséges elképzeléseket.

Az SZK(b)P létszáma 1946. január 1-én több mint 5,5 millió volt, 1950. január 1-én pedig 6,34 millió. A kommunisták a szovjet nép kipróbált, állhatatos élcsapatát alkották, amely vezette a népgazdaság helyreállításáért és fejlesztéséért vívott harcot.

Óriási szerepe volt a népgazdaság helyreállításában és fejlesztésében a Szovjetunió szakszervezeteinek, amelyek a párt irányítása alatt működtek. Amikor befejeződött a háború és megkezdődött az áttérés a békés építésre, a szakszervezetek létszáma rohamos növekedésnek indult. 1949-ben 28,5 millió volt a szakszervezeti tagok száma az 1945. évi 18 millióval szemben.

A gazdaság helyreállításáért vívott harcban a Szovjetunióban még jobban megerősödött a pártszervezetek tekintélye. Megnövekedett vezető szerepük a nép, az ország életében. Nagy jelentősége volt ebből a szempontból annak, hogy a párt rövid idő alatt át tudta szervezni munkáját az új körülményeknek megfelelően. Feloldották a párt belső demokráciájának a háborús időkben szükségessé vált korlátozásait, gondoskodtak a pártpolitikai és a gazdaságirányítási tevékenység egyre jobb összehangolásáról. Nagyarányú nevelő munkába fogtak a pártszervezetekben, ami különösen fontos volt azért, mert gyorsan növekedett a pártkáderek száma, a fiatal funkcionáriusoknak pedig nem voltak meg a kellő ismereteik és tapasztalataik.

A párt széles fronton indított harcot a burzsoá nézetek, a polgári szemlélet maradványai ellen, a hidegháború zászlaja alatt indított szovjetellenes propaganda befolyásának a megnyilvánulásai ellen, a burzsoá Nyugat reakciós kultúrája előtt hajbókoló elemek ellen. A kommunistáknak, valamennyi szovjet embernek a szocialista hazaszeretetre, hazafiságra és internacionalizmusra való nevelése hozzá-

járult a nép munkabeli és szociális aktivitásának fokozódásához, a háború utáni első ötéves terv feladatainak a sikeres teljesítéséhez.

A Szovjetunió által a népgazdaság helyreállításában és fejlesztésében elért sikerek tovább növelték nemzetközi presztízsét, s ami a legfőbb, növelték a szocialista ország példájának vonzerejét a tőkés országok dolgozói szemében. „A helyreállítás valóban lenyűgöző – jelentette ki Harold Cannon angol munkás, aki 1946 végén a gépgyári munkások egyesített szakszervezetének küldöttségével járt a Szovjetunióban. – Bizonyság ez a szovjet nép, a szovjet munkások kimeríthetetlen erejére, energiájára, arra, hogy megbirkóznak minden nehézséggel." „Az önök országa – mondotta Ove Lund, egy dán szakszervezeti küldöttség tagja – rövid idő alatt akkora helyreállítási munkát végzett el, amekkorával a világ egyetlen tőkés országa sem boldogult volna." „A szocializmus ma már vitathatatlan fölénye a háború utáni időszakban ismét bebizonyosodott" – így értékelte a szovjetország lenini pártjának, munkásosztályának, egész népének hősies munkájával a háború utáni első években elért eredményeket Palmiro Togliatti, az Olasz Kommunista Párt főtitkára.

Igen súlyos csapást mértek az imperializmusra azokban a közép- és délkelet-európai, valamint ázsiai országokban, amelyeknek a népei szakítottak a kapitalizmussal és a népi demokratikus, majd a szocialista fejlődés útjára léptek. Ezeknek az országoknak a kommunista és munkáspártjai a még a Kominternt VII. kongresszusa időszakában kidolgozott elvekre alapozták stratégiai irányvonalukat.Ezeket az elveket, amelyek a második világháború éveiben ragyogóan kiállták a próbát, konkretizálták a megfelelő országok feltételeinek megfelelően.

Bulgáriában például a háború befejezése után a dolgozó nép győzelmének megszilárdítását biztosítva, a Bolgár Munkáspárt (kommunisták) Központi Bizottsága 1947. október 14-i kibővített plénumán olyan határozatot hozott, hogy meg kell gyorsítani az országban a szocializmus útján való fejlődés ütemét.

Jugoszlávia kommunistái is a szocializmusba való átmenet feltételeinek megteremtésén fáradoztak. A Lengyel Munkáspárt 1945 decemberében tartott első kongresszusa – azt a következtetést leszűrve, hogy az országban népi demokratikus rendszert vezettek be, amely a néphatalomnak egy specifikus formája – hangsúlyozta, hogy a népi demokrácia a következetesen demokratikus elemek megerősödése esetén békés úton mehet át a szocialista demokráciába.

Németország Kommunista Pártja például a német néphez intézett 1945. június 11-i felhívásában a német nép előtt álló legfontosabb feladatot abban jelölte meg, hogy a munkásosztály vezetése alatt következetesen végig kell vinnie az 1848-ban megkezdett polgári demokratikus átalakításokat, és antifasiszta-demokratikus rendszert kell létrehoznia. Ez semmiképpen sem jelentette azt, hogy visszatérnek a burzsoá weimari köztársaság formális demokráciájához, de nem jelentette még a szocializmus győzelmét sem. Csehszlovákia Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa (1946. március 28–31.) afelé orientálta a pártot, hogy elmélyítse a demokratikus vívmányokat, hogy gondoskodjon a nemzeti és demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való békés átnövéséről.

Az új, népi demokratikus hatalom győzelme és megszilárdulása után a kommunista pártok elsősorban arra törekedtek, hogy megerősítsék politikai alapjaikat, hogy biztosítsák a fasiszta vagy kollaboráns elemek megbüntetését, hogy ne tűrjék meg a régi, burzsoá államapparátus újjáéledését (különösen a hadsereg és a rendőrség újjáéledését korábbi alakjában), hogy új, demokratikus jellegű alkotmányokat fogadtassanak el. Ezzel egyidejűleg a kommunista pártok síkraszálltak olyan törvényhozási rendelkezésekért is, amelyek célja a nagytőke hatalmának korlátozása, mindenekelőtt a vezető iparágak nagyvállalatainak, valamint a bankoknak, a biztosítótársaságoknak az államosítása, földreform végrehajtása stb. útján.

Mindezekért az intézkedésekért harcolva, a kommunista pártok a siker egyik legfontosabb előfeltételének azt tartották, hogy a munkásosztály többségét a szocializmus eszméi mellé állítsák. Ehhez viszont mindenekelőtt arra volt szükség, hogy megerősödjenek maguk a testvérpártok, hogy megszilár-

duljanak pozícióik a munkásosztályban, hogy megszervezzék együttműködésüket a munkásosztály más, elsősorban szociáldemokrata szervezeteivel.

A népi demokratikus és a szocialista országok munkásosztályának hatalmas történelmi sikere volt 1945–1947-ben az, hogy Németország Kommunista Pártjának sokéves munkája eredményeképpen sikerült helyreállítani a német munkásmozgalom sorainak egységét. Németország keleti részében Németország Kommunista Pártjának (KPD) XV. kongresszusa és Németország Szociáldemokrata Pártjának (SPD) 40. kongresszusa úgy döntött, hogy egyesíti a két pártot. Ennek a döntésnek megfelelően az 1946. április 21–22-én tartott egyesülési kongresszuson a KPD és az SPD összevonásával létrehozták a Német Szocialista Egységpártot, amely a marxizmus–leninizmusnak, a proletár internacionalizmusnak az elveit tette politikája alapjává. Ugyanezekre az elvekre támaszkodva egyesültek a munkáspártok más országokban is.

A proletárerők politikai, marxista–leninista élcsapatának megerősödése, a munkások egységének megszilárdítása felé tett első lépések hozzájárultak ahhoz, hogy a közép- és délkelet-európai országok szakszervezeti mozgalmának újjáéledése terén is jelentős előrehaladás történt.

A háború idején a dolgozók szakszervezeteit ezekben az országokban lényegében szétzúzták, s a háború után újonnan kellett megalakítani őket. Ez a folyamat már új alapokon bontakozott ki, olyan viszonyok között, amikor jelentősen megnőtt a szocializmus eszméinek befolyása, jelentősen balratolódtak a dolgozók tömegei. Az új szervezetekben fontos szerepet játszottak azok a szakszervezeti vezetők és egyszerű munkások, akik részt vettek az ellenállási mozgalomban, az országuk felszabadításáért vívott harcban. A kialakult feltételek lehetővé tették, hogy már a szakszervezetek helyreállítása során leküzdjenek sok olyan gyengeséget, fogyatékosságot, amely a háború előtti években jellemző volt rájuk (széthúzás, megosztottság rendi, politikai, sőt nemzeti tekintetben, a szakszervezetek céhjellege stb.). A szakszervezetek újjászületése ezekben az országokban igen gyors ütemben ment végbe. Már 1944 őszén Bulgáriában megalakult az Általános Munkás Szakszervezeti Szövetség Ideiglenes Központi Bizottsága. Ezt követően országos ágazati konferenciát tartottak, s ezeken megalakították az ágazati szakszervezeteket. 1944 szeptemberében Romániában létrehozták a Szakszervezetek Központi Szervező Bizottságát. 1945 januárjában országos kongresszuson megalapították a romániai dolgozók egységes szakszervezetét. Lengyelországban 1944 novemberében hívták össze az első szakszervezeti konferenciát, 1945-ben pedig az első országos szakszervezeti kongresszust. Jugoszláviában ugyancsak 1945 januárjában országos szakszervezeti konferenciát tartottak, 1948 októberében pedig megrendezték az első szakszervezeti kongresszust, s ezen megalakították az egész országra kiterjedő egységes szakszervezetet. Szlovákiában és Csehországban 1945. február–májusban alakították meg a szlovákiai és a csehországi szakszervezetek Központi Tanácsát, ezt követően pedig 1946 áprilisában összeült az első országos szakszervezeti kongresszus, s ez megválasztotta a csehszlovákiai szakszervezetek Központi Tanácsát. 1945 júniusában Kelet-Németországban létrejött az előkészítő szakszervezeti bizottság. 1946-ban ez kongresszust hívott össze, s ezen megalakították a Szabad Német Szakszervezeti Szövetséget. 1945 decemberében tartották háború utáni első kongresszusukat Magyarország szakszervezetei.

A szakszervezeti mozgalom újjáéledése a közép- és délkelet-európai országokban a dolgozók szervezeteinek akcióegysége jegyében ment végbe, korábbi politikai orientációjuktól függetlenül. A vezető szerepet ennek során a kommunista pártok töltötték be, a szakszervezetek kommunista tagjai.

Az új társadalom építése, a tömegek politikai és munkaaktivitásának növekedése a szakszervezetek létszámának gyors növelésére ösztönzött. A szakszervezetek már a háború utáni első években olyan erős szervezetekké váltak, amelyek kiemelkedő szerepet töltöttek be a népgazdaság helyreállításában és fejlesztésében, a haladó államok népei előtt álló aktuális politikai feladatok megoldásában. Együttvéve ezek a szervezetek tekintélyes helyet foglaltak el a nemzetközi szakszervezeti mozgalomban.

Mindez azzal járt együtt, hogy valamennyi népi demokratikus országban a munkásosztály jelentős

többsége a kommunistákat követte. Fontos garanciája volt ez annak, hogy siker koronázza a forradalom demokratikus szakaszáról való átmenet ügyét.

Ebből a szempontból egy másik fontos tényező volt az, hogy mindenkor rendíthetetlenül a munkásosztály és pártja mögé sorakozott fel a dolgozók nem proletár rétegeinek többsége. Ez kifejezésre jutott a politikai erők olyan széles körű frontjainak megalakulásában és megszilárdulásában, mint a Hazafias Arcvonal Bulgáriában, s Nemzeti Front Csehszlovákiában, az Egységes Népfelszabadító Front Jugoszláviában, az Antifasiszta Demokratikus Pártok Blokkja Kelet-Németországban, a Nemzeti Front Lengyelországban, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, a Nemzeti Demokratikus Front Romániában.

A munkásosztály volt a népi demokratikus országokban az a fő erő, amely meghatározó szerepet játszott a háború által lerombolt gazdaság helyreállításában, a nemzetgazdaság felélesztésében és fejlesztésében. Ez nemcsak az iparra vonatkozott, hanem a mezőgazdaságra is, amelynek a munkásosztály már a háború befejezése utáni első években is – szem előtt tartva a parasztsággal való szövetség fontosságát – óriási segítséget nyújtott, elsősorban technikai eszközökkel. A Szovjetunióhoz hasonlóan abban az időben a népi demokratikus országokban is világosan megmutatkozott, milyen jelentősége van a munkásosztály felszabadult alkotó munkájának mint különösen fontos elemnek történelmi funkciója teljesítésében: az új, szocialista társadalom megteremtésében.

Vezető szerepet játszott a munkásosztály a vietnami és a koreai népi demokratikus forradalomban is. Kínában a népi felszabadító háború (1946–1949) éveiben – Mao Ce-tung „új demokrácia"-elméletének megfelelően – a proletariátus szerepét a forradalomban valamelyest lebecsülték. Az akkori idők direktíváiban azt emelték ki, hogy „nem szabad elhamarkodni a városi népesség szervezését a demokratikus átalakítások végrehajtásáért és az életkörülmények javításáért vívandó harcra". Ennek ellenére Kína munkásosztálya, ha létszáma nem is volt számottevő, mégis kiemelkedő szerepet töltött be az ország forradalmi átalakításában. A felszabadított körzetekben erejét nem kímélve munkálkodott a haza szabadságáért vívott háborúban a győzelem érdekében. A Kuomintang uralma alatt álló körzetekben a nagyvárosi forradalmi tömegmegmozdulások alkották az egyik legfontosabb olyan tényezőt, amely megingatta és aláásta Csang Kaj-sek népellenes rezsimjét.

A népi demokratikus forradalomnak több európai és ázsiai országban aratott győzelme történelmi fordulópontot jelentett a nemzetközi munkásmozgalom sorsában. Ettől fogva a nemzetközi munkásosztálynak egy óriási osztaga, amely összlétszámának mintegy 30 százalékát alkotta, a maga kezébe vette az államhatalmat és építeni kezdte az új társadalmat. Nyilvánvaló, hogy ez a körülmény szükségképpen mélyreható változásokat idézett elő a világ munkásosztálya ama kétharmadának a helyzetében is, amely folytatta a harcot eszményeiért bolygónk nem szocialista részében. A szocializmus erőinek megszilárdulása mind nagyobb hatással volt az osztály-erőviszonyokra a burzsoá világban.

A munkásosztály a háború utáni demokratikus fellendülés élén a fejlett tőkés országokban

Azok a különösen nagyarányú forradalmi szociális-politikai átalakulások, amelyek a népi demokratikus országokban végbementek, a nemzetközi osztályösszeütközésekre is eléggé jelentős hatással voltak már 1945–1947-ben. Közrejátszottak abban, hogy egyre kiterjedtebb szférában éreztette hatását a demokratikus fellendülésnek az a hulláma, a mélyreható változásokat sürgető ama felbuzdulás, amely a Szovjetunió háborús győzelme és a fasizmus szétzúzása nyomán keletkezett.

A kialakult helyzet afelé orientálta a tőkés országok dolgozóit, hogy harcoljanak a demokrácia elmélyítéséért és kiszélesítéséért, demokratikus átalakításoknak a gazdaság területén való végrehajtásáért, a dolgozók helyzetének javítását célzó intézkedésekért (a többi között olyan törvények kidolgozása útján, amelyek garantálhatnák a megtett intézkedések viszonylag tartós jellegét), és megkövetelte

a tőkés országok kommunista mozgalmától egy új stratégiai irányvonal kidolgozását. Ennek az irányvonalnak – amelynek kidolgozása csak ekkor indult meg – olyan alapvető eszméi voltak, mint a demokráciáért és a szocializmusért folyó harc közötti közeledés objektív tényének a kihasználása. Az a lenini következtetés, amely szerint szoros összefüggés van az osztálycsatáknak e két irányzata között, teljes mértékben beigazolódott a második világháború után kialakult körülmények között is (a világporondon és egyszersmind a tőkés világban az erőviszonyokban bekövetkezett változások; az imperializmus politikájának egyre reakciósabb jellege mind országán belül, mind pedig azon kívül; a tőke koncentrációjának és centralizációjának növekedése, az állammonopolista tendenciák fejlődése és a monopóliumok és az egész nép közötti ellentmondások elmélyülése).

A Francia Kommunista Párt X. kongresszusa (1945. június 26–30.) világosan kimondta, hogy azoknak a feladatoknak a megvalósítására törekszik, amelyeket az Ellenállás Nemzeti Tanácsa, a CNR programjában kitűzött: a demokrácia fejlesztésére és elmélyítésére politikai és gazdasági téren, demokratikus külpolitika folytatására. „Franciaország népe – mondotta a kongresszuson Maurice Thorez – kifejezte a demokráciához való ragaszkodását. Kifejezte azt az óhaját, hogy változtatásokat hajtson végre a demokrácia megújítása és kiszélesítése céljából." Folytatva ennek a koncepciónak a kidolgozását, Maurice Thorez 1946 őszén a *Times* című lapnak adott interjújában megfogalmazta azt a tételt, hogy a demokrácia következetes kiszélesítése és fejlesztése lehetővé teszi Franciaország népének azt, hogy megtalálja a maga, országa feltételeinek megfelelő útját a szocializmusba való átmenethez.

Ebből a politikai irányvonalból kiindulva a Francia Kommunista Párt részt vett az ideiglenes kormányokban, valamint Paul Ramadier kormányában, amely már a Negyedik Köztársaság alkotmányának elfogadása után alakult. Mindaz, amit a Kommunista Párt a fasizmus leveréséért és a demokratikus rend felélesztéséért, majd az ország gazdasági helyreállításáért és a dolgozók anyagi helyzetének javításáért tett, közrejátszott abban, hogy az országban, de elsősorban a munkásosztályban jelentősen megszilárdultak a párt pozíciói.

Az Olasz Kommunista Párt V. kongresszusa (1945. december 29–1946. január 6.) a harc irányvonalát abban jelölte meg, hogy fel kell számolni a monarchiát, hogy létre kell hozni egy demokratikus köztársaságot, hogy mélyreható agrár- és ipari reformot kell végrehajtani. Ezeknek az átalakításoknak biztosítaniuk kellett Olaszországot a fasizmus feléledése ellen, és garantálniuk kellett a demokratikus intézmények további fejlődését, a tömegek aktivitásának kiszélesedését. Kongresszusi beszámolójában Togliatti hangsúlyozta, hogy a kommunisták által kitűzött program megvalósítása lehetővé teszi „a reakció és a fasizmus gyökeres kiirtását". „Mi demokraták vagyunk, hiszen nemcsak antifasisztáknak valljuk magunkat, hanem szocialistáknak és kommunistáknak is. A demokrácia és a szocializmus között nincs ellentmondás... Azt is tudjuk, hogy az érettség milyen magas fokát érte már el Európában a társadalom gazdasági és szociális struktúráinak átalakítása a szocializmus irányában... Azt szeretnénk, hogy Olaszország is ... a szocializmus útján induljon el."

Ettől az orientációtól vezérelve az Olasz Kommunista Párt, a Francia Kommunista Párthoz hasonlóan, 1945–1947-ben részt vett az ország kormányában. A kormányban és a parlamentben kifejtett tevékenysége, a pártnak az országban végzett munkája lehetővé tette, hogy sok mindennel előmozdítsák a fasizmus kiirtását, az ország demokratikus átalakítását. Az Olasz Köztársaság 1947-ben elfogadott alkotmánya világosan magán viseli annak a bélyegét, hogy a kommunisták mekkora befolyással voltak az ország egész akkori életére.

Finnország Kommunista Pártjának VII. kongresszusa (1945. október) azt tűzte ki céljául, hogy „a közélet minden területén demokratikus politikát" folytasson az összes haladó erőkkel való együttműködés megszilárdítása és kiszélesítése talaján. A párt aktívan törekedett ennek a politikai irányvonalnak az érvényesítésére, amikor részt vett Juho Kusti Paasikivi kormányában, majd abban a kormányban, amelynek élén Mauno Pekkala, a baloldali erők képviselője állt. Rövid idő alatt mélyreható változások mentek végbe az élet számos területén.

Hasonló irányelveket – afféléket, mint a demokrácia fejlesztése, a tömegek demokratikus aktivitásának fokozása, olyan intézkedéseknek ezen az alapon való foganatosítása, amelyek megnyitják az utat a szociális haladás elmélyítése felé – fogadtak el a háború utáni első években más nyugat-európai testvérpártok is: Ausztria Kommunista Pártja (XIII. kongresszus, 1946. április 19–21.), Svédország Kommunista Pártja (XIII. kongresszus, 1946. április 18–21.), Belgium Kommunista Pártja (VIII. kongresszus, 1946. május 30–június 1.), a Norvég Kommunista Párt (VI. kongresszus, 1946. június 8–11.) stb.

1945–1947-ben az európai tőkés országok kommunista pártjai különböző időkben részt vettek Franciaország, Olaszország, Finnország, Belgium, Ausztria, Izland, Dánia, Luxemburg, Norvégia kormányaiban. Munkájukkal akkor szemlátomást hozzájárultak a dolgozó tömegek életének javításához, a fasizmus fölött aratott győzelem megszilárdításához, a tömegekben érvényesülő demokratikus tendenciák elmélyítéséhez.

Nyomban a háború befejezése után, tízévi illegalitás után legálisan folytathatta tevékenységét Japán Kommunista Pártja. Már 1945 novemberében országos konferenciát tartott, ugyanazon év decemberében pedig összeült IV. kongresszusa. Kidolgozták a párt akcióprogramját és szervezeti szabályzatát. Japán Kommunista Pártja a következő, V. kongresszusa (1946. február) nyilatkozatában tovább mélyítette és részletesebben kifejtette a legközelebbi jövőre vonatkozó politikáját. Ebben olyan követelések álltak, amelyek az elsőrendű demokratikus átalakításokat célozták: a monarchia likvidálását, a háborúért felelős nagy monopóliumok feloszlatását, az államapparátus megtisztítását és a háborús bűnösök megbüntetését. A kongresszus határozatai előmozdították az országban a demokratikus mozgalom, elsősorban a munkásmozgalom fellendülését.

A kommunista pártok aktív tevékenységéhez elengedhetetlen volt létszámuk és befolyásuk jelentős és gyors növekedése. Gyors ütemben növekedett azokban az években a kommunista pártok létszáma, különösen ott, ahol a háború éveiben az antifasiszta ellenállási mozgalom élén harcoltak. A Francia Kommunista Párt tagjainak száma például 1944 decemberében 385 000 volt, 1947 márciusában pedig 848 000 (az 1937. decemberi 328 000-rel szemben). Az Olasz Kommunista Párt, amelynek soraiban 1943-ban mindössze 15 000 kommunista volt, a felszabadulás pillanatában már 400 000 tagot számlált, 1946 elején pedig 1 770 000-ret. Tömegpárttá lett 1945–1947-ben a kommunista párt Nyugat-Németországban (324 000 tag), Ausztriában (140 000 tag), Belgiumban (100 000 tag), Dániában (55 000 tag), Finnországban (40 000 tag), Görögországban (100 000 tag).

Nagy jelentősége volt annak a körülménynek is, hogy a kommunista pártok létszámának és befolyásának növekedése mellett 1945–1947-ben Európa-szerte gyors ütemben haladt a munkásosztály szakszervezeteinek a helyreállítása. Ez a folyamat az egység jegyében bontakozott ki, a kommunisták erős befolyása alatt.

Franciaországban az Általános Munkaszövetség (CGT – Confédération Générale du Travail) – a legtekintélyesebb és legnagyobb szakszervezeti egyesülés, amely a háború éveiben illegalitásban tevékenyen részt vett az ellenállási mozgalomban – már 1943-ban helyre tudta állítani az ország szakszervezeti mozgalmának egységét. 1946 tavaszán mintegy 5,5 millió tagja volt (a háború előtti 880 000-rel szemben). Szavára kénytelenek voltak hallgatni az országban működő más szakszervezeti központok: a katolikus szakszervezet (a Keresztény Dolgozók Francia Szövetsége, a CFTC – Confédération Française des Travailleurs Chrétiens) és a műszaki alkalmazottak szakszervezete.

Olaszországban 1944 júniusában megalakították az egységes szakszervezeti központot: az Olasz Általános Munkaszövetség (CGIL – Confederazione Generale Italiana del Lavoro), amely kommunista, katolikus és szocialista irányzatú szakszervezeteket egyesített. A CGIL jelentős szerepet játszott az ország felszabadításának befejező szakaszában. A háború után a szövetség a demokráciáért, a gazdaság helyreállításáért, a dolgozó nép jogainak védelméért vívott harc szervezésének egyik legfőbb központjává vált.

Nyugat-Németországban, ahol a szakszervezetek helyreállítása az angol, az amerikai és a francia

megszálló hatóságok ellenállásába ütközött, ez a folyamat több évig is elhúzódott. Csak 1949 októberében alapították meg a Német Szakszervezeti Szövetséget, amelynek vezető erejét a szociáldemokraták alkották.

1945 végén kezdett újjáéledni a szakszervezeti mozgalom Japánban. A szakszervezetek soraiba már 1946-ban 4,4 millió dolgozó tömörült, 1949-ben pedig 6,77 millió (15-ször annyi, mint a háború előtt). A három fennálló szakszervezeti központ megszervezte együttműködését, ami a többi között abban jutott kifejezésre, hogy 1947-ben megalakult a Szakszervezetek Összjapán Közös Harci Bizottsága.

A kommunista és a demokratikus mozgalom fellendülése a nemzeti felszabadító harc övezetében

Latin-Amerika országaiban 1945–1947-ben jelentősen fellendült a kommunista és a demokratikus mozgalom. Több olyan országban, amelyben a kommunista pártok a háború idején illegalitásban dolgoztak, most legálisan folytathatták működésüket és tevékenyen bekapcsolódhattak a politikai életbe. 1945-ben például legalizálták Brazília, Venezuela, Peru kommunista pártját, 1946-ban pedig Argentínáét.

Ezekben az években a kommunista pártok a kontinens történetében először tömegpártokká, befolyásos politikai szervezetekké váltak (Argentínában, Brazíliában, Kubában, Chilében stb.).

A második világháború elején Latin-Amerika országaiban mintegy 80 000 kommunista volt, 1947-ben pedig már több mint 370 000. Ez új minőséget kölcsönzött a munkásosztály egész harcának, a felszabadító mozgalom egész fejlődésének az amerikai kontinensen.

Ilyen körülmények között a latin-amerikai országok kommunista pártjai, alkotó módon felhasználva a világ más térségeinek kommunista pártjai által szerzett tapasztalatokat, arra vették az irányt, hogy új stratégiát dolgozzanak ki, olyat, amelynek célja az antiimperialista erők széles frontjának létrehozása, amely távlatban megnyitná az utat a szocializmusért vívandó harc előtt.

A Brazil Kommunista Párt Központi Bizottságának plénuma 1945 augusztusában bejelentette, hogy a kommunisták készek aktívan együttműködni valamennyi antifasisztával és demokratával abban a harcban, amely „a fasizmus és a reakció megsemmisítéséért, Brazíliának és a kontinensen élő testvérnépeknek a haladásáért, a nemzeti függetlenségért és a szociális előrehaladásért" folyik. Ezt a felhívást aztán, már 1947 júliusában a Brazil Kommunista Párt III. konferenciáján konkretizálták, és továbbfejlesztették az 1945–1946-os események tanulságainak számbavételével. A konferencia feladatul tűzte ki egy olyan egységes nemzeti szövetség megalakítását, amely a széles körű népi mozgalom élére állhatna. Ez a „szövetség a haladásért a reakció és a fasizmus ellen, ez a proletariátus hegemóniája alatt működő szövetség képes harcolni a nagy nemzeti problémák békés megoldásáért, a demokrácia energikus és hatékony védelméért, polgári-demokratikus, agrár- és antiimperialista forradalom végrehajtásáért".

Chile Kommunista Pártjának XI. kongresszusa, amely 1945 decemberében ült össze, határozottan síkraszállt egy olyan program támogatásáért, amely a nemzeti baloldali demokratikus erők egységét kívánta megteremteni. Argentína Kommunista Pártjának IV. országos konferenciája azt a feladatot tűzte ki, hogy az összes baloldali erők egyesítése útján agrár- és antiimperialista forradalmat kell végrehajtani.

Sok latin-amerikai kommunista párt akkori orientációja fontos szerepet játszott a világnak ebben a térségében a kommunista mozgalom stratégiájának és politikájának fejlesztésében, és hozzájárult ahhoz, hogy a kommunista pártok megszilárdítsák pozícióikat a tömegek körében. 1945–1946-ban a parlamenti választások eredményeképpen a kommunista pártok parlamenti képviseletet szereztek nyolc országban: Brazíliában, Chilében, Costa Ricában, Kolumbiában, Kubában, Peruban, Uruguayban, Venezuelában. Chilében a Kommunista Párt képviselői beléptek a kormányba. Jelentős eredményeket értek el a kommunisták az egység megszilárdításáért és a szakszervezeti mozgalom aktivizálásáért ví-

vott harcban is. A szakszervezeti mozgalom fellendülése lett a háború utáni helyzet egyik fontos jellemző vonása Latin-Amerika országaiban.

Latin-Amerika munkásosztályának képviseletében vezető szerepet játszott 1945-ben a még 1938-ban létrehozott regionális szakszervezeti egyesülés: a Latin-amerikai Dolgozók Szövetsége (CTAL – Confereración de Trabajadores de America Latina). 1944-ben a CTAL mintegy 4 millió embert egyesített, vagyis az összes latin-amerikai szakszervezeti tagok háromnegyedét (beleértve a kormányellenőrzés alatt álló szakszervezeteket). 15 ország 18 egyesülése és szövetsége tartozott állományába; ezek között az országok között szerepelt Mexikó (a mexikói volt a CTAL legnagyobb szervezete; taglétszáma elérte az 1,3 milliót), Kuba, a Dominikai Köztársaság, Puerto Rico, Nicaragua, Costa Rica, Kolumbia, Venezuela, Ecuador, Peru, Bolívia, Chile, Argentína, Uruguay, Paraguay.

A háború utáni első években a CTAL komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy sok országban egységes szakszervezeti központot hozzon létre. Ez megfelelő eredményekkel is járt. 1945–1949 folyamán 18 országban alakultak egységes szakszervezeti központok. Ezek mintegy 6 millió dolgozót tömörítettek. A Latin-amerikai Dolgozók Szövetségének befolyása még jobban megnövekedett. A latin-amerikai szakszervezetek, amelyekben szembetűnő befolyása volt a kommunista pártoknak, fontos szerepet játszottak mint a dolgozók osztályharcának a szervezői.

Nehéz körülmények között bontakozott ki 1945–1947-ben a kommunista mozgalom Ázsia és Afrika országaiban.

Ázsiában a háború utáni első időszakban a kommunista pártok tevékenyen részt vettek a nemzeti felszabadító harcban. Az ilyen pártok közé tartozott India Kommunista Pártja (90 000 tag a háború előtti 4000-rel szemben), a Szíriai Kommunista Párt (25 000 tag a háború előtti 15 000-rel szemben), Indonézia Kommunista Pártja stb. A nemzeti felszabadító harc tüzében Ázsiában egy sor új kommunista párt keletkezett. Ezek között szerepelt Pakisztán Kommunista Pártja (1948) és Nepál Kommunista Pártja (1949).

Az afrikai kontinensen a testvérpártok 1939–1949-ben a proletár élcsapat új szervezeteivel gyarapodtak (Marokkóban 1943; Szudánban 1946 stb.). Néhány országban marxista–leninista körök és csoportok keletkeztek.

Legfőbb stratégiai feladatukat Ázsia és Afrika kommunista pártjai abban látták, hogy harcoljanak a nemzeti felszabadulásért, s ezzel egyidejűleg támadást indítottak a dolgozók szociális jogaiért és érdekeiért. Ám az e térségben kialakult valóságos helyzet folytán a kommunista pártok gyakorlatilag sehol sem játszottak vezető szerepet a nemzeti felszabadító harcban. A vezető szerepet ebben a harcban a nemzeti burzsoázia töltötte be. S ez szükségképpen kihatott az ázsiai és az afrikai országok eseményeinek egész menetére.

Bizonyos nehézségekbe ütközött a gyarmati világ kommunista mozgalma azzal kapcsolatban is, hogy a kommunista pártok ott, ritka kivételektől eltekintve, viszonylag fiatalok voltak még, nem tudtak kellő tapasztalatokra szert tenni, összetételüket tekintve pedig nem annyira proletárpártok voltak, mint inkább parasztpártok. A bonyolult, ellentmondásos, gyorsan változó körülmények között nem mindig sikerült helyes, elvi megoldásokat találniuk az előttük álló problémákra. A kommunista pártok munkáját jelentős mértékben megnehezítették a gyarmatosítók, velük együtt pedig a helyi burzsoázia is, minden tőlük telhetőt elkövetve azért, hogy szakadást idézzenek elő e pártok között.

A háború időszakának és különösen a háború utáni első éveknek kiemelkedő eseménye volt az is, hogy Ázsia és Afrika sok gyarmati és függő országában növekedett a szakszervezeti mozgalom. Igen sok esetben lényegében szakszervezetek alakulásáról volt szó: a háború előtt e két kontinens legtöbb országában nem léteztek ilyen szervezetek.

Ez azt jelentette, hogy az ázsiai és az afrikai népek munkásmozgalma elvileg új szakaszba lépett.

A kommunista pártok harca a balos és a jobboldali opportunista elhajlások ellen

A munkásmozgalom új stratégiájának kidolgozása és megvalósítása a háború utáni első években természetesen nem minden nehézség és bonyodalom nélkül ment végbe. Először is a kommunista pártok és a munkásosztálynak más olyan szervezetei, amelyek velük egységfrontban léptek fel, tevékenységük közben a reakció heves ellenállásába ütköztek. Az első időkben ez inkább rejtett, álcázott, bár igen heves formában ment végbe – a jobboldali erők ekkor még nem mertek nyíltan antikommunista álláspontra helyezkedni.

A kommunista pártok szempontjából bizonyos nehézségek adódtak abból is, hogy saját soraikban ingadozások mutatkoztak, különféle eltérések az elvi marxista–leninista irányvonaltól. Ez jelentős mértékben annak volt a következménye, hogy gyors ütemben növekedett a pártok létszáma, hogy beléptek a pártba kispolgári, osztályharcban nem edzett elemek is.

Sok pártban akkoriban balos beállítottság uralkodott el – egy olyan törekvés, hogy a forradalmi fejlődésben egy indokolatlanul gyors, a tényleges lehetőségekkel nem törődő ütemet diktáljanak.

Másfelől a marxista–leninista pártokban jobboldali opportunista jelenségek is felbukkantak.

A kommunista és a szociáldemokrata pártok akcióegysége 1945–1947-ben

1945–1947-ben a világ valamennyi térségében a fellendülés időszakát élte át a kommunista és munkásmozgalom. A kommunisták a béke napjaiban, akárcsak a háború éveiben is, a népek forradalmi, felszabadító mozgalmának élcsapatát alkották. S ebben jelentős szerepe volt azoknak a demokratikus átalakításoknak, amelyeket több nyugat-európai és latin-amerikai országban végrehajtottak, azoknak a győzelmeknek, amelyeket az ázsiai és az afrikai népek felszabadító harcában elértek.

A demokrácia és a nemzeti felszabadulás erői által 1945–1947-ben elért jelentős eredmények nagymértékben a munkásmozgalom különböző osztagai akcióegységének, elsősorban a kommunisták, a szocialisták és a szociáldemokraták közös megmozdulásainak köszönhetők.

A tömegek általános demokratikus felbuzdulása abban az időben szükségképpen kihatott a szociáldemokrata pártok politikájára. A szociáldemokrácia balratolódásában közrejátszott a munkások sorainak egységéért a kommunisták által vívott következetes harc is. A nyugat-európai szocialista és szociáldemokrata pártok többsége a háború utáni első években, az illegalitásból való kilépésük után elfogadott programokmányokban olyan tételeket fektettek le, mint a munkásmozgalom különböző osztagainak együttműködése, az ipar államosítását célzó intézkedések foganatosítása, a kollaboránsok megbüntetése, az antifasiszta koalíció valamennyi országának együttműködése a nemzetközi porondon stb. 1946 májusában a szocialisták háború utáni első konferenciáján, amelyet az angliai Clactonban rendeztek, 19 szociáldemokrata párt képviselői kijelentették, hogy az európai kommunistákkal és a Szovjetunióval való teljes együttműködés mellett foglalnak állást. A Szocialista Internacionálé szervezeti szabályzatának akkor kidolgozott első tervezetében volt egy külön pont, amely a szocialisták és a kommunisták akcióegységét irányozta elő.

Nemcsak a népi demokratikus országokban, hanem sok tőkés országban is a háború utáni első években meglehetősen szoros együttműködés alakult ki a kommunisták és a szocialisták (szociáldemokraták) között.

Franciaországban a kommunisták kezdeményezésére 1944 decemberében megalakították a két munkáspárt egyeztető bizottságát. Ennek a bizottságnak a keretében tárgyalták meg az akcióegység különböző kérdéseit. Sok problémát illetően a két párt gyakorlatilag közösen lépett fel, a többi között az akkoriban működő ideiglenes képviseleti szervekben. A Francia Kommunista Párt X. kongresszusa felvázolta a kommunisták és a szocialisták további együttműködésének perspektíváit, a francia mun-

kásmozgalom e két legnagyobb osztaga közötti akcióegység további elmélyítésének a távlatait és a két munkáspártnak egyetlen párttá való szervezeti egyesítését javasolta („Egységcharta").

Ám addigra, mire a Francia Kommunista Párt ezeket a javaslatokat megfogalmazta, a Szocialista Pártban megváltozott a helyzet. Miután a párt jobboldali vezetői, Léon Blummal az élen, ismét magukhoz ragadták az irányítást, megkezdődött a pártban a munkásegység szabotálása. A szocialisták 1945. augusztusi kongresszusa elutasította az egységes munkáspárt létrehozásának a gondolatát, bár a konkrét kérdésekben való együttműködéstől nem mert elzárkózni.

1945–1947-ben éppen a kommunisták és a szocialisták akcióegysége biztosította Franciaországban fontos demokratikus reformok végrehajtását (több iparág, a bankok államosítását stb.). 1945 végén az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokon a kommunisták és a szocialisták közösen megszerezték a szavazatok és a képviselői mandátumok többségét. Csakhogy a szocialisták felrúgták nemcsak az akcióegységre vonatkozó megállapodásokat, hanem a Francia Köztársaság régi parlamenti hagyományait is, s elutasították azt, hogy a kommunistákkal együtt megalakítsák a munkáspártok kormányát. Az ország életének következő fontos szakaszában, amikor népszavazásra bocsátották az alkotmány első tervezetét, amely megfelelt az ellenállási mozgalom programjának, a szocialisták ismét semmibe vették kötelezettségeiket, e tervezet ellen léptek fel, s így ezt nem is sikerült elfogadtatni.

Olaszországban még 1934-ben, az illegalitás éveiben jött létre az akcióegységre vonatkozó megállapodás a kommunisták és a szocialisták között. Az Olasz Kommunista Párt V. kongresszusa (1945. december 29–január 6.), összegezve e megállapodás teljesítésének eredményeit, arra a következtetésre jutott, hogy célszerű az ország proletárpártjai közötti együttműködés fejlesztése. A kongresszus elvben helyeselte a két párt egyetlen szervezetté való összeolvasztásának a gondolatát, de hogy ne mélyítse a szocialisták soraiban tapasztalható nehézségeket és nézeteltéréseket, ennek megvalósítását későbbre halasztotta. Akárcsak Franciaországban, Olaszországban is a két párt akcióegységét helyezték előtérbe. Ám a Szocialista Párt 1946. áprilisi kongresszusán kitűnt, hogy a vezetőségben nézeteltérések vannak a kommunistákkal való együttműködést illetően. Az ott mutatkozó ingadozások a következő hónapokban bizonyos bonyodalmakat keltettek az ország demokratizálásáért vívott harcban. Olaszország munkásosztálya tisztában volt az akcióegység jelentőségével, s a Szocialista Párt tagjainak jelentős része rendkívül nagy elégedetlenséggel fogadta a párt jobboldali vezetőségének állásfoglalását. Az alulról gyakorolt nyomásnak és a kommunisták egyre aktívabb munkájának nem maradt el a hatása. 1946. október 25-én az Olasz Kommunista Párt és az Olasz Szocialista Párt között – a szocialista párti jobboldaliak ellenkezése dacára – egy új megállapodás született, amely a két pártot arra kötelezte, hogy koordinálják politikájukat. Központi egyeztető bizottságot alakítottak. Mindennek eredményeképpen valamivel aktívabbá váltak a kommunisták és a szocialisták közös akciói, ez pedig pozitív hatással volt, a többi között az ország új alkotmányának kidolgozására.

1945–1947-ben Nyugat-Németországban is szemlátomást az akcióegység felé vonzódott a munkásmozgalom két áramlata. Egységre irányuló politikát folytatott Németország Kommunista Pártja. Ugyanakkor a munkásosztály egységfrontjáért szállt síkra a szociáldemokraták jelentős része is. A munkásmozgalom egységére irányuló törekvések konkrét kifejezése volt Nyugat-Németországban az, hogy 1945 őszén egységes antifasiszta bizottságok, egységes szakszervezetek alakultak, újjászülettek a fasiszták által felszámolt üzemi tanácsok, amelyek egyik fontos feladatuknak tekintették a nácitlanítást és a kartelltalanítást. Mindezek a folyamatok úgy bontakoztak ki, hogy közben tevékeny ellenállást fejtettek ki velük szemben a megszálló csapatok parancsnokságai, de úgyszintén a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége is, amelynek élén Kurt Schumacher állt.

1945 végén–1946 elején az akcióegységről, sőt a két munkáspárt összeolvasztásáról tárgyalások folytak Dániában is. De még Angliában is, ahol a jobboldali munkáspárti vezetőség – amely 1945-től a kormány élén állt – az egységet ellenezte, a párt egyszerű tagjai és a helyi pártvezetők körében mind többen foglaltak állást a Kommunista Párttal való együttműködés mellett.

A Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség Végrehajtó Bizottságának moszkvai ülésszakán. Beszédet mond Marie Claude Vaillant-Coutourier, a Szövetség főtitkára. Jobbra Eugénie Cotton, a Szövetség elnöke és N. V. Popova alelnök

Japánban a kommunisták kezdeményezésére 1945 októberében érintkezésbe lépett egymással a Japán Kommunista Párt és a Japán Szocialista Párt egy demokratikus front létrehozása céljából. 1946 áprilisában egy ilyen front megalakítására szervező bizottságot hoztak létre, ezt követően pedig megindultak a hivatalos tárgyalások a két párt vezetősége között. Ám jóllehet a felek sok elvi jelentőségű kérdésben kezdettől fogva igen eltérő álláspontot foglaltak el, az érintkezés felvételének puszta ténye is komoly ösztönző hatással volt az ország demokratikus mozgalmának fejlődésére.

Bizonyos lépések történtek a munkásmozgalom akcióegysége irányában Latin-Amerikában is. Több országban (Argentínában, Chilében, Ecuadorban, Uruguayban) a már a háború előtt is működő régi szocialista pártokban, de ugyanúgy a háború utáni időszakban alakult több új pártban is (a brazíliaiban, a kolumbiaiban, a peruiban) erősödtek a baloldali áramlatok. És jóllehet a szocialista pártok vezetősége abban az időben jobboldali álláspontot foglalt el, a kommunisták és a szocialisták konkrét kérdésekben sokszor együttműködtek. Ez történt a többi között a szakszervezetekben is. A munkásmozgalom kommunista és szocialista áramlata közötti akcióegység kifejezése volt nemzetközi méretekben a Szakszervezeti Világszövetségnek, valamint az 1945 novemberében alakult Demokratikus Ifjúsági Világszövetségnek és az 1945 decemberében alakult Nemzetközi Demokratikus Nőszövetségnek a tevékenysége.

E nemzetközi egyesülések keretében erős pozíciókat foglaltak el a Szovjetunió és a népi demokratikus országok tömegszervezetei. Nyugat-Európában növekedett a demokratikus beállítottságú tömegek befolyása a szakszervezetek és más tömegszervezetek tevékenységére. A Szakszervezeti Világszövetséghez, a Demokratikus Ifjúsági Világszövetséghez és a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetséghez csatlakoztak olyan szervezetek, amelyek szoros kapcsolatban álltak az Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában folyó nemzeti felszabadító harccal, s mindez azzal járt együtt, hogy az új nemzetközi központok munkája a jobboldali vezetők ellenkezése dacára kezdettől fogva valóban demokratikus elvekre épült. Annak a szervező és mozgósító hatásnak, amelyet ezek a központok valamennyi ország dolgozóira gyakoroltak, komoly jelentősége volt abból a szempontból, hogy 1945–1947-ben kibontakozott a tömegek harca a demokráciáért, életbe vágó jogaikért, a békéért és a szabadságért.

A munkásosztály harca a demokratikus vívmányok megóvásáért, a békéért és országa nemzeti függetlenségéért (1947–1949)

1945–1946 folyamán és 1947 elején az objektív és szubjektív jellegű nagy nehézségek ellenére, a reakciós, imperialista erők ellenállása dacára, a nemzetközi munkásmozgalom jelentősen előretört, új harci terepszakaszokat hódított meg. Az események egész menete, különösen pedig a népi demokratikus és a

szocialista forradalmak győzelme, a kommunista mozgalom növekedése, a munkásosztály különböző osztagainak egysége irányában történt változások, végül a dolgozó tömegek valóban demokratikus nemzetközi szervezeteinek létrehozása – mindez arról tanúskodott, hogy kialakulnak a feltételek a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének kedvező új minőségi változásokhoz is, a munkásosztálynak a társadalom vezető, irányító erejévé való változásához.

Ebben a háború befejezése utáni első időszakban az imperialista erők abban bíztak még, hogy a forradalmi folyamat fejlődése Kelet-Európa országaiban lefékeződik, gazdasági nehézségekbe, a belső reakciós erők ellenállásába ütközik, hogy a fiatal demokratikus országok nem tudják megszervezni a hatékony kölcsönös együttműködést, hogy a népgazdaság helyreállításával elfoglalt Szovjetunió nem lesz képes hatékony segítséget nyújtani barátainak. A Nyugat monopoltőkés burzsoáziája persze arra törekedett, hogy amivel csak lehet, megnehezítse a népi demokratikus országok fejlődését, hogy elmélyítse az útjukat álló akadályokat.

Ugyanakkor a jobboldali erők arra számítottak, hogy a munkásmozgalom a tőkés országokban is önmagától „kifullad", hogy a „normális" rend helyreállása, a „megszokott" életre való áttérés után a háború utáni demokratikus felbuzdulás hullámai természetszerűen elülnek. Európa és az Egyesült Államok nagytőkéje bizonyos lépéseket tett azért, hogy megnehezítse a demokratikus erők fejlődésének folyamatait, hogy egyre újabb akadályokat gördítsen útjukba, és ezzel egyidejűleg megszilárdítsa a burzsoá pártok és szervezetek pozícióit.

Ám az idő haladt, a reakciós erők reményei és számításai viszont nem váltak be. Ellenkezőleg, a demokratikus és antiimperialista nézeteket valló erők, ahogy múlt az idő, egyre jobban megszilárdultak. Éppen ezért az imperialista, antidemokratikus erők aktív ellentámadásba mentek át. Churchill fultoni beszéde, a Truman-doktrína és a Marshall-terv meghirdetése, végül pedig az Atlanti Szerződés aláírása egy-egy különösen fontos szakasza volt ennek az ellentámadásnak. Az ellentámadás éle elsősorban a Szovjetunió ellen irányult. De mint a múltban is annyiszor már, a szocializmus eltiprására tett kísérlet ezúttal is kudarcba fulladt. A felszabadult országokban hatalmon levő kommunista pártok marxista–leninista politikája volt a fő tényezője az imperializmus és a reakció által szőtt tervek csődjének. Mindamellett a tőkés országokban a fasizmus leverése után megindult balratolódás megszakadt.

Újabb sikerek a szocialista világrendszer kialakulásában és ezek történelmi jelentősége

A lenini Kommunista Párt vezette szovjet nép sikeresen megbirkózott a népgazdaság helyreállításával. Nem tudta ezt megakadályozni sem a gazdasági segítség megtagadása a Nyugat részéről, sem a tényleges gazdasági blokád, bár blokád hiányában a Szovjetunió munkásosztálya természetesen nagyobb sikereket könyvelhetett volna el. Figyelemre méltó győzelme volt ez a szovjet munkásosztálynak és Kommunista Pártjának. Újabb bizonyíték volt ez a szocialista rendszer hatalmára, letörhetetlenségére.

A népi demokratikus országok dolgozói, miután sikeresen megoldották az új, forradalmi rendszer megszilárdításával kapcsolatos kérdéseket, miután valóra váltották a munkásosztály szervezeti egységét, vissza tudták verni a belső és a külső reakció összes támadásait. 1947 végére–1948 elejére Közép- és Délkelet-Európa valamennyi népi demokratikus országában, valamint Koreában a kommunista és munkáspártok a szocialista feladatokat állították előtérbe.

1947 áprilisában Jugoszláviában a Kommunista Párt kezdeményezésére új ötéves tervet fogadtak el: a szocializmus alapjainak lerakására irányuló tervet. 1948 januárjában a Magyar Kommunista Párt funkcionáriusainak országos értekezlete új, szocialista orientációt adott az ország munkásosztályának. 1948. február 21–23-án a Román Munkáspárt I. kongresszusa határozataiban kijelölte a szocializmusba való átmenet irányvonalát. 1948. február 25-én győzött a szocialista forradalom Csehszlovákiában. Ugyanazon év október 27-én a Csehszlovák Köztársaságban elfogadták az első ötéves tervet: a szocializmus anyagi-technikai bázisa megteremtésének tervét; 1949. május 25–29-én pedig Csehszlovákia

Kommunista Pártjának IX. kongresszusa a szocializmus építését hirdette meg a párt fő irányvonalává. A Lengyel Egyesült Munkáspárt I. kongresszusa (1948. december 15–21.) elfogadta a szocializmus alapjainak megépítésére irányuló hatéves tervet. A Bolgár Munkáspárt (kommunisták) V. kongresszusa 1948. december 18–25-én folytatta a szocializmus építésére irányuló politikai vonalat, jóváhagyta az első ötéves tervet. Németország Szocialista Egységpártjának 1949. január 25–29-i I. konferenciája, amely arra vette az irányt, hogy a lenini elvek alapján maximálisan megszilárdítsa sorait, azt a feladatot tűzte ki, hogy biztosítja a szocialista szektor fölényét az ország gazdaságában.

A népi demokratikus országok marxista–leninista pártjainak stratégiai irányvonala a legfontosabbat tekintve abban állt, hogy először is megteremtsék a szocializmus anyagi-technikai bázisát, az egész országra kiterjedő szocialista tervezés elveinek megvalósítására támaszkodva; másodszor, rátérjenek a mezőgazdaság szocialista átalakítására a lenini szövetkezeti terv elveinek alkalmazása alapján; harmadszor, biztosítsák a népi hatalom politikai rendszerének megszilárdulását és fejlesztését a társadalom összes szociális és politikai erőinek a munkásosztály és kommunista élcsapata köré való tömörítése alapján.

1947–1949-ben sikeresen folytatódott a munkásmozgalom egységének helyreállítása. A szakadárok és az egység ellenzői ellen vívott hosszas harc után a szociáldemokrata pártokban felülkerekedtek a baloldali erők, az egységes munkáspárt megalakításának a hívei. 1948 decemberében a Lengyel Munkáspárt II. rendkívüli kongresszusa és a Lengyel Szocialista Párt XXVIII. kongresszusa egy egységes párt megalakítása mellett döntött. December 15–21-én Varsóban megtartották egyesülési kongresszusukat, amely a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) I. kongresszusává vált. Romániában a Kommunista és a Szociáldemokrata Párt közös alakuló kongresszuson úgy döntött, hogy létrehozza a Román Munkáspártot. Magyarországon a Magyar Kommunista Párt és Magyarország Szociáldemokrata Pártja 1948. június 12–14-i egyesülési kongresszusán megalapította az egységes Magyar Dolgozók Pártját (MDP). Csehszlovákiában a két munkáspárt egyesülése már az 1948. februári események után ment végbe. A Szociáldemokrata Párt egyesült Csehszlovákia Kommunista Pártjával.

Bulgáriában, miután a Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt megtisztította sorait a szocializmussal szemben ellenséges jobboldali elemektől, a Pártfőtanács döntése alapján egyesült a Bolgár Kommunista Munkáspárt nevű szervezettel. 1948. augusztus 11-én ünnepi ülésen bejelentették a két párt egyesülését, ugyanazon év decemberében pedig a Bolgár Kommunista Munkáspárt V. kongresszusán úgy döntöttek, hogy az új párt neve Bolgár Kommunista Párt lesz.

Az egyes országok sajátos feltételeiből adódó bizonyos eltérések ellenére az egyesülési folyamat, mint látjuk, mindenütt aktív harc útján, a jobboldali elemek ellenállásának leküzdése útján ment végbe. S az egységet mindenütt a marxista–leninista ideológiai és szervezeti elvek alapján érték el. Ez tette szilárddá ezt az egységet, ez tette az egyesített pártokat a proletár élcsapat állhatatos, összeforrott harci osztagaivá.

Nagy jelentőséget tulajdonítottak a kommunista pártok annak, hogy minden irányban erősítsék országaik testvéri kapcsolatait a Szovjetunióval és egymással. 1947–1949-ben létrehozták a politikai együttműködésről és a kölcsönös segítségről szóló kétoldalú szerződések, a kölcsönös gazdasági kapcsolatok fejlesztésére irányuló megállapodások rendszerét, amely gyakorlatilag összekötötte mindazokat az országokat, amelyek az új társadalom építésének útjára léptek. A kialakult szocialista világrendszer megszilárdította kölcsönös belső kapcsolatait, s a szocializmus ellenségei számára hozzáférhetetlen erővé vált. Ez a folyamat abban jutott kifejezésre, hogy 1949 elején megalakították a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát.

A szocialista világrendszer kialakulása azt jelentette, hogy az imperialista reakció teljesen csődöt mondott az afféle számításaival, amelyeket a fiatal népi demokratikus országoknak a kapitalista rendszer „kebelébe" való visszatéréséhez fűzött. Ennek érthető módon igen nagy, felbecsülhetetlen jelentősége volt az egész nemzetközi munkás- és demokratikus mozgalom fejlődése szempontjából.

Külön hangsúlyoznunk kell, hogy a szocialista világrendszer megalakulása lényegesen gazdagította a nemzetközi kommunista mozgalmat új és igen fontos tapasztalatokkal.

Mindenekelőtt azokról a tapasztalatokról van szó, amelyeket a szocializmus felé való előrehaladás során (mind a fejlett, mind a közepesen fejlett országokban) két szakaszon: a forradalmi demokratikus és a szocialista átalakítások szakaszán áthaladva szereztek. Ez a tapasztalat, amely tovább fejleszti és gazdagítja az erre vonatkozó lenini útmutatásokat, sok segítséget nyújtott a szocializmusért vívandó harc stratégiájának kidolgozásához Európa és Amerika országaiban.

Szó van itt emellett a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenet tapasztalatairól is. A népi demokratikus forradalmak tapasztalatainak ezt a részét a testvérpártok ma ugyancsak igen fontosnak tartják. William Foster joggal írta azt, hogy „amikor levonjuk a tanulságokat abból a tényből, hogy Közép- és Kelet-Európában viszonylag békés úton vezették be a népi demokráciát parlamenti többség létrehozásával, azt a fontos körülményt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a második világháború idején a fegyveres harc folyamatában a Vörös Hadsereg és a népfelkelő egységek, miután leverték a fasiszta csapatokat, már megtörték a nagytőkések és nagybirtokosok gerincét, s hogy ennek következtében a háború utáni első polgári kormányok ezekben az országokban gyengék és labilisak voltak".

Jelentős érdeklődésre tarthatott számot a forradalmi erők szempontjából az a tapasztalat is, amelyet a népi demokratikus országokban a különböző pártokkal és szervezetekkel való együttműködés terén szereztek, annak a többpártrendszernek a tapasztalatai, amelyet azon a talajon valósítottak meg, hogy valamennyi szervezet elismerte a szocializmus elveit és a munkásosztály vezető szerepét.

Végül a világ különböző térségeiben működő testvérpártok szempontjából sok igen sajátos és érdekes mozzanatot tartalmaztak a népi demokratikus országoknak azok a tapasztalatai, amelyeket a szocialista átalakulások (az ipar államosítása, az agrárreform végrehajtása stb.) gyakorlatában szereztek, s amelyek tovább fejlesztették és gazdagították Október tapasztalatait, megerősítették a szocialista forradalom általános törvényszerűségeit, valamint annak szükségességét is, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való konkrét haladás során számba vegyék a nemzeti sajátosságokat.

A munkásosztály harca a szociáldemokrácia szakadár politikája ellen a tőkés országokban

Az imperialista erők reakciós tervei, amelyek elsősorban a szocialista országok ellen irányultak, egyszersmind azt a célt is szolgálták, hogy megsemmisítő csapásokat mérjenek a tőkés országok kommunista pártjaira és a munkásosztály más harci szervezeteire. Az imperialista burzsoázia tisztában volt vele, milyen veszélyt rejt magában tervei szempontjából a kommunista pártok ereje, befolyásuk növekedése. Az amerikai *The New York Times* még 1946. április 21-én ezt írta: „... Európa nagy részében a kommunista pártok alkotják a legerősebbet azok közül a politikai mozgalmak közül, amelyek magukhoz vonják a társadalom legenergikusabb és legjobb erőit."

Visszaemlékezve arra, hogy az Egyesült Államok és Nyugat-Európa monopoltőkés burzsoáziája 1946–1947 elején milyen sietséggel kovácsolt terveket a baloldali erők visszaszorítására, Európa „megsegítésére" irányuló terveknek nevezve ezeket, Montgomery angol tábornagy később ezt írta: „A sietségre szükség volt, mert Nyugaton terjedni kezdett a kommunizmus befolyása." Kanada külügyminisztere, L. S. St. Laurent, L. S. „a kommunizmus dinamikus ellensúlyának" nevezte az Észak-atlanti Szerződést.

A jobboldali, reakciós erőknek a kommunista pártok elleni ellentámadása azzal kezdődött, hogy aktív antikommunista kampányt indítottak. A példát az Egyesült Államok imperialista burzsoáziája szolgáltatta, hiszen az Egyesült Államokban 1946-tól kezdve a kommunisták üldözése általánosan elterjedt jelenséggé vált. Jellemző a következő mozzanat: az Egyesült Államok Kommunista Pártjának

üldözése annak arányában fokozódott, ahogy szakított Browder reformista nézeteivel. A reakció útját akarta állni a valóban forradalmi párt újjászületésének.

A reakció aktív szövetségesei a szakszervezeti mozgalomnak azok a jobboldali vezérei voltak, akik az Amerikai Munkásszövetség (AFL) élén álltak, 1946 elejétől pedig az Ipari Szakszervezetek Kongresszusa (CIO) élén is. „Kanada és az Egyesült Államok munkássága hamarább és nagyobb mértékben tapasztalta a munkásmozgalom hivatalos vezetőinek árulását, mint bármely más ország, s a háborús célkitűzéseknek ez a cinikus elárulása kétségtelenül jelentősen tompította harcaikat" – írta William Foster.

1947-ben az antikommunista kampány az Egyesült Államokban mind nagyobb erővel folytatódott. Márciusban Truman elnök utasítást adott ki valamennyi állami tisztviselő „lojalitásának kivizsgálására". Nőttön nőttek a „gyanúsak" „feketelistái", amelyekre rákerültek a Kommunista Párttal, a haladó erőkkel kapcsolatot tartó összes szervezetek. Később pedig bírósági úton is üldözni kezdték a kommunistákat. 1948. július 20-án az Egyesült Államok Kommunista Pártjának 12 vezetője ellen azt a vádat emelték, hogy megszegték az 1940-ben kiadott „Smith-törvényt", vagyis gyakorlatilag azzal, hogy összeesküvést szerveztek a kormány megdöntése céljából. 1949. január 11-én kezdték meg Amerika történetének legnagyobb kommunistaellenes perét. És jóllehet a vádak teljesen alaptalanoknak bizonyultak, a Kommunista Párt vezetőit több hónapig tartó bírósági tárgyalás után ötévi börtönbüntetésre és nagy pénzbírságra ítélték.

Az üldözések folytán némileg csökkent a Kommunista Párt létszáma. Mindamellett az üldözések sem törték meg a párt magvának harci szellemét. A kommunisták folytatták a harcot a hidegháború ellen, kormányuk reakciós politikája ellen.

Az antikommunista kampányba bekapcsolódtak az európai országok reakciós körei is. Különböző ürügyekkel először is eltávolították a kommunistákat a kormányokból. Dániában és Norvégiában a kommunistáknak a kormányban való részvétele csak az 1945. őszi választásokig tartott. 1946 októberében a kormány elhagyására kényszerültek Izland Egyesült Népi Szocialista Pártjának a képviselői; 1947 februárjában már nem vették be a kommunistákat Luxemburg kormányába; márciusban a reakció elérte, hogy a Kommunista Párt képviselőit kizárták Belgium kormányából; májusban eltávolították őket Franciaország és Olaszország kormányából; decemberben a népellenes pénzreform elleni tiltakozás jeléül lemondott az osztrák kormány egyetlen kommunista tagja; 1948-ban a kommunisták aktív részvételével működő Finn Népi Demokratikus Unió tagjait kirekesztették a kormányból, jóllehet ennek az uniónak a képviselői az egyik legnagyobb frakciót alkották a parlamentben. Fokozatosan kiszorították a kommunistákat a különböző állami intézményekből és hivatalokból is. 1947 végén Anglia munkáspárti kormánya arra kötelezte a szakszervezeteket, hogy űzzék ki szervezeteikből a kommunistákat, 1948-ban pedig az államapparátusban antikommunista „tisztogatást" hajtottak végre.

Ezek az akciók lehetetlenek lettek volna, ha a jobboldali szociáldemokrácia vezetői antikommunista álláspontra nem helyezkednek. Még 1946 elején a nyugat-németországi szociáldemokrata szervezetek vezetősége határozott intézkedéseket tett azért, hogy a szociáldemokraták a legcsekélyebb mértékben se működjenek együtt a kommunistákkal. 1946 augusztusában a Francia Szocialista Párt lényegében felrúgta a kommunistákkal az akcióegységre vonatkozólag kötött egyezményt. 1947 elejétől Giuseppe Saragat, az Olasz Szocialista Párt jobbszárnyának vezetője a párt kettészakítására törekedett, ez pedig jelentősen meggyengítette a baloldali erőket és lehetővé tette a reakciónak antikommunista irányvonala érvényesítését. Ugyanilyen szakadár politikát folytattak a jobboldali szociáldemokraták Európa más tőkés országaiban is.

Ám az ügy nem szorítkozott a kommunistákkal való együttműködés elutasítására. A szociáldemokrata pártok jobboldali vezetői (Clement Attlee, Ernest Bevin, Morgan Phillips Angliában, Léon Blum és Léon Jouhaux Franciaországban, Kurt Schumacher és Erich Ollenhauer Nyugat-Németország-

ban) 1946–1948-ban széles körű hadműveletet indítottak azzal a céllal, hogy nemzetközi méretekben megosszák a munkásmozgalmat. 1946-ban két konferenciát tartottak azok a szocialista és szociáldemokrata pártok, amelyek korábban a Szocialista Munkásinternacionáléhoz tartoztak. És jóllehet az ott hozott határozatok közül néhánynak pozitív jelentősége volt, végeredményben arról volt szó, hogy helyreállítsák a szociáldemokraták régi szervezetét, amely már több ízben lejáratta magát. Az említett konferenciák eredményeképpen megalakult a szocialista és szociáldemokrata pártok összekötő és információs irodája, valamint egy tanácskozó bizottságuk.

1947. november–decemberben a szociáldemokrata pártok antwerpeni konferenciáján megalakították a Nemzetközi Szocialista Konferencia Bizottságot (Comittee of the International Socialist Conference – COMISCO), amely 33 ország reformista pártjait egyesítette. Az új szervezet iránya senki előtt sem volt titok. A holland Munkapárt elnöke, Koos Vorrink kertelés nélkül a következőkben határozta meg célját: „A nyugati politika útján kell előrehaladni, ennek a politikának az alapja pedig a Marshall-terv és a kommunistaellenes harc."

A COMISCO jobboldali vezetőinek orientációja ellenállást váltott ki a kommunista pártokkal való szövetség útján haladó kelet-európai szocialista és szociáldemokrata pártok között, valamint az Olasz Szocialista Párt részéről. 1948 márciusában a COMISCO londoni konferenciáján megkezdődött az „ellenzők" kizárása a szervezetből. 1948 nyarára már csak olyan pártok maradtak a COMISCO állományában, amelyek híven kitartottak a hidegháború politikája mellett.

Ezt követték a szakszervezeti mozgalom egységbontó intézkedései. 1948 áprilisában Léon Jouhaux Franciaországban megszervezte a szakadást az Általános Munkásszövetségben (CGT), s megalakított egy jobboldali szakszervezeti szervezetet Force Ouvrière (Munkáserő) néven. 1948 októberében a brit Szakszervezeti Kongresszus (Trades Union Congress – TUC) és az amerikai Ipari Szakszervezetek Kongresszusa (Congress of Industrial Organization – CIO) képviselői a Szakszervezeti Világszövetség vezetőségében azt követelték, hogy „ideiglenesen függesszék fel" a Világszövetség tevékenységét. A Szakszervezeti Világszövetségbe tartozó szervezetek többsége elutasította ezt az abszurd követelést. Erre a CGT és a CIO bejelentette, hogy kilép a Világszövetségből. 1949 decemberében aztán megalakítottak egy reformista nemzetközi szakszervezeti központot Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége néven. Ily módon szakszervezeti vonalon is megtörtént a munkásmozgalom szervezeti kettészakítása.

Ma, évek múltán, dokumentumokkal bebizonyított már, hogy ezt az egész „fordulatot" sok tekintetben az Egyesült Államok reakciós szervezetei, a többi között az Amerikai Munkásszövetség (AFL) vezetői készítették elő, szervezték és pénzelték.

Az antikommunizmus ismét a jobboldali szociáldemokrácia hivatalos ideológiájává vált. Ostoba antikommunista kiagyalások töltötték meg a szocialista és a szociáldemokrata pártok határozatait, nemzetközi találkozóik dokumentumait. A szociáldemokrácia jobbrafordulását 1947–1948-ban elsősorban a szociáldemokrácia akkori vezetőinek az állásfoglalása magyarázta. Ezeknek a politikusoknak a monopoltőkével való kapcsolata, a tőkétől való függésük háttérbe szorított minden más megfontolást.

A jobboldali vezetők tevékenysége mindamellett nem adhatott volna olyan eredményeket, ha nincsenek meg az adott objektív körülmények, amelyek mindenekelőtt a szociáldemokrata pártok összetételével és jellegével függtek össze. A munkásosztály összetételében a háború éveiben végbement változások folytán, annak következtében, hogy ez a háború utáni első években jelentős mértékben kispolgári elemekkel egészült ki, a szocialista és a szociáldemokrata pártoknak egy tekintélyes hányada igen fogékony volt a reformista illúziók iránt. Ebbe a szociális környezetbe meglehetősen könnyen hatoltak be antikommunista nézetek is. Volt ebben bizonyos szerepe a szovjetellenes propagandának, annak, hogy a nyárspolgárokat holmi „szovjet agresszió" állítólagos veszélyével fenyegették. A szociáldemokrácia jobboldali vezetőinek tevékenységét aktívan előmozdította maga a burzsoázia is. Ugyanakkor, amikor a kommunista pártoknak és a haladó szervezeteknek a tagjaira nyomás nehezedett, zaklatás

és megkülönböztetés jutott nekik osztályrészül, azokat, akik a reformistákat követték, az egekig magasztalták.

Azzal a céllal, hogy érzékeny csapásokat mérjenek a kommunistákra, rendőrakciókat szerveztek ellenük. Fegyveres erővel tiportak el sztrájkokat, amelyeket haladó szakszervezetek vezettek. Ezekben a szégyenletes kampányokban tevékenyen részt vettek a szocialista miniszterek. Franciaországban Jules Moch szocialista miniszter katonaságot vezényelt ki sztrájkoló munkások ellen. Olaszországban Giuseppe Saragat, a szociáldemokraták vezére támogatta a sztrájkoló mezőgazdasági munkások elleni megtorlásokat, Angliában Clement Attlee munkáspárti miniszterelnök utasítására katonaságot vezényeltek ki a sztrájkoló munkások által elfoglalt dokkokba.

Ugyanakkor szaporodtak a kommunista pártok és vezetőik elleni nyílt terrorcselekmények is. 1948 júliusában az olaszországi reakciós erők merényletet szerveztek Palmiro Togliatti ellen, a japániak pedig Tokuda ellen. Kegyetlenül üldözték a Kommunista Pártot Portugáliában és Görögországban.

Mindez szükségképpen bizonyos fokig ártott a kommunista pártoknak, pozícióiknak. A nem eléggé állhatatos, nem eléggé edzett elemek, akik a felszabadulás éveiben léptek be a kommunista pártok soraiba, hódolva az akkoriban általános hangulatnak, most az antikommunista nyomástól visszarettenve kiléptek a pártból, sőt sokszor a jobboldaliak táborába álltak át. Ennek eredményeképpen a kommunista pártok létszáma 1947–1949-ben Nyugat-Európa számos országában csökkent; a különböző választásokon rájuk leadott szavazatok száma kevesebb lett.

Több ország kommunista pártja később határozataiban megállapította, hogy a kommunisták nem mindig voltak kellőképpen felkészülve az új helyzetre. Az Egyesült Államok Kommunista Pártja például hangsúlyozta, hogy 1946–1948-ban a pártban túlzott elképzelések voltak a párt tömegbefolyásáról, s hogy a párt nem volt eléggé rugalmas, amikor a helyzet taktikai rugalmasságot követelt meg.

A Francia Kommunista Párt vezetősége, az események menetét elemezve, később hangsúlyozta, hogy a kommunisták a háború utáni első években nem vették kellőképpen figyelembe a népfront tapasztalatait, nem erősítették az ellenállási mozgalom erőivel való szövetséget az ehhez elengedhetetlen szervezeti struktúrának alulról való létrehozása útján. Így aztán a reakciónak viszonylag könnyen sikerült megingatni, aláásni ezt a szövetséget.

1947–1948-ban folytatott politikájukat elemezve az olasz kommunisták megállapították: „A kommunista pártnak ellenzéki párt pozíciójába való áttérése nem idézett elő soraiban semmiféle zavart vagy fejvesztettséget. A pártnak csupán néhány tagja mutatott túlzott félelmet azoktól a következményektől, amelyekkel a kommunistáknak a kormányból való kizárása járhatott; néhány elvtárs pedig éppen az ellenkező végletbe esett, és úgy vélte, hogy most érkezett el az ideje a tömegek erőszakos cselekvésének. Ezeket a hibákat sikerült idejében kijavítani, de a párt egésze lassúnak bizonyult ellenzéki tevékenysége kibontakoztatásában, egész sor olyan gazdasági és politikai jellegű harci tömegmegmozdulás kibontakoztatásában, amelyek a nép nagy tömegeit harcra mozgósítanák a kormány politikája ellen."

Az önkritikus elemzés lehetővé tette a testvérpártoknak, hogy javítsanak a kialakult helyzeten, mozgósítsák a tömegeket és megszervezzék a széles körű ellenállást a reakció akcióival szemben. Nagy szerepe volt ebből a szempontból a Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága által 1947 októberében tartott plénumnak, az Olasz Kommunista Párt VI. kongresszusának (1948. január 4–10.), Nagy-Britannia Kommunista Pártja XX. kongresszusának (1948. február 21–23.), Belgium Kommunista Pártja IX. kongresszusának (1948. május 15–17.), Finnország Kommunista Pártja VIII. kongresszusának (1948. augusztus 24–30.), Ausztria Kommunista Pártja XIV. kongresszusának (1948. október 29–november 2.) és a testvérpártok más fórumainak. A kommunista pártok sok esetben nem szorítkoztak csupán a folyó problémák elemzésére és aktuális feladatok kitűzésére, hanem arra is törekedtek, hogy újra meg újra felmérjék stratégiai irányvonalukat, újra meg újra ellenőrizzék ezt az új viszonyok között. Fő vonásaiban ez a stratégia olyan célokat követett, mint a demokrácia védelme és kiszé-

lesítése, a munkásosztály mögé felsorakozó demokratikus erők széles frontjainak a létrehozása, s ez a stratégiai irányvonal teljes mértékben helyesnek is bizonyult. Azokat a hellyel-közzel előforduló jobboldali vagy balos megnyilatkozásokat, amelyek gyakorlatilag a kidolgozott politikától való elfordulást sürgették, kategorikusan elutasították. Éppen ez a szilárdság, ez az elvhűség tette lehetővé a kommunista pártoknak, hogy ne csak sikeresen szembeszegüljenek az osztályellenség támadásainak, hanem ellentámadásba is átmenjenek. Egészében véve a kommunista mozgalom pozíciója a tőkés országokban a visszavonulásnak egy rövid időszaka után bizonyos mértékig megszilárdult. Megerősödtek az osztályharcos, proletár irányvonalat követő szakszervezetek (a franciaországi CGT, az olaszországi CGIL) pozíciói is. Mindez nagy vívmánya volt a munkásosztálynak és harci élcsapatának.

Míg a kommunista pártok, minden nehézség ellenére, egészükben véve megőrizték pozícióikat, ezzel szemben a szociáldemokrata pártok – amelyek a munkásmozgalom egysége megbontásának az útjára, az antikommunizmusnak az útjára léptek –, fokozatosan veszítettek tekintélyükből, befolyásukból. Mind kisebb lett a befolyása például az angol Munkáspártnak, amely 1945-ben maga mögé tudta felsorakoztatni az ország dolgozóinak abszolút többségét. Így aztán meg is bukott a munkáspárti kormány, és helyébe konzervatív kormány lépett. Erősen hanyatlott a francia szocialisták hatása: a párt létszáma rövid idő alatt kevesebb mint a felére csökkent. Saragat pártja Olaszországban változatlanul a munkásmozgalom viszonylag jelentéktelen osztaga maradt. Gyengültek a finn szociáldemokrácia pozíciói is. A szociáldemokrata pártok soraiban erjedés indult meg; olyan ellenzéki baloldali csoportok keletkeztek, amelyek a munkásmozgalom különböző osztagai közötti akcióegység politikájához való visszatérésért szálltak síkra. Más szavakkal, a szociáldemokráciának – miután elfordult a dolgozók érdekeinek védelmétől – gyengültek a pozíciói.

A reakció támadása ellen Latin-Amerika, Ázsia és Afrika országaiban

A monopoltőkének a kommunista és munkásmozgalom elleni támadása 1948–1949-ben nemcsak a fejlett tőkés országokban bontakozott ki. Latin-Amerikában az amerikai imperializmus aktív közreműködésével magasra csapott az antikommunizmus és a reakció hulláma. A Bogotában rendezett IX. Amerika-közi konferencián, amelyen tulajdonképpen létrehozták az Amerikai Államok Szervezetét, „Nyilatkozat a demokrácia védelméről" címmel elfogadtak egy okmányt, amely Bogotái Charta néven vált ismertté, és a kommunista mozgalom elleni harcot szolgálta.

Az 1945 és 1949 közötti időszakban 11 latin-amerikai országban hajtottak végre reakciós államcsínyt, s ezekben az országokban diktatórikus rezsimek jutottak hatalomra. 1947 áprilisában eltávolították a kommunistákat Chile kormányából. Mindennek az lett a következménye, hogy a 20 latin-amerikai országból 16-ban ilyen vagy amolyan formában a reakció uralkodott. 14 országban tiltották be a kommunista pártot, valamint általában a Latin-amerikai Dolgozók Szövetségébe tartozó szakszervezeteket is. Az előző években több országban létrehozott egységes szakszervezeti központokat szétverték.

Ez azonban korántsem jelentette azt, hogy Latin-Amerikában sikerült likvidálni a kommunista mozgalmat, jóllehet a jobboldali erők többször is ezt a látszatot próbálták kelteni. A kommunista pártok illegalitásba vonultak ugyan, de megőrizték szervezetüket, sajtójukat. Latin-Amerika kommunistái behatóan elemezték a felhalmozott tapasztalatokat, arra törekedtek, hogy feltárják mozgalmuk gyenge pontjait, átfogóbban analizálják az osztály-erőviszonyokat, az osztályerők megoszlását, felkészüljenek a harc újabb fordulójára.

Az antikommunista támadás hulláma átcsapott Ázsia és Afrika országaira is. 1947–1949-ben jelentősen kiszélesedett a népek nemzeti felszabadító harca. A gyarmatosítók és a helyi reakció, csapást mérve a kommunista pártokra, a haladó szakszervezetekre, igyekeztek ily módon lefékezni a felszabadító forradalmak menetét, elodázni a gyarmati rezsimek végérvényes összeomlását. Támadásokat in-

téztek abban az időben a kommunista pártok ellen Indiában és Ceylonban. Pakisztánban, Burmában, Malájföldön és a Fülöp-szigeteken a kommunista pártok kénytelenek voltak illegalitásba vonulni. Iránban és Irakban tömegesen üldözték a kommunistákat, s aktivisták tízezreit végezték ki.

Ugyanakkor sok országban (Indiában, Pakisztánban, Ceylonban) a jobboldali erők szakadást idéztek elő a szakszervezeti mozgalomban. Olyan szakszervezeteket hoztak létre, amelyek nyíltan a gyarmatosítókkal és a helyi burzsoáziával való együttműködés útjára léptek. 1948 elejétől a szakszervezet-ellenes kampány Afrika országaira is átcsapott.

Sok esetben a kommunisták elleni megtorlásokat az is megkönnyítette, hogy magukban a kommunista pártokban szektás vagy baloldali kalandor nézetek uralkodtak el. Az ázsiai és az afrikai országok kommunistáinak egy része például azokban az években teljesen tagadta a nemzeti burzsoázia szerepét és lehetőségeit a nemzeti felszabadulásért vívott harcban. Ezen az alapon olyan felhívások születtek, amelyek a „polgári kormánynak a nép kormányával való felváltását" sürgették, olyan jelszavak, amelyek nyilvánvalóan irreálisak voltak az adott szociális erőviszonyok közepette.

Burmában, Malájföldön, a Fülöp-szigeteken, ahol a háború utáni első években a kommunista pártok komoly pozíciókkal rendelkeztek és sikeresen részt vettek a széles körű demokratikus frontokban, a kommunisták 1948-ban, nem számolva a reális erőviszonyokkal, ismét a fegyveres harc felé orientálódtak. Ennek következtében a pártokat súlyos károk érték. Kipróbált forradalmárok ezrei vesztek oda. Gyengült a kommunisták kapcsolata a néptömegekkel. Indonéziában a Kommunista Párt 1948 augusztusában azzal a jelszóval lépett fel, hogy létre kell hozni egy nemzeti egységfrontot mint az imperializmus elleni harc eszközét. Szeptemberben a párt összeolvadt egy sor más baloldali csoportosulással, és az ország legnagyobb haladó pártja lett. Csakhogy a Kommunista Párt vezetősége hamarosan provokációknak ült fel (márpedig a jobboldali erők többször is elő nem készített, át nem gondolt akciókra provokálták), a párt fegyveres harcba keveredett, ennek következtében pedig súlyos veszteségeket szenvedett.

Ily módon 1947–1949-ben az ázsiai, valamint az afrikai kommunista és demokratikus mozgalomra sorozatosan súlyos csapásokat mértek. Ám ennek az időszaknak a vége felé már megmutatkoztak az újabb felélénkülésnek, a harc újabb fellendülésének a jelei. A párt az eseményekből levonta a tanulságokat, és igyekezett új, hatékonyabb politikai stratégiát kidolgozni.

A legfontosabb vitathatatlanul az volt, hogy a reakció megtorlásai nem tudták megállítani a népek nemzeti felszabadító harcát. Ez a harc folytatódott, mindjobban elmélyült, mind nagyobb lendületet vett.

A kommunista mozgalom nemzetközi szervezettségének és ideológiai felvértezettségének fokozódása

1947–1949-ben a kommunista mozgalmat maga az élet számos új jelenség elé, új problémák elé állította. A népek által a világ különböző részeiben, valamennyi kontinensen vívott demokratikus harc fellendülése felvetette annak szükségességét, hogy egy új stratégiát dolgozzanak ki, amely alkalmazkodik a kialakult helyzet feltételeihez: az osztályharc nemzetközi jellegének jelentős fokozódásához, a forradalmi mozgalom különböző osztagainak összefüggéséhez és kölcsönhatásához. Az események menetére a világ minden térségében mind nagyobb hatást fejtett ki a két rendszer párharca. S ennek is vissza kellett tükröződnie a kommunista mozgalom politikájában.

Igen nagy jelentősége volt annak a körülménynek is, hogy a kommunisták nemcsak az osztályellenség erőfeszítéseinek a társadalmi haladással szembeni tényleges összefogásába ütköztek, hanem ennek a blokkok és szövetségek egész rendszerével való formális rögzítésébe is, s ennek a rendszernek igen széles volt a skálája – a NATO-tól kezdve egészen az Amerikai Államok Szervezetéig.

Mindez együttvéve napirendre tűzte annak szükségességét, hogy erősítsék a kommunista világ nem-

zetközi kapcsolatait, hogy növeljék a munkásmozgalom internacionalista politikájának szerepét, hogy nemzetközi alapokon megszervezzék a harc tapasztalatainak cseréjét. Ám éppen a negyvenes években bizonyos fokig gyengültek a nemzetközi kapcsolatok a kommunista mozgalomban. A Kommunista Internacionálét 1943-ban feloszlatták, s ezek után már nem volt olyan egységes központ, amely koordinálhatta és irányíthatta volna a különböző országok erőfeszítéseit. Azok az új feltételek, amelyek között a mozgalom fejlődött – a testvérpártok fokozottabb önállósága, nemzeti pozícióik megszilárdulása, valamint harcuk sokrétűsége és specifikumának erősödése – kizárta annak lehetőségét, hogy újra létrejöjjön valamilyen centralizált vezetőség a pártok tevékenységének irányítására. Új módszerek kellettek politikájuk koordinálására. S az ilyen módszerek kutatása mind aktívabban bontakozott ki.

1947. március elején Londonban Nagy-Britannia Kommunista Pártjának kezdeményezésére összeült a Brit Birodalomhoz tartozó országok kommunista pártjainak konferenciája. Ezen részt vettek Nagy-Britannia, Ausztrália, Kanada, a Dél-afrikai Unió, Írország, India, Burma, Malájföld, Ciprus, Ceylon kommunista pártjainak képviselői. Emellett a konferenciára megfigyelőket küldtek az Egyesült Államok, Franciaország, Belgium, Hollandia, Szíria, Libanon, Kuba és Pakisztán kommunista pártjai. A vita során a nemzeti felszabadító harcnak, a jobboldali és a reakciós erők mesterkedéseivel való szembeszállásnak az időszerű kérdéseit tárgyalták meg.

A következő év áprilisában Brüsszelben a kommunistáknak egy újabb regionális találkozóját rendezték meg: Franciaország, Nagy-Britannia, Belgium, Hollandia és Luxemburg kommunista pártjai képviselőinek tanácskozását. Arról volt szó, hogy megszervezzék az ellenállást a katonai blokkok megalakítására irányuló politikával szemben, azzal a politikával szemben, amely éppen akkor kezdett teljesen reális formában kirajzolódni.

A londoni konferencia és a brüsszeli tanácskozás vitathatatlanul játszott bizonyos szerepet a testvérpártok erőfeszítéseinek koordinálásában, megmutatta, hogy az ilyenfajta találkozóknak fontos jelentőségük lehet a kommunista mozgalom közös feladatainak megoldásáért vívott harcban. Ám az efféle találkozók nem oldottak meg egy olyan problémát, mint a testvérpártok akcióinak nemzetközi koordinálása.

1947 második felében, a kialakult helyzetre, a reakció erőinek támadására való tekintettel, fontos kezdeményezéssel állt elő a Lengyel Munkáspárt. Azt javasolta, hogy hozzanak létre egy nemzetközi szervet a kommunista pártok akcióinak koordinálására. Kezdeményezése visszhangra talált. 1947 szeptemberében Varsóban összeült Bulgária, Csehszlovákia, Franciaország, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Olaszország, Románia és a Szovjetunió kommunista és munkáspártjai képviselőinek a tanácskozása.

A tanácskozás résztvevői tájékoztatást hallgattak meg az azon képviselt pártok Központi Bizottságainak tevékenységéről, kicserélték véleményüket a nemzetközi helyzet aktuális problémáit illetően. A vita eredményei kifejezésre jutottak az egyhangúlag elfogadott nyilatkozatban. A nyilatkozat fő következtetése az volt, hogy a háború és az azt követő első évek eredményeképpen megváltoztak az erőviszonyok a nemzetközi porondon. Kialakult két egymással szemben álló tábor: az imperialista és antidemokratikus tábor és az antiimperialista és demokratikus tábor. Ennek a két tábornak a harca lett az egész nemzetközi élet meghatározó mozzanata. Az agresszív, imperialista tábor reális veszélybe sodorja a dolgozó tömegek vívmányait, a népek függetlenségét és szabadságát. „Ebből következik – állapítja meg a tanácskozás nyilatkozata –, hogy a kommunista pártokra különleges feladat hárul. Saját kezükbe kell venniük nemzeti függetlenségüknek és országaik szuverenitásának védelmét", vezetniük kell mindazokat az erőket, amelyek „készek megvédelmezni becsületük és nemzeti függetlenségük ügyét".

A nyilatkozatban a továbbiakban megállapították, hogy az imperializmus részéről fenyegető fő veszély: az újabb világháború veszélye. Ám „óriási a különbség az imperialisták ama kívánsága között, hogy új háborút indítsanak, és egy ilyen háború megszervezésének a lehetősége között. A világ népei nem akarnak háborút. A béke pártján álló erők annyira jelentősek és hatalmasak, hogy ha ezek az

ДЕКЛАРАЦИЯ

совещания представителей Компартии Югославии, Болгарской рабочей партии (коммунистов), Компартии Румынии, Венгерской коммунистической партии, Польской рабочей партии, Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков), Компартии Франции, Компартии Чехословакии и Компартии Италии по вопросу о международном положении

Представители Компартии Югославии, Болгарской рабочей партии (коммунистов), Компартии Румынии, Венгерской коммунистической партии, Польской рабочей партии, Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков), Компартии Франции, Компартии Чехословакии и Компартии

для усиления своих позиций, и все это прикрывается либерально-пацифистской маской, рассчитанной на обман и уловление неискушенных в политике людей.

Особое место в арсенале тактических средств империалистов зани-

A kommunista pártok képviselőinek tanácskozásán elfogadott nyilatkozat

erők a béke védelmében szilárdak és kemények lesznek, ha állhatatosságot és hajthatatlanságot tanúsítanak, akkor az agresszorok tervei teljes kudarcot vallanak."

A kommunista pártok nemzetközi felelősségére és arra való tekintettel, hogy aktívabb legyen érintkezésük, a tanácskozás résztvevői úgy döntöttek, hogy Tájékoztató Irodát hoznak létre. Ennek céljait abban határozták meg, hogy elő kell mozdítani a pártok közötti tapasztalatcserét, szükség esetén pedig koordinálnia kell a kommunista pártok tevékenységét a kölcsönös megegyezés alapján.

Ennek a célnak az elérését kellett szolgálnia a *Tartós Békéért, Népi Demokráciáért!* című lapnak és a Tájékoztató Iroda Titkársága tevékenységének.

A tanácskozáson részt vevő kommunista pártok, de ugyanúgy azok is, amelyek nem vettek részt rajta, lelkesen üdvözölték a Tájékoztató Iroda megalakítását, hangsúlyozva időszerűségét és szükségességét mint olyan szervét, amely biztosítja a testvérpártok közötti tapasztalatcserét, segítve ezzel politikai és szervező munkájuk javítását.

A nyugati világ reakciós erői újabb rágalomhadjárattal fogadták a Tájékoztató Iroda megalakítását. E kampány fő motívuma az a megállapítás volt, hogy az új szervezet a Kommunista Internacionálé felélesztése, s hogy ez eszköz a kommunista mozgalom egységes centralizált irányításának visszaállítására. Erre a kampányra reagálva a *Pravda* 1947. október 10-i vezércikkében ezt írta: „A Tájékoztató Irodának néhány kommunista párt képviselőiből való megalapítása egyáltalán nem jelenti egy olyan, centralizált vezetés alatt álló egységes kommunista világszervezet helyreállítását, amilyen annak idején a Kommunista Internacionálé volt... A Komintern... már régen túlhaladott szakasz a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének történetében. A Kominternhez való visszatérés most hátrafelé, nem pedig előre tett lépés volna."

A Tájékoztató Iroda második értekezletét Romániában tartották meg 1948 júniusában. Ezen megtárgyalták a Jugoszlávia Kommunista Pártjában kialakult helyzetet. A jugoszláv kérdésre a Tájékoztató Iroda 1949. novemberi értekezletén is visszatért. A vita menetén és az elfogadott határozaton érződött, hogy addigra megromlott Jugoszláviának és Jugoszlávia Kommunista Pártjának kapcsolata a többi szocialista országgal és testvérpárttal. 1956-ban ezt a határozatot hatályon kívül helyezték azok a kommunista pártok, amelyek elfogadták.

A Tájékoztató Iroda 1949. novemberi értekezlete meghallgatta M. A. Szuszlov „A béke védelme és harc a háborús gyújtogatók ellen" és Palmiro Togliatti „A munkásosztály egysége és a kommunista és munkáspártok feladatai" című referátumát. Mindkét téma a kialakult helyzetre való tekintettel rendkívül időszerű volt.

Különösen nagy jelentősége volt M. A. Szuszlov referátumában annak a következtetésnek, hogy a világ erőinek új megoszlása közepette lehetséges a béke szervezett frontjának megteremtése, egy új há-

ború megelőzése. „A világ megmentése egy új háborútól – olvasható a referátumban –, a mai konkrét történelmi helyzetben, nem utópia, hanem reális lehetőség. Ha a népek éberek, aktívak és egységesek lesznek abban a harcban, amelyet a békéért folytatnak, állhatatosságot és kitartást fognak tanúsítani a béke védelmében, akkor a háborús uszítóknak nem sikerül megvalósítaniuk véres terveiket: a harmadik világháború lángjának fellobbantását."

A kialakult helyzetben a kommunista pártok előtt álló feladatokat megfogalmazva az értekezlet résztvevői határozatukban ezt írták: „Nagymértékben a kommunista pártok erélyén és kezdeményezésén múlik a békéért kibontakozó gigászi harc kimenetele..." Arra szólították fel a kommunistákat, hogy kapcsolják össze a nemzeti függetlenségért vívott harcot és a békeharcot.

Palmiro Togliatti arról beszélt referátumában, hogy milyen életbevágóan fontos a harc a munkásmozgalom különböző áramlatai akcióegységének helyreállításáért. Az értekezlet kifejezte azt a szilárd meggyőződését, hogy „a munkásosztály egysége teljes mértékben elérhető, tekintet nélkül ama vezető szakszervezeti vagy pártközpontok ellenállására, amelyeknek élén az egység bomlasztói és ellenségei állnak".

A Tájékoztató Iroda értekezletei, a *Tartós Békéért, Népi Demokráciáért!* című lap megjelenése óriási szerepet játszottak a negyvenes évek végének konkrét körülményei között. Ebben kifejezésre jutott a testvérpártoknak az az akarata, hogy határozottan szembeszálljanak a reakcióval, a háborúval, hogy folytassák és mind aktívabbá tegyék a békéért, a demokráciáért, a nemzeti függetlenségért és a szocializmusért vívott harcot. Fontos mozgósító tényezője volt ez az egész kommunista mozgalom tevékenységének, és kiváltképpen sorai nemzetközi összeforrasztásának.

A testvéri kommunista és munkáspártok által nemzetközi méretekben kifejtett aktivitás fokozódása előmozdította a legnagyobb nemzetközi demokratikus szervezetek tevékenységének a fejlődését is. 1949 nyarán Milánóban összeült a II. nemzetközi szakszervezeti kongresszus. A kongresszus, amelyen 48 ország küldöttei vettek részt 72 millió szakszervezeti tag képviseletében, meggyőzően megmutatta, hogy a szakadároknak a demokratikus szakszervezeti mozgalom aláásására irányuló kísérletei kudarcra vannak ítélve.

A szakszervezetek milánói kongresszusa teljes erővel felvetette azt, hogy milyen szerep hárul a munkásosztályra a békéért, az újabb háború ellen vívott harcban. Ez a kérdés állt a figyelem középpontjában a dolgozó nők II. világkongresszusán és a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség II. kongresszusán, amelyeket 1949 őszén Budapesten rendeztek meg. A nőkongresszus kiáltványt fogadott el „A béke védelmében" címmel. „Minden erőt a békéért, a háború ellen vívandó harcra" – szólt a felhívás „A világ ifjúságához" intézett kiáltványban, amelyet a DIVSZ kongresszusa fogadott el.

*

1945–1949-ben tehát a kommunista és munkásmozgalom, valamint a demokratikus mozgalom fejlődése két szakaszon ment át. A nagytőke abban reménykedett, hogy már a háború utáni első években sikerül különösebb nehézség nélkül megvalósítania a háború előtti állapotok restaurációját. Csakhogy ez a számítása nem vált be. 1945–1949 folyamán a demokratikus erők nagy sikereket értek el. Erre a reakció széles körű támadást indított a kommunista és munkásmozgalom, az egész demokratikus mozgalom ellen. A háború utáni első évek viharos fellendülésének időszakát, amikor a fasizmus fölött aratott győzelem megszilárdítása és egyben a demokratikus vívmányok továbbfejlesztése állt a homloktérben, olyan időszak váltotta fel, amikor a népek vívmányainak védelmében, a békének, a reakció ellentámadásaitól, a monopoltőke, elsősorban az amerikai monopoltőke expanziójától fenyegetett országok nemzeti függetlenségének és szabadságának védelmében folyt elkeseredett harc. Csakhogy az erők új megoszlása közepette, amikor létezett már a szocializmus rendszere, amikor a munkásosztály és a nemzeti felszabadító mozgalom oly jelentős erőtartalékokat gyűjtött – ilyen körülmények között a reakció támadása csak részleges, viszonylagos, időleges sikerrel járt.

Az imperializmus erői 1947–1949-ben képtelenek voltak útját állni a szocialista világrendszer terjedésének és megszilárdulásának. S ez igen súlyos vereséget mért a reakcióra.

Az imperializmus erői a tőkés országokban valamelyest vissza tudták ugyan szorítani a kommunista pártokat, a munkásmozgalom és a szakszervezeti mozgalom élcsapatait, de nem tudtak gátat vetni fejlődésüknek. A nemzetközi munkásosztály, tömörítve sorait, pontosabban meghatározva stratégiáját, folytatta a harcot, és még kedvezőtlen viszonyok között is bizonyos sikereket könyvelhetett el.

Az imperializmus erőinek sikerült egy sor fájdalmas csapást mérni a nemzeti felszabadulásért küzdő harcosokra. De a gyarmati rendszer likvidálásáért folyó harcot az imperializmus már nem tudta megállítani.

Más szavakkal, bármennyire bonyolult volt is a helyzet 1947–1949 folyamán, bármilyen aktívak voltak is akkor a reakció és az agresszió erői, fokozatosan felhalmozódtak a mélyen gyökerező feltételek a béke, a demokrácia és a szocializmus táborának újabb sikereihez. Igen meggyőzően bizonyították ezt be a későbbi évek eseményei.

XXII. FEJEZET

A béke híveinek mozgalma

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom, a demokratikus mozgalom, a nemzetközi szociáldemokráciának a legkiválóbb képviselői bekapcsolódtak a béke híveinek mozgalmába.

Hogy ez a mozgalom éppen a negyvenes évek végén egyáltalán létrejött, ez természetes és törvényszerű megnyilvánulása volt a legkülönbözőbb társadalmi rétegekben egyre erősödő háborúellenes hangulatnak. Az emberek számára mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a Szovjetunió elleni hidegháború, amely a szocialista országok elleni agresszió lélektani előkészítése, az egész világra kiterjedő atomháborúhoz vezethet, amelynek katasztrofális következményei lennének az emberiségre nézve. Éppen ebben az időszakban jelent meg a Truman-doktrína és a Marshall-terv; 1948–1949-ben kiéleződött az úgynevezett berlini válság, amely könnyen a háború tűzfészkévé válhatott volna Európa szívében; megalakult a nyugati, majd az észak-atlanti katonai tömb, amely nyíltan a Szovjetunió ellen irányult.

Világszerte erősödött a háborúellenes hangulat, s ez összefüggött azzal is, hogy imperialista hatalmak agressziókat hajtottak végre Indonézia, Malájföld, Görögország, Vietnam népei ellen.

A valamennyi kontinenst magával ragadó békemozgalom hatékonysága és tömeges jellege jelentős mértékben abból fakadt, hogy általánosságban fellendült a tömegek politikai aktivitása, hogy a fasizmus leverése után világszerte gyarapodtak a demokratikus erők.

A béke híveinek nemzetközi mozgalma olyan formákban bontakozott ki, mint a tömeges tiltakozás a kezdődő fegyverkezési hajsza ellen, imperialista katonai tömbök összetákolása és egy újabb háború előkészítése ellen, a nemzeti felszabadulásukért küzdő népek eltiprása ellen.

Franciaországban például tömegesen tiltakoztak a francia gyarmatosítók által Vietnamban folytatott háború ellen. 1947 novemberében Párizsban ült össze a béke és a szabadság védelmének első országos kongresszusa, s ezen megválasztották a Béke- és Szabadságharcosok szervezet (későbbi nevén Békemozgalom) országos bizottságát, ezt követően pedig békebizottságok alakultak Franciaország valamennyi megyéjében és városában. 1948 júliusában Londonban is tartottak egy konferenciát az egyetemes békéért való harc jegyében, több mint 1300 küldött részvételével. Ugyanabban az évben alakították meg Japánban a Szabadság, béke és függetlenség ligát, amely ebben az országban egy lépcsőfok lett egy széles körű békemozgalom megteremtése felé. Az Egyesült Államokban is sor került az első háborúellenes megmozdulásokra: 37 neves közéleti személyiség nyilatkozatot tett közzé az Egyesült Államoknak a német kérdésben követett politikája ellen.

Azzal a céllal, hogy nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi méretekben is egyesítsék a béke híveinek erőfeszítéseit és koordinálják tevékenységüket, a lengyel, a francia és a szovjet értelmiség képviselőinek egy csoportja azt kezdeményezte, hogy hívják össze a kulturális tényezők világkongresszusát a béke védelmében, s ez a kongresszus 1948 augusztusában a lengyelországi Wrocławban össze is ült a világ 45 országa 500 tudósának, írójának, művészének részvételével. A kongresszuson elfogadott békevédelmi kiáltványban arra hívták fel valamennyi ország kulturális tényezőit, hogy hívják össze a kultúra képviselőinek nemzeti kongresszusait, segítsék elő mindenütt nemzeti békevédelmi bizottságok megalakítá-

sát. „A világ népei – hangsúlyozza a kiáltvány – nem akarnak háborút, és elég erősek ahhoz, hogy megvédjék a békét és a kultúrát egy újabb fasizmus merényleteivel szemben." A kongresszus megalakította a kulturális tényezők nemzetközi békevédelmi összekötő bizottságát, s ebbe olyan kiemelkedő személyiségeket választott be, mint Frédéric Joliot-Curie professzor, a francia fizikus, Alekszandr Fagyejev szovjet író, Paul Robeson amerikai énekes és közéleti személyiség, Pablo Neruda chilei költő.

1949. február 25-én a kultúra tényezőinek nemzetközi békevédelmi összekötő bizottsága, a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség, valamint 17 ország 75 neves közéleti személyisége egy felhívást adott ki, azt sürgetve, hogy 1949 áprilisára hívják össze a béke híveinek világkongresszusát. Ezt a felhívást, amelyet sok ezer példányban kinyomtattak és plakátok, röplapok formájában terjesztettek, megküldték a világ minden országa demokratikus szervezeteinek, haladó politikusainak, szakszervezeteinek, nő- és ifjúsági szervezeteinek és ezek nemzetközi egyesüléseinek, parasztszervezeteknek, szövetkezeteknek, vallási közösségeknek, kulturális szervezeteknek, tudósoknak, íróknak, újságíróknak, művészeknek, demokratikus politikusoknak.

Rendkívül sokan csatlakoztak a felhíváshoz és támogatták azt. A béke-világkongresszus összehívásáért szállt síkra 18 nemzetközi szervezet (a többi között a Szakszervezeti Világszövetség, a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség, a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség stb.), 1015 nemzeti és több mint 10000 területi szervezet, 2895 hírneves ember 72 országból. Sok országban már a kongresszus előkészítésének időszakában országos békebizottságok alakultak, például Olaszországban, Indiában, Japánban, Bulgáriában és más országokban.

Azt tervezték, hogy az I. béke-világkongresszust Párizsban hívják össze. Feszült nemzetközi helyzetben folyt az előkészítése. A tőkés országok kormányai próbálták megakadályozni a béke-világkongresszus megtartását, nem adtak Párizsba szóló útlevelet a küldötteknek, a francia kormány pedig megtagadta a vízumot Kína, Lengyelország, Bulgária és néhány más ország küldötteitől, korlátozott számú vízumot biztosított a szovjet küldötteknek. Erre való tekintettel úgy döntöttek, hogy a párizsi kongresszussal egyidejűleg, annak részeként üléseket tartanak Prágában is.

Az 1949. április 20. és 25. között megtartott párizs–prágai békekongresszus a közös cél jegyében egyesítette különböző pártok és osztályok képviselőit, összefogott különböző politikai és vallási meggyőződésű embereket. A kongresszus munkájában 2287 küldött vett részt 72 országnak, 12 nemzetközi és 561 nemzeti szervezetnek a képviseletében.

A kongresszust megnyitó beszédében Joliot-Curie leleplezte a Szovjetunió elleni agresszió imperialista terveit: „Arra szeretnének rábírni bennünket, hogy folytassuk Vrangel, Gyenyikin és Hitler hadjáratait, arról szerettek volna meggyőzni bennünket (micsoda irónia!), hogy »a demokrácia és a szabadság nevében«, a mindenható atombomba védelme alatt meg kell semmisítenünk azt a rezsimet, amely elkövette azt a »megbocsáthatatlan bűnt«, hogy véget vetett az ember ember által való kizsákmányolásának."

Frédéric Joliot-Curie

A kongresszus résztvevői egyöntetűen az atomfegyver és minden más tömegpusztító fegyver betiltása mellett foglaltak állást, követelték a nagyhatalmak katonai költségvetéseinek csökkentését és fegyveres erőik korlátozását; támogatták a népeknek a nemzeti függetlenségért vívott harcát és elítélték a háborús hisztériát, az újabb háború propagálását. „Ezentúl a béke védelme valamennyi nép ügyévé válik... Szilárd eltökéltségünk, hogy megharcolunk a békéért, hogy megharcolunk az életért" – olvasható a kongresszus záróokmányában. A kongresszus felhívta valamennyi nép figyelmét az atomháború reális veszélyére, és ébersége, a béke védelmében való aktív cselekvésre szólította fel őket. „Nem azért gyűltünk itt össze – mondotta Joliot-Curie –, hogy békéért könyörögjünk a háború híveinek, hanem hogy rájuk kényszerítsük a békét."

A kongresszus határozatainak gyakorlati megvalósítására és a békeharcban folytatott akciók koordinálására megválasztották a béke-világkongresszus állandó bizottságát 72 ország haladó közvéleményének kiemelkedő képviselőiből. A bizottság elnöke Frédéric Joliot-Curie lett, a kiváló tudós, az ellenállási mozgalom aktív résztvevője, aki abban az időben Franciaország atomenergiaügyi főbiztosa volt. Az állandó bizottságba olyan ismert közéleti személyiségek kerültek be, mint John Bernal professzor, D. N. Pritt jogász, John Platts-Mills munkáspárti parlamenti képviselő (Anglia), A. A. Fagyejev, A. J. Kornyejcsuk, I. G. Ehrenburg írók (Szovjetunió), Lázaro Cárdenas, Mexikó volt elnöke, Louis Aragon író, Pablo Picasso festőművész, Yves Farge és d'Astier de la Vigerie volt miniszterek (Franciaország), Antoine Tabet libanoni építész, William Du Bois tudós és Paul Robeson énekes (Egyesült Államok), Jorge Amado író (Brazília), Renato Guttuso festőművész (Olaszország), Pablo Neruda (Chile) és mások.

A kongresszus határozatai szerint az állandó bizottságot, amelynek székhelyéül Párizst választották, a következőkkel bízták meg: egyesítse mindazokat a szervezeteket, amelyek a béke védelmére törekszenek, különös figyelmet szentelve a városokban és a falvakban, az üzemekben és az egyetemeken működő nemzeti békebizottságok tevékenységének; leplezze le mindazokat az akciókat, amelyek a béke ellen irányulnak, és koordinálja a béke erőinek tevékenységét, mozgósítsa ezeket az erőket a nemzeti függetlenséget és a demokratikus szabadságjogokat fenyegető agresszió elleni harcra. Úgy döntöttek, hogy több nyelven megjelentetik a béke híveinek egy tájékoztató sajtószervét.

Az I. béke-világkongresszus és ennek határozatai megvetették az alapját a világméretekben megszervezett békemozgalomnak.

Az 1949 júniusában megalakított angol békebizottság, a munkáspárti vezetőség minden akadékoskodása ellenére, már ugyanazon év októberében meg tudott rendezni egy tömeges országos kongresszust, amelyen 1200 küldött vett részt. A béke angliai hívei követelték az amerikai csapatoknak az országból való kivonását, szembeszálltak önkénteseknek Anglia területi hadseregébe való verbuválásával. Sok szakszervezet a brit Szakszervezeti Kongresszus reformista utasításai dacára bojkottálta a toborzási kampányt és közreműködött ennek meghiúsításában.

Nagy lendületet vettek a béke híveinek tömeges megmozdulásai Franciaországban. 1949 októberéig mintegy 7 millió francia írt alá egy békefelhívást, amelyet a városokban és az üzemekben szervezett számos békebizottság útján terjesztettek. Mind nagyobb arányú kampánnyá dagadt azoknak a filmeknek, újságoknak, könyveknek, folyóiratoknak, rádiótársaságoknak, intézményeknek és politikusoknak a bojkottálása, amelyek, illetve akik egy új háborúnak a propagálására vállalkoztak. Megesett, hogy hadiipari üzemek munkásai kollektív megmozdulásokkal megtagadták fegyver és hadianyag gyártását. Dunkerque, majd más kikötők (Saint Nazaire, Nantes, Rouen, Lapalisse, La Rochelle és mások) dokkmunkásai megtagadták az Egyesült Államokból szállított hadianyag kirakását. Ezt a kampányt, amelyet a Béke- és Szabadságharcosok szervezet rendezett, összekapcsolták a vietnami gyarmati háború ellen tiltakozó tömegmozgalommal. Francia hajók személyzete, délkelet-franciaországi vasutasok, Marseille, Toulon, Brest, Boulogne-sur-Mer és más francia kikötők dokkmunkásai megtagadták Vietnamba vezényelt csapatok és oda irányított hadfelszerelés rakodását és szállítását.

Francia társaik példáját követték egyes olaszországi kikötők (Nápoly, Ancona stb.), belga kikötők (Antwerpen) dokkmunkásai, ugyancsak kijelentve, hogy nem hajlandók amerikai fegyvert szállító hajókat kirakni. 1949 folyamán Olaszországban 8 millió aláírást gyűjtöttek a NATO-hoz való csatlakozást ellenző petícióhoz. A rendőri megtorlások ellenére társadalmi mozgalom indult Nyugat-Németország remilitarizálása ellen, mégpedig munkások, haladó értelmiségiek, fiatalok aktív részvételével. A hamburgi hajógyárak munkásainak 94 százaléka ellenezte például azt, hogy Nyugat-Németországban új hadsereget hozzanak létre.

1949 áprilisában ült össze Japánban az első békekongresszus 1300 küldött részvételével, akik az ország több mint 100 demokratikus szervezetét képviselték. A kongresszus azzal a felhívással fordult a japán néphez, hogy védelmezze Japán szabadságát és függetlenségét, hogy szorgalmazza a békeszerződés megkötését és az atomfegyver betiltását. A Japán Békebizottsághoz 7 millió ember csatlakozott.

Tömeges békekonferenciákat tartottak Kínában (1949 októberében), Indiában (1949 novemberében), a Mongol Népköztársaságban és más ázsiai országokban.

Békemozgalom bontakozott ki az Egyesült Államokban is. 1949 áprilisában 300 amerikai tudós és kulturális tényező a protestáns egyház 33 államból való képviselőivel együtt nyílt levelet intézett Truman elnökhöz, elítélve benne az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét és sürgetve a Szovjetunióval való tárgyalásokat az összes megoldatlan kérdések rendezése céljából. 1949. október 1–2-án Chicagóban első ízben ült össze az amerikai szakszervezeti békekonferencia 28 állam több mint 1000 küldöttének a részvételével. Ám az AFL és a CIO vezetőségének szakadár tevékenysége útját állta annak, hogy az amerikai munkásosztály szélesebb körei részt vegyenek a békeharcban.

Megindult a békemozgalom Latin-Amerikában is, és tömegessé vált Kubában, Argentínában, Kolumbiában, Ecuadorban, Brazíliában, Mexikóban és Chilében. 1949 szeptemberében México városban összeült a kontinens békekongresszusa 19 latin-amerikai ország mintegy 1000 küldöttének és az Egyesült Államok több mint 200 képviselőjének a részvételével. Az ezen a kongresszuson elfogadott kiáltvány arra szólította fel Amerika népeit, hogy harcoljanak a nemzeti szuverenitásért és a gazdasági függetlenségért, egy újabb háború kirobbantásának mindennemű kísérlete ellen.

Az I. béke-világkongresszus után békebizottságok alakultak Francia Nyugat-, Egyenlítői- és Észak-Afrikában, Algériában, Tunéziában; Marokkóban a kikötőmunkások, akárcsak Franciaországban, megtagadták hadianyagok rakodását.

A békemozgalom megindulásának pillanatától tevékenyen részt vettek benne a szovjet emberek, más szocialista országoknak a népei. 1949 augusztusában Moszkvában megrendezték az I. össz-szövetségi békekonferenciát, s ezen az ország minden részéből 1200 küldött vett részt. A konferencia megválasztotta a Szovjet Békebizottságot, amely aztán koordinálta a szovjet békeharcosok tevékenységét, a béke megőrzésében érdekelt különböző országokban működő szervezetekkel és csoportokkal való együttműködést. 1949 nyarán más szocialista országokban is alakultak nemzeti és helyi békebizottságok.

A szervezett békemozgalom kibontakozásával párhuzamosan a mozgalomhoz csatlakoztak a béke-világkongresszus határozatait támogató olyan nagy nemzetközi szervezetek is, mint a Szakszervezeti Világszövetség, a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség, a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség, a Nemzetközi Diákszövetség stb. A Milánóban 1949 június–júliusában megtartott II. szakszervezeti világkongresszus például arra hívta fel a Szakszervezeti Világszövetséghez tartozó szervezeteket, hogy „a legtevékenyebben vegyenek részt a béke-világkongresszus állandó bizottságának munkájában, egész szervezeti és propagandatevékenységében".

Az állandó bizottság felhívására 1949. október 2-án világszerte nemzetközi békenapot rendeztek. A világ 60 országában tömegtüntetéseken, nagygyűléseken elítélték a háborús gyújtogatókat és síkraszálltak a békéért, a népek biztonságáért.

A béke-világkongresszus állandó bizottságának 1949. októberi római ülésszakán konkrét javaslato-

A moszkvai össz-szövetségi békekonferencia résztvevői egyhangúlag elfogadják a Szovjet Békebizottság megalakításáról szóló határozatot

kat dolgoztak ki a békemozgalom erősítése és kiszélesítése céljából. Az ülésszakon azzal a követeléssel fordultak a kormányokhoz, hogy kezdjenek tárgyalásokat a görögországi, a vietnami, az indonéziai és a malájföldi háború beszüntetése céljából, kezdjék meg a fegyverzetek és fegyveres erők csökkentését, tiltsák be és semmisítsék meg az atomfegyvert, kössék meg a nagyhatalmak békepaktumát az ENSZ keretei között.

Hasonló követeléseket tartalmazott az állandó bizottság irodájának valamennyi ország parlamentjéhez intézett felhívása is (1949. december). Az állandó bizottság titkársága nemzetközi összetételű küldöttségeket menesztett az egyes országokba, hogy a helyi parlamentnek nyújtsák át a fegyverkezési hajsza beszüntetésére és az atomfegyver betiltására vonatkozó javaslatokat. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa, valamint más szocialista országoknak a parlamentjei is támogatták az állandó bizottság javaslatait.

A közvélemény nyomására a békeharcosok küldöttségétől kénytelen volt átvenni az állandó bizottság javaslatait Olaszország parlamentjének elnöke, Franciaország Nemzetgyűlésének elnöke, Finnország és Svédország parlamentje.

Ugyanakkor az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem adott beutazási engedélyt a békeharcosok nemzetközi küldöttségének, Hollandia kormánya kiutasította az országból a békeharcosok nemzetközi küldöttségét, Belgium parlamentje pedig elutasította az állandó bizottság javaslatainak megtárgyalását.

Angliában a Munkáspárt Végrehajtó Bizottsága 1949 júniusában olyan határozatot hozott, hogy ki kell zárni a pártból mindazokat, akik részt vesznek a békemozgalomban. Nyugat-Németországban a

békemozgalomban való részvételt a szakszervezeti tagsággal összeegyeztethetetlennek minősítették. Az Egyesült Államokban üldözték, bántalmazták, bíróság elé állították azokat, akik aláírásokat gyűjtöttek békefelhívásokhoz, a Béke Híveinek Tájékoztató Központja, amelyet „felforgató szervezetnek" minősítettek, kénytelen volt beszüntetni tevékenységét.

Méreteit, szervezettségét, céltudatosságát, aktivitását tekintve a békemozgalomnak nem volt párja az emberiség történetében. Kiterjedt valamennyi kontinensre és a világ csaknem valamennnyi országára. Ebben a mozgalomban rasszra, nemzeti, osztály-, politikai hovatartozásra, felekezetre való tekintet nélkül vettek részt az emberek. Minthogy háborúellenes mozgalom volt, egyben imperialistaellenes, demokratikus mozgalom is volt. A béke híveinek mozgalma azért harcolt, hogy a földön megőrizze a békét, hogy elejét vegye egy újabb világháborúnak és a helyi háborúknak, hogy felszámolja az esetleg felmerülő konfliktusok gócait. Küzdött a nemzetközi helyzet feszültségének enyhítéséért, a fegyverkezési hajsza beszüntetéséért, a tömegpusztító fegyverek betiltásáért, a leszerelésért. Síkraszállt a különböző politikai berendezkedésű államok békés egymás mellett éléséért mint a nemzetközi kapcsolatok normájáért és vezérelvéért. A békeharcosok mozgalmát aktívan támogatták mindazok a népek, amelyek harcoltak nemzeti felszabadulásukért, a kolonializmus és a neokolonializmus, a rasszizmus és az apartheid ellen.

A békemozgalomhoz hasonló hatékony mozgalom csak olyan körülmények között keletkezhetett, amikor a világban a második világháború és az azt követő események: a szocialista világrendszer kialakulása, a munkásmozgalom és a széles körű, a társadalom valamennyi rétegét felölelő demokratikus mozgalmak hatalmas fellendülése, a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődése és nemzeti felszabadító forradalomba való átcsapása, a nép nagy tömegeinek a megnövekedett politikai aktivitása eredményeképpen mélyreható változások mentek végbe.

Függelék

Időrendi áttekintés

1945.

szeptember 4. – A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének rendelkezése az Állami Honvédelmi Bizottság feloszlatásáról a háború befejezése és az országban bevezetett rendkívüli állapot feloldása kapcsán.

szeptember 4. – Indonéziában megalakul Szukarno elnök kormánya.

szeptember 8. – Amerikai csapatok szállnak partra Dél-Koreában.

szeptember 11–október 2. – A Külügyminiszterek Tanácsa első értekezlete (Londonban).

szeptember 25. – A Szovjetunió és Magyarország között helyreállnak a diplomáciai kapcsolatok.

szeptember 25–október 8. – A II. szakszervezeti világkonferencia; október 3-tól – szakszervezeti világkongresszus.

szeptember 29. – Dzsakartában és Indonézia más városaiban angol csapatok szállnak partra.

október 3. – Megalakul a Szakszervezeti Világszövetség, székhelye Párizs.

október 4. – Indonéziába visszatérnek a holland haderő alakulatai és a gyarmati közigazgatás képviselői.

október 5. – Megalakult Indonézia nemzeti hadserege.

október 10. – Csungcsingban (Csungking) aláírják a Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang kormány küldöttsége közötti tárgyalások jegyzőkönyvét.

október 10. – Megalakul a Kommunista Párt Észak-koreai Irodája.

október 12. – Laosz Ellenállási Mozgalmának Népi Bizottsága kikiáltja az ország függetlenségét; az ország neve Patet Lao lesz.

október 13–21. – Az V. pánafrikai kongresszus.

október 18. – Népfelkelés Venezuelában.

október 20. – Ausztria Ideiglenes Kormánya elismeri a Szövetséges Tanácsot.

október 20. – Népszavazás Mongóliában. A népesség az állami függetlenség mellett foglal állást.

október 24. – Életbe lép az ENSZ Alapokmánya. Ezen a napon tartják meg évente az Egyesült Nemzetek Napját.

október 24. – Csehszlovákiában rendeletet adnak ki a nagyipar, a bankok és a biztosítótársaságok államosításáról.

október 29. – Vargas diktatúrájának megdöntése Brazíliában.

október – A francia csapatok intervenciója Kambodzsában. Tömegtüntetések Phnom Penhben a francia uralom visszaállítása ellen.

november 5. – Megalakul a Norvég Munkáspárt kormánya Gerhardsennel az élen.

november 5. – Georgi Dimitrov 22 évi emigráció után visszatér Bulgáriába.

november 10. – A Szovjetunió elismeri Albánia ideiglenes demokratikus kormányát.

november 10. – A Népbiztosok Tanácsa határozatot hoz a Szovjetunió 15 ősi, a háborúban elpusztult városának gyorsított ütemű helyreállításáról.

november 18. – Bulgáriában a parlamenti választásokon győz a Hazafias Arcvonal.

november 20. – Megkezdődik a német háborús főbűnösök nürnbergi pere.

november 22–25. – Calcuttában általános politikai sztrájkra, tüntetésekre, a rendőrséggel és a katonasággal való összetűzésekre kerül sor az „indiai nemzeti hadsereg" tisztjeinek egy csoportja ellen indított per miatt.

november 29. – Kikiáltják a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot.

december 1. – Párizsban a nemzetközi nőkongresszus megalakítja a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetséget.

december 1. – A Japán Kommunista Párt IV. kongresszusa (első legális kongresszusa).

december 2. – Franciaországban törvényt hoznak a Francia Banknak és az ország négy legnagyobb bankjának az államosításáról.

december 16–26. – A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia külügyminisztereinek moszkvai értekezlete.

december 20. – Angliában törvényt hoznak az Angol Bank államosításáról.

december – Az Iráni Azerbajdzsán parlamentjének első ülésszaka. Demokratikus kormányt választanak.

1946.

január 1. – Magyarországon államosítják a szénbányákat.

január 3. – Lengyelországban államosítják a legfontosabb iparágakat.

január 5. – Kína Kuomintang kormánya elismeri a Mongol Népköztársaságot.

január 6. – Vietnamban megtartják az ország történetében az első általános választásokat.

január 10. – Kínában megegyezés jön létre a hadicselekmények beszüntetéséről. Csungcsingban megkezdi működését a Politikai Konzultatív Tanács.

január 10. – Londonban megnyitják az ENSZ Közgyűlésének első ülésszakát.

január 11. – Albániában kikiáltják a Népköztársaságot.

január 21–22. – Burmában megrendezik a Antifasiszta Népi Szabadság Liga első kongresszusát.

január 31. – A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság szkupstinája elfogadja a jugoszláv alkotmányt.

február 1. – Magyarországot köztársasággá kiáltják ki.

február 9–11. – A Szabad Német Szakszervezetek Szövetségének alakuló kongresszusa (Kelet-Németország).

február 10. – Választások a Szovjetunió Legfelsőbb Tanacsába (második ciklus).

február 19. – Általános sztrájk tör ki Indiában a „Talwar" nevű cirkálón, majd más hadihajókon is. Lázadás a hadseregben.

február 27. – A Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést, valamint gazdasági és kulturális egyezményt köt.

február – Észak-Koreában a népi bizottságok képviselőinek phenjani kongresszusán megalakul Észak-Korea Ideiglenes Népi Bizottsága.

március 2. – Vietnam Nemzetgyűlése megválasztja a népi kormányt, Ho Shi Minh köztársasági elnökkel az élen.

március 5. – Észak-Korea Ideiglenes Népi Bizottsága határozatot hoz földreform végrehajtásáról.

március 5. – Winston Churchill beszédet mond Fultonban (Egyesült Államok), s ezzel megkezdődik a hidegháború.

március 6. – Franciaország elismeri a Vietnami Demokratikus Köztársaságot mint független államot a Francia Unió kebelében.

március 9. – Juho Kusti Paasikivit Finnország elnökévé választják.

március 12. – Bulgáriában földreformtörvényt adnak ki.

március 12–19. – A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának (második ciklus) első ülésszaka törvényt hoz a szovjet népgazdaság helyreállításának és fejlesztésének 1946–1950-re szóló ötéves tervéről.

március – Francia csapatok nyomulnak be Laoszba.

március – Ferhat Abbasz megalapítja az Algériai Manifesztum Demokratikus Unióját – a nemzeti burzsoázia pártját.

április 10. – Japánban megrendezik a háború utáni első parlamenti választásokat.

április 21–22. – Németország Kommunista Pártja és Németország Szociáldemokrata Pártja egyesül a Német Szocialista Egységpártban (NSZEP).

április 25–május 16. – Összeül a Külügyminiszterek Tanácsának második értekezlete Párizsban.

május 3. – Északkelet-Kínából kivonják a szovjet csapatokat.

május 3. – Tokióban megkezdik a japán háborús főbünösök bírósági tárgyalását.

május 7. – Nagy-Britanniában törvényt hoznak a polgári légi közlekedés államosításáról.

május 21. – Nagy-Britanniában törvényt hoznak a szénbányák államosításáról.

május 25. – Kikiáltják Transzjordánia függetlenségét (új neve: Jordánia Hasimita Királyság).

május 27. – Megalakul a Vietnami Nemzeti Front (Lien Viet).

május – Csehszlovákiában megalakul a Nemzeti Front új kormánya Klement Gottwalddal, Csehszlovákia Kommunista Pártja elnökével az élen.

június 13. – Szovjet–afgán egyezmény határkérdésekben.

június 14. – Az ENSZ Atomenergia-bizottságának első ülésszaka. A Szovjetunió javaslatot tesz az atomfegyver gyártásának és alkalmazásának betiltására.

június 15–július 12. – A Külügyminiszterek Tanácsa második értekezletének befejező szakasza (Párizsban).

június 18. – Olaszországot köztársasággá kiáltják ki.

június 30. – Népszavazás Lengyelországban: a lakosság a szejm egykamarás rendszere, szociális reformok, az Odera–Neisse-határ mellett foglalt állást.

július 4. – A Fülöp-szigeteket független köztársasággá kiáltják ki.

július 11. – Befejezik a Szarátov–Moszkva gázvezeték építését.

július 15. és 25. – Az Egyesült Államok atombomba-kísérletek sorozatát hatja végre a Bikini-korallszigeteken.

július 18. – Jugoszláviában törvényt hoznak a paraszti szövetkezetekről.

július 29–október 15. – Párizsban konferenciát tartanak az Olaszországgal, Magyarországgal, Romániával, Bulgáriával és Finnországgal kötendő békeszerződések előkészítésére. Határozatokat hoznak a dunai hajózásról és Trieszt státusáról.

július 30. – Észak-Korea Ideiglenes Népi Bizottsága törvényt hoz a nők egyenjogúságáról.

július – Megkezdődik a kínai polgárháború.

augusztus 10. – Észak-Koreában törvényt hoznak a japán gyarmatosítók és koreai kiszolgálóik tulajdonának államosításáról.

augusztus 19. – Létrejön a Japán Iparági Szakszervezetek kongresszusa.

augusztus 24. – Indiában közzéteszik a Dzsavaharlál Néhrú által megalakított új Végrehajtó Tanács összetételét.

augusztus 28–30. – A Koreai Kommunista Párt és az Új Néppárt egyesül az Észak-koreai Munkapártban.

augusztus – Angol csapatok szállnak partra Baszrában. Irakban betiltják az összes demokratikus pártokat és szervezeteket.

szeptember 7. – India ideiglenes kormánya nyilatkozatban bejelenti, hogy megőrzi semlegességét és nem csatlakozik katonai tömbökhöz.

szeptember 14. – A Vietnami Demokratikus Köztársaság és Franciaország egyezményt köt a modus vivendiről, s ebben Franciaország megerősítette, hogy elismeri a Vietnami Demokratikus Köztársaságot.

szeptember 15. – Kikiáltják a Bolgár Népköztársaságot.

szeptember 19. – A Szovjetunió Minisztertanácsának és az SZK(b)P Központi Bizottságának határozata „A mezőgazdasági artel minta-alapszabályzatának megsértésével kapcsolatosan a kolhozokban előforduló esetek felszámolását célzó intézkedésekről".

szeptember 20. – A Krajowa Rada Narodowa elfogadja a lengyel népgazdaság helyreállításának hároméves tervét.

szeptember – Burmában tömegsztrájkok törnek ki, s ezek általános politikai sztrájkba csapnak át.

október 1. – Ítéletet hoznak a nürnbergi perben.

október 5. – A republikánusok győzelme az Egyesült Államok kongresszusi választásain.

október 13. – Franciaországban népszavazással jóváhagyják az új alkotmány tervezetét.

október 20. – Az első demokratikus tartományi és kerületi gyűlési (Landtag- és Kreistag-) választások (Kelet-Németország).

október 25. – Csehszlovákia Nemzetgyűlése jóváhagyja a gazdaság helyreállításának kétéves tervét.

október 27. – Választások Bulgária Nagy Népi Gyűlésébe.

október 28. – A partizáncsoportok Görögország Demokratikus Hadseregévé egyesülnek.

október 29. – A Szovjetunió javaslatot terjeszt az ENSZ Közgyűlése elé a fegyverzetek általános csökkentéséről.

október – A bamakói kongresszuson megalakul az Afrikai Demokratikus Tömörülés, ezután pedig ennek szekcióit hozzák létre Francia Nyugat-Afrika és Francia Egyenlítői-Afrika valamennyi országában.

október – Az ellenállás hadserege felszabadítja Kelet-Laoszt.

október – Általános sztrájk és fegyveres felkelés az amerikai megszállók ellen Dél-Koreában. A hegyvidékeken partizánosztagok alakulnak.

november 4–december 11. – A Külügyminiszterek Tanácsának harmadik értekezlete (New Yorkban).
november 7–8. – Nyugat-Németország Szabad Német Szakszervezeteinek első zónaközi konferenciája (Mainzban).
november 8. – A Vietnami Demokratikus Köztársaság Nemzetgyűlése elfogadja az alkotmányt.
november 19. – Romániában megtartják az első országos választásokat. Megalakul az első demokratikus parlament.
november 19. – Az ENSZ Közgyűlésének határozata a vallási és a faji üldözés ellen.
november 22. – Bulgáriában megalakul a Hazafias Arcvonal kormánya Georgi Dimitrov vezetésével.
november – A Koreai Kommunista Párt, a Néppárt és az Új Néppárt Egyesül a Dél-Koreai Munkapártban.
december 2. – Angol–amerikai megegyezés arról, hogy 1947. január 1-i hatállyal Bizónia néven összeolvasztják németországi megszállási övezeteiket.
december 5. – Jugoszláviában törvényt hoznak a bankok, az ipar, a közlekedés és a hírközlés, a nagykereskedelmi vállalatok államosításáról.
december 11. – Az ENSZ Közgyűlése határozatot hoz a népirtás (genocidium) ellen.
december 12. – Az ENSZ elutasítja Spanyolország felvételét, és a Franco-rezsim diplomáciai és gazdasági bojkottálását ajánlja az állam fasiszta jellegére való tekintettel.
december 18. – Nagy-Britanniában törvényt hoznak a közlekedés államosításáról.
december 19. – Franciaország gyarmati háborút indít Vietnamban.
december 24. – A Szovjetunióban atomreaktort helyeznek üzembe, s ez az első atomreaktor Európában.
december 31. – Befejezik a külföldi csapatok kivonását a Libanoni Köztársaságból.
december – Irán kormánycsapatai egy amerikai tábornok parancsnoksága alatt véresen leszámolnak az Iráni Azerbajdzsán és az Iráni Kurdisztán demokratikus mozgalmával.

1947.

január 1. – Kanadában törvényt hoznak az állampolgárság bevezetéséről.
január 19. – Lengyelországban a szejmválasztásokon győz a Demokratikus Blokk.
február 4. – Nagy-Britanniában törvényt hoznak az energiatermelő-ipar államosításáról.
február 10. – Párizsban az antifasiszta koalíció államai aláírják a Magyarországgal, Bulgáriával, Romániával, Finnországgal és Olaszországgal kötött békeszerződést. Az Olaszországgal kötött békeszerződésnek megfelelően kikiáltják Trieszt Szabad Területet.
február 28. – Az SZK(b)P KB plénumának határozata a mezőgazdaság továbbfejlesztéséről.
február – Kanada és az Egyesült Államok szerződést köt fegyveres erőinek együttműködéséről.
március 3. – Megalakul az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (ECE).
március 3. – Üzembe helyezik a háború során lerombolt Dnyeperi Erőmű első turbináját.
március 4. – Dunkerque-ben angol–francia szövetségi szerződést írnak alá.
március 10–április 24. – A Külügyminiszterek Tanácsának negyedik értekezlete (Moszkvában).
március 12. – Truman az Egyesült Államok kongresszusában beszédet mond, amelyben előterjeszti a demokrácia és a szocializmus erői elleni harc programját; ez Truman-elvként vonult be a történelembe.
március 18. – Megalakul az ENSZ Ázsiai és Távol-keleti Gazdasági Bizottsága (ECAFE).
március 22. – Az Egyesült Államok elnöke utasítást ad ki az állami tisztviselők lojalitásának kivizsgálására.
március 25. – Hollandia és Indonézia aláírja a linggadzsati egyezményt.
március 29. – Francia csapatok letörik a madagaszkári felkelést.
március – Belgium kormányából kizárják a kommunista minisztereket.
április 4. – A Szovjetunió és India között létrejönnek a diplomáciai kapcsolatok.
április 7–9. – A burmai alkotmányozó gyűlési választásokon győz a Népszabadság Antifasiszta Ligája.
április 28. – Jugoszláviában elfogadják az 1947–1951-re vonatkozó ötéves tervről szóló törvényt, amely előirányozza a szocializmus alapjainak lerakását.
április – Dakarban a Szakszervezeti Világszövetség megtárgyalja az afrikai országok dolgozóit érintő munkaügyi és szociális törvények javításáért vívandó harc problémáit.
április – Megkezdik az amerikai csapatok kivonását Kínából.
május 3. – Hatályba lép Japán új alkotmánya.

május 5. – Franciaország kormányából kizárják a kommunista minisztereket.
május 7. – Brazíliában betiltják a Kommunista Pártot.
május 11. – Hatályba lép a Laoszi Királyság alkotmánya.
május 16. – Indonézia Szakszervezeteinek Központi Szervezete I. kongresszusán úgy dönt, hogy csatlakozik a Szakszervezeti Világszövetséghez.
május 31. – Olaszország kormányából kizárják a kommunistákat.
június 5. – George Marshall, az Egyesült Államok külügyminisztere a Harvard Egyetemen beszédet mond, s ebben kifejti a Marshall-tervet.
június 6. – Az Egyesült Államok szenátusa törvényt hoz a munkások és a vállalkozók közötti viszonyról (Taft–Hartley-törvény).
június 14. – A szovjet megszállási övezetben megalakítják a Német Gazdasági Bizottságot.
június 19. – A Távol-keleti Bizottság határozatot hoz a szövetséges hatalmak japáni politikájának céljairól.
június 27–július 2. – A Szovjetunió, Franciaország és Anglia külügyminisztereinek párizsi értekezlete a Marshall-tervvel kapcsolatos kérdésekről.
július 1–8. – Az Általános Olasz Munkaszövetség (CGIL) I. kongresszusa.
július 3. – Indonéziában kormány alakul Amir Sjarifuddinnal az élen.
július 12–15. – 17 ország konferenciája Párizsban a Marshall-terv kérdésében.
július 12. – Amerikai–török megállapodás arról, hogy Törökországnak 100 millió dollár hitelt folyósítanak, főleg katonai célokra.
július 15. – Szovjet–magyar kereskedelmi és hajózási szerződés, valamint áruforgalmi és fizetési megállapodás.
július 19. – Burmában meggyilkolják Aung Szan tábornokot és az Antifasiszta Népi Szabadság Liga más forradalmi demokrata politikusait.
július 20. – Hollandia felrúgja a linggadzsati egyezményt. Jávában megindítják a holland csapatok „első rendőri akcióját".
július 26. – Törvény jelenik meg az Egyesült Államok nemzetbiztonságáról (megalakítják a Nemzetvédelmi Minisztériumot, a Nemzetbiztonsági Tanácsot, a Központi Hírszerző Hivatalt [CIA], a Nemzetbiztonsági Erőforrások Hivatalát).
július – Kína Népi Felszabadító Hadserege ellentámadásba megy át.
augusztus 14–15. – Kikiáltják Pakisztán és az Indiai Szövetség függetlenségét.
augusztus 29. – A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége ratifikálja az Olaszországgal, Magyarországgal, Romániával, Bulgáriával és Finnországgal kötött békeszerződést.
augusztus 31. – Országgyűlési választások Magyarországon.
szeptember 2. – Petropolisban, Rio de Janeiro közelében aláírják „A nyugati félteke védelméről" szóló amerikaközi szerződést, a Riói Paktumot.
szeptember – Kínában Kína Kommunista Pártjának kezdeményezésére országos parasztkonferenciát rendeznek. Ezen elfogadják a földtörvény alapelveit.
szeptember 30. – Bulgária, Csehszlovákia, Franciaország, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Olaszország, Románia és a Szovjetunió kommunista és munkáspártjainak varsói konferenciáján megalakítják a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodáját.
október 6. – Megkötik az iráni–amerikai katonai egyezményt.
október 10. – Közzéteszik Kína Népi Felszabadító Hadseregének nyilatkozatát.
október 15. – Megkezdik a Tájékoztató Iroda *Tartós Békéért, Népi Demokráciáért!* című lapjának kiadását.
október 15. – Az Arab Államok Ligájának Tanácsa Bejrútban határozatot hoz az arab államok katonai együttműködéséről.
október 29. – Szerződés a Belgium, Hollandia és Luxemburg közötti vámunióról.
október – Chile kormányából eltávolítják a kommunistákat.
november 6–22. – A Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország külügyminiszter-helyettesei Londonban értekezletet tartanak a német kérdésben.
november 25–december 15. – A Külügyminiszterek Tanácsának ötödik értekezlete (Londonban).
november 28–december 1. – A szociáldemokrata pártok képviselőinek nemzetközi konferenciája Antwerpenben. Megalakítják a Nemzetközi Szocialista Konferencia Bizottságot (COMISCO).
november 29. – Az ENSZ Közgyűlése határozatot hoz a Palesztinára szóló angol mandátum visszavonásáról és Palesztinának két önálló államra: egy arabra és egy zsidóra való felosztásáról.

december 6–7. – Az első német népi kongresszus Németország egységéért és az igazságos békéért.
december 9. – A monopóliumok „kartelltalanításáról" szóló törvény Japánban.
december 14. – A Szovjetunió Minisztertanácsának és az SZK(b)P Központi Bizottságának határozata „pénzreform végrehajtásáról, valamint az élelmiszerekre és iparcikkekre szóló jegyrendszer megszüntetéséről".
december 22. – Olaszország Alkotmányozó Gyűlése elfogadja az alkotmányt.
december 28. – Olaszországban megalakítják a Demokratikus Népi Frontot (Olasz Kommunista Párt és Olasz Szocialista Párt).
december 30. – Romániában felszámolják a monarchiát és kikiáltják a népköztársaságot.
december – Mongóliában jóváhagyják a népgazdaság és a kultúra fejlesztésének 1948–1952-re szóló első ötéves tervét.
december – Albániában befejezik az ipar és a bankok államosítását (1946–1947).

1948.

január 4. – Burma kikiáltja függetlenségét és kilép a Brit Nemzetközösségből.
január 7. – Brazíliában semmissé nyilvánítják a kommunisták parlamenti mandátumait.
január 17. – A „Renville" nevű amerikai cirkálón aláírják Hollandia és az Indonéz Köztársaság egyezményét (Renville-egyezmény).
január 24. – A perui Limában megnyitják a szakszervezetek Amerika-közi kongresszusát. Megalapítják a Dolgozók Amerika-közi Szövetségét, elfogadják ennek alapszabályzatát és antikommunista akcióprogramját. Szakadás következik be a Latin-amerikai Dolgozók Szövetsége nevű haladó szervezetben.
január 30. – Megölik Móhandász Karamcsand Gándhit.
január – Betiltják a Libanoni Kommunista Pártot, feloszlatják a Libanoni Szakszervezeti Szövetséget, a Szovjetunió Barátainak Társaságát.
január – Népfelkelés Irakban a portsmouthi angol–iraki szövetségi szerződés ratifikálása ellen.
február 1. – Kikiáltják a Maláj Szövetséget.
február 2. – Irak új kormánya hivatalosan elutasítja az angol–iraki szövetségi szerződést.
február 4. – Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés a Szovjetunió és a Román Népköztársaság között.
február 4. – Ceylont független államnak kiáltják ki.
február 18. – Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés a Szovjetunió és a Magyar Köztársaság között.
február 21–23. A Román Kommunista Párt és Románia Szociáldemokrata Pártja egyesülése útján létrejött a Román Munkáspárt alakuló kongresszusa.
február 21–25. – Csehszlovákiában leleplezik a polgári miniszterek összeesküvését.
február 23–június 1. (március 7-től április 20-ig tartó megszakítással) Hat ország (Nagy-Britannia, Franciaország, az Egyesült Államok, Belgium, Hollandia, Luxemburg) tanácskozása Londonban a német kérdésben.
február 25. – Megalakul az ENSZ Latin-amerikai Gazdasági Bizottsága (ECLA).
március 15. – Anglia szövetségi szerződést köt Jordániával.
március 17. – Aláírják a brüsszeli szerződést Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg Nyugat-európai Uniójáról.
március 17–18. – A második német népi kongresszus.
március 18. – Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés a Szovjetunió és a Bolgár Népköztársaság között.
március 19–20. – A COMISCO londoni ülésszaka. A kommunista pártokkal való szakítás követelésének felvetése után Csehszlovákia és Olaszország szocialista pártjainak küldöttei elhagyják az üléstermet.
március 21. – Csehszlovákiában új földreformtörvényt adnak ki.
március 26. – Az Egyesült Államok a szocialista országokkal való kereskedelemben embargót vezet be az úgynevezett stratégiai anyagokra.
március 30–május 2. – A IX. Amerika-közi konferencia Bogotában (Kolumbia). Elfogadják az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) alapokmányát.
március – Polgárháború robban ki Burmában.
április 2. – Az Egyesült Államok kongresszusa elfogadja a Marshall-tervet.

április 6.	– Barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés a Szovjetunió és Finnország között.
április 13.	– Elfogadják a Román Népköztársaság első alkotmányát.
április 16.	– Megegyezést írnak alá a Marshall-terv keretében való európai gazdasági együttműködésről (Ausztria, Belgium, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Luxemburg, Nagy-Britannia, Németország nyugati megszállási övezetei, Norvégia, Olaszország, Portugália, Svájc, Svédország, Törökország).
április 24. és május 5.	– Csehszlovákiában államosítják az 50 főnél többet foglalkoztató vállalatokat és a belföldi nagykereskedelem vállalatait. Külkereskedelmi monopóliumot vezetnek be.
április	– Észak- és Dél-Korea politikai pártjainak és társadalmi szervezeteinek képviselői Phjöngjangban megtartják első összevont tanácskozásukat.
május 1.	– Diplomáciai kapcsolat jön létre a Szovjetunió és Pakisztán között.
május 9.	– Elfogadják a Csehszlovák Köztársaság alkotmányát.
május 9.	– A Szovjetunió külügyminisztere nyilatkozatban kifejti a szovjet–amerikai kapcsolatok nem kielégítő voltának okait.
május 10.	– Különválasztások Dél-Koreában.
május 14.	– Kikiáltják Izrael Állam megalakulását.
május 15.	– Háború tör ki az arab államok és Izrael között.
május 26.	– A Dél-afrikai Unióban a választásokon győz a Nemzeti Párt. Kezdetét veszi az apartheid politikája.
május 30.	– Nemzetgyűlési választások Csehszlovákiában.
május	– Franciaország és Anglia kereskedelmi egyezményt köt Spanyolországgal.
június 3. és 7.	– A szovjet kormány nyilatkozatban közli Finnország, Magyarország és Románia kormányával, hogy 50 százalékkal csökkenti jóvátételi tartozásaik összegét.
június 11.	– Romániában törvény jelenik meg az alapvető termelési eszközök államosításáról.
június 12–14.	A Magyar Kommunista Párt és a Magyar Szociáldemokrata Párt egyesül, és felveszi a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) nevet.
június 14.	– Beneš lemond. A Csehszlovák Köztársaság elnökévé Klement Gottwaldot, miniszterelnökévé Antonín Zápotockýt választják.
június 20.	– Nyugat-Németországban külön pénzreformot hajtanak végre.
június 23.	– Nyugat-Berlinben forgalomba hozzák a külön nyugatnémet márkát (a „berlini válság" kezdete).
június 23.	– Ellenintézkedésként pénzreformot hajtanak végre Kelet-Németországban.
június 23–24.	– Varsóban konferenciát tartanak a Szovjetunió, Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Románia külügyminiszterei a német kérdés megtárgyalására.
június 24.	– Bizónia Gazdasági Tanácsa feloldja a vállalkozói tevékenység korlátozásait és az árellenőrzést.
június 27.	– Csehszlovákia Kommunista és Szociáldemokrata Pártja egyesül.
június	– Észak- és Dél-Korea politikai pártjainak és társadalmi szervezeteinek második egyesülési tanácskozása Phenjanban.
június	– Kelet-Németországban elfogadják a gazdasági építés kétéves tervét.
július 14–16.	– Általános sztrájk Olaszországban a Togliatti elleni merénylet miatt.
július 21–28.	– Jugoszlávia Kommunista Pártjának V. kongresszusa Belgrádban. Elfogadják a párt új programját és szervezeti szabályzatát.
július 26.	– Anglia és az Egyesült Államok aláírja a Marshall-terv végrehajtásának feltételeit.
július 30–augusztus 18.	– Belgrádban dunai konferenciát tartanak. Egyezményt írnak alá a dunai hajózásról.
július	– Anglia kormánya hozzájárul ahhoz, hogy az Egyesült Államok katonai támaszpontokat létesítsen az ország keleti részében.
július	– Anglia gyarmati háborút indít Malájföld népei ellen.
augusztus 1.	– Németország francia megszállási övezetét gazdaságilag egyesítik Bizóniával.
augusztus 15.	– Dél-Koreában kikiáltják a Koreai Köztársaságot.
augusztus 26–30.	– A kultúra tényezőinek világkongresszusa a béke védelmében (Wroclawban).
augusztus–szeptember	– A Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország kormánya tárgyalásokat folytat a berlini helyzetről.

szeptember 9. – A Legfelsőbb Népgyűlés (360 küldött Dél- és 222 Észak-Korea részéről) kikiáltja a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulását.

szeptember 13–15. – A Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország képviselői Párizsban tanácskozást tartanak a volt olasz gyarmatok kérdésében.

szeptember 18. – A madiuni események (Indonézia).

szeptember – Közoktatási reform Romániában. Az iskola különválasztása az egyháztól.

október 2. – Elnökválasztások az Egyesült Államokban. Harry Truman, a Demokrata Párt jelöltje kerül ki győztesen.

október 12. – Diplomáciai kapcsolat jön létre a Szovjetunió és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság között.

november 8. – Albánia Kommunista Pártjának I. kongresszusa. A párt nevét Albán Munkapárttá változtatják.

november 12. – Tokióban befejezik a japán háborús főbűnösök elleni pert.

november 30. – Berlin demokratikus szektorában (a nyugati szektorok különválása után) új, demokratikus városi hatóságot alakítanak.

december 4. – Megalakul az ENSZ Közel-keleti Gazdasági Bizottsága.

december 10. – Az ENSZ Közgyűlése jóváhagyja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát.

december 10. – Szöulban egyezményt írnak alá arról, hogy az Egyesült Államok „segítséget" nyújt Dél-Koreának.

december 18. – A holland csapatok „második rendőri akciója" Indonéziában. Elfoglalják az összes nagy városokat. Letartóztatják a kormányt (Szukarnót és másokat).

december 18–25. – A Bolgár Kommunista Munkáspárt V. kongresszusa elfogadja az első ötéves terv – a szocializmus alapjai lerakásának terve – irányelveit. A párt Bolgár Kommunista Pártra változtatja nevét.

december – Észak-Koreából kivonják a szovjet csapatokat.

1949

január 17. – Befejezik a Kohtla-Jarve–Leningrád gázvezeték építését.

január 17–október 2. – Per az Egyesült Államok Kommunista Pártjának vezetői ellen.

január 19. – A Szakszervezeti Világszövetség Végrehajtó Irodája ülést tart Rómában. Elutasítják a Szakszervezeti Kongresszus (Nagy-Britannia) ama javaslatát, hogy szüntessék be a Szakszervezeti Világszövetség tevékenységét. A Szakszervezeti Kongresszus (TUC), az amerikai Ipari Szakszervezetek Kongresszusa (CIO) és a holland szakszervezetek kilépnek a Szakszervezeti Világszövetségből.

január 20. – Truman meghirdeti a fejlődő országoknak nyújtandó „technikai segítség" programját.

január 23. – Parlamenti választások Japánban. A Kommunista Párt 3 millió szavazatot (35 képviselői mandátumot) szerez.

január 25. – Közlemény jelenik meg a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának (KGST) megalakulásáról; tagjai: a Szovjetunió, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia.

január 25–28. – Az NSZEP I. kongresszusa. Kidolgozzák az NSZEP gazdaságpolitikájának elveit.

január – Csehszlovákiában megkezdik az 1949–1953-ra szóló első ötéves terv végrehajtását.

január – Románia szocialista tervgazdálkodásra tér át (egyéves terv).

február 4. – Betiltják az Iráni Néppártot. A medzslisz kiszélesíti a sah és a kormány jogait.

február 23. – Csehszlovákiában törvényt hoznak az egységes mezőgazdasági szövetkezetek megalakításáról.

február 24. – Egyiptom és Izrael ideiglenes fegyverszüneti egyezményt köt.

március 23. – Libanon és Izrael ideiglenes fegyverszüneti egyezményt ír alá.

március 26–28. – A kultúra tényezőinek békevédelmi kongresszusa.

március 31. – Új-Fundlandot Kanadához csatolják mint 10. tartományt az 1948-ban megrendezett népszavazás alapján.

március 31. – A Szovjetunió kormánya memorandumot intéz az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg és Kanada kormányához az Észak-atlanti Szerződésről.

március – Helyhatósági választások Franciaországban. A választók 25 százaléka a Kommunista Pártot támogatja.

április 4.	– Washingtonban aláírják az agresszív Észak-atlanti Szerződést (a NATO-t) az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Kanada, Dánia, Izland, Norvégia, Portugália kormányai.
április 4.	– A Szovjetunió kormánya memorandumot intéz Olaszország, Norvégia, Dánia és Izland kormányához az Észak-atlanti Szerződésről.
április 4.	– Izrael és Jordánia ideiglenes fegyverszüneti egyezményt ír alá.
április 5.	– Közzéteszik a Szovjetunió kormányának jegyzékét, amelyet az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg kormányához intézett Németország nyugati határainak törvénytelen megváltoztatása ügyében.
április 7–10.	– Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország Washingtonban konferenciát tart a német kérdésben. Elfogadják a „Megszállási statutum"-ot és a három nagyhatalom nyugat-németországi ellenőrzéséről szóló egyezményt.
április 10.	– Albánia és a Szovjetunió kereskedelmi szerződést köt.
április 18.	– Írország kilép a Brit Nemzetközösségből. Kikiáltják az Ír Köztársaságot.
április 19.	– Dzsavaharlál Néhrú megmagyarázza az el nem kötelezettség politikáját: nem csatlakoznak katonai tömbökhöz, megőrzik semlegességüket, de aktív viszonyt tanúsítanak a világ problémáihoz.
április 20–25.	– A béke híveinek első világkongresszusa Párizsban és Prágában. Megválasztják a béke-világkongresszus állandó bizottságát; az élére Frédéric Joliot-Curie kerül.
április 26.	– A párizsi és prágai béke-világkongresszus kiáltványt tesz közzé.
április 26–27.	– A KGST I. ülésszaka Moszkvában.
május 6.	– Véget ér a „berlini válság".
május 8.	– A parlamenti tanács Bonnban elfogadja az „Alaptörvényt" (a Szövetségi Köztársaság alkotmányát).
május 23–június 20.	– A Külügyminiszterek Tanácsának hatodik értekezlete (Párizsban).
május 25–29.	– A CSKP IX. kongresszusa. A szocializmus építését kiáltják ki Csehszlovákiában a párt fő irányvonalának.
május 29–30.	– A harmadik német népi kongresszus.
május	– Japán bányászainak és kohászainak általános sztrájkja a tömeges elbocsátások elleni tiltakozásul.
május–június	– Széles körű partizánmozgalom Indonéziában a holland gyarmatosítók ellen. Szukarnót kiszabadítják és tárgyalásokat kezdenek a hollandokkal egy köztársasági kormány megalakításáról.
július 2.	– Albánia Népi Gyűlése 1949–1950-re szóló kétéves gazdaságfejlesztési tervet fogad el. A terv fő célja a szocialista iparosítás végrehajtása.
június 6.	– Jugoszláviában új törvényt adnak ki a mezőgazdasági szövetkezetekről.
június 29–július 9.	– A Szakszervezeti Világszövetség II. kongresszusa (Milánóban), amelyen 48 ország 72 millió szakszervezeti tagja van képviselve. Kiáltványt adnak ki, amelyben sikraszállnak a békének, a demokratikus jogoknak és a munkások gazdasági érdekeinek a védelméért, a munkásosztály egységének megszilárdításáért.
július 2.	– Meghal Georgi Dimitrov, a bolgár és a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kiemelkedő alakja.
július 20.	– Szíria és Izrael ideiglenes fegyverszüneti egyezményt ír alá.
augusztus 14.	– Választások az első nyugatnémet Bundestagba.
augusztus 18.	– Elfogadják a Magyar Népköztársaság alkotmányát.
augusztus 20.	– Kihirdetik a Magyar Népköztársaságot.
augusztus 23–november 2.	– Holland–indonéz kerekasztal-konferencia Hágában. Olyan döntés születik, hogy Hollandia elismeri az Indonéz Egyesült Államok szuverenitását. Megalakult a Holland–Indonéz Unió, Hollandia királynőjével az élen.
augusztus 25–27.	– A KGST második ülésszaka (Szófiában).
szeptember 5–11.	– A latin-amerikai országok békeharcosainak kongresszusa Mexikóban.
szeptember 20.	– Kikiáltják a Német Szövetségi Köztársaságot.
szeptember 21.	– Hatályba lép a nyugat-németországi „Megszállási statutum".
szeptember 23.	– A szovjet küldöttség az ENSZ IV. ülésszakán javaslatot tesz arra, hogy az öt nagyhatalom kössön békepaktumot.
szeptember 25.	– A TASZSZ közleményt ad ki arról, hogy a Szovjetunióban sikeres atomfegyver-kísérletet hajtottak végre.

október 1.	– Kikiáltják a Kínai Népköztársaságot.
október 2.	– A Szovjetunió elismeri a Kínai Népköztársaságot; diplomáciai kapcsolat jön létre a Kínai Népköztársaság és a Szovjetunió között. A Szovjetunió bejelenti, hogy megszakítja diplomáciai kapcsolatait Csang Kaj-sek kormányával.
október 2.	– A béke-világkongresszus állandó bizottságának felhívására széles körben (60 országban) első ízben rendezték meg a békeharc nemzetközi napját.
október 7–12.	– Megalakul a Német Demokratikus Köztársaság. Hatályba lép az NDK alkotmánya. Wilhelm Piecket választják meg az NDK elnökévé, Otto Grotewohlt pedig miniszterelnökévé.
október 12–14.	– Az NSZK-ban alakuló kongresszust tart a Német Szakszervezeti Szövetség.
október 15.	– A Szovjetunió elismeri a Német Demokratikus Köztársaságot. Határozatot hoznak diplomáciai missziók cseréjéről.
október 17–27.	– Az NDK-t elismeri Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, a Kínai Népköztársaság, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Románia.
november 8.	– Franciaország és Kambodzsa olyan szerződést köt, amely szerint Kambodzsa megkapja a függetlenséget. A legfontosabb kérdésekben a döntés joga továbbra is a Francia Uniót illeti meg.
november 16.	– Ázsia és Óceánia szakszervezetei a Szakszervezeti Világszövetség kezdeményezésére Pekingben konferenciát tartanak. Ezen 14 ország képviselői vesznek részt.
november 22.	– Petersbergben aláírják Konrad Adenauer kormányának és a három nyugati hatalom főbiztosainak egyezményét arról, hogy az NSZK-t bevonják a nyugat-európai szövetségek rendszerébe.
december 9.	– Megalakul a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Konferenciája; székhelye Brüsszel; támogatja a „nyugat-európai integráció" terveit.
december 15.	– Az Egyesült Államok és az NSZK egyezményt köt Nyugat-Németországnak a Marshall-tervbe való bevonásáról.
december 28.	– A Magyar Népköztársaságban rendeletet hoznak az összes természeti kincsek, a közlekedés, a bankok és a 10 munkásnál többet foglalkoztató iparvállalatok államosításáról.
december	– Észtországban, Lettországban, Litvániában, Moldavában, valamint Ukrajna és Belorusszia nyugati területein befejezik a mezőgazdaság szövetkezetesítését.

Művek és források jegyzéke

Lenin művei

Lenin: Marxizmus és revizionizmus. Lásd *Lenin* Összes Művei. 17. köt. Kossuth Könyvkiadó 1968. 13–23. old.

Lenin: Robbanóanyag a világpolitikában. Lásd *Lenin* Összes Művei. 17. köt. 161–169. old.

Lenin: Az Európai Egyesült Államok jelszaváról. Lásd *Lenin* Összes Művei. 26. köt. Kossuth Könyvkiadó 1971. 332–336. old.

Lenin: Az opportunizmus és a II. Internacionálé csődje. Lásd *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 110–122. old.

Lenin: Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. Lásd *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 289–403. old.

Lenin: Füzetek az imperializmusról. Lásd *Lenin* Összes Művei. 28. köt. Kossuth Könyvkiadó 1979. 1–773. old.

Lenin: A marxizmus karikatúrájáról és az „imperialista ökonomizmusról". Lásd *Lenin* Összes Művei. 30. köt. Kossuth Könyvkiadó 1971. 74–127. old.

Lenin: A proletárforradalom katonai programja. Lásd *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 128–139. old.

Lenin: A „leszerelés" jelszaváról. Lásd *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 147–157. old.

Lenin: Burzsoá pacifizmus. Lásd *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 231–251. old.

Lenin: A háború és a forradalom. Felolvasás 1917. május 14-én (27-én). Lásd *Lenin* Összes Művei. 32. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 81–104. old.

Lenin: Állam és forradalom. Lásd *Lenin* Összes Művei. 33. köt. Kossuth Könyvkiadó 1965. 1–111. old.

Lenin: Előadói beszéd a békéről, október 26. (november 8.) A Munkás- és Katonaküldöttek Szovjetjeinek második összoroszországi kongresszusa. 1917. október 25–26. (november 7–8.) Lásd *Lenin* Összes Művei. 35. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 7–27. old.

Lenin: A forradalmi frázisról. Lásd *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 347–357. old.

Lenin: Levél az amerikai munkásokhoz. Lásd *Lenin* Összes Művei. 37. köt. Kossuth Könyvkiadó 1973. 45–60. old.

Lenin: A proletárforradalom és a renegát Kautsky. Lásd *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 223–319. old.

Lenin: Levél Európa és Amerika munkásaihoz. Lásd *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 428–435. old.

Lenin: A Kommunista Internacionálé I. kongresszusa, 1919. március 2–6. Tézisek és előadói beszéd a polgári demokráciáról és a proletariátus diktatúrájáról március 4. Lásd *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 463–485. old.

Lenin: A Harmadik Internacionálé és helye a történelemben. Lásd *Lenin* Összes Művei. 38. köt. Kossuth Könyvkiadó 1973. 293–301. old.

Lenin: A „baloldaliság", a kommunizmus gyermekbetegsége. Lásd *Lenin* Összes Művei. 41. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 1–99. old.

Lenin: A nemzeti és a gyarmati kérdésről szóló tézisek első vázlata. (A Kommunista Internacionálé II. kongresszusára.) Lásd *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 157–163. old.

Lenin: A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa 1920. július 19–augusztus 7. Beszéd a Kommunista Párt szerepéről, július 23. Lásd *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 224–228. old.

Lenin: A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa. A nemzeti és a gyarmati kérdéssel foglalkozó bizottság jelentése, július 26. Lásd *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 229–234. old.

Lenin: A Kommunista Internacionálé III. kongresszusa, 1921. június 22–július 12. Beszéd a Kommunista Internacionálé taktikájának védelmében, július 1. Előadói beszéd az OKP taktikájáról, július 5. Lásd *Lenin* Összes Művei. 44. köt. Kossuth Könyvkiadó 1975. 21–48. old.

Lenin: A Köztársaság bel- és külpolitikájáról. Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak és a Népbiztosok Tanácsának beszámolója, 1921. december 23. (IX. Összoroszországi Szovjetkongresszus 1921. december 23–28.) Lásd *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 285–328. old.

Lenin: Az OK(b)P Központi Bizottságának politikai beszámolója. Március 27. (Az OK[b]P XI. kongresszusa, 1922. március 27–április 2.) Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. Kossuth Könyvkiadó 1975. 69–137. old.

Lenin: A Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa. Az oroszországi forradalom öt éve és a világforradalom távlatai. Előadói beszéd a Komintern IV. kongresszusán. November 13. Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 277–294. old.

Lenin: A Szövetkezetekről. Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 368–375. old.

Lenin: Inkább kevesebbet, de jobban. Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 387–402. old.

A Szovjetunió Kommunista Pártja és a nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai

Az európai kommunista és munkáspártok Karlovy Vary-i értekezletének dokumentumai. 1967. április 25–26. Moszkva 1967. Részletet magyarul lásd A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai 1945–1976. Kossuth Könyvkiadó 1977. 63–71. old.

Az európai kommunista és munkáspártok konferenciájának dokumentumai, Berlin 1976. Kossuth Könyvkiadó 1976.

A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása, Moszkva 1969. Kossuth Könyvkiadó 1969.

50. évforduló. Beszédek az SZKP KB és a Legfelsőbb Szovjet ünnepi ülésén. Kossuth Könyvkiadó 1967.

Az SZKP XXV. kongresszusa (1976. február 24.–március 5.). Kossuth Könyvkiadó 1976.

A szocialista országok kommunista és munkáspártjainak nyilatkozata, 1957. november 14–16. Lásd A kommunista világmozgalom tanácskozásai. Moszkva 1957., 1960. 1969. Kossuth Könyvkiadó 1976. 3–69. old.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának programja. Lásd az SZKP XXII. kongresszusa, 1961. október 17–31. Kossuth Könyvkiadó 1962. 711–834. old.

XXV съезд Коммунистической партии Советского Союза 24 февраля – 5 марта 1976 года. Стенографический отчет. Т. 1–3. М., 1976.

Документы Конференции европейских коммунистических и рабочих партий в Карловых Варах. 25–26 апреля 1967 г. М., 1967.

За мир, безопасность, сотрудничество и социальный прогресс в Европе. К итогам Конференции коммунистических и рабочих партий Европы. Берлин, 29–30 июня 1976 г. М., 1976.

К 100-летию со дня рождения Владимира Ильича Ленина. Тезисы Центрального Комитета Коммунистической партии Советского Союза. М., 1969.
Международное Совещание коммунистических и рабочих партий. Москва, 5–17 июня 1969 г. Документы и материалы. М., 1969.
О подготовке к 50-летию образования Союза Советских Социалистических Республик. Постановление ЦК КПСС от 21 февраля 1972 года. М., 1972.
Программа Коммунистической партии Советского Союза. Принята XXII съездом КПСС. М., 1976.
Программные документы борьбы за мир, демократию и социализм. Документы совещаний представителей коммунистических и рабочих партий, состоявшихся в Москве в ноябре 1957 г., в Бухаресте в июне 1960 г., в Москве в ноябре 1960 г. М., 1961.
Программные документы коммунистических и рабочих партий капиталистических стран Европы, М., 1960.
Программные документы коммунистических и рабочих партий стран Америки. М., 1962.
50 лет Великой Октябрьской социалистической революции. Постановление Пленума ЦК КПСС. Тезисы ЦК КПСС. М., 1967.

A kommunista és munkáspártok vezetőinek beszédei és írásai

L. I. Brezsnyev: A lenini úton. Válogatott beszédek és cikkek. Kossuth Könyvkiadó 1971. (1965–1970. XI. 24.)
J. Cedenbal: Válogatott beszédek és írások. Kossuth Könyvkiadó 1980.
A. Cunhal: A demokráciáért és a szocializmusért. Kossuth Könyvkiadó 1976.
G. Dimitrov: Bulgária a szocializmus útján. A Bolgár Kommunista Munkáspárt 5. kongresszusán 1948. dec. 19-én mondott beszéd. Szikra 1949.
G. Dimitrov: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1952.
J. Duclos: Harcaim, emlékeim. 1910–1945. Gondolat–Kossuth Könyvkiadók 1974.
P. R. Dutt: Korunk történelmi problémái. Kossuth Könyvkiadó 1964.
W. Z. Foster: A kapitalizmus alkonya. Szikra 1950.
F. Fürnberg: Die sozialistische Oktoberrevolution und Österreich. Wien 1967.
Gh. Gheorghiu-Dej: Cikkek és beszédek. Román Munkáspárt 1951.
I. köt. 1945–1950. Bukarest 1951., II. köt. 1955–1959. Bukarest 1959.; III. köt. 1959–1961. Bukarest 1961.
G. Husák Beszédei és nyilatkozatai. Bratislava 1971.
Kádár János: Válogatott beszédek és cikkek. 1957–1974. Kossuth Könyvkiadó 1975.
A. I. Mikojan: Ötven esztendős a Szovjetunió. Kossuth Könyvkiadó 1972.
W. Pieck: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1953.
H. Pollitt: A marxizmus és a nagy-britanniai munkásmozgalom. Lásd A revizionizmus a legfőbb veszély. Kossuth Könyvkiadó 1959. 311–326. old.
H. Pollitt: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1953.
J. B. Tito: Válogatott beszédek. Kossuth Könyvkiadó 1973.
P. Togliatti: Az Olasz Kommunista Párt. Kossuth Könyvkiadó 1960.
A. A. Zsdanov: A nemzetközi helyzetről. – Beszámoló és 9 kommunista párt nyilatkozata a 9 kommunista pártnak 1947. szept. végén tartott tájékoztató tanácskozása alkalmával. Szikra 1947.
T. Zsivkov: Beszédek és cikkek. Kossuth Könyvkiadó 1979.

Арисменди Р. Бторжение доллара в Латинскую Америку. Сокр. пер. с исп. М., 1948.
Бак Т. Наша борьба за Канаду. Избранные произведения. 1923–1959. Пер. с англ. М., 1961.
Берут Б. Отчетный доклад Центрального Комитета Польской объединенной рабочей партии II съезду партии 10 марта 1954 г. [Пер. с польск.]. М., 1954.
Брежнев Л. И. Ленинским курсом. Речи и статьи. Т. 1–5. М., 1970–1976.

Георгиу-Деж Г. Статьи и речи. Т. I–II. М., 1956.
Гиольди Р. Избранные статьи и речи. [Пер. с исп.]. М., 1974.
Гомвальд К. Избранные статьи и речи. М., 1970.
Гротеволь О. Избранные произведения (1945–1960 гг.). [Пер. с нем.]. М., 1966.
Гусак Г. Избранные статьи и речи. Октябрь 1969 г. – июль 1973 г. [Пер. с чеш.]. М., 1973.
Гхош А. К. Статьи и речи. [Переводы]. М., 1962.
Датт П. Р. Проблемы современной истории. Пер. с. англ. М., 1965.
Деннис Ю. Статьи и речи (1947–1951). Пер. с англ. [Предисл. У. З. Фостера]. М., 1952.
Димитров Г. Избранные произведения. [В 2-х т.]. Т. 2 (1939–1949). София, 1968.
Дюкло Ж. Избранные произведения. [Пер. с франц.]. Т. I–II. М., 1959.
Живков Т. Избранные статьи и речи. Пер. с болг. Т. I–II. М., 1965.
Живков Т. Избранные статьи и речи. 1965–1975. [Пер. с. болг.]. М., 1975.
Ибаррури Д. 40 лет Коммунистической партии Испании, ее корни, идеологическая основа и деятельность. Доклад. – В кн.: VI съезд Коммунистической партии Испании 22–31 января 1960 г. М., 1960, стр. 123–137.
Ленин В. И. О карикатуре на марксизм и об «империалистическом экономизме». – Полн. собр. соч. Т. 30, стр. 77–130.
Ленин В. И. Военная программа пролетарской революции. – Полн. собр. соч. Т. 30, стр. 131–143.
Ленин В. И. О лозунге «разоружения». – Полн. собр. соч. Т. 30, стр. 151–162.
Ленин В. И. Пацифизм буржуазный и пацифизм социалистический. – Полн. собр. соч. Т. 30, стр. 239–260.
Ленин В. И. Война и революция. Лекция 14 (27) мая 1917 г. – Полн. собр. соч. Т. 32, стр. 77–102.
Ленин В. И. Государство и революция. – Полн. собр. соч. Т. 33, стр. 1–120.
Ленин В. И. Доклад о мире 26 октября (8 ноября). [Второй Всероссийский съезд Советов рабочих и солдатских депутатов 25–26 октября (7–8 ноября) 1917 г.]. – Полн. собр. соч. Т. 35, стр. 13–18.
Ленин В. И. О революционной фразе. – Полн. собр. соч. Т. 35, стр. 343–353.
Ленин В. И. Письмо к американским рабочим. – Полн. собр. соч. Т. 37, стр. 48–64.
Ленин В. И. Пролетарская революция и ренегат Каутский. – Полн. собр. соч. Т. 37, стр. 235–338.
Ленин В. И. Письмо к рабочим Европы и Америки. – Полн. собр. соч. Т. 37, стр. 454–462.
Рейман М. Избранные статьи и речи. [Пер. с нем.]. М., 1970.
Роше В. Избранные статьи и речи (1940–1969 гг.). [Пер. с франц.]. М., 1972.
Суслов М. А. Избранные речи и статьи. М., 1972.
Тито И. Избранные статьи и речи. [Перевод]. М., 1973.
Тольятти П. Избранные статьи и речи. [Пер. с итал.]. Т. I–II. М., 1965.
Торез М. Избранные произведения. [Пер. с франц.]. Т. II. (1945–1958 годы). М., 1959.
Ульбрихт В. Избранные статьи и речи. Пер. с нем. М., 1961.
Фостер У. З. Закат мирового капитализма. [Пер. с. англ.]. М., 1959.
Фостер У. З. Исторический прогресс мирового социализма. (Пер. с англ.). М., 1961.
Фюрнберг Г. Влияние Великой Октябрьской социалистической революции на Австрию [Пер. с нем.]. М., 1967.
Хо Ши Мин. О Ленине, ленинизме и нерушимой советско-вьетнамской дружбе. Избранные статьи и речи. М., 1970.
Цеденбал Ю. Избранные статьи и речи. [Пер. с монг.]. Т. I–II. М., 1962.
Чойбалсан Х. Избранные статьи и речи. Пер. с монг. М., 1961.
Шверник Н. М. 30 лет советской власти. М., 1947.

Irodalom

W. Z. Foster: Az amerikai földrész rövid politikai története. Szikra 1952.

G. A. Gyeborin: A második világháború. Zrínyi Katonai Kiadó 1961. A Nagy Honvédő Háború története. 1941–1945. 6. köt. A Nagy Honvédő Háború eredményei. Zrínyi Katonai Kiadó 1967.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának története. Kossuth Könyvkiadó 1972.

Varga Jenő: A jelenkori kapitalizmus és a gazdasági válságok. Válogatott művek. Kossuth Könyvkiadó 1964.

Világesemények 1945–1966. Kossuth Könyvkiadó 1968.

Арзуманян А. А. Борьба двух систем и мировое развитие. М., 1964.

Буржуазные конституции в период общего кризиса капитализма. М., 1966.

Варга Е. С. Избранные произведения. Капитализм после второй мировой войны. М., 1974.

Великий Октябрь и мировой революционный процесс. (Пятьдесят лет борьбы рабочего класса во главе революционных сил вовременной эпохи). М., 1967.

Вторая мировая война и современность. [Сборник статей]. М., 1972.

Деборин Г. А., Тельпуховский Б. С. Итоги и уроки Великой Отечественной войны. Изд. 2-е, доработ. М., 1975.

История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941–1945 гг. Т. 5–6. М., 1963–1965.

История Коммунистической партии Советского Союза. Изд. 4-е, доп. [Авт. коллектив: Б. Н. Пономарев и др.]. М., 1975.

Кучинский Ю. Очерки по истории мирового хозяйства. [Пер. с нем.]. М., 1954.

Международное коммунистическое, рабочее и национально-освободительное движение. Учебное пособие для слушателей ЗВПШ при ЦК КПСС... Изд. 2-е, доп. Ч. II. (1939–1973 гг.). М., 1974.

Новейшая история. 1939–1973 гг. [Ред. коллегия: И. С. Галкин (глав. ред.) и др.]. М., 1975.

Новейшая история арабских стран (1917–1966). М., 1968.

Новейшая история Африки. Изд. 2-е, испр. и доп. М., 1968.

Новейшая история стран Азии и Африки. Учебник для высших учебных заведений под ред. М. Ф. Юрьева. М., 1965.

Орлик И. И. Империалистические державы и Восточная Европа (1945–1965). М., 1968.

Основные этапы развития мирового революционного процесса после Октября. [Под ред. Е. М. Жукова]. М., 1968.

Социалистическая революция и современный капитализм. Ред. коллегия: Аболтин В. Я. (глав. ред.) [и др.]. М., 1968.

Строительство коммунизма и мировой революционный процесс. М., 1966.

Фирлингер З. На грани двух эпох. Пер. с чеш. М., 1963.

Фостер У. З. Очерк политической истории Америки. 2-е изд. Пер. с англ. М., 1955.

Экономическая история капиталистических стран. Под ред. В. Т. Чунтулова. М., 1973.

Contemporary Foreign Governments. Rev. ed. New York 1949.

M. Cornevin: Histoire de l'Afrique contemporaine de la deuxième guerre mondiale à nos jours. Paris 1972.

W. Cornides: Die Weltmächte und Deutschland. Geschichte der jüngsten Vergangenheit. 1945–1955. Tübingen 1957.

M. Crouzet: De la deuxième guerre mondiale à nos jours. La renaissance de l'Europe. Paris 1970.

J. Freymond: Western Europe Since the War. A Short Political Story. New York, London 1964.

M. M. Postan: An Economic History of Western Europe. 1945–1964. London 1967.
W. Treue: Wirtschaftsgeschichte der Neuzeit. Das Zeitalter der technischindustriellen Revolution 1700 bis 1966. 2 erw. Aufl. Stuttgart 1966.
F. R. Willis: Europe in the Global Age: 1939 to the Present. New York, Toronto 1968.

Források

Ch. de Gaulle: Háborús emlékiratok (3. rész: A Haza üdve) 1944–1946. Gondolat Kiadó 1973.
Teherán, Jalta, Potsdam. Dokumentumgyűjtemény. Kossuth Könyvkiadó 1972.

Внешняя политика Советского Союза. 1945 год; 1946 год; 1947 год, ч. 1–2; 1948 год, ч. I–II; 1949 год. М., 1949–1953.
Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. III. Документы и материалы. 1 января – 3 сентября 1945 г. М., 1947.
Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. V–VI. М., 1947.
Конституции буржуазных государств Европы. М., 1957.
Конституции государств американского континента. Т. I–III. М., 1957–1959.
Международные отношения и внешняя политика СССР (Сборник документов) (1871–1957 гг.). М., 1957.
Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов. В 7-ми т. Т. 1–7. М., 1957–1961.
Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов. В 3-х т. Т. 1–3. М., 1965–1966.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 1-я. Лондон, 1946. Официальный отчет первой части первой сессии Генеральной Ассамблеи. Пленарные заседания. Стенографический отчет 10 января – 14 февраля 1946. г. Лондон, 1946.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 1-я. Лондон, 1946. Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей на первой части первой сессии с 10 января по 14 февраля 1946 г. Лондон, 1946.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 1-я (2). Нью-Йорк, 1946. Официальные отчеты второй части первой сессии Генеральной Ассамблеи. Пленарные заседания. Стенографические отчеты 23 октября – 16 декабря 1946. Нью-Йорк, 1958.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 1-я (2). Нью-Йорк, 1946. Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей на второй части первой сессии с 23 октября по 15 декабря 1946. Нью-Йорк, 1947.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 2-я. Нью-Йорк, 1947. Официальные отчеты. Пленарные заседания. Стенографические отчеты 16 сентября – 29 ноября 1947 г. Т. 1–2. Лейк-Саксес, Нью-Йорк, 1947.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 2-я. Нью-Йорк, 1947. Официальный отчет... Резолюции 16 сентября – 29 ноября 1947. Нью-Йорк, 1947.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 3-я. Париж – Нью-Йорк, 1948–1949. Официальный отчет первой части 3-й сессии Генеральной Ассамблеи. Резолюции 21 сентября – 12 декабря 1948. Париж, 1949.
ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия 4-я. Нью-Йорк, 1949. Официальные отчеты. Резольции 20 сентября – 10 декабря 1949 г. Лейк-Саксес (Нью-Йорк), 1950.
ООН. Специальная сессия. 1-я. Нью-Йорк, 1947. Официальные отчеты первой Специальной сессии Генеральной Ассамблеи. Нью-Йорк, 1952.
ООН. Специальная сессия. 1-я. Нью-Йорк, 1947. Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей на первой Специальной сессии с 28 апреля по 15 мая 1947. Нью-Йорк, 1947.
ООН. Специальная сессия. 2-я. Нью-Йорк, 1948. Резолюции 16 апреля – 14 мая 1948. Нью-Йорк, 1948.

ООН. Специальная сессия. 2-я. Нью-Йорк, 1948. Официальные отчеты второй Специальной сессии Генеральной Ассамблеи. Нью-Йорк, 1952.
ООН. Совет безопасности. Официальные отчеты. Нью-Йорк, 1946–1969.
ООН. Совет по опеке. Резолюции... Лейк-Саксес (Нью-Йорк), 1948–1949.
ООН. Экономический и Социальный совет. Резолюции... Нью-Йорк, 1947–1952.

Annuaire de statistique du travail. Geneve 1947–1951.
J. C. Campbell: The United States in World Affairs. 1945–1947. New York 1947.
J. C. Campbell: The United States in World Affairs. 1947–1949. New York 1949.
W. S. Churchill: The Second World War. Vol. VI. Triumph and Tragedy. London 1959.
A Decade of American Foreign Policy. Basic Documents, 1941–1949. Washington 1950.
Documents on American Foreign Relations. Vol. VII–XI. Boston, Princeton 1947–1950.
Documents on Disarmament. 1945–1959. Vol. I. 1945–1956. Washington 1960.
Documents on European Recovery and Defence. March 1947–April 1949. Royal Institute of International Affairs. London, New York 1949.
Documents on International Affairs. 1947–1948. Selected and ed. by M. Carlyle. London, New York, Toronto 1952.
East Asia, China, Korea, Japan. 1947–1950. Ed. by V. P. Dutt. London 1958.
European Recovery and American Aid. A Report by the president's Committee on Foreign Aid. Washington 1947.
The European Recovery Program. Basic Documents and Background Information. Prep. by the Staffs of Senate Foreign Relations Committee and House Foreign Affairs Committee. Washington 1947.
European Recovery Program... Country Study. (Vol. 1–17.). Economic Cooperation Administration. February 1949. Washington 1949.
Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1945. Vol. I–XI. Washington 1967–1969.
Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1946. Vol. I–XI. Washington 1969–1972.
Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1947. Vol. I–VII. Washington 1971–1973.
Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1948. Vol. I–IX. Washington 1972–1975.
Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Malta and Yalta. Washington 1955.
Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945. Vol. I–II. Washington 1960.
The International Control of Atomic Energy. Growth of a Policy. An Informal Summary Record of the Official Declarations and Proposals Relating to the International Control of Atomic Energy Made Between August 6, 1945. and October 15, 1946. Washington [1946].
Report of the International Labour Organisation to the United Nations. Report I, vol. 1–2; Report 2. Geneva 1947–1948.
A report on the International Control of Atomic Energy. (Prep. by a Board of Consultants Ch. I. Barnard, Dr. J. R. Oppenheimer, Dr. Ch. A. Thomas, H. A. Winne, D. E. Lilienthal, [Chairman]). Washington, D. C. March 16th, 1946. Washington 1946.
H. Siegler: Dokumentation zur Abrüstung und Sicherheit. Bd. I. 1943–1959. Bonn, Wien, Zürich 1966.
Statistical Yearbook. Prep. by the Statistical Office of the United Nations. New York 1949–1950.
H. S. Truman: Memoirs. Vol. 1–2. New York 1955–1956.

United Nations Treaty Series. Treaties and International Agreements Registered or Filed and Recorded with the Secretariat of the United Nations. Vol. 1–45. Geneva 1947–1950.
Weissbuch über die amerikanisch-englische Interventionspolitik in Westdeutschland und das Wiedererstehen des deutschen Imperialismus. Leipzig 1951.
F. Williams: The Prime Minister Remembers. The War and Post-War Memoirs of the Rt. Hon. Earl. Attlee... London [é. a.] 1961.

Bibliográfiák, kézikönyvek

Атлас новейшей истории зарубежных стран. Под общ. ред. В. М. Хвостова и А. П. Аверьянова. М., 1964.
Всемирная история. Даты и события. Эпоха перехода от капитализма к коммунизму. [Пер. с нем.]. М., 1968.
Международные политические, экономические и общественные организации. Словарьсправочник. М., 1966.
Новая иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. История. Археология. Этнография. М., 1947–1976. (АН СССР ИНИОН).
Новая советская литература по общественным наукам. Библиографический указатель. История. Археология. Этнография. М., 1947–1976. (АН СССР ИНИОН).
Политические партии. Справочник. М., 1974.
Советская историческая энциклопедия. Т. 1–16. М., 1961–1976.
Чолганская В. Л. Публикации Организации Объединенных Наций и ее специализированных учреждений. Обзор за 1945–1965 гг. М., 1968.
Шигер А. Г. Политическая карта мира (1900–1965). Справочник. Изд. 2-е, доп. [М., 1966].

L'Année politique. Revue chronologique des principaux faits politiques, économiques et sociaux de la France... Paris 1946–1951.
Annual Bulletin of Historical Literature... London 1946–1970.
The Annual Register. A Review of Public Events at Home and Abroad. London [é. a.] 1946–1950.
R. Beck: Wörterbuch der Zeitgeschichte seit 1945. Stuttgart 1967.
Chronologie politique. 1939–1965. Paris 1969.
Current Biography... New York [s. a.] 1949.
Grosser historischer Weltatlas. Hrsg. vom Bayerischen Schulbuch-Verlag. III T. Neuzeit. München 1967.
International Bibliography of Historical Sciences. Vol. 16–35. Washington 1949–1969.
W. L. Langer: An Enciclopedia of World History. 4 ed. Boston 1968.
Political Handbook of the World. Parliaments, Parties and Press... Ed. by W. H. Mallory. New York 1945–1949.
R. Roolvink: Historical Atlas of the Muslim Peoples. Amsterdam 1957.
W. R. Shepherd: Shepherd's Historical Atlas. 9 ed. London 1966.
H. Siegler: Politische-Militärische-Wirtschaftliche Zusammenschlüsse und Pakte der Welt. 8. neubearb. fortgef. und erw. Aufl. Bonn 1964.
Statesman's Yearbook. Statistical and Historical Annual of the States of the World. London 1945–1949.
G. Trevisani: Piccola enciclopedia del socialismo e del comunismo. 4 ed. Vol. 1–2. Milano 1966–1967.
Westermann Geschichtsatlas. Politik-Wirtschaft-Kultur. Bearb. von W. Birkenfeld. 2. Aufl. Braunschweig 1972.
Who's Who in Europe. T. I–II. Bruxelles 1964–1967.
Yearbook of the United Nations. 1946–1949. New York 1947–1950.

AZ I. RÉSZHEZ

A szocializmus világrendszerének keletkezése

IRODALOM

N. V. Faggyejev: KGST. Kossuth Könyvkiadó 1975.

W. Z. Foster: Az új Európa. Szikra 1948.

Бромлей Н. Я., Жуков Е. М., Лисицына Л. Н. Мировая социалистическая система. Некоторые проблемы теории и истории становления социализма. М., 1973.

Великая Октябрьская социалистическая революция и мировая воциалистическая система. Материалы научной конференции. [5–7 сентября 1967 г.]. М., 1969.

Войтович С. Д., Воробей Н. С., Толстой В. С. Сотрудничество Белорусской ССР с социалистическими странами. Минск, 1970.

Иодковский А. Н. Национализация в европейских странах народной демократии (Сравнительный обзор законодательства). М., 1956.

Мировая социалистическая система хозяйства. Т. 1–4. М., 1967.

Общие закономерности и особенности перехода к социализму в различных странах. М., 1962.

Санакоев Ш. П. Мировая система социализма. Основные проблемы и этапы развития. М., 1968.

Украинская ССР и зарубежные социалистические страны. Киев, 1965.

Экономическая история социалистических стран. Под ред. Ф. Я. Полянского и В. А. Жамина. М., 1971.

Ягодовский Л. С. Народный фронт в европейских странах социализма. М., 1968.

Europejskie kraje demokracji ludowej. 1944–1948. Warszawa 1972.

Formování světové socialistické soustavy v letech 1944–1949. Věd. red.: V. Kral. D. 1–2. Praha 1975.

W. Góra: Reformy agrarne w europejskich państwach demokracji ludowej. 1944–1948. Warszawa 1973.

R. G. W. 25 Jahre Zusammenarbeit. Berlin 1974.

Rewolucja i władza ludowa w krajach europejskich. 1944–1948. [Warszawa] 1972.

FORRÁSOK

Конституции зарубежных социалистических государств Европы. М., 1973.

Многостороннее экономическое сотрудничество социалистических государств (Сборник документов). Изд. 2-е, доп. М., 1972.

Freundschaft. Zusammenarbeit. Beistand. Grundsatzverträge zwischen den sozialistischen Staaten. Berlin 1968.

Základni dokumenty svetové socialistické soustavy (evropska část). Praha 1972.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Европейские социалистические страны. Общие проблемы. М., 1964–1976. (АН СССР ИНИОН).

Профсоюзы стран народной демократии. Краткий справочник. Вып. 1–2. М., 1961–1962.

Развитие мировой социалистической системы хозяйства и экономическое сотрудничество европейских социалистических стран – участниц СЭВ. Библиография (Книги и статьи 1957–1962 гг.) М., 1964.

Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944–1949. (Výberova bibliografie.) Praha 1969.

IRODALOM

A Szovjetunió Története. 2. r. A Nagy Októberi Szocialista Forradalomtól napjainkig. Kossuth Könyvkiadó–Progressz Kiadó, Budapest–Moszkva 1980.
Sz. G. Sztrumilin: A kommunizmus útján. Kossuth Könyvkiadó 1959.

Белов И. И. Поднятые из руин. Исторические очерки восстановления и развития старейших городов России. 1943–1963 гг. М., 1966.
Берхин И. Б. История СССР (1917–1971 гг.). Изд. 2-е, перераб. и доп. М., 1972.
Братское содружество союзных республик в развитии народного хозяйства СССР. 1917–1971. [Глав. ред. М. П. Ким.]. М., 1973.
Внешняя политика Советского Союза. Предисл. А. А. Громыко. М., 1975.
Волков И. М. Трудовой подвиг советского крестьянства в послевоенные годы. Колхозы СССР в 1946–1950 годах. М., 1972.
Высшая школа СССР за 50 лет. Под ред. В. П. Елютина. М., 1967.
Двойнишников М. А., Широков В. Г. Восстановление и развитие народного хозяйства СССР – великий подвиг партии и народа (1946–1955 гг.). М., 1967.
Ежов В. А. Рабочие Ленинграда в послевоенные годы (1946–1950). Л., 1968.
Зеленин И. Е. Совхозы СССР (1941–1950). М., 1969.
История Азербайджана. В 3-х т. Т. 3, ч. 2. Баку, 1963.
История Белорусской ССР. В 2-х т. Изд, 2-е, доп. Т. II. Минск, 1961.
История Бурятской АССР. В 2-х т. Т. II. Улан-Удэ, 1959.
История внешней политики СССР. 1917–1975. В 2-х т. Изд. 2-е, перераб. и доп. Под ред. А. А. Громыко, Б. Н. Пономарева. Т. 2. 1945–1975 гг. М., 1976.
История Грузии. Т. III. Учебное пособие. Тбилиси, 1968.
История Дагестана. Т. IV. М., 1969.
История Кабардино-Балкарской АССР с древнейших времен до наших дней. В 2-х т. Т. 2. С Великой Октябрьской социалистической революции до наших дней. М., 1967.
История Казахской ССР. Эпоха социализма. Изд. Перераб. и доп. Алма-Ата, 1967.
История Каракалпакской АССР. В 2-х т. Т. 2. От победы Великой Октябрьской социалистической революции до наших дней. Ташкент, 1974.
История Киргизской ССР. Т. II. Кн. 2. Фрунзе, 1968.
История Латвийской ССР. Сокр. курс. 2-е, перераб. и доп. изд. Рига, 1971.
История Молдавской ССР. В 2-х т. Изд. 2-е, перераб. и доп. Т. II. (От Великой Октябрьской социалистической революции до наших дней). Кишинев, 1968.
История Москвы в годы Великой Отечественной войны и в послевоенный период. 1941–1965. М., 1967.
История национально-государственного строительства в СССР. В 2-х т. Отв. ред. Д. А. Чугаев. Т. 2. Национально-государственное строительство в СССР в период социализма и строительства коммунизма (1937–1972 гг.). М., 1972.
История профсоюзов СССР. М., 1969.
История Северо-Осетинской АССР. [Т. 2]. Советский период. Орджоникидзе, 1966.
История Сибири с древнейших времен до наших дней. В 5-ти т. Т. 5. Л., 1969.
История Советского Туркменистана. Ч. 2. Ашхабад, 1970.
История СССР. Эпоха социализма. Изд. 3-е, доп. [Ред. коллегия: М. П. Ким (отв. ред.) и др.]. М., 1974.
История таджикского народа. Т. III. Кн. 2. М., 1965.
История Татарской АССР. Казань, 1973.
История Тувы. В 2-х т. Т. II. М., 1964.
История Узбекской ССР. С древнейших времен до наших дней. Ташкент, 1974.
История Украинской ССР. В 2-х т. Т. 2. Киев, 1969.
История Чувашской АССР. Т. 2. От Великой Октябрьской социалистической революции до наших дней. Чебоксары, 1967.

История Эстонской ССР. В 3-х т. Т. 3. С марта 1917 до начала 50-х годов. Таллин, 1974.
История Якутской АССР. Т. III. Советская Якутия. М., 1963.
Ким М. П. 40 лет советской культуры. М., 1957.
Коркоценко Д. И., Куликов В. И. Коммунистическая партия в борьбе за дальнейшее развитие сельского хозяйства (1946–1958 гг.). М., 1974.
Королев Б., Лялин Н. Партия в период завершения построения социализма в СССР (1946–1958 гг.). М., 1967.
Краткая история СССР. Ч. 2. От Великой Октябрьской социалистической революции до наших дней. М., 1972.
Культурная революция в СССР. 1917–1965 гг. [Ред. коллегия: М. П. Ким (отв. ред.) и др.]. М., 1967.
Лебедева Н. Б., Шкаратан О. И. Очерки истории социалистического соревнования. Л., 1966.
Лельчук В. С. Сменив мечи на орала. Рассказ о 4-й пятилетке (1946–1950 гг.). М., 1967.
Лепешкин А. И. Советы – власть народа. 1936–1967. М., 1967.
Лутченко А. И. Создание инженернотехнических кадров в годы построения социализма в СССР. 1926–1958 гг. Минск, 1973.
Лысенко Н. А. Подготовка кадров для социалистического сельского хозяйства. 1929–1958 гг. М., 1975.
Очерки истории Калмыцкой АССР. Эпоха социализма. [Т. II]. Отв. ред. Д. А. Чугаев. М., 1970.
Очерки истории Карачаево-Черкесии. Т. 2. Советский период. Черкесск, 1972.
Очерки истории Карелии. Т. II. Петрозаводск, 1964.
Очерки истории Марийской АССР (1917–1960 гг.). Йошкар-Ола, 1960.
Очерки истории Мордовской АССР. Т. II. (1917–1960 гг.). Саранск, 1961.
Очерки истории Удмуртской АССР. Т. II. Ижевск, 1962.
Очерки истории Хакасии советского периода. 1917–1961 гг. Абакан, 1963.
Очерки истории Чечено-Ингушской АССР. С древнейших времен до наших дней. В 2-х т. Т. 2. 1917–1970 годы. Грозный, 1972.
Очерки по истории Башкирской АССР. Т. II. (Советский период). Уфа, 1966.
Очерки по истории Коми АССР. Т. II. 1917–1961. [Сыктывкар], 1962.
Полетаев В. Е. Рабочие Москвы на завершающем этапе строительства социализма 1945–1958 гг. М., 1967.
Приходько Ю. А. Восстановление индустрии. 1942–1950. М., 1973.
Против буржуазной фальсификации истории советского общества. [Сборник статей. Ред. коллегия: М. В. Нечкина (отв. ред.) и др.]. М., 1960.
Развитие сельского хозяйства СССР в послевоенные годы (1946–1970 гг.). М., 1972.
Развитие социалистической экономики СССР в послевоенный период. М., 1965.
Развитие союза рабочего класса и крестьянства в СССР. Сборник статей. М., 1958.
Родина Советская. 1917–1967. М., 1967.
Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР (1938–1965 гг.). М., 1971.
Славный путь Ленинского комсомола. В 2-х т. Т. II. М., 1974.
Советская интеллигенция. (История формирования и роста. 1917–1955 гг.). М., 1968.
Советский рабочий класс. Краткий исторический очерк. 1917–1973. Под ред. Ю. С. Борисова [и др.]. М., 1975.
Советское крестьянство. Краткий очерк истории (1917–1970). Изд. 2-е, доп. Под ред. В. П. Данилова, М. П. Кима и Н. В. Тропкина. М., 1973.
Советы за 50 лет. М., 1967.
СССР – великое содружество народовбратьев. [Ред. коллегия: М. П. Ким (отв. ред.) и др.]. М., 1972.

Струмилин С. Г. Очерки социалистической экономики СССР (1929–1959 гг.). М., 1959.

Торжество ленинских идей пролетарского интернационализма. На материалах республик Средней Азии и Казахстана. 1917–1972 гг. М., 1974.

Утенков А. Я. КПСС – организатор и руководитель социалистического соревнования в промышленности в послевоенные годы (1946–1950 гг.). М., 1970.

FORRÁSOK

Борьба КПСС за восстановление и развитие народного хозяйства в послевоенный период (1945–1953 гг.). Документы и материалы. М., 1961.

X съезд профессиональных союзов СССР. (19–27 апреля 1949 г.). М., 1949.

Директивы КПСС и Советского правительства по хозяйственным вопросам. Т. 3. 1946–1952 годы. М., 1958.

Достижения Советской власти за 40 лет в цифрах. Статистический сборник. М., 1957.

Закон о пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства СССР на 1946–1950 гг. М., 1946.

Зверев А. Г. Записки министра. М., 1973.

История колхозного права. Сборник законодательных материалов СССР и РСФСР. 1917–1958 гг. Т. II. 1937–1958 гг. М., 1959.

История Советской конституции (В документах). 1917–1956. М., 1957.

Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1971). Изд. 8-е, доп. и испр. Т. VI. 1941–1954. М., 1971.

Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. С изм. и доп., принятыми на третьей сессии Верховного Совета СССР девятого созыва. М., 1975.

Культурное строительство СССР. Статистический сборник. М., 1956.

Народное хозяйство СССР. 1922–1972 гг. Юбилейный статистический ежегодник. М., 1972.

Народное хозяйство СССР в 1956 году. Статистический ежегодник. М., 1957.

Новаторы социалистического производства. М., 1951.

О государственном плане восстановления и развития народного хозяйства СССР на 1947 год. М., 1947.

Образование и развитие Союза Советских Социалистических Республик. (В документах). М., 1973.

Пограничные войска СССР. 1945–1950. Сборник документов и материалов. М., 1975.

Промышленность СССР. Статистический сборник. М., 1957.

Профсоюзы СССР. Документы и материалы. 1905–1963 гг. Т. 3. Профсоюзы в период завершения строительства социализма и постепенного перехода к коммунизму (1937–1952 гг.). М., 1963.

Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. В 5-ти т. Т. 3. 1941–1952 годы. М., 1968.

Сборник документов и материалов по истории СССР советского периода (1917–1958 гг.). М., 1966.

Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938–1967. Т. 1–2. М., 1968.

Сообщение Государственного планового Комитета СССР и ЦСУ СССР об итогах выполнения четвертого (первого послевоенного) пятилетнего плана СССР на 1946–1950 годы. М., 1951.

Социалистическое соревнование в СССР. 1918–1964. Документы и материалы профсоюзов. М., 1965.

СССР. Верховный Совет. Созыв 2-й. Сессия 1-я. 1946. Заседания Верховного Совета СССР (первая сессия) 12–19 марта 1946 г. Стенографический отчет. М., 1946.

СССР. Верховный Совет. Созыв 2-й. Сессия 2-я. 1946. Заседания Верховного Совета СССР (вторая сессия) 15–18 октября 1946 г Стенографический отчет. М., 1946.
СССР. Верховный Совет. Созыв 2-й. Сессия 3-я. 1947. Заседания Верховного Совета СССР (третья сессия) 20–25 февраля 1947 г. Стенографический отчет. М., 1947.
СССР. Верховный Совет. Созыв 2-й. Сессия 4-я. 1948. Заседания Верховного Совета СССР (четвертая сессия) 30 января – 4 февраля 1948 г. Стенографический отчет. М., 1948.
СССР. Верхосный Совет. Созыв 2-й. Сессия 5-я. 1949. Заседания Верховного Совета СССР (пятая сессия) 10–14 марта 1949 г. Стенографический отчет. М., 1949.
Труд в СССР. Статистический сборник. М., 1968.
Хрестоматия по истории КПСС. Ч. III. Вып. 1–2. М., 1973–1975.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

История Коммунистической партии Советского Союза. Атлас. М., 1976.
История советского общества. Рекомендательный указатель литературы для учителей. Под ред. И. Б. Берхина. М., 1971.
История советской деревни. (1917–1967). Указатель литературы. (1945–1967 гг.). [Ч.] 1–4. М., 1975.
КПСС. Справочник. 3-е, доп. и перераб. изд. М., 1971.
Летопись советской внешней политики. 1917–1967. Даты и факты. М., 1968.
Против буржуазной фальсификации истории КПСС и советского общества. (Указатель литературы). Л., 1974.
Образование и развитие Союза ССР. Атлас. М., 1972.
Воюз равных. 1922–1972. Справочник. М., 1972.
Союз Советских Социалистических Республик. 1917–1967. Энциклопедический справочник. М., 1967.
Экономическая жизнь СССР. Хроника событии и фактов. 1917–1965. В 2-х кн. Глав. ред. С. Г. Струмилин. Изд. 2-е, доп. Кн. 1. 1917–1950. М., 1967.
Экономическая история. Указатель советской литературы за 1960–1969 гг. [Вып.] 3. Экономическая история СССР. История советского общества. М., 1970.
Экономические отношения СССР с зарубежными странами. 1917–1967. Справочник. М., 1967.
Якимова Н. В., Рузакова Р. Г. В единой семье. (К 50-летию образования Союза Советских Социалистических Республик). Библиографическое пособие. М., 1971.

A II. FEJEZETHEZ

Demokratikus és szocialista forradalmi átalakulások Közép- és Délkelet-Európa országaiban

Lengyelország

IRODALOM

История Польши. В 3-х т. Дополнительный том. Очерки истории Народной Польши. Под ред. А. Я. Манусевича и И. А. Хренова. М., 1965.
Карпинский А. Двадцать лет развития народного хозяйства Польши (1944–1964). Варшава, 1964.
Парсаданова В. С. Формирование национального фронта в Польше (1944–1946 гг.). М., 1972.
Польские западные земли. Пер. с польск. М., 1962.

A. Dobleszewski–Z. Hemmerling: Ruch ludowy w Wielkopolsce. 1945–1949. Warszawa 1971.

J. W. Golebiowski: Nacionalizacja przemysłu w Polsce. [Warszawa] 1965. Gospodarka Polski Ludowej. 1944–1955. Warszawa 1974.
R. Halaba–W. Ważniewski: Polska Partia Robotnicza. 1942–1948. Warszawa 1972.
Historia polskiego ruchu robotniczego. 1864–1964. T. II. 1939–1964. Warszawa 1967.
J. Jakubowski: Polityka oświatowa Polskiej Partii Robotniczej. 1944–1948. Warszawa 1975.
N. Kołomejczyk, B. Syzdek: Polska w letech 1944–1949. Zarys historii politycznej. [Warszawa 1971.]
N. Kołomejczyk: Ziemie zachodnie w działalnosci PPR. [Poznań 1966.] Polityka zagraniczna PRL w swietle Ukladu Poczdamskiego. Warszawa 1972.
K. Skubiszewski: Zachodnia granica Polski w świetle traktatów. Warszawa 1975.
H. Slabek: Dzieje polskiej reformy rolnej. 1944–1948. [Warszawa 1972.]
B. Syzdek: Polska Partia Socjalistyczna w letech 1944–1948. Warszawa 1974.

FORRÁSOK

Польша в цифрах. 1944–1961. Варшава, 1961.

Deklaracja ideowa PZPR. Statut PZPR. Warszawa 1949.
S. Lato–W. Stankiewicz: Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów. Warszawa 1968.
Z. Modzelewski: Polityka Zagraniczna Polski. Artikuły i przemówienia. Warszawa 1960.
Pamiętniki osadników Ziem Odzyskanych. Poznań 1970.
PPR. Rezolucje, oderwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego. T. 1–2. Warszawa 1959–1961.
Polska Rzeczpospolita Ludowa. Krajowa Rada Narodowa. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzeń Krajowej Rady Narodowej. Warszawa 1945–1946.
Polska Rzeczpospolita Ludowa. Sejm. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzeń Sejmu Ustawodawczego. Warszawa 1949–1952.
Reforma rolna PKWN. Materiały i dokumenty. Warszawa 1959.
Rocznik statystyczny. Warszawa 1947–1950.
Upaństwowienie i odbudowa przemysłu w Polsce [1944–1948]. Materiały źródłowe. T. I–II. Warszawa 1967–1969.
W walce o sojusz robotniczo–chłopski. Wybór dokumentów i materiałów. 1944–1949. [Warszawa 1963]

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Польская Народная Республика. М., 1949–1976. (АН СССР ИНИОН).
Польская Народная Республика. Справочник. М., 1974.

Bibliografia historii polskiej... za lata 1944–1972. Oprac. J. Baumgart, Wrocław, Warszawa, Kraków 1952–1974.
S. Giza: Kalendarz wydarzeń historii ruchu ludowego. 1895–1965. [Warszawa 1967.]
I. Pietruska–J. Gazdecka: Procesy przemian społecznych w Polsce w letech 1944–1964. Bibliografia. Warszawa 1967.
Polska Partia Robotnicza w walce o utrwalenie władzy ludowej. 1945–1948. Materiały bibliograficzne. Warszawa 1972.
Słownik Historii Polski. Warszawa 1969.

Románia

IRODALOM

История Румынии. 1918–1970. Ред. коллегия: Н. И. Лебедев [и др.]. М., 1971.
Мунтян М. А. Очерк внешней политики Румынской Народной Республики. 1948–1955. Кишинев, 1971.

Румыния в годы народно-демократической революции. 1944–1947. Сокр. пер. с рум. М., 1974.
Языкова А. А. Народная Румыния. М., 1965.

Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România. București 1969.
Gh. Colt: România și colaborarea balcanică. București 1973.
M. Fatu: 1946 din istoria politică a României contamporane. București 1968.
C. Olteanu: 1947. Un an de transformări revoluționare în România. București 1972.
30 decembrie '47. Premise și semnificații. București 1972.
Gh. Tutui–A. Petric: Frontul unic muncitoresc în România. București 1971.
Buletinul oficial al Republicii Populare Române. An. I–II. [București] 1949–1950.
Dezvoltarea agriculturii Republicii Populare Române. Culegere de date statistice. București 1965.
Dezvoltarea industriei Republicii Populare Romîne. Culegere de date statistice. București 1964.
Rezoluții și hotăriri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Ed. a 2-a. Vol. I. 1948–1950. Bcurești 1952.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Социалистическая Республика Румыния. М., 1949–1976. (АН СССР ИНИОН).
Потапов В. И. Социалистическая Республика Румыния. Справочник. М., 1974.

Bibliografia istorică a României. I. 1944–1969.
Bibliografie selectivă. București 1970.
Partidul Comunist Român. 1921–1971. Bibliografie selectivă. Suceava 1971.

Bulgária

IRODALOM

A Bolgár Kommunista Párt története. Kossuth Könyvkiadó 1977.
G. Dimitrov: Bulgária a szocializmus útján. A Bolgár Munkás (Komm.) Párt 5. kongresszusán 1948. dec. 19-én mondott beszéd. Szikra 1949.
G. Dimitrov: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1952.

Бонев В. О едином, народном и отечественном фронте в Болгарии. Пер. с болг. М., 1973.
Ганевич И. В. Деятельность Болгарской коммунистической партии по укреплению диктатуры пролетариата. (Сентябрь 1944–1948 гг.). Киев, 1974.
Георги Димитров. Биография. София, 1972.
Георги Димитров и Българската народнодемократична държава. Под ред. на Я. Радев. София, 1972.
История на България. 2 прераб. изд. в 3 т. Т. III. София, 1964.
История на профсъюзното движение в България. София, 1968.
Исусов М. Работническата класа в България. 1944–1947. София, 1971.
Куков К. Разгром на буржоазната опозиция (1944–1947 гг.). София, 1966.
Мозеров В. Д. Экономическая политика Болгарской коммунистической партии в промышленности. Восстановительный период (1944–1948 гг.). Саранск, 1973.
Петков П. Ликвидиране на капиталистическата собственост в промишлеността на България. София, 1965.
Попов Г. Н. Болгарские коммунисты в борьбе за осуществление культурной революции. 1944–1948 гг. Харьков, 1967.

FORRÁSOK

Българската комунистическа партия в резолюции и решения на конгресите, конференциите, пленумите и политбюро на ЦК. Т. IV. 1944–1955. [София, 1955].

Външна политика на Народна Република България. Сборник от документи и материали в два тома. Т. I. 1944–1962. София, 1970.

Народна Република България. Велико народно събрание. Стенографски дневници на Великото народно събрание. Открито на 7 ноември 1946 г. София, 1947–1951.

Никольский А. С. Развитие народного хозяйства Болгарии (Статистические показатели). М., 1958.

Статистически годишник на Народна Република България 1943–1946; 1948. София, 1947–1949.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Бернов Ю. В., Чернейко Г. А. Народная Республика Болгария. Справочник. М., 1974.

БКП. Справочник. 1891–1971. Съст.: А. Данов, П. Боев, И. Глинджев и др. София, 1971.

Иванов Д. Д. Народная Республика Болгария. Историческая библиография. Т. 1–3. М., 1954–1970.

Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Народная Республика Болгария. М., 1948–1976. (АН СССР ИНИОН).

Jugoszlávia

IRODALOM

A Jugoszláv Kommunista Szövetség rövid története. Novisad 1963.

Аграрная реформа в Югославии. Београд. [1961].

Гибианский Л. Я. Разгром буржуазной оппозиции и закрепление победы народнок революции в Югославии (июнь 1945 – январь 1946). «Советское славяноведение», 1968, № 3, стр. 3–17.

История Югославии. В 2-х т. Т. II. М., 1963.

Югославия вчера и сегодня. М., 1965.

F. Ćulinović: Stvaranje nove Jugoslavenske države. Zagreb 1959.

P. Damjanović: Tito pred temama istorije. Beograd 1972.

P. Morača: Istorija Saveza Komunista Jugoslavije. (Kratak pregled.) Beograd 1966.

B. Petranović: Politička i ekonomska osnova narodne vlasti v Jugoslaviji za vreme alnove. Beograd 1969.

FORRÁSOK

Конституция и основные законодательные акты Федеративной Народной Республики Югославии. Пер. с Серб. М., 1956.

Пекшев В. А. Народное хозяйство Федеративной Народной Республики Югославии (Статистические показатели). М., 1957.

Jugoslavija. 1945–1964. Statisticki pregled. Beograd 1965.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Никифоров Л. А., Островидов Ю. П. Социалистическая Федеративная Республика Югославия. Справочник. М., 1975.

Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Социалистическая Федеративная Республика Югославия. М., 1956–1976. (АН СССР ИНИОН).

Ko je ko u Jugoslaviji. Beograd 1957.

Nova Jugoslavija. Beograd 1955.

Albánia

IRODALOM

Смирнова Н. Д. Образование Народной Республики Албании. 1939–1949. М., 1960.

FORRÁSOK

Az Albán Népköztársaság alkotmánya. Szikra 1949.

Конституция и основные законодательные акты Народной Республики Албании. Пер. с алб. М., 1951.

Dokumenta Kryesore të Partisë së Punës së Shqipërisë. Vël. 1–2. Tiranë 1960–1961.

Partia e Punës së Shqipërisë. Konferenca e dytë nacionale e Partisë së Punës së Shqipërisë (10–14 prill 1950). (Përmbledhie materialesh.) Tiranë 1950.

Partia e Punës së Shqipërisë. Kongresi i I - rë i Partisë Komuniste të Shqipërisë (8–22 nëntor 1948). Tiranë 1950.

Magyarország

IRODALOM

Berend T. Iván: Gazdaságpolitika az első ötéves terv megindításakor 1948–1950. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1964.

Berend T. Iván: Újjáépítés és a nagytőke elleni harc Magyarországon 1945–1948. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1962.

Keresztes Mihály: Az első lépések. Kossuth Könyvkiadó 1971.

Kis András: A Magyar Közösségtől a Földalatti Fővezérségig. Zrínyi Katonai Kiadó 1969.

A magyar forradalmi munkásmozgalom története. 3. köt.
(A Magyar Szocialista Munkáspárt Párttörténeti Intézete Szerk. Biz.) Kossuth Könyvkiadó 1972.

Magyarország története. II. köt. 3. kiad. Gondolat Könyvkiadó 1971.

Nemes Dezső: A népi Magyarország 15 éves fejlődése. Akadémiai Kiadó 1960.

Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon (Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945–1961). Akadémiai Kiadó 1972.

Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet. A marxista forradalomelmélet fejlődésének néhány kérdése Magyarországon. 1945–1949. Kossuth Könyvkiadó 1970.

Tóth István: A nemzeti Parasztpárt története 1944–1948. Kossuth Könyvkiadó 1972.

Гусев В. Г. Венгрия: 30 лет борьбы за мир и социализм. М., 1975.

История Венгрии. В 3-х т. Т. 3. Ред. Коллегия тома: А. И. Пушкаш (отв. ред.) [и др.]. М., 1972.

Нежинский Л. Н., Пушкаш А. И. Борьба венгерского народа за установление и упрочение народно-демократического строя. 1944–1948. М., 1961.

Нежинский Л. Н. Очерк истории Народной Венгрии. 1948–1962. М., 1969.

Пушкаш А. И. Борьба за аграрные преобразования в Венгрии (1944–1948 гг.). М., 1959.

FORRÁSOK

Földreform 1945. Tanulmány- és dokumentumgyűjtemény. Kossuth Könyvkiadó 1965.

A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944–1948. Kossuth Könyvkiadó 1967.

A magyar munkásmozgalom története. II. évf. 1944–1962. Kossuth Könyvkiadó 1971.

Magyar Statisztikai Szemle. Budapest 1945–1949. KSH

Az üzemi bizottságok a munkáshatalomért. 1944–1948. – Táncsics Kiadó 1966.

Терехов В. Ф. Развитие народного хозяйства Венгерской Народной Республики (Статистические показатели). М., 1957.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Hazánk, Magyarország. Akadémiai Kiadó 1970.
Magyar életrajzi lexikon. I–II. köt. Akadémiai Kiadó 1967–1969.
A szocializmus útján. A felszabadulást követő negyedszázad kronológiája. Akadémiai Kiadó 1970.

Венгрия 1945–1965. (Справочник). Будапешт, 1965.
Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Венгерская Народная Республика. М., 1956–1976. (АН СССР ИНИОН).

Csehszlovákia

IRODALOM

M. Bouček–M. Klimes: Drámai februári napok 1948. Budapest–Bratislava [1977]. Kossuth Könyvkiadó–Pravda. Magyar–csehszlovák közös kiadás.

Марьина В. В., Мурашко Г. П. Путь чехословацкого крестьянства к социализму (1948–1960). М., 1972.
50 лет Коммунистической партии Чехословакии. Материалы научной конференции ИМЛ, АОН, ВПШ при ЦК КПСС и АН СССР, посвященной 50-летию КПЧ. М., 1971.
Силин М. А. Чехословацкая Социалистическая Республика (Переходный период и завершение строительства социализма. 1945–1961 гг.). М., 1963.
Фирлингер З. Международное значение февральских событий 1948 года в Чехословакии. – «Новая и новейшая история», 1958, № 2, стр. 3–12.
Экономическое развитие Чехословакии. 1948–1958 гг. Пер. с чеш. М., 1959.

V. Adámek: Boj KSČ za přerůstání národně demokratické revoluce v. socialistickou v letech 1945–1948. Praha [1972].
S. Cambel: Slovenská agrárna otázka. 1944–1948. [Bratislava 1972.]

FORRÁSOK

Пусенков Н. Н. Развитие народного хозяйства Чехословацкой Республики (Статистические показатели). М., 1958.

Československo na cestě k socialismu. Dokumenty a vzniku a vývoji lidové demokracie v Československu do února 1948. I. Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu. Sv. 1–2. Praha 1965.
Dokumenty československé zahraniční politiku. 1945–1960. Praha 1960.
Komunisticka strana Československa. Protokol IX. Radného sjezdu Komunistické strany Československa. V Praze 25. – 29. května 1949. [Praha 1949].
V. Kral: Cestou k únoru. Dokumenty. Praha 1963.
Z dejín odborevého hnutia na Slovensku. C. 1–2. Dokumenty. Bratislava 1970–1971.
Zápasy KSČ očima pamětniků. Praha 1971.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Чехословацкая Социалистическая Республика. М., 1949–1976. (АН СССР ИНИОН).
Чехословацкая Социалистическая Республика. Справочник. М., 1975.

Bibliografie československé historie. Praha 1959–1972.
Z. Cejpová: Únor a dnešek. Výberová bibliografie dokumentů a literatury k dějinam a politice KSČ. Praha 1972.
Dějiny Československa v datech. Praha 1968.

Padesát let KSC v usneseních a dokumentech. Sv. 2. 1945–1970. [Sest.] Z. Cejpová. Praha 1971.

Németország (egész Németország) története

IRODALOM

Берендт А. Борьба за единство профсоюзного движения в Германии (Межзональные конференции немецких профсоюзов). [Пер. с нем.]. М., 1961.

Варнке Г. Очерк истории профсоюзного движения в Германии. Пер. с 3-го нем., перераб. и доп. изд. М., 1956.

Германская история в новое и новейшее время. В 2-х т. Ред. коллегия: С. Д. Сказкин [и др.]. Т. 2. М., 1970.

Зейдевиц М. Германия между Одером и Рейном. К новейшей истории Германии. Пер. с нем. М., 1960.

Кульбакин В. Д. Очерки новейшей истории Германии. М., 1962.

Норден А. Во имя нации. Пер. с нем. М., 1953.

Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung in acht Bänden. Bd. 6–7. Berlin 1966.

Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung von 1945 bis 1963. [Autorenkollektiv: W. Ulbricht, H. Bartel, L. Berthold e. a.].

T. I. Von 1945 bis 1949. Berlin 1966.

F. Lütge: Deutsche Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Ein Überblick. 2. wesentlich verm. und verb. Aufl. Berlin, Göttingen, Heidelberg 1960.

Die Spaltung Deutschlands und der Weg zur Wiedervereinigung. Ein dokumentarischer Abriss. Hrsg.: Nationalrat der Nationalen Front des demokratischen Deutschlands. [Dresden 1966.]

FORRÁSOK

Dokumente zur parteipolitischen Entwicklung in Deutschland seit 1945. Bearb. und hrsg. von O. K. Flechtheim [e. a.]. Bd. 1–8. Berlin 1962–1970.

Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Reihe III: ab 1945. Bd. I. Mai 1945–April 1946. Berlin 1959.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Deutsche Geschichte in Daten. Hrsg. von Institut für Geschichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin 1967.

Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Biografisches Lexikon. Berlin 1970.

Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Chronik. T. 3. Von 1945 bis 1963. Berlin 1967.

G. Hersch: A Bibliography of German Studies. 1945–1971. Germany under Allied Occupation. Federal Republic of Germany. German Democratic Republic. Bloomington, London 1972.

Sachwörterbuch der Geschichte Deutschlands und der deutschen Arbeiterbewegung. Bd. 1–2. Berlin 1969–1970.

H.-G. Schumann: Die politischen Parteien in Deutschland nach 1945. Ein bibliographisch-systematischer Versuch. Frankfurt am Main 1967.

Wer ist Wer? Hrsg. von W. Habel. Bd. I–II. Berlin 1962–1965.

Kelet-Németország.
A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása

IRODALOM

Винцер О. Внешняя политика Германской Демократической Республики (1949–1970). Пер. с нем. М., 1971.

Горошкова Г. Н. Национальный фронт демократической Германии (1949–1963 гг.). М., 1966.

Григорьян С. М. Народный сектор – основа мирной экономики Германской Демократической Республики (1945–1955). М., 1957.

Дёрнберг С. Рождение новой Германии. 1945–1949. Авториз. пер. с нем. М., 1962.

История Германской Демократической Республики. 1949–1973. Краткий очерк. [Ред. коллегия: В. Д. Кульбакин (отв. ред.) и др.]. М., 1975.
Котов Г. Г. Аграрные отношения и земельная реформа в Германии. М., 1956.
Мюллер Г., Райссиг К. Бастион социализма. 20 лет Германской Демократической Республики. Пер. с нем. М., 1969.
Народное хозяйство ГДР. 15 лет мирного развития. [Пер. с нем.]. М., 1961.
Очерк истории немецкого рабочего движения. [Пер. с нем.]. М., 1964.

H. Abraham: Die Kampfgemeinschaft zwischen der SED und der KPdSU das Fundament deutsch-sowjetischer Freundschaft. [Berlin 1966.]
Beiträge zur Geschichte der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands. Berlin 1961.
DDR. Werden und Wachsen. Zur Geschichte der Deutschen Demokratischen Republik. Berlin 1974.
W. Falk: Kleine Geschichte einer grossen Bewegung. Zur Geschichte der Aktivisten- und Wettbewerbsbewegung in der Industrie der DDR. Berlin 1966.
A. Norden: Ein freies Deutschland entsteht. Die ersten Schritte der neuen deutschen Demokratie. Berlin 1963.
K.-H. Schulmeister: Zur Entstehung und Gründung des Kulturbundes zur demokratischen Erneuerung Deutschlands. Berlin 1965.
E. Schwertner–A. Kempke: Zur Wissenschafts- und Hochschulpolitik der SED (1945/46–1966). Berlin 1967.
W. Ulbricht: Zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Aus Reden und Aufsätzen. Bd. III. 1946–1950. Zusatzband. Berlin 1971.
Zwei Jahrzehnte deutsch-sowjetische Beziehungen. 1945–1965. Berlin 1965.

FORRÁSOK

20 лет СЕПГ. Документы Социалистической единой партии Германии. Пер. с нем. М., 1966.
Документы о внешней политике правительства Германской Демократической Республики. От образования Германской Демократической Республики (7 окт. 1949 г.) до заявления о суверенитете (25 марта 1954 г.). Пер. с нем. М., 1955.
За антифашистскую демократическую Германию. Сборник документов. 1945–1949 гг. М., 1969.
Образование Германской Демократической Республики. Документы и материалы. М., 1950.

Dokumente der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands. Bd. I–II. Berlin 1948–1950.
Freier deutscher Gewerkschaftsbund. Konferenz Iste. Protokoll der ersten allgemeinen delegierten Konferenz des Freien deutschen Gewerkschaftsbundes für das sowjetisch besetzte deutsche Gebiet 9–11. Februar 1946. Berlin. [Berlin 1946.]
Freier deutscher Gewerkschaftsbund. 2ter Kongress. Protokoll des 2ten Kongresses Freien deutschen Gewerkschaftsbundes. Berlin 1947.
Programmatische Dokumente der Nationalen Front des demokratischen Deutschlands. Hrsg. und eingel. von H. Neef. Berlin 1967.
20 Jahre DDR. 20 Jahre deutsche Politik. Dokumente zur Politik der DDR im Kampf um Frieden und Sicherheit in Europa. Berlin 1969.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Германская Демократическая Республика в зеркале литературы ГДР и СССР. Библиографический указатель книг и журнальных статей по общественно-политическим вопросам, опубл. в советской печати на рус. яз. [и в ГДР на нем. яз.]. 1945–1959. Берлин, 1961.
Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Германская Демократическая Республика. М., 1962–1976. (АН СССР ИНИОН).
Bilanz unserer Erfolge. 20 Jahre DDR in Zahlen und Fakten. Berlin 1969.

Unter der roten Fahne. Auswahlbibliographie zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. T. I–II. Frankfurt (Oder) [1962–1966.]
Vom Werden unseres Staates. Eine Chronik. Bd. 1. 1945–1949. Berlin 1966.
25 Jahre SED. Bibliographische Kalenderblätter. Berlin 1971.

A III. FEJEZETHEZ

A szocializmus építése a Mongol Népköztársaságban. Népi demokratikus forradalmak Kelet-Ázsia országaiban

Mongol Népköztársaság

IRODALOM

История Монгольской Народной Республики. Изд. 2-е, перераб. и доп. М., 1967.
Матеева Г. С., Старицына П. П. Народная демократия и строительство социализма в МНР. М., 1965.
Некапиталистический путь развития и опыт Монгольской Народной Республики. М., 1971.
Очерки истории Монгольской народнореволюционной партии. Ред. Б. Ахамсурэн [и др.]. Пер. с монг. М., 1971.
50 лет Народной революции в Монголии. Сборник статей. М., 1971.

FORRÁSOK

Планирование народного хозяйства Монголии (Сборник материалов). Пер. с монг. М., 1951.

Mongol ardin huvszgalt namin ih, baga hural, töv horóni bügd hurludin togtól sijdver, 11 heszeg [1940–1956.] (A Mongol Népi Forradalmi Párt KB kongresszusainak, konferenciáinak és plénumainak határozatai.] 11 r. (1940–1956). Ulánbátor 1956.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Баврин Е. П. Монгольская Народная Республика. Снравочник. М., 1976.
Балдаев Р. Л., Васильев Н. Н. Библиография Монгольской Народной Республики. Книги и статьи на русском языке (1951–1961). М., 1963.

A. J. K. Sanders: The People's Republic of Mongolia. A General Reference Guide. London, New York 1968.

Vietnami Demokratikus Köztársaság

IRODALOM

Le Duan: A vietnami forradalom. Alapvető kérdések, fő feladatok (A szerző „Sur la revolution socialiste au Vietnam" c. művének 1. része). Kossuth Könyvkiadó 1971.

История Вьетнама в новейшее время (1917–1965). [Ред. коллегия: А. А. Губер и др.]. М., 1970.
Краткая история Партии трудящихся Вьетнама. М., 1971.
Мхитарян С. А. Борьба вьетнамского народа за национальную независимость, демократию и мир (1945–1955 гг.). М., 1957.
Президент Хо Ши Мин. (Политическая биография). [Предисл. Фам Вам Донга. Пер. с франц.]. М., 1963.

Bôu múoi năm hoat đông cua Đáng. (A párt működésének 40 éve). Hà-nôi 1970.
Cuôc Khàng chiê'n th'ân thánh cŭa nhân dan Viêt-nam. (A vietnami nép ellenállásának szent háborúja). Tâp. I–IV. Hà-nôi 1958–1960.
Ph. Devillers: L'histoire du Viêt-Nam de 1940 à 1952. Paris [1952].
Lê Duân: Giai câp vô sàn vói vân đê nông dân trong cách mang Viêt-nam (A proletariátus és a parasztkérdés a vietnami forradalomban.) Hà-nôi 1965.

„Pages d'Histoire 1945–1954". Études vietnamiennes N 7. Hanoi 1965.

Pham Văn Dông: Nhà nuóc dân chu nhân dân và su nghiêp cach mang xã hoi chu nghĩa. (A népi demokratikus állam és a szocialista forradalom.) Hà-nôi 1961.

Pham Van Dong: Twenty Five Years of National Struggle and Construction. Hanoi 1970.

Vo Nhan Tri: Croissance économique de la République démocratique du Vietnam (1945–1965). Hanoi 1967.

FORRÁSOK

Демократическая Республика Вьетнам. Документы и материалы. М., 1948.

Демократическая Республика Вьетнам. Конституция законодательные акты, документы. Пер. с вьет., франц. и англ. М., 1955.

Разобьем оковы. Документы Августовской революции 1945 г. во Вьетнаме. Пер.

Pham-Van-Dong: Our Struggle in the Past and at Present. Hanoi 1955.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Вьетнам. (Справочник). Ред. коллегия: Л. М. Гатауллина [и др.]. М., 1969.

J. H. M. Chen: Vietnam. A Comprehensive Bibliography. Metuchen 1973.

Nguyen Thé-Anh: Bibliographie critique sur les relations entre le Viet-Nam et L'Occident (Ouvrages et articles en langues occidentales). Paris 1967.

Korea

IRODALOM

Грязнов Г. В. Социалистическая индустриализация в КНДР (1945–1960 гг.). М., 1966.

История Кореи. (С древнейших времен до наших дней). Т. II. М., 1974.

Ким Г. Борьба корейского народа за мир, национальное единство и демократию. М., 1957.

Кравцов И. Агрессия американского империализма в Корее (1945–1951 гг.). М., 1951.

Нам С. Г. Формирование народной интеллигенции в КНДР (1945–1962 гг.). М., 1970.

Пигулевская Е. А. Корейский народ в борьбе за независимость и демократию. М., 1952.

Шабшина Ф. И. Очерки новейшей истории Корем (1945–1953 гг.). М., 1958.

Шабшина Ф. И. Социалистическая Корея (О формах проявления в КНДР общих закономерностей строительства социализма). М., 1963.

FORRÁSOK

Сборник статистических даиных о развитии народного хозяйства в КНДР (1946–1960). Пхеньян, 1961.

Csoszon mindzsudzsui inmin konghvaguk pomnyon mit cshögo inmin höi szanim üvonhö csonnyon dzsin (A KNDK törvényeinek és a Legfelsőbb Népi Gyűlés Elnöksége határozatainak gyűjteménye). T. I. Phenjan 1954.

Kim Ir Szen: Üdehan szobethü kunde-i ühajo uri csoguk-i ilbon csegukcsui szikmindzsi thongcshirobutho hebangdön 8.15 7 csunyon kinyom Phjongjang szi kjongcshuk tehöeszo csinszul han pogo (Beszéd a phenjani ünnepi ülésen, a 7. évfordulóján annak a napnak, amikor a Szovjet Hadsereg felszabadította hazánkat a japán imperializmus gyarmati uralma alól). Phenjan 1952.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Корейская Народно-Демократическая Республика. Пхеньян, 1958.

C. H. Blanchard, Jr.: Korean War. Bibliography and Maps of Korea. Albany 1964.

Hebanghu szimnyon ilgi (A Korea felszabadulása utáni 10 év alatt Észak- és Dél-Koreában történt események krónikája). Phenjan 1955.

IRODALOM

Астафьев Г. В. Интервенция США в Китае и ее поражение (1945–1949 гг.). М., 1958.

Глунин В. И. Третья гражданская революционная война в Китае (1946–1949). Очерк политической истории. М., 1958.

Капица М. С. КНР: два десятилетия – две политики. М., 1969.

Новейшая история Китая. 1917–1970 гг. М., 1972.

Csungkuo zsenmin csiefang csancseng szannien csancsi (Harci sikerek a népi felszabadító háborúban három év alatt). Peking 1949.

H. Feis: The China Tangle. The American Effort in China from Pearl Harbor to the Marshall Mission. Princeton 1953.

J. F. Melby: The Mandate of Heaven. Record of a Civil War. China 1945–1949. Toronto 1968.

T. Tsou: America's Failure in China, 1941–1950. Chicago [1963].

FORRÁSOK

Важнейшие документы об освободительной войне китайского народа за последнее время. Харбин, 1948.

История экономического развития Китая. 1848–1948 гг. Сборник статистических материалов. Сост. Янь Чжун-пин и др. Пер. с кит. М., 1958.

Образование Китайской Народной Республики. Документы и материалы. [М.], 1950.

Рабочее движение в Китае. 1945–1949. Документы и материалы. М., 1969.

Третья гражданская революционная война в Китае. (Из серии материалов по современной истории Китая). Пер. с кит. М., 1957.

J. Belden: China shakes the World. London 1950.

D. Bodde: Peking Diary. A Year of Revolution. New York [1950].

Cung Csungkuo zsenmin csenghszie tao csungjang zsenmin csengfu kengli (A Népi Politikai Tanácskozó Testülettől a Központi Kormány megalakításáig. Dokumentumgyűjtemény). Sanghaj 1949.

Csengsi csengcö huajpien (Gyűjtemény a várospolitika kérdéseiről). Harbin 1948.

Lun hszin csiefangcsü tuti csengcö (Agrárpolitika az újonnan felszabadult körzetekben). Pejping 1949.

Mucsien tang ti csengcö hujpien (Dokumentumgyűjtemény a jelenlegi szakasz pártpolitikájáról). Harbin 1948.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Дисаньцы гонэй гэмин чжаньчжэн даши юэбяо. (Хроника важнейших событий третьей гражданской революционной войны в Китае. Июль 1945 – октябрь 1949). Пекин, 1961.

Национально-освободительная борьба китайского народа в 1840–1949 гг. (Сводный каталог книг, хранящихся в библиотеках Москвы и Ленинграда). Т. 1–2. М., 1959–1962.

Скачков П. Е. Библиография Китая. М., 1960.

Index Sinicus. A Catalogue of Articles Relating to China in Periodicals and Other Collective Publications. 1920–1955. Comp. by J. Lust. Cambridge [1964].

M. Perleberg: Who's Who in Modern China. Hong Kong 1954.

E. J. M. Rhoads: The Chinese Red Army, 1927–1963. An Annotated Bibliography. Cambridge (Mass.) 1964.

Tiszancö kuonej koming csancseng tasi jüepiao (A kínai harmadik forradalmi polgárháború legfontosabb eseményeinek krónikája. 1945. július–1949. október). Peking 1961.

A II. RÉSZHEZ

A tőkés világ 1945–1949

A IV. FEJEZETHEZ

A kapitalizmus általános válságának új szakasza

IRODALOM

J. Allen: Atomimperializmus. Szikra 1953.

P. R. Dutt: Válságban Nagy-Britannia és a brit imperializmus. Szikra 1954.

A. Kocsetkov: Angol–amerikai vetélkedés Nyugat-Európa piacain. Szikra 1954.

I. M. Lemin: A Brit Birodalom válságának kiéleződése a második világháború után. Szikra 1953.

A. Leontyev: A dollárimperializmus Nyugat-Európában. Szikra 1950.

Английские монополии. Пер. с англ. М., 1955.

Вишнев С. М. Современный милитаризм и монополии. М., 1952.

Далин С. А. США: послевоенный государственно-монополистический капитализм. М., 1972.

Докукин В. И., Трепелков В. П. Общий кризис капитализма. М., 1963.

Кирсанов А. В. США и Западная Европа. Экономические отношения после второй мировой войны. М., 1967.

Меньшиков С. М. Экономика капитализма и ее противоречия на современном этапе. М., 1966.

Обнищание и массовое разорение крестьянства стран Западной Европы. М., 1952.

Проблемы современного капитализма. К 80-летию академика Е. С. Варга. Сборник статей. М., 1959.

Турчинс Я. Б. Обострение неравномерности развития капитализма в итоге второй мировой войны. М., 1953.

Углубление кризиса колониальной системы империализма после второй мировой войны. Сборник статей. Под ред. В. А. Масленникова. М., 1953.

Шапиро А. И. Экономическая экспансия монополистического капитала США в Западной Европе-после второй мировой войны. М., 1956.

S. C. Easton: The Twilight of European Colonialism. A Political Analysis. London 1960.

P. T. Ellsworth: The International Economy. 3 ed. New York, London 1964.

M. Obradovitch: Les récessions américaines d'aprèsguerre et leur impact sur le reste du monde. Paris 1965.

I. Svennilson: Growth and Stagnation in the European Economy. Geneva 1954.

FORRÁSOK

Внешняя торговля капиталистических стран. Статистический справочник за 1945–1950 гг. в сравнении с довоенным периодом: М., 1952.

Обзор экономического положения Европы в 1949 г. [Т. 1–3]. Объединенные нации. Экономический и социальный совет. Женева, 1950.

Обзор экономического положения Европы за послевоенный период. Переоценка европейских экономических проблем и перспектив. Организация Объединенных Наций. Отдел исследований и планов. Женева, 1953.

Производство важнейших товаров в капиталистических странах за 1929, 1933, 1939–1950 гг. Статистический справочник под ред. Б. Т. Колпакова. М., 1951.

Экономика капиталистических стран после второй мировой войны. Статистический сборник. М., 1959.

Economic Survey of Europe. Prep. by the Research and Planning Division Economic Commission for Europe... in 1948. Geneva 1949.

Industrial Statistics. 1900–1962. Paris 1964.
Survey of the Economic Situation and Prospects of Europe. Research and Planning Division Economic Commission for Europe. Geneva 1948.
United Nations. Department of Economic Affairs. Economic Report. Salient Features of the World Economic Situation, 1945–1947. New York 1948.
Yearbook of International Trade Statistics 1950. Prep. by the Statistical Office of the United Nations. Department of Economic Affairs. New York 1951.

AZ V. FEJEZETHEZ

A legfőbb tőkés országok

Amerikai Egyesült Államok

IRODALOM

W. Z. Foster: Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának története. Szikra 1953.
A. Kahn: Összeesküvés az amerikai nép ellen. Szikra 1950.
G. Kolko: Vagyon és hatalom Amerikában. A társadalmi osztályok és a jövedelemmegoszlás elemzése. Kossuth Könyvkiadó 1965.
G. Marion: Az amerikai kommunista per. A kémek és besúgók tevékenysége. Szikra 1950.
C. W. Mills: Az uralkodó elit. Gondolat Kiadó 1972.
N. Mosztovec: Az Egyesült Államok haladó erőinek harca a békéért. Szikra 1952.
V. Perlo: Az amerikai imperializmus. Szikra 1952.

Андреев Г. Экспорт американского капитала. Из истории экспорта капитала США как орудия экономической и политической экспансии. М., 1957.
Вильямс В. Э. Трагедия американской дипломатии. Пер. с англ. М., 1960.
Геевский И. А. США: негритянская проблема. Политика Вашингтона в негритянском вопросе (1945–1972 гг.). М., 1973.
Гречухин А. А. Борьба Коммунистической партии США за единство своих рядов (1927–1972 гг.). М., 1975.
Дмитриев Б. США. Политики. Генералы. Дипломаты. Четверть века политики «с позиции силы». М., 1971.
Зубок Л. И., Яковлев Н. Н. Новейшая история США. М., 1972.
Иванов Р. Ф. В. И. Ленин о Соединенных Штатах Америки. М., 1965.
Иноземцев Н. Н. Внешняя политика США в эпоху империализма. М., 1960.
История рабочего движения в США в новейшее время. В 2-х т. 1918–1965. Т. 2. 1939–1965. [Отв. ред. Б. Я. Михайлов]. М., 1971.
Костин П. В. ФБР – портрет во весь рост. М., 1970.
Лан В. И. США в военные и послевоенные годы (1940–1960). М., 1964.
Мельников Ю. М. От Потсдама к Гуаму. Очерки американской дипломатии. М., 1974.
Милитаризация экономики США и ухудшение положения трудящихся. М., 1953.
Михайлов Б. Я. Конгресс производственных профсоюзов США. 1935–1955. (Из истории американского рабочего движения). М., 1959.
Молленхоф К. Р. Пентагон. Политика, прибыли и аферы. Сокр. пер. с англ. М., 1969.
Монополии сегодня. Пер. с англ. М., 1951.
Сивачев Н. В., Языков Е. Ф. Новейшая история США. 1917–1972 гг. М., 1972.
Тарасенко В. А. Атомная проблема во внешней политике США (1945–1949 гг.). Киев, 1958.
Шифрин Э. Л. Сельское хозяйство США после второй мировой войны. М., 1956.
Яковлев Н. Н. Новейшая история США. 1917–1960. М., 1961.

W. Adams–H. M. Gray: Monopoly in America: The Government as Promoter. New York 1955.
R. C. Carr: The House Committee on Unamerican Activities. 1945–1950. Ithaca, New York 1952.
W. Z. Foster: Labor and the Marshall Plan. New York 1948.
R. M. Freeland: The Truman Doctrine and the Origins of McCarthysm. Foreign Policy, Domestic Politics and Internal Security. 1946–1948. New York 1972.
E. F. Goldman: The Crucial Decade. America, 1945–1955. New York 1956.
G. F. Kennan: American Diplomacy. 1900–1950. Chicago [1951].
Labor in Postwar America. (Ed. by) C. E. Warne [e. a.]. Brooklyn, New York 1949.
H. A. Millis–E. C. Brown: From the Wagner Act to Taft-Hartley. A study of National Labor Policy and Labor Relations. Chicago [1950].
H. J. Morgnethau: In Defense of the National Interest. A Critical Examination of American Foreign Policy. New York 1951.
G. Morris: The C.I.O. Today. New York 1950.
C. Phillips: The Truman Presidency. The History of a Triumphant Succession. New York, London [1966].
A. M. Schlesinger: The Rise of Modern America. 1865–1951. New York 1954.
J. W. Spanier: American Foreign Policy Since World War II. 4 rev. ed. New York, Washington 1972.
A. Steinberg: The Man from Missouri. The Life and Times of Harry S. Truman. New York [1962].
R. G. Tugwell: Off Course. From Truman to Nixon. New York, Washington [1971].

FORRÁSOK

Прогрессивная Америка в борьбе в 1917–1973. Документы и материалы. Отв. ред., сост. и автор предисл. И. М. Краснов. М., 1974.
Труд и капитал в США. Сборник фактов. Пер. с англ. М., 1949.
Факты о положении трудящихся в США (1947–1948 гг.). Пер. с англ. М., 1949.
Факты о положении трудящихся в США (1949–1950 гг.). Пер. с англ. М., 1952.

D. Acheson: Present at the Creation. My Years in the State Department. New York [1969].
Documents of American History. Ed. by H. S. Commager. 6 ed. New York 1958.
Historical Statistics of the United States. Colonial Times to 1957. Washington 1961.
National Emergency Disputes under the Labor Management Relations (Taft-Hartley) Act. 1947–1965. U. S. Department of Labor. Washington 1966.
Statistical Abstract of the United States. Washington [1945–1952].
The Truman Administration: A Documentary History. Ed. by B. I. Bernstein and A. J. Matusov. New York, London 1966.
H. S. Truman: Public Papers. Washington 1961–1964.
United States of America. U. S. Congress, Congressional Record. Proceedings and Debates. Vol. 91–95. Washington 1945–1950.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Капцова И. М. Соединенные Штаты Америки. Указатель книг и статей на рус. яз. о современном политическом положении, экономике, культуре, географии и истории США. Ч. I–II. М., 1971–1974.
Положение и структура рабочего класса США в послевоенный период. Вопросы занятости и заработной платы. Указатель литературы на рус. и иностр. яз. за 1946–1970 гг. М., 1972.
Соединенные Штаты Америки. Словарьсправочник. М., 1960.
Струкова Л. М. Внешняя политика и дипломатия США. Аннотированная библиография работ, опубл. в СССР на рус. яз. в 1945–1970 гг. Ч. 1–2. М., 1972.
Струкова Л. М. Социально-политическая и экономическая история США. Аннотированная библиография работ, опубл. в СССР на рус. яз. в 1945–1970 годах. В 5-ти ч. Ч. 1–5. М., 1974.

The American Year Book. A Record of Events and Progress. New York 1946–1951.
Concise Dictionary of American History. New York 1962.
The Encyclopedia of American Facts and Dates. 6 ed. New York [1972].
Harward Guide to American History. Rev. ed. F. Freidel, ed. With the assistance of R. K. Showman. Vol. I–II. Cambridge (Mass.) 1974.
M. L. Stapleton: The Truman and Eisenhower Years: 1945–1960. A Selective Bibliography. Metuchen (N. J.) 1973.
Who's Who in America. A Biographical Dictionary... Chicago 1944–1972.
Writings on American History. 1948–1958. [Vol. 1–9]. Washington 1952–1966.

Nagy-Britannia

IRODALOM

J. Kuczynski: A munkásosztály helyzete Angliában 1750-től napjainkig. Szikra 1951.

Ерофеев Н. А. Закат Британской империи. М., 1967.
Кучинский Ю. Положение рабочего класса в Англии (1832–1956). Пер. с нем. М., 1958.
Милибенд Р. Парламентский социализм. Исследование политики лейбористской партии. Пер. с англ. М., 1964.
Песчанский В. В. Современное рабочее движение в Англии. М., 1963.
Пичугин Б. Ф. Британские тред-юнионы после мировой войны (1945–1956 гг.). М., 1958.
Притт Д. Н. Очерки внешней и внутренней политики лейбористов в 1945–1951 гг. Сокр. пер. с англ. М., 1964.
Трухановский В. Г. Внешняя политика Англии после второй мировой войны (Краткий очерк). М., 1957.
Трухановский В. Г. Новейшая история Англии. М., 1958.
Фэйгэн Х. Национализация в Англии. Пер. с англ. М., 1960.
Экономика и политика Англии после второй мировой войны. М., 1958.

F. Boyd: British Politics in Transition. 1945–1963. New York, London [1964].
R. A. Brady: A Crisis in Britain. Plans and Achievements of the Labour Government. London 1950.
G. D. H. Cole: The Post-War Condition of Britain. London [1956].
Economic Growth in Twentieth-Century Britain. Ed. by D. H. Aldcroft, P. Fearon. London 1969.
D. Goldsworthy: Colonial Issues in British Politics. 1945–1961. From „Colonial Development" to „Wind of Change". Oxford 1971.
A. Hutt: British Trade Unionism. A Short History. [5 ed.]. London 1962.
N. Mansergh: The Commonwealth Experience. [London 1969].
A. Marwick: Britain in the Century of Total War. War, Peace and Social Change. 1900–1967. London, Sydney, Toronto [1968].
W. N. Medlicott: Contemporary England. 1914–1964. London 1967.
F. S. Northedge: British Foreign Policy. The Process of Readjustment. 1945–1961. London [1962].
D. Thomson: England in the Twentieth Century (1914–1963). London [1964].
C. M. Woodhouse: British Foreign Policy Since the Second World War. London [1961].

FORRÁSOK

Az Angol Kommunista Párt harci programja. (*R. P. Dutt:* Harc Anglia függetlenségéért). (Előszó: Harry Pollitt.) Szikra 1951.
W. Gallacher: Vihar készül. Visszaemlékezés a brit munkásság harcaira. Szikra 1950.

Притт Д. Н. Автобиография. Пер. с англ. М., 1968.

Annual Abstract of Statistics. N 85–87. London 1948–1951.
Annual Abstract of Statistics. N 88. 1938–1950. London 1952.
C. R. Attlee: Purpose and Policy. Selected Speeches. London [e. a.] 1946.
The British Economy. Key Statistics. 1900–1964. [London 1964].
British Government. 1914–1953. Select Documents. Ed. by G. H. L. Le May. London [1955].
Communist Party of Great-Britain. Report of the 21st National Congress of the Communist Party. London 1949.
H. Dalton: High Tide and After. Memoirs. 1945–1960. London [1962].
Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs. 1931–1952. Ed. by N. Mansergh. Vol. 1–2. London [e. a.] 1953.
W. Gallacher: The Last Memoirs. London 1966.
Great Britain. Parliament. House of Commons. Parliamentary Debates. Official Report. Vol. 412–471. London 1945–1950.
The Labour Party. Report of the 45th, 46th Annual Conference. London 1946–1947.
H. Macmillan: Tides of Fortune. 1945–1955. London 1969.
H. Pollitt: Communism and Labour. A Call for United Action. The Report Made... to an Extended Meeting of the Communist Party Executive Committee, February 26–27, 1949. London [1949].
H. Pollitt: Communist Policy for Britain. Report of the 18th National Congress of the Communist Party. November, 1945. [London 1945].
N. Robertson–K. I. Sams: British Trade Unionism. Select Documents. Vol. I–II. Oxford 1972.
The Socialist Road for Britain. The Communist Party's General Election Programme as Adopted at the Twenty-First National Congress of the Communist Party. December, 1949. [London 1949].
Trade Union Congress. Report of Proceedings at the 77th, 78th, 79th, 80th, 81st Annual Trades Union Congress... London 1945–1949.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

История Англии и Ирландии. Библиографический указатель литературы, изд. в СССР за 1918–1962 гг. Сост. А. Н. Байкова. М., 1963.
Национализация и проблемы национализированных отраслей в Великобритании в послевоенный период. Библиографический указатель книг и журнальных статей за 1946–1963 гг. М., 1964.
Чолганская В. Л. Британские парламентские и ведомственные издания. Источниковедческий указатель книг и журнальных статей за 1946–1963 гг. М., 1964.

Britain. An Official Handbook. Prep. by the Central Office of Information... [London 1954].
D. Butler–J. Freeman: British Political Facts. 1900–1960. London 1964.
Handbook of British Chronology. Ed. by F. M. Powicke and E. B. Tryde. 2 ed. London 1961.
A. I. Horne: The Commonwealth Today. A Select Bibliography on the Commonwealth and Its Constituent Countries. [London] 1965.
Who's Who... London 1946–1974.

Franciaország

IRODALOM

H. Claude: A multinacionális társaságok és az imperializmus. Kossuth Könyvkiadó 1980.
Ny. Molcsanov: De Gaulle tábornok. Zrínyi–Kossuth Kiadók 1974.

Бийу Ф. Когда мы были министрами (Вступит. статья Ж. Марше). Пер. с франц. М., 1974.
Верт А. Франция 1940–1955. Сокр. пер. с англ. М., 1959.

Загладин В. В. Борьба французского народа за мир и национальную независимость. М., 1955.
История Франции. В 3-х т. Отв. ред. А. Э. Манфред. Т. 3. М., 1973.
Макаренкова Е. М. Французская социалистическая партия в годы IV республики. М., 1973.
Молчанов Н. Н. Четвертая республика. М., 1963.
Проблемы экономики и политики Франции после второй мировой войны. М., 1962.
Рубинский Ю. И. За колоннами Бурбонского дворца. (Кризис буржуазного парламентаризма во Франции после второй мировой войны). М., 1967.
Франция и тресты. Пер. с франц. М., 1955.
Шардонне Ж. Экономика Франции. Пер. с франц. Т. I–II. М., 1960–1961.

G. de Carmoy: Les politiques étrangères de la France. 1944–1966. Paris [1967].
J. Chapsal: La vie politique en France depuis 1940. 2 ed. rev. et compl. par A. Lancelot. Paris 1969.
H. Claude: Les monopoles contre la nation. Dix and de trahison nationale. 1945–1955. Paris 1956.
H. Claude–D. Tartacowsky–D. Mignot–R. Leroy: La IV-e République. (La France de 1945 u 1958). [Paris 1972].
J. Fauvet: La IV-e République. Paris [1959].
B. Frachon: Au rythme des jours. Rétrospective de vingt années de luttes de la CGT (textes choisis). T. I. 1944–1954. [Paris 1967].
F. Goguel–A. Grosser: La politique en France. 4 ed. entièrement rev. et mise à jour 1970. Paris 1970.
A. Grosser: La IV-e République et sa politique extérieure. Paris 1961.
Mouvement économique en France... de 1944 à 1957. Paris 1958.
Rémy: Dis ans avec de Gaulle (1940–1950). Paris [1971].
A. Siegfried: De la III-e a la IV-e République. Paris [1956].

FORRÁSOK

B. Frachon: Franciaország gazdasági hanyatlása és a munkásosztály feladatai. Szikra 1951.
A francia nép a győzelem útján. A Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának 1949. dec. 10-én Saint Denis-ben tartott ülése. Szikra 1950.

Дюкло Ж. Мемуары. [В 2-х т.]. [Т. I.] 1896–1952. Пер. с франц. М., 1974.
Конституция и законодательные акты Французской Республики. М., 1958.

Annales de l'Assemblée nationale constituante. Débats. Paris 1946–1947.
Annales de l'Assemblée nationale. Débats. Paris 1947–1950.
Annuaire de statistique industrielle, 1951. Paris [1951].
Annuaire statistique de la France. Paris 1946–1952.
Annuaire statistique de la France rétrospectif. Vol. 66. Paris 1961.
V. Auriol: Journal du septennat. 1947–1954. T. I–II. Paris 1970–1974.
G. Bidault: D'une Résistance à l'autre. Paris 1965.
B. Frachon: La bataille de la production, nouvelle étape du combat contre les trusts. Rapports, articles et discours. Paris 1946.
Ch. de Gaulle: Discours et messages, [1]. Pendant la guerre. Juin 1940–Janvier 1946. [Paris 1970].
Ch. de Gaulle: Discours et messages, [2]. Dans l'attente. Février 1946–Avril 1958. [Paris 1970].
Parti communiste français. Comité Central. Deux années d'activité pour la renaissance économique et politique de la République Française. Rapports du Comité Central pour le XI-e Congrès national du Parti communiste français. Strasbourg, 25–26–27–28 juin 1947. [Paris] 1947.
R. Salan: Mémoires. Fin d'un empire. „Le sens d'un engagement." Juin 1899–Septembre 1946. Paris 1970.

R. Salan: Mémoires. Fin d'un empire. „Le Viêt-minh mon adversaire." Octobre 1946–Octobre 1954. Paris [1971].

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Изменения в промышленности Франции после второй мировой войны. Библиографический указатель книжной и журнальной литературы за 1945–1959 гг. М., 1961.

J. Charlot: Répertoire des publications des partis politiques français. 1944–1967. Paris 1970.
Dictionnaire biographique français contemporain. 2 ed. 1954–1955. Paris 1954.
Dictionnaire de la politique française. Publ. sous la dir. de H. Coston. Paris 1967.
R. Lacour-Gayet: La France au XX-e siècle. Paris [1954].

Olaszország

IRODALOM

P. Togliatti: Az Olasz Kommunista Párt. Kossuth Könyvkiadó 1960.

История Италии. В 3-х т. Т. 3. Под ред. С. И. Дорофеева (отв. ред.) и др. М., 1971.
Комолова Н. П. Движение Сопротивления и политическая борьба в Италии (1943–1947 гг.). М., 1972.
Комолова Н. П. Классовые бои в итальянской деревне. 1945–1950 гг. М., 1963.
Манцокки Б. Очерки экономической политики Италии (1945–1959 гг.). [Пер. с итал.]. М., 1961.
Промышленные монополии Италии. Сокр. пер. с итал. М., 1951.
40 лет Итальянской Коммунистической партии. М., 1961.
Тридцать лет жизни и борьбы Итальянской коммунистической партии. Сборник статей и документов. Общ. ред. Пальмиро Тольятти. Пер. с итал. М., 1953.
Феррара М. Беседуя с Тольятти (Биографические заметки). Пер. с итал. М., 1954.
Феррара М. Очерки итальянской политической жизни. 1943–1958 годы. Пер. с итал. М., 1961.

R. Colapietra: La lotta politica in Italia dalla liberazione di Roma alla Costituente. Bologna [1969].
G. Demaria: Problemi economici e sociali del dopoguerra. 1945–1950. Milano 1951.
L. Einaudi: Il buongoverno. Saggi di economia e politica [1897–1954]. Bari 1954.
I. Giordani: Alcide de Gasperi. [Verona 1955].
P. F. Palumbo: L'Italia dalla Resistenza alla „Legge-Truffa". (Cronache degli anni „difficili" 1944–1953). Roma 1969.
P. Permoli: La Costituente e i partiti politici italiani. Rocca San Casciano 1966.
M. Scoccimarro: Il secondo dopoguerra. [Vol.] I–II. Roma 1956.
G. Spataro: I democratici cristiani dalla dittatura alla republica. Verona 1968.
P. Togliatti: Momenti della storia d'Italia. [Roma 1963].
L. Valiani: L'avvento di De Gasperi. Tre anni di politica italiana. Torino 1949.

FORRÁSOK

Тольятти П. Речи в Учредительном собрании. Пер. с итал. М., 1959.

Annuario statistico italiano. Ser. V. Vol. I–II. [Roma]. 1949–1950.
Atti e documenti della Democrazia Cristiana. 1943–1959. Roma 1959.
La costituzione italiana e gli statuti regionali. Repertorio completo della giurisprudenza costituzionale. 1948–1955. Milano 1956.
A. de Gasperi: Discorsi politici. [Vol. 1–2]. Roma 1956.

Italia, Parlamento. Camera dei deputati. Atti parlamentari... Discussioni... Roma 1948–1949.
Partito Comunista d'Italia. Due anni di lotta dei comunisti italiani. Relazione sull'attività del P.C.I. dal 5° al 6° Congresso. [Roma 1948].
Sommario di statistiche storiche italiane. 1861–1955. Roma 1958.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Bibliografia del socialismo e del movimento operaio italiano. Vol. I (t. I–II)–2 (t. I–IV). Roma, Torino 1956–1968.
Bibliografia storica nazionale. Bari 1949–1970.
Dizionario storico politico italiano. Dir. da E. Sestan. Firenze 1971.
Governi d'Italia. 1849–1961. [Roma 1962].
L'industria italiana alla metà del secolo XX. [Roma 1953].
G. Vaccaro: Panorama biografico degli italiani d'oggi. Vol. 1–2. Roma [1956].

Nyugat-Németország. Az NSZK megalakulása

IRODALOM

Ежов В. Д. Классовые бои на Рейне. Рабочее движение в Западной Германии. 1945–1973. М., 1973.
Иерусалимский В. П. Годы становления и борьбы. Очерк истории рабочего движения в Западной Германии в 1945–1949 гг. М., 1970.
Кучинский Ю. Западная Германия – колония США. Пер. с нем. М., 1950.
Кучинский Ю. Положение рабочего класса в Западной Германии (1945–1956 гг.). Пер. с нем. М., 1957.

R. Badstübner: Restauration in Westdeutschland. 1945–1949. Berlin 1965.
F. M. Davis, Jr.: Come as a Conquer. The United States Army's Occupation of Germany. 1945–1949. New York [1967].
J. Gimbel: The American Occupation of Germany. Politics and the Military, 1945–1949. Stanford 1968.
H. Heininger: Der Nachkriegszyklus der westdeutschen Wirtschaft. 1945–1950. Berlin 1959.
G. Mannschatz–J. Seider: Zum Kampf der KPD im Ruhrgebiet für die Einigung der Arbeiterklasse und die Entmachtung der Monopolherren. 1945–1947. Berlin 1962.
H. Schlange-Schöningen: Im Schatten des Hungers. Dokumentarisches zur Ernährungspolitik und Ernährungswirtschaft in den Jahren 1945–1949. Hamburg, Berlin [1955].
Die westdeutschen Gewerkschaften und das staatsmonopolistische Herrschaftssystem. 1945–1966. Berlin 1968.

FORRÁSOK

Белая книга о возрождении германского милитаризма. 2-е изд. Пер. с нем. М., 1952.
Иностранный капитал в предприятиях Западной Германии. Пер. с нем. М., 1953.
Коммунистическая партия Германии. 1945–1965. Краткий исторический очерк, документы, хроника событий. С предисл. М. Реймана. М., 1968.
Рейман М. Решения. 1945–1956. [Пер. с нем.]. М., 1975.
35 лет Коммунистической партии Германии. Пер. с нем. М., 1955.

K. Adenauer: Erinnerungen. 1945–1953. Stuttgart 1965.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Die westdeutschen Parteien. 1945–1965. Ein Handbuch. Berlin 1966.
Who's Who in der Politik. Ein biographisches Verzeichnis von 4500 Politikern in der Bundesrepublik Deutschland. Bearb. von K.-O. Saur. München 1971.

IRODALOM

Динкевич А. И. Экономическая и военная «помощь» США Японии. М., 1962.
Иноуэ Киёси, Оконоги Синдзабуро, Судзуки Сёси. История современной Японии. Сокр. пер. с япон. М., 1955.
Кутаков Л. Н. Внешняя политика д дипломая Японии. М., 1964.
Кутаков Л. Н. Очерки новейшей истории Японии. 1918–1963. М., 1965.
Латышев И. А. Конституционный вопров в послевоенной Японии. М., 1959.
Певзнер Я. А. Экономика Японии после второй мировой войны. М., 1955.
Попов В. А. Земельная реформа и аграрные отношения в Японии. М., 1959.
Топеха П. П. Рабочее движение в Японии (1945–1971 гг.). М., 1973.
Хлынов В. Н. Положение рабочего класса Японии (после второй мировой войны). М., 1958.

W. M. Ball: Japan Enemy or Ally? New York 1949.
T. A. Bisson: Zaibatsu Dissolution in Japan. Berkeley, Los Angeles 1954.
R. A. Fearey: The Occupation of Japan. Second Phase: 1948–50. New York 1950.
Inoue Kojosi–Okonogi Sindzaburó–Szudzuki Sósi: A jelenkori Japán története. Röv. ford. japánból. Moszkva 1955.
N. Ito: New Japan. Six Years of Democratization. Tokyo 1951.
E. J. Lewe van Aduard: Japan from Surrender to Peace. New York 1954.
Sinobu Szeidzsburó: Szengo Nihon szeidzsisi (A háború utáni Japán politikai története). 4. köt. Tokio 1965.
Takeucsi Josimi: Szengo-no minsusugi undó (A háború utáni demokratikus mozgalom). Tokio 1956.

FORRÁSOK

Гейн М. Японский дневник. Сокр. пер. с англ. 2-е изд. М., 1951.
Сэнрёка нихон-но бунсэки. Америка ва нихон-о доо сихай ситэрирука. (Анализ положения Японии при оккупации. Как Америка управляет Японией). Т. 1–2. Токио, 1955.

Political Reorientation of Japan. September 1945 to September 1948. Report of Government Section Supreme Commander for the Allied Powers. [P. 1–2]. Washington 1948.
Sirjó: Szengo 20-nen si (Anyagok a háború utáni Japán 20 évi történetére vonatkozóan). 1–6. köt. Tokió 1967.
Szenrjóka Nihon-no bunszeki. Amerika va Nihon-o dó sihai siteiruka (Japán megszállás alatti helyzetének elemzése. Miként kormányozza Amerika Japánt). 1–2. köt. Tokió 1955.
Yoshida Shigeru: The Yoshida Memoirs. The Story of Japan in Crisis. London [e.a.] 1961.

BIBLIOGRÁFIÁK. KÉZIKÖNYVEK

Библиография Японии. Литература, изд. в Советском Союзе на рус. яз. с 1917 по 1958 г. М., 1960.
Современная Япония. Справочное издание. Изд. 2-е. М., 1973.

J. M. Goedertier: A Dictionary of Japanese History. New York, Tokyo 1968.
Japan Biographical Encyclopedia and Who's Who (2 ed.). 1961. Tokyo 1961.
Sinobu Szeidzaburó: Gendai szeidzsi-si nenpjó (Japán jelenkori politikai történetének kronológiája). Tokió 1960.
C. H. Uyehara: Leftwing Social Movements in Japan. An Annotated Bibliography. Tokyo 1959.

Brit dominiumok

Kanada

IRODALOM

Алтаев Б., Ломов К. Новое в рабочем движении Канады. М., 1960.
Мйлейковский А. Г. Канада и англо-американские противоречия. М., 1958.
Сущенко В. В. Экспансия американского империализма в Канаде после второй мировой войны. М., 1953.

H. G. J. Aitken: [e. a.]. The American Impact on Canada. Durham, London 1959.
I. Brecher–S. Reisman: Canada– United States Economic Relations. [Ottawa 1957].
Canada in World Affairs. [T. IV–VI]. London, Toronto, New York 1950–1959.
D. Creighton: Dominion of the North. A History of Canada. Toronto 1966.
G. Horowitz: Canadian Labour in Politics. Toronto [1968].
J. M. Smith: Canadian Economic Growth and Development from 1939 to 1955. [Hull 1957].
R. A. Spencer: Canada in World Affairs. From UN to NATO. 1946–1949. Toronto 1959.

FORRÁSOK

Canada. The Official Hadbook of Present Conditions and Recent Progress 1947; 1949. Ottawa [1947–1949].
Canada. Parliament. House of Commons. Official Report of the Debates of the House of Commons of the Dominion of Canada... Ottawa 1946–1949.
The Canada Year Book. The Official Statistical Annual of the Resources. History, Institutions, and Social and Economic Conditions of Dominion. Ottawa 1945–1949.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Canada. One hundred. 1867–1967. Ottawa 1967.
C. Thibault: Bibliographia Canadiana. Don Mills, Ontario 1973.
W. S. Wallace: The Macmillan Dictionary of Canadian Biography. London [e. a.] 1963.

Ausztrál Államszövetség

IRODALOM

Лебедев И. А. Внешняя политика Австралии (1939–1974). М., 1975.
Лебедев И. А. Экономика и политика Австралии после второй мировой войны. М., 1966.
Летова Н. П. Австралия и страны Азии. Очерки международных отношений. 1945–1955. М., 1960.
Малаховский К. В. История Австралийского Союза. М., 1971.
Морозов С. Н. Австралийский колониализм. М., 1967.

The American Alliance. Australia, New Zealand and the United States: 1940–1960. Ed. with an introd. by J. H. Moore. [Melbourne 1970].
L. Overacker: Australian Parties in a Changing Society. 1945–1967. Melbourne [e. a.] [1968].
T. R. Reese: Australia in the Twentieth Century. A Short Political Guide. London, Dunmow 1964.
R. N. Rosecrance: Australian Diplomacy and Japan, 1945–1951. [Melbourne 1962].

FORRÁSOK

The Conflict of Expansion and Stability. Documents Relating to Australian Economic Policy. 1945–1952. Ed. by D. B. Copland and R. H. Barback. Melbourne 1957.
Official Year Book of the Commonwealth of Australia. N 37–38. Canberra [s. a.] 1950.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK *Акимова Н. А., Воякина С. М., Горбунов А. М.* Австралия. Океания. Рекомендательный указатель литературы. М., 1963.

Who's Who in Australia. Melbourne 1947–1965.

Új-Zéland

IRODALOM *Мишин А. А.* Государственный строй Новой Зеландии. М., 1960.

J. L. Pearce: The Story of the Maori People. Auckland, London 1968.
J. W. Rowe–M. A. Rowe: New Zealand. London 1967.
K. Sinclair: A History of New Zealand. London 1960.

FORRÁSOK New Zealand Official Year-Book. Wellington 1945–1951.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK *J. Harris:* Guide to New Zealand Reference Material and Other Sources of Information. 2 ed. [S. l.] 1950.
Who's Who in New Zealand. 10 ed. Wellington [e. a. 1971].

Írország

IRODALOM *Колпаков Л. Д.* Ирландия – остров мятежный. [Ирландский народ в борьбе за независимость. 1900–1963 гг.]. М., 1965.
Орлова М. Е Ирландия в поисках путей независимого развития. 1945–1948. М., 1973.

M. C. Bromage: De Valera and the March of a Nation. New York [1956].
T. P. Coogan: Ireland Since the Rising. London 1966.
Ireland in the War Years and After. 1939–1951. Ed. by K. B. Nowlan and T. D. Williams. [Dublin 1969].
J. Meenan: The Irish Economy Since 1922. Liverpool 1970.

FORRÁSOK Ireland. Parliament. House of Representatives. Parliamentary Debates. Official Report. Vol. 96–117. Dublin 1945–1949.
Statistical Abstract of Ireland. Comp. by Central Statistics Office. Dublin 1952.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK *E. M. Johnston:* Irish History. A select Bibliography. [London] 1968.
Who's Who, What's and Where in Ireland. London, Dublin 1973.

A VII. FEJEZETHEZ

Észak-Európa tőkés országai

IRODALOM *Голощубов Ю. И.* Скандинавия и проблемы послевоенной Европы. М., 1974.
Кан А. С. История Скандинавских стран. (Дания, Норвегия, Швеция). М., 1971.
Прокофьев В. Северная Европа и мир. (Страны Северной Европы в современных международных отношениях). М., 1966.

Freedom and Welfare. Social Patterns in the Northern Countries of Europe. Ed. by G. R. Nelson. [S. l.] 1953.
L. Hirschfeldt: Skandinavien och Atlantpakten. De skandinaviska alliansförhandlingarna, 1948–1949. Stockholm 1949.
R. Kenney: The Northern Tangle. Scandinavia and the Post-War World. London 1946.

FORRÁSOK The Northern Countries. Publ. by the Foreign Ministries of Denmark, Finland. Iceland, Norway and Sweden. [Uppsala 1952].

Finnország

IRODALOM A Finn Kommunista Párt története. Kossuth Könyvkiadó 1963.

Ингульская Л. А. В борьбе за демократизацию Финляндии (1944–1948). М., 1972.
Саломаа Э. Краткий очерк истории профсоюзного движения в Финляндии. Пер. с фин. М., 1960.

L. Hyvämäki: Vaaran vuodet, 1944–1948. Helsinki [1955].
A. Hyvönen: Suomen Kommunistisen puolueen 50-vuotistaival. [Tampere 1968].
M. Jakobson: Finnlands Neutralitätspolitik zwischen Ost und West. Wien, Düsseldorf 1969.

FORRÁSOK *Кекконен У. К.* Финляндия и Советский Союз. Статьи и речи. Пер. с фин. М., 1960.
Паасикиви Ю. К. Линия Паасикиви. Статьи и речи. 1944–1956 гг. Пер. с фин. М., 1958.

T. Heikkilä: Paasikivi peräsimessä. Pääministerin sihteerin muistelmat. 1944–1948. Helsinki [1965].
Katsaus Suomen Kommunistisen Puolueen toimintaan VII ja VIII puolue Kokouksen välisenä aikana. Helsinki 1948.
J. K. Paasikivi: Suomen politiikassa. Helsinki 1970.
Suomen tilastollinen vuosikirja. Helsinki 1946–1950.
R. Svento: Ystäväni Juho Kusti Paasikivi. Porvoo, Helsinki [1960].

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK The Finland Year Book 1947. Helsinki 1947.
P. Lamminen: Suomen historiallinen bibliografia. 1951–1960. Helsinki 1968.
Kuka Kukin on: Who's Who in Finland 1964. Helsinki 1964.

Svédország

IRODALOM *Зайцев Е. Н.* Швеция. Экономика и внешняя торговля. М., 1955.
История Швеции. Редколлегия: А. С. Кан (отв. ред.) и др. М., 1974.
Кан А. С. Новейшая история Швеции. М., 1964.
Тимашкова О. К. Шведская социал-демократия у власти (Очерк послевоенной экономической и социальной политики). М., 1962.

R. Fusilier: Le parti socialiste suédois. Son organisation. Paris 1954.
S. Hadenius–H. Wieslander–B. Molin: Sverige efter 1900. En modern politisk historia. [2 uppl.]. Stockholm 1968.
G. Heckscher: Staten och organisationerna. 2 omarb. uppl. Stockholm 1951.
C. H. Hermansson: Monopol och storfinans – de 15 familjerna [2 uppl.]. Stockholm [1966].
E. Lundberg: Business Cycles and Economic Policy. London [1957].

FORRÁSOK *G. Adolfsson:* Kommunistisk riksdagspolitik. En redogörelse för 1948 års riksdag. Stockholm 1948.

N. Andrén–Å. Landqvist: Svensk utrikes politik efter 1945. Stockholm 1965.
T. Erlander: Människor i samverkan. Stockholm 1954.

S. Linderot: Svensk arbetarrörelse i brytningstid. Tal och skrifter i urval. Stockholm 1949.
Statistick årsbok för Sverige. Stockholm 1945–1949.
Wigforss E. Minnen: [D.] 3. 1932–1949. Stockholm 1954.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Facts about Sweden 1949–50. Stockholm 1949.
Svensk historisk bibliografi. Utg. av Svenska Historiska Föreningen. Stockholm 1946–1974.
Vem är det. Svensk biografisk handbok. Stockholm 1948–1972.

Norvégia

IRODALOM

O. Aukrust: Tjue års økonomisk politikk i Norge: suksesser og mistak. Oslo 1965.
A. Bourneuf: Norway. The Planned Revival. Cambridge (Mass.) 1958. Norges økonomi etter krigen. Oslo 1965.
M. Skodvin: Norden eller NATO? Utenriksdepartementet og alliansespørsmålet. 1947–1949. Oslo, Bergen, Tromsø 1971.

FORRÁSOK

E. Gerhardsen: Samarbeid og strid. Erindringer. 1945–1955. [Oslo 1971].
S. Johansen: Valgets laerdommer og kommunistenes oppgaver. Et oppgjør med det partifiendtlige sentrum... tale på tillitsmannsmøtet i Oslo Kommunistiske Parti 20. oktober 1949. 2 oppl. Oslo 1949.
H. Lange: Norsk utenrikspolitikk siden 1945. Foredrag og debattinnlegg. Oslo 1952.
E. Lovlien: Hva gjor regjeringen med Norge? Oslo 1951.
Nasjonalregnskap. 1865–1960. Oslo 1965.
Statistisk arbok for Norge. Oslo 1946–1950.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Bibliografi til norges hostorie. Oslo 1959–1972.
Hvem er hvem? Oslo 1950–1973.
O. Johnsrud–T. Sandberg: Politisk ABC. Oslo [1969].
N. Orvik: Norwegian Foreign Policy. 1905–1965. A Bibliography. [Oslo] 1968.

Dánia

IRODALOM

Похлебкин В. В. Дания. М., 1955.

O. Bertolt–E. Christiansen–P. Hansen: En bygning vi rejser. Den politiske arbejderbevægelses historie i Danmark. [B.] III. København 1955.
Danmark og Marshall-planen. København 1952.
M. Dau: Danmark og Sovjetunionen. 1944–49. [København] 1969.
M. Fog: Danmark frit. 1942–1946. København 1947.
S. Thorsen: Kuling over Christiansborg. Mennesker og partier i den politiske kamp efter den anden verdenskrig. København 1955.

FORRÁSOK

J. O. Krag: Fremtidens Danmark. Socialdemokratiets politik. [København 1945].
De politiske partier. Red. af K. Gedde. København 1949.
Statistisk aarbog. København 1945–1949.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Dansk historisk bibliografi. 1943–1947. København 1956.
De politiske partier. Red. af E. V. Jensen. København 1964.
K. Tågholt: Hvem var minister. Dansk politik gennem 100 år. Århus 1971.

Izland

IRODALOM

Бенедиктссон Г. Исландия в борьбе за независимость (1940–1955). Пер. с исл. М., 1958.
Силаев Е. Д. Исландия. М., 1950.

Einer Olgeirsson: Vort land er i dögun. Reykjavik 1962.
H. Leaf: Iceland Yesterday and Today. London [1949].
D. E. Nuechterlein: Reluctant Ally. Ithaca, New York [1961].

KÉZIKÖNYVEK

Directory of Iceland 1949. (26 ed.). Official and Commercial Information. Reykjavik 1949.
Islandsk aarbog 1946–47. Udg. af Dansk-Islandsk samfund. København 1948.

A VIII. FEJEZETHEZ

Közép- és Nyugat-Európa tőkés országai

Ausztria

IRODALOM

Ардаев Г. Б. Национализация в Австрии. М., 1960.
Ворошилов С. И. Рождение второй республики в Австрии. Л., 1968.
Полтавский М. А. Дипломатия империализма и малые страны Европы (1938–1945 гг.). М., 1973.
Сальковский О. Экономическое положение рабочего класса Австрии после второй мировой войны. М., 1958.

K. Ausch: Erlebte Wirtschaftsgeschichte. Österreichs Wirtschaft seit 1945. Wien [e. a.] 1963.
F. Fürnberg: Von 1934 – bis 1946. 12 Jahre Kampf für Freiheit und Demokratie. Referat auf dem 13. Parteitag der Kommunistischen Partei Österreichs. Wien 1946.
F. Nemschak: Zehn Jahre österreichische Wirtschaft. 1945–1955. Wien 1955.
R. Zimmermann: Verstaatlichung in Österreich. Ihre Aufgaben und Ziele. Wien 1964.

FORRÁSOK

O. Frass: Quellenbuch zur österreichischer Geschichte. Bd. 4. (1918–1955). Wien 1967.
Die internationale Stellung Österreichs. Eine Sammlung von Erklärungen und Verträgen aus den Jahren 1938 bis 1947. Eingel., übersetzt und mit Anm. vers. von S. Verosta. Wien 1947.
Österreich frei. Dokumente II. Hrsg. von Bundesministerium für Unterricht. Wien 1956.
Österreichische Parteiprogramme. 1869–1966. Hrsg. und mit einer Einl. vers. von K. Berchtold. Wien 1967.
Österreichisches Jahrbuch. Wien 1946–1950.
E. Scharf: Ich darf nicht schweigen. Drei Jahre Politik des Parteivorstandes der SPÖ – von innen gesehen. 3. Aufl. [Wien 1948].
H. Siegler: Österreichs Weg zur Souveränität, Neutralität, Prosperität. 1945–1959. Bonn, Wien, Zürich 1959.
Statistisches Handbuch für die Republik Österreich. 1. Jg. Neue Folge. Wien 1950.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

L.-R. Behrmann–P. Proché–W. Strasser: Bibliographie zur Aussenpolitik der Republik Österreich seit 1945. (Stand: 31. Dezember 1971). Wien, Stuttgart 1974.
Österreich. Tatsachen und Zahlen. 3. Aufl. Wien 1959.
Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Lfg. 1–30. Graz, Köln 1954–1975.

Politisches Handbuch der Republik Österreich. 1945–1960. Zusgest. und bearb. von W. Oberleitner. Wien 1960.

Svájc

IRODALOM

Ильинский И. П. Государственный строй Швейцарии. М., 1959.

R. Ehni: Die Schweiz und die Vereinten Nationen von 1944–1947. Tübingen 1967.
W. Martin: Histoire de la Suisse. 7 éd. conforme aux précédents avec une suite de P. Beguin. L'Histoire récente. 1928–1973. Lausanne 1974.
F. Masnate: Le Parti socialiste et la tradition démocratique en Suisse. Neuchâtel 1963.

FORRÁSOK

Guisan: Rapport à l'Assemblée Fédérale sur le service actif. 1939–1945. Lausanne 1946.
Statistisches Jahrbuch der Schweiz. Basel 1946–1949.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Bibliographie der Schweizergeschichte. Jg. 145–1970. Zürich 1946–[s. a.].
Who's Who in Switzerland. Including the Principality of Liechtenstein 1950–1951. Ed. by H. and Girsberger. Zürich 1952.

Belgium

IRODALOM

Панков Ю. Н. Рабочее движение в Бельгии. 1945–1965. М., 1966.
Танин С. М. Государственный строй Бельгии. М., 1958.
Шлеппер Б. С. Сто лет социальной истории Бельгии. Пер. с франц. М., 1959.

F. Baudhuin: Histoire économique de la Belgique. 1945–1956. Bruxelles 1958.
La Belgique et les Nations Unies. Étude préparée par une commission de l'Institut Royal des Relations Internationales... New York 1958.
La décision politique en Belgique. Le pouvoir et les groupes. Sous la dir. de J. Meynaud–J. Ladrier et F. Perin. Paris 1965.
P. Joye–R. Lewin: L'église et le mouvement ouvrier en Belgique. Bruxelles 1967.
F. van Kalken: Histoire de la Belgique et de son expansion coloniale. Bruxelles 1954.
G. Spitaels: Le mouvement syndical en Belgique. Études d'économie sociale. [Bruxelles 1967].
F. van Langenhove: La sécurité de la Belgique. Contribution a l'histoire de la période 1940–1950. Bruxelles 1971.

FORRÁSOK

Annuaire statistique de la Belgique et du Congo Belge. T. 67–69. Bruxelles 1946–1948.
La Belgique et le Plan Marshall. Ministère des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur. Administration Belge de Coopération Économique. Bruxelles 1949.
Recueil de documents établi par le Secrétariat du roi concernant la période 1936–1949. [Bruxelles 19–]. Supplément au Recueil de documents établi par le Secrétariat du roi concernant la période 1936–1950.
Statistiques économiques belges. 1941–1950. T. 1–2. Bruxelles 195–.
J. Wullus Rudiger: En marge de la politique belge. 1914–1956. [Bruxelles 1957].

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Bibliographie de l'histoire de Belgique. T. 31–35. Bruxelles 1953–1957.
Biographie nationale publiée par l'Académie royale des sciences des lettres et des beaux arts de Belgique. T. 29. Supplément T. I–T. 38. Supplément T. 10. Fasc. 1–2. Bruxelles 1957–1974.
P. van Molle: Het belgisch parlement. 1894–1969. Ledeberg, Gent 1969.

Hollandia

IRODALOM

Барух Ф. Империя магнатов в маленькой стране. Сокр. пер. с голл. М., 1963.
Вальков В. А. Экономика и политика Голландии после сторой мировой войны. М., 1961.
Солнцев Н. Н. Государственный строй Нидерландов. М., 1960.

A. Alberts: Het einde van een verhouding. Indonesië en Nederland tussen 1945 en 1963. Alphen aan den Rijn 1968.
S. I. P. van Campen: The Quest for Security. Some Aspects of Netherlands Foreign Policy. 1945–1950. The Hauge 1958.
J. S. Hoek: Politieke geschiedenis van Nederland. Oorlog en herstel. Leiden 1970.
C. Smit: De liquidatie van een imperium. Nederland en Indonesië. 1945–1962. Amsterdam 1962.

FORRÁSOK

W. Drees: Zestig jaar levenservaring. 2 druk. Amsterdam 1968.
Jaarcijfers voor Nederland. Centraal bureau voor de statistiek. Utrecht 1948–1951.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

G. Hermsen: Idee en beweging. Bibliografiese aanwijzingen bij de studie en het onderzoek van de geschiedenis van socialisme en arbeiderbeweging in Nederland. Nijmegen 1972.
Repertorium van boeken en tijdschriftartikelen betreffende de geschiedenis van Nederland. Leiden 1953–1969.
Wie is dat? 'S – Gravenhage 1956.

Luxemburg

IRODALOM

Килль Ж. Тысячелетний Люксембург. Пер. с нем. М., 1965.
Шафир М. А. Государственный строй Люксембурга. М., 1958.

P. Weber: Histoire de l'économie luxembourgeoise. [Luxembourg 1950].

FORRÁSOK

Luxembourg (Grand duché). Chambre des députés. Session 1949–1950. Compte rendu des séances de la Chambre des députés du Grand – duché de Luxembourg. Session ordinaire de 1949–1950. (Du 8 nov. 1949 au 31 oct. 1950). Vol. 1–2. Luxembourg 1950.

BIBLIOGRÁFIÁK

Bibliographie zur Geschichte Luxemburgs für das Jahr 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1972. Mit Nachträgen aus früheren Jahren. Luxemburg 1965–1973.

A IX. FEJEZETHEZ

Dél-Európa tőkés országai

Görögország

IRODALOM

Григориади Ф. Историа ту эмфилему 1945–1949 (То девтеро антартико). Т. 1–4 (История второго периода гражданской войны. 1945–1949). Афины, 1965.
Зафиропулу Д. О антисимориакос агон 1945–1949. (Борьба против союзников). Афины, 1956.
Кирьякидис Г. Д. Гражданская война в Греции. 1946–1949. М., 1972.
Манчха П. И. Греция наших дней. М., 1961.

E. O'Ballance: The Greek Civil War. 1944–1949. New York, Washington 1966.

FORRÁSOK

За мир и демократию в Греции. Вторая голубая книга. Издана Временным демократическим правительством Греции. Пер. с франц. М., 1950.

За мир и демократию в Греции. Третья голубая книга об англо-американской интервенции, о монархо-фашистском режиме, об освободительной борьбе греческого народа. Издана демократическими организациями Греции. Пер. с англ. М., 1952.

Правда о Греции. Голубая книга, издана Временным демократическим правительством Греции. Пер. с франц. М., 1949.

Саранда хроника ту ККЕ. Эпилоги документон 1918–1958. (Сорок лет КПГ. Сборник документов). [III. л.] – 1958.

BIBLIOGRÁFIÁK

Quinze ans de bibliographie historique en Grece (1950–1964) avec une annexe pour 1965. Athenes 1966.

Spanyolország

IRODALOM

Белявский А. М. Американский империализм на Пиренейском полуострове. М., 1961.

Висенс Х. Тенденции развития капитализма в Испании (1940–1963 гг.). – В кн.: Социально-экономические проблемы истории Испании. М., 1965, стр. 244–349.

Гомес Х. Аграрная проблема во франкистской Испании. Доклад политбюро на III пленуме ЦК Компартии Испании (Сентябрь 1957 г.). [Пер. с исп.]. М., 1959.

Испания. 1918–1972 гг. Исторический очерк. Отв. ред. И. М. Майский. М., 1975.

История Коммунистической партии Испании. Краткий курс. Пер. с исп. М., 1961.

E. N. Dzelepy: Franco, Hitler et les alliés. Bruxelles [1961].

J. Georgel: Le franquisme. Histoire et bilan (1939–1969). Paris [1970].

S. G. Payne: Franco's Spain. New York 1967.

R. Tamames: Estructura económica de España. Madrid 1960.

FORRÁSOK

Anuario estadístico de España. 1948, año XXIII. Madrid 1949.

F. Díaz-Plaja: La posguerra española en sus documentos. Barcelona 1970.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Bibliografía histórica de España e Hispanoamerica. Vol. I–II. Barcelona [s. a.]–1957.

Dirigentes. España 1972. Repertorio biografico... Madrid 1972.

Portugália

IRODALOM

Коломиец Г. Н. Очерки новейшей истории Португалии. М., 1965.

Куньял А. Очерки по аграрному вопросу. [Пер. с португ.]. М., 1966.

A. H. de Oliveira Marques: History of Portugal. Vol. II: From Empire to Corporate State. New York, London 1972.

C. Rudel: Salazar. Paris 1969.

FORRÁSOK

Коэльу Ж. Д. Сопротивление в Португалии. Записки подпольщика. Пер. с португ. М., 1963.

Anuário estatístico. Lisboa 1946–1950.

Delgado: The Memoirs. London [1964].

BIBLIOGRÁFIÁK Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Utrecht... Portugal e o Brasil. Catálogo de livros portugueses e publicacoes estrangeiras sobre Portugal e o Brasil. T. I–III. Utrecht 1959–1966.

A III. RÉSZHEZ
A Nemzeti Felszabadító Mozgalom 1945–1949-ben. Az imperialista gyarmati rendszer széthullásának kezdete

IRODALOM Аграрный вопрос в странах Азии и Северной Африки. М., 1968.
Арабы в борьбе за независимость. (Национально-освободительное движение в арабских странах после сторой мировом войны). М., 1957.
Васильева В. Я. Распад колониальной системы империализма. М., 1958.
Гошал К. Народ в колониях. Пер. с англ. М., 1949.
Кадымов Г. Г. Путь к независимости. (Антиимпериалистическая борьба народов Вьетнама, Лаоса и Камбоджи. 1945–1965 гг.). М., 1966.
Кризис колониальной системы. Национально-освободительная борьба народов Восточной Азии. [Отв. ред. Е. М. Жуков]. М., Л., 1949.
Натарабжан Л. От Хиросимы до Бандунга. Обзор американской политики в Азии. Пер. с англ. М., 1956.
Национально-освободительное движение в Азии и Африке. Ред. коллегия: Б. Г. Гафуров [и др.]. [Кн. 3]. На новом пути. М., 1968.
Политика Англии в Африке. М., 1967.
Политика Англии в странах Южной и Юго-Восточной Азии. М., 1966.
Политика Англии на Ближнем и Среднем Востоке (1945–1965). М., 1966.
Политика США в странах Дальнего Востока (Япония, Южная Корея). М., 1964.
Политика США в странах Южной Азии. Индия, Бирма, Индонезия. М., 1961.
Политика Франции в странах Азии и Африки (1945–1965). М., 1966.
Саид А. Восстания арабов в XX веке. Пер. с араб. М., 1964.
Симония Н. А. Об особенностях национально-освободительных революций. М., 1968.

L'Asie du Sud-Est. T. I–II. Paris 1970–1971 (L'histoire du XXe siècle).
H. Grimal: La décolonisation. 1919–1963. Paris 1965.
J. Kimche: Seven Fallen Pillars. The Middle East, 1945–1952. New York 1953.
S. H. Longrigg: Oil in the Middle East. Its Discovery and Development. 3 ed. London, New York, Toronto 1966.
The Middle East. A Political and Economic Survey. London, New York 1951.
The Middle East. A Political and Economic Survey. 2 ed. London, New York 1954.
R. F. Mikesell–H. B. Chinery: Arabian Oil. America's Stake in the Middle East. Chapel Hill [1949].
V. Thompson–R. Adoloff: The Left Wing in Southeast Asia. New York 1950.
D. Weidemann: Die Entstehung unabhängiger Staaten in Süd- und Südostasien. Berlin 1969.

FORRÁSOK Конституции государств Ближнего и Среднего Востока. М., 1956.
Конституции государетв Юго-Восточной Азии и Тихого океана. М., 1960.

Annuaire statistique de l–Union française outre-mer 1939–1949. T. 1–2. Paris 1951.
The Colonial Empire... Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament... July 1947... June 1948. London 1947–1948.
The Colonial Territories... Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament... June 1949... May 1950. London 1949–1950.
Conflict in Indo-China and International Repercussions. A Documentary History, 1945–1955. Ed. by B. Cole with the Assistance of P. W. Lande [e. a.]. Ithaca, New York 1956.

Economic Survey of Asia and the Far East, 1947, 1948, 1949. Prep. by the Secretariat of the Economic Commission for Asia and the Far East. New York 1948–1950.
An Economic Survey of the Colonial Territories 1951. Colonial Office. Vol. 1–7. London 1952–1955.
L'évolution économique au Moyen Orient 1945 à 1954. Supplément au Rapport sur l'économie mondiale, 1953–1954. New York 1955.
J. B. Glubb: Britain and the Arabs. A Study of Fifty Years 1908 to 1958. London [1959].
M. Khalil: (ed.). The Arab States and the Arab League. A Documentary Record. Vol. I–II. Beirut 1962.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Библиография Юго-Восточной Азии. Дореволюционная и советская литература на рус. яз., оригинальная и переводная. Сост. А. М. Гришина и др. М., 1960.
Воякина С. М. Страны Азии. Рекомендательный указатель литературы. М., 1960.
Корель И. И. Национально-освободительная борьба в Индонезии, Вьетнаме, Малайе и Бирме. Рекомендательный указатель литературы. Л., 1950.
Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Ближний и Средний Восток. Африка. М., 1947–1976. (АН СССР ИНИОН).
Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Страны Азии и Африки. Общие проблемы. М., 1947–1976. (Ан СССР ИНИОН).
Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Южная и Юго-Восточная Азия. Дальний Восток. М., 1947–1976. (АН СССР ИНИОН).
Попов А. А. Распад колониальной системы империализма. Рекомендательный указатель литературы. Л., 1959.

The Arab History (a Bibliographical List.). Cairo 1966.
The Asia Who's Who. 3 ed. Hong Kong 1960.
A Chronicle of Principal Events Relating to Peace and Security in Asia. 1945–1954. Peking 1954.
Cumulative Bibliography of Asian Studies. 1941–1965. Association of Asian Studies. Author Bibliography. Vol. 1–4. Boston 1969.
The Middle East... London 1948–1953.
R. Patai: Jordan, Lebanon and Syria: an Annotated Bibliography. New Haven 1957.
Southern Asia. Publications in Western Languages. A Quarterly Accessions List. Vol. –19. Washington 1952–1960.
K. G. Tregonning: Southeast Asia. A Critical Bibliography. Tucson, Arizona 1969.
Who's Who in the Arab World. 2 ed. 1967–1968. Beirut [1968].

A X. FEJEZETHEZ

Független államok alakulása Délkelet- és Dél-Ázsiában

Indonézia

IRODALOM

Архипов В. Я. Экономика и экономическая политика Индонезии. 1945–1968. М., 1971.
Ионова А. И. Индонезийская буржуазия и рабочий класс (1945–1960). М., 1966.
Кямилев Э. Х. Завоевание Индонезией независимости. М., 1972.
Национально-осводительное движение в Индонезии (1942–1965 гг.). М., 1970.
Шин А. С. Американский империализм в Индонезии (1945–1962 гг.). М., 1963.

J. Coast: Recruit to Revolution. London 1952.

40 tahun PKI (Indonézia Kommunista Pártjának negyven éve). Djakarta 1960.
G. Kahin McT. Nationalism and Revolution in Indonesia. Ithaca, New York 1959.
A. M. Taylor: Indonesian Independence and the United Nations. London 1960.

FORRÁSOK

Сукарно. Индонезия обвиняет. Пер. с индонез. и англ. М., 1956.

The Indonesian Revolution. Basic Documents and the Idea of Guided Democracy. Djakarta 1963.
M. Jamin: Naskah persiapan undang 2 dasar 1945. Dj. I–III (Az 1945. évi alkotmány tervezetei és előkészítése. I–III. rész). Djakarta 1959–1960.
S. Kertapati: Sekitar proklamasi 17 Agustus 1945 (A függetlenség kihirdetése 1945. augusztus 17-én). Djakarta 1961.
O. Ralibi: Documenta historica (Történelmi dokumentumok). Djakarta 1953.
Sukarno: An Autobiography. As told to Cindy Adams. New York [1965].

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Basic Information on Indonesia. Ministry of Information Republic of Indonesia. [Djakarta 1953].
A Chronology of Indonesian History. Department of Informatio Republic of Indonesia. Djakarta 1960.
R. Kennedy: Bibliography of Indonesian Peoples and Cultures. Rev. ed. Vol. I–II. New Haven 1952.

Fülöp-szigetek

IRODALOM

Абайя Э. Нерассказанная история Филиппин. Пер. с англ. М., 1970.
Абайя Э. Х. Предательство на Филиппинах. Пер. с англ. М., 1948.
Барышникова О. Г. Филиппинская национальная буржуазия в борьбе за независимую внешнюю торговлю. М., 1962.
Левинсон Г. И. Рабочее движение на Филиппинах. М., 1957.
Левинсон Г. И. Филиппины на пути к независимости. 1901–1946. М., 1972.

T. Agoncillo–O. M. Alfonso: A Short History of the Filipino People. [Quezon City] 1960.
G. Fischer: Un Cas de décolonisation. Les États-Unis et les Philippines. Paris 1960.

FORRÁSOK

Blue Book. First Anniversary of the Republic of the Philippines. Manila 1947.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

E. G. Maring–J. M. Maring: Historical and Cultural Dictionary of the Philippines. Metuchen 1973.
I. L. Retizos–D. H. Soriano: Philippines Who's Who. [S. l.] 1957. Selected Bibliography of the Philippines. New Haven 1956.

India 1945–1947-ben

IRODALOM

R. P. Dutt: Merre tart India? Szikra 1951.
Dzs. Nehru: Önéletrajz. Szikra 1956.

Дамм П. Индия сегодня. Пер. с англ. М., 1948.
Девяткина Т. Ф. Индийский национальный конгресс (1947–1964). М., 1970.
Дьяков А. М. Индия во время и после второй мировой войны (1939–1949 гг.). М., 1952.
Дьяков А. М. Национальный вопрос в современной Индии. М., 1963.
Классовая борьба в современной индийской деревне (1947–1965). М., 1969.
Колыхалова Г. П. Индия и Англия. Проблемы экономических и политических отношений после 1947 года. М., 1966.

Кумар В. Англо-американский заговор против Кашмира. Сокр. пер. с англ. М., 1954.
Левковский А. И. Особенности развития капитализма в Индии. М., 1963.
Мельман С. М. Экономика Индии и политика английского империализма. М., 1951.
Насенко Ю. П. Джавахарлал Неру и внешняя политика Индии. М., 1975.
Натараджан Л. Американская тень над Индией. Пер. с англ. М., 1953.
Новейшая история Индии. М., 1959.
Проблемы коммунистического движения в Индии. М., 1971.
Растянников В. Г. Аграрная эволюция в многоукладном обществе. Опыт независимой Индии. М., 1973.

M. Brecher: Nehru: A Political Biography. London 1959.
J. B. Das Gupta: Indo-Pakistan Relations. 1947–1955. Amsterdam [1960].
Economic History of India. 1857–1956. Ed. by V. B. Singh. Bombay [e. a.] 1965.
B. Gupta: The Big Loot. A Brief Study of Foreign Exploitation in India. New Delhi 1962.
J. C. Kundra: Indian Foreign Policy. 1947–1954. A Study of Relations with the Western Bloc. Bombay 1955.
R. C. Majumdar: History of the Freedom Movement in India. Vol. III. Calcutta 1963.
H. D. Malaviya: Land Reforras in India. [2 ed.]. New Delhi 1955.
A. Mellor: India Since Partition. London 1951.
V. P. Menon: The Transfer of Power in India. London, New York, Toronto 1957.
H. Mukerjee: India's Struggle for Freedom. [3 rev. ed.]. Calcutta 1962.
E. M. S. Namboodiripad: Communist Party and States Reorganization. Delhi 1955.
Rh. Talbot–S. L. Poplai: India and America. New York 1958.
R. Prasad: India Divided. 3 ed. Bombay 1947.
R. R. Sethi: The Last Phase of British Sovereignity in India [1919–1947]. Delhi 1958.
D. G. Tendulkar: Mahatma. Life of Mohandas Karamchand Gandhi. Vol. I–VIII. [Bombay 1951–1954].
H. Tinker: Experiment with Freedom. India and Pakistan 1947. London, Bombay, Karachi 1967.
C. N. Vakil: Economic Consequences of Divided India. A Study of the Evonomy of India and Pakistan. Bombay 1950.

FORRÁSOK

S. A. Dange: Az indiai szakszervezeti mozgalom. Beszámolók a szakszervezeti mozgalomban részt vevő kommunista párttagok 1952. május 20–22-én Kalkuttában megtartott konferenciáján. Szikra 1953.

Азад А. К. Индия добивается свободы. Автобиографический очерк. Пер. с англ. М., 1961.
Неру Д. Внешняя политика Индии. Избранные речи и выступления. 1946–1964. Пер. с англ. М., 1965.
Прасад Р. Автобиография. Пер. с англ. М., 1961.

A. Campbell-Johnson: Mission with Mountbatten. London [1951].
Foreign Policy of India. Texts of Documents. 1947–1964. New Delhi 1966.
India 1947–1950. Vol. 2. External Affairs. Ed. by S. L. Poplai. Oxford 1959.
India 1948. A Political and Economic Report. New Delhi 1948.
Indian Independence Act, 1947. London 1947.
The Indian Labour Year Book. 1948–1949. Delhi 1950.
J. Nehru: Before and After Independence. Vol. I–II. New Delhi 195–.
Speeches and Documents on the Indian Constitution. 1921–47. Selected by M. Gwyer and A. Appadorai. Vol. I–II. Bombay, London, New York 1957.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK Библиография Индии. Дореволюционная и советская литература на русском языке и языках народов СССР, оригинальная и переводная. М., 1965.

S. Bhattacharya: A Dictionary of Indian History. Calcutta 1967.
The Indian and Pakistan Year Book and Who's Who. Bombay [e. a.] 1946–1950.
J. S. Sharma: Indian National Congress. A Descriptive Bibliography of India's Struggle for Freedom. Delhi 1959.
J. S. Sharma: The National Biographical Dictionary of India. New Delhi 1972.

Pakisztán

IRODALOM *Ахтар С. М.* Экономика Пакистана. Сокр. пер. с англ. М., 1957.
Ганковский Ю. В., Гордон-Полонская Л. Р. История Пакистана. М., 1961.
Ганковский Ю. В. Национальный вопрос и национальные движения в Пакистане. М., 1967.
Компанцев И. М. Пакистан и Советский Союз. М., 1970.
Мукимджанов Р. М. Политика США в Пакистане. 1947–1960. М., 1961.
Рузиев Т. Рабочий клашш Пакистана. (Положение рабочего класса и рабочее движение). М., 1966.

K. Callard: Pakistan. A Political Study. London 1968.
S. Hussain: Pakistan Economics. [Karachi 1950].
G. M. Sayed: Struggle for New Sind. Karachi 1949.

FORRÁSOK Ная Панджаб. Панджаб камъюнист парти-ка интихаби маншур. (Новый Пенджаб. Предвыборный манифест Коммунистической партии Пакистана). Лахор, 1951.

Industry in Pakistan. Aug. 1947–Aug. 1950. Karachi 1950.
Jinnah Quaid-i-Aram Mahomed Ali. Speeches as Governor-General of Pakistan. 1947–1948. Karachi [s. a.].
Constituent Assembly of Pakistan. Debates... Official Report. Vol. I–V. Lahore, Karachi 1947–1950.
Three Years of Pakistan (August 1947–August 1950). Karachi 195–.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK *Бирман Д. А., Кафитина М. Н.* Библиография Пакистана. 1947–1967. М., 1973.
Пакистан. Справочник. М., 1966.

A. R. Ghani: Pakistan. A Select Bibliography. Lahore 1951.
A. H. Siddiqui: The Economy of Pakistan. A Select Bibliography. 1947–1962. Karachi 1963.
A. H. Siddiqui: The Economy of Pakistan. A Select Bibliography. 1963–1965. Karachi 1967.
Ten Years of Pakistan. 1947–1957. Karachi 1957.

Burma

IRODALOM *Азовский И. П.* Государственный сектор в экономике Бирмы (1948–1962). М., 1965.
Гаврилов Ю. Н. Борьба за независимость и прогрессивные преобразования в Бирме. М., 1970.
Кауфман А. С. Рабочий класс и национально-освободительное движение в Бирме. М., 1961.
Можейко И. В. Узянов А. Н. История Бирмы. (Краткий очерк). М., 1973.
Можейко И. В. Аун Сан. М., 1965.

Такин Лвин. История рабочего движения Бирмы. Пер. с бирман. М., 1972.

Ba Swe U. The Burmese Revolution. [Rangoon 1957].
M. S. Collis: Last and First in Burma (1941–1948). London [1956].
Maung Maung: Burma's Constitution. The Hague 1959.
H. Tinker: The Union of Burma. A Study of The First Years of Independence. London, New York, Toronto 1957.

FORRÁSOK

Аун Сан. Бирма бросает вызов. Статьи и речи. [Пер. с бирман. и англ.]. М., 1965.
Конституция Бирманского Союза. [Пер. с англ.]. М., 1957.

Burma and the Insurrections. [Rangoon] 1949.
Burma's Fight for Freedom. Independence Commemoration. Rangoon 1948.
Nu Thakin: Towards Peace and Democracy. Rangoon 1949.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

J. M. Maring–E. G. Maring: Historical and Cultural Dictionary of Burma. Metuchen (N. J.) 1973.
F. N. Trager: Burma. A Selected and Annotated Bibliography New Haven 1973.

Ceylon

IRODALOM

Талмуд Э. Д. История Цейлона. 1795–1965. М., 1973.

The C. F. T. U. and the Working Class Movement. Colombo 1966.
Ch. Jeffries: Ceylon – the Path to Independence. London, Dunmow 1962.
I. Jennings: The Constitution of Ceylon. Oxford 1953.
P. Keuneman: October, National Liberation and Ceylon. [Colombo] 1967.
E. F. C. Ludowyk: The Modern History of Ceylon. London 1966.
M. R. Sinder: The Emerging Elite. A Study of Political Leadership in Ceylon. Cambridge (Mass.) [1964].
25 Years of the Ceylon Communist Party: 1943–1968. Colombo [1968].

FORRÁSOK

Economic and Social Development of Ceylon [a Survey]. 1926–1954. Presented to Parliament by... M. D. H. Yagawardane, Minister of Finance. Colombo 1955.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Бирман Д. А., Кафитина М. Н. Библиография Цейлона. 1917–1967. М., 1973.
Современный Цейлон. Справочник. М., 1967.

A Maláj Államszövetség és Szingapúr

IRODALOM

Ефанов И., Стах Г. Национально-освободительное движение Народов Малайи. М., 1956.
Лебедев И. А. Сингапур, 1959 год. М., 1959.
Линь Фан-шэн. Малайия. Пер. с кит. М., 1956.
Пуднев В. С. Очерки новейшей истории Малайи 1918–1957. М., 1959.

Ch. Gamba: The Origins of Trade Unionism in Malaya. Singapore 1962.
O. W. Gilmour: With Freedom to Singapore. London 1950.
J. M. Gullick: Malaysia. New York, Washington [1969].
V. Purcell: The Chinese in Modern Malaya. Cingapore 1956.
K. G. Tregonning: Malaysia and Singapore. Melbourne, Canberra, Sidney [1966].
J. Woddis: Stop the War in Malaya. London 1950.

FORRÁSOK *S. S. Awbery–F. W. Dalley:* Labour and Trade Union Organizations in the Federation of Malaya and Singapore. Report. London 1948.
Federation of Malaya. High Commission Annual Report... 1947; 1948; 1949. London 1949–1950.
Federation of Malaya. Summary of Revised Constitutional Proposals. London 1947.
P. A. B. Mackerron: Colony of Singapore. Annual Report, 1949. London 1950.

BIBLIOGRÁFIA *K. J. Pelzer:* West Malaysia and Singapore: a Selected Bibliography. New Haven 1971.

Kambodzsa

IRODALOM *Миго А.* Кхмеры. (История Камбоджи с древнейших времен). [Пер. с франц.]. М., 1973.
Сочевко Г. Г. Современная Камбоджа (1941–1965). М., 1967.

J. Delvert: Le paysan cambodgien. Paris 1961.
M. Laurent: L'armée au Cambodge et dans les pays en voie de développement du Sud-Est Asiatique. Paris 1968.

FORRÁSOK L'action de S. M. Norodom Sihanouk pour l'indépendance du Cambodge. 1941–1955. Recueuil des articles... Phnom-Penh 1959.

KÉZIKÖNYVEK Cambodge. Publ. par le Ministère de l'Information Royal du Cambodge. Phnom-Penh 1962.

Laosz

IRODALOM *Иоанесян С. И.* Лаос. Социально-экономическое развитие. (Конец XIX – 60-е годы XX в.). М., 1972.
Павловский В. Лаос в борьбе за свободу. М., 1963.

B. Fall: Indochine. 1946–1962. Chronique d'une guerre révolutionnaire. Adapté de l'américain par S. Ouvaroff. Paris 1962.
K. Sasorith: Le Laos. Son évolution politique. Sa place dans L'Union française. Paris 1953.
P. Vongvichit: Le Laos et la lutte victorieuse du peuple Lao contre le néocolonialisme américain. [S. l.] 1968.

FORRÁSOK *M. Caply:* Guérilla au Laos. Paris [1966].
Le peuple du Pathet Lao lutte pour la paix, l'indépendance, l'unité et la démocratie. [S. l.] 1954.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK *Кожевников В. А., Поповкина Р. А.* Современный Лаос. Справочник. М., 1966.

P. B. Lafont: Bibliographie du Laos. Paris 1964.

Thaiföld

IRODALOM *Берзин Э. О.* История Таиланда. (Краткий очерк). М., 1973.
Ребрикова Н. В. Американская политика в Таиланде. М., 1959.
Ребрикова Н. В. Очерки новейшей истории Таиланда (1918–1959). М., 1960.

G. Clech: Le Siam et ses relations avec la France (La question des territoires contestés). [Paris 1949].
P. Fistié: L'évolution de la Thailande contemporaine. [Paris 1967].
D. E. Nuechterlein: Thailand and the Struggle for Southeast Asia. Ithaca, New York [1965].

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Современный Таиланд. [Отв. ред. Н. В. Ребрикова]. М., 1958.

Bibliography of Material About Thailand in Western Languages. Bang Kok 1960.

A XI. FEJEZETHEZ

Imperialistaellenes mozgalom Délnyugat-Ázsia országaiban

Törökország

IRODALOM

Алексеев В. М., Керимов М. А. Внешняя политика Турции. М., 1961.
Вдовиченко Д. И. Борьба политических партий в Турции (1946–1965 гг.). М., 1967.
Корниенко Р. П. Рабочее движение в Турции. 1918–1963 гг. М., 1965.
Новейшая история Турции. М., 1968.
Новичев А. Д. Крестьянство Турции в новейшее время. М., 1959.
Розалиев Ю. Н. Особенности развития капитализма в Турции (1923–1960 гг.). М., 1962.
Розалиев Ю. Н. Очерки положения пролетариата Турции после второй мировой войны. М., 1956.
Устюн Н. Америка и американцы в Турции. [Сокр. пер. с тур.]. М., 1971.
Шамсутдинов А. М. Турецкая республика. Краткий очерк истории. 1923–1961. М., 1962.

E. Z. Karal: Türkiye Cumhuriyeti tarihi (1918–1960). (A Török Köztársaság története. 1918–1960.) Istanbul 1962.
C. Talas: La législation du travail industriel en Turquie. Genève 1948.

FORRÁSOK

Istatistik yilliği. Cilt 17 1949. (Statisztikai évkönyv.) Istanbul 1949.
T. Z. Tunaya: Turkiyede siyasî partiler. 1859–1952 (Politikai pártok Törökországban. 1859–1952). Istanbul 1952.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Сверчевская А. К., Черман Т. П. Библиография Турции (1917–1958). М., 1959.
Современная Турция (Справочник). М., 1965.

G. Jäschke: Die Türkei in den Jahren 1942–1951. Geschichtskalender mit Namen- und Sachregister. Wiesbaden 1955.

Irán

IRODALOM

Абдуразаков Б. Происки английского и американского империализма в Иране (1941–1947). Ташкент, 1959.
Али Асгар Шамим. Иран дар доуре-йесалтанат-е Мохаммед Реза шах Пехлеви. (Иран в период правления его Величества Мохаммеда Реза шаха Пехлеви). Тегеран, 1965.
Иванов М. С. Новейшая история Ирана. М., 1965.
Кианфер Мехди. Сиасат-е Амрика дар Иран. (Политика Америки в Иране). Тегеран, 1949.
Орлов Е. А. Внешняя политика Ирана после второй мировой войны. М., 1975.

Шамиде А. Рабочее и профсоюзное движение в Иране после второй мировой войны. 1946–1953 гг. Баку, 1965.
Элвелл-Саттон Л. Иранская нефть. К истории «политики силы». Пер. с англ. М., 1956.

J. Bharier: Economic Development in Iran. 1900–1970. London [e. a.] 1971.
A. H. Hamzavi: Persia and Powers. An Account of Diplomatic Relations, 1941–1946. London [e. a.] 1946.
G. Lenczowski: Russia and the West in Iran, 1918–1948. Ithaca, New York 1949.
D. N. Wilber: Iran. Past and Present. 6 ed. Princeton (N. J.) 1967.

FORRÁSOK

Military Mission to Iran. Agreement between the United States of America and Iran Signed at Teheran October 6. 1947. Entered into Force October 6, 1947. Treaties and Other International Act Series 1666. Washington 1948.
Statistique annuelle du commerce exterieur de l'Iran. Téhéran 1946–1950.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Сверчевская А. К. Библиография Ирана. Литература на рус. яз. 1917–1965 гг. М., 1967.
Современный Иран. Справочник. М., 1957.
Хеджази Мохаммад Михан-е ма. (Наша родина. Справочник по Ирану). Тегеран, 1959.

G. Handley-Taylor: Bibliography of Iran. Chicago, London 1969.

Afganisztán

IRODALOM

Ахрамович Р. Т. Афганистан после второй мировой войны. М., 1961.
Давыдов А. Д. Аграрный строй Афганистана (Основные этапы развития). М., 1967.
Пикулин М. Г. Афганистан (Экономический очерк). Ташкент, 1956.
Рейснер И. М. Афганистан. М., 1948.
Черняховская Н. И. Развитие промышленности и положение рабочего класса Афганистана. М., 1965.

Afghanistan. Some new Approaches. G. Grassmuck and L. W. Adamec with F. H. Irwin, eds. Ann Arbor 1969.
M. Ali: Afghanistan (The Mohammedzai Period). Kabul 1959.
W. K. Fraser-Tytler: Afghanistan. A Study of Political Developments in Central and Southern Asia. 3 ed. London 1967.
V. Gregorian. The Emergence of Modern Afghanistan. Politics of Reform and Modernization, 1880–1946. Stanford, California 1969.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Библиография Афганистана. Литература на рус. яз. Сост. Т. И. Кухтина. М., 1965.
Государственные и общественно-политические деятели Афганистана. Справочник. М., 1967.
Современный Афганистан. М., 1960.

L. W. Adamec: Who's Who of Afghanistan. Graz 1975.
D. N. Wilber: Annotated Bibliography of Afghanistan. 3 ed. New Haven 1968.

Irak

IRODALOM

Багдаш Х. Интифадат аш-Шааб аль ираки 1948 ча асруха фи татаввур аль-кадыйят аль-арабийя. (Восстание иракского народа 1948 г. и его влияние на арабские проблемы). Дамаск, 1948.

Фарман Г. Ирак в годы черного режима. Пер. с араб. М., 1958.

Федченко А. Ф. Ирак в борьбе за независимость (1917–1969). М., 1970.

Хайят Д. Иракская деревня. Сокр. пер. с араб. М., 1953.

M. Khadduri: Independent Iraq. 1932–1958. A Study in Iraq Politics. 2 ed. London, New York, Karachi 1960.

S. H. Longrigg: Iraq 1900 to 1950. A Political, Social and Economic History. London, New York, Toronto 1953.

FORRÁSOK

H. Al Dabbagh: Études statistiques sur le développement économique de l'Irak. Bagdad 1960.

The Economic Development of Iraq. Report of a Mission Organized by the International Bank of Reconstruction and Development at the Request of the Government of Iraq. Baltimore 1952.

BIBLIOGRÁFIA

Baghdad. Central University Library. Classified Catalog of Materials About Iraq. Available in the Central Library – Baghdad University. Baghdad 1968.

Jordánia

IRODALOM

Комлов Л. Н. Иордания в новейшее время. М., 1962.

Лебедев Е. А. Иордания в борьбе за независимость. М., 1956.

A. Dearden: Jordan. London [1958].

J. B. Glubb: The Story of the Arab Legion. London 1948.

R. Patai: The Kingdom of Jordan. Princeton 1958.

B. Shwadran: Jordan: a State of Tension. New York 1959.

FORRÁSOK

Аль-Маджами Х. Музаккирати (Мои воспоминания). Бейрут 1960.

Abdullah ibn Hussein: Memoirs of King Abdullah of Transjordan ed. by Ph. P. Graves. London 1950.

KÉZIKÖNYVEK

Современная Иордания (Справочник). М., 1964.

Szíria

IRODALOM

Аль-Баррави Р. Машру Сурия аль-Кубра. Ард уа тахлиль уа паку. (Проект Великой Сирии. Изложение, анализ и критика). Каир, 1947.

Вавилов В. В. Социально-экономические преобразования в Сирии (1946–1970 гг.). М., 1972.

Луцкий В. Б. Проблема Сирии и Ливана. М., 1946.

Оганесян Н. О. Образование независимой Сирийской республики. (1939–1946). М., 1968.

Фархат М. Х. Аль-Хайя аль-хизбийя фи ас-Сурия. Дираса тарихийя ли-нушу альахзаб ас-сиясийя уа татаввуриха бейна 1908–1955 (Партийная жизнь в Сирии. Историческое исследование о возникновении и развитии политических партий в 1908–1955 гг.). Дамаск, 1955.

E. E. Abouchdid: Thirty Years of Lebanon and Syria. (1917–1947). Beirut 1948.
P. Seale: The Struggle for Syria. A Study of Post-War Arab Politics. 1945–1958. London, New York, Toronto 1965.
G. H. Torrey: Syrian Politics and the Military. 1945–1958. [Columbus] 1964.

FORRÁSOK *Такиаддин М.* Аль-Джала. Васаик хатира туншир ли-авваль марра такшаф анникаб ан асрар джала аль-кувват аль-аджна бийя ан Любнан уа Сурия амм 1946. (Важные, впервые публикуемые документы, раскрывающие секреты эвакуации иностранных войск из Ливана и Сирии в 1946 г.). Бейрут, 1956.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK Ка'имат би-л-кутуб ва-л-мураджи ан Сурия (Библиография трудов и справочников о Сирии). Каир, 1965.
Современная Сирия (Справочник). М., 1974.

Libanon

IRODALOM *Емельянов В. Н.* Аграрные отношения в Ливане за 25 лет независимого развития (1943–1968 гг.). М., 1969.
Салиби К. С. Очерки по истории Ливана. Пер. с англ. М., 1969.

J. Couland: Le mouvement syndical au Liban (1919–1946). Paris [1970].
M. C. Hudson: The Precarious Republic. Political Modernization in Lebanon. New York [1968].
M. Majzoub: Le Liban et l'Orient Arabe. 1943–1956. Aix-en-Provence 1956.

FORRÁSOK *Аль-Хури Б. Х.* Аль-Хакаик аль-любнанийя. М. П. Мин 21 айлюль 1943 иля 31 мин канун аль-авваль 1946 (Правда о Ливане Т. П. С 21 сентября 1943 г. по 31 декабря 1946 г.). Бейрут, 1960.

KÉZIKÖNYVEK Современный Ливан (Справочник). М., 1963.

Who's Who in Lebanon. 1967–1968. Beyrouth 1968.

Az Arab-félsziget országai

IRODALOM *Аль-Баррави Р.* Аль-Инкиляб аль-ахир фи-ль-Йемен (Переворот в Йемене). Каир, 1948.
Аль-Баррави Р. Харб аль-бетруль фи аш-Шарк аль-аусат. (Нефтяная война на Среднем Востоке). Каир, 1953.
Беляев И. П. Американский империализм в Саудовской Аравии. М., 1957.
Валькова Л. В. Английская колониальная политика в Адене и аденских протекторатах (1945–1967). М., 1968.
Голубовская Е. К. Революция 1962 г. в Йемене. М., 1971.
Лукман М. А., Лукман Ф. М. Кысса ас-саурат аль-йеменийя. (Рассказ об йеменской революции). Аден, 1963.
Примаков Е. М. Страны Аравии и колониализм. М., 1956.
Прошин Н. И. Саудовская Аравия. Историко-экономический очерк. М., 1964.

G.-E. Heyworth-Dunne: Al-Yemen. A General Social, Political and Economic Survey. Cairo [1952].
H. Ingrams: The Yemen. Imams, Rulers and Revolutions. London 1963.
B. Reilly: Aden and the Yemen. London 1960.
K. S. Twitchell: Saudi Arabia. With an Account of the Development of Its Natural Resources. Princeton 1953.

KÉZIKÖNYVEK

Бодянский В. Л. Современный Кувейт (Справочник). М., 1971.
Котлов Л. Н. Йеменская Арабская Республика (Справочник). М., 1971.
Страны Аравии (Справочник). М., 1964.

E. Macro: Bibliography of the Arabian Peninsula. [S. l.] 1958.
C. L. Riley: Historical and Cultural Dictionary of Saudi Arabia. Metuchen (N. J.) 1972.

Palesztina 1945–1948-ban.
Izrael állam megalakulása és az 1948–1949. évi arab–izraeli háború

IRODALOM

Никитина Г. С. Государство Израиль Особенности экономического и политического развития). М., 1968.
Сионизм: теория и практика. М., 1973.

S. Hadawi: Bitter Harvest. Palestine between 1914–1967. New York [1967].
W. Hollstein: Kein Frieden um Israel. Zur Sozialgeschichte des Palästina-Konflikts. Frankfurt am Main 1972.
F. E. Manuel: The Realities of American–Palestine Relations. Washington [1949].
E. O'Ballance: The Arab–Israeli War 1948. London [1956].
J. Robinson: Palestine and the United Nations. Prelude to Solution. Westport (Conn.) 1971.
J. B. Schechtman: The Arab Refugee Problem. New York [1952].

FORRÁSOK

ООН. Официальный отчет второй сессии Генеральной Ассамблеи. Резолюции 16 сентября – 29 ноября 1947 года. Резолюция № 181. Нью-Йорк, 1947.
ООН. Совет Безопасности. Официальный отчет. Четвертый год. Особое дополнение № 1–4. Нью-Йорк, 1949.
ООН. Специальная комиссия по вопросам Палестины. Доклад Генеральной Ассамблее. Т. I. Официальные отчеты второй сессии Генеральной Ассамблеи. Доп. № 11. Нью-Йорк, 1947.

Israel and the United Nations. Report of a Study Group Set up by the Hebrew University of Jerusalem. New York 1956.
United Nations Resolutions on Palestine. 1947–1965. Ed. by S. Hadawi. Beirut [1965].
Ch. Weizmann: Trial and Error. The Autobiography. New York [1949].

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

The Anglo–Palestine Year Book, Including also "the Middle East". 1946, 1947, 1948. London [s. a.].
A Bibliographical List of Works About Palestine and Jordan. 2 ed. Cairo 1964.
Palestine and the Arab–Israeli Conflict. An Annotated Bibliography. Ed. by W. Khalidi–J. Khadduri. Beirut 1974.

A XII. FEJEZETHEZ

Észak-Afrika országai

IRODALOM

Аллаль аль-Фаси. Аль-харакат аль-иситклялийя фи-ль Магриб аль-араби (Освободительное движение в Арабском Магрибе). Татван, [б. г.].
Аллаль аль-Фаси. Мухадорат фи-ль-Магриб аль-араби, мунзу аль-харб аль-альмийя аль-уля, аль катра. (Лекции об Арабском Магрибе со времен первой мировой войны). [Б. м.], 1955.
Потемкин Ю. В. Экономическая политика Франции в странах Магриба (1945–1955 гг.). М., 1960.

Рава Э. Северная Африка на пути к независимости. [Пер. с итал.]. М., 1960.
Шабаев Б. А. Рабочий класс стран Магриба. М., 1968.

L. Hahn: North Africa. Nationalism to Nationhood. Washington [1960].
Ch.-A. Julien: L'Afrique du Nord en marche. Nationalismes musulmans et souveraineté française. Paris [1952].
R. Le Tourneau: Évolution politique de l'Afrique du Nord musulmane. 1920–1961. Paris 1962.

BIBLIOGRÁFIÁK A Bibliographical List of All Maghrib. Cairo 1960.

Egyiptom

IRODALOM *Аш-Шафии Ш. А.* Развитие национальноосвободительного движения в Египте (1882–1956). Пер. с араб. М., 1961.
Исави Ш. Египет в середине XX века. (Экономический обзор). Пер. с англ. М., 1958.
Сейранян Б. Г. Египет в борьбе за независимость. 1945–1952. М., 1970.
Султанов А. Ф. Положение египетского крестьянства перед земельной реформой 1952 г. М., 1958.
Фридман Л. А. Египет 1882–1952. Социально-экономическая структура деревни. М., 1973.

Ch. Ph. Harris: Nationalism and Revolution in Egypt. The Role of the Muslim Brotherhood. The Hague, London, Paris 1964.
J. Heyworth-Dunne: Religions and Political Trends in Modern Egypt. Washington 1950.
Husaini Ishak Musa: The Moslem Brethren. The Greatest of Modern Islamic Movements. Beirut 1956.
P. J. Vatikiotis: The Egyptian Army in Politics. Bloomington [1961].

FORRÁSOK Annuaire statistique de l'Égypte. 1945–1946 et 1946–1948. Le Caire 1951.
Mūsā Salāma: The Education of Salāma Mūsā. Trans. from the Arabic. Leiden 1961.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK *Ватолина Л. Н.* Современный Египет. М., Л., 1949.

A Bibliography of Works Dealing with Egypt's Struggle for Freedom from El-Sayed Omar Makram to President Gamal Abdel-Nasser. Cairo 1958.

Szudán

IRODALOM *Киселев В. И.* Путь Судана к независимости. М., 1958.
Смирнов С. Р. История Судана (1821–1956). М., 1968.
Филоник А. О. Аграрный строй Судана. 1820–1971. Эволюция форм землевладения и землепользования и развитие капитализма в сельском хозяйстве. М., 1975.

'Abd Al-Rahim Muddathir: Imperialism and Nationalism in the Sudan. A Study in Constitutional and Political Development. 1899–1956. Oxford 1969.
M. O. Beshir: The Southern Sudan. Background to Conflict. London [1968].
J. S. R. Duncan: The Sudan's Path to Independence. Edinburgh, London 1957.
L. A. Fabunmi: The Sudan in Anglo–Egyptian Relations. A Case Study in Power Politics. 1800–1956. [London e. a. 1960].
V. M. Plášilova: Le Soudan dans le différend anglo–égyptien. Paris 1954.

Saad Ed Din Fawzi: The Labour Movement in the Sudan. 1946–1955. London [e. a.] 1957.

FORRÁSOK

Report by the Governor-General on the Administration, Finances and Conditions of the Sudan in 1945... in 1946. London 1948.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

El Nasri Abdel-Rahman: A Bibliography of the Sudan. 1938–1958. London, New York, Toronto 1962.

R. Hill: A Biographical Dictionary of the Sudan. 2 ed. London 1967.

Algéria

IRODALOM

Ланда Р. Г. Национально-освободительное движение в Алжире (1939–1962 гг.). М., 1962.

Поспелова Н. Г. Алжир. Экономикополитический очерк. М., 1959.

Эгрето М. Алжирская нация существует. [Пер. с франц.]. М., 1958.

Ch. Hanin: Algérie... terre de lumière. Paris 1950.

C. Martin: Histoire de l'Algérie française. 1830–1962. Paris [1963].

Le problème algérien. Le mouvement national algérien. [Paris] 1951.

FORRÁSOK

Annuaire statistique de l'Algérie. Vol. I. 1939–1947; Vol. 2. 1948–1949. Alger 194–

Y. Chataigneau: Exposé de la situation générale de l'Algérie en 1946. [Alger 1947].

Documents algériens. Synthèse de l'activité algérienne. [Alger 1948].

Documents algériens. Synthèse de l'activité algérienne ler janvier 1949–31 décembre 1949. [Alger 1950].

Du Manifeste à la République algérienne. Alger [1948].

L'évolution économique et sociale de l'Algérie de 1945 a 1954. – « La documentation française. Notes et études documentaires. » 22 decembre 1954, N 1. 962; 24 décembre 1954, N 1. 963.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Algérie. Quelques aspects des problèmes économiques et sociaux. 2 éd. Alger 1957.

R. I. Lawless: A Bibliography of Works on Algeria Published in English Since 1945. Durham 1972.

Tunézia

IRODALOM

Дашкевич В. Н. Из истории национальноосвободительной борьбы тунисского народа. Минск, 1960.

Иванов Н. В борьбе за независимость. (Очерк национально-освободительного движения тунисского народа). М., 1957.

Себа П. Тунис. Опыт монографии. [Пер. с франц.]. М., 1953.

N. Bourguiba: La Tunisie et la France. Vingt-cinq ans de lutte pour une coopération libre. Paris [1954].

F. Garas: Bourguiba et la naissance d'une nation. Paris [1956].

M. J. Lepidi: L'économie tunisienne depuis la fin de la guerre. Tunis 1955.

Parti Communiste Tunisien. Pour une Tunisie libre et indépendante. Pour la paix, la terre et pain. Trois années de lutte. Mai 1948–mai 1951. Du Congrès de Terryville au Congrès de Tunis du Parti Communiste Tunisien. Tunis 1951.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Bulletin économique et sociale de la Tunisie. Répertoire analytique des études publiées. Période du 1-er avril 1946 au 31 octobre 1952. Tunis [195–].

Tunisie. Sous la dir. d'E. Guernier. Paris 1948.

IRODALOM

Аяш А. Марокко. Итог одной колонизации. Пер. с франц. М., 1958.
Луцкая Н. С. Марокко вновь обретает независимость. М., 1958.
Луцкая Н. С. Очерки новейшей истории Марокко. М., 1973.
Манасерян Л. П. Марокко в борьбе за независимость. Ереван, 1969.

S. Bernard: Le conflit franco-marocain. 1943–1956. T. 1–3. Bruxelles [1963].
J. Brignon: [e. a.]. Histoire du Maroc. Paris 1968.
R. Landau: Mohammed V, King of Morocco. Rabat [1957].
Leyris de Campredon de: Lyautey, Juin, Guillaume, Artisans du Maroc. 1912–1953. Paris [1955].
R. Rézette: Les partis politiques marocains. Paris 1955.

FORRÁSOK

Коммунистическая партия. Марокко в борьбе за национальную независимость. Материалы и документы. 1949–1958. Пер. с франц. М., 1959.

Naissance du prolétariat marocain. Enquête collective exécutée de 1948 à 1950. Paris [1952].

KÉZIKÖNYVEK

Tableaux économiques du Maroc. 1915–1959. [Rabat 1960.]

A XIII. FEJEZETHEZ

A trópusi és Dél-Amerika országai

Арто Р. Заговор рабовладельцев. Пер. с франц. М., 1952.
Бантинг Б. Становление южноафриканского рейха. [Пер. с англ.]. М., 1965.
Буато П. Мадарскар. Очерки по истории мальгашской нации. [Пер. с франц.]. М., 1961.
Гаврилов Н. И. Западная Африка под гнетом Франции (1945–1959). М., 1961.
Глухов А. М. Британский империализм в Восточной Африке (1945–1960 гг.). Английская колониальная политика. М., 1962.
Егоров В. В. Либерия после второй мировой войны (1945–1962 гг.). М., 1963.
Жуа П., Левэн Р. Тресты в Конго. Пер. с франц. М., 1962.
Иваницкий М. Н. Путь к независимости. Из истории решения вопроса о судьбе бывших итальянских колоний (1945–1950). Киев, 1962.
Империалистическая борьба за Африку и освободительное движение народов. Сборник статей. М., 1953.
Лерумо А. 50 лет борьбы. История Южно-Африканской коммунистической партии. 1921–1971. Сокр. пер. с англ. М., 1973.
Малаховский К. В. Система опеки – разновидность колониализма. М., 1963.
Мартынов В. А. Конго под гнетом империализма. Социально-экономические проблемы бельгийской колонии. М., 1959.
Потехин И. И. Становление новой Ганы. М., 1965.
Потехин И. И. Формирование национальной общности южноафриканских банту. М., 1955.
Прибытковский Л. Н. Нигерия в борьбе за независимость. М., 1961.
Расовая дискриминация в странах Африки. М., 1960.
Рунов Б. Б. «Юнайтед Африка компани». М., 1966.
Сюрэ-Каналь Ж. Африка Западная и Центральная. География. Цивилизация. История. [Пер. с франц.]. М., 1961.
Уоддис Дж. Африка. Причина взрыва. Пер. с англ. М., 1962.
Ферст Р. Юго-Западная Африка. Историко-публицистический очерк. Пер. с англ. М., 1965.
Ягья В. С. Эфиопия в 1941–1954 гг. История борьбы за укрепление политической независимости. М., 1969.

Ястребова И. П. Южно-Африканский Союз после второй мировой войны. М., 1952.

O. Awolowo: Path to Nigerian Freedom. London [1966].
N. Azikiwe: The Development of Political Parties in Nigeria. London 1957.
M. Benson: South Africa: The Struggle for a Birthright. Harmondsworth 1966.
F. M. Bourret: Ghana. The Road to Independence. 1919–1957. London 1960.
G. M. Carter: The Politics of Inequality. South Africa. Since 1948. London [1958].
W. M. Hailey: An African Survey. Revised 1956. A Study of Problems Arising in Africa South of the Sahara. London, New York, Toronto 1957.
W. M. Hailey: Native Administration in the British African Territories. P. I–V. London 1950–1953.
C. Legum: Pan-Africanism. A Short Political Guide. London, Dunmow 1962.
D. A. Low–R. C. Pratt: Buganda and British Overrule. 1900–1955. London [e. a.] 1960.
R. S. Morgenthau: Political Parties in French-Speaking West Africa. Oxford 1964.
Sh. Patterson: The Last Trek. A Study of the Boer People and the Africaner Nation. London [1957].
N. R. Richardson: Liberia's Past and Present. London 1959.

FORRÁSOK

Нкрума К. Автобиография. Пер. с англ. М., 1961.

Annuaire statistique de l'Afrique Équatoriale française. Vol. I. 1936–1950. [S. l. 195–].
Annual Report on Nigeria. For the Years 1946, 1947, 1948, 1949. London 1947–1950.
Annual Report on Northern Rhodesia. For the Years 1947, 1948, 1949. London 1948–1950.
Annual Report on Nyasaland. For the Years 1946, 1947, 1948, 1949. London 1948–1950.
Annual Report on the Colony and Protectorate of Kenya. For the Years 1946, 1947, 1948, 1949. London 1948–1950.
Annual Report on the Somaliland Protectorate... 1948, 1949. London 1949–1950.
The British Territories in East and Central Africa. 1945–1950. Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament... June 1950. London 1950.
Economic Progress of Ethiopia. Publ. by the Ministry of Commerce and Industry. Addis Abeba 1955.
A. D. Luthuli: Let My People Go. An Autobiography. London [1962].
G. Padmore: (ed.) Colonial and... Coloured Unity. A Programme of Action. History of the Pan African Congress. London 1963.
Togoland under United Kingdom Administration. Report by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Trusteeship Council of the United Nations. For the Years 1947, 1948, 1949. London 1948–1950.
Union of South Africa. Office of Census and Statistics. Official Yearbook of the Union and of Basutoland, Bechuanaland Protectorate and Swaziland. N 25–27. Pretoria 1951–1954.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Африка. Энциклопедический справочник. Глав. ред. И. И. Потехин. [Т.] 1–2. М., 1963.
Библиография Африки. Дореволюционная и советская литература на рус. яз., оригинальная и переводная. Вып. I. Сост.: С. Л. Милявская и И. Е. Синицына. М., 1964.

H. F. Conover: Africa South of the Sahara. A Selected, Annotated List of Writings. Washington 1963.
H. F. Conover: North and Northeast Africa. A Selected, Annotated List of Writings. 1951–1957. Washington 1957.

H. F. Conover: Official Publications of French West Africa. 1946–1958. Washington 1960.
H. F. Conover–P. Duignan: Guide to Research and Reference Works on Sub-Saharan Africa. Stanford [1971].
Ph. Decraene: Tableau des partis politiques de l'Afrique au Sud du Sahara. Paris 1963.
G. S. P. Freeman-Grenville: Chronology of African History. London 1973.
W. H. Friedland: Unions, Labour and Industrial Relations in Africa. An Annotated Bibliography. Ithaca, New York 1965.
R. Segal: Political Africa. A Who's Who of Personalities and Parties. London 1961.
A Select Bibliography of South African History. Ed. by C. F. J. Muller [e. a.]. Pretoria 1966.

A XIV. FEJEZETHEZ

Latin-Amerika

IRODALOM

R. Arismendi: A forradalom és Latin-Amerika (Válogatott írások és beszédek). Kossuth Könyvkiadó 1976.
Wittman Tibor: Latin-Amerika története. Gondolat Kiadó 1971.

Бальтра Кортес А. Экономическое развитие Латинской Америки. (Основные проблемы). Пер. с исп. М., 1963.
Бойко П. Н. Латинская Америка: экспансия империализма и кризис капиталистического пути развития. М., 1973.
Вольский В. Латинская Америка, нефть и независимость. М., 1964.
Геоздарев Б. И. Эволюция и кризис межамериканской системы. М., 1966.
Гонионский С. А. Очерки новейшей истории стран Латинской Америки. М., 1964.
Данилевич М. В. Рабочий класс в освободительном движении народов Латинской Америки. М., 1962.
Ермолаев В. И. Национально-освободительное и рабочее движение в странах Латинской Америки после второй мировой войны. М., 1958.
Карнеро Чека Х. Очерки о странах Латинской Америки. Пер. с исп. М., 1960.
Королев Н. В. Страны Латинской Америки в международных отношениях (1898–1962 гг.). Кишинев, 1962.
Леонов Н. С. Очерки новой и новейшей истории стран Центральной Америки. М., 1975.
Народы Латинской Америки в борьбе против американского империализма. (Сборник статей). М., 1951.
Некочеа Р. Э. США и Латинская Америка. 1930–1965. Пер. с исп. М., 1967.
Политические партии стран Латинской Америки. М., 1965.
Пролетариат Латинской Америки. М., 1968.
Семенов С. И. Христианская демократия и революционный процесс в Латинской Америке. М., 1971.
Сизоненко А. И. Очерки истории советско-латиноамериканских отношений (1924–1970 гг.). М., 1971.
Томас А. Б. История Латинской Америки. Пер. с англ. М., 1960.
Экономика и внешняя торговля стран Латинской Америки. М., 1966.

M. M. Ball: The OAS in Transition. Durham 1969.
C. L. Fallas: Reseña de la intervención y penetración yanqui en Centro América. México [1954].
Ch. G. Fenwick: The Organization of American States. The Inter-American Regional System. Washington 1963.
J. A. Houston: Latin America in the United Nations. New York [1956].

S. G. Inman: Inter-American Conferences. 1826–1954: History and Problems. Washington 1965.
E. Lieuwen: Arms and Politics in Latin America. New York 1960.
A. F. Macdonald: Latin American Politics and Government. 2 ed. New York 1954.
C. Muñiz Ortega: La URSS y América Latina. (50 ãnos de relaciones diplomáticas y económicas). Lima [1968].

FORRÁSOK

Экономика Латинской Америки и цифрах. Статистический справочник. М., 1965.

Economic Survey of Latin America. Prep. by the Secretariat of the Economic Commission for Latin America... 1948... 1949. Lake Success 1949–1951.
Foreign Capital in Latin America. United Nations Department of Economic and Social Affairs. New York 1955.
J. W. Gantenbein: The Evolution of Our Latin-American Policy. A Documentary Record. New York 1950.
Inter-American Conference for the Maintenance of Continental Peace and Security. Rio de Janeiro 1947. Report on the Results of the Conference Submitted to the Governing Board of the Pan American Union by the Director General. Washington 1947.
Inter-American Conference for the Maintenance of Continental Peace and Security. Quitandinha, Brazil, Aug. 15–Sept. 2, 1947.
Report of the Delegation of the United States of America. Washington 1948.
International Conference of American States, 9th, Bogotá, Colombia. Report on the Activities of the Pan American Union. 1938–1948. Washington 1948.
International Conference of American States, 9th, Bogotá, Colombia, March 30–May 2, 1948. Final Act. Washington 1948.
International Conference of American States, 9th, Bogotá, Colombia, March 30–May 2, 1948. Economic Agreement of Bogotá. Washington 1948.
Selected Economic Data on the Latin American Republics. Prep. for the Information of the Delegates to the 9th International Conference of American States. Washington 1948.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Акимова Н. А., Воякина С. М., Горбунов А. М. Страны Латинской Америки. Рекомендательный указатель литературы. М., 1962.
Латинская Америка в советской печати. Библиография книг и журнальных статей на рус. яз. о современном политическом положении, истории, экономике и культуре стран Латинской Америки. М., 1964–1974.
Страны Латинской Америки. Под ред. Ф. Н. Петрова. М., 1949.

R. H. Chilcote: Revolution and Structural Change in Latin America. A Bibliography on Ideology, Development and the Radical Left [1930–1965]. Vol. I–II. Stanford 1970.
Handbook of Latin American Studies. N 11–33. Cambridge (Mass.), Gainesville 1948–1971.
Inter-American Treaties and Conventions. Signatures, Ratifications and Deposits with Explanatory Notes. 2 ed. Washington 1957.
R. Kaeselitz: Der antiimperialistische Kampf in Lateinamerika. Berlin 1973.
Latin America. A Guide to the Historical Literature. Ch. C. Griffin, ed. Austin, London 1971.
M. R. Martin–G. H. Lovett: Encyclopedia of Latin-American History. Indianapolis, New York [1968].
Organization of American States. A Handbook... Washington 1949.
Who's Who in Latin America. 3 ed. rev. and enl. P. I–VII. Stanford [1947–1951].
M. D. Wolpin: United States Intervention in Latin America: a Selected and Annotated Bibliography. New York 1971.

Argentína

IRODALOM

Альберди П. Г. Кризис экономики Аргентины. Пер. с исп. М., 1950.
Искаро Р. Возникновение и развитие профсоюзного движения в Аргентине. Пер. с исп. М., 1962.
Марианетти Б. Аргентина. Современное положение и перспективы. Предисл. О. Гиольди. Пер. с исп. М., 1966.
Очерки истории Аргентины. Под ред. В. И. Ермолаева (отв. ред.), Н. М. Лаврова, А. И. Штрахова. М., 1961.
Фучс Х. Проникновение американских трестов в Аргентину. Пер. с исп. М., 1959.

Argentina 1930–1960. Buenos Aires [1961].
A. Conil Paz–G. Ferrari: Política exterior Argentina. 1930–1962. Buenos Aires [1964].
Esbozo de historia del Partido Comunista de la Argentina. Buenos Aires 1948.
M. Isacovich: Argentina económica y social. [Buenos Aires 1967].
F. Owen: Peron. His Rise and Fall. London 1957.
A. P. Whitaker: The United States and Argentina. Cambridge (Mass.) 1954.

FORRÁSOK

Argentina. Ministerio del Interior. Las fuerzas armadas restituyen el imperio de la soberania popular. T. II. Las elecciones generales de 1946. Buenos Aires 1946.
Economic Survey for Latin America 1950. Recent Events and Trends in the Economy of Argentina. United Nations Economic and Social Council. [S. 1. 1951].

KÉZIKÖNYVEK

Diccionario histórico argentino. T. I–VI. Buenos Aires 1953–1954.
Quien es quien en la Argentina. Biografías contemporáneas. 9 ed. Buenos Aires. 1969.

Brazília

IRODALOM

Антонов Ю. А. Бразилия: армия и политика. (Исторический очерк). М., 1973.
Глинкин А. Н. Новейшая история Бразилии (1939–1955 гг.). М., 1961.
Коваль Б. И. История бразильского пролетариата (1857–1967). М., 1968.
Моура А. Иностранный капитал в Бразилии. Пер. с португ. М., 1961.
Очерки истории Бразилии. Под ред. В. И. Ермолаева (отв. ред.) [и др.]. М., 1962.
Фако Р. Бразилия XX столетия. Пер. с португ. М., 1962.

L. Basbaum: História sincera da República de 1930 a 1960. São Paulo 1962.
L. C. Prestes: Problemas atuais de democracia. Rio de Janeiro [1947].
T. E. Skidmore: Politics in Brazil, 1930–1964. An Experiment in Democracy. New York 1967.
J. O. Telles: Movimiento sindical no Brasil. Rio de Janeiro [1962].
J. D. Wirth: The Politics of Brazilian Development, 1930–1954. Stanford (California) 1970.

FORRÁSOK

Anuário estatístico do Brasil. Rio de Janeiro 1947–1950.
Th. de Castro: História documental do Brasil. Rio de Janeiro, São Paulo 1970.
The Development of Brazil. Report of Joint Brazil – United States Economic Development Commission. Washington [1954].

KÉZIKÖNYVEK

Brasil et brasileiros de hoje. Vol. I–II. Rio de Janeiro 1961.
Brazil. A Chronology and Fact Book. 1488–1973. Comp. and ed. by R. H. Fitzgibbon. Dobbs Ferry (N. Y.) 1974.

Mexikó

IRODALOM

Машбиц Я. Г. Мексика. Экономико-географическая характеристика. М., 1961.
Хиль М. Наши добрые соседи. Пер. с исп. М., 1959.
Шифрин Э. Л. Экспансия американского империализма в Мексике после второй мировой войны. М., 1952.

H. F. Cline: Mexico. Revolution to Evolution. 1940–1960. London, New York, Toronto 1962.
A. López Aparicio: El movimiento obrero en México. 2 ed. México 1958.
D. Moreno: Los partidos políticos de México contemporáneo (1916–1971). 2 ed. México 1970.
M. T. Peña: El pueblo y su tierra. Mitos y la realidad de la reforma agraria en México. México 1964.
A. Rodriguez: El rescate del petróleo. México [1958].

FORRÁSOK

La economía mexicana en cifras. México 1965.
Historia documental de México. [T.] II. [Por] E. de la Torre Villar–M. Gonzalez Navarro–S. Ross. México 1974.
Leyes fundamentales de México. 1808–1957. México [1957].
50 años de revolución mexicana en cifras. México 1963.
Las relaciones internacionales de México, 1935–1956 (A través de los mensajes presidenciales). México 1957.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Diccionario Porrua de historia, biografía y geografía de México. 3 ed. corr. y aument. [T. 1–2]. México 1970–1971.
Fuentes de la historia contamporánea de México. Libros y folletos. T. I–III. México 1961–1962.

Chile

IRODALOM

Кудачкин М. Ф. Чили: борьба за единство и победу левых сил. М., 1973.
Коммунистическая партия Чили в борьбе за революцию. (К 50-летию Коммунистической партии Чили). Сборник. М., 1973.
Очерки истории Чили [Отв. ред. Н. М. Лавров]. М., 1967.
Путь революционера. Жизнь и деятельность чилийского коммуниста Рикардо Фонсека. Сокр. пер. с исп. М., 1955.

Desarrollo de Chile en la primera mitad del siglo XX. Vol. I–II. Santiago-Chile [1951].
J. C. Jobet: Ensayo critico del desarrollo económico-social de Chile. Santiago de Chile 1955.

KÉZIKÖNYVEK

S. Bizzarro: Historical Dictionary of Chile. Metuchen (N. J.) 1972.
J. Fuentes–L. Cortes: Diccionario politico de Chile (1810–1966). Santiago de Chile 1967.

A forradalom fejlődése Guatemalában

IRODALOM

Диас Росотто Х. Характер гватемальской революции. Закат традиционной буржуазно-демократической революции. Предисл. Э. Вильяторо. Пер. с исп. М., 1962.
Народ Гватемалы и «Юнайтед фрут компани». Пер. с исп. М., 1954.
Ториэльо Г. Битва за Гватемалу. Пер. с исп. М., 1956.

J. J. Arévalo: Guatemala, la democracia y el imperio. 2 ed. México 1954.
A. Bauer Paiz: Cómo opera el capital yanqui en Centroamérica. (El caso de Guatemala). México 1956.
Cardoza y L. Aragón: La revolución Guatemalteca. México [1965].
V. M. G. Gutiérrez: Breve historia del movimiento sindical de Guatemala. XX. Aniversario de la Revolución de Octubre. México 1964.

FORRÁSOK
Guatemala. Review of Commercial Conditions. July 1948. London 1948.
United Nations Economic and Social Council. Economic Commission for Latin America. Economic Development of Guatemala. Washington 1951.

KÉZIKÖNYVEK
R. E. Moore: Historical Dictionary of Guatemala. Rev. ed. Metuchen (N. J.) 1973.

Polgárháború Costa Ricában

IRODALOM
Гамбоа Ф. Коста-Рика. Историко-публицистический Очерк. Пер. с исп. М., 1966.
Рыбалкин И. Е. Гражданская война 1948 года в Коста-Рике. – «Новая и новейшая история», 1959, № 4, стр. 55–71.

J. Albertazzi Avendano: La tragedia de Costa Rica. México 1951.
Calderón Guardia–José Figueres y Otilio Ulate a la luz de los útlimos acontecimientos politicos. San José [1955].
W. Krehm: Democracia y tiranias en el Caribe. México 1949.

Kuba

IRODALOM
Гриневич Э. А. Страницы истории Кубы (1939–1952 гг.). М., 1964.
Ле Риверенд Х. Экономическая история Кубы. Пер. с исп. М., 1967.
Никифоров Б. С. Куба: крах бурзуазных политических партий. (1945–1958). М., 1973.
Слезкин Л. Ю. История Кубинской республики. М., 1966.
A. Azcuy: Cuba: campo de concentración. México 1954.

O. Pino Santos: El imperialismo norte-americano en la economia de Cuba. La Habana 1960.
R. T. Smith: The United States and Cuba. Business and Diplomacy, 1917–1960. New York [1960].

FORRÁSOK
Anuario azucarero de Cuba. 1948, 1950. Habana 1948–1950.
Investment on Cuba. Findings and Recommendations of an Economic and Technical Mission Organized by the International Bank for Reconstruction and Development in Collaboration with the Government of Cuba in 1950. F. A. Truslow Chief of Mission. Baltimore 1951.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK
R. Q. Mesa: Latin American Serial Documents. A Holdings List. Vol. 3: Cuba. Ann Arbor, Michigan 1969.
M. Riera: Cuba política. 1899–1955. La Habana 1955.

A IV. RÉSZHEZ

Nemzetközi viszonyok 1945–1949-ben

IRODALOM

W. G. Burchett: Háborús előkészületek Nyugat-Németországban. Szikra 1951.

Айрапетян М. Э., Суходеев В. В. Новый тип международных отношений. М., 1964.

Акопов Г. М. Западный Берлин. Проблемы и решения. М., 1974.

Аллен Дж. План Маршалла. Пер. с англ. М., 1949.

Алпровиц Г. Атомная дипломатия: Хиросима и Потсдам. О применении атомной бомбы и о том, как Америка очутилась лицом к лицу с Советским Союзом. (Пер. с англ.). М., 1968.

Амбарцумов Е. А. Советско-финляндские отношения. М., 1956.

Атаёв Т. США, НАТО и Турция. Авториз. пер. с тур. М., 1973.

Белецкий В. Н. Советский Союз и Австрия. Борьба Советского Союза за возрождение независимой демократической Австрии и установление с ней дружественных отношений (1938–1960 гг.). М., 1962.

Бомье Ж. Спустя четыре года. От «нового порядка» к Атлантическому пакту. Пер. с франц. М., 1950.

Борисов О. Б., Колосков Б. Т. Советскокитайские отношения. 1945–1970. Краткий очерк. М., 1972.

Борьба Советского Союза за разоружение. 1946–1960. Под ред. В. А. Зорина. М., 1961.

Брукс М. Нефть и внешняя политика. Пер. с англ. М., 1949.

Бухаров Б. И. Образование американояпонского военного союза (1945–1952). М., 1963.

Воронцов В. Б. Тихоокеанская политика США. 1941–1950. М., 1967.

Высоцкий В. Н. Западный Берлин и его место в системе современных международных отношений. М., 1971.

Галкин А. А., Мельников Д. Е. СССР, западные державы и германский вопрос (1945–1965 гг.). М., 1966.

Евгеньев В. В. Международно-правовое регулирование репараций после второй мировой войны. М., 1950.

История войны на Тихом океане. Т. V. Мирный договор. Пер. с япон. М., 1958.

История дипломатии. Изд. 2-е. Т. V, кн. 1. Под ред.: А. А. Громыко [и др.]. М., 1975.

История международных отношений и внешней политики СССР. 1917–1967 гг. В 3-х т. Под общ. ред. В. Г. Трухановского. Т. III. 1945–1967 гг. М., 1967.

Клод А. План Маршалла. Пер. с франц. М., 1950.

Княжинский В. Б. Политическая стратегия антикоммунизма. Очерк истории империалистической политики «европейской интеграции». М., 1969.

Марион Дж. Базы и империя. Карта американской экспансии. Пер. с англ. М., 1948.

Международные отношения на Ближнем и Среднем Востоке после второй мировой войны (40–50-е годы). М., 1974.

Международные отношения на Дальнем Востоке (1840–1949). 2-е изд. Под ред. Е. М. Жукова. М., 1956.

Международные отношения после второй мировой войны. В 3-х т. Т. I. (1945–1949 гг.). Ред. А. Г. Милейковский. М., 1962.

Морозов Г. И. Организация Объединонных Наций. (К 15-летию Устава ООН). М., 1960.

Мунтян М. А. Борьба Советского Союза за прием в ООН Болгарии, Венгрии и Румынии. Кишинев. 1972.

Наринский М. М. Англия и Франция в послевоенной Европе. 1945–1949 гг. М., 1972.

Николаев П. А. Политика Советского Союза в германском вопросе. 1945–1964. М., 1966.

Николаев П. А. Политика США, Англии и Франции в германском вопросе. 1945–1954. М., 1964.

Организация Объединенных Наций и разоружение. 1945–1970. ООН. Департамент по политическим вопросам и делам Совета Безопасности. Нью-Йорк. [1970].

Очерки международных отношенний в Южной. Юго-Восточной Азии и на Дальнем Востоке после второй мировой войны (1945–1955). М., 1975.

Протопопов А. С. СССР, Лига Наций и ООН. М., 1968.

Салычева Л. С. США и Франция: проблемы империалистического союза в 1945–1958 гг. М., 1970.

Советский Союз в Организации Объединенных Наций. В 2-х т. Т. I. М., 1965.

Советско-арабские дружественные отношения. [Сборник статей]. М., 1961.

Социализм и международные отношения. [Ред. коллегия: А. П. Бутенко и др.]. М., 1975.

СССР в борьбе за независимость Австрии. М., 1965.

СССР и Латинская Америка. 1917–1967. М., 1967.

Теплинский Л. Б. 50 лет советско-афганских отношений. 1919–1969. М., 1971.

Уилер Д. С. Американская политика в Германии (1945–1950). Сокр. пер. с нем. М., 1960.

Хайцман В. М. СССР и проблема разоружения. 1945–1959. История международных переговоров. М., 1970.

Халоша Б. М. Североатлантический блок. М., 1960.

Хвестов В. М. Проблемы истории внешней политики СССР и международных отношений. Избранные труды. М., 1976.

Эйдус Х. Т. СССР и Япония. Внешнеполитические отношения после второй мировой войны. М., 1964.

R. Badstübner–S. Thomas: Die Spaltung Deutschlands. 1945–1949. Berlin 1966.

T. Bartoszewicz–M. Ruciński: Unia gospodarcza Beneluksu. Historia, rozwój i dzień dzisiejszy integracji Belgii, Holandii i Luksemburga. Warszawa 1973.

K. Bittel: Vom Potsdamar Abkommen zur Viermächte-Konferenz. Der Weg zur friedlichen Lösung der deutschen Frage. Berlin 1953.

G. H. Blakeslee: The Far Eastern Commission. A Study in International Cooperation: 1945 to 1952. [Washington 1953].

P. Calvocoressi: International Politics Since 1945. New York, Washington [1968].

L. D. Clay: Decision in Germany. New York 1950.

W. P. Coates–Z. K. A. Coates: History of Anglo-Soviet Relations. Vol. II. 1943–1950. London 1958.

E. L. Dulles: One Germany or Two. The Struggle at the Heart of Europe. Stanford [1970].

F. S. Dunn: Peace-Making and the Settlement with Japan. Princeton (N. J.) 1963.

J.-B. Duroselle: Histoire diplomatique de 1919 à nos jours. 5 éd. prolongée jusqu'à 1970. Paris 1971.

E.-N. Dzelepy: Le piège de Berlin. Bruxelles [1963].

H. Feis: Churchill, Roosevelt, Stalin. The War They Waged and the Peace They Sought. Princeton 1957.

H. Feis: Contest over Japan. New York [1967].

F. F. Fleming: The Cold War and Its Origins. 1917–1960. Vol. 1–2. London 1961.

Foreign Aid by the United States Government. 1940–1951. Washington 1952.

J. L. Gaddis: The United States and the Origins of the Cold War. 1941–1947. New York, London 1972.

L. M. Goodrich–A. P. Simons: The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security. Washington [1955].

D. Horowitz: The Free World Colossus. A critique of American Foreign Policy in the Cold War. London [1965].

J. Kolko–G. Kolko: The Limits of Power. The World and United States Foreign Policy, 1945–1954. New York [1972].
W. T. Kowalski: ZSRR a granica na Odrze i Nysie Łużyckiej. 1941–1945. [Warszawa 1965].
G. Lenczowski: The Middle East in World Affairs. 2 ed. Ithaca, New York 1957.
H. Madelin: Pétrole et politique en Méditerranée occidentale. Paris 1973.
J. E. Meade: Negotiations for Benelux. An Annotated Chronicle 1943–1956. Princeton 1957.
H. J. Morgenthau: Politics in the Twentieth Century. Vol. I–III. Chicago 1962.
J. P. Morray: From Yalta to Disarmament. Cold War Debate. New York 1961.
H. B. Price: The Marshall Plan and Its Meaning. Ithaca, New York 1955.
E. O. Reischauer: The United States and Japan. 3 ed. Cambridge (Mass.) 1965.
K. Savage: The Story of the United Nations. [New and rev. ed.]. London 1964.
E. H. van Der Beugel: From Marshall Aid to Atlantic Partnership. European Integration as a Concern of American Foreign Policy. Amsterdam, London, New York 1966.
H. M. Vinacke: The United States and the Far East. 1945–1951. Stanford 1952.

FORRÁSOK

Гогюль Р., Поль Г. Одер – Нейссе граница мира. Пер. с нем. М., 1960.
Делегации СССР, УССР, БССР на второй сессии Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций. Сборник речей и выступлений. Сентябрь–ноябрь 1947 г. М., 1948.
Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. Январь 1944 г.–декабрь 1945 г. М., 1974.
Дурденевский В. Н., Крылов С. Б. Организация Объединенных Наций. Сборник документов, относящихся к созданию и деятельности. М., 1956.
Жуков Г. К. Воспоминания и размышления. 2-е доп. изд. Т. 2. М., 1974.
Заявление Министерства иностранных дел СССР о Северо-Атлантическом пакте. М., 1949.
Киселев К. В. Записки советского дипломата. М., 1973.
Мирный договор с Болгарией. М., 1947.
Мирный договор с Венгрией. М., 1947.
Мирный договор с Италией. М., 1947.
Мирный договор с Румынией. М., 1947.
Мирный договор с Финляндией. М., 1947.
Отношения СССР с ГДР. 1949–1955. Документы и материалы. М., 1974.
Правда о политике западных держав в германском вопросе. Об ответственности западных держав за нарушение Потсдамского соглашения и возрождение германского милитаризма. (Историческая справка). М., 1959.
Сборник заявлений и рекомендаций Члена Союзного Совета для Японии от СССР. Апрель 1946–Январь 1949 г. М., 1949.
Сборник заявлений, предложений и запросов представителя СССР в Дальневосточной комиссии. Март 1946 г.–Январь 1950 г. М., 1950.
Советские делегации на Парижской конференции. Сборник выступлений и материалов. Июль–октябрь 1946 год. М., 1947.
Советский Союз и берлинский вопрос. (Документы). [Вып. 1]–2. М., 1948–1949.
Советский Союз и вопрос о единстве Германии и мирном договоре с Германией. [Сборник материалов]. М., 1952.
Советский Союз и корейский вопрос. (Документы). М., 1948.
Советский Союз – Народная Польша. 1944–1974. Документы и материалы. М., 1974.
Советско-афганские отношения. 1919–1969 гг. Документы и материалы. М., 1971.
Советско-болгарские отношения. 1944–1948 гг. Документы и материалы. М., 1969.

Советско-венгерские отношения. 1945–1948 гг. Документы и материалы. М., 1969.
Советско-венгерские отношения. 1948–1970 гг. Документы и материалы. М., 1974.
Советско-китайские отношения. 1917–1957. Сборник документов. М., 1959.
Советско-монгольские отношения. 1921–1966. Сборник документов. М., 1966.
Советско-чехословацкие отношения. 1945–1960 гг. Документы и материалы. М., 1972.
Совещание министров иностранных дел восьми государств в Варшаве (23–24 июня 1948 г.). М., 1948.
СССР и арабские страны. 1917–1960 гг. Документы и материалы. М., 1961.
СССР и страны Африки. 1946–1962 гг. Документы и материалы. Т. I. (1946 г.–сентябрь 1960 г.). М., 1963.

Alliirter Kontrollrat und Aussenministerkonferenzen. Aus der Praxis der Deutschlandpolitik der vier Mächte seit 1945. Berlin 1959.
L. H. Brown: A Report on Germany. New York 1947.
J. F. Byrnes: Speaking Frankly. New York, London [1947].
China and U. S. Far East Policy. 1945–1967. A Publication of Congressional Quarterly Service. Washington 1967.
Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record. Vol. II. Ed. by J. C. Hurewitz. Princeton [1956].
Documents Concerning the Allied Occupation and Control of Japan. Comp. by Division of Special Records Foreign Office Japanese Government. Vol. I–VI. Tokyo 1949–1951.
Documents Français relatifs à l'Allemagne (Août 1945–février 1947). Paris 1947.
Documents on Germany. 1944–1961. Committee on Foreign Relations. United States Senate. Washington 1961.
Documents on Germany under Occupation. 1945–1954. Selected and ed. by B. R. von Oppen. London 1955.
Dokumentation zur Deutschlandfrage. Von der Atlantik-Charta 1941 bis zur Berlin-Sperre 1961. Zusgest. von H. Siegler. 2. erg. und erw. Aufl. in 3 Bde. Bd. I–III. Wien, Zürich 1961.
Dokumentation zur Westberlinfrage. Hrsg. vom Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten der DDR. Berlin [1964].
The Far Eastern Commission. Report by the Secretary General. [1–3]. Washington 1947–1950.
Freundschaft DDR–UdSSR. Dokumente und Materialien. Berlin 1965.
J. E. Harley: Documentary Textbook on the United Nations Humanity's March towards Peace. 2 ed. rev. and en 1. Los Angeles 1950.
G. F. Kennan: Memoirs, 1925–1950. Boston 1967.
W. D. Leahy: I Was There. New York, London, Toronto [1950].
J. M. Maki: Conflict and Tension in the Far East. Key Documents. 1894 1960. Seattle 1961.
B. L. Montgomery: The Memoirs. London [1958].
R. Murphy: Diplomat among Warriors. New York 1964.
North Atlantic Treaty. Documents Relating to the North Atlantic Treaty. Prep. by the Staff of the Senate Foreign Relations Committee. Washington 1949.
Occupation of Germany. Policy and Progress. 1945–1946. Washington 1947.
Occupation of Japan. Policy and Progress. Washington 1946.
Paris Conference on Reparation 1945. Final Act of the Paris Conference on Reparation. Paris, 21st December 1945. London 1946.
E. W. Pauley: Report on Japanese Reparations to the President of the United States. November 1945 to April 1946. Washington 1948.
Polen, Deutschland und die Oder–Neisse-Grenze. Berlin [1959].

Potsdamer Abkommen. Ausgewählte Dokumente zur Deutschlandfrage 1943 bis 1949. Berlin 1970.
W. Sheldon: The Honorable Conquerors. The Occupation of Japan. 1945–1952. New York [1965].
W. B. Smith: Moscow Mission. 1946–1949. Melbourne, London, Toronto 1950.
So wurde Deutschland gespalten! Dokumentation. [Hrsg. vom] Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten der DDR. Berlin 1966.
H. L. Stimson–McG. Bundy: On Active Service in Peace and War. New York (1948).
Stosunki polsko-radzieckie w latach 1945–1972. Dokumenty i materiały. Oprac. E. Basiński i T. Walichnowski. Warszawa 1974.
United States Relations with China. With Special Reference to the Period 1944–1949. [Washington 1949].
Vandenberg. The Private Papers. Boston 1952.
Zur Deutschlandpolitik der Anti-Hitler-Koalition [1943 bis 1949]. Zusges. und eingel. von E. Heidmann–K. Wohlgemuth. Berlin 1966.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Дипломатический словарь. В 3-х т. Гл. ред. А. А. Громыко [и др.]. Т. 1–3. М., 1971–1973.
Международные отношения (Библиографический справочник. 1945–1960 гг.). Сост. В. Н. Егоров. М., 1961.
Основные сведения об Организации Объединенных Наций. Нью-Йорк, 1970.

E. Basiński: Polska – ZSRR. Kronika faktów i wydarzeń. 1944–1971. Warszawa 1973.
W. Chamberlain–Th. Hovet, Jr.–E. Hovet: A Chronology and Fact Book of the United Nations. 1941–1969. Dobbs Ferry (N. Y.) 1970.
Disarmament: A Select Bibliography. 1962–1967. New York 1968.
Literatur zur deutschen Frage. Hrsg. vom Bundesministerium für gesamtdeutsche Fragen. Bonn 1962.
H. K. G. Rönnefarth–H. Euler: Konferenzen und Verträge. Vertrags-Ploetz, ein Handbuch geschichtlich bedeutsamer Zusammenkünfte und Vereinbarungen. T. II, Bd. 4A: Neueste Zeit. 1914–1959. 2 erw. und veränd. Aufl. Würzburg 1959.
A. Wittkowski: Schrifttum zum Marshallplan und zur wirtschaftlichen Integration Europas. Bad Godesberg 1953.

AZ V. RÉSZHEZ

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom. Nemzetközi demokratikus tömegszervezetek létrehozása

A XXI. FEJEZETHEZ

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom

IRODALOM

R. P. Dutt: Az Internacionálé. Kossuth Könyvkiadó 1966.
W. Z. Foster: A világ szakszervezeti mozgalmának története. Táncsics Könyvkiadó 1961.

Балмашнов А. А. Всемирная федерация профсоюзов в борьбе за единство действий трудящихся. М., 1956.
Грызунова М. Г. Международная демократическая федерация женщин. 1945–1975. Изд. 2-е, перераб. М., 1975.
Жизнь, отданная борьбе. Изд. 2-е, испр. и доп. М., 1966.

История профсоюзного движения за рубежом. [Ч.] 2, вып. 1. 1939–1966. Ч. 2. вып. 2. 1939–1972. М., 1967–1973.

Международное революционное движение рабочего класса. (К столетию I Интернационала). Изд. 3-е, доп. и испр. Под ред. Б. Н. Пономарева (глав. ред.) [и др.]. М., 1966.

Песляк М., Николаев В. Главный экзамен. О деятельности Международного союза студентов. М., 1952.

Положение и борьба рабочего класса стран Западной Европы. М., 1957.

Пономарев Б. Н. За единство рабочего движения. [М.], 1947.

Против реформизма, за единство рабочего движения. [Сборник статей. Ред. коллегия: Е. М. Жуков (глав. ред.) и др.]. М., 1966.

Рабочее и национально-освободительное движение в странах Америки. М., 1966.

Сайян Л. Всемирная федерация профсоюзов на службе трудящихся всех стран. М., 1960.

Свердлин М. А. Пролетарский интернационализм и основные этапы его развития. М., 1962.

Смит М. Положение рабочего класса в США, Англии и Франции после второй мировой вонны. [М.], 1953.

Тюрин М. Всемирная федерация демократической молодежи. Краткий очерк борьбы демократической молодежи за мир и единство. М., 1949.

Ульянова Н. Н. Международные демократические организации. Киев, 1956.

J. Altman–J. Feliksiak: Swiatowa Federacja Młdziezy Demokratycznej. Miezynarodowy Zwiazek Studentów. Warszawa 1962.

E. Dolléans: Histoire du mouvement ouvrier. Vol. III. De 1921 à nos jours. Paris 1953.

Die Frau und die Gesellschaft. Leipzig 1974.

J. P. Windmüller: American Labor and the International Labor Movement. 1940 to 1953. Ithaca, New York [1954].

FORRÁSOK

Szakszervezeti Világszövetség (2. Kongresszus, Milánó, 1949. jún. 29.–júl. 10.): A. Zavadszky, B. Frachon stb. beszédei... Népszava Kiadó [1949].

Всемирная конференция молодежи. Лондон, ноябрь 1945. [Материалы]. М., 1946.

Второй конгресс Всемирной федерации демократической молодежи. Будапешт 2–8 сентября 1949 г. [Сборник материалов]. М., 1950.

Всемирный конгресс профсоюзов. Париж, 25 сентября–9 октября 1945 г. М., 1945.

Всемирный конгресс профсоюзов, 2-й, Милан. Резолюции Второго Всемирного конгресса профсоюзов (Милан, 29 июня–9 июля 1949 г.). М., 1949.

Всемирный конгресс профсоюзов, 2-й, Милан, 1949. Отчет о деятельности Всемирной федерации профсоюзов, представленный II-му Всемирному конгрессу профсоюзов 29 июня–10 июля 1949 г. Милан (Италия). [Париж, 1949].

Документы пролетарской солидарности. Сборник документов о содружестве трудящихся Советского Союза с трудящимися стран Азии, Африки и Латинской Америки в 1918–1961 гг. М., 1962.

Международная демократическая федерация женщин. Международный женский конгресс. Париж 26 ноября–1 декабря 1945 г. Материалы. М., 1946.

BIBLIOGRÁFIÁK, KÉZIKÖNYVEK

Ермак К. М. Єдність мижнародного комунистичного руху и розширення фронту антиимпериалистичной боротьби. (Библиографичний покажчик). Київ, 1971.

Замыслова З. А. Хронологическая таблица по курсу «История международного рабочего и национально-освободительного движения». М., 1958.

Зарубежные деятели рабочего и коммунистического движения (Конец XIX–XX вв). Рекомендательный указатель литературы. М., 1973.
Зарубежные коммунистические и рабочие партии. Краткий указатель литературы. М., 1959.
Краткая энциклопедия международного профсоюзного движения. Пер. с чеш. М., 1963.
Международное рабочее движение. [Справочник]. М., 1976.
Международные общественные организации. Профсоюзные, женские, молодежные, студенческие и др. Справочник. М., 1962.
Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Библиографический указатель. Международное рабочее движение. М., 1966–1976. (Ан СССР ИНИОН).
Рабочий класс развивающихся стран Азии и Африки. Формирование, численность, структура и положение. [Библиография]. Вып. 1–2. М., 1967.
Рабочий класс стран Азии и Африки. Справочник. М., 1964.
Федерация юности ВФДМ. [Справочник]. М., 1960.

Bibliografia dějin dělnického hnutí... Praha 1965–1966.
Ch. Gulick–R. A. Ockert–R. J. Wallace: History and Theories of Working-Class Movements. A Select Bibliography. Berkeley [s. a.].
100 Jahre internationale Arbeiterbewegung. 1864–1964. Zürich 1964.
Přehled historických dat nejdůležitějsich sjezdů a udalostí z mezinárodního a našeho revolučního dělnického hnutí. Praha 1955.
Quellenpublikationen zur Geschichte der deutschen und der internationalen Arbeiterbewegung, die seit 1960 in der DDR erschienen sind. Berlin 1969.

A XXII. FEJEZETHEZ

A béke híveinek mozgalma

IRODALOM

A. L. Orlov: A világ népeinek harca a békéért. Szikra 1952.
Антивоенные традиции международного рабочего движения. М., 1972.
Бернал Дж. Наука и общество. Сборник статей и выступлений. Пер. с. англ. М., 1953.
Борьба народов Азии за мир (1945–1961). М., 1962.
Монтегю А. Сговор против мира. Пер. с англ. М., 1953.
Мушкат М. Атомная энергия и борьба за мир. Пер. с польск. М., 1951.
Польша в борьбе за мир. Варшава, 1950.
Протопопов А. С. СССР и международный рабочий класс в борьбе за мир. М., 1973.
Стил И. Б защиту мира. Пер. с англ. М., 1949.
Францов Г. П. Борьба за мир. М., 1971.
Чепраков В. Борьба за мир – кровное дело всех народов. М., 1951.
Шнеерсон А. И. Коммунистические партии капиталистических стран в борьбе за мир и демократию. М., 1951.

J. Cathala: L'URSS contre la guerre. Essai sur les principes de la politique étrangère soviétique depuis la victoire. Paris 1948.
Dieci anni tra la guerra e la pace da Potsdam a Ginevra. Roma 1955. („La Pace", Anno V, Nov.–Dec. 1955, numero speciale 1–12).
L. Morris: Peace in Your Hands. Toronto 1949.
J. Pelikánová: Poválečné mírové hnutí. (K některým problémům vijvoje masového hnutí na obranu míru po druhé světové válce). Praha 1973.
D. N. Pritt: Russia is for Peace. London 1951.
M. Seydewitz: Die grosse Kraft. Die Sowjetunion im Kampf um den Frieden. Berlin 1961.

A. K. Smith: A Peril and a Hope. The Scientists' Movement in America 1945–47. Chicago 1965.
P. Togliatti: Pace o guerra. Presentazione di G. Titta Rosa. Milano (1949).

FORRÁSOK

Всемирный конгресс сторонников мира, 1-й. Париж–Прага, 20–25 апреля 1949. (Материалы). М., 1950.
Всесоюзная конференция сторонников мира. Москва, 25–27 августа 1949 г. [М.], 1950.
Холио-Кюри Ф. Пять лет борьбы за мир. Вступ. статья Н. С. Тихонова. [Пер с. франц.]. М., 1955.

Congrès Mondial des Intellectuels pour la Paix. Wroclaw–Pologne, 25–28 août 1948. Varsovie 1949.
Einstein on Peace. Ed. by O. Nathan and H. Norden. Pref. by B. Russell. New York 1968.
Le mouvement mondial de la paix. (Actes et résolutions). [S. l.] 1951.
A. Seghers: Frieden der Welt. Ansprachen und Aufsätze. 1947–1953. Berlin 1953.
Session plénière du Comité du Congrès mondial des partisans de la paix. Rome 28, 29, 30, 31 Octobre 1949 (Compte-rendu analytique). Supplément à la revue „Les Partisans de la paix", 1949. Novembre.

BIBLIGORÁFIÁK

Всемирный конгресс сторонников мира. М., 1949.
Ученые мира в борьбе за мир. Библиографический указатель советской и иностранной литературы за 1946–1963 гг. М., 1965.

Lupta pentru apărarea păcii. Indrumare bibliografică. Bucureşti 1950.
Neue Bibliographie zur Friedensforschung. Hrsg. von G. Scharffenorth und W. Huber. München 1973.

Névmutató

Abbasz, Ferhat (szül. 1899) – 433
Abbott, Douglas Charles (szül. 1899) – 298
Abd al-Halika Torresz (1910–1970) – 436
Abdallah (1882–1951), jordániai király – 415
Abdul Hadzsir (1902–1949) – 410
Abdul Ilah (1913–1958) – 413–414
Abdulla sejk (szül. 1902) – 371
Abdullah al-Vazir (megh. 1948) – 420–421
Abe Nobuyuki (1875–1953) – 156
Abrahams, Peter Henry (szül. 1919) – 444
Abs, Hermann Josef (szül. 1901) – 272
Acheson, Dean Gooderham (1893–1971) – 212, 509
Ackermann, Anton (szül. 1905) – 130
Adenauer, Konrad (1876–1967) – 274–275, 281, 489
Ahmed-ibn Jahja (1896–1962), jemeni király – 421
Al-Banna, Hasszán (megh. 1949) – 431
Alemán Váldez, Miguel (szül. 1900/03 k.) – 463–464
Alessandri-Palma, Arturo (1868–1950) – 465
Alexandrescu, A. – 74, 77
Alimin (1889–1964) – 355
Allál al-Fászi, Muhammed (1910–1974) – 436
Almeida Braga, L. (szül. 1890) – 345
Amado, Jorge (szül. 1912) – 544
Anderson, O. – 195
André, Max (szül. 1893) – 148
Andrejev, Andrej Andrejevics (1895–1971) – 29
Angelina, Praszkovja Nyikityicsna (1912–1959) – 34
Antonescu, Ion (1882–1946) – 69, 74
Aragon, Louis (1897–1982) – 544
Arévalo, Juan José (szül. 1904) – 467–468
Arnold, Henry Harley (1886–1950) – 195
Artajo, Alberto Martin (szül. 1905) – 341
Asida Hitosi (1887–1959) – 288–290, 295–296
Attlee, Clement Richard (1883–1967) – 220–223, 226–229, 231–234, 367, 369, 371, 387–388, 498, 533, 535
Aung Szan (1915–1947) – 385–388
Auriol, Vincent (1884–1966) – 153, 242
Ávila Camacho, Manuel (1897–1955) – 463
Awolowo, Obafemi (szül. 1909) – 444
Azhari, Szajid Iszmail al- (1902/06 k.–1969) – 432
Azikiwe, Benjamin Nnamdi (szül. 1904) – 446
Balafrej, Ahmed (szül. 1908) – 436
Balfour, Arthur James (1848–1930) – 421
Banda, Hastings Kamuzu (szül. 1906) – 444
Bao Dai (Vin Tui) (szül. 1913) – 152, 154
Baruch, Bernard Mannes (1870–1965) – 500
Becher, Johannes Robert (1891–1958) – 131
Begin, Herut Menáhem (szül. 1913) – 424
Beneš, Eduard (1884–1948) – 114, 119–121, 124–126
Ben Gurion, David Gruen (1886–1973) – 424
Berle, Adolf Augustus (szül. 1895) – 461
Bernal, John Desmond (1901–1971) – 235, 544
Berzarin, Nyikolaj Erasztovics (1904–1945) – 130
Bethe, Hans Albrecht (szül. 1906) – 194
Bevan, Aneurin (1897–1960) – 221
Bevin, Ernest (1881–1951) – 221, 227, 229, 279, 344, 428–429, 533
Bidault, Georges (1899–1982/83?) – 237, 240–242, 249, 498
Biddle, Francis (1886–1968) – 196
Bierut, Bolesław (1892–1956) – 63–65
Bikov, Pavel Boriszovics (szül. 1914) – 20
Billoux, François (szül. 1903) – 243
Bisára al-Khuri (1890?–1964) – 418
Blazsenov, Viktor Grigorjevics (szül. 1916) – 21
Blum, Léon (1872–1950) – 237, 239, 242, 245, 528, 533
Bohr, Niels (1885–1962) – 194
Bollaert, Émile (szül. 1890) – 152
Bonomi, Ivanoe (1873–1952) – 258
Bormann, Martin (1900–1945?) – 485
Bortkevics, Genrih Sztanyiszlavovics (szül. 1922) – 20
Bose, Subhas Chandra (1897–1945) – 368
Brătianu, Constantin (Dinu) (1866–1950) – 69, 75
Braun, Wernher von (1912–1977) – 194
Brezsnyev, Leonyid Iljics (1906–1982) – 8, 20
Brooke, Sir Alan Francis (1883–1963) – 197
Browder, Earl Russel (1891–1973) – 204, 533
Bullitt, William Christian (1891–1967) – 152
Burgiba, Habib Ben Ali (szül. 1903) – 435
Butler, Richard Austen (szül. 1902) – 232
Byrnes, James Francis (1879–1972) – 68, 196–197, 227, 279, 487, 503

Calderón Guardia, Rafael Ángel (1900–1970) – 468–469
Calvin, Jean (1509–1564) – 453
Cannon, Harold – 520
Cárdenas y del Rio, Lázaro (1895–1970) – 455, 463, 544
Catto, Thomas Sivewright, lord (1879–1959) – 221
Chamberlain, Neville (1869–1940) – 231
Chibás, Eduardo (1907–1951) – 470
Chifley, Joseph Benedict (1885–1951) – 302–304
Churchill, Sir Winston Leonard Spencer (1874–1965) – 62, 199, 220–221, 226–229, 232, 270, 335, 479–480, 503, 530
Clark, Thomas Campbell (szül. 1899) – 196, 203
Clay, Lucius DuBignon (szül. 1897) – 489
Cortés Castro, Léon (szül. 1882) – 468
Costello, John Aloysius (1891–1976) – 309
Cotton, Eugénie (1881–1967) – 529

Cripps, Sir Richard Stafford (1889–1952) – 367
Croce, Benedetto (1866–1952) – 257
Cruz Coke (szül. 1899) – 465
Cunhal, Alvaro (szül. 1913) – 347
Cyrankiewicz, Józef (szül. 1911) – 64

Csang Kaj-sek (1887–1975) – 165–172, 174–178, 212, 496, 522
Cseng Vej-szan – 175
Csen Ji (1901–1972) – 175
Cserkaszova, Alekszandra Makszimovna – 39–40
Csojbalszan, Horlogijn (1895–1952) – 142–143
Csutkih, Alekszandr Sztyepanovics (szül. 1903) – 21

Dadoo, Yusuf Mohamed (szül. 1909) – 451
Dálnoki Miklós Béla (1890–1948) – 103
Dalton, Hugh (1887–1962) – 221
D'Arboussier, Gabriel Marie (1908–1976) – 439
Darusman, Maruto (megh. 1948) – 355
D'Astier de la Vigerie, Emmanuel Raoul (1900–1969) – 544
Dawes, Charles Gates (1865–1951) – 505
Debye, Peter Joseph William (1884–1966) – 194
De Gasperi, Alcide (1881–1954) – 257, 259–260, 262–267
De Gaulle, Charles André Joseph Marie (1890–1970) – 235–238, 243–244, 246, 248
De Nicola, Enrico (1877–1959) – 263
Dennis, Eugene (1904–1961) – 199
Deutsch, Julius (1884–1968) – 327
De Valera, Eamon (1882–1975) – 308
Dewey, Thomas Edmund (1902–1971) – 204
Dieckmann, Johannes (1893–1969) – 138
Dimitrov, Georgi Mihajlov (1882–1949) – 80–81, 83, 85–88
Dinnyés Lajos (1901–1961) – 109–110
Dobi István (1898–1968) – 107, 109, 112
Dodge, Joseph Morrell (1890–1964) – 293–296
Dorman-Smith, Sir Reginald Hugh (szül. 1899) – 385
Dornberger, Walter Robert (szül. 1895) – 194
Dubkoveckij, Fjodor Ivanovics (1894–1960) – 31
Du Bois, William Edward Burghardt (1868–1963) – 443–444, 544
Dulles, Allen Welsh (1893–1969) – 329
Dulles, John Foster (1888–1959) – 208–209, 503, 509
Duplessis, Maurice Le Noblet (1890–1959) – 300
Dupong, Pierre (1885–1953) – 334
Durand, Sir Henry Mortimer (1850–1924) – 412
Dutra, Enrico Gaspar (1895–1974) – 461–463
Dzsinnah (Jinnah), Mohammed Ali (1876–1948) – 370, 380, 382
Dzsósi (Joshi), Puran Csandra (Chandra) (szül. 1907) – 378

Eastland, James Oliver (szül. 1904) – 198, 215
Eden, Sir Robert Anthony (1897–1977) – 232
Ehrenburg, Ilja Grigorjevics (1891–1967) – 544
Einstein, Albert (1879–1955) – 194
Engels, Friedrich (1820–1895) – 45, 473
Erlander, Tage Fritjof (szül. 1901) – 317
Eyskens, Gaston (szül. 1905) – 333

Fagerholm, Karl August (szül. 1901) – 316
Fagyejev, Alekszandr Alekszandrovics (1901–1956) – 543–544
Fahid, Juszuf Szulejmán (Szelman) (1907–1949) – 413–414
Farell, Edelmiro Julian (szül. 1887) – 458
Farge, Yves (1899–1953) – 253, 544
Faruk, I. (1920–1965) – egyiptomi király – 431
Fechner, Max (1892–1973) – 273
Fermi, Enrico (1901–1954) – 194
Fierlinger, Zdeněk (1891–1976) – 114, 123
Figl, Leopold (1902–1965) – 323
Figuères Ferrer, José (szül. 1907) – 469
Fleming, Donald F. (szül. 1923) – 475
Flick, Friedrich (1883–1972) – 133, 271–272
Forrestal, James Vincent (1892–1949) – 195, 210, 213, 217
Foster, William Zebulon (1881–1961) – 203–204, 217, 532–533
Frank, James (1882–1964) – 194
Franco y Bahamonde, Francisco (1892–1975) – 335, 340–344, 469
Franck, Hans (1900–1946) – 485
Fraser, Peter (1884–1950) – 305

Gaitán, Jorge Eliécer (1902/03?–1948) – 456, 458
Gajláni (Gajlen), Rasid Ali al- (1889/93 k.–1965) – 412
Gallacher, William (1881–1965) – 220–221
Gándhi, Mohandász Karamcsand (Mahátmá) (1869–1948) – 370, 374–375
García, Cristino (megh. 1946) – 342–343
Garmas, Darja Matvejevna (szül. 1919) – 34
Georgiev, Kimon Sztojanov (1882–1969) – 79, 82, 84
Gerhardsen, Einar Henry (szül. 1897) – 318–319
Gheorghiu-Dej, Gheorghe (1901–1965) – 70, 73, 75
Gil Robles, José Maria (szül. 1898) – 344
Giral, José (1879–1956 v. 1963) – 342
Gomez, Eduardo (szül. 1896) – 461
Gomułka, Władysław (szül. 1905) – 58, 65
Gonatasz, Sztylianosz (1876–1966) – 331
González Videla, Gabriel (szül. 1898) – 465–467
Gottwald, Klement (1896–1953) – 119–121, 123–127
Gouin, Fèlix (szül. 1884) – 239–240
Göring, Hermann Wilhelm (1893–1946) – 485
Gracey, Sir Douglas David (1894–1964) – 144
Grau San Martín, Ramón (1887–1969) – 470
Gronchi, Giovanni (1887–1978) – 259
Grotewohl, Otto (1894–1964) – 132, 138, 273, 282
Groza, Petru (1884–1958) – 70–72, 74–75
Guisan, Henri (1874–1960) – 329
Gullo, Fausto (szül. 1887) – 259–260, 263
Guttuso, Renato (szül. 1912) – 544
Günaltay, Şemsettin (1883 v. 1889–1961) – 406

Gyenyikin, Anton Ivanovics (1872–1947) – 543
György, II. (1890–1947) görög király – 335, 337–338

Habsburg-dinasztia – 112
Hácha, Emil (1872–1945) – 115
Hailé Szelasszié, I. (1892–1975) etióp császár – 449
Hakimi, Ibráhim (1869/75 k.–1959) – 407, 410
Hansson, Per Albin (1885–1946) – 317
Hartley, Fred A. (1902/03?–1960 v. 1969) – 189, 205 207, 215
Hásemita-dinasztia – 417, 420
Hatojama Icsiró (1883–1959) – 285
Hatta, Mohammed (1902–1980) – 360–362
Hedtoft, Hans (1903–1955) – 320
Herriot, Edouard (1872–1957) – 242
Heuss, Theodor (1884–1963) – 281
Hiranuma Kücsiró (1865–1952) – 283
Hirota Kóki (1878–1948) – 283
Hitler (Schicklgruber), Adolf (1889–1945) – 5, 52, 57–58, 60–61, 67, 69, 71, 76, 79–81, 88–89, 97, 100, 103–104, 106, 108, 116, 120, 137, 196, 198, 219, 235, 238, 241, 248–249, 269–271, 275, 319, 322, 324, 326–330, 332–333, 336, 340, 461, 482–483, 485, 543
Hlinka, Andrej (1864–1938) – 115, 119
Hodzsa, Enver (szül. 1908) – 102
Hoffman, Paul Gray (szül. 1891) – 210
Holland, Sidney George (1893–1961) – 305
Honecker, Erich (szül. 1912) – 131
Hoover, Herbert Clark (1874–1964) – 216
Hoover, John Edgar (1895–1972) – 199
Horthy Miklós (1868–1957) – 103–104, 113
Horváth Zoltán (1900–1968) – 110
Ho Si Minh (Nguyen Ai Quoc) (1890–1969) – 146–149, 151–153
Houphouet-Boigny, Fèlix (szül. 1905) – 449
Huggins, Sir Godfrey Martin (szül. 1883) – 443
Hurley, Patrick Jay (1883–1962) – 167, 496
Husák, Gustav (szül. 1913) – 119
Huszein Mohammed as-Sabibi (megh. 1949) – 414
Huszni al-Zaim (1897–1949) – 416–417
Huysmans, Camille (1871–1968) – 332
Hyndley, Henry Oliver, lord (szül. 1906) – 221

Ibn Szaud, Abdul Aziz (1880–1953) szaúdi király – 419
Ickes, Harold Le Claire (1874–1952) – 196
Ikeda Hajato (1899–1965) – 293
Inönü, Ismet (1884–1973) – 403
Inukai Cujosi (szül. 1896) – 288
Ivanov, Alekszandr Mihajlovcs (szül. 1910) – 21

Jahja, Muhammad (1869–1948) jemeni király – 420–421
Jata, Ali (szül. 1920) – 436
Jefremov, Alekszandr Illarionovics (1904–1951) – 16
Jinnah, lásd Dzsinnah
Johnson, Edwin Carl (1884–1970) – 197
Joliot-Curie, Frédéric (1900–1958) – 253, 543–544
Jones, Arthur Creech (szül. 1891) – 422
Jordan, Wirgil (1892–1965) – 194, 197
Joshi, P. Ch., lásd Dzsósi
Josida Sigeru (1878–1967) – 285, 287–288, 295–296
Jouhaux, Léon (1879–1954) – 246, 533–534
Juin, Alphonse (1888–1967) – 436
Julianna (szül. 1909) holland királynő – 363

Kaltenbrunner, Ernst (1903–1946) – 485
Karyono – 356
Katajama Tecu (szül. 1887) – 289, 295
Kavam esz-Szaltaneh, Ahmed (1876/79?–1955) – 408–410
Keitel, Wilhelm (1882–1946) – 485
Kennan, George (szül. 1904) – 208, 211
Kenyatta, Jomo (1891/95?–1978) – 444
Khammao, Phaya, herceg – 398
Kim Ir Szen (szül. 1912) – 155, 160, 163–164
King, William Lyon Mackenzie (1874–1950) – 297–298
Koiszo Kunaiki (1879–1950) – 283
Kolarov, Vaszil Petrov (1877–1950) – 82, 88
Kondratyev, A. Sz. – 21
Koo, Wellington (Ku Vej-csün) (szül. 1887) – 498
Koplenig, Johann (1891–1968) – 323–324
Kornyejcsuk, Alekszandr Jevdokimovics (1905–1972) – 544
Kovács Imre (1913–1980) – 109
Kowalski, Władysław (1894–1958) – 66
Kristensen, Knud (1880 v. 1895–1962) – 320
Krug, Julius Albert (1907–1970) – 203
Kurcsatov, Igor Vasziljevics (1903–1960) – 27–28
Kuvatli, Sukri al- (1891–1967) – 416

Labonne, Erik (1888–1971) – 436
Leclerc, Philippe Marie (1902–1947) – 146, 396
Le Duan (szül. 1907) – 146
Lenin (Uljanov), Vlagyimir Iljics (1870–1924) – 37, 45, 49–53, 187, 316, 473, 479, 520, 523, 530–532
Liakat Ali Khan (1895–1951) – 382
Li Cung-jen (1890/92 k.–1969) – 178
Linkomies, Edwin Johan Hildegard (1894–1963) – 314
Lin Piao (1907–1971) – 175
Lipót, III. (szül. 1901) belga király – 332
Lippman, Walter (1889–1974) – 504
Li Szin Man, Syngman Rhee (1875–1965) – 157, 162, 165
Liu Po-cseng (szül. 1892) – 175
Liu Sao-csi (1898–1973) – 179
Lomako, Pjotr Fagyejevics (szül. 1904) – 16
Lombardo Toledano, Vicente (1894–1968) – 464
Longo, Luigi (1900–1983) – 261
Lovett, Robert Abercrombie (szül. 1895) – 211
Lund, Ove – 520

MacArthur, Douglas (1880–1964) – 156, 197, 212, 282, 287–288, 290, 292–293, 493
Macauly, Herbert (1864–1946) – 446
Mahdi, Szajid Szadik al – 432
Mahmud sah – 411
Malan, Daniel François (1874–1959) – 453–454
Malcev, Tyerentyij Szemjonovics (szül. 1895) – 34
Malisev, Vjacseszlav Alekszandrovics (1902–1957) – 16

Maniu, Iuliu (1873–1955) – 69, 75, 77
Mao Ce-tung (1893–1976) – 167, 179–181, 522
Mark, Hermann (szül. 1895) – 194
Markosz, Vafiadisz (szül. 1906) – 338–339
Marks, John B. (1903–1972) – 452
Marosán György (szül. 1908) – 110
Marshall, George Catlett (1880–1959) – 51, 68, 77, 79, 89, 97, 109, 114, 121, 168, 190, 209–213, 229, 249, 252–253, 267, 269, 279, 308, 311, 319–322, 343–344, 346–347, 405–406, 425, 458, 487, 489, 496, 505–506, 508, 530, 534, 542
Marx, Charles (megh. 1946) – 334
Marx, Karl Heinrich (1818–1883) – 45, 52, 473
Masson, R – 329
Matroszov, Vaszilij Ivanovics (szül. 1909) – 20
Maximosz, Demetriosz (1873–1955) – 338–339
McCarthy, Joseph Raymond (1909–1957) – 210
McMahon, Bryen (1903–1952) – 218
Medina, Harold (szül. 1888) – 217
Mendes Cabecadas, J. (1883–1965) – 345
Mendès-France, Pierre (szül. 1907) – 238
Menéndes, Jesús Larrondo (1911–1948) – 470
Menzies, Robert Gordon (1894–1978) – 302, 304
Messersmith, George S. (1883–1960) – 463
Mihajlović, Dragoljub (Draža) (1893–1946) – 94
Mihály, I., Hohenzollern-Sigmaringen (szül. 1921) román király – 69–70, 72–74, 77
Mikołajczyk, Stanisław (1901–1966) – 58–59, 62–63, 66, 68
Mindszenty (Pehm) József (1892–1975) – 105, 109, 112
Moch, Jules (szül. 1893) – 244, 246, 252, 535
Modzelewski, Zygmunt (1900–1954) – 67
Mohammad Hasim (1882/85 k.–1953) – 411
Mohammed Reza Pahlavi (1919–1980) iráni sah – 410
Molotov (Szkrjabin), Vjacseszlav Mihajlovics (szül. 1890) – 488, 498
Monireth Szoszivath herceg – 396
Monnet, Jean (szül. 1888) – 243
Monteiro, Goes – 461
Montgomery, Bernard Law (Viscount Montgomery of El Alamein) (1887–1976) – 228, 506, 532
Mook, Hubertus Johannes van (szül. 1894) – 357
Morandi, Rodolfo (1903–1955) – 263–264
Morgenthau, Henry (1891–1967) – 196, 479–480
Morrison, Herbert (1888–1965) – 221
Moszadik, Dr. Mohammed (1880/83 k.–1967) – 410
Mountbatten, Louis Francis Victor Nicholas (Earl Mountbatten of Burma) (1900–1979) – 371
Moutet, Marius (1876–1968) – 151
Musso, Manover (1901–1948) – 361–362
Mussolini, Benito (1883–1945) – 253, 265, 439

Nagy Ferenc (1903–1979) – 106, 113
Nászer kán – 408
Nawaz sah (szül. 1896) – 368
Nazimuddin, Khvadzsa (1894–1964) – 382
Néhrú, Pandit Dzsaváharlál (Jawaharlal) (1889–1964) – 370–372, 376, 378
Nejedlý, Zdeněk (1878–1962) – 114
Nenni, Pietro (1891–1980) – 233, 256, 259–263
Neruda, Pablo (tkp. Neftali Ricardo Reyes) (1904–1973) – 543–544
Neumann János (1903–1957) – 194
Nguyen Van Sam – 151
Nguyen Van Ti (megh. 1946) – 147
Nkrumah, Kwame (1909–1972) – 444, 446
Norodom Szihanuk, Samdech, herceg (szül. 1922) – 396
Norton de Matus, J. M. (1867–1955) – 345–346
Nukrasi, Mahmud an- (1886/88 k.–1948) – 427, 429, 431
Nygaardsvold, Juuhan (1879–1952) – 318

Odria Amoretti, Manuel (1897–1974) – 467
Ollenhauer, Erich (1901–1963) – 533
Onn bin Dzsafar, Dato – 394
Orlovszkij, Kirill Prokofjevics (1895–1968) – 30–31
Osmeña, Sergio (1878–1961) – 364
Osóbka-Morawski, Edward (szül. 1909) – 58
Ozernij, Mark Jevsztafjevics (1890–1957) – 34

Paasikivi, Juho Kusti (1870–1956) – 313–315, 523
Padilla, Ezéquiel (szül. 1890) – 463
Pál, I. (1901–1964) görög király – 338
Pallagyin, Alekszandr Vlagyimirovics (1885–1972) – 43
Parri, Feruccio (szül. 1890) – 256, 259–260
Patél, Sardar Vallabhai (1875?–1950) – 370, 372
Pătrăscanu, Lucrețiu (1900–1954) – 69–70
Paul, Hugo (szül. 1905) – 280
Pavlov őrmester – 40
Peker, Recep (1888/89?–1950) – 403
Pekkala, Mauno (1890–1952) – 313–314, 316, 523
Peng Tö-huaj (1898/1901 k.–1976/77?) – 175
Perón, Juan Domingo (1895–1974) – 458–460
Pétain, Henri Philippe (1856–1951) – 235–236, 245
Péter, II., Karadjordjević (szül. 1923) jugoszláv király – 91, 93
Petitpierre, Max Edouard (szül. 1899) – 330
Petkov, Nikola Dimitrov (1889/93 k.–1947) – 81, 84
Peyer Károly (1881–1956) – 109
Pferdemenges, Robert (1880–1962) – 274
Pham Van Dong (szül. 1906) – 148
Phetszarat herceg (1891–1959) – 398
Phibul Songgram, Luang (1897/98 k.–1964) – 399–400
Phillips, Morgan Walter (1902–1963/64?) – 233, 533
Picado Michalski, Teodoro (1900–1960) – 469
Picasso, Pablo (1881–1973) – 544
Pieck, Wilhelm (1876–1960) – 132, 138, 273
Pilet-Golaz, Marcel (1889–1958) – 329–330
Piratin, Philip (szül. 1907) – 221
Plasztirasz, Nikolaosz (1884–1953) – 335
Platts-Mills, John (szül. 1906) – 233, 544
Pleven, René Jean (szül. 1901) – 440
Popova, N. V. – 529
Portal, Sir Charles Frederick Algernon (1893–1971) – 195
Poszmitnij, Makar Anyiszimovics (1895–1973) – 31

Praszád, Rádzséndra (Prasad, Rajendra) (1884–1963) – 370
Prestes, Luis Carlos (szül. 1898) – 456, 461, 463
Pridi Phanomjong, Nai (1900–1975) – 399–400
Prieto y Tuero, Indalecio (1883–1962) – 344
Prío Socarrás, Carlos (szül. 1902/03?) – 470
Pritt, Denis Nowell (1887–1972) – 235, 544
Prozorov, Pjotr Alekszejevics (1899–1968) – 31
Pstrowski, Wincenty (1904–1948) – 64
Puaux, Gabriel (szül. 1883) – 436

Queuille, Henri (1884–1970) – 251
Quisling, Vidkun Abraham (1887–1945) – 319

Rădescu, Nicolae (1874–1953) – 70
Rákosi Mátyás (1892–1971) – 112
Ramadier, Paul (1888–1961) – 151, 242, 244–245, 523
Ránadive, B. T. – 378
Rance, Sir Hubert Elvin (szül. 1898) – 386
Rangell, Johann Wilhelm (szül 1894) – 314
Raseta, Joseph (szül. 1886) – 448
Ratana, T. V. (1870–1939) – 305
Ravoahangy, Joseph (1893–1970) – 448
Reimann, Max (1898–1977) – 274, 280
Renner, Heinz (1892–1964) – 280
Renner, Karl (1870–1950) – 323
Riad esz-Szolh (1894–1951) – 418
Ribar, Ivan (1881/84 k.–1968) – 93
Ribbentrop, Joachim von (1893–1946) – 485
Ribeiro, Militan (Bessa) (1896–1950) – 347
Rios Morales, Juan Antonio (1888–1946) – 465
Robeson, Paul (1898–1976) – 543–544
Roosevelt, Franklin Delano (1882–1945) – 196–197, 199, 201, 204–205, 216, 270–271, 479–480, 498
Roxas y Acuna, Manuel (1892–1948) – 364–365
Röchling – 271–272
Rupnik, Lav (1880–1946) – 94
Ryti, Risto (1889–1956) – 314
Rzymowski, Wincenty (1883–1950) – 67

Saint Laurent, Louis Stephen (1882–1973) – 297, 301, 532
Saka, Hasan (1886/92 k.–1960) – 406
Salazar, Antonio de Oliveira (1889–1970) – 335, 345–348
Salisbury lord – 392
Sănătescu, Constantin (1885–1947) – 69
Saragat, Giuseppe (szül. 1898) – 261–267, 533, 535–536
Sardjono (megh. 1948) – 355, 362
Scelba, Mario (szül. 1901) – 266
Scharf, Erwin (szül. 1914) – 327
Schärf, Adolf (1890–1965) – 323, 327
Schellenberg, Walter (1910–1952) – 329
Schumacher, Kurt (1895–1952) – 273, 528, 533
Schuman, Robert (1866–1963) – 245–246, 249–251
Scoccimarro, Mauro (1895–1972) – 259–260
Segrè, Emilio Gino (szül. 1905) – 194
Senanayake, Don Stephen (1884–1952) – 392–393
Sereni, Emilio (1907–1977) – 263
Sforza, Carlo gróf (1872–1952) – 264
Sharkey, Lawrence Lewis (1898–1967) – 303
Sidehara Kidzsúró báró (1872–1951) – 285–286
Sisakli, Adib (1909–1964) – 417
Sjahrir, Sutan (1909–1966) – 354–355, 359–361
Sjarifuddin, Amir (1907–1948) – 355, 359–362
Smith, Alfred Emanuel (1873–1944) – 217, 533
Smuts, Jan Christian (1870–1950) – 452–454
Snyder, John Wesley (szül. 1895 v. 1896) – 196
Sobbottka, Gustav – 130
Somoza, Anastasio (1896–1956) – 467, 469
Spaak, Paul-Henri (1899–1972) – 332
Stettinius, Edward Reilly (1900–1949) – 196, 498
Stimson, Henry Lewis (1867–1950) – 195
Šubašić, Ivan (1892–1955) – 91
Sudirman (1912–1950) – 356, 363
Sulzberger, Cyrus Leo (szül. 1912) – 198
Svernyik, Nyikolaj Mihajlovics (1888–1970) – 46
Svoboda, Ludvik (1895–1979) – 114, 120, 125

Szaadé, Antun (1904–1949) – 417
Szadr, Mohammed esz- (1884–1958) – 414
Szadr, Muhszin (megh. 1974) – 407
Szaid, Mohammed Maragha esz- (1881–1970) – 410
Szaid, Nuri asz- (1888–1958) – 413–414
Szakasits Árpád (1888–1965) – 112
Szalah, Abd el Kamil (Karim) – 427
Szalih Dzsabur (1896–1957) – 414
Szami Hennavi (1898–1950) – 417
Szidki, Iszmail, pasa (1875?–1950) – 428–429
Szilárd Leó (1898–1964) – 194
Sziszavang Vong (1885–1959) laoszi király – 398
Szokolovszkij, Vaszilij Danyilovics (1897–1968) – 489
Szon Ngok Minh – 397
Szon Ngok T. anh – 396
Szophulisz, Themisztoklesz (1860/62 k.–1949) – 337
Sztahanov, Alekszej Grigorjevics (szül. 1905) – 20
Sztálin (Dzsugasvili), Ioszif Visszarionovics (1879–1953) – 45–47, 480, 490, 503
Sztambolijszki, Alekszandăr Sztoimenov (1879–1923) – 88
Szudzuki Moszaburo (1893–1970) – 289
Szufanuvong, T., herceg (szül. 1909) – 398, 400
Szuhrávardi, Husszein Sahid (1893–1963) – 384
Szukarno, Ahmed Abdul Rahman (1901–1970) – 353–356, 362–363
Szun Jat-szen (1866–1925) – 169
Szuszlov, Mihail Andrejevics (1902–1982) – 539
Szuvanna Phuma, T., herceg (szül. 1901) – 398

Tabet, Antoine Georges (1907–1964) – 544
Taft, Robert Alphonso (1889–1953) – 189, 202, 205, 207, 211, 215
Takin Szol (szül. 1905) – 386
Takin Tan Tun (1910/11?–1967/68?) – 386
Tamizuddin Khan (szül. 1889) – 382

Tan Malaka (1897–1949) – 355, 361–362
Tanner, Väinö Alfred (1881–1966) – 312–314
Tătărăscu, Gheorghe (1886–1961) – 74, 77
Teller Ede (szül. 1908) – 194
Tevfik Szuvaidi (szül. 1890/91?) – 413
Tevoszjan, Ivan Fjodorovics (Tevadroszovics) (1902–1958) – 16
Thorez, Maurice (1900–1964) – 238–239, 241, 253, 523
Thors, Ólafur Tryggvason (1892–1964) – 320
Thurmond, Strom James (szül. 1902) – 214, 216
Tildy Zoltán (1889–1961) – 106, 112
Tiso, Jozef (1887–1947) – 116, 120
Tito, Joszip Broz (1892–1980) – 90–91, 93
Todzso Hideki (1884–1948) – 283
Togliatti, Palmiro (Ercoli) (1893–1964) – 256, 259–261, 267–268, 520, 523, 535, 539–540
Tokuda Kjúicsi (1894-1953) – 284, 535
Ton Duc Thang (1888–1980) – 146, 148
Trujillo Molina, Rafael Leonidas (1891–1961) – 467
Truman, Harry Shippe (1884–1972) – 51, 89, 105, 168, 170, 195–199, 202–205, 207–218, 227, 249, 263, 271, 300, 338, 343, 405–406, 422, 458, 463, 503–505, 508, 530, 533, 542, 545
Truong Chingh (Csüöng Tyiny) (Szül. 1907) – 149
Tszaldarisz, Konsztantinosz (1884/85?–1970) – 337–338
Tubman, William Vavanarat Shadrach (1895–1971) – 450
Tydings, Millard E. (1890–1961) – 218

U Cso Nyejn (szül. 1915) – 386
Ulate Blanco, Otilio (szül. 1892/95 k.) – 469
Ulbricht, Walter (1893–1973) – 130, 273
Umberto, II., Savoyai (1904–1983) olasz király – 262
U Nu (szül. 1907) – 387–388
Urbany, Dominique (szül. 1903) – 334

Vaillant-Coutourier, Marie Claude – 529
Vandenberg, Arthur (1884–1951) – 208, 211–212
Vargas, Getulio Dornelles (1883–1954) – 460–461
Vavilov, Szergej Ivanovics (1891–1951) – 43
Vinson, Frederick Moore (1890–1953) – 196
Volgin, Vjacseszlav Petrovics (1879–1962) – 43
Volkova, Marija Mihajlovna (szül. 1922) – 21
Vo Nguyen Giap (szül. 1911) – 145
Vorrink, Koos (szül. 1891) – 534
Vrangel, Pjotr Nyikolajevics, báró (1878–1928) – 543

Wallace, Henry Agard (1888–1965) – 199–200, 214–217
Wallace-Johnston, Isaac (1894–1965) – 444
Wavell, Archibald Percival, lord (1883–1950) – 370
Wedemayer, Albert (szül. 1897) – 175, 212, 496
Welensky, Sir Roy (Roland) (szül. 1907) – 443
Werner, Arthur (szül. 1877) – 130
Werth, Alexander (1901–1969) – 250
Wigner Jenő Pál (szül. 1902) – 194
Wilson, Charles (1887–1972) – 195

Zaki Mohammed Baszim (megh. 1949) – 414
Zápotocký, Antonín (1884–1957) – 115, 125–126
Zervasz, Napoleon (1891–1957) – 336
Zilliacus, Konni (1894–1967) – 233

Zsukov, Georgij Konsztantyinovics (1896–1974) – 482

Földrajzi nevek mutatója

Aachen – 269, 277
Abadan – 409
Abbasz-hid (Kairó) – 427
Abidjan – 449
Abu Dhabi – 419
Accra – 449
Áden, Áden védnökség – 419–420
Afganisztán – 377, 382, 410–412
Afrika – 9, 219 231, 247, 347, 421, 438–441, 443–454, 478, 504, 515–516, 526–527, 529, 536–537
Agadir – 437
Albánia, Albán Népköztársaság – 5, 56, 89, 98–103, 138, 140, 337, 474–477, 506, lásd még Dél-Albánia
Alexandria – 427–429
Algéria – 425, 433–434, 545, lásd még Kelet-Algéria
Algír – 434
Alpok – 328, 330
Alsó-Ausztria – 322
Alsó-Kalifornia állam (Mexikó) – 464
Alsó-Szilézia – 68, 277–278, 282
Alsó Volgavidék – 29
Altáj vidéke – 25
Amerika – 187, 443, 450, 455, 458, 532, 536, 543, 545
Amerikai Egyesült Államok – 5, 7–8, 15, 17–18, 27, 50–51, 58, 60, 63, 68–69, 72, 74, 79, 81–82, 84, 89–90, 93, 97–98, 101, 105–106, 108–109, 112–115, 119, 121, 124, 137–138, 144, 152, 155–157, 160–162, 164, 167–172, 174–176, 178, 185–220, 223–229, 232–233, 236, 246, 248–249, 253–254, 258, 260, 264, 266, 269–272, 274, 276–283, 286, 288–295, 297–301, 304–305, 308, 311–312, 316, 318–319, 321–326, 329–330, 332–340, 343–344, 346–347, 351, 356–357, 359–360, 363–366, 376–377, 385, 399–402, 404–412, 415, 419, 421–422, 424–426, 429, 436, 440, 443, 453, 455–456, 458–459, 461–470, 475–477, 479–484, 486–489, 491–501, 503–506, 508, 509, 515, 518, 524, 530, 532–535, 538, 540, 542, 544–547
Ancona – 545
Anglia – 8, 51, 58, 60, 68–70, 72, 74, 79, 81–82, 84, 89, 93, 97–98, 101, 106, 108, 113, 144, 147, 157, 168, 185–189, 191, 194, 198–199, 208, 211–212, 218–219, 223–229, 231–232, 235, 248, 254, 258, 260, 269–272, 276, 278–282, 297, 299, 301, 306–310, 318, 322–325, 329, 333–338, 344, 347, 351–352, 356–357, 359, 363, 367–369, 371, 373–374, 376–377, 379–382, 385–388, 390, 392–396, 399–402, 404–410, 412, 414–417, 419, 421–425, 427–432, 439–442, 449, 454–455, 459, 465–466, 475–477, 479–480, 482–483, 486–489, 491–494, 497–499, 501, 505–506, 508, 524, 527–528, 533, 535, 544, 546
Angola – 440, 446
Angol-Kanada – 300
Anhuj – 165, 175
Ankara – 403
Annam, lásd Dél-Annam
Antigua – 218
Antofagasta tartomány – 467
Antwerpen – 534, 545
Arábia, Arab-félsziget – 419
Arab Kelet – 401, 421
Aranypart (utóbb: Ghána) – 441, 443–444, 446–449, 515
Arauco tartomány – 466
Argentína – 343, 455–456, 458–460, 465, 516, 525–526, 529, 545
Arghandab folyó – 411
Asszám (Assam) tartomány – 369, 376, 378
Atacama tartomány – 467
Athén – 336, 338–340
Atlanti-óceán – 211, 347
Attika – 336
Augusta – 268
Auschwitz (Oświęcim) – 57
Ausztrália, Ausztrál Államszövetség – 218–219, 226, 297, 301–304, 355, 360, 363, 493–495, 515, 538
Ausztria – 89, 113, 188, 194, 229, 248, 322–328, 475, 524, 533, 535, lásd még Alsó-Ausztria, Kelet-Ausztria
Avonmouth – 235
Azerbajdzsán – 22, 24, 27, 408, lásd még Iráni Azerbajdzsán
Azori-szigetek – 347
Ázsia – 6, 9, 13, 56, 138–140, 164, 175, 181, 195, 207–208, 212, 247, 301, 304, 347, 351–352, 355–357, 360, 363, 385, 396, 412, 421, 440, 452, 492, 495, 503–504, 514–516, 518, 520, 522, 526–527, 529, 536–537, 545

Baadan – 420
Bac Can – 152
Baden-Württemberg – 278, 281
Baghdad – 413–414
Bahrain – 419
Bajorország – 273, 275, 278, 281, 480
Balkán – 404
Baltikum, balti köztársaságok – 28, 35, 37, 40, 47
Balti-tenger – 316
Balúcsisztán (Baludzsisztán) – 378, 384
Bangkok – 400
Banovići – 94–95
Barcelona – 342
Bari – 266
Baskír Autonóm Köztársaság – 24
Baszkföld – 344

Battambang tartomány – 397
Bécs (Wien) – 323, 326–327, 478
Begovat – 24
Belga-Kongó – 332, 440, 446–447, 515
Belgium – 121, 186, 188, 211, 228, 244, 280, 322, 332–334, 360, 438–440, 446–447, 475, 489, 506, 524, 533, 535, 538, 545–546
Belgrád (Beograd) – 90–91, 93
Belize (Brit Honduras) – 468
Belorusszija, Belorusz SZSZK – 14, 22, 28–29, 35, 37, 40, 47, 475, lásd még Nyugat-Belorusszija
Belső-Mongólia – 174
Benares – 367
Benelux-államok – 322, lásd még Belgium, Hollandia, Luxemburg
Bengália – 368–371, 378–379, 382, 384
Berlin – 129–130, 134, 136–137, 273–274, 277, 282, 324, 328, 456, 489–491, 542, lásd még Nyugat-Berlin
Bern – 329–330
Bielefeld – 276–277
Bihać – 90
Bihar (India) – 370, 375
Bikini-szigetek – 200
Birkenhead – 233
Bizónia – 279, 281, 488–489
Bogotá – 456, 458, 536
Boiótia – 336
Bolívia – 456, 526
Bombay – 367–369, 377
Bône – 434
Bonn – 280
Borneó, lásd Kalimantan
Bosznia – 90, 93
Boulogne-sur-Mer – 544
Brandenburg – 135
Brassó (Braşov) – 73
Braunschweig – 273, 277
Brazília – 198, 455–456, 458, 460–463, 475, 516, 525, 544–545
Brazzaville – 441
Brčko – 94–95
Bréma (Bremen) – 273, 277–278, 281–282
Brest – 544
Bristol – 235
Britannia – 223
Brit Birodalom – 194, 223–224, 229, 231, 282, 351, 356, 366, 378, 381, 392, 400–401, 424–425, 438, 440–443, 445, 450, 453, 476, 538
Brit dominiumok – 297
Brit Guyana – 218
Brit Honduras, lásd Belize
Brit India – 412, lásd még India
Brit Kamerun – 438
Brit Malájföld – 351, lásd még Maláj-félsziget, Malájföld
Brit Nemzetközösség – 220, 231, 301, 304, 309, 443
Brit Togó – 438
Brno – 123
Brüsszel (Bruxelles) – 211, 301, 322, 332, 506, 538
Budapest – 104–105, 107, 113, 540
Buenos Aires – 456
Bukarest (Bucureşti) – 69–70, 73–74
Bulgária – 5, 50–51, 56, 68, 79–89, 113–114, 128, 138, 227, 337–338, 473–478, 506, 514, 520–522, 531, 538, 543
Burgenland – 322
Burma, Burmai Köztársaság – 6, 9, 51, 351, 368, 384–390, 392, 399, 439–440, 537–538, lásd még Közép-Burma
Burmai Unió Köztársaság – 388

Ca folyó – 151
Calabria – 269
Calcutta – 368–370, 377
Cao Bang – 152
Casablanca – 436–437
Celebesz, lásd Sulawesi, Dél-Celebesz
Ceylon (1972-től Srí Lanka) – 6, 9, 231, 297, 351–352, 390–393, 515, 537–538
Charlotte (Észak-Carolina) – 215
Chicago – 204, 208, 215
Chile – 188, 455–456, 458, 465–467, 516, 525, 529, 536, 543–544
Chuquicamata – 465–467
Ciprus – 538
Clacton – 527
Clermont-Ferrand – 250
Colombo – 392
Comore-szigetek – 448
Concepción tartomány – 466
Constanţa – 73
Copper-belt (Rézövezet) – 447
Coquimbo – 465
Córdoba – 456
Costa Rica – 456, 458, 468–469, 525–526
Coventry – 234
Crna Gora – 90, 92–93
Cusima-sziget, lásd Taisú

Csahar tartomány – 165, 167
Csampasszak tartomány – 398
Csangcsiakou (Kalgan) – 171, 178
Csangcsun – 172, 175
Csedzsu szigete – 162, 165
Csehország – 115–116, 119, 123, 521
Csehszlovákia – 5–6, 50–51, 56, 71, 79, 84, 89, 113–128, 138, 275, 382, 467, 473–475, 477–478, 506, 520–522, 530–531, 538
Cseljabinszk – 21, 25
Csendes-óceán – 195, 197, 282, 304, 492–493
Cseremhovo – 25
Csiangszu tartomány – 165, 172, 175
Csilin (Kirin) – 172
Csinan – 166
Csingtao – 166, 174

Csolla, lásd Dél-Csolla
Csungking – 147, 167

Dagesztáni Autonóm Köztársaság – 24
Dahomey – 441
Dairen – 492
Da Lat – 148, 154
Da Nang – 151
Dánia – 51, 188, 194, 211, 310–312, 319–321, 506, 508, 520, 528, 533
Danzig – 58, lásd még Gdańsk
Dar es Salaam – 442
Darnyica (Kijev elővárosa) – 40
Dasava – 27
Debrecen – 103
Deir Jaszim – 424
Dél-Afrika – 438–440, 444, 450–454
Dél-afrikai Unió – 9, 218, 226, 297, 382, 440, 443–444, 446, 450–454, 475, 538
Dél-Albánia – 101, 338
Dél-Amerika – 218
Dél-Annam – 148
Dél-Ázsia – 351, 356, 401
Dél-Burma – 389
Dél-Carolina – 214
Dél-Celebesz – 357
Dél-Csolla tartomány – 165
Dél-Dobrudzsa – 82, 478
Dél-Európa – 335
Delhi – 363, 367–368, 369, 371, 375
Dél-Irán – 407, 409
Délkelet-Ázsia – 139, 304, 351, 355–356, 366, 368, 391, 400–401
Délkelet-Európa – 5, 9, 52–53, 56–57, 82, 91–92, 139, 188, 209, 340, 401, 504, 509, 520–521, 530
Délkelet-Franciaország – 544
Dél-Kína – 144
Dél-Korea – 156–157, 160–165, 211, 496, lásd még Koreai Köztársaság
Dél-Mandzsúria – 492
Délnyugat-Afrika – 9, 382, 440, 454
Délnyugat-Ázsia – 401–402
Délnyugat-Németország – 269
Dél-Olaszország – 254–255, 258, 260, 262
Dél-Rhodesia – 441–443, 447–448
Dél-Szahalin – 13
Dél-Szumátra – 359
Dél-Urál – 25
Dél-Vietnam – 146–149, 151, 153, 396–397
Detroit – 204
Djerada – 437
Dnyeper – 22–24
Dnyeprodzerzsinszk – 23
Dnyepropetrovszk – 23–24, 26
Doan Hung – 152
Dobrudzsa, lásd Dél-Dobrudzsa
Dodekanészosz-szigetek – 478
Dominika – 458, 467, 469, 526
Don – 24
Donyec, lásd Északi-Donyec
Donyec-medence – 14, 20, 22–24
Drezda (Dresden) – 130
Dublin – 308–309
Duisburg – 277, 281
Dumbarton Oaks – 497
Duna – 79, 97–98, 104
Dunkerque – 544
Durban – 452
Düsseldorf – 276–277, 281
Dzsakarta – 355–356, 360, 362–363
Dzsammu – 371, 374–375
Dzsidda – 419
Dzsokdzsakarta – 356
Dzsunágadh – 373, 380

East London – 452
Ecuador – 526, 529, 545
Egyenlítői Afrika – 297, 545, vö. Francia Egyenlítői Afrika, Trópusi Afrika
Egyesült Királyság – 306–307, 481, lásd még Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság
Egyesült Tartományok (India) – 370, 378
Egyiptom – 9, 18, 404–405, 424–432, 475
El Abanico – 465
Elba – 269
Elefántcsontpart – 440, 445, 449
El-Mahalla-el-Kubra – 429
El-Mansura – 429
El Tofo – 465
Enugu – 448
Erdély, lásd Észak-Erdély
Eritrea – 9, 438–439, 476, 478
Essen – 269, 273, 277, 281
Észak-Afrika – 425, 433, 439, 515, 545
Észak-Carolina – 215
Észak-Erdély – 478
Észak-Európa – 310, 312
Észak-Franciaország – 250
Északi-Donyec – 24
Észak-Írország – 306
Északi Sarkvidék – 301
Észak-Kaukázus – 29
Északkelet-Kína – 139, 165–170, 172, 174–175, 212
Észak-Kína – 165–166, 169, 171, 174–175, 178
Észak-Korea – 6, 155–165, 351, 496, lásd még Koreai Népi Demokratikus Köztársaság
Észak-Nigéria – 445
Északnyugati Határtartomány (Pakisztán) – 378
Északnyugat-India – 368
Északnyugat-Németország – 269
Észak-Olaszország – 253, 257–259
Észak-Rajna–Vesztfália tartomány – 273, 275, 277–278

Észak-Rhodesia – 441–443, 446–447
Észak-Vietnam – 144, 146–147, 149, 151, 153, lásd még Vietnami Demokratikus Köztársaság
Észtország, Észt SZSZK – 22, 24, 28, 37, 43–44
Etiópia – 438–440, 449–450, 475, 477
Európa – 5–7, 9, 13, 18, 27, 56, 68, 128, 138, 185, 187, 190, 195, 198, 203, 207–211, 220, 238, 247, 249, 253, 261, 308, 312, 321–322, 328, 334–335, 343–344, 347, 421, 434–435, 438, 443, 445, 453, 455, 475, 478–480, 503, 505, 508–509, 514, 517–518, 522–524, 527, 530, 532–533, 542
Eyemouth – 234

Farhad – 27
Fekete-Afrika – 443, lásd még Francia Fekete-Afrika
Fekete-tenger – 13, 148, 504
Fès – 436
Finnország – 51, 188, 310, 312–317, 475, 477–478, 506, 523–524, 533, 535, 546
Flensburg – 277
Florida – 215
Fokföld – 453
Fokváros (Cape Town) – 451–452
Fontainebleau – 148, 151
Földközi-tenger – 208, 424
Francia Egyenlítői Afrika – 445, 447
Francia Fekete-Afrika – 445
Francia Guinea – 449
Francia Kamerun – 438, 445
Francia-kanada – 300
Francia Nyugat-Afrika – 441, 445, 447–448, 545
Franciaország – 18, 97–98, 113, 121, 137–138, 147–149, 151, 186–189, 191, 193–194, 209, 211–212, 224, 228, 231, 235-253, 269, 271, 277, 279–281, 322–325, 334, 342–344, 368, 396, 398–402, 415–417, 425–426, 433–439, 441, 445, 447–449, 475–478, 481–482, 487, 489, 491, 493–495, 498–499, 501, 505–506, 508, 523–524, 527–528, 533, 535–538, 542–546, lásd még Délkelet-Franciaország, Észak-Franciaország
Francia Szomália – 445
Francia Togó – 438, 445
Francia Unió – 147, 149, 154, 241, 398–399, 433
Frankfurt – 273, lásd még Majna-Frankfurt
Fulton – 62, 199, 227–228, 503
Fülöp-szigetek – 6, 9, 211, 351, 364–366, 494–495, 537

Galápagos-szigetek – 198
Galata-híd (Isztambul) – 404
Gateshead – 233
Gdańsk (Danzig) – 57–58
Genève (Genf) kanton – 331
Genf (Genève) – 331
Genua (Genova) – 266
Ghána – 444, lásd még Aranypart
Glasgow – 233
Gorkij – 23, 26
Görögország – 84, 89, 100–101, 208, 227, 335–340, 475–478, 499, 504, 524, 535, 542, 546, lásd még Közép-Görögország
Grámmosz-hegység – 339–340
Groznij – 23
Grönland – 311
Grúzia – 24, 27
Guatemala – 458, 467–468
Guinea – 441, lásd még Francia Guinea
Guyana, lásd Brit Guyana

Habbaniya – 412, 414
Hága – 363
Hagen – 277
Haidarábád (Hyderabad) – 371, 373–374, 380
Haiphong – 147–149
Hamburg – 269, 273, 275, 278, 281, 545
Hamburg tartomány – 278
Hangcsou – 178
Hankou – 172
Hannover – 273, 276–277
Hanoi – 144, 146–147, 149, 151–153
Harbin – 179
Harib – 420
Ha Tien – 397
Heidelberg – 273
Helsinki – 314–315
Hercegovina – 90, 93
Herne – 274
Hessen tartomány – 277–278
Hibija park (Tokió) – 286
Hilmend folyó – 411–412
Hiroshima – 193, 504
Hoa Binh – 151, 153
Hokkaidó szigete – 288, 290, 492
Hollandia – 186, 211, 228–229, 280, 322, 333–334, 351–353, 355–357, 359–363, 366, 368, 382, 453, 475, 489, 493–495, 499, 506, 534, 538, 546
Holland-India – 357
Holland-Indonéz Unió – 357, 363
Hollywood – 198
Honan tartomány – 165, 172, 175, lásd még Nyugat-Honan
Hongkong (Hsziangkang) – 152, 177
Honsú-sziget – 492
Hopej tartomány – 165, 167, 172, 180
Horvátország – 93
Hradec Králové – 120
Hram – 27
Hsziangkang, lásd Hongkong
Hszincsiang tartomány – 178
Huangho folyó – 175
Humber-öböl – 233
Hunan tartomány – 178
Huzisztán – 408
Hyderabad, lásd Haidarábád

Iaşi – 69
Ibb – 420

Incshon – 156, 162
India – 6, 51, 218–219, 226, 231, 351, 356–357, 363, 366–380, 384, 391–393, 399, 440, 450–451, 454, 475, 494–495, 515, 526, 537–538, 543, 545, lásd még Brit-India, Északnyugat-India, Közép-India
Indiai Szövetség – 9, 297, 352, 370–380, 383–384
Indokína – 144–149, 151–155, 231, 242–243, 398, 400, lásd még Kelet-Indokína
Indokínai Szövetség – 398
Indonézia, Indonéz Köztársaság – 6, 51, 229, 333–334, 351–364, 368, 377, 382, 412, 440, 499, 526, 537, 542, 546
Indonéziai Egyesült Államok – 9, 357, 359, 363
Irak – 401, 412–414, 417, 420, 424, 475, 537
Irán – 18, 211, 401, 404, 406–410, 412, 475, 537, lásd még Dél-Irán
Iráni Azerbajdzsán – 407–409
Iráni Kurdisztán – 407–409
Ír Köztársaság – 231, 308–309
Írország – 297, 306–309, 538
Ír Szabad Állam – 306
Iszfahán – 407
Isztambul – 403–404
Isztria – 97, 476, 478
Itzehoe – 277
Izland, Izlandi Köztársaság – 188, 211, 310–312, 320–321, 506, 524, 533
Izrael – 9, 401, 415, 421, 423–424, 429, 431
Izsorszk – 24

Jalta – 8, 50, 227, 270, 475, 480–482, 487, 489, 491–492, 497
Jamaica – 218
Jangce-folyó – 165, 175, 178
Japán – 5–7, 9, 15, 50–51, 155–159, 162, 165–168, 170, 172, 185–187, 189–191, 212, 220, 224, 282–296, 329, 351, 353–356, 359, 364, 368, 376, 384–385, 388, 393–394, 396, 398–400, 455, 492–496, 509, 513, 515, 524, 529, 535, 542–543, 545
Jaroszlavl – 26
Jáva – 352, 356–357, 359–361, 363, lásd még Kelet-Jáva, Közép-Jáva
Jemen – 419–421, 424
Jenakijevo – 22
Jenan – 165, 167, 172
Jeruzsálem – 423
Johannesburg – 450–452
Johor – 394
Jordánia – 9, 413–415, 417, 419–420, 424, 429, vö. Transzjordánia
Joszu – 165
Jugoszlávia – 5, 50–51, 56, 68, 80, 84, 88–98, 101, 114, 128, 324, 337, 467, 474–478, 506, 520–522, 530, 538–539
Juliai Alpok – 97, 476, 478
Jünnan tartomány – 178, 400

Kabul – 412
Kairó – 426–429, 450, 492
Kalgan, lásd Csangcsiakou
Kalimantan (Borneo) – 352
Kalinyingrád (előbb: Königsberg) – 13
Kambodzsa – 148–149, 351, 396–398, 400
Kamerun – 445–446, 449, lásd még Brit Kamerun, Francia Kamerun
Kanada – 211, 218–219, 223–224, 226, 231, 235, 297–301, 465, 475, 493–495, 506, 515, 533, 538, lásd még Angol-Kanada, Francia-Kanada
Kanton – 151, lásd még Kuangcsou
Karachi (Karácsi) – 368, 381, 384
Karélia – 14
Karlsruhe – 273
Kárpát-Ukrajna, Kárpátontúli terület – 13, 48, 118
Kásmír – 371, 373–375, 380
Kassa (Košice) – 114–116
Katalónia – 342, 344
Katar – 419
Kathiávár-félsziget – 373
Kattakurgani Víztározó (Üzbég SZSZK) – 25
Katunajake – 392
Kaukázus – 13, 24, lásd még Észak-Kaukázus
Kaukázusontúl – 22, 27, 29, 37, 42
Kazah SZSZK – 43
Kazahsztán – 22, 24, 27
Kazanlik – 85
Kedah – 394
Keflavik – 321
Kelantan – 394
Kelet-Afrika – 441–442, 446–447, 454
Kelet-Algéria – 433
Kelet-Ausztria – 322
Kelet-Ázsia – 139, 212
Kelet-Európa – 209, 228, 308, 477–478, 530, 532, 534
Kelet-Indokína – 397
Kelet-Jáva – 356, 362
Kelet-Kína – 167, 175, 492
Kelet-Németország – 56, 128–138, 270, 273–274, 276, 278–279, 282, 482–484, 486–489, 491, 521–522, lásd még Német Demokratikus Köztársaság
Kelet-Nigéria – 445, 448
Kelet-Pakisztán – 378–379, 382, 384
Kelet-Poroszország – 13, 58
Kelet-Szumátra – 359
Kemi – 317
Kenya – 442, 444, 446–447, 515
Khartum – 432
Khouribga – 437
Kijev – 27, 40, 43
Kína – 6, 51, 128, 139–140, 144–149, 151, 157, 165–181, 212, 351, 377, 395, 415, 440, 475, 492–498, 501, 522, 543, 545, lásd még Dél-Kína, Északkelet-Kína, Észak-Kína, Kelet-Kína, Kínai Népköztársaság, Közép-Kína
Kínai Népköztársaság – 6, 9, 68, 89, 114, 138, 140, 165, 177–178, 180, 496
Kirgizia – 27

Kirin, lásd Csilin
Kirkuk – 413
Kisinyov – 43, 69
Kjúsú-sziget – 492
Kobe – 287
Koblenz – 275
Kohtla Järve – 27
Kójambattúr – 377
Kokinkína Autonóm Köztársaság – 148
Kolomna – 27
Kolumbia – 455–456, 458, 525–526, 529, 545
Kongó, lásd Belga-Kongó
Koppenhága – 320
Korea – 6, 51, 139, 155–165, 284, 351, 440, 492, 496, 522, 530, lásd még Dél-Korea, Észak-Korea, Koreai Köztársaság, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság
Koreai Köztársaság – 162, lásd még Dél-Korea
Koreai Népi Demokratikus Köztársaság – 6, 9, 50, 89, 128, 138, 140, 162–164, 496, lásd még Észak-Korea
Košice, lásd Kassa
Koszovo-Metohija autonóm terület – 93
Köln – 273–275, 277, 281
Königsberg, lásd Kalinyingrád
Közel-Kelet – 9, 208, 231, 404, 407, 413, 422, 439
Közép-Afrika – 446, 454
Közép-Ázsia – 22, 29, 37, 40, 42
Közép-Burma – 389
Közép-Európa – 5, 9, 52–53, 56–57, 82, 91–92, 139, 188, 209, 322, 504, 509, 520–521, 530, 532
Közép-Görögország – 338
Közép-India – 371
Közép-Jáva – 356, 360
Közép-Kelet – 208, 404, 407, 420
Közép-Kína – 166–167
Közép-Olaszország – 258
Közép-Palesztina – 415
Közép-Vietnam – 148–149, 151
Krakkó (Kraków) – 64, 67
Krasznodar tartomány – 24
Krasznoholmszk (Moszkva) – 21
Krasznojarszk – 25
Kréta – 340
Krím – 58, 91, 492, 497
Krivoj Rog – 14, 23
Kuangcsou – 172, 174, lásd még Kanton
Kuangcsou-öböl – 147
Kuanghszi – 178
Kuba – 198, 456, 458, 470, 475, 525–526, 538, 545
Kujbisev terület – 24
Kukësi – 98
Kunming – 168
Kurdisztán – 407, lásd még Iráni Kurdisztán
Kuril-szigetek – 13, 492
Kurszk – 24
Kuvait – 419
Kuznyeck – 22, 24
Kuznyeck-medence – 23–25
Külső-Mongólia – 492

Lagos – 448
Lancashire – 235
Lang Son – 152
Laosz – 148–149, 351, 396, 398–400
Lapalissé – 544
La Rochelle – 544
Laterán – 265
Latin-Amerika – 198, 200, 331, 344, 455–456, 458, 460, 464–465, 468, 515–516, 525–527, 529, 536, 545
Leith – 234
Lengyelország – 5, 50, 56–68, 79, 84, 89, 101, 113–114, 116, 118, 121, 128, 138, 238, 272, 275, 324, 382, 429, 473–476, 497, 506, 514, 521–522, 531, 538, 542–543
Leningrád – 20, 23–24, 27, 41, 43
Lettország, Lett SZSZK – 22, 28, 35, 37, 43–44
Levante – 426
Libanon – 9, 231, 401–402, 414–415, 417–418, 420, 424, 499, 538, 544
Líbéria – 440, 444, 449–450
Líbia – 9, 425, 476, 478
Lima – 456
Linggadzsat – 356–357, 359–360
Litvánia, Litván SZSZK – 22, 28, 37, 43
Liverpool – 235
Livorno – 266, 268
Lojko – 389
London – 58, 89–90, 114, 137, 224, 233–235, 249, 301, 307–308, 318, 338, 367, 373, 387–388, 407, 415, 420, 440, 443, 488–489, 518, 534, 538, 542
Luang Prabang – 398
Lublin – 248
Ludwigshafen – 275
Luxemburg – 188, 211, 228, 244, 280, 322, 334, 489, 506, 524, 538
Luzon – 365–366
Lvov – 43

Macedónia – 90, 93, lásd még Nyugat-Macedónia
Madagaszkár – 244, 447–448
Madiun – 361–362
Madrász (Madras) – 368, 374, 377
Madrid – 341–344
Madura-szigetek – 357, 359
Maghreb – 425, 435
Magnyitogorszk – 22–24
Magyarország – 5, 50, 56, 71, 79, 89, 103–114, 116, 118, 121, 128, 138, 194, 227, 275, 324, 473–478, 506, 514, 521, 530–531, 538
Majdanek – 57
Majkop – 23
Majna-Frankfurt – 490, lásd még Frankfurt
Májszúr (Mysore) – 373
Makejevka – 20, 22

Maláj Államszövetség, Maláj Unió – 393–396
Maláj-félsziget, Malájföld – 231, 393–395, 399–400, 439, 537–538, 542, 546, lásd még Brit Malájföld
Malawi (előbb: Nyaszaföld) – 444
Malgas – 446–448
Malino – 357
Maliqi – 102
Manchester – 444
Mandzsúria – 165, 167, 284, lásd még Dél-Mandzsúria
Mannheim – 273
Marokkó – 425, 435–437, 526, 545
Marseille – 544
Martin García szigete – 458
Maszkat – 419
Matadi – 447
Mauritánia – 441
Mecklenburg – 130
Meerut, lásd Mérath
Melaka – 394
Mérath (Meerut) – 370
México város – 545
Mexikó – 341–342, 455–456, 458, 463–464, 475, 516, 526, 544–545
Milánó (Milan) – 259, 263, 268, 540, 545
Minszk – 26, 40, 43
Missouri – 196
Mogiljov terület – 30
Moï autonóm állam – 148
Molamjajn – 389
Moldava – 22, 28–29, 35, 37, 47
Mongólia, Mongol Népköztársaság – 6, 50, 140–143, 492, 545, lásd még Belső-Mongólia, Külső-Mongólia
Monterrey – 463
Montreux – 208
Morvaország – 116, 119
Moszkva – 8, 20–21, 23–24, 26–27, 41, 46, 49, 59, 68, 79, 82, 91, 102, 113, 120–121, 128, 157, 160–162, 168, 174, 198, 208, 248–249, 408, 475, 484, 488, 494, 496–497, 499, 529, 545–546
Moszkva-vidék – 13
Mozambik – 440
Mukden, lásd Senjang
Mühlheim – 277, 281
München – 68, 118, 219, 237, 269, 273, 276–277
Mysore, lásd Májszúr

Nagasaki – 193, 504
Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság – 18, 84, 90, 137–138, 186, 193, 209, 211, 218–235, 290, 301, 304–307, 309, 312, 320, 322, 343, 347, 357, 414, 425, 427, 432, 438, 443–444, 446, 453–454, 479, 481, 495–496, 503, 506, 508, 515, 535, 538
Nancsang – 178
Nanking – 166, 171, 178
Nantes – 544
Nápoly (Napoli) – 264, 266, 268, 545
Nauru – 304
Negeri Szembilan – 394
Neisse – 62, vö. Nyugati Neisse, Nysa
Német Demokratikus Köztársaság – 6, 9, 50, 56, 68, 89, 114, 128–138, 491, lásd még Kelet-Németország
Németország – 5, 7, 9, 13, 15, 48–52, 57, 59, 68–69, 71, 79–81, 84, 88–89, 98, 103, 108, 113, 116, 128–138, 185–186, 188, 194, 198, 210–211, 220, 223–224, 228–229, 235, 237, 248–250, 269–270, 273, 276, 278–282, 307, 310, 314–315, 319–320, 322–324, 329–330, 332, 340, 347, 401, 405, 421–422, 456, 460, 474–475, 477–491, 493, 495–496, 505–506, 508, 513, 520–521, 528, 531, 542, lásd még Délnyugat-Németország, Északnyugat-Németország, Kelet-Németország, Német Demokratikus Köztársaság, Német Szövetségi Köztársaság, Nyugat-Németország
Német Szövetségi Köztársaság – 9, 269, 279–282, 491, lásd még Nyugat-Németország
Nepál – 526
Neuchâtel kanton – 331
New York – 89, 204, 216, 501
New York állam – 204
Nicaragua – 458, 467, 469, 526
Niger – 441, 449
Nigéria – 441–449, lásd még Észak-Nigéria, Kelet-Nigéria, Nyugat-Nigéria
Nílus – 432
Nord megye – 238
Norvégia – 51, 188, 211, 310–312, 318–319, 321, 475, 506, 508, 524, 533
Novokramatorszk – 24
Nowa Huta – 67
Nürnberg – 273, 485
Nysa – 58, vö. Neisse, Nyugati-Neisse

Nyaszaföld (utóbb: Malawi) – 441–444, 446
Nyikopol – 24
Nyizsnye-turinszki járás – 27
Nyugat-Belorusszija – 35
Nyugat-Berlin – 9, 489–490
Nyugat-Európa – 6, 25, 188–191, 209–211, 228, 263, 311, 322, 332, 334, 344, 347–348, 356, 363, 421, 439, 505–506, 508, 517, 523, 527, 529, 532
Nyugat-Honan – 175
Nyugati-India – 443–444
Nyugati-Neisse – 58, 118, vö. Niesse, Nysa
Nyugat-Macedónia – 339
Nyugat-Németország – 121, 128, 137–138, 186, 188, 191, 193, 210–211, 249, 269–282, 376, 482–484, 486–491, 504–505, 515, 524, 528, 533, 545–546, lásd még Bizónia, Német Szövetségi Köztársaság, Trizónia
Nyugat-Nigéria – 445
Nyugat-Pakisztán – 378–384
Nyugat-Pandzsáb – 375
Nyugat-Szamoa – 305
Nyugat-Ukrajna – 23

Oberhausen – 277
Óceánia – 304
Odera (Odra) – 58, 62, 118
Odessza – 26, 31
Odra, lásd Odera
Offenburg – 273
O'Higgins tartomány – 467
Okinava-sziget – 495
Olaszország – 5, 7, 9, 51–52, 97, 101, 113, 121, 186, 188–189, 191, 193–194, 211, 253–269, 292, 328, 330, 340, 342, 382, 401, 425, 438, 449, 475–478, 506, 508, 513, 515, 523–524, 528, 533, 535–536, 538, 543–546, lásd még Dél-Olaszország, Észak-Olaszország, Közép-Olaszország
Olasz Szomáliföld – 439
Omán – 419
Oran – 434
Orehovo – 20–21
Oroszország – 6, 52, 57, 138, 195, 198, 211, 220, 509, lásd még Szovjet-Oroszország
Oroszországi Föderáció, OSZFSZK – 22, 27, 42, 47, lásd még Szovjet-Oroszország
Orszk – 25
Oświęcim, lásd Auschwitz
Oszaka – 295
Oszmán Birodalom – 421
Ottawa – 301
Oujda – 437

Örményország – 27

Pahang – 394
Pakisztán – 9, 51, 231, 297, 352, 371–375, 377–384, 412, 440, 526, 537–538, lásd még Kelet-Pakisztán, Nyugat-Pakisztán
Palesztina – 231, 401, 414–416, 418, 421–424, 431, 499, lásd még Közép-Palesztina
Panama-csatorna – 458
Pandzsáb (Punjab) – 371, 378, 381, 384, lásd még Nyugat-Pandzsáb
Panlon – 387
Pápua – 304
Paraguay – 456, 458, 526
Párizs (Paris) – 23, 79, 84, 101, 121, 140, 148, 151, 198, 236, 242, 244–247, 251–253, 264, 436, 475, 488, 491, 518, 542–544
Parliament Square (London) – 440
Pas-de-Calais megye – 238
Patet Lao (= Lao ország) – 398, lásd még Laosz
Pearl Harbor – 203
Pecsenga (Petsamo) – 13, 478
Pecsorai szénmedence – 24
Peking (Pejcsing) – 166, 178, 180–181
Pelopónniszosz – 336, 340
Penang-sziget – 394
Perak – 394
Perlisz – 394
Peru – 198, 456, 458, 467, 516, 525–526, 529
Peshkopija – 98
Petersberg – 281
Petsamo, lásd Pecsenga
Pfalz, lásd Rajnavidék-Pfalz
Phenjan – 155–157, 162–163
Philadelphia – 215
Phnom-Penh – 396
Phu Tho – 151
Pireneusok – 342
Pireusz – 336, 339
Pjinmana – 388
Ploieşti – 73
Plzeň – 115
Porkkala Udd – 478
Poroszország, lásd Kelet-Poroszország
Port Arthur – 492
Port Elizabeth – 452
Portella della Ginestra – 264
Port Said – 429
Portugália – 186, 188, 211, 335, 343–348, 446, 506, 535
Potsdam – 8, 50, 58, 108, 116, 133, 138, 211, 226, 248, 271, 274, 282–283, 341, 475, 480–484, 486–487, 489, 491–492, 495
Pozsony (Bratislava) – 124
Pozsonyi hídfő – 478
Prága (Praha) – 122–128, 140, 543
Prome – 389
Pszkov – 49
Puerto Rico – 526
Pula – 476
Puna – 368
Puszan – 162

Quebec tartomány – 300

Rádzsaszthán (Rajasthan) – 371, 375
Rahó (Rahov) – 48
Rajna – 248, 487
Rajnavidék-Pfalz tartomány – 278
Rangoon – 385, 387, 390
Rendsburg – 282
Rennes – 246
Reykjavik – 321
Rézövezet (Copper-belt) – 447
Rheinhausen – 277
Rhodesia – 442, lásd még Dél-Rhodesia, Észak-Rhodesia
Riga – 37, 43
Rio de Janeiro – 210, 458, 462
Róma (Rom) – 258, 261, 328, 545
Románia – 5, 50, 56, 68–79, 89, 113–114, 128, 138, 227, 324, 473–478, 506, 521–522, 530–531, 538–539
Rouen – 544
Ruanda – 438
Ruhr-vidék – 269, 271–273, 277, 280, 487
Rumélia – 339
Rusztavi – 24

Saar-vidék – 248, 277, 487
Safi – 437
Saigon – 144, 146–148, 151
Saint Louis – 196
Saint Lucia-szigete – 218
Saint Nazaire – 544
Sana – 420–421
San Francisco – 341, 497–498
Sanghaj – 157, 166, 172–174, 178–179
Sanhszi tartomány – 165, 167, 172
San Juan de Luz – 344
Santiago – 456, 467
Santung tartomány – 165, 167, 172, 175
Sayaboury, lásd Szajnjabuli
Sazani-szigetek – 101
Schleswig – 320
Schleswig-Holstein – 278, 282
Scsokinói járás – 27
Senhszi tartomány – 165, 172
Senjang (Mukden) – 172, 175
Shubra el-Kheima (Kairó) – 426
Sierra Leone – 444
Sikang tartomány – 178
Sikoku-sziget – 492
Sinaloa állam (Mexikó) – 464
Skandinávia – 310–312, 318–319, 321
Skhodër (Skhodra) – 98, 101
Skopje – 96
Solingen – 277, 281
Solo – 362
Son Tay tartomány – 153
Spanyolország – 186, 188, 335, 340–344, 425, 436, 469
Srí Lanka (1972-ig Ceylon) – 231, 390
Srínagar – 374–375
Stájerország – 322
Strasbourg – 243
Stuttgart – 68, 273, 277, 487
Suajba – 412, 414
Sulawesi (Celebesz) – 352, lásd még Dél-Celebesz
Surabaya – 356
Svájc – 322, 328–332
Svay Rieng (Szvajrieng) tartomány – 397
Svédország – 310–312, 317–318, 508, 524, 546
Sydney – 303

Szahalin-szigetek – 24, 492, lásd még Dél-Szahalin
Szajnjabuli (Sayaboury) – 398
Szaloniki – 336
Szalven-folyó – 389
Szamoa, lásd Nyugat-Szamoa
Szaratov – 27, 41
Szászország – 130, 133, 480
Szaúd-Arábia – 401, 419–420, 424
Szczecin – 57, 66
Szelangor – 394
Szenegál – 439–440, 448–449
Szerbia – 90, 92–93
Szerződéses Omán – 419
Szevasztopol – 49
Sziám – 398–400, lásd még Thaiföld
Szibéria – 20, 22, 40, 266
Szicília – 254, 258
Szilézia – 57, lásd még Alsó-Szilézia
Szilhet – 378
Szind – 378, 384
Szingapúr (Singapore) – 351, 393–394, 396, 399
Sziria – 9, 231, 401–402, 414–418, 420, 424, 429, 499, 526, 538
Szlovákia – 115–116, 119–123, 126, 521
Szlovénia – 89–90, 92–93, 97, 476
Szmolenszk – 24, 49
Szófia – 81, 83
Szomália – 9, 438–439, 444, 446, 476, 478, lásd még Francia Szomália, Olasz Szomáliföld
Szovjet-Oroszország – 229, lásd még Oroszországi Föderáció
Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége (Szovjetunió) – 5–8, 13–51, 53, 56–68, 71–74, 77–84, 88–91, 94, 96–104, 108, 113–115, 118, 120, 123–130, 135–142, 155–157, 160–170, 174–175, 180–181, 191, 195–199, 208–211, 217–220, 224, 227–229, 232–235, 238, 248, 251–253, 262, 266, 270–272, 276–277, 280–283, 308–316, 319–330, 338, 352, 356, 360, 363, 376–377, 381, 385, 400–409, 412–418, 422–423, 429, 439, 454–456, 459–470, 473–509, 513–514, 518–522, 527–531, 538, 542–546
Szöul – 156, 162
Sztálingrád (ma: Volgograd) – 22, 24, 39–40, 328
Sztavropol – 22
Szudán – 425, 431–432, 526
Szumátra – 352, 356–357, 359–361, 363, lásd még Dél-Szumátra, Kelet-Szumátra
Szumgait – 24
Szungari-folyó – 172
Szverdlovszk – 23, 25

Tadzsikisztán – 27
Taisú (Cusima)-sziget – 495
Taizz – 420–421
Tajvan – 178, 284
Tamaulipas állam (Mexikó) – 464
Tananarive – 447
Tanganyika – 438, 441–442, 444, 515
Tanger-övezet – 436
Tanta – 429
Taranto – 266, 268
Tarapacá tartomány – 467
Tatár Autonóm Köztársaság – 24
Távol-Kelet – 6, 13, 20, 24, 50, 156, 198, 212, 282–283, 291–293, 295, 351, 401, 492–496
Tebriz – 407
Tees-folyó – 233
Tegu – 161

Teherán – 8, 227, 407, 410, 480
Telingána – 371, 374, 378
Temirtau – 24
Terengganu – 394
Tétouan – 437
Texas – 196
Thaiföld – 351, 399–400, lásd még Sziám
Thakhek – 398
Tháná – 368
Tha Nguyen fennsík – 148
Tibet – 178
Tiencsin – 166, 172, 174, 178
Tirana – 102
Tisza – 104
Togó – 445, lásd még Brit Togó, Francia Togó
Tokió – 284, 286, 288, 295, 494–495
Torreón – 463
Toulon – 544
Toulouse – 344
Törökország – 113, 208, 211, 338, 401–406, 413, 504
Transvaal – 452, 454
Transzjordánia – 401, 414, vö. Jordánia
Trieszt – 97, 476
Trieszt Szabad Terület – 97
Trincsomali (Trincomalee) – 392
Trinidad – 218
Trizónia – 279, 489
Trópusi-Afrika – 438–440, 445, 447–449, vö. Egyenlítői Afrika
Tucumán – 456
Tunézia – 425, 434–435, 545
Türkménia, Türkmén SZSZK – 24, 27
Tyne-folyó – 233

Uganda – 442, 444
Új-Dél-Wales – 303
Új-Guinea – 304
Új-Fundland – 219, 231, 299
Új-Zéland – 219, 297, 304–305, 475, 493–495
Ukrajna, Ukrán SZSZK – 14, 22, 24, 28–29, 34–35, 37, 40, 47, 118, 475, lásd még Kárpát-Ukrajna, Nyugat-Ukrajna
Ulánbátor – 142
Ulster – 306
Urál – 17, 20, 22–24, 26, 40, lásd még Dél-Urál
Uruguay – 455–456, 516, 525–526, 529
Urundi – 438

Üzbegisztán, Üzbég SZSZK – 24–25, 27

Vajdaság – 93
Valdivia tartomány – 467
Varkiza – 336, 338
Varsó (Warszawa) – 58, 68, 474, 531, 538
Vatikán – 237, 257–258, 265–267
Vaucluse – 245
Vaud kanton – 331
Velence (Venezia) – 266
Venezuela – 455–456, 525–526
Veracruz állam (Mexikó) – 464
Vérnon, lásd Vitszi
Vesztfália, lásd Észak-Rajna–Vesztfália
Vichy – 235–237, 244, 433
Victoria-Falls – 443
Vientiane – 398
Vietnam – 6, 139, 144, 146–149, 151–152, 154, 252–253, 351, 364, 396–397, 400, 434, 440, 522, 542, 544, 546, lásd még Dél-Vietnam, Észak-Vietnam, Vietnami Demokratikus Köztársaság
Vietnami Demokratikus Köztársaság – 6, 9, 50, 144–155, lásd még Észak-Vietnam
Viet-tri – 153
Viktória-zuhatag – 443
Viña del Mar – 467
Vinh Yen tartomány – 153
Visákhapatnam – 368
Vitszi (Vérnon) – 340
Vityebszk – 24
Vjazma – 49
Volga – 13, 24
Volhov-folyó – 24
Volta Redonda – 460
Voronyezs – 49
Vörös-folyó – 144
Vuhan – 174, 178

Washington – 196–198, 200, 202, 207–213, 217–218, 248–249, 264, 301, 330, 407, 463, 491, 493–494, 497, 503, 506
Weimar – 137, 274–275, 520
Wennigsen – 273
Westminster – 231
Wiesbaden – 273
Wrocław (Boroszló) – 68, 542
Wuppertal – 273, 277
Württemberg – 275, lásd még Baden-Württemberg

Yucatán – 464

Zágráb (Zagreb) – 93–94
Zaporozsje – 23
Zürich – 331
Zürich kanton – 328

Zsolna (Žilina) – 116

Térképek jegyzéke

A Szovjetunió ipara 1950-ben [32–33]
Az NDK, Lengyelország és Csehszlovákia 1949-ben [54]
Jugoszlávia, Magyarország, Románia, Bulgária és Albánia 1947–1949 között [55]
A Mongol Népköztársaság 1945–1949 között [141]
A Vietnami Demokratikus Köztársaság megalakulása (1945–1946). A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulása (1948) [150]
Az Amerikai Egyesült Államok 1950 körül [206]
(Brit) Nemzetközösség 1945–1949 [230]
Indonézia 1945–1949 között [358]
Afrika 1946–1949 között [430]
Latin-Amerika 1946–1949 között [457]
A nyugati országok agresszív tömbjének keletkezése (1948–1949) [507]

Tartalom

Bevezető [5]

I. rész. A szocialista világrendszer kialakulása

I. fejezet. **A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége** [13]

Áttérés a békés építésre [13]

A háború súlyos következményei [13] A népgazdaság helyreállításának és fejlesztésének programja [15]

Az ipar és a mezőgazdaság helyreállítása és fejlesztése [17]

A szovjet ipar a negyedik ötéves terv éveiben [17] A negyedik ötéves terv eredményei az iparban [27] A mezőgazdaság a negyedik ötéves terv éveiben [29] A mezőgazdaság szocialista átszervezése Belorusszija, Ukrajna, Moldava nyugati területein, a Baltikumban [35] Az ötéves terv eredményei a mezőgazdaságban [37]

A lakosság anyagi helyzete és a kulturális építőmunka [38]

A reáljövedelmek növekedése és a lakosság anyagi helyzetének javulása [38] A kulturális építőmunka sikerei [42]

Az ország társadalmi-politikai élete [44]

A Kommunista Párt – a szovjet nép szervező és irányító ereje [44] A dolgozók küldötteinek szovjetjei [46] A dolgozók társadalmi tömegszervezetei [48]

A Szovjetunió külpolitikája [49]

II. fejezet. **Demokratikus és szocialista forradalmi átalakulások Közép- és Délkelet-Európa országaiban** [52]

Lengyelország [57]

A nemzeti egységkormány megalakulása és az új államhatárok megszilárdítása [58] Kísérletek a reakciós erők konszolidálására. Antidemokratikus pártok alakulása [59] A Lengyel Munkáspárt I. kongresszusa. A nagy- és középüzemek államosításának törvénybe foglalása [61] Népszavazás. Alkotmányozó szejm-választások [62] Harc a hároméves terv végrehajtásáért. A LEMP megalakulása [64] A hároméves terv befejezése [66] A népi Lengyelország külpolitikája [67]

Románia [69]

A népi demokratikus rendszer megteremtése. A földreform [69] Az RKP országos konferenciája. A demokratikus erők győzelme a parlamenti választásokon [73]

A Román Népköztársaság kikiáltása [75] Áttérés a szocializmus alapjainak lerakására [77] A külpolitika [78]

Bulgária [79]

Nemzetgyűlési választások [80] Az agrárreform. A Bolgár Népköztársaság kikiáltása. A békeszerződés aláírása [82] A kétéves népgazdasági terv. A Bolgár Népköztársaság Alkotmánya [84] Az ipar és a bankok államosítása, a kétéves terv teljesítése [85] A Bolgár Kommunista Munkáspárt V. kongresszusa, az első ötéves terv végrehajtásáért vívott harc kezdete [86] A külpolitika [88]

Jugoszlávia [89]

A háború utáni első társadalmi-gazdasági intézkedések. Az agrárreform [91] Az Alkotmányozó Szkupstina és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Alkotmányának elfogadása [92] A szocialista iparosítás kezdete. A JKP V. kongresszusa [94] A külpolitika [97]

Albánia [98]

A népi demokratikus állam első társadalmi-gazdasági intézkedései [98] Az agrárreform és a falu szocialista átszervezésének megkezdése [99] Az Albán Népköztársaság kikiáltása, nemzetközi helyzetének megszilárdulása [100] Az Albán Kommunista Párt I. kongresszusa. A szocializmus alapjai lerakásának programja [102]

Magyarország [103]

Országgyűlési választások. A Baloldali Blokk megalakulása [104] Az ellenforradalmi összeesküvés leleplezése. A fordulat éve [108] A szocializmus alapjai építésének irányvonala. A Magyar Népköztársaság Alkotmányának elfogadása [112] A külpolitika [113]

Csehszlovákia [114]

Harc a Kassai Kormányprogram teljesítéséért. Az első agrárreform [115] A szocialista szektor bővítése az iparban. Csehszlovákia Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa [117] Alkotmányozó nemzetgyűlési választások [119] A második agrárreform. A milliomosok megadóztatása [120] A reakció 1948. februári összeesküvésének kudarca [123] A CSKP IX. kongresszusa. A szocialista építés irányvonala [126] A külpolitika [128]

Kelet-Németország. A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása [128]

A háború utáni első napok Németországban [128] Demokratikus átalakítások Kelet-Németországban. Az NSZEP megalakulása [131] A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása [137]

. fejezet. **Népi demokratikus forradalmak Kelet-Ázsia országaiban** [139]

Mongol Népköztársaság [140]
Vietnami Demokratikus Köztársaság [144]
Harc a népi hatalom megszilárdításáért 1945–1946-ban [144] Szembeszállás az agresszióval (1945–1946) [146] A VDK alkotmányának elfogadása. A népi ellenállási háború első szakasza (1947) [149] A népi ellenállási háború második szakasza [152]

Korea [155]

A népi demokratikus forradalom kezdete Koreában (1945. augusztus–november) [155] Demokratikus átalakítások Észak-Koreában [157] Felszabadító mozgalom Dél-Koreában [160] A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulása. A forradalmi átalakítások új szakasza [162] Dél-Korea népének harca a nemzeti egységért és a demokráciáért [164]

Polgárháború Kínában. A Kínai Népköztársaság megalakulása

A kínai helyzet Japán fegyverletétele után [165] A KKP és a Kuomintang közötti béketárgyalások [166] A Kuomintang hadsereg támadása a felszabadított területek ellen 1946 nyarán és őszén [170] A csangkajsekista hadsereg támadó hadműveleteinek kudarca 1947 első felében. A Kuomintang hátország válságának súlyosbodása [171] A Népi Felszabadító Hadsereg általános támadásba lendül. A KKP politikai és gazdasági programja [175] A forradalmi erők döntő győzelmei, a Kínai Népköztársaság megalakulása [177]

II. rész. A kapitalista világ 1945–1949-ben

IV. fejezet. A kapitalizmus általános válságának új szakasza [185]

Az imperializmus gazdasági és politikai pozícióinak gyengülése [185] A tőkés országok egyenlőtlen fejlődése törvényének újabb megnyilvánulásai az imperializmus korában [186] A demokratikus mozgalom fejlődése
Az imperializmus politikai válsága [188] Az amerikai imperializmus a nemzetközi reakció vezetője. Újabb ellentétek halmozódása a tőkés világban [190]

V. fejezet. A fő kapitalista országok

Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államok céljai és lehetőségei a háború utáni világban. Világuralmi törekvések [193] A hidegháború kezdete [196] A háború utáni helyreállítás és a kormány szociálpolitikája. A sztrájkmozgalom fellendülése [200]
A „kommunizmus feltartóztatásának" politikája Európában és Ázsiában [207]
A politikai rendszer válsága. A reakció tobzódása, a militarizmus erősödése [213]

Nagy-Britannia [218]

A háború után [218] Az 1945-ös parlamenti választások [219] Államosítási intézkedések végrehajtása. Szociális reformok [221] A kormány gazdaságpolitikája [223] Külpolitika [225] A munkáspárti kormány gyarmati politikája és a Brit Birodalom széthullásának kezdete [229] Politikai pártok. Munkásmozgalom [232]

Franciaország [235]

A politikai és a gazdasági helyzet a háború befejezése után [236] Az első Alkotmányozó Nemzetgyűlés. Az 1946. május 5-i népszavazás [238] Az 1946-os alkotmány [240] A hárompárti blokk válsága. A kommunisták kirekesztése a kormányból [241] Az osztályharc éleződése. Az 1947-es sztrájkmozgalom [244]
Franciaország külpolitikája az „ideiglenes rezsim" időszakában (1945–1946) [247]
Franciaország és a Marshall-terv. Belépés az Atlanti Szövetségbe [249]
Az osztályharc éleződése 1948–1949-ben [250]

Olaszország [253]

Az ország társadalmi-gazdasági és politikai helyzete a háború után [254]
A kormány és a nemzeti felszabadítási bizottságok (1945. június 21–1946. június 12.) [257] A köztársaság születése [261] A demokratikus koalíció felbomlása [263]
Az alkotmány elfogadása [264] A centrista koalíció reakciós politikája [265]
A dolgozók harca a szociális problémák megoldásáért 1948–1949-ben [268]

Nyugat-Németország. Az NSZK megalakulása [269]

A nyugati hatalmak megszállási politikája [270] Az NKP és az NSZDP megalakulása a nyugati övezetekben [273] A burzsoá pártok megalakulása [274]
A munkásmozgalom 1946–1947-ben [275] A munkásosztály harca a demokratikus

közigazgatás megteremtéséért [277] Németország kettészakítása. Az NSZK megalakulása [279] A munkás- és demokratikus mozgalom Nyugat-Németországban 1948–1949-ben [281]
Japán [282]
Az első reformok. Az ország gazdasági helyzete 1945–1946-ban [282] A politikai pártok és az 1946-os parlamenti választások [284] A Josida-kormány munkásellenes politikája. A sztrájkmozgalom 146–1947-ben [287] Az 1947-es parlamenti választások [288] A „középutas" kormány [289] Az 1945–1947-es demokratikus átalakítások [290] Az Egyesült Államok megszállási politikájának megváltozása. A gazdasági stabilizáció programja [292] Az 1949-es parlamenti választások [295]

VI. fejezet. **Brit dominiumok (Kanada, Ausztrál Államszövetség, Új-Zéland, Írország)** [297]

Kanada [297]

Ausztrál Államszövetség [301]

Új-Zéland [304]

Írország [306]

VII. fejezet. **Észak-Európa tőkés országai (Finnország, Svédország, Norvégia, Dánia, Izland)** [310]

Finnország [312]

Svédország [317]

Norvégia [318]

Dánia [319]

Izland [320]

VIII. fejezet. **Közép- és Nyugat-Európa tőkés országai (Ausztria, Svájc, Belgium, Hollandia, Luxemburg)** [322]

Ausztria [322]

Svájc [328]

Belgium [332]

Hollandia [333]

Luxemburg [334]

IX. fejezet. **Dél-Európa tőkés országai (Görögország, Spanyolország, Portugália)** [335]

Görögország [335]

Spanyolország [340]

Portugália [344]

III. rész. Nemzeti felszabadító mozgalom az 1945–1949-es években. Az imperialista gyarmati rendszer felbomlásának kezdete

X. fejezet. **Független államok alakulása Délkelet- és Dél-Ázsiában** [351]

Indonézia [352]

Az elnöki kormányzás időszaka (1945. augusztus–október) [353] Indonézia politikai pártjai. A kormányzás többpártrendszerére való áttérés [354] Brit és holland intervenció. A linggadzsati egyezmény [356] Hollandia háborúja az Indonéz Köztársaság ellen [359] A Renville-egyezmény. A nemzeti egységfront felbomlásának kezdete [360] A madiuni ügy [361] Az Indonéz Köztársaság elleni második gyarmati háború kudarca [362]

Fülöp-szigetek [364]

India 1945–1947-ben [366]

A háború következményei. Az osztály- és nemzeti ellentétek kiéleződése [366] A dolgozók harcának újabb fellendülése. Lázongások a hadseregben [367] Az angolok tervei India feldarabolására. A Muzulmán Liga és a Nemzeti Kongresszus közötti ellentétek kiéleződése [369] Az ideiglenes kormány megalakulása. A belpolitikai helyzet további kiéleződése [370] India felosztása. Az Indiai Szövetség és Pakisztán megalakulása [371]

Az Indiai Szövetség [371]

Az Indiai Szövetség-állam kialakulása [371] Az Indiai Szövetség-dominium első gazdasági intézkedései. Külpolitika [375] A dominium munkás- és parasztmozgalma [377]

Pakisztán [378]

A társadalmi-gazdasági helyzet a függetlenség kikiáltása után [379] A Muzulmán Liga mint hatalmon levő párt [381] Paraszt- és munkásmozgalom [383] A nemzetek közötti viszonyok Pakisztánban [383]

Burma [384]

Ceylon [390]

Maláj Szövetség és Szingapúr [393]

Kambodzsa [396]

Laosz [398]

Thaiföld [399]

XI. fejezet. Antiimperialista mozgalom a délnyugat-ázsiai országokban [401]

Törökország [402]

Irán [406]

Afganisztán [410]

Irak [412]

Jordánia [414]

Szíria [415]

Libanon [417]

Az Arab-félsziget országai [419]

Palesztina 1945–1948-ban. Izrael Állam megalakulása és az 1948–1949-es arab–izraeli háború [421]

XII. fejezet. **Észak-Afrika országai** [425]

Egyiptom [425]

Szudán [431]

Algéria [433]

Tunézia [434]

Marokkó [435]

XIII. fejezet. **Trópusi- és Dél-Afrika** [438]

Trópusi- és Dél-Afrika világgazdasági és világpolitikai szerepének megváltozása [438]

A gyarmati kizsákmányolás új programjai [440] Az anyaországok politikai engedményei és manőverei [441] Az V. Pánafrikai Kongresszus [443] Új politikai pártok keletkezése [445] A munkásmozgalom és a szakszervezetek [447] Etiópia és Libéria [449] A demokratikus erők növekedése a Dél-afrikai Unióban [450] A Nemzeti Párt hatalomra jutása a Dél-afrikai Unióban. Az apartheid [452] Délnyugat-Afrika annektálása [454]

XIV. fejezet. **Latin-Amerika** [455]

Argentína [458]

Brazília [460]

Mexikó [463]

Chile [465]

A guatemalai forradalom fejlődése [467]

A Costa Rica-i polgárháború [468]

Kuba [470]

IV. rész. **Nemzetközi viszonyok 1945–1949-ben** [471]

XV. fejezet. **A szocialista nemzetközi kapcsolatok kialakulása** [473]

XVI. fejezet. **A háború utáni békés rendezés problémái Európában** [475]

XVII. fejezet. **A német kérdés** [479]

A német kérdés eredete és lényege [479] A szövetségesek programja a német kérdés megoldására [480] A szövetségesek megszállási közigazgatása Németországban. Ennek struktúrája és feladatai [481] Németország belső helyzete a háború befejezése után [482] Németország demilitarizálása [483] Németország nácitlanítása és demokratizálása [484] Németország felosztása [487]

XVIII. fejezet. **A távol-keleti békés rendezés problémái** [492]

XIX. fejezet. **Az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulása és tevékenysége** [497]

XX. fejezet. **A hidegháború imperialista politikája és az agresszív Észak-atlanti Szerződés Szervezetének megalakítása. A Szovjetunió harca a békéért és a nemzetközi együttműködésért** [503]

V. rész. A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom. Nemzetközi demokratikus tömegszervezetek megalakítása [511]

XXI. fejezet. **A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom** [513]

A munkásosztály 1945–1949-ben: létszámának és szervezettségének növekedése [513]

A szocialista világrendszer munkásosztályának kialakulása [514] A proletariátus létszámának növekedése a fejlett tőkés országokban [515] A proletariátus kialakulása a nemzeti felszabadító mozgalom övezetének országaiban [515] A kommunista mozgalom növekedése [516] A szociáldemokrata mozgalom növekedésének ellentmondásos jellege [517] A munkásosztály szakszervezeti szervezettségének növekedése [517]

A munkásosztály növekvő harca a demokratikus átalakításokért 1945–1947-ben [518]

A munkásosztály a szocialista és a népi demokratikus rendszer megszilárdításáért vívott harc élén [519] A munkásosztály a háború utáni demokratikus fellendülés élén a fejlett tőkés országokban [522] A kommunista és a demokratikus mozgalom fellendülése a nemzeti felszabadító harc övezetében [525] A kommunista pártok harca a balos és a jobboldali opportunista elhajlások ellen [527] A kommunista és a szociáldemokrata pártok akcióegysége 1945–1947-ben [527]

A munkásosztály harca a demokratikus vívmányok megóvásáért, a békéért és országa nemzeti függetlenségéért (1947–1949) [529]

Újabb sikerek a szocialista világrendszer kialakulásában és ezek történelmi jelentősége [530] A munkásosztály harca a szociáldemokrácia szakadár politikája ellen a tőkés országokban [532] A reakció támadása ellen Latin-Amerika, Ázsia és Afrika országaiban [536] A kommunista mozgalom nemzetközi szervezettségének és ideológiai felvértezettségének fokozódása [537]

XXII. fejezet. **A béke híveinek mozgalma** [542]

Függelék

Időrendi áttekintés [551]

Művek és források jegyzéke [561]

Névmutató [631]

Földrajzi nevek mutatója [637]

Térképek jegyzéke [647]

Az orosz kiadás szerkesztő bizottsága:

J. M. Zsukov (főszerkesztő)
O. T. Bogomolov, A. V. Varsavszkij, V. V. Volszkij, B. G. Gafurov,
I. I. Zsigalov, P. A. Zsilin, R. F. Ivanov, N. N. Inozemcev,
M. T. Iovcsuk, A. A. Iszkenderov, M. P. Kim, D. F. Markov,
I. I. Minc, A. L. Narocsnyickij, P. N. Poszpelov, B. A. Ribakov,
M. I. Szladkovszkij, V. G. Szolodovnyikov, Sz. L. Tyihvinszkij,
R. A. Uljanovszkij, Sz. Sz. Hpomov

Szerkesztették:

A. O. Csubarjan (felelős szerkesztő)
I. M. Volkov, R. F. Ivanov, G. F. Kim, M. A. Poltagszkij, V. T. Fomin

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Kossuth Nyomda, Budapest 830706
Felelős vezető Bede István vezérigazgató
A kötetet Feles Györgyné szerkesztette
Képszerkesztő Fábri Magda
A borító- és a kötésterv Lengyel Lajos munkája
A térképeket a szovjet eredeti alapján készítette a Kartográfiai Vállalat, Budapest.
Műszaki vezető Bereczki Gábor
Műszaki szerkesztő Székffy Gyula
Terjedelme 84,5 (A/5) ív